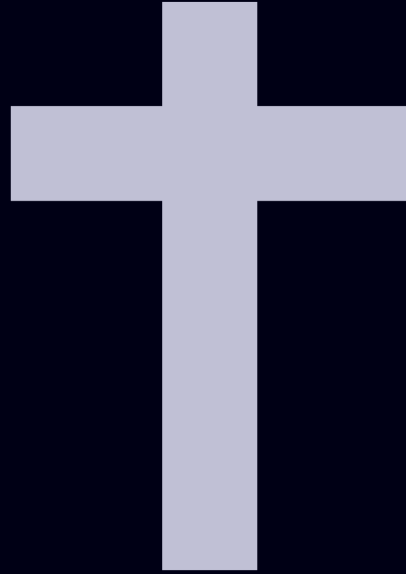

Manö Kamɨŋ

The New Testament in the Kobon Language of Papua New Guinea

Manö Kamɨŋ
The New Testament in the Kobon Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Kobon long Niugini

Copyright © 2005 The Bible Society of Papua New Guinea

Language: Kobon

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020
3850151d-322e-5e07-a069-b89a616a091d

Contents

FRT	1
Madyu	2
Mak	62
Luk	97
Jon	159
Aposil	203
Rom	261
1 Korid	290
2 Korid	317
Galesia	333
Epesas	342
Pilipai	351
Kolosi	357
1 Desalonaika	363
2 Desalonaika	368
1 Dimodi	371
2 Dimodi	379
Daidas	385
Pilimon	389
Hibru	391
Jems	414
1 Pida	421
2 Pida	429
1 Jon	434
2 Jon	441
3 Jon	442
Jud	443
Repelesin	445
Read the New Testament	477

Manö Kam+iŋ

The New Testament in the Kobon language of Papua New Guinea

Nupela Testamen long tokples Kobon long Niugini

Manö Kam+iŋ

The New Testament in the Kobon
Language of Papua New Guinea
[kpw]

Translation by Wycliffe Bible
Translators

© 2005, The Bible Society of Papua
New Guinea

Print publication, 2005 by The Bible
Society of Papua New Guinea

Web version
2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

<http://pngscriptures.org>

www.ScriptureEarth.org

This translation is made avail-
able to you under the terms of
the Creative Commons license
(Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works).

[http://creativecommons.org/](http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0) li-
censes/by-nc-nd/3.0

Your are free to share — to copy,
distribute and transmit the text
under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute
the work to *Wycliffe Bible Trans-
lators* (but not in any way that
suggests that they endorse you
or your use of the work).

- **Noncommercial.** You may not
use this work for commercial
purposes.
- **No Derivative Works.** You may
not alter, transform, or build
upon this work.
- **In addition,** you have permis-
sion to port the text to different
file formats, as long as you don't
change any of the text or punc-
tuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribu-
tion, you must make clear to others
the license terms of this work.

Tok Orait

Dispela Buk Baibel i kam wantaim
tok orait na lo bilong Creative Com-
mons Attribution-Noncommercial-
No Derivative Works license. Em
i tok olsem **yu ken givim kopi
long narepela manmeri.** Yu ken
wokim kopi na givim long husat
i laikim. Tasol, yu mas tok klia
dispela samting i kam long [http://
tokplesbaibel.org](http://tokplesbaibel.org). Yu no ken kisim
mani na salim dispela. **Yu mas
givim nating.** Na tu, **yu no ken
senisim Tok.**

Ol piksa i kam wantim ol Baibel na
narapela buk i stap long dispela sait
i gat tok orait long usim wantaim
dispela samting tasol. Sapos yu laik
narapela tok orait, yu mas askim
husat i papa bilong copyright long
dispela ol piksa.

Sapos yu laik stretim samting i no
orait long dispela tok orait, stretim
tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok
bilong God long nupela tok ples, yu
ken **askim mipela.**

Olgeta tok orait na lo long tok
ples English i stap long [http://cre-
ativecommons.org/licenses/by-nc-nd/
3.0/legalcode](http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/legalcode).

Sapos yu gat askim long dispela, **plis
askim mipela.**

**God Manö Ad+iŋ Hain
Nibö u buk ke ke pes
nihön nihön midöp aui
niŋmön**

Kobon[tab]Manö ulep[tab]pes

Madyu Jisas Kraiss Manö Aij u Madyu kali kliñ rika

*Ebrahim rikö rik dam dapil gilo
Jisas Kraiss nip yag daula
(Luk 3:23-38)*

¹ Jisas Kraiss nap nihi itan nipe gau riklö rik amil apil göm nip yag daula rö hagnig gabin. Bi kub Ebrahim rikö rik damöm, kin Depid nip yag daula. Depid nipe rikö rik damöm, Jisas Kraiss nip yag daula. *

² Anig gila:

Ebrahim Aisak nip yag daula.

Aisak Jekop nip yag daula.

Jekop nipe pen, Juda nip riköm, nımam hain magö u agip yag daula.

³ Juda nipe nibi Dema aip midöm, Peres aip Sera aip kalip yag daula.

Peres, Hesron nip yag daula.

Hesron, Ram nip yag daula. *

⁴ Ram, Aminadap nip yag daula.

Aminadap, Nason nip yag daula.

Nason, Salmon nip yag daula.

⁵ Salmon, Boas nip yag daula. Boas nıme nipe u Rehap.

Boas, Obed nip yag daula. Obed, nıme nipe u Rud.

Obed, Jesi nip yag daula.

⁶ Jesi, kin Depid nip yag daula.

Depid, Solomon nip yag daula.

Solomon nıme nipe u, nöd bi ne Yuraia nip udö umö, hainö Depid nip udöm me, Solomon nip yag daula. *

⁷ Solomon, Riaboam nip yag daula.

Riaboam, Abaija nip yag daula.

Abaija, Esa nip yag daula.

⁸ Esa, Jihosapad nip yag daula.

Jihosapad, Joram nip yag daula.

Joram, Asaia nip yag daula.

⁹ Asaia, Jodam nip yag daula.

Jodam, Ehas nip yag daula.

Ehas, Hesekaia nip yag daula.

¹⁰ Hesekaia, Manasa nip yag daula.

Manasa, Emos nip yag daula.

Emos, Josaia nip yag daula.

¹¹ Josaia, Jekonaia nip yag dapöm, nımam rimnap yag daula. Ñın anıbu, daun kub Babilon nibi bi apöm, Isrel nibi bi kalip nagı li dam Babilon ud arla. *

¹² Ud areila, Jekonaia anıb gau midöm, Sialdiel nip yag daula.

Isrel nibi bi kale Babilon arö göm ram mınön Juda ado gi arla u, Sialdiel, Serababel nip yag daula. *

¹³ Serababel, Abaiad nip yag daula.

Abaiad, Eliakim nip yag daula.

Eliakim, Eso nip yag daula.

¹⁴ Eso, Sedok nip yag daula.

Sedok, Ekim nip yag daula.

Ekim, Elaiad nip yag daula.

¹⁵ Elaiad, Eliesa nip yag daula.

Eliesa, Madan nip yag daula.

Madan, Jekop nip yag daula.

¹⁶ Jekop, Josep nip yag daula.

Josep me, nibi Maria nip neila.

Maria nipe Jisas nip yag daula.

Jisas nip Kraiss a gimıdal.

¹⁷ Anıb u me, bac hon Ebrahim nipe rikö riklö rik dam dapil göm unbö sidun böñ dan ara u, hainö bac kin Depid nip yag daula. Yag daulö, Depid nipe pen rikö riklö rik dam dapil göm u rö nöp sidun böñ dan areia, hainö Babilon bi ke gau nıbö apöm kalip nagı li dam ram mınön kale u ud arla. Ud areila, hainö pen kauyan rik dam dapil göm unbö sidun böñ dan ara u, hainö Kraiss nip yag daula.

Maria Jisas nip yag daula

(Luk 2:1-7)

¹⁸ Jisas Kraiss nip yag daula manö u hagnig gabin. Jisas nıme Maria, Josep nip neila, nipe aip ajmil wasö, kale niñla Maria ñı mudun mıdeia. Ana Uı nipe u ke gö, ñı mudun anıbu mıdeia. * ¹⁹ Pen nugmul nipe Josep bi aij u me, manö kub hagaga; gası u

* **1:1:** 1Kr 17:11; Jen 22:18 * **1:3:** Jen 38:29-30 * **1:6:** 2Sa 12:24 * **1:11:** 2Ki 24:14-15; 2Kr 36:10; Jer 27:20 * **1:12:** Esr 3:2 * **1:18:** Luk 1:27,35

nöp n+ñöm haga, “Ñ+ mudun m+idöp an+bu, n+bi b+ gau hag ñ+nabin, n+ nable g+nab. An+bu u, agam+ij hag yu+n,” a ga. ²⁰ Josep an+ig n+ñ+a u pen, s+ibön yan uhön n+ñ+a, B+ Kub ejol n+pe ap n+p haga, “Josep, Depid ñ+ n+pe! ‘N+bi an+bu, n+hön g+n+ig udnam?’ a g+mön, gas+ u n+ñagmön; hałowatö udmön. Ñ+ mudun m+idöp u, Ana U+ u nöp gö m+idöp. ²¹ Hainö ñ+ u r+k dauö n+pe kub göm, n+bi b+ n+pe gau nan si nan naj g+pal pr+ u ð+k g+ yunab u me, hib n+pe Jisas a g+mön,” a ga. * ²² An+ig ga an+bu, B+ Kub n+pe b+ manö n+pe hagep b+ ap n+p hag ñ+a n+ñöm n+pe pen an+ig g+nab a göm haga. ²³ N+pe haga, “N+bi praj b+ ap aip ajöm wasö, ñ+ mudun m+idöm, ñ+ ap yag daueinab, hib n+pe u Emanyuel a g+naböl,” a ga. Emanyuel manö if u, God hon aip m+idöp. *

²⁴ Pen Josep uhön hanöm uraköm, B+ Kub ejol n+pe manö haga u udöm, n+bi Maria n+p udnam, a göm n+ñ+a. ²⁵ Nöd Josep Maria aip ajmil wasö, Maria ñ+ u yag dauö, Josep ñ+ an+bu hib n+pe Jisas a göm me, Maria n+p böñ nöp uda. *

2

B+ gas+ k+id hi+k n+ñeb gau apöm Jisas n+ip n+ñla

¹ Pen Herod Judia Propins kiñ m+idm+idöp ñ+n u, Maria Jisas n+p yag daua Bedlehem daun, ram m+nön Judia an au. Yag dauö, b+ gap+ k+id hi+k n+ñeb gau, s+idö auab lau n+bö Jerusalem apöm, n+bi b+ gau hag n+ñöm hagla, ² “Juda n+bi b+, Kiñ hon, a g+pim u n+p yag daubal! M+ñi l+bal m+idöp gain Hon ram m+nön hon s+idö auab lau n+bö gau m+idun n+ñbun gap+ u waielöp; n+ñun me, hib n+pe hagno adö aran a gun aubun,” a g+la. * ³ An+ig hageila, kiñ Herod manö an+bu n+ñöm, n+bi b+ gai i kale ñ+

an+bu n+p gas+ n+ñöm y+ip n+ñagöl rö löp, a göm, gas+ iru n+ñ+a. Jerusalem n+bi b+ gau magöñhalö u rö nöp gas+ iru n+ñla. ⁴ Pen kiñ Herod, God n+p nan sabe gep b+ kub gau abe, God lo manö hag ñeb b+ gau abe, kal+ip w+ñ alö aueila haga, “God manö hagep b+ gau Krais n+p yag daun-aböl ram m+nön gai, a g+la?” ö ga. ⁵ An+ig hageia hagla, “B+ God manö hagep ap, hadame nöp manö kal+ kiñ r+köm haga rö, n+p yag daunaböl Bedlehem daun, ram m+nön Judia an au. God manö hagep b+ an+bu God Manö kal+ kiñ r+köm haga,

⁶ ‘Ram m+nön Judia an gau ram m+nön ke ke iru m+idöp u me, ram m+nön Bedlehem n+ñö pro rö l+nab u pen B+ Kub u ram m+nön an+bu n+bö apöm, n+bi b+ yad Isrel n+bi b+ kal+ip abad m+ideinab.

An+ig g+nab rö, Bedlehem hib kub m+ideinab,’ a ga,” a g+la. *

⁷ An+ig hageila, kiñ Herod n+ñöm, am b+ gas+ k+id hi+k n+ñeb gau kal+ip agam+ij w+ñ alö aueila haga, “Magö mai rö gap+ an+bu waiela?” ö ga. ⁸ Hageia, n+p manö an+bu hag ñeila, kal+ip Bedlehem hag yuöm pir alöm haga, “Kale am ñ+ an+bu uñhai n+ñ aij g+mim, ado g+ apim y+ip hagpe, yad abe amem hib n+pe hagno adö aran,” a ga.

⁹ Kiñ Herod an+ig hagö, kale hadlö n+ñöl g+, gap+ kale s+idö auab lau n+ñla u nöd nöd gö n+ñöl g+, kale hain g+la. Gap+ u am am, ñ+ñan u ram m+ideia an au g+lan nöp p+idöñ ga. ¹⁰ An+ig gö kale n+ñlö, aij a gö n+ñöl g+, ¹¹ ram raul m+igan yan amöm n+ñla, ñ+ñan u n+me Maria aip m+idailö. Kale am kugom y+möm, ñ+ñan u hib haglö adö areia n+ñöm, wad+ kale gau an a löm, n+p nan aij r+imnap ñ+la. Gol r+imnap, pauda haññ aij auep r+imnap, wel haññ aij auep r+imnap ñ+la. *

* 1:21: Luk 1:31; 2:21 * 1:23: Ais 7:14 * 1:25: Luk 2:21 * 2:2: Nab 24:17 * 2:6: Mai 5:2; Jon 7:42 * 2:11: Sam 72:10-15; Ais 60:6

12 Pen kale sibön an̄ yan̄ hanöm uhön n̄n̄la, God haga, “Ado gi Herod midöp u aragmim!” a ga. An̄b u, haga rö n̄n̄jöm, adan mlö ap aramöm, ram kale ado gi arla.

Josep Maria am̄l m̄hau ud p̄ñ̄n̄j gi ram m̄n̄n̄j Ijip ara

13 Pen b̄i gasi k̄id hiik n̄n̄jeb gau kale an̄g göl arla n̄n̄jöl gi, Josep uhön n̄n̄ja, ejol ap apöm n̄p haga, “Herod ñ̄n̄jañ u al pak l̄nam a göm, uhai n̄n̄n̄g gab. An̄b u, ñ̄n̄jañ am̄l m̄hau ȳn̄id u† gi, p̄ñ̄n̄j gi ram m̄n̄n̄j Ijip armön. Aumön a geinam nöp, kauyañ ado gi aumön,” a ga.

14 Hagö, Josep sibön an̄ yan̄ nöp uraköm, ñ̄n̄jañ am̄l m̄hau u† gi ram m̄n̄n̄j Ijip ara.

15 U† gi ara an̄bu, B̄i Kub n̄ipe b̄i manö n̄ipe hagep ap n̄p hag ñ̄a n̄n̄jöm n̄ipe pen kal̄i k̄l̄ñ̄ r̄iköm haga, “Ñ̄i yad u Ijip n̄bö w̄ñ̄ alnö auöp,” a ga.

Pen Josep am̄lap am Ijip nöp midlö, Herod umaia me, hainö kauyañ ado gi aula. *

16 Pen Herod n̄ipe n̄n̄ja, b̄i gasi k̄id hiik n̄n̄jeb gau, n̄ipe haga rö gageila, n̄p mulu kal̄i yab̄i lugö haga, “Ȳp gi pal an̄bu, ñ̄n̄jañ b̄i kub m̄dn̄g gab u yad aigö gi gem n̄p al pak l̄nam?” a göm n̄n̄ja. Pen n̄ipe gasi ap n̄n̄jöm haga, “B̄i gasi k̄id hiik n̄n̄jeb gau kal̄i p̄ap̄i u waiela ñ̄n̄ u, ȳp hag aij göm arla. An̄b u yad n̄n̄bin, Bedlehem söl au ñ̄n̄jañ yag daulö, m̄i m̄höp lugöp gau abe, ñ̄n̄jañ hainö yag daubal gau abe, al pak l̄naböl u, ñ̄i an̄bu abe al pak l̄naböl,” a ga. An̄g hagöm me, b̄i n̄ipe r̄imnap hag yuö amöm, ñ̄n̄jañ Bedlehem söl au m̄ideila magöñhalö al pak li hakla.

17 Bedlehem ñ̄n̄jañ al pak l̄la an̄bu, b̄i God manö hagep Jeremaia gi nab a göm kal̄i k̄l̄ñ̄ r̄ika rö nöp gila. Jeremaia manö an̄bu kal̄i k̄l̄ñ̄ r̄iköm haga,

18 “Rama daun au mög gö,

* 2:15: Hos 11:1 * 2:18: Jer 31:15; Jen 35:19

manö hau† kub göm, m̄i†öñ kub gi naböl.

N̄ibi Resel r̄ikö, r̄iklö r̄ik am̄l ap̄i gi nab gau, mög gö m̄i†öñ gi naböl.

Ñ̄i kale um hakla n̄n̄jöm n̄ibi b̄i r̄imnap kal̄i p̄ hag udöl rö lagnab,” a ga. *

Josep Maria am̄l m̄hau aip kauyañ ado gi arla

19 Pen hainö b̄i kub Herod umö, Josep Ijip gau m̄döm hanöm uhön n̄n̄ja, B̄i Kub ejol n̄ipe ap apöm n̄p haga, 20 “B̄i ñ̄n̄jañ al pak l̄n̄g geila gau hadö umbal u me, nabin am̄l m̄hau kal̄i p̄ u† gi, ado gi ram m̄n̄n̄j Isrel armön,” a ga. 21 Hagö, Josep ñ̄n̄jañ am̄l m̄hau u† gi, ado gi Isrel ara. 22 Pen amjakö, manö ap hagla, “Herod umö, ñ̄i n̄ipe Akeleas Judia Propins n̄ibi b̄i kal̄i p̄ abad m̄döp,” a gila. Hageila, Josep n̄ipe Akeleas m̄döp ram m̄n̄n̄j an̄bu n̄ihön gi n̄g arnam a göm, p̄ñ̄n̄j ga u pen, hanöm uhön n̄n̄ja God n̄p haga, “Ram m̄n̄n̄j Judia ado gi aragmön, ne ram m̄n̄n̄j Galili armön,” a ga. 23 Hagö, Josep ñ̄n̄jañ am̄l m̄hau kal̄i p̄ u† gi Nasared daun aramöm m̄dm̄dal. Arla an̄bu, b̄i God manö hagep gau an̄g gi nab a göm kal̄i k̄l̄ñ̄ r̄ikla rö nöp ga. Kale kal̄i k̄l̄ñ̄ r̄iköm hagla, “N̄p b̄i Nasared n̄bö ap, a gi naböl,” a gila. *

3

Jon B̄i Ñ̄ig Pak Ñ̄eb u God manö hag ñ̄i m̄döp

(Mak 1:1-8; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28)

1 Nasared m̄deila ñ̄n̄ an̄ an̄bu, Jon b̄i ñ̄ig pak ñ̄eb u apöm, ram m̄n̄n̄j Judia an̄ au, ram m̄n̄n̄j n̄ibi b̄i iru m̄dagm̄dal, ram m̄n̄n̄j kabö nöp m̄dm̄döp an̄ gau m̄dö n̄n̄jöl gi, n̄ibi b̄i gau aulö, n̄ipe kal̄i p̄ manö hag ñ̄i m̄döp. 2 Kal̄i p̄ hag ñ̄öm hagm̄döp, “Söl m̄döp, God n̄ibi b̄i udöm abad m̄deinab. An̄b u,

* 2:23: Luk 2:39; Ais 11:1; 53:2; Jon 1:45

nan si nan najj gipim u, nihön ginig anig gipun a gimim, arö gimim,” a gimidöp. * 3 Jon kalip manö hag ñimidöp anibu, bi God manö hagep Aisaia hadame nöp ginab a göm, kaliklin rika rö nöp ga. Aisaia manö anibu kaliklin riköm haga,

“Bi ap, ram minöñ nibi bi iru midagpal,

ram minöñ kabö nöp midöp an au am midöm,

wiñ alöm hagnab, ‘Bi Kub u auab!

Adan sir u gilañ gityañ gi midainim gau,

dum gof pilu gi midainim gau,

binig ral aij gi midaimim,’ a ginab,” a ga. *

4 Pen Jon walij nipe u, kaj kamel un udöm gila walij ap yimöm, kaj kau hañ dip nagt an u pig limidöp. Nan ñineb nipe u, jon habladin u abe, bom ñig u abe ñinmidöp. * 5 Ñin anibu, Jerusalem nibi bi mideila gau abe, nibi bi ram minöñ Judia yöp anib gau mideila gau abe, ñig Jodan sol gau nibi bi mideila gau abe, kale magöñhalö Jon mideia au arla. 6 Jon mideia au amöm, nan si nan najj gila gau waiö hag payik pe gilö ninöl gi, Jon kalip ñig Jodan an au ñig pak ñimidöp.

7 Pen bi Perisi gau abe, bi Sadyusi gau abe iru nöp, Jon hanip ñig pak ñan a göm aueila, Jon kalip sikk hag göm haga, “Kale haino ñi pai gai i! Gasitihön ninmim pinin gi aubimn Ñig pakno, God nibi bi ke nibö gau kalip hag ginab ñin u, hanip hag gagnab,’ a gimim, pinin gi aubim aka? * 8 Kale ñig paknig ginabim u, nan si nan najj gipim u, nihön ginig anig gipun, a gimim, arö gimim, mid aij gimim. Anig geinabim me, nibi bi ninaböl, kale nan si nan najj gimidim u hadö arö gipim. 9 Pen kale gasit ap ninmim, ‘Hon bac ilan Ebrahim ñi pai nipe midpun ninöm God hanip nan najj ap gagnab,’ a

gimim, gasit u ninagmim. Ebrahim ñi pai nipe midpun a gipim u nan yiharin! God kabö gai i udöm, Ebrahim ñi pai nipe gau gi linig göm, gi liböp! Anib u, ‘Bi aij Ebrahim riköm rik amil apil göm hon ke rik dap libal,’ a gipim u, manö u rö hagagmim. *

10 “Nin aij gimim! God mab u il halö rib junig, ru u mab il yan kid gi midöp. Mab ap magö ñineb aij rimnap pilagnab u, rib gi dö gi ud mab inab yan yunab. * 11 Kale nan si nan najj gipim u, nihön ginig anig gipun a gimim, arö gimim me, yad kalöp ñig nöp pak ñinabin. Pen bi yip hain aunab u, nipe yad rö wasö; nipe bi kub yabit, yad bi pro. Yad nip ninö nable ginab. Ma hañ nipe ud ajeinam rö lagöp. Yad kalöp ñig nöp pak ñabin, pen bi anibu nipe apöm, kalöp Ana Ut u pak ñöm, mab mitan pak ñöm ginab. *

12 “Nipe wid magö po gö, rik dap pakpal rö u ginig gab. Wid magö ñineb gau ke löm, wid cög nabön nabön gau ke linab. Anig göm, wid magö ñineb nipe gau dam ram raul migang au linab; pen nabön nabön gau dam mab por inmidöp u launab,” a ga.

*Jon Jisas nip ñig pak ña
(Mak 1:9-11; Luk 3:21-22)*

13 Ñin anibu, Jisas nipe, Jon yip ñig pak ñan, a göm, ram minöñ Galili arö göm, ñig Jodan aramöm, 14 Jon nip haga, “Yip ñig pak ñi,” a ga. Hageia, Jon haga, “Ne nöp me yip ñig pak ñinap. Pen yad aige gem nöp ñig pak ñinam?” ö ga.

15 Hageia, Jisas haga, “Ne hagabön u arö gimön, yad hagabin rö nöp gul me, God hagöp hagöp rö nöp ginabul,” a ga. Hageia Jon, “Ninö hagpan,” a göm, Jisas nip ñig pak ña.

16 Nip ñig pak ñö ninöl gi, Jisas ñig gof au lan apöm ninä, kumi kabö adö lan migang piral hikkö, God Ana

* 3:2: Mad 4:17; 1:15 * 3:3: Ais 40:3 * 3:4: 2Ki 1:8 * 3:7: Mad 12:34; 23:33 * 3:9: Jon 8:33,39; Ro 4:12 * 3:10: Mad 7:19; Luk 13:6-9 * 3:11: Jon 1:26-27,33; Ap 1:5 * 3:16: Jon 1:32

u yaur dapo rö u gi nîp aua. *
 17 Anîg göm auö nîñöl gi, manö ap
 kumi kabö adö lañ nîbö apöm haga,
 “Ñî aij anîbi, ñî mîdmagö yad yabił.
 Yad nîp nîñnö, yîp aij yabił göp,” a
 ga. *

4

*Seden, Jisas nîp gasî ñîñnö nan si
 nan naij ginîm a göm nîña
 (Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)*

1 Ñîñ anîbu God Ana u, Seden
 nîbi bî gau kalîp pör gimîdöp rö,
 Jisas nîp u rö nöp ginîm a göm,
 Jisas nîp uł gi, ram mîñnöñ nîbi bî
 mîdagmîdal, ram mîñnöñ kabö nöp
 mîdöp añ gau ud arö, Seden nîpe
 Jisas nan si nan naij rîmnap ginîm
 aka göm ga. * 2 Jisas ram mîñnöñ nöp
 añ anîb gau nan ñîñnöm wasö, ñîñ
 unbö ñîñ juöl mîhöp (40) mailö abe
 sibön abe yîharîñ nöp mîdeia. Anîg
 göm yîharîñ nöp mîdö, nîp kîyö kub
 yabił u gö, * 3 Seden Jisas nîp gasî
 ñîñnö, naij ginîm a göm apöm, Jisas
 nîp haga, “Yad God Ñî nîpe mîdpin
 a giñpan u, kabö gai i hagö, bred rö
 lañ,” a ga. 4 Hageia, Jisas pen haga,
 “God Manö u kalî kîññ rîköm hagla,
 ‘Nîbi bî gau, bred nöp ñîñnöm
 kamîñ mîdageinaböl;

God manö hagöp anîbu magöñhalö
 nîñ udöm me,
 kamîñ mîdeinaböl,’ a giñla,” a ga.
 *

5 Jisas anîg hagö, kîjaki Jisas nîp
 uł gi dam daun kub uł Jerusalem
 amöm, God sabe gep ram i adö giñlañ
 giñla u löm haga, 6 “Yad God Ñî nîpe
 mîdpin a giñpan u, ujañdi mîñnöñ yañ
 li. God Manö u kalî kîññ rîköm hagla,
 ‘God ejol nîpe gau hagö, nöp ñîmagö
 kale udeinaböl me,
 kabö ma nöp u bîñnîñ gagnab,’ a
 giñla,” a ga. *

7 Hageia, Jisas pen haga, “Wasö!
 God Manö u manö rîmnap halö kalî

kîññ rîköm hagla, ‘God Bî Kub u, nîpe
 bî nîñö aka bî pir alep, a gagmim,’ a
 giñla,” a ga. *

8 Hagö, Seden Jisas nîp dam dum
 kub yabił ap amöm, ram mîñnöñ aij
 aij bî kub ke ke abadpal gau Jisas nîp
 yamöm haga, 9 “Ne kugom yîmmön,
 hib yad hagö adö lañ arö, yad ram
 mîñnöñ anîb gai i magöñhalö nape
 nöp ñîñnabin,” a ga.

10 Hageia, Jisas Seden nîp haga,
 “Ne ke gau aru! God Manö u kalî kîññ
 rîköm hagla, ‘God Bî Kub hib nîpe u
 nöp hagpe adö arñim; wög nîp nöp
 gimim,’ a giñla,” a ga. *

11 Jisas anîg hageia nîñnöm kîjaki,
 Jisas nîpe nan naij rîmnap ginîm a
 göm gi gi wasö nîñnöm, nîp arö göm
 arö nîñöl gi, ejol rîmnap apöm, nîp
 ap ał ba göm abad mîdeila.

*Jisas ram mîñnöñ Galili ił göm nîbi
 bî gau God manö hag ñî
 (Mak 1:14-15; Luk 4:14-15)*

12 Ñîñ anîbu Jon bî ñîg pak ñeb u
 nîp nagî leila, Jisas manö anîbu apdi
 nîñnöm, ram mîñnöñ Galili ado gi ara.
 * 13 Amöm daun nîpe Nasared am
 mîdageia; am mîdeia daun pro Ka-
 paneam, ram mîñnöñ Sebyulan Nap-
 dalai añ au mîdöp Ñîg Wañö Galili
 goł au. 14 Jisas ram mîñnöñ anîbu
 amöm, nîbi bî gau kalîp manö aij u
 hag ñî aymîdöp u me, bî God manö
 hagep Aisaia ginab a göm kalî kîññ
 rîka rö nöp ga. Nîpe haga,

15-16 “Ram mîñnöñ Sebyulan abe Nap-
 dalai abe, Ñîg Wañö Galili goł
 au,

Ñîg Jodan sîdö wad arab böñ lau,
 Juda nîbi bî wasö ram mîñnöñ Galili
 au mîdpal gau

kale mailö kub yabił nîñbal.
 Sibön gau mîdöm umöl rö la u
 pen mailö kub u hadö nîñbal,” a
 ga. *

17 Jisas ñîñ anîbu ił göm, nîbi bî
 gau kalîp God manö aij u hag ñî

* 3:17: Sam 2:7; Ais 42:1; Mad 12:18; 17:5; Luk 9:35

* 4:1: Hib 2:18; 4:15

* 4:2: Eks 34:28

* 4:4: Dud 8:3

* 4:6: Sam 91:11-12

* 4:7: Dud 6:16

* 4:10: Dud 6:13

* 4:12: Mad 14:3;

Mak 6:17; Luk 3:19-20 * 4:15-16: Ais 9:1-2

ajöl gî haga, “Nan si nan naij gîpim adö u, nîhön gîning anig gîpun a gîmim, arö gîmim. Söl midöp, God nîbi bî udöm kumi kabö adö laŋ au abad mideinab; ñin hain pör abad midmidim u, miñi auöp!” a ga. *

Jisas bî mîhau mîhau, “Kale yad aip aumim,” a ga

(Mak 1:16-20; Luk 5:1-11)

¹⁸ Jisas Ñig Waŋö Galili goŋ adö au ap lug aramöm niŋa, bî kabsaŋ udep mamîl mîhau, uben yumîl kabsaŋ udailö. Bî madöl mîhau, nimam ap hib nîpe u Saimon, nimam ap hib nîpe u Edru. Saimon nîp hib ap Pida a gîmidal. ¹⁹ Jisas kalîp mîhön niŋöm haga, “Yîp hain gîmil. Yad kalöp gînö, kale mamîl mîhau, kabsaŋ udep bî wasö, nîbi bî udep bî mideinabil,” a ga. ²⁰ Hagö, haga rö nöp niŋmil, kabsaŋ udailö uben gau arö gîmil, Jisas aip ajmidil.

²¹ Pen magö ap rapin amöm niŋa, Jems aip Jon aip nap Sebedi aip ñig magîb mîgan u apîlap midöl göm, uben luöl udöl gî mideila. Jisas niŋöm, kalîp mîhön wiñ alö, ²² kale nap Sebedi ñig magîb au arö gîmil, Jisas aip arla.

Jisas gau ajöm nîbi bî kalîp manö hag ña

(Luk 6:17-19)

²³ Jisas ram mînön Galili aŋ gau gî ajöl göm, Juda magum gep ram gau gau amöm, God nîbi bî udöm abad mideinab manö aij u, nîbi bî gau kalîp hag ñi ajöl gî, nan nîhön nîhön nîbi bî gau kalîp ga gau gö kamîŋ lîmidöp. * ²⁴ Anig gö, ram mînön Siria nîbi bî gau magöŋhalö manö anîbu niŋöm, nîbi bî nan nîhön nîhön ga gau daulö, Jisas gö kamîŋ lîmidöp. Nîbi bî anîb gau, rîmnap nan ga; rîmnap hañ romanî ilön kub ga; rîmnap kîjaki abanî ala; rîmnap amgö mîmainö auö, ap lug paköm gîl gîl gîmidal; rîmnap ñin ma kîla ga; pen nîbi bî nan nîhön nîhön ga gau

daulö, Jisas gö magöŋhalö kamîŋ la. * ²⁵ Pen Galili nîbi bî löm, Dekapolis nîbi bî löm, Jerusalem nîbi bî löm, Judia nîbi bî löm, ñig Jodan nö lödaŋ au nîbi bî löm, iru nöp Jisas arö niŋöl gî, hain arla. *

5

Jisas nö ilö laŋ am midöm, manö hag ña

(Luk 6:20-23)

¹ Jisas, nîbi bî iru nöp anîb gau niŋöm, am nö ilö laŋ bî nîpe unbö mîgan laŋ u aip asîk midöl göm, kalîp manö hag ña.

Nîbi bî miñ miñ gî naböl

(Luk 6:20-23)

² Jisas nîpe kalîp hag ñöl gî haga, ³ Nîbi bî gau, hon nîbi bî aij wasö, God nîpe nöp hanîp gî ñinab a göm, God nîp hag niŋnaböl gau, God kalîp udöm kumi kabö adö laŋ abad mideinab u me, miñ miñ göl. *

⁴ Nîbi bî miŋöŋ gîpal gau, God kalîp hag udnab u me, miñ miñ göl. *

⁵ Nîbi bî hain agamîj midpal gau, kale mînön naböŋ iŋ i udnaböl u me, miñ miñ göl. *

⁶ Nîbi bî, God haga rö nöp gî nabun a göm, niŋbal gau, God kalîp abad mideinab u me, miñ miñ göl. *

⁷ Nîbi bî kale nîbi bî gau kalîp mög niŋöm ud aij gî naböl gau, God kalîp pen u rö nöp mög niŋöm ud aij gî nab u me, miñ miñ göl.

⁸ Nîbi bî God nîp gasî añî niŋbal gau, God nîp niŋnaböl u me, miñ miñ göl.

⁹ Nîbi bî niŋnaböl, nîbi bî rîmnap pen pen gî naböl gau, kale apöm hagnaböl, ‘Kale unbö gagmim, agamîj midaimim,’ a gî naböl gau,

* 4:17: Mad 3:2; 19:27 * 4:23: Mad 9:35; Mak 1:39; Ap 10:38 * 4:24: Mak 6:55 * 4:25: Mak 3:7-8 * 5:3: Ais 57:15 * 5:4: Ais 61:2-3; Rep 7:17 * 5:5: Sam 37:11 * 5:6: Ais 55:1-2

God kalip ñi pai yad a ginab u me,
miñ miñ göl.

10 Nibi bi kale God haga rö nöp
ginabun a gi midlö,
nibi bi rimnap kalip gi naj
ginaböl u,

God kalip udöm kumi kabö adö laj
abad mideinab u me,
miñ miñ göl. *

11 “Kalöp Jisas nibi bi nipe a göm
gi naj göm, manö piral hagöm hag
juaiöl, kale miñ miñ yabıl gimim. *

12 Bi God manö hagep hadame nöp
gau kalip adö anıbu nöp gıla. Anıb u,
kalöp u rö nöp geinaböl u, gası kub u
nıngagmim; God hanıp kumi kabö adö
laj ud aij ginab a gimim, miñ miñ
yabıl gimim,” a ga. *

*God nıbi bi nıpe gau kale dö sol rö
midpal; kale mailö rö midpal
(Mak 9:50; Luk 14:34-35)*

13 Jisas manö anıbu hagöm haga,
“Nıbi bi mınöñ naböñ il i midpal gau,
dö sol rö kale midpim. Pen dö sol kal
u am haköm kauyan kal gagnab; böñ
nöp naj göp a göm, abhib jaköm ud
yunaböl.

14 “Daun kub dum laj midöm, pi
göl midnim rö lagnab; waiö yabıl
mideinab. Anıb u rö, nıbi bi mınöñ
naböñ il i midpal gau kalip hapö
mailö rö midpim. * 15 Nıbi bi
gau hapö lauöm rin cög mıgan gau
pi gagnaböl. Adö au gılan rik lılo
mailö gö, nıbi bi ram raul mıgan gau
magöñhalö nıñ aij ginaböl. * 16 Anıb
u rö, kale nıbi bi gau kalip gi aij
gıpe, nıbi bi gau kalöp nıñöm, Nap
kumi kabö adö laj midöp hib nıpe
nöp haglö adö arnab. *

Lo manö u

17 “Kale hagnabim, Jisas auöp u,
God Mosıs nıp lo manö haga manö
adö u abe, bi God manö hagep
rimnap hagla manö adö u abe, arö
gımim a gıngı auöp a gınabim u pen
u wasö! Yad aubin u, bi God manö

hagep gau ginab a gıla rö magöñhalö
ginam a gem aubin. * 18 Yad kalöp
nıñö yabıl hagabin. Kumi kabö adö
laj abe, mınöñ naböñ il i abe böñ nöp
ur ginab u pen God Manö u manö
magö rimnap ur gagnab; magöñhalö
pör pör nöp mideinab. Manö nıñön
nıñön haga u, magöñhalö haga rö
nöp ginab. *

19 “Anıb u, nıbi bi an God lo manö
u nıñöm, manö pro magö ap arö
ginam a göm, nıbi bi gau hałowalö
hag ñö arö ginaböl u, God nıbi bi
udöm abad mideinab ñın u, hib kale
ap lugnab. Pen nıbi bi an God lo
manö nıñöm, nıñ aij göm, nıbi bi gau
kalip hag ñı aij ginaböl u, God nıbi
bi udöm abad mideinab ñın u, hib
kale ap rannab. * 20 Bi Perisi gau
abe, God lo manö hag ñeb bi gau abe,
‘God haga rö nöp gıpun,’ a gıpal u
pen kale yıharıñ manö hagöm God
haga rö gagpal, wasö. Kale ke pen,
God manö haga rö nöp nıñmim kabö
rö nöp hain gimim. Anıg gınabim u
me, God kalöp udöm kumi kabö adö
laj au abad mideinab.

*Nıbi bi kotmal kale gau aip manö
hag jım ñımim midaimim
(Luk 12:57-59)*

21 “Hadame nöp napsı nahai ilaj
gau God lo manö hagnıdal adö u
kale nıñbim. Kale hagnıdal, ‘Wip al
pakagmim. Nıbi bi ap, nıbi bi ap
al pak lınab u, manö kub nıñnab,’ a
gımıdal. * 22 Manö anıbu nıñbim u
pen kalöp mıñi hag aij gınam. Nıbi
bi ap, nıbi bi ap nıp nıñö mulu
lagnab u, manö kub nıñnab. Nıbi
bi ap, nıbi bi ap hib dap lugnab u,
Juda Kansol gau ap magum göm, nıp
manö kub hagnaböl. Nıbi bi ap, nıbi
bi ap nıp hagnab, ‘Ne bi hauı halö,’
a gınab u, ram mınöñ mab ke inab
mıgan yan arnim rö löp. *

23 “Anıb u, ne nan God nıp sabe
gi ñeb dam kabö bıd adö u sabe gi

* 5:10: 1Pi 3:14 * 5:11: 1Pi 4:14 * 5:12: 2Kr 36:16; Ap 7:52 * 5:14: Jon 8:12; 9:5 * 5:15:
Mak 4:21; Luk 8:16; 11:33 * 5:16: Ep 5:8-9; 1Pi 2:12 * 5:17: Ro 3:31 * 5:18: Luk 16:17; 21:33
* 5:19: Jem 2:10 * 5:21: Eks 20:13; Dud 5:17 * 5:22: 1Jn 3:15

ñin+g, añ mam ne n+ip g+ina rö manö midöp a g+inabön u, * 24 nan God n+ip sabe g+ ñeb an+bu kabö b+d au arö g+mön, n+ipe aip manö hag aij g+mön, uri agam+j midaiul a g+mön, ado g+ ap nan an+bu God n+ip sabe g+ ñimön.

25 “Nan n+hön g+ naj g+inabim u, kalöp manö kub hagn+g, dam adan aḡ gau hain ud arlö n+ḡöl g+, kal+ aip manö an+bu hag ud as+kmim, d+im ñöl m+daimim. Wasö u, kalöp dam b+ kub u n+ip ñeinaböl, n+ipe pen kalöp ud polisman kai kal+ ñö, kalöp dam nag+ l+inaböl. 26 Yad kalöp n+ḡö yab+ḡ hagabin, nan naböḡ kale u böḡ nöp naböḡ ral p+is g+mim höḡ arnabim.

N+ibi si b+ si g+pal

27 “Pen manö ap hagla u, u rö nöp n+ḡbim. Manö an+bu hagla, ‘N+ibi si b+ si gagmim,’ a g+la. * 28 Pen yad kalöp hagabin, b+ ap n+ibi ap n+ip n+ḡöm, n+ip g+bnep a göm gas+ n+ḡnab u, God n+ḡö, b+ an+bu gas+ n+ipe aḡ yaḡ n+ibi an+bu si g+inab. 29 An+ib u, amgö magö y+j+g lau n+ḡöm, nan si nan naj gep rö lain+im u, amgö böḡ an+bu ud ju yumim. Pen amgö kale u mög n+ḡnabim u, nan si nan naj g+mim, mab ke inab m+gan yaḡ armim rö löp. * 30 Pen ñ+magö y+j+g k+d u u rö nöp, nan si nan naj g+n+g gain+im, r+ib g+ dö g+ yumim. An+g g+mim me, ñ+n böḡ lap nöp m+dö kam+ḡ arnabim. Wasö u, mab ke inab m+gan yaḡ arnabim. *

Jisas n+ibi hag yuep manö hag ña (Mad 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)

31 “Kale n+ḡbim, manö ap hagla, ‘B+ ap n+bin n+ip arö g+n+g, n+ibi i böḡ nöp arö g+nam a göm, kal+ k+ñ bad ap r+köm, n+ibi an+bu n+ip ñöm me, böḡ nöp arö g+inab,’ a g+la. * 32 Pen yad kalöp hagabin: b+ ap, n+bin n+ipe b+ ap si udagnab wasö, pen nugmul

n+ipe n+bin y+hariḡ nöp arö g+inab u, g+ naj g+inab. Pen n+ibi u n+ip an+g göm arö gö, am b+ hain n+bö ap udnab u, b+ u n+ipe n+bin n+ipe arö g+inab u me, n+ipe an+g gö, n+bin n+ipe b+ si udep n+ibi l+inab. Pen b+ an n+ibi an+bu udnab u, n+ipe u rö nöp n+ibi si udep b+ l+inab. *

Manö n+ḡö yab+ḡ hagabun, a g+pal (Mad 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)

33 “Hadame nöp manö ap hagla u, u rö nöp n+ḡbim. Manö an+bu hagla, ‘Kale B+ Kub amgö ilö n+ipe manö n+ḡö yab+ḡ hagnabim u, hagnabim rö nöp g+mim. God n+ipe n+ḡm+döp n+ḡöm hagnabim rö nöp g+mim,’ a g+la. * 34 Pen yad kalöp hagabin: manö ap hagn+g, ‘God amgö ilö adö u n+ḡö hagabin,’ a g+mim hagagmim. ‘Ram m+nöḡ kumi kabö adö laḡ au midöp rö, n+ḡö hagabin,’ a g+mim hagagmim; God n+ipe ram m+nöḡ an+ib au sea k+ḡ adö au as+k midöp. * 35 ‘M+nöḡ naböḡ iḡ i midöp rö n+ḡö hagabin,’ a g+mim hagagmim; God n+ipe sea k+ḡ adö au as+köm, ram m+nöḡ iḡ i ma adö au abö g+ midöp. ‘Jerusalem midöp rö n+ḡö hagabin,’ a g+mim hagagmim; u K+ḡ Kub yab+ḡ daun kub n+ipe me. * 36 ‘Nab+c yad midöp rö, n+ḡö hagabin,’ a g+mim hagagmim. Kale ke g+pe, nab+c uḡ kale añ+ ap ule aka p+r ranagnab. 37 An+ib u, ‘G+inabin’ a g+mim, ‘G+inabin’ nöp a g+mim; pen ‘Gagnabin’ a g+mim, ‘Gagnabin’ nöp a g+mim. Manö kuöyaḡ l+mim hagmim, l+mim hagmim u, Seden kalöp gas+ ñö, hagnabim.

Jisas pen pen gep manö haga (Luk 6:29-30)

38 “Pen manö ap hagla u, u rö nöp n+ḡbim. Manö an+bu hagla, ‘Amgö magö u b+g juaiöl, kal+ pen abe b+g jumim. Meg magö pa jö gaiöl, kal+ḡ

* 5:23: Mak 11:25 * 5:27: Eks 20:14; Dud 5:18 * 5:29: Mad 18:9; Mak 9:47 * 5:30: Mad 18:8; Mak 9:43 * 5:31: Dud 24:1-4; Mak 10:4 * 5:32: 1Ko 7:10-11 * 5:33: Eks 20:7; Lep 19:12; Nab 30:2; Dud 23:21 * 5:34: Ais 66:1; Jem 5:12; Mad 23:22 * 5:35: Sam 48:2; Ais 66:1 * 5:38: Eks 21:24; Lep 24:20; Dud 19:21

pen abe pa jö gîmim,' a gîla. * 39 Pen yad kalöp hagabin: bî ap kalöp gî naj gainîm, nîp pen gî naj gagmim. Bî ap kalöp alaun pak hil gainîm, ado gîmim böŋ lap abe paknîm. 40 Bî ap apöm kalöp manö kub hagöm, 'Sior ne u yîp haji gî,' a gainîm, sior nöp ñagmim, kolsior u abe ñîmim. 41 Bî ap kalöp hag nîŋöm, 'Nan wadî i dam ka au yumön aumön,' a geinab u, jî nîŋagmim; ka hagöl au hil gîmim, dam yîharîŋ ka au yumim aumim. 42 Nîbi bî rîmnap kalöp, 'Hanîp nan rîmnap ñîm,' a gaiöl, halöwaŋö ñîmim. Pen nîbi bî rîmnap kalöp, 'Hanîp nan rîmnap yîharîŋ ñîbe, hainö pen kalöp ado gî dam ñînabun,' a gaiöl, arö gagmim, halöwaŋö ñîmim.

Koŋmaŋ kale gau kalîp mîdmagö lîmim

(Luk 6:27-28,32-36)

43 "Manö ap hagla u, u rö nöp nîŋbim. Manö anîbu hagla, 'Mîdaimam kale gau kalîp mîdmagö lîmim; nîbi bî koŋmaŋ kale gau kalîp mulu adîŋ nîŋmim,' a gîla. * 44 Pen yad kalöp hagabin: nîbi bî koŋmaŋ kale gau, kalîp mîdmagö lîmim; nîbi bî kalöp gî naj gîpal gau, God nîp sabe gîmim, 'Kalîp abad mîd aij gîmön,' a gîmim. *

45 "Kale anîg gînabim u, Nap kumi kabö adö laŋ mîdöp u, ñî pai nîpe yabîŋ mîdeinabim. Nîpe gö, sîdö mailö gö, nîbi bî gî aij gîpal gau abe, nîbi bî gî naj gîpal gau abe, mailö gab. Nîpe gö, möŋ alöm, nîbi bî gî aij gîpal gau nan wög kale gau ranöm, nîbi bî gî naj gîpal gau nan wög kale gau ranöm göp. 46 Kale nîbi bî kalöp mîdmagö lîbal gau nöp ud aij gînabim u, bî dakîs udpal gau gîpal rö nöp gînabim. Anîg geinabim u, God ne aige göm ñîñî löm kalöp nan aij ñînab. 47 Kale añ mam kale gau nöp hag wîhai udnabim u, nîbi bî God nîp gasî nîŋagpal gau, nîbi

bî yîharîŋ gau kalîp gîpal rö nöp gînabim.

48 "Anîb u, Nap kumi kabö adö laŋ gî aij yabîŋ gab rö, kale u rö nöp gî aij yabîŋ gîmim. *

6

Nîbi bî nan mîdagöp gau kalîp abönamö ñîmim

1 "Pen kale, hib kub udun a gîmim, nîbi bî amgö ilö adö kale u nöp God hagöp rö nöp gun, a gîmim gîpe u, Nap kale kumi kabö adö laŋ mîdöp u nîpe nîŋöm kalöp pen nan aij ap ñagnab. * 2 Nîbi bî rîmnap, God nîp nîŋ udpun, a göm, pîral nöp gîpal. Hib kub udun, a göm, kale nîbi bî mög gep rö gau mani nan rîmnap ñînîg, Juda magum gep ram

nîbi bî iru mîdnaböl raul u aka, adan kub nîbi bî iru nöp ajnaböl gau nöp amöm, nîbi bî amgö ilö adö au ñînaböl. Gînaböl anîbu yad kalöp hagabin: hib kub udun a göm, nan kale pen udnaböl anîbu; Bapi kalîp nan rîmnap halö ñagnab. Kale anîg gînaböl u rö gagmim.

3 "Pen kale nîbi bî mög gep rö gau kalîp nan ñînîg, waiö ñagnim; 4 agamîj pî gîmim rö ñîmim. Nan nîhön agamîj gîpim u, Nap kale magöŋhalö nîŋöb rö, nîhön nîhön gînabim nîŋöm, kalöp pen nan aij ñînab.

Jisas God nîp sabe gep manö hag ña

(Luk 11:2-4)

5 "Kale God nîp sabe gînîg gîmim u, nîbi bî rîmnap, God nîp gasî nîŋbun, a göm, pîral nöp gîpal rö gagmim. Kale nîbi bî rîmnap hanîp nîŋlö, hib kub udnabun a göm, am Juda magum gep ram anî u mîdöm aka, am adan ramö gau mîdöm, nîbi bî amgö ilö au God nîp sabe gîpal. Gîpal anîbu yad kalöp hagabin, hib kub udun a göm, nan kale pen udnaböl anîbu; God nîpe manö kalîp u udagnab. * 6 Anîb u, kale God

* 5:43: Lep 19:18 * 5:44: Eks 23:4-5; Luk 23:34; Ap 7:60; Ro 12:14,20 * 5:48: Lep 19:2; Dud 18:13 * 6:1: Mad 23:5 * 6:5: Mad 23:5; Luk 18:10-14

n+ip sabe g+n+ig, ram magö raul m+gan kale u ammin, ajöj g+ ñ+mim, Bapi hon amgö n+ñagpun n+ip sabe g+mim. Nan n+hön agam+ij g+ipim u, Nap kale magöñhalö n+ñöb rö, n+hön n+hön g+inabim n+ñöm, manö kale n+ñöm, kalöp pen nan aij ñ+nab.

⁷ “N+ibi b+ God Manö n+ñagpal gau, n+ip sabe g+n+ig, manö m+lö kub yab+ hagpal. Gas+ kale nöp n+ñöm hagpal, ‘Manö m+lö kub hagno me n+ñab,’ a g+pal. * ⁸ Pen kale an+bu rö gagmim. Manö n+hön God n+ip sabe g+n+ig gabim gau, n+ipe nöd n+ñab. *

⁹ An+ib u, God n+ip sabe g+n+ig, haggmim,

‘Bapi kub kumi kabö adö lañ midpan;

hib ne i adö lañ m+döp.

¹⁰ Ne han+ip udmön abad m+idaimön. Ne kumi kabö adö lañ hagpan rö n+ñbal u,

hon aui m+nöñ naböñ i+ i g+ ñ+mön n+ñun hon abe manö nöp n+ñun. *

¹¹ Han+ip nan ñ+ñeb r+mnap n+ime l+mön;

pör pör ñ+ban rö u ñ+n añ+ añ+ ñ+mön.

¹² N+ibi b+ r+mnap han+ip g+ naj g+pal n+ñun arö g+ipun rö,

hon g+ naj g+ipun u u rö nöp n+ñmön arö g+mön. *

¹³ Hon g+ naj gun rö löp u, ne han+ip abad m+dö, hon g+ naj gagan,’ a g+mim. *

¹⁴ “N+ibi b+ r+mnap kalöp g+ naj gaiöl n+ñmim arö g+inabim u, Nap kale kumi kabö adö lañ m+döp u nan si nan naj kale g+inabim u u rö nöp n+ñöm, arö g+nab. * ¹⁵ Pen n+ibi b+ r+mnap kalöp g+ naj gaiöl n+ñmim arö gagnabim u, Nap kale nan si nan naj kale g+inabim u u rö nöp n+ñöm arö gagnab.

Nan ñ+ñeb hil g+pal

* **6:7:** 1Ki 18:26-29 * **6:8:** Mad 6:32 * **6:10:** Luk 22:42 * **6:12:** Mad 6:14-15; 18:21-35
 * **6:13:** Luk 22:40; Jem 1:13; Jon 17:15 * **6:14:** Mak 11:25-26 * **6:16:** Ais 58:5-9 * **6:19:** Jem 5:1-3 * **6:20:** Mad 19:21; Luk 18:22

¹⁶ “Kale nan ñ+ñeb arö g+n+ig, n+ibi b+ God n+ip gas+ n+ñbun, a göm, p+ral nöp g+pal rö, gagmim. Kale, ‘Hon mulu halö halö rö m+idno, n+ibi b+ n+ñöm hagnaböl, “God n+ip gas+ n+ñöm, nan ñ+ñeb hil göm me, mulu halö halö m+idpal,” a g+inaböl,’ a göm, p+ral an+g g+inaböl. Yad kalöp n+ñö yab+ hagabin: n+ibi b+ han+ip n+ñlan, a göm g+inaböl an+ib gau, n+ibi b+ gau n+ñöm hib kale haglö adö arnab u pen God kal+ip nan aij kumi kabö adö lañ ñagnab. * ¹⁷ Kale pen nan ñ+ñeb gau hil geinabim u, mulu halö halö rö m+idagaimim. Ñ+g pak aij g+mim, wel l+mim, kom g+mim m+idaimim. ¹⁸ An+g geinabim me, kalöp n+ibi b+ nan magö hil g+pal gau a göm, n+ñagnaböl. Nan agam+ij g+ipim u, Nap kale, hon amgö n+ñagpun B+ u, n+ipe magöñhalö n+ñöb rö, kalöp pen ñöm nan aij ñ+nab.

Amun God aip m+idaiun a g+mim, n+ñöl g+ m+idaimim

(Luk 12:21,33-34)

¹⁹ “Pen m+nöñ naböñ i+ i nan aij aij gau ud magum gun, a g+mim gas+ u n+ñagmim. N+hön g+n+ig: nan an+ib gau ud magum geinabim, s+psop n+ñöm, hij göm, si udöm g+inaböl. *

²⁰ An+ib u, nan aij kale rö gau, God ram m+nöñ kumi kabö adö lañ au ud magum g+pe, s+psop n+ñagn+m, hij gagn+m, si udagöl, m+dep nöp m+idain+m. * ²¹ Nan aij kale m+nöñ naböñ adö i+ i ud magum geinabim u, gas+ kale m+deinab m+nöñ naböñ adö i+ i; nan aij kale God ram m+nöñ kumi kabö adö lañ au ud magum geinabim u, gas+ kale u arnab an+ib lañ.

Hañ roman mailö u

(Luk 11:34-36)

²² “Amgö magö hañ roman hapö mailö rö m+döp. Amgö magö kale u aij m+dö, mailö aij gö n+ñ aij g+inabim. ²³ Pen amgö magö kale u naj gö, hañ roman kale u s+böñ

gɪnab. Mailö gɪböp pen böŋ nöp sɪböŋ gö, nan ap nɪŋagnabim. Kale mailö nɪŋagpim u, sɪböŋ göp rö mɪdpim.

*Mani nan gau god ap rö mɪdagnɪm
(Luk 16:13; 12:22-31)*

²⁴ “Bɪ aɳɪ ap, bɪ kub mɪhöp kalɪp wög gɪ ñɪnɪm rö lagöp. Nɪhöŋ gɪnɪg: bɪ kub ap nɪp nɪŋö aij geinab, ap nɪp arö gɪnab: pen bɪ kub ap nɪp nɪŋö aij geinab, ap nɪp arö gɪnab. Anɪb u, kale mani nan aij mɪnörŋ naböŋ adö iɪ i mɪdöp gau, nɪŋbe aij gö, God nɪp arö gɪnabim rö löp u, nɪŋ aij gɪmim.

*Gasi kub nɪŋagmim
(Luk 12:22-31)*

²⁵ “Adö anɪbu me kalöp hagabin: nan gai nɪbö ñɪŋun mɪdaiun, waɳɪj gai nɪbö rol gun mɪdaiun, a gɪmim, gasɪ kub u nɪŋagmim. Kamɪŋ mɪdep u nan kub; nan ñɪŋeb nan pro. Uri mɪdpun i, hañ romanŋ nan yabɪɪ; hañ romanŋ waɳɪj rol gep nan pro. Anɪg gö nɪŋmim, God kalöp gɪ la u, nɪpe nan ñɪŋeb, waɳɪj hañ romanŋ rol gep, nan pro anɪb gau ñagnab a gɪ nɪŋbim ar?

* ²⁶ Kale nɪŋbim, yaur gau nan yɪŋ yɪmagal; wid, rais, nan gau rɪk dap magum gagpal. Pen Nap kale kumi kabö adö laŋ u kalɪp abad mɪdö, nan ñɪŋbal. Anɪb u, yaur u nan yɪharɪŋ u pen nɪpe nan ñö ñɪŋbal rö, kalöp u rö nöp ñagnab a gɪ nɪŋbim ar?

* ²⁷ Aka, gasɪ iru nɪŋun me, rapɪn mɪdun umnabun a gɪ gasɪ nɪŋbim ar?

²⁸ “Pen nɪhöŋ gɪnɪg waɳɪj nan gau gasɪ iru nɪŋbimŋ Nan pɪɪpɪɪ be gau ranöb gau, wög gagöm, waɳɪj gagöm, gɪpal. ²⁹ Pen kiŋ Solomon mani iru mɪdö rɪb adɪk aij yabɪɪ gɪmɪdöp u, nan pɪɪpɪɪ anɪb gau rö rɪb adɪk aij gaga. * ³⁰ Nan pɪɪpɪɪ anɪb gau nan yɪharɪŋ. Pör mɪdöm wasö, mɪñi rö mɪdöm, rol rö laubal. Pen God nan yɪharɪŋ anɪb gau gɪ löm rɪb adɪk aij gɪ ñöb u, nɪhöŋ gɪnɪg hanɪp abad mɪdagnab a gɪmim nɪŋbimŋ Kale

anɪg gasɪ nɪŋnabim u, kale God nɪp nɪŋ ud aij gagpim.

³¹ “Anɪb u, nan mai ñɪŋun, ñɪg mai ñɪŋun, waɳɪj nɪhöŋ rol gun, a gɪmim, gasɪ kub u nɪŋagmim. ³² Nɪbi bɪ God Manö nɪŋagpal gau, nan anɪb gau udun a göm, gasɪ kub anɪbu rö nɪŋbal. Pen kale nɪŋbim, Nap kale kumi kabö adö laŋ mɪdöp u, kale nan nɪhöŋ nɪhöŋ mɪdagöp u nɪŋöb. * ³³ Anɪb u, God nɪbi bɪ rɪmnap udöm abad mɪdeinab u, hanɪp u rö nöp udnab a gɪmim gasɪ aɳɪ nɪŋmim; God nɪpe haga rö nöp gɪ mɪdaiun a gɪmim, gasɪ aɳɪ nɪŋmim; kale anɪg gɪpe arö me, nan ñɪŋeb, ñɪg ñɪŋeb, waɳɪj rol gep, nan anɪb gau magörhalö kalöp ñɪnab. * ³⁴ Anɪb u, rol ruö nɪhöŋ gun mɪdaiun, a gɪmim gasɪ kub u nɪŋagmim. Ñɪn uri u ñɪn uri. Uri ñɪn i nöp nan mɪŋör rɪmnap mɪdöp u, u nöp gasɪ nɪŋmim.

7

*Nɪbi bɪ rɪmnap kalɪp manö kub
hag gɪgmim
(Luk 6:37-38,41-42)*

¹ “Hon nɪbi bɪ aij a gɪmim, nɪbi bɪ rɪmnap kalɪp gasɪ naij nɪŋnabim u, manö anɪbu ado gɪ kale ke aunab. *

² Anɪb u, nɪŋ aij gɪmim. Kale nɪbi bɪ rɪmnap kalɪp gɪnabim rö, God kalöp pen gɪnab. Kale nɪbi bɪ rɪmnap nɪŋmim manö kub hag gɪnabim rö, God kalöp u rö nöp manö kub hag gɪnab. * ³ Mab po amgö kale pak harɪ göl mɪdöp u, nɪhöŋ gɪnɪg mab po anɪbu nan yɪharɪŋ a gɪmim, namam nan acɪp amgö nɪpe mɪdöp u nɪŋmim hagpim? ⁴⁻⁵ Ne bɪ manö piral hagep bɪ. Mab po amgö kale pak harɪ göl mɪdöp u nöd ud yumim, amgö nɪŋ aij gɪmim, namam nan acɪp amgö nɪp mɪdöp u nɪp, ‘Ud yuɳn’ a gɪmim hagmim. ⁶ God nan uɳ nɪpe gau, kain hapeb gau kalɪp ñagmim. Kɪbap mɪlep gau, kaj gau mɪdöp, a gɪmim ud yuagmim. Pen nɪhöŋ gɪnɪg: ud

* **6:25:** Plp 4:6; 1Di 6:6-8; 1Pi 5:7 * **6:26:** Mad 10:29-31; Luk 12:6-7 * **6:29:** 1Ki 10:4-7; 2Kr 9:3-6 * **6:32:** Mad 6:8 * **6:33:** 1Ki 3:13-14; Sam 37:4,25; Ro 14:17 * **7:1:** Ro 2:1; 1Ko 4:5; Jem 4:11-12 * **7:2:** Mak 4:24

yunabim, kale abö jö ma jö gi yuöm, ado gi apöm kalöp haunaböl.

Hon aigöl gun b+ kub n+ p sabe gun?
(Luk 11:9-13)

⁷ “Nan n+hön m+dagain+im u, God n+ p hag n+ nbe kalöp n+ nab. Pen nan r+imnap uhai n+ n nabim u, udnabim. Han+ p ajöŋ hi+k, a g+mim, pak gu g+pe, kalöp ajöŋ u hi+k nab. * ⁸ Pen n+hön g+nig: n+bi b+ God n+ p hag n+ n naböl u, hag n+ n naböl rö nöp g+nab. Nan uhai n+ n naböl u kal+ p yamnab. Pen, ajöŋ u hi+k, a göm, pak gu gu g+lö, hagnaböl rö n+ n öm hi+k nab. *

⁹ “Kale b+ nap gau, n+ pai kale ap maj ap n+ a gö, kale kabö n+ nabim? ¹⁰ Aka pen, kabsa! ap n+ a gö, haino ap n+ nabim n U an+ g gagnabim. ¹¹ Kale n+bi b+ aij wasö u pen n+ pai kale gau, nan aij gau nöp n+ nabim. Nap kale kumi kabö adö laŋ b+ aij yab+! u, piral gagnab; kale hag n+ n nabim u, n+ pe kalöp nan aij n+ nab. *

¹² “Pen kale ke, han+ p adö u g+lan, adö u gaglan, a g+mim n+ n bim, adö u nöp n+bi b+ gau kal+ p g+mim. Mos+ s God lo manö udöm kal+ k+ n r+ka manö u abe, b+ God manö hagep kal+ k+ n r+kla manö u abe, i! me an+bu. *

Adan pro, adan majö
(Luk 13:24)

¹³⁻¹⁴ “Mab ke yan adan kub u waiö n+ n öm am aij g+pal. N+bi b+ iru nöp m+gan an+bu arbal. An+ b u, kale n+ n aij g+mim, pör m+dep adan pro u udmim armim. Adan pro an+bu u+ham arnaböl. N+bi b+ a+ n+ a+ n nöp, adan pro m+lö an+bu k+ö göm uhai n+ n öm arnaböl.

Piral hagnaböl, n+ n aij g+mim
(Luk 6:43-46)

¹⁵ “Pen n+bi b+ God manö hagabun a göm piral hagpal gau, kaj sipsip hain aij rö halu löm aunaböl u pen

apöm m+döl gi, kain hapeb n+bi b+ hau löp rö u kalöp g+naböl. An+ b u, n+ n aij g+mim. * ¹⁶ N+bi b+ m+d aij g+pal rö halu löm aunaböl u pen kale nan si nan naj g+naböl rö n+ n mim, kal+ p n+ n aij g+nabim. Kale n+ n bim, nag+ y+har+ n kal+ kal+ halö gau magö n+ n eb u p+lö gu n+ n agnabim. * ¹⁷⁻¹⁸ Mab gau u rö nöp g+nab. Mab magö n+ n eb ur gau, mab magö n+ n agep p+lagnab. Pen mab magö n+ n agep ur gau, magö n+ n eb p+lagnab. ¹⁹ Pen mab magö aij p+lagnab gau, r+ b gi dö gi dam mab inab u yunaböl. * ²⁰ An+ b u, n+bi b+ gau nag+ g+naböl adö u n+ n mim, n+bi b+ gau aij, n+bi b+ gau naj a g+mim n+ n nabim. *

Jisas “Yad kale n+ n agm+din,” a g+nab

(Luk 13:25-27)

²¹ “N+bi b+ y+ p, ‘B+ Kub hon!’ ‘B+ Kub hon!’ a g+pal gau magö nhalö, God kal+ p udöm abad m+deinab, a gi gas+ u n+ n agmim. Bapi yad kumi kabö adö laŋ m+döp u hagöp rö g+pal n+bi b+ gau nöp kal+ p udöm kumi kabö adö laŋ au abad m+deinab. *

²² God n+bi b+ manö kub hagnab n+ n u, n+bi b+ iru nöp y+ p hagnaböl, ‘B+ Kub, hon n+bi b+ ne nöp. Hib ne nöp hagun, manö ne hag n+ no. Hib ne nöp hagun, nan n+bi b+ k+ jaki aban ala gau hag yuno. Hib ne nöp hagun, nan gagep rö gau iru nöp g+no,’ a g+naböl. ²³ Y+ p an+ g hagnaböl u pen yad kal+ p hagnabin, ‘Yad kale n+ n agm+din; kale gi naj nöp g+ p+im, ke gau arim!’ a g+nabin. *

B+ m+höp ram m+höp g+lö
(Luk 6:47-49)

²⁴⁻²⁵ “B+ gas+ n+ n eb yab+! ap, ram n+ pe u g+nig, kabö adö laŋ g+nab. Hainö hadal kub apöm, möŋ kub alöm, n+ g u! apöm g+nab u pen ram n+ pe kabö adö laŋ gi p+döŋ g+nab u,

* **7:7:** Mak 11:24; Jon 14:13; 15:7; 16:23-24 * **7:8:** 1Jn 3:22; 5:14-15 * **7:11:** Jem 1:17 * **7:12:** Mad 22:39-40; Luk 6:31; Ro 13:8-10 * **7:15:** Mad 24:24; Ap 20:29; 2Pi 2:1 * **7:16:** Gal 5:19-22; Jem 3:12 * **7:19:** Mad 3:10; Luk 3:9; Jon 15:6 * **7:20:** Mad 12:33 * **7:21:** Luk 6:46; Jem 1:25 * **7:23:** Sam 6:8; 2Di 2:19

pa jö ma jö gi ud aragnab. Anib u rö me, nibi bi manö yip niñöm, niñ udöm, hagpin rö ginaböl gau.

26-27 “Pen bi gasi niñ aij gagnab ap, ram nipe u ginig, minöñ kabö kulup adö au ginab. Hainö hadal kub apöm, möñ kub alöm, ñig ul apöm, ram nipe u böñ nöpa jö ma jö gi ud arnab. Anib u rö me, nibi bi manö yad niñöm hagpin rö gagnaböl gau,” a ga.

28-29 Jisas manö anibu hag hakö niñöl gi, nibi bi iru nöpa mideila gau niñöm hagla, “God lo manö hag ñeb bi hon gau manö hagpal rö hagagöp; nipe bi manö niñ aij yabitl göm hagöp,” a göm, aiö yabitl gila. *

8

Jisas bi wös hapeb la u gö, kamij la
(Mak 1:40-45; Luk 5:12-16)

1 Jisas nö ilö lañ midea u arö göm, sir yan ap lugö niñöl gi, nibi bi iru nöpa niñ hain gila. 2 Pen bi wös hapeb la ap, Jisas midea söla au amöm, kugom yimöm, ubör yihöñ göm haga, “Bi Kub. Ne yip gö kamij linig, gö kamij linab. Yip kamij linab u, yad God sabe gep ram raul arnig gabin u, yip wihö gagnaböl,” a ga. 3 Anig hagö, Jisas ñimagö milöbö löm bi anibu ud niñöm haga, “Yad ginabin; nöpa kamij lañ,” a gö, magö anibu nöpa niñ kamij lö niñöl gi, 4 Jisas bi anibu niñ haga, “Nöpa ginö kamij löp anibu, nibi bi rimnap kalip hag ñagmön wasö. Am bi God niñ nan sabe gep bi gau kalip nöpa yammön hagmön, ‘Yip kamij löp niñim!’ a gimön. Anig hagmön, Mosi haga rö, yaur ap God niñ pak sabe gi ñimön. Anig geinabön, nibi bi gau niñöm hagnaböl, ‘Niñ kamij löp u me anig gab,’ a ginaböl,” a ga. *

Jisas, ami bi kub bi wög gi ñeb nipe u niñ gö, kamij la
(Luk 7:1-10)

5 Jisas daun pro Kapaneam arö niñöl gi, ami bi iru nöpa abad midmidöp bi kub ap, Jisas yip gi ñinim a göm apöm Jisas niñ haga, 6 “Bi Kub, bi wög gi ñeb yad u niñ mña kub göm, ilön neb neb gö, anagagöp; ram au um midöp,” a ga. 7 Hageia, Jisas haga, “Yad am niñ ginö kamij linab,” a ga. 8-9 Hageia, ami bi kub anibu haga, “Bi Kub, niñö hagpan u pen yad bi kub rö ram yad u aumön. Yad niñbin u, ami bi kub rimnap yip abad midlö, yad pen ami bi rimnap kalip abad midem, ‘Arim,’ a ginö, arbal halö; ‘Auim,’ a ginö, aubal halö. Bi yip wög göp u niñ, wög gau anig gimön anig gimön a ginö, göp. Anib u rö, ne yiharij, ‘Kamij lañ,’ a gimön, niñ kamij linab,” a ga. 10 Anig hagö Jisas aiö göm, nibi bi hain areila gau kalip haga, “Bi anibi milö gau niñbö u pen, God göp rö niñ aij yabitl göm me, anig hagöp. Bi hon Isrel niñbö ap, God niñ niñ ud pidöñ göm hagöp anibu rö hagö, yad niñagpin. 11 Anib u, hainö nibi bi milö gau niñbö gau, God nibi bi udöm kumi kabö adö lañ abad mideinab an u amöm, Ebrahim, Aisak, Jekop bi aip asiköm, nan ñineb iru niñöm, mñ mñ göl gi mideinaböl. * 12 Kale anig göm am mideinaböl, pen nibi bi hon Isrel niñbö gau, am an anibu midageinaböl rö löp. God kalip hag yueinab, am mideinaböl höñ sibön göp adö yan. Kale mitöñ magö göm meg magö hau jö ma jö gi niñöl gi mideinaböl,” a ga. * 13 Anig hagöm, Jisas ami bi kub anibu niñ haga, “Ne ado gi aru! Hagpan rö nöpa ginab,” a ga. Jisas anig hagö, nipe ram aramöm niña, bi nipe nan ga u, Jisas haga magö anibu nöpa kamij la.

Jisas Pida niñbor niñ gö, kamij la
(Mak 1:29-34; Luk 4:38-41)

14 Pen Jisas Pida ram amöm niña, Pida niñbor u, hañ roman gau mab rö inö, abañ adö lañ um midea. 15 Jisas

* 7:28-29: Mak 1:22; Luk 4:32 * 8:4: Lep 14:1-32; Mad 9:30; Luk 17:14 * 8:11: Luk 13:29

* 8:12: Mad 22:13; 25:30; Luk 13:28

n+ñöm, am Pida n+bor ñ+magö n+pe ud n+ñö, magö u nöp kam+ñ lö, n+pe uraköm, Jisas n+ip nan magö ud l+ aij ga.

*Jisas n+bi b+ iru nöp gö, kam+ñ la
(Mak 1:29-34; Luk 4:38-41)*

¹⁶ Dugo magö u, n+bi b+ k+jaki aban ala gau abe, n+bi b+ nan ga gau abe, dam Jisas m+deia u aueila, n+pe k+jaki gau hag höñ yuöm, n+bi b+ ñ+ pai nan ga gau gö magöñhalö kam+ñ la. ¹⁷ N+pe ga an+bu, b+ God manö hagep Aisaia, hadame nöp g+ñab a göm kal+ kliñ r+ka rö nöp ga. N+pe kal+ kliñ r+köm haga,

“Han+ip nan ga gau gö kam+ñ la.

Nan n+hön n+hön han+ip naj ga gau

hag yuö m+id aij g+ipun,” a ga. *

*B+ ap Jisas n+ip haga, “Yad aip ajeinabul,” a ga
(Luk 9:57-62)*

¹⁸ Jisas n+ña, n+bi b+ iru nöp ap n+ip b+g g+gabö geila, b+ n+pe gau kal+ip haga, “Ñ+g wañö juun böñ lödañ arun,” a ga. ¹⁹ An+g hagö n+ñöl g+, God lo manö hag ñeb b+ ap apöm n+ip haga, “Manö hag ñeb b+. Ne ram m+ñöñ gai gai arnabön u, yad nöp aip arnabul,” a ga. ²⁰ Hageia, Jisas haga, “Kain hau+ gau, kale m+ñöñ m+gan gau hanbal. Yaur gau, kau kale haneb u m+idöp. Pen yad B+ Ñ+ n+pe haneb m+gan u m+dagöp,” a ga.

* ²¹ Pen b+ Jisas n+ip n+ñ uda b+ ap haga, “B+ Kub, yad ne aip arul u pen, y+ip yau a gö, bapi n+ip umö r+göl gem, ne aip ajeinabul,” a ga. * ²² Hageia, Jisas haga, “N+bi b+ y+ip n+ñ udagpal r+imnap umaiöl, n+bi b+ y+ip n+ñagpal r+imnap dam r+göl göl; pen ne auö yad aip arul,” a ga.

*Jisas hagö, y+gön kub ur ga
(Mak 4:35-41; Luk 8:22-25)*

²³ Jisas ñ+g mag+ib udöm arn+g gö, b+ n+pe gau aip hadla. ²⁴ Ñ+g an au arlö n+ñöl g+, ad+ñ y+gön kub yab+ l u udöm, ñ+g ral apöm, ñ+g mag+ib

u ud ado g+ñ+g rö ga. Pen Jisas n+pe hon haneia rö, * ²⁵ b+ n+pe gau n+ip am haglö urakö hagla, “B+ Kub! P+ñöm asad kub u han+ip ud ado gö, ñ+g ñ+ñun rö löp u, ne han+ip ud kam+ñ l+,” a g+la. ²⁶ Hagaila, kal+ip haga, “N+hön g+ñ+g p+ñ+ñ gabim+ñ Kale manö yad pro pro r+imnap n+ñ udagpim aka?” ga. An+g hagöm, uraköm, p+ñöm asad udeia u hagö hir göm, ñ+g ral aueia u ur göm ga. *

²⁷ An+g gö, kale aiö göm hagla, “B+ kal yab+ l i n+pe b+ aige rö b+ gaj+ip n+ñöm p+ñöm asad udeia u hir göm, ñ+g ral auaj+ip u ur göm göp?” ö g+la.

Aiön pi halö b+ m+hau Jisas gö, kam+ñ la

(Mak 5:1-20; Luk 8:26-39)

²⁸ Jisas ñ+g juöm, ram m+ñöñ Gadara böñ lödañ amjaka n+ñöm, b+ hau+ k+jaki aban ala m+hau wip r+göl g+m+idal kabö m+gan gau n+bö apjakkö. B+ an+ib m+hau kal+ip k+jaki aiön pi aban alla rö, b+ hapeb yab+ l m+hau m+dm+idil. Adan kalpe m+dm+idil au, n+bi b+ r+imnap aragm+idal. ²⁹ Pen kalpe m+hön apjakmil, Jisas n+ip haglö, “God Ñ+ n+pe. N+hön g+ñ+g auabön? Han+ip ilön kub ñ+ñ+g auabön aka n+hön? Ñ+ñ ne han+ip ram m+ñöñ naj hag yuep u auagöp,” a g+ilö. * ³⁰ Pen magö an+bu, kaj iru nöp am+il ñ+ñeila sö l go+ an+ib au me, ³¹ k+jaki aiön pi b+ an+ib m+hau kal+ip aban alla gau, Jisas n+ip neb neb gö l g+ hagla, “Han+ip hag yun+g g+mön u, hagö, amun kaj m+dpal g+dañ kal+ip yuö hi+kun,” a g+la. ³² Hageila, Jisas “Arim,” a gö, b+ an+ib m+hau kal+ip arö göm, am kaj gau kal+ip yuö hi+kla. Hi+köl kaj gau p+ñ+ñ g+ m+ñöñ rul go+ au amöm, g+ dam ñ+g wañö yañ paköm, ñ+g ñ+ñöm, magöñhalö um hakla.

³³ Pen b+ kaj mukm+idal gau, ga an+bu n+ñöm, y+ñ+id daun u amöm, Jisas n+hön n+hön ga u, b+ k+jaki aban alla m+hau n+hön n+hön ga manö u,

* **8:17:** Ais 53:4 * **8:20:** 2Ko 8:9 * **8:21:** 1Ki 19:20 * **8:24:** Sam 4:8 * **8:26:** Mad 14:31; Sam 89:9 * **8:29:** Mak 1:24; Luk 4:41

nibi bi gau kalip magöñhalö hag ñila.
³⁴ Hag ñeila, nibi bi daun mideila anib gau magöñhalö Jisas nip nijnun a göm, ap nip niñöm, neb neb göl gi hagla, “Ram minöñ hon i arö gimön, ke gau aru,” a gila.

9

Jisas bi ñimagö ma kila ga u nip gö, kamij la

(Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)

¹ Jisas kauyan ñig magib udöm, ñig wanö juöm, ram minöñ nipe hanmidöp u böñ lödan ara. * ² Pen nibi bi rimnap, bi ñimagö ma kila ga ap, Jisas gö kamij linab, a göm, nip ilöñ li dapöm Jisas mideia au daula. Pen, Jisas gö kamij linab, a göm niñla rö, Jisas bi ñin ma kila ga anibu nip haga, “Ñi me! Gas halö midaimön. Nan si nan naj gipan gau niñem arö gabin,” a ga. ³ Jisas anig hagö, God lo manö hag ñeb bi gau rimnap hagla, “Bi i God nip hag juöl gi me, anig hagab,” a gila. ⁴ Pen Jisas gasi niñla anibu ke niñöm haga, “Kale niñön ginig yip gasi naj niñmim anig hagabim?” * ⁵ Yad nip, ‘Nan si nan naj gipan gau niñem arö gabin,’ a ginö, kalöp aij ginab, aka ‘Urak aru!’ a ginö, kalöp aij ginabñ. Aka manö niñön hagnö, kalöp aij ginab? ⁶ Miñi kale niñnabim, Bapi God yip Bi Ñi nipe hag la niñöm, minöñ naböñ it i apem, nan si nan naj gipal gau niñem arö ginabin,” a ga. Jisas anig hagöm, bi ñin ma kila ga u nip haga, “Urakmön, köp ne u udmön, ram ne aru!” a ga. * ⁷ Jisas anig hagö, bi anibu uraköm köp bad nipe u udöm ram nipe ara. ⁸ Ram nipe arö niñöl gi, nibi bi gau niñöm, God hagö Jisas apöm gab, a göm piñij göm, bi ap minöñ naböñ it i anib unbö rö gö niñagpun a göm, God hib nipe haglö adö ara.

Jisas bi nipe Madyu nip uda
(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)

* **9:1:** Mad 4:13 * **9:4:** Mad 12:25; Luk 9:47; Jon 2:25 * **9:6:** Jon 17:2 * **9:11:** Luk 15:2
 * **9:13:** Mad 12:7; Hos 6:6 * **9:14:** Luk 18:12

⁹ Jisas ram minöñ anibu arö göm, migan ap amöm niña, bi dakis udep wög gimidöp bi ap ram raul migan u asik mideia. Bi anibu hib nipe Madyu. Jisas nip niñöm haga, “Yad aip aue!” gö, uraköm Jisas aip ara.

¹⁰ Jisas bi nipe gau aip Madyu ram amöm, nan niñlö niñöl gi, bi dakis udep gau abe, bi nan si nan naj gimidal bi gau abe, iru nöp apöm Jisas bi nipe gau aip nan niñla. ¹¹ Nan niñeila, bi Perisi gau niñöm, Jisas bi nipe gau kalip hagla, “Manö hag ñeb bi kale u, nipe niñön ginig, bi dakis udep gau abe, nibi bi nan si nan naj gipal gau abe, aip dim ñöl nan niñab?” ö gila. * ¹² Hageila, Jisas manö anibu apdi niñöm haga, “Nibi bi nan gagöp gau, wös wameb bi gau aragpal; nibi bi nan göp gau nöp wös wameb bi gau arbal. ¹³ Pen God manö ap haga it u niñ aij gimim midaimim. Nipe haga, ‘Yip nan sabe gi ñinabim u, yip aij gagnab; pen nibi bi gau kalip mög niñmim gi aij geinabim u, yip aij ginab,’ a ga. Pen yad aunö u, nibi bi, hon nibi bi aij, mid aij gipun a gi gasi niñbal gau, kalip ulhai niñ udnig auagnö; yad nibi bi, hon nan si nan naj gipun a gi gasi niñbal gau, kalip ulhai niñ udnam a gem aunö,” a ga. *

Nan magö hil gep

(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)

¹⁴ Ñin ap, Jon ñig pak ñeb bi nipe gau, Jisas mideia au apöm hagla, “Hon abe, bi Perisi gau abe, ñin rimnap, God nip nöp gasi niñun, a gun, nan niñagpun. Pen bi ne gau niñön ginig u rö nöp gagpal?” ö gila. *

¹⁵ Hageila, Jisas kalip haga, “Nibi bi gau, bi nibi udnig gab bi u aip mideinaböl ñin u, miñ miñ göl göm nan niñnaböl; pen bi rimnap apöm bi anibu nip ud junaböl ñin u, mög gö nan hil göm niñnaböl,” a ga.

16 Pen Jisas nipe kalip manö ap hod riköm haga, "Walij gisön u udöm, walij papit gi, pa gi dö ginab ramö u al dör gagnaböl. Pen ai ginig göm al dör gagnaböl Anig geinaböl u, walij lutö gabin a ginig gab, migan kub yabit pa bitit ginab. 17 Pen nig wain u, u rö nöp. Wain gisön nibö u göm, ud kaj meme hañ mitep migan u ral lagnaböl. Pen nihön: anig geinaböl u, nig wain kamij u ranöm, bij yabit hagöm, kaj meme hañ u pak gi dö göm, hon göm arnab. Anib u, nig wain kamij u udöm, kaj meme hañ kamij nibö migan u ud lölö nöp me, aij ginab," a ga.

Jisas gaia nibi kub ap, pai pro ap, kamij la

(Mak 5:21-43; Luk 8:40-56)

18 Jisas manö anibu hagö niñöl gi, Juda bi kub ap Jisas mideia au apöm, kugom yimöm haga, "Pai yad u böñ nöp umöb u pen ne am nip ud niñö, uraknim," a ga. 19 Hagö, Jisas bi nipe gau aip uraköm, bi anibu aip arla.

20-21 Pen nibi ap, hagape lugöl gi lugöl gi mideia, mi unbö migan lan ina. Anig gö, gasi nipe u nöp niñöm, "Jisas walij nipe milö kub got gau nöp ud niñö, yip kamij linab," a göm, Jisas arö niñöl gi, jöl adö gau amöm, walij nip u ud niña. *

22 Ud niñö, Jisas ado göm nibi anibu nip niñöm haga, "Yip niñ udpan u me, nöp kamij löp. Gasi halö midaimön," a ga. Hagö, nan nip gimidöp u magö anibu nöp kamij löm, hagape aumidöp u mitep ga.

23 Pen Jisas nibi bi anibu arö göm am am, bi kub ram u amjaköm niña, añij magö pu göm, manö haut kub yabit geila. 24 Jisas niñöm kalip haga, "Kale ke gau arim! Pai i umagöp; yiharij hon hanab," a ga. Anig hagö, nip mihol gila. 25 Pen Jisas nibi bi anib gau kalip hag höñ yuöm, ram raul migan yan amöm, pai uma u nip, nimagö kid u ud niñö, uraka.

* 9:20-21: Mad 14:36 * 9:27: Mad 20:29-34
Mad 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15

26 Anig gö, manö anibu yag dam ram minön anib gau magöñhalö ud arla.

Jisas gö, bi amgö we mihau amgö nil niñlö

27 Pen Jisas ram minön anibu arö göm arö niñöl gi, bi amgö magö we ga mihau nip hain göl gimil meg migan dap ranmil, haglö, "Depid Ni nipe! Halip mihön mög niñmön!" a gilö. *

28 Anig hagailö, pen Jisas nipe ram raul migan u ara. Bi anib mihau hain ammil ram u apjaklö, Jisas kalip mihön haga, "Kale mihön, yad kalöp ginö kamij linab a gimil, yip ap hagabilij Yad yau a ginabin, kale gasi niñbil amgö kale nil linab aka wasö?" ö ga. Hageia, haglö, "Bi Kub, holmij niñbul, ne halip geinabön kamij linab," a gilö.

29 Hagailö, Jisas amgö kalip mihön ud niñöm haga, "Yip niñ udpil u me, hagpil rö ginim," a ga. 30 Hagö, amgö kalip mihön kamij lö, niñlö niñöl gi, Jisas kalip mihön manö klö hagöm hag aij göm haga, "Nibi bi gau, Jisas gajip halip kamij löp, a gimil hagagmil," a ga. * 31 Anig haga u pen kalpe mihön ammil, nibi bi ram minön an anib gau magöñhalö hag nilö ara.

Jisas atab ado ga bi ap nip gö, manö ga

32 Pen kalpe mihön arlö niñöl gi, nibi bi rimnap, bi aiön pi halö atab ado ga bi ap, dap Jisas mideia au daueila. 33 Jisas aiön pi bi anibu nip abanj ala u hag yuö, manö hag aij ga. Anig gö, nibi bi gau aiö göm hagla, "Ram minön Isrel i, bi ap anibu rö gö niñagpun," a gila. *

34 Pen bi Perisi gau hagla, "Nipe kijaki aiön pi nap kale Seden klö u udöm me, aiön pi gau hag höñ yuöp," a gila. *

Jisas nibi bi gau kalip mög niña

35 Pen Jisas nipe daun pro gau abe, daun kub gau abe gi ajöl göm,

* 9:30: Mad 8:4 * 9:33: Mak 2:12 * 9:34:

Juda magum gep ram gau amöm, Kiñ kub ke yabił u nibi bi udöm abad mideinab manö aij u hag ñim+döp. Pen nibi bi gau kalip nan nihön nihön ga u, u rö nöp gö kam+ñ la.

* 36 Jisas niña, nibi bi anib gau kaj sipsip gau bi abad m+dep kale ap m+dagöp rö u mideila. Gasi kub niñöm uñham mideila u pen kalip bi gi ñeb ap m+dageia. Anib u niñöm, Jisas nipe mög yabił niñöm, * 37 bi nipe gau kalip haga, “Nan magö iru yabił nöp wög naböñ au po gi m+döp u pen nibi bi ral daupe iru m+dagpal.

* 38 Anib u, kale bi wög naböñ nap nibö u nip hag niñbe, bi ral daupe r+imnap yuö, ral dap nip lau adö dauöl,” a ga.

10

Jisas manö ud arep bi nipe unbö migan la?

(Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

1 Jisas bi nipe unbö migan lañ u wiñ alö aueila haga, “Yad ke kalöp hagabin u me, kijaki aiön pi nan gau hag yun+g, hag yunabim. Nibi bi nan nihön nihön ginab gau u rö nöp gi+pe, kam+ñ linab,” a ga. *

2 Bi Jisas manö ud arep unbö migan lañ Jisas hag yua bi gau, hib kale gau me, bi ap Saimon, hib nipe ap Pida a gi+m+dal; bi ap Edru, Pida ni+mam nipe u; bi ap Jems, Sebedi ñi nipe; bi ap Jon, Jems ni+mam nipe; 3 bi ap Pilip; ap Badolomyu; ap Domas; ap Madyu, nipe dakis udm+döp; bi ap Jems, Alpias ñi nipe; bi ap Dadias; 4 bi ap Saimon, hib nipe ap Selod a gi+m+dal; bi ap Judas Iskariod, nipe me hainö Jisas nip mumug niña.

Jisas manö ud arep bi nipe unbö migan lañ kalip hag ke ke yua

(Mak 6:7-13; Luk 9:1-6)

5 Jisas bi nipe anib gau kalip manö aij wög u göl a göm, hag ke ke yuöl gi haga, “Kale Juda nibi bi wasö an gau abe, Sameria kai m+dpal an gau abe, aragmim. 6 Pen kale am nibi bi hon Isrel, nibi bi kale God nip gasi niñagpal gau, kalip hag ñöl gi hagemim, * 7 “God nibi bi udöm abad mideinab ñin u, hadö söl auöp,” a gi+mim. *

* 8 Nibi bi nan gin+m gau gi+pe, kam+ñ lin+m. Nibi bi böñ nöp umöl gau gi+pe, kauyan uraköl. Nibi bi wös hapeb lin+m gau gi+pe, kam+ñ lin+m. Nibi bi kijaki aiön pi aban aln+m gau hag höñ yube aran. Bapi hol ap+ł kalöp pör yiñhar+ñ wög gi+pul rö, kale u rö nöp nibi bi anib gau kalip yiñhar+ñ wög gi ñimim. 9 Mani gol, mani silpa, mani a+ti r+imnap ud aragmim. * 10 Wadi, waiñ r+imnap halö, ma r+rup, watab ad+ñ, nan gau ud aragmim. Pen nihön: nibi bi wög gi ñinaböl gau pen nan ñilö niñnaböl. *

11 “Pen daun ap aka ram r+ig aglö ap amjakpe, nibi bi kalöp hag wiñhai udöl rö r+imnap niñmim, kalip aip nöp m+dmim, ram m+ñöñ ke ap gau arnig ginabim ñin u nöp, kalip arö gi+mim armim. 12-14 Pen ram ap am-mim, “Kale m+dpim!” a gi+pe, “Yau, m+dpun; aij aubim,” a gaiöl, ram raul migan anibu armim. Pen kalöp manö yad hag ñimim hag wiñhai ud niñagaiöl u, ar+ik arnig, ac+ip ac+ip ma kid kale c+g udöm m+dain+m u, ab h+ñ gi yumim armim. * 15 Yad kalöp niñö yabił hagabin: manö kub hagep ñin u, Sodom Gomora nibi bi ilön pro pro udnaböl; nibi bi kalöp udagnaböl anib gau, ilön kub yabił udnaböl. *

Marö iru nöp aunab

(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)

16 “Pen niñim! Yad kalöp kaj sipsip rö u, nibi bi kain hauł rö m+dpal

* 9:35: Mad 4:23; Mak 1:39 * 9:36: Mad 14:14; Nab 27:17; 1Ki 22:17; Sek 10:2; Mak 6:34 * 9:37: Luk 10:2 * 10:1: Mak 6:7; Luk 9:1 * 10:6: Jer 50:6 * 10:7: Mad 3:2; 4:17; Luk 10:9,11 * 10:9: Luk 10:4 * 10:10: Luk 10:7; 1Ko 9:14 * 10:12-14: Luk 10:5-6; Ap 13:51 * 10:15: Mad 11:24; Jud 7 * 10:16: Luk 10:3; Ro 16:19

an gau yuabin. Anib u, gasi niŋ aij göl gi, agamij kalip hag ñöl gi midaimim. *

17 “Pen nibi bi rimnap kalöp ud sisi löm, dam Juda magum gep ram gau arlö, kansol kale gau ap manö kub hagöm, kalöp paknaböl. Anib u, niŋ aij gimim. * 18 Kalöp bi yad a göm, tip gi dam gapman bi kub aka kiŋ mideinaböl au ud arlö, kale manö aij yad u, bi kub gau abe, Juda nibi bi wasö ram minöŋ milö kub gau nibö gau abe, kalip hag ñinabim. 19-20 Kalöp manö kub hagnaböl anibu, manö nihön hagnun aka manö aige gun hagnun a gimim piñiŋ gimim, gasi iru niŋagmim. Hagpe niŋöl gi, Nap God Ana nipe kale aip midöp u, gasi aij ñeinab, manö kale adö u ke hagagnabim; Nap God Ana nipe kalöp hagnab rö nöŋ hagnabim. *

21 “Ñin anibu, nimam gau uraköm, nimam kale ke gau al paklan a göm, bi kub gau kalip mumug ginaböl. Nap gau uraköm, ñi pai kale ke gau al paklan a göm, bi kub gau kalip mumug ginaböl. Ñi pai gau uraköm, nime nap kale ke gau jöl ñöm u rö nöŋ ginaböl. * 22 Yip lau adö mideinabim rö, nibi bi gau magöŋhalö kalöp niŋlö, mulu kal alnab. Pen nibi bi an kto göm, yip pig nöŋ mideinaböl gau, ñin hain u auö, God kalip udnab. 23 Pen miŋan ap arbe, kalöp gi naij gaiöl u, piñiŋ gi miŋan ap armim. Yad kalöp niŋö hagabin, Isrel daun gau nibi bi gau kalip hag ñibe aragnab adö, yad Bi Ñi nipe aunabin.

24-25 “Ñi pai skul hagnal gau kub midlö, hag ñeb bi kale gau pro midagpal. Pen hag ñeb bi midöp rö midaiun a göm me, skul hagnal. Nibi bi wög gi ñibal gau kub midlö, nibi bi kalip abad midpal gau pro midagpal. Wög gipal u, nibi bi kub

midpal rö midaiun a göm, wög gipal. Anib u rö, nibi bi yad gau, yad midpin rö midaiun a göm, gipal. Pen nibi bi gau yip hag juöm, Seden hib nipe ap löm yip Bielsebul a gipal rö, kalöp bi wög gi ñeb yad u rö nöŋ hag juöm manö naij hagnaböl me. *

*God nip nöŋ piñiŋ gep
(Luk 12:2-7)*

26 “Nibi bi gau kalip niŋmim piñiŋ gagmim. Manö nihön mñi har gi göl midöp u, hainö waiö mideinab. Nan nihön agamij gipal gau, hainö waiö niŋnaböl. * 27 Manö yad kalöp pi gem hagnabin u, kale am kalip waiö hag ñimim. Manö yad kalöp rimid il hagnabin u, ram adö lan ammim, manö kub hag ñibe niŋöl.

28 “Kale nibi bi al pak libal bi gau niŋmim piñiŋ gagmim. Kale yihar niŋ hañ bad u nöŋ al pak linaböl; ana u halö gi naij göl rö lagöp. Piñiŋ ginig me, Bi Kub nibi bi hañ roman abe ana abe miŋan mab ke inab yan yunab u nip piñiŋ gimim. * 29 Yaur pro gau, nan yihar niŋ. Mani ati magö añi nöŋ yuöm, mihöp udpal. Nan yihar niŋ u pen, God kalip niŋ midöp rö, ap yihar niŋ lug pakagnab. 30 Umagö kalöp u, God magöŋhalö wö ralöp. 31 Anib u, piñiŋ gagmim. Yaur gau nan pro yabit; kale pen nan yabit midpim. *

*Yad Jisas bi nipe a gimim waiö hagnim
(Luk 12:8-9)*

32 “Nibi bi an yip lau adö midöm, nibi bi gau kalip waiö hag ñinaböl gau, yad pen Bapi yad kumi kabö adö lan midöp u nip, yip lau adö midpal, a gem, waiö hagnabin. 33 Pen nibi bi an, yip cig aij gagöm, nibi bi aip mideinaböl an au hagnaböl, bi anibu yad niŋagpin, a ginaböl u, yad pen Bapi yad kumi kabö adö lan u

* 10:17: Mak 13:9-11; Luk 12:11-12; 21:12-15 * 10:19-20: Jon 14:26 * 10:21: Mai 7:6; Mad 10:35; Mak 13:12; Luk 21:16 * 10:24-25: Mad 9:34; 12:24; Mak 3:22; Luk 6:40; 11:15; Jon 13:16; 15:20 * 10:26: Mak 4:22; Luk 8:17 * 10:28: Jem 4:12 * 10:31: Mad 6:26 * 10:33: Mak 8:38; Luk 9:26; 2Di 2:12

nɪp, nɪbi bɪ gai i yad nɪŋagpin, a gɪnabin. *

Pen pen gɪnaböl

(Luk 12:51-53; 14:26-27)

³⁴ “Yad mɪnönŋ nabönŋ ɪ i aunö u, ‘Jisas nɪpe mɪnönŋ nabönŋ ɪ i aua rö, agamɪj mɪd aij gɪnabun,’ a gɪmim, gasɪ u nɪŋagmim. Yad aunö u me, nɪbi bɪ gau manö kub hagöm, pen pen gɪnaböl. ³⁵ Anɪg gɪnab: ñɪ gau uraköm, nap aip pen pen gɪnaböl. Pai gau uraköm, nɪme aip pen pen gɪnaböl. Ñɪ nɪbin gau uraköm, nɪpɪs aip pen pen gɪnaböl. * ³⁶ Anɪg gɪnaböl anɪbu, ram kale añɪ mɪdpal u, kale ke nöp pen pen gɪnaböl.

³⁷ “Nɪbi bɪ an, nɪme nap aka ñɪ pai gau nöp mɪdmagö löm, yɪp mɪdmagö lagnaböl u, nɪbi bɪ yad mɪdöl rö lagnab. ³⁸ Nɪbi bɪ an yɪp pɪg mɪdnɪg gaböl, pen gasɪ ap nɪŋöm hagnaböl, ‘Nɪbi bɪ rɪmnap hanɪp gɪ naj göl rö löp,’ a göm, yɪp arö gɪnaböl u, nɪbi bɪ yad mɪdöl rö lagnab. ³⁹ Nɪbi bɪ an, yad ke nöp mɪdem, mɪd aij gɪnam a gɪnab u, mab ke inab yaŋ u arnab. Nɪbi bɪ an pen hagnab, yad Jisas lau adö mɪdnö, yɪp al pak lɪnɪg al pak löl a gɪnab u, kamɪŋ pör pör mɪdep u udnab. *

God kalɪp pen u rö nöp abad mɪdeinab

(Mak 9:41)

⁴⁰ “Kale arbe, nɪbi bɪ rɪmnap kalöp hag wɪhai udaiöl u, yɪp abe hag wɪhai udnaböl. Pen yɪp hag wɪhai udnaböl rö, Bɪ yɪp hag yuö aunö u nɪp abe hag wɪhai udnaböl. * ⁴¹ Nɪbi bɪ an, God manö hagep bɪ ap nɪŋöm hagnab, ‘Bɪ auöp i, God wög göp u me, nɪp udnabin,’ a göm, udnab u, aij yabɪɪ gɪnab. God manö hagep bɪ anɪbu ud aij gɪnab rö, hainö God nɪp u rö nöp ud aij gɪnab. Nɪbi bɪ an, God nɪbi bɪ kamɪŋ aij nɪpe ap nɪŋöm hagnab, ‘Bɪ auöp i, God bɪ kamɪŋ aij nɪpe u me, nɪp udnabin,’ a göm udnab u, aij yabɪɪ gɪnab. God nɪbi

bɪ kamɪŋ aij nɪpe u ud aij gɪnab rö, hainö God nɪp u rö nöp ud aij gɪnab. ⁴² Pen nɪbi bɪ an, bɪ yɪharɪŋ yad ap nɪŋöm, Jisas bɪ nɪpe u a göm, ñɪg mɪɪ dap ñɪnab u, God nɪŋö, aij gö, pen hauɪ gagnab,” a ga.

11

Jon bɪ nɪpe rɪmnap hag yuö, Jisas nɪp nɪŋnɪg arla

(Luk 7:18-35)

¹ Jisas bɪ nɪpe unbö mɪgan laŋ gau kalɪp anɪg göl anɪg göl gɪmim a göm hag ñɪ aij göm, ram mɪnönŋ anɪbu arö göm, daun yöp söɪ anɪb gau amöm, nɪbi bɪ gau kalɪp manö hag ña.

² Pen Jon bɪ ñɪg pak ñeb u nagɪ mɪdöm, Krais nɪhön nɪhön ga manö u nɪŋöm, bɪ nɪpe rɪmnap hag yuö, Krais mɪdeia au amjaköm, ³ nɪp hag nɪŋöm hagla, “Hanɪp hag ñɪmön, ne bɪ ‘Krais’ a gun pör abad mɪdpun u nöp auban, aka hon bɪ hain nɪbö anɪbu ke abad mɪdaiun?” ö gɪla.

⁴ Hageila, Jisas kalɪp haga, “Kale Jon mɪdöp au ammim hagemim, ‘Hon amun amgö hon ke nɪŋun, rɪmɪd hon ke nɪŋbun, ⁵ bɪ anɪbu nɪbi bɪ amgö we göp gau gajɪp amgö nɪŋbal. Nɪbi bɪ ma naj göp gau gajɪp adan aj aij gɪpal. Nɪbi bɪ wös hapeb löp gau gajɪp mɪlep göp. Nɪbi bɪ rɪmɪd mɪgan pɪɪ göp gau gajɪp gasɪ wakö nɪŋbal. Nɪbi bɪ umbal gau gajɪp kauyaŋ urakpal. Nɪbi bɪ mög gep rö gau, u rö nöp Krais manö aij u hagö nɪŋbal,’ a gɪmim. * ⁶ Pen manö ap hagemim, ‘Nɪbi bɪ yɪp nɪŋ udöm, gasɪ ap ap nɪŋagnaböl gau, mɪñ mɪñ yabɪɪ gɪnaböl,’ a gɪmim,” a ga.

⁷ Anɪg hagö, Jon bɪ nɪpe gau arlö nɪŋöl gɪ, Jisas nɪbi bɪ ap mɪdeila gau kalɪp Jon manö adö u hagöm haga, “Kale nöd ram mɪnönŋ kabö nöp mɪdöp an gau arbe ñɪn u, nɪhön nɪŋnɪg arbenŋ Hod mɪlö añɪ ap yɪgön ud dan i göp ap nɪŋnɪg arbe? ⁸ Aka nɪhön nɪŋnɪg arbenŋ Bɪ waɪɪ aij aij nöp lɪbal bɪ ap nɪŋnɪg arbenŋ Bɪ waɪɪ

* **10:35:** Mai 7:6 * **10:39:** Mad 16:24-25; Mak 8:34-35; Luk 9:23-24; 17:33; Jon 12:25 * **10:40:** Mak 9:37; Luk 10:16; Jon 13:20 * **11:5:** Ais 35:5-6; 61:1

aij aij udun a göm nɨɨbal gau, bɨ kub ram kɨɨn aij gau hanbal. Kale Jon mɨdmɨdöp ram mɨnönj nöp an au han mɨdagmɨdal. ⁹ Pen nan nɨhön nɨɨnɨg arbenj Yɨharɨɨ aragpe. Jon bɨ God manö hagep, bɨ anɨbu nɨɨnɨg arbe. Bɨ God manö hagep aunab a gɨmim abad mɨdmɨdim me, bɨ anɨbu me u. Pen Jon nɨpe God manö hagep bɨ nöp wasö. ¹⁰ Jon nɨp gasɨ nɨɨjöm, hadame nöp God nɨpe Nɨ nɨpe nɨp manö haga manö anɨbu, God Manö yanj kalɨ kɨɨn rɨköm hagla,

‘Bɨ manö hagep yad u,
hag yunö nöd amöm,
nɨbi bɨ gau hag nɨ aij gö,
hainö ne ke arnabön,’ a göm kalɨ
kɨɨn rɨkla. *

¹¹ Kalöp hagabin, nɨbi bɨ mɨnönj nabönj ɨɨ i mɨdpal gau, anɨ ap Jon rö wasö. Pen God nɨbi bɨ yɨharɨɨ yabɨɨ dam kumi kabö adö laɨ au abad mɨdeinab gau, kale Jon rö mɨdageinaböl; God nɨpe nɨbi bɨ yɨharɨɨ yabɨɨ gau ud aij yabɨɨ gö, nɨbi bɨ aij nɨpe yabɨɨ mɨdeinaböl. ¹² Jon bɨ nɨg pak nɨb bɨ apöm manö aij hag nɨa nɨn u rɨköm, nɨbi bɨ gau, God hanɨp udöm kumi kabö adö laɨ au abad mɨdainɨm a göm, manö anɨbu kɨö yabɨɨ gɨ dam dam, mɨnɨi u rö nöp kɨö yabɨɨ gɨpal.

¹³ “Bɨ God manö hagep manö kalɨ kɨɨn rɨkla gau abe, Mosɨs God lo manö kalɨ kɨɨn rɨka u abe, ɨɨ u me, God Mesaia u nɨp yuö, nɨpe nɨbi bɨ gau kalɨp udöm abad mɨdeinab. Manö anɨbu nöp hag daulö daulö me, Jon aua. * ¹⁴ Pen manö hagnɨg gabin u udnabim aka nɨɨagpin. God Jon nɨp hagö, apöm nɨbi bɨ gau kalɨp manö hag nɨa u, God Manö kalɨ kɨɨn rɨköm, gɨnab a gɨla rö nöp ga. Kalɨ kɨɨn rɨköm hagla, bɨ God manö hagep Ilaija rö bɨ ap aunab, a gɨla. *

¹⁵ Kale nɨbi bɨ gasɨ rɨmɨd mɨdainɨm gau, manö hagabin i rɨmɨd lɨ nɨɨ aij gɨmim.

¹⁶ “Nɨbi bɨ mɨnɨi nɨn i mɨdpal gau yad nɨɨbin, kale nɨɨ painɨɨɨ rɨmnap maker au asɨköm, nɨɨ painɨɨɨ rɨmnap meg mɨgan dap ranöm kalɨp hagpal rö u mɨdpal. ¹⁷ Kale hagpal,

‘Hon aɨɨ pu gɨno,
kale nɨhön gɨnɨg kugom ralag-
pim?

Kɨmap mɨtönj gep rö ap hagno,
kale nɨhön gɨnɨg mɨtönj gagpim?’
ö gɨpal.

¹⁸ Anɨb u rö, God Jon nɨp yuö apöm, nɨn rɨmnap nan magö nɨɨɨagöm, nɨg wain nɨɨɨagöm gö, hagla, ‘Bɨ anɨbi nɨp nan nɨhön abanj alö anɨg göp?’ ö gɨla. ¹⁹ Bɨ Nɨ nɨpe pen auö hagpal, ‘Bɨ nan kub nɨɨjöm, nɨg wain nɨɨjöm, bɨ dakɨs udpal gau aip ajöm, bɨ nan naj gɨpal gau aip ajöm göp,’ a gɨpal. Pen nɨbi bɨ God Manö u nɨɨ udöm, gɨ aij göm, mɨd aij gɨnaböl u, nɨbi bɨ gau nɨɨjöm hagnaböl, God Manö u manö aij yabɨɨ, a gɨnaböl,” a ga. *

Manö kub udnaböl (Luk 10:13-15)

²⁰⁻²¹ Jisas daun kub nöd gɨ ajöm, nan gagep iru nöp gö, nɨbi bɨ gau nɨɨla u pen kale, nɨhön gɨnɨg nan si nan naj gɨpun a göm, nan si nan naj gɨmɨdal u arö göm, Jisas nɨp nɨɨ udagla. Anɨg gɨlö, Jisas kalɨp hag göm haga, “Korasɨn daun nɨbi bɨ gau! Bedsaida daun nɨbi bɨ gau! Nan gagep gau gɨnö, nɨɨbe. Pen nan si nan naj gɨpim u arö gɨmim, yɨp nɨɨ udagpim. Anɨg gɨpim u, kale manö kub yabɨɨ udnabim. Daun kub Daia Juda nɨbi bɨ wasö gau, daun kub Saidon Juda nɨbi bɨ wasö gau, nan gagep anɨb gau kalɨp u rö nöp gaibnep, kale nan si nan naj gɨmɨdal gau arö göm, wadɨ asöl rö rɨmnap yɨmöm, run he löɨ gɨ löɨ gɨ mɨdaiblap.

* ²² Anɨb u, manö kub hagep nɨn u, Daia nɨbi bɨ abe, Saidon nɨbi bɨ abe, manö pro rö udnaböl; pen kale

* **11:10:** Mal 3:1; Luk 1:76 * **11:13:** Luk 16:16 * **11:14:** Mal 4:5; Mad 17:10-13; Mak 9:11-13

* **11:19:** Mad 9:14 * **11:20-21:** Ais 23; Esi 26:1-28:26; Joe 3:4-8; Emo 1:9-10; Sek 9:2-4

Korasin n̄bi b̄i abe, Bedsaida n̄bi b̄i abe, manö kub yab̄i udnabim.

²³ “Kapaneam n̄bi b̄i gau. N̄in an̄bu kale kumi kabö adö laŋ au aragnabim; böŋ nöp mab ke inab ulöm m̄gan yaŋ u arnabim. Nan gagep kale aŋ aui ḡnö u, daun kub Sodom gaibnep, kale nan si nan naij ḡm̄dal gau arö göm, uri kam̄ŋ m̄daiblap. * ²⁴ Adö an̄bu yad kalöp n̄ŋö hagabin, manö kub hagep n̄in u, Sodom n̄bi b̄i gau manö pro rö udnaböl; kale Kapaneam n̄bi b̄i manö kub yab̄i udnabim,” a ga. *

Ȳp aumim ake l̄mim
(Luk 10:21-22)

²⁵⁻²⁶ N̄in an̄bu Jisas Nap n̄p haga, “Bapi, yad hib ne hagnö adö laŋ araŋ. Ne B̄i Kub, kumi kabö adö laŋ abe, m̄nön̄ naböŋ iŋ i abe abad m̄dpan u, gas̄i ne ke n̄ŋö aij göp rö, n̄bi b̄i gas̄i k̄id hīk n̄ŋun n̄ŋbun a ḡpal gau, kal̄p manö yad hagabin iŋ u hag n̄agpan; pen n̄bi b̄i n̄i painaŋ rö m̄dpal gau kal̄p gas̄i aij n̄imön, manö yad hagabin iŋ u hag waiö l̄ban u, nöp aij a gabin,” a ga. *

²⁷ Jisas an̄g hagöm haga, “Bapi klö n̄pe m̄döp rö, ȳp n̄öb. N̄bi b̄i r̄mnap ȳp n̄ŋ aij gagpal; Bapi nöp ȳp n̄ŋöb. Yad nöp Bapi n̄p n̄ŋ aij ḡpin. Pen n̄bi b̄i gas̄i aij n̄inam a gem n̄ŋbin gau, kal̄p gas̄i aij n̄inö, Bapi n̄p n̄ŋnaböl,” a ga. *

²⁸ Jisas an̄g hagöm haga, “Kale n̄bi b̄i nan wañ̄b kub iru maru pör ud ajmim gas̄i iru n̄ŋmim m̄dpim gau, yad aumim n̄ŋöm nan wañ̄b kub iru maru ud ajabim gau yad ke udnö ake l̄nabim. * ²⁹ Yad b̄i hain aij agam̄j m̄dpin; kal̄p gagnabin; an̄b u, ȳp aumim, wög yad ḡi n̄imim, hibur gas̄i m̄dmagö kalöp aŋ daŋ ake l̄mim. ³⁰ Kale ȳp aumim wög yad geinabim u, ud marö ap gagnab; p̄iŋa ḡinab. *

12

God n̄p sabe gep n̄in u, wid magö r̄ik n̄ŋla

(Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)

¹ Juda God n̄p sabe gep n̄in u, Jisas b̄i n̄pe gau aip wid wög aŋ au amöl ḡi, b̄i n̄pe gau k̄yö lö, wid magö an̄b gau r̄mnap udöm, hañ pak yuöm, n̄ŋöl ḡi n̄ŋöl ḡi areila.

* ² An̄g geila, b̄i Perisi gau n̄ŋöm, Jisas n̄p hagla, “Lo manö hon hagab, n̄bi b̄i God n̄p sabe gep n̄in u wög gagnaböl. Pen b̄i ne gau n̄hön ḡin̄g God n̄p sabe gep n̄in wög gagep i, wid magö hañ pak yuaböl?” ö ḡila. *

³⁻⁴ Hageila, Jisas kal̄p haga, “Depid hadame nöp b̄i n̄pe gau aip k̄yö lö, God sabe gep ram u am̄jaköm, bred God amgö ilö adö au löm, b̄i ȳhar̄ŋ n̄ŋagpal, b̄i God n̄p nan sabe ḡpal gau nöp n̄ŋbal bred u, kal̄p hag n̄ŋö n̄p n̄ilö, b̄i n̄pe gau aip n̄ŋla. Pen k̄yö lö ḡila aiud an̄bu, God Manö yaŋ kal̄i kl̄iñ r̄ikla u kale n̄ŋagpim ar? *

⁵ “Kale Mos̄is God Manö kal̄i kl̄iñ r̄ika u n̄ŋagpim rö löp. N̄pe kal̄i kl̄iñ r̄iköm haga, ‘B̄i God n̄p nan sabe gep b̄i gau, God n̄p sabe gep n̄in u, God sabe gep ram raul u am m̄döm, wög ḡpal. Pen God kal̄p manö kub hagagnab,’ a ga. * ⁶ Pen yad kalöp hagabin, God sabe gep ram an̄bu nan kub wasö; yad ke pen B̄i kub yab̄i m̄dpin. * ⁷ Pen manö ap God Manö kal̄i kl̄iñ r̄ikla u, n̄ŋ aij gagpim akaŋ Manö an̄bu kal̄i kl̄iñ r̄iköm hagla, ‘N̄bi b̄i ȳp nan pak sabe ḡi n̄inaböl u, ȳp aij gagnab; n̄bi b̄i gau kal̄p mög n̄ŋnaböl u, ȳp aij ḡinab,’ a ḡila. Manö an̄bu n̄ŋmim gagpim u me, b̄i yad gau ḡi aij ḡilö n̄ŋöl ḡi, kal̄p ud s̄īk hagpe. * ⁸ ‘God n̄p sabe gep n̄in! God n̄p sabe gep n̄in!’ a ḡipim u pen B̄i N̄i n̄pe nöp God n̄p

* 11:23: Ais 14:13-15; Jen 19:24-28 * 11:24: Mad 10:15; Luk 10:12 * 11:25-26: 1Ko 1:26-29

* 11:27: Mad 28:18; Jon 3:35; 17:2; Plp 2:9; Jon 1:18; 10:15 * 11:28: Jer 31:25 * 11:30: 1Jn 5:3

* 12:1: Dud 23:25 * 12:2: Eks 20:10 * 12:3-4: Lep 24:5-9; 1Sa 21:1-6 * 12:5: Nab 28:9-10

* 12:6: Mad 12:41-42 * 12:7: Hos 6:6; Mad 9:13

sabe gep ñin u abad midöp a gimim gasi u niñagpim.

Jisas bi ñimagö pino ga u gö, kamij la

(Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)

⁹ Jisas ram minöñ anibu arö göm, ram minöñ ap aramöm, Juda magum gep ram raul migang u ara. ¹⁰ Pen ram raul migang anibu bi ñimagö pino ga ap mideia. Nibi bi ap mideila gau, Jisas manö rimnap hagö nip dam manö kub hagun a göm, nip manö pir alöm hagla, “God nip sabe gep ñin i, nibi bi kamij lep aka wasö?” gila. *

¹¹ Hageila, Jisas kalip haga, “Kaj sipsip kale ap God nip sabe gep ñin i ulöm migang areinab u, ud yunabim aka wasöñ Ud yunabim rö löp. ¹² Pen kaj sipsip u nan yiharij. Nibi bi u nan yabit. God nip sabe gep ñin i kamij lan a gun ginabun u, manö midagöp, ginabun,” a ga. *

¹³ Jisas anig hagöm, bi ñimagö pino ga u nip haga, “Ñin milöbö li!” a ga. Anig hagö, ñimagö milöbö labin a ga. Anig ga niñöm ñimagö pino ga u böñ nöp kamij löm, ñimagö böñ lau aij mideia u rö la.

¹⁴ Anig gö niñöm, bi Perisi gau am magum göm, nip anig anig gun al pak lun, a göm, manö hag niñ hag niñ gila. *

Jisas nipe God bi wög gi ñeb nipe

¹⁵ Anig geila, Jisas niñöm, ram minöñ anibu arö göm, migang ap arnig göm ara. Arö niñöl gi, nibi bi iru nöp nip hain gila. Anig geila, nibi bi nan ga gau, nipe gö magöñhalö kamij lö niñöl gi, ¹⁶ kalip haga, “Bi u anig anig göp a gimim, hagagmim!” a ga. *

¹⁷ Jisas ga anibu, bi God manö hagep Aisaia ginab a ga rö nöp ga. Nipe kalikliñ riköm haga,

¹⁸ “Bi yad böñ nöp hag libin i, wög yad gi ñab.

Bi yad niñnö, yip aij yabit göp me u.

Yad nipe midmagö libin.

Ana yad u nip at ba gö,

nibi bi kale aigöl göm asi mid aij ginaböl manö yad u, nibi bi gau magöñhalö hag ñinab.

¹⁹ Pen nipe nibi bi gau niñö mulu lugö,

manö pen pen hagagnab.

Nibi bi midpal gau, yip nöp niñöl a göm,

meg magö dap ranöm hagagnab.

²⁰ Nibi bi niñagpal gau

kalip agamij hag aij ginab.

Lam hon ginig gö, kalasin rim lilö inmidöp rö u kalip hagnab.

Nipe anig göl gi damöm me,

God hagöp rö böñ u apranö,

nan si nan naj gep böñ u böñ nöp ap lugnab.

²¹ Nibi bi ram minöñ gau nibö gau u rö nöp,

nip gasi halö abad mideinaböl,” a ga. *

Jisas nipe Bielsebul klö udöm nan gagep gab, a gila

(Mak 3:20-30; Luk 11:14-23; 12:10)

²² Bi kijaki aban alö, amgö we göm, maj hañ pit göm ga bi ap dam Jisas mideia au daueila. Jisas kijaki u hag höñ yuö, amgö yabit niñöm, manö hagöm ga. ²³ Nibi bi mideila gau, Jisas ga anibu niñöm, aiö göm hagla, “Bi anibi bac Depid Ni nipe pör abad midpun u rö löp,” a gila.

²⁴ Pen bi Perisi gau manö anibu niñöm, gasi kale gau nöp niñöm hagla, “Bi anibu God klö nipe udöm hag höñ yuagöp; nipe kijaki aiön pi nan gau, nap kale Bielsebul klö udöm hag yuöp,” a gi gasi niñla. *

²⁵⁻²⁶ Pen gasi niñla anibu, Jisas ke niñöm, kalip haga, “Seden uraköm, nibi bi nipe rimnap hag yunab u, aige göm bi kub mideinabñ Ram minöñ ap, kale ke pen pen hagöm asik ke ke linaböl u, ap lug paknaböl.

* **12:10:** Luk 14:3 * **12:12:** Luk 14:5 * **12:14:** Jon 5:16 * **12:16:** Mad 8:4; Mak 3:12

* **12:21:** Mad 3:17; Ais 42:1-4 * **12:24:** Mad 9:34; 10:25

Ram m̄nōḡ kub ap aka n̄bi b̄i iḡ añi ap, kale ke pen pen hagōm as̄ik ke ke l̄nabōl u, ap lug paknabōl. Kale an̄bu rō hagabim u pen Seden n̄ipe yam n̄ipe ke gau kal̄p hag yuagnab.

27 “Ȳip hagpim, ‘K̄jaki aiōn pi nan gau nap kale Bielsebul k̄tō u udmōn hag hōḡ yuban,’ a ḡipim u pen kale ȳip hagpe n̄iḡn: b̄i kale ke gau Bielsebul k̄tō u udōm k̄jaki aiōn pi nan gau hag hōḡ yubal aka n̄hōn? Kale ke hagnabōl, ‘N̄bi b̄i ap an̄g gōl rō lagōp,’ a ḡinabōl.

28 “Pen God Ana k̄tō u udem, k̄jaki aiōn pi nan gau hag hōḡ yuabin u, n̄hōn ḡin̄g God b̄i n̄ipe n̄bi b̄i udōm abad m̄ideinab ñ̄n u hadō auōp i a ḡimim ȳip udagpim? *

29 “B̄i k̄tō yab̄iḡ ap m̄idō, nan n̄ip gau udn̄g, ȳihar̄iḡ aragnabōl. N̄ip bōḡ nōp naḡi ad̄ik lōm me, amōm nan n̄ip gau udnabōl.

30 “N̄bi b̄i yad p̄ig m̄idpal gau, n̄bi b̄i gau kal̄p yad daunabōl. Pen n̄bi b̄i yad wasō gau, n̄bi b̄i yad aun̄g gabōl gau kal̄p r̄id̄ik ḡi yunabōl. *

31 An̄b u, kale n̄iḡ aij ḡimim. N̄bi b̄i gau nan si nan naij n̄hōn n̄hōn geinabōl u, God n̄iḡm arō ḡinab. N̄bi b̄i God n̄ip manō r̄ib junabōl u, u rō nōp God n̄iḡm arō ḡinab. Pen God Ana n̄ip manō r̄ib junabōl u, God n̄iḡm arō gagnab. * 32 B̄i Ñ̄i n̄ipe u n̄ip manō naij hageinabōl u, God n̄iḡm arō ḡinab. Pen Ana Uḡ n̄ip manō naij hageinabōl u, ñ̄n i abe, ñ̄n hain u abe, God n̄ipe n̄iḡ nōp m̄idōm arō gagnab.

Manō ke hagpim adō u kalōp manō kub hagnab

(Luk 6:43-45)

33 “Kale ȳip n̄hōn ḡin̄g hagpim, ‘Seden aban̄ alō, wōg aij u gōp,’ a ḡipimḡ Mab aij gau magō aij p̄lnab; mab naij gau magō naij p̄lnab. Mab magō p̄lnab magō an̄bu n̄iḡm me, mab u aij mab u naij a ḡinabōl.

* 34 Kale hain̄o ñ̄i pai yag daubal gau me an̄g hagabim. Kale n̄bi b̄i naij an̄bu rō, aige ḡimim manō aij hagnabimḡ N̄bi b̄i manō hagpal rō n̄iḡnabun me, hibur gas̄i m̄idmagō kal̄p an̄ daḡ n̄hōn rō m̄idōp u n̄iḡnabun. *

35 N̄bi b̄i aij gau, hibur gas̄i m̄idmagō an̄ kale daḡ nan aij m̄idōp n̄iḡm ḡi aij ḡipal; n̄bi b̄i naij gau, hibur gas̄i m̄idmagō an̄ kale daḡ nan naij m̄idōp n̄iḡm ḡi naij ḡipal. 36 N̄iḡ aij ḡimim. Hainō manō kub hagep ñ̄n u, God n̄bi b̄i gau kal̄p magōḡhalō, manō haḡōwadō hagōm n̄bi b̄i r̄imnap ḡi naij ḡila u, n̄hōn ḡin̄g an̄g hagpe a gōm, kal̄p hag ḡinab. 37 An̄b u me, kale ke manō hagnabim u nōp God n̄iḡm hagnab n̄iḡm, kam̄iḡ arnabim aka ilōn udnabim,” a ga.

Nan gagep rō gō n̄iḡun, a ḡila (Mak 8:11-12; Luk 11:29-32)

38 God lo manō hag ñ̄eb b̄i r̄imnap abe, b̄i Perisi r̄imnap abe, apōm Jisas n̄ip hagla, “Manō hag ñ̄eb b̄i! Nan gagep rō ap gō, hon n̄iḡun me, ne God nōp hag yuōp auban a ḡinabun,” a ḡila. *

39 Hageila, Jisas haga, “Kale n̄bi b̄i nan si nan naij nōp ḡimim, God manō haga u n̄iḡagpim. Nan gagep rō ap gō n̄iḡun a ḡipim u, pen kalōp nan ap ḡinō n̄iḡagnabim. B̄i God manō hagep Jona n̄ip ga adō u nōp ȳip u rō nōp gō, n̄iḡnabim. *

40 Hadame nōp kabsaḡ kub u Jona n̄ip pa bo yuō, hibur an̄ yan̄ ñ̄n m̄ihau n̄igan̄ m̄idōm, ado ḡi aua. An̄b u rō, yad, B̄i Ñ̄i n̄ipe, u rō nōp ñ̄n m̄ihau n̄igan̄ m̄inōḡ an̄ gau m̄idem, ado ḡi aunabin. * 41 Hadame nōp Jona amōm, daun kub Ninepa n̄bi b̄i kal̄p hagō, nan si nan naij ḡila gau ȳiḡid̄ arō gōm, God n̄ip n̄iḡ udla. Jona b̄i ȳihar̄iḡ u hagō n̄iḡla; kale pen B̄i Kub yab̄iḡ m̄iñ̄i m̄idōp i, manō hagōp u udagpim. An̄b u, hainō

* 12:28: Ap 10:38; 1Jn 3:8 * 12:30: Mak 9:40; Luk 9:50 * 12:31: Hib 6:4-6 * 12:33: Mad 7:16-20 * 12:34: Mad 3:7; 15:18; Luk 3:7; 6:45 * 12:38: Mad 16:1; Luk 11:16; Jon 6:30 * 12:39: Mad 16:4; Mak 8:12 * 12:40: Jo 1:17

manö kub hagep ñin u, Ninepa bi kale uraköm kalöp manö kub haglö, kale manö kub udnabim. *

⁴² “Ñibi kwin kub, ram minöj Siba nibö u, hadame nöp ga rö u niñbim. Ram minöj nipe mlö gau nibö u pen, Juda kiñ kub Solomon gasi kid hiik niñeb bi u manö nip niñnig aua. Solomon bi yiharin u nip anig ga; pen niñhön ginig Bi Kub mñi midöp i manö hagöp u niñagpimñ Hainö manö kub hagep ñin u, Siba kwin uraköm kalöp manö kub hagö, kale manö kub udnabim. *

Kijaki aion pi nan gau kauyan ado gi aunim rö löp, a ga
(Luk 11:24-26)

⁴³ “Seden yam nipe kijaki nan gau ap nibi bi aban al midöm, höñ amöm, nibi bi rimnap aban alin, a göm, niñ aj wasö niñöm, ⁴⁴ ado gi apöm niñnab, bi nöd arik arnab kuö u aij aij nöp mideinab. ⁴⁵ Nipe niñöm, kijaki naj nipe rö wasö, kijaki naj yabit, unbö mudun jin u ut gi dapöm, bi anibu nip yuö hiiknaböl. Anig gö, nöd mid naj ga rö wasö; hainö mid naj yabit ginab. Kale nibi bi uri midpim kale nan si nan naj nöd gi midmidim rö wasö, hainö nan si nan naj yabit ginabim,” a ga. *

Jisas nime nimam bi
(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)

⁴⁶ Jisas nibi bi gau kalip manö hagö niñöl gi, nime nimam nipe yabit gau höñ yan apöm hagla, “Hon Jisas nip manö hagnig aubun,” a gila. ⁴⁷ Hageila, bi ap ram raul migan amöm, Jisas nip haga, “Name namam ne gau, nöp manö hagnig ap midpal höñ yan,” a ga.

⁴⁸⁻⁴⁹ Hageia, nibi bi nipe aip ram raul migan yan mideila gau kalip niñ gıgabö göm haga, “Niñö hagpan u pen, nibi bi ram raul migan midpal gai i, kale ami yad, mam yad midpal. ⁵⁰ Nibi bi Bapi yad kumi kabö adö lan manö hagöp rö niñöm

anig unbö rö nöp gıpal gau, ami yad, añ yad, mam yad gau nöp midpal,” a ga. *

13

Jisas, God manö u niñ aij gılan, a göm, manö hod riköm haga
(Mak 4:1-9; Luk 8:4-8)

¹ Ñin añ anibu nöp, Jisas ram arö göm am Ñig Wanö Galili goł au asikö, ²⁻³ nibi bi iru yabit nöp apöm nip big gıgabö geila. Anig geila niñöm nipe am ñig magib adö u asiköm, amöm ñig an au dan midö niñöl gi, nibi bi ñig wanö goł au urak mideila.

Jisas nibi bi gau kalip manö hod riköm manö iru nöp hag ña. Hag ñöl gi haga, “Bi ap wid ranañ a göm, wid magö u dam wög naböñ gau yueinab. *

⁴ Yiñ yuö, rimnap adan adö au lugö, yaur gau apöm niñnaböl.

⁵ Rimnap kabö adö minöj pro pro mideinab au lugöm, yinid marep ginab ⁶ pen kidit am pidön gagnab rö, sidö niñöm mılep ginab. ⁷ Pen rimnap nagi kalı kalı halö an gau lugöm rannab pen nagi anibu hau göm pak niñö, mılep ginab. ⁸ Pen rimnap minöj aij adö au lugöm, ran aij yabit göm, magö iru yabit nöp pilnab. Rimnap ñin juöl mamid u (100) rö pilnab; rimnap ñin juöl mihau nigan (60) rö pilnab; rimnap ñin juöl añ ap ado gi da unbö wajtem lan (30) rö pilnab. ⁹ Kale nibi bi gasi rimid midainim gau, manö hagabin i rimid li niñ aij gimim,” a ga.

Jisas niñhön ginig manö hod riköm hagmidöp

(Mak 4:10-12; Luk 8:9-10)

¹⁰ Jisas anig hagö, bi nipe gau apöm, nip hag niñöm hagla, “Ñibi bi gau kalip niñhön ginig manö hod rikmön nöp hagpan?” ö gila.

¹¹ Hageila haga, “God nibi bi nipe udöm abad mideinab manö pi göl midmidöp u, kalöp gasi ñö niñnabim; pen nibi bi yiharin gau

* 12:41: Jo 3:5 * 12:42: 1Ki 10:1-10 * 12:45: 2Pi 2:20 * 12:50: Ro 8:29 * 13:2-3: Luk 5:1-3

n+ɲagnaböl. ¹² N+ɲi b+ manö y+ɲ n+ɲöm udpal gau, manö r+ɲmnap halö n+ɲöm, iɫ u n+ɲ aij g+ɲaböl; pen n+ɲi b+ manö y+ɲ n+ɲöm udagpal gau, manö pro n+ɲbal u böɲ nöp ur g+ɲab.

* ¹³ Kal+ɲ manö hod r+ɲkem hagpin u, kale amgö halö, gas+ɲ r+ɲm+ɲd halö u pen, hagöp me u a göm, n+ɲagpal.

¹⁴ “G+ɲpal an+ɲbu, b+ɲ God manö hagep Aisaia nöɲ g+ɲab a göm kal+ɲ kɫiɲ r+ɲka rö nöp g+ɲpal. Manö an+ɲbu kal+ɲ kɫiɲ r+ɲköm haga,

‘Manö n+ɲɲaböl u pen

manö hagöp an+ɲg a göm n+ɲagnaböl.

Amgö n+ɲɲaböl u pen

nan ap n+ɲagnaböl. *

¹⁵ N+ɲi b+ gai i manö yad hagpin u kal+ɲ iru gö n+ɲagpal.

God Manö n+ɲɲno, han+ɲp gö,

n+ɲi b+ n+ɲpe m+ɲdaiun rö löp a göm,

r+ɲm+ɲd p+ɲ göm, amgö ju göm nöp m+ɲdpal,’ a ga.

¹⁶⁻¹⁷ “An+ɲb u, kale n+ɲagpal; pen God kalöp gas+ɲ aij ñö n+ɲɲbim u, m+ɲñ m+ɲñ g+ɲmim. Yad kalöp n+ɲɲö hagabin, God manö hagep b+ɲ gau abe, n+ɲi b+ɲ God Manö hagöp rö n+ɲɲöm g+ɲm+ɲdal gau abe, iru nöp Mesaia n+ɲp n+ɲɲun a g+ɲm+ɲdal u pen y+ɲp amgö n+ɲagöm, manö y+ɲp n+ɲagla. Pen m+ɲñi kale y+ɲp amgö n+ɲɲmim, manö y+ɲp apdi n+ɲɲabim u, m+ɲñ m+ɲñ g+ɲmim. *

B+ɲ wid magö yua aiud haga u, Jisas manö iɫ u hag ña

(Mak 4:13-20; Luk 8:11-15)

¹⁸ “Pen manö hod r+ɲkem hagaj+ɲn u, b+ɲ narö u n+ɲpe wid magö dam wög naböɲ gau yua u, iɫ u hagnö n+ɲɲim,” a ga.

¹⁹ “Wid magö r+ɲmnap adan adö au lugö, yaur gau apöm ñ+ɲɲaböl a g+ɲpin u, n+ɲi b+ɲ gau, God n+ɲi b+ɲ udöm abad m+ɲdeinab manö aij u n+ɲɲaböl u pen iɫ u n+ɲɲagnaböl n+ɲɲöm Seden n+ɲpe gö böɲ nöp hauɫ g+ɲaböl, a gem hagpin.

²⁰⁻²¹ “Pen magö r+ɲmnap kabö adö m+ɲnöɲ pro pro m+ɲdeinab au lugöm, y+ɲɲ+ɲd marep g+ɲab pen k+ɲd+ɲ am p+ɲdöɲ gagnab rö, s+ɲdö n+ɲɲöm m+ɲlep g+ɲab a g+ɲpin u, n+ɲi b+ɲ gau manö y+ɲp g+ɲsön n+ɲɲaböl magö u, m+ɲñ m+ɲñ g+ɲaböl, pen uri nöp n+ɲi b+ɲ r+ɲmnap apöm, n+ɲi b+ɲ manö yad n+ɲɲaböl gau gas+ɲ naj n+ɲɲöm, kauaɫ mauaɫ rö m+ɲdöm, kal+ɲp g+ɲ naj g+ɲaböl n+ɲɲöm n+ɲi b+ɲ manö yad nöɲ udla gau, uri manö y+ɲp u hauɫ göm, gas+ɲ adö r+ɲmnap n+ɲɲaböl, a gem hagpin. ²² Magö r+ɲmnap lugnab nagi kal+ɲ kal+ɲ halö an+ɲ gau a g+ɲpin u, n+ɲi b+ɲ gau manö y+ɲp u n+ɲɲaböl u pen wög waryö, ram, kaj, ru m+ɲɲoɫ, uɫpö k+ɲno k+ɲbap nan gau nöp gas+ɲ n+ɲɲöm, God manö aij u arö g+ɲaböl n+ɲɲöm nan ñ+ɲɲeb r+ɲmnap p+ɲlagnab, a gem hagpin. * ²³ Pen magö r+ɲmnap m+ɲnöɲ aij adö au lugöm, ran aij göm, magö iru p+ɲlnab a g+ɲpin u, n+ɲi b+ɲ gau manö yad u n+ɲɲöm, ud p+ɲdöɲ yab+ɲ löm, r+ɲmnap g+ɲ aij g+ɲaböl, r+ɲmnap g+ɲ aij yab+ɲ g+ɲaböl, r+ɲmnap g+ɲ aij adö ke yab+ɲ g+ɲaböl, a gem hagpin,” a ga.

N+ɲi b+ɲ g+ɲ naj g+ɲpal gau God n+ɲi b+ɲ n+ɲpe gau aip uɫ göm m+ɲdpal

²⁴ Jisas kal+ɲp manö ap halö manö hod r+ɲköm haga, “God n+ɲi b+ɲ udöm abad m+ɲdeinab u, aiud udabin i rö g+ɲab. B+ɲ kub ap wid magö gau ranaɲ a göm, dam wög naböɲ n+ɲpe gau yunab. ²⁵ Pen s+ɲbön yan+ɲ han arnaböl magö u, b+ɲ naj ap nan y+ɲ naj r+ɲmnap dapöm, an+ɲ an+ɲb gau yuöm arnab. ²⁶ An+ɲb u, wid y+ɲ aij u rannab, pen nan y+ɲ naj u abe rannab. ²⁷ An+ɲg gö, b+ɲ wög g+ɲ ñeb gau apöm b+ɲ kub u n+ɲp hagnaböl, ‘B+ɲ kub! Nan y+ɲ aij gau nöp dam wög naböɲ u yuban pen nan y+ɲ naj gau gai n+ɲbö apöm halö ranab?’ ö g+ɲaböl. ²⁸ N+ɲpe kal+ɲp pen hagnab, ‘B+ɲ koɫmaɫ yad ap dap yuöp,’ a g+ɲab. Pen kale hagnaböl, ‘Hon amun nan y+ɲ naj ranab an+ɲb gau ud ju yuun aka?’

* **13:12:** Mad 25:29; Mak 4:25 Luk 8:18; 19:26

* **13:14:** Ais 6:9-10; Jon 12:40 Ap 28:26-27

* **13:16-17:** Luk 10:23-24

* **13:22:** Luk 12:16-21; 1Di 6:9-10,17

gɪnaböl. Bɪ wög naböŋ nap nɪbö u pen hagöm hagnab, ²⁹ ‘Wasö! Ñin i, nan yɪŋ naj anɪb gau ud juim a gɪnö, ammim nan yɪŋ aij rɪmnap halö ud jumim rö löp! ³⁰ Arö gɪpe mɪhönögöl rannɪm. Pen ranöm magö pɪlö, rɪkep ñin u bɪ nan rɪkep yad gau hagnabin, “Nan yɪŋ naj anɪb gau ud jumim, dam ugan ugan adɪk libe, mab laulö in habɪk ñɪŋ arnɪm; pen wid magö gau nöp ud magum gɪmim, dam wid magö lep raul mɪgan yad u yumim,” a gɪnabin,’ a gɪnab,” a ga.

Mab masded magö u, manö hod rɪköm haga

(Mak 4:30-32; Luk 13:18-19)

³¹⁻³² Jisas kalɪp manö ap pen manö hod rɪköm haga, “Bɪ ap mab masded magö pro u dam wög naböŋ nɪpe u yueinab, ran kub göm, lö aij u lö, yaur gau apöm, lö ke ke ram gɪnaböl. Anɪb u rö me, God nɪbi bɪ udöm, ram mɪnönŋ aij nɪpe kumi kabö adö laŋ au abad mɪdeinab u,” a ga.

Yɪs u, manö hod rɪköm haga

(Luk 13:20-21)

³³ Manö ap pen hod rɪköm haga, “Nɪbi gau nan yɪs a gɪpal u, ud plaua rin kub yaŋ halö ud ado malo gɪlö, nan kub yabɪl ranöb. Anɪb u rö me, God nɪbi bɪ udöm, ram mɪnönŋ aij kumi kabö adö laŋ au abad mɪdeinab u,” a ga.

Jisas ai gɪnɪg nɪbi bɪ gau manö hod rɪköm hagmɪdöp

(Mak 4:33-34)

³⁴ Jisas nɪbi bɪ gau kalɪp manö rɪmnap hag ñɪnɪg göm waiö ha-gagmɪdöp; manö hod rɪköm nöp kalɪp hag ñɪmɪdöp. ³⁵ Ga anɪbu, bɪ God manö hagep ap nöd gɪnab a göm kalɪ kliñ rɪka rö nöp ga. Nɪpe manö anɪbu kalɪ kliñ rɪköm haga,

“Ram mɪnönŋ hadame dagol gɪ la ñin u rɪköm,
mɪd damöm mɪñi mɪdpun ñin i,
manö nɪŋagla u,

manö hod rɪkep manö u nöp kalɪp hag ñɪnabin,” a ga. *

Jisas wid magö manö hod rɪköm haga u, manö it u haga

³⁶ Jisas anɪg hagöm, nɪbi bɪ gau kalɪp arö göm, ram raul mɪgan arö nɪŋöl gɪ, bɪ nɪpe unbö mɪgan laŋ u apöm, nɪp hagla, “Nan yɪŋ naj wög naböŋ aŋ gau ranöb a gɪmön, manö hod rɪkmön hagpan u, hanɪp hagö nɪŋun,” a gɪla.

³⁷ Hageila, haga, “Bɪ nan yɪŋ aij yuöp a gɪpin u, yad Bɪ Ñi nɪpe.

³⁸⁻³⁹ Wög naböŋ a gɪpin u, mɪnönŋ naböŋ it i magönhalö. Nan yɪŋ aij a gɪpin u, nɪbi bɪ God udöm abad mɪdeinab gau. Bɪ nan yɪŋ naj dap yuö ranöb a gɪpin u, bɪ yɪp nɪŋö mulu lugöp Seden nɪp nöp hagpin. Nan yɪŋ naj ranöb a gɪpin u, Seden nɪbi bɪ nɪpe gau kalɪp hagpin. Pen wid magö aɪ gɪnab ñin a gɪpin u, ñin ram mɪnönŋ it i ur gɪnab ñin anɪbu hagpin. Bɪ rɪk daupep a gɪpin u, ejol gau kalɪp hagpin. ⁴⁰ Nan haɪöwalö ranöb gau ud juöm, dam mab inab yaŋ yunaböl a gɪpin u, ñin ram mɪnönŋ it i ur gɪnab ñin anɪbu me u. *

⁴¹ Bɪ Ñi nɪpe ejol nɪpe gau kalɪp hag yuö, apöm, nɪbi bɪ nan si naj gɪpal gau abe, nɪbi bɪ nɪbi bɪ rɪmnap kalɪp hagailö, kale nan si nan naj gɪpal gau abe, ejol kale apöm kalɪp udöm * ⁴² mab ke inab mɪgan yaŋ u yunaböl, ilön gö nɪŋöl gɪ, meg hau rɪbɪköm mɪtönŋ gɪnaböl, a gem hagpin. * ⁴³ Ñin anɪbu, nɪbi bɪ Bap kale udöm kumi kabö adö laŋ abad mɪdeinab gau, kale sɪdö mailö rö paköl gɪ mɪdeinaböl. Kale nɪbi bɪ gasɪ rɪmɪd mɪdainɪm gau, manö hagabin i rɪmɪd li nɪŋ aij gɪmim. *

Mani kes pi gɪla u, manö hod rɪköm haga

⁴⁴ “Pen God nɪbi bɪ udöm abad mɪdeinab u, aiud adö i rö mɪdöp. Bɪ ap amöm nɪŋnab, mani kes hadame nöp pi gɪla ap wög adɪŋ ap mɪdeinab.

* **13:35:** Sam 78:2 * **13:40:** Jon 15:6 * **13:41:** Mad 24:31; 25:31; Mak 13:27 * **13:42:** Mad 8:12 * **13:43:** Dan 12:3

Nipe niñöm, nan rımnab ud pa ribik aij göm, ram arnab. Amöm, ñiñi yabıt löm, nan nıpe gau magöñhalö sikim göm, mani udöm, mani anıbu damöm, wög adıñ anıbu rauöm, am mani kes anıbu udnab.

Kıbp aij aij u, manö hod riköm haga

⁴⁵⁻⁴⁶ “Pen God niñi bı udöm abad mıdeinab u, aiud adö i rö mıdöp. Bı sikim gep gau kıbp ulhai niñ ajöm, kıbp aij aij yabıt ap niñöm, ram amöm, nan kale gau magöñhalö sikim göm, mani udöm, am kıbp anıbu raunaböl.

Uben u, manö hod riköm haga

⁴⁷ “God niñi bı udöm abad mıdeinab u, aiud adö i rö mıdöp. Niñi bı rımnab uben damöm, ñıg wañö au yulö, kabsat iru nöp apöm miñan anıbu arbal. ⁴⁸ Anıg gılö, uben fıp gi dam got gau amöm, kabsat aij gau fıhu kabsat lep rin miñan u löm, kabsat naij gau ud yubal. ⁴⁹ Ram mınöñ fı i ur giñab ñın u anıb unbö rö giñab. God ejol nıpe gau apöm, niñi bı God Manö hagöp rö gıla gau ke löm, niñi bı God Manö hagöp rö gagla gau ke löm, ⁵⁰ dam mab ke inab yañ u yunaböl. Yulö ilön gö, meg kale hau rıb göm, mıtöñ gi mıdeinaböl,” a ga. *

⁵¹ Anıg hagöm haga, “Yad manö hagajın gau niñbim?” ö ga.

Hageia, bı nıpe gau hagla, “Yau, niñbun,” a gıla.

⁵² Hageila, haga, “Kale nöd God lo manö u nöp hag mıdmıdim u pen uri kale God niñi bı udöm abad mıdeinab manö aij hagpin u niñbim. Anıg niñöm kale uri niñi bı gau hag ñınabim u, kale God Manö aij nöd niñbö u abe, God Manö aij hain niñbö u abe hag ñınabim,” a ga.

Nasared niñi bı Jisas niñ niñ udagla

(Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)

⁵³⁻⁵⁴ Pen Jisas nıpe manö hod riköm manö haga anıbu hag pıs göm,

daun nıpe ke Nasared amöm, Juda magum gep ram raul miñan u amöm, niñi bı gau kalıp hag ñö, kale niñöm aiö yabıt gıla. Kale pen hagla, “Bı anıbi nıpe aige göm gası kıd hiik niñöm nan gagep unbö rö gab?” ö gıla. Hainö pen hagla, * ⁵⁵⁻⁵⁶ “Bı anıbi nıme nap, niñın nımam nıpe gau, hon aip mıdpal u pen, nıpe aige göm bı kub rö mıdöm, manö ke hagöm, nan gagep rö gau gabıñ Nap nıpe u bı kapeda; nıme Maria; nımam nıpe gau Jems u, Josep u, Saimon u, Judas u. Anıb u, nıpe aige göm apöm anıg gab?” ö gıla. * ⁵⁷ Anıg hagöm, kale Jisas niñ naij niñöm, manö nıpe haga u, udagla.

Pen Jisas kalıp haga, “Bı God manö hagep gau ram mınöñ mılö gau amöm haglö, niñö hagpal a göm niñnaböl; pen ram mınöñ kale ke u haglö, pıral hagpal rö löp a göm arö giñal u rö gabim,” a ga. * ⁵⁸ Manö haga u niñagla u me, ram mınöñ anıbu nan gagep rö iru nöp gaga.

14

Herod hagö, Jon Bı Ñıg Pak Ñeb u nabıc cög rıb gi dö gıla

(Mak 6:14-29; Luk 3:19-20; 9:7-9)

¹ Pen gapman bı kub ram mınöñ Galili abad mıdmıdöp Herod, Jisas nıpe niñön niñön ga manö u niñöm, ² am bı niñ wög gi ñeb rımnab kalıp haga, “Bı Jisas nan gagep rö göp u, nıpe bı ap ke wasö; nıpe Jon bı ñıg pak ñeb u nöp. Niñ al pak lınö u pen kauyañ uraköm ap mıdöp rö, nan gagep rö anıb gau gab,” a ga.

³⁻⁵ Pen Jon niñ nagı löm, al pak la manö fı u anıg göl mıdöp. Herod nıpe nımam Pilip niñin nıpe u Herodias ud arö, Jon Herod niñ haga, “Ne unbö giñan, gi naij giñan. Bı ap nımam nıpe kamıñ mıdeinab nuwi nıpe udagnab,” a ga. Jon anıg hagö, niñi anıbu Herodias nıpe Herod niñ manö haga niñöm Herod Jon niñ dam nagı löm, al pak lın a göm gası

* **13:50:** Mad 13:42 Luk 13:28 * **13:53-54:** Jon 7:15 * **13:55-56:** Jon 6:42 * **13:57:** Jon 4:44

n+ɲa u pen n+bi b+ gau, Jon n+ɲ b+ God manö hagep hon a g+la rö, p+ñ+ɲ göm arö ga. *

⁶ Pen hainö Herod n+me n+ɲ yag daua ñ+n u nöp, n+bi b+ iru nöp ap magum göm, nan magö lau ñ+ɲ+ɲ g+la. Ñ+n an+bu, Herodias pai n+pe u apöm an+ɲ au kugom ralö, Herod n+ɲö, aij yab+ɲ ga. ⁷ An+ɲ gö, n+pe pai an+bu n+ɲ manö hagöm haga, “Yad manö n+ɲö yab+ɲ hagem nöp hagabin, ne nan ap hag n+ɲeinabön, nöp hałöwałö ud ñ+nabin,” a ga.

⁸ Hageia, pai an+bu, n+me haga rö n+ɲöm haga, “Jon b+ ñ+g pak ñeb nab+ɲ cög u, k+naɲ cög m+gan yan l+mön, dap ñ+mön,” a ga.

⁹⁻¹⁰ An+ɲ hagö, Herod n+ɲö mög ga, pen n+bi b+ gau n+ɲ m+dlö n+ɲöl g+ɲ, pai an+bu n+ɲ waiö manö n+ɲö hag löm haga, “Ne nan ap hag n+ɲeinabön, nöp hałöwałö ñ+nabin,” a ga rö n+ɲöm, b+ r+ɲnap hag yuö, am Jon nag+ɲ m+deia au amöm, nab+ɲ cög n+ɲ u r+ɲ g+ɲ dö göm, ¹¹ ud k+naɲ cög m+gan yan löm, dap pai an+bu n+ɲ ñ+la. Ñeila, n+pe pen damöm n+me n+ɲ ña.

¹² Pen Jon b+ n+pe gau apöm, wip dam r+göl göm, am Jisas n+ɲ hag ñ+la.

Jisas b+ unbö paip dausan nan ñö ñ+ɲla

(Mak 6:30-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-14)

¹³ Jisas manö an+bu n+ɲöm, am ram m+nöɲ ke m+gan ap m+deinam, a göm, ñ+g mag+ɲ udöm, ram m+nöɲ an+bu arö göm, hada. Pen n+bi b+ gau, Jisas arab au hain arun, a göm, ram m+nöɲ kale gau arö göm, ił adö aramöm, Jisas arn+g ga gau arla. ¹⁴ Jisas n+pe pen ram m+nöɲ m+gan an+bu apjaköm, ñ+g mag+ɲ u arö göm, goł gau apöm n+ɲa, n+bi b+ iru nöp m+deila. Kal+ɲ n+ɲö, mög gö, n+bi b+ nan ga gau gö, kam+ɲ la.

¹⁵ Pen dugo magö u, b+ n+pe gau Jisas m+deia au apöm, n+ɲ hagla, “Söl s+ɲ g+n+g gab. M+đö nöp nan

magö ñ+ɲeb magö u padiöp. Gai i ram m+nöɲ nöp an au. N+bi b+ iru nöp gai i hagö, ram an gai i amöm, nan magö kale r+ɲnap rau ñ+ɲlan,” a g+la. ¹⁶ An+ɲ hageila, Jisas kal+ɲ haga, “Wasö, kale aragnaböl. Kale ke kal+ɲ nan magö ñ+mim,” a ga. ¹⁷ Hageia, hagla, “Hon nan magö iru m+dagöp. Y+har+ɲ bred magö unbö mam+đ kabsał m+höp m+đöp,” a g+la.

¹⁸ Hageila, Jisas haga, “Nan an+ɲ gau ud y+ɲ dauim,” a ga. ¹⁹ An+ɲ hagöm, n+bi b+ gau kal+ɲ hagö, nan ułan adö gau b+ɲ g+łö n+ɲöl g+ɲ, bred kabö u udöm, kabsał m+hau u udöm, g+łan g+ɲ n+ɲöm, God n+ɲ aij a göm, bred u ud jö göm, b+ n+pe gau kal+ɲ ñö n+ɲöl g+ɲ, kale udöl g+ɲ, n+bi b+ gau kal+ɲ n+me l+ ñ+la. Kabsał u u rö nöp g+la. *

²⁰ An+ɲ göl n+me l+ ñeila, ñ+ɲlö, ñ+ɲlö, mudun gö, ñ+ɲ haköl rö laga. Naböɲ naböɲ arö g+la gau me, Jisas b+ n+pe gau wad+ɲ unbö m+gan lan u ud yaglö, böɲ nöp ajman raua. ²¹ N+bi b+ nan ñ+ɲla an+ɲ gau, n+bi gau wasö, ñ+ pai pro gau wasö, b+ gau nöp me paip dausan rö ara.

Jisas ñ+g uł adö au abö g+ɲ ara
(Mak 6:45-52; Jon 6:15-21)

²² Jisas, b+ n+pe gau kale ñ+g böɲ lödaɲ arlan a göm hagö, ñ+g mag+ɲ udöm arla n+ɲöm n+pe n+bi b+ gau kal+ɲ hag yuöm, ²³ n+pe ke God n+ɲ sabe g+n+g ram m+nöɲ dum ap ara. M+đö, ram dugn+g geia pen n+pe añ+ nöp halö dum an+ɲ lan m+deia. *

²⁴ Pen b+ n+pe gau ñ+g mag+ɲ udöm ñ+g wanö an kub au arlö n+ɲöl g+ɲ, p+nöm asad kub yab+ɲ u apöm, ñ+g mag+ɲ u ud ado g+n+g rö ga. ²⁵ Magö an+bu ram g+ɲön nöp run+g geia u me, Jisas ñ+g uł adö u abö g+ɲ apöm, b+ n+pe gau m+deila söl au aueia, ²⁶ kale n+ɲöm, “U wip ana ap auab!” a göm, an+n+ɲ gö p+ñ+ɲ göm, aiö kub b+tałö g+la. *

²⁷ Jisas pen kal+ɲ haga, “P+ñ+ɲ gag-mim! Yad nöp auabin!” a ga.

* **14:3-5:** Lep 18:16; 20:21; Mad 21:26; Luk 13:19-20 * **14:19:** Mad 15:35-39; Mak 8:6-10 * **14:23:** Luk 6:12; 9:28 * **14:26:** Luk 24:37

28 Hageia, Pida haga, “Bî Kub! Ne nöp auaimön u, yîp abe hagö, ñîg ut adö au abö gî yagol au nî+n,” a ga.

29-30 Hageia, Jisas haga, “Anîb u, au!” a ga.

Hagö, Pida ñîg magîb u arö göm, ñîg ut adö u abö gî am Jisas mîdeia au am am aŋ au amöm nîŋa, yîgön kub yabîl u apöm, ñîg u ral auajîp. Anîg geia nîpe pîñîŋ göm, ñîg yaŋ had lugöl gî, wîñ kub alöm haga, “Bî Kub! Ne yîp yîŋîd ud yu!” a ga.

31 Anîg hagö, Jisas yîŋîd nîp ud sisi udöm haga, “Nîŋ udep magö ne u ulep yabîl göp. Nîhön gînîg gasî mîhöp nîŋajan?” ö ga. *

32 Anîg hagöm, Jisas aip Pida aip ñîg magîb mîgan u arlö nîŋöl gî, pînöm asad kub udeia u ur ga.

33 Anîg gö nîŋöm, bî nîpe ñîg magîb mîgan yaŋ asîk mîdeila gau, Jisas hib nîpe haglö adö arö nîŋöl gî hagla, “Nîŋö! Ne God Ñî nîpe yabîl!” a gîla.

Genesared nîbi bî nan ga gau Jisas gö, kamîŋ la

(Mak 6:53-56)

34 Pen kale ñîg waŋö juöm, ram mînönŋ Genesared böŋ lödaŋ amjakla. 35 Amjaklö, nîbi bî mîdmîdal gau Jisas nîp nîŋöm, Jisas nöp auöp a göm, nîbi bî ram mînönŋ söl anîb gau magöŋhalö wîñ allö, nîbi bî nan ga gau magöŋhalö daula. 36 Dapöm, Jisas nîp neb neb göl gî hagla, “Hanîp yau a gö, nîbi bî nan göp gai i, waŋîj nöp goŋ au nöp ud nîŋlö, kamîŋ laŋ,” a gîla. Hageila nîpe yau a gö, nîbi bî waŋîj nîpe ud nîŋla gau kalîp magöŋhalö kamîŋ la. *

15

Nîpîs nîhi bî gîmîdal rö, Perisi kai u rö nöp gîmîdal

(Mak 7:1-13)

1 Pen ñî+n anîbu, bî Perisi rîmnap, bî lo manö hag ñeb bî rîmnap, Jerusalem nîbö apöm Jisas nîp hagla, 2 “Bî ne gai i, nîhön gînîg apîs bac

bî manö pör u arö göm, ñîmagö kale ñîg lî yuöm wasö, yîharîŋ nöp nan ñîŋbal?” ö gîla. 3 Hageila, Jisas pen haga, “Kale nîhön gînîg God Manö nîpe u arö gîmîm, bac bî gîla rö nöp gabîm? 4 God haga, ‘Name nap kalîp gî aij gîmîm ud aij gîmîm,’ a ga. God manö ap hagöm haga, ‘Bî ap nîme nap kalîp manö naij rîmnap hagnab u, kale bî anîbu nîp al pak löl,’ a ga. *

5-7 Pen kale manö anîbu kabö göl hag ñagpîm. Bî ap, ami bapî arö gînabin a gînab u, kalîp hagnab, ‘Ami bapî, yad nan aij rîmnap kalpe mîhönŋ ñîbnep pen mani kalpe mîhönŋ ñeb mani u, uri yad God nîp ñînabin a gîpin, nîŋöm mani kalpe mîhönŋ ñeb ap mîdagöp,’ a gînab. Anîg gîlö, kale nîŋmîm hagpîm, ‘Kale anîg gîpal u, manö mîdagöp,’ a gîpîm. Anîg hagpîm u, ‘God Manö hagabun,’ a gîpîm u pen kale pîral yabîl hagmîm, kale ke hagpîm rö gagpîm. Kale manö anîbu rö nîbi bî gau kalîp hag ñîbîm u, God manö hagep bî ne Aisaia nîpe bî kalöp rö nöp gasî nîŋöm, manö nîŋö yabîl ap kalî kliñ rîka. Manö anîbu kalî kliñ rîkôm haga,

8-9 ‘Nîbi bî gai i manö pîr alöm hagpal,

“God Bî Kub hon,” a gîpal u pen yîharîŋ manö nöp hagpal; yîp mîdmagö lagpal.

Yîp sabe göm,

yîharîŋ manö nöp hagpal.

God Manö nîbi bî gau kalîp hag ñabun a gîpal u pen bî ram mînönŋ ît i nîbö

manö kale ke hagmîdal manö u nöp ud hag ñî ajaböl!’ a ga,” a ga. *

Nîbi bî nan gac göp gau

(Mak 7:14-23)

10 Jisas anîg hagöm, nîbi bî mîdeila gau wîñ alö aueila haga, “Manö hagabin i, nîŋ aij gîmîm! 11 Nîbi bî gau nan magö gau haŋöwaŋö ñîŋlö, hibur aŋ kalîp yaŋ amöm pîrî gagöp; hibur aŋ kale yaŋ gasî naij nîŋöm

* 14:31: Mad 8:26; Mak 4:39 * 14:36: Mad 9:20-21 * 15:4: Eks 20:12; 21:17; Dud 5:16

* 15:8-9: Ais 29:13 * 15:11: Mad 12:34

hagpal u me, pri gac halö midpal,” a ga. *

¹² Pen Jisas bi nipe gau apöm Jisas nip hagla, “Bi Perisi gau manö hagpan u niñlō, nöp mulu lugöp u, ne niñban?” ö gila. ¹³ Hageila, Jisas haga, “U manö midagöp. Bap yad kumi kabö adö lañ midöp u, nan yiñ nipe yimagöp gau magörhalö it halö big ju ud yunab. ¹⁴ Bi anib gau kale amgö we. Bi amgö we ap, bi amgö we ap nip uł gi damöm, miñhögöl ulöm miñgan u ap lug paknabil,” a ga. *

¹⁵ Jisas anig hageia, Pida haga, “Manö anibu manö hod rik hagpan it u hanip hag ñö niñjun,” a ga.

¹⁶⁻¹⁷ Hageia, haga, “Kale niñagpal rö, kale u rö nöp niñagpim anñ Niñim! Nan niñhön niñhön halöwałö niñbal gau, God niñjö, manö midagöp. U yiñharinñ niñjöm, hib halö kil yubal. ¹⁸ Hibur an kale yan gasi naj niñbal u me, pri halö midpal. ¹⁹ Gasi kale ke niñjöm, gasi naj niñjöm, niñbi bi al pak löm, niñbi si bi si göm, nan gau si udöm, manö kub hagnaböl niñ u manö piral hagöm, niñbi bi rimpnap kalip hag juöm, gipal. ²⁰ Gipal anibu me, God niñjö gac halö midpal; pen nan niñniñg, niñmagö niñg li yuagöm halöwałö niñbal u, God niñjö gac gagöp,” a ga.

Kenan niñbi ap Jisas manö haga rö niñ uda

(Mak 7:24-30)

²¹ Jisas ram miñnön Genesared anibu arö göm, ram miñnön kub, daun kub miñhöp Daia Saidon an gau ara. ²² Amöm anib gau ram miñnön Kenan gau midö, niñbi ram miñnön anib gau niñbö ap, Jisas nip apöm haga, “Bi Kub, Depid Niñ nipe, yip mög niñmön! Pai yad u kijaki aban alö, mid aij gagöp,” a ga.

²³ Hageia, Jisas pen hagaga. Pen bi nipe gau apöm, Jisas nip hagla, “Niñbi i hanip hain göl gi, manö hauł nöp gab. Nip hag yu gau aran!” a gila.

* **15:14:** Luk 6:39; Ro 2:19 * **15:24:** Mad 10:6 * **15:31:** Mak 7:37

²⁴ Hageila, Jisas haga, “God yip yuö aunö u, Juda niñbi bi God nip arö gipal gau, kalip nöp udnam, a gem, aunö,” a ga. * ²⁵ Anig hageia, niñbi Juda wasö anibu apöm, Jisas mideia it au kugom yimöm haga, “Bi Kub, yip gi niñmön!” a ga.

²⁶ Hageia, Jisas haga, “Nan magö niñ pai hon niñeb u, niñhön ginig ud kain gau mukun?” ö ga.

²⁷ Hageia, niñbi anibu pen haga, “Bi Kub, niñjö hagpan u pen, bi kub gau nan niñlō, nabön nabön gau abañ mo gau lugö, kain gau halö niñnaböl,” a ga.

²⁸ Hageia, Jisas haga, “Niñbi me, yip niñ ud pidön gipan u me, nan hag niñban u ginabin,” a ga. Anig hagö niñjöl gi, kijaki u magö anibu nöp pai nipe u nip arö göm hön arö, nip kamini la.

Jisas niñbi bi iru nöp kalip gö, kamini la

²⁹ Jisas ado gi Niñg Wanö Galili goł böñ lödan amöm, sir u gilañ göm, am dum lañ asika. ³⁰ Asik midö niñjöl gi, niñbi bi iru nöp, niñbi bi ma naj ga gau, amgö we ga gau, niñmagö ma gi ga be wa be ga gau, ałab ado gö manö hagagla gau, nan niñhön niñhön ga gau magörhalö dapöm, Jisas mideia ma it au lilö niñjöl gi, kalip gö kamini la. ³¹ Anig gö, niñbi bi anib gau niñjöm, aiö göm hagla, “Hon Isrel niñbi bi God hon u aij yabił. Niñbi bi ałab ado ga gau gö, manö hagaböl; niñbi bi niñ ma gi ga be wa be ga gau gö, kamini löp; niñbi bi ma naj ga gau gö, aj aij gaböl; niñbi bi amgö we ga gau gö, amgö niñ niñnaböl,” a göm, hib nipe haglö adö ara. *

Jisas bi po dausan rö nan ñö niñla

(Mak 8:1-10)

³² Jisas bi nipe unbö miñgan lañ kalip wiñ al hagö, aueila, haga, “Niñbi bi gai i kalip mög niñnabin. Niñ miñhau niñgan yad aip midajal pen kale nan magö midagöp. Kalip

yiharin hag yunö, amöm adan an au amgö m+mainö auö, ap lug paköl rö löp,” a ga. *

³³ Hageia, bi nipe gau hagla, “Ram m+nöj n+bi bi iru m+dagpal an an+bi gai i, nan magö gai n+bö u+hai n+nun dapun, n+bi bi iru nöp an+bi gai i n+no n+naböl?” ö g+la. ³⁴ Hageila, Jisas haga, “Bred magö kale aigöl g+ rö m+idöp?” ö ga.

Hageia, hagla, “Bred unbö mudun j+n kabsal pro r+imnap halö m+idöp,” a g+la. ³⁵ Hageila, Jisas n+bi bi gau kal+p hagö, m+nöj adö an+bi au as+kla. ³⁶ Kale an+g göm as+klö n+nöl g+, nipe bred magö unbö mudun j+n u udöm, kabsal pro gau abe udöm, God n+p aij a göm, ud jö göm, bi nipe gau kal+p n+ö, kale pen udöm, n+bi bi gau kal+p n+me li n+la. ³⁷ An+g göl n+me li n+ila, n+nöl, n+nöl, mudun gö, n+n haköl rö laga. Naböj naböj arö g+la gau me, Jisas bi nipe gau wad+ unbö mudun j+n ud yaglö, böj nöp ajman raua.

³⁸ N+bi bi nan n+nla an+bi gau, n+bi gau wasö, n+ pai pro gau wasö, bi gau nöp me, po dausan rö ara.

³⁹ Pen an+g nan n+nöm, Jisas n+bi bi an+bi gau kal+p hag yuöm, nipe n+g mag+ib udöm, ram m+nöj Magadan böj lam+n amöm, ram m+nöj an an+bi gau ara.

16

Jisas n+p hagla, “Nan gagep rö ap gö n+nun,” a g+la
(Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)

¹ Bi Perisi r+imnap, bi Sadyusi r+imnap, Jisas n+hön gain+m n+p hag juun a göm, apöm n+p hagla, “Ne Mesaia u m+dpin a g+pan u, nan gagep rö ap kumi kabö adö lan n+bö gaimön, n+nö hagpan a gun, n+nun,” a g+la. *

² Hag n+n+ila, Jisas haga, “Sidö wad amöm, kumi kabö hagape hagape gö n+nöl g+ hagnabim, ‘Ram r+k aij

g+nab,’ a g+nabim. ³ Sib halö sidö lim g+n+g göm hagape hagape göm kumi wam n+ö n+nöl g+, hagnabim, ‘Möj aln+g gab,’ a g+nabim. An+g g+mim n+n aij g+pim u, pen yad uri nan n+hön n+hön gabin i, kale n+nabim pen it u n+nagpim. ⁴ Kale n+bi bi m+n+ m+dpim gau, m+id aij gagmim, God n+p gas+ u n+nagpim. Nan gagep rö ap gö n+nun, a g+pim u, yad g+nö n+nagnabim. Bi Jona n+p ga rö, adö u y+p gö, n+nabim,” a ga. Jisas an+g hagöm, kal+p arö göm m+gan ap ara. *

Nan y+is a g+p+al rö u, Jisas manö hod r+köm haga
(Mak 8:14-21)

⁵ Jisas abe, bi nipe gau abe n+g mag+ib udöm, n+g wanö böj lödan amöm n+nla, bred gau haul göm dauagla. ⁶ An+g n+nöm Jisas bi nipe gau kal+p haga, “Bi Perisi, bi Sadyusi, y+is kale u, n+n aij g+mim,” a ga. *

⁷ Jisas an+g haga n+nöm, bi nipe gau, ke hag n+n hag n+n göm hagla, “Hon bred dauagpun u me, an+g hagab,” a g+la.

⁸⁻⁹ Pen Jisas kale hageila an+bu ke n+nöm haga, “Kale n+hön g+n+g bred dauagpun, a g+mim, hag am+l ap+l gabim+n Kale y+p n+n ud aij gagpim. Bi paip dausan rö m+deila n+n u, bred magö unbö mam+id u udem, ud jö g+ n+ainö, n+nöm naböj naböj p+l pali geila, wad+ aigegö rö yagpe ajman raua? *

¹⁰ “Pen n+n hain u, bred magö unbö mudun j+n udem, bi po dausan rö m+deila u n+ainö, n+nöm naböj naböj p+l pali geila, wad+ aigegö rö yagpe ajman raua? * ¹¹ N+n an+bu kale ke m+dmim, bred wad+ yagpe u pen m+n+ manö hod r+k hagaj+n u n+nagmim, ‘Bred nan a g+ hagab,’ a g+pim. Bred nan a g+ hagagabin. Bi Perisi gau abe, bi Sadyusi gau abe, y+is kale u kalöp udn+m rö löp u, a gem, hagabin,” a ga. ¹² An+g

* 15:32: Mad 14:14 * 16:1: Mad 12:38; Luk 11:16 * 16:4: Mad 12:39; Luk 11:29 * 16:6: Luk 12:1 * 16:8-9: Mad 14:17-21 * 16:10: Mad 15:34-38

hagö, kale niñla nan yis bred halö lïbal u hagaga; bi Perisi gau abe, bi Sadyusi gau abe, manö hag ñibal u niñagmim, a göm, manö hod riköm haga.

Pida Jisas niñp haga, "Ne Mesaia u, God kamiñ u Ñi niñpe yabiñ," a ga
(Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)

¹³ Hainö Jisas daun kub Sisaria Pilipai an au amjaköm, bi niñpe gau kalip hag niñöm haga, "Niñbi bi gau Bi Ñi niñpe bi an a giñpal?" ö ga.

¹⁴ Hageia, bi niñpe gau hagla, "Rimnap Jon bi ñig pak ñeb u, a giñpal; rimnap, Ilaija, a giñpal; rimnap, Jeremaia, a giñpal; rimnap pen bi God manö hagep ap, a giñpal," a gila. *

¹⁵ Hageila, Jisas kalip haga, "Kale ke pen, yip an a gimim niñbim?" ö ga.

¹⁶ Hageia, bi niñpe Saimon Pida haga, "Ne Mesaia u, God kamiñ u Ñi niñpe yabiñ," a ga. *

¹⁷ Hageia, Jisas haga, "Jona ñi niñpe Saimon. Manö hagpan anibu, aij hagpan. Ne gasi kabö rö niñban anibu, ke gau niñbö auagöp; Bap kumi kabö adö lañ u nöp, nöp gasi anibu ñö, ne kabö rö niñban. *

¹⁸ "Yad nöp hagabin, ne Pida. Gasi kabö rö niñban anibu, yad niñbi bi yad gau gau uñ gi dapem, cöc yad kabö anibu adö u linabin. Umeb magö u cöc yad gö, lug pakniñm rö lagöp. *

¹⁹ "God ram niñnöñ kumi kabö adö lañ au, ki rib u nöp ñinabin. Ne niñnöñ naböñ iñ i midmön, nagñ adö mai niñmön kabö rö gagöp, wasö geinabön u, God kumi kabö adö lañ au, u rö nöp wasö ginab. Pen nagñ adö mai niñmön kabö rö midöp, yau a geinabön u, God kumi kabö adö lañ au, u rö nöp yau a ginab," a ga. *

²⁰ Jisas anig hagöm, bi niñpe gau kalip haga, "Niñbi bi gau kalip, yad

Mesaia me anibu, a gimim, hagagmim," a ga.

Jisas, "Ilön udem umem uraknabin," a ga

(Mak 8:31-9:1; Luk 9:22-27)

²¹ Niñ an anib u, Jisas bi niñpe gau kalip, bi gau yip anig anig ginaböl, a göm, waiö hagöm haga, "Yad hainö Jerusalem arnö, bi manö ud asikep gau löm, bi God niñp nan sabe gep bi kub gau löm, bi God lo manö hag ñeb bi gau löm, yip ilön ñöm al pak linaböl. Pen niñ mihöp midem, niñ mihöp niñgan u kauyan uraknabin," a ga.

²² Anig hageia, Pida, Jisas niñp dam goñ au amöm, manö kñö rö hagöm haga, "Bi Kub! Nöp anig ganiñm! Manö anibu hag aij gagpan. God nöp abad midö, anig ganiñm," a ga.

²³ Hageia, Jisas ado göm, Pida niñp haga, "Seden, yip arö gimön aru! Yip niñhön ginig wasö gimön hagabön? God gasi niñöb rö niñagpan; niñbi bi gasi niñbal rö nöp niñmön hagabön," a ga.

²⁴ Jisas anig hagöm, bi niñpe gau kalip haga, "Niñbi bi an an yip lau adö midun a gaiöl u, nan niñnöñ naböñ iñ i gasi kub niñbal u arö göm, hañ roman kale ke gasi kub niñbal u arö göm, mab kros ud kag göm yip hain göl. * ²⁵ Niñbi bi an, yad Jisas niñp udnö aij gagnab, a göm, niñnab u, kamiñ midagnab; pen niñbi bi an, yad Jisas niñp niñ ud midainö yip niñhön gaiöl u, manö midagöp a ginab u, pör nöp kamiñ nöp mideinab. *

²⁶ "Niñbi bi an nan niñnöñ naböñ adö iñ i udnam, a göm, gö arnab u, gasi kub niñpe u adö anibu nöp areinab me, kamiñ pör midep u udagnab. Aka God niñp nan anib gau rauöm, kamiñ pör midep u udnabñ Wasö yabiñ! *

²⁷ "Hainö yad Bi Ñi niñpe, Bapi mailö pidöñ udem, ejol gau aip ado

* **16:14:** Mad 14:1-2; Mak 6:14-15; Luk 9:7-8 * **16:16:** Jon 6:69 * **16:17:** Gal 1:15-16 * **16:18:** Jon 1:42; Ep 2:20 * **16:19:** Mad 18:18; Jon 20:23 * **16:24:** Mad 10:38; Luk 14:27 * **16:25:** Mad 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 * **16:26:** Mad 4:8-9

gî aunabin ñin u, manö kub u nîjem, nîbi bî gî aij gîpal gau ke lem, nîbi bî gî naj gîpal gau ke lem, pen ñinabin.*

²⁸ “Yad kalöp nîjô yabîl hagabin, kale nîbi bî mîdpim gai i, rîmnap kamîj mîdeinabim me, Bî Ñî nîpe nîbi bî udöm, kumi kabö adö laj au abad mîdeinab ñin u, Bî Ñî nîpe auö nîjöl gî, nîp nîjnabim,” a ga.

17

Jisas hañ romanj ke yabîl la (Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)

¹ Jisas manö anîbu hagöm, ñin unbö kagoî jîj u mîdöm, Pida, Jems, Jems nîmam Jon kalîp yam uî gî, dum i gîlanj ap amöm, ke mîdeila.

² Anîg göm mîdlö nîjöl gî, Jisas hañ romanj nîpe u ke yabîl löm, mulu adîj u sîdö rö nîjöm, watîj nîpe u mîmailö yabîl ga. * ³ Anîg gö nîjöl gî, kale nîjla, bî God manö hagep nöd umlö, Mosîs aip Ilaija aip, apil Jisas aip manö hag mîdeila. ⁴ Kale nîjöm, Pida Jisas nîp haga, “Bî Kub. Hon aui mîdpun u, aij yabîl mîdpun. Ne yau a gîmön, ram bada mîhau nîganj gun, nöp ap, Mosîs nîp ap, Ilaija nîp ap,” a ga.

⁵ Pida anîg hagö nîjöl gî, kumi rud yabîl ap apöm, kalîp magöñhalö paîu gî yuö yua. Paîu gî yuö yuö nîjöl gî, manö ap kumi anîbu nîbö haga, “Ñî mîdmagö yad i, yîp aij yabîl göp. Manö nîhön nîhön hagnîm u, nîj udmim,” a ga. *

⁶ Manö anîbu anîg göl auö nîjöm, Jisas bî nîpe gau gasî iru nîjöm, pîñîj göm, am mînönj îl au paköm, mulu adîj kale u mînönj yanj lî mîdeila. ⁷ Jisas apöm, kalîp ud nîjöm haga, “Pîñîj gagmim. Urakim!” a ga. ⁸ Hagö, uraköm nîjla, Jisas nîpe nöp mîdeia.

⁹ Pen sîr u gîyanj göl gî, Jisas kalîp haga, “Mîñî nîhön nîhön gajîp

nîjbim anîbu, nîbi bî gau kalîp hag ñagmim. Hainö Bî Ñî nîpe umöm uraknab ñin u me, nîbi bî gau kalîp hag ñinabim,” a ga.

¹⁰ Hageia, nîp hagla, “Lo manö hag ñeb bî gau nîhön gînîg hagpal, ‘Ilaija nöd aueinab; hainö Mesaia mînönj nabön îl i aunab,’ a gîpal?” ö gîla. *

¹¹ Hageila, haga, “Nîjô hagpal. Manö anîbu mîdöp: ‘Ilaija nöd apöm, kalîp hag aij gö, hainö Mesaia u aunab.’ ¹² Pen nîjim. Ilaija aua u pen auö nîp nîjagla. Gasî kale ke nîjla rö, nîp gî naj gîla. Bî Ñî nîpe u nîp u rö nöp gînaböl,” a ga. *

¹³ Jisas anîg hagö, bî nîpe gau nîjla, Jisas Ilaija hib haga u pen Jon bî ñîg pak ñeb u nîp nöp haga. *

Kîjaki abanj ala ñî ap, Jisas gö, kamîj la

(Mak 9:14-29; Luk 9:37-43a)

¹⁴ Pen kale ban yanj amjaköm nîjla, nîbi bî iru nöp mîdeila. Bî ap, nîbi bî mîdeila anîb au apöm, Jisas mîdeia au kugom yîmöm haga, ¹⁵ “Bî Kub. Ñî yad u mög nîjmön. Nîp hauî alö, mîd aij gagöp. Pör amöm, mab inöb anî gau abe, ñîg anî gau abe gî dam pakab. ¹⁶ Nîp dam bî ne gau mîdajal gau ud arnö, gî wasö nîjöm arö gîpal,” a ga.

¹⁷ Hageia, Jisas haga, “Kale nîbi bî mîñî ñin i mîdpim gau, God nîp gasî nîjmim nîj udagpim; God haga rö gagpim. Mañ mai kale nîj udmim ke gînabimj Ñî anîbu ud yîp aui dauim,” a ga.

¹⁸ Hagö, ñî anîbu daueila, Jisas kîjaki nîp abanj ala u hag gö, höj arö, magö u nöp kamîj la.

¹⁹ Anîg gö, Jisas bî nîpe gau nîpe mîdeia au apöm, ke nöp mîdöl gî, nîp hag nîjöm hagla, “Nîhön gö, kîjaki abanj ala anîbu, hag yu wasö nîjnun arö gîpun?” ö gîla. *

²⁰ Hageila, Jisas haga, “Nîj udep magö kale u uîep göp u me, hag

* **16:27:** Mad 25:31; Sam 62:12; Pro 24:12; Ro 2:6; Rep 22:12 * **17:2:** 2Pi 1:16-18 * **17:5:** Sam 2:7; Ais 42:1; Mad 3:17; Mak 1:11; Luk 3:22; Dud 18:15 * **17:10:** Mal 4:5 * **17:12:** Mad 11:14

* **17:13:** Luk 1:17 * **17:19:** Mad 10:1

yu wasö niñmim arö gipim. Pen niñim! Niñ udep magö kale u mab masded yiñ magö pro midöp rö u mideinab u, nan niñhön niñhön hageinabim, hagnabim rö ginab. Nö ilö i, 'Ke gidan aru,' a ginabim u, arnab. * ²¹ Pen kijaki aban alöp anibu, yiharin hag yumim rö lagöp. Nan magö arö gimim, God nip sabe göl gi midmim me, hag yunabim," a ga.

Jisas kuöyan haga, "Umem uraknabin," a ga

(Mak 9:30-32; Luk 9:43b-45)

²² Jisas bi nipe gau aip ram minön Galili apöm magum göm, kalip haga, "Söl midöp, Bi Ni nipe nip dam niñi bi rimnap kalip ñeinaböl, * ²³ nip böñ nöp al pak lölö umnab u pen ñin mihöp midöm, ñin miñhau niñgan u kauyan uraknab," a ga.

Jisas anig hagö, bi nipe gau nip mög niñöm, gasi iru yabıl niñla.

Jisas God sabe gep ram dakis u ña

²⁴ Pen hainö, Jisas bi nipe gau aip daun pro Kapaneam amjaklö, bi God sabe gep ram dakis udep gau kale apöm Pida nip hagla, "Manö hag ñeb bi kale u dakis ñöb halö?" ö gila. * ²⁵ Hageila, Pida haga, "Yau, nipe dakis ñöb halö," a ga. Pen Pida anig hagöm, ram raul arö niñöl gi, Jisas nipe nöd hagöm, Pida nip hag niñöm haga, "Gasi ne niñhön niñban? Gapman bi kub gau, dakis mani gai niñbö udpal Niñi bi kale ke gau niñbö udpal aka niñi bi milö gau niñbö udpal?" ö ga.

²⁶ Hageia, Pida haga, "Niñi bi milö gau niñbö udpal," a ga. Hageia, Jisas haga, "Niñö, bi kale ke gau dakis ñagpal. ²⁷ Pen hol ñagnabul u, kalip mulu lugnim rö löp. Anib u, ne ñig wañö au ammön, nagi huk yumön, kabsal nöd udnabön u, meg miñgan ud lakmön niñnabön, mani magö añi ap meg miñgan u mideinab. Ud dam

dakis hol miñhön u ñimön," a ga. Hageia me, am haga rö nöp ga.

18

Bi kub midaiun, a göm, manö pen pen hagla

(Mak 9:33-37; Luk 9:46-48)

¹ Jisas bi nipe gau apöm, nip hag niñla, "Niñi bi God udöm, kumi kabö adö lan au abad mideinab gau, an niñi kub bi kub mideinab?" ö gila. *

² Hageila, Jisas niñi pai pro ap wiñ alö auö, ud amgö ilö adö kalip au urak ñöm, ³ haga, "Yad kalöp niñö yabıl hagabin, kale niñi pai pro gau gasi niñbal rö niñagnabim u, God ram minön kumi kabö adö lan au aragnabim. * ⁴ Anib u, niñi bi hon niñi bi kub midagpun a göm, niñi pai pro i rö mideinaböl u me, God niñi bi nipe ke udöm, abad mideinab an au, niñi bi kub rö mideinaböl," a ga. ⁵ Pen niñi bi yip niñ udöm, niñi pai pro i rö ud aij ginaböl u, kalip nöp wasö, yip abe ud aij ginaböl. *

Ñi pai kalip nan naij gi yambal u
(Mak 9:42-48; Luk 17:1-2)

⁶ "Pen niñi bi rimnap apöm, niñi pai yip gasi niñ udpal gau, kalip nan si nan naij adö u gi yamlö, kale gasi yip u hauñ göm, nan si nan naij ginaböl. Niñi bi anig ginig geinaböl u, nöd kabö kub ap unam u nagi ud li ribiköm, dam ñig solwara an au yublap u aij. Kamiñ midöm, anig gi naij yabıl ginaböl u, ilön kub yabıl udnaböl.

⁷ "Niñi bi minön nabön it i midpal gau marö yabıl ginab. Nagi naij adö u göm, niñi bi rimnap kalip gasi ñilö, adö anibu göm ap lug paknaböl u, naij yabıl ginab. Nagi adö anibu nöd gimidal, miñi gipal, hainö u rö nöp ginaböl. Anig ginab pen niñi bi adö anibu gi yamnaböl gau, ilön ke yabıl udnaböl.

* **17:20:** Mad 21:21; Mak 11:23; Luk 17:6; 1Ko 13:2 * **17:22:** Mad 16:21 * **17:24:** Eks 30:13; 38:26 * **18:1:** Luk 22:24 * **18:3:** Mad 19:14; Mak 10:15; Luk 18:17 * **18:5:** Mad 10:40; Luk 10:16; Jon 13:20

8 “Ñimago ma kale u niñmim, nan si nan naj g+ing gainim, ñimago ma u rib gi dö gi yumim. Anig gimim me, nan si nan naj gep adö u arö gimim, God ram minöñ au ammim, pör mideinabim. Wasö u, ñimago ma halö midmim, pen mid aij gagmim, nan si nan naj gep adö u gi dammim, ram minöñ mab ke pör inmidöp u arnabim. *

9 “Pen amgö u niñmim, nan si nan naj g+ing gainim, amgö böñ anib lau ud gulu gi yumim. Anig gimim me, nan si nan naj gep adö u arö gimim, God ram minöñ au ammim, pör mideinabim. Wasö u, amgö mihöp halö midmim, pen mid aij gagmim, nan si nan naj gep adö u gi dammim, ram minöñ mab ke pör inmidöp u arnabim.

10 “Kale niñ aij gimim, ñi pai pro gau nan yhar+ñ, a gimim, gasi u niñagmim. Yad kalöp hagabin, ñi pai pro gau ejol kale gau, Bapi yad amgö ilö adö niñpe u ram minöñ kumi kabö adö lañ au midpal. *

Jisas, kaj sipsip ur ga u, manö hod riköm haga

(Luk 15:3-7)

11 “Bi Ñi niñpe u, niñi bi ur gipal gau, kalip udnig aua. *

12 “Bi ap kaj sipsip niñpe ñin juöl unbö mamid u rö mideinab. Pen añi ap ur geinab u, niñpe niñhön ginabñ Sipsip niñpe rimnap kalip arö gö, nan uñan uñan niñjö niñjö gi, sipsip niñpe ur ginab u niñp ulhai niñ arnab. Am ulhai ulhai udöm, miñ miñ yabiñ ginab. 13 Kalöp niñjö hagabin, kaj sipsip niñpe magöñhalö miñ miñ göp, pen kaj sipsip niñpe ap ur gö, ulhai niñ dam dam udnab u, sipsip anibu nöp miñ miñ yabiñ ginab. 14 Anib u rö, Bapi kale kumi kabö adö lañ midöp u, ñi pai pro niñpe ap ur gagnim, a göm, niñ nöp midöp.

* 18:8: Mad 5:29-30 * 18:10: Hib 1:14 * 18:11: Luk 19:10 * 18:15: Luk 17:3; Gal 6:1
* 18:16: Dud 19:15; Jon 8:17 * 18:18: Mad 16:19; Jon 20:23 * 18:19: Mak 11:24; Jon 15:7
* 18:22: Luk 17:4

Añ mam kale gau kalöp gi naj gaiöl u

15 “Niñi bi añ mam, a ginabön gau, bi ap nöp gi naj gainim, ne pen ammön, niñp aip ke midmön, nöp nan niñhön ga anibu waiö hagnön. Anig hagö, niñ udö me, nañin namam ne yabiñ mideinab. * 16 Pen ne anig gö, niñpe niñagnab u, ne ammön, añ mam mihöp rö uñ gi dammön, kale niñ midlö niñjö gi, ne bi anibu aip manö hagnil. * 17 Pen ne anig gö, niñpe manö udagainim u, niñi bi cöc aubal rö magöñhalö niñ midlö niñjö gi, manö anibu kalip hag ñimön. Pen ne anig gö, niñ udageinab u, ne arö gimön. Anig ga niñmön hagnön, ‘Bi anibu niñi bi God Manö niñagöm, bi dakis udep rö u me, anig göp,’ a gimön, niñ arö gimön.

18 “Anib u, yad kalöp niñjö hagabin, minöñ naböñ adö it i wasö geinabim u, God niñpe kumi kabö adö lañ midöm, u rö nöp wasö ginab; pen yau a geinabim u, niñpe u rö nöp yau a ginab. *

19 “Yad kalöp hagabin, niñi bi mihöp minöñ naböñ it i midmil, manö hag adö añi limil, Bapi yad kumi kabö adö lañ midöp u niñp hag niñgeinabil u, hag niñnabil rö ginab. *

20 Pen niñi bi mihöp aka mihau niñgan rö, gasi yip niñöm, ap magum geinaböl u, yad kalip an anib au mideinabin,” a ga.

Bi wög gi ñeb naj u

21 Pida Jisas mideia söñ au apöm haga, “Bi Kub. Mam ap yip gi naj gainim u, ñin aigegö rö gi naj geinab, yad niñem arö ginamñ Ñin unbö mudun jñ u rö aka?” ga.

22 Hageia, Jisas haga, “Ñin unbö mudun jñ wasö; ne bi anibu nöp gi naj ginab u niñmön arö ginabön u, ñin juöl ñin juöl unbö mudun jñ u niñmön arö ginabön. * 23 God niñi bi udöm ram minöñ kumi kabö

adö laŋ au abad m+ideinab u, aiud adö i rö m+idöp. Kiŋ ap n+pe b+ wög g+ ñeb n+pe r+imnap kal+p mani r+imnap ñöm, hainö pen ñim a g+inab. Hainö n+pe gas+ n+ŋöm hagnab, 'Kale naböŋ ñ+laŋ,' a g+inab. ²⁴ Pen m+idöp u pen ñ+inaböl, a gö, b+ ap n+pe mani ilöŋ ñ+in juöl iru yab+ nan naböŋ m+idnab b+ u daunaböl. ²⁵ Pen b+ an+bu pen n+pe kub yab+ m+idnab u me, pen ñ+n+m rö lagnab. An+g gö, b+ kub u n+ŋöm, b+ wög gep n+pe r+imnap kal+p hagnab, 'N+pe göp an+bu rö, n+p udmim, n+bin ñ+ pai, nan n+pe n+hön n+hön m+idöp gau magöŋhalö udmim, dam s+ikim g+pe, rauaiöl n+ŋöl g+, mani an+bu dap y+p ñ+mim,' a g+inab. ²⁶ An+g hagö, b+ an+bu pen, kugom y+möm, kiŋ u n+p hagnab, 'Ne y+p mög n+ŋmön, abad m+daimön; nan ad+ŋ ne an+ b gau magöŋhalö naböŋ ralnabin,' a g+inab. ²⁷ Hagö, kiŋ u n+p mög n+ŋöm, nan naböŋ n+pe u, arö g+mön aru, a g+inab.

²⁸ "An+g göm arö gö n+ŋöl g+, b+ wög g+ ñeb an+bu n+pe pen amöm n+ŋnab, b+ n+pe aip wög g+m+idil b+ ap m+ideinab. N+p n+ŋöm, uŋam ud s+s+ löm hagnab, 'Nöp mani ilöŋ añ+ ap ñ+nö u, naböŋ ral!' a g+inab. ²⁹ Hagö, b+ n+pe aip wög g+m+idil an+bu kugom y+möm manö neb neb g+ hagöm hagnab, 'Ne y+p mög n+ŋmön, abad m+daimön; nan naböŋ ne an+bu magöŋhalö naböŋ ralnabin,' a g+inab. ³⁰ Hagö, b+ an+bu manö n+p u n+ŋagöm hagnab, 'Nöp dam nag+ leinabin, nan naböŋ an+bu naböŋ ralmön nöp me, höŋ arnabön,' a göm, n+p dam nag+ l+nab. ³¹ An+g gö, b+ n+pe aip wög g+m+idal gau, kal+p hibur naij gö, amöm kiŋ u n+p manö an+bu magöŋhalö hag ñ+inaböl. ³² Hag ñ+lö, b+ kub u, b+ n+pe an+bu n+p w+ñ alö aueinab hagnab, 'Ne wög g+ ñeb b+ naij yab+. Ne y+p m+ŋöŋ gajan, nöp mög n+ŋem, nan naböŋ yad nöp m+idöp u arö g+p+in. ³³ Ne

pen n+hön g+n+g, b+ ne aip wög g+p+il u n+p u rö nöp mög n+ŋmön, arö gagpan?' ö g+inab. ³⁴ B+ an+bu b+ n+pe aip wög g+m+idil u n+p mög n+ŋagnab u me, b+ kub an+bu kal juöm, wög g+ ñeb b+ an+bu n+p dam nag+ lep ka abadep b+ gau ñöm hagnab, 'N+p nag+ lö, ilön gö n+ŋöl g+ m+idöm, nan naböŋ y+p u naböŋ magöŋhalö ralöm nöp höŋ arnab,' a g+inab. * ³⁵ Kale añ mam r+imnap kal+p u rö nöp geinabim, Bapi yad kumi kabö adö laŋ au m+idöp u, kalöp pen u rö nöp g+inab. An+ b u, nañ+n namam kale gau kalöp g+ naij geinaböl u, kal+p mög n+ŋmim, m+dmagö l+mim, arö g+mim," a ga. *

19

B+ n+bi udn+g, böŋ nöp udnab; hainö n+p hag yuagnab
(Mak 10:1-12; Luk 16:18)

¹ Jisas manö an+bu hag p+s göm, ram m+nöŋ Galili arö göm, ram m+nöŋ Judia, ñ+g Jodan böŋ lödaŋ adö ara. ² Areia, n+bi b+ iru yab+ n+p hain geila n+ŋöm n+bi b+ nan ga gau gö kam+ŋ la.

³ Pen b+ Perisi gau, Jisas n+p hag n+ŋno, manö naij r+imnap hagn+m, a göm, apöm hagla, "God Mos+s n+p hag ña lo manö u, n+bi ap nan pro ap g+ naij g+inab u, b+ n+pe n+p hag yun+g, hag yunab aka wasöŋ Ne n+hön gas+ n+ŋban?" ö g+la.

⁴ Hageila, Jisas haga, "God Manö kal+ k+ñ r+kla u kale amgö l+ n+ŋagpim arŋ Ram m+nöŋ hadame dagol g+ la ñ+n u, b+ ap, n+bi ap, g+ la.

* ⁵ God haga, 'Adö an+bu me, b+ gau n+me nap aip m+idöm, n+bi udöl g+, n+me nap arö göm, kale ber m+ihau j+m ñöl han m+dlö hañ roman añ+ yab+ l+nab,' a ga. * ⁶ An+ b u me, God hagö hañ roman kale m+höp wasö; uri j+m ñöl añ+ l+nab an+bu, b+ ap apöm, kal+p hag ud as+k ke ke lagnab wasö," ga.

⁷ Jisas an+g hageia, b+ Perisi gau n+p hagla, "Pen n+hön g+n+g Mos+s

* 18:34: Mad 5:25-26 * 18:35: Mad 6:15; Mak 11:25; Ep 4:32; Kol 3:13 * 19:4: Jen 1:27; 5:2

* 19:5: Jen 2:24; Ep 5:31

manö ap kalı kliš rıköm haga, ‘Nıbi hag yunıg, nıbi i bön nöp arö gabin, a gımim, köp ap kalı kliš rık nımim, hag yumim,’ a ga?’ ö gıla. *

⁸ Hageila, Jisas haga, “Kale nıbi bı manö nıñ udagpim u me, Mosıs anıg haga. Pen God nıbi bı hadame gau gı la nın u, anıg gagmıdal. ⁹ Pen yad kalöp hagabin, bı an, nıbin u bı ap aip ud gılö wasö, yıharın nöp hag yuöm, nıbi hain nıbö udnab u, nıbi si udnab nıñöm God nıñö naij yabıl gınab; nıpe nıbi si udep bı me u,” a ga. *

¹⁰ Jisas anıg hagö, bı nıpe gau hagla, “Bı gau nıbi kale yıharın hag yuagnaböl u, bı praj mıdöm nıbi udagöl u aij,” a gıla.

¹¹ Hageila, Jisas haga, “Bı magönhalö yıharın mıdaiöl rö lagöp. God bı yıharın mıdaiöl, a göm, hag la gau nöp, yıharın mıdaiöl rö löp. ¹² Bı rımnab, kale waıa lagö yag daubal gau, nıbi udagpal. Bı rımnab, bı rımnab waıa kalıp rıb gı dö gıpal gau, nıbi udagpal. Pen bı rımnab, God nıbi bı udöm kumi kabö adö lañ au abad mıdeinab wög u gun, a göm, nıbi udagpal. Kale bı praj mıdun, a gımim, bı praj mıdeinabim u aij,” a ga.

Jisas nımagö ara nıpe u nıñ pai pro nabıc cög adö lañ la

(Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)

¹³ Nıbi bı gau, “Jisas nımagö nıñ pai hon nabıc cög adö lañ löm, God nıñ sabe gañ,” a göm daueila, pen bı nıpe gau kalıp nıñ ij halö löm hag gıla. ¹⁴ Anıg gılö, Jisas pen nıñ pai anıb gau wıñ alö aueila nıñöl gı, bı nıpe gau kalıp haga, “Nıñön gınıg kalıp anıg hag gıpımñ Nıñ pai pro anıb gau arö gıpe yıp aulan. God nıbi bı udöm, kumi kabö adö lañ au abad mıdeinab u, nıñ pai pro anıb gau rö,” a ga. * ¹⁵ Anıg hagöm, God nıñ pai pro anıb gau kalıp pıg mıdeian, a göm, Jisas nımagö ara nıpe u nıñ

pai pro nabıc cög adö lañ löm, ram mıñön mıgan ap ara.

Bı ap nan nıpe iru nöp mıdeia
(Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)

¹⁶ Bı ap Jisas mıdeia au apöm haga, “Manö hag nıeb bı. Yad nan nıñön aij u gem, pör mıdep u udnam?” ö ga.

¹⁷ Hageia, Jisas haga, “Yıp nıñön gınıg, nan aij mai, a gımön, hag nıñabön? God añı me Bı aij. Pen pör pör mıdeinam, a gımön u, lo manö hagöm kalı kliš rıkla gau nıñmön hagöp rö gımön,” a ga. *

¹⁸ Hageia, haga, “Lo adö mai rö hagabön?” ö ga. Hageia, Jisas haga, “Wıp al pak gagmön; nıbi si bı si gagmön; nan si udagmön; manö kub hagnaböl u, manö pıral hagagmön;

* ¹⁹ name nap manö hagöl adö u nöp nıñmön hain gımön; ne ke mıdmagö lıban rö, nıbi bı rımnab kalıp mıdmagö lımön,” a ga. *

²⁰ Anıg hageia, bı praj anıbu haga, “Lo manö gau magönhalö nıñ hakpin. Pen yad nıñön nan aij u gem, kamın pör mıdep u udnam?” ö ga.

²¹ Hageia, Jisas haga, “Mıd aij yabıl gınam, a gımön u, nan ne gau magönhalö yumön, mani udmön, nıbi bı mög gep rö gau kalıp nıñmön me, mıd aij gep ne u mıdeinab God ram mıñön kumi kabö adö lañ au. Pen yad hagpin rö gımön, aumön, yad aip ajaiul,” a ga.

²² Hagö, bı praj anıbu nan nıpe iru mıdeia rö, manö anıbu nıñöm, gası iru nıñöl gı ara.

²³ Pen nıpe anıg göl arö nıñöl gı, Jisas bı nıpe gau kalıp haga, “Yad kalöp nıñö yabıl hagabin, nıbi bı mani nan kale iru mıdeinab gau, God nıñ uıham gası nıñ udlö, kalıp udöm kumi kabö adö lañ au abad mıdeinab. ²⁴ Kaj kamel gau, kalı mauöt nagi yubal mıgan u arnıg arnaböl; pen nıbi bı nan iru mıdöp gau, God nıñ uıham gası nıñ udlö, kalıp udöm abad mıdeinab,” a ga.

* **19:7:** Dud 24:1-4; Mad 5:31 * **19:9:** Mad 5:32; 1Ko 7:10-11 * **19:14:** Mad 18:2-3 * **19:17:** Lep 18:5; Luk 10:28 * **19:18:** Eks 20:12-16; Dud 5:16-20 * **19:19:** Eks 20:12-16; Lep 19:18

25 Jisas bi nipe gau manö anibu niñöm, gasi kub niñöm hagla, “Pen bi aij anibu, God ud kumi kabö adö lañ au ud aragnab, a giñan u, niñbi bi an rö ud arnab?” ö gila.

26 Hageila, Jisas kalip niñöl gi haga, “Niñbi bi gau ke göl rö lagöp. God nöp me, nan niñhön niñhön giñig, giñab,” a ga.

27 Jisas anig hageia, Pida haga, “Nöñ! Hon nan hon gau magöñhalö arö gun, ne aip nöp cig gun ajpun u, hon pen nan niñhön udnabun?” ö ga.

28 Hageia, Jisas haga, “Yad kalöp niñö hagabin, niñ hain u yad mailö piñdöñ halö apem, niñbi bi magöñhalö abad miñdeinabin. Niñ anibu me, kalöp bi yip hain geinabim gau hagnö, Isrel niñbi bi il ke ke unbö miñgan lañ gau, kalip abad miñdeinabim. * 29 Niñbi bi yip niñ udöm, ram, niñniñ nimam, nime nap, niñ pai, wög adin, nan niñhön niñhön gau arö giñaböl gau, God kalip hauñ gagnab; nan anib gau rö kalip pen iru yabiñ niñöm, pör miñdep kalip niñab. 30 Pen niñbi bi uri nöd araböl gau, hainö iru nöp jöl adö yabiñ gau miñdeinaböl. Pen niñbi bi uri jöl adö yabiñ au miñdpal gau, hainö iru nöp nöd am miñdeinaböl. *

20

Niñbi bi nagi wain wög giñpal gau, manö hod riköm haga

1 Jisas anig hagöm haga, “God niñbi bi udöm abad miñdeinab u, aiud adö i rö miñdöp. Bi wain wög nap niñbö ap, bi riñnap am daunö, wög yip u giñan, a göm, ram giñsön rika magö u uraköm, am bi riñnap ulhai niñöm, 2 kalöp mani silpa magö añi añi raunabin, a göm, kalip aip manö hag adö añi löm, hag yuö, am wain wög nipe u wög geila. 3 Pen siñdö yöp an au ap ranab magö u, am maker au amöm niñga, bi riñnap yiharin miñdeila. 4 Kalip niñöm haga, ‘Kale u rö nöp am wög yad u geinabim, yad kalöp mani kabö rö raunabin,’

a ga. 5 Hagö, am wög nipe u geila. Pen siñdö an kub lañ magö u abe, siñdö gamin gab magö u abe, manö anibu nöp hagöm, bi riñnap halö udö, wög nipe u geila. 6 Siñdö wad arniñg gab magö u, kuöyan maker au amöm niñga, bi riñnap halö ap miñdep nöp miñdeila. Kalip haga, ‘Kale niñhön giñig niñ i wög gagmim, yiharin yabiñ miñdpim?’ ö ga. 7 Hageia, nip hagla, ‘Bi ap hanip wög ap niñagöp,’ a gila. Hageila, kalip haga, ‘Kale u rö nöp am wain wög yad u giñmim,’ a gö, am wög geila. 8 Duga magö u, wain wög nap u, bi abad miñdep nipe u nip haga, ‘Ne ammön, bi wög yip gaböl gau kalip hagö, aulö, bi hainö hagnö aubal gau, mani kalip u nöd niñmön; bi nöd hagnö aubal gau, mani kalip u hainö niñmön,’ a ga. *

9 “Hagö, bi abad miñdep u, bi anib gau kalip wiñ alö aueila, bi siñdö wad arö niñöl gi, ap wög gila gau, ap mani kale u nöd udlä. 10 Pen kale anig göl udlö niñöl gi, bi nöd hagö, ap wög gila gau, hag niñga e, ‘Hon mani kub u udnabun,’ a gila u, pen hainö udöl gi niñga, kale mani añi anibu nöp udlä. 11 Udöm, adin bi wain wög nap niñbö u aip pen pen hagöm hagla, 12 ‘Hon niñhön giñig, bi hain aubal gau mani udpal añi u rö nöp udpun? Hon hilim halö urakun, siñdö kal niñö niñöl gi, wög giñno giñno iru göp u, pen bi ap pro magö ap wög gajal mani niñban rö nöp hanip niñban!’ a gila. 13 Hageila, bi wög naböñ nap niñbö u niñöm, bi kale ap nip haga, ‘Mam, nöñ! Nöp gi naj gagpin. Nöp mani niñnabin a giñpin rö niñbin. 14-15 Bi hain aubal gau, bi nöd aubal gau aip adip adip niñig, niñnabin. U nan yad. Anib u, bi riñnap ai giñig göm wasö giñabölñ Kalip hañöwatö niñbin u, ne ai giñig giñmön mulu lugöññ Mani niñbin u ud ram ne aru!’ a ga.”

16 Jisas aiud anibu hagöm, haga, “Niñbi bi hain miñdpal gau, nöd

* 19:28: Mad 25:31; Luk 22:30; Rep 3:21
Dud 24:15

* 19:30: Mad 20:16; Luk 13:30

* 20:8: Lep 19:13;

mideinaböl; n+bi bi nöd midpal gau, hain mideinaböl,” a ga. *

Jisas kuöyaŋ haga, y+ip al pak l+lö umem uraknabin, a ga

(Mak 10:32-34; Luk 18:31-34)

¹⁷ Jisas Jerusalem amöl gi, adan aŋ au, bi n+pe unbö m+gan laŋ kalip dam goŋ gau amöm, ke midaila niŋöl gi kalip haga, ¹⁸ “Kale niŋim! Hon Jerusalem arno, Bi Ni n+pe n+ip mu-mug göm, n+ip dam God n+ip nan sabe gep bi kub gau abe, lo manö hag ñeb bi gau abe, ñimagö adö kalip u leinaböl, kale n+ip manö kub hagöm hagnaböl, ‘Bi i n+ip al pak lep,’ a gi+naböl. * ¹⁹ Anig hagöm, Juda bi wasö gau kalip ñeinaböl, n+ip hag juöm, rapin paköm, dam mab ba laŋ al pak l+lö umnab. Ni+n m+höp midöm, ni+n m+hau n+gan u kauyaŋ uraknab,” a ga.

Jems aip Jon aip bi kub midnig gasi niŋlö

(Mak 10:35-45)

²⁰ Sebedi ni n+pe m+höp, n+me ni an+b m+hau uŋ gi, Jisas m+deia au apöm, ubör y+höŋ göm haga, “Yad manö ap midaj+ip auabin,” a ga.

²¹ Hageia haga, “Manö an+bu ni+hön?” ö ga.

Hageia, haga, “Y+ip aij gi+nab u, hainö ne kiŋ midmön, ni+bi bi abad mideinabön ni+n u, ni+yad m+hau ba nöp au as+knabil,” a ga. *

²² Anig hageia, Jisas haga, “Manö y+ip hag niŋbil u, niŋ aij gagpil. Niŋ as+ yad niŋnig gabin u, kale m+höŋ u rö nöp niŋnabil?” ö ga. Hageia haglö, “Yau! Niŋnabil!” a gi+lö. *

²³ Hagailö haga, “Niŋö hagabil. Niŋ as+ niŋnig gabin u niŋnabil. Pen bi an y+ig böŋ lau, bi an sidagö böŋ lau as+k mideinabil u, hagagnabin. Manö u manö yad wasö; Bapi manö n+pe. Ni+bi bi n+pe ke hag löp gau an+b rö mideinabil,” a ga.

* **20:16:** Mad 19:30; Mak 10:31; Luk 13:30
Luk 22:30 * **20:22:** Mad 26:39; Jon 18:11
9:35 * **20:28:** Luk 22:27; Plp 2:7

²⁴ Bi n+pe an+b m+hau manö an+bu an+ig hagailö, bi n+pe unbö siduŋ laŋ manö u niŋlö, mulu lugö, mamil m+hau kalip manö hag gi+la. ²⁵ Jisas pen bi n+pe gau kalip magöŋhalö hagö aueila haga, “Kale niŋbim, Juda ni+bi bi wasö gau, kiŋ kale klö göm, abad midpal; bi kub kale manö ni+hön ni+hön hagnaböl u niŋöm, ana udöm, hain gi+naböl me. * ²⁶ Pen kale gi+pal rö gagmim. Bi an bi kub midain+m u, bi pro rö midöm, ni+bi bi r+imnap kalip wög gi ñeb bi rö midain+m. * ²⁷ Bi an bi kub yabi midain+m u, bi pro ramö gau rö midöm, ni+bi bi r+imnap kalip nagi wög gep bi rö midain+m. ²⁸ Bi Ni n+pe u, ni+bi bi gau kale wög y+ip gi+laŋ a göm, auaga; wög kalip gi ni damem, hainö nan si nan naij gi+pal adö u haji gi umnö, kale kam+ŋ aröl, a göm, aua,” a ga. *

Jisas bi amgö we ga m+hau gö, amgö ni+l niŋlö

(Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)

²⁹ Pen Jisas daun kub Jeriko arö göm arö niŋöl gi, ni+bi bi iru nöp n+ip hain gi+la. ³⁰ Bi amgö we m+hau adan goŋ au as+k midlö niŋöl gi, “Jisas auab,” a gi+lö niŋmil, meg m+gan dap ranmil haglö, “Depid Ni n+pe, halip mög niŋmön!” a gi+lö.

³¹ Hagailö, ni+bi bi gau kalip m+höŋ niŋ ij halö hagöm hagla, “Manö hauŋ gagmil!” a gi+la. Anig hagla u pen, manö kalip u udagöm, meg magö rapin dap ranmil haglö, “Depid Ni n+pe, halip mög niŋmön!” a gi+lö.

³² Anig hagailö, Jisas pi+döŋ göm, kalip m+höŋ wiñ alöm haga, “Halip ni+hön gaŋ, a gi+mil, y+ip wiñ alabil?” ö ga. ³³ Hageia haglö, “Bi Kub, halip amgö we göp u gö ni+l niŋul!” a gi+lö.

³⁴ Hagailö, Jisas kalip m+höŋ mög niŋöm, amgö kalip u ud niŋö, yöp magö u nöp amgö ni+l niŋlö, n+pe arö niŋöl gi, hain gi+lö.

* **20:18:** Mad 16:21; 17:22-23

* **20:21:** Mad 19:28;

* **20:25:** Luk 22:25-26

* **20:26:** Mad 23:11; Mak

21

Jisas Kiŋ rö Jerusalem ara

(Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)

¹ Jisas bi nipe gau aip Jerusalem sösöl göm, ram m+nöŋ pro Bedpagi, Olip Dum söl amjakla. Amjaköm, bi nipe mihöp hag yuöm haga, ² “Kale mihöŋ ram rihg aglö nö lödaŋ ammil niŋnabil, kaj donki nime pi amil mihau nag+ adik linaböl m+deinabil. Niŋmil, nag+ u hub+kmil paŋid daumil. ³ Pen nibi bi ap apöm, nihöŋ ginig kaj donki hon u hub+k ud arabil a gain+m u, pen hagmil, ‘Bi Kub u wög midö, hagajip udnig aubul,’ a gimil, yinid yau a geinab, daunabil,” a ga. ⁴ Pen kalip mihöŋ hag yuö arlö anibu, bi God manö hagep ap ginaböl, a göm, kal+ ktiin rika rö nöp ga. Nipe haga,

⁵ “Jerusalem nibi bi kalip hagmim, ‘Kiŋ kale bi hain u, kaj donki adö u asiköm, kalöp auab.

Nipe kaj donki pi adö u asiköm auab,’ a gimim,” a ga. *

⁶ Pen Jisas bi nipe hag yuö arlö anib mihau, haga haga rö, ⁷ kaj donki nime abe, pi marep abe paŋid dauailö, bi nipe gau waŋj milö ud juöm, kaj donki adö laŋ laila, Jisas adö au asika. ⁸ Nibi bi iru nöp, Bi Kub auab, a göm, waŋj milö kale adö laŋ rol limidal gau ud juöm, adan majö au lila. Rimnap am köp uŋaŋ, mab uŋaŋ gau rib gi dö gi dapöm adan majö au lila. ⁹ Nibi bi gau Jisas nip big g+gabö göl amöl gi meg magö dap ranöm hagla,

“Niŋjim! Depid rikö, rik damöm riköp u, auöp i.

Nip aij a gabun!

Bi Kub nip yuö auöp bi anibi me, nip aij a gabun!” a gila. *

¹⁰ Jisas Jerusalem amjakö niŋöl gi, nibi bi gau magöŋhalö hag amil apil göm hagla, “Bi anibu an?” ö gila.

¹¹ Hageila, nibi bi Jisas aip aula gau hagla, “Bi i me Jisas, bi God manö

hagep Nasared, ram m+nöŋ Galili nibö u,” a gila.

Jisas nibi bi God sabe gep ram nan sikim geila gau kalip ridik gi höŋ yan yua

(Mak 11:15-19; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22)

¹² Jisas God sabe gep ram raul yan amöm niŋa, nibi bi gau nan sikim gi mideila. Nipe niŋöm, kalip magöŋhalö ridik yuöm, abaŋ bad mani löm, pen pen yimjik gaila gau ud ado göm, bi yaur sikim göm, mab po adö asik mideila gau, ud ado ga.

¹³ Anig göm kalip hag göm haga, “God Manö kal+ ktiin rikla u, God haga,

‘Ram yad u yip sabe gep ram, pen kale gipim u,

bi nan si udep ram ap rö löp,’ a ga,” a ga. *

¹⁴ Pen Jisas nipe God sabe gep ram raul migam anibu midö niŋöl gi, nibi bi amgö we ga rimnap, nibi bi ma naj ga rimnap aueila, kalip gö kam+ŋ la. ¹⁵ Nipe nan gagep rö gö, ni pai pro gau wiŋ alöl gi hagla, “Nöp aij a gabun! Depid Ni nipe! Use!” gila. Pen kale anig geila, bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi lo manö hag nebi bi gau abe niŋlö, kalip mulu yabit luga.

¹⁶ Mulu lugö hagla, “Nöp hagaböl u niŋabön?” ö gila. Hageila, Jisas kalip haga, “Yau! Hagaböl u niŋabin u pen kale manö rimnap kal+ ktiin riköm hagla, ‘God, ne ginabön niŋöm ni pai pro ni painaŋ gau hib ne haglö adö arnab,’ a gila. Kale manö kal+ ktiin rikla anibu, amgö li niŋagim ar?” a ga. *

¹⁷ Anig hagöm, kalip arö göm, am ram rihg aglö Bedani hana.

Jisas hagö, mab kia u m+tep ga

(Mak 11:12-14,20-24)

¹⁸ Ruö Jisas ado gi Jerusalem aramöm adan aŋ gau arö, nip kiyö lö, ¹⁹ adan majö goŋ au niŋa, mab kia ur ap mideia. Iŋ au amöm niŋa, magö niŋeb pilaga; uŋaŋ au nöp mideia.

* 21:5: Sek 9:9 * 21:9: Sam 118:25-26 * 21:13: Ais 56:7; Jer 7:11 * 21:16: Sam 8:2

Anig gö Jisas haga, “Ne hainö magö ap pɪlagnabön!” a ga. Anig hagö niñöl gi, magö anibu nöp kia mab ur u miɽep ga. ²⁰ Anig gö, bi niɽe gau niñöm, aiö göm hagla, “Aige göm mab anibi yiñid miɽep göp?” ö gɪla. ²¹ Hageila, Jisas kalip haga, “Yad kalöp niñö hagabin, hon hagno God u rö nöp ginab, a gimim, gasi miñöp wasö, gasi añi nöp niñnabim u, ginab. Pen mab kia miɽep ga u nöp wasö; dum ilö anibi ði gi ñig kub an au aru, a ginabim u, arnab. *

²² “Pen kale God nip niñ ud midmim, nip hag niñnabim u, hagnabim rö nöp ginab,” a ga. *

Jisas nip hagla, “Nöp an hagö anig hag ajabön?” ö gɪla
(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

²³ Jisas God sabe gep ram u amöm, niñi bi gau kalip manö hag ñö niñöl gi, bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi manö ud asikep gau abe apöm nip hagla, “Nöp an ne anig gimön, a göp, niñmön anig gi ajabön?” ö gɪla.

²⁴ Hageila, Jisas pen haga, “Yad kalöp manö ap hag niñö, yip hag ñibe, yad pen an hagö wög gipin u, kalöp hag ñinabin. ²⁵ Jon niñi bi gau kalip ñig pak ña u, niɽe ke gasi niñöm aua aka God hagö, apöm anig ga?” ö ga. Jisas anig hagö, kale ke hag niñ hag niñ göm hagla, “Hon, ‘God yuö apöm ga,’ a geinabun u, hanip hagnab, ‘Anib u, Jon hagöp u niñön ginig niñ udagpim?’ ö ginab. ²⁶ Pen, ‘Jon gasi niɽe ke niñöm apöm ga,’ a geinabun u, niñi bi gau hanip kal ginaböl. Gasi kale u, Jon niɽe bi God manö hagep bi ap aua,” a gɪla. * ²⁷ Anig hagöm, Jisas nip hagla, “Hon niñagpun,” a gɪla. Hageila, Jisas kalip haga, “Kale yip hag ñagpim rö, yad pen an hagö yad apem gabin u, kalöp u rö nöp hag ñagnabin,” a ga.

Jisas bi madöl miñau, manö hod riköm haga

²⁸ Jisas anig hagöm haga, “Pen kale niñön gasi niñnabim Bi ap ñi niɽe miñöp miñeinab. Ñi niɽe nañi u nip hagnab, ‘Ñi me! Miñi wain wög u am wög gi,’ a ginab. ²⁹ Hagö, ñi niɽe hagnab, ‘Yade am gagnam,’ a göm, hainö pen gasi adog niñöm, am wain wög u geinab. ³⁰ Nap pen am ñi wañig u nip u rö nöp hag niñö, hagnab, ‘Yau, ginam!’ a ginab u pen am gagnab. ³¹ Pen ñi anib miñau, an nap hagnab rö ginab?” ö ga. Hageila, Juda bi kub anib gau hagla, “Ñi niɽe nañi u nöp nap hagnab rö ginab,” a gɪla. Hageila, Jisas haga, “Yad kalöp niñö hagabin, kale yiñarini midpe niñöl gi, bi dakis udpal bi gau abe, bi si udep niñi gau abe, God niñi bi udöm kumi kabö adö lan au abad miñeinab ram miñöñ u, kalöp abhak löm arnaböl. ³² Jon bi ñig pak ñeb u, kale niñön niñön gipe God nip aij ginab u, kalöp hag ña, pen manö niɽe u udagpe. Bi dakis udöm mani piral rimnap halö udpal gau abe, bi si udep niñi gau abe, kale Jon manö haga adö anibu niñöm, udla. Udla anibu kale hadö niñbe, pen kale ke, Jon manö u udmim, nan si nan naj gipim u, niñön ginig anig gipun a gimim, arö gagpe,” a ga. *

Bi naj wain wög abadpal, manö hod riköm haga

(Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

³³ Jisas haga, “Miñi manö hod rikem ap halö hagnig gabin i niñim. Bi wög adini nap niñö ap nagti wain wög u gi yimöm, waryö göm, nagti wain magö pak hib jakep miñgan ap geinab. Gi löm, nagti wain magö ap si niñnaböl u, niñ midaiun, a göm, ram miñlö kub ap göm, bi rimnap kalip hagnab, ‘Kale nagti wög yip u abad miñdaimim, hainö pɪlöm po gö, yip rimnap, kale rimnap udmim,’ a göm, ram miñöñ miñlö yabi gau arnab. * ³⁴ Nagti wain magö u po gö niñöl gi, bi niɽe gau kalip hagnab, ‘Wain wög

* 21:21: Mad 17:20; Luk 17:6; 1Ko 13:2; Jon 14:12 * 21:22: Mad 7:7-11; 18:19 * 21:26: Mad 14:5 * 21:32: Luk 3:12; 7:29-30 * 21:33: Ais 5:1-2

yad gau ammim, bɪ wög abad midpal gau haggim, nagɪ wain magö yɪp rɪmnap dauim,' a gɪnab. ³⁵ Kale wain wög gau amjaklö, bɪ wain wög gɪ midleinaböl gau uraköm, bɪ ap nɪp gabi paknaböl, bɪ ap nɪp böŋ nöp al pak lɪlö umnab, bɪ ap nɪp kabö ju paknaböl. ³⁶ Anɪg gɪlö, bɪ nagɪ wain wög nap nɪbö anɪbu, bɪ nɪpe rapɪn bad ap pen hag yunab. Hag yuö, areinaböl, bɪ nagɪ wain wög geinaböl gau, kalɪp u rö nöp gɪnaböl. ³⁷ Anɪg gɪlö, bɪ wain wög nap nɪbö u hagnab, 'Ñɪ yad u yunö me, manö nɪp u nɪŋnaböl,' a göm, hag yuö arnab. ³⁸ Ñɪ nɪpe u amjakö, bɪ wain wög gɪ midleinaböl gau, nɪp nɪŋöm, kale ke hagnaböl, 'Bɪ wög nap nɪbö ñɪ nɪpe u auab i. Nap hainö umeinab, nan wög gai i ñɪ nɪpe udnab. Anɪb u, nɪp al pak lɪno umö, hainö nan wög gai i magöŋhalö udnabun,' a gɪnaböl. * ³⁹ Anɪg hagöm, nɪp dam wög adɪŋ goɪ gau amöm, böŋ nöp al pak lɪnaböl. *

⁴⁰ "Anɪg geinaböl u, hainö bɪ nagɪ wain wög adɪŋ nap nɪbö u apöm, kalɪp nɪhön nɪhön gɪnɪg gab?" ö ga.

⁴¹ Hageia hagla, "Bɪ naij gɪnaböl anɪb gau kalɪp geinab, ilön kub yabɪɪ udöm umnaböl; hainö pen nɪbi bɪ rɪmnap halö udöm, kalɪp nagɪ wain wög u lɪnab, wög anɪbu gɪnaböl. Nagɪ wain magö po gɪnab ñɪn u, nɪp rɪk dam ñɪnaböl," a gɪla.

⁴² Hageila, Jisas haga, "God Manö kalɪ kɪñ rɪkla u nɪŋagpim rö löp. Kale kalɪ kɪñ rɪköm hagla,

'Bɪ ram gep gau, kale kabö ram gɪnɪg göm,

kabö ap udöm hagla, "Kabö i kabö naij göp gö arö gun," a gɪla.

Pen Bɪ Kub nɪpe geia nɪŋöm

kabö anɪbu nöp ram nɪpe au kabö aij ke yabɪɪ midöp.

Bɪ Kub nɪpe anɪg gaia,

hon nɪŋun aiö yabɪɪ gabun,' a gɪla. *

* 21:38: Mad 27:18

* 21:39: Hib 13:12

* 21:42: Sam 118:22-23; Ro 9:33; 1Pi 2:6-8

* 22:6:

⁴³ "Kabö aij udagpim anɪbu, God kalöp Juda kai arö göm, nɪbi bɪ ke gau nɪbö, nan nɪp ñeb ñɪnaböl gau, kalɪp udöm abad midleinab. ⁴⁴ Nɪbi bɪ kabö adö anɪbu ap lug paknaböl gau, kalɪp rapɪn nöp paknab; pen kabö anɪbu ju lugöm, nɪbi bɪ pak rɪbɪknab gau, böŋ nöp pa jö ma jö gɪ arnab," a ga.

⁴⁵ Bɪ God nɪp nan sabe gep bɪ kub gau abe, bɪ Perisi gau abe, Jisas manö hod rɪköm haga anɪbu, kalɪp nöp haga u nɪŋöm, ⁴⁶ nɪp nagɪ lun, a göm, gasɪ nɪŋla u pen nɪbi bɪ gau, Jisas nɪp bɪ God manö hagep a gɪla u me, hanɪp kal hagnaböl, a göm, nɪp nan ap göl rö laga.

22

Bɪ nɪbi udöm nan kub ñɪŋbal (Luk 14:15-24)

¹ Jisas kauyaŋ manö hod rɪköm haga, ² "God nɪbi bɪ udöm abad midleinab u, aiud adö i rö:

"Bɪ kiŋ ap ñɪ nɪpe u nɪbi udnɪg gö, nan kub ñɪŋnɪg, nan magö dap magum gɪnaböl. ³ Anɪg göm, bɪ nɪpe rɪmnap hag yuöm hagnab, 'Nɪbi bɪ hag lɪnö gau am hagpe aulö, nan kub ñɪŋun,' a gɪnab. Anɪg hagö, kale am nɪbi bɪ anɪb gau kalɪp hagnaböl u pen kale arö gɪnaböl. ⁴ Anɪg gɪlö, bɪ nɪpe rɪmnap pen kauyaŋ hag yuöm hagnab, 'Kale am nɪbi bɪ anɪb gau kalɪp haggim, "Kiŋ u, kaj kau kub rɪmnap, kaj kau pi marep rɪmnap pak lauöm, nan gau magöŋhalö gɪ jɪn göm, 'Auöl,' a göp," a gɪmim,' a gɪnab.

⁵ Anɪg hagö, kale am hagnaböl u pen manö kalɪp u ud yunaböl. Rɪmnap nan wög kale gau arnaböl; rɪmnap mani wög kale gau geinaböl; ⁶ pen rɪmnap, kiŋ bɪ nɪpe gau gɪ naij göm, al pak lɪlö umnaböl. *

⁷ "Anɪg gɪlö, kiŋ anɪbu nɪŋö, hi-bur nɪp u naij gö, ami bɪ nɪpe gau hag yuö, am nɪbi bɪ bɪ nɪpe al pak lɪnaböl anɪb gau kalɪp magöŋhalö al pak hak löm, daun kub kale u lau

ju yulö arnab. ⁸ Pen bi nîp wög gi ñeb gau kalîp hagnab, ‘Nan magö nan gau hadö magum gîpun, pen nîbi bi nöd wiñ alnö gau auöl rö lagöp. ⁹ Anîb u, kale adan ramö gau ammim, nîbi bi nînmim gau, kalîp magöñhalö, ‘Aube nan kub ñîjun,’ a gîmim, hañwañö uñ gi daube, nan kub ñîjun,’ a gînab. ¹⁰ Anîg hagö, bi nîpe gau am adan ramö ramö gau amöm, nîbi bi aij gau, nîbi bi naij gau kalîp magöñhalö, ‘Aube nan kub ñîjun,’ a göm hañwañö uñ gi dapöm, bi nîbi udöm nan kub ñîjnaböl ram raul anîbu amöm, sisî göl mîdeinab.

¹¹ ‘Kin anîbu pen, nîbi bi aubal gau nîjn a göm, ram raul yan amöm nîjnab, bi ap, nan ñîjnîg wañîj libal u löm wasö, yîharîj nöp mîdeinab. ¹² Anîg gö, nîp hagnab, ‘Bi me! Nîhön gîng, nîbi udöm nan ñîjnîg wañîj libal u lîmön wasö, yîharîj nöp auban?’ ö gînab. Hagö, bi anîbu pen manö ap hagageinab. ¹³ Pen kin u bi nîpe gau kalîp hagnab, ‘Bi i ñîmagö ma nîp gau nagî lîmim, dam sibön göp an yan ud yube, nîbi bi anîb gau aip meg magö hau jö göl gi, mîtön magö göl gi mîdlan,’ a gînab,” a ga. *

¹⁴ Jisas aiud anîbu hag pis göm, kalîp haga, “God nîbi bi iru nöp wiñ alnab, pen kalîp magöñhalö udagnab. Nîbi bi rîmnap nöp udnab,” a ga.

“Gapman bi kub Sisa nîp dakîs ñeb aka wasö?” gîla

(Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)

¹⁵ Pen bi Perisi gau, Jisas nîp manö nîhön hagno, pen hagö nîjun, nîp dam nagî lun, a göm, manö hag nîj hag nîj göm, * ¹⁶ bi kale ke rîmnap, Herod bi nîpe rîmnap yulö, Jisas mîdeia au amöm hagla, “Manö hag ñeb bi. Ne bi manö nîjö yabiñ nöp hagabön. Bi rîmnap nînmön piñîj gagpan. God hagöp rö nöp nînmön, nîbi bi hag ñabön. ¹⁷ Anîb u, ne gasî nîhön nîjban? Hon Isrel nîbi

bi, Sisa bi kub daun kub Rom nîbö u, nîp dakîs ñeb aka ñagep wasö?” gîla. ¹⁸ Hageila, Jisas gasî naij kale nîjöm haga, “Yîp nîhön gîng neb neb göl gi apim, anîg göl hag nîjnabim? ¹⁹ Kale dakîs ñîbal kabö magö ap ñîbe, nîjn!” a ga. Hagö, nîp kabö magö ap dap ñeila. ²⁰ Jisas kabö magö anîbu nîjöm kalîp haga, “Kabö magö i, bi nabîc cög i, an nabîc cög mîdöpñ Hib u, an hib mîdöp?” ö ga. ²¹ Hageia hagla, “U bi kub Sisa,” a gîla. Hageila, Jisas kalîp haga, “Anîb u, Sisa nan nîpe mîdainîm, Sisa nîp ñîmim. God nan nîpe mîdainîm, God nîp ñîmim!” a ga. * ²² Anîg hagö, kale gasî iru nîjöm, nîp arö göm arla.

Umöm kauyan uraknaböl aka göm, Jisas nîp hag nîjla

(Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)

²³ Ñîn anîbu nöp, Sadyusi bi rîmnap Jisas mîdeia au aula. Sadyusi nîbi bi anîb gau hagmîdal, nîbi bi umöm kauyan uraknaböl, a gîmîdal. * ²⁴ Kale Jisas mîdeia au apöm hagla, “Manö hag ñeb bi. Mosîs haga, ‘Bi ap nîbi udöm, ñî pai yag dapöm wasö, yîharîj umeinab, nîmam nîpe u, nîbi anîbu udöm, ñî pai nîpe gau, a göm, yag daunîm,’ a ga. * ²⁵ Anîb u, bi îl halö unbö mudun jîj u mîdeinaböl. Nîmam nañî u nîbi udöm, ñî pai yag dapöm wasö yîharîj umnab. Anîg gö, nîmam yîgwö an nîbö u pen nîbi anîbu nöp udnab. ²⁶ Nîmam yîgwö an nîbö u pen nîbi anîbu udöm, u rö nöp ñî pai yag dapöm wasö, yîharîj umnab. Anîb u, nîmam yîgwö nîgan nîbö u nîbi anîbu udöm, u rö nöp ñî pai yag dapöm wasö, yîharîj umnab. Anîbu nöp gi dam dam, nîmam unbö mudun jîj u, magöñhalö ñî pai yag dapöm wasö, yîharîj nöp umnaböl. ²⁷ Pen nîbi u, u rö nöp umnab. ²⁸ Nîmam gau kale magöñhalö nîbi anîbu udla. Anîb u,

* **22:13:** Mad 8:12; 25:30; Luk 13:28 * **22:15:**

* **22:24:** Dud 25:5

Mak 3:6 * **22:21:** Ro 13:7 * **22:23:** Ap 23:8

nibi bi umbal gau uraknaböl ñin u, nibi anibu an udnab?" ö gila.

²⁹ Hageila, Jisas kalip pen haga, "Kale God Manö hagöp u abe, God klö midöp u abe, niñagpim u me, dui hagnim haggim, 'Nibi bi gau umöm uraknaböl,' a gipim. ³⁰ Nibi bi uraknaböl ñin u, nibi gau bi udagnaböl, bi gau nibi udagnaböl. Ejol kumi kabö adö lañ midpal rö u mideinaböl. ³¹ Kale, 'Nibi bi umöm uraknaböl,' a gipim u, God Manö kalı kliñ rikla rimnap niñagpim ar? ³² God haga, 'Yad Ebrahim, Aisak, Jekop, God kale me yad midpin,' a ga. Bi gau böñ nöp umblap u, God bi nöd umla anib gau kalip hagöm, 'God kale yad midpin,' a gagböp. Bi umlö, rigöl gila anib gau kamıñ midpal u me, kalip haga, 'God kale yad midpin,' a ga," a ga. *

³³ Jisas manö anibu hag ñö, nibi bi mideila gau niñöm, aiö waiö gila.

Lo kub yabıt u

(Mak 12:28-34; Luk 10:25-28)

³⁴ Jisas manö anibu hag aij gö, Sadyusi bi gau manö ap pen hagöl rö laga. Pen Perisi bi rimnap, Jisas anig ga u niñöm Jisas mideia au aula. ³⁵ Bi kale lo manö niñ aij ga ap, Jisas niñön rö hagnim, a göm haga, ³⁶ "Manö hag ñeb bi. Lo manö u, manö adö mai manö kub yabıt midöp?" ö ga.

³⁷ Hageia, Jisas haga, "Gasi rimid ne u magöñhalö God lau adö arö, nip midmagö yabıt limön. * ³⁸ Manö kub nöd yabıt me u. ³⁹ Manö kub yigwö añ nibö u pen anigöl midöp: ne ke midmagö liban rö, nibi bi ke nibö gau abe midmagö limön. * ⁴⁰ Manö miñau haggajın i, Mosıs lo manö kalı kliñ rikla manö u magöñhalö abe, God manö hagep bi gau kalı kliñ rikla manö u magöñhalö abe, manö it kub yabıt me manö anib miñau nöp," a ga. *

Jisas hag niña, "Mesaia a gipim u, nip bi an ñi nıpe a gimim niñbim?" ö ga

(Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

⁴¹ Perisi kai ap magum göm midlö niñöl gi, Jisas kalip manö ap hag niñöm haga, ⁴² "Kale Mesaia u nip niñön gasi niñbimñ Nip bi an ñi nıpe a gimim niñbim?" ö ga.

Hageia hagla, "Depid ñi nıpe," a gila. *

⁴³ Hageila, Jisas haga, "God Ana u Depid nip gasi ñö niñöl gi, Depid nıpe Mesaia u nip 'Bi Kub yad' a ga. Depid haga,

⁴⁴ 'Bi Kub manö hagöm, Bi Kub yad u nip hagöp,
"Ne ñimago yijig yad lau adö midmön me,
yad ginö, kauat mauat ne gau kalip ab itı gi yunabön," a göp,' a ga. *

⁴⁵ Depid nap itañ nıpe a gipim u pen Depid nip 'Bi Kub yad' a ga. Anib u, kale niñön gasi niñbim?" ö ga.

⁴⁶ Jisas manö nıpe u hag aij gö, kale nip pen hagöl rö lagö me, piñig gi mideila niñöm hainö Jisas nip manö rimnap halö hag niñagla.

23

Lo manö hag ñeb bi gau abe, bi Perisi gau abe gıpal rö gagmim, a ga

(Mak 12:38-39; Luk 11:43,46; 20:45-46)

¹ Hainö ñin ap, Jisas bi nıpe gau abe, nibi bi rimnap abe, kalip manö hagöm haga, ² "Lo manö hag ñeb bi gau abe, bi Perisi gau abe, Mosıs ka nıpe u udöm, God lo manö Mosıs hadame nöp kalı kliñ rikla rö hag ñibal. ³ Anib u, bi anib gau kale God lo manö niñön hagöl u niñ udmim hain gimim; pen nagı kale göl adö u niñmim, hain gagmim. God lo manö hag ñibal u pen kale ke manö anibu hain gagpal. * ⁴ Nan gau gimim, nan gau gagmim a gıpal u, manö iru yabıt nöp hagpal. Kale hagpal anibu,

* 22:32: Eks 3:6 Mad 8:11 * 22:37: Dud 6:5 * 22:39: Lep 19:18; Mad 7:12 * 22:40: Ro 13:10; Gal 5:14 * 22:42: Jon 7:42 * 22:44: Sam 110:1; Mad 26:64 * 23:3: Mal 2:7-8

wadi marö kub yabił u rö, nıbi bı gau kalıp gam ñıbal u, pen kalıp mög niñöm, rımnap ud asık gagpal. ⁵ Nıbi bı gau hanıp nöp niñlan, a göm, God Manö kalı ktiñ rıkla manö rımnap ud nable cög adö lanı abe, ñımagö gau abe li rıbıköm ajpal. Hon God bı nıpe me gau, a gılan, a göm, waij milö kub nagı adıñ halö aij gau rol gıpal. * ⁶ Kale nan kub ñıñeb anı u amöm aka Juda magum gep ram gau amöm, bı kub mab po asıkpal adö u nöp asıkpal. ⁷ Gası kale niñbal u, nıbi bı iru mıdpal anı gau arno, ‘Manö hag ñeb bı kub auabön e!’ gılö, hanıp aij gıñab, a göm, niñbal.

⁸ “Pen kale mam it ańı mıdpim rö, kalöp, ‘Hag ñeb bı kub yad,’ a göm hagagöl. Hag Ñeb Bı Kub kale ańı ap nöp mıdöp. ⁹ Mıñöñ naböñ it i bı ap, ‘Bapi bı kub yad,’ a gımim hagagmim. Nap kale ańı ap nöp mıdöp ram mıñöñ kumi kabö adö lanı au. ¹⁰ Kale u rö nöp, ‘Bı nabıc bı kub yad,’ a göm hagagöl. Bı nabıc bı kub kale ańı ap nöp, Mesaia u nöp mıdöp. ¹¹ Kale anı au, nıbi bı an nıpe nıbi bı kub rö mıdainım, nıpe nıbi bı wög gı ñeb rö mıdnab. * ¹² Nıbi bı hib kale ke haglö adö arnab gau, hib kale lugnab; pen nıbi bı hib kale ke haglö adö aragnab gau, hainö hib kub yabił mıdeinab. *

Lo manö hag ñeb bı gau abe, bı Perisi gau abe, kale manö pir alöm gı naij gep bı

(Mak 12:40; Luk 11:39-42,44,52; 20:47)

¹³ “Kale God lo manö hag ñeb bı gau abe, bı Perisi gau abe, kale manö pir alöm gı naij gep bı. God kalöp gı naij gıñab. Kale ke God nıbi bı udöm kumi kabö adö lanı au abad mıdeinab mıgan u aragmim, nıbi bı arnıg gıpal gau kalıp adan rıkpim.

¹⁴ “Kale God lo manö hag ñeb bı gau abe, bı Perisi gau abe, kale manö pir alöm gı naij gep bı. God kalöp gı

naij gıñab. Kale nıbi palpał ram halö si udpim. Anıbu pen, nıbi bı hanıp niñöl, a gımim, God nıp manö milö kub pıral gau nöp hagpim. Gıpim anıbu me, ilön kub yabił udnabim.

¹⁵ “Kale God lo manö hag ñeb bı gau abe, bı Perisi gau abe, kale manö pir alöm gı naij gep bı. God kalöp gı naij gıñab. Nıbi bı gau manö hanıp u niñöm hain gılan, a gımim, ram mıñöñ milö gau ulhai niñ ajmim, rımnap niñmim hag ñıbe, kale ke Seden bı nıpe mıdpim rö wasö, kale Seden nıbi bı nıpe yıjıg göl yabił lıñaböl.

¹⁶ “Nıbi bı gau kalıp God adan la u yam aij gıpun, a gıpim u, pen kale bı amgö we u me, kale ke niñagpim! Anıg gıpim anıbu, manö kub yabił mıdöp. Nıbi bı gau kalıp manö pir almim hagpim, ‘Hon, “God sabe gep ram mıdöp rö, niñö hagabun,” a gıñabun u, hainö arö gun, a gıñabun u, arö gıñabun. Pen gol udöm, nan God sabe gep ram raul yanı gıla gau, hib anıbu hagöl gı, “Niñö hagabun,” a gıñabun u, hagnabun rö nöp gıñabun me; arö gagnabun,’ a gıpim. * ¹⁷ Kale bı amgö we, bı hau! Kale gası niñön niñbim: gol u nan yabił aka God sabe gep ram uł u nan yabiłıñ Nan yabił me, God sabe gep ram uł nıpe u. Ram uł mıdeinab u, nan ram raul mıdöp abe uł mıdeinab me.

¹⁸ Manö ap u rö nöp, nıbi bı gau kalıp manö pir almim hagpim, ‘Hon, “God kabö bıd nıpe mıdöp rö niñö hagabun,” a gıñabun u, manö niñö hagnabun u nan yıharıñ; hainö gası ap niñun, arö gun, a gıñabun u, arö gıñabun. Pen, nan God kabö bıd adö au God nıp pak sabe gı ñıbal gau, hib anıbu hagöl gı, “Niñö hagabun,” a gıñabun u, hainö gası ke ap niñun ke gun rö lagnab; hagnabun rö nöp gıñabun,’ a gıpim. ¹⁹ Kale bı gası rımıd lagöp gau, nan niñön u nan kubıñ Nan God nıp pak sabe gı ñıbal

* 23:5: Mad 6:1; Eks 13:9; Dud 6:8; Nab 15:38-39 * 23:11: Mad 20:26; Mak 9:35; Luk 22:26

* 23:12: Pro 29:23; Luk 14:11; 18:14 * 23:16: Mad 15:14

nan u, aka kabö bïd adö au sabe gï ñibal uñ Nan yabił me, kabö bïd u. Kabö bïd adö au mïdeinab u me, nan anïbu nan God nïp ñeb rö lïnab. ²⁰ Pen ‘Kabö bïd mïdöp rö, nïñö hagabun,’ a gïnaböl u, bïd adö anïbu nan dap laumïdal halö hagnaböl. ²¹ Pen ‘God sabe gep ram mïdöp rö, nïñö hagabun,’ a gïnaböl u, u God ram nïpe nïñöm God hib nïpe halö hagnaböl. ²² ‘Kumi kabö adö lañ mïdöp rö, nïñö hagabun,’ a gïnaböl u, God sea kiñ asïk mïdöp au nïñöm sea kiñ anïbu abe, God sea kiñ anïbu asïk mïdöp u abe mïdöp rö, nïñö hagabun a gïnaböl. *

²³ “Kale God lo manö hag ñeb bï gau abe, bï Perisi gau abe, kale manö pir alöm gï naij gep bï. God kalöp gï naij gïnab. Manö nïbi bï rïmnap kalïp haggim adö u kale ke gaggim. Kamön asi, nan hałowałö wög adïñ ranöb u nïñbe, nan yabił rö lö, wö ralbe, am sïduñ lañ arö, God nïp añï ap ñun, a gïmim, pör nan kale God nïp ñïbim. Nan pro pro anïbu rö pör anïg gïpim, pen nïhön gïniñ manö ił yabił u anïg gaggimñ Nïbi bï gau kalïp naij gïniñ nagï adö u gaggim; kabö rö gïniñ adö u gïmim. Kalïp mög nïñmim, ud aij gïmim. Gïnabun a gïmim, gïmim. * ²⁴ Nïbi bï gau kalöp adan yamun, a gïpim, pen kale ke bï amgö we. Nan pro pro gau nïñbe, nan yabił rö löp, pen nan kub nan hib waiö mïdöp gau nïñaggim.

²⁵ “Kale God lo manö hag ñeb bï gau abe, bï Perisi gau abe, kale manö pir alöm gï naij gep bï. God kalöp gï naij gïnab. Pler kap kale gau rö, höñ adö gau ñiñg lï yu aij gïpim u, pen an yañ nan si nan naij prï u ajmañ rauöm mïdöp. Hon nan iru udun, a gïmim, hañ romañ hon ke gï aij gun, a gïpim. * ²⁶ Kale Perisi bï gau gasï rïmïd lagöp. Pler kap kale an yañ ñiñg lï yu aij gïbep, höñ adö gau u rö nöp mïd aij gïböp.

²⁷ “Kale God lo manö hag ñeb bï

gau abe, bï Perisi gau abe, kale manö pir alöm gï naij gep bï. God kalöp gï naij gïnab. Wip kabö mïgan gau rïgöl göm, ajön pïł göm, ped rud mailö aij gö, nïbi bï gau nïñlö, aij göp, pen mïgan an yañ wip le haññ naij apöl gï mïdöp; kale unbö rö nöp mïdpim. * ²⁸ Kale unbö rö nöp, höñ adö hañ romañ nïñbun u, kale bï aij rö löp u, pen kalöp an yañ, manö piral gau abe, nan si nan naij gau abe, prï u ajmañ rauöm mïdöp. *

God kalöp pen gï naij gïnab, a ga (Luk 11:47-51)

²⁹ “Kale God lo manö hag ñeb bï gau abe, bï Perisi gau abe, kale manö pir alöm gï naij gep bï. God kalöp gï naij gïnab. Bï God manö hagep hadame nöp allö rïgöl gïla utöm ka adö u rïb adïk gï aij göl gï haggim, ³⁰ ‘Apïs bac bï gïla rö u, hon God manö hagep bï gau kalïp al pak-agbnop,’ a gïpim. ³¹ Pen haggim anïbu, bï God manö hagep gau kalïp al pak lïmïdal ił u me, hon mïdpun, a gïmim, haggim. * ³² Anïb u, apïs bac bï gï naij gïla u rö, kale u rö nöp gïnabun, a gïmim u, u rö nöp gïmim! ³³ Kale hainö ñï pai gai i. Hainö God nïbi bï manö kub hagöm, mab ke inab yañ yunab ñïñ u, kale aigö gïmim pïñïñ gï ke gau arnabimñ Wasö yabił. Adan kale ap mïdageinab. *

³⁴ “Anïb u, yad kalöp hagabin, yad bï God manö hagep rïmnap, bï gasï kïd hiik nïñeb rïmnap, bï manö hag ñeb rïmnap yunö, kalöp aueinaböl, rïmnap al pak lïnabim, rïmnap mab ba lañ al pak lïnabim, rïmnap Juda magum gep ram raul mïgan kale u paknabim, rïmnap pïñïñ gï arlö nïñöl gï, ram mïñöñ gau gau rïdïk gï yunabim. ³⁵ Anïb u me, God nïbi bï kamïñ aij nïpe gau, hadame nöp allö auöp i rö, manö marö u udnabim. Adam ñï nïpe, gï aij nöp gïmïdöp bï u, Ebol nïp nöd ił göm al pak löm, al

* 23:22: Ais 66:1; Mad 5:34 * 23:23: Lep 27:30; Mai 6:8 * 23:25: Mak 7:4 * 23:27: Ap 23:3

* 23:28: Luk 16:15 * 23:31: Ap 7:52 * 23:33: Mad 3:7; 12:34; Luk 3:7

dapöm, al dapöm, hainö Berekaia ñi nipe Sekaraia níp, God níp sabe gep ram au dan, kabö ud gila bíd au dan midö nínöl gi, níp an au al pak lila. *

³⁶Yad kalöp nínö yabíł hagabin: nan gípim aníbu, manö aníbu kalöp miñi midpim gai i ado gi aunab.

Jisas Jerusalem nínö, mög gö, mítóň ga

(Luk 13:34-35)

³⁷“Jerusalem nibi bi, nibi bi mög gep rö yad gai i. Bi God manö hagep God kalíp yua bi gau, ram múnöň kalöp u aulö, kabö jumim pör nöp al pak libim. Yad kalöp kítakít nime pi gau gípal rö, dam auan mo yad gau lnam a gi libin u pen yíp nínmim arö gípim. ³⁸God nipe God sabe gep ram kale u arík ara; cög nöp midöp. *

³⁹Uri yíp nínagnabim; hainö, ‘God bi haníp a göm yua bi i, aij yabíł auab,’ a gímim, ñin aníbu nöp, yad kauyan nínabim,” a ga. *

24

God sabe gep ram u ud wał gínaböl, a ga

(Mak 13:1-2; Luk 21:5-6)

¹Jisas God sabe gep ram u arö göm, höň arö nínöl gi, bi nipe gau níp hagla, “God sabe gep ram aij gai i nöň!” a gila.

²Hageila, kalíp haga, “Kale nan aníb gau magöňhalö nínmim hagabim u pen yad kalöp nínö yabíł hagabin, hainö ram i ud wał gínaböl u, kabö ap kabö ap adö u rö midageinab,” a ga. *

Hainö mid aij gagnaböl

(Mak 13:3-13; Luk 21:7-19)

³Jisas am Olip Dum lan asík midö nínöl gi, bi nipe gau apöm, kalpe ke nöp ap Jisas níp agamíj hag nínöm hagla, “God sabe gep ram ud wał gínaböl a gípan u, mañ mai rö aníg gínabölň Hon nan nínön u gö nínun, ne söl aunabön nínöm ram múnöň

naböň it i ur gínab, a gun nínabun?” ö gila.

⁴Hageila, Jisas haga, “Nín aij yabíł gímim. Nibi bi rímnab kalöp piral hagnaböl. ⁵Bi iru nöp apöm, nibi bi gau kalíp pir alöm, hib yad u udöm hagnaböl, ‘Yad nöp Kraiss u,’ a gínaböl. Nibi bi iru nöp manö piral kale u nín udnaböl. * ⁶Söl au pen pen gíłö, gu gö nínabim; pen mílö yabíł gau pen pen gínaböl u, manö u nöp auö nínabim. Aníg gö nínmim, ñin hain u auníg gab a gímim pínín gagmim. U yíharíň pen pen alnaböl. Ñin hain u hainö aunab. ⁷Nibi bi migan rímnab uraköm, nibi bi migan rímnab aip pen pen gínaböl. Kín migan rímnab uraköm, kín migan rímnab aip pen pen gínaböl. Ram múnöň gau magöňhalö munmon udöm, kiyö kub yabíł apöm gínab. ⁸Aníg geinab, kalöp nibi ñi pai nínöb rö u gö, söl midöp a gímim nínabim.

⁹“Kale nibi bi yad mideinabim rö, nibi bi ram múnöň gau magöňhalö kalöp iru nínöm, dam nagí löm, gi nají göm, böň nöp al pak línaböl. *

¹⁰Ñin aníbu, nibi bi God níp nín udpal gau iru nöp nín udep magö kale u arö göm, mideimam kale ke gau nínlö mulu lugö, kalíp ud bi kauał mauał ñimagö adö u línaböl.

¹¹Pen nibi bi iru nöp apöm, “Hon God manö hagep bi,” a göm, manö piral haglö, nibi bi iru nöp manö piral kale u udnaböl. *

¹²Nibi bi gau nagí nají adö u gíłö gíłö, magöňhalö rö gasí adö aníbu nínöm, midmagö lep adö u hauł gínaböl.

¹³Pen nibi bi an God manö aij u nín ud pidöň göm, hagöp rö göm, nibi bi ke níbö gau midmagö löm gi nöp mideinaböl gau, God nibi bi aníb gau kalíp magöňhalö ud kamíň yunab. * ¹⁴Pen God nibi bi udöm abad mideinab manö aij u, ram múnöň ke gau gau nibi bi ke ke gau

* **23:35:** Jen 4:8; 2Kr 24:20-21 * **23:38:** 1Ki 9:7-8; Jer 22:5 * **23:39:** Sam 118:26 * **24:2:** Luk 19:44 * **24:5:** Mad 24:23-24 1Jn 2:18 * **24:9:** Mad 10:22 * **24:11:** Mad 24:5,24 1Jn 4:1 * **24:13:** Mad 10:22

nibö gau nibö magöñhalö yabił haglö
haglö am haknig gab u me, ñin hain
anıbu aunab. *

*Bı ap God sabe gep ram u gi naij
yabił ginab, a ga*

(Mak 13:14-23; Luk 21:20-24)

15 “Pen bı God manö hagep Daniel
hadame nöp haga rö u ginab. Nıpe
haga, ‘Kale niñabim, God sabe gep
ram raul migan uł u, nan asi ması
naij yabił gep ap urak mıdeinab,’ a
ga. (Kale nıbi bı manö i uri nöp
amgö li niñabim gau, manö anıbi ilı
u niñ aij gimim!) * 16 Kale nıbi bı
ram mınöñ Judia mıdeinabim gau,
nan naij anıbu niñmim, yıñid piñiñ
gi nö ilö gau armim. 17 Nıbi bı
ram adö lañ mıdeinabim gau, nan
hon rımnap udun a gimim, ado gi
ram raul aragmim. * 18 Nıbi bı
wög naböñ gau ajeinabim gau, wałij
mılö ap udun a gimim, ado gi ram
aragmim. 19 Pen ñin anıbu nıbi ñi
mudun halö mıdeinabim gau abe,
nıbi ñi painañ ci ñeinabim gau abe,
ułham yabił arnabim.

20 “Pen God nıp sabe gimim hag-
mim, ram yıgön göp ñin u piñiñ gi
aragun, a gimim; God nıp sabe gep
ñin kale u gagnañ, a gimim. 21 Nıñön
ginig, God hadame dagol gau ram
mınöñ gi la ñin u riköm, mid damöm
miñi midpun ñin i, nan naij anıbu
rö gaga; hainö anıbu rö gagnab. *
22 Yıharıñ u, nan naij anıbu pör gö,
nıbi bı magöñhalö um hakblap. Pen
Bı Kub u nıbi bı nıpe udnab gau
kalıp gası niñöm, wasö gö me, nan
naij anıbu yöp magö ap ginab.

23 “Ñin anıbu nıbi bı rımnap kalöp
hagnaböl, ‘Niñim! Krais midöp i!
Krais midöp dañ!’ a ginaböl u, pen
niñö hagpal a gimim, niñagmim. *

24 Nıbi bı rımnap, God nıbi bı nıpe
hag la gau, böñ hanıp lau aulan
a göm, pıral hagöm hagnaböl, ‘Yad

me Krais; yad me bı God manö
hagep bı ap,’ a göm, nan gagep rö
rımnap ginaböl. Pen God nıbi bı
nıpe hag la gau udagnaböl, wasö. *
25 Anıb u, niñ aij gimim. Nan niñön
niñön hainö ginab u, yad kalöp hadö
hagnö niñbim u me, niñ aij göl gi
midaimim.

26 “Anıb u, nıbi bı rımnap apöm
kalöp hagnaböl, ‘Krais apöm midöp
ram mınöñ kabö nöp midöp anı gau,’
a gaiöl u, anıb gau aragmim. Rımnap
pen hagnaböl, ‘Krais apöm pi göl
midöp gai i,’ a gaiöl u, niñö hagpal
a gimim niñagmim. * 27 Yad Bı
Ñi nıpe aunabin ñin u, añim añim
udöm, andam magö bol u adıñ mıñ
nıbö adıñ jıñ aröp rö u gö niñöl
gi, aunabin. * 28 Wal wayöñ ap
umöl mıdeinab u, yaur apöm magum
geinaböl. *

Bı Ñi nıpe aunab ñin u

(Mak 13:24-27; Luk 21:25-28)

29 “Pen marö kub anıbu gi dam
pis gö niñöl gi, sıdö u mailö gagnab;
rakın u mailö gagnab; gapı gau kumi
kabö lañ nıbö ju lugnab; nan kumi
kabö adö lañ gau, gau nıbö gau nıbö
ginab. * 30 Ñin anıbu, Bı Ñi nıpe
aunig gö niñöl gi, kumi kabö adö lañ
ke lö, nıbi bı ram mınöñ gau ke ke
midpal rö niñöm, mıtöñ ginaböl. Bı
Ñi nıpe Nap pidöñ u udöm, mailö aij
unbö ke halö kumi had adö au auö
niñöl gi, niñaböl. * 31 Aıñ magö
kub hagö niñöl gi, ejol nıpe gau hag
yuö, nıbi bı nıpe, udnabin, a göm hag
la gau udnig, ram mınöñ ilı i midöp
midöp rö gau gau amöm, udöm nıp
daunaböl. *

Mab rauan u niñmim

(Mak 13:28-31; Luk 21:29-33)

32 “Kale niñbim, mab rauan ułan
sıłıp löm, söl pidöñ ginig gab niñöl
gi, sıdö lıñig gab a gimim niñbim.

* 24:14: Mad 28:19 * 24:15: Dan 9:27; 11:31; 12:11 * 24:17: Luk 17:31 * 24:21: Dan
12:1 * 24:23: Mad 24:5 * 24:24: Dud 13:1-3; 2De 2:8-9; Rep 13:13-14 * 24:26: Luk 17:23-24
* 24:27: Mad 24:37-39 * 24:28: Luk 17:37 * 24:29: Ais 13:10; 34:4; Esi 32:7; Joe 2:10,31; 2Pi
3:10; Rep 6:12-13 * 24:30: Sek 12:10; Rep 1:7; Dan 7:13 * 24:31: 1Ko 15:52; 1De 4:16

33 Anib u rö, hainö nan hagpin gau gö niñöl gi, “Bi Ñi nipe ado gi aunab ñin u miñi söl yabiñ midöp; magö pro marap midöm, apjaknab,” a gimim, niñnabim. 34 Yad kalöp niñö hagabin, niñi bi miñi midpal gau umagnaböl, kamiñ midlö niñöl gi, nan anib gau magöñhalö ginab. * 35 Kumi kabö adö lañ abe, miñöñ naböñ iñ i abe ur ginab, pen manö magö yad ur gagnab. *

Ñin mai yad Bi Ñi nipe aunabin u, niñi bi ap niñagöp, a ga
(Mak 13:32-37; Luk 17:26-30,34-36)

36 “Yad magö mai rö, ñin mai rö aunabin u, niñi bi niñagpal; ejol gau niñagpal; yad ke God Ñi u pen yad abe niñagpin; Bapi nipe ke nöp niñöb. *

37 “Yad Bi Ñi nipe ado gi aunabin ñin u, Noa mideia ñin u, gi midmidal rö nöp gi mideinaböl. * 38 Hadame nöp Noa mideia ñin anibu, ñig u niñi bi gau kalip ud yuö yuaga magö u, kale nan niñöl gi, ñig niñöl gi, niñi bi udöl gi, gi midlö niñöl gi, Noa ñig magib kub migau u arö, ñig apöm kalip magöñhalö ud yuö yua. 39 Pen kale nan ap ginab a göm niñagla; ñig u kalip ud yuö yuö niñöl gi nöp niñla. Hainö yad Bi Ñi nipe aunabin mañu, anig unbö rö nöp ginab. * 40 Ñin anibu, bi miñöp wög adin gau wög gi mideinabil u, bi ap udem, ap arö ginabin. 41 Pen niñi miñöp plaua ginig, wid magö pa jö ma jö lugatug geinabil u, ap udem, ap arö ginabin.

42 “Yad Bi Kub aunabin ñin u niñagpin u me, niñ aij göl gi midaimim. * 43 Bi ram nap niñbö u, bi nan si udep u magö mai aunab u niñböp, niñ aij giñböp; ram nipe pa jö gi raul dan am nan nipe gau si udagböp. * 44 Anib u rö, kale gi

jin gimim midaimim. Wasö u, Bi Ñi nipe auagab a gimim, hauñ padö gi mideinabim ñin u nöp aunabin.

Bi wög gi ñeb rimnap wög gi aij gipal, rimnap wög gi aij gagpal, a ga
(Luk 12:14-48)

45 “Bi kub ap adan arnig göm, bi an wög gi aij ginab u niñ hag löm hagnab, ‘Bi wög yip gi niñbal rimnap kalip abad midmön, nan magö kalip gau nime li aij göl gi midaimön,’ a göm, arnab. 46 Hainö ado gi apöm niñnab, haga rö nöp geinab. Anig niñöm niñ ud aij yabiñ gö niñöl gi, bi wög gi ñeb nipe miñ miñ ginab. 47 Yad kalöp niñö hagabin, niñ hag lö, nan nipe gau magöñhalö abad mideinab. *

48 “Pen bi nipe hag linab anibu mid damöm, bi kub miñi auagnab, a göm, 49 niñi bi wög gi ñeb rimnap kalip miñu magö paköm, am bi ñig niñöm hauñ libal gau aip an haköm, nan niñöm, ñig niñöm gi mideinab. 50 Bi wög gep anibu, bi kub yinid auagnab, a göm, hauñ padö göm mideinab ñin u nöp, bi kub aunab. 51 Apöm, niñ gi naj yabiñ göm, niñi bi piral hagöm, “Hon Bi Kub niñi bi nipe me,” a göm piral hagpal gau aip hag yunab. Hag yuö, kale am meg hau ribiköm, miñöñ gi mideinaböl.

25

Niñi praj unbö sidun lañ, manö hod riköm haga

1 “God niñi bi udöm abad mideinab ñin anibu, aiud adö i rö ginab. Bi ap niñi udnig gab. Niñi praj unbö sidun lañ nan kub niñnig arnaböl. Niñi praj anib gau, bi anibu niñ am adan an au niñun ut gi dam ram aunabun a göm, lam ke ke udöm arnaböl. * 2 Pen niñi praj anib gau, unbö mamid u gasi niñ aij ginaböl; unbö mamid u gasi niñ aij gagnaböl. 3 Niñi praj gasi niñ aij gagnaböl gau, lam udöm, lam

* 24:34: Mad 16:28 * 24:35: Mad 5:18 * 24:36: Ap 1:7; 1De 5:1-2 * 24:37: Jen 6:5-8
* 24:39: Jen 7:21-23 * 24:42: Mad 25:13 * 24:43: Luk 12:39-40; Rep 16:15 * 24:47: Mad 25:21,23 * 25:1: Rep 19:7; Luk 12:35

lauep wel rımnab halö ud aragnaböl. ⁴ Pen nıbi praj gası nıñ aij gınaböl anıb gau, lam udöm, lam lauep wel rımnab ral barol mıgan u löm, halö halö ud arnaböl. ⁵ Pen nıbi praj anıb gau kale magöñhalö amjaköm, abad mıdlö mıdlö, bı nıbi udnıg gınab u yıñıd auageınab me, uhön auö hon han arnaböl.

⁶ “Pen sıbön anı kub yanı, nıbi bı rımnab wıñ alöm hagnaböl, ‘Bı nıbi udnıg gab u auab. Nıp am adan anı u nıñmım, uı gı dauım,’ a gınaböl. ⁷ Anıg hageınaböl, nıbi ugan unbö sıduñ lanı anıbu magöñhalö uraköm, lam wık kale gau gı aij gınaböl. ⁸ Anıg göm, nıbi gası nıñ aij gınaböl ugan u, nıbi gası nıñ aij gınaböl ugan u kalıp hagnaböl, ‘Lam hon gau honı gınıg gab u, wel köl gau hanıp rımnab ñım,’ a gınaböl. ⁹ Anıg hageınaböl u, pen nıbi gası nıñ aij gınaböl ugan u hagnaböl, ‘Wasö! Hon wel hon kölape rımnab ñınabun u, wel hon ulep gınab. Kale wel rauerp ram ap gau ammım, kale ke rauım,’ a gınaböl. ¹⁰ Anıg hageınaböl, wel rauerp ram u arnaböl magö u, bı nıbi udnıg gınab u apjaknab. Nıbi gası nıñ aij gınaböl ugan u, bı anıbu aıp ram raul mıgan arlö nıñöl gı, nıpe ajöñ gı ñınab. ¹¹ Hainö pen nıbi praj gası nıñ aij gınaböl ugan u apjaköm hagnaböl, ‘Bı kub! Bı kub! Hanıp ajöñ u hiık,’ a gınaböl. * ¹² Hageınaböl, hagnab, ‘Yad kalöp nıñö yabıtı hagabın, yad kalöp nıñagpın,’ a gınab,” a ga. * ¹³ Jısas manö anıbu hagöm nıbi bı gau haga, “Anıb u, kale Bı Kub u ñın mai aka magö mai aunab u nıñagpım rö, nıñ aij gımım mıdaimım,” a ga. *

Bı kub ap bı wög gı ñeb nıpe gau kalıp mani ña, manö hod rıköm haga (Luk 19:11-27)

¹⁴ “Pen aiud udnıg gabin adö i rö gınab. Bı kub ap ram mıñöñ mılö kub gau arnıg, bı wög gı ñeb nıpe

gau kalıp wıñ alö aulö, nan nıpe gau abad mıdeılanı, a göm, kalıp ñınab. ¹⁵⁻¹⁶ Bı nıpe anıb gau, wög gınaböl gınaböl rö nıñöm, mani nıme löm, bı ap nıp paıp dausan ñınab, ap nıp du dausan ñınab, ap nıp wan dausan ñınab. Ñöm, nıpe am gau mıdö nıñöl gı, bı paıp dausan udnab u, mani anıbu udöm, sıkim gı dam amıl apıl göm, mani sıñıñ paıp dausan udnab.

* ¹⁷ Bı du dausan udnab u, u rö nöp, mani anıbu udöm, sıkim gı dam amıl apıl göm, mani sıñıñ du dausan udnab. ¹⁸ Pen bı mani wan dausan udnab u, damöm, uöm udöm mıñöñ ñınab.

¹⁹ “Hainö mıd damöm, bı wög gı ñeb anıb gau bı kub kale u ado gı apöm, mani ñınbın anıbu nıñön nıñön gıpal, a göm, kalıp hag nıñnab.

²⁰ Hag nıñö, bı paıp dausan udnab u, mani nıpe u dap ñöm hagnab, ‘Bı kub, nöñ! Yıp mani paıp dausan nöp ñına pen yad mani anıbu udem, sıkim gı ado malo gı damem, paıp dausan mani sıñıñ udpın me i,’ a gınab. ²¹ Hagö, bı kub u pen hagnab, ‘Aij göp. Ne wög gı ñeb bı aij. Ne yıp wög gı aij gı ñınban u me, anıg gıpan. Ne nan pro u anıg gı aij gıpan u, nöp hagnö, nan kub gau abad mıdeınabön. Ne apön, ram yad u mıñ mıñ yabıtı göl gı mıdaimön,’ a gınab. *

²² “Bı mani du dausan udnab u, u rö nöp mani nıpe u dap ñöm hagnab, ‘Bı kub. Yıp du dausan nöp ñına pen yad mani anıbu udem, sıkim gı ado malo gı damem, du dausan mani sıñıñ udpın me i,’ a gınab. ²³ Hagö, bı kub u hagnab, ‘Aij göp. Ne wög gı ñeb bı aij. Ne yıp wög gı aij gı ñınban u me, anıg gıpan. Ne nan pro u anıg gı aij gıpan u, nöp hagnö, nan kub gau abad mıdeınabön. Ne apön, ram yad u mıñ mıñ yabıtı göl gı mıdaimön,’ a gınab.

²⁴ “Pen bı mani wan dausan udnab u, mani nıpe u dap ñöm hagnab, ‘Bı kub. Yad nöp nıñbın; ne bı kal

* **25:11:** Luk 13:25-27 * **25:12:** Mad 7:23 * **25:13:** Mad 24:42 * **25:15-16:** Ro 12:6 * **25:21:** Mad 24:45-47; Luk 16:10

yabił. Nibi bi ne rımnap wög waryö kale gıpal gau, ne yıharıñ hal dapön ñıñban. ²⁵ Ne anıg gıpan rö, yad pıñıñ gem, mani ñına u damem, ulöm uдем mınöñ ñınö mıdmıdöp u, mıñi mani ne dap ñabin me i, a gınab.

²⁶ “Hagö, bi kub u hagnab, ‘Ne bi naij wög gagep ap. Nibi bi yıp wög waryö gıpal gau, nan yıharıñ hal dapem ñıñbin, a gıpan ar?’ ²⁷ Anıb u, ne mani yıp i dam beg pasbuk lıbnap, mıñi yad apem mani sinıñ rımnap halö yıharıñ udbnep,’ a gınab. ²⁸ Anıg hagöm, bi nıpe rımnap kalıp hagnab, ‘Anıg göp u, mani wan dausan anıbu ju udmim, bi den dausan mıdöp u nıp ñımim. ²⁹ Pör hagpun rö, nıbi bi gep gau, kalıp rımnap halö ñılö udöm mıd aij gınaböl; pen nıbi bi gep wasö gau, nan pro kale mıdöp u pıñı gı udlö, yıharıñ mıdeinaböl. * ³⁰ Anıb u, bi wög gagöp anıbu nıp dam sıbön kub auöp höñ adö au yañ yube, nıbi bi meg hau rıbıköm, mıtöñ gı mıdpal gau aip mıdeian,’ a gınab.” a ga. *

Manö kub hagep ñın u

³¹ “Bi ñı nıpe Kın kub mıdöm, mailö aij unbö ke halö aunab ñın u, ejol gau magöñhalö aip apöm, sea Kın nıpe asık mıdep adö u asıkö, * ³² nıbi bi ram mınöñ ke gau gau mıdpal rö magöñhalö apöm, amgö ilö nıp au magum gılo nıñöl gı, kalıp nıme lı böñ u ke löm, böñ u ke löm gınab. Bi kaj sipsip kaj meme mukep bi gau, kaj sipsip gau mıgan ap ke yuöm, kaj meme gau mıgan ap ke yuöm gıpal rö u gınab. * ³³ Nıbi bi kaj sipsip rö mıdpal gau nıñöm, ñımagö yıjıg böñ lau lınab; nıbi bi kaj meme rö mıdpal gau nıñöm, ñımagö sıdagö böñ lau lınab. ³⁴ Nıpe Kın kub u me, nıbi bi ñımagö yıjıg böñ lau kalıp hagnab, ‘Bapi kalöp ud aij göp u me, mıñ mıñ gımim. Nıpe

ram mınöñ hadame dagol gau gı la ñın u, ka kalöp u gı la. Apim, ka aij anıbu udim. ³⁵ Pen nıñön: yıp kıyö lö, nan magö ñıbim. Yıp ñıg nan gö, ñıg ñıbim. Yad ram mınöñ mılö gau nıbö aunö, yıp hag udmim, dam ram kale u lıbim. * ³⁶ Yad wañıj mıdagö, yıp wañıj u ñıbim. Yad nan gö, yıp gı aij gıpim. Nagı mıdainö, yıp am nıñbim,’ a gınab.

³⁷ “Anıg hageinab, nıbi bi aij gau nıp pen hagnaböl, ‘Bi Kub. Magö mai nöp kıyö lö nan magö ñıbun? Magö mai ñıg nan gö, nöp ñıg ñıbun? ³⁸ Magö mai ne bi mılö gau nıbö rö auö, nöp hag udun dam ram hon u lıbun? Magö mai wañıj u mıdagö, nöp wañıj ñıbun? ³⁹ Magö mai ne nan ga aka ne nagı mıdaina, nöp am nıñbun?’ ö gınaböl.

⁴⁰ “Hageinaböl, Kın u hagnab, ‘Mam yad yıharıñ ap gı aij gıpim u me, yıp gı aij gıpim,’ a gınab. *

⁴¹ Kalıp anıg hagöm, nıbi bi ñımagö sıdagö böñ lau mıdeinaböl gau, kalıp hagnab, ‘God kalöp nıñöm gası naij nıñab. Nıpe Seden nıp abe, Seden ejol nıpe gau abe, kalıp ilön gö nıñöl gı mıdeilan, a göm, ka mab ke inab ap gı la. Kale nıbi bi naij, ilön kub udnabim gau, yıp arö gımim, mab ke inab ka anıbu arim. * ⁴² Nıñön gıñıg: yıp kıyö lö, nan magö ñıagpe. Yıp ñıg nan gö, ñıg ñıagpe. ⁴³ Yad mılö gau nıbö aunö, yıp hag udmim, dam ram kale u lagpe. Yad wañıj mıdagö, yıp wañıj ñıagpe. Yad nan ga ñın u, aka nagı mıdainö ñın u, yıp ap nıñmim gı aij gagpe,’ a gınab.

⁴⁴ “Hageinab, nıp hagnaböl, ‘Bi Kub. ñın mai ne kıyö mıdaina, nan magö ñıagnoñ ñın mai ne ñıg nan gö, ñıg ñıagnoñ ñın mai ne mılö gau nıbö auö, nöp hag udagnoñ ñın mai ne wañıj mıdagö, nöp ñıagnoñ ñın mai ne nan ga aka nagı mıdaina, nöp am nıñun gı aij gıagno?’ ö gınaböl.

* **25:29:** Mad 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18 * **25:30:** Mad 8:12; Luk 13:28 * **25:31:** Mad 16:27; 19:28 * **25:32:** Esi 34:17; Rep 20:11-13 * **25:35:** Ais 58:7 * **25:40:** Pro 19:17; Mad 10:42; Mak 9:41 * **25:41:** Mad 7:23

⁴⁵ “Aniḡ hageinaböl, Kiḡ u hagnab, ‘Yad kale niḡö hagabin, kale mam yad yiḡariḡ ap ḡi aij gagpim u me, yiḡ u rö nöḡ ḡi aij gagpim,’ a ḡinab.
⁴⁶ Aniḡ hagöm, kalip hag yuö amöm, pör nöḡ ilön gö niḡöl ḡi mideinaböl ka u arnaböl; pen niḡi bi aij niḡe gau hagö, kale amöm, pör nöḡ pör nöḡ kamḡḡ mīdep ram mīnönḡ au arnaböl,” a ga. *

26

Jisas niḡ ai göl gun al pak lun, a göm, agamij hag niḡla

(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53)

¹ Jisas manö aniḡbu hagöm, bi niḡe unbö mīgan laḡ gau kalip haga,
² “Kale niḡbim, ḡin mihöp midöm, Pasopa ḡin kub u miḡni, a göm, ap magum göm yiḡariḡ mīdeinaböl. Pen kale aniḡ göl ap magum göm, yiḡ Bi Niḡ niḡe u, ud gapman bi kub gau kalip ḡöm hagnaböl, ‘Niḡ mab ba laḡ al pak limim,’ a ḡinaböl,” a ga. *

³ Pen God niḡ nan sabe gep bi kub gau abe, bi manö ud asiḡep gau abe apöm bi God niḡ nan sabe gep bi kub yabiḡ Kaiapas ram kub niḡe u magum göm,
⁴ Jisas niḡ ai göl gun, agamij ud siḡi lun, al pak liḡnabun, a göm, manö hag liḡ mīdeila.
⁵ Pen kale hagla, “Pasopa nan ḡiḡeb yiḡariḡ mīdep ḡin i, hon aniḡ ḡino, niḡi bi iru nöḡ mīdpal gai i pen pen göl rö löp. Aniḡ u, miḡni arö gun, ḡin ap niḡ al pak lun,” a ḡila.

Niḡi ap Jisas nabic cög niḡ wel li ḡa

(Mak 14:3-9; Jon 12:1-8)

⁶⁻⁷ Jisas ram riḡḡ aglö Bedani am midöm, Saimon bi wös hapeb nöḡ la u ram niḡe u am nan ḡiḡeila. Nan ḡiḡlö niḡöl ḡi, niḡi ap wel haḡḡ aij auep, mani kub raubal u, barol halö dapöm, Jisas nabic cög adö u hoḡ ga. *
⁸⁻⁹ Hoḡ gö, Jisas bi niḡe gau niḡlö, hibur kale u naiḡ gö, hagla,

“Wel aniḡbu damöm mani kub udöm, niḡi bi nan mīdagöp gau kalip ḡeb rö u, pen niḡön ḡinḡ aniḡ göl yiḡariḡ hoḡ göp?” ö ḡila.

¹⁰ Manö aniḡbu hageila, Jisas ke niḡöm, kalip haga, “Niḡi aniḡi niḡe yiḡ ḡi aij yabiḡ göp u, niḡön ḡinḡ aniḡ hagabim?
¹¹ Niḡi bi nan mīdagöp gau aip pör mīdeinabim, pen yad aip pör mīdageinabun. *
¹² Niḡi bi umlö, wip riḡöl ḡinḡ, wel li ḡöm dam riḡöl ḡipal. Yiḡ riḡöl ḡinḡ gaböl u me, niḡe wel aniḡbu haḡ roman yiḡ li ḡöb.
¹³ Pen yad kalöp niḡö hagabin, hainö ram mīnönḡ iḡ i ke gau gau magöḡhalö, manö aij yad u hagöl ḡi, niḡi aniḡi aniḡ ḡaiḡp u aiud udöl ḡi, ga aniḡbu hauḡ gagnaböl,” a ga.

Judas Jisas niḡ mumug niḡa
(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)

¹⁴⁻¹⁵ ḡin aniḡbu, Jisas bi niḡe Judas Iskariod, Jisas niḡ kain ḡi dam ḡinö al pak löl a göm, God niḡ nan sabe gep bi kub gau kalip hagnḡ ara. Amöm haga, “Yad Jisas niḡ kain ḡi dapem kalöp ḡeinabin u, yiḡ nan niḡön ḡinabim?” ö ga. Hagö, niḡ silpa magö ḡin juöl aḡi ap ado ḡi da unbö siḡduḡ laḡ (30) ḡila. *
¹⁶ ḡeila, Judas niḡe, “Yad ai göl gem Jisas niḡ mumug ḡinö, niḡ ud siḡi löm ud aröl,” a göm, ḡasi u niḡa.

Jisas bi niḡe gau aip Pasopa nan niḡla

(Mak 14:12-21; Luk 22:7-13,21-23; Jon 13:21-30)

¹⁷ Hainö nan ḡiḡeb kub Bred Yiḡ Mīdagöp a ḡimīdal ḡin u iḡ gö, ḡin waḡḡḡbö u nöḡ, bi niḡe gau Jisas mīdeia u apöm hagla, “Pasopa siḡsip pi pak ḡiḡnabun ḡin u söl mīdöp. Aniḡ u, hon ram mai amun nan ḡiḡnabun gau ḡi li aij gun?” ö ḡila. *
¹⁸ Hageila, kalip haga, “Kale daun kub u ammim, bi ap mīdöp au ram niḡe ammim niḡ hagmim, ‘Manö hag ḡeb bi hagöp, ‘ḡin yad u söl mīdöp u me, bi yad gau aip kaj siḡsip

* 25:46: Dan 12:2; Jon 5:29 * 26:2: Eks 12:1-27; Mad 20:18 * 26:6-7: Luk 7:37-38 * 26:11: Dud 15:11 * 26:14-15: Sek 11:12; Jon 11:57 * 26:17: Eks 12:14-20

pi pak lau ñiñnabun ram ne u,” a göp,’ a gımim,” a ga.

¹⁹ Jisas anig hagö, bi nipe gau haga rö niñöm, amöm kaj sipsip anıbu ram anıbu pak lauöm, gi li aij geila.

²⁰ Dugo magö u, bi nipe unbö migan lan gau aip asiköm, ²¹ nan ñiñöl gi haga, “Yad kalöp niñö hagabin, bi hon aip nan ñiñabun i, ap yıp kain gi dam arnab,” a ga.

²² Hageia, bi nipe gau gasi milö löm, añi añi nıp hag niñöl gi hagla, “Bi Kub! Yad hagpan aka?” gıla.

²³ Hageila haga, “Bi yad aip kınan migan añi ñiñabul i, yıp kain gi dam arnab. * ²⁴ God Manö u hadame nöp kali kılın riköm hagla rö, yıp kain gi damöm, al pak lilö umnabin u, pen bi yıp kain gi dam arnab u, God bi anıbu nıp gi naij ginab. Nıme nıp yag dauagböp u aij. Pen yag dauö, midöl gi anig ginab u, hainö ilön kub yabıl udnab,” a ga.

²⁵ Hageia, bi nipe Judas, nıp kain ginig ga u haga, “Manö hag ñeb bi. Yıp hagagpan aka?” ga. Hageia haga, “Me nöp hagabin,” a ga.

Jisas bi nipe gau kalıp bred ñig wain ña

(Mak 14:22-26; Luk 22:14-20; 1Ko 11:23-25)

²⁶ Nan ñiñ midöl gi, Jisas bred udöm, God nıp aij a göm, ud jö göm, bi nipe gau kalıp ñöl gi haga, “Kale ud ñiñim. U hañ roman yad,” a ga.

²⁷ Anig hagöm, ñig wain kap u, u rö nöp udöm, God nıp aij a göm, kalıp ñöl gi haga, “Kale magöñhalö ñiñim.

²⁸ U hagape yad lugnab u nöp. Lugö, God hadame gau haga manö u pidön arnab. Lugö, nıbi bi iru nöp nan si nan naij gıpal gau, God niñöm arö ginab,” a ga. *

²⁹ Anig hagöm haga, “Yad kalöp niñö hagabin, ñig wain i miñi rımnab halö ñiñagnabin. Hainö, God nıbi bi udöm kumi kabö adö lan au abad mideinab ñin u nöp,

yad kauyan kale aip ñig wain u ñiñnabin,” a ga. ³⁰ Anig hagöm, bi nipe gau aip God hib dap raneb kımab ap hagöl gi, Olip Dum arla. *

Jisas Pida nıp, “Jisas nıp niñagnın,’ a ginabön,” a ga

(Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

³¹ Jisas haga, “God Manö u kali kılın riköm hagla,

‘Yad bi kaj sipsip mukep u nıp pak lınö,

kaj sipsip nipe gau magöñhalö piñiñ gi arnaböl,’ a gıla.

Hagla anıbu me, midö sıbön an yan kale magöñhalö yıp arö gımim, piñiñ gi arnabim. * ³² Pen yad umem urakem, ram mınöñ Galili nöd areinabin, kale hain nınabim,” a ga. *

³³ Hageia, Pida haga, “Bi magöñhalö nöp arö göm, jöl ñınaböl rö löp, pen yad anig gagnabin,” a ga.

³⁴ Hageia, Jisas haga, “Yad nöp manö niñö hagabin, sıbön an yan yaur kılakıl wiñ alagnab magö u, ‘Jisas nıp niñagnın,’ a gımön, magö mihau niğan hagnabön,” a ga. *

³⁵ Hageia, Pida kılö yabıl göm haga, “Yıp al pak lınig, al pak lınaböl u pen, ‘Jisas bi yad wasö,’ gem hagagnabin,” a ga. Jisas bi nipe magöñhalö u rö nöp Pida haga rö nöp hagla.

Jisas God nıp sabe gi mideia

(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

³⁶ Jisas bi nipe gau aip mab wög adın Gedsemani amöm, bi nipe rımnab kalıp haga, “Kale aui asık midaimim. Yad au dan amem, Bapi nıp sabe göl gi mideinabin,” a ga.

³⁷ Anig hagöm, Pida aip, Sebedi ñi nipe mihöp Jems Jon aip kalıp uł gi ara. Amöl gi, Jisas nipe gasi milö löm, ³⁸ kalıp yam haga, “Midmagö yıp u big ñöl nöp löp u, umnam rö

* **26:23:** Sam 41:9 * **26:28:** Eks 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16 * **26:30:** Luk 22:39; Jon 18:1 * **26:31:** Jon 16:32; Sek 13:7 * **26:32:** Mad 28:7,16 * **26:34:** Mad 26:69-75 * **26:38:** Jon 12:27

löp. Kale aui m+dmim, y+ip abad m+idaimim,” a ga. *

³⁹ An+ig hagöm, kal+ip an+ib au hag löm, n+ipe yöp söl dagol au amöm, ubör y+ihöj göm, mulu ad+in u ud m+inöj yan löm, God n+ip sabe göm haga, “Bapi, nan y+ip g+in+ig gab an+ibu, wasö g+in+ig, wasö g+mön. Pen yad gas+ n+in+bin adö u gagmön; gas+ ne ke n+in+ban adö u rö g+mön,” a ga.

⁴⁰ An+ig hagöm, ado g+ apöm n+in+ga, b+ n+ipe gau hon haneila. Jisas Pida n+ip haga, “Kale magö añ+ ap nöp y+ip abad m+idagim ar? ⁴¹ Nan naij gun rö löp, a g+mim, God n+ip sabe göl g+ m+idaimim. Gas+ kale u g+mim rö löp u pen hañ roman+ u nöp masös göp,” a ga.

⁴² Jisas an+ig hagöm, kauyan am Nap n+ip sabe göm haga, “Nan y+ip g+in+ig gö ilön udnabin u, arö gep rö m+idagöp u, hañwañö gan; gas+ ne ke n+in+ban adö u rö g+mön,” a ga. ⁴³ An+ig hagöm, kauyan ado g+ apöm n+in+ga, b+ n+ipe gau amgö n+in+ m+idageila; hon haneila.

⁴⁴ Pen n+ipe ado g+ amöm, Nap n+ip nöd sabe ga rö nöp, kauyan sabe göm, ⁴⁵ ado g+ apöm, b+ n+ipe gau kal+ip haga, “Kale masös gö, han m+idpim ar+ B+ gau me, n+in+im! B+ y+ip kain göm, B+ N+ n+ipe, b+ nan si nan naij g+pal gau kal+ip n+in+ig gab. ⁴⁶ Urakpe arun! N+in+im! B+ kain göp b+ auab i,” a ga. *

Judas Jisas n+ip kain g+ ud ara

(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12)

⁴⁷ Jisas manö hagö n+in+öj g+, b+ n+ipe unbö m+igan lan+ ap, Judas, b+ God n+ip nan sabe gep b+ kub gau abe, b+ manö ud as+ikep gau abe, n+ip hagla rö, b+ kale iru nöp dapöm apjaka. Kale ru m+lö k+id r+imnap, ur pakep r+imnap udöm, aula. ⁴⁸ Judas nöd kal+ip hag löm haga, “Yad b+ ap n+ip am hag w+hai udem, ud bom haluem, mulu n+in+einam u, b+ u me, a g+mim, n+ip ud s+is+ l+mim,” a ga.

⁴⁹ Pen Judas n+ipe Jisas m+ideia au y+in+id nöp apjaköm, “Manö hag ñeb b+, ne m+idpan?” a göm, n+ip mulu n+in+ga.

⁵⁰ An+ig gö, Jisas haga, “B+ me. Nan g+in+ig gabön u y+in+id g+!” a ga.

Hagö, b+ Judas aip aula gau Jisas n+ip ud s+is+ l+la. ⁵¹ Jisas ud s+is+ l+lö n+in+öj g+, Jisas b+ n+ipe ap ru m+lö k+id n+ipe u ud t+ip g+ udöm, b+ God n+ip nan sabe gep b+ kub yab+ u wög n+ip g+m+idöp b+ u, n+ip r+m+id böj lap u böj nöp r+ib g+ dö g+ yua. * ⁵² An+ig gö, Jisas n+ip haga, “Ru m+lö k+id udpan u ado g+ l+ m+igan yuö lugañ. N+ibi b+ ru m+lö k+id udöm pen pen g+in+aböl gau, adö an+ibu nöp umnaböl. * ⁵³ Yad ‘Bapi ake!’ gaibnep, n+ipe y+in+id nöp ejol yam ke ke unbö m+igan lan+ rö hag yuö, apöm y+ip abad m+idaiblap. ⁵⁴ Pen hadame nöp God Manö u kal+ k+in+ r+köm, y+ip an+ig an+ig göm umnab a g+la u me, an+ig g+n+m. Yad adö ap ke geinabin u, kabö rö gagnab,” a ga.

⁵⁵ Pen b+ n+ip udn+ig aula an+ib gau kal+ip haga, “Yad pör am God sabe gep ram u as+ikem, n+ibi b+ gau kal+ip manö hag n+in+bin u pen y+ip udagpim. M+ini pen, ru m+lö k+id halö, ur pakep halö dapim, b+ nan si udep rö u y+ip udn+ig auabim. * ⁵⁶ Kale gabim an+ibu, God manö hagep b+ gau God Manö kal+ k+in+ r+köm hagla rö nöp gabim,” a ga.

Pen magö an+ibu, Jisas b+ n+ipe gau magöñhalö n+ip arö göm piñ+in+ g+ arla.

Juda Kansol Kub b+ gau Jisas n+ip manö kub hagla

(Mak 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:13-14,19-24)

⁵⁷ Pen God lo manö hag ñeb b+ gau abe, b+ manö ud as+ikep gau abe, ap magum g+ m+ideila b+ Kaiapas God n+ip nan sabe gep b+ kub yab+ u ram n+ipe au me, Jisas n+ip ud s+is+ löm, dam ram an+ibu arla.

⁵⁸ Pen Pida n+ipe hain hain amöm, ram höñ adö u m+idöm, God sabe gep

* 26:46: Jon 14:31 * 26:51: Jon 18:26 * 26:52: Jen 9:6; Rep 13:10 * 26:55: Luk 19:47; 21:37

ram polisman gau aip asiköm, nihön rö ginaböl a göm, niñ mideia.

⁵⁹ Bi God nıp nan sabe gep bi kub gau abe, Juda Kansol kub bi gau abe hagla, “Hon bi manö piral hagep bi rimnap kalıp hag niñno, kale manö ap haglö, kabö göl midö, manö it me u, a gun, Jisas nıp al pak lun,” a gıla. ⁶⁰ Anig hagla u pen manö anıbu ke ke arö, Jisas nıp al pak lep it ap midageia.

Anig ga u pen hainö bi mihöp apil haglö, ⁶¹ “Bi anıbi haga, ‘God sabe gep ram u ud jö gi yuem, midö ñin mihau niğan kauyan gi linabin,’ a ga,” a gılö. * ⁶² Anig hagailö, God nıp nan sabe gep bi kub yabıt u, Jisas nıp haga, “Manö nöp hagabil u, ne pen ap hagagnabön ar?” a ga. ⁶³ Hageia, Jisas pen manö ap hagaga. Anig gö, bi God nıp nan sabe gep bi kub yabıt u haga, “Miñi manö kub hagnig midpun i, manö piral hagagmön. God pör kamıñ midöp u, u rö nöp niñ midöp. Anıb u, hanıp kabö göl hagmön: ne Mesaia u, God Ñi nıpe aka wasö?” ga. * ⁶⁴ Hageia, Jisas haga, “Me hagpan u. Pen kale magöñhalö niñim! Yad kalöp hagabin, yad Bi Kub kłö ke yabıt u ñimagö yijig böñ nıpe lau adö midem, kumi bad adö au amem minön naböñ it i aueinabin u niñnabim,” a ga. *

⁶⁵ Jisas anig hagö, bi God nıp nan sabe gep bi kub yabıt u, waij nıpe gau ke ud biñi göl gi haga, “Nıpe God hib u rıb juajıp niñbim! Anıb u, niñi bi rimnap hag niñagun. Nıpe gi naij göp u waiö hagöp me u. * ⁶⁶ Aka kale gasi nihön niñabim?” ö ga. Hageia hagla, “Me hagöp me u; umañ añi,” a gıla. *

⁶⁷ Anig hagöm, mulu maj miğan nıp u kiñu al ñöm, paköl gi gıla. Rimnap Jisas amgö magö nıpe pału gi ñöm, alaun nıpe gau paköl gi, *

⁶⁸ hagla, “Ne Mesaia u, an nöp pakab u, hanıp hagö niñun,” a gıla.

*Pida, “Jisas nıp niñagpin,” a ga
(Mak 14:66-72; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27)*

⁶⁹ Pen Pida manö kub hagep ram höñ adö yan asik mideia u me, bi God nıp nan sabe gep bi kub yabıt u nıp wög gimidöp pai ap apöm, nıp haga, “Ne Jisas bi Galili niñbö u aip midajıl,” a ga.

⁷⁰ Hagö, Pida niñi bi gau magöñhalö niñ midlö niñöl gi, haga, “Manö ne hagabön u yad niñagpin,” a ga. ⁷¹ Anig hagöm, uraköm, am ajöñ it au midö niñöl gi, niñi ram anıbu wög gimidöp ap apöm, Pida nıp niñöm, niñi bi mideila gau kalıp haga, “Nıpe bi Jisas Nasared niñbö u aip midailö niñbin,” a ga. ⁷² Hagö, Pida wai ñöm haga, “Yad niñö yabıt hagabin, bi hagpim anıbu yad niñagpin,” a ga.

⁷³ Pro magö ap midöm, niñi bi Pida aip urak mideila gau nıp hagla, “Niñö nöp hagpun. Ne bi kale ap. Meg miğan kale hagpal rö, ne u rö nöp hagpan,” a gıla.

⁷⁴ Hageila, Pida bıatö göm haga, “Yad kalöp niñö yabıt hagabin. Wasö u, God yıp ilön mab ñinım aij. Bi kale hagpim anıbu yad niñagpin!” a ga. Anig hagö niñöl gi, adıñ yaur kılakıt u wiñ ala. ⁷⁵ Kılakıt u wiñ alö, Pida Jisas manö nıp nöd haga anıbu gasi niñöm, gasi mlö la. Nihön ginig: Jisas haga, “Yaur kılakıt wiñ alagnab magö u, ‘Jisas nıp niñagpin,’ a gimön, magö mihau niğan hagnabön,” a ga. Gası anıbu niñöm me, gası mlö löm, höñ amöm, miñön kub ga. *

27

*Jisas nıp dam gapna Pailod nıp
ñıla
(Mak 15:1; Luk 23:1-2; Jon 18:28-32)*

* **26:61:** Jon 2:19-21 * **26:63:** Ais 53:7; Mad 27:12 * **26:64:** Sam 110:1; Dan 7:13; Mad 24:30
* **26:65:** Mad 9:3 Jon 10:33 * **26:66:** Lep 24:16; Jon 19:7 * **26:67:** Ais 50:6; 53:5 * **26:75:** Mad 26:34

1 Ram gısön rıka nıñöm, God nıp nan sabe gep bı kub gau abe, bı manö ud asıkep gau abe, manö hag nıñ hag nıñ göm, manö hag adö añı löm, Jisas nıp al pak lun, a gıla. 2 Anıb u, Jisas nıp nagı löm, damöm gapman bı kub gapna Pailod nıp ñıla.

Judas nagı ñıña
(Ap 1:18-19)

3 Pen Jisas nıp manö kub hagöm, al pak lınıg geıla nıñöm, Judas, nıñön gıñıg Jisas nıp mumug nıñbin, a göm, mani uda u, bı God nıp nan sabe gep bı kub gau abe, bı manö ud asıkep gau abe, kalıp ju dam ñıñıg göm, God sabe gep ram u ara. 4 Amöm, mani anıb gau kalıp ñöl gı haga, “Jisas naij gagöp u pen yad nıp mumug nıñbin u, mıdö umnab. Anıb u, yad nan si nan naij gıpin,” a ga. Hageia, kale hagla, “U nan hon wasö. Ne ke nöp anıg gıpan,” a gıla. 5 Hageila, Judas mani ñıla anıbu God sabe gep ram raul u ud yuöm, am nagı ñıña. *

6 Bı God nıp nan sabe gep bı kub gau, mani anıbu udöm hagla, “Mani anıbi, bı al pak lun, a gun, mumug gıno u me, God nıp ñun rö lagöp,” a gıla. 7 Anıg hagöm, manö hag nıñ hag nıñ göm hagla, “Bı mılö gau nıbö apöm umlö, dam rıgöl gun u, mınöñ naböñ mıgan ap rauun,” a göm, am bı ap mınöñ udöm rin cög gımıdöp mınöñ naböñ mıgan anıbu raula. 8 Mınöñ naböñ mıgan anıbu, mumug bıg ñıla mani u udöm raula u me, hainö nıbi bı mınöñ naböñ mıgan anıbu, hib “Mınöñ Mıgan Hagape Halö” a gıla. Mıñı u rö nöp mınöñ naböñ mıgan anıbu, hib “Mınöñ Mıgan Hagape Halö” a gıpal.

9 Pen kale mınöñ naböñ raula anıbu, bı God manö hagep Jeremaia nöd hagöm kalı kılñ rıka rö nöp gıla. Nıpe God Manö u adıñ ap kalı kılñ rıköm haga, “Kale mani silpa ñın juöl añı ap ado gı da unbö sıduñ lan (30) u, Juda nıbi bı hagla mani u yag

damöm, * 10 bı mınöñ udöm rin cög gımıdöp mınöñ naböñ mıgan anıbu raula. Bı Kub yıp haga rö nöp gıla,” a ga.

Gapna Pailod Jisas hag nıña
(Mak 15:2-5; Luk 23:3-5; Jon 18:33-38)

11 Jisas nıp damöm, gapman bı kub Pailod mıdeia au arlö nıñöl gı, Pailod Jisas nıp haga, “Ne Juda kai kın kub kale mıdpan aka?” ga. Hageia, Jisas haga, “Me hagpan me u,” a ga. 12 Pen bı God nıp nan sabe gep bı kub gau abe, bı manö ud asıkep gau abe, nıp manö rımnab hageila, nıpe pen manö ap hagaga. * 13 Anıg gö, gapman bı kub Pailod haga, “Manö pen pen hagöm, manö ke ke hagaböl u, nıñagan ar?” a ga. 14 Hageia, Jisas manö pen ap hagagö, Pailod gası iru yabıt nıña.

Juda nıbi bı gau, Jisas nıp al pak lımim, a gıla

(Mak 15:6-15; Luk 23:13-25; Jon 18:39-19:16) *

15-19 Pen Pailod nıpe bı kub manö ud asıkep sea adö u asık mıdö nıñöl gı, nıbin manö ap hagö, auö haga, “Yad mıdö nöp sıböñ yan uhön nıñbin, bı manö kub hagabön bı u bı aij. Nıp manö ktö hagagmön. Yad uhön nıñbin anıbu, gası iru yabıt nıñabin,” a ga. Pen Pailod gası nıpe ke gau nöp nıña, Jisas nan ap gaga; bı kub gau nöp nıp nıñlö mulu lugöp daubal. Anıb u, yad aigöl gem, nıp hag yuö aran, a göm, gası u nıña.

Pen Rom gapna bı kub u pör mı u mı u Juda kai Pasopa ñın kub u, kalıp bı nagıman kale ke hag nıñmıdal u, yıharıñ hubık yumıdöp. Ñın anıbu, bı naij yabıt ap nagı mıdeia; hib nıpe u Barabas. Nıbi bı iru nöp ap magum geıla gau, Pailod kalıp haga, “Kalöp bı mai yıharıñ hag yunamı Jisas, Mesaia u a gıpal u aka Barabas nıp hag yunam?” ö ga. * 20 Hagö, bı God nıp nan sabe gep bı kub gau abe, bı manö ud asıkep gau abe, nıbi

* 27:5: Ap 1:18-19; Mad 26:14-15 * 27:9: Sek 11:12-13 * 27:12: Ais 53:7 * 27:15-19: Jon 11:47-48; 12:19

bɪ gau kalɪp hagla, “Kale Pailod nɪp hagnim, Barabas nɪp hubɪk yuöm, Jisas nɪp al pak lɪlan,” a gɪla.

²¹ Pen Pailod nɪbi bɪ ap magum gɪ mɪdeila gau kalɪp haga, “Bɪ mɪhai i, bɪ an nɪp hubɪk yunam?” ö ga. Hageia hagla, “Barabas nɪp hubɪk yumön,” a gɪla.

²² Hageila, Pailod haga, “Anɪg hagnim u, Jisas Mesaia u a gɪpal u, nɪp nɪhön gɪnam?” ö ga.

Hageia, kale magönhalö hagla, “Nɪp mab ba lan al pak lɪlan!” a gɪla.

²³ Hageila, Pailod haga, “Pen nɪhön? Nɪpe nan nɪhön nan gɪ naij göp?” ö ga. Hagö, manö haga u nɪnagöm, manö dap ranöm hagla, “Nɪp mab ba lan al pak lɪlan! Nɪp mab ba lan al pak lɪlan!” a gɪla.

²⁴ Hageila, Pailod gasɪ nɪnɔ, manö yad udagnaböl; pen manö rɪmnap halö kalɪp hag nɪnö, pen pen paköl rö löp, a gɪ gasɪ nɪnɔ. Anɪg nɪnöm, nɪbi bɪ gau amgö ilö kale gau, nɪg udöm nɪmagö nɪg lɪ lɪ göm, kalɪp haga, “Bɪ anɪbi nɪp al pak lɪnɪg gabim u, manö anɪbu yɪp auagnab; kale ke ado gɪ aunab,” a ga. *

²⁵ Hageia, nɪbi bɪ gau magönhalö hagla, “U wip nabɪc hon ke! Hagape nɪpe hanɪp apöm, nɪ hon gau arnab! Manö anɪbu, hon abe, nɪ pai hon gau abe aunab!” a gɪla. *

²⁶ Anɪg hageila, Pailod kalɪp Barabas nɪp hubɪk yuöm, Jisas nɪp ami bɪ nɪpe gau nɪ nɪnöm kale nagɪ ud Jisas pakla. Anɪg gɪlö, Pailod nɪpe Jisas nɪp mab ba lan al pak lö, a göm, ami bɪ nɪpe gau kalɪp nɪa.

Ami bɪ gau Jisas nɪp hag jula
(Mak 15:16-20; Jon 19:2-3)

²⁷ Gapna Pailod ami bɪ nɪpe gau, Jisas nɪp udöm, dam ram kub kale u amöm, ami bɪ yɪharɪn gau kalɪp magönhalö wɪn allö, ²⁸ ap magum göm, waɪj nɪp u ud juöm, waɪj aɪ, bɪ kub yɪmbal rö ap dapöm, nɪp yɪm nɪla. * ²⁹ Yɪm nöm, nagɪ kalɪ kalɪ

halö gau dapöm, kin kai rol gɪpal rö usajɪ bad ap göm, nɪp rol gɪ nöm, bɪ kub gau ur udpal, a göm, gamɪ mɪlö ap ud Jisas nɪp nɪmagö yɪjɪg u nöm, apöm nɪp kugom yɪmöm, hag juöl gɪ hagla, “Bɪ kub ne auban? Juda kai kin kale ne auban?” ö gɪla. ³⁰ Anɪg hagöm, nɪp kɪnu alöm, gamɪ mɪlö anɪbu ju udöm, nɪp nabɪc cög lan pakla. *

³¹ Pen Jisas nɪp anɪg göl hag juöm, waɪj aɪ nɪp yɪm nɪla u ud ju yuöm, waɪj nɪpe ke yɪm nöm, nɪp mab ba lan al pak lɪnɪg, uɪ gɪ ud arla.

Jisas nɪp mab ba lan al pak lɪla
(Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

³² Adan an gau amöl gɪ nɪnɔ, Sairini daun nɪbö bɪ ap aueia. Hib nɪpe u Saimon. Nɪp nable paköm, kɪ göm hagla, “Jisas nɪp al pak lɪnabun mab i ud aru,” a gɪla. ³³ Haglö, nɪpe udöl gɪ, ram mɪnönj Golgoda dum arla. Golgoda a gɪmɪdal u manö ɪ u, “Wip Nabɪc Cög ɪj.”

³⁴ Pen dum anɪbu amjaköm, ami bɪ gau nɪg wain udöm, nɪg asɪ ap udöm, halö ud ado malo göm, Jisas nɪp nɪila, pen nɪpe nɪn nɪnöm arö ga. * ³⁵ Jisas nɪp mab ba lan al pak löm, waɪj nɪp gau nɪme lɪ ke ke udnɪg, sadu rö göm udla. * ³⁶ Anɪg göm, Jisas nɪp mab ba lan al pak lɪla ɪ au asɪköm, abad nɪn mɪdeila.

³⁷ Jisas nɪp al pak löm, mab ba lan kalɪ kɪn rɪkla:
Bɪ I JISAS, JUDA KAI KIN KALE ME I.

³⁸ Pen Jisas nɪp al pak löm, bɪ nan si udep mɪhau, ap böj lap, ap böj lap, al pak lɪla. * ³⁹⁻⁴⁰ Nɪbi bɪ adan majö ap ran ap lug geila gau, nabɪc cög gor mar göm, nɪp hag juöm hagla, “Ne God Nɪ nɪpe rö! God sabe gep ram u ud waɪ gɪ yumön, nɪn mɪhöp nɪgan kauyan gɪ lɪnabön u me, mab ba lan arö gɪmön lugö, hon nɪnɪn!” a gɪla. *

* 27:24: Dud 21:6-9 * 27:25: Ap 5:28 * 27:28: Luk 23:11 * 27:30: Ais 50:6 * 27:34: Sam 69:21 * 27:35: Sam 22:18 * 27:38: Ais 53:12 * 27:39-40: Sam 22:7; 109:25; Mad 26:61; Jon 2:19

41 Bî God nîp nan sabe gep bî kub gau, bî lo manö hag ñeb bî gau, bî manö ud asikep gau, kale u rö nöp nîp hag juöm hagla, 42 “Nîbi bî rîmnap kalîp gajîp kamîŋ arbal, pen nîpe ke anîg gînim rö lagöp. Isrel Kîŋ kub hon u, mab ba lan arö göm, mînoj il i lugö, nîŋö hagöp a gun, nîp nîŋ udun. 43 Nîpe God nîp nîŋ udöm hagöp, ‘Yad God Ñî nîpe,’ a göp. God nîpe ke u rö nöp gasî nîŋeinab u, mîñi apöm, nîp ud kamîŋ yuaŋ,” a gîla. * 44 Bî nan si udep Jisas aip al pak lîla mîhau, kale u rö nöp, nîp manö naj anîbu rö nöp haglö.

Jisas uma

(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

45 Ñîn anîbu sidö aŋ aulik magö u, sibön apöm, mîd damöm sidö gamîŋ ga magö u kauyaŋ mailö ga. 46 Sidö gamîŋ ga magö u, Jisas wiñ kub al hagöm haga, “Eli, Eli, lama sabakdani,” a ga. Haga anîbu, “God yad. God yad. Yîp ai gîniŋ arö gîpan?” ö ga. * 47 Anîg hagö, nîbi bî rîmnap söl anîb au mîdeila gau nîŋöm hagla, “Bî anîbi bî God manö hagep Ilaija nîp wiñ alab,” a gîla. 48 Anîg hagöm, bî ap am nan adîŋ us hain rö bad ap ud dapöm, ñîg wain asi u rauöm, gamîl mîlö ap udöm, abös alöm, ñîno ñîŋaŋ a göm, ña. *

49 Anîg göm ñö, bî rîmnap hagla, “Arîk! Agamîj nîŋ mîdaiun. Ilaija apöm, nîp ud kamîŋ yunab aka?” gîla. 50 Pen Jisas kauyaŋ wiñ kub al hagöm, ake bad mîdeila u ur ga.

51 Magö anîbu nöp, waŋj mîlö kub God sabe gep ram raul mîgan yaŋ, ajöŋ pak pîl gîla u, aŋ yaŋ pak bîlîlî göm lap ke lap ke ara. Anîg gö nîŋöl gî, munmon udöm, kabö gau pa bu göm, * 52 wip kabö mîgan rîgöl göm pak pîl gîla gau, mîgan hiîkôm, God nîbi bî u† nîpe nöd umla rîgöl gîla gau, iru nöp gö, kauyaŋ urakla. 53 Uraköm, kabö mîgan gau arîk höŋ

amöm, Jisas uraka ñîn u kale daun kub u† Jerusalem areila, nîbi bî iru nöp kalîp waiö lîlö nîŋla.

54 Pen munmon udöm, nîhön nîhön ga u nîŋöm, ami bî kub u abe, bî nîpe gau aip mîdeila gau abe, kale anîniŋ gö pîñîŋ göm, mîdmagö kale arö nîŋöl gî, kale hagla, “Yaue! Bî i nîpe God Ñî nîpe nîŋö yabîl!” a gîla. 55 Pen nîbi iru nöp apöm, ke ke au mîdöm, nîŋ mîdeila. Nîbi anîb gau Jisas nîp gî ñîniŋ Galili nîbö aula. * 56 Nîbi mîdeila anîb gau ap Maria Magdala u, ap Jems aip Josep aip nîme Maria u, ap Sebedi ñî nîpe mîhau nîme u.

Josep nîpe Jisas hañ romaŋ dam kabö mîgan ap rîgöl ga

(Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

57-58 Bî gep yabîl ap, Josep, Arimadia daun nîbö u, nîpe Jisas bî nîpe ap mîdeila. Bî anîbu, Jisas umöb nîŋöm, dugo dugo magö u apöm, gapna Pailod nîp, Jisas hañ romaŋ u udnam aka gö, Pailod yau a göm, bî nîpe gau kalîp hagö, Josep nîp ñîla. * 59 Jisas hañ romaŋ nîpe u Josep nîp ñîlö, nîpe waŋj rud aij ap udöm, wip he mîlö u magöŋhalö wam haluöm, 60 dam kabö mîgan gîsön nöp ap, yîp rîgöl gînaböl, a göm, ju lu lîla mîgan u rîgöl göm, kabö haŋai kub ap ud gau ga gî dam ajöŋ pîl göm ara. *

61 Nîbi mîhöp mîdailö, nîbi ap Maria Magdala, nîbi ap Maria ap. Nîbi Maria mîhau apîl nîŋ mîdlö nîŋöl gî, Josep anîg göm rîgöl ga.

Ami bî gau wip he rîgöl gîla kabö mîgan u abad mîdeila

62 Jisas umö rîgöl gîla ñîn anîbu, God nîp nan sabe gep bî kub gau abe, bî Perisi gau abe, God nîp sabe gîniŋ ñîn u rol, a göm, nan gî dap jîn gîla. Pen ruö, God nîp sabe gîniŋ ñîn kale u me, gapman bî kub Pailod mîdeila au arla. 63 Amöm hagla, “Bî kub. Bî pîral hagep anîbu haga, ‘Yad umem,

* 27:43: Sam 22:8 * 27:46: Sam 22:1 * 27:48: Sam 69:21 * 27:51: Eks 26:31-33; Hib 10:19-20 * 27:55: Luk 8:2-3 * 27:57-58: Dud 21:22-23 * 27:60: Ais 53:9

ñin mihau nigan u uraknabin,' a ga.
* 64 Anib u, ne bi rimnap hagö, ñin mihöp nigan wip rigöl u abad midaiöl. Wasö u, bi nipe gau apöm, wip he mlö u si udöm, nibi bi gau kalip piral hagöm hagnaböl, 'Nipe kauyan uraköp,' a ginaböl. Anig gilo, Jisas nöd manö piral haga u nan pro; kale hainö manö piral hagnaböl u kub yabit ginab," a gila.

65 Hageila, Pailod kalip haga, "Anib u, kale ami bi bad ap udmim, wip rigöl gila gau ammim, gasi kale ke nin aij gimim, wip rigöl kabö li pidöng gipe, ami bi abad nin midaiöl," a ga.

66 Hagö, Juda bi kub anib gau amöm, ajöng pit gila kabö kub u urön rö göm, ami bi bad u haglö, anib au nin mideila.

28

Jisas uraka

(Mak 16:1-10; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10)

1 Ruö ram rik da lö ninöl gi, nibi mihau Maria Magdala abe Maria ap abe kale ammim, Jisas nip rigöl gila u ninig arlö. 2 Magö anibu munmon kub yabit udö ninöl gi, ejol ap kumi kabö adö lan nibö apöm, Jisas nip rigöl göm kabö halai pit gila u, ud ju ba u yuöm, adö anibu asika. 3 Ejol anibu, mulu adin nipe mmailö göl gi mideia. Waj nipe u, rud aij yabit u la. 4 Pen ami bi nin mideila gau, nip ninöm, aninin gö pinin göm, gil göm, umöm rö mideila.

5 Pen ejol u nibi mihau kalip haga, "Pinin gagmil! Yad ninbin, kale mihön Jisas mab ba lan al pak lila u nip nin ajabil. 6 Nipe aui midagöp. Nöd haga rö, midö nöp kauyan uraköm aröp. Pen kale apil, nip dam lila kuö adö u ninmil, * 7 yind ammim, bi nipe gau kalip hagmil, Jisas kauyan uraköm Galili arab. Kale bi nipe ammim nip anib

gau ninnabim,' a gimil. Manö anibu nöp kalöp hag ninig aubin," a ga.

8 Anig hagö ninmil, nibi mihau pinin gilo u pen min min göl gi, wip rigöl anibu yind arö göm, bi nipe gau kalip hagnig gi dö gi arlö. 9 Adan an gau arlö ninöl gi, Jisas kalip mihön nable paköm haga, "Kale midpil?" a ga. Hagö, kalpe mihön ap kugom yimmil, ma nipe pidöng udmil, hib nipe u haglö adö ara. 10 Jisas kalip mihön haga, "Pinin gagmil! Kale ammim mam yad gau kalip hagmil, 'Galili ammim Jisas nip ninnabim,' a gimil," a ga. *

Ami bi gau am Jisas uraköp manö u hagla

11 Nibi mihau, adan an gau arlö ninöl gi, ami bi nin mideila gau rimnap, daun kub waryö raul an amöm, bi God nip nan sabe gep bi kub gau kalip, ninön ninön ga anibu magorhalö hag nila.

12 Hag neila, bi God nip nan sabe gep bi kub gau amöm, bi manö ud asikep aip manö hag adö añi löm, ami bi anib gau kalip mani kub nöm hagla, 13 "Kale manö i nöp hagnim, 'Sib an yan hon hanajun magö u, bi nipe gau apöm, wip he mlö u si ud arbal,' a gimim. 14 Anig hagpe, gapna Pailod manö anibu ninnab u, hon nip aip hagno, kalöp marö rimnap nagnab," a gila.

15 Anig haglö, ami bi gau mani anibu udöm, amöm Juda bi kub anib gau hagla rö nöp gila. Kale pir alöm, Jisas wip he mlö nipe u, bi nipe gau si ud arbal, a geila manö u, mini Juda nibi bi gau manö piral anibu nöp hagöl gi nöp midpal.

Bi nipe gau Jisas nip ninla

(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23)

16 Jisas bi nipe unbö agip u Galili amöm, Jisas nöd haga dum u arla. *

17 Amöm, Jisas nip ninöm, hib nipe haglö adö ara. Pen bi nipe rimnap

* 27:63: Mad 12:40; 16:21; Mak 9:31; 10:33-34; Luk 9:22; 18:31-33; Jon 2:19-21 * 28:6: Mad 12:40; 16:21 * 28:10: Mad 26:32 * 28:16: Mad 26:32

n+ñöm dui göm hagla, “U Jisas aka bi unbö ke?” ö g+la.

¹⁸ Pen Jisas söl au apöm, kal+p haga, “Bapi y+p hagö, ram m+nön kumi kabö adö lañ u abe, m+nön nabön iñ i abe, yad magöñhalö abadöl midpin. * ¹⁹ An+bu u, kale ram m+nön gau magöñhalö r+gon r+gon ammim, n+bi bi ke ke gau magöñhalö manö aij yad hag ñ+be, kale y+p n+ñ udöm n+bi bi yad midöm y+p hain göl. An+g g+mim, Bap u, Ñ+ u, Ana U+ u hib hagmim, kal+p ñ+g pak ñ+mim. *

²⁰ An+g g+mim, yad kalöp g+mim, a gem, manö n+hön n+hön hag ñ+bin u, kale u rö nöp manö an+bu magöñhalö kal+p hag ñ+ aij g+pe, magöñhalö hain göl. Pen yad kalöp n+ñö yab+ hagabin, yad kalöp aip midem, mid damem, mid damem, m+nön nabön iñ i ur g+nab,” a ga.

* **28:18:** Jon 13:3; Ep 1:20-22 * **28:19:** Mak 16:15-16; Ap 1:8

Mak **Jisas Kraiss Manö Aij u** **Mak kalı kliš rıka**

*Jon Bı Nıg Pak Nıeb u God manö
hag nımidöp*

(Mad 3:1-12; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28)

¹ Jisas Kraiss, God Nı nıpe manö aij u hagnıg gabin. ² God hadame nöp Nı nıpe Jisas Kraiss nıp manö haga rö, bı God manö hagep Aisaia, manö anıbu God Manö kalı kliš rıköm haga,

“Nöh! Bı manö yad ud arep u, nöd hag yunö amöm,

adan nöp u kık gı aij gınab. *

³ Bı anıbu, ram mınöh nıbi bı iru mıdagpal,

ram mınöh kabö nöp mıdöp anı au am mıdöm, wıñ alöm hagnab,

‘Bı Kub u auab! Adan sır gılanı gıyanı gı mıdainım gau,

dum goł pıtu gı mıdainım gau, bı nıg ral aij gımım,’ a gınab,” a ga. *

⁴ God manö hagep bı anıbu nöd anıg haga rö nöp me, Jon bı nıg pak nıeb u amöm, ram mınöh nıbi bı iru mıdagmıdal, ram mınöh kabö nöp mıdmıdöp anı au mıdö nıñöl gı, nıbi bı gau aulö, kalıp manö hag nıöm hagnıdöp, “Nan sı nan nıaj gıpım gau, nıhön gınıg anıg gıpun, a gımım, arö gıpe yad kalöp nıg pak nıñö, God nan sı nan nıaj gıpım gau nıñöm arö gınab,” a gımıdöp. *

⁵ Nıpe anıg hagö nıñöl gı, nıbi bı ram mınöh Judia yöp anıb gau mıdeila gau abe, Jerusalem nıbi bı mıdeila gau abe, kale magörhalö manö nıp u nıñnıg arla. Amöm, nan sı nan nıaj gımıdal gau, hag waiö lılö, Jon kalıp nıg Jodan anı au nıg pak nıa.

⁶ Pen Jon wañıj nıpe u, kaj kamel unı udöm gıla wañıj ap yımöm, kaj kau hañ dip nagı anı u pıg lımıdöp. Nan nıñeb nıpe u, jon habıadıñ u abe, bom nıg u abe nıñmıdöp. * ⁷ Nıpe nıbi bı gau kalıp hagnıdöp, “Bı yıp hain auab u, nıpe yad rö wasö; nıpe bı kub yabıtı, yad bı pro. Yad nıp nıñnö nable gınab. Yad am söł au kugom yımım ma rırup nıpe u nagı hubıknım rö lagöp. * ⁸ Yad kalöp nıg nöp pak nıabin u pen nıpe apöm, kalöp Ana Uı u nöp pak nıñab,” a ga.

Jon Jisas nıp nıg pak nıa

(Mad 3:13-17; Luk 3:21-22)

⁹ Pen nıñ ap, Jisas Nasared daun, ram mınöh Galılı mıdmıdöp u arö göm, Jon mıdeia au auö, Jon Jisas nıp nıg Jodan anı au nıg pak nıa. ¹⁰ Nıp nıg pak nıö, Jisas nıg goł au lanı amöm nıñı, kumi kabö adö lanı pıral hııkö, God Ana u yaur dapo rö, Jisas nıp u gı aua. ¹¹ Anıg göl u gı auö nıñöl gı, manö ap kumi kabö adö lanı au nıbö apöm haga, “Ne Nı mıdmagö yad yabıtı. Nöp nıñnö, yıp aij yabıtı göp,” a ga. *

Seden apöm Jisas nıp co co ga

(Mad 4:1-11; Luk 4:1-13)

¹² Pen magö anıbu nöp, God Ana u Jisas nıp hag yuö, ram mınöh kabö nöp mıdmıdöp anı gau amöm, ¹³ nıñ unbö nıñ juöl mıhöp (40) au mıdeia. Anıb gau mıdö nıñöl gı, Seden, “Jisas nıp gıñö, manö yıp u hain göm, nıaj ganı,” a göm, apöm hagnıdöp. Ram mınöh mıdmıdöp mıgan anıbu ke kaim nan gau nöp mıdmıdöp. Pen ejöl gau apöm, Jisas nıp abad mıdmıdal. *

Jisas God manö aij u hag nı mıdeia

¹⁴ Pen hainö gapman bı kub Herod Jon nıp nagı la nıñöm Jisas nıpe ram mınöh Galılı amöm, God manö aij u nıbi bı gau kalıp hag nıñöl gı haga, * ¹⁵ “God nıbi bı udöm kumi kabö adö lanı au abad mıdeinab nıñ hain

* **1:2:** Mal 3:1 * **1:3:** Ais 40:3 * **1:4:** Ap 13:24; 19:4 * **1:6:** 2Ki 1:8; Mad 11:8 * **1:7:** Ap 13:25 * **1:11:** Sam 2:7; Ais 42:1; Mad 12:18; Mak 9:7 * **1:13:** Sam 91:11-13 * **1:14:** Mak 6:17

pör abad m+dm+dim u, miñi auöp! Nan si nan naij g+pim u, niñhön g+ing an+g g+pun a g+mim arö g+mim, God manö aij u, niñjö hagöp a g+mim, niñ udmim,” a ga. *

*Jisas bi niñpe m+ihau m+ihau uda
(Mad 4:18-22)*

¹⁶ Jisas Niñg Wanjö Galili goł au padiöl gi niñja, bi kabsał udep madöl m+ihau, kabsał udul a g+mil, uben ap ud niñg an jañ yumil m+dailö. Bi mamil an+ib m+ihau hib kale m+ihön u, Saimon aip Edru aip. ¹⁷ Jisas kal+p m+ihön niñjöm haga, “Aulö, yad aip ajun, yad kalöp m+ihön hag niñ aij g+inö, niñbi bi udep bi m+ihau m+ideinabil,” a ga. ¹⁸ Hagö, niñjö hagöp, a g+mil, uben gau arö g+mil, Jisas aip arlö.

¹⁹ Pen Jisas yöp pro magö ap amöm niñja, Sebedi niñ niñpe Jems aip, Jon aip niñg mag+ib m+igan u m+döl gi, uben pa gi dö ga u, al dör göl gi m+dailö. ²⁰ Jisas kal+p m+ihön niñjöm haga, “Kale m+ihön au+l e!” ga. Jisas an+g hagö, kalpe mamil m+ihau niñmil, nap niñ wög gi ñeb bi r+imnap aip kal+p niñg mag+ib adö au arö g+mil, Jisas aip arlö.

*K+jaki bi ap niñ aban ala u, Jisas
hag höñ yua
(Luk 4:31-37)*

²¹ Pen kale daun pro Kapaneam amöm, Juda God niñp sabe gep mañu, Jisas Juda magum gep ram raul m+igan jañ amöm, God Manö u hag niñ, ²² niñbi bi gau niñjöm, pa gi+l göm hagla, “God lo manö hag ñeb bi gau hagpal rö hagagöp; niñpe bi kub yab+l niñ aij göm hagpal rö hagöp,” a g+la. * ²³ Pen magö an+ibu, bi k+jaki aban ala ap, magum gep ram raul m+igan an+ibu m+ideia u b+lälö göm haga, ²⁴ “Jisas bi Nasared niñbö! Ne han+p niñhön g+ing auban? Han+p k+jaki gau al pak l+ing auban aka? Yad nöp niñbin, ne God Niñ Uł niñpe u,” a ga. *

²⁵ Hagö, Jisas pen k+jaki bi an+ibu aban ala u niñp manö klö hagöm haga, “Manö hagagmön! Bi u niñp arö g+mön, höñ aru!” a ga. ²⁶ Jisas an+g hagö, k+jaki an+ibu bi u niñp ud gi+l gi+l göm, wiñ kub alöm, höñ ara. *

²⁷ Jisas an+g gö, niñbi bi m+ideila gau aiö yab+l göm, manö hag niñ hag niñ göm hagla, “U niñhön? Bi i manö g+ison niñbö manö adö ap dauöp aka? Niñpe bi p+dön halö. K+jaki aiön pi gau manö niñpe udöm hagöp rö g+pal,” a g+la. ²⁸ Niñbi bi gau an+g hagöl gi, Jisas k+jaki aiön pi hag höñ yua manö an+ibu, ram m+inön Galili gau magöñhalö hag niñlö ara. *

*Jisas gö, Saimon niñbor niñp kam+ñ
la
(Mad 8:14-15; Luk 4:38-39)*

²⁹ Pen Jisas, Jems, Jon, Saimon, Edru, kale Juda magum gep ram u arö göm, höñ amöm, Saimon aip niñmam Edru aip ram kale u arla. ³⁰ Ram am+jaklö, Jisas niñp hagla, “Saimon niñbor niñpe hañ roman jañ u mab rö inö, han m+döp,” a g+la. ³¹ Haglö, Jisas am niñmagö k+d niñpe u udöm ud urak niñ niñöl gi, hañ niñpe mab rö ineia u kam+ñ la niñjöm ad+ñ nan magö kal+p ña.

*Jisas gö, niñbi bi iru nöp kam+ñ la
(Mad 8:16-17; Luk 4:40-41)*

³² Pen sidö wad ara magö u, niñbi bi nan ga gau abe, niñbi bi k+jaki aban ala gau abe, Jisas gö kam+ñ lan, a göm, Jisas m+ideia au daula. ³³ Daun pro Kapaneam niñbi bi gau magöñhalö apöm ram ajön il höñ nö löyan adö niñ m+ideila niñjöm ³⁴ niñbi bi iru nöp nan ga gau, Jisas gö, kam+ñ la. K+jaki aiön pi aban ala gau iru nöp hag höñ yua. Pen k+jaki aiön pi an+ib gau Jisas niñpe bi an niñ aij g+la rö, Jisas kal+p, “Manö gagmim,” a göm, hag höñ yua. *

*Jisas m+igan ap ke amöm, Nap niñ
sabe göl gi m+ideia
(Luk 4:42-44)*

* 1:15: Mad 3:2 * 1:22: Mad 7:28-29 * 1:24: Mak 5:7 * 1:26: Mak 9:26 * 1:28: Mad 4:24 * 1:34: Mak 3:10-12

³⁵ Ruö, Jisas hilim halö yabił uraköm, ram hana u arö göm, daun anıbu abe arö göm, am mıgan ap ke amöm, Nap nıp sabe göl gı mıdeia. * ³⁶ Pen bı nıpe Saimon, bı nıpe rımnap aıp, Jisas mai, a göm, nıp ulhai nıñnıg arla. ³⁷ Jisas nıp ulhai nıñ dam nıñöm hagla, “Nıbi bı magöñhalö nöp mai, a göm, ulhaiaböl,” a gıla. ³⁸ Anıg hageila, Jisas haga, “Hon ram rıñıg aglıö rımnap halö söł auı arun. Yad aubin u, nıbi bı ram mıñnöh mıgan gau gau kalıp manö hag ñınam, a gem, aubin,” a ga. ³⁹ Anıg hagöm, ram mıñnöh Galılı anı gau gı ajöl gı, am Juda magum gep ram raul gau amöm, God Manö hag ñöl gı, kıjaki aion pi nıbi bı kalıp abanı ala gau hag höñ yua. *

Jisas, wös hapeb la bı ap gö, mıtep ga

(Mad 8:1-4; Luk 5:12-16)

⁴⁰ Wös hapeb la bı ap, Jisas mıdeia au apöm, kugom yımöm, haga, “Ne wös yıp u kamıñ lanı, a gınabön u, kamıñ lınım,” a ga. ⁴¹ Anıg hagö, Jisas nıp mög nıñöm ñımagö mılöbö löm bı anıbu nıp ud nıñöm haga, “Yau, gınabin. Kamıñ lı,” a ga. ⁴² Nıp ud nıñö adıñ kamıñ la. ⁴³⁻⁴⁴ Pen Jisas bı anıbu nıp manö klö hagöm haga, “Adan anı gau nıbi bı rımnap kalıp nıñmön, Jisas yıp gö kamıñ löp, a gımön, hagagmön. Kabö rö nöp ammön, bı God nıp nan sabe gep u nıp hañ romanı ne u yammön hagmön, ‘Wös hapeb yad u kamıñ löp,’ a gımön. Anıg hagmön, Mosıs nöd haga rö, nan rımnap dam bı God nıp nan sabe gep bı u ñımön, nıpe pak God nıp sabe gı ñö me, nıbi bı gau, bı u mıñı kamıñ löp, a göm, nıñnaböl,” a ga. Jisas manö anıbu nöp hagöm bı u hag yuö ara. * ⁴⁵ Jisas anıg haga u pen bı anıbu nıpe amöm, nıbi bı gau abönamö hag ñö ara. Anıg gö, Jisas daun gau waiö ajainım rö lagö, nıpe amöm nıbi

bı iru mıdageila anı gau nöp mıdö nıñöl gı, nıbi bı ram mıñnöh gau gau magöñhalö nıp nıñnıg aumıdal.

2

Jisas gö, ñın ma kala ga bı ap kamıñ la

(Mad 9:1-8; Luk 5:17-26)

¹⁻² Ñın mıñöp nöp padiö nıñöl gı Jisas kauyanı daun pro Kapaneam auö, Jisas ap mıdöp ram nıpe u, a gılö, nıbi bı iru nöp apöm gılö gılö, ram raul manö hag ñeia mıgan u sısı göm, ajöh it höñ adö au yanı u rö nöp sısı yöł ga. Pen Jisas kalıp God Manö hag ñı mıdeia. ³ Jisas kalıp hag ñı mıdö nıñöl gı, bı unbö yıgwo mılö u bı rımnap aıp, bı ñımagö ma kıla ga ap ilöh löm, dapöm Jisas mıdeia au daula. ⁴ Apöm nıñla, nıbi bı sısı göl mıdeila nıñöm bı ñımagö ma kala ga u nıp dam ram adö lanı amöm, ram anı au ud mol juöm yulö, Jisas mıdeia yanı luga. ⁵ Pen kale Jisas gö kamıñ lınab, a göm, gası nıñ udla u nıñöm Jisas haga, “Ñı yad. Nan sı nan naij gıpan gau nıñem arö gabin,” a ga.

⁶ Anıg hagö, Juda lo manö hag ñeb bı rımnap asık mıdeila gau, gası kale gau nöp nıñöm hagla, ⁷ “Bı i nıñön gınıg, God nıp hag juöm, manö pıral hagab? Nıbi bı gau nan sı nan naij gılö, bı ap pıri kalıp u lık gı yunım rö lagöp; God nöp me anıg gınab,” a gıla. ⁸ Pen gası nıñla anıbu, adıñ Jisas ke nıñöm haga, “Kale nıñön gınıg gası anıbu rö nıñabım. ⁹ Bı ñımagö ma kıla göp u nıp nıñön hagnö, kalöp aij gınab? Nan sı nan naij gıpan u nıñem arö gabin, a gınö, kalöp aij gınab; aka, urakmön köp ne u wınıg ud aru, a gınö, kalöp aij gınab? ¹⁰ Yad gınö, kale nıñnabım, Bı Ñı nıpe mıñnöh naböh it i aunö u, gası yad ke nıñem auagnö. God hagö aunö u me, nan sı nan naij gıpal u nıñem arö gınabin, a gınabin u, arö gınabin,” a ga. ¹¹ Anıg hagöm, bı ñımagö ma kıla ga u nıp haga, “Yad

* 1:35: Mad 14:23; Mak 6:46 * 1:39: Mad 4:23; 9:35 * 1:43-44: Lep 14:1-32

nöp hagabin, urakmön, köp ne u winig udmön ram aru,” a ga. ¹² Jisas anig hagö, nibi bi niñ midlö niñöl gi, bi anibu uraköm, köp bad nipe u winig udöm hada. Anig gö niñöm, nibi bi gau magöñhalö aiö yabiñ göm, God hib nipe u haglö adö arö niñöl gi, hagla, “Nöd nan anibu rö ap gila, hon niñagmidun,” a gila.

*Jisas Lipai nip wiñ ala
(Mad 9:9-13; Luk 5:27-32)*

¹³ Jisas kauyan amöm, Niñg Wanö Galili goñ au ajeia niñöl gi, nibi bi iru nöp niñöm mideia au ap magum geila niñöm Jisas kalip God Manö hag ña. ¹⁴ Jisas manö hag ñi pis göm, adan an au amöl gi niña, Alpias ñi nipe Lipai, bi dakis udep bi ap, wög gimidöp ram raul migan u asik mideia. Jisas nip niñöm haga, “Auö, yad aip arul,” a gö, uraköm Jisas aip arlö.

¹⁵ Jisas pen, bi nipe gau aip am Lipai ram u nan niñlö niñöl gi, bi dakis udep gau abe, bi nan si nan naij gila gau abe, Jisas aip ajeila rö, am jim ñöm nan niñeila. ¹⁶ Bi lo manö hag ñeb bi Perisi rimnap, Jisas nipe bi dakis udep gau aip, bi nan si nan naij gimidal gau aip midöm nan niñeila u niñöm, bi nipe gau kalip hagla, “Jisas niñön ginig bi dakis udpal gau aip, bi nan si nan naij gipal gau aip asik midöm nan niñab?” ö gila. *

¹⁷ Hageila, Jisas manö anibu niñöm haga, “Nibi bi kamij midpal gau, wös wameb bi niñnig aragal; nibi bi nan göp gau nöp wös wameb bi niñnig arbal. Anib u rö, nibi bi, gi aij gipun, a gi gasi niñbal gau, kalip udnig auagin; nibi bi, nan si nan naij gipun, a gi gasi niñbal gau, kalip udnig aubin,” a ga.

*Nan magö hil gep
(Mad 9:14-17; Luk 5:33-39)*

¹⁸ Jon bi nipe gau abe, Perisi kai bi kale gau abe, ñin rimnap God nip sabe göl gi nöp midaiun, a göm, nan niñagmidal. Niñ ap kale anig geila u

niñöm nibi bi rimnap apöm Jisas nip hagla, “Jon bi nipe gau abe, Perisi kai bi kale gau abe, ñin añi añi nan niñagpal. Pen bi ne gau, niñön ginig anig gagpal?” ö gila. ¹⁹ Hageila, Jisas manö hod riköm haga, “Bi nibi udnig ginab bi ap, niñdamam nipe gau aip midöm, aij gö niñöl gi mideinaböl u me, nan magö arö gagnaböl. ²⁰ Pen hainö, nibi bi rimnap apöm, bi kale anibu nip ud areinaböl u, mög gö, ñin anibu nan niñagnaböl. ²¹ Pen waiñ ginab bi ap udöm, waiñ asöl göm pa gi dö ginab ramö u al udlö, waiñ ginab u klö midöl gi, waiñ asöl ginab u pak gi dö göm, waiñ kale u rapin nöp pa gi dö gö arnab.

²² “Niñg wain u, u rö nöp. Niñg wain kamij u udöm, kaj meme hañ nöd niñbö migan u hoñ gi lagpal. Pen niñön: hoñ gi löm mame niñlö, kaj meme hañ u biñ hagöm, pak gi dö göm hoñ gi am haknab. Anib u me, niñg wain kamij u, kaj meme hañ kamij migan u nöp hoñ gi lep,” a ga.

*Bi niñ nipe God nip sabe gep ñin u
Bi Kub midöp*

²³ Hainö Juda God nip sabe gep ñin kale ap, Jisas bi nipe gau aip wid wög an au padiöl gi, bi nipe gau wid magö rimnap riköl gi areila. ²⁴ Anig gila, Perisi bi gau niñöm, Jisas nip hagla, “Miñi God nip sabe gep ñin hon wög gagep u, bi ne gau anig göl wög göm lo hon rib juaböl,” a gila. * ²⁵ Hageila, Jisas haga, “Bac Depid hadame nöp kiyö lö ga aiud kalik klijñ rikla u, kale niñagpim ar? * ²⁶ Hadame nöp bi ne Abiada God nip nan sabe gep bi kub yabiñ midmidöp ñin u, Depid bi nipe gau aip kalip kiyö lö, God sabe gep ram u amöm, bred nibi bi yiharij gau niñagpal, bi God nip nan sabe gep bi gau nöp niñbal u udöm, bi nipe gau kalip ñö niñla. *

²⁷ “God nipe ñin yiharij middep manö u nöd hagöm, hainö nibi bi gi laga; nibi bi gi löm, ake löm mid aij

* 2:16: Mad 11:19 * 2:24: Dud 23:25 * 2:25: 1Sa 21:1-6 * 2:26: Lep 24:5-9

gılan, a göm, ñın ap yıharıñ mıdaiöl, a ga. * 28 Anıb u, hon niñbun, Bı Ñı niñpe God niñp sabe gep ñın u abe Bı Kub mıdöp,” a ga.

3

Jisas bı ñımagö kıla ga ap, God niñp sabe gep ñın u gö, kamıñ la
(Mad 12:9-14; Luk 6:6-11)

¹ Ñın ap pen, Jisas kauyan Juda magum gep ram u amöm niñp, bı ñımagö kıla ga ap ram raul mıgan anıbu ap mıdeia. ² Niñbi bı mıdeila gau rımnap, Jisas niñhön rö gö, niñp dam manö kub hagin, a göm, bı anıbu God niñp sabe gep ñın i gö kamıñ lınab aka göm, agamıñ niñ ij halö lı mıdeila.

³ Jisas pen bı ñımagö kıla ga u niñp haga, “Urakmön, aui au,” a ga. ⁴ Hagö, niñpe mıdeia au gılan auö, Jisas niñbi bı anıb gau kalıp haga, “God niñp sabe gep ñın u niñhön gep? Aij gep aka naij gep? Niñbi bı gau kalıp mög niñjun gıno kamıñ aröl, aka gası naij niñjun arö gıno, umöl?” ö ga. Hageia, kale niñp pen manö ap hagagla. * ⁵ Jisas manö udagin, a göm, niñp bı anıb gau, Jisas kalıp niñjö, mulu luga. Jisas kalıp gau gau niñp damöm sıtk la. Anıg göm, bı ñımagö kıla ga u niñp haga, “Ñımagö ne mılöbö lı!” a ga. Hageia, ñımagö mılöbö lö niñöl gı, kamıñ la. ⁶ Anıg ga niñjöm, bı Perisi Juda magum gep ram u arö göm, Herod bı niñpe gau mıdeila au amöm, manö hag niñp hag niñp göm, “Jisas niñp aige gun al pak lun?” ö gıla. *

Nıbi bı iru nöp Jisas hain gıla

⁷⁻⁸ Jisas pen bı niñpe gau udöm, amöm Ñıg Wañö Galili goł au am mıdeila. Pen niñbi bı Galili niñbö iru nöp niñp hain göm aula. Niñpe nan niñhön niñhön gımidöp adö u haglö gau arö niñöl gı, Judia niñbi bı rımnap, Jerusalem niñbi bı rımnap, ram mınöñ Idumia niñbi bı rımnap,

ñıg Jodan böñ lödañ niñbi bı rımnap, daun kub mıhöp Daia Saidon niñbi bı rımnap, niñbi bı iru yabıl Jisas niñp niñjög aula. ⁹⁻¹⁰ Jisas niñbi bı iru nöp gö, kamıñ la u me, niñp ud niñno kamıñ lınım, a göm, niñbi bı iru niñbanö yabıl apöm, niñp cıro cıro ñöl gı auö, bı niñpe gau kalıp hagö, ñıg magıb ap ud lıla. * ¹¹ Pen niñbi bı kıjaki aiön pi nan niñhön aban ala gau, Jisas niñp niñjöm, mınöñ yan lug paköm, manö kub hagöm, “Ne God Ñı niñpe!” a gımidal. * ¹² Jisas pen kıjaki aiön pi gau kalıp manö kłö hagöm haga, “Yad Bı an mıdpin u waiö hagagmim wasö,” ga. *

Jisas bı niñpe unbö mıgan lan uda
(Mad 10:14; Luk 6:12-16)

¹³ Pen Jisas ram mınöñ nö ap amöm, bı niñpe udnıg ga gau hagö aueila haga, ¹⁴ “Yad kalöp bı unbö mıgan lan udpin u, kale yad aip ajmim, bı manö yad ud arep gau mıdmim, kalöp hag yunö, ammim niñbi bı gau kalıp God Manö aij u hag ñınabim. ¹⁵ Yad kalöp hagabin u me, kıjaki aiön pi nan gau u rö nöp hag yunabim,” a ga. ¹⁶ Jisas bı niñpe uda anıb gau hib kale me, ap Saimon, hainö Jisas hib niñpe ap Pida a ga. * ¹⁷ Ap Jems, niñmam ap Jon, nap kalpe mıhön hib u Sebedi. Jisas kalıp mıhön Boanerges a ga. Hib anıbu ıt u “Rımu Bı”. * ¹⁸ Bı niñpe ap Edru; ap Pilip; ap Badolomyu; ap Madyu; ap Domas; ap Jems, Alpias ñı niñpe; ap Padias; ap Saimon, niñp Saimon Selod a gımidal. ¹⁹ Pen ap Judas Iskariod. Niñpe me hainö Jisas niñp mumug ga.

Jisas niñp kıjaki aban alöp, a gıla

²⁰ Pen Jisas ram ap arö, kauyan niñbi bı iru nöp ap magum gı mıdeila niñjöm, bı niñpe gau aip nan niñöl rö laga. ²¹ Anıg gö, niñbi bı rımnap Jisas hau alöp a gılö niñjöm, niñpe, niñmam bı niñp uł gıniñp aula.

* 2:27: Dud 5:14 * 3:4: Luk 14:3 * 3:6: Mad 22:15-16 * 3:9-10: Mad 14:36 * 3:11: Luk 4:41 * 3:12: Mak 1:34 * 3:16: Jon 1:42 * 3:17: Luk 9:54

22 Pen lo manö hag ñeb bi Jerusalem nibö aula gau hagla, “Kijaki aiön pi nan gau nap kale Bielsebul Jisas niþ abañ alöp rö, aiön pi nan gau hag yuab,” a gila. Manö piral anibu hageila, * 23 Jisas nipe niþöm, niþi bi gau kalip hagö aueila, manö adö anibu manö hod riköm haga, “Seden aige göl göm Seden niþ hag yunab? 24 Niþi bi ram m+nöñ añ ap kale ke nöþ pen pen ginaböl u, m+gan anibu asik ke ke linaböl. 25 Pen amilap apilap gau u rö nöþ pen pen ginaböl u, asik ke ke linaböl. 26 Anib u rö, Seden nipe ke kijaki aiön pi nan nipe gau hag yueinab u, asik ke ke löm böñ nöþ lug paknab.

27 “Bi kal yabiþ ap ram nipe au midö niþöl gi, bi ap apöm, nan nipe gau ud aragnab; nöþ bi kal anibu niþ nag+ adik löm me, am nan ram nipe gau midöp u ud arnab.

28 “Pen niþ aij gimim! Niþi bi gau nan si nan naij niþön niþön ginaböl u, God niþöm arö ginab. God niþ hag junaböl u, nipe niþöm arö ginab. 29 Pen Ana Uþ u niþ hag junaböl u, God niþöm arö gagnab. Nan si nan naij ginab anibu pör nöþ mideinab,” a ga. 30 Jisas niþ, “Kijaki aiön pi nan gau niþ abañ alöp,” a geila u me, anig haga.

Jisas nime nimam bi gau

31 Pen Jisas nime nimam bi apöm, höñ löyañ midöm, bi ap niþ, “Ne am Jisas niþ hagö auañ,” a gila. * 32 Anib u, niþi bi ram raul m+gan yañ Jisas niþ big gigabö gi asik mideila gau niþ hagla, “Name nañ+n namam bi gau höñ yañ am midöm, ‘Ne aue,’ gaböl,” a gila. 33 Anig hageila, Jisas haga, “Ami yad, mam yad bi an?” ö ga. 34 Anig hagöm, Jisas niþi bi mideila gau niþ padiöl gi haga, “Kale me ami yad, mam yad midpim. 35 Niþi bi God hagöp rö gipal gau me, mam yad, añ yad, ami yad midpal,” a ga.

* 3:22: Mad 9:34; 10:25
Mad 13:34; Mak 4:33-34

* 3:31: Mak 6:3; Jon 2:12; Ap 1:14

* 4:1: Mak 3:7-9; Luk 5:1-3

* 4:2:

4

Jisas, bi nan yin yimöb u, manö hod riköm haga

(Mad 13:1-9; Luk 8:4-8)

1 Jisas Niþ Wanö Galili goþ au amöm, niþi bi gau kalip kauyañ manö hag niþ midö niþöl gi, niþi bi iru yabiþ nöþ ap magum gila. Anig geila, Jisas niþ magiþ ap adö u asiköm, am niþ an söl au midöl gi, niþi bi niþ goþ gau urak mideila gau kalip manö hag ña. * 2 Manö anib gau manö hod riköm adö ke ke iru nöþ hag ña. *

3 Manö adö ap manö hod riköm haga, “Manö hagnig gabin i niþim! Bi ap wög adin nipe u wid yin ranañ, a göm, ud yuö arö niþöl gi, 4 rimnap adan arep adö au lugö, yaur gau apöm niþnaböl. 5 Rimnap kabö adö m+nöñ pro pro linab au lugöm rannab u pen 6 kidiþ yuö aragnab rö, sidö niþöm, miþep ginab. 7 Rimnap gilikasi mideinab an au lugöm, rannab u pen gilikasi gau pimamu gi pak niþö, magö pilagnab. 8 Pen yin rimnap m+nöñ aij adö u lugöm, ran aij göm, magö pil aij ginab. Rimnap magö niþ juöl ado gi da siduñ lañ (30) rö pilnab, rimnap magö niþ juöl miþhau niþañ (60) rö pilnab, rimnap niþ juöl unbö mamid u (100) rö pilnab,” a ga. 9 Jisas manö anibu hag pis göl gi haga, “Kale niþi bi gasi rimid midainim gau, manö hagabin i rimid li niþ aij gimim,” a ga.

Jisas ai ginig göm manö hod rik hagnidöp

(Mad 13:10-17; Luk 8:9-10)

10 Jisas manö hagö niþöl gi, niþi bi niþ mideila anib gau ke ke arla niþöm bi nipe unbö m+gan lañ gau abe, niþi bi nipe rimnap halö abe, Jisas niþ hagla, “Manö hod rikmön hagpan it u niþön?” ö gila. 11 Hageila haga, “God niþi bi udöm abad mideinab manö u, God gö kale niþbim u pen niþi bi gau kalip hod

ríkem nöp hag ñabin. ¹² Anig ginö, bi God manö hagep ap God Manö kalí kliš ríkóm haga rö nöp ginab. Nipe haga,

‘Amgö niñnaböl u pen nan rímnap niñagnaböl.

Manö niñnaböl u pen manö it hagöp anig rö göm niñagnaböl.

Niñ aij gíblap, God niñp hag niñnaiblap,

nan si nan naij gípal gau niñjöm arö gíböp,’ a gíla,” a ga. *

Jisas bi nan yíñ yímöb manö hod ríkóm haga u, manö it u hag ña (Mad 13:18-23; Luk 8:11-15)

¹³ Jisas anig hagöm kalíp haga, “Manö hod ríkem hagpin aníbu niñagpim u, hainö manö rímnap halö hod rík hageinabin u, aigöl gímim niñnabim?” ö ga. ¹⁴ Wid yíñ u, God Manö nipe u, a gem, hagpin. ¹⁵ Yíñ rímnap adan arep adö au lugnab, a gípin u, niñbi bi gau God Manö niñnaböl u pen magö aníbu nöp Seden apöm manö aníbu ju ud arnab, a gem, hagpin. ¹⁶⁻¹⁷ Pen yíñ rímnap kabö adö mínöñ pro pro línab au lugöm, rannab u pen kídiñ yuö aramöm píđöñ gagö, síđö niñjöm mítep ginab, a gípin u, niñbi bi gau God Manö u gísön magö u niñlö aij gö niñöl gí, udnaböl u pen yöp pro pro magö u mídlö niñöl gí, míñör rímnap aunab aka bi gau kalíp gí naij ginaböl niñjöm manö aníbu arö ginaböl, a gem, hagpin. ¹⁸ Yíñ rímnap gíñkasí an au lugöm rannab, a gípin u, niñbi bi God Manö niñnaböl u pen ¹⁹ wög waryö, ram köp haneb, kaj nan gau gasí iru niñjöm, ru kíbab, uñpö mani nan gau gasí iru niñjöm, nan gau gau nöp gasí niñnaböl u me, God Manö u pímamú gí pak ñíñjö, magö pílaggab, a gem, hagpin. *

²⁰ Wid yíñ mínöñ aij adö au lugnab a gípin u, niñbi bi God Manö niñjöm, niñ udeinaböl niñjöm magö ñín juöl

ado gí da síduñ lan (30), aka ñín juöl míhau niñgan (60), aka ñín juöl unbö mamíd u (100) rö pílnab; gasí aníbu niñjem hagpin me u,” a ga.

Hapö lauöm adö aulík lep (Luk 8:16-18)

²¹ Jisas pen kauyan manö ap hod ríkóm haga, “Niñbi bi gau hapö lauöm rin cög mígan gau aka abañ adö hanbal mo gayík gau pí gagnaböl; adö aulík lílö mailö ginab. * ²² Aníbu u rö, niñhön niñhön míñi pí göl míđöp u, hainö waiö lö niñnaböl. * ²³ Kale niñbi bi gasí rímíd mídainím gau, manö hagabin i rímíd lí niñ aij gímim,” a ga.

²⁴ Kalíp manö ap haga, “Manö niñnabim u, rík dam niñ aij gímim. Kale niñbi bi gau kalíp manö kub hagmim, pen aige rö ñímim a ginabim u, God nipe niñjöm kalöp ke u rö nöp manö kub hagöm, pen u rö nöp unbö rö ñímim a ginab. Pen nipe kalöp pen rímnap halö adö lan abe ñímim a ginab. * ²⁵ Niñbi bi nan rímnap míđöp gau rímnap halö udnaböl; pen niñbi bi nan rímnap mídagöp gau, nan rímnap pro pro míđöp u halö ud arnaböl. *

Krais manö aij u hag ñílö arö, niñbi bi iru nöp niñ udnaböl

²⁶ Jisas manö ap manö hod ríkóm haga, “God niñbi bi udöm abad mídeinab u, aiud adö i rö míđöp. Bi wög nap ap wid yíñ ranañ, a göm, dam wög naböñ nipe gau yunab. ²⁷ Wid yíñ wög naböñ au yuöm, han ajö niñöl gí, marep göm, rannig gab. Aigegö göm ranöb, a göm, niñagnab. ²⁸ Míñöñ u ke gö, síñp hañauöm, ranöm, magö pílöm, po ginab. ²⁹ Pen wög naböñ nap niñbö u po gö niñjöm, rík dam lep ñín u auöp, a göm, ru ağıame u damöm, rík daunab,” a ga. *

* **4:12:** Ais 6:9-10; Ap 28:26-27 * **4:19:** Mad 19:23-24 * **4:21:** Mad 5:15; Luk 11:33 * **4:22:** Mad 10:26; Luk 12:2 * **4:24:** Mad 7:2 * **4:25:** Mad 13:12; 25:29; Luk 19:26 * **4:29:** Joe 3:13; Rep 14:15

Jisas mab masded u, manö hod rîkôm haga

(Mad 13:31-32; Luk 13:18-19)

³⁰ Jisas anîg hagöm haga, “God nîbi bî udöm abad mîdeinab u, aiud nîhôn rô udem hagnö nîñnabim? ³¹⁻³² Me, mab masded yîñ rô u, a gînam. Nan yîñ rîmnap kub yîmbal gau pro ranöb, pen masded yîñ u pro yabîl yîmlö, ran kub göm, ramö alö, yaur gau apöm hai anîb gau lî mîdpal,” a ga.

Jisas manö hod rîkôm hagnîdöp
(Mad 13:34-35)

³³ Jisas nîbi bî gau kalîp manö hod rîkep anîb gau rô iru nöp hag ñîmîdöp; anîg göm, manö aij u kalîp hag ñîmîdöp. Kale manö nîñ aij gînaböl manö u nöp kalîp hag ñîmîdöp; manö nîñ aij gagnaböl manö u hag ñaga. ³⁴ Nîpe kalîp manö hod rîkôm nöp hag ñîmîdöp. Hainö bî nîpe gau aip ke mîdöl göm, manö îl magöñhalö hag ñî aij gîmîdöp.

Jisas hagö, hadal ur ga
(Mad 8:23-27; Luk 8:22-25)

³⁵ Ñîñ anîbu nöp ram dugöp magö u, Jisas bî nîpe gau kalîp haga, “Ñîg wanö böñ lödañ arun,” a ga. ³⁶ Anîg hagö, bî nîpe gau nîbi bî iru nöp ap mîdeila gau kalîp arö göm, ñîg magîb Jisas mîdeia mîgan u ranöm, hadla. Ñîg magîb rîmnap halö aip arla. ³⁷ Anî arlö nîñöl gî, adîñ pîñöm asad apöm, ñîg si ral ñîg magîb mîgan u amöm, am lugnîg rô ga. ³⁸ Jisas nîpe pen ñîg magîb mîgan adîñ lajîñ adö, nabîc îlön löm haneia nîñöl gî, bî nîpe gau nîp am aña göm hagla, “Manö hag ñeb bî, hon magöñhalö umnîg gabun gasî u nîñagpan ar?” a gîla. ³⁹ Hageila, Jisas uraköm, pîñöm asad udeia u abe, ñîg si ral aueia u abe, agamîj mîd a gö, pîñöm asad udeia u hir göm, ñîg si ral aueia u böñ nöp ur göm ga.

⁴⁰ Pen Jisas bî nîpe gau kalîp haga, “Kale nîhôn gîñîg pîñîñ gabim?”

Kale nîñ udep magö kale pro ap mîdöp nîñöm pîñîñ gabim aka?” ga. ⁴¹ Hagö, kale aiö göm, pen hag nîñö pen hag nîñö göm hagla, “Bî anîbi an? Aige gö göm hagajîp, pîñöm asad udajîp u abe, ñîg si ral auajîp u abe, manö nîp u nîñöm, hagöp rô göp?” ö gîla.

5

Kîjaki bî ap nîp abañ al mîdeia u, Jisas hag höñ yua

(Mad 8:28-34; Luk 8:26-39)

¹ Jisas bî nîpe gau aip ñîg magîb udöm, Ñîg Wanö Galili juöm, ram mîñöñ Gerasa nîbi bî mîdeila böñ lödañ adö amjaköm, ² ñîg magîb u arö göm, ujanîd lugö nîñöl gî, magö anîbu nöp, kîjaki abañ al mîdeia bî ap, wîp rîgöl mîgan gau nîbö apöm, Jisas mîdeia au aua. ³⁻⁴ Bî anîbu wîp rîgöl gîla kabö mîgan gau han ajmîdöp. Nîp pör sen udöm, ñîmagö ma nîpe gau lî rîbîkmîdal u pen sen gau gö, pa gî dö gö, armîdöp. Nîpe klö yabîl gîmîdöp u me, nîp gîlö gasî nîññîm rô laga. ⁵ Sîdö anî, sîböñ yanî, wîp rîgöl gîmîdal kabö mîgan gau abe, nö îlö gau abe, gauî göl göm, kabö udöm, hañ romanî nîpe ke rîbmîdöp. ⁶ Pen ñîñ anîbu, nîpe Jisas nîp yîjîg nîñöm, gî dö gî amöm, Jisas mîdeia au kugom yîmö, ⁷⁻⁸ Jisas kîjaki bî anîbu nîp abañ al mîdeia u nîp haga, “Ne kîjaki aiön pi, bî i nîp arö gîmön höñ aru!” a ga.

Hageia haga, “Jisas, God klö unbö ke yabîl Ñî nîpe. Yîp nîhôn gîñîg auban? Manö nîñö hagnöm, ‘God nîñ mîdöp rô, yad nöp îlön mab rô ñagnabin,’ a gîmön!” a ga. *

⁹ Anîg hagö, Jisas bî anîbu nîp haga, “Hîb ne nîhôn?” ö ga.

Hageia haga, “Yîp kîjaki iru nöp abañ alöp rô, hîb yad ‘Iru Nöp,’” a ga. ¹⁰ Nîpe Jisas nîp, kîjaki aiön pi gau ram mîñöñ ke mîlö gau hag yuagnöm, a göm, hag nîñöl gî nöp mîdeia.

* 5:7-8: Mak 1:24

11 Pen magö an+bu, kaj iru yabił amil ñiñeila s+nañ ba an+bu gau.

12 An+bu u, kijaki gau Jisas n+ip neb neb göm hagla, “Han+ip hagö, amun kaj g+ilañ kal+ip yuö hi+kun,” a g+ila.

13 An+g haglö, Jisas yau a gö, kijaki gau b+ an+bu n+ip arö göm, amöm kaj gau kal+ip yuö hi+klö, magöñhalö du dausan rö p+g ju rul yañ amöm, g+ dam ñ+g wañö yañ paköm, magöñhalö ñ+g ñ+ñöm um hakla.

14 Pen b+ kaj mukm+dal gau, ga an+bu n+ñöm, am daun an+bu abe, ram m+nöñ gau abe, manö an+bu hag ñ+lö n+ñöl g+, n+bi b+ gau am n+ñun, a göm, Jisas m+deia au aula. 15 Apöm n+ñla, b+ nöd kijaki iru nöp abañ ala an+bu, wañ+j y+möm, m+id aij göm, as+ik m+deia. N+ñlö, an+n+n gö p+ñ+n g+ila.

16 N+bi b+ nöd m+deila gau, n+bi b+ hain aula gau kal+ip, b+ kijaki abañ al m+deia b+ u n+ip Jisas n+hön n+hön ga u hag ñ+la. Pen kaj gau kal+ip n+hön n+hön ga u abe hag ñ+la. 17 Pen n+bi b+ an+bu gau, manö hagla an+bu n+ñöm, Jisas n+ip manö neb neb göm hagla, “Ram m+nöñ hon i arö g+mön arul!” a g+ila. 18 Hageila, Jisas ñ+g mag+ib udöm arn+g gö, b+ gö kam+ñ la u n+ip neb neb göm haga, “Yad aip arul aka?” ga. 19 Hageia, Jisas b+ u n+ip w+hö göm, haga, “Ram ne arammön, n+bi b+ ne gau kal+ip, B+ Kub nöp mög yabił n+ñöm, n+hön n+hön göp manö u magöñhalö hag ñ+mön,” a ga. 20 Hagö, b+ an+bu ram m+nöñ Dekapolis añ au, daun gau g+ ajöl g+, Jisas n+ip n+hön n+hön ga u, n+bi b+ gau kal+ip hag ñö, kale magöñhalö aiö yabił g+ila.

Jisas gö, n+bi ap lam+ñ la, pai uma ap uraka

(Mad 9:18-26; Luk 8:40-56)

21 Jisas pen ñ+g mag+ib udöm, kauyañ ado g+ am Ñ+g Wañö Galili böñ lödañ goł au m+idö n+ñöl g+, n+bi b+ iru nöp n+ip aula.

22-23 B+ ap hib n+pe Jairas. N+pe Juda magum gep ram ap abad m+dm+döp. Jairas Jisas n+ip n+ñöm, ap m+deia au kugom y+möm haga, “Pai pro m+dmagö yad u umn+g gab. Ne yad aip aumön n+ip ud n+ñö, urak arañ,” a ga. 24 Hagö, Jisas uraköm Jairas aip arlö n+ñöl g+, n+bi b+ iru nöp amöm, Jisas n+ip c+ro c+ro ñöm añ añ löm ud areila.

25 Pen n+bi ap, n+pe n+bi adan ajm+idöp m+ unbö m+gan lañ la.

26 N+bi an+bu wös wameb b+ gau kal+ip, y+ip g+lö kam+ñ lañ, a göm, mani n+pe magöñhalö hadö raua u pen n+ip g+lö kam+ñ lagöm, rap+n kub yabił ga. 27-28 Pen n+pe Jisas g+m+idöp manö u haglö n+ña rö, am wañ+j bad n+ip u ud n+ñnö kam+ñ l+nab, a göm, n+bi b+ iru m+deila añ au jöl adö apöm, wañ+j n+ip u ud n+ñö, 29 magö an+bu nöp hagape lugm+idöp u m+lep gö, añ n+pe au yañ n+ña, n+ip nan ga u kam+ñ la. 30 Pen Jisas ke n+ña, klö n+pe r+imnap ara n+ñöm, ado göm, n+bi b+ iru m+deila gau kal+ip haga, “Wañ+j yad u ban ud n+ñöb?” ö ga.

* 31 Hageia, b+ n+pe gau hagla, “N+bi b+ iru nöp nöp c+ro ñaböl u, n+hön g+n+g y+ip b+ an ud n+ñöb, a g+mön, hagabön?” ö g+ila. 32 Pen Jisas manö kale hagla u udagöm, y+ip b+ an ud n+ñöb, a göm, ulhai n+ñöl g+ m+deia.

33 Pen n+bi an+bu, n+ip n+hön n+hön ga u n+ñöm, p+ñ+n göm g+l g+l göl g+ apöm Jisas m+deia ma il n+pe au kugom y+möm, n+ip kam+ñ la manö u magöñhalö waiö hag ña.

34 Jisas pen n+ip haga, “Pai yad. Jisas y+ip gö kam+ñ l+nab, a g+mön, n+ñ udpan rö, nöp g+nö kam+ñ löp me u. Ne arammön m+id aij g+mön,” a ga. *

35 Jisas manö an+bu hagö n+ñöl g+, Jairas b+ n+pe r+imnap, ram n+pe au n+bö apöm hagla, “Pai ne u hadö umöb; hag ñeb b+ i hagö, ma ilön auagn+m, ado g+ arn+m,” a g+ila.

36 An+g hagla u pen Jisas manö kal+ip u udagöm, Jairas n+ip haga, “P+ñ+n

* 5:30: Luk 6:19 * 5:34: Mak 10:52; Luk 7:50; 17:19

gagmön; gasi klö gi niñmön,” a ga. ³⁷ Jisas anig hagöm, niñi bi gau aip aragnabun, a göm, kalip anib gau hag löm, Pida u, Jems u, Jems nimam Jon u, kalpe yam nöp ut gi ara. ³⁸ Kale Jairas ram u amjaköm Jisas niña, niñi bi manö pig hagöm, mitöñ magö göl gi mideila. ³⁹ Ram raul migang yan amöm haga, “Niñön ginig manö hauñ gimim, mitöñ gabim? Pai u umagöp; yiñharin hon hanab,” a ga. ⁴⁰ Anig hagö, nip miñhol gilö, kalip hag höñ yuöm, pai niñe nap ber u udöm, bi niñe kabö u udöm, ut gi pai u um mideia ram raul migang yan ara. ⁴¹ Amöm, pai anibu niñmagö kid nip u udöm, Arameik manö löm haga, “Dalida kom!” a ga. Manö haga anibu it me, “Pai pro! Nöp hagabin, urak!” * ⁴² Jisas nip manö hagö, magö anibu nöp uraköm, ap ran ap lugö niñöl gi, niñi bi gau aiö yabiñ gila. Pai anibu mi niñe unbö migang lan ara. ⁴³ Niñi bi mideila gau aiö gilö niñöl gi, Jisas manö klö hagöm haga, “Gipin anibu niñi bi gau kalip waiö hag niñagmim,” a ga. Anig hagöl gi kalip haga, “Pai u nip nan magö rimnap niñe niñan,” a ga.

6

Nasared niñi bi Jisas nip niñ udagla

(Mad 13:53-58; Luk 4:16-30)

¹ Jisas bi niñe gau ut gi ram miñön anibu arö göm, daun niñe ke Nasared ara. ²⁻³ Am midöm, Juda God nip sabe gep niñ u, magum gep ram u amöm, niñi bi iru nöp ap mideila gau kalip manö hag niñ niñöl gi, aiö göm hagla, “Bi anibi kapeda ram miñön i niñbö bi, Maria niñ niñe ap. Niñam niñe u Jems, Josep, Judas, Saimon me. Niñin bi niñe gau aip midpun i. Pen manö aij anibu gai niñbö niñöm hagöp? Nan gagep rö aigöl göm göp?” ö gila. Anig hagöm, nip udagla. *

⁴ Pen Jisas kalip haga, “Bi God manö hagep gau, ram miñön migang rimnap gi ajlö, bi kub hon, a göm, udnaböl u pen ram miñön kale ke gau, manö kalpe u udagnaböl,” a ga. * ⁵ Nip niñ udagla u me, nan gagep rö rimnap ginim rö laga; niñi bi nan ga gau miñöp nöp ud niñö, kamini la. ⁶ Pen Nasared niñi bi nip niñ udagla u niñöm Jisas aiö yabiñ ga.

Jisas bi niñe unbö migang lan, wög yip gimim, a göm, hag yua

(Mad 10:5-15; Luk 9:1-6)

Jisas pen ram rilig aglö ram miñön anib gau gi ajöl gi, niñi bi gau kalip God Manö u hag ña. ⁷ Niñ ap bi niñe unbö migang lan gau wiñ alö aueila haga, “Bi miñöp ke, bi miñöp ke ram miñön gau ke ke ammim, manö aij yad u hag niñmim. Yad kalöp hag yuabin rö, manö hag niñ ajöl gi, kijaki aiön pi nan gau hag yunig, hag höñ yunabim,” a ga. ⁸ Manö ap pen haga, “Anig gimim u, nan niñeb, wañib, mani ud aragmim; ilön nabön u nöp ud armim. * ⁹ Ma rirup limim pen sior miñlö añi nöp limim armim; sior rimnap halö ud aragmim. ¹⁰ Ram ap arbe kalöp hag udaiöl, ram anibu nöp midmim, wög gi pis gimim, daun anibu arik anig gimim niñ u nöp armim. ¹¹ Pen ram miñön ap amjakpe kalöp hag udöm, manö kalöp u niñagaiöl, ram miñön anibu arik anig, niñlan, a gimim, ma hañpiñ pakpe lugö armim,” a ga. * ¹² Jisas anig hagö, bi niñe unbö migang lan gau, kale ram miñön gau gau amöm, niñi bi gau kalip manö hag niñöl gi hagla, “Nan si nan naj gipim u, niñön ginig anig gipun, a gimim, arö gimim,” a gila. ¹³ Anig hagöm, kijaki aiön pi niñi bi aban al mideia gau hag höñ yuöm, niñi bi nan ga gau wel li niñlö, kamini la. *

Herod hagö, Jon Bi Niñ Pak Niñ nabic cög niñe u rib gi dö gila

(Mad 14:1-12; Luk 3:19-20; 9:7-9)

* **5:41:** Luk 7:14 * **6:2-3:** Jon 7:15 * **6:4:** Jon 4:44 * **6:8:** Luk 10:4-11 * **6:11:** Ap 13:51

* **6:13:** Jem 5:14

14 Pen Jisas ga rö manö u, ram m+nöŋ r+gon r+gon gau arö, kiŋ Herod u rö nöp n+ŋa. N+bi b+ gau, manö an+bu hag am+il ap+il göl g+ŋ, r+mnap hagla, “Jon b+ ñ+g pak ñeb nab+ic cög magö n+pe u hagmön,” a ga. 15 R+mnap hagla, “B+ an+bu b+ ne Ilaija,” a g+la. Pen b+ r+mnap hagla, “B+ God manö hagep hadame nöp m+dm+dal rö b+ ap apöm m+idöp,” a g+la. 16 Pen kiŋ Herod n+pe n+ŋöm haga, “U Jon b+ ñ+g pak ñeb nöd uŋam r+ib g+ dö g+nö u nöp uraköm, apöm an+g gab,” a ga.

17-19 Pen n+hön: nöd Herod, n+mam Pilip n+bin Herodias n+ŋ uda. Udö, Jon “G+pan an+bu, g+ naij g+pan. B+ nuwöt n+pe udagnab,” a ga. Pen Jon an+g hagö, Herodias Jon n+ŋ n+ŋö mulu lugö hagö, Herod b+ n+pe gau r+mnap hag yuö, amöm Jon n+ŋ nag+ l+la. N+bi Herodias, Jon n+ŋ aigö göl gem al pak l+nam, a göm, gas+ u nöp n+ŋm+idöp u pen * 20 Jon nan naij ap gagm+idöp. N+pe manö n+hön n+hön haga u, Herod n+ŋöm manö aij y+idun göl nöp hagöp, a göm, ñ+ñ+ löm, Jon n+pe b+ aij ap b+ u+ ap m+idöp, a göm, p+ñ+ŋ göm, n+ŋ g+ naij g+naböl, a göm, n+ŋ abad m+id aij g+m+idöp. 21 N+bi Herodias, Jon n+ŋ al pak l+n, a g+ n+ŋ m+id m+id mañ ap, Herod n+me n+ŋ yag daua p+ŋan r+keŋ ñ+n u nöp, nan kub ñ+ŋn+g, gapman b+ kub gau, ami b+ kub gau, ram m+nöŋ Galili b+ kub gau w+ñ alö, nan kub ñ+ŋn+g aula. 22 Apöm nan ñ+ŋlö n+ŋöl g+, Herodias pai n+pe u raul m+gan an+bu apöm kugom ralö, Herod abe, b+ kub ap m+deila gau abe n+ŋlö, kal+p aij gö, kiŋ Herod pai an+bu n+ŋ haga, “G+pan an+bu, nan n+hön hag n+ŋeinabön nöp ñ+nabin,” a ga. 23 Pen manö klö manö n+ŋö nöp hagöm haga, “Yad nöp manö n+ŋö yab+ŋ hagabin. Ram m+nöŋ kub abad m+dpin i hag n+ŋö, nöp naböŋ u hagnö abad m+deinabön,”

a ga. 24 An+g hagö, pai u amöm n+me Herodias n+ŋ, nan n+hön u hag n+ŋnam, a g+ n+ŋö, n+me pen haga, “Jon b+ ñ+g pak ñeb nab+ic cög magö n+pe u hagmön,” a ga. 25 N+me an+g hagö, ad+ŋ pai n+pe y+ŋ+id kiŋ Herod m+deia au amöm haga, “Uri magö i nöp, Jon b+ ñ+g pak ñeb nab+ic cög magö n+pe u ud k+n+ŋ cög m+gan ap l+mön, y+ŋ dap ñ+ŋ,” a ga.

26 An+g hagö, kiŋ Herod Jon n+ŋ gas+ n+ŋö, mög yab+ŋ ga. Pen n+pe b+ kub gau n+ŋ m+dlö n+ŋlö g+, manö klö manö n+ŋö pai u n+ŋ haga u nöp gas+ n+ŋöm, 27 magö an+bu nöp ami b+ n+pe ap, “Am Jon nab+ic cög magö u daumön,” a göm hag yuö, am Jon n+ŋ nab+ic cög magö u r+ib g+ dö göm, 28 ud k+n+ŋ cög m+gan ap löm, dapöm pai an+bu n+ŋ ñö, n+pe pen damöm n+me n+ŋ ña. 29 Pen Jon b+ n+pe gau, Jon n+ŋ uŋam r+ib g+ dö g+la manö u n+ŋöm, kale am wip damöm, kabö m+gan au r+göl g+la.

Jisas n+bi b+ iru nöp nan magö ñö ñ+ŋla

(Mad 14:13-21; Luk 9:10-17; Jon 6:1-13)

30 Jisas manö ud arep b+ gau, kale gau gau wög g+ a+jöl göm, ado g+ apöm, n+bi b+ gau kal+p manö n+hön n+hön hag ñöm, nan n+hön n+hön g+la gau, magöŋhalö Jisas n+ŋ hag ñ+la.

* 31 Pen n+bi b+ iru yab+ŋ nöp am+il ap+il geila u me, Jisas b+ n+pe gau aip nan ñ+ŋöl rö lagö, n+pe kal+p haga, “Hon, n+bi b+ m+dagpal aŋ au amun, y+har+ŋ m+ daiun, kale magö ap ake l+nabim,” a ga. 32 An+g hagöm, b+ n+pe gau aip ñ+g mag+ŋ udöm, ram m+nöŋ n+bi b+ m+dagm+dal au arla. 33 Pen kale ñ+g mag+ŋ ud arlö n+ŋöl g+, n+bi b+ iru nöp, Jisas b+ n+pe gau aip gau araböl a göm, daun gau n+bö gau n+bö dip g+ dö g+ aramöm, ñ+g go+ adö adan m+lö u nöd amöm, Jisas b+ n+pe gau aip arn+g geila gau, nöd am m+deila. 34 Jisas b+ n+pe gau aip ñ+g go+ au amjak p+idöŋ göm, ñ+g mag+ŋ

* 6:14: Mad 16:14; Mak 8:28; Luk 3:19-20 * 6:17-19: Lep 18:16 * 6:30: Luk 10:17

arö göm, nibi bi iru mideila gau kalip niñöm gasi nipe ke gasi niñöm niña, kale kaj sipsip bi abad midep ap midagöp rö u mideila. Anibu niñö, mög gö, nipe if göm kalip manö rimnap rapin hag ni mideia. *
³⁵ Sidö hadö wad ara niñöm bi nipe gau apöm nip hagla, “Sidö hadö wad aröp. Aui ram minöñ nöp an aui. *
³⁶ Anib u, nibi bi gai i hag yuö, kale am ram rilig aglö ram minöñ yöp söl gai i aramöm, nan magö kale rimnap rau niñlan,” a gila.

³⁷ Hageila, Jisas haga, “Kale ke kalip nan magö rimnap nimim,” a ga. Hageia hagla, “Anig hagpan u, bi rakin unbö raleb jin wög göm mani udpal rö udun nan magö rau dapun, kalip nun aka?” gila. ³⁸ Hageila, Jisas haga, “Bred magö kale aigöl gi rö midöp? Am niñim!” a ga. Hageia, am niñöm hagla, “Hon bred magö unbö mamid u, kabsat mihöp halö midöp,” a gila. ³⁹ Anig hageila, Jisas haga, “Nibi bi gai i hagpe, asik balu ke ke löm, nan utan adö gai i asik midlö aran,” a ga. ⁴⁰ Hagö, nibi bi gau kalip haglö, rimnap nin juöl mihau adö gi da sidun lan (50) rö magum balu löm, rimnap ugan nibi bi nin juöl unbö mamid u (100) rö balu lila. ⁴¹ Pen Jisas nipe bred magö unbö mamid u abe, kabsat mihau abe udöm, kumi kabö adö lan au niñöm, God nip, aij a göm, bred u ud jö göm, bi nipe gau kalip ñö, kale pen nibi bi gau kalip nime li ñila. Kabsat mihau u, u rö nöp bi nipe gau ñö, nibi bi gau kalip nime li ñila. ⁴² Neila, niñlö niñlö, kalip mudun ga. ⁴³ Nan adin adin arö gila gau, Jisas bi nipe gau wadi udöm yaglö yaglö, wadi unbö migan lan ajman raua. ⁴⁴ Nan niñla nin anibu, bi gau nöp me, paip dausan ara.

Jisas ñig ut adö u abö gi ara

⁴⁵ Pen magö anibu nöp Jisas bi nipe gau kalip hagö, ñig magib

udöm Bedsaida daun nö lödan arlö niñöl gi, Jisas au midöm nibi bi gau kalip hag yuö arla. ⁴⁶ Hag yuöm, dum nö ilö ap gilan gi amöm, God nip sabe gi mideia. *

⁴⁷⁻⁴⁸ Sibön ginig ga magö u, Jisas nöp midöm niña, bi nipe gau kale ñig magib udöm, ñig an au dan arlö niñöl gi, hadal u areila lau adö auö, uham ñig ut adö lan pirik göl gi areila. Ram jin parika magö u, Jisas ñig ut adö lan au amöm, kalip abhak löm, arnig gö niñöl gi, ⁴⁹⁻⁵⁰ nip ñig ut adö lan au areia u niñöm, u wip ana ap a göm, aninin gö piñin göm aiö gaul gila. Adin Jisas kalip haga, “Piñin gagmim! Yad nöp auabin! Gasi iru niñagmim!” a ga. * ⁵¹ Hagöm, ñig magib migan arö, hadal udeia u ur ga. Anig gö, Jisas nipe aigöl göm anig göp, a göm, gasi iru yabit niñla. * ⁵² Nipe bred udöm nibi bi iru nöp nime li ña u niñla u pen nin anibu Jisas nip niñ ud aij gagla. ⁵³ Pen ñig an u am am ram minöñ Genesared amjaköm, ñig magib u nagi adik lila. ⁵⁴ Ñig magib au arik arlö niñöl gi, nibi bi anib gau Jisas auöp, a gilö niñöm, ⁵⁵ yinid ram minöñ gau gau kid kid amöm, nibi bi nan ga gau kalip dam Jisas am mideia au areila. ⁵⁶ Nin anib gau, Jisas ram rilig aglö gau aka daun gau aka ram minöñ yharin gau amjakö, nibi bi nan ga gau kalip dap maker an au löm, Jisas nip neb neb göm hagla, “Ne midö, nibi bi nan göp gau, waij adin nöp u ud niñlö, kalip kamij lan,” a gila. Jisas yau a ga niñöm nibi bi nip ud niñla gau kalip magöñhalö kamij la.

7

Nan hibur midmagö an dan nibo höñ aunab u nöp me pri mideinab

¹ Bi Perisi rimnap, bi lo manö hag ñeb rimnap, Jerusalem nibo apöm, Jisas mideia au niñ midöm niñla,

* 6:34: Nab 27:17; Mad 9:36

* 6:35: Mak 8:1-9

* 6:46: Luk 5:16

* 6:49-50: Luk 24:37

* 6:51: Mak 4:39

* 7:2: Luk 11:38

2 Jisas bi nipe rimnap, nipsis nhi bi asi masi gi aij göm, nan ñiñmidal rö, gagla. * 3 Perisi bi gau abe, Juda nibi bi gau magöñhalö abe, nipsis nhi bi hagnidal rö niñöm, ñimagö ñig li yuöm nöp, nan ñiñbal. 4 Maker an au am midöm, ram ado gi apöm, u rö nöp ñig li yuöm nöp, nan ñiñbal. Pen kap, rin cög, kapa nan gau u rö nöp ñig li yuöm nöp, nan ñiñbal. Nan anibu rö magöñhalö kñiñ aij gipal. *

5 Anib u, Jisas bi nipe gau nan yiñharin ñiñla u niñöm, bi Perisi gau abe, bi lo manö hag ñeb gau abe Jisas nip hagla, “Bi ne gau niñön ginig, apis bac bi hagla rö, ñimagö kale u ñig li yuöm wasö, yiñharin nöp nan ñiñaböl?” ö gila. 6 Hageila, Jisas haga, “Kale manö piral hagnip u, Aisaia manö niñö yabiñ hagnöm, God Manö u kali kñiñ riköm haga,

‘Nibi bi gai i, God hib hagno adö arab a gipal u pen yiñharin manö nöp hagal; yip midmagö lagpal. *

7 God lo manö u hag ñabun, a gipal u pen nibi bi manö kale ke hagnip manö u nöp hag ñaböl.

Anib u, yip sabe göm hib yad hagnö adö aragab.

Yiñharin manö nöp hagnaböl,’ a ga.

8 Anib u rö, kale God manö hag la u arö gimim, nibi bi manö kale ke hagnip u udmim, nap nahai bi hagnidal adö u hain gimim gabim,” a ga.

9 Jisas kalip kauyan hagnöm haga, “Kale gasi kid hiik niñmim, God manö hag la u ud ke gau yumim, gasi magö kalpe ke u nöp niñ udmim hain gabim. 10 Mosi God Manö adin ap kali kñiñ riköm haga, ‘Name nap hagnip rö niñ udmim, kalip ud aij gimim; pen ñi pai rimnap niñe nap kalip manö mulu kal lugö hagaiöl, al pak libe umöl,’ a ga. * 11 Pen kale manö adö anibu kabö göl hag ñagnip. Bi ap, ami bapi arö ginabin,

a ginab u, kalip hagnab, ‘Ami bapi, yad nan aij rimnap kalpe miñhöñ ñibnep pen mani kalpe miñhöñ ñeb mani u, uri yad God nip ñinabin, a gipin u me, mani kalpe miñhöñ ñeb ap midagöp,’ a ginab. 12 Anig gilo, kale niñmim hagnabim, ‘Kale anig gipal u, manö midagöp,’ a ginabim. Anig hagpe, kale God manö haga u arö göm, nan aij rimnap niñe nap kalip ñagnaböl. 13 Anib u, gasi magö kalpe ke u nöp niñmim, hain gimim, bi hain nibö rimnap halö hag ñibe, kale pen u rö nöp bi hain nibö rimnap hag ñilö, hag ñi dam dapil gilo niñöl gi, God Manö nan yiñharin rö ud ke gau yubal. Pen niñe nap manö hagnip u nöp wasö; kale nan iru nöp anig unbö rö nöp gabim,” a ga.

14 Jisas anig hagnöm, nibi bi iru nöp midaila gau kalip hagnö, nipe midaila it au aueila haga, “Manö hagnig gabin i kale magöñhalö niñmim, manö it rik niñ aij gimim. 15 Kale nan ñiñbe an yan arnab u pri midageinab; nan hibur midmagö an kale dan nibö höñ aunab u nöp gö, kale gac halö midainabim. * 16 Kale nibi bi gasi rimid midainim gau, rimid li niñ aij gimim,” a ga.

17 Jisas anig hagnöm, nibi bi gau kalip arö göm, ram raul migan arö, bi nipe gau nip hag niñla, “Manö hod rikmön hagnip anibu, it u niñön?” ö gila. 18 Hageila, haga, “Nibi bi gau kale niñagnip rö, kale u rö nöp niñagnip ar? Nan asi masi gipal gau, hatöwatö ñiñlö, hibur an yan arö, God niñö pri midageinab. 19 Pen niñön: nan ñiñbal anib gau, midmagö an yan aragnab; hibur an yan nöp arö, hib halö kil yunaböl,” a ga. Jisas manö haga anibu, nan gau magöñhalö ñiñeb nöp, asi masi gep rimnap midagöp, a ga.

20 Pen Jisas anig hagnöm haga, “Gasi naj an kale yan nibö aunab u me, nibi bi gac halö midnaböl. 21 Nibi bi gau an kalip yan gasi naj auö

* 7:4: Mad 23:25 * 7:6: Ais 29:13 * 7:10: Eks 20:12; 21:17; Dud 5:16 * 7:15: Ap 10:14-15

n+ñöl g+̄, kale g+̄ naj g+̄m, nan si ud+̄m, wip al+̄m, n+̄bi si b+̄ si g+̄m, ²² nan gau hon rö lan, a g+̄m, n+̄bi b+̄ r+̄mnap gas+̄ naj n+̄ñ+̄m, man+̄ piral hag+̄m, man+̄ naj hag+̄m, nan gau yad rö lag+̄p, a g+̄, mulu lug+̄, n+̄bi b+̄ hag ju+̄m, hib kale ke dap ran+̄m, hal+̄w+̄al+̄ö g+̄m, naj gep gas+̄ añ+̄ n+̄ñ+̄m g+̄pal. ²³ Nan naj g+̄pal an+̄b gau gas+̄ ke gau n+̄b+̄ö auag+̄p, gas+̄ naj an+̄ kale yan n+̄b+̄ö aunab u me, n+̄bi b+̄ gac hal+̄ö m+̄dnab+̄l.

N+̄bi ap, Jisas n+̄pe gö, pai yad kam+̄ñ l+̄nab, a g+̄m, n+̄ñ u da
(Mad 15:21-28)

²⁴ Jisas ram m+̄n+̄n+̄ñ an+̄bu ar+̄ö g+̄m, am ram m+̄n+̄n+̄ñ daun kub Daia s+̄l an+̄b au ara. Am+̄m, n+̄bi b+̄ gau y+̄p m+̄ñi n+̄ñag+̄l, a g+̄m, ram raul m+̄gan ap am+̄m pi göl m+̄deia u pen pi göl m+̄dain+̄m rö laga. ²⁵ N+̄bi ap, pai n+̄pe n+̄p k+̄jaki aban+̄ ala u me, Jisas au+̄p, a g+̄l+̄ö, n+̄pe am+̄m Jisas m+̄deia au ma i+̄t n+̄p au ku-gom y+̄m+̄m, ²⁶ Jisas n+̄p neb neb göl g+̄ haga, “Pai yad k+̄jaki aban+̄ al+̄p u, hag h+̄ñ yu aran+̄,” a ga. N+̄bi an+̄bu n+̄pe Juda n+̄bi was+̄ö. N+̄pe yag daula ram m+̄n+̄n+̄ñ P+̄n+̄isia, b+̄ ram m+̄n+̄n+̄ñ Siria n+̄b+̄ö abad m+̄dm+̄dal u. ²⁷ Pen an+̄g hageia, Jisas n+̄p haga, “N+̄d ñ+̄ pai nan ñ+̄ñl+̄ö, mudun g+̄nab, aij. Nan mag+̄ ñ+̄ pai ñeb u udun, kain yunabun u aij gagnab,” a ga. ²⁸ Hageia, n+̄bi u pen haga, “B+̄ Kub! U aij hagpan u pen ñ+̄ pai gau nan ñ+̄ñl+̄ö, nab+̄ñ nab+̄ñ gau abañ mo gau lug+̄, kain gau hal+̄ö ñ+̄ñnab+̄l,” a ga. ²⁹ Hageia, Jisas man+̄ an+̄bu n+̄ñ+̄m haga, “Ne an+̄g hagpan u, pai ne k+̄jaki yu+̄ hi+k+̄m m+̄daj+̄p u had+̄ h+̄ñ ar+̄p; ne aru,” a ga. ³⁰ Jisas an+̄g hag+̄, n+̄bi an+̄bu ado g+̄ am+̄m n+̄ñ+̄, k+̄jaki ar+̄k h+̄ñ ar+̄, pai n+̄pe köp ad+̄ au agam+̄j han m+̄deia.

R+̄m+̄d m+̄gan p+̄t ga b+̄ ap Jisas gö, r+̄m+̄d waka

³¹ Jisas ram m+̄n+̄n+̄ñ daun kub Daia s+̄l an+̄b au ar+̄ö g+̄m, am ram m+̄n+̄n+̄ñ

daun kub Saidon s+̄l an+̄b au pak+̄m, ram m+̄n+̄n+̄ñ Dekapolis an+̄ gau am+̄m, Ñ+̄g Wan+̄ö Galili ara. ³² Amjak+̄ n+̄ñ+̄m g+̄, n+̄bi b+̄ gau b+̄ r+̄m+̄d p+̄t ga man+̄ hag aij gagm+̄d+̄p b+̄ ap dap+̄m, Jisas n+̄p neb neb g+̄m hagla, “B+̄ i n+̄p ud n+̄ñ+̄, kam+̄ñ lan+̄,” a g+̄la. ³³ Hageila, Jisas b+̄ an+̄bu n+̄p u+̄t g+̄ ke ke au am+̄m, ñ+̄mag+̄ m+̄l+̄ö n+̄pe u r+̄m+̄d m+̄gan n+̄p u yu+̄m, ñ+̄mag+̄ k+̄ñu al+̄m, a+̄tab n+̄p u ud n+̄ñ+̄m, ³⁴ kumi kab+̄ö lan+̄ n+̄ñ+̄m, ake löl g+̄m, “Epada!” a ga. Man+̄ y+̄l hag+̄m, “Epada,” a ga u, man+̄ i+̄t u “Hi+k+̄,” a ga. ³⁵ An+̄g hag+̄ n+̄ñ+̄m g+̄, b+̄ an+̄bu r+̄m+̄d m+̄gan u p+̄ral hi+k+̄m, maj m+̄gan p+̄ta gö n+̄ñ+̄m g+̄, man+̄ kab+̄ö göl haga. ³⁶ Jisas pen n+̄bi b+̄ gau kal+̄p haga, “Man+̄ an+̄bu n+̄bi b+̄ r+̄mnap kal+̄p hag ñagmim,” a ga. Man+̄ an+̄bu man+̄ kl+̄ö g+̄m haga u pen kale am kl+̄ö g+̄m n+̄bi b+̄ iru n+̄p hag ñ+̄la. * ³⁷ Man+̄ an+̄bu hag ñeila n+̄bi b+̄ n+̄ñ+̄m ai+̄ö g+̄m hagla, “Jisas nan gau mag+̄ñhal+̄ö gaj+̄p aij yab+̄t göp. N+̄pe n+̄bi b+̄ r+̄m+̄d p+̄t göp gau gö, p+̄ral hi+k+̄m, n+̄bi b+̄ a+̄tab m+̄ñ+̄r göp gau gö man+̄ hag aij g+̄pal,” a g+̄la.*

8

Jisas n+̄bi b+̄ iru yab+̄t n+̄p nan mag+̄ ñ+̄ ñ+̄ñla
(Mad 15:32-39)

¹ Ñ+̄n an+̄ an+̄b au n+̄p, n+̄bi b+̄ iru n+̄p ap m+̄dl+̄ö, nan mag+̄ m+̄dag+̄, Jisas b+̄ n+̄pe gau w+̄ñ al+̄ö aueila haga, ² “Yad n+̄bi b+̄ gai i kal+̄p mög n+̄ñabin. Ñ+̄n m+̄hau n+̄gan+̄ yad aip m+̄d+̄m, y+̄har+̄ñ m+̄dpal. * ³ Kal+̄p k+̄y+̄ö n+̄p hag yun+̄, r+̄mnap m+̄l+̄ö gau n+̄b+̄ö aubal rö, adan an+̄ gau am+̄m, amg+̄ m+̄main+̄ö ud+̄, lug paknab+̄l,” a ga. ⁴ Hageia, b+̄ n+̄pe gau hagla, “Ram m+̄n+̄n+̄ñ n+̄p an+̄ an+̄b gai i, nan mag+̄ gai n+̄b+̄ö udun ñun?” ö g+̄la. ⁵ Hageila, Jisas haga, “Bred mag+̄ kale aig+̄l g+̄ rö m+̄d+̄p?” ö ga. Hageia hagla, “Unb+̄ö mudun j+̄ñ u,” a g+̄la.

* 7:36: Mak 1:43-45 * 7:37: Ais 35:5 * 8:2: Mak 6:34-44

⁶ Anig haglö, Jisas nibi bi gau kalip hagö, asiklö niñöl gi, bred magö unbö mudun jing anibu udöm, God nip aij, a göm, ud jö göm, bi nipe gau kalip ñö, kale pen udöl gi, nibi bi gau kalip nime li ñila. ⁷ Kabsal pro bad ap ud mideila u, u rö nöp udöm, God nip aij a göm, bi nipe gau kalip ñö, nime li ñila. ⁸ Ñilö, ñiñlö ñiñlö kalip mudun gö, naböñ naböñ pali pali gila gau, Jisas bi nipe gau wadi unbö mudun jing u yaglö ajman raua.

⁹ Bi nan niñla anib gau, po dausan rö. Jisas pen, nibi bi anib gau kalip hag yuöm, ¹⁰ bi nipe gau aip ñig magib udöm, ram mñöñ Dalmanuda arla.

Perisi birimnap, "Nan gagep rö ap gö niñun," a gila

(Mad 16:1-4; Luk 12:54-56)

¹¹ Bi Perisi rimnap Jisas nip neb neb ginö, niñön rö hagnim, a göm, apöm nip aip manö hag amil apil göm hagla, "Nan gagep rö ap kumi kabö adö lan au gö, niñun," a gila. ¹² Anig haglö, Jisas ake löl göm haga, "Nibi bi miñi midpal ñin i, niñön ginig hagnim, 'Nan gagep rö ap gö niñun,' a gipal? Yad kalöp niñö yabil hagabin, kalöp nan gagep rö ap ginö, niñagnabim," a ga. *

¹³ Anig hagöm, kalip arö göm, bi nipe gau aip ñig magib udöm, ñig wanö böñ lödan arla.

Jisas, Perisi manö kalip u udagöl, a göm, manö hod riköm haga

(Mad 16:5-12)

¹⁴ Pen bi nipe gau hauñ göm, bred iru wasö, magö añi ap nöp ud ñig magib löm, ud arla. ¹⁵ An gau amöl gi, Jisas kalip haga, "Perisi yis kale u abe, Herod yis nipe u abe, niñ aij gimim," a ga. *

¹⁶ Anig hagö, bi nipe gau kale ke hag niñ hag niñ göm hagla, "Bred magö rimnap halö dauagpun rö hagab," a gila. ¹⁷ Jisas pen kale hagla anibu ke niñöm haga, "Niñön

ginig bred magö dauagpun, a gimim, hagabim? Kale manö niñmim, it u niñagpim ar? * ¹⁸ Amgö la u niñagpim? Rimid la u niñagpim? Aka niñmim hauñ gipim? ¹⁹ Bi paip dausan mideila ñin u, bred magö unbö mamid u ud jö gi ñinö, niñöm naböñ naböñ arö gila gau, wadi aigöl gi rö yagpe?" ö ga. Hageia hagla, "Wadi unbö migan lan yagno," a gila. * ²⁰ Anig hageila haga, "Pen bi po dausan mideila ñin u, bred magö unbö mudun jing u ud jö gi ñinö, niñöm naböñ naböñ arö gila gau, wadi aigöl gi rö yagpe?" ö ga. Hageia hagla, "Wadi unbö mudun jing u yagno," a gila. ²¹ Hageila haga, "Pen kale niñmim, niñ aij gagpim ar?" a ga.

Amgö we ga bi ap Jisas gö, amgö ñil niña

²² Pen kale Bedsaida daun amjaklö niñöl gi, nibi bi rimnap bi amgö we ga ap dapöm, Jisas nip neb neb göm hagla, "Nip ud nöñ," a gila. ²³ Hageila, Jisas bi amgö we anibu nip ñimagö kid u udöm, ut gi ram ritig aglö goñ au amöm, amgö nip u kiñu alöm, nip ud niñöm, haga, "Amgö ne nan rimnap niñabön aka?" ga. ²⁴ Hageia haga, "Yau. Nibi bi gau niñabin u, pen mab ur rö gau gi ajaböl," a ga.

²⁵ Hagö, Jisas kauyan amgö magö nipe ud niñö, ading nan gau magöñhalö niñ aij yabil ga. ²⁶ Pen Jisas bi anibu nip haga, "Kauyan ado gi ram ritig aglö nibi bi midpal lödan aragmön; ram ne yidun göl aru," a ga.

Pida Jisas nip haga, "Ne nöp me Mesaia u," a ga

(Mad 16:13-20; Luk 9:18-21)

²⁷ Jisas bi nipe gau aip ram ritig aglö daun kub Sisaria Pilipai söñ au arla. Adan an au amöl gi kalip haga, "Nibi bi gau, yip an a göm niñbal?" ö ga. ²⁸ Hageia hagla, "Nibi bi rimnap nöp Jon bi ñig pak ñeb u, a gipal;

* 8:12: Mad 12:39; Luk 11:29 * 8:15: Luk 12:1 * 8:17: Mak 6:52 * 8:19: Mak 6:41-44

* 8:28: Mak 6:15

rinnap Ilaija, a gipal; rinnap bi God manö hagep ap, a gipal,” a gila. *
 29 Hageila, Jisas kalip haga, “Kale ke pen yip an, a gimim, niñbim?” ö ga. Hageia, Pida haga, “Ne nöp me Mesaia u,” a ga. * 30 Hageia, Jisas haga, “Niñbi bi gau kalip manö anibu hagagmim,” a ga.

Jisas haga, “Yad umem kauyañ uraknabin,” a ga

(Mad 16:21-28; Luk 9:22-27)

31 Jisas pen bi nipe gau kalip manö hag ñöl gi haga, “Bi Ñi nipe ilön kub yabiñ udnab. Bi kub manö ud asikep gau abe, bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi lo manö hag ñeb gau abe, nip niñlö, mulu lugö, al pak lölö, nipe umöm, ñin miñhau niñgan u kauyañ uraknab,” a ga. 32 Jisas manö anibu waiö hagö, Pida niñö, aij gagö, Jisas nip dam goñ au amöm, nip hag göl gi haga, “Manö anibu rö hagagmön,” a ga. 33 Pen Jisas ado göm, bi nipe gau kalip niñöm, Pida nip haga, “Seden! Ke gau aru! God gasi ñöb rö hagagabön; niñbi bi gau gasi niñbal rö nöp niñmön hagabön,” a ga.

34 Anig hagöm, bi nipe gau abe, niñbi bi iru nöp mideila gau abe, wiñ alö, it au aueila haga, “Niñbi bi an an yip pig midniñ göl gau, nan niñhön miñnöñ naböñ adö it i gasi kub niñbal u arö göm, hañ roman kale ke gasi kub niñbal u arö göm, mab kros ud kag göm yip hain göl. *
 35 Niñbi bi, Jisas nip niñ ud midno, aij gagnab a göm niñnaböl gau, böñ nöp ap lug paknaböl. Pen niñbi bi, Jisas nip udun, manö aij nipe niñ ud midno, hanip gi naiñ ginaböl u, manö midagöp a göm gilo arnab gau, God gö pör nöp pör nöp mideinaböl.

36 “Pen niñbi bi, nan aij miñnöñ naböñ adö it i iru nöp udun a göm gilo arö, ram miñnöñ it i midöp nan gau magöñhalö udnaböl u pen pör midep u udagnaböl. 37 Nan aij

gau magöñhalö dam sikim göm, pör midep u rauöl rö lagöp.

38 “Anib u, niñbi bi an, niñbi bi nan si nan naiñ gipal an au midöl gi, nable ginim rö lö, ‘Jisas nip niñagpun,’ a ginaböl gau, hainö Bi Ñi nipe Nap mailö aij unbö ke udöm, ejol uñ gau halö aunab ñin u, nipe kalip u rö nöp nable gö, ‘Niñbi bi gau kalip niñagpin,’ a ginab,” a ga. *

9

1 Pen Jisas anig hagöm, manö ap haga, “Yad kalöp manö niñö hagabin, kale niñbi bi midpim gai i rinnap kamiñ midpe niñöl gi, God niñbi bi udöm abad mideinab ñin u, kñö kub halö auö niñnabim,” a ga. *

Jisas hañ roman nipe u ke yabiñ la
(Mad 17:1-12; Luk 9:28-36)

2 Pen hainö ñin unbö kagoñ jñ u midöm, Jisas nipe Pida Jems Jon kalip yam uñ gi, ram miñnöñ niñbi bi midageila dum ilö lan ap gilañ gi arla. Amöm, Jisas nip niñlö niñöl gi, hañ roman nipe u ke yabiñ la. * 3 Wañj nipe u rud aij ke yabiñ löm, miñmailö yabiñ ga. Pen niñbi bi miñnöñ naböñ adö it i ap wañj rinnap niñ löm uñ mañi gilo, rud anibu rö linim rö lagöp. 4 Pen magö anibu niñla, Ilaija aip Mosi aip apil Jisas aip manö hagailö. 5 Kale niñöm, Pida Jisas nip haga, “Manö hag ñeb bi, hon aij yabiñ ap aui midpun! Anib u, hon ram bada bad miñhau niñgan gun; nöp ap, Mosi nip ap, Ilaija nip ap,” a ga. 6 Kale piñniñ geila rö me, Pida gasi niñ aij göm wasö, hañwañ anig haga.

7 Pen kumi bad ap apöm, kalip ud yuö yuö niñöl gi, manö ap kumi an anib au haga, “U Ñi midmagö yad yabiñ. Manö hagnab rö niñim,” a ga. 8 Anig hagö niñöl gi, kale niñ ginabö göm niñla, bi anib miñhau midagailö; Jisas nöp mideia.

* 8:29: Jon 6:68-69; Mak 9:9 * 8:34: Mad 10:38-39; Luk 14:27 * 8:38: Mad 10:33 * 9:1: Mak 13:30 * 9:2: 2Pi 1:17-18; Ap 3:22

9 Pen kale dum laŋ arö göm, ap lugöl gı, Jisas haga, “Dum i auajun nan gajip niŋbim u, miñi niŋi bi riŋnap kalip hag ñagmim. Hainö Bi Ñi niŋe umöm urakainim u, waiö hag ñimim,” a ga. 10 Hagö, bi niŋe gau niŋi bi riŋnap kalip hag ñagla; kale ke nöŋ hag niŋ hag niŋ göm hagla, “Umem uraknabin, a göp u, manö it u niŋhön?” ö gıla. 11 Anig hagöm, Jisas niŋp hag niŋjöm hagla, “Bi lo manö hag ñeb bi gau niŋhön giŋig hagpal, ‘Ilaija nöŋ aunab,’ a giŋpal?” ö gıla. 12 Hageila, Jisas haga, “Niŋjög hagpal. God Manö u kalı kliñ riköm hagla, ‘Bi Ilaija nöŋ apöm nan gau gi jın geinab,’ a gıla. Pen God Manö u manö ap kalı kliñ riköm hagla, ‘Niŋi bi gau Bi Ñi niŋe niŋp udagöm, niŋp ilön kub niŋnaböl,’ a gıla manö u, niŋhön giŋig anig hagla, a giŋmim, niŋjöm? * 13 Pen Ilaija hagla anıbu, hainö aunab, a giŋmim, gası u niŋjagmim. Niŋp nöŋ yag daulö, kub göm, manö hag ñö niŋjöl gi, gası kale ke niŋjöm niŋp abönamö gi naij yabiŋ gıla. Anıb u, God Manö u kalı kliñ riköm, niŋp giŋnaböl, a gıla rö nöŋ gıla,” a ga. *

Kijaki ñi pro ap aban ala u, Jisas hag höŋ yua

(Mad 17:14-21; Luk 9:37-43)

14 Pen kale ban yaŋ amöm niŋjla, bi lo manö hag ñeb bi riŋnap, Jisas bi niŋe unbö ajip gau aip pen pen hag midlö niŋjöl gi, niŋi bi iru nöŋ apöm, kalip ud yuö yuöm niŋjöl gi mideila. 15 Anig gi niŋjmidlö niŋjöl gi, Jisas apjakaiö, niŋi bi ap mideila gau, aiö göm, am niŋp hag wiŋhai udla.

16 Jisas bi niŋe gau kalip hag niŋjöm haga, “Niŋhön giŋig pen hagö pen hagö gajim?” ö ga. 17 Anig hagö niŋjöl gi, bi ap niŋi bi mideila aŋ anıb au haga, “Manö hag ñeb bi. Ñi yad u, kijaki aban alö, manö gagöp. 18 Ñin riŋnap niŋp rapın gö, ap lug paköm, kiñu habkob gaŋ goŋ

apöm, meg hip yımöm, ñimago ma hañ romanı in göm göp. Pör anig gö gö me, daubin u pen bi ne gau kalip hagnö, kijaki u hag yu wasö niŋjöm arö giŋpal,” a ga.

19 Anig hageia, Jisas kalip haga, “Kale niŋi bi miñi midpim i God niŋp niŋ ud piŋdön gagpim. Ñin mai niŋp niŋ udmim, nan anıb gau ke giŋnabim? Manö pör hagnö niŋjöm u, aige göl gem manö kliñ halö hagnö niŋnabim? Ñi anıbu ud midpin i dauim!” a ga. 20 Hagö, dam Jisas mideia it au daulö, kijaki ñi anıbu niŋp aban ala u, Jisas niŋp niŋjöm, ñi u niŋp gö, ap lug paköm, ado malo göl gi, kiñu habkob gaŋ goŋ apöm luga. 21 Anig gö, Jisas ñi anıbu niŋp niŋp hag niŋjöm haga, “Nan anıbu ñin mai rö ga?” ö ga. Hageia haga, “Hadame nöŋ ñi pro magö u nöŋ ga. 22 Kijaki anıbu, niŋp pör al pak lin, a göm, mab inab aŋ gau abe, ñig aŋ gau abe ud yuöp. Anıb u, halip apıl mög niŋmön, nan anıbu hag yuep rö lainim u, hag yu,” a ga. 23 Hageia, Jisas haga, “Yip niŋhön giŋig, ‘Hag yuep rö lainim u, hag yu,’ a giŋmön hagabön? Hag niŋnabin rö giŋnab, a gi gası niŋnabön u, hag niŋnabön u rö giŋnab,” a ga. * 24 Hageia, ñi niŋp u yıŋid nöŋ haga, “Nöŋ niŋp udpin; anig giŋnabön, a gem, gası u niŋjöm u pen gası miŋhöp niŋnam rö löp u, yip gası aij niŋmön niŋjem yad böŋ nöŋ niŋp udnam,” a ga.

25 Pen niŋi bi iru nöŋ, apıl miŋhau Jisas aip mideila au, gi dö gi aueila niŋjöm Jisas kijaki u niŋp haga, “Ne kijaki, niŋi bi gö riŋmid hauŋ alö manö hagagnaböl u, nöŋ hagabin, ñi u niŋp arö giŋmön, böŋ nöŋ armön, hainö kauyaŋ ado gi auagmön!” a ga. 26 Hagö, kijaki anıbu gauŋ göm, ñi u niŋp gö, ap lug paköm, giŋ giŋ gi, gi piŋdön gö, niŋi bi iru nöŋ hagla, “Hadö umöb,” a gıla. * 27 Anig hagla u pen Jisas ñimago ur niŋe u udöm, niŋp ud urak ña. 28 Hainö Jisas ram

* 9:12: Mal 4:5; Sam 22:1-18; Ais 53:3 * 9:13: Mad 11:14 * 9:23: Mad 21:21; Mak 11:23

* 9:26: Mak 1:26

raul miŋan amöm, bi niŋe gau aip kale nöŋ midöl gi, niŋ hagla, “Niŋhön giŋig hon kijaki anibu niŋ hag yu wasö niŋbun?” ö giŋla. ²⁹ Hageila, Jisas haga, “Kijaki anibu rö yiŋharin hag yuagnaböl; God niŋp sabe giŋlö me, höŋ arnaböl. Wasö u höŋ aragnaböl,” a ga.

Jisas kauyaŋ, “Umeme uraknabin,” a ga

(Mad 17:22-23; Luk 9:43-45)

³⁰⁻³¹ Jisas bi niŋe gau uŋ gi, ram miŋnön anibu arö göm, ram miŋnön Galili an au amöl gi, bi yad gau kalip manö hag niŋ aij giŋnam, a göm, agamiŋ pi göl midöl gi, kalip hag niŋmidöp. Kalip hag niŋm haga, “Bi niŋ niŋe niŋp mumug göm bi rimiŋnap kalip niŋ, niŋp al pak liŋlö, umöm, niŋn miŋhöŋ midöm, niŋn miŋhöŋ niŋgaŋ u kauyaŋ uraknab,” a ga. ³² Niŋe anig hagö niŋöl gi, manö iŋ anibu niŋhön, a göm, niŋp hag niŋnblap u pen piŋriköm, hag niŋnagla. *

Yad nöŋ bi kub midpin, a göm, manö pen pen hagla

(Mad 18:1-5; Luk 9:46-48)

³³⁻³⁴ Pen adan an au amöl gi, Jisas bi niŋe gau, “Yad nöŋ bi kub, ne bi kub wasö,” a göl gi, pen pen haglö ara. Am Kapaneam amjaköm, ram raul u amöm, Jisas kalip hag niŋnöm, haga, “Adan an au apöl gi, manö niŋhön hagpe auajip?” ö ga. Hagö, bi niŋe gau manö anibu hag niŋöl göm aula u niŋnöm, nable gö, pen hag niŋnagla. ³⁵ Hag niŋageila, Jisas am asiŋköm, bi niŋe unbö miŋan laŋ gau kalip hagö aueila haga, “Niŋbi bi kub midniŋ göl gau, niŋbi bi yiŋharin wög gi niŋbal rö midöm, niŋbi bi rimiŋnap kalip magöŋhalö wög gi niŋöl,” a ga. ³⁶ Anig hagöm, niŋpai pro ap dapöm mideila an au löm, wabi göl gi, haga, ³⁷ “Niŋbi bi yiŋp niŋ udöm, niŋpai pro i rö aŋi ap ud aij giŋnaböl u, niŋ u niŋp nöŋ wasö, yad abe udnaböl. Pen yiŋp

udnaböl u, yiŋp nöŋ wasö, Bapi yiŋp hag yuö aunö u niŋp abe udnaböl,” a ga. *

Nibi bi kotmaŋ hon gagnaböl gau, kale niŋbi bi niŋeb hon

(Luk 9:49-50)

³⁸ Pen Jon Jisas niŋp haga, “Manö hag niŋeb bi. Bi ap hib ne hagöm, kijaki aiön pi hag höŋ yuö niŋnün niŋp hagno, ‘Ne bi hon aip jim niŋöl ajagpun u, anig gagmön,’ a giŋno,” a ga. ³⁹ Hageia, Jisas niŋp pen haga, “Niŋp niŋhön giŋig wasö giŋpe? Niŋbi bi yiŋp gasi niŋnöm, hib yad hagöm, nan gagep rö rimiŋnap giŋnaböl gau, hainö ado göm yiŋp manö naiŋ hagagnaböl. ⁴⁰ Niŋbi bi kotmaŋ hon gagnaböl gau, kale niŋbi bi niŋeb hon. * ⁴¹ Pen niŋnim! Niŋbi bi an, kalöp Jisas bi niŋe, a göm, niŋg miŋ niŋlö niŋnabim u, God kalip ud aij giŋnab,” a ga. *

Giŋnaiŋ gun rö löp, a giŋmim, niŋ aij giŋmim

(Mad 18:6-9; Luk 17:1-2)

⁴² “Pen niŋbi bi rimiŋnap apöm, niŋpai yiŋp niŋ udpal gau, kalip nan si nan naiŋ adö u gi yamlö, kale gasi yiŋp u hauŋ göm, nan si nan naiŋ giŋnaböl. Niŋbi bi anig giŋig geinaböl u, nöŋ kabö kub ap unam u nagi ud liŋ riŋbiköm, dam niŋg solwara an au yublap u aij. Pen kamiŋ midöm, anig giŋ naiŋ giŋnaböl u, ilön kub yabiŋ udnaböl,” a ga.

⁴³ Jisas anig hagöm haga, “Niŋmagö ap gö, kale nan si nan naiŋ giŋig gabim u, niŋmagö böŋ anib lau riŋb gi dö giŋ yube, böŋ lau u nöŋ midainim. Anig giŋmim, nan si nan naiŋ anibu gagnabim rö, kamiŋ arnabim. Pen niŋmagö miŋhöŋgöl midö, giŋ naiŋ giŋmim, ram miŋnön Hel, mab pör nöŋ inmidöp au arnabim. *

⁴⁴ Ram miŋnön anibu,

‘kalip giŋse pör nöŋ liŋ midöl gi, mab in nöŋ mideinab.’

* **9:30-31:** Mak 8:31; 10:32-34; Jon 7:1 * **9:32:** Luk 9:45 * **9:35:** Luk 22:24; Mad 20:25-27; Mak 10:43-44 * **9:37:** Mad 10:40 * **9:40:** Mad 12:30; Luk 11:23 * **9:41:** Mad 10:42 * **9:43:** Mad 5:30

45 “Ma kɪd u, u rō nöp. Ma kɪd ap gö, kale nan si nan naj gɪnɪg gabim u, ma kɪd böŋ anɪb lau rɪb gɪ dö gɪ yube, böŋ lau u nöp mɪdainɪm. Anɪg gɪmim, nan si nan naj anɪbu gagnabim rō, kamɪŋ arnabim. Pen ma mɪhōŋgöl mɪdö, gɪ naj gɪpe, kalöp ram mɪnōŋ Hel, mab ke inab u yuö, ilön kub udnabim. 46 Ram mɪnōŋ anɪbu,

‘kalɪp gɪse pör nöp lɪ mɪdöl gɪ, mab in nöp mɪdeinab.’

47 Amgö magö u, u rō nöp. Amgö magö ap gö, kale nan si nan naj gɪnɪg gabim u, amgö magö böŋ anɪb lau ud gulu gɪ yube, böŋ lau u nöp mɪdainɪm. Anɪg gɪmim, nan si nan naj anɪbu gagnabim rō, God ram mɪnōŋ nɪpe au arnabim. Pen amgö magö mɪhōŋgöl mɪdö, gɪ naj gɪpe, kalöp ram mɪnōŋ Hel, mab ke inab u yuö, ilön kub udnabim. * 48 Ram mɪnōŋ anɪbu,

‘kalɪp gɪse pör nöp lɪ mɪdöl gɪ, mab in nöp mɪdeinab.’ *

49 “Bɪt hañ run laulö in dö aij lɪnab u rō, God nɪpe nɪbi bɪ magōŋhalö kalɪp anɪg unbö rō nöp gɪnab.

50 “Dö sol nan dö kal aij yabɪt u pen dö kal nɪpe u arö, aige göl gɪmim gɪpe, kauyaŋ dö kal gɪnab? Anɪb u, kale nɪbi bɪ dö kal rō mɪdmim, nɪbi bɪ rɪmnap mɪdmagö lɪmim, aip agamɪj mɪdaimim,” a ga. *

10

*“Nɪbi hag yuep aka wasö?” gɪla
(Mad 19:1-12; Luk 16:18)*

1 Jisas Kapaneam arö göm, ram mɪnōŋ Judia aŋ gau amöm, am ñɪg Jodan juöm, böŋ lödaŋ ara. Nɪbi bɪ gau nɪŋöm, ap magum geila nɪŋöm nɪpe pör gɪmɪdöp rō kalɪp manö hag ña.

2 Bɪ Perisi rɪmnap, Jisas nɪhön rō hagnab, a göm, apöm, nɪp hag nɪŋöm hagla, “Bɪ gau nɪbi udöm, hag yunɪg, hag yunaböl aka ne nɪhön

gasi nɪŋban?” ö gɪla. 3 Hageila, Jisas haga, “Mosɪs God Manö kalɪ kɪñ rɪköm, kalöp manö nɪhön haga?” ö ga.

4 Hageia hagla, “Mosɪs haga, ‘Nɪbi hag yunɪg, “Nöp hag yuabin,” a göm, köp bad ap kalɪ kɪñ rɪköm nɪp ñöm, hag yunɪm,’ a ga,” a gɪla.

* 5 Hageila, Jisas haga, “Kalöp manö hag ñö, nɪŋmim, yɪŋɪd udagpim u me, Mosɪs lo manö anɪbu kalɪ kɪñ rɪka. 6 Pen God ram mɪnōŋ hadame dagol gɪ la ñɪn u, bɪ gɪ löm, nɪbi gɪ löm, ga. *

7 Adö anɪbu me, bɪ gau nɪme nap bɪ aip mɪdöm, am nɪbi udöl gɪ, kalɪp arö göm, 8 kale ber mɪhau jɪm ñöl hanlö hañ romaŋ aɪ lɪnab. Hainö ke ke wasö, jɪm ñöl nöp mɪdeinabil. *

9 God hagö, bɪ nɪbi udöm hañ romaŋ aɪ lɪnab anɪbu, bɪ rɪmnap am kalɪp hag pak asɪk ke ke lagöl,” a ga. 10 Anɪg hagöm, bɪ nɪpe gau aip kauyaŋ ram raul mɪgan

yaŋ amöm, Jisas nɪp manö adö anɪbu kauyaŋ hag nɪŋeila. 11 Jisas haga, “Bɪ ap nɪbi udöm, hag yuöm, am nɪbi hain nɪbö udnab u, nɪpe nɪbi si udep bɪ. *

12 Nɪbi u, u rō nöp, bɪ udöm, arö göm, am bɪ hain nɪbö udnab u, nɪpe bɪ si udep nɪbi,” a ga.

*Jisas ñɪ pai pro gau kalɪp wabi göm, ñɪmagö kalɪp nabɪc adö laŋ la
(Mad 19:13-15; Luk 18:15-17)*

13 Nɪbi bɪ rɪmnap, Jisas ñɪ pai hon gau ud nɪŋaŋ, a göm, daueila, pen bɪ nɪpe gau kalɪp hag geila. 14 Anɪg hageila, Jisas nɪŋö, mulu lugö, haga, “Ñɪ pai pro gau arö gɪpe, yad aulaŋ. God ram mɪnōŋ u ñɪ pai pro anɪb gau rō mɪdpal. 15 Yad kalöp nɪŋö yabɪt

hagabin, nɪbi bɪ gau, ñɪ pai pro gau God ram mɪnōŋ adö laŋ manö u nɪŋ udpal rō nɪŋ udagnaböl u, God ram mɪnōŋ nɪpe au aragnaböl,” a ga. *

16 Anɪg hagöm, ñɪ pai pro gau kalɪp ud wabi göm, ñɪmagö nɪpe nabɪc kalɪp adö laŋ löm haga, “God kalöp abad mɪdainɪm,” a ga.

* 9:47: Mad 5:29 * 9:48: Ais 66:24 * 9:50: Mad 5:13; Luk 14:34 * 10:4: Dud 24:1-4; Mad 5:31 * 10:6: Jen 1:27; 5:2 * 10:8: Jen 2:24; Ep 5:31-33 * 10:11: Mad 5:32 * 10:15: Mad 18:3

*Bɪ nan iru mɪdeia ap
(Mad 19:16-22; Luk 18:18-23)*

¹⁷ Pen Jisas arö niñöl gi, bi ap gi dö gi apöm, Jisas mɪdeia it au kugom yimöm, haga, “Manö hag ñeb bi aij yabi! Yad niñön gem pör mɪdep u udnabin?” ö ga. ¹⁸ Hageia, Jisas haga, “Yip niñön ginig, ‘Bi aij yabi,’ a gipan? Niñi bi ap aij mɪdagpal; God añi me aij mɪdöp. ¹⁹ Pen ne God lo manö u niñban: ‘Wip alagmim; niñi si bi si gagmim; nan si udagmim; manö kub hagmim piral hagagmim; manö piral hagmim niñi bi rɪmnap nan kale gau piñi gi udagmim; name nap hagmil adö u rö nöp niñmim, hain gimim,’ a ga. *

²⁰ Jisas anig hagö, bi anibu Jisas niñi haga, “Manö hag ñeb bi. Yad ñi pro nöp mɪdem, lo manö anib gau magöñhalö niñöl gi mɪdpin,” a ga. ²¹ Hagö, Jisas niñi niñöm, mɪdmagö löm, haga, “Ne nan añi ap nöp gagpan. Ne ammön, nan ne niñön niñön mɪdöp gau sikim gi, mani udmön, niñi bi nan mɪdagöp gau kalip ñimön. Anig gimön me, nan aij ne u mɪdeinab God ram mɪnönj kumi kabö adö lañ au. Hagpin rö gimön, aumön, yad aip ajaiul,” a ga. ²² Anig hagö, bi anibu nan niñe iru mɪdeia rö, mög gö, gasi mɪlö yabi löl gi ara. ²³ Jisas bi niñe gau kalip niñi ginigabö göm haga, “Niñi bi nan iru mɪdeinab gau uñham yabi God niñi bi niñe mɪdlö, kalip udöm ram niñe au abad mɪdeinab,” a ga. ²⁴ Anig hagö, bi niñe gau manö anibu niñöm, gasi iru nöp niñlö niñöl göm, Jisas kalip kauyañ haga, “Ñi pai yad gai i, manö hagabin i niñim. God ram mɪnönj u uñham arep rö mɪdöp! ²⁵ Kaj kamel gau kalip mauöt nagı yubal migan u arnig, uñham arnaböl u pen niñi bi uñpö kiñno mani nan gau iru mɪdöp gau, God ram mɪnönj niñe au uñham yabi arnaböl,” a ga.

²⁶ Jisas anig hagö, bi niñe gau aiö yabi göm, pen hag niñöl hag niñöl

göm hagla, “Anib u, an rö pör mɪdep u udnab?” ö gila. ²⁷ Hageia, Jisas kalip niñöl gi haga, “Niñi bi gau ke göl rö lagöp; God nöp me niñön niñön ginig, ginim rö nöp mɪdöp,” a ga. ²⁸ Pen Pida Jisas niñi haga, “Nönj! Hon ne aip ajöl gi, nan hon gau magöñhalö arö gipun,” a ga.

²⁹ Hageia, Jisas haga, “Yad kalöp niñö yabi hagabin, niñi bi yip gasi niñöm, manö aij yad wög u ginig, ram mɪnönj kale arö göm aka, niñin niñmam kale gau arö göm aka, niñe nap kale gau arö göm aka, ñi pai kale gau arö göm aka, wög adin kale gau arö göm, wög yip geinaböl u, ³⁰ God kalip ud aij ginab. Kalip abad mɪdö, mɪnönj nabön adö it i mɪdeinaböl ñin u, ram, niñin niñmam, niñe nap, ñi pai, wög adin kale iru yabi mɪdeinab. Pen ñin rɪmnap niñi bi rɪmnap gau, kalip niñi bi yad piñ mɪdpal u niñöm, kalip gi naiñ ginaböl. Hainö pen God kalip dam ram mɪnönj niñe au ud arö, niñe aip pör nöp mɪdeinaböl. ³¹ Pen niñi bi uri nöd araböl gau, hainö iru nöp jöl adö yabi gau mɪdeinaböl. Pen niñi bi uri jöl adö yabi gau mɪdpal gau, hainö iru nöp nöd am mɪdeinaböl,” a ga. *

*Jisas kauyañ, “Umem uraknabin,”
a ga*

(Mad 20:17-19; Luk 18:31-34)

³² Pen kale Jerusalem amöl gi, Jisas nöd ga; bi niñe gau hain göm, gasi mɪlö mɪlö niñöl gi areila niñöm niñi bi hain aueila gau niñöm piñin gila. Jisas pen bi niñe unbö migan lañ gau kalip nöp uñ gi, goñ au amöm, nan niñön niñ ginig ga u kalip hag ña.

* ³³ Jisas haga, “Hon Jerusalem arno niñöl gi, bi ap Bi Ñi niñe niñi kain gi dam, bi God niñi nan sabe gep bi kub gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe niñmagö kalip ñö, niñi manö kub hagöm, ‘Bi anibi niñi al pak lep,’ a göm, ud bi Juda wasö gau kalip niñaböl. ³⁴ Ñilö, niñi hag juöm, kiñu

* 10:19: Eks 20:12-17; Dud 5:16-20 * 10:31: Mad 20:16; Luk 13:30 * 10:32: Mak 8:31; 9:31

alöm, nagi ud paköm, dam böŋ nöp al pak lälö umnab. Pen ñ+n mihöp midöm, ñ+n mihau niŋaŋ u kauyaŋ uraknab,” a ga.

Jems aip Jon aip bi kub midaiul, a gi gasi u niŋlö
(Mad 20:20-28)

³⁵ Sebedi ñi nipe mihau, Jems aip Jon aip apil Jisas niŋp haglö, “Manö hag ñeb bi, hol mihöŋ nöp manö ap hag niŋlo, ne yau a gimön ginabön u aij,” a gälö. ³⁶ Anig hagailö, Jisas kalip haga, “Kale yiŋp hag niŋniŋ gabil anibu, yad kalöp niŋhön ginam?” ö ga. ³⁷ Hageia haglö, “Hainö ne mailö aij ke halö midmön, ram mihöŋ magöŋhalö kiŋ rö abad mideinabön ñ+n u, halip mihöŋ, bi ap ud ñimagö yiŋg böŋ lau adö limön, bi ap ud ñimagö sidagö böŋ lau adö lö, asik midaiul,” a gälö. ³⁸ Anig haglö, Jisas haga, “Kale mihöŋ niŋ aij gimil hagagabil. Niŋg asi yad niŋnabin u kale mihöŋ u rö nöp niŋnabil? Yad niŋg paknabin u, kale mihöŋ u rö nöp paknabil?” ö ga. * ³⁹ Hageia, “Yau, anig ginabul,” a gälö. Hagailö, Jisas haga, “Niŋö hagabil. Niŋg yad niŋnabin u, kale mihöŋ u rö nöp niŋnabil; niŋg paknabin u, kale mihöŋ u rö nöp paknabil u pen * ⁴⁰ ñimagö yiŋg yad böŋ lau an mideinab, ñimagö sidagö yad böŋ lau an mideinab u yad hagagnabin; u bapi nan nipe; nipe ke niŋöb rö ginab,” a ga.

⁴¹ Pen Jisas bi nipe unbö siduŋ laŋ manö anibu niŋlö, kalip mulu lugö, Jems Jon bi mihau kalip hag gila. ⁴² Anig gälö, Jisas kalip magöŋhalö hagö aueila haga, “Kale niŋbim, Juda niŋbi bi wasö gau, kiŋ kale klö göm abad midpal; bi kub kale manö niŋhön niŋhön hagnaböl u niŋöm ana udöm hain ginaböl me. * ⁴³ Pen kale giŋpal rö gagmim. Bi an bi kub midainim u, bi pro rö midöm, niŋbi bi rimnap kalip wög gi ñeb

bi rö midainim. * ⁴⁴ Bi an bi kub yabiŋ midainim u, bi pro ramö gau rö midöm, niŋbi bi rimnap kalip magöŋhalö nagi wög gep bi ap rö midainim. ⁴⁵ Bi Niŋ nipe u, niŋbi bi gau kale wög yiŋp giŋlaŋ, a göm, auaga; wög kalip gi ñi damem, hainö nan si nan naiŋ giŋpal adö u haji gi umnö, niŋbi bi iru nöp kaminiŋ aröl, a göm, aua,” a ga.

Jisas amgö we ga bi ap gö, amgö niŋ niŋa
(Mad 20:29-34; Luk 18:35-43)

⁴⁶ Jisas bi nipe gau aip daun kub Jeriko amjakla. Kale Jeriko arik arniŋ, niŋbi bi iru yabiŋ nöp aip arla. Bi Dimeas niŋ nipe Badimeas amgö we ga u, mani ñim, a göm, asib hagöl gi, adan goŋ au asik mideia. ⁴⁷ Asik midö niŋöl gi, “Jisas bi Nasared niŋbö u auab,” a gälö niŋöm, nipe wiŋ alöm haga, “Jisas, Depid Niŋ nipe, yiŋp mög niŋmön!” a ga.

⁴⁸ Hageia, niŋbi bi gau niŋp hag göm hagla, “Manö hagagmön! Agamij mid!” a gila. Anig hagla u pen nipe agamij midöm wasö, meg magö dap ranöm wiŋ kub alöm haga, “Depid Niŋ nipe, yiŋp mög niŋmön!” a ga. ⁴⁹ Hageia, Jisas söŋ anib au piŋdöŋ göm haga, “Niŋp wiŋ albe, aui auan,” a ga. Hagö, niŋbi bi gau bi amgö we u niŋp hagla, “Jisas nöp wiŋ alab. Urakmön gasi halö aumön,” a gila. ⁵⁰ Hageila, waŋiŋ miŋlööbö nipe u ud ju yuöm, yiŋid nöp uraköm, Jisas mideia au ara. ⁵¹ Areia, Jisas niŋp haga, “Yiŋp niŋhön gaŋ, a gimön, auabön?” ö ga. Hageia haga, “Manö hag ñeb bi. Amgö u kauyaŋ niŋnam, a gem, auabin,” a ga. ⁵² Hageia, Jisas haga, “Jisas yiŋp gö kaminiŋ linab, a gimön, niŋ udpan u rö, me ne kaminiŋ löp, gö ne aru,” a ga. Anig hagö niŋöl gi, magö anibu nöp amgö niŋ niŋöm Jisas aip ara. *

* 10:38: Mak 14:36; Luk 12:50 * 10:39: Ap 12:2; Rep 1:9 * 10:42: Luk 22:25-26 * 10:43: Mad 23:11; Mak 9:35 * 10:52: Mak 5:34

11

*Jisas ud an an löm Jerusalem arla
(Mad 21:1-11; Luk 19:28-40; Jon
12:12-19)*

¹ Jisas bi nipe gau aip am am Jerusalem söl söl göl gi, Olip Dum, ram rihg aglö Bedpagi Bedani a gal u amjaköm, Jisas bi nipe mihöp hagöm haga, ² “Ram minöŋ migan lödan ammil niŋnabil, kaj donki marep niŋi bi ud ajagpal ap adik lilö mideinab. Niŋmil, hubik daumil. ³ Niŋi bi rimnap kalöp niŋön ginig anig gabil, a gaiöl, hagmil, ‘Bi Kub wög ap göm, kauyan yuö, aunab,’ a gimil,” a ga. ⁴ Anig hagö, ammil niŋlö, kaj donki marep ap adan au ram ajöŋ il goŋ au nag adik lilö mideia. Hubik gilö niŋöl gi, ⁵ niŋi bi yöp söl anib au mideila gau hagla, “Niŋön ginig kaj donki marep anibu hubik gabil?” ö gila. ⁶ Hageila, Jisas haga rö nöp hagailö, yau a gilö, ⁷ kaj donki marep anibu dam Jisas mideia au apil, waij milö kub kale ud jumil, kaj donki adö laŋ lailö, Jisas adö anibu asika. ⁸ Niŋi bi gau iru nöp, waij milöbö kale gau ud juöm, adan majö adö au lila; rimnap mab uŋan gau ud hak dap lila. ⁹ Anig göm, niŋi bi nip nöd gila gau abe, nip hain gila gau abe, wiñ alöl gi hagla,

“God hib nipe hagno adö aran!

Bi Kub bi nipe yuö auab i;

God nip abad aij ginim. *

¹⁰ Bac Depid kin midöm niŋi bi abad midmidöp rö, nipe hanip ginab! God hib nipe hagno adö aran!” a gila.

¹¹ Jisas anig göm, Jerusalem aramöm, God sabe gep ram raul u amöm, nan gau niŋ ajö niŋöl gi, sidö wad arö niŋöl gi, bi nipe unbö migan laŋ gau aip ram rihg aglö Bedani arla.

*Mab niŋeb ap magö pilaga
(Mad 21:18-19)*

¹² Ruö pen, Bedani niŋbö ado gi adan an au apöl gi, Jisas nip kiyö la. ¹³ Kiyö lö, milö yijig niŋa mab uŋem ap mideia. Magö rimnap pilöm midöp aka göm, amöm niŋa, magö pilaga; mab uŋan nöp mideia. Pen niŋön: magö pilep niŋ u auaga. * ¹⁴ Anig gö, Jisas mab anibu haga, “Hainö niŋi bi rimnap mab magö ne u niŋagnaböl,” a ga. Bi nipe gau manö haga anibu niŋla.

*God sabe gep ram nan sikim geila
gau, Jisas kalip hag höŋ yua*

*(Mad 21:12-17; Luk 19:45-48; Jon
2:13-22)*

¹⁵ Jisas bi nipe gau uŋ gi, Jerusalem amöm, God sabe gep ram raul amöm niŋa, niŋi bi gau sikim göl gi, mani yimjiköl gi mideila. Anig geila, mani yimjik geila abañ bad gau ud ado göm, yaur dap lilö rauöl gi mideila mab po gau ud ado göm, niŋi bi sikim göl gi, nan rauöl gi, ram raul anibu mideila gau, kalip ridik gi höŋ yua. ¹⁶ Ridik gi höŋ yuöm haga, “Nan rimnap dap God sabe gep ram kabö waryö gıgabö göl midöp an i padiagmim,” a ga. ¹⁷ Anig hagöm haga, “God Manö u kali kliñ riköm hagla, ‘God hagöp, ‘Ram yad u, niŋi bi ram minöŋ gau gau magöŋhalö apöm, yip sabe ginaböl,” a göp,’ a gila. Pen kale anig gajim, bi nan si ud pi göl midpal ram ap rö löp,” a ga. *

¹⁸ Anig hagö, bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe, manö anibu niŋöm, nip al pak lun, a gila. Pen niŋi bi gau magöŋhalö manö nip u niŋöm aiö gila rö me, Jisas nip piñiŋ göm, aigöl gun nip al pak lun, a göm, gasi u ulhai niŋ mideila. * ¹⁹ Ram duga magö u, Jisas bi nipe gau aip Jerusalem arö göm arla.

*God nip gasi añi niŋmim hag
niŋbe, hag niŋnabim rö ginab*

(Mad 21:20-22)

* **11:9:** Sam 118:25-26 * **11:13:** Luk 13:6 * **11:17:** Ais 56:7; Jer 7:11 * **11:18:** Mak 14:1

20 Ruö s**ib** halö adan a**ŋ** au amö**l** g**i** n**i**ŋ**la**, mab u**tem** Jisas hag ga u**it** halö bö**ŋ** nö**p** m**i**te**p** g**i** m**i**de**ia**. 21 An**i**g ga n**i**ŋ**öm** Pida haga, “Manö hag ñ**eb** b**i**, nö**ŋ**! U**tem** mab rol hag gaina i m**i**te**p** g**i** lugö**p**!” a ga. 22 Hage**ia**, Jisas haga, “God n**i**p n**i**ŋ u**dmim**. 23 Yad kalöp n**i**ŋ**ö** hagabin, hon hagno God u**rö** nö**p** g**i**n**i**m, a g**i**mim, gas**i** m**i**hö**p** wasö gas**i** a**ñ**i n**i**ŋ**mim**, dum ilö a**ñ**i b**i** ‘Ñ**i**g solwara a**ŋ** au da**ŋ** g**i** dam pak,’ a g**i**nabim u, hagnabim rö g**i**nab. * 24 An**i**b u me, God n**i**p hagnabun rö g**i**nab, a g**i**mim, gas**i** a**ñ**i n**i**ŋ**mim** hag n**i**ŋ**be**, hagnabim rö g**i**nab. * 25 Pen God n**i**p sabe g**i**n**i**g g**i**mim, n**i**b**i** b**i** r**i**mnap kalöp g**i** n**a**i**j** g**i**pal gau n**i**ŋ**mim** arö g**i**mim n**i**ŋ**öm** Nap kale kumi kabö adö la**ŋ** m**i**döp u, nan si nan n**a**i**j** kale g**i**pim gau n**i**ŋ**öm** arö g**i**nab. * 26 Pen n**i**b**i** b**i** r**i**mnap kalöp g**i** n**a**i**j** g**i**pal gau n**i**ŋ**mim** arö gagnabim u, Nap kale kumi kabö adö la**ŋ** m**i**döp u, nan si nan n**a**i**j** kale g**i**pim gau u**rö** nö**p** n**i**ŋ**öm** arö gagnab.

*“Nöp an hagö an**i**g g**i** a**ja**bön?” ö g**i**la*

(Mad 21:23-27; Luk 20:1-8)

27 Pen Jisas b**i** n**i**pe gau a**i**p kauya**ŋ** Jerusalem ap**ja**köm, n**i**pe God sabe gep ram raul gau g**i** a**ja**ö n**i**ŋ**öl** g**i**, b**i** God n**i**p nan sabe gep b**i** kub gau abe, b**i** lo manö hag ñ**eb** gau abe, b**i** manö ud as**i**kep gau abe, Jisas m**i**de**ia** au apöm hagla, 28 “Nöp an, an**i**g g**i**mön, a gö, g**i** a**ja**bön?” ö g**i**la. 29 Hage**ila**, Jisas pen haga, “Yad kalöp manö ap hag n**i**ŋ**ö**, y**i**p hag ñ**ein**abim u, yad pen yad an hagö g**i** a**ja**bin u, kalöp hag ñ**i**nabin. 30 Jon n**i**b**i** b**i** gau kal**i**p ñ**i**g pak ñ**a** u, God hagö ñ**i**g pak ñ**a** aka gas**i** n**i**pe ke n**i**ŋ**öm** ñ**i**g pak ñ**a**? Y**i**p hag ñ**i**be, n**i**ŋ**n**!” a ga.

31 An**i**g hagö, kale ke hag n**i**ŋ hag n**i**ŋ göm hagla, “Hon hagnabun, ‘God hagö, Jon n**i**b**i** b**i** gau kal**i**p ñ**i**g pak ñ**a**,’ a g**i**nabun u, han**i**p hagnab, ‘An**i**b u, n**i**hön g**i**n**i**g Jon manö n**i**pe

u n**i**ŋ udagpim?’ ö g**i**nab. 32 Pen hon hagnabun, ‘Jon gas**i** n**i**pe ke n**i**ŋ**öm** kal**i**p ñ**i**g pak ñ**a**,’ a g**i**nabun u, han**i**p n**i**hön g**i**nab?” ö g**i**la. Pen n**i**hön: n**i**b**i** b**i** gau magö**ŋ**halö, God hagö, Jon wög n**i**pe g**i**m**i**döp a göm n**i**ŋ**m**id**al** u me, Juda b**i** kub an**i**b gau p**i**ñ**i**ŋ göm manö ke ap hagagla. 33 Gas**i** an**i**bu n**i**ŋ**öm** hagla, “Hon n**i**ŋagpun,” a g**i**la. An**i**g hage**ila**, Jisas kal**i**p pen haga, “Kale y**i**p pen hag ñ**ag**pim rö, y**i**p an hagö g**i** a**ja**bin u, kalöp u**rö** nö**p** pen hag ñ**agn**abin,” a ga.

12

*Juda n**i**b**i** b**i** gau kale God b**i** n**i**pe gau kal**i**p g**i** n**a**i**j** g**i**la, a ga*

(Mad 21:33-46; Luk 20:9-19)

1 Jisas pen kal**i**p manö adö ap hod r**i**köm haga, “B**i** ap waryö göm, nag**i** wain wög u g**i** y**i**möm, wain magö pak hib jakep, a göm, m**i**gan ap g**i** l**i** a**i**j g**i**nab. N**i**b**i** b**i** apöm nag**i** magö si u**dnaböl u n**i**ŋ m**i**daiun, a göm, ram g**i**la**ŋ** g**i** m**i**lö kub ap göm, b**i** r**i**mnap kal**i**p hagnab, ‘Kale nag**i** wain wög y**i**p u abad m**i**dmim, hainö p**i**löm po gö, y**i**p r**i**mnap, kale r**i**mnap u**dmim**,’ a göm, ram m**i**nön m**i**lö gau ar**na**b. * 2 Wain magö po g**i**nab magö u, b**i** n**i**pe ap hag yuöm, hagnab, ‘Wain magö y**i**p r**i**mnap ñ**i**lö daumön!’ a g**i**nab. 3 Hagö, am**ja**kö, b**i** wög g**i**naböl gau, n**i**p ud pak pak löm, y**i**har**i**ŋ nö**p** hag yunaböl. 4 An**i**g g**i**lö, b**i** wain wög nap n**i**bö u b**i** ap pen hag yunab. Am**ja**kö, n**i**p nab**i**c la**ŋ** paköm, g**i** n**a**i**j** yab**i**l g**i**naböl. 5 An**i**g g**i**lö, b**i** wain wög nap n**i**bö u, b**i** ap pen yuö arö, n**i**p bö**ŋ** nö**p** al pak l**i**naböl. B**i** r**i**mnap iru nö**p** yuö, an**i**b unbö nö**p** gö**l** g**i**, r**i**mnap m**i**ñu magö paknaböl, r**i**mnap bö**ŋ** nö**p** al pak l**i**naböl. 6 An**i**g g**i**lö g**i**lö me, b**i** wain wög nap n**i**bö u b**i** n**i**pe ap m**i**dageinab; ñ**i** m**i**dmagö n**i**pe a**ñ**i m**i**deinab u, manö n**i**pe u u**dnaböl, a göm, yuö ar**na**b. 7 Pen am**ja**kö, n**i**b**i** b**i** wain wög g**i** m**i**deinaböl gau****

* 11:23: Mad 17:20 * 11:24: Mad 7:7 * 11:25: Mad 6:14-15 * 12:1: Ais 5:1-2

n+ñjöm hagnaböl, ‘Ñi auöp i, bi wain wög nap n+ñbö u ñi n+ñpe auöp. An+ñb u, n+ñp al pak lun me, nan n+ñpe udn+ñm rö gau hon udnabun,’ a g+ñaböl. ⁸ An+ñg hagöm, ñi an+ñbu n+ñp böñ nöp al pak löm, dam höñ gau ud yunaböl. * ⁹ An+ñg geinaböl, bi wain wög nap n+ñbö u apöm, niñhön g+ñab? N+ñpe apöm, n+ñbi bi wain wög geinaböl an+ñb gau kal+ñp al pak löm, n+ñbi bi r+ñmnap kal+ñp hagö, wain wög an+ñbu abad m+ñdeinaböl,” a ga.

¹⁰ An+ñg hagöm kal+ñp haga, “God Manö kal+ñ kliñ r+ñköm hagla, ‘Bi ram gep gau kabö m+ñlö arö g+ñla u, kabö an+ñbu nöp m+ññi ram padö añ yan u b+ñn+ñg ñöl m+ñdöp. *

¹¹ Bi Kub an+ñg ga u, hon n+ññun aij a gabun,’ a g+ñla,” a ga.

¹² Jisas an+ñg hagö, bi God n+ñp nan sabe gep bi kub gau abe, bi lo manö hag ñeb gau abe, bi manö ud as+ñkep gau abe, han+ñp nöp hagab, a göm, n+ñp s+ñs+ñ udun, a g+ñ n+ññla u pen n+ñbi bi gau kal+ñp p+ññ+ñ göm, arö g+ñla.

*“Dakis ñeb aka ñagep?” ö g+ñla
(Mad 22:15-22; Luk 20:20-26)*

¹³ Pen hainö Juda bi kub an+ñb gau, bi Perisi r+ñmnap aip, Herod bi n+ñpe r+ñmnap aip kal+ñp hagla, “Kale Jisas m+ñdöp au ammim, n+ñp manö r+ñmnap hag n+ññbe, n+ñpe niñhön dui manö hageinab, n+ñp dam nagi l+ñnabun,” a g+ñla. * ¹⁴ An+ñg hageila, Jisas m+ñdeia au amöm, hagla, “Manö hag ñeb bi. Hon n+ññbun ne bi n+ññö yab+ñl nöp hagpan. Bi kub gau abe, n+ñbi bi y+ñhar+ññ gau abe, kal+ñp n+ññmön p+ññ+ñ gagpan. God hagöp rö nöp n+ññmön, n+ñbi bi gau kal+ñp y+ñj+ñ göl nöp hag ñ+ñban. An+ñb u, han+ñp hag ñi! Hon Juda n+ñbi bi lo gau aigöl g+ñ m+ñdöp? Gapman bi kub Sisa u n+ñp dak+ñs ñeb aka ñagep?” ö g+ñla. ¹⁵ An+ñg haglö, Jisas manö piral hageila u n+ññöm haga, “Niñhön g+ñn+ñg, manö dui hagan a g+ñmim, y+ñp manö piral an+ñbu hagabim? Mani magö ap daube, yad

n+ññ+ñ,” a ga. ¹⁶ Hagö, dap ñ+ñlö n+ññöm haga, “Mani ba u, bi an mulu ad+ññ u m+ñdöm, an hib u m+ñdöp?” ö ga. Hageia hagla, “Bi kub Sisa u nöp,” a g+ñla. ¹⁷ Hageila, Jisas haga, “Sisa nan n+ñpe m+ñdain+ñm u Sisa n+ñp ñ+ñmim; God nan n+ñpe m+ñdain+ñm u God n+ñp ñ+ñmim,” a ga. An+ñg hagöm, manö piral kale u dauba g+ñ aij ga an+ñbu n+ññöm, aiö yab+ñl g+ñla. *

*N+ñbi bi umöm uraknaböl
(Mad 22:23-33; Luk 20:27-40)*

¹⁸ Sadyusi n+ñbi bi gau, n+ñbi bi umöm, uraknaböl, a göm, n+ññm+ñdal rö, r+ñmnap Jisas m+ñdeia au apöm hagla, * ¹⁹ “Manö hag ñeb bi. Bi God manö hagep Mos+ñs, manö ap han+ñp kal+ñ kliñ r+ñköm haga, ‘Bi ap n+ñbi udöm, ñi pai r+ñköm wasö, y+ñhar+ññ umeinab u, n+ñmam n+ñpe ap pen n+ñbi kañ+ñl an+ñbu udöm, mam uma u ñi pai n+ñpe u, a göm, r+ñknab,’ a ga. * ²⁰ An+ñb u, bi it halö unbö m+ñdun j+ññ u m+ñdeinaböl. N+ñmam nöd n+ñbi udöm, ñi pai r+ñköm wasö, y+ñhar+ññ umnab. ²¹ Umö, n+ñmam y+ñgwö añ n+ñbö u pen n+ñbi an+ñbu n+ñp udöm, u rö nöp ñi pai r+ñköm wasö, y+ñhar+ññ umnab. An+ñg gö, n+ñmam y+ñgwö n+ñgan n+ñbö u pen n+ñbi an+ñbu n+ñp udöm, u rö nöp ñi pai r+ñköm wasö, y+ñhar+ññ umnab. ²² An+ñg g+ñ dam dam, n+ñmam unbö mudun j+ññ u ñi pai r+ñköm wasö, magöñhalö y+ñhar+ññ umnaböl. Hainö n+ñbi u u rö nöp umnab. Pen n+ñbi bi umöm uraknaböl, a g+ñpan u, ²³ n+ñbi añi ap bi n+ñpe unbö mudun j+ññ l+ñnab an+ñbu, hainö n+ñmam mai aip n+ñbi n+ñpe m+ñdeinab?” ö g+ñla.

²⁴ Hageila, Jisas haga, “Kale God Manö kal+ñ kliñ r+ñkla u abe, God klö n+ñpe u abe n+ññagpim rö, gasi n+ññö n+ññagpim. ²⁵ N+ñbi bi umbal gau uraknaböl ñ+ñn u, God ejol n+ñpe gau m+ñdpal rö m+ñdöm, bi gau n+ñbi udagnaböl; n+ñbi gau bi udagnaböl. ²⁶ Pen n+ñbi bi kauyan uraknaböl, a g+ñpim u, Mos+ñs mab pro in nöp

* 12:8: Hib 13:12 * 12:10: Sam 118:22-23 * 12:13: Mak 3:6 * 12:17: Ro 13:7 * 12:18: Ap 23:8 * 12:19: Dud 25:5

mideia aiud kali kliš rika u niᅇagpim rö löp. God, mab ineia aᅇ au midöm, Mosis niᅇ haga, 'Ebrahim, Aisak, Jekop, God kale me, yad midpin,' a ga. Anib u, bac bi nõd umla gau kalip hagöm, 'God kale midpin,' a ga. Pen kale hagpim rö, niᅇ bi gau umöm, böᅇ nõp umblap u, God niᅇ, 'Ebrahim, Aisak, Jekop, God kale midpin,' a gagböᅇ. * 27 Niᅇ bi kamij midpal aka umbal u, God niᅇöb kale magöᅇhalö kamij midpal. Kale niᅇ aij gagpim me, böᅇ nõp umbal, a gimim, niᅇbim," a ga.

*God lo manö kub yabiᅇ u
(Mad 22:34-40; Luk 10:25-28)*

28 Bi lo manö hag ñeb bi ap, Jisas Sadyusi niᅇ bi gau kalip hag aij ga u niᅇöm, apöm niᅇ hag niᅇöm haga, "Lo adö mai kub yabiᅇ?" ö ga. * 29 Hageia, Jisas haga, "Lo kub yabiᅇ u, God Manö u kali kliš riköm hagla, 'Isrel niᅇ bi niᅇim! Bi Kub hon God, niᅇ añi nõp Bi Kub midöp. * 30 Midmagö ne u magöᅇhalö, gasi rimid ne u magöᅇhalö, klö ne u magöᅇhalö udmön, God Bi Kub ne u niᅇ midmagö limön,' a gila. 31 Manö kub yabiᅇ ap, God Manö u kali kliš riköm hagla, 'Ne ke midmagö liban rö, niᅇ bi gau kalip u rö nõp midmagö limön,' a gila. Lo manö gau magöᅇhalö, lo anib miᅇhau me lo kub yabiᅇ midöp," a ga. * 32 Hageia, bi lo manö hag ñeb bi u haga, "Manö hag ñeb bi. Ne niᅇö yabiᅇ hagpan, God añi me Bi Kub yabiᅇ midöp; niᅇ rö rimnap midagpal. 33 Hon God niᅇ nan pak sabe gi ñinabun aka nan pak sabe gi ñi böᅇ nõp launabun u nan kub wasö. Nan kub yabiᅇ me, midmagö hon u magöᅇhalö, gasi rimid hon u magöᅇhalö, klö hon u magöᅇhalö udun, God Bi Kub u niᅇ midmagö lun; hon ke midmagö libun rö, niᅇ bi gau kalip u rö nõp midmagö lun," a ga. * 34 Anig hageia, Jisas bi u, niᅇ gasi niᅇ aij yabiᅇ göm

hagöp, a göm, niᅇ haga, "Ne God bi niᅇ ap midmön rö löp," a ga. Jisas pen manö niᅇö yabiᅇ gau nõp hageia u niᅇöm, niᅇ bi niᅇmideila gau piᅇniᅇ göm, hainö manö piral gau niᅇö niᅇ neb neb göm hagmidal rö, rimnap halö niᅇ hag niᅇagla.

*Krais niᅇ bi an?
(Mad 22:41-46; Luk 20:41-44)*

35 Jisas God sabe gep ram au niᅇ bi gau kalip manö hag ñi midöl gi, niᅇ bi bi gau kalip haga, "Bi lo manö hag ñeb bi gau niᅇön ginig hagpal, 'Krais u niᅇ Depid ñi niᅇ nõp,' a gipal? 36 Ana Uᅇ u, Depid niᅇ gasi nõ, Depid niᅇ ke kali kliš riköm haga, 'Bi Kub niᅇ Bi Kub yad u niᅇ haga, "Ne ñimagö yijig yad lau adö midmön, yad niᅇ bi koᅇmaᅇ ne gau kalip ma mo ne gau linabin," a ga,' a ga. *

37 Anib u, Depid niᅇ ke Krais niᅇ 'Bi Kub yad' a ga. Pen Krais Depid ñi niᅇ midböᅇ, niᅇ 'Bi Kub yad' a gagböᅇ," a ga. Jisas manö iᅇ anigöl niᅇöm hag aij ga rö, niᅇ bi iru yabiᅇ mideila gau manö niᅇ u ñiᅇniᅇ löᅇ gi niᅇla.

*Bi lo manö hag ñeb bi gau gipal rö
gagmim, a ga
(Mad 23:1-36; Luk 11:37-54; 20:4)*

38 Jisas niᅇ bi gau kalip manö hag ñöl gi haga, "Bi lo manö hag ñeb bi gau kalip niᅇ aij gimim. Kale gipal adö u, walij milö kub gau löm, maker gau arno, niᅇ bi gau, auabim e, gilö, hib hane i adö laᅇ mideiaᅇ, a göm, gasi u niᅇbal. 39 Pen Juda magum gep ram u arno, hanip ka adö aij aij bi kub asikpal adö u asikmön, a ginaböl, a göm, gasi u niᅇbal. Niᅇ bi bi nan kub niᅇbal aᅇ u, u rö nõp, niᅇ bi amgö ilö adö au asikno, hanip niᅇöm, hon bi gep hib midöp, a ginaböl, a göm, gasi u niᅇbal. 40 Bi lo manö hag ñeb bi gau, niᅇ palpal ram nan kale gau nan hon rö laᅇ, a göm,

* 12:26: Eks 3:2,6 * 12:28: Luk 10:25-28 * 12:29: Dud 6:4-5 * 12:31: Lep 19:18 * 12:33: Dud 4:35; 1Sa 15:22; Hos 6:6 * 12:36: Sam 110:1

piti gi udpal. God nip sabe ginabun u, nibi bi niñöl, a göm, manö milö kub piral piral adö rimnap nöp gau hagpal. Anig gipal u, hainö God kalpe ilön kub unbö ke yabitñ nñab,” a ga.

Nibi kañit yim gep rö marap God nip nan kub ña

(Luk 21:1-4)

⁴¹ Jisas God sabe gep ram mani dap ñimidal migan söl au asik midöm niña, nibi bi gep gau, mani iru nöp dap yula. ⁴² Pen nibi kañit mani midageia ap, mani at magö pro mihöp dap yua. ⁴³ Anig ga niñöm, Jisas nipe bi nipe gau hagö aueila haga, “Yad kalöp niñö yabitñ hagabin, nibi bi gau kale mani pro ñibal, pen nibi kañit i mani kub yabitñ ñöb.

* ⁴⁴ Nibi bi mani iru midöp gau, mani kale rimnap halö iru nöp midö niñöl gi, mani kale God nip rimnap nöp dap ñibal; pen nibi kañit i, mani nipe magö mihöp midajip u magöñhalö dap ñöb. Nipe nan rau ñineb mani ap midagöp. Anig göp u, God niñö, nibi bi rimnap pro ñibal u pen nibi kañit i kub yabitñ ñöb,” a ga.

13

God sabe gep ram wat ginab, a ga
(Mad 24:1-2; Luk 21:5-6)

¹ Jisas God sabe gep ram u arö göm höñ arö niñöl gi, bi nipe ap nip haga, “Manö hag ñeb bi. Kabö aij udöm, ram aij gila i nöñ!” a ga. ² Hageia, Jisas haga, “Ne kabö ram kub anibu niñö, aij gö hagabön ar? Hainö ram anib i pa jö ma jö gi yulö, kabö ap, kabö ap adö au midageinab; böñ nöp piral yunab,” a ga. *

Miñör ugalöm u tham mideinaböl, a ga

(Mad 24:3-14; Luk 21:7-19)

³ Jisas anig hagöm, God sabe gep ram u arö göm, Olip Dum ara. God sabe gep ram u nö lau midöp, Olip Dum nö lai midöp. Jisas Olip

Dum au asik midö niñöl göm, Pida, Jon, Jems, Edru kale yam apöm nip hagla, ⁴ “Nan hagajan u, ñin mai rö ginab? Pen nan niñön rö gö niñun hagnabun, ‘Nan anib gau miñi ginig gab,’ a ginabun?” ö gila. ⁵ Hageila, Jisas kalip haga, “Niñ aij gimim, manö piral haglö udagmim! ⁶ Nibi bi iru nöp apöm, pir alöm, hib yad u udöl gi, hagnaböl, ‘Yad Jisas nöp auabin,’ a ginaböl. Anig haglö, niñö hagaböl, a gimim, niñagmim. ⁷ ‘Ram miñöñ gai i pen pen gaböl, ram miñöñ gau pen pen gaböl,’ a gaiöl, gasi iru niñagmim. Nan anib gau ginab u pen uri ram miñöñ it i nan gau magöñhalö pis ginab, a gimim, gasi u niñagmim. ⁸ Nibi bi migan rimnap uraköm, nibi bi migan rimnap aip pen pen ginaböl. Kiñ migan rimnap uraköm, kiñ migan rimnap aip pen pen ginaböl. Ram miñöñ gau magöñhalö munmon udöm, kiyo kub yabitñ apöm ginab. Nan ginab anib gau, nibi gau kalip nöd ñi pai niñajip, hainö ñi pai rikpal rö u ginab. ⁹ Pen kale niñ aij gimim midaimim. Niñ rimnap kalöp dam Juda kansol bi gau kalip ñilö, manö kub hagnaböl. Niñ rimnap, Juda magum gep ram raul gau, ur udöm, kalöp paknaböl. Niñ rimnap, Jisas bi nipe, a göm, kalöp dam gapman bi kub abe kiñ abe mideinaböl au amöm, manö kub hagnaböl. Pen anig ud araiöl u, manö aij yad u gapman bi kub gau abe, kiñ gau abe kalip hag ñinabim. * ¹⁰ Pen nöd manö aij yad u, nibi bi ram miñöñ ke gau gau magöñhalö hag ñilö arnab niñöm ñin hain hagpin u aunab.

¹¹ “Pen kalöp manö kub hagnig ud araiöl u, manö pen aigöl gi hagnig gi, a gimim, gasi iru niñagmim. Hagnig gi niñöl gi, Ana Ut kalöp gasi aij ñö, hagnabim. Manö anibu kale ke hagagnabim; Ana Ut nipe ke hagnab. * ¹² Niñ anibu, mam bi gau uraköm, mam rimnap kalip al

* 12:43: 2Ko 8:12 * 13:2: Luk 19:44 * 13:9: Mad 10:17-20 * 13:11: Luk 12:11-12

paklan, a göm, kain gi dam bi manö niñeb bi gau niñmagö adö kalip niñlö, al pak linaböl. Nap bi gau uraköm, niñ pai kale ke gau kalip al pak lilañ, a göm, kain gi dam bi manö niñeb bi gau niñmagö adö kalip niñlö, al pak linaböl. Niñ pai gau uraköm, nime nap bi kalip niñlö, mulu lugö, kalip al pak lilañ, a göm, kain gi dam bi manö niñeb bi gau niñmagö adö kalip niñlö, al pak linaböl. * 13 Yad lau adö mideinabim u niñöm kalip mulu kal niñnaböl u pen kale niñbi bi an an, klö gimim yip arö gagmim, cig gimim nöp mideinabim gau, niñ hain hagpin u aueinab, God kalöp ud kaminyunab,” a ga. *

Hainö nan naij yabıl waiö linab, a ga
(Mad 24:15-28; Luk 21:20-24)

14 “Pen nan hil asi masi gep u, ka niñpe aragep au am uraköl mideinab, niñnabim u, kale niñbi bi ram miñön Judia mideinabim gau, yiñid piñiñ gi nö ilö gau armim. (Kale niñbi bi manö i uri nöp amgö li niñnabim gau, manö il u rik niñ aiñ gimim.) * 15 Niñbi bi ram adö lan mideinabim gau, nan yad rimnap udnam, a gimim, ado gi ram raul aragmim. * 16 Niñbi bi wög nabön gau ajeinabim gau, waiñ mılö yad ap udnam, a gimim, ado gi ram aragmim. 17 Pen niñ anıbu, niñbi niñ mudun halö mideinaböl gau abe, niñbi niñ painañ ci ñeinaböl gau abe, uñham yabıl piñiñ gi arnaböl. * 18 Nan ginab anıbu, God niñp sabe gimim, ram yigön göp niñ u gagnim, a gimim. 19 Niñhön giñig: God hadame dagol gau ram miñön gi la niñ u riköm, mid damöm miñi midpun niñ i, nan naij anıbu rö ap gaga; hainö gau u rö nöp nan naij anıbu rö ap gagnab. * 20 Nan naij anıbu pör giñöp, niñbi bi magönhalö um hakblap. Pen Bi Kub niñpe niñbi bi niñpe udnab gau kalip gasi niñöm,

wasö gö me, nan naij anıbu yöp magö ap ginab.

21 “Niñ anıbu niñbi bi rimnap kalöp hagnaböl, ‘Niñim! Krais midöp i! Krais midöp dan!’ a ginaböl u pen niñö hagaböl, a gimim, niñagmim. 22 Niñbi bi rimnap, God niñbi bi niñpe ke hag la gau kalip udun, a göm, piral hagöm hagnaböl, ‘Yad me Krais; yad me bi God manö hagep ap,’ a göm, nan gagep rö rimnap ginaböl. Pen God niñbi bi niñpe ke hag la gau udagnaböl, wasö. * 23 Anıb u, niñ aiñ gimim. Nan niñhön niñhön hainö ginab u, yad kalöp hagnö niñbim u me, niñ aiñ göl gi midaimim.

Jisas hainö ado gi aunab
(Mad 24:29-31; Luk 21:25-28)

24 “Pen miñör kub anıb gau gi hakö niñöl gi, sidö u sib göm, rakın u mailö gagnab. 25 Gapı gau kumi kabö adö lan niñbö piñ ju lug auö niñöl gi, nan kumi kabö adö lan midöp gau, gidan niñbö gai niñbö ginab. * 26 Niñ anıbu, Bi Niñ niñpe pidön ke yabıl udöm, mailö aiñ unbö ke halö kumi bad an au auö niñöl gi, niñbi bi niñp niñnaböl. * 27 Pen ejol niñpe gau hag yuö ram miñön ke gau gau magönhalö riñon riñon gau amöm, niñbi bi niñpe ke hag la gau uñ göm niñp daunaböl. *

Mab sıñip linab
(Mad 24:32-35; Luk 21:29-33)

28 Jisas haga, “Kale mab rauan gau niñnabim u, manö hagabin i niñ aiñ ginabim. Mab rauan gau sıñip löm, pidön gö niñöl gi, miñi sidö linig gab, a gimim niñbim. 29 Anıb u rö, hainö nan hagpin gau gö niñöl gi, ‘Miñi söl midöp, Jisas haga rö giñig gab,’ a gimim niñnabim. 30 Yad hagabin u gasi niñöl gi midaimim. Niñbi bi miñi midpal gau rimnap midlö niñöl gi, nan anıb gau gi hakö, hainö umnaböl. 31 Kumi kabö adö

* 13:12: Mad 10:21 * 13:13: Mad 10:22; Jon 15:21 * 13:14: Dan 9:27; 11:31; 12:11 * 13:15: Luk 17:31 * 13:17: Luk 23:29 * 13:19: Dan 12:1 Rep 7:14 * 13:22: Rep 13:13 * 13:25: Ais 13:10; Joe 2:10,31; 3:15; Rep 6:12-13 * 13:26: Rep 1:7 * 13:27: Mad 13:41; Mak 13:32

lanj abe, m̄n̄oŋ naböŋ iŋ i abe ur ḡinab; pen manö magö yad gau ur gagnab; pör pör nöp m̄ideinab.

Ñ̄in mai aunabin u b̄i ap niŋagöp, a ga

(Mad 24:36-44; Luk 17:26-30,34-36)

³² “Ñ̄in mai aka magö mai aunabin u, n̄ibi b̄i rimnap niŋagpal, ejol gau niŋagpal, yad u rö nöp niŋagpin; Bapi nöp niŋöb. ³³ An̄ib u me, ñ̄in mai aunabin u niŋagpin rö, pör pör niŋ aij yab̄iŋ göl ḡi m̄idaimim.

³⁴ “Aunabin ñ̄in an̄ibu, aiud hagnig gabin i rö. B̄i kub ap ram n̄ipe u arö göm m̄igan ap arnig göm, b̄i wög gep n̄ipe gau kalip wög adö ke ke hag löm, ‘Wög anig anig ḡimim,’ a göm, b̄i n̄ipe ajöŋ iŋ abad m̄ideinab u n̄ip hagnab, ‘Niŋ aij yab̄iŋ ḡimön m̄idaimön,’ a göm, arnab. ³⁵ Kale u rö nöp, magö mai b̄i ram nap n̄ibö u aunab u niŋagpin rö, niŋ aij ḡimim m̄idaimim. Dugo magö u aunab aka, s̄ibön an̄ kub yan̄ aunab aka, k̄lak̄iŋ wiñ̄ alnab magö u aunab aka, hilim halö aunab, a ḡimim, niŋagpin. * ³⁶ Kale hanbe niŋöl ḡi, ȳiŋid aunim rö löp u me, niŋ aij ḡimim m̄idaimim. ³⁷ Pen kalöp nöp hagabin; n̄ibi b̄i gau magöŋhalö u rö nöp hagabin, niŋ aij ḡimim m̄idaimim!” a ga.

14

Jisas n̄ip aigöl gun al pak lun, a göm, gas̄i u niŋla

(Mad 26:1-5; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53)

¹ Pen Juda kai Pasopa ñ̄in kub u abe, Bred Yis Halö Ñ̄inagap ñ̄in kub u abe yöp ñ̄in m̄ihöp nöp m̄idö niŋöl ḡi, b̄i God n̄ip nan sabe gep b̄i kub gau abe, b̄i lö manö hag ñ̄eb b̄i gau abe, Jisas n̄ip aigöl gun, agamiŋ ud sis̄i lun, dam al pak lun, a göm, anig ḡi gas̄i niŋla. ² Pen gas̄i ap niŋöm hagla, “Pasopa ñ̄in i anig ḡino, n̄ibi b̄i iru nöp gai i uraköm, pen pen göm,

hanip ḡi naj ḡinaböl,” a göm, arö ḡila.

³ Jisas ram r̄iŋ aglö Bedani amöm, Saimon ram u am asiköm, nan ñ̄iŋeila. B̄i Saimon an̄ibu, nöd wös hapeb la u, Jisas gö, kam̄iŋ la. Pen nan ñ̄iŋlö niŋöl ḡi, n̄ibi ap wel haŋiŋ aij auep mani kub raubal u, barol halö dapöm, an̄ au pa jö göm, Jisas n̄ip nab̄ic adö lanj hoŋ ga. * ⁴⁻⁵ Hoŋ gö, b̄i m̄ideila an̄ib gau, rimnap niŋlö, hibur kalip u naj gö, kale ke hagla, “Wel an̄ibu sikim göm, m̄i aŋi ap b̄i ap wög göm mani udnab rö u udöm me, n̄ibi b̄i nan m̄idagöp gau kalip ñ̄eb u pen niŋön ḡinig anig göl ȳiŋhar̄iŋ hoŋ göp?” ö ḡila. Anig hagöm, n̄ibi an̄ibu n̄ip hag jula.

⁶ Anig hageila, Jisas kalip haga, “Niŋön ḡinig anig hagabim? N̄ip arö gim! Yip göp an̄ibu, ḡi aij yab̄iŋ göp. ⁷ N̄ibi b̄i nan m̄idagöp gau, kale aip pör nöp m̄ideinabim rö, ñ̄in rimnap kalip nan ñ̄inig, ñ̄inabim. Pen yad aip pör m̄idageinabun. *

⁸ N̄ibi an̄ibi, nan n̄ipe gep rö u, göp. Umnö, wel haŋiŋ aij auep u li ñ̄öm r̄igöl ḡinaböl rö, yip nöd li ñ̄ab. *

⁹ An̄ib u, yad kalöp niŋö hagabin, hainö manö aij yad u ram m̄inöŋ gau gau magöŋhalö hag ñ̄ilö arö niŋöl ḡi, n̄ipe göp an̄ibu halö haglö, kale n̄ibi an̄ibi n̄ip gas̄i hauŋ gagnaböl,” a ga.

Judas, Jisas n̄ip al pak liŋan, a göm, mumug ga

(Mad 26:14-16; Luk 22:3-6)

¹⁰ Pen Jisas b̄i n̄ipe ap Judas Iskariod, Jisas n̄ip mumug ḡinam a göm, b̄i God n̄ip nan sabe gep b̄i kub gau ara. ¹¹ B̄i God n̄ip nan sabe gep b̄i kub an̄ib gau, mumug ga an̄ibu niŋöm, aij gö, hagla, “Nöp mani rimnap ñ̄inabun,” a ḡila. Hageila me, Judas, “Aigöl gem hagnö, kale apöm Jisas n̄ip ud aröl,” a göm, gas̄i u ulhai niŋ m̄ideia.

* 13:35: Luk 12:38 * 14:3: Luk 7:37-38 * 14:7: Dud 15:11 * 14:8: Jon 19:40

Pasopa ñin u miñi, a göm, nan ñinla

(Mad 17:17-25; Luk 22:7-14,21-23; Jon 13:21-30)

12 Bred Yis Halö Ñinagep ñin kub u auö, Pasopa kaj sipsip pi pak sabe gi ñinheb ñin u, Jisas bi nipe gau nip hag ninjom hagla, "Nan hon ñinabun u, migan mai gi jin gun?" ö gila. * 13 Hageila, Jisas bi nipe mihöp hag yuöm haga, "Kale daun kub u ammil ninhabil, bi ap ñig mäl dap areinab; nip nable pakmil aip armil. 14 Bi anibu amöm ram raul arainim, kale mihöj bi ram anibu nap nibö u nip hag ninmil hagmil, 'Manö hag ñeb bi hagöp, 'Bi yad gau aip Pasopa nan ñinabun raul migan mai?' ö göp,' a gimil. 15 Kale hag ninlöl, nipe kale dam ram adö lan, nan gau magöjhalö midöp raul migan kub u yamnab. Yamö, nan ñinabun u raul migan anibu gi jin gaimil," a ga.

16 Jisas kalip mihöj anig hag yuö, daun kub u ammil ninlöl, Jisas haga rö nöp mideia. Ninmil, Pasopa nan ñinng gila u, gi jin gilö.

17 Dugo magö u, Jisas bi nipe rimnap aip amjaköm, 18 nan ñinöl gi haga, "Yad kalöp ninjö hagabin, bi yad aip nan jim ñöl ñinabun au nöp, bi ap, yip al pak lilañ, a göm, yip mumug ginab," a ga. *

19 Anig hagö, bi nipe gau mög gö, gasi mihör ninöl göm, nip añt añt hag ninöl gi hagla, "Ne yip hagabön aka?" gila. 20 Hageila, Jisas haga, "Kale bi yad unbö migan lan midpim u, bi ap anig ginab. Bi anibu me, yad aip nan kinañ añt jim ñöl ñinabul i. 21 Yad Bi Ñi nipe, God Manö kalä kliñ riköm hagla rö nöp umnabin u pen bi yip al pak lilañ, a göm, mumug ginab u, nip mög ninabin. Nipe ilön kub udnab u me, nip yag dauagblap u aij," a ga.

* 14:12: Eks 12:6 * 14:18: Sam 41:9 * 14:24: Eks 24:8; Sek 9:11; Jer 31:31-34; 1Ko 10:16; Hib 9:20 * 14:28: Mad 28:16; Mak 16:7 * 14:31: Jon 11:16

Jisas bi nipe gau kalip bred wain ña

(Mad 26:26-30; Luk 22:14-20; 1Ko 11:23-25)

22 Nan ñinöl gi, Jisas bred u udöm, God nip aij, a göm, ud jö göm, bi nipe gau kalip ñöl gi haga, "Ud ñinim! U hañ roman yad," a ga.

23 Pen ñig wain kap u, u rö nöp udöm, God nip aij, a göm, bi nipe gau kalip ñö, magöjhalö ñinlöl ninöl gi, haga, 24 "Ñig i, hagape yad. Hagape yad hon gi lugnab u me, God manö ninjö hag la rö, nibi bi iru nöp nipe aip ud dim ñinab," a ga. *

25 Anig hagöm haga, "Yad kalöp ninjö hagabin, miñi ñin i riköm ñig wain ñinagnabin. Yiharinj nöp midnö midnö, God nibi bi udöm kumi kabö adö lan au abad mideinab ñin u nöp, ñig wain kauyan ñinabin," a ga.

26 Anig hagöm, bi nipe gau aip God nip sabe gep kimap ap hagöm, Olip Dum arla.

Jisas Pida nip haga, 'Yad Jisas nip ninagpin,' a ginabön," a ga

(Mad 26:31-35; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

27 Jisas bi nipe gau kalip haga, "God Manö u kalä kliñ riköm hagla, 'God nipe haga, "Yad bi kaj sipsip mukep u nip pak linö, kaj sipsip gau pininj gi ke ke arnaböl," a ga,' a gila. Anib u rö, midö midö kale magöjhalö yip arö gimim, pininj gi arnabim. 28 Pen yad umem, urakem ram minöj Galili arnö, kale hain ninabim," a ga. * 29 Anig hageia, Pida haga, "Bi rimnap nöp arö göl rö löp u pen yad nöp arö gagnabin, wasö," ga. 30 Hageia, Jisas haga, "Yad nöp ninjö hagabin, miñi ñin i nöp, sibön an yan kitakıl wiñ mihöp alagnab magö u, 'Yad Jisas nip ninagpin,' a gimön, ij mihau nigan wai ñinabön," a ga.

31 Hageia, Pida manö klö yabıl hagöm haga, "Yip nöp aip al pak linig, al pak löl u pen yad Jisas nip

ninagpin, a gem, hagagnabin,” a ga. Jisas bi nipe gau magonhalo, Pida haga ro nop hagla. *

*Jisas God nip sabe gi mideia
(Mad 26:36-46; Luk 22:39-46)*

³² Jisas bi nipe gau aip mab wog adiη Gedsemani amom kalip haga, “Kale aui asik midaimim; yad am sabe ginig arabin,” a ga. * ³³ Anig hagom, Pida, Jems, Jon kalip ut gi damom, gasi milo lol gi haga, ³⁴ “Midmago yad u ilon gi dam lugop u, umnam ro lop. Kale il i midmim, nin midaimim,” a ga. * ³⁵ Anig hagom, kalip au hag lom, nipe yop sol anib au amom, minon nabon yan lug pakom, ilon kub udnig geia anibu, Nap nipe waso ginim aka waso gagnim, a gom, sabe gol gi mideia. ³⁶ Nap nip sabe gom haga, “Bapi, ne nan gau magonhalo gep u nop midop. Nan yip ginig gab u, yad minor kub midop. Ne yau a gimon, yip unbog gagnim. Pen nan yip nihon ginig gainim u, gasi yad ninam ro gagmon, gasi ne ke ninban adu u nop yip gimon,” a ga. *

³⁷ Hagom, ado gi bi nipe mihau nigan mideila au apom nina, kale bon nop hon han arla. Anib u, nipe Pida nip haga, “Saimon, ai ginig gimon hon hanabon? Yop mago ap nin midaimon ro lagop ar?” a ga. ³⁸ Anig hagom, bi nipe gau kalip haga, “Hon nan naj gun ro lop, a gimim, nin aij gimim, God nip sabe gol gi midaimim. Gasi kale u gimim ro lop u pen han roman kale iru maru gop,” a ga. ³⁹ Anig hagom, kauyan ado gi amom, Nap nip nod sabe ga ro, kauyan sabe ga. ⁴⁰ Pen kauyan ado gi apom nina, bi nipe gau bon nop hon kal auo han arla. Ninom, kalip haga, “Kale hon hanabim ar?” a ga. Hagö, ana udom, pen hagol ro laga.

⁴¹ Pen Jisas gison amom, ado gi apom kauyan hon haneila u ninom

haga, “Kale yiharin han midpim ar? Me aij! Bi game, ninim! Bi ap apom, Bi Ni nipe kain gom, bi nan si nan naj gipal gau kalip ninig gab. ⁴² Urakpe arun! Ninim! Bi yip kain gop auab i,” a ga.

*Jisas nip ud sisi lila
(Mad 26:47-56; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12)*

⁴³ Jisas kalip manö anibu hagö ninol gi, mago anibu nop, bi nipe unbog migan lan ap, Judas, bi iru nop dapom apjaka. Bi anib gau, bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi lo manö hag neb gau abe, bi manö ud asikep gau abe, hag yulo aula. Kale ru milo kid rimnap udom, ur pakep rimnap udom, aula. ⁴⁴ Judas nod kalip hag lom haga, “Yad bi ap nip am hag wihai udem, ud bom haluem, mulu ninainam u, bi u me, a gimim, nip ud sisi limim, ud arim,” a ga.

⁴⁵ Judas anig hagom, Jisas mideia au amjakom, “Manö hag neb bi,” a gom, nip ud bom haluo ninol gi, ⁴⁶ bi rimnap apom, Jisas nip ud sisi lila.

⁴⁷ Jisas ud sisi lilo ninol gi, Jisas bi nipe ap urakom, ru milo kid nipe u ud tip gi udom, bi God nip nan sabe gep bi kub yabit u wog nip gi ninmidop bi u, nip rimid bon lap u bon nop rib ajan al yua.

⁴⁸ Pen Jisas bi nip ud sisi lila gau kalip haga, “Ru milo kid udmim, ur pakep udmim, yip nan si udep bi ap a gimim auabim aka? ⁴⁹ Yad por por God sabe gep ram u amem, kale aip midem, nibi bi gau kalip manö hag ninidin u pen yip ud sisi lagpe. Pen uri kale God Manö u kal ktiin rikom hagla ro nop gabim,” a ga. *

⁵⁰ Pen mago anibu nop, Jisas bi nipe gau magonhalo nip arö gom pinin gi aram hakla. ⁵¹ Bi praj ap, waij milobö ap nop yimom, Jisas nip ud areila u hain arö, nip abe ud sisi lun, a gilö, ⁵² pirik areia, waij bad nipe u ud ju udlö, nipe mago nop pirik ara.

* 14:32: Jon 18:1 * 14:34: Jon 12:27 * 14:36: Mak 10:38; Jon 6:38 * 14:49: Luk 19:47; 21:37; Jon 18:20

Jisas n̄ip manö kub hagla
(*Mad 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:13-14,19-24*)

⁵³ Jisas n̄ip dam, b̄i God n̄ip nan sabe gep b̄i kub yabił ram u arla. Ud areila, b̄i God n̄ip nan sabe gep b̄i kub gau löm, b̄i manö ud asikep gau löm, b̄i lo manö hag ñeb b̄i gau löm, ap ram an̄bu magum ḡila. ⁵⁴ Pida pen hapi hapi n̄iñ damöm, b̄i God n̄ip nan sabe gep b̄i kub yabił ram n̄ipe u amjaköm, b̄i ram an̄bu wög ḡim̄dal gau aip asiköm, mab mali mideila. ⁵⁵ B̄i God n̄ip nan sabe gep b̄i kub gau abe, Juda Kansol kub b̄i gau magöñhalö abe, Jisas ḡi ajm̄döp manö ił ap udun, n̄ip al pak lun, a ḡi n̄iñ wasö n̄iñla. ⁵⁶ N̄ibi b̄i iru nöp daulö, Jisas n̄ip manö piral adö r̄imnap hagla u pen manö hagla u ad̄ip ad̄ip hagagla. Ke ke haglö, manö ił r̄imnap n̄iñagla. ⁵⁷ Pen r̄imnap uraköm, piral hagöm, hagla, ⁵⁸ “Hon n̄iñ m̄idno, n̄ipe haga, ‘God sabe gep ram, ñimagö udöm ḡila i, r̄ib wał ḡi yuem, ñin̄ m̄ihau n̄igan u, kauyañ ḡinabin. Ñimagö udöm ḡipal rö u gagnabin; ram an̄bu ke yabił ap ḡinabin,’ a göp,” a ḡila. * ⁵⁹ Manö hagla an̄bu u rö nöp ad̄ip ad̄ip hagagla; ke ke hagla.

⁶⁰ B̄i God n̄ip nan sabe gep b̄i kub yabił u uraköm, Jisas n̄ip haga, “Manö nöp hagaböl u, ne manö pen ap hagagnabön ar?” a ga. ⁶¹ Hagö, Jisas manö ap pen hagagö, kauyañ hag n̄iñöm haga, “Ne me Mesaia u, B̄i Kub aij u Ñi n̄ipe aka?” ga. ⁶² Hageia, Jisas haga, “Yau me. Me yad nöp. Yad, B̄i Ñi n̄ipe, B̄i Kub k̄tö ke yabił ñimagö yij̄ḡ k̄id lau adö asik̄ m̄id arö gem, kumi kabö adö lañ au n̄ibö kumi bad añ añ lem aueinabin, n̄iñnabim,” a ga.

⁶³⁻⁶⁴ Jisas an̄ig hagö, b̄i God n̄ip nan sabe gep b̄i kub yabił u, wałij n̄ipe gau ke ud b̄iłił göl ḡi haga, “N̄ipe God hib n̄ipe u r̄ib juajip u n̄iñbim! An̄ib u, n̄ibi b̄i r̄imnap hag n̄iñagun. N̄ipe ḡi naij göp u waiö

hagöp me u. An̄ib u, kale n̄ihön gasi n̄iñabim?” ö ga. Hagö, b̄i kub gau magöñhalö uraköm, hagla, “B̄i an̄ig göl hagöp an̄bu, n̄ip al pak lep,” a ḡila. * ⁶⁵ An̄ig hagöm, b̄i r̄imnap Jisas n̄ip kiñu alöm, wałij bad ap ud amgö n̄ip u pału ḡi ñöm, n̄ip paköl ḡi hagla, “Ne ke n̄iñmön, han̄ip hagö, n̄iñun, nöp an pakab?” ö ḡila. God sabe gep ram b̄i polisman gau, u rö nöp n̄ip m̄iñu magö nöp pakla.

Pida haga, “Yad Jisas n̄ip n̄iñagpin,” a ga

(*Mad 26:69-75; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27*)

⁶⁶ Pida am asika au nöp m̄idö n̄iñöl ḡi, n̄ibi praj ap, b̄i God n̄ip nan sabe gep b̄i kub yabił u n̄ip wög ḡi ñim̄döp ap apjaköm, ⁶⁷ Pida mab run naböñ mideia au n̄iñöm, haga, “Ne u rö nöp Jisas b̄i Nasared n̄ibö u aip ajm̄dan,” a ga. ⁶⁸ Hageia, Pida haga, “Ne n̄ihön hagabön? Manö hagabön u yad n̄iñagpin,” a ga. An̄ig hagöm, höñ yañ arö n̄iñöl ḡi, k̄iłak̄ił w̄iñ ala. ⁶⁹ N̄ibi praj an̄bu nöp, Pida n̄ip kauyañ n̄iñöm, n̄ibi b̄i mideila gau kalip haga, “B̄i i b̄i n̄ipe ap,” a ga. ⁷⁰ Hageia, Pida kauyañ wasö ga.

Yöp magö ap m̄idöm, n̄ibi b̄i urak mideila an̄ib gau, Pida n̄ip kauyañ hagla, “Ne u rö nöp ram m̄inöñ Galili n̄ibö u me, hon n̄iñbun ne abe b̄i n̄ipe ap,” a ḡila. ⁷¹ Hageia, Pida haga, “B̄i Kub n̄iñ m̄idöp; piral hagnö, yip al pak l̄in̄im. Pen n̄iñö yabił hagabin! B̄i an̄ig hagabim u yad n̄iñagpin yabił!” a ga. ⁷² An̄ig hagö n̄iñöl ḡi, k̄iłak̄ił u kauyañ w̄iñ ala. W̄iñ alö, Pida Jisas nöd haga, “K̄iłak̄ił w̄iñ m̄ihöp alagnab magö u, ‘Yad Jisas n̄ip n̄iñagpin,’ a ḡimön, ij m̄ihau n̄igan wai ñinabön,” a ga manö u n̄iñö, mög gö, m̄iłöñ kub ga.

15

Jisas n̄ip dam Pailod mideia ud arla

(*Mad 27:1-2,11-14; Luk 23:1-5; Jon*

* 14:58: Jon 2:19-21 * 14:63-64: Lep 24:16; Jon 19:7

18:28-38)

¹ Hilim halö, bi God nip nan sabe gep bi kub gau löm, bi lo manö hag ñeb bi gau löm, bi manö ud asikep gau löm, Juda Kansol bi kub gau magöñhalö löm, magöñhalö manö hag gum göm, Jisas nip nagı löm, dam gapman bi kub Pailod mideia u ud arla. * ² Dam arlö, Pailod Jisas nip haga, “Ne Juda nıbi bi kiñ kale u aka?” ga. Hageia, Jisas haga, “Me ne hagpan me u,” a ga.

³ Bi God nip nan sabe gep bi kub gau Jisas manö kub hagöm manö ke ke iru nöp hagla. ⁴ Anıg gö, Pailod Jisas nip haga, “Nöp manö iru hagaböl u, ne pen manö rımnap hagagnabön ar?” a ga. ⁵ Hagö, Jisas pen manö hagagö, Pailod gası iru yabıt nöp niña. *

Juda nıbi bi gau hagla, “Jisas nip mab ba lañ al pak limön!” a gıla

(Mad 27:15-26; Luk 23:13-25; Jon 18:39-19:16)

⁶ Pen Juda kai Pasopa ñın kub u auö, pör am Rom gapman bi kub Pailod nip hag niñlö, kalıp bi nagıman kale hag niñmidal bi u nöp yıharıñ hag höñ yumıdöp. ⁷ Pen ñın anıbu, bi ap hib nıpe Barabas nıbi bi rımnap ugalöm, Rom gapman aip pen pen göm, wip al pak lıla rö, kalıp nagı lılo mideila. ⁸ Nıbi bi gau ap magum göm, Pailod nip bi nagıman pör hag niñmidal rö hag niñlö, ⁹ Pailod kalıp haga, “Juda kiñ kub kale u, kalöp hubık yunam aka?” ga. ¹⁰ Nihön gıñıg: Pailod nıpe ke niña, bi God nip nan sabe gep bi kub gau, Jisas nip yıharıñ mulu kal niñla rö, nip dap ñıla. ¹¹ Pen bi God nip nan sabe gep bi kub gau, nıbi bi gau kalıp hagla, “Pailod nip hagpe, Jisas wasö, Barabas nip hubık yunım,” a gıla. Anıg gılo, nıbi bi gau Pailod nip hagla, “Barabas nip hanıp hubık yumön,” a gıla. * ¹² Anıg hageila, Pailod haga, “Anıg hagpım u, pen bi anıbi kale Juda kiñ

hon a gıpım u, nip nihön gınam?” ö ga. ¹³ Hagö, kale manö bıatö göm hagla, “Nıp mab ba lañ al pak limön!” a gıla. ¹⁴ Hageila, Pailod haga, “Nıpe nihön gı naij gö, anıg gınam?” ö ga. Anıg hageia pen kale bıatö yabıt göm hagla, “Mab ba lañ al pak limön! Mab ba lañ al pak limön!” a gıla.

¹⁵ Pen Pailod, manö ktıo hagla anıbu udöm, nıbi bi gau kalıp aij gañ, a göm, Barabas nip yıharıñ hag yuöm, bi nıpe rımnap kalıp hagö, Jisas nip nagı löm, miñu magö pakla. Jisas nip pak pıs gılo niñöl gı, Pailod haga, “Nıp dam mab ba lañ al pak limım,” a ga.

Ami bi gau Jisas nip hag jula
(Mad 27:27-31; Jon 19:2-3)

¹⁶ Ami bi gau, Jisas nip dam gapna Pailod ram kub nıpe u amöm, bi yam kale rımnap kalıp wıñ allö aueila, ¹⁷ waıj atı mlöbö ap, gapman bi kub gau rol gı midmidal rö Jisas nip rım ñöm, nan kalı kalı halö rımnap rık dapöm, kiñ rol gıpal usajıl bad rö ap göm, nip nabıc cög adö lañ rol gı ñıla. ¹⁸ Rol gı ñöm, Jisas nip ateb ateb ñöl göm hagla, “Ne Juda kiñ kub pör nöp midmön!” a gıla.

¹⁹ Anıg hagöm, ur udöm, nabıc nıpe paköm, nip kiñu al ñıla. Mideia söl au kugom yımöm, kale kiñ nip gımidal rö, nip ubör yıhön gıla. ²⁰ Nıp anıg göl hag juöm, waıj atı mlöbö nip rım ñıla u ud ju yuöm, waıj nıpe ke u yım ñöm, mab ba lañ al pak lıñıg ud arla.

Jisas nip mab ba lañ al pak lıla
(Mad 27:32-44; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

²¹ Kale añ au amöl gı, Aleksada Rupas madöl mıhau nap kale Saimon, Sairini daun nıbö bi u, gau gı ajöm, apöm Jerusalem arıñg areia u, nip nable paköm, ktıo göm, hagla, “Jisas mab kros u ud kag gımön ud aru!” a gılo, udöm kalıp aip ara. * ²² Anıg göl amöm, Jisas nip

* 15:1: Luk 22:66 * 15:5: Ais 53:7; Mak 14:61

* 15:11: Ap 3:13-14 * 15:21: Ro 16:13

dam ram minönj au manö yöl hib Golgoda a gimidal ka au amjakla. Golgoda manö if u “Wip Nabıc Cög Ij.”²³ Amjaköm, nıp ñig wain ap udöm, marasın mö a gimidal rımnap ud big ado malo göm, Jisas nıp ñıla pen ñıñaga.²⁴ Jisas nıp mab ba lañ al paklöm, wañj nıp gau udöm, nıme li ke ke udnig, sadu rö göl göm udla.
*

²⁵ Sidö hilim halö lim gi yuöm yöp audık galık aua magö u, Jisas nıp mab ba lañ cipıt pak lıla.²⁶ Cipıt pak löm, nihön ginig al pak lıla manö u, mab kros ba adö lañ kalı kliñ rikla:

JUDA KAI KIN KALE ME I.

²⁷ Mañ anıbu, bı nan si udep mihöp u rö nöp al pak lıla, ap mab böñ lap, ap mab böñ lap.²⁸ Gıla anıbu, God Manö u kalı kliñ riköm, ginaböl a gıla rö nöp gıla. Manö anıbu kalı kliñ riköm hagla, “Nıp niñlö, bı nan naij gep ap rö lınab,” a gıla.
*

²⁹ Nıbi bı gau ap ran ap lugöl gi, Jisas nıp niñöm, nabıc gor mar göm, nıp hag juöm hagla, “Ne, ‘God sabe gep ram u rıb wañ gem, ñın mihöp niñan kauyan gi lınabin,’ a gına u,
*³⁰ miñi ne ke gimön, kamıñ arö, hon niñun,” a gıla.

³¹ Bı God nıp nan sabe gep bı kub gau abe, bı lo manö hag ñeb bı gau abe, Jisas nıp u rö nöp hag juöm, kalıp ke nöp pen hagö pen hagö göm hagla, “Nıbi bı rımnap kalıp gajıp kamıñ arbal u pen uri nıp ke gö kamıñ arım rö lagöp.³² Nıpe pör hagöp, ‘Isrel nıbi bı Mesaia midpin, Isrel Kin midpin,’ a göp rö, miñi nıp au lañ cipıt pak lıbal u, nıpe ke u rö nöp urak aui auö niñun niñö hagöp, a gun, nıp niñ udnabun,” a gıla. Pen bı Jisas aip al pak lıla mihau Jisas nıp u rö nöp hag julö.

Jisas uma

(Mad 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

³³ Sidö an aulik aua magö u, sibön göm, mid damöm, sidö gamıñ ga

magö u kauyan mailö ga.³⁴ Mailö gö niñöl gi, Jisas meg miñan dap ranöm, wiñ al hagöm haga, “Eloi, Eloi, lama sabakdani?” ö ga. Hibru manö haga anıbu manö if u, “God yad. God yad. Yıp ai ginig arö gıpan?”
*³⁵ Hagö, nıbi bı söl anıb au mideila gau niñöm hagla, “Niñim! Ilaija nıp wiñ alab,” a gıla.

³⁶ Pen bı ap nan hain auebö rö bad ap udöm, ñig wain mani pro raubal miñan yan rauöm, Jisas nıp ñınö niñan, a göm, gamıt mlö ap ud abös alöm, mideia adö lañ ñöl gi, haga, “Hon niñ midno, Ilaija apöm, nıp ud asık dam minönj if yan lınab aka?” ga.
*

³⁷ Anig hagöm, niñ midlö niñöl gi, Jisas wiñ kub alöm, uma.³⁸ Magö anıbu nöp, wañj mlö kub God sabe gep ram magö raul miñan yan ajön pıt gıla u, an u pa bıñıñ göm, ke ke lap lap aram miñan hiık mideia.

³⁹ Bı ami gau abad midmidöp bı kub u, mab kros ba an aui adö au gılan mideia u, Jisas anig hagöm uma u niñöm, nan nihön nihön ga gau niñöm, haga, “Niñö hagpal! Bı anıbi God Ñı nıpe yabiñ!” a ga.

⁴⁰⁻⁴¹ Nıbi iru nöp Jisas aip Jerusalem aula gau, apöm goñ au mideila. An anıbu, nıbi mihau niñan Jisas nıp wög pro pro rımnap gi ñimidal ram minönj Galili. Nıbi Maria mihöp midailö; nıbi hib alog anıb mihau, ap Magdala daun nıbö, ap Jems Josep madöl mihau nıme kale u. Nıbi ap hib nıpe Salomi. Nıbi anıb gau magöñhalö niñ midlö niñöl gi, Jisas uma.
*

Josep nıpe Jisas hañ roman kabö miñan au rigöl ga

(Mad 27:57-61; Luk 23:50-55; Jon 19:38-42)

⁴²⁻⁴³ Josep bı Arimadia daun nıbö, Juda Kansol kub bı gep ap, God nıbi bı udöm abad mideinab ñın anıbu abad midmidöp. Bı anıbu, rol God

* 15:24: Sam 22:18 * 15:28: Ais 53:12 * 15:29: Sam 22:7; 109:25; Mak 14:58 * 15:34: Sam 22:1 * 15:36: Sam 69:21 * 15:40-41: Luk 8:2-3

nip sabe gep ñin u, a gôm, nan gi jin geia. Jisas uma u niñöm, ram sol dugniñ gab, a gôm, miñi wip he ud asik dam rigöl ginam, a gôm, piñin gaga; Pailod mideia u amöm, hag niña. ⁴⁴ Hag niñö, Pailod, Jisas hadö uma manö u niñöm, pa gili gôm, bi ami bi abad midmidöp bi kub u nip wiñ alö, aueia, hag niña. ⁴⁵ Hag niñeia haga, “Midönöp umöb,” a ga. Anig hagö, Pailod Josep nip haga, “Yau. Wip dam rigöl gimön,” a ga.

⁴⁶ Hagö, Josep waij rud kub ap rauöm, am wip he ud asik dap lugöm, waij u ud magörhalö wam wam gôm, dam kabö migan gison nibö nöp lu lila kabö migan u rigöl ga. Rigöl gôm, kabö halai kub ap ud gau ga gi damöm, wip rigöl ajön u pil ga.

⁴⁷ Maria Magdala aip, Maria Josep nime u aip, niñ midlö niñöl gi, wip rigöl gila.

16

Jisas uraka

(*Mad 28:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10*)

¹ Juda God nip sabe gep ñin kale u ap padiö, Maria Magdala u, Maria Jems nime u, niñi Salomi u, wip he u wel li ñun, a gôm, am wel hañin aij auep rimnap rau dap lilö hana.

² Ruö Sade ñin u, sib halö uraköm, wip rigöl gila u areila. ³ Adan an au aramöl gi hagla, “Kabö kub wip rigöl ajön pak pil gila u, an ud kilili gi goi gau yunab?” ö gila. ⁴ Anig hagöm, amjaköm, niñla, kabö kub wip rigöl ajön pak pil gila anibu, hadö hili gi am goi au mideia. ⁵ Niñöm, migan anibu hiikid amöm niñla, bi praj waij rud milöbö yima ap, ñimagö yijig lau adö asik mideia. Nip niñöm piñin gila. ⁶ Piñin geila, kalip haga, “Piñin gagmim. Yad niñbin, kale Jisas bi Nasared nibö, mab ba lañ al pak lila u nip niñnig auabim. Pen niñim! Nipe aui midagöp. Nipe midö nöp uraköm aröp. Nip rigöl

gila ka u nöp midöp aui ap niñim. ⁷ Pen yinid ammil, bi nipe gau Pida aip hagmil, ‘Jisas nipe nöd amöm Galili mideinab. Nipe ke kalöp nöd haga rö, kale am nipe niñnabim anib gau,’ a gimil,” a ga. *

⁸ Anig hagö, niñi gau aninñin gö, ñin ma gil gil gôm, wip rigöl höñ amöm arö gôm, gi dö gi arla. Piñin gila niñöm niñi bi rimnap kalip manö anibu hag ñagla.

Maria Magdala Jisas nip niña (*Mad 28:9-10; Jon 20:11-18*)

⁹ Jisas umöm, ñin wañgnibö u uraköm, nöd yabil amöm, Maria Magdala mideia au waiö lö, nip niña. Pen niñi anibu nip nöd kijaki aion pi unbö mudun jin u aban al mideia niñöm Jisas hag höñ yua. ¹⁰⁻¹¹ Nipe Jisas nip niñöm, am bi nipe gau mitön gi mideila an au amöm, Jisas kamñin midöp nip niñbin, a gö, kale böñ nöp umöb, a gôm, manö nip u udagla.

Jisas bi nipe mihau adan an au ammil nip niñlö

(*Luk 24:13-15*)

¹² Hainö pen, Jisas bi nipe mihöp ram minön migan ap gi ajailö, Jisas bi unbö ke rö löm apöm, adan an au waiö lö, nip niñmil, ¹³ am bi nipe rimnap kalip hag ñilö u pen, niñö hagabil, a gôm, manö kale udagla.

Manö aij yad u niñi bi gau kalip hag ñimim, a ga

(*Mad 28:16-20; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23; Ap 1:6-8*)

¹⁴ Hainö mañ ap me, Jisas bi nipe unbö agip lañ u nan ñineila an au waiö löm, kalip hag göl gi haga, “Yad uraknö, niñi bi rimnap yip waiö niñöm, apöm kalöp hag ñilö, niñön ginig piral hagpal, urakagöp, a gimim, niñbim?” ö ga. *

¹⁵ Anig hagöm, kalip haga, “Kale manö aij yad u dam ram minön gau gau magörhalö ammim, niñi bi gau magörhalö hag ñimim. * ¹⁶ Niñi bi

* **16:7:** Mad 26:32; Mak 14:28 * **16:14:** 1Ko 15:5 * **16:15:** Ap 1:8

an an, manö aij yad an+bu n+η udöm, ñig paknaböl gau, kam+η arnaböl. Pen n+bi b+ an an n+η udagnaböl gau, God kal+p manö kub hagö ilön udnaböl. *

¹⁷ “N+bi b+ manö y+p n+ηöm, ‘N+ηö hagöp,’ a göm, n+η udnaböl gau, nan gagep rö g+inaböl. K+ηaki aiön pi nan gau n+bi b+ kal+p aban alnab gau, hib yad u hagöm, hag hön yunaböl. Manö yab+ kale u arö göm, manö g+sön n+bö adö ap ke hagnaböl.

* ¹⁸ Re gadgo+ n+bi b+ hauöp gau ud n+ηlö, nan ap gö umagnaböl. Nan naj n+bi b+ ñ+ηöm umbal gau r+imnap ñ+ηlö, nan ap gö umagnaböl. Pen n+bi b+ nan g+inab gau, kal+p ñ+magö l+lö, kam+η l+inab,” a ga. *

*God Jisas n+p udöm ram m+nöη n+pe kumi kabö adö lan au ud ara
(Luk 24:50-53; Ap 1:9-11)*

¹⁹ B+ Kub Jisas manö an+bu kal+p hag p+s gö n+ηöl g+, God n+p udöm, ram m+nöη n+pe kumi kabö adö lan au ud ara. Ud arö, God ñ+magö y+j+g n+p lau adö as+ka. *

²⁰ Pen b+ n+pe gau amöm, Krais manö aij u ram m+nöη gau gau magöηhalö hag ñ+lö arö n+ηöl g+, B+ Kub, manö aij yad n+ηö l+n+m, a göm, kal+p aip m+idöm, klö ñö, nan gagep rö gau g+la. *

* **16:16:** Ap 2:38 * **16:17:** Ap 2:4; 8:7 * **16:18:** Luk 10:19; Ap 28:3-6 * **16:19:** Ap 1:9-11;
2:33-34 * **16:20:** Ap 14:3; Hib 2:3-4

Luk Jisas Kraiss Manö Aij u Luk kalı kılın rıka

Manö nöd

1-2 Jisas Kraiss an hanıp i yag daulö kub göm ga ga rö, bı rımnap amgö magö kale ke nıñöm, manö aij anıbu hag nı ajöm, yıp abe, nıbi bı gau rımnap halö kalıp abe, hag nıla. Hag nıila bı iru rö manö anıbu nıñ aij göm kalı kılın rıkla. * 3 Pen bı majö Diopilas, yad u rö nöp manö yıp hag nıla anıbu ıt u magöñhalö uñai nıñ aij gıpin u me, yad u rö nöp manö anıbu magöñhalö gası nıñ aij gem, nöp kalı kılın rıknıg gabin. 4 Anıg gınö me, manö nöp hagla nıñban u, nıñö hagla a gımön nıñnabön.

Ejol, ber mıhau Jon Bı Nıñg Pak Nıeb yag daunabil, a ga

5 Nöd Kın Herod Judia Propins abad mıdmıdöp nın u, bı ne Sekaraia, God nıp nan sabe gep bı ap mıdmıdöp. Bı yam nıpe aıp wög jım nöl gımıdal gau kalıp Abaija Yam a gımıdal. Sekaraia nıbin nıpe İlisabed. İlisabed u rö nöp God nıp nan sabe gep bı Eron ıt u rık dam dapıl göm rıkla. 6 Kalpe ber mıhau God lo manö adö u magöñhalö hain göl gı mıdlö, God nıñö, manö ap mıdageia. 7 Pen Sekaraia nıbin nıpe İlisabed nı pai wem u me, nı pai ap yag dapöm wasö, bön nöp nıbi mılep bı mılep lılo.

8 Nın ap Sekaraia bı nıpe aıp wög jım nöl gımıdal gau apöm, God nıp sabe gep wög u geila. 9 Pen wög kale u göl gı, bı God nıp nan sabe gep bı gau pör gımıdal rö, bı hon an rö God sabe gep ram raul mıgan yan amöm nan haññ aij auiep u launab a göm, ilön cal ud gulu gı udla. Udlö, Sekaraia nıpe ilön cal ke ud gulu gı udöm, God sabe gep ram raul mıgan

yan arnıg ga. * 10 Nıbi bı iru nöp God sabe gep ram höñ adö au God nıp sabe göl gı mıdailö nıñöl gı, Sekaraias nıpe raul mıgan yan aramöm nan haññ aij auiep anıbu laua. 11 Pen Bı Kub ejol nıpe ap apöm, nan haññ aij lep kabö kınan u nımagö yıjıg adö lau waiö mıdeia. 12 Sekaraia ejol anıbu nıñöm pa gıñ ga. 13 Pen ejol anıbu nıp haga, “Ne pıñññ gıgmön. God nıp sabe gıpan u, nıpe nıñöb. Nabin ne İlisabed nı ne ap yag daunab. Yag dauö, hib nıpe Jon a gımön. 14 Nıme nı u yag daunab u, ne mıñ mıñ gınabön; nıbi bı iru nöp gau u rö nöp mıñ mıñ gınaböl. 15 Bı Kub amgö ilö adö nıpe u, Jon bı kub rö mıdeinab. Nıpe nıñg wain aka nıñg klö rımnap nıñagnım. Nıme nı mıdun mıdeinab nın anıbu nöp, Ana Uñ nıpe nı anıbu nıp an dan amöm ajman raunab. * 16 Hainö nıpe İsrıl nıbi bı God nıp arö gıpal gau iru nöp manö aij hag nıö, God nıp, Bı Kub hon, a göm, nıñ udnaböl. 17 Pen nı ne anıbu nıpe bı God manö hagep İlaija hadame ram God pıdön udöm gımdöp rö gınab. Nap bı kalıp udöm, nı pai kale gau udöm, kalıp ud jım nöl lınab. Nıbi bı God nıp ateb ateb nıbal gau, kalıp manö aij hag nıö, nıbi bı kamıñ aij nıpe gası nıñbal rö nıñöm, gı aij göm, Bı Kub aunab, a göm, abad mıdeinaböl,” a ga. *

18 Ejol u anıg hagö, Sekaraia haga, “Hol ber mıhau mılep yabıt lıbul. Anıb u, yad aigöl gem, ne nıñö hagpan, a gı nıñnabin?” ö ga.

19 Hagö, ejol u Sekaraia nıp haga, “Yad Gabriel. Yad God amgö ilö adö u mıdem, yıp hag yuö apem manö aij anıbi nöp hag nıñıg aubin. *

20 Ne manö yad u, nıñö hagöp a gımön nıñagpan rö, atab nöp u marö gö, manö hagöl gı mıdageinabön. Yıharıñ nöp mıd mıd, nı u yag daunabil mañu nöp kauyan manö hagnabön,” a ga.

21 Pen Sekaraia God sabe gep ram

* 1:1-2: Ap 1:1 * 1:9: Eks 30:7 * 1:15: Nab 6:3 * 1:17: Mal 3:1; 4:5-6; Mad 17:11-13

* 1:19: Dan 8:16; 9:21

an raul yan milö padö mideia niñöm, niñi bi höñ yan mideila gau gasi iru niñla. ²² Hainö niñe höñ apöm, manö rimnap hagnim rö laga. Anib u, yip anig anig göp, a göm, niñmagö nöp yamaia. Kale niñöm hagla, niñe ram raul miñgan yan am midöm, nan ap ke niñöm auöp, a göm, niñla.

²³ Pen Sekaraia God sabe gep ram wög u gi midö, niñn niñe u pis gö, bi rimnap apöm ka niñe u udlö niñöl gi, niñe ado gi ram niñe ara. ²⁴⁻²⁵ Hainö mid damöm, niñbin niñe Ilisabed niñ mudun midöm haga, “Nöd yad niñi niñi pai wem midmidin u me, yip nable ga, ji niñi Bi Kub yip mög niñöm yip abad midö, niñ mudun midpin u yip aij göp, nable gagnab, wasö,” ga. Anig hagöm, rakin unbö mamid agamij ram raul miñgan gau nöp pi göl midmidöp.

Ejol apöm Maria niñ haga, “Jisas yag daunabön,” a ga

²⁶ Ilisabed rakin unbö kagoñ jññ niñ mudun midö niñöl gi, God ejol Gabriel niñ hag yuö ara Nasared daun, ram miñnöñ Galili au. ²⁷ Nasared au niñi praj ap midmidöp, hib niñe Maria. Niñi praj anibu bi ap aip gi gö wasö. Niñi praj anibu, bi ne Josep udnab, a göm manö hagla. Bi Josep anibu, niñ kiñ Depid bi ridig anibu ap rik dam lila u me. ²⁸ God ejol Gabriel hag yuö, niñi praj Maria mideia au amjaköm haga, “Niñi praj, ne midpan? Bi Kub nöp ud aij göp. Niñe aip midpil,” a ga.

²⁹ Anig hagö, Maria manö anibu niñöm, yip ai ginig anig hagab, a göm, gasi iru niña. ³⁰ Niñe gasi iru niñö niñöl gi, ejol niñ haga, “Maria, ne piñññ gagmön. God nöp ud aij yabiñ göp. ³¹ Hainö ne niñ mudun midmön, niñ ap yag daunabön. Yag daumön, hib niñe Jisas, a gimön. ³² Pen niñe bi kub yabiñ mideinab. Niñi bi niñ hagnaböl, Bi Kub yabiñ adö i gilañ midöp Niñ niñe, a ginaböl. God Bi Kub geinab

niñöm niñe niñi itañ Depid, kiñ kub midmidöp rö mideinab. ³³ Jekop rikö rik amil apil gilö mideinaböl gau kalip magöñhalö pör nöp pör nöp kiñ kale midöm abadöl mideinab,” a ga. *

³⁴ Ejol anig hagö, Maria niñ haga, “Yad bi ap aip midagpul u, aigöl gem niñ anibu yag daunabin?” ö ga.

³⁵ Hageia, ejol niñ haga, “Ana Ut u nöp apöm, Bi Kub yabiñ adö i gilañ midöp pidöñ niñe nöp ralu niñab. Anig gö, niñ ut yag daunabön u, niñi bi niñöm hagnaböl, niñe God Niñ niñe, a ginaböl. ³⁶ Nöñ! Naubi ne Ilisabed niñe niñi miñlep löp. Kale niñ niñi niñi pai wem a gimidal u pen niñi niñe niñ mudun midö, rakin unbö kagoñ jññ hadö ara. ³⁷ God nan gagnim rö ap midagöp; nan gau magöñhalö ginim rö nöp midöp,” a ga. *

³⁸ Anig hagö, Maria haga, “Yad God niñ wög gi ñeb pai. Hagabön rö nöp yip ginim,” a ga. Anig hagö niñöl gi, ejol niñ arö göm ara.

Maria am nubi Ilisabed niñ niña

³⁹⁻⁴⁰ Pen Maria yinid amnam, a göm, ram miñnöñ anibu arö göm ram miñnöñ Judia no ilö gau adan milö u am am, Sekaraia Ilisabed ber miñhau midmidil daun u ara. Ram kale amjaköm, nubi Ilisabed niñ haga, “Ne midpan?” a ga. ⁴¹ “Ne midpan?” a gö, nubi Ilisabed manö anibu niñö, niñ mudun mideia u pirañid la. Pen magö anibu nöp Ana Ut u niñe Ilisabed an dañ aramöm niñ ajman raua. ⁴² God Ana ajman rauö, Ilisabed niñe meg miñgan dap ranöm Maria niñ haga, “God niñi rimnap kalip abad midöp u pen nöp ud aij yabiñ göp. Niñ mudun ne midpan yagol niñ u abe ud aij yabiñ göp. ⁴³ Yad niñi aij wasö ji ne Bi Kub yad niñe niñe u yip niññig auban u yad aiö gem God niñ aij a gabin. ⁴⁴ Ne apön yip, ‘Midpan?’ a gajan magö u, niñ mudun midpin i niñniñ yabiñ löm

* 1:27: Mad 1:16,18
Jen 18:14

* 1:31: Ais 7:14; Mad 1:21-23

* 1:33: 2Sa 7:12,13,16; Ais 9:7

* 1:37:

pīraŋid lōp. ⁴⁵ Ne, ‘Yīp God hagöp rö gīnab,’ a gīmön nīŋ mīdpan u me, ne mīñ mīñ gīmön,” a ga.

Maria God hib nīpe hagö adö ara

⁴⁶ Ilisabed anīg hagö, Maria God nīp gasi nīŋöl gī, ñīñi yabił löl gī haga,

“Yad Bī Kub nīp gasi nīŋem,
hib nīpe hagnö, i adö laŋ arnab.
* ”

⁴⁷⁻⁴⁸ Yad böŋ nöp umeb rö mīdainö,
God yīp mög nīŋöm ud kamīŋ
yua u,

nīp gasi nīŋem ñīñi yabił lībin.
Yad yīharīŋ pai nīp wög gī ñeb
mīdpin u
pen yīp hauł gagöp.

Anīg göp u,
mīñi rīkōm, hainö rīkōm, rīk
dam līnaböl gau,

nībi bī magōŋhalö yīp gasi nīŋöm
hagnaböl,
‘God nībi anību ud aij yabił ga,’
a gīnaböl.

⁴⁹ Nīpe pīdōŋ magōŋhalö mīdöp u,
nīpe nan klö yabił yīp göp.

Yad nīŋbin nīpe añi nöp
Bī Uł mīdöp.

⁵⁰ Nībi bī manö nīpe nīŋöm, ana
udöm, hain gīnaböl gau,
kalīp mög nīŋöm ud aij gīnab.

Kale ñi pai rīkōm, rīk damöm, rīk
līnaböl gau,
kalīp u rö nöp mög nīŋöm ud aij
gīnab. *

⁵¹ Nīpe Bī ñīmagö mīlö kub yabił;
nīpe nan klö klö iru nöp göp.

Nībi bī, hon ke nībi kub bī kub
mīdpun, a gīpal gau,
God kalīp yu gī yuöp. *

⁵² Anīb u, kīŋ bī kub ram mīnōŋ
kub abad mīdlö hib kub
mīdmīdöp gau,

God gö ke ke arlö,
nībi bī hib mīdagmīdöp gau,
God kalīp udöm ud adö adö göp.
* ”

⁵³ Nībi bī kīyö lōp gau,

* **1:46:** 1Sa 2:1-10 * **1:50:** Sam 103:13,17 *
147:6 * **1:53:** Sam 34:10 * **1:54:** Sam 98:3
Lep 12:3; Luk 2:21

God kalīp nan nīme lö ñīŋlō
mudun göp.

Pen nībi bī nan iru mīdöp gau
kalīp yīharīŋ hag yuö arbal. *

⁵⁴ God nīpe apīs bac iŋaŋ hon gau
kalīp manö haga u hauł gagöm,
hanīp Isrel nībi bī
pör mög nīŋöm abad mīd aij göp.
* ”

⁵⁵ Bac Ebrahim abe, bac hon rīmnap
abe
ñi pai kale rīkōm rīklö arnab
gau,

God kalīp abad mīdeinabin, a göm,
haga rö nöp hanīp göp,” a ga. *

⁵⁶ Maria manö anību hagöm, nubi
Ilisabed aip rakīn mīhau nīgaŋ
mīdöm, hainö ado gī ram nīpe ara.

Ilisabed ñi nīpe Jon Bī Ñīg Pak Ñeb u nīp yag daua

⁵⁷ Mīd damöm, Ilisabed ñi ap
yag daua. ⁵⁸ God nīp mög nīŋöm
abad mīdö, nīpe mīlep yabił löm ñi
yag daua anību, nībi bī ñīñin nubi
nīmam nuö bī nīpe gau nīŋöm, nīpe
aip mīñ mīñ yabił gīla.

⁵⁹ Ñi u yag dapöm, ñin unbö
mudun jīŋ mīdöm, raleb jīŋ mañu
waŋ hañ nīpe rīb gī dö gīnīg göm
magum gīla. Magum göm, kale ñi u
hib ñinīg göm hagla, “Ñi anībi, nap
Sekaraia hib u la ij gep,” a gīla. *

⁶⁰ Hageila, nīme haga, “Wasö, hib
nīpe Jon a gīnabul,” a ga. ⁶¹ Anīg
hagö, nībi bī nīpe gau hagla, “Hon
unbö anīg gagun. Bac baid buö ne
gau hib ap Jon mīdagöp,” a gīla.

⁶² Anīg hagöm, nap Sekaraia nīp
ñīmagö u nöp yamöm hag nīŋla, “Ñi
hib nīhön ñinabön?” ö gīla. ⁶³ Hag
nīŋlō, nap ñīmagö u nöp yamöm
haga, “Yīp köp kalī kīñ rīkep ap
dauim,” a ga. Hagö daueila, adö
anību manö kalī kīñ rīkōm, “Hib
nīpe Jon,” a ga. Anīg göl hib kalī
kīñ rīkō, kale nīŋöm magōŋhalö aiö
yabił gīla. ⁶⁴ Pen magö anību nöp
Sekaraia ałab marö ga u pīta gö

* **1:51:** 2Sa 22:28 * **1:52:** Job 12:19; 5:11; Sam
* **1:55:** Mai 7:20; Jen 17:7 * **1:59:** Jen 17:12;

n+ñöl gı, nöd manö hagmidöp rö
 hagöl gı, God hib nıpe hagö adö ara.
 65 Nıbi bı söl au han mideila gau, ga
 anıbu nıñöm pıñıñ göm, manö anıbu
 yag dam ram mınön Judia ilö gau
 magönhalö yabıt nıbi bı gau kalıp
 hag ñıla. 66 Hageila, nıbi bı manö
 anıbu nıñla gau, kale magönhalö
 gası iru nıñöm hagla, “God gö, ñı
 anıbu anıg göl yag dauöp u me,
 hainö bı aigale bı rö mideinab?” ö
 gıla. God pıdön ñı anıbu pıg mideia
 u nıñla u me, anıg hagla.

*Sekaraia God hib nıpe hagö adö
 ara*

67 Ana Uı nıpe ñıñan nap Sekaraia
 anıpe dan apöm ajmanı raua nıñöm
 God hib nıpe u dap ranöl gı haga,

68 “Hon Isrel nıbi bı, God Bı Kub hon
 hib nıpe dap ranun hagno adö
 arnım.

Nıpe ke ram mınön ıt i apöm,
 nıbi bı nıpe rau adog udöp. *

69 God Bı Kub nıpe gö, Depid rıkö,
 rıklö, rık amıl apıl gılö,
 ñıñan ap yag dauö hanıp ud
 kamıñ yunab. *

70 Hadame nöp, manö yad nıbi bı
 gau hagnıg gabin, a göm,
 God nıpe bı rımnap wög anıbu
 hag la.

God manö hagep bı uı nıpe gau kale
 God manö haga u nıñöm,
 nıbi bı gau kalıp hag ñıla.

71 Bı al ñıñeb hon gau apöm, hanıp al
 pak lınıg gaböl
 pen nıpe apöm hanıp ud kamıñ
 yunab;

bı hanıp mulu lugö nıñbal gau hanıp
 gı naij gıñıg gaböl u
 pen nıpe hanıp abad mıdö
 kamıñ arnabun. *

72-73 God hadame nöp bac ıtan hon
 mög nıñöm
 ud aij gıñabin, a göm, manö klö
 nıñö rımnap hag la.

God nıpe manö bac hon Ebrahim
 nıp hag la u hauı gagöp;

manö uı anıbu haga rö nöp göp.
 *

74-75 Bı Kub hanıp abad mıdö,
 koımaı gau hanıp gı naij göl rö
 lagnab.

Anıb u, hon bı al ñıñeb gau pıñıñ
 gagun, kamıñ mideinabun rö,
 pör pör nöp Bı Kub nöp gası
 nıñun, nan si nan naij arö gun,
 Bı Kub nıbi bı uı nıpe mıdun,
 wög nıp göl gı, gı mideinabun. *

76 Pen ñı yad, ne God Bı Kub nıp wög
 gö,

nıbi bı gau kale nıñöm
 hagnaböl,

‘God Bı Kub yabıt adö i gılanı mıdöp
 u,

bı manö nıpe hagep me u,’ a
 gıñaböl.

Nıñön gıñıg: ne nöd ammön, nıbi bı
 gau kalıp hag aij gö,

Bı Kub u nıp abad mıdlö nıñöl
 gı, nıpe aunab. *

77 Ne nıbi bı nıpe gau kalıp manö aij
 nıpe u hag ñı aij gö,

Bı Kub kale u apöm,
 nan si nan naij gıpal prı u ıtık gı yuöm
 kalıp udnab,

manö aij u nıñaböl. *

78 God Bı hain agamıñ rıköm,
 nıpe nıbi bı mög nıñöm,

mailö aij nıpe sıdö mailö rö
 kumi kabö adö lanı nıbö apöm,
 hanıp mailö pak ñıñab. *

79 Hon nıbi bı an an sıböñ gau mıdun
 umnıg gıñabun gau,

nıpe gö mailö magö anıbu
 hanıp mıdmagö anı danı mailö
 pak ñıñab nıñun,

hon hibur hain hain mıdep adan aij
 u ulhai nıñun,

adö anıbu nöp ajeinabun,” a ga.

80 Pen ñıñan anıbu, Jon, majö
 gö nıñöl gı, ana nıpe halö halö
 pıdön ga. Nıpe ram mınön nıbi bı
 mıdagmıdal, ram mınön kabö nöp
 mıdmıdöp anı gau mıd mıd, böñ nöp
 kub göm auö, Isrel nıbi bı nıp nıñla.

* 1:68: Sam 72:18 * 1:69: Sam 18:2 * 1:71: Sam 106:10 * 1:72-73: Jen 17:7; 22:16-17; Sam
 105:8-9 * 1:74-75: Dai 2:12-14 * 1:76: Ais 40:3 * 1:77: Jer 31:34 * 1:78: Ais 60:1-2

2

Maria Jisas yag daua

(Mad 1:18-25)

¹ Pen ñin an anibu, gapman bi kub Sisa Ogasdas nipe lo löm haga, “Nibi bi yad abad midpin gau, kale magöñhalö hib kale udöl,” a ga. ² Nöd api il göm nibi bi hib udla ñin u, gapman bi kub Kwairinias Siria Propins* nibi bi kalip abad midmidöp. ³ Anib u, nibi bi ram minöñ mlö kub gau ke nibö ke nibö ap yiharinj mideila gau, ado gi ram minöñ kale ke hib udnig arla.

⁴ Josep nipe kin Depid kigin rik damöm rikla rö, nipe Depid daun nipe Bedlehem arnig ga. Nibi praj Maria nip u† gi, Nasared daun, ram minöñ Galili au arö gimil, aram aram ram minöñ Judia amöm, kin Depid nip riklö midmidöp daun nipe Bedlehem arlö. ⁵ Pen nibi praj Maria, Josep udnab a gila u me, ñi mudun halö midö ninöl gi, Josep Maria nip u† gi hib udnig arlö. ⁶ Kale Bedlehem arlö, Maria ñinjan yag dau ep ñin u sol ga. ⁷ Pen Bedlehem gau amjakmil ninlö, mani rauöm hanmidal ram u böñ nöp sisi ga. Anib u me, kaj kau mukmidal ram ap am midöm, Maria ñinjan nöd añi u yag daua. Yag dapöm ñinjan laplap wam wam göm, ud kaj sipsip nan ha†i habadö piñ u rik dap lilö ñinmidal mab ij migan u la.

God ejol ap kaj sipsip mukep bi gau kalip haga

⁸ Maria Jisas nip yag daua ñin anibu, kaj sipsip mukep bi gau rimnap sibön yan kaj sipsip abad mideila ram minöñ sol anib au. ⁹ Bi Kub ejol nipe ap yuö, Bi Kub mailö aij magö nipe apöm kalip pak ninö, anin gö piñinj gila. ¹⁰ Kale piñinj gilö ninöl gi, ejol u kalip haga, “Kale piñinj gagmim. Yad kalöp abe nibi bi gau magöñhalö kalip abe, manö

aij ñiñi lep ap dauabin. ¹¹ Mñi nöp nibi ap ñi unbö ke ap yag dauöp Depid daun nipe au. Ñi anibu kalöp ud kaminj yunab. Nipe Kraist† Bi Kub u me. ¹² Nip am ulhai ninmim ninñabim, nime nip walij wam wam göm, ud kaj sipsip nan ha†i habadö piñ u rik dap lilö ñinmidal mab ij migan u lö mideinab. Kale am ninmim, hagpin rö ginab u, ninö hagöp, a ginabim,” a ga.

¹³ Ejol anibu anig hagö ninöl gi, adinj ejol kumi kabö adö lan au nibö iru yab†i nöp ap ejol nöd nibö u aip midöm, God hib nipe u dap ranöl gi hagla,

¹⁴ “God hib nipe i adö lanol midöp; nipe nibi bi an an mög ninöm ud aij ginab gau, hibur hain hain gasi midmagö añi lep magö u kale aip midnab,” a gila. *

Kaj sipsip mukep bi gau am Jisas nip ninla

¹⁵ Ejol gau ado gi kumi kabö adö lan arlö ninöl gi, bi kaj sipsip mukep gau manö hag nin hag nin göm hagla, “Bi Kub hanip manö hagajip u, uri Bedlehem am ninun,” a gila.

¹⁶ Anig hagöm yinj d amöm ninla, Josep aip Maria aip ñinjan hagla anibu, walij wam wam gimil, kaj sipsip nan ha†i habadö piñ u dap lilö ñinmidal mab ij migan u lilö mideia.

¹⁷ Kale ñinjan anibu ninöm, amöm, ejol kalip nihön nihön hagla manö u, nibi bi gau gau kalip hag ñila.

¹⁸ Bi kaj sipsip mukep gau nibi bi gau manö anibu hag ñilö, kale ninöm magöñhalö aiö yab†i gila. ¹⁹ Pen Maria nip nan ke yab†i anibu ga rö, aij a gö, gasi aij nöp ninmidöp. *

²⁰ Bi kaj sipsip mukep gau, God ejol nipe gau hagla rö nöp gö amgö kale ke ninla u me, God hib nipe u dap ranöl göm, aula gau ado gi arla.

* **2:2:** Ñin anibu Rom kai kale ram minöñ Isrel abad mideila. Ram minöñ Isrel Siria Propins an au mideia. Rom kai kin kale Sisa a gimidal. † **2:11:** Grik manö “Krais u” abe, Hibu manö “Mesaia u” abe il añi ap midöp: “God hag la Bi u.” * **2:14:** Luk 19:38 * **2:19:** Luk 2:51

Josep Maria ber mihau Jisas nɪp dam God sabe ram u ud arlō

²¹ Maria ñiŋaŋ u yag dapöm ñin unbö mudun jɪŋ midöm, ruö raleb ñin u waŋ hañ nɪpe rɪb gɪ dö gɪla. Nöd ejol u nɪme Maria nɪp, ñi yag daumön hib nɪpe u anɪg göl limön a ga rö, hib nɪpe u Jisas, a gɪla. *

Bɪ Simion aip nɪbi Ana aip Jisas nɪp nɪŋmil mɪñ mɪñ yabɪl gɪlō

²²⁻²³ Pen nöd Mosɪs nɪpe lo manö kalɪ kliñ rɪköm, ñi nöd yag daunaböl gau God nɪp ñinaböl a ga. Anɪb u me, Maria ñiŋaŋ u yag dapöm, Juda nɪbi bɪ gɪmidal rö, God sabe gep ram u asɪ masɪ gɪ, ram nɪpe ke gau nöp midö, kamɪŋ lö nɪŋöl gɪ, Josep aip, Jisas nɪp dam Bɪ Kub nɪp ñinɪg, God sabe gep ram Jerusalem au arlō.

* ²⁴ Pen Bɪ Kub lo manö ap halö hagöp, “Nɪbi ñi pai yag daunaböl gau kamɪŋ lö, yaur maɪg aka yaur dapo mɪhöp dam God sabe gep ram höŋ yaŋ amöm, pak God nɪp sabe gɪ ñöm me, böŋ nöp kamɪŋ löp, a göm, God sabe gep ram raul mɪgan u arnaböl,” a gɪla. Gasɪ anɪbu u rö nöp nɪŋmil me, yaur mɪhöp halö ud arlō. *

²⁵ Pen Jerusalem au bɪ aij yöl ap midmidöp, hib nɪpe Simion. Bɪ anɪbu nɪpe God Manö u nɪŋöm, hagöp rö nöp gɪmidöp. Ana Uɪ nɪpe Simion aip midmidöp; nɪpe Kraɪs u Isrel nɪbi bɪ ud kamɪŋ yunab, a göm, abad midmidöp. ²⁶ Ana Uɪ nɪpe Simion nɪp nöd haga, “Bɪ Kub nɪpe Kraɪs nɪp yuö aunab u, ne amgö nɪŋmön hainö umnabön,” a ga nɪŋöm nɪpe nɪŋöl mideia. ²⁷ Pen ñin anɪbu, Ana nɪpe Simion nɪp gasɪ ñö, God sabe gep ram u amöm nɪŋa, Josep ber mihau Jisas nɪp dammil, lo manö haga rö gul a gɪmil ap middailö. ²⁸ Simion kalɪp mɪhöŋ nɪŋöm, Jisas nɪp ud wabi göm, God hib nɪpe u dap ranöl gɪ haga,

²⁹⁻³⁰ “Ne añɪ nöp Bɪ Kub.

Ñiŋaŋ i kub göm,

hanɪp nɪbi bɪ ud kamɪŋ yunab u, nöd yɪp hagna rö, uri amgö magö yad ke nɪŋabin.

Anɪb u, uri yɪp paliö aij gö nɪŋöl gɪ umnam. *

³¹ Ñiŋaŋ anɪbi, nɪbi bɪ ram mɪnön gau gau magöŋhalö ud nöp aip jɪm ñöl lɪnab. *

³² Nɪpe mailö aij rö apöm, Juda nɪbi bɪ wasö gau kalɪp pak ñö, God bɪ aigale bɪ rö midöp u nɪŋnaböl.

Nɪpe mailö aij unbö ke ne dapöm, Isrel nɪbi bɪ ne gau kalɪp pak ñinab,” a ga.

³³ Simion Jisas nɪp manö anɪbu hageia u nɪŋmil, Josep ber mihau aiö yabɪl gɪlō. ³⁴ Pen Simion nɪpe Josep Maria Jisas amlɪ bɪ kalɪp, “God kalöp abad mideiaŋ,” a göm, Jisas nɪme Maria nɪp haga, “Ñi anɪbi midö nɪŋöl gɪ, Isrel nɪbi bɪ iru nöp aŋ u ud asɪk ke ke löm, adan naij udöm arnaböl gau, ap lug paknaböl; pen adan aij udöm arnaböl gau, God lau adö arnaböl. God Isrel nɪbi bɪ nɪŋlaŋ, a göm, ñi i yua pen nɪbi bɪ rɪmnap nɪp udagöm hag junaböl. * ³⁵ Anɪg göl me, nɪbi bɪ iru nöp nɪhöŋ nɪhöŋ gasɪ nɪŋöm nɪŋ midpal rö, nɪbi bɪ gau waiö nɪŋnaböl. Pen ru mɪlö kid ap midmagö aŋ ne ke daŋ bɪnɪŋ gɪnab,” a ga.

³⁶ Pen ñin anɪbu nöp, God manö hagep nɪbi ap ap mideia. Hib nɪpe u Ana; nap hib u Panuel. Panuel u, Asa rɪkō rɪk dapöm rɪkla. Nɪpe nɪbi mɪlep yabɪl. Nöd nɪbi praj bɪ udöm, nugmul aip midailö mɪ unbö mudun jɪŋ ina. ³⁷ Nugmul uma pen Ana mɪ nɪpe ñinjuöl mihau mihau unbö yɪgwö mɪlö laŋ (84) ina. Nɪpe God nɪp nöp gasɪ nɪŋöm ñin rɪmnap nan magö ñiŋöm wasö, God sabe gep ram u am midöm, sidö aŋ sɪbön yaŋ God nɪp sabe göl gɪ midmidöp.

³⁸ Pen nɪbi Ana u, magö anɪbu nöp Jisas nɪp ud mideila söl au apöm,

* **2:21:** Luk 1:31 * **2:22-23:** Eks 13:2,12; Lep 12:1-8 * **2:24:** Lep 12:8 * **2:29-30:** Ais 52:10; Luk 3:6; Dai 2:11 * **2:31:** Ais 42:6; 49:6; 52:10 * **2:34:** Ais 8:14; Mad 21:42; 1Pi 2:8

God n̄p aij a göm, n̄bi b̄ kale, B̄ Kub apöm Jerusalem n̄bi b̄ naḡ m̄deila u hub̄kn̄m, a göm abad m̄dm̄dal n̄bi b̄ gau kal̄p hagöm, ñ̄ñ̄an̄ an̄bu n̄hön n̄hön rō ḡnab u, manö hag ñ̄a.

Ber m̄hau Jisas ud ado ḡ Nasared arlō

³⁹ Josep ber m̄hau B̄ Kub lo manö haga rō magöñhalō ḡ hakmil, kale ado ḡ ram m̄n̄n̄ñ Galili ammil, daun kale Nasared arlō. * ⁴⁰ Am m̄d̄m̄ Jisas kub göm, God n̄p abad m̄d̄ aij gö n̄ñ̄öl ḡ, gas̄ aij yab̄ñ̄ n̄ñ̄öm, m̄d̄ aij ga.

Jisas n̄ipe God sabe gep ram u ara

⁴¹ Pasopa ñ̄ñ̄ kub u söl auö, Jisas n̄ime nap m̄ u m̄ u, Pasopa ñ̄ñ̄ kub u m̄ñ̄i a göm, am Jerusalem arm̄dil. * ⁴² An̄ig göl me, Jisas m̄ n̄ipe in m̄gan lañ lö, Juda kai ḡm̄dal rō, n̄ime nap n̄p uñ̄ ḡ Pasopa nan ñ̄ñ̄ñ̄ig Jerusalem am m̄deila. ⁴³ Ñ̄ñ̄ kub an̄bu ap padiö n̄ñ̄öl ḡ, ram arabun a göm, ado ḡ am adan añ̄ au ammil n̄ñ̄öl, Jisas aip auageila. N̄ipe Jerusalem n̄p m̄deia pen kale n̄ñ̄agmil, ⁴⁴ n̄ipe n̄bi b̄ r̄m̄nap aip auab a ḡmil, gas̄ n̄ñ̄öl. Pen adan añ̄ au hann̄ig ḡmil, am n̄m̄dan n̄m̄am n̄bi b̄ r̄m̄nap aip m̄d̄p, a ḡmil, n̄p uñ̄hai n̄ñ̄ailō. ⁴⁵ Uñ̄hai n̄ñ̄ dam wasö n̄ñ̄mil, ado ḡ Jerusalem n̄p uñ̄hai n̄ñ̄ñ̄ig arlō. ⁴⁶ Ammil ñ̄ñ̄ m̄höp n̄gan̄ mañ̄u n̄ñ̄öl, n̄ipe amöm God sabe gep ram u m̄d̄m̄, b̄ lo manö hag ñ̄eb b̄ gau aip as̄k m̄d̄m̄, manö hagaila u n̄ñ̄öm, manö r̄m̄nap hag n̄ñ̄m̄deia. ⁴⁷ N̄bi b̄ n̄ñ̄ m̄deila gau, Jisas haga rō n̄ñ̄öm, ñ̄ñ̄ an̄bu gas̄ n̄ñ̄ k̄d̄ hīk̄öm manö aij hagab u, a göm, aiö waiö ḡila. ⁴⁸ Pen n̄ime nap ber Jisas n̄p n̄ñ̄mil kale u rō n̄p aiö ḡilō. N̄ime pen Jisas n̄p haga, “Ne nap hal̄p n̄hön ḡñ̄ig an̄ig ḡpan? M̄dm̄gö hol ilön gö n̄ñ̄öl gul n̄p uñ̄hai n̄ñ̄ ajabul,” a ga.

* 2:39: Mad 2:23 * 2:41: Eks 12:24-27; 23:14-17; Dud 16:1-8 * 2:51: Luk 2:19 * 2:52: 1Sa 2:26; Pro 3:4

⁴⁹ N̄ime an̄ig hagö, Jisas haga, “Kale n̄hön ḡñ̄ig ȳp uñ̄hai n̄ñ̄ aja-bil̄ñ̄ Bapi ram am m̄d̄pin u kale n̄ñ̄aḡñ̄l aka?” ga. ⁵⁰ Jisas an̄ig haga u pen kale manö hagab u, a ḡmil, r̄k̄ n̄ñ̄aḡlō.

⁵¹ Jisas n̄p uñ̄ ḡ ram kale Nasared ado ḡ arla. Jisas an̄b̄ gau n̄p m̄d̄m̄, n̄ime nap hagm̄dil rō n̄p n̄ñ̄öm hain ḡm̄d̄p. Pen n̄ime Jisas n̄hön n̄hön ga u gas̄ n̄ñ̄öl ḡ n̄p m̄dm̄d̄p. * ⁵² Jisas n̄ime nap aip m̄d̄m̄, majö göm gas̄ n̄ñ̄ aij yab̄ñ̄ gö n̄ñ̄öl ḡ, God abe, n̄bi b̄ gau abe n̄p n̄ñ̄öl aij ga. *

3

Jon B̄ Ñ̄ñ̄g Pak Ñ̄eb manö hag ñ̄a (Mad 3:1-12; Mak 1:2-8; Jon 1:19-28)

¹ Rom gapman b̄ kub yab̄ñ̄ Sisa Daibirias ram m̄n̄n̄ñ̄ gau gau abad m̄dm̄d̄p, m̄ in la unbö aijp b̄ñ̄ dan̄. Pen n̄ipe m̄lō gau m̄d̄m̄, b̄ abad m̄dep añ̄ yagol n̄ipe r̄m̄nap hag lö, am ram m̄n̄n̄ñ̄ r̄m̄nap abad m̄dm̄dal. B̄ n̄ipe Podias Pailod ram m̄n̄n̄ñ̄ Judia n̄bi b̄ gau kal̄p abad m̄dm̄d̄p. B̄ n̄ipe Herod ram m̄n̄n̄ñ̄ Galili n̄bi b̄ gau kal̄p abad m̄dm̄d̄p. Herod n̄m̄am n̄ipe Pilip ram m̄n̄n̄ñ̄ Iduria n̄bi b̄ gau abe, ram m̄n̄n̄ñ̄ Drakonaidis n̄bi b̄ gau abe kal̄p abad m̄dm̄d̄p. B̄ n̄ipe Laisenias ram m̄n̄n̄ñ̄ Abilini n̄bi b̄ gau kal̄p abad m̄dm̄d̄p. ² Pen magö an̄bu, b̄ ne Anas aip, Kaiapas aip, God n̄p nan sabe gep b̄ kub yab̄ñ̄ m̄hau Jerusalem m̄d̄ailō.

Pen ñ̄ñ̄ añ̄ an̄bu, Sekaraia ñ̄ñ̄ n̄ipe Jon, n̄bi b̄ iru m̄dagm̄dal, ram m̄n̄n̄ñ̄ kabö n̄p m̄dm̄d̄p añ̄ gau han m̄dm̄d̄p. Añ̄ gau han m̄d̄ö n̄ñ̄öl ḡ, God n̄ipe Jon n̄p gas̄ ñ̄ö, ³ ram m̄n̄n̄ñ̄ ñ̄ñ̄g Jodan goñ̄ gau gau ajm̄d̄p n̄ñ̄öm n̄bi b̄ gau aulō, kal̄p manö hag ñ̄ñ̄m̄d̄p, “Nan si nan naij ḡpim gau, n̄hön ḡñ̄ig an̄ig ḡpun a ḡm̄im arö ḡm̄im ȳp

aube yad kalöp ñig pak ñinö, God nan si nan naj gipim gau niñöm arö ginab,” a gim+döp. * 4 Jon kalip manö hag ñim+döp anibu, bi God manö hagep Aisaia hadame nöp ginab a göm, kali kliñ rika rö nöp ga. Aisaia manö anibu kali kliñ riköm haga,

“Bi ap, ram minöñ nibi bi iru midagpal, ram minöñ kabö nöp midöp

añ au am midöm, wiñ alöm hagnab,

‘Bi Kub u auab a gimim, nip abad midaimim!

Anib u, adan sir gilañ giyañ ginim gau,

dum got pilu ginim gau, binig ral aij gim+daimim.

5 Anib u, minöñ ban göp gau binig ral aij gimim,

dum gau binig ral aij gimim,

adan dudu badu ginim gau, kabö göl gimim,

kabö gau ud yu aij gimim midaimim.

6 Anig göl me, nibi bi gau magöñhalö niñnaböl,

God nipe aigöl göm kalip ud kaminyunab,’ a ginab,” a ga.

*

7 Jon nipe Aisaia manö kali kliñ rika anibu rö hag ñö niñöl gi, nibi bi iru nöp nipe mideia au apöm hagla, “Hanip ñig pak ñimön,” a gila. Jon kalip sifik hag göm haga, “Kale hainjo ñi pai gai i! Gasi nihön niñmim piñiny gi aubimñ ‘Ñig pakno, God nibi bi rimnap kalip hag ginab ñin u, hanip hag gagnab,’ a gimim, piñiny gi aubim ar? * 8 Kale ñig paknig ginabim u, nan si nan naj gipim gau nihön ginig anig gipun, a gimim, arö gimim, mid aij gimim. Anig giipe me, nibi bi niñnaböl, kale nan si nan naj gimidim gau arö gipim. Pen kale gasi ap niñmim, ‘Hon bac itañ Ebrahim ñi pai nipe midpun,’ a gimim, gasi u niñagmim. Hon Ebrahim ñi pai nipe a gipim u nan yihariny! God

kabö gai i udöm, Ebrahim ñi pai nipe gau gi linig göm, gi liböp! *

9 Niñ aij gimim! God mab u it halö rib junig, ru u mab it yañ kid gi midöp. Mab au, magö niñeb aij rimnap pilagnab u, rib gi dö gi ud mab inab yañ yunab,” a ga. *

10 Jon manö anibu rö hagö, kale nip pen hag niñöm hagla, “Hon nihön gun, a gimön, anig hagpan?” ö gila. Haglö, Jon kalip haga,

11 “Nibi bi sior mihöp midainim u, ap nibi bi sior midagainim gau kalip ñöl. Pen nibi bi nan magö midainim u, nibi bi nan magö midagainim gau kalip rimnap ñöl,” a ga.

12 Pen bi dakis udep gau, Jon hanip ñig pak ñañ a göm, apöm nip hag niñöm hagla, “Manö hag ñeb bi, hon nihön gun?” ö gila. *

13 Hageila, kalip haga, “Dakis u udnig gimim, gapman hagpal rö nöp udmim. Yihariny rimnap udagmim,” a ga.

14 Pen ami bi rimnap Jon nip manö anibu rö nöp hag niñöm hagla, “Hon nihön gun?” ö gila.

Hageila, kalip haga, “Kale manö piral hagmim nibi bi gau mani kalip si udagmim. Manö piral hagmim nibi bi gau manö kub hagagmim. Wög pe udnabim u ap halö udun, a gimim, gasi u niñagmim,” a ga.

15 Pen anig göm mid damöm nibi bi gau gasi adö ap niñöm hagla, “Bi anibi Krai pör abad midpun u rö löp,” a gila. 16 Hageila, nipe manö anibu niñöm kalip pen haga, “Wasö! Yad kalöp yihariny ñig nöp pak ñabin, pen yip hain aunab bi u, nipe yad rö wasö; nipe bi kub yabit, yad bi pro. Yad nip niñnö nable ginab. Ma rirup nipe u nagi ud hubiknam rö lagöp,” a ga. Bi anibu nipe apöm, kalöp Ana Ut u nöp pak ñöm, mab mitañ pak ñöm ginab. * 17 “Nipe wid magö po gö, rik dap pakpal rö u ginig gab. Wid magö niñeb gau ke löm, wid cög naböñ naböñ gau ke löm

* 3:3: Ap 13:24 * 3:6: Ais 40:3-5 * 3:7: Mad 12:34; 23:33 * 3:8: Jon 8:33,39 * 3:9: Mad 7:19 * 3:12: Luk 7:29 * 3:16: Ap 13:25

gɪnab. Anɪg göm, wid magö ñɪɲeb gau dam ram raul mɪgan nɪpe lɪnab; pen naböŋ naböŋ gau dam mab pör inmidöp u launab,” a ga.

Herod Jon nɪp nagɪ la

¹⁸ Jon, nɪbi bɪ gau kalɪp God manö aij u rɪmnap halö hag ñɪnö nɪɲ aij gɪlan, a göm, kalɪp manö aij anɪbu rö pro hagagmɪdöp. ¹⁹ Pen gapman bɪ kub Herod, nan si nan naij gau gɪ damöm, hainö nɪmam Pilip nɪbin nɪpe Herodias nɪp ud gö, Jon u aij gagöp, a ga. * ²⁰ Jon manö anɪg hagö, Herod nɪɲöm, naij ga adö ap halö göm, Jon nɪp dam nagɪ la.

*Jon Jisas nɪp ñɪg pak ña
(Mad 3:13-17; Mak 1:9-11)*

²¹⁻²² Pen Herod Jon nɪp nagɪ laga magö u, nɪpe nɪbi bɪ gau kalɪp ñɪg pak ñɪmɪdöp. Jisas nɪp abe ñɪg pak ña. Jisas nɪp ñɪg pak ñö, nɪpe Nap God nɪp sabe gɪ mɪdö nɪɲöl gɪ, kumi kabö adö lan au lɪɪ gɪ gau gau arö, ajöŋ hiɪkö, Ana Uɪ u yaur dapo rö halu löm, Jisas nɪp u gɪ aua. Anɪg göl auö nɪɲöl gɪ, manö ap kumi kabö adö lan au nɪbö apöm haga, “Ne Ñɪ mɪdmagö yad yabɪɪ. Nöp nɪɲnö, yɪp aij yabɪɪ göp,” a ga. *

*Jisas nɪhi bɪ
(Mad 1:1-17)*

²³ Pen Jisas mɪ nɪpe unbö ñɪɲjuöl aɪɪ ap ado gɪ da unbö sɪduŋ lan (30) arö nɪɲöl gɪ, nɪpe ɪɪ göm nɪbi bɪ gau kalɪp God Manö hag ña. Nɪbi bɪ gau Jisas nɪp, nap nɪpe u bɪ ne Josep, a gɪ gasɪ nɪɲla.

Josep nap nɪpe u Heli. *

²⁴ Heli nap nɪpe u Madad.

Madad nap nɪpe u Lipai.

Lipai nap nɪpe u Melkai.

Melkai nap nɪpe u Janai.

Janai nap nɪpe u Josep.

²⁵ Josep nap nɪpe u Madadaias.

Madadaias nap nɪpe u Emos.

Emos nap nɪpe u Neham.

Neham nap nɪpe u Esli.

Esli nap nɪpe u Nagai.

²⁶ Nagai nap nɪpe u Mead.

Mead nap nɪpe u Madadaias.

Madadaias nap nɪpe u Semein.

Semein nap nɪpe u Josek.

Josek nap nɪpe u Joda.

²⁷ Joda nap nɪpe u Joanan.

Joanan nap nɪpe u Resa.

Resa nap nɪpe u Serababel.

Serababel nap nɪpe u Sialdiel.

Sialdiel nap nɪpe u Nerai.

²⁸ Nerai nap nɪpe u Melkai.

Melkai nap nɪpe u Adai.

Adai nap nɪpe u Kosam.

Kosam nap nɪpe u Elmadam.

Elmadam nap nɪpe u Er.

²⁹ Er nap nɪpe u Josua.

Josua nap nɪpe u Eliesa.

Eliesa nap nɪpe u Jorim.

Jorim nap nɪpe u Madad.

Madad nap nɪpe u Lipai.

³⁰ Lipai nap nɪpe u Simion.

Simion nap nɪpe u Juda.

Juda nap nɪpe u Josep.

Josep nap nɪpe u Jonam.

Jonam nap nɪpe u Eliakim.

³¹ Eliakim nap nɪpe u Melea.

Melea nap nɪpe u Mena.

Mena nap nɪpe u Madada.

Madada nap nɪpe u Nadam.

Nadam nap nɪpe u Depid.

³² Depid nap nɪpe u Jesi.

Jesi nap nɪpe u Obed.

Obed nap nɪpe u Boas.

Boas nap nɪpe u Salmon.

Salmon nap nɪpe u Nason.

³³ Nason nap nɪpe u Aminadap.

Aminadap nap nɪpe u Admin.

Admin nap nɪpe u Arni.

Arni nap nɪpe u Hesron.

Hesron nap nɪpe u Peres.

Peres nap nɪpe u Juda.

³⁴ Juda nap nɪpe u Jekop.

Jekop nap nɪpe u Aisak.

Aisak nap nɪpe u Ebrahim.

Ebrahim nap nɪpe u Dera.

Dera nap nɪpe u Nahor.

Nahor nap nɪpe u Seruk.

³⁵ Seruk nap nɪpe u Rehu.

Rehu nap nɪpe u Pelek.

Pelek nap nɪpe u Eber.

* **3:19:** Mad 14:3-4; Mak 6:17-18 * **3:21-22:** Jon 1:32 * **3:23:** Luk 4:22; Jon 6:42

Eber nap nipe u Sela.

³⁶ Sela nap nipe u Kenam.

Kenam nap nipe u Apaksad.

Apaksad nap nipe u Sem.

Sem nap nipe u Noa.

Noa nap nipe u Lemek. *

³⁷ Lemek nap nipe u Medusela.

Medusela nap nipe u Inok.

Inok nap nipe u Jared.

Jared nap nipe u Malelael.

Malelael nap nipe u Kenan.

³⁸ Kenan nap nipe u Inos.

Inos nap nipe u Sed.

Sed nap nipe u Adam.

Adam nap nipe u God. *

4

Seden Jisas nip manö piral haga

¹⁻² Ana U† u Jisas nip ajman rauöm, nip u† gi ñig Jodan gau nibö ud arö, Jisas ram minöñ nibi bi midagmidal, ram minöñ kabö nöp midmidöp an gau mideia. Seden nipe Jisas nan si nan naij rimnap ginim aka wasö gi niñöl göm gi gi gö, ñin unbö ñin juöl mihöp (40) ara. Jisas nan magö niñöm wasö, nip kiyö majö la.

³ Nip kiyö majö lö, Seden haga, “Ne ‘God Ñ† nipe midpin,’ a gipan u, kabö gai i hagö, bred rö lanj,” a ga.

⁴ Hageia, Jisas pen haga, “God Manö u kal† kiiñ riköm hagla, ‘Nibi bi gau, bred nöp niñöm kamij midageinaböl,’ a gila,” a ga. *

⁵ Hagö, Seden Jisas nip dam dum kub lanj ap amöm, ram minöñ aij aij kin ke ke abadpal gau magöñhalö, magö anibu nöp, Jisas nip yamöm haga, ⁶⁻⁷ “Ram minöñ aij aij gai i nöñ! Nibi bi ke ke abad midpal. Yad me ram minöñ anib gau magöñhalö abad midpin rö, bi ap nip hagnig gem hagnabin. Anib u, ne yip kugom yimmön sabe geinabön u, ram minöñ anib gai i magöñhalö nape hagnö, ne abad mideinabön,” a ga.

⁸ Hageia Jisas pen haga, “God Manö u kal† kiiñ riköm hagla, ‘God Bi

Kub kale u hagöp rö gimim hib nipe nöp hagpe adö aranj,’ a gila,” a ga. *

⁹ Jisas anig hageia, Seden nipe Jisas nip u† gi Jerusalem amöm, dam God sabe gep ram i adö lanj gi lila adö u amöm haga, “Ne, ‘God Ñ† nipe midpin,’ a gipan u, pirañid minöñ il yanj lug. ¹⁰⁻¹¹ God Manö u kal† kiiñ riköm hagla,

‘God ejol nipe gau hagö,

nöp abad mideinaböl.

Ap lug paknig geinabön u,

nöp ñimagö kale udnaböl niñöm

kabö ma ne u binij gagnab,’ a

gila,” a ga. *

¹² Seden anig hageia, Jisas pen haga, “God Manö u manö rimnap halö kal† kiiñ riköm hagla, ‘God Bi Kub u, nipe bi niñö hagep aka bi pir alep, a gimim hagagmim,’ a gila,” a ga. *

¹³ Kijaki Jisas nip manö piral hag wasö niñöm, arik arin a göm, gas† nipe gau nöp niñö, “Uri wasö pen hainö ñin rimnap apem manö rimnap halö pir alem hag niñnam,” a göm arik ara. *

Jisas ram minöñ Galili il göm manö hag ña

(Mad 4:1-11; Mak 1:12-13)

¹⁴ Pen God Ana Jisas nip klö ñö, Jisas nipe ado gi apöm ram minöñ Galili midö niñöl gi, nibi bi gau, manö nipe u niñöm, dam ram minöñ Galili anj gau magöñhalö ud arla. ¹⁵ Nipe Juda magum gep ram gau amöm, manö hag ñ† aij gö, nibi bi gau nipe bi aij yab† a göm, miñ m†ñ yab† gila.

Nasared nibi bi Jisas nip niñ udagla

(Mad 13:53-58; Mak 6:1-6)

¹⁶ Pen Jisas nipe ram minöñ Galili anj gau gi aj piß göm, Nasared am mideia. Daun anibu nipe nöd midöm majö ga. Juda God nip sabe gep ñin kale u auö, nipe pör gimidöp rö, magum gep ram u amöm, uraköm

* **3:36:** Jen 11:10-26 * **3:38:** Jen 4:25-26 * **4:4:** Dud 8:3 * **4:8:** Dud 6:13-14 * **4:10-11:** Sam 91:11-12 * **4:12:** Dud 6:16; 1Ko 10:9 * **4:13:** Hib 2:18; 4:15

God Manö u amgö li n+ñöm hagnig ga. ¹⁷ Bi God manö hagep Aisaia kali kñiñ rika köp u n+p dap ñilö, ud pñaiöm, manö hagnig ga ad+ñ u amgö li n+ñöm kal+p haga, *

¹⁸ “Bi Kub u y+p, wög yad g+mön, a göm,

Ana n+pe yuö yad aip m+idöp.

An+ib u, n+bi bi mög gep rö m+idpal gau

kal+p manö aij u hag ñ+nö, n+ñ aij g+ñaböl.

N+bi bi nag+man rö m+idpal gau kal+p hub+k yunö, arnaböl.

N+bi bi amgö we göp rö m+idpal gau kal+p g+ñö, amgö ñ+il n+ñnaböl.

N+bi bi u+ham m+idpal gau kal+p ud aij g+ñö, m+id aij g+ñaböl.

¹⁹ Pen, Bi Kub n+bi bi udnab ñ+n aij u m+ñi auöp, a gem, n+bi bi gau kal+p hag ñ+nabin,” a ga.

²⁰ Jisas manö kñiñ an+bu amgö li n+ñ hag p+s göm, köp bad u ud wam wam göm, bi köp abad m+dm+idöp u n+p adog ñöm as+kö n+ñöl g+, n+bi bi magum gep ram raul m+deila gau magöñhalö amgö juöm n+p n+ñ ij halö l+la. ²¹ An+g n+ñeila, Jisas kal+p haga, “God Manö ad+ñ an+bu ud amgö li n+ñ kalöp hagnö n+ñajim an+bu, uri an+g unbö rö nöp göp.

²² An+g hagö, manö aij yab+ñ haga u n+ñöm, n+bi bi n+p ñ+n+ löm, aiö g+la. Pen gas+ ap n+ñöm, “Bi an+bi Josep ñ+n n+pe nöp aka?” göm, aiö waiö g+la. *

²³ An+g haglö, Jisas kal+p haga, “Pen yad n+ñbin, y+p hagnabim, ‘Ne wös wameb bi, ne ke g+mön nan ne ke göp u kam+ñ l+ñab. Ne daun pro Kapaneam am m+dmön, nan gagep rö gaina, y+id acmal ajaj+p n+ñbun u rö, m+ñi ram m+ñnöh ne ke aui abe gö y+id acmal ajö n+ñun,’ a g+ñabim. ²⁴ Pen kalöp n+ñö hagabin, bi God manö hagep gau, ram m+ñnöh ke gau amöm, manö aij u haglö, n+ñö hagaböl a göm udnaböl. Pen ram

m+ñnöh kale ke u apöm haglö, bi hon gau ke hagaböl a göm, manö kal+p udagnaböl. * ²⁵ Pen n+ñim! Bi God manö hagep Ilaija m+deia ñ+n u, n+bi yadu iru nöp Isrel au m+dm+dal. Mi m+ñhau n+gan rak+n unbö kagoñ j+ñ u, möñ alagö, nan magö ranagö, k+yö kub yab+ñ la. * ²⁶ Isrel n+bi yadu r+mnap k+yö la gau iru yab+ñ nöp m+deila au, pen God Ilaija n+p yuö, am daun pro Sarepad ram m+ñnöh daun kub Saidon söñ au amöm, nan gagep rö gö, n+bi yadu ap nan magö n+pe iru nöp m+deia. * ²⁷ Pen adö an+bu rö, hainö bi God manö hagep Ilaisa m+deia ñ+n u, Isrel n+bi bi r+mnap wös g+sa la gau iru yab+ñ nöp m+deila au, pen kal+p r+mnap gö kam+ñ laga; Ilaisa bi Neman ram m+ñnöh m+ilö kub Siria n+bö u n+p nöp gö, kam+ñ la,” a ga. *

²⁸ Jisas an+g hagö, Juda n+bi bi magum gep ram raul m+deila gau n+ñlö mulu kal yab+ñ lugö, ²⁹⁻³⁰ n+p r+id+k g+ yu g+ dam rul gau yuno umañ a göm, r+id+k g+ ud arla j+ Jisas n+pe ado göm añ kale au amöm ara.

Jisas kijaki aiön pi hag höñ yua

³¹ Jisas daun pro Kapaneam, ram m+ñnöh Galili au am m+idöm, Juda kai God n+p sabe gep ñ+n u n+bi bi kal+p manö hag ña. ³² God Manö u, Jisas klö naij göm kabö göñ nöp hagö, kale aiö yab+ñ g+la. * ³³ Pen Juda magum gep ram raul añ an+ib au, bi kijaki abañ ala ap m+deia. N+pe meg m+gan dap ranöm w+ñ kub alöm haga, ³⁴ “Bi Jisas Nasared n+bö! Ne n+ñön g+ñig auban? Han+p g+ naij g+ñig auban akanñ Yad nöp n+ñbin. God Bi U+ n+pe u nöp auban,” a ga.

³⁵ Pen Jisas kijaki abañ al m+deia an+bu n+p hag göm haga, “Manö haggamön! Bi u arö g+mön höñ aru!” a ga. Jisas hagö, kijaki aiön pi höñ aröl g+ bi an+bu n+p, n+bi bi m+deila añ au ud yuöm ara. Pen n+p m+ñu magö pakaga; kam+ñ ara.

* 4:17: Ais 61:1-2 * 4:22: Luk 3:23; Jon 6:42
1Ki 17:8-16 * 4:27: 2Ki 5:1-14 * 4:32: Mad 7:28-29

* 4:24: Jon 4:44 * 4:25: 1Ki 17:1,7 * 4:26:

³⁶ Anig gö, nibi bi niŋ mideila gau kale ke hag niŋ hag niŋ göm hagla, “Bi klö yabił anibi, manö anibu gai nibö dapöm hagö, kijaki gau höŋ arbal?” ö gila. ³⁷ Pen Jisas ga manö anibu ram minöŋ anib gau magöŋhalö ud arla.

*Jisas nibi bi iru nöp gö kamij la
(Mad 8:14-15; Mak 1:29-31)*

³⁸ Pen Jisas Juda magum gep ram u arö göm Saimon ram u ara. Saimon niŋbor nipe u nan gö, hañ roman nipe gau magöŋhalö mab rö inö me, nibi bi gau apöm Jisas niŋp hagla, “Aumön, ne Saimon niŋbor niŋp gö urak aran,” a gila. ³⁹ Hageila, nipe nibi nan gö um mideia söl au apöm, nan geia anibu hag gö niŋöl gi, magö anibu nöp niŋp arö göm ara. Niŋp kamij lö, uraköm, nibi bi ap mideila gau kalip nan magö ña.

⁴⁰ Nibi bi anib au mideila gau, manö anibu niŋöm, sidö wad ara magö u, nibi bi kale miña ga gau magöŋhalö dap Jisas mideia au daula. Daueila, Jisas kalip añi añi ud niŋö kamij la. ⁴¹ Pen nibi bi kijaki aiön pi nan gau aban al mideia gau hag yuö, höŋ amöl gi wiñ kub alöm hagla, “Ne God Niŋ nipe!” a gila. Kale Jisas nipe Krai u niŋöm anig hageila niŋöm Jisas nipe kalip hag göm haga, “Manö ap hagagmim,” a gö, haga rö niŋla. *

*Jisas ram minöŋ miŋan riŋnap
amöm kalip manö hag ña
(Mak 1:35-39)*

⁴² Ruö sib halö, Jisas ram minöŋ anibu arö göm, ke am midaiin, a göm, ram minöŋ nöp an gau ara. Ara pen nibi bi gau hain amöm, niŋp ulhai niŋöm hagla, “Gau aragmön; hon aip midaiun,” a gila. ⁴³ Anig hageila Jisas haga, “God yip hag yuö aunö u, amem nibi bi ke miŋan riŋnap halö kalip u rö nöp God nibi bi udöm abad mideinab manö aij u hag niŋnabin,” a ga.

⁴⁴ Anig hagöm, Jisas Juda nibi bi ram minöŋ kale gau magöŋhalö gi ajöl gi, am Juda magum gep ram gau amöm, manö aij anibu kalip hag niŋmidöp. *

5

*Jisas hagö kabsat iru nöp udla
(Mad 4:18-22; Mak 1:16-20)*

¹ Jisas niŋ ap am Niŋ Wanö Gene-sared goł au midöm, God Manö u hag ñö niŋöl gi, nibi bi iru yabił, manö aij anibu niŋun a göm, ciro mało ñöl gi aula. * ² Anig göl aulö niŋöl gi, Jisas niŋa, bi kabsat udep gau niŋ magib mihöp dap niŋ wanö goł anib au löm, kabsat udep uben gau ul gi mideila. ³ Jisas nipe Saimon niŋ magib adö u ujanid löm haga, “Yip ud neb neb gö, niŋ wanö an söl au dan arin,” a ga. Hagö, Saimon niŋ magib u ud neb neb gö, Jisas niŋ wanö an söl au amöm niŋ magib adö anibu asik midöl gi, nibi bi gau kalip manö hag ña.

⁴ Manö hag pis göm, Jisas Saimon niŋp haga, “Niŋ magib i niŋ ulan pirik gi dam niŋ wanö an kub au dan ammim, uben yumim kabsat udim,” a ga.

⁵ Hageila, Saimon pen haga, “Bi Kub, miñi sibön yan nöp hon kabsat niŋ aj aj, ram halö ru dam löp pen hon kabsat riŋnap udagpun. Pe ne anig hagpan rö, uben u hałowało yu niŋun,” a ga. * ⁶ Anig hagöl göm uben yulö niŋöl gi, kabsat iru nöp ap uben miŋan u arlö, uben gau ajman rauöm, pak gi dö ginig rö ga. ⁷ Anig ga niŋöm, niŋmam bi niŋ magib adö ap mideila gau kalip niŋ aian gilö, kale apöm kabsat anib gau udöm, niŋ magib anib miŋau lilö, böŋ nöp ajman rauöm, niŋ magib miŋau pig lugniŋ rö ga.

⁸⁻¹⁰ Anig ga niŋöm, Saimon Pida bi nipe aip niŋ magib adö mideila gau, kabsat iru yabił udla gau niŋöm, gasi iru nöp niŋla. Pen Sebedi niŋ

* **4:41:** Mad 8:29; Mak 3:11-12 * **4:44:** Mad 4:23 * **5:1:** Mad 13:1-2; Mak 3:9-10 * **5:5:** Jon 21:3-8

nipe Jems aip Jon aip, ñig magib ap udmil Saimon aip wög jim ñöl gimidil bi mihau, u rö nöp gasi iru niñlö. Pen Saimon am Jisas mideia söl au kugom yimöm haga, “Bi Kub, yad bi nan si nan naj gipin u, ne ke gau aru,” a ga. Hageia Jisas haga, “Ne piñiñ gagmön. Miñi ñin i riköm, bi kabsaŭ udep u arö gimön, niñi bi ud God nip daupep bi mideinabön,” a ga.

11 Jisas anig hagö, ñig magib mihau dam ñig goŭ au löm, kabsaŭ nan gau arö göm, Jisas aip amöm ajmidal. *

Jisas, bi wös hapeb la ap gö, kamij la

12 Pen hainö Jisas am daun ap midö, bi wös hapeb hañ roman gau magöñhalö la bi ap apöm, Jisas mideia söl au kugom yimöm nabic yihöñ göm, haga, “Ne yip gö kamij linig, gö kamij linim,” a ga.

13 Anig hagö, Jisas haga, “Yau, yad ginö, nöp kamij linim,” a ga. Anig hagöm, Jisas ñimagö nipe milöbö löm bi anibu ud niñö, magö anibu nöp wös hapeb gau böñ nöp hir ga. 14 Wös hapeb gau hir gö, Jisas bi anibu nip haga, “Yad nöp ud niñnö kamij löp u niñi bi gau hagagmön. Pen bi Mosi hadame nöp kali klin riköm haga rö, wös hapeb yip u kamij löp a gimön, am bi God nip nan sabe gipal gau kalip yamön, nan sabe gep u kalip ñimön haggmön, ‘Yip kamij löp rö, nan i God nip sabe gim,’ a gimön. Ne anig gimön, niñi bi niñöm hagnaböl, ‘Nipe kamij löp rö anig göp,’ a ginaböl,” a ga. *

15 Pen Jisas manö nipe u, ram minöñ gau magöñhalö rigon rigon arö, niñi bi iru nöp, nip niñun a göm, ciro maŭ ñöm aumidal. Niñi bi anib gau, rimnap manö aij nipe u niñig aumidal; rimnap hanip gö kamij lañ a göm aumidal. 16 Pen ñin rimnap Jisas am ke migam ap midöm, Nap nip sabe gimidöp.

Jisas, bi ñimagö ma kila ga ap gö, kamij la

17 Ñin ap Jisas niñi bi gau kalip manö hag ñi mideia. Perisi bi rimnap abe, lo manö hag ñeb bi rimnap abe, ram minöñ Galili an au ram ritig aglö magöñhalö gau niñbö abe, ram minöñ Judia an au ram ritig aglö magöñhalö gau niñbö abe, Jerusalem niñbö abe apöm, Jisas manö hag ñimideia au asik mideia. Pen Bi Kub klö nipe aip mideia u me, Jisas niñi bi nan gau kalip gö kamij la. 18 Pen bi rimnap, bi ñimagö ma kila ga ap ilöñ li dapöm, Jisas nip gö kamij lañ a göm, nip Jisas midöp ram raul migam u ud arun a gi gasi u niñla. 19 Pen Jisas mideia ram u niñla, niñi bi gau ram raul migam anibu böñ nöp sisi ga. Anig gö, wip ilöñ li daula anibu, dam ram adö lañ amöm, ram u ud migam hiiköm, nagit löm, Jisas mideia an au giyañ yula. 20 Kale gasi niñla, Jisas gö kamij linim rö löp, a göm niñeila rö, Jisas gasi kale u niñöm, bi ñimagö ma kila ga u nip haga, “Bi niñeb yad, nan si nan naj gipan gau niñem arö gabin,” a ga. * 21 Jisas anig hagö, bi Perisi gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe, gasi an kale gau nöp ke niñöm hagla, “Bi anibi ban? Nipe God nip hag juöl gi hagab. God nipe añi nöp me nan si nan naj gipal gau niñöm arö ginim rö löp,” a göm, gasi kale u nöp niñla.

22 Pen gasi niñeila anibu, Jisas ke rik niñöm haga, “Kale niñöm ginig yip gasi naj niñabim? 23 Bi ap bi ap nip hagnab, ‘Nan si nan naj gipan gau niñem arö gabin,’ a ginab u, kale aigöl gimim niñnabim nipe manö niñö hagab aka manö pir alabñ Pen bi ñimagö ma kila göp ap mideinab, bi ap nip hagnab, ‘Ne miñi nöp urak aru,’ a ginab u, kale aigöl gimim niñnabim nipe manö niñö hagab aka manö pir alab? 24 Bi Ñi nipe niñi bi minöñ naböñ it i nan si nan naj

* 5:11: Mad 19:27 * 5:14: Lep 14:1-32 * 5:20: Luk 7:48; Ais 43:25

gipal gau niŋöm arö giŋim rö löp u, kale manö anibu manö niŋö a giŋim niŋ udmim a gem, manö anig göl hagnig gabin,” a ga. Anig hagöm, Jisas bi niŋmagö ma kiŋa ga u niŋ haga, “Ne miŋi nöŋ urakmön, nöŋ ilöŋ li daubal abaŋ bad u udmön, ado gi ram ne aru,” a ga. * 25 Anig hagö, niŋi bi gau niŋm+dlö niŋöl gi, magö anibu nöŋ uraköm, niŋ ilöŋ li daula abaŋ bad anibu udöm, God niŋ aij a göl gi, ram niŋpe ara. 26 Anig gö, niŋi bi niŋm+deila gau magöŋhalö pa giŋi göm, God hib u dap ranöl gi hagla, “Miŋi nan ke niŋbö yabiŋ gajip niŋbun,” a göm, aiö waiö giŋa.

*Jisas bi niŋpe Lipai niŋp uda
(Mad 9:9-13; Mak 2:13-17)*

27 Pen hainö Jisas amöm niŋa, bi dakis udep ap dakis ñeb ram raul miŋan u asik m+deia. Hib niŋpe u Lipai. Jisas niŋp niŋöm haga, “Ne aumön, yad aip arul,” a ga. 28 Hageia, Lipai uraköm, wög giŋm+idöp u arö göm, nan niŋpe gau magöŋhalö arö göm, Jisas aip arlö.

29 Pen Lipai niŋni löm, Jisas niŋp nan magö kub ram niŋpe u lau löm, bi dakis udep riŋnap, niŋi bi riŋnap iru nöŋ wiŋ alö apöm, Jisas aip asiköm nan magö niŋjeila. 30 Pen Jisas kale aip nan magö niŋjaia u niŋöm, bi Perisi riŋnap abe, bi lo manö hag ñeb kale riŋnap abe apöm, Jisas bi niŋpe gau kalip hagla, “Kale niŋhön giŋig niŋi bi nan si nan naij gipal gau abe, bi dakis udep gau abe aip asikmim nan niŋjabim?” ö giŋa. *

31 Anig haglö, Jisas manö anibu niŋöm kalip pen hagöm haga, “Niŋi bi kamiŋ midpun a gipal gau, wös wameb bi wiŋ alagpal; niŋi bi nan göp gau nöŋ, hanip gö kamiŋ laŋ a göm, wös wameb bi wiŋ albal. 32 Anib unbö rö nöŋ, yad niŋi bi, mid aij gipun a göm gasi niŋbal gau, kalip hagnig auagpin; niŋi bi, hon nan si nan naij gun, mid aij gagpun, a göm

gasi niŋbal gau, kalip hagnig aubin. Yad kalip manö aij hag niŋnö, kale manö yad u niŋ udöm, nan naij gipal gau, niŋhön giŋig anig gipun a göm, arö göm, God hagöp rö nöŋ göl,” a gem aubin.

*God niŋp sabe gep gasi u nöŋ niŋöm
nan magö niŋagla*

(Mad 9:14-17; Mak 2:18-22)

33 Pen kale riŋnap Jisas niŋp hagla, “Jon bi niŋpe gau abe, Perisi bi kale gau abe niŋ riŋnap, God niŋp nöŋ gasi aŋi niŋun, a göm, nan magö niŋagöm kiyö nöŋ midöm, God niŋp sabe gipal. Pen bi ne gau nan magö niŋöl gi, niŋ niŋöl gi nöŋ m+dpal,” a giŋa.

34 Anig hageila, Jisas kalip pen haga, “Bi ap niŋi udöm, niŋi bi niŋpe gau aip nan kub niŋnaböl u, bi riŋnap uraköm, niŋhön giŋig anig gabim a göm hagagnaböl. * 35 Pen hainö bi riŋnap apöm bi anibu ud arlö, niŋ anibu niŋi bi niŋpe gau mög gö, nan magö niŋagnaböl,” a ga.

36 Pen Jisas manö hod riköm kalip haga, “Waiŋ nöŋ niŋbö ap gi dö geinab u, waiŋ giŋsön niŋbö ap ud gi dö göm, dap al dör giŋlö, adip adip lagnab. Ke ke yabiŋ löm, miŋhön göl naij yabiŋ giŋnab. 37 Pen niŋ wain u, u rö nöŋ. Niŋ wain kamiŋ u udöm, kaj meme haŋ miŋep miŋan yaŋ hoŋ gagpal. Niŋhön giŋig: hoŋ göm mame niŋlö, ran ap ranöm, biŋ naij yabiŋ hagöm pak gi dö göm hoŋ gö, kaj meme haŋ u abe naij giŋnab. 38 Gasi anibu niŋöm me, niŋ wain kamiŋ udöm, kaj meme haŋ kamiŋ miŋan u nöŋ hoŋ lep. 39 Pen niŋi bi niŋ wain nöŋ niŋbö hadö niŋbal gau, hainö niŋ wain kamiŋ giŋsön niŋbö u niŋlö kalip aij gagnab; ‘Niŋ wain nöŋ niŋbö u aij,’ a giŋnaböl,” a ga.

6

*“Yiharŋ middep niŋ i niŋhön giŋig
anig gabim?” ö giŋa*

(Mad 12:1-8; Mak 2:23-28)

* 5:24: Jon 5:8 * 5:30: Luk 15:1-2 * 5:34: Jon 3:29

¹ Hainö Juda God nîp sabe gep ñin ap, Jisas bî nîpe gau aip wid wög adîŋ aŋ au amöl gî, bî nîpe gau wid magö anîb gau rîmnap rîk ñîmagö adö kale au löm, hañ pak yuöm ñîŋöl gî arla. * ² Anîg geila, bî Perisi rîmnap nîŋöm hagla, “Kale nîhön gînîg God nîp sabe gep ñin wög gagep i, wid magö hañ pak yumim wög gabim?” ö gîla. *

³⁻⁴ Hageila, Jisas bî nîpe gau gîla anîbu naij gagla u nîŋöm, bî Perisi gau kalîp haga, “Depid hadame nöp bî nîpe gau aip kîyö lö, God sabe gep ram u amjaköm, bred God amgö ilö adö u löm, bî yîharîŋ ñîŋagpal, bî God nîp nan sabe gîpal gau nöp ñîŋbal bred u, Depid hag nîŋö, nîp ñîlö, bî nîpe gau aip ñîŋla. Kalîp kîyö lö gîla aiud anîbu God Manö kali kîiñ rîkla u, kale nîŋagpim ar?” a ga. *

⁵ Jisas manö ap halö hagöm haga, “Bî Ñî nîpe Bî Kub mîdöm, ñin yîharîŋ mîdep ñin u, nîhön gînam a gînab u, gînab,” a ga.

Jisas, bî ñîmagö pîno ga ap gö, kamîŋ la

⁶⁻⁷ Pen Juda God nîp sabe gep ñin hain ap, Jisas Juda magum gep ram u amöm, kalîp God Manö u hag ñöl gî mîdeia. Ram raul mîgan anîbu, bî ñîmagö pîno ga ap ap mîdeia. Bî Perisi gau abe, bî lo manö hag ñeb bî gau abe, bî anîbu nîp nîŋla rö, Jisas nîpe God nîp sabe gep ñin i nîp gö kamîŋ lînab aka nîhön gö, nîp hag gun a göm, nîp nîŋ ij halö lî mîdeila. ⁸ Pen gasî nîŋla anîbu, Jisas ke nîŋöm, bî ñîmagö pîno ga anîbu nîp haga, “Ne urakmön aŋ aui au,” a ga. ⁹ Hageia, urak auö nîŋöl gî, Jisas bî Perisi gau abe, bî lo manö hag ñeb bî gau abe kalîp haga, “Yîharîŋ mîdep ñin i rö, nîbi bî gau kalîp ud aij gînabun aka, yîharîŋ mîdep ñin uri a gun, kalîp arö gînabun? Kalîp gîno urak aröl aka kalîp arö gîno umöl?” ö ga. ¹⁰ Anîg hagöm, kalîp

nîŋ gus gus göm, bî ñîmagö pîno ga u nîp haga, “Ñîmagö ne u mîlöbö lî!” a ga. Hagö, ñîmagö nîpe mîlöbö lö nîŋöl gî, adîŋ kamîŋ la.

¹¹ Jisas bî anîbu nîp gö kamîŋ la u nîŋöm, bî Perisi gau abe, bî lo manö hag ñeb bî gau abe, mulu kal yabîŋ nîŋöm, Jisas nîp nîhön gun a göm, hag nîŋ hag nîŋ gî mîdeila.

Jisas bî nîpe unbö mîgan laŋ uda (Mad 10:1-4; Mak 3:13-19)

¹² Pen ñin aŋ anîb au, Jisas Nap nîp hagnabin, a göm, dum ilö laŋ amöm, Nap nîp sabe gî mîdö mîdö, ram rua. ¹³ Pen ruö sîdö aua magö u, bî nîpe gau magöŋhalö hagö aueila, bî nîpe unbö mîgan laŋ kalîp ud asîk ke löm, kale bî manö yad ud arep gau mîdeinabim, a göm hag la. ¹⁴⁻¹⁵ Bî nîpe hag la anîb gau hib kale me: ap Saimon, hainö Jisas hib nîpe ap löm Pida a ga; ap Edru, Saimon nîmam nîpe u; ap Jems; ap Jon; ap Pilip; ap Badolomyu; ap Madyu; ap Domas; ap Jems, Alpias ñî nîpe u; ap Saimon hib alog Saimon Selod a gîmîdal u; ¹⁶ ap Judas, Jems ñî nîpe u; ap Judas Iskariod. Nîpe nöp me hainö Jisas al pak lîlaŋ a göm, nîp mumug nîŋa.

Nîbi bî iru nöp Jisas mîdeia au aula

¹⁷ Pen Jisas bî nîpe anîb gau aip dum ilö laŋ arö göm, au gîyan gî am ban aij yan mîdlö nîŋöl gî, nîbi bî iru nöp, nîp nîŋun a göm, ap magum gîla. Nîbi bî anîb gau, rîmnap Jerusalem nîbö, rîmnap ram mînön Judia gau nîbö gau nîbö, rîmnap ram mînön nabis daun kub mîhöp Daia Saidon nîbö, ¹⁸ Jisas manö nîpe nîŋun, hanîp nan göp gö kamîŋ lînîm a göm aueila. Nîbi bî kîjaki aiön pi nan gau aban alö mîd aij gagla gau, Jisas gö kamîŋ la. ¹⁹ Pîdön nîp nîbö apöm, kalîp nan nîhön nîhön ga gau gö, magöŋhalö kamîŋ lajîp u nîŋöm, nîbi bî anîb gau magöŋhalö apöm, hon abe Jisas

* **6:1:** Dud 23:25 * **6:2:** Jon 5:10 * **6:3-4:** Lep 24:5-9; 1Sa 21:1-6

n+ṗ ud n+ṗun a göm, n+ṗ c+ro maḷo
ñöm auala.

*N+bi b+ mög gep rö gau hainö m+ñ
m+ñ g+ṗaböl*

(Mad 5:1-12)

²⁰ Jisas b+ n+ṗe gau kal+ṗ amgö
n+ṗöl g+ṗ haga,

“Kale n+bi b+ mög gep rö m+ṗpim
gau,

God kal+ṗ ud aij göm abad
m+ṗdeinab.

Gasi an+bu n+ṗmim
m+ñ m+ñ g+ṗmim.

²¹ Kale m+ñi k+ṗyö kub löp gau,
hainö k+ṗyö lagnab.

Gasi an+bu n+ṗmim
m+ñ m+ñ g+ṗmim.

Kale mög gö, m+ṗöṗ magö gabim gau,
hainö aij gö n+ṗöl g+ṗ, m+ṗhol
g+ṗabim.

Gasi an+bu n+ṗmim
m+ñ m+ñ g+ṗmim. *

²² B+ Ñ+ n+ṗe n+ṗ c+g m+ṗdpe, n+bi b+
gau

kalöp mulu kal n+ṗöm, j+ n+ṗöm,
n+bi b+ naj an+ṗ gai i, b+ an aip
m+ṗdeinaböl, a göm,

kalöp hib gasi naj n+ṗöm
manö udöm hag jueinaböl u,
kale m+ñ m+ñ g+ṗmim. *

²³ G+ṗaböl an+bu, n+hi iṗaṗ kale gau,
b+ God manö hagep gau kal+ṗ
g+ṗm+ṗdal rö nöṗ kalöp g+ṗaböl.

An+ṗ u n+ṗmim, God han+ṗ ud aij
yab+ṗ g+ṗab

ram m+ṗnöṗ n+ṗe adö laṗ au, a
g+ṗmim,

aij a gö n+ṗöl g+ṗ, ñ+n ma ju adö adö g+ṗ
uraköl g+ṗ,

m+ñ m+ñ göl g+ṗ m+ṗdaimim.

Kale n+ṗ aij g+ṗmim

²⁴ “Pen kale n+bi b+ mani nan iru
m+ṗdöp gau

n+ṗ aij g+ṗmim.

Nan kale udep rö u,

m+ṗnöṗ naböṗ adö iṗ i hadö ud-
pim.

²⁵ Pen kale m+ñi nan magö rö ñ+n
g+ṗe g+ṗe mudun göṗ gau,

hainö k+ṗyö l+ṗab u n+ṗ aij g+ṗmim.
Pen kale m+ñi manö m+ṗhol uṗ+ṗ g+ṗ
m+ṗpim gau,

hainö mög gö m+ṗöṗ magö g+ṗ
m+ṗdeinabim.

²⁶ Pen kalöp hib dap ranöl g+ṗ nöṗ
m+ṗdeinaböl u,

kale n+ṗ aij yab+ṗ g+ṗmim.

N+hi iṗaṗ kale gau, b+ God Manö piral
hagm+ṗdal gau,

kal+ṗ unbö rö g+ṗm+ṗdal.

*Koṗmaṗ kale gau kal+ṗ m+ṗmagö
l+ṗmim*

(Mad 5:38-48)

²⁷ “Pen n+bi b+ manö yad n+ṗabim
gai i. Koṗmaṗ kale gau kal+ṗ m+ṗmagö
l+ṗmim. N+bi b+ kalöp mulu lugö
n+ṗbal gau kal+ṗ ud aij g+ṗmim.

²⁸ N+bi b+ kalöp hag juaiöl, God kal+ṗ
abad m+ṗdeiaṗ a g+ṗmim, n+ṗ sabe
g+ṗmim. N+bi b+ kalöp g+ṗ naj gaiöl,
kal+ṗ God n+ṗ sabe g+ṗmim. ²⁹ Pen

n+bi b+ r+ṗmnap kalöp alaun böṗ lap
pakaiöl, ado g+ṗmim, böṗ lap u rö nöṗ
paköl. Pen n+bi b+ r+ṗmnap kolsior
kale u udaiöl, sior u rö abe udim

a g+ṗmim, haṗöwaṗö ñ+mim. ³⁰ N+bi
b+ r+ṗmnap nan m+ṗdagain+m as+ṗ ha-
gaiöl, kal+ṗ ñ+mim. Pen nan kale ap
n+ṗöm udaiöl, han+ṗ adog ñ+mim, a
g+ṗmim hagagmim. ³¹ Han+ṗ g+ṗlaṗ a
g+ṗmim gasi n+ṗbim rö u, kale ke n+bi
b+ r+ṗmnap gau kal+ṗ u rö nöṗ g+ṗmim.

*

³² “N+bi b+ kalöp m+ṗmagö l+ṗbal
gau nöṗ m+ṗmagö l+ṗabim u, God
kalöp aigöl göm n+ṗö, aij g+ṗabṗ
N+bi b+ nan si nan naj g+ṗpal gau,
n+bi b+ kale ke gau u rö nöṗ pen
pen m+ṗmagö l+ṗbal. ³³ Pen n+bi b+
kalöp ud aij g+ṗpal gau nöṗ kal+ṗ
g+ṗ aij g+ṗabim u, God kalöp aigöl
göm n+ṗö, aij g+ṗabṗ G+ṗabim an+bu,
n+bi b+ nan si nan naj g+ṗpal gau
g+ṗpal rö nöṗ g+ṗabim. ³⁴ Nan ñ+no
pen ñ+naböl a g+ṗmim, gasi u nöṗ
n+ṗmim nan ñ+nabim u, God kalöp
aigöl göm n+ṗö, aij g+ṗabṗ G+ṗabim
an+bu, n+bi b+ nan si nan naj g+ṗpal
gau g+ṗpal rö nöṗ g+ṗabim. ³⁵ An+ṗ

* 6:21: Rep 7:16-17; Sam 126:5-6; Ais 61:3

* 6:22: Jon 15:19; 16:2; 1Pi 4:14

* 6:31: Mad 7:12

u, kołmał kale gau m+dmagö limim, kalip gi aij gimim, nan hałowato ñimim. Hanip pen ñinaböl a gimim, gasi u niñagmim. Anig geinabim u, God kło yabıl adö lañol midöp u, ñi pai nipe mideinabim. Nipe göp rö geinabim u me, kalöp hauł gagöm, pen aij ñinab. God nipe nıbi bı nan si nan naji gıpal gau abe, nıbi bı nıp, aij a göp, a gagpal gau abe, kalip u rö nöp gi aij gab. ³⁶ Nap kale nıbi bı mög niñöm ud aij göp rö, kale u rö nöp nıbi bı mög niñmim ud aij gimim.

Nıbi bı gau kalip manö kub hagagmim

³⁷ “Kale nıbi bı rımnab, ‘Anig anig gıpim rö, kale nıbi bı naji midpim,’ a gagnabim u, God kalöp pen u rö nöp, ‘Anig anig gıpim rö, kale nıbi bı naji midpim,’ a gagnab. Kale nıbi bı rımnab manö kub hagmim, ‘Kale nıbi bı naji, pen udnabim,’ a gagnabim u, God kalöp pen u rö nöp manö kub gagöm, ‘Kale nıbi bı naji, pen udnabim,’ a gagnab. Nıbi bı gau kalöp gi naji geinaböl u niñmim arö geinabim u, God nan naji kale gıpim u, u rö nöp niñöm arö gınab. * ³⁸ Nan kale gau nıbi bı gau kalip hałowato ñeinabim u, God kalöp pen u rö nöp hałowato yabıl ñinab. Kale skel niñön rö udmim nıbi bı gau kalip nan nıme li ñinabim u rö, God skel anıbu nöp ud kalöp u rö nöp nan nıme li ñinab,” a ga. *

³⁹ Pen Jisas manö ap hod riköm haga, “Bı amgö we gınab ap, bı amgö we ap nıp, adan anig anig midöp a göm yamagnab. Niñön ginig: nıpe anig gö, miñögöl ulöm miñan yan ap lug paknabil. * ⁴⁰ Nıbi bı skul hagpal gau, am skul hagpal magö u, hag ñeb bı kale gau kalip adö lañ midagpal. Pen hainö skul u hag pis gi aij göm me, hag ñeb bı kale gau aip adıp adıp mideinaböl. *

⁴¹ “Pen niñön ginig mab po amgö kalöp ke pak pału gi midöp u niñ

hagmim wasö, namam nan acıp amgö nıpe midöp u nöp niñ hagpim? ⁴² Mab po kub amgö kalöp pak pału gi midöp u nöd ud yube, amgö kale amgö yabıl lö, hainö namam nan acıp pro amgö nıpe midöp u, ud yuun a gimim hagmim,” a ga.

Mab aij pılop, mab naji pılop

⁴³ “Pen mab aij ap magö naji ap pılaggab; pen mab naji ap magö aij ap pılaggab. ⁴⁴ Anıb u, mab gau magö pılnab u niñöm, mab u aij, mab u naji a göm niñnaböl. Nagi miñanıb u kia magö pılaggab. Nagi gablog u papo magö pılaggab. ⁴⁵ Nıbi bı aij gau, hibur gasi m+dmagö an kale dan aij midöp rö, gi aij gıpal. Nıbi bı naji gau, hibur gasi m+dmagö an kale dan naji midöp rö, gi naji gıpal. Pen nıbi bı aigale nıbi bı rö midpal u, manö hagnaböl u nöp apdi niñun, nıbi bı gau aij, nıbi bı gau naji a gun niñnabun.

Bı miñöp ram miñöp gılo (Mad 7:24-27)

⁴⁶ “Yıp Bı Kub hon, Bı Kub hon, a gıpim u pen niñön ginig manö hagpin u hain gagpim? * ⁴⁷ Nıbi bı manö yad u niñöm, hagpin rö gıpal gau, manö hagnig gabin i rö midpal. ⁴⁸ Nıbi bı manö yad u niñöm, hagpin rö gınaböl gau, bı ram gi linig geinab, ulöm miñö udöm, ram padö kabö adö au li aij göm, ram adö anıbu nöp gi lnab rö midnaböl. Anig gö, ñig ul apöm, ram halö pa jö ma jö gi ud arnam a gi wasö niñöm, ram gi aij gınab anıbu pıdön nöp mideinab. ⁴⁹ Pen nıbi bı manö yad u niñöm, hagpin rö gagnaböl gau, bı ram gi linig geinab, ulöm miñö udagöm, ram padö lagöm, yiñarın ram miñön adö adö au gi lnab rö midnaböl. Anig gö, ñig ul apöm, ram halö pa jö ma jö gi ud arnam a göm, magö anıbu nöp ram halö böñ nöp ud arö, miñön cög nöp mideinab.

* 6:37: Mad 6:14 * 6:38: Mak 4:24 * 6:39: Mad 15:14 * 6:40: Mad 10:24-25 * 6:46: Mad 7:21

7

*Jisas bɪ wög gɪ ñeb ap gö kamɪŋ la
(Mad 8:5-13)*

¹ Jisas nɪbi bɪ anɪb gau kalɪp manö anɪbu hag ñɪ pɪs göm daun pro Kapaneam ara. ²⁻³ Pen daun anɪbu, bɪ kub ami bɪ iru nöp abad mɪdmɪdöp bɪ ap mɪdeia. Bɪ rɪmnap Jisas ap Kapaneam mɪdöp a gɪlö, manö anɪbu nɪŋöm, Rom ami bɪ kub Juda bɪ manö ud asɪkep rɪmnap hag yuöm haga, “Bɪ nagɪ wög gɪ ñeb aij yabɪɪ yad ap nan göp umnɪg gab nɪŋöm kale am Jisas nɪp hag nɪŋmim ut gɪ daube, nɪp gö kamɪŋ laŋ,” a ga. ⁴⁻⁵ Hagö, kale Jisas mɪdeia au amöm, nɪp manö kɪö neb neb göm hagla, “Ami bɪ abad mɪdep bɪ kub ap, bɪ aij yabɪɪ. Hanɪp Juda nɪbi bɪ gau mɪdmagö löm pör abad mɪd aij göp. Magum gep ram hanɪp ap gɪ la. Anɪb u, ne ammön bɪ nagɪ wög gɪ ñeb nɪpe u gö kamɪŋ lɪnɪm,” a gɪla.

⁶ Kale hageila nɪŋöm Jisas kalɪp aip am am ram au söl au amöl gɪlö nɪŋöl gɪ, ami bɪ abad mɪdep anɪbu bɪ nɪneb nɪpe rɪmnap hag yuö, am Jisas nɪp nable paköm hagla, “Bɪ ami abad mɪdep bɪ hon u nöp hagöp, ‘Bɪ Kub, yad bɪ aij wasö, ram yad u ma ilön auagmön. ⁷ Yad bɪ aij rö nöp nɪnam, pen yad nɪŋbin, God nöp aip mɪdöp rö, “Kamɪŋ laŋ,” manö u nöp hagaimön, bɪ yad nan göp anɪbu kamɪŋ lɪnɪm. ⁸ Bɪ kub yabɪɪ ap yɪp abad mɪdöp; yad ke pen ami bɪ gau kalɪp abad mɪdem, “Arim!” a gɪnö arbal; “Auim!” a gɪnö aubal; “Wög anɪbu gim!” a gɪnö gɪpal,’ a göp,” a gɪla.

⁹ Anɪg haglö, Jisas, bɪ anɪbu gasɪ nɪpe ke nɪŋöm anɪg hagöp a göm, aiö göm, nɪbi bɪ nɪp hain göm aueila gau kalɪp haga, “Ami bɪ Rom nɪbö u, yɪp nɪŋ ud pɪdön göp. Nɪpe göp anɪbu, Isrel bɪ ap unbö rö göp yad nɪŋagpin yabɪɪ,” a ga.

¹⁰ Pen ami bɪ abad mɪdep bɪ u, bɪ nɪpe gau ado gɪ amöm nɪŋla, bɪ nan ga anɪbu hadö kamɪŋ la.

*Jisas nɪbi adu ñɪ nɪpe uma u nɪp gö,
kamɪŋ ara*

¹¹ Ñɪn anɪ anɪbu nöp, Jisas aip bɪ nɪpe gau aip Nen daun arla. Nɪbi bɪ gau iru yabɪɪ nöp aip arla. ¹² Daun ajön ñɪ söl au amjaklö nɪŋöl gɪ, nɪbi adu ap ñɪ añɪ nɪpe yag daua uma u, wip ilön löm daueila. Nɪbi bɪ iru nöp daun anɪbu nɪbö apöm nɪbi anɪbu aip aueila. ¹³ Jisas nɪbi adu anɪbu nɪp nɪŋö, mög gö haga, “Mɪtön gagmön,” a ga. ¹⁴ Anɪg hagöm, nɪpe amöm wip ilön lɪ daueila mab u ud nɪŋö nɪŋöl gɪ, bɪ ilön daueila gau pɪdön gɪla. Jisas bɪ praj uma u nɪp haga, “Ñɪ me, nöp hagabin, urak!” a ga. ¹⁵ Anɪg hagö, ñɪ urak asɪköm manö hagö nɪŋöl gɪ, Jisas nɪme nɪp, ñɪ ne u, a göm ud ña. *

¹⁶ Pen nɪbi bɪ nɪŋ mɪdeila gau magöŋhalö pa gɪɪ göm, God hib nɪpe u dap ranöl gɪ hagla, “God manö hagep bɪ kub yabɪɪ hanɪp auöp. God hanɪp gɪ ñɪnɪg auöp,” a gɪla. *

¹⁷ Jisas ga anɪbu nɪŋöm, aiud udlö, manö anɪbu Juda nɪbi bɪ ram mɪnön kale gau gau amöm, ram mɪnön ke gau gau magöŋhalö ara.

*Jon Bɪ Ñɪg Pak Ñeb bɪ nɪpe mɪhöp
Jisas nɪŋnɪg arlö*

¹⁸ Jon bɪ nɪpe gau, Jisas ga rö magöŋhalö nɪŋöm, am Jon nɪp hag ñɪlö, bɪ nɪpe mɪhöp hagö aueilö haga, ¹⁹ “Kale mɪhöŋ ammil Bɪ Kub nɪp hag nɪŋmil, ‘Ne Mesaia pör abad mɪdpun u nöp auban aka bɪ ke nɪbö ap halö abad mɪdaiun?’ ö gɪmil,” a ga.

²⁰ Hageia, bɪ mɪhau Jisas mɪdeia au ammil haglö, “Jon bɪ ñɪg pak ñeb u halɪp bɪ mɪhöŋ hagöp, ‘Kale mɪhöŋ ammil Bɪ Kub hag nɪŋmil, ‘Ne Mesaia pör abad mɪdpun u nöp auban aka bɪ ke nɪbö ap halö abad mɪdaiun,’ a gɪmil,’ a göm, hol mɪhöŋ

* 7:15: 1Ki 17:23; 2Ki 4:36 * 7:16: Luk 1:68

* 7:20: Sam 40:7; Mal 3:1; Rep 1:8

hag yuö, nöp hag niŋniŋ aubul i,” a gilo. *

21 Pen kale mihöŋ aniŋ hagamil niŋ midlö niŋöl gi, Jisas niŋi bi iru nöp nan adö ke ke ga gau gö kamini la; niŋi bi iru nöp miŋa ga gau gö kamini la; niŋi bi iru nöp kijiaki aiön pi abani al mideia gau gö kamini la; niŋi bi iru nöp amgö we ga gau gö amgö niŋ niŋla. 22 Aniŋ göm, Jisas bi aniŋ miŋau kalip haga, “Kale mihöŋ ado gi ammil Jon niŋ hagamil, ‘Hol am niŋbul, bi aniŋbu niŋi bi amgö we ga gau gö amgö niŋ niŋbal; niŋi bi ma böŋ nöp naij ga gau gö kauyan ajaböl; niŋi bi haŋ roman wös hapeb la gau gö miŋep göp; niŋi bi riŋmid miŋgan piŋ göp gau gö manö apdi niŋaböl; niŋi bi umbal gau gö kamini midpal; niŋi bi mög gep rö gau manö aij u hagab niŋaböl. * 23 Niŋi bi yiŋ gasi niŋöm ciŋ göl gi nöp mideinaböl gau, miŋ miŋ yabiŋ giŋaböl,’ a giŋmil,” a ga.

24 Aniŋ hagö, bi Jon manö daulö miŋau ado gi arlö niŋöl gi, Jisas niŋe, Jon niŋ manö adö u hagöm niŋi bi mideila gau kalip haga, “Kale nöd ram miŋnöŋ kabö nöp midöp an au arbe niŋ u, niŋhön niŋniŋ arbeŋ Kale hod milö aniŋ ap yiŋön ud anŋ gi dan i göp ap niŋniŋ arbe? 25 Kale niŋhön niŋniŋ arbeŋ Bi waŋij aij yabiŋ yimöb ap niŋniŋ arbeŋ Aniŋbu wasö. Bi waŋij aij yabiŋ udöm, nan aij aij udun a göm gasi niŋbal gau, bi kub ram gau nöp hanbal. 26 Pen kale niŋhön niŋniŋ arbeŋ God manö hagep bi ap niŋ niŋniŋ arbe akanŋ Niŋö me, God manö hagep bi ap niŋ niŋniŋ arbe, pen bi Jon niŋbe u niŋe wög adö ke niŋbö giŋniŋ aua. * 27 Bi Jon u me, hadame ram God Manö u kalip kliŋ riŋköm hagla,

‘Bi manö hagep yad u hag yunö, nöd amöm,
niŋi bi gau kalip hag niŋ aij
giŋab;

hainö ne ke hag yunö niŋabön,’ a göm kalip kliŋ riŋkla. *

28 Kalöp hagabin, niŋi bi nöd midmidal gau abe, niŋi bi miŋi midpal gau abe magöŋhalö niŋi bi yiŋhariniŋ, Jon bi kub. Pen God niŋi bi yiŋhariniŋ gau udöm ram miŋnöŋ niŋe kumi kabö adö lan au abad mideinab gau, kale Jon rö midageinaböl; kale niŋi bi kub mideinaböl,” a ga.

29 Niŋi bi gau, bi dakis udep gau halö, nöd Jon niŋ aula, kalip magöŋhalö niŋ pak niŋa. Aniŋ gö, Jisas manö haga u niŋöm hagla, “God adan niŋe nöp kabö rö midöp,” a giŋla. * 30 Pen bi Perisi abe, bi lo manö hag niŋeb bi kub gau abe kale, God kalip niŋhön niŋhön giŋlan a ga u gasi kale ke niŋöm pa jö niŋöm, Jon hanip niŋ pak niŋan a göm auagla. *

31-32 Pen Jisas niŋi bi aniŋ gau kalip manö ap hagöm haga, “Niŋi bi miŋi niŋ i midpim gau yad niŋbin, kale niŋ pai pro gau, niŋi bi magum gep ka au asiŋköm, niŋ pai pro riŋnap meg miŋgan dap ranöm hag amil apil göm hagpal, ‘Hon aniŋ pu giŋno, kale niŋhön giŋniŋ kugom ralagpimŋ Pen kiŋmap miŋöŋ gep rö ap hagno, kale niŋhön giŋniŋ miŋöŋ gagpim?’ ö giŋpal rö u, kale giŋpim. 33 Niŋhön giŋniŋ: Jon bi niŋ pak niŋeb u apöm, nan magö niŋagöm, niŋ wain niŋagöm gö, kale niŋ hag jumim hagpim, ‘Bi kijiaki aiön pi abani alöp midöp u,’ a giŋpim. 34 Pen miŋi yad Bi Niŋ niŋe apem, nan niŋnem, niŋ wain niŋnem giŋnö, yiŋ hag jumim hagpim, ‘Nan iru niŋöm, niŋ wain niŋöm göp u me, niŋe niŋi bi nan si nan naij giŋpal bi gau, bi dakis udep bi gau, bi kale ap midöp u,’ a giŋpim. * 35 Pen niŋi bi God Manö aij u niŋ udöm, hain göm, giŋ aij göm, mid aij geinaböl u, niŋi bi gau kalip niŋöm hagnaböl, God Manö u manö niŋö yabiŋ, a giŋaböl,” a ga.

Bi si udmidöp niŋi ap

* 7:22: Ais 35:5-6; 61:1; Luk 4:18 * 7:26: Luk 1:76 * 7:27: Mal 3:1 * 7:29: Luk 3:12

* 7:30: Mad 21:32 * 7:34: Luk 15:2

³⁶ Bî Perisi ap hib nîpe Saimon. Nîpe Jisas nîp haga, “Ne aumön ram yad u nan magö ñîñul,” a ga. Hagö, Jisas ram nîpe u amöm nan magö ñîñlö nîñöl gî, ³⁷ nîbi daun anîbu mîdöm nan si nan naij gîmîdöp manö ap nîña, Jisas bî Perisi ram amöm aip nan ñîñailö. Anîb u nîñöm, ñîg hañîñ aij auiep kabö barol ud rîm lîla ap dapöm, * ³⁸ Jisas mîdeia jöl adö gau apöm, ma îl au mîtöñ gî mîdeia. Anîg göl mîtöñ gö nîñöl gî, amgö ñîg u gî dö gî Jisas ma adö yañ lugö, umagö nîpe u ud lîlî gî yuöl gî, ma kîd nîpe u bom haluöm, mulu ñîñöm, ñîg hañîñ aij auiep anîbu ma kîd nîpe adö au lî ña. ³⁹ Anîg geia, bî Perisi Saimon u, gasî magö nîpe u nöp gasî nîñöm nîp ke haga, “Bî anîbi bî God manö hagep kabö göl mîdaiböp, nîbi anîbi nîpe nan si nan naij gîmîdöp nîbi naij ap apöm nîp ud nîñab u rîk nîñböp,” a ga.

⁴⁰ Jisas pen, bî Perisi gasî nîña anîbu nîñöm, nîp haga, “Saimon, manö yad añî ap mîdöp nöp hag ñîñîg gabin,” a ga.

Hageia, Saimon haga, “Manö hag ñeb bî yad, manö anîbu hag,” a ga.

⁴¹ Hageia, Jisas manö hod rîköm haga, “Bî ap uraköm, bî mîhöp kalîp bî ap paip hadred (500) denariai ñöm, ap pipdi denariai (50) ñîñab. ⁴² Pen hainö bî anîb mîhau pen ñeb rö lagö, bî mani ñîñab anîbu kalîp mîhön hagnab, ‘Arö gîmil. Mani kalöp mîhön ñîñbin u, pen ñul a gîmil gasî u nîñagmil,’ a gîñab. Anîg hagö, bî an bî anîbu nîp mîdmagö yabîl lîñab, bî nan naböñ kub mîdeinab u aka bî nan naböñ pro mîdeinab u?’ ö ga.

⁴³ Hageia, Saimon haga, “Gasî yad nîñbin u, bî nan naböñ kub mîdeinab u,” a ga.

Hageia, Jisas haga, “Nîñö yabîl hagpan,” a ga. ⁴⁴ Anîg hagöm, Jisas ado gî, nîbi u nîp nîñöm, Saimon nîp

haga, “Nîbi i nîp nöh. Yad ram raul mîgan nöp i auajîñ, ne ñîg ap udmön ma yîp lîk gî yuep rîmnap ñagpan, jî nîbi anîbi, amgö ñîg nîpe u gî dö gî lugöm ma yad ñîg lö, umagö nîpe udöm lîlî gî yuöp. ⁴⁵ Ne yîp bom haluagpan, jî nîbi i, yad ram raul mîgan nöp apjakajîñ magö u rîkö, nîpe ma kîd yad bom haluöl gî nöp mîdöp. ⁴⁶ Yîp wel nabîc cög lañ lî ñagpan, jî nîbi i nîpe ma kîd yad ñîg hañîñ aij auiep u lî ñöb. ⁴⁷ Anîb u, nöp hagabin, nîbi anîbi nan si nan naij iru nöp göp u nîñem arö gîpin. Anîb u, yîp pen mîdmagö yabîl löp. Pen nîbi bî nan si nan naij pro gîpal gau nîñem arö gîñö, yîp pen mîdmagö pro pro lîbal,” a ga.

⁴⁸ Pen Jisas anîg hagöm nîbi anîbu nîp haga, “Nan si nan naij gîpan gau nîñem arö gabin,” a ga.

⁴⁹ Anîg hagö, bî nîpe aip nan ñîñeila gau, kale ke hag nîñ hag nîñ göm hagla, “Bî anîbi nîñön gîñîg göm, ‘Nan si nan naij gîpan gau nîñem arö gabin,’ a gab?” ö gîla.

⁵⁰ Anîg hageila u pen Jisas nîbi anîbu nîp haga, “Gasî ne ke u nöp nîñ udmön, nan si nan naij gîpin rö Jisas nîñöm arö gan, a gîmön auban rö, nan si nan naij gîpan gau nîñem arö gîpin. Ne ammön, God ñîmagö ara adö u mîdaimön,” a ga. *

8

Nîbi rîmnap Jisas aip arla

¹ Pen hainö ñîñ anîb au, Jisas bî nîpe unbö mîgan lañ aip daun gau abe, ram rîñîg aglö gau abe amöm, God nîbi bî nîpe udöm abad mîdeinab manö aij u, nîbi bî gau kalîp hag ña. ² Pen ñîñ anîbu, nîbi rîmnap kîjaki aiön pi halö mîdeila gau Jisas gö kamîñ la, rîmnap nan ga gau gö kamîñ la, nîñöm nîbi anîb gau rîmnap Jisas aip ajmîdal. Nîbi anîb gau hib kale me, ap Maria Magdala a gîmîdal. Kîjaki aiön pi unbö mudun jîñ nîbi anîbu anî dan mîdöm höñ

* **7:37:** Mad 26:7; Mak 14:3; Jon 12:3

* **7:50:** Luk 8:48; 18:42

* **8:2:** Mad 27:55-56; Mak

15:40-41; Luk 23:49

arla. * ³ Nibi ap Joana. Nugmul nipe hib u Kuja. Nipe kin Herod ram nan nipe gau abad midmidöp. Nibi ap Susana. Pen nibi rimnap halö iru rö aip ajm+dal. Nibi anib gau kale magöjhalö mani kale ke udöm, nan magö rau dapöm, Jisas bi nipe gau aip nan magö jim nöl ñin ajm+dal.

Ginbił magö rö u, manö hod rik haga

(Mad 13:1-9; Mak 4:1-9)

⁴ Nibi bi daun ke ke, yam ugan kub yöl gau nibö gau nibö Jisas nip ninin+g aulö ninöl gi, nibi bi nöd aula gau kalip manö ap hod riköm haga,

⁵ “Bi ap, ginbił magö ranañ a göm, ginbił magö u dam wög adin gau yunab. Rimnap wög adin arep adan gau lugö, nibi bi lala gi amil apil gilö, yaur gau pen ap ninöm nininaböl. ⁶ Pen yin rimnap kabö adö minönj pro pro mideinab gau lugöm, marep ginab u pen kabö minönj au ñig ñig halö midageinab u me, böñ nöp mitep ginab. ⁷ Pen yin rimnap nagı gılikası an gau lugö, nagı anıbu hararo gi pału gö, ran aij gagnab. ⁸ Pen yin rimnap minönj aij gau lugöm, ran aij göm, magö iru yabił nöp pilnab. Añi añi magö ñin juöl unbö mamid pilnab,” a ga.

Jisas kalip anig hagöm haga, “Kale nibi bi gası rimid midainim gau, manö hagabin i rimid li nin aij gimim,” a ga.

Jisas, ginbił magö u manö hod rik haga u, manö it u haga

⁹ Jisas manö hod riköm aiud anıbu hagö, bi nipe gau nip hag ninöm hagla, “Manö hod rikmön hagan anıbu, manö it u aigöl gö rö midöp?” ö gıla. ¹⁰ Hageila, Jisas kalip haga, “God nibi bi nipe udöm abad mideinab manö pi göl midmidöp u, God kalöp gası ñö ninbim, pen nibi bi rimnap gau, yad kalip manö hod rikem nöp hagnö, kale ninöm ninagöl,

manö magö apdi ninöm manö it nin udagöl.’ *

¹¹ Pen manö hod rikem nan yin rö hagpin u, God Manö adö u hagpin. ¹² Yin rimnap lugnab wög adin arep adan adö au a gıpin u, nibi bi gau God Manö u nininaböl pen Seden gası naj ninöm, kale God Manö u nin udlö, God kalip ud kamın yunab u naj göp a göm, apöm God Manö gası kalip an dan midöp u ju udö, hauł ginaböl, a gem hagpin. ¹³ Pen yin rimnap lugnab kabö adö minönj pro pro mideinab gau a gıpin u, nibi bi gau God Manö u ninöm, ñin löm, aij a gö ninöl gi, manö anıbu nin udnaböl u pen nin ud pidönj gagnaböl rö, minör rimnap auö hauł göm arö ginaböl, a gem hagpin. ¹⁴ Pen yin rimnap lugnab nagı gılikası an gau a gıpin u, nibi bi gau God Manö u nininaböl u pen hainö manö marö aka mani kub nan gau aka miñ miñ gep adö u nöp gası ninöm, God Manö nin ud pidönj gagnaböl, a gem hagpin. ¹⁵ Pen yin rimnap minönj aij adö au lugöm, ran aij göm, magö iru yabił nöp pilnab a gıpin u, nibi bi gau God Manö u ninöm, nin ud pidönj yabił göm, gi dam dam, nan magö aij pilnab, a gem hagpin,” a ga.

Hapö lau pi gagep

¹⁶ Jisas anig hagöm haga, “Nibi bi gau hapö lauöm rin cög migan aka abañ adö hanbal u mo gayık gau pi gagnaböl. Adö au gılan rik lilö mailö gö, nibi bi gau ram raul migan anıbu apöm mailö anıbu nininaböl. *

¹⁷ “U rö nöp me, nan ninön ninön pi göl midöp gau, magöjhalö waiö linab; nan ninön ninön pału gi midöp gau, magöjhalö ud mailö göp au linab. *

¹⁸ “Anıb u, manö hagabin u nin aij gimim. Nibi bi manö ninöm, nin udnaböl gau, manö aij rimnap halö nininaböl; pen nibi bi manö ninöm nin udagnaböl gau, pro pro ninjun a

* **8:10:** Ais 6:9-10 * **8:16:** Mad 5:15; Luk 11:33

* **8:17:** Mad 10:26; Luk 12:2 * **8:18:** Mad

25:29; Luk 19:26

göm niŋbal u halö böŋ nöp ur giŋab.
*

*Jisas nime nimam bi gau
(Mad 12:46-50; Mak 3:31-35)*

¹⁹ Pen ñin anibu nöp, Jisas nime aip, nimam hain nipe gau aip Jisas nip niŋniŋg aula. Apöm niŋla, ram raul miŋan anib yaŋ Jisas niŋbi bi siŋi göl mideila niŋöm höŋ yaŋ mideila.

²⁰ Anig giŋlö, niŋbi bi ap ram raul mideila gau niŋöm, Jisas nip hagla, "Name namam ne gau nöp niŋniŋg ap midpal höŋ yaŋ," a giŋla.

²¹ Haglö, Jisas kalip haga, "Niŋbi bi an an God Manö u niŋöm hain giŋpal gau me, ami yad, mam yad midpal," a ga.

*Jisas hagö, yiŋgön kub udeia u ur ga
(Mad 8:23-27; Mak 4:35-41)*

²² Pen ñin ap, Jisas bi nipe gau kalip hagöm haga, "Ñiŋ Wanö Galili juun böŋ lödaŋ arun," a göm, ñiŋ magib udöm arla. ²³ Pen an gau arlö niŋöl gi, Jisas nipe hon han ara. Hon haneia magö u, yiŋgön asad kub yabiŋ ap ñiŋ an anibu udöm, ñiŋ ral ñiŋ magib miŋan u auö, umöl rö nöp la.

²⁴ Anig gö, bi nipe gau apöm, Jisas nip anja giŋlö uraka hagla, "Bi Kub! Hon magöŋhalö umniŋ gabun!" a giŋla.

Hageila, Jisas yiŋgön udaia u abe, ñiŋ ral auaia u abe hag gö, magö anibu nöp yiŋgön u ur göm, ñiŋ u haluöm, nöd mideia rö mideia. ²⁵ Pen Jisas bi nipe gau kalip haga, "Kale ai giŋmim yiŋp niŋ udagpim?" ö ga.

Hageia, kale piŋniŋ göm aiö waiö göm, kale ke hag niŋ hag niŋ göm hagla, "Bi anibi bi an? Nipe hagö, yiŋgön abe, ñiŋ kub abe manö nipe hagöp rö nöp göp," a giŋla.

*Bi kijaki aiön pi halö u, Jisas gö, kamŋ la
(Mad 8:28-34; Mak 5:1-20)*

²⁶ Ñiŋ magib udöm, amöm Ñiŋ Wanö Galili an u am am, ram miŋnön Gerasa niŋbi bi midmidal böŋ lödaŋ arla. ²⁷ Pen Jisas ñiŋ magib u arö

gi, ñiŋ wanö goŋ au kabö kuŋup adö au ma abö gö niŋöl gi, magö anibu nöp, kijaki aiön pi aban al mideila bi ap, daun anibu niŋbö apöm, Jisas nip nable paka. Bi anibu nipe magö nöp midöm, ram yabiŋ raul miŋan u hanagmidöp; wip riŋöl giŋmidal kabö miŋan gau nöp han ajmidöp.

²⁸⁻²⁹ Bi nipe abad middep gau, sen udöm ñimago ma nipe gau adik li pidöŋ giŋmidal u pen kijaki nan gau apöm klö giŋlö, sen limidal anib gau pak gi dö gö, ram miŋnön nöp an gau pör pör armidöp. Pen bi anibu, Jisas nip niŋöm aiö göm, apöm ma il au lug paka. Jisas kijaki aiön pi nip aban alla anib gau kalip haga, "Bi anibi nip arö giŋmim höŋ arim!" a ga. Jisas anig hagö, kijaki aiön pi nip aban alla bi u, kakö göm, manö kub hagöm haga, "Ne Jisas, God Bi Kub adö i giŋlan midöp Ñiŋ nipe u, yiŋp niŋhön giŋniŋ gabön? Yiŋp ilön kub ñagmön!" a ga.

³⁰ Hageia, Jisas haga, "Hib ne u hag!" a ga. Jisas hageia, nipe pen haga, "Hib yad u Iru Nöp," a ga. Kijaki aiön pi nan gau iru yabiŋ nöp nip yuö hiŋköm mideila rö u me, anig haga. ³¹ Pen kijaki aiön pi gau Jisas nip neb neb göm hagla, "Hanip hagmön, mab ke yaŋ utöm miŋan mauñ juaga u yuagmön!" a giŋla.

³² Anig hagöm, kaj iru yabiŋ nöp amil geila yöp ba anib gau niŋöm, Jisas nip neb neb göm hagla, "Ne hanip hagö, am kaj midpal giŋdaŋ kalip yuö hiŋkun," a giŋlö, Jisas yau a ga. ³³ Jisas yau a gö, kijaki aiön pi nan gau, bi u nip arö göm, am kaj anib gau kalip yuö hiŋklö, kaj gau piŋ ju sir ba yaŋ amöm, gi dam ñiŋ wanö an yaŋ paköm, ñiŋ niŋöm magöŋhalö um hakla.

³⁴ Pen bi kaj mukmidal gau, ga anibu niŋöm, gi dö gi am niŋbi bi daun mideila gau kalip hag ñöm, am niŋbi bi ram miŋnön daun söl au mideila gau kalip hag ñöm, giŋla.

³⁵ Hag ñilö, nan anibu niŋhön gö hagaböl a göm, apöm niŋla, bi kijaki yuö hiŋköm midmidöp u, kamŋ lö,

waij yimöm, Jisas ma it söl au asik mideia. Kale anibu niñöm aninñin gö piñiñ gila. ³⁶ Pen nibi bi niñ midlö niñöl gi, Jisas kijaki hag höñ yua, nibi bi gau, nibi bi hain aula gau kalip, anig anig göp, a göm, hag ñila. ³⁷ Pen Gerasa nibi bi magöñhalö aninñin gö piñiñ göm, Jisas niñ, ne ado gi aru a gilo, ñig magib udöm hada. ³⁸ Jisas arik arnig geia niñöm, niñe gö kijaki aiön pi höñ arla bi anibu, niñ manö neb neb hagöm haga, “Yad ne aip arul,” a ga. ³⁹ Anig hageia, Jisas niñ pen haga, “Wasö. God nöñ nan aij yabitñ niñön niñön göp u, ne ram ne ammön nibi bi ne gau kalip hag ñimön,” a ga.

Anib u, niñe daun niñe ado gi amöm, nibi bi gau kalip magöñhalö, Jisas yip anig anig göp a göm, hag ña.

Pai ap uma Jisas gö uraka; nibi ap Jisas niñ ud niñö kamñ la
(Mad 9:18-26; Mak 5:22-43)

⁴⁰ Pen nibi bi Jisas auab a göm, abad mideila gau, Jisas ñig magib udöm amjakö, aij yabitñ auabön e gila. ⁴¹⁻⁴² Pen bi kub Juda magum gep ram abad midmidöp bi ap hib niñe Jairas. Pai niñe añi yabitñ mi in la miñgan lañ u umniñ gö, Jairas niñe apöm, Jisas mideia söl au kugom yimöm haga, “Ram yad arul. Pai yad añi u umniñ gab,” a ga. Hageia, Jisas niñniñ arö niñöl gi, nibi bi iru yabitñ nöñ apöm, niñ böñ böñ ciro ciro ñöl gi arla. ⁴³ Pen nibi ap pör pör niñe nibi adan armidöp mi unbö miñgan lañ la. Nibi anibu, wös wameb bi gau yip gilo, yip kamñ lañ a göm, kalip mani ñimidöp u pen niñ gilo miñtep giniñ rö laga. ⁴⁴ Niñe Jisas araia jöl adö lau apöm, waij milö kub la u ud niñö niñöl gi, magö anibu nöñ niñ miñtep ga. ⁴⁵ Pen Jisas kalip haga, “Yip bi an ud niñöb?” ö ga.

Hageia, nibi bi gau hagla, “Hon ud niñagun,” a gila. Pen Pida haga, “Bi Kub, nibi bi iru nöñ gai i apöm, nöñ ciro ciro ñaböl,” a ga.

⁴⁶ Hageia, Jisas haga, “Nibi bi ap yip ud niñöb. Pidön yad u aröp niñem hagabin,” a ga. ⁴⁷ Pen nibi Jisas ud niñ anibu, niñe pi giniñ rö laga u niñöm, giñ giñ göl gi, Jisas mideia söl au ap kugom yima. Nibi bi anib gau niñ mideila an gau, Jisas niñ hagöm, niñe nan gö, Jisas ud niñö, magö anibu nöñ kamñ löp aiud u magöñhalö waiö haga. ⁴⁸ Hageia, Jisas niñ haga, “Pai yad. Ne yip ud niñnö kamñ lañ a giniñ niñ udpan u, yip ud niñö kamñ löp me u. Manö midagöp. Ne ammön, God ñimagö ara adö u midaimön,” a ga. *

⁴⁹ Jisas anig hagö niñöl gi, bi Jairas niñ wög gimidöp bi ap apöm, Jairas niñ haga, “Pai ne böñ nöñ umöb; hag ñeb bi niñe hagö ma ilön auagnim; ado gi arnim,” a ga.

⁵⁰ Hagö, Jisas manö anibu niñöm, Jairas niñ haga, “Pai yad u umöb a giniñ, gasi u niñagmön. Niñ udein-abön u, niñ kamñ linab,” a ga.

⁵¹ Anig hagöm, Jairas ram niñe u amjaköm, nibi bi gau kalip magöñhalö hag höñ au yañ löm, pai niñe nap miñhau, Pida u, Jon u, Jems u kalip ut göm, pai u niñ niñniñ ram raul miñgan yañ arla. ⁵² Pen nibi bi, pai anibu umöb a göm miñtön gi mideila gau, Jisas kalip haga, “Kale miñtön gagim. Pai u umagöp; yiharñ hon hanab,” a ga.

⁵³ Jisas anig hageia, nibi bi gau, pai anibu böñ nöñ umöb u niñöm, niñ miñhol gila. ⁵⁴ Pen Jisas pai u ñimagö kid niñe u udöm haga, “Pai yad, urak!” a ga. ⁵⁵ Anig hagö, ana niñe u ap kuöyañ kuöbö gö uraka. Uraka, Jisas haga, “Nan riniñap ñibe niññañ,” a ga. ⁵⁶ Pai niñe nap kale aiö waiö gilo. Pen Jisas kalip ber miñhau haga, “Nibi bi riniñap kalip manö anibu hag ñagmil, wasö!” ga.

9

Jisas bi niñe unbö miñgan lañ gau

* 8:48: Luk 7:50

*hag ke ke yua**(Mad 10:5-15; Mak 6:7-13)*

¹⁻² Jisas bi nipe unbö migan laŋ kalip hagö aueila haga, “Yad kalöp bi yad, klö yad ke ñem, yunig gabin. Anib u, kale gau ammim, kijaki aiön pi nibi bi yuö hiiköm midpal gau hagpe höŋ aröl; nibi bi nan göp gau gipe kamij linim; nibi bi miña göp gau gipe hir ginim; God nibi bi udöm abad mideinab manö aij u hag ñibe niŋöl. ³ Pen arnig gimim, watab adij, wadi, nan ñijeb, mani, waij, nan gau halö ud aragmim; yiharij armim. ⁴ Daun ap ammim ram ap amjakmim, kalöp hag udaiöl, kalip aip han midmim, daun anibu arik arun a ginabim u, magö u nöp arik armim. ⁵ Pen ram minöŋ migan ap arbe, kalöp hag udagaiöl, daun anibu arik arun a ginabim u, kalip hagemim, ‘Manö aij u dauajun udagpim rö, minöŋ naböŋ kalöp i auajun, nan acip acip ma hanip udöp u hik gi yuun arabun,’ a gimim, hik gi yumim armim. Anig ginabim, kale gi naij gipal u niŋnaböl,” a ga. *

⁶ Anig hagö, kale ram riŋig aglö magöŋhalö gau gau am am manö aij u hag ñöl gi, nibi bi miña ga gau gilo kamij la.

*Herod gasi iru niŋa**(Mad 13:1-2; Mak 6:14-16)*

⁷ Pen nibi bi gau, Jisas nihön nihön ga manö u hag amil apil gilo niŋöl gi, gapman bi kub Herod niŋöm, gasi iru yabil niŋa. Nibi bi rimnap hagla, “Jon bi ñig pak ñeb unam rib gi dö gila uma u, kauyaŋ uraköp,” a gila.

* ⁸ Rimnap hagla, “Bi nöd nibö God manö hagep bi u Ilaija nipe auöp,” a gila. Rimnap hagla, “Bi hadame dagol gau God manö hag ñimidöp bi ap kauyaŋ kamij löm auöp,” a gila. ⁹ Anig haglö, bi kub Herod haga, “Jon nip unam rib gi dö ginö hadö uma rö, bi anibu bi an ap midö niŋöl gi hagaböl u am niŋnam,” a göm, gasi u niŋa. *

*Jisas nibi bi iru nöp nan ñijeb ñö niŋla**(Mad 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-12)*

¹⁰ Pen Jisas bi nipe unbö migan laŋ ado gi apöm, ram minöŋ gau ajöm nan nihön nihön gila manö u, Jisas nip hag ñila. Hag ñilö, am ram minöŋ migan ap ke am midaiun a göm, Jisas kalip uŋ göm Bedsaida daun au arla. ¹¹ Pen adan aŋ gau arlö niŋöl gi, nibi bi rimnap hagla, “Jisas bi nipe gau aip apöm padiaböl,” a gila. Anig haglö, nibi bi iru nöp nip niŋnig hain gila. Aueila, nipe aij auabim e göm, God nibi bi udöm abad mideinab manö u kalip hag ñöl gi, nibi bi nan ga gau gö kamij la.

¹² Pen dugo sidö wad arnig geia magö u, bi nipe unbö migan laŋ apöm, Jisas nip hagla, “Ram minöŋ gai i, nibi bi midagpal, ram minöŋ nöp aŋ aui midpun rö u, nibi bi gai i kalip hag yuö, ram nibi bi midpal gau ke ke amöm, nan ñijeb kale gau ke uŋhai niŋöm, haneb migan gau uŋhai niŋlaŋ,” a gila.

¹³ Anig hageila, Jisas pen haga, “Kale ke nan magö kalip ñimim,” a ga.

Hageia, kale hagla, “Hon nan ñijeb iru midagöp. Yiharij bred magö unbö mamid u midöm, kabsaŋ mihöp midöp. Ne nihön gasi niŋban? Nibi bi gai i iru nöp midpal u, hon am nan ñijeb kalip rimnap rau dapun aka?” gila. ¹⁴ Ñin anibu, nibi bi apöm magum gila gau, nibi ñi pai gau wasö, bi gau nöp me wö ralla paip dausan (5000) rö ara.

Pen Jisas bi nipe gau kalip haga, “Nibi bi iru nöp ap midpal gai i hagpe, nibi bi unbö ñinjuöl mihöp ado gi da unbö sidun laŋ (50) ugan ke ke asiklan,” a ga.

¹⁵ Hageia, bi nipe gau nipe haga rö nöp gilo, nibi bi gau magöŋhalö au asikla. ¹⁶ Nipe bred magö unbö mamid u udöm, kabsaŋ miŋhau halö udöm, gilaŋ gi kumi kabö adö laŋ

* 9:5: Luk 10:4-11 * 9:7: Mad 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19 * 9:9: Luk 23:8

au n+ñöm, God n+ip aij a göm, nan ñ+ñeb an+bu ud jö göm, b+ n+ipe gau kal+ip ñö, kale pen udöm, n+ibi b+ gau kal+ip n+me l+ ñ+la. ¹⁷ Ñeila, kale magöñhalö ñ+ñ damöm, ñ+ñ haköl rö lagö, naböñ naböñ pali pali g+la gau, b+ n+ipe gau ud wad+ unbö m+gan lan yaglö ajman raua.

*Pida haga, “Ne Kraiss u,” a ga
(Mad 16:13-19; Mak 8:27-29)*

¹⁸ Pen ñ+n ap, Jisas am ke halö God n+ip sabe göl g+ m+idöm, b+ n+ipe gau kal+ip hag n+ñöm haga, “N+ibi b+ gau y+ip b+ an a g+ gas+ n+ñbal?” ö ga.

¹⁹ Hageia hagla, “N+ibi b+ r+imnap nöp Jon b+ ñ+g pak ñeb u a g+ gas+ n+ñbal; r+imnap nöp b+ nöd n+bö God manö hagep b+ u Ilaija a g+ gas+ n+ñbal; r+imnap nöp b+ hadame dagol gau God manö hag ñ+m+idöp b+ ap kauyan kam+ñ löm auöp a g+ gas+ n+ñbal,” a g+la. *

²⁰ Hageila, Jisas kal+ip pen hag n+ña, “Pen kale ke y+ip b+ an a g+mim, gas+ n+ñbim?” ö ga.

Hageia, Pida pen haga, “Ne God Kraiss n+ipe u,” a ga. *

²¹ An+g hageia, Jisas kal+ip haga, “Manö an+bu n+ibi b+ r+imnap kal+ip hag ñ+agmim, wasö yab+!” a ga.

Jisas haga, “Umem kauyan urakn-abin,” a ga

²² Jisas an+g hagöm, manö ap hagöm haga, “B+ Ñ+ n+ipe n+ip ilön kub yab+ ñ+naböl. B+ manö ud as+kep gau, b+ God n+ip nan sabe gep b+ kub gau, b+ lo manö hag ñeb b+ gau, n+ip n+ñlö mulu lugö al pak l+lö, umnab u pen ñ+n m+höp m+idöm ruö ñ+n m+hau n+gan u kauyan uraknab,” a ga. *

²³ Pen Jisas b+ n+ipe gau abe, n+ibi b+ m+deila gau abe, kal+ip magöñhalö hagöm haga, “N+ibi b+ y+ip hain gun a göm, gas+ n+ñeinaböl gau, nan m+nöñ naböñ adö i+ i gas+ kub n+ñbal u arö göm, hañ roman kale ke gas+ kub

n+ñbal u arö göm, ñ+n añ+ añ+ mab kros ud kag göm y+ip hain göl. *

²⁴ N+ibi b+ an, hañ roman, kam+ñ m+dep magö hon ke gas+ n+ñun m+id aij g+nabun a göm, gas+ n+ñnaböl gau, böñ nöp ap lug paknaböl. Pen n+ibi b+ an, Jisas n+ip n+ñ udun, hañ roman, kam+ñ m+dep magö hon n+hön n+hön g+nab u manö m+dagöp a göm, gas+ n+ñnaböl gau, kam+ñ m+dep magö u udnaböl. *

²⁵ N+ibi b+ nan m+nöñ naböñ adö i+ i udun a göm, g+lö arnab gau, nan aij aij gau udöm, m+nöñ naböñ adö i+ i m+id aij g+naböl, pen hainö umöm m+nöñ naböñ adö i+ i arö göm, God aip pör pör m+idaiöl rö lagnab. ²⁶ N+ibi b+ an y+ip nable gö, yad Jisas n+ip n+ñagpin, a göm, manö yad n+ñ udagnab u, hainö Bapi hol ap+l mailö aij ke u udem, ejol u+ mailö aij halö gau aip aunabin ñ+n u, b+ an+bu n+ip nable gö, n+ñagpin a g+nabin. *

²⁷ Pen kalöp n+ñö yab+ hagabin, n+ibi b+ m+ñi m+dpim gai i r+imnap umagnabim; kam+ñ nöp m+dmim, God n+ibi b+ udöm abad m+deinab ñ+n u n+ñnabim,” a ga.

Jisas hañ roman n+ipe u ke yab+ la

²⁸ Jisas an+g hagöm, ñ+n unbö raleb j+ñ rö m+idöm, Jon, Jems, Pida kal+ip u+ göm, God n+ip sabe g+n+g göm yöp dum an+bu au ara. ²⁹ Amöm, God sabe g+ m+idö n+ñöl g+, mulu ad+ñ n+ipe ke yab+ löm, wal+ñ n+ipe rud yab+ löm, mailö unbö ke yab+ ga n+ñla.

³⁰⁻³¹ An+g gö n+ñöl g+, b+ hadame nöp umlö, Mos+ aip, Ilaija aip, God mailö aij unbö ke magö u udmil apil, Jisas Jerusalem amöm umöm wög n+ipe g+ hakn+g geia manö u hag m+deila.

* ³² Pen Pida, Jems, Jon kal+ip yam hon auö, amgö ju ju göl g+ m+deila, pen m+idö kale amgö ñ+l n+ñöm, Jisas mailö aij n+ipe u abe, b+ an+bu m+hau Jisas aip urak m+dailö gau abe, n+ñla.

* ³³ B+ an+bu m+hau arn+g g+lö n+ñöl g+, Pida gas+ n+ñ aij göm wasö, Jisas

* 9:19: Luk 9:7-8 * 9:20: Jon 6:68-69 * 9:22: Luk 9:44; 18:32-33 * 9:23: Mad 10:38; Luk 14:27 * 9:24: Mad 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 * 9:26: Mad 10:33; Luk 12:9 * 9:30-31: Luk 9:22 * 9:32: 2Pi 1:16-18

nip haga, “Bi Kub, hon aui midpun u, aij yabıl midpun. Ne hanip yau a gö, ram bada yiharın mihau nıgan, nöp ap, Mosıs nip ap, İlaija nip ap gun,” a ga.

³⁴ Anıg hagö niñöl gi, magö anıbu nöp, kumi rud kub ap apöm kalıp magöñhalö ralu ñö piñın gıla. ³⁵ Pen manö ap kumi an au nibö apöm haga, “Bi i Ni yad; yad nip hag linö. Kale manö nıpe hagnım rö niñmim,” a ga. *

³⁶ Manö hag pis gö, magö anıbu nöp niñla, bi anıb mihau midagailö; Jisas nöp mideia. Pen dum ilö lan midöm, nan ga u niñeila u, niñ an anıb au nibi bi rımnap kalıp hag ñagla.

Ni pro kijaki aban ala ap Jisas gö, kamın la

(Mad 17:14-21; Mak 9:14-29)

³⁷ Pen ruö, dum ilö lan anıbu arö göm, adan au giyan ap luglö niñöl gi, nibi bi iru nöp ap kalıp nable pakla. ³⁸ Bi ap nibi bi an anıbu wiñ kub alöm haga, “Manö hag ñeb bi. Ni yad añi i, ne mög niñmön a gem dauabin. ³⁹ Kijaki aiön pi pör nip aban al midöm nip gö, wiñ kub yabıl alöm gi dam paköm, kiñu habkob gał goł apöm, um dam an löl gi auöp. Nip anıg göm, pör pör nöp gö gö me, nıpe ilön mab udöl gimidöp. ⁴⁰ Bi ne gau kalıp, kijaki midöp anıbu hag yuım, a gıpin u pen kale hag yu wasö niñöm arö gıpal,” a ga. ⁴¹ Anıg hageia, Jisas haga, “Nibi bi miñi midpim minöñ naböñ iñ i, niñ mai manö niñ udnabimñ Yad hadame nöp niñör kale ud ajpin; pen hainö niñ aige gem niñör kale ud arnam?” ö ga. Anıg hagöm, bi anıbu nip haga, “Ni ne anıbu söl aui dau,” a ga. ⁴² Jisas anıg hageia, niñ anıbu dap auö niñöl gi, kijaki aiön pi niñ u nip klö yabıl göm, pa jö gi yuö gi dam pıtab paka. Jisas pen kijaki aiön pi u nip hag gö, ke arö niñöl gi,

niñ anıbu kamın lö, Jisas dam nap nip ña. ⁴³ Nibi bi ap mideila gau, God klö nıpe unbö ke anıbu niñöm, ñaul udla.

Jisas, “Yip mumug gınaböl,” a ga
(Mad 17:22-23; Mak 9:30-32)

Jisas nan niñön niñön ga u gası niñöm, kale ñaul udöm niñmidlö niñöl gi, Jisas bi nıpe gau kalıp haga, ⁴⁴ “Manö hagnıg gabin anıbi, kale rımid li niñ aij yabıl gimim midaimim. Söl midöp, Bi Ni nıpe nip mumug niñöm, bi rımnap kalıp niñaböl,” a ga. * ⁴⁵ Pen manö haga anıbu, kale rik niñöl rö laga. Pen piñın göm Jisas nip hag niñagla. *

An nibi bi kub mideinaböl?
(Mad 18:1-5; Mak 9:33-37)

⁴⁶ Jisas bi nıpe anıb gau kale ke hag amıl apıl göm, bi ap haga, “Yad bi kub mideinam,” a ga. Pen bi ap pen haga, “Ne wasö, yad bi kub mideinam,” a ga. * ⁴⁷ Jisas bi nıpe gau gası niñla anıbu ke niñöm, niñ pro ap dap nıpe mideia ba au löm haga, ⁴⁸ “Nibi bi an yip gası niñöm, niñ pai pro inbö rö udnab u, yip abe udnab. Pen nibi bi an yip udnab u, Bi yip yuö aunö nip abe udnab. Pen bi an an kale au bi yiharın yabıl rö midöp, bi anıbu nöp nıpe bi kub yabıl,” a ga. *

⁴⁹ Jisas anıg hageia, Jon haga, “Bi Kub, hon niñbun, bi ap hib ne hagöm, kijaki aiön pi nan gau hag yua. Pen bi anıbu hon aip ajagpun rö, ‘Ne anıg gagmön,’ a gıno,” a ga.

⁵⁰ Hageia, Jisas haga, “Niñön gınıg nip anıg hag gıpen Nibi bi kalöp niñlö mulu lugagnab gau, bi niñeb hon a gimim niñmim,” a ga. *

Sameria kai Jisas nip udagla

⁵¹ Pen Nap nıpe Jisas nip dam ram minöñ nıpe kumi kabö adö lan ud arep niñ u söl ga niñöm Jisas, Jerusalem arnam a göm, gası klö gi niñöm me ara. ⁵² Nıpe bi nıpe rımnap nöđ hag yua. Kale amöm nan

* 9:35: Luk 3:22 * 9:44: Luk 9:22 * 9:45: Luk 18:34 * 9:46: Luk 22:24 * 9:48: Mad 10:40 * 9:50: Mad 12:30; Luk 11:23

nip gi jin ginig, ram minöj Sameria anj au ram ritig aglö ap arla. ⁵³ Pen Sameria nibi bi ram ritig aglö anibu hanmidal gau, Jisas Jerusalem arnig geia manö u niñöm, nip hag wihai udagla. ⁵⁴ Anig gailö, Jisas bi nipe Jems aip Jon aip niñmil, Jisas nip haglö, “Bi Kub, kumi kabö adö laj nibö mab mitanj haglo, apöm nibi bi anig gipal gau kalip innim aka?” gilö. *

⁵⁵ Anig hagailö, Jisas ado göm kalip mihön niñöm, anig gagnabun a göm, kalip mihön hag ga. ⁵⁶ Nibi bi anib gau Jisas nip udagnaböl u niñöm, ram ritig aglö anibu arö göm, ram ritig aglö ke nibö ap arla.

Bi ap Jisas nip haga, “Yad ne aip ajeinabul,” a ga

(Mad 8:19-22)

⁵⁷ Pen adan anj gau arlö niñöl gi, bi ap apöm, Jisas nip haga, “Ram minöj gai gai arnabön gau, yad aip ajeinabul,” a ga.

⁵⁸ Anig hageia, Jisas nip haga, “Yad aip uham ajeinabön. Kain hapeb gau ram haneb kale minöj migangau midöp; yaur gau rin kale u ke midöp; pen Bi Ni nipe, ka haneb nipe ap midagöp,” a ga.

⁵⁹ Pen Jisas bi ap nip haga, “Ne yad aip ajaiul,” a ga. Anig hageia, bi anibu pen pe haga, “Bi Kub, yip yau a gö, yad am bap yad rigöl gem aunam,” a ga.

⁶⁰ Hageia, Jisas nip pen haga, “Nibi bi yip niñ udagpal rimnap umaiöl, nibi bi yip niñagpal rimnap dam rigöl göl. Ne pen ammön, God nibi bi udöm abad mideinab manö u hag ñö aranj,” a ga.

⁶¹ Pen bi ap haga, “Yad ne aip ajeinabul u pen yip yau a gö, am ami bapi, añ mam yad gau kalip manö hag niñ aij gem, niñmagö pakem, aunam,” a ga. *

⁶² Hageia, Jisas pen haga, “Nibi bi an wög adinj il göm, gasi iru niñöm,

nab au arö ginab gau, God nibi bi udöm abad mideinab manö aij u hag ñeb bi wög u ginim rö lagöp,” a ga.

10

Jisas bi nipe iru nöp hag yuö am ram minöj ke ke arla

¹ Hainö Jisas bi nipe niñjuöl mihau niganj ado gi da migangau (72) udöm, kalip baluöm mihau ke, mihau ke, ram minöj gau ke ke yunig göm haga, “Kale nöd ammim, manö yad u hag niñbe, yad hainö ninabin,” a ga. *

² Pen kalip manö ap haga, “Nan wög kub yabit midöp u pen nibi bi nan magö ral daupep gau iru midagpal. Anib u, Bi Kub wög adinj nap nibö u nip hag niñbe, nibi bi nan magö ral daupep rimnap halö hagö, am ral dauöl. *

³ Kale arim! Pen kalöp kaj sipsip pi rö kain hapeb midpal anj au hag yuabin. * ⁴ Kale mani rin, wadit, ma ritip gau halö ud aragmim. Nibi bi rimnap aip adan anj au manö hag mlö midagaimim. * ⁵ Pen ram ap amjakmim, ram raul migangau amöl gi, kalip manö aij hag niñmim hagemim, ‘God kalöp abad mideianj,’ a gimim.

⁶ Anig hageinabim, nibi bi God manö hain aij nipe udep rö ap mideinab u, manö hain kale anibu udnab. Wasö u, manö hain hagnabim u kalöp ke ado gi aunab. ⁷ Pen ram anibu nöp midaimim, nan magö dap niñaböl u niñöl gi midaimim. Bi wög gipal gau pen haji udpal. Anibu rö, kalip manö aij u hag niñabim rö, kale pen nan magö dap niñaböl. Pen kale ram ram gagemim. *

⁸ Pen daun ap araimim, kalöp hag wihai udöm, nan magö niñaböl u, hañwafö niñmim. * ⁹ Ram minöj anibu, nibi bi nan ginim gau kalip gipe, kaminj linim. Nibi bi gau magöñhalö kalip hag aij gimim hagemim, ‘God nibi bi udöm abad mideinab u, ma it kalöp u auöp,’ a gimim. ¹⁰ Pen daun ap araimim, kalöp hag wihai udagaiöl,

* 9:54: 2Ki 1:9-16 * 9:61: 1Ki 19:20 * 10:1: Mak 6:7 * 10:2: Mad 9:37-38; Jon 4:35 * 10:3: Mad 10:16 * 10:4: Mad 10:7-14; Mak 6:8-11; Luk 9:3-5 * 10:7: 1Ko 9:6-14; 1Di 5:18 * 10:8: 1Ko 10:27

adan an au ammim hagmim, ¹¹ ‘Ram m+nöŋ kalöp i auajun u, haþþi acip acip ma hon udöp gau kale ke þik gi yu arabun. Pen niŋ aij gim! God niþi bi udöm abad m+deinab u, ma it kalöp u auöp,’ a g+mim. * ¹² Yad kalöp hagabin, hainö manö kub niŋnaböl ñ+n u, daun kub Sodom niþi bi nan si nan naij nöþ gi lö gi lö in hab+k niŋ ara u, manö kub niŋöm ilön pro rö udnaböl; pen niþi bi manö kale am hagpe udagnaböl gau, manö kub niŋöm ilön kub yabiþ udnaböl. *

Pen ilön kub udnaböl

¹³ “Korasin niþi bi gau abe, Bed-saida niþi bi gau abe, nan gagep rö u g+nö, niŋmim arö g+pim rö, ilön kub yabiþ udnabim. Pen daun kub m+höþ Daia Saidon niþi bi gau kal+p, nan gagep an+bu rö r+mnap g+nö niŋblap u, kale waþj gi dö gi lugöp r+mnap y+möm asiköm, run he ud yuöl gi ud yuöl gi m+döm, nan naij g+m+dal an+bu arö g+blap. ¹⁴ Manö kub niŋnaböl ñ+n u, Daia Saidon niþi bi gau ilön pro rö udnaböl; pen kale Korasin niþi bi gau abe, kale Bed-saida niþi bi gau abe ilön kub yabiþ udnabim. ¹⁵ Pen ñ+n an+bu, kale Kapaneam niþi bi gau u rö nöþ, kumi kabö adö laŋ au aragnabim; böŋ nöþ ulöm m+gan kub yaŋ arnabim,” a ga.

¹⁶ Jisas bi niþe gau kal+p haga, “Niþi bi manö kale udnaböl gau, manö kalöp nöþ wasö, manö yad u u rö nöþ udnaböl. Pen kalöp udagnaböl gau, kalöp nöþ wasö, y+þ u rö nöþ udagnaböl. Pen y+þ udagnaböl gau, y+þ nöþ wasö, Bi y+þ hag yuö aunö u niþ u rö nöþ udagnaböl,” a ga. *

Bi niþe hag yua gau ado gi aula

¹⁷ Pen hainö bi niþe ñ+njuöl m+hou niŋan ado gi da m+gan laŋ (72) an+þ gau, ram m+nöŋ gau aj arö göm apöm, aij a göl gi Jisas niþ hagla,

“Bi Kub! K+jaki aiön pi niþi bi aban albal gau, hib ne hagun, ‘Jisas m+döp rö arim!’ a g+no, hagpun rö niŋöm arbal,” a g+la.

¹⁸ Hageila, Jisas kal+p haga, “Yad niŋ m+dnö niŋöl gi, k+jaki aiön pi nap kale Seden, añ+m añ+m rö udöm kumi kabö adö laŋ niþö ap lug paka. * ¹⁹ Kalöp hag l+bin u me, re hainö sara, gaiwadö, hauat, nan hapeb an+þ gau abe, Bi Kolmat klö niþe u abe, kalöp gi naij göl rö lagöp. * ²⁰ Pen k+jaki aiön pi nan gau hagpun rö niŋöm höŋ arbal a g+mim, m+ñ m+ñ gagmim; God niþe hib hon kumi kabö adö laŋ au kal+ k+ñ r+köp, a g+mim, m+ñ m+ñ g+mim,” a ga. *

Jisas Nap God niþ aij a ga (Mad 11:25-27; 13:16-17)

²¹ Magö an+bu, Ana Uþ u Jisas niþ ajman rau m+dö niŋöl gi, niþe m+ñ m+ñ göl gi, Nap niþe niþ haga, “Bapi, ne Bi Kub kumi kabö adö laŋ abe, m+nöŋ naböŋ it i abe abad m+dpan u, gas+ ne ke niŋö aij göp adö u nöþ g+pan. Hon niþi bi kub gas+ niŋ k+d hi+kun ke niŋbun, a g+pal gau, kal+p manö aij it u yamagpan pen ñ+n pai pro gau, ne kal+p gas+ aij ñö, manö aij it u niŋbal u me, nöþ aij a gabin,” a ga.

²² Jisas an+g hagöm haga, “Niþi bi r+mnap yad bi aigale bi rö m+dpin u niŋagpal; Bapi niþe nöþ y+þ niŋöb. Pen Bapi niþe bi aigale bi rö m+döp u, niþi bi r+mnap niŋagpal; yad ke nöþ niŋbin. Niþe y+þ p+döŋ nan niþe gau magöŋhalö ñöb rö, niþi bi kal+p yamnam a g+nabin gau nöþ, Bapi kal+p yamnö niþ niŋnaböl. Niþi bi r+mnap halö Bapi niþ niŋagnaböl,” a ga. *

²³ Jisas an+g hagöm, ado göm, bi niþe gau nöþ kal+p hagöm haga, “Nan an+þi niŋabim u, m+ñ m+ñ g+mim. God kalöp nöþ me ud aij yabiþ gö niŋabim. ²⁴ God manö hagep

* **10:11:** Ap 13:51; 18:6 * **10:12:** Jen 19:24-25; Mad 10:15; 11:24 * **10:16:** Mad 10:40; Luk 9:48; Jon 5:23 * **10:18:** Jon 12:31; Rep 12:8-9 * **10:19:** Sam 91:13; Mak 16:18 * **10:20:** Plp 4:3; Rep 3:5 * **10:22:** Jon 3:35; 10:15

bɪ gau iru nöp abe, kiŋ gau iru nöp abe, nan amgö niŋabim aniɓi niŋun a göm, abad miɗmiɗdal u pen kale niŋagla; manö apdi niŋabim aniɓi niŋun a göm, abad miɗmiɗdal u pen kale niŋagla.

Jisas, bɪ aij Sameria niɓö u, manö hod riköm haga

²⁵ Niŋ ap aŋ au, bɪ lo manö hag ñeb bɪ ap, Jisas yɪp niŋhön manö hagnim a göm, apöm niɓ hag niŋöm haga, “Manö hag ñeb bɪ, yad niŋhön niŋhön gem, pör miɗdep magö u udnam?” ö ga. *

²⁶ Hageia, Jisas niɓ haga, “Lo manö u kali kliñ riköm, niŋhön hagla?” ö ga.

²⁷ Hageia, bɪ lo manö hag ñeb bɪ aniɓu haga, “Lo manö u niŋbin, Mosɪs kali kliñ riköm haga, ‘God Bɪ Kub ne u niɓ miñ miñ giɗmön, gasɪ riɗid ne u niɓ ñimön, klö ne u magöŋhalö niɓ ñimön, niɓ miɗmagö yabiɗ liɗmön.

Ne ke miɗmagö liɗban rö, niɓi bɪ riɗnap kalɪp u rö nöp miɗmagö liɗmön,’ a ga.” a ga. *

²⁸ Anig hageia, Jisas bɪ aniɓu niɓ haga, “Ne kabö göl hagpan; adö aniɓu nöp hain giɗmön, pör miɗdep magö u udnabön,” a ga. *

²⁹ Jisas anig hageia, bɪ lo manö hag ñeb bɪ aniɓu, hib yad u pro giɗnab a göm, Jisas niɓ kauyaŋ hag niŋöm haga, “Lo manö kali kliñ riɗka u, niɓi bɪ riɗnap kalɪp miɗmagö liɗmim a göm, kali kliñ riɗka. Aniɓ u, niɓi bɪ mai kalɪp miɗmagö liɗmim a göm, kali kliñ riɗka?” ö ga.

³⁰ Hageia, Jisas bɪ lo manö hag ñeb bɪ aniɓu niɓ, manö pen hagöl gi, aiud udöm haga, “Bɪ ap Jerusalem arö göm, daun kub Jeriko amnam a göm, adan aŋ au arai a niŋöm, bɪ nan si udep riɗnap apöm, niɓ miñu magö paköm, waɗɪj nan niɓe gau piɗi gi ud arlö niŋöl gi, niɓe adan aŋ au umniɗ göm gi miɗdeia. ³¹ Bɪ God niɓ nan sabe gep bɪ ap, adan adö aniɓu

amöm bɪ aniɓu umniɗ göm gi miɗdeia au niŋöm, böŋ lau nöp adan löm ara.

³² Pen bɪ Lipai iɗ bɪ ap, adan adö aniɓu nöp amöm, bɪ aniɓu umniɗ göm gi miɗdeia au niŋöm, miɗdeia söl au amöm niŋ aij göm, böŋ lau nöp adan löm ara. ³³ Pen bɪ Juda wasö, ram miɗnön Sameria niɓö bɪ ap, adan miɗlö añi aniɓu nöp amöm, bɪ aniɓu umniɗ göm gi miɗdeia au niŋöm, niɓ mög yabiɗ niŋa. ³⁴ Niɓ mög yabiɗ niŋöm, miɗdeia söl au amöm, wös niɓ gau wel riɗnap löm, ñig wain riɗnap löm, wös niɓ gau wama. Wös wamöm, ud donki adö niɓe u löm, ram mani rauöm hanmiɗdal u dam löm, abad miɗ aij yabiɗ ga. ³⁵ Ruö arniɗ göm, bɪ ram abad miɗmiɗöp aniɓu niɓ silpa kiɗ miɗhöp ñöm haga, ‘Ne bɪ aniɓi niɓ abad miɗ aij giɗmön. Pen mani aigeg hagnabön u, ado gi apem nöp niɗnabin,’ a ga,” a ga.

³⁶ Jisas aiud aniɓu udöm, niɓe bɪ lo manö hag ñeb bɪ aniɓu niɓ hag niŋa, “Bɪ adan aŋ pak liɗa u, bɪ miɗhau niŋaŋ padiöl göm arla gau, bɪ an niɓe ke miɗmagö la rö, niɓ miɗmagö la?” ö ga.

³⁷ Hageia, bɪ lo manö hag ñeb bɪ u haga, “Bɪ niɓ mög niŋöm gi aij ga u,” a ga.

Hageia, Jisas niɓ haga, “Niŋö nöp hagpan. Me ne arammön, adö aniɓu nöp giɗmön,” a ga.

Jisas niɓe Mada Maria añiɗ miɗhau ram kale ara

³⁸ Pen Jisas bɪ niɓe gau aip ram miɗnön ap amjakeila, niɓi ram miɗnön aniɓu miɗdeia ap apöm, kalɪp uɗ gi dam ram niɓe u ara. Niɓi aniɓu hib niɓe Mada. ³⁹ Ram niɓe u niñin ap miɗdeia. Hib niɓe u Maria. Maria niɓe Jisas miɗdeia söl au ap asiɗköm, Jisas manö hageia u niŋmiɗdeia. *

⁴⁰ Mada niɓe ke nöp nan magö lauöm, gasɪ iru niŋöm, ap Jisas niɓ haga, “Bɪ Kub, Maria yɪp arö gö, yad ke nöp nan magö hon lauabin u

* 10:25: Mad 22:35-40; Luk 18:18 * 10:27: Dud 6:5; Lep 19:18 * 10:28: Lep 18:5 * 10:39: Jon 11:1; 12:2-3

aij gagöp. Nip hagö apöm yad aip nan magö lauul,” a ga. ⁴¹ Hageia, Jisas haga, “Mada, Mada, ne nan iru nöp gasi iru niñban u aij wasö. ⁴² Maria manö aij yad niñnam a göm, gasi aña u nöp niñöm, ap manö yad niñmidöp. Nibi bi ap nan aij udöp anibu piñi gi udnim rö lagöp,” a ga. *

11

God nip sabe ginig, anig göl rö hgmim, a ga

(Mad 6:9-15; 7:7-11)

¹ Niñ ap, Jisas ram mñnöh ke migan ap midöm, Nap God nip sabe göl gi mideia. Sabe gi pis gö niñöl gi, bi nipe ap apöm nip haga, “Bi Kub, God nip aigöl gun sabe gun? Jon bi nipe gau kalip hag ñö niñbal rö, ne hanip u rö nöp hag ñö niñun,” a ga.

² Hageia, Jisas kalip haga, “God nip sabe ginig gimim, anigöl hgmim, ‘Bapi, nibi bi gau hib ne haglö adö arañ.

Ne nibi bi udmön abad mideinabön niñ u yñid aunim.

³ Nan magö hanip niñ aña aña pör pör niñban rö u niñmön.

⁴ Nibi bi rñmnap hanip gi naj gilö, kalip pen niñno mulu lugö gi naj gagpun rö, hon nan si nan naj gipun gau niñmön arö gimön.

Hanip abad midaimön, gasi ap wakainim, gi naj gagan, a gimim,” a ga.

⁵⁻⁶ Jisas manö anibu hagöm, bi nipe gau kalip manö hod riköm haga, “Kale bi ap, sibön an kub yan, bi niñeb nipe ram amöm hagnab, Midaimam, bi niñeb yad ap milö gau nibö apöm ram yad u apjakajip. Pen nan nip niñnö niññim u midagöp u me, nöp auabin. Yip bred magö miñau niñgan niñ, a ginab. Hageinab, bi niñeb nipe anibu manö pen hagnab, ⁷ ‘Sibön an kub i yip ap unbö hagagmön! Yad niñ pai yad gau aip ajöh giñun hanabun. Anib

* **10:42:** Mad 6:33 * **11:15:** Mad 9:34; 10:25

u, yad aigöl gem urakem, nöp nan hagabön anib gau ud niñnam?” ö ginab. ⁸ Pen kalöp hagabin, bi ram nap nibö u, bi niñeb yad a göm yñid ud niñagnab, ji nip niñ a göm abad midöl gi, klö gi midö midö, hagnab rö niñab. ⁹ Anib u, kalöp hagabin, nan niñhön midagainim, God nip hag niñbe, kalöp niñab. Nan niñhön ulhai niñnabim u, udnabim. Hanip ajöh u hiñkan a gimim, pak gu gu gipe, hiñknab. ¹⁰ Niñhön ginig: nibi bi God nip hag niñnaböl gau, udnaböl. Nibi bi nan ulhai niñnaböl gau, udnaböl. Nibi bi hanip ajöh hiñkan a göm, pak gu gu gilö, kalip ajöh hiñknab. ¹¹ Kale niñ pai nap gau, niñ kale ap kabsat nan a geinab, re ap niñnabön aka? ¹² Aka ji, yaur magö nan a geinab, hauat ap niñnabön akan U rö nöp anig gagnabön. ¹³ Kale nibi bi aij wasö u pen niñ pai kale gau nan aij gau nöp niñnabim. Bapi kumi kabö adö lan au midöp u Bi aij yabiñ. Nipe nan naj ap niñagnab. Ana Uñ u hanip niñmön a geinabim u, Bapi kalöp niñab,” a ga.

Jisas Seden klö udöm nan gagep rö gab, a gila

(Mad 12:22-30; Mak 3:20-27)

¹⁴ Pen bi ap nip kijaki aban alö, manö hagöm wasö, yñharñ nöp mideia. Jisas kijaki anibu hag yuö, bi aban almideia u manö hagö niñöl gi, nibi bi niñmideila gau aiö waiö gila. ¹⁵ Pen nibi bi anib gau rñmnap hagla, “Nipe kijaki aiön pi nap kale Bielsebul klö nipe u udöm, kijaki aiön pi gau hag yuab,” a gila. *

¹⁶ Pen nibi bi anib gau rñmnap, Jisas niñhön ginab a göm, hagla, “Nan niñagep ap ke kumi kabö adö aulik gö niñun me, God nöp hag yuö auna u, niñnabun,” a gila. * ¹⁷ Pen Jisas gasi piral kale ke niñla u ke niñöm haga, “Ram mñnöh kub aña ap, ud asik ke ke löm, nibi bi kale ke aip pen pen geinaböl u, ram mñnöh anibu lug paknab. Nibi bi it aña ap, u rö nöp

* **11:16:** Mad 12:38

ud asik ke ke löm, nibi bi kale ke aip pen pen aleinaböl u, nibi bi il añt anibu lug paknab. ¹⁸ Anib unbö rö nöp, Seden il u ud asik ke ke leinab u, aigegö göm mid aij ginimn Pen kale yip haggim, 'Bielsebul klö u udöm, kijaki aiön pi hag yuö höj araböl,' a gipim. ¹⁹ Anig haggim u, yam kale ke gau kijaki aiön pi gau aigegö göm hag höj yubaln Yam kale ke hagnaböl, nibi bi anig göl rö lagöp. ²⁰ Pen yad God klö nipe udem, kijaki aiön pi nan gau hag höj yubin rö, kale niñnabim, God nibi bi udöm abad middep ñ+n u hanip hadö auöp i, a gimim niñnabim.

²¹ "Pen bi klö ap, wim po nipe li aij göm, ram nipe u niñ midleinab, nibi bi rimnap nan nipe ap pit gi udöl rö lagnab. ²² Pen bi klö yabit ap ke apöm, nip aip pen pen göm pakeinab u, wim po ram au li aij ga u halö pit gi udöm, nan si udnab gau dam nime li ñ+nab. *

²³ "Nibi bi yip pig midagpal gau, wög yad gipin u rit wal gipal. Nibi bi kale nibi bi rimnap yip dauageinaböl gau, nibi bi yip aunig gaböl gau kalip ridik dam yubal. *

Kijaki aiön pi nan gau kauyan ado gi aunim rö löp, a ga

²⁴ "Kijaki aiön pi ap, nibi bi aban li midö, hag höj yuö arnab u, am ram minöh nöp an gau aramöm, ka ap uhai niñnem midleinam, a göm, am an anib gau aj aj wasö niñöm, 'Ram raul migang nöd midem aubin u arnam,' a ginab. ²⁵ Hagöm, amöm niñnab, ram anibu hik gi aij gi, kuö aij nöp midleinab. ²⁶ Nipe niñöm gau amöm, nipe rö wasö, kijaki aiön pi naj yabit unbö mudun j+n u halö ut gi dapöm, migang anibu am midleinaböl. Anig gö, bi anibu nöd aij pro rö midmidöp rö wasö; uri nipe böj nöp naj yabit midleinab," a ga.

²⁷ Jisas manö anibu hagö, nibi bi iru mideila an anib au nibi ap uraköm, w+n al hagöm haga, "Name

nöp yag dap ci ña u, miñ miñ yabit ginim," a ga. *

²⁸ Hageia, Jisas pen pe haga, "Anig hagpan u pen nibi bi an an God Manö u niñöm hagöp rö ginaböl gau, kale miñ miñ ginaböl," a ga.

Nan ap ke gö niñun, a gila (Mad 12:38-42; Mak 8:12)

²⁹ Pen nibi bi iru yabit nöp ap magum gilö niñöl gi, Jisas kalip haga, "Nibi bi miñi midpim an aui, nan si nan naj göl gi midmim haggim, 'Nan gagep rö ap kumi kabö adö lan gö niñun,' a gipim. Pen yad kalöp hagabin, nan ap ke ginö niñagnabim. Bi God manö hagep Jona nip ga adö u nöp yip gö, niñnabim. * ³⁰ Daun kub Ninepa nibi bi gau, God manö hagep bi Jona apöm ga rö niñöm God nip niñ udla rö, nibi bi uri midpim gau, yad Bi Ñi nipe ginabin rö niñmim, niñnabim. ³¹ Pen hadame nöp nibi kwin ram minöh midlö mideia gau nibö apöm, Kin Solomon manö aij hagab u niñ+n a göm aua. Pen kale nibi bi miñi midpim gau, bi kub Solomon rö wasö, yad Bi Kub yabit apem an kalöp aui midem, kalöp manö aij yabit hag ñ+nö udagpim. Anib u, manö kub hagep ñ+n u, kwin anibu uraköm kalöp nibi bi miñi midpim gau manö kub hagnab. *

³² Hadame nöp Jona am Ninepa nibi bi gau kalip hagö, nan si nan naj gimidal gau, niñön ginig anig gipun a göm arö göm, God nip niñ udla. Jona nipe hagö niñ udla u pen miñi yad Bi Kub yabit apem an kalöp aui midem, manö aij yabit hag ñ+nö, nan si nan naj gipim gau arö gaggim. Anib u, manö kub hagep ñ+n u, Jona nipe uraköm kalöp nibi bi miñi midpim gau manö kub hagnab. *

Sib an gau rö midagaimim

(Mad 23:1-26; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47)

³³ "Nibi bi gau hapö lauöm rin cög migang gau pi gagnaböl; adö au gilan

* 11:22: Kol 2:15 * 11:23: Luk 9:50 * 11:27: Luk 1:28,42,48 * 11:29: Mad 16:4 * 11:31: 1Ki 10:1-10 * 11:32: Jo 3:5-10

rík lîlô mailö gö, nîbi bî gau ram raul mîgan anîbu apöm waiö nîñnaböl. *
 34 Pen amgö magö u hapö mailö rö mîdöp. Amgö magö u mîd aij gî nab u, hañ roman aŋ daŋ mailö göm mîd aij gî nab, pen amgö magö mîd aij gagnab u, hañ roman aŋ daŋ sîb göp u rö mîdnab. 35 Kale nîñ aij gî mim, aŋ kalöp daŋ mailö mîdöp aka sîbön mîdöpñ Kale gasî nîñbim, aŋ hon daŋ mailö mîdöp a gî gasî nîñbim u pen sîbön aunîm rö löp rö, kale ke nîñ aij gî mim. 36 Hañ roman kale aŋ daŋ magöñhalö mailö gî mîdöl gî, mîgan pro marap sîbön mîdageinab u, hapö mailö gö kalöp mailö pak ñî nab unbö rö lî nab,” a ga.

Kale Perisi prî halö mîdpim, a ga

37 Pen Jisas manö hag juö nîñöl gî, bî Perisi ap nîp haga, “Auö ram yad amul nan ñîñul,” a ga. Hageia, Jisas ram nîpe amöm, raul mîgan yaŋ nan ñîñîg asîka. 38 Asîkôm, nan ñîñö nîñöl gî, bî Perisi anîbu, gasî nîpe ke aŋ gau nöp nîñöm, bî anîbi nîhön gîñîg hon Juda kai pör gîpun rö, ñîmagö nîpe u ñîg lî yuöm wasö, yîharîñ nöp nan ñîñab a göm, gasî u nîña. 39 Jisas gasî nîña anîbu ke nîñöm nîp haga, “Kale Perisi kai, pler kap gau hön adö gau ñîg pak aij gîpal rö u gîpim u pen aŋ kale yaŋ nan si nan naij gîpim prî u ajmaŋ rauöm mîdöp. Kale nîbi bî nan aij kale gau udun a gîmim, gî naij yabî nöp gîmîdim. 40 Kale hauñ halö yabî. God kalöp hañ u nöp gî laga; aŋ yaŋ abe gî la. 41 Anîb u, nan pler kap mîgan yaŋ mîdöp u, nîbi bî mög gep rö gau kalîp ñîmim. Anîg gî nabim u, nan kale magöñhalö uñ gî nab.

42 “Pen kale Perisi kai, nîñ aij yabî gîmim: kale marö kub yabî udnabim. Kamöñ, dil, nan yîharîñ hañ aij au ep wög adîñ ranab gau nîñbe, nan kub rö lö, wö ral nîñ dammim, sîduŋ laŋ arö, nîme lun God nîp añî ap ñun a gîmim, pör nîñbim. Nan pro pro gau pör anîg gîmim gîpim u aij, pen nîhön gîñîg

manö îñ yabî u nîñmim hain gagpimñ Nîbi bî gau kalîp kabö rö gîñîm adö u gagpim; kalîp naij gîñîm adö u nöp gîpim. God nîp mîdmagö lagpim. Anîg gîmim, gî naij gîpim.

43 “Pen kale Perisi kai, nîñ aij yabî gîmim: kale marö kub yabî udnabim. Kale Juda magum gep ram gau ammim, bî kub mab po asîkpal adö u nöp asîkpin. Gasî kale nîñbim u, nîbi bî iru mîdpal aŋ gau arno, ‘Manö hag ñeb bî auabön e!’ gîlö, hanîp aij gî nab a gîmim, nîñbim. 44 Pen kale Perisi kai, nîñ aij yabî gîmim: kale marö kub yabî udnabim. Nîbi bî rîmnap nîñöm, kalöp bî aij yabî a gîpal u pen wip rîgöl gîpal hij naij mîdöp mîgan gau nîbi bî nîñagöm adö laŋ ajpal rö mîdpim,” a ga.

45 Jisas anîg hagö, lo manö hag ñeb bî ap nîp haga, “Manö hag ñeb bî, manö kîö yabî lî hagpan anîbu, hanîp u rö nöp hag juban,” a ga.

46 Hageia, Jisas haga, “Pen kale lo manö hag ñeb bî gau, nîñ aij yabî gîmim. Kale marö kub yabî udnabim. Manö kîñ aij hagpim u, wadî marö kub gau rö, nîbi bî gau kalîp gam ñîbim u pen kalîp mög nîñmim hag rau udagpim. 47 Pen kale lo manö hag ñeb bî gau, nîñ aij yabî gîmim. Kale marö kub yabî udnabim. Nahai îtaŋ kale gau hadame nöp bî God manö hagep bî gau kalîp al pak lîla. Pen kale God manö hagep bî gau wip rîgöl kale gî lîbim. 48 Gîpim anîbu, aij nöp pakla a gîmim gîpim. Nahai îtaŋ God manö hagep bî gau al pak lîla; kale pen wip rîgöl kalîp gî lîbim. 49 Anîb u, God gasî aij ke nîñöb u haga, ‘Bî manö yad hagep gau, bî manö aij yad ud arep gau kalîp yunabin, pen kalîp jî nîñöm, rîmnap gî naij göm, rîmnap böñ nöp al pak lî naböl,’ a ga. 50 Pen hadame nöp, God mîñöñ naböñ îñ i gî lîñîg ga ñîñ u rîkôm, bî God manö hagep gau kalîp pör paklö auöp rö, nîbi bî mîñî mîdpim

* 11:33: Mak 4:21; Luk 8:16

gai i, nan naböŋ anıbu pen udnabim.
⁵¹ Marö anıbu me, bı Ebol nıþ nöd
 ıt göm al paköm, al pak dapöm, al
 pak dapöm, hainö Sekaraia nıþ, ka
 nan sabe gı ñeb ram raul mıgan u
 lödaŋ, kabö kałum ud gıla bıd adö
 au i, aŋ au al pak lıla. Kalöp nıŋö
 yabıtı hagabin, manö marö anıbu
 magöŋhalö, nıbi bı mıñi mıdpim gau
 udnabim. ⁵² Pen kale lo manö hag
 ñeb bı gau, nıŋ aij yabıtı gımim. Kale
 marö kub yabıtı udnabim. Manö aij
 u, gası aij nıŋeb ram raul mıgan aŋöŋ
 ki u kale udmim, gau pi gıþim. Gau
 pi gıþim u, nıbi bı ram raul mıgan
 am nıŋun a göm gası nıŋbal gau,
 kalıþ pör adan magrem hag rıþkim,”
 a ga.

⁵³⁻⁵⁴ Jisas kalıþ anıg hagöm höŋ
 arö nıŋöl gı, lo manö hag ñeb bı
 gau abe, bı Perisi gau abe nıþ jı
 nıŋöl hagla, “Manö nıhön u hagno,
 pen hagö nıŋun, nıþ dam manö kub
 hagun,” a göm, Jisas nıþ manö pıral
 pıral adö rımnap haglö ara.

12

*Nan pi göm gıþal gau waiö
 nıŋnaböl*
 (Mad 10:26-27)

¹ Pen ñın ap, nıbi bı iru yabıtı nöþ
 ap magum göm, pen pen cıro cıro
 ñöm nıbi bı rımnap ma abö jö ma
 jö gılö nıŋöl gı, Jisas bı nıþe gau
 kalıþ haga, “Perisi kai pör gı naij
 gıþal u pi göm, mıd aij gıþun, a
 gı gası nıŋbal. Kale anıb unbö rö
 gımim rö löþ u, kale yıs kale u nıŋ
 aij yabıtı gımim. ² Nan pi gımim
 gıþim gau, hainö waiö lö nıŋnaböl.
 Manö agamıj hag pi gıþim gau, u
 rö nöþ waiö lö nıŋnaböl. * ³ Pen
 manö sıbön yaŋ hagpim u, mailö
 halö haglö nıŋnaböl. Manö agamıj
 raul mıgan yaŋ hagpim u, meg magö
 dap ranöm ram adö laŋ haglö, yag
 dam ram mıñöŋ gau ud arnaböl,” a
 ga.

* **12:2:** Luk 8:17 * **12:7:** Luk 12:24; Ap 27:34

God nıþ nöþ pıñıŋ gımim
 (Mad 10:31)

⁴ “Nıbi bı yad gai i, kalöp hagabin,
 God nıþ cıg gıno, hanıþ al paknaböl
 a gımim, pıñıŋ gagmim. U yıharıŋ
 hañ romaŋ adö u nöþ gı naij gılö,
 hij gıñab. Hainö kale nan ap kalöp
 göl rö lagnab. ⁵ Anıb u, yad kalöp
 hagabin, kale pıñıŋ gıñıg, Bı kalöp
 hañ romaŋ al pak löm, hainö kalöp
 mab ke inab mıgan yaŋ ud yunım rö
 löþ, Bı anıbu nöþ pıñıŋ gımim. Nıþe
 nöþ Bı pıñıŋ gep me; nıþ nöþ pıñıŋ
 gımim.

⁶ “Kale nıŋbım, nıbi bı yaur pro
 unbö mamıd u sıkim göm, mani aıı
 pro mıhöp nöþ udþal. Yaur pro anıb
 gau, God aıı ap nıŋagnım rö lagöp;
 magöŋhalö nıŋöb u nöþ mıdöp. ⁷ Pen
 kale nıbi bı gau nan yabıtı; yaur gau
 kale aıþ adıþ adıþ rö wasö. God
 nabıc cög umagö kale u magöŋhalö
 wö ralöp u me, kale pıñıŋ gagmim,
 gası halö mıdaimim,” a ga. *

*Jisas nıbi bı nıþe mıdpim u, nıbi bı
 gau waiö hagmim*
 (Mad 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸ “Kalöp manö nıŋö hagabin, nıbi
 bı Jisas lau adö mıdpun a göm,
 nıbi bı mıdþal aŋ au waiö hag
 hiıkeinaböl gau, yad kalıþ pen abe
 nıbi bı gai i yıþ lau adö mıdþal a
 gem, God ejol nıþe mıdþal aŋ au
 waiö hag hiıknabin. ⁹ Pen nıbi bı
 Jisas lau adö mıdagpun a göm, nıbi
 bı mıdþal aŋ au waiö hageinaböl u,
 yad kalıþ pen abe nıbi bı gai i yıþ lau
 adö mıdagþal a gem, God ejol nıþe
 mıdþal aŋ au waiö hagnabin.

¹⁰ “Bı Ñı nıþe nıþ hag jueinaböl u,
 God nıŋöm arö gıñıg arö gıñab; pen
 Ana Uı u nıþ hag jueinaböl u, God
 nıþe nıŋöm arö gagnab.

¹¹ “Pen kalöp manö kub hagnıg
 göm, ud Juda magum gep ram au,
 aka gapman bı kub mıdþal aŋ au,
 aka kiŋ mıdþal aŋ au, daueinaböl
 u, pen manö nıhön u udun hagun a
 gımim, gası iru nıŋagmim. * ¹² Urak

* **12:11:** Mak 13:11; Luk 21:12-15

hagpe niñöl gi, magö anibu nöp Ana U† nipe kalöp gasi ñö niñöl gi, niñmim hagnabim,” a ga.

Nan iru udun, a gımim, gasi u niñagmim

¹³ Niñbi bi iru mideila an anib au, bi ap Jisas niñp haga, “Manö hag ñeb bi, ne mam yad u niñp hagö, bapi nan niñpe ud löm uma gau, niñme li yiñp böñ lau ke ñañ,” a ga.

¹⁴ Hageia, Jisas niñp pen haga, “Yiñp an hagöp, ‘Bi nan ud asik ñeb u midaimön,’ a ga niñem nan kalöp gau ud niñme li niñnam?” ö ga. ¹⁵ Jisas anig hagöm, niñbi bi mideila gau kalöp haga, “Niñ aiñ yabiñ gımim. Nan iru nöp udun a gımim, gasi u niñagmim. Nan iru udun a gımim, gasi niñnabim u, mid aiñ gımim rö lagnab,” a ga. *

¹⁶ Pen Jisas manö ap kalöp manö hod riköm haga, “Bi mani iru mideinab ap, wög adin niñpe u, wid magö nan gau iru yabiñ nöp mideinab. ¹⁷ Gasi niñpe gau nöp ke niñ damöm, ‘Nan niñneb yad iru nöp midöp gau, ram raul miñgan mai dap lem, niñ mideinam?’ ö giñab. ¹⁸ Pen gasi ap niñöm, ‘Ram pro gau riñ wal gi yuem, ram kub kub gau nöp gi lem, wid magö yad abe, nan yad gau abe magöñhalö ud ram raul miñgan anib gau dam liñabin. ¹⁹ Yad anig gem, yiñp ke hagnabin, ‘Bi me. Ne nan aiñ iru yabiñ midöp u miñ iru yabiñ nöp midöm piñ gagnab. Anib u, wög ne u arö giñmön, nan ne anib gau nöp niñöl gi, niñgiñ niñöl gi, miñ miñ göl gi, gi midaimön,’ a giñabin,’ a giñab. ²⁰ Anig hagöm gasi niñnab, pen God niñp hagnab, ‘Ne bi hauñ halö yabiñ! Miñni siñ an yañ nöp umnabön. Nan ne iru nöp gi jin gi lö midöp anib gau, an rö ud niñ mideinab?’ ö giñab.

²¹ “Anibu rö me, niñbi bi nan aiñ gau iru nöp ud magum göm miñ miñ giñpal u, pen God amgö ilö niñpe au

kale niñbi bi mög gep rö midpal,” a ga. *

God hanip abad mideinab, a gımim, gasi iru niñagmim

²² Jisas anig hagöm, bi niñpe gau kalöp haga, “Anib u, ‘Nan magö gai niñbö udun niñ mīdaiun, walij gai niñbö udun yim mīdaiun,’ a gımim, gasi kub u niñagmim. ²³ Nan niñneb u nan kub wasö. Kaminiñ midep magö u nan yabiñ. Walij nan gau nan kub wasö. Hañ roman u nan yabiñ. ²⁴ Yaur midpal gau niñim. Yaur gau, niñbi bi giñpal rö, wid wög gi yimlö, po gö rik dauagpal. Wid magö rik dap magum gep ram kale ap midagöp. God nöp me nan niñneb kalöp ñöb. Niñpe nan pro gau gasi niñöm anig göp u, kale niñhön giñig hanip niñbi bi abad midageinab a gımim, gasi iru niñbimniñ Yaur gau nan pro; kale nan pro wasö. ²⁵ Pen kale gasi iru niñeinabim u, umniñ giñnabim niñn u arö gımim, magö ap halö mideinabim aka? ²⁶ U nan pro, pen kale ke nan pro anibu gımim rö lagöp. Anib u, kale niñhön giñig nan yihariniñ adö rimnap gasi iru niñbim? ²⁷ Nan be gau ranöm, magö pilöm pipiñ yuöp u pen ke walij göm riñ adik giñim rö lagöp. God nöp gö, riñ adik aiñ yabiñ giñmidöp. Pen Kiñ Solomon riñ adik aiñ yabiñ giñmidöp u, gausiñ gau riñ adik aiñ giñmidöp u rö gagmidöp. ²⁸ Nan be gau ranöb anib gau nan yihariniñ; pör midageinab. Miñni rö midöm, rol ruö riñ gi dö gi mab laulö innab. God niñpe nan yihariniñ gau gasi niñöm anig göp u, kale niñhön giñig hanip walij ñagnab a gımim, gasi iru niñbimniñ Niñ udep magö kale u miñlö midagöp. ²⁹ Hon nan magö, niñgiñ, nan gau gai niñbö udun niñjun a gımim, gasi marö u niñagmim. ³⁰ Niñbi bi God niñp niñagpal gau, gasi anibu rö niñbal. Pen Nap kale u kalöp hauñ gagöp; nan kalöp midagöp gau niñöb. ³¹ Anib u pen, God niñbi bi udöm abad mideinab u, hanip halö

* 12:15: 1Di 6:9-10 * 12:21: Mad 6:19-20

udnim a gımim, gası añı nıñmim gıpe arö me, kalöp abad mıdöl gı, nan anıb gau kalöp ñınab.

Ram mınöñ kumi kabö adö lañ au nan aij aij ud magum gımim

³² “Kaj sipsip bad pro yad gai i, Nap kale u, kalöp udem abad mıdeınabın a göm nıñöb u me, kale pıñıñ gagmim. ³³ Nan kale mıdöp rö gau, sıkim gı mani udmim, nıbi bı nan mıdagöp gau kalıp ñımim. Anıg gınabım u, mani rin kale papıt gagöm pör pör nöp mıdeınab; nan aij aij kale kumi kabö adö lañ au mıdöm ur gagnab; bı si udep apöm si udagnab; sıpsop nan gau ñıñagnab.

* ³⁴ Pen nan aij kale gau mınöñ naböñ adö it i ud magum geınabım u, hibur gası mıdmagö kale u u rö nöp mınöñ naböñ adö it i mıdeınab. Pen nan aij kale kumi kabö adö lañ au ud magum geınabım u, hibur gası mıdmagö kale u u rö nöp anıb lañ mıdeınab.

Gıñın gımim mıdaimim

³⁵ “Anıb u, wañıj kale u söl söl pa jö gımim, dip nagı pıg lı aij gımim, hapö lau lımim nıñöl gı mıdaimim.

* ³⁶ Bı wög gı ñeb gau hagnaböl, ‘Bı kub hon u, bı nıñeb nıpe nıbi udöm aip nan kub ñıñ mıdlö nıñöl gı, söl ado gı aunab,’ a göm, nıñ nöp mıdeınaböl. Bı kub kale u ado gı apöm, ajöñ pak gu gu gö, yıñıd hıknaböl. Anıb unbö rö kale anıg gımim. ³⁷ Pen nıpe ado gı apöm, kale nıñ mıdeınaböl u nıñöm, kalıp ud aij yabıt gınab. Bı kub anıbu nıpe ke, wañıj nıpe u söl söl pa jö göm, dip nagı pıg lı aij göm, kalıp hagö, ap nan ñıñeb lı ñıñbal ka u asık gıgabö gılö, nıpe ke nan ñıñeb gau dam kalıp ñınab. ³⁸ Pen bı kub sıbön añ kub yañ aka kılakıt hagnab magö u apöm nıñab, bı nıpe gau uhön hanageınaböl, kalıp ud aij yabıt gınab. ³⁹ Anıb u, nıñim. Nıbi bı ram nap nıbö gau, bı nan

si udep bı aunab ñın u a göm, nıñ mıdaıblap u, ram kalıp pılaköm, nan kale gau si udagböp. * ⁴⁰ Anıb unbö rö, Bı Ñı nıpe aunab a gımim, abad mıdaimim. Auagnab a gımim gası nıñabım magö anıbu nöp aunab,” a ga.

God nıp wög gı aij gımim (Mad 24:45-51)

⁴¹ Jisas anıg hagö, Pıda haga, “Bı Kub, manö hod rıkmön hagabön anıbu, hanıp nöp hagabön aka nıbi bı magöñhalö hagabön?” ö ga.

⁴² Hageia, Bı Kub pen haga, “Bı an gası aij mıdö, wög gı aij gınab u, bı kub nıpe ram nıpe u arnıg göm nıp hagnab, ‘Bı wög yıp gıpal rımnab kalıp abad mıdmön, nan ñıñeb kalıp gau nıme lı ñöl gı mıdaimön,’ a göm, arnab. ⁴³ Anıb u, hainö ado gı apöm, hagnab rö nöp gınab u nıñöm, nıp ud aij yabıt gınab. ⁴⁴ Yad kalöp hagabın, bı kub anıbu hagö, bı nıpe gı aij gınab anıbu nan nıpe gau magöñhalö abad mıdeınab. *

⁴⁵ Pen bı wög gı ñeb nıpe u, bı kub yad u yıñıd auagöp a göm, nıbi bı wög gı ñeb rımnab kalıp mıñu magö paköm, nan kub ñıñöm, ñıg wain iru ñıñöm, hauı alöm, gı mıdeınab.

⁴⁶ Pen bı kub nıpe auagnab a göm nıñab ñın u nöp apöm, nıp rıb gı dö mı dö göm, nıbi bı manö nıp nıñagpal añ kalıp au hag yunab.

⁴⁷ “Bı wög gı ñeb bı ap, bı kub nıpe manö hagnab u nıñ aij gınab, pen manö nıp u rıb juöm, hagnab rö gagnab u, bı kub hagö, kale nıp rapın paknaböl. * ⁴⁸ Pen bı wög gı ñeb bı ap, bı kub nıpe manö hagnab u nıñagöm, manö hagnab rö gagnab u, bı kub hagö, kale nıp paköm ilön pro rö ñınaböl. God nıbi bı kalıp nan iru ñınab gau, yıp pen nan iru ñımim, a gınab; pen nıbi bı kalıp nan iru yabıt ñınab gau, yıp pen nan iru yabıt ñımim, a gınab.

* **12:33:** Luk 18:22 * **12:35:** Mad 25:1-13 * **12:39:** Mad 24:43-44; 1De 5:2 * **12:44:** Mad 25:21,23 * **12:47:** Jem 4:17

Nibi bi rimnap Jisas nip udagöm asik ke ke linaböl (Mad 10:34-36)

⁴⁹ “Yad aubin u, minöñ naböñ adö il i hapö pig yunig aubin. Ram minöñ gau magöñhalö hadö inböp u aij! ⁵⁰ Yip ilön pak ñinig gaböl u, yip marö kub yabił göp. Marö kub anıbu mid dam dam, yip ilön pak pis ginaböl ñin u nöp pıta ginab. * ⁵¹ Kale yip hagnabim, nıbi bi ud jim ñinig auub a ginabim u, pen u wasö. Yad aubin rö, nıbi bi gau gası adö ke ke niñöm asik ke ke linaböl. ⁵² Miñi ñin i riköm, amılap apılap unbö mamıd rö mideinaböl u, miñau niñan yip udlö, miñöp yip udagmil, asik ke ke linabil. Pen wasö u, miñöp yip udlö, miñau niñan yip udagöm, asik ke ke linaböl. ⁵³ Bi apıl miñau, ñi nıpe aka nap yip udagö me, asik ke ke linabil. Nıbi amı miñau, pai nıpe aka nıme yip udagö me, asik ke ke linabil. Nıme aip ñi nıpe nıbin u aip, u rö nöp ginabil; nıme aka ñi nıpe nıbin u yip udagö, asik ke ke linabil,” a ga. *

Krais u auub a göm niñagla (Mad 16:2-3; Mak 8:11-13)

⁵⁴ Pen Jisas manö ap halö kalıp haga, “Sidö wad arab lau adö kumi wamöb niñmim, miñi möñ alnig gab a gimim niñ midpe, midö midö hagnipim rö nöp möñ alnab. ⁵⁵ Yigön kub gamıñ nıbö gai i gi auöp niñmim, miñi sidö kub linig gab a gimim niñ midpe, midö midö hagnipim rö nöp sidö kub linab. ⁵⁶ Kale bi pir alep! Nan minöñ naböñ il i niñ aij gimim, nan kumi kabö adö lan niñ aij gimim gıpim u, pen niñön ginig ñin kub pör abad midmidim u, miñi hadö auöp a gimim niñagpim?” ö ga.

Bi nöp manö kub hagnab u aip manö ud asikmim (Mad 5:25-26)

⁵⁷ “Kale ai ginig, adan anıbu aij, adan anıbu naij, a gimim niñagpim? ⁵⁸ Pen bi ap nöp manö kub hagnig

dam arabin a gainım, manö kub anıbu niñön ginig arabul a gimön, adan anı au amöl gi, nip aip manö hag ud asik aij gimil. Wasö u, nöp dam bi kub manö niñeb ñimagö adö nıpe u yuö, nıpe pen nöp dam polisman ñimagö adö kalıp gau lö, nöp böñ nöp dam nagı linaböl. ⁵⁹ Anıb u, yad nöp hagabin, ne nagıman nöp midmön, nan naböñ ne gau böñ nöp naböñ ral pis gimön me, höñ arnabön,” a ga.

13

Kale nan si nan naij gıpim u arö gagnabim u, umnabim

¹ Magö anıbu, nıbi bi rimnap apöm, Jisas nip hagöm hagla, “Galili nıbi bi rimnap apöm, God sabe gep ram u nan sabe gi ñilö niñöl gi, magö anıbu nöp gapman bi kub Pailod kalıp böñ nöp al pak la,” a gıla. ² Hageila, Jisas kalıp haga, “Galili nıbi bi anıb gau nöp, nan si nan naij unbö ke gılö anıg göp, pen Galili nıbi bi rimnap nan si nan naij pro pro gıpal rö anıg gagöp, a gimim, niñbim ar? * ³ U wasö! Yad kalöp hagabin, nan si nan naij gıpim gau niñön ginig anıg gıpun, a gimim, arö gagnabim u, nıbi bi anıb gau umla rö nöp, kale magöñhalö u rö nöp umnabim. ⁴ Pen Siloam wañö söł au, ram mlö kub pa jö göm nıbi bi unbö kagoł böñ dan (18) kalıp pak la u, nan si nan naij unbö ke gılö anıg göp, pen nıbi bi Jerusalem midmidal rimnap nan si nan naij pro pro gıpal rö anıg gagöp, a gimim, niñbim ar? ⁵ U wasö! Yad kalöp hagabin, nan si nan naij gıpim gau niñön ginig anıg gıpun, a gimim, arö gagnabim u, nıbi bi anıb gau umla rö nöp, kale magöñhalö u rö nöp umnabim.

Mab ap magö pılagöp

⁶ Pen Jisas manö hod riköm kalıp haga, “Bi ap uñhem magö ap pılan, a göm, yıñ u ju dapöm, nagı wain wög nıpe au yımnab. Hainö ado gi apöm

* 12:50: Mak 10:38-39 * 12:53: Mai 7:6 * 13:2: Jon 9:2

nɨŋnab magö ap pɨlagnab. ⁷ Bɨ wög gep nɨpe u nɨp hagnab, ‘Mɨ mɨhau nɨganɨ mɨ aɨnɨ aɨnɨ inö nɨŋöl gɨ, pör apem nɨŋbin u ɨthem yɨmnö u magö ñɨŋeb ap pɨlagöp. Anɨb u, wög adɨŋ yad anɨ au mɨdöp u aɨj gagöp. Rɨb yu!’ a gɨnab. * ⁸ Hageinab, bɨ wög gɨ ñeb nɨpe hagnab, ‘Bɨ kub, u ɨthem ɨ anɨbu mɨñɨ rɨb yuagep. Yad u ɨthem ɨ anɨbu kɨpɨt gɨ aɨj gem, nan u ɨanɨ u ɨanɨ rɨmnap dap lɨnö, * ⁹ mɨ hainbö u magö pɨlnɨm u arö gɨmön; pen magö pɨlagnɨm u rɨb yumön,’ a gɨnab,” a ga.

Jisas nɨbi jöl magö dudu ga u gö, yɨdun ga

¹⁰ Pen Juda God nɨp sabe gep ñɨn ap, Jisas Juda magum gep ram ap amöm, kalɨp manö hag ñɨ mɨdeia. ¹¹ Ram raul mɨgan anɨbu nɨbi ap ap mɨdeia. Nɨbi anɨbu nɨp kɨjaki aɨön pi gö, jöl magö nɨpe u dudu badu göl nöp aɨmɨdöp mɨ unbö kagoɨ böŋ danɨ (18) ina. ¹² Jisas nɨbi anɨbu nɨp hagö auaia haga, “Nan nöp göp u kamɨŋ löp,” a ga. ¹³ Anɨg hagöm, nɨp ud nɨŋö nɨŋöl gɨ, magö anɨbu nöp jöl magö u yɨjɨg gö, God hib nɨpe u hagö adö ara.

¹⁴ Pen Jisas God nɨp sabe gep ñɨn u gö kamɨŋ la u nɨŋöm, bɨ kub Juda magum gep ram anɨbu abad mɨdmɨdöp u, Jisas nɨp nɨŋö mulu lugö, nɨbi bɨ ap mɨdeila gau kalɨp haga, “Kale nɨbi bɨ nan göp gau, wög gep ñɨn unbö kagoɨ jɨŋ nöp aube kamɨŋ lɨnɨm. Mɨñɨ God nɨp sabe gep ñɨn i anɨg gagmim,” a ga. *

¹⁵ Anɨg hagö, Bɨ Kub nɨp pen haga, “Kale bɨ pir alep! Kaj kau, kaj donki kale gau adɨk lɨbe mɨdeinab au, God nɨp sabe gep ñɨn u ñɨg nan gö, kalɨp nagɨ hubɨkmim, dam arbe ñɨg ñɨŋnaböl aka wasö? * ¹⁶ Pen bac ɨlanɨ hon Ebrahim rɨköm, rɨk dap lɨla pai i, Seden nɨp hadame nöp adɨk lö, mɨ in kagoɨ böŋ danɨ mɨdöp u, nɨp mög nɨŋagpin arɨ Mɨñɨ God nɨp sabe gep ñɨn i, nagɨ nɨpe hubɨk yuajɨn,

manö kub hagabim ar? ¹⁷ Jisas anɨg hagö, bɨ nɨp nɨŋlö mulu luga gau nable yabɨt ga. Pen nɨbi bɨ rɨmnap gau, Jisas nan gagep rö gɨmɨdöp gau nɨŋöm, mɨñ mɨñ yabɨt gɨla.

Mab masded magö u, manö hod rɨköm haga

¹⁸ Jisas manö ap halö hagöm haga, “God nɨbi bɨ udöm abad mɨdeinab manö u kalöp hag ñɨnɨg gabin u, aige gem hagnö, kale nɨŋ aɨj gɨnabim? ¹⁹ Me manö adö hagnɨg gabin inbö rö mɨdöp. Bɨ ap mab masded magö u dam wög naböŋ nɨpe u yɨmö, ran kub göm ramö löm gau gau arnab, yaur gau apöm lö lö gau gau mɨdeinaböl,” a ga.

²⁰ Manö ap pen kauyanɨ haga, “God nɨbi bɨ udöm abad mɨdeinab manö u, aige gem hagnö, kale nɨŋ aɨj gɨnabim? ²¹ Adö anɨbu rö, nɨbi ap yɨs bad pro pro ap udöm, plaua rin kub yanɨ halö ud ado malo gö mɨdöl gɨ, kub yabɨt rannab rö u gɨnab,” a ga.

Ajöh pro u (Mad 7:13-14,21-23)

²² Pen Jisas Jerusalem arnɨg göm, yɨjɨg göl araga. Nɨpe daun gau abe, nɨbi bɨ ram rɨtɨg agɨtö mɨdeila gau abe, anɨ anɨ hanöl gɨ, manö hag ñöl gɨ ara. ²³ Nɨbi bɨ mɨdeila anɨb gau, bɨ ap Jisas nɨp haga, “Bɨ Kub, God yöp nɨbi bɨ mɨhöp nöp ud kamɨŋ yunab aka?” ga.

Hageia, Jisas kalɨp haga, ²⁴ “Anɨb u, kale klö gɨmim nöp, ajöh ɨt pro ramö anɨbu arnabim. Nɨbi bɨ iru yabɨt nöp, adan ramö pro anɨbu arun, a göm, am rua rɨk wasö nɨŋnaböl. ²⁵ Nɨhön gɨnɨg, bɨ ram nap nɨbö u adan gɨñnab, kale höŋ gau nöp mɨdmim, pak gu gu gɨmim hagnabim, ‘Bɨ kub, adan hiɨk!’ a gɨpe, nɨpe pen pe hagnab, ‘Kale gai nɨböŋ Yad kalöp nɨŋagpin!’ a gɨnab. * ²⁶ Hageinab, kale pen hagnabim, ‘Ne nöd ram mɨnöhön hon u apön, nöp aip nan ñɨŋun ñɨg ñɨŋun gɨmɨdun;

* 13:7: Luk 3:9 * 13:8: 2Pi 3:9,15 * 13:14: Eks 20:9-10; Dud 5:13-14 * 13:15: Luk 14:5

* 13:25: Mad 25:10-12

ne hanip manö hag ñimidan,' a ginabim. ²⁷ Kalöp pen hagnab, 'Yad kale niñagmidin. Kale gai nibö yad niñagpin. Kale nibi bi nan si nan naij gipim u me, kalöp ajöñ hiikagnabin. Arim!' a ginab. * ²⁸ Hainö kale niñnabim, Ebrahim, Aisak, Jekop, bi God manö hagep bi gau, God ram minöñ pör midep u God aip mideinabol, pen kalöp hag höñ yuö, mitöñ kub göl gi, meg magö hau ribiköl gi nöp mideinabim. * ²⁹ Pen nibi bi milö gau nibö, sidö auab lau adö nibö, sidö wad arab lau adö nibö, gamiñ gau nibö, gajñ gau nibö, God ram minöñ pör midep nipe u apöm, asiköm jim ñöl nan kub niñnabol. * ³⁰ Pen nibi bi uri jöl adö yabıl au midpal gau, hainö rimnap nöd am mideinabol. Pen nibi bi uri nöd araböl gau, hainö rimnap jöl adö yabıl gau mideinabol," a ga. *

Jisas Jerusalem niñö mög ga

³¹ Magö anibu nöp, bi Perisi rimnap apöm Jisas nip hagla, "Gapman bi kub Herod nöp al pak linig gab. Anib u, ne ram minöñ i arö gimön, ram minöñ ke ap aru," a gila.

³² Hageila, Jisas haga, "Kale am kain hapeb anibu nip hagpe, niñ midainim. Miñi abe, rol abe, nibi bi kijaki aiön pi abañ alöp gau ginö kamñ löm, nibi bi nan göp gau ginö kamñ löm, ginab. Ruö pen, ñin mihau niñgan u me, wög yad u gi haknabin. ³³ Pen miñi, rol, ruö yad adan arin a gabin u arniñ gabin. Bi God manö hagep gau kalip Jerusalem nöp al pak linabol.

³⁴ "Jerusalem! Jerusalem! God nipe manö hagep bi nipe kalöp a göm yua gau, niñhön ginig pör kabö ud pak libimñ Kılakıl pi ud auan mo gau löp rö u, yad pör ñi pai ne gau ud aij ginam, a gem, niñbin u pen yip iru niñmim wihö gipim. ³⁵ Anib u, niñjim. Ram kale u kuö nöp midöp. Midö, kale yip niñagnabim; hainö

gau, 'Bi anibi Bi Kub hag yuöp auab i, God gö, hib nipe adö lan aran,' a ginabim ñin u me, yip kauyan niñnabim," a ga.

14

Jisas, bi ñimagö ma hu ga ap nip gö, kamñ la

¹ Juda God nip sabe gep ñin ap, Jisas am Perisi bi kub ap ram nipe u nan niñjö niñöl gi, nibi bi mideila gau, nipe niñhön rö ginim, a göm, niñ ij halö li mideila. ² Niñhön ginig: ñin anibu, bi ñimagö ma hu ga ap ap mideia. ³ Jisas, bi Perisi gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe, kalip haga, "God nip sabe gep ñin i, bi nan göp ap ginö kamñ linab u aij aka wasöñ Lo manö niñhön hagöp?" ö ga. *

⁴ Hageia, manö ap pen hagagla. Anib u, Jisas bi ñimagö ma hu ga u nip ud niñjö kamñ la. Kamñ lö, Jisas bi anibu nip hag yuö ara. ⁵ Jisas bi anibu hag yuöm, bi anib gau kalip haga, "Ñi pai kale ap aka kaj kau kale ap, God nip sabe gep ñin u niñ mibim ulöm miñgan yan lugeinab u, kale yinid am ud yunabim aka wasö?" ga. *

⁶ Hageia, kale pen manö ap hagöl rö laga.

Hon hib kub mideian, a gimim, gasi u niñagmim

⁷ Pen nibi bi anib gau nan magö niñniñ apöm, ka asikep aij aij gau nöp niñjun asikun, a göm asikla u, Jisas niñöm, manö ap manö hod riköm haga, ⁸ "Bi ap nibi udnig göm, nan kub niñniñ kalöp wiñ alö ammim, ka asikep aij linim adö u asikagmim. Niñhön ginig: nibi bi kub rimnap auöl rö löp. * ⁹ Anib u, kale ka asikep aij adö anibu asik geinabim, bi kalöp wiñ alnab u apöm hagnab, 'Ne ke gau aru, bi kub i adö anib au asikan,' a gö, nöp nable gö niñöl gi, am liñ gi am ba gau asiknabön. ¹⁰ Pen kalöp, nan niñjun,

* 13:27: Sam 6:8 * 13:28: Mad 8:11-12 * 13:29: Sam 107:3 * 13:30: Mad 19:30 * 14:3: Luk 6:9 * 14:5: Mad 12:11; Luk 13:15 * 14:8: Pro 25:6-7

a göm, wiñ alaiöl, am goł gau asik midpe me, bi kalöp wiñ alnab u apöm hagnab, 'Bi mideimam. Ne aumön ka adö aij i asik gi,' a gö, nıbi bi nan ñıñnıg ap mideinaböl gau nöp nıñöm, bi u aıj i bi kub nöp midöp, a gınaböl. ¹¹ Anıb unbö rö, nıbi bi hon hib kub midöp, a göm, nıñbal gau, God hib kalpe gö ap lugnab. Pen nıbi bi ana udöm midpal gau, God hib kalpe gö ap rannab," a ga. *

¹² Jisas manö anıbu hagöm, bi nan kub ñıñnıg nıbi bi wiñ ala u nıp haga, "Ne nan kub ñıñnıg, bi nıñeb ne gau, nañın namam yam ne gau, nıbi bi ram mınöñ alog ne mani iru midöp gau, kalıp wiñ alagmön. Nıbi bi anıb gau, naböñ ñun, a göm, nöp pen nan ñıñnıg wiñ alöl rö löp. ¹³ Ne nan kub ñıñnıg, nıbi bi mög gep rö gau, nıbi bi ñımagö ma kıla göp gau, nıbi bi ma naij göp gau, nıbi bi amgö we göp gau, kalıp wiñ albe, aueinaböl, nan ñıñmim. ¹⁴ Nıbi bi mög gep rö anıb gau, nöp pen ñöl rö lagnab u me, hainö God nıbi bi kamıñ aij nıpe gau gö uraknaböl ñın u, nıpe ke nöp pen ñınab," a ga. *

Nan kub ñıñnaböl u, manö hod riköm haga

¹⁵ Pen manö anıbu nıñöm, bi kale aip nan ñıñeila ap Jisas nıp haga, "God nıbi bi nıpe udöm abad mideinab u, nıpe aip jım ñöl nan kub ñıñnaböl gau, mıñ mıñ yabıl gınaböl," a ga. *

¹⁶ Hageia, Jisas haga, "Bi ap nan kub ñıñnıg göm, nıbi bi iru nöp wiñ alnab. ¹⁷ Pen nan kub ñıñeb ñın anıbu aueinab, bi wög gi ñeb nıpe u nıp hagnab, 'Mıñi am nıbi bi nöd hag libin gau kalıp am pañıd dau,' a gınab. Bi wög gi ñeb nıpe pen amöm hagnab, 'Nan magöñhalö dap gıjın gıpun; aube arun!' a gınab. ¹⁸ Hageinab, nıbi bi anıb gau ap hagnab, 'Yad arnam u pen mınöñ naböñ ap raubin u nıñnıg arabin,'

a gınab. ¹⁹ Pen ap hagnab, 'Yad arnam u pen kaj kau unbö sıduñ lañ raubin u, wög gi aij göl aka gem, am nıñnabin,' a gınab. ²⁰ Ap hagnab, 'Yad arnam u pen nıbi yad gısön nöp uđpin u me, aunam rö lagöp,' a gınab. * ²¹ Anıg hageinaböl, bi anıbu ado gi amöm, nıbi bi gau kale nıñön nıñön hagnaböl u, bi kub nıpe u nıp hagnab. Hageinab, bi kub u hibur nıpe u naij gö, bi nıpe u nıp kauyañ hag yuöm hagnab, 'Ne yıñıd am adan kub gau abe, adan pro gau abe ammön, nıbi bi mög gep rö gau, nıbi bi ñımagö ma kıla göp gau, nıbi bi amgö we göp gau, nıbi bi ma naij göp gau, kalıp pañıd dau,' a gınab. ²² Hageinab, hagnab rö göm, hainö bi wög gi ñeb anıbu hagnab, 'Bi kub, hagpan rö gıpin u pen mıgan rımnab kau nöp midöp,' a gınab. ²³ Hageinab, bi kub u bi wög gi ñeb nıpe nıp hagnab, 'Ne adan kub gau abe, adan pro gau abe ammön, nıbi bi manö kılö gımön hagö, kale aulö, ram raul mıgan yad u böñ nöp rıb udnım. ²⁴ Pen nıbi bi nöd wiñ alnö auagpal gau, nıbi bi ap nan yad pro rımnab ñıñagnab, wasö yabıl,' a gınab," a ga.

Gası nıñ aij gımim, yıp lau adö aumim, a ga

(Mad 10:37-38)

²⁵ Jisas adan arıaia u, nıbi bi iru yabıl nıp hain gıla. Nıpe ado göm kalıp haga, ²⁶ "Nıbi bi gau yıp lau adö arun a gınaböl u pen gası kub kale areinab nıme nap, nıbi ñı pai, nıñın nımam kale, aka hañ romañ kale ke u, yad nıñnö nıbi bi yad midaiöl rö lagöp. * ²⁷ Nıbi bi rımnab hagnaböl, Jisas nıbi bi nıpe midaiun u pen anıg gıno, nıbi bi rımnab hanıp gi naij göl rö löp, a göm, hañ romañ kale ke nöp gası nıñöl gi mideinaböl u, nıbi bi yad midaiöl rö lagöp. ²⁸ Pen bi kale ap, ram mılö kub i adö lañ ap gıñıg, nöd mani aige gö rö udem gınam, a

* 14:11: Mad 23:12; Luk 18:14 * 14:14: Jon 5:29 * 14:15: Luk 13:29 * 14:20: 1Ko 7:33

* 14:26: Luk 9:23

göm, gasi niŋ aij göm gɨnab. ²⁹ Pen, gɨnam gɨnam, a göm, kabö nöd nöp gɨnab u pen hainö mani ulep gö, ram ulep gö, niŋi bi gau niŋ hag juöm hagnaböl, ³⁰ ‘Ake! Bi miŋlö i ram gɨniŋ göm rö gɨ damöm, ram adɨŋ arö göp,’ a gɨnaböl. ³¹ Pen anɨbu rö, bi kiŋ ap, bi kiŋ ap aip pen pen gɨniŋ, nöd gasi niŋ aij göm arnab. Pen niŋe gasi niŋ damöm, ami bi yad u den dausan nöp miŋdöp; pen kiŋ anɨbu ami bi niŋe dwedi dausan miŋdöp; pen pen gun, niŋe ami bi yad al pak liŋim rö löp, a gɨnab. ³² Gasɨ anɨbu niŋöm, kiŋ ap miŋlö gau hain auö niŋöl gɨ, manö yuöm hagnab, ‘Hol aige gul, manö hag jim ñul?’ ö gɨnab. ³³ Anɨb u, niŋ aij gɨmim. Nan kale gau magöŋhalö arö gɨmim, yip aip auagnabim u, niŋi bi yad miŋdaimim rö lagöp.

³⁴ “Dö nan aij yabiŋ u pen dö kal niŋe arnab u, kale niŋhön giŋlö kauyan dö gɨnab? ³⁵ Dö anɨbu rö, ud wög adɨŋ aka kiŋakiŋ hib au yulö nan magö ran aij gagnab. Dö anɨbu rö wög ap miŋdagöp; ud yuep rö nöp löp. Kale niŋi bi gasi riŋmiŋd miŋdaimim gau, manö hagabin i riŋmiŋd li niŋ aij gɨmim,” a ga.

15

Kaj sipsip ap ur ga (Mad 18:12-14)

¹ Pen bi dakɨs udep gau abe, niŋi bi nan si nan naij giŋla gau abe, Jisas manö hagab u niŋjun, a göm, ap niŋ miŋdeila. ² Pen bi Perisi gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe, Jisas niŋ hag juöm hagla, “Niŋe niŋhön gɨniŋ bi nan si nan naij giŋpal gau udöm, aip nan magö jim ñöl ñiŋab?” ö giŋla. * ³ Anɨg hageila, Jisas manö ap hod riŋköm kalip haga, ⁴ “Bi kale ap, kaj sipsip ñiŋjuöl unbö mamɨd u (100) muk miŋdeinab. Pen aŋi niŋbö ap ur geinab u, riŋmnap dam miŋnöh haŋin haŋin miŋdöp gau löm, am kaj sipsip niŋe ur gɨnab u ulhai niŋ aj aj, niŋ ulhai niŋ dam dam niŋ

udnab. * ⁵ Kaj sipsip niŋe anɨbu ulhai niŋ udöm, aij a gö niŋöl gɨ, ud siŋduŋ niŋe u adö laŋ liŋab. ⁶ Siŋduŋ laŋ dap ram amöm, niŋi bi niŋeb niŋe gau, niŋi bi ram miŋnöh alog niŋe gau, kalip wiŋ alöm, ap magum gɨnaböl hagnab, ‘Kaj sipsip yad ur göp u, ulhai niŋ adog uŋpin u, köl yad aip miŋ miŋ gun,’ a gɨnab. ⁷ Anɨg unbö rö me, niŋi bi iru nöp gau, hon giŋ aij gun nan si nan naij gagpun, a göm, gasi niŋbal gau, kumi kabö adö laŋ au miŋdopal gau niŋöm miŋ miŋ gagnaböl; pen niŋi bi aŋi ap, nan si nan naij giŋpin gau niŋhön gɨniŋ anɨg giŋpin, a göm, arö geinab u, kumi kabö adö laŋ au niŋöm miŋ miŋ gɨnaböl.

Mani kabö magö ap ur ga

⁸ “Aka pen, niŋi ap mani silpa magö niŋe unbö siŋduŋ laŋ miŋdeinab. Pen magö ap, ram raul miŋgan gau agamij ap lugeinab u, niŋe niŋhön gɨnabŋ Niŋe hapö lau adö aulɨk löm, ulhai niŋ niŋ ka acip acip ɨk ɨk, kabö magö niŋe anɨbu udnab. ⁹ Mani silpa magö niŋe anɨbu ulhai niŋ udöm, aij a gö niŋöl gɨ, niŋi bi niŋeb niŋe gau, niŋi bi ram miŋnöh alog niŋe gau, kalip wiŋ alöm, ap magum gɨnaböl hagnab, ‘Kabö magö yad lugöp magö aŋi anɨbu, ulhai niŋ adog uŋpin u, köl yad aip miŋ miŋ gun,’ a gɨnab. ¹⁰ Anɨbu rö me, niŋi bi aŋi ap, nan si nan naij giŋpin gau niŋhön gɨniŋ anɨg giŋpin, a göm, arö geinab u, kumi kabö adö laŋ au God ejol niŋe gau niŋöm miŋ miŋ gɨnaböl,” a ga.

Ñi nap niŋ arɨk ara u, manö hod riŋköm haga

¹¹ Jisas manö anɨbu hagöm haga, “Bi ap ñi niŋe miŋhöp miŋdeinab u. ¹² Ñi niŋe hain u, ap nap niŋ hagnab, ‘Bapi, nan halip miŋhön hagpan gau, ud asɨk yip gau ke ñi,’ a gö, nap nan kalpe miŋhön gau ud asɨk ke ke ñiŋab. ¹³ Nö, ñi niŋe hain u magö ulep magö ap miŋdöm, nap nan niŋ ud

* 15:2: Luk 5:30 * 15:4: Esi 34:11,16; Luk 19:10

asik ña gau magõrhalö sikim göm, mani udöm, dam ram minõnj milö gau arnab. Am anib gau midöm, nibi si nan naij gau göl gi, mani nan nipe ud arnab gau, halöwatö nibi bi gau ñi pis ginab. ¹⁴ Anig gö, mani nipe pis gö, ram minõnj anibu kiyö kub yabit linab. Pen nan magö rau ñinam mani ap midageinab. ¹⁵ Anig gö, nipe amöm, bi ram minõnj anibu nibö nap kale ap hag ninö, nip kaj mukep wög u hag linab. ¹⁶ Pen nip kiyö kub yabit u lö gi midö midö, kaj mukmidal womai hañ gau rimnap ñinam a ginab u pen nibi bi rimnap nip nan magö ñagnaböl. ¹⁷ Pen gasi magö nipe ninj ud arö gasi aij magö u auö hagnab, 'Bapi yad bi nip wög gaböl gau, nan magö iru midöp. Yad aui midpin, yip kiyö kub yabit löp. ¹⁸ Anib u, yad ram minõnj i arö gem, bapi midöp au kauyan ado gi amem, nip hagnabin, "God amgö ilö adö nipe u gi naij gem, amgö ilö adö ne u gi naij gem, gipin rö, * ¹⁹ ne yip ñi yad a gi hagagmön. Yip bi wög gi ñeb ne ap rö hag lımön ginabin," a ginabin,' a ginab. ²⁰ Gasi anibu ninöm, bapi ram ado gi arnabin, a göm, hadnab. Am am am, nap nipe milö gau nibö ñi nipe anibu nip yijig ninab. Nap ñi nipe ninöm, nip mög yabit ginab. Nipe dip gi dö gi am nip ud wabi göm, ud bom haluöm mulu ñinab. ²¹ Nap anig gö, ñi hagnab, 'Bapi, God amgö ilö adö nipe u gi naij gem, amgö ilö adö ne u gi naij gem, gipin rö, ne yip ñi yad a gi hagagmön,' a ginab. ²² Nap pen, bi wög gi ñeb nipe gau kalip hagnab, 'Kale yinid nöp am watij milö kub yad u dap nip yim ñimim, ñimagö nipe u rin li ñimim, ma rirup li ñimim, gim. ²³ Anig gimim, am kaj kau pi marep hatin aij yabit u pak dam laube, miñ miñ göl gi nan kub ñinun. ²⁴ Ñi yad u bönj nöp uma rö la u, pen miñi nipe kauyan kaminj midöp. Nöd nipe bönj nöp hir ga u, pen miñi nip adog udpin,' a ginab.

Nap hagö, kale am kaj kau pi pak dapöm, nan magö laulö, miñ miñ ginaböl. *

²⁵ "Pen ñi nipe nöd u, wög adinj gau gi aj arö göm, ado gi yöp ram söl au apöm ninab, cacinj, mab ij paköm, kugom ralöm, miñ miñ göl gi midainaböl. ²⁶ Anig geinaböl, nap bi wög gi ñeb nipe ap nip hag ninöm hagnab, 'Nihön gaböl?' ö ginab. ²⁷ Hageinab, hagnab, 'Namam hain ne umöb a göm ninöb u pen miñi ado gi auö, nap kaj kau pi marep hatin aij u pak lau ñinöl gi miñ miñ gaböl,' a ginab. ²⁸ Hageinab, nip mulu kal yabit lugö, ram raul migang aragnab; hönj au yan nöp midainab. Nap pen hönj amöm, auö ram raul migang arul, a göm, nip manö hain hain hagöm hagnab. ²⁹ Nap nipe manö hain hain hageinab pen ñi nöd nipe hagnab, 'Yad manö ne hagpan rö pör nöp hain gem, bi nagi wög gep ne rö midem, wög nöp pör pör ginö ginö mi iru yabit nöp lugöp. Pen yip kaj meme pi ap ñö, midaimam yad gau aip pak lau ñinun miñ miñ gagpun. ³⁰ Pen ñi ne anibu, nan nime li ñina gau damöm, nibi si nan gau göm gi ninj yu haköm auub, nip mög ninmön, kaj kau pi marep hatin aij yabit u pakpan!' a ginab. ³¹ Anig hageinab, nap ñi nipe nöd nip hagnab, 'Hol apil pör midpul rö, nan yad gau magõrhalö ne udnabön. ³² Namam hain ne u bönj nöp uma rö la u, pen miñi nipe kauyan kaminj midöp. Nipe bönj nöp hir ga u, pen miñi nip ulhai ninj adog udpin. Anib u me, hon miñ miñ gun,' a ginab," a ga.

16

Bi wög abadep bi u, manö hod riköm haga

¹ Jisas bi nipe gau kalip haga, "Bi kub nan iru midnab ap, bi nan nipe abad middep bi ap hag lö, nan nipe gau abad midainab. Pen bi kub u, manö ap ninab, bi nan nipe

* 15:18: Sam 51:4 * 15:24: Ep 2:1,5

abad m+dnab an+bu, nan n+pe gau haöwatoö g+inab. ² Bi kub manö an+bu n+ñöm, n+p wiñ alö aueinab hagnab, 'Nan yad gau abad m+id aij gagpan u, y+p hag ñ+lö n+ñbin. An+ib u, ne ammön, nan yad aigeg m+idöp gau magöñhalö wö ral n+ñ aij g+mön, n+bi b+ gau kal+p nan naböñ yad aigeg m+idöp gau magöñhalö wö ral n+ñ aij g+mön, ap y+p hag ñ+mön, wög y+p g+pan u hainö gagnabön,' a g+inab. ³ Hageinab, b+ nan n+pe abad m+iddep an+bu, an+ n+pe gau nöp gas+ iru n+ñöm hagnab, 'B+ kub u y+p hag yun+g gab u pen yad n+hön g+inamñ Yad b+ p+idöñ m+idagpin rö, m+inöñ b+ñ+g jö g+inam rö lagöp. N+bi b+ r+imnap nan kale u as+ib hag g+ ñ+ñeinabin u, y+p nable g+inab,' a g+inab. ⁴ Pen hainö gas+ n+ñ aij göm hagnab, 'Yad n+hön g+inam u uri n+ñbin. Adö an+bu g+nö, hainö b+ kub yad y+p hag yunab ñ+n u, n+bi b+ r+imnap y+p udlö, ram kale au han m+ideinabin,' a g+inab. ⁵ An+g hagöm, n+bi b+ r+imnap kal+p b+ kub n+pe nan naböñ m+ideinab gau wiñ alnab. Wiñ alö, b+ nöd aunab u n+p hagnab, 'Ne b+ kub yad nan naböñ aigeg m+idöp?' ö g+inab. ⁶ Hageinab hagnab, 'Wel ñ+ñeb d+lam ñ+njuöl añ+ ap,' a g+inab. Hageinab hagnab, 'Diker i ud, y+ñ+d as+ikmön d+lam unbö s+duñ lañ kal+ k+ñ r+k,' a g+inab. Hageinab, hagnab rö nöp g+inab. ⁷ Hainö b+ ap aueinab, hagnab, 'Ne b+ kub yad nan naböñ aigeg m+idöp?' ö g+inab. Hageinab hagnab, 'Wid beg ñ+njuöl unbö mam+id u,' a g+inab. Hageinab hagnab, 'Diker i ud, y+ñ+d as+ikmön beg ñ+njuöl m+hau m+hau kal+ k+ñ r+k,' a g+inab. Hageinab, hagnab rö nöp g+inab. ⁸ An+g geinab, hainö b+ kub n+pe u n+ñöm hagnab, 'B+ nan yad abad m+iddep b+ an+bu, gas+ n+ñ aij göm, n+hön n+hön gem m+id aij g+inabin a göp u, n+pe g+ aij göp,' a g+inab. An+ib u n+ñim. N+bi b+ m+inöñ naböñ adö i+ gas+ n+ñbal gau hagpal, 'M+ñi aigöl gun hainö as+ik

m+iddep hon u m+id aij g+in+im?' ö göm, gas+ u n+ñöl g+ g+lö arab. Pen mailö aij n+ñbal n+bi b+ gau, an+g unbö rö nöp g+lö arböp u aij.

⁹ "Mani nan m+inöñ naböñ i+ i m+idöp gau, n+bi b+ r+imnap gau ñ+be me, hainö nan an+ib gau böñ nöp p+is g+inab ñ+n u, God ram m+inöñ pör m+iddep n+pe au kalöp hag w+hai udnab. ¹⁰ Mani nan pro ap, n+bi b+ ap ñ+magö adö u l+lö, abad m+id aij g+inab u, nan kub gau ñ+lö, u rö nöp g+inab. Pen mani nan pro ap, n+bi b+ ap ñ+magö adö u l+lö, abad m+id aij gagnab u, nan kub gau ñ+lö, u rö nöp g+inab. * ¹¹ Pen kale mani nan m+inöñ naböñ adö i+ i m+idöp u udmim, pir almim, abad m+id aij gagnabim u, b+ an kalöp nan aij yab+ñ adö lañ n+bö ñ+nab? ¹² Bi ap mani nan n+pe ud ñ+magö adö kalöp l+nab u, kale pir almim, abad m+id aij gagnabim u, b+ an mani nan kalöp ke ñ+nab? ¹³ B+ añ+ ap, b+ kub m+höp kal+p wög g+in+im rö lagöp. B+ m+höñgöl kal+p wög g+inab u pen n+pe b+ kub ap n+p m+idmagö löm, b+ ap n+p m+idmagö lagnab. Aka b+ kub ap n+p m+idmagö löm, b+ ap n+p m+idmagö lagnab. Unbö rö, kale mani nan gau nan aij yab+ñ a g+mim n+ñeinabim u, God n+p wög g+pim u arö g+mim rö löp," a ga. *

¹⁴ Bi Perisi gau, gas+ kub kale mani adö u nöp n+ñm+dal u me, Jisas manö haga u n+ñöm m+höñ göm hag jula. ¹⁵ Hag jueila, kal+p haga, "Kale n+bi b+ amgö ilö adö u, hon n+bi b+ aij m+idpun, a g+pim u, pen God hibur gas+ m+idmagö an kalöp dan n+ñöb. Nan n+bi b+ n+ñlö aij göp gau, God n+ñö nan naj rö löp. *

¹⁶ "Jon b+ ñ+g pak ñeb auaga ñ+n u, lo manö kal+ k+ñ r+kla u abe, b+ God manö hagep manö kal+ k+ñ r+kla u abe haglö, n+bi b+ n+ñöm, adö an+bu g+lö arm+idöp. Pen Jon aua ñ+n u r+kö, God n+bi b+ udöm abad m+ideinab manö aij u haglö, n+bi b+ n+ñöm kale magöñhalö adö

* **16:10:** Luk 19:17-26 * **16:13:** Mad 6:24 * **16:15:** Mad 23:28; Luk 18:9-14

an+bu nöp arun, a göm, klö göm gilö arab. * 17 Kumi kabö adö laṅ abe m+nöṅ naböṅ iṭ i abe ur g+n+m rö löp, pen lo manö u ad+ṅ pro ap ur g+n+m rö lagöp. *

18 “Pen, b+ ap n+bi udöm arö göm, am n+bi hain n+bö ap udnab u, n+bi si udnab. Pen b+ ap uraköm, n+bi u, b+ udöm arö g+nab n+bi an+bu, udnab u, n+pe u rö nöp n+bi si udnab.

B+ mani halö b+ ap aip, Lasaras aip

19 “B+ ap mani nan n+pe iru yab+ṭ m+dm+döp. N+pe waiṅ aij aij nöp y+möm, nan ñ+ṅeb aij aij nöp ñ+ṅm+döp. 20 Pen ram ajöṅ iṭ goṭ n+pe au, b+ use use halö nan m+dagm+döp b+ ap dap l+lö m+dm+döp. Hib n+pe Lasaras. 21 Gas+ n+pe u nöp n+ṅöm, ‘B+ nan iru m+döp i nan ñ+ṅö, nan naböṅ naböṅ abañ mo gai i lugnab u, yad ñ+ṅnabin k+yö lagnab,’ a göm, n+ṅm+döp. Pen kain gau apöm, wös n+pe gau baṭö g+ ñ+ṅm+dal. 22 Hainö b+ y+gön an+bu uma. N+pe umö, ejol gau apöm, n+p dam ram m+nöṅ adö laṅ au amöm, Ebrahim böṅ n+pe lau lö nan kub ñ+ṅa. Pen b+ gep an+bu abe umö, r+göl g+la. 23 B+ gep an+bu umöm, am mab ke inab yaṅ au, n+p ilön kub yab+ṭ gö n+ṅöl g+ m+dm+döp. Pen m+döm g+laṅ g+ n+ṅa, Ebrahim Lasaras aip ke ke au laṅ m+dailö. 24 N+ṅöm, w+ñ al hagöm haga, ‘Bapi Ebrahim, y+p mög n+ṅmön, Lasaras n+p hagö, ñ+magö m+lö n+pe ap ñ+ṅ ap rauöm, dap aṭab y+p u ud n+ṅö, y+p hain gaṅ. Mab u inöm, y+p ilön kub yab+ṭ göp,’ a ga. 25 Hageia, Ebrahim haga, ‘Ñ+ nöṅ! M+nöṅ naböṅ adö iṭ yaṅ m+dm+dan ñ+n u, ne nan aij aij ne udm+dan, pen Lasaras nan naij naij nöp udm+döp. Pen m+ñi ram m+nöṅ i, n+pe hain aij m+dö n+ṅöl g+, nöp ilön kub gab. 26 God n+pe moṭ kub yab+ṭ aṅ i g+ la u me, hon n+bi b+ böṅ lai raṭa gun böṅ lau nun rö lagöp; pen kale böṅ lau raṭa g+mim böṅ lai aumim rö lagöp,’ a ga.

27 Hageia, b+ an+bu haga, ‘An+ṅ hag-pan rö, Lasaras n+p hagmön, n+pe bapi yad ram amöm, 28 mam yad unbö mam+id u kal+p manö klö yab+ṭ hagö, ram m+nöṅ ilön ke naij pör nöp göp aui auagöl,’ a ga. 29 Hageia, Ebrahim haga, ‘Mos+ abe, b+ God manö hagep b+ gau abe, manö kal+ k+ñ r+kla u n+ṅöl,’ a ga. 30 Hageia, haga, ‘Bapi, an+ṅ gagnaböl; pen n+bi b+ ap umöm uraköm, am hageinab me, n+ṅö hagöp, a göm, nan si nan naij g+pal adö u, n+hön g+n+ṅ an+ṅ g+pun, a göm, arö g+naböl,’ a ga. 31 Hageia, Ebrahim haga, ‘Kale Mos+ abe, b+ God manö hagep b+ gau abe, manö kal+ k+ñ r+kla manö an+bu n+ṅagpal rö, b+ ap umöm uraknab u, kale u rö nöp n+ṅagnaböl,’ a ga,” a ga.

17

Nan si nan naij gep magö u (Mad 18:6-7; Mak 9:42)

1 Jisas b+ n+pe gau kal+p haga, “B+ ap aka n+bi ap nag+ naij adö u göm, n+bi b+ r+mnap kal+p gas+ ñö, kale abe nag+ naij adö an+bu göm ap lug paknaböl. Nag+ adö an+bu nöd g+m+dal, m+ñi g+pal, hainö u rö nöp g+naböl. Pen n+bi b+ kale gas+ naij ñ+naböl gau, kale ilön unbö ke yab+ṭ udnaböl. 2 Pen b+ ap aka n+bi ap, ñ+ pai gau añ+ ap an+ṅ g+n+ṅ g+nab u, n+p kabö kub wid paib Jakep kabö ap, uṅam u halö nag+ l+ r+ib+köm, dam ñ+ṅ solwara yublap u aij. N+hön g+n+ṅ: n+pe kam+ṅ m+döm, ñ+ pai ap n+p gö ap lug paknab u, ilön kub yab+ṭ udnab. 3 An+ṅ u, kale ke gas+ n+ṅ aij g+mim g+mim.

“Nañ+n namam ne ap nan si nan naij gain+m, n+p siṭ+k hagpe, n+hön g+n+ṅ an+ṅ g+p+in, a göm, gas+ n+ṅeinab u, g+ naij ga an+bu n+ṅmim arö g+mim. * 4 Nan kalöp rö r+mnap g+ naij göm, hainö apöm, n+hön g+n+ṅ an+ṅ g+p+in, a göm, hageinab u, nan naij ga an+bu n+ṅmim arö g+mim. Pen ñ+n añ+ ap, an+ṅ gö gö unbö

* 16:16: Mad 11:12-13 * 16:17: Mad 5:18 * 17:3: Mad 18:15

mudun jin u ginim u, u rö nöp ninmim arö gimim,” a ga.

Nin udep magö u

⁵ Jisas anig hageia, bi manö nipe ud arep gau hagla, “Ne hanip gö, nin udep magö hon kub ginim,” a gila.

⁶ Hageila, Jisas kalip haga, “Nin udep magö kub wasö, nin udep magö kale mab masded magö pro yabit u rö nöp mideinab u, kale mab anibi, it halö ju ñig solwara an au dan ran midai, a gimim hagpe, hagnabim rö ginab. *

Bi wög gi ñeb ap wög nipe

⁷ “Kale gasi nihön ninbim Nin wög gi ñeb bi ap minön nabön binig ral pis göm, aka kaj sipsip muk pis göm, ado gi ram auö, bi nap nipe u nip manö nihön hagnab Nin wög gi ñeb ap wög nipe u, ne aui asikmön nan magö ñön,” a ginab aka? ⁸ Wasö. Anig hagagnab. Nipe hagnab, “Watij udö auö, dip nagit u pig limön, ñig nan yad gau dap ñö ñinam, hainö ñig nan ne gau ñön,” a ginab. ⁹ Kale gasi nihön ninbim Nin wög gi ñeb anibu, bi kub hagnab rö geinab u, bi kub manö aij rimnap nip hagnab akan Wasö. Bi wög gi ñeb nipe midöp u me, hagnab rö ginab. ¹⁰ Anig unbö rö me kale. God kalöp wög hag linab rö, gi pis gimim, hagnabim, “Hon nibi bi wög gi ñeb aij wasö. Nan adö ap ke gagpun; wög hon ke gep u rö nöp gipun,” a ginabim,” a ga.

Bi unbö sidun lan wös gisa la gau, Jisas gö, kamij la

¹¹ Jisas Jerusalem arnam a göm, ram minön Sameria i, ram minön Galili lödan an au gidan am am, ¹² ram ritig aglö ap ajö ninöl gi, bi wös gisa la unbö sidun lan, nip nable paköm, ke ke au dan midöm, ¹³ meg magö dap ranöm hagla, “Jisas, Bi Kub, hanip mög ninmön,” a gila. *

¹⁴ Hageila, kalip haga, “Kale ammim, bi God nip nan sabe gep gau kalip hañ kale gau yammim,” a ga.

Anig hagö, kale amöm, adan an au arlö ninöl gi, kalip kamij la. * ¹⁵ Pen kalip anig göl kamij lö, bi Sameria nibö ap, nip kamij la u ninöm, manö kub hagöl gi, God hib u hagö adö arö ninöl göm, ¹⁶ ado gi apöm, Jisas mideia söl ma it au lug paköm, mulu adin nipe gijan gi minön yan ninöm, Jisas nip aij a ga. ¹⁷ Nipe anig gö, Jisas haga, “Yad gasi ninbin e, bi unbö sidun lan kamij löp u, pen bi unbö aij lan gau mai? ¹⁸ Bi rimnap nihön ginig auagpal Nin mlö gau nibö, bi Juda wasö u nöp apöm God nip aij a göp ar?” a ga. ¹⁹ Jisas anig hagöm bi anibu nip haga, “Jisas yip gö kamij linab, a gimön, nin udpan rö, nöp kamij löp aru,” a ga.

God nibi bi udöm abad mideinab (Mad 24:23-28)

²⁰ Pen ñin ap bi Perisi gau Jisas nip hag ninöm, “God nibi bi udöm abad mideinab ñin anibu ñin mai aunab?” ö gila. Hageila, Jisas haga, “God nibi bi udöm abad mideinab, a gipim anibu, kin rimnap gau, nibi bi abad mid mid, nin aij glö glö, hainö kin kale auö, nibi bi nip amgö ninöm, uri auöp, a gipal, unbö rö gagnab. ²¹ ‘Midöp i,’ aka ‘Midöp dan,’ hagagnaböl. Nihön ginig: nipe agamij apöm, an kalöp aui hadö midöp,” a ga.

²² Anig hagöm, bi nipe gau kalip haga, “Hainö gau, Bi Nin nipe auö nip ninun, a gimim, midmagö kalöp big ñöl nöp midnab, pen nip ninagnabim. ²³ Nibi bi rimnap kalöp hagnaböl, ‘Midöp i,’ aka ‘Midöp dan,’ a ginaböl u pen manö anibu ninö hagpal, a gimim, gi dö gi ammim, kalip aip aragmim. * ²⁴ Nihön ginig: Bi Nin nipe aunab ñin u, añim añim udöm, mailö mlöbö aröp ninbal u rö aunab. ²⁵ Pen kale nibi bi minni midpim gai i, Bi Nin nipe nip iru ninmim, nip udagmim, nip marö kub yabit ñinabim. ²⁶ Bi Nin nipe aunab ñin anibu, hadame nöp Noa mideia

* **17:6:** Mad 17:20; 21:21
Mak 13:21; Luk 21:8

* **17:13:** Lep 13:45-46

* **17:14:** Lep 14:2-3; Jon 3:3; 18:36

* **17:23:**

ñin u ga rö, ginab. ²⁷ Noa mideia ñin u, nibi bi gau nan magö ñinöl gi, ñig ñinöl gi, nibi pen pen ñöl gi, gi midlö ñinöl gi, Noa amlap apilap ñig magib kub raul migan arlö ñinöl gi, mön asad kub yabıl alabin, a gö, ñig ul apöm nibi bi gau kalip magönhalö ud yuö yuö umhakla. ²⁸ Pen bi Lod mideia ñin u, Sodom nibi bi gau u rö nöp nan ñinöl gi, ñig ñinöl gi, nan gau sikim göl gi, nan wög adin gau göl gi, ram göl gi, gi midlö ñinöl gi, * ²⁹ Lod ram minön anibu arö göm, ram minön migan ap ke arö ñinöl gi, magö anibu nöp, mab mitan kub kumi kabö adö lan nibö apöm, Sodom nibi bi kalip magönhalö in habik ñin ara. ³⁰ Bi Ñi nipe aunab ñin u, anig unbö rö nöp ginab.

³¹ “Ñin anibu, nibi bi ram adö lan midaiöl u, nan kale ram raul migan yan midöp u udnig ram raul yan aragnaböl. Pen nibi bi wög adin gau ajaiöl gau, nan rimnap udnig ado gi ram aragnaböl. * ³² Lod nibin nip ga adö u nöp gasi ninmim, nin aij gimim. ³³ Nibi bi an, yad ke nin aij gem kamın mideinabin a göm ninab u, umnab; pen nibi bi an, Kraıs manö aij hagöp rö wög nip gi damem umnabin a göm ninab u, kamın mideinab. * ³⁴ Kalöp hagabin, ñin anibu sibön yan bi mihöp abañ adö añi ap haneinabil u, ap udem, ap arö ginabin. ³⁵ Pen nibi mihöp wid magö pa jö ma jö lugatug geinabil u, ap udem, ap arö ginabin. ³⁶ Bi mihöp wög adin gau wög gi mideinabil u, ap udem, ap arö ginabin,” a ga.

³⁷ Jisas anig hageia, kale hagla, “Bi Kub, manö hagabön anibu, ram minön mai anig ginab?” ö gıla.

Hageila, Jisas haga, “Wal wayön ap umöl mideinab au, yaur gilgalö ninöm ap sibaıbai ginaböl,” a ga.

18

Bi manö ud asikep ap, nibi adu ap

* **17:28:** Jen 18:20; 19:25 * **17:31:** Mad 24:17-18 * **17:33:** Luk 9:24 * **18:1:** Kol 4:2; 1De 5:17

¹ Jisas, bi yad gau gasi iru ninagöl, God nip sabe göl gi nöp midaiöl, a göm, kalip manö ap manö hod riköm haga, * ² “Ram minön ap, bi kub manö ud asikep bi ap mideinab. Pen bi anibu, God nip gasi u ninagöm, nibi bi gau kalip mög ninagnab. ³ Pen nibi adu ram minön anibu nibö ap, pör nöp apöm nip hagnab, ‘Bi koımat yad ap manö halip u ninmön,’ a ginab. ⁴ Anig hagnab u pen bi manö ud asikep bi kub anibu manö nipe u udagnab. Pen nibi adu anibu, nipe pör pör apöm hag nin gö gö, hainö bi kub anibu hagnab, ‘Yad God nip pıñin gagpin; nibi bi gau kalip mög ninagpin; ⁵ pen nibi kanıl i yip pör pör apöm hag nin gö gö yip iru göp u me, yad am manö kub anibu ninam,’ a ginab,” a ga.

⁶ Bi Kub anig hagöm haga, “Bi manö ud asikep anibu nibi bi mög gaga, pen nipe manö nihön haga u nin aij gimim. ⁷ Kale gasi nihön ninbimn God nipe nibi bi nipe ke hag löp gau, sıdö an sibön yan nip sabe geinaböl u, manö kalip ninöm mög ninagnab, a gimim, ninbimn Kale mlö padö abadnaböl, a gimim, ninbim? ⁸ Yad kalöp hagabin, nipe manö hagnaböl anibu ninöm, kalip mög ninöm, yinid nöp bi koımat kale gi naj ginaböl gau adan pıl ginab. Pen Bi Ñi nipe minön nabön il i ado gi aunab ñin u, nibi bi rimnap nip nin udöl gi mideinaböl aka wasö?” ga.

Bi Perisi ap, bi dakıs udep ap

⁹ Nibi bi rimnap, hon nibi bi aij, nibi bi rimnap gau nibi bi naj, a göm, ninla rö, Jisas kalip manö ap manö hod riköm haga, ¹⁰ “Bi Perisi ap, bi dakıs udep ap, God nip sabe ginig, God sabe gep ram u arnabil. ¹¹ Bi Perisi anibu, an nipe gau nöp God nip sabe göm hagnab, ‘Nöp aij yabıl a gabin. Yad bi rimnap gıpal rö, nan aij iru nöp udem, nan si udem, nibi si udem, gagpin. Yad bi

dakis udep inbö i rö wasö. ¹² Wik pör pör, ñin mihöp nan magö ñinagpin halö. Pör nan yad unbö sidun laj udem, nöp añi nibö ap ñinbin,' a ginab. * ¹³ Pen bi dakis udep anibu, nip nable gö, kumi kabö adö laj ninagöm, ke ke au dañ ubör yihön göm, pabıl nipe ke paköm, gasi iru ninöm hagnab, 'God, yad bi nan si nan naji ginpin u, yip mög ninmön,' a ginab. * ¹⁴ Kalöp hagabin, bi dakis udep u anig hagö, God nip, nan si nan naji ginpan u ninem arö ginabin, a ginab. Pen bi Perisi u nip God anig hagagnab. Nihön ginig: nibi bi hib kale ke dap rannaböl gau, God gö ap lug paknaböl. Pen nibi bi ana udnaböl gau, God gö kale hib mideinab," a ga. *

*Jisas ñi pai pro gau kalip ud niña
(Mad 19:13-15; Mak 10:13-16)*

¹⁵ Nibi bi gau, Jisas ñi pai pro hanip gai i ud ninan a göm, daueila. Jisas kalip ud ninö ninöl gi, bi nipe gau anig gajal u ninöm, nibi bi anib gau kalip sikk hagöm hagla, "Kale unbö gagmim," a gila. ¹⁶ Jisas pen ñi pai anib gau wiñ alö aueila, bi nipe gau kalip haga, "Nihön ginig kalip anig hag gabimñ Ñi pai pro anib gau arö gipe yip aulan. God nibi bi udöm kumi kabö adö laj abad mideinab u, ñi pai pro anib gau rö mideinaböl," a ga. ¹⁷ God Manö hag ñöm anig göl midöp a geinaböl u, ñi pai pro gau God Manö anibu ninöm, yinid nin udnaböl. Anib u, yad kalöp ninö hagabin, nibi bi ñi pai pro yip nin udpal rö, nin udeinaböl gau, God kalip udöm abad mideinab. Pen nibi bi ñi pai pro yip nin udpal rö, nin udageinaböl gau, God ram minön nipe au aragnaböl. *

*Juda bi kub ap nan iru mideia
(Mad 19:16-22; Mak 10:17-22)*

¹⁸ Juda bi kub ap Jisas mideia au apöm haga, "Bi manö hag ñeb bi aij

yad. Yad nihön gem, pör midep u udnam?" ö ga. *

¹⁹ Hageia, Jisas haga, "Yip nihön ginig, 'Bi aij,' a ginpan? Nibi bi ap aij midagöp; God añi me Bi aij midöp. ²⁰ Pen ne God lo manö u ninban: 'Nibi si bi si gagmim; wip alagmim; nan si udagmim; manö kub hagnaböl gau am manö piral hagagmim; name nap hagmil adö u nöp ninmim, hain gimim,' " a ga. *

²¹ Anig hageia, bi anibu haga, "Yad ñi pro nöp rikem, lo manö adö anib gau magöñhalö gi dap dap, miñi ñin i u rö nöp gi midpin," a ga.

²² Jisas manö anibu ninöm haga, "Nan añi ap nöp gagpan. Nan ne gau magöñhalö sikkim gimön, mani udmön, nibi bi mög gep rö gau kalip ñimön me, mid aij gep ne u mideinab God ram minön kumi kabö adö laj au. Hagpin rö gimön, aumön, yad aip ajaiul," a ga. ²³ Juda bi kub anibu, mani nan nipe gau iru nöp mideia rö, Jisas manö anibu hagö, nan nipe hib gö, gasi mlö la.

²⁴ Gasi mlö leia u, Jisas nip ninöm haga, "Nibi bi nan iru mideinab gau, uñham yabit God nibi bi nipe midlö, kalip udöm, ram nipe au abad midnab. ²⁵ Kaj kamel gau kali mauöt nagi yubal migang u arnig, uñham arnaböl u pen nibi bi utpö kilno nan gau iru nöp midöp gau, God ram minön nipe u uñham yabit arnaböl," a ga.

²⁶ Anig hageia, nibi bi mideila gau hagla, "Manö hagabön anibu, God nipe nibi bi ap ud kamij yunim rö lagöp aka nihön?" ö gila.

²⁷ Hageila, Jisas haga, "Adö rimnap nibi bi göl rö lagöp u pen God nipe ginig, ginim rö nöp löp," a ga.

²⁸ Anig hageia, Pida haga, "Nön! Ram nan hon gau magöñhalö arö gun, nöp aip nöp se gi ajmidun," a ga.

²⁹ Hageia, Jisas kalip haga, "Kalöp ninö hagabin, nibi bi, God manö aij nipe u ud ajaiun, a göm, ram,

* 18:12: Ais 58:2-3; Mad 23:23 * 18:13: Sam 51:1 * 18:14: Mad 23:12 * 18:17: Mad 18:3

* 18:18: Luk 10:25 * 18:20: Eks 20:12-16; Dud 5:17-20

n+bin, n+mam, n+me nap, ñi pai kale gau arö g+inaböl gau, God kal+p hau! gagnab. ³⁰ Miñi midpun ñ+n an i, God n+pe kal+p abad mid aij gö, nan kale gau, n+bi b+ kale gau iru nöp mideinab. Pen ñ+n hain u, n+pe aip pör pör nöp mideinaböl,” a ga.

Jisas kauyañ, “Y+ip al pak l+lö, umem uraknabin,” a ga

(Mad 20:29-34; Mak 10:46-52)

³¹ Jisas b+ n+pe unbö m+gan lan kal+p dam go! gau amöm haga, “N+ñim. Miñi Jerusalem arabun. Amjaknabun u, B+ Ñi n+pe n+p, God manö hagep b+ gau hadame nöp God Manö u kal+i kliñ r+iköm hagla rö nöp g+inaböl. * ³² N+p udöm, b+ Juda wasö gau ñ+magö adö kal+p l+lö, n+p hag juöm, ñ+ton löl göm, kiñu alöm, nag+ ud paköm, böñ nöp al pak linaböl. * ³³ Pen ñ+n m+höp midöm, ruö ñ+n m+hau n+gan u kauyañ uraknab,” a ga.

³⁴ Pen Jisas an+g hageia, b+ n+pe gau gas+ p+ral hi+kn+m rö lagö, manö hagab adö u, a göm, n+ñagla. *

Jisas b+ amgö we ga u gö, amgö ñ+i n+ña

(Mad 20:17-19; Mak 10:32-34)

³⁵ Pen hain, Jisas am Jeriko amjakö n+ñöl gi, b+ amgö we ap m+deia. B+ an+bu n+pe adan go! au as+ik midöm, mani nan ñim, a göm, as+ib gi m+deia. ³⁶ N+bi b+ iru nöp manö hag padilö n+ñöl gi, n+bi b+ r+imnap kal+p hag n+ñöm haga, “N+hön gaböl?” ö ga.

³⁷ Hageia hagla, “Jisas b+ Nasared n+bö u apöm padiab,” a g+la.

³⁸ An+g hageila, n+pe wiñ kub alöm haga, “Jisas, Depid Ñi n+pe, y+ip mög n+ñmön!” a ga.

³⁹ Hageia, n+bi b+ padieila gau n+p hag göm hagla, “N+hön g+n+g ap ran-abön? Agam+j mid!” a g+la. An+g hagla u pen n+pe agam+j midageia. Wiñ kub yab+! alöl gi haga, “Jisas, Depid Ñi n+pe, y+ip mög n+ñmön!” a ga.

⁴⁰ Hageia, Jisas n+ñöm p+idön göm, n+bi b+ gau kal+p haga, “Pañ+d söl aui dauim,” a ga. Hagö, pañ+d daueila haga, ⁴¹ “Nöp n+hön g+nam?” ö ga.

Hageia haga, “B+ Kub, y+ip gö amgö magö u kauyañ n+ñ+n,” a ga.

⁴² Hageia, Jisas n+p haga, “Jisas y+ip gö, amgö magö ñ+i n+ñnabin, a g+mön, gas+ n+ñ udpan rö, amgö magö ñ+i nöñ,” a ga.

⁴³ Hagö, magö an+bu nöp amgö ñ+i n+ñöm, God hib n+pe u hagö adö arö n+ñöl göm, Jisas areia au hain ga. N+bi b+ magöñhalö Jisas ga an+bu n+ñöm, God hib n+pe u haglö adö ara.

19

Sakias, b+ dak+s udep ap

¹ Jisas Jeriko amöm, an an+bu au ap padia. ² Pen Jeriko au, b+ mani nan gau iru midmidöp ap, b+ dak+s b+ udm+dal gau kal+p magöñhalö abad midmidöp. Hib n+pe Sakias. ³ Jisas daun an au padio n+ñöl gi, n+bi b+ iru nöp ap n+ñn+g geila. Sakias n+pe b+ ulep magö u me, Jisas b+ aigale b+ rö midöp u n+ñ+n, a göm, n+ña u pen n+ñaga. ⁴ An+g gö, n+pe nöd gi dö gi am mab ur ap ran adö lan amöm, Jisas auaiia padö j+ñ n+ñöl gi m+deia. ⁵ Jisas pen mab ran m+deia i! an+bu au apöm, g+lan gi n+ñöm, Sakias n+p haga, “Sakias, ne y+ñ+d i! i lug! Miñi am ram ne u aip mideinabin,” a ga.

⁶ Hageia, Sakias i! yan lugöm, m+ñ m+ñ göl gi, Jisas n+p u! gi dam ram n+pe ud ara. ⁷ N+bi b+ gau ga an+bu n+ñlö mulu lugö hagla, “B+ an+bu am b+ nan si nan naj göp ram u hann+g arab,” a g+la. *

⁸ Pen Sakias uraköm, Jisas n+p haga, “B+ Kub, ne nöñ! Miñi nan yad gau n+me l+ böñ u lem, böñ u n+bi b+ mög gep rö gau kal+p ñ+nabin. Pen yad nöd pir alem, n+bi b+ r+imnap nan kale si udnö rö löp gau pen ñ+nabin, a gem, nan añ+ ap si udnö rö, pen m+hau m+hau ñ+nabin; pen nan m+höp si udnö rö, pen unbö

* 18:31: Luk 24:44 * 18:32: Luk 9:22,44 * 18:34: Mak 9:32 * 19:7: Luk 15:2

raleb j+ŋ u ñ+nabin. Anig gi dam dam magöŋhalö naböŋ ral p+is gem, arö g+nabin,” a ga. *

⁹ Hageia, Jisas haga, “B+ i Ebrahim ñ+ nipe ap. Uri God nipe yam ram aui hanbal nan si nan naj g+ipal gau n+ŋöm arö göm ud kam+ŋ yuöp. *

¹⁰ B+ Ñ+ nipe aua u, n+bi b+ hir g+ipal gau, kal+p ułhai n+ŋem ud kam+ŋ yunam, a göm, aua,” a ga. *

B+ unbö s+duŋ laŋ mani udla u, manö hod r+köm haga (Mad 25:14-30)

¹¹ Pen n+bi b+ an+bu gau, Jisas me, B+ Kub pör abad m+dpun u, Jerusalem arö, n+p kiŋ hag l+no, han+p abad m+idö, m+id aij yab+ł g+nabun, a göm gas+ u n+ŋla. Jisas, gas+ kalpe n+ŋla an+bu, ke n+ŋöm, kal+p manö ap halö hod r+köm haga. ¹² Jisas manö hod r+köm haga, “B+ kub ap, b+ kub abad m+dep yad m+idöp au arnö, y+p kiŋ hag lö, ado gi apem, n+bi b+ ram m+nöŋ yad gai i kal+p kiŋ abad m+deinam, a göm, ram m+nöŋ m+lö kub gau arnab. ¹³ Pen nöd b+ wög gep n+pe unbö s+duŋ laŋ kal+p w+ñ alö aueinaböl, b+ kub n+pe kabö magö gol aŋ+ aŋ+ ke ke n+me löm hagnab, ‘Mani ñabin i udmim, s+kim gi ado malo g+mim, iru ud l+mim; hainö yad kauyaŋ aunabin,’ a g+nab. ¹⁴ Anig hagöm arnab u, pen n+bi b+ ram m+nöŋ n+pe abad m+deia gau, n+p mulu lugö n+ŋöl göm, b+ r+mnap hag yulö, hain amöm, b+ kub yab+ł u n+p hagnaböl, ‘B+ an+bi n+pe kiŋ hon m+idagnab,’ a g+naböl.

¹⁵ “Pen b+ kub yab+ł u manö kale u udagöm, b+ kub an+bu n+p kiŋ kale hag linab. Anig gö, n+pe kauyaŋ ado gi apöm, b+ wög gi ñeb n+pe gau kal+p w+ñ alö aueinaböl, kiŋ kale u hagnab, ‘Kabö magö gol ñ+bin gau, kale ud s+kim gi ado malo g+mim, pen aigöl gi udpim?’ ö g+nab. ¹⁶ Hagö, b+ nöd u apöm hagnab, ‘B+ kub, kabö magö gol aŋ+ y+p ñ+na u,

s+kim gi ado malo gem, pen unbö s+duŋ laŋ kabö magö gol udpin,’ a g+nab. ¹⁷ Hageinab, b+ kub n+pe u hagnab, ‘Ne gi aij g+pan. Nan pro u ñ+nö wög gi aij g+pan rö, m+ñi daun kub unbö s+duŋ laŋ nöp hagnö, abad m+deinabön,’ a g+nab. * ¹⁸ Pen b+ ap apöm hagnab, ‘B+ kub, kabö magö gol aŋ+ y+p ñ+na u, s+kim gi ado malo gem, pen unbö mam+id u kabö magö gol udpin,’ a g+nab. ¹⁹ Hageinab, b+ kub n+pe u hagnab, ‘G+pan an+bu rö, m+ñi daun kub unbö mam+id u nöp hagnö, abad m+deinabön,’ a g+nab. ²⁰⁻²¹ Pen b+ wög gep n+pe ap apöm hagnab, ‘B+ kub, yad nöp n+ŋbin. Ne b+ kal yab+ł. N+bi b+ r+mnap nan kale gau, ne s+kim gi aij g+mön wasö, rau p+ł+ g+mön rö udpan. Nan wög ułham gi y+mbal gau, ne klö g+mön nöp ñ+ŋban. An+bu u, yad nöp p+ñ+ŋ gem me, kabö magö gol aŋ+ y+p ñ+na u, dam apo rin ugan gi l+no m+deia. Magö gol aŋ+ ne u m+ñi daubin i,’ a g+nab. ²² Hageinab, b+ kub n+pe u hagnab, ‘Manö ne hagpan u ud ado gem, manö kub ne aip hagnabin. “Ne b+ kal yab+ł, n+bi b+ r+mnap nan kale gau, ne s+kim gi aij g+mön wasö, rau p+ł+ g+mön rö udpan; nan wög ułham gi y+mbal gau, ne klö g+mön nöp ñ+ŋban,” a g+pan ar? ²³ An+bu u, n+ñön g+ŋ+g kabö magö yad u dam beg pasbuk lö, ado gi apem sin+ŋ r+mnap halö udagpin?’ ö g+nab. ²⁴ Anig hagöm, b+ söl au m+deinaböl gau kal+p hagnab, ‘Kabö magö gol yad u p+ł+ gi udmim, b+ au kabö magö gol s+duŋ laŋ m+idöp u n+p ñim,’ a g+nab. ²⁵ Hageinab hagnaböl, ‘B+ kub. N+pe kabö magö gol s+duŋ laŋ hadö m+idöp!’ a g+naböl. ²⁶ Hageinaböl hagnab, ‘Kalöp hagabin, pör n+bi b+ nan kale iru m+deinab gau r+mnap halö udnaböl, pen n+bi b+ nan kale pro pro m+deinab gau g+lö, nan pro an+bu böŋ nöp lug l+ arnab. * ²⁷ Pen n+bi b+ y+p n+ŋlö mulu lugö, b+ an+bu

* 19:8: Eks 22:1; Nab 5:6-7 * 19:9: Ap 16:31; Luk 13:16 * 19:10: Luk 15:4; Jon 3:17; 1Di 1:15

* 19:17: Luk 16:10 * 19:26: Mad 13:12; Luk 8:18

nipe kin hon m+dageinab, a gila gau, kalip am dapim, amgö ilö adö yad aui al pak lim,' a g+nab," a ga.

Jisas Kin rö Jerusalem ara
(Mad 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19)

²⁸ Jisas kalip manö anibu hagöm, bi nipe gau aip Jerusalem arun, a göm, nipe nöd ga. ²⁹ Am am Olip Dum au, ram rihig aglö Bedpagi Bedani gof au söl amjaköm, bi nipe mihöp kalip nöd hag yuöm haga, ³⁰ "Ram rihig aglö migan lödan ammil niñnabil, kaj donki marep nihi bi ud ajagpal ap, nagit adik lilö mideinab u, hubik daumil. ³¹ Pen nihi bi rimnap apöm, 'Kaj donki u nihön ginig hubik ud arabil,' a gaiöl u, hagnil, 'Bi Kub u wög midö halip hag yuajip, udnig aubul,' a gimil," a ga.

³² Anig hagö, ammil niñlö, haga rö nöp mideia. ³³ Am nagit hubik gilö niñöl gi, bi kaj donki nap nihö gau apöm hagla, "Kaj donki marep u nihön ginig gimil nagit hubikabil?" ö gila.

³⁴ Hageila haglö, "Bi Kub u wög midö halip hag yuajip, apul nagit hubikabil," a gilö. ³⁵ Anig hagnil, kaj donki marep anibu nagit hubikmil, ut gi dam Jisas mideia au amjakmil, waij kale bad rimnap ud jumil, ud kaj donki adö u limil, Jisas nip ud kaj donki adö anib lan lila. ³⁶ Jisas donki adö lan asiköm, adan adö u arö niñöl gi, nihi bi gau waij nan kale rimnap dap adan adö anibu lilö niñöl gi, kaj donki Jisas asik mideia anibu waij nan kale adö anibu abö göl gi abö göl gi ara.

³⁷ Am am Jerusalem sösöl gilö niñöl gi, Olip Dum adan ramö giyan gep ka au, nihi bi nipe gau iru yabit nöp, magöñhalö nip miñ miñ yabit göl gi, nan nihön nihön ga gau gasi u niñöl gi, waiñ kub alöl gi, God hib nipe dap ranöm hagla,

³⁸ "Bi Kub nipe Kin hanip hag yuö auöp i,

God nip ud aij ginim!
God ram minöñ kumi kabö adö lan au,
hibur hain hain magö u nöp midöp.

God nipe adö i gilañ midöm,
nipe mailö aij unbö ke halö midöp," a gila. *

³⁹ Anig haglö niñöl gi, bi Perisi rimnap an anib au mideila gau, Jisas nip hagla, "Manö hag ñeb bi. Nihi bi ne gau kalip hag gö, anig unbö rö hagaglan," a gila.

⁴⁰ Hageila, Jisas pen haga, "Kalöp hagabin, kale manö anibu rö hageinaböl u, kabö gau ke waiñ alnaböl," a ga.

Jisas Jerusalem niñöm mitöñ ga

⁴¹ Jisas Jerusalem sösöl göl gi, daun kub anibu niñöm, amgö ñig lugö niñöl gi haga, ⁴² "Ram minöñ Jerusalem i, kalöp mög yabit niñabin. Yad kalöp ud God aip jim ñem, hibur hain hain magö u kalip ñinig aunö u niñbep u, aij yabit gitöp. Pen miñi kale niñagmim, amgö we rö midpim. ⁴³ Hainö bi kołmał kale apöm, daun kub kale i, utiñin li gigabö gi midöm, ⁴⁴ apöm gi naj yabit gilö, wög waryö, ram gau magöñhalö, kabö ap kabö ap adö lan waköm midageinab; nihi bi, ñi pai, kabö waryö raul an yan mideinaböl gau ram halö pa jö ma jö gi yunaböl. God kalöp udnig auöp ñin i niñagpim u me, anig g+nab," a ga. *

Jisas God sabe gep ram raul migan yan ara

(Mad 21:12-17; Mak 11:15-19; Jon 2:13-22)

⁴⁵ Jisas anig hagöm, God sabe gep ram u amöm, nihi bi sikim geila gau kalip hag höñ yuöl gi haga, ⁴⁶ "God Manö u kali kliñ riköm hagla, 'Ram yad u, yip sabe gep ram mideinab,' a gila u pen kale sikim gi gipe gipe, nihi bi nan si udöm, dap pi göl hanbal ram ap rö löp," a ga.

* 19:38: Sam 118:26; Luk 2:14 * 19:44: Luk 21:6

47 Pen Jisas nipe pör pör, ñin añi añi am God sabe gep ram raul migan u, nibi bi gau kalip manö hag ñimidöp. Bi God nip nan sabe gep bi kub gau, bi lo manö hag ñeb bi gau, bi manö ud asikep gau, nip al pak lun, a göm, gasi añi u niñeila.
* 48 Anig gasi niñla u pen nibi bi magöñhalö, manö aij nipe niñun, a göm, nip ñiñi lilo niñöl gi, kale Jisas nip al pak löl rö laga.

20

“Nöp an hagö anig gi ajabön?” ö gila

(Mad 21:23-27; Mak 11:27-33)

1 Pen ñin an anib au, Jisas nipe God sabe gep ram raul migan u amöm, nipe nibi bi ud God aip jim ñöl linab manö aij u hag ñi mideia niñöm bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe, bi manö ud asikep gau abe aula. 2 Apöm nip hagla, “An nöp hagö, ne apön anig gi ajabön?” ö gila.

3 Hageila haga, “Yad kalöp pen hag niñeb ap hag niñnig gabin. 4 Jon nibi bi gau kalip ñig pak ñimidöp u, God nip hagö anig ga aka gasi nipe ke niñöm ga?” ö ga.

5 Hageia, kale ke hag niñ hag niñ göm hagla, “‘God hagö, Jon nibi bi gau kalip ñig pak ña,’ a ginabun u, nipe hagnab, ‘Anib u, manö nipe u niñön ginig udagpim?’ ö ginab.

6 Pen, ‘Jon gasi nipe ke nöp niñöm, nibi bi gau kalip ñig pak ña,’ a geinabun u, nibi bi gai i, God nipe Jon manö hagep bi nipe rö hag lö apöm gaia a göm niñbal rö, kal juöm hanip kabö ju pak linaböl,” a gila.

7 Pen kale gasi anibu niñöm, Jisas nip pen hagla, “Jon apöm nibi bi gau kalip manö hag ñöm, ñig pak ñöm ga u, hon niñagpun, God hagö ga aka gasi nipe ke ga u niñagpun,” a gila.

8 Anig hageila, Jisas kalip haga, “Kale yip pen hag ñagpim rö, yad pen

an hagö apem gabin u, kalöp u rö nöp hag ñagnabin,” a ga.

Bi wain wög adiñ abad mideila gau, manö hod riköm haga

(Mad 21:33-46; Mak 12:1-12)

9 Jisas nibi bi gau kalip manö hod riköm haga, “Bi ap wain wög adiñ ap gi yimöm, nibi bi rimnap hag löm, am ram minöñ milö gau mideinab.

* 10 Pen wain magö po ginab magö u, bi nipe ap hag yuöm hagnab, ‘Am nibi bi wain wög gi midpal gau kalip hagö, wain magö yip rimnap ñilö daumön,’ a ginab. Hagö amjakö, nibi bi wain wög gi mideinaböl gau nip pak pak löm, yiharini hag yulö ado gi aunab. 11 Anig gilö, bi wain wög nap nibö u, bi ap pen hag yuö arnab. Areinab nip u rö nöp pak pak löm, yiharini hag yulö ado gi aunab. 12 Anig gilö, bi hainbö ap hag yuö amjakö, nip miñu magö paköm, tip gi dam höñ au yan yunaböl. 13 Anig gilö, bi wög adiñ nap nibö u hagnab, ‘Yad ai ginamñ Ni midmagö yad u yunabin u, manö nipe hageinab rö niñöl rö löp,’ a göm yunab. 14 Yuö amjakö, nibi bi wain wög gi mideinaböl anib gau hagnaböl, ‘Ni auöp i, nap wain wög u nipe udnim rö löp. Nip böñ nöp al pak lun, hon udun,’ a ginaböl. 15 Anig hagöm, nip tip tip gi dam höñ gau amöm, böñ nöp al pak lilo umnab.

“Pen anig geinaböl u, bi wög adiñ nap nibö u kalip niñön ginab? 16 Nipe apöm, nibi bi anib gau kalip al pak löm, wög adiñ anibu nibi bi rimnap kalip pen hagö abad mideinaböl,” a ga.

Jisas anig hageia, nibi bi niñ mideila gau hagla, “Hagpan anibu rö gagnim!” a gila.

17 Hageila, Jisas kalip niñ gusgus göm haga, “Anig haggim u pen anib u, God Manö kali klian rikla adiñ ap rik niñmim il u yip hag ñimim. Adiñ hagabin anibu anig göl midöp,

‘Bì ram gep gau, kabö ap aij
gagnim a göm arö gila u
pen miñi ram padö an yan u
b+nig ñöl midöp,’ a gila.

18 “Nibi bi an an ap lug kabö adö
anibu paknaböl gau, kalip böñ nöp
pa jö ma jö gi linab. Pen kabö anibu
pig ju ap lug nibi bi pak ribiknab u,
kalip böñ nöp paib waib jö gi linab,”
a ga. *

19 Jisas anig hageia, hanip nöp
hagab a göm, bi lo manö hag ñeb bi
gau abe, bi God nip nan sabe gep bi
kub gau abe, uri nöp nip manö kub
hagun a göm niñla u pen nibi bi iru
nöp niñ mideila gau niñöm, piñniñ
göm arö gila.

*“Rom bi kub Sisa nip dakis ñun
aka wasö?” gila*

(Mad 22:15-22; Mak 12:13-17)

20 Pen Jisas nip aige göl gun dam
manö kub hagnig arun a göm, am
nibi bi rimnap kalip mumug göm
hagla, “Kale nibi bi aij rö halu limim,
am manö pir pir almim, nip manö
rimnap hagpe, pen niñhön hagainim
niñjun, nip dam gapman bi manö
kub ud asikep u ud arnabun,” a gila.

* 21 Anig haglö, amöm nip manö
rimnap piral hagöm hagla, “Manö
hag ñeb bi, hon niñbun ne böñ lap
nöp aragpan; kabö göl nöp hagpan.
God Manö u nibi bi gau kalip hag
ñiban u, u rö nöp kabö göl nöp hag-
pan. 22 Anib u, hon niñhön gun? Rom
gapman bi kub Sisa nip dakis ñun
aka wasö?” gila.

23 Kale manö pir pir hagla anibu
niñöm, Jisas kalip haga, 24 “Mani
dakis ñibal anibu ap yip ud yambe
niñin,” a ga. Hageia, ud yamla
niñöm haga, “Mani ba u, ana an rö
midöpñ Hib kali kliñ rikla anibu, an
hib rö midöp?” ö ga.

Hageia hagla, “Sisa ana nipe u
midöm, hib nipe u midöm göp,” a
gila.

25 Hageila, kalip haga, “Anib u,
Sisa nan nipe midainim, Sisa nip

ñimim. God nan nipe midainim,
God nip ñimim,” a ga.

26 Jisas nipe nibi bi mideila an
anib au anig hageia, manö nipe rib
juöl rö lagö, gasi iru niñöm manö ap
hagagla.

*Nibi bi uraknaböl u, hag niñeb ap
(Mad 22:23-33; Mak 12:18-27)*

27 Sadyusi gau, nibi bi umöm urak-
agnaböl a göm, gasi u niñmidal. Pen
Sadyusi bi rimnap Jisas mideia au
apöm, nip hag niñeb ap hag niñla.

28 Hag niñöm hagla, “Manö hag ñeb
bi. Mosi manö ap hanip kali kliñ
riköm haga, ‘Bi ap nibi udöm, ñi
pai yag dapöm wasö yiharini umnab
u, nimam nipe ap pen nibi anibu
udöm, ñi pai nipe u, a göm, yag
daunim,’ a ga. 29 Anib u, bi it

halö unbö mudun jini u mideinaböl.
Nimam nöd u nibi udöm, ñi pai
yag dapöm wasö yiharini umnab.

30 Umö, nimam yigwö an nibö u pen
nibi anibu udöm, u rö nöp ñi pai
yag dapöm wasö, yiharini umnab.

31 Anig gö, nimam yigwö niñgan nibö
u pen nibi anibu udöm, u rö nöp
ñi pai yag dapöm wasö, yiharini
umnab. Anig gi dam dam, nimam

unbö mudun jini magöñhalö ñi pai
yag dapöm wasö yiharini umnaböl.

32 Hainö nibi anibu u rö nöp umnab.

33 Pen umöm uraknaböl a gipan u,
nibi aini anibu bi nipe unbö ud
mudun jini linab u, hainö bi an nibi
mideinab?” ö gila.

34 Hageila, Jisas kalip haga, “Miñi
midpun ñin i, nibi gau bi ud-
pal, bi gau nibi udpal. 35 Pen

nibi bi God gö uraköm, ram nipe
kumi kabö adö lan au arnaböl gau,
nibi gau bi udagnaböl, bi gau nibi
udagnaböl. 36 Pen kale kauyan

umagnaböl; ejol gau rö pör pör nöp
kamiñ mideinaböl. Kale uraknaböl
u me, God ñi pai nipe mideinaböl.

37 Nibi bi umöm urakpal manö u,
Mosi u rö nöp mab ineia aiud u
hagöm kali kliñ rika. Mosi manö
anibu kali kliñ riköm haga, ‘Bi Kub

* 20:18: Ais 8:14-15 * 20:20: Luk 11:54

nipe Ebrahim, Aisak, Jekop, God kale midöp,' a ga. ³⁸ Nibi bi nöd umla gau, 'God kale midöp,' a ga rö, hon niñbun, nibi bi nöd umla gau uri kamij midpal. God niñöb, nibi bi nipe magöñhalö kamij midpal," a ga.

³⁹ Jisas anig hageia, bi lo manö hag ñeb bi rimnap hagla, "Manö hag ñeb bi, manö kabö göl nöp hagpan!" a gila. ⁴⁰ Manö hag aij ga anibu niñöm, piñij göm, hainö manö rimnap nip hag niñagla.

"Niñön ginig yip Mesaia a göm niñagpal?" ö ga

⁴¹ Pen Jisas kalip haga, "Nibi bi gau niñön ginig, Mesaia u Depid ñi nipe u nöp midöp, a gipal? ⁴² Depid nipe ke God Manö adij Sam a gipal u kali ktiñ riköm haga,

'Bi Kub nipe Bi Kub yad nip haga,

"Ne ñimagö yijig yad lau adö asik midmön; *

⁴³ mid damöm yad kołmał ne gau kalip ginö,

ma mo ne gau kalip abö gi ribiknabön," a ga.

⁴⁴ Pen Depid nipe Mesaia u nip, 'Bi Kub yad,' a ga rö, niñön ginig, Mesaia u Depid ñi nipe u nöp midöp, a gipal?" ö ga.

Lo manö hag ñeb bi gau gipal rö gagmim, a ga

(Mad 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 11:37-54)

⁴⁵ Nibi bi gau niñmidlö niñöl gi, Jisas bi nipe gau kalip haga, ⁴⁶ "Kale lo manö hag ñeb bi gau gipal rö gimim rö löp u, niñ aij gimim. Kale gipal adö u, hon gau ajno hib hon u nöp ñiñan a göm, wañij milö rol göm, nibi bi gau aip magum gilö, nibi bi gau kalip niñöm, 'Bi kub auabim e!' ginaböl u, miñ miñ ginaböl; Juda magum gep ram gau amöm, bi kub asikpal sea adö u asikpal; pen nan kub niñnaböl ñin u, am bi kub asikpal ka u nöp asiknaböl. ⁴⁷ Bi lo manö hag ñeb bi gau, nibi pałpał

ram nan kale gau si udöm, God nip sabe ginabun u, nibi bi niñöl, a göm, manö milö kub pir pir adö rimnap hagpal. Anig gipal u, hainö ilön kub ke yabił udnaböl," a ga.

21

Nibi adu ap God nip nan kub ña (Mak 12:41-44)

¹ Jisas God sabe gep ram raul migam am midöm niña, nibi bi mani halö gau mani rimnap dap mab ij migam u yueila. ² Pen nibi adu mög gep rö ap mani ałi pro magö miñöp dap yua. ³ Anig ga niñöm Jisas haga, "Yad kalöp niñö hagabin, nibi bi rimnap mani pro yubal; pen nibi adu mög gep rö i mani nipe kub yabił yuöp. * ⁴ Pen nibi bi rimnap mani kale iru nöp midö niñöl gi mani yubal; ji nibi adu mög gep rö i mani nipe midöp rö magöñhalö yuöp. Nan rau niñeb ap midagöp," a ga.

God sabe gep ram u gi naij ginaböl, a ga

(Mad 24:1-2; Mak 13:1-2)

⁵ Pen bi nipe rimnap hagla, "God sabe gep ram i kabö aij aij, nan aij aij dap God nip ñöm rib adik ñila u, aij yabił midöp," a gila. Anig hageila, Jisas kalip haga, ⁶ "Anig hagepim u pen hainö nan aij niñabim anib gau midageinab. Magöñhalö ud wał gi yulö, kabö ap kabö ap adö u midageinab," a ga. *

Hainö miñör kub aunab, a ga

(Mad 24:3-14; Mak 13:3-13)

⁷ Hageia, nip hag niñöm hagla, "Manö hag ñeb bi. Nan anibu ñin mai rö anig ginabij Pen nan niñön rö gö niñun, miñi ginig gab a ginabun?" ö gila.

⁸ Hageila, Jisas kalip haga, "Niñ aij gimim! Nibi bi iru nöp apöm pir alöm, hib yad u udöm hagnaböl, 'Yad nöp auabin. Ñin kub u auöp,' a ginaböl. Anig hageinaböl u, niñö hagaböl a gimim kalip hain gagmim.

* 20:42: Sam 110:1 * 21:3: 2Ko 8:12 * 21:6: Luk 19:44

9 Pen ram m+nöŋ m+gan r+mnap uraköm, ram m+nöŋ m+gan r+mnap aip pen pen g+naböl. Ram m+nöŋ m+gan r+mnap kale ke nöp pen pen g+naböl. An+g geinaböl u n+ŋmim, ñ+n kub hagpal u aun+g gab n+ŋöm an+g gaböl a g+mim, p+ñ+ŋ gagmim. Ñ+n kub an+bu hainö aunab,” a ga.

10 An+g hagöm kal+p haga, “Ram m+nöŋ m+gan r+mnap uraköm, ram m+nöŋ m+gan r+mnap aip pen pen g+naböl. Kiŋ r+mnap yam kale uraköm, kiŋ r+mnap yam kale aip pen pen g+naböl. 11 Ram m+nöŋ gau iru nöp munmon kub yab+ŋ udöm, k+yö kub alöm, m+ña kub yab+ŋ göm g+nab. Nan kumi kabö adö laŋ au ke hain n+bö löm, nan unbö ke p+ñ+ŋ gep rö adö laŋ au l+ nab. 12 Nan an+ŋ gau hainö an+g g+nab j+ nöd y+p p+g aip m+dpim rö, kalöp g+ naij g+naböl. Kalöp manö kub hagn+g, dam Juda magum gep ram gau amöm, manö kub hagöm, kalöp nag+ löm, dam kiŋ gapman b+ kub gau ud arnaböl. 13 Kalöp g+naböl an+bu, manö aij yad u kal+p waiö hag ñ+mim rö l+ nab. 14 Pen kalöp manö kub hagaiöl u, manö n+hön rö pen hagn u g+mim, nöd uŋhai n+ŋagmim. * 15 Yad ke kalöp gas+ aij ñem manö magö ñ+nö, kale manö an+bu nöp hag ñ+be, kale pen hagöm ud yuep rö lagnab. * 16 Pen name nap, namam b+, b+ r+d+k n+ŋeb, b+ n+ŋeb kale ke r+mnap kalöp mumug göm, ud koŋmaŋ ñ+magö adö l+lö, kalöp r+mnap böŋ nöp al pak l+ naböl. * 17 Y+p n+ŋ udpim rö, n+bi b+ gau magöŋhalö kalöp mulu kal n+ŋnaböl. 18 Pen nab+c umagö kale añ+ ap ur gagnab. 19 Pen y+p c+g p+idöŋ g+ m+deinabim u, kam+ŋ m+dep magö u udmim, pör pör nöp m+deinabim.

*Jerusalem g+ naij g+naböl, a ga
(Mad 24:15-21; Mak 13:14-19)*

20 “Pen ami b+ gau apöm, Jerusalem b+nöm yu g+gabö g+naböl

ñ+n u, m+ñi söŋ m+dpöp Jerusalem g+ naij g+naböl, a g+mim n+ŋnabim.

21 N+bi b+ ram m+nöŋ Judia m+ daiöl gau, p+ñ+ŋ g+ no ilö gau aröl. N+bi b+ Jerusalem m+ daiöl gau, p+ñ+ŋ g+ höŋ adö aröl. Pen n+bi b+ höŋ adö m+ daiöl gau, Jerusalem waryö raul aragöl.

22 N+hön g+n+g: ñ+n an+bu me, kale God n+p arö g+pal rö, God manö hagep b+ gau magöŋhalö God Manö kal+ k+ñ r+köm hagla rö nöp g+nab n+ŋöm kale pen ilön kub udnaböl.

* 23 Pen ñ+n an+bu, n+bi ñ+ mudun m+deinaböl gau abe, n+bi ñ+ painaŋ ci ñeinaböl gau abe, kal+p m+ŋör kub yöl g+nab. God Juda n+bi b+ kal+p m+ŋör kub yab+ŋ g+nab a göm, n+bi b+ ram m+nöŋ an+bi m+dpal kal+p g+ naij yab+ŋ g+nab. 24 B+ m+lö gau n+bö apöm, n+bi b+ r+mnap kal+p ru m+lö k+d udöm r+b l+ naböl, n+bi b+ r+mnap kal+p nag+ löm dam ram m+nöŋ ke gau gau magöŋhalö ud arnaböl. Pen Juda n+bi b+ wasö gau apöm, Jerusalem g+ naij g+lö g+lö, God ñ+n n+pe haga u ap auö, arö g+naböl. *

*B+ Ñ+ n+pe mailö halö aunab, a ga
(Mad 24:29-31; Mak 13:24-27)*

25 “Pen hainö, s+dö rak+n gap+ nan ke ap waiö löm, ñ+g si ral apöm gu kub geinab. Pen ram m+nöŋ iŋ i n+bi b+ ram m+nöŋ gau gau magöŋhalö gas+ iru n+ŋöm, n+hön gab a göm, gas+ m+lö löm p+ñ+ŋ g+naböl. * 26 Nan kumi kabö adö laŋ m+dpöp gau, daŋ n+bö i n+bö gö, m+nöŋ naböŋ i n+hön g+n+g göm gab, a göm, p+ñ+ŋ göm, gas+ magö r+k auö umeb rö l+ nab.

27 An+g g+nab ñ+n u, B+ Ñ+ n+pe kumi aŋ au auö n+ŋöl g+, n+bi b+ kale p+idöŋ n+pe u abe, mailö aij unbö ke yab+ŋ n+pe u abe n+ŋnaböl. * 28 Nan hagabin i geinab u, B+ Kub han+p ud kam+ŋ yunab ñ+n u söŋ m+dpöp, a g+mim, amgö g+laŋ g+mim n+ŋöl g+ m+daimim,” a ga.

* 21:14: Luk 12:11-12 * 21:15: Ap 6:10 * 21:16: Mad 10:21-22 * 21:22: Jer 5:29; 46:10; Hos 9:7 * 21:24: Sam 79:1; Rep 11:2 * 21:25: Ais 13:10; Esi 32:7; Joe 2:31; Rep 6:12-13 * 21:27: Dan 7:13; Mad 26:64; Rep 1:7

Mab wasiṅad u, manö hod riköm haga

(Mad 24:32-35; Mak 13:28-31)

²⁹ Jisas anig hagöm, kalip manö hod riköm haga, “Mab wasiṅad abe, mab rimnap abe, ³⁰ siṅip lö, miñi sidö linaṅ göm gab a gimim, niṅbim. ³¹ Anib u rö, nan hagpin gau gö, God niṅbi bi udöm abad mideinab ñin u söl auub a gimim, niṅnabim.

³² “Yad kalöp niṅö hagabin, niṅbi bi uri midpal gai i magöṅhalö umagnaböl; rimnap kamiṅ midlö niṅöl gi, nan hagabin i magöṅhalö ginab. ³³ Kumi kabö adö laṅ abe, minöṅ naböṅ it i abe ur ginab, j manö magö yad gau ur gagnab.

Niṅ aij gimim midaimim, a ga

³⁴ “Pen niṅ aij gimim. Kale ñig wain ñig klö iru ñiṅmim hauṅ limim, nan minöṅ naböṅ adö it i nöṅ gasi niṅ mideinabim ñin anibu nöṅ, yaur kaj wal wayöṅ hel lölö yinid nöṅ udöp rö u ginab. ³⁵ Gai i nöṅ gagnab; niṅbi bi ram minöṅ it kiṅin yima magöṅhalö midpal rö ginab. ³⁶ Anib u, kale pör pör niṅ aij gimim, God niṅp sabe göl gi nöṅ midmim hagemim, ‘Nan anib gau hanip al pak lagnim; ne hanip abad midö kamiṅ arun, am Bi Ñi niṅpe amgö ilö adö niṅpe u midaiun,’ a gimim,” a ga.

³⁷ Ñin pro bad anibu, Jisas pör am God sabe gep ram raul miṅan u am midöm, niṅbi bi gau kalip manö hag ñimidöp. Pen sibön gö niṅöl göm, Jisas niṅpe am ram minöṅ ap Olip Dum a gal u hanmidöp. ³⁸ Niṅbi bi gau magöṅhalö, manö niṅp u niṅun, a göm, hilim halö yabiṅ uraköm, God sabe gep ram u armidal.

22

Judas Jisas niṅp mumug ga

(Mad 26:1-5; Mak 14:1-2,10-11; Jon 11:45-53)

¹ Juda kai Bred Yis Halö Ñiṅagep ñin kub kale u, Pasopa a gipal ñin kub kale u, sösöl ga. ² Bi God niṅp

nan sabe gep bi kub gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe, Jisas niṅp alun a gila u pen niṅbi bi gau kalip piñiṅ göm, aigöl gun alun a göm, hag niṅ mideila.

³ Hag niṅ midlö niṅöl gi, Seden niṅpe apöm, Judas hib niṅpe ap Iskariod a gimidal u, niṅp yuö hiika. Bi anibu Jisas bi niṅpe unbö miṅan laṅ gau bi ap. * ⁴ Yuö hiikö, niṅpe am God niṅp nan sabe gep bi kub gau abe, God sabe gep ram abad midmidal polisman bi kub kale gau abe mideila gau amöm, Jisas niṅp aigöl gem mumug gi dam ñinö niṅp al pak lö, a göm, manö anibu kalip aip hag niṅa. ⁵ Hagö, kalip aij a gö niṅöl gi hagla, “Nöp mani ñinabun,” a gila. ⁶ Hageila, Judas niṅpe, magö mai rö Jisas niṅbi bi gau aip midageinab u, niṅp mumug gi dam bi kub gau kalip ñinabin, a göm, abad niṅ mideia.

Pasopa nan niṅniṅ gijin gila

(Mad 26:17-25; Mak 14:12-21; Jon 13:21-30)

⁷ Pen Bred Yis Halö Ñiṅagep ñin anibu auö, Pasopa kaj sipsip pi pak sabe gep ñin uri, a göm, * ⁸ Jisas niṅpe Pida aip Jon aip kalip miṅhöṅ hag yuöm haga, “Kale miṅhöṅ am Pasopa nan niṅnabun u gi li aij gimil,” a ga.

⁹ Hageia haglö, “Gai anig gul?” ö gilo.

¹⁰ Hageila, Jisas haga, “Kale miṅhöṅ daun kub u ammil niṅnabil, bi ap ñig mil daueinab. Niṅp nable pakmil, arnim ram u ammil, ¹¹ bi ram nap niṅbö anibu niṅp hagemil, ‘Manö Hag Ñeb Bi nöṅ hag niṅöb, ‘Ram raul miṅan mai bi yad gau aip Pasopa nan niṅnabun?’ ö göp,’ a gimil. ¹² Anig hageinabil, kalöp miṅhöṅ dam ram raul miṅan kub debol nan gau halö mideinab adö laṅ u hageinab u, Pasopa nan niṅnabun gau raul miṅan anibu gi jin gimil,” a ga.

¹³ Hagö ammil niṅlö, haga haga rö nöṅ mideia. Anib u, Pasopa nan niṅniṅ gila gau gi li aij gilo.

* 22:3: Jon 13:2,27 * 22:7: Eks 12:1-27

Jisas bi nipe gau kalip bred wain ña

(Mad 26:26-30; Mak 14:22-26; 1Ko 11:23-25)

14 Pen ram dugöp magö u nan ñiñig göm, bi manö nipe ud arep gau aip debol u asik gıgabö göm, 15 kalip haga, “Gası yad pör niñbin u, kalöp aip Pasopa nan ñiñig gabun i niñun me, hainö ilön kub udnam, a gem, gası u niñbin. 16 Pen yad kalöp hagabin, Pasopa nan u hainö kauyañ niñagnabin; hainö Pasopa kaj sipsip pi pör pak niñbun it anıbu waiö lınab niñöm God niñbi bi nipe udöm abad mideinab niñ u nöp nan kub niñnabun,” a ga.

17 Jisas anig hagöm, ñig wain kap udöm, God niñ aij a göm, bi nipe gau kalip ñöl gi haga, “Ñig ñabin i kale ke ud niñim. 18 Pen kalöp hagabin, miñi niñ i rikö, ñig wain kauyañ niñagnabin; God niñbi bi nipe udöm abad mideinab niñ u nöp ñig wain kauyañ niñnabin,” a ga.

19 Anig hagöm, bred ap udöm, God niñ aij a göm, ud jö göm kalip ñöl gi haga, “Hañ romañ yad i kalöp ñabin. Kale udmim gası yip nöp niñöl gimim niñim,” a ga. 20 Kale nan niñ haköm, Jisas ñig wain kap u udöm, kalip ñöl gi haga, “Hagape yad lugö umnö me, God kalöp niñbi bi yad, a göm, udnabin a ga manö adö u am pidöñ gıñab u me, kalöp ñig wain i ñabin.

21 Pen bi yip kain gi dam arnab u aip asik midpun. * 22 Bi Niñ nipe, God hadame ram haga adan adö u nöp hain göm umnab u pen bi niñ kain gi dam arnab u niñ mög niñabin,” a ga.

23 Jisas anig hageia, bi nipe gau kale ke nöp, an rö anig gıñab, a göm, pen pen hag niñöl gi mideila.

Bi nipe gau, “Kale wasö, yad nöp bi kub midpin,” a gıla

24 Jisas bi nipe gau, kale wasö, yad nöp bi kub midpin, a göm, kale ke

nöp pen pen hageila. * 25 Anig hageila, Jisas kalip haga, “Kiñ gau Juda niñbi bi wasö gau klö göm abad midöl gi hagpal, ‘Kalip ud aij yabiñ gıpun,’ a gıpal. * 26 Pen kale unbö rö gagmim. Bi kub kale gau, niñ praj rö midaiöl; bi kub yabiñ gau, bi wög gi ñeb rö midaiöl. * 27 Miñöñ naböñ it i gıpal nagi adö u, bi kub am asıklö, bi wög gi ñeb gau nan magö nan kalpe gau piñta piñta gıpal. Pen yad an kalöp bi wög gi ñeb rö nöp midpin. *

28 “Yip marö yabiñ gımidöp u niñmim yip arö gagpim; yip abad midpim. 29 Anig gıpim u, God yip hagöp, ‘Ne Kiñ midmön, niñbi bi gau kalip abad mideinabön,’ a göp rö, yad pen u rö nöp kalöp hagabin, kale kiñ rö midmim niñbi bi gau kalip abad mideinabim. 30 Niñ anıbu kale ram miñöñ yad u ammim, yad aip asıkmim nan magö niñmim ñig niñmim gıñabim; kale kiñ asıkpal sea adö u asıkmim, Isrel it ke ke unbö miñgan lañ kalip manö kub niñnabim,” a ga. *

Pida, “Jisas niñ niñagnabin,” a gıñab (Mad 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:36-38)

31 Jisas nipe Pida niñ haga, “Saimon, Saimon, nöñ. God nipe Seden niñ yau a gö, kalöp bi, wid magö hoñ gılö hoñ gılö, magö yabiñ u ke löm, adıñ adıñ u ke löm gıpal rö u göm, kale gi naij gıñabim aka wasö gi niñnab,” a ga. 32 Pen yad God niñ sabe gıpin rö, yip böñ nöp arö gagnabön. Pen nan si nan naij gıñabön u, niñhön gıñig anig gıpin, a gımön, yip kauyañ ado gi aunabön. Pen anig gımön, hainö apön namdamam ne rimnap kalip manö hag niñ aij gö, kale klö göm yip hain göl,” a ga. *

33 Jisas anig hageia Pida haga, “Bi Kub, yad nöp arö gagnabin. Miñhöngöl nöp ajeinabul, nöp nagi

* 22:21: Sam 41:9; Jon 13:21-22 * 22:24: Luk 9:46 * 22:25: Mad 20:25-27; Mak 10:42-45

* 22:26: Mad 23:11; Mak 9:35 * 22:27: Jon 13:12-15 * 22:30: Mad 19:28 * 22:32: Jon 17:15

löm, yip abe nagi löl. Pen nöp al pak löm, yip abe al pak löl,” a ga.

³⁴ Hageia, Jisas haga, “Pida, yad nöp hagabin, miñi sibön yan kɩtakɩ wiñ alagnab magö u, Jisas nɩp niŋagpin a gɩmön, ij miñau niŋan wai ñinabön,” a ga.

Mani rin, wadɩ, ru milö kɩd

³⁵ Jisas anɩg hagöm kalɩp haga, “Nöd kalöp hag yuem hagnö, ‘Mani rin, wadɩ, ma rɩrup gau udmim ud aragmim; yiñharɩŋ armim,’ a gɩnö. Hagnö arbe ñin anɩbu, nan kale rɩmnap miñdeia aka miñdageia?” ö ga.

Hageia hagla, “Wasö, nan hon ulep laga; miñdeia nöp,” a gɩla. *

³⁶ Hageila, Jisas haga, “Pen miñi kale mani rin, wadɩ miñdainim u, halö ud armim. Bi an ru milö kɩd miñdagainim u, kolsior niñpe u bi rɩmnap kalɩp sikim göm mani udöm ru milö kɩd ap raunim. ³⁷ Pen niñim! Nöd God manö hagep bi Aisaia God Manö adɩŋ ap kalɩ kliñ riköm haga, ‘Niñpe bi nan si nan naij gep bi ap,’ a gɩnaböl,’ a ga. Haga anɩbu yip nöp haga. Manö hagöm kalɩ kliñ rɩka anɩbu miñi gɩniñg gab,” a ga. *

³⁸ Jisas anɩg hageia, kale hagla, “Bi Kub, ru milö kɩd hon miñhöp miñdöp,” a gɩla.

Hageila haga, “U anɩg hagagmim,” a ga.

Jisas Olip Dum au Nap nɩp sabe ga (Mad 26:36-46; Mak 14:32-42)

³⁹ Jisas anɩg hagöl göm Jerusalem höŋ amöm, pör Nap nɩp sabe gɩmiñdöp Olip Dum au ara; bi niñpe gau hain gɩla. ⁴⁰ Ram miñnöŋ anɩbu amjaköm kalɩp haga, “Gasɩ naij auö gɩ naij gɩmim rö löp u, God nɩp sabe göl gɩ miñdaimim,” a ga.

⁴¹ Anɩg hagöm, kalɩp arö göm, niñpe ke ke au amöm, kugom yimöm God nɩp sabe göm haga, ⁴² “Bapi, gasɩ yad niñbin u niñg asi kap yip niñniñg gabön u ñagmön. Pen yad gasɩ niñbin adö u gagmön; gasɩ ne ke niñban adö u nöp gɩmön,” a ga. ⁴³ Jisas anɩg hagö, ejol

ap kumi kabö adö laŋ au niñbö apöm niñp piñdöŋ ña. ⁴⁴ Niñp marö yabiñ gö, Jisas niñpe Nap nɩp kɩö yabiñ göm sabe göl gɩ miñdö niñjöl gɩ, hapɩl u hagape rö pa gɩ dö gɩ iñ yan luga.

⁴⁵ Nap nɩp sabe gɩ miñd juöm amöm niñŋa, bi niñpe gau miñjör lugö niñjöl gɩ, hon haneila. ⁴⁶ Anɩg geila u niñjöm kalɩp haga, “Niñhön gɩniñg hon hanabimŋ Seden niñpe gasɩ ñö kale gɩ naij gɩmim rö löp u, urakmim, sabe göl gɩ miñdaiim,” a ga.

Jisas nɩp ud sisiñ lɩla

(Mad 26:47-56; Mak 14:43-50; Jon 18:3-12)

⁴⁷ Jisas manö anɩbu hag miñdö niñjöl gɩ, bi niñpe Judas bi ugan kub ap ut gɩ dap apjaköm, Jisas nɩp ud bom halunam a geia. ⁴⁸ Anɩg geia, Jisas nɩp haga, “Judas, ‘Bi me i al pak limim,’ a gɩmön, yip Bi Niñ niñpe ud bom haluniñg gabön ar?” a ga.

⁴⁹ Anɩg hagö niñjöl gɩ, bi niñpe gau nan niñhön gɩniñg geila anɩbu niñjöm hagla, “Bi Kub, hon kalɩp ru milö kɩd ud rɩbun aka?” gɩla. ⁵⁰ Anɩg hagöl göm, bi ap ru milö kɩd niñpe u udöm, bi God nɩp nan sabe gep bi kub yabiñ bi wög gɩ ñeb niñpe u, niñp rɩmiñd yijig lau böŋ nöp rɩb gɩ dö gɩ yua.

⁵¹ Anɩg geia, Jisas niñjöm haga, “Anɩg gagmim! Me aij,” a ga. Anɩg hagöm, rɩmiñd u ud niñjö kamɩŋ la.

⁵² Pen God nɩp nan sabe gep bi kub gau abe, God sabe gep ram abad miñdmɩdal polisman bi kub kale gau abe, bi manö ud asiñkep gau abe, ap niñp udnɩg geila gau, kalɩp haga, “Kale ru milö kɩd udmim, ur pakep udmim daubim u, yip bi pen pen alep bi ap rö a gɩ gasɩ niñjmim, ud sisiñ lɩniñg aubim ar? ⁵³ Yad kale aip pör pör God sabe gep ram u miñdainö yip udagpe. Pen miñi Seden, bi sibön lau adö miñdöp u, ñin niñpe u me, anɩg gabim,” a ga.

Pida, Jisas nɩp niñagpin, a ga

(Mad 26:47-56; Mak 14:43-50; Jon 18:3-12)

* 22:35: Luk 9:3; 10:4 * 22:37: Ais 53:12

⁵⁴ Jisas anig hagö niñöl gi, nip ud sisi löm, dam God nip nan sabe gep bi kub yabiñ ram u ud arla. Pida pen hain hain niñ ara. * ⁵⁵ Ram anibu apjaköm, ram goñ au mab lauöm asik mideila. Pida hain apjaköm kalip aip asika. ⁵⁶ Pida aip asik midö niñöl gi, pai ram anibu wög gi ñimidöp ap nip niñ dap ran lugöl gi haga, “Bi i abe Jisas aip midmidöp,” a ga. ⁵⁷ Hageia, Pida haga, “Pai, bi anibu yad niñagpin!” a ga.

⁵⁸ Anig hagöm, yöp pro magö ap midö niñöl gi, bi ap pen apöm Pida nip niñöm haga, “Ne u rö nöp Jisas bi nipe ap,” a ga.

Hageia, Pida haga, “Bi me, yad wasö!” ga.

⁵⁹ Pen hainö pro pro magö ap midö, bi ap pen apöm, klö göm haga, “Bi i Jisas aip midmidöp me. Nipe abe ram minöñ Galili niñbö,” a ga.

⁶⁰ Hageia, Pida haga, “Bi me, manö hagabön u yad niñagin me!” a ga.

Anig hagö niñöl gi, adiñ kñakñ wiñ ala. ⁶¹ Anig gö, Jisas ado göm, Pida nip niñ ij halö lö, Pida pen Jisas, “Miñi sibön yan kñakñ wiñ alagnab magö u, Jisas nip niñagpin a gimön, ij miñhau niñgan wai niñnabön,” a ga manö u gasi niña. ⁶² Anig niñöm, rugu miñlep gö, mañul ral auö, höñ amöm miñtön ga.

*Jisas nip hag juöl gi, pakla
(Mad 26:67-68; Mak 14:65)*

⁶³ Bi Jisas nip ud mideila gau nip hag juöl gi, paköl gi gila. ⁶⁴ Kale waiñ bad ap ud amgö nip u pañu gi ñöm, nip paköm hagla, “Ne bi ke niñban u, nöp an pakab u hanip hag niñ!” a gila. ⁶⁵ Pen manö naiñ anibu rö, nip rapin iru nöp hagla.

*Juda bi kub manö ud asikep gau
Jisas nip manö kub hagla*

(Mad 26:59-66; Mak 14:55-64; Jon 18:19-24)

⁶⁶ Hilim halö, Juda bi manö ud asikep gau löm, God nip nan sabe gep bi kub gau löm, bi lo manö hag

ñeb gau löm, ap magum gilo, Jisas nip ut gi Kansol kub anibu mideila an au ud daula. ⁶⁷ Pen Kansol bi gau kale Jisas nip hagla, “Pen ne ke hagnöm, ne Mesaia u aka wasö,” gila.

Hageila, Jisas kalip haga, “Pen yad kalöp hageinabin u, niñö hagöp a gimim, niñagnabim. * ⁶⁸ Pen hag niñeb yad midöp u kalöp hag niñeinabin u, yip pen hagagnabim. ⁶⁹ Pen miñi riköl mid damöm hainö gau, Bi Ni nipe God Bi klö unbö ke halö midöp u, niñmagö yijig adö nipe au asik mideinab,” a ga. *

⁷⁰ Anig hageia, bi kansol gau magöñhalö nip hagla, “Anib u, ne ke God Ni nipe u aka?” gila.

Hageila, Jisas haga, “Me kale ke hagnim me u,” a ga.

⁷¹ Hageia hagla, “Niñhön ginig manö kub rapin hag midun, bi rimnap hag niñno, Jisas anig göp anig göp a gaiöñ Maj miñgan nipe ke hagöp niñbun u,” a gila.

23

*Gapna Pailod Jisas nip manö niña
(Mad 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5;
Jon 18:28-38)*

¹ Anig hagöm, magöñhalö uraköm, Jisas nip dam gapman bi kub Pailod mideia au arla. ² Damöm, nip manö kub hagnig, manö gau niñbö gau niñbö dapöm hagla, “Hon ulhai niñun niñbun, bi anibi niñbi bi hon gau manö piral hagöm hagöp, ‘Bi kub Sisa nip dakis niñgimim, gapman kai manö u u rö nöp niñagnimim,’ a göp. Pen manö ap hagöp, ‘Yad ke Mesaia u, yad ke kiñ anibu,’ a göp,” a gila. ³ Hageila, Pailod Jisas nip hag niñöm haga, “Ne Juda kai kiñ kale u aka?” ga.

Hageia haga, “Me ne ke hagnim me u,” a ga.

⁴ Hageia, Pailod pen bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, niñbi bi yiharin ap mideila gau abe kalip

* 22:54: Sam 31:11 * 22:67: Jon 3:12 * 22:69: Ap 7:56

haga, “Yad niḡbin, bi i niḡp manö kub hagep it ap miḡdagöp,” a ga.

⁵ Anig haga u pen kale manö klö hagöm hagla, “Gapman manö niḡagöl, a göm, manö hag niḡ ajöm, Juda niḡbi bi ram miḡnönḡ hon gau magöḡhalö hag niḡ ajmiḡdöp. Ram miḡnönḡ Galili riḡköm, hag niḡ aj dam dam miḡni Jerusalem aui auöp,” a gila.

Jisas niḡp dam kiḡ Herod miḡdeia au arla

⁶ Hageila, Pailod kalip hag niḡöm haga, “Bi anibi Galili niḡbö aka?” ga. ⁷ Hageia, yau a gila. Pen kiḡ Herod ram miḡnönḡ Galili abad miḡdmidöp u, niḡn anḡ u apöm Jerusalem miḡdmidöp. Anib u, Jisas niḡpe Galili niḡbö bi ap a gila u niḡöm, niḡp Herod niḡmagö adö yunö manö kub i niḡniḡm, a göm, Pailod kalip hagö, Jisas niḡp dam Herod miḡdeia au ud arla. * ⁸ Herod, Jisas nan niḡhön niḡhön giḡmiḡdöp u pör manö nöḡp niḡöm, niḡn mai rö nan gagep rö ap gö niḡnabin, a göm, gasi u nöḡp niḡ miḡdmidöp rö, niḡn anibu Jisas niḡp ut giḡ dapjaklö, niḡpe miḡni miḡni yabiḡ ga. ⁹ Pen Herod niḡpe Jisas niḡp manö iru nöḡp hag yiḡgin wagin ga, pen Jisas manö ap pen hagaga. ¹⁰ Pen bi God niḡp nan sabe gep bi kub gau abe, bi lo manö hag niḡeb bi gau abe, manö klö göm, bi iru nöḡp dagol dagol hagla. ¹¹ Herod abe, ami bi niḡpe gau abe, Jisas niḡp giḡ naiḡ göl göm, niḡniḡtonḡ löl göm, gapman bi kub rol giḡpal waḡiḡ aiḡ ap rol giḡ niḡöm, kauyaḡ Pailod miḡdeia au yula. ¹² Nöd Herod aip Pailod aip koḡmaḡ miḡdmidil pen niḡn anibu manö niḡniḡ jim niḡlö.

Juda niḡbi bi gau, “Jisas niḡp al pak liḡmim,” a gila

(Mad 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:39-19:16)

¹³ Pen Pailod, bi God niḡp nan sabe gep bi kub gau abe, bi manö ud asiḡkep bi kub gau abe, niḡbi bi yiḡharinḡ gau abe kalip hagö ap magum gila. ¹⁴ Kale ap magum geila,

niḡpe kalip haga, “‘Bi i manö anḡ ral hagöm, niḡbi bi gau kalip anig anig hagöp,’ a giḡpim u pen miḡni amgö ilö adö kalöp i manö niḡbin u, niḡpe nan naiḡ göḡp manö it ap niḡagpin. ¹⁵ Herod u rö nöḡp manö it ap ulhai niḡagöp u me, adog hanpe ke niḡb. Yad niḡbin, nan naiḡ ap gagöp; anib u niḡp al pak lep rö lagöp. ¹⁶ Anib u, ami bi yad gau hagnö, niḡp yiḡharinḡ paköm, hag yulö aranḡ,” a ga. ¹⁷ Pen Juda kai niḡn kub kale Pasopa u auö, Pailod pör miḡ aniḡ aniḡ nagiman kale aniḡ ap yiḡharinḡ hag yumidöp.

¹⁸ Pen niḡn anibu kale magöḡhalö maj miḡgan blaḡö giḡ wiḡni klö alöm hagla, “Bi anibu al pak liḡmim! Barabas niḡp hag yube hanip auanḡ!” a gila. ¹⁹ Bi Barabas anibu niḡpe daun kub anibu niḡbi bi riḡmnap udöm, ram miḡnönḡ anibu abad miḡdmidöp bi kub anibu aip pen pen göm, wip ap böḡp nöḡp al pak la rö, niḡp manö kub hagöm nagḡ lila.

²⁰ Pen Pailod Jisas yiḡharinḡ hag yunö aranḡ a giḡ niḡöm, kalip kauyaḡ hagöm anig haga. ²¹ Hageia, kale kauyaḡ maj miḡgan blaḡö giḡ wiḡni alöm hagla, “Niḡp mab ba lanḡ al pak liḡmim! Niḡp mab ba lanḡ al pak liḡmim!” a gila.

²² Hageila, Pailod kalip kauyaḡ hagöm haga, “Bi anibi nan niḡhön giḡ naiḡ göḡp Yad niḡbin, nan naiḡ ap gagöp rö, niḡp al pak lun rö lagöp. Anib u, ami bi yad hagnö, niḡp yiḡharinḡ paköm, hag yulö aranḡ,” a ga.

²³ Hageia, kale klö yabiḡ göm, Jisas niḡp al pak lilö umanḡ, a göm, meg miḡgan kale blaḡö giḡ dap ranöm, hag giḡlö giḡlö, ²⁴ Pailod manö kalip u udöm, ²⁵ bi ap, niḡbi bi riḡmnap udöm ram miḡnönḡ abad miḡdmidöp bi kub u aip pen pen göm, wip ap böḡp nöḡp al pak la bi anibu niḡp hag yuö kaminḡ ara; pen ami bi niḡpe gau kalip haga, “Kale Jisas niḡhön giḡnig gun a göm hagaböl u nöḡp giḡmim,” a ga.

Jisas niḡp mab ba lanḡ ciḡpiḡ pak lila
(Mad 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27)

* 23:7: Luk 3:1

²⁶ Jisas nɪp al pak lɪnɪg ud arla. An au amöl göm, Sairini daun nɪbö bɪ ap Jerusalem aueia. Bɪ anɪbu hib nɪpe Saimon. Nɪp nable paköm, ud sɪsɪ löm, mab kros ud ka gɪ ñöm hagla, “Jisas arab u hain aru,” a gɪlö, ud hain ara. ²⁷ Pen Jisas nɪp ud arlö nɪñöl gɪ, nɪbi bɪ iru nöp hain gɪla. Nɪbi bɪ areila anɪbu nɪbi rɪmnap Jisas nɪp mög nɪñöm ham geila. ²⁸ Anɪg gɪlö, Jisas ado gɪ nɪñöm kalɪp haga, “Kale Jerusalem nɪbi, yɪp gɪnɪg gab u ham gagmim. Kalöp gɪ naj göm, ñɪ pai kale gau gɪ naj göm geinab anɪbu ham gɪmim. ²⁹ Hainö marö kub u auö, hagnaböl, ‘Nɪbi ñɪ pai yag dauagpal gau abe, nɪbi ñɪ pai ci ñagpal gau abe, kale nöp mɪñ mɪñ göl,’ a gɪnaböl. * ³⁰ Ñɪn anɪbu, nɪhön gɪnɪg mɪdaiun, a göm, böñ nöp umun, a göm, hagnaböl ‘Nö ilö gau pa jö gɪ apöm, hanɪp al pak lɪnɪm aka kɪdip udöm hanɪp mɪnön ñɪnɪm u aij,’ a gɪnaböl. * ³¹ Yad mab kamɪñ rö mɪdpin pen yɪp anɪg göm gɪ naj gaböl. Pen kale mab mɪlep rö mɪdpim rö, kalöp nɪhön rö gɪ naj gɪnaböl?” ö ga.

³² Pen bɪ gapman lo manö rɪb julö bɪ mɪhau, mab ba lañ al pak lɪnɪg göm, udöm halö ud arla. ³³ Dam ram mɪnön Wip Nabɪc Cög Ij a gɪpal u amjaköm, Jisas nɪp dam mab ba lañ cɪpɪt pakla, bɪ gapman lo rɪb julö bɪ mɪhau kalɪp mɪhön dam mab lap lap cɪpɪt pakla. ³⁴ Anɪg gɪlö, Jisas haga, “Bapi, yɪp gaböl u, ai gɪnɪg anɪg gabun, a göm, nɪñ aij göm gagaböl. Anɪb u, kale gɪ naj gaböl u nɪñmön arö gɪmön,” a ga.

Pen ami bɪ gau, Jisas walɪj nɪpe ud ju lɪlö mɪdeia gau, kale ke sadu gɪpal rö u göm udla. * ³⁵ Nɪbi bɪ iru nöp nɪñmɪdlö nɪñöl gɪ, Juda bɪ kub gau Jisas nɪp paj hagöm hagla, “Nɪpe, ‘Yad Mesaia u; God yɪp udajɪp nɪpe aip mɪdpul,’ a göm, nɪbi bɪ rɪmnap umbal gajɪp urakpal. Göp anɪbu rö,

nɪpe ke u rö nöp anɪg göm kamɪñ arö nɪñun,” a gɪla. *

³⁶ Pen ami bɪ gau u rö nöp, Jisas mɪdeia söl au apöm nɪp paj hagöm, ñɪg wain asɪ ñöl göm hagla, * ³⁷ “Ne, ‘Juda Kin kale mɪdpin,’ a gɪpan u, ne ke gɪmön kamɪñ aru!” a gɪla. ³⁸ Pen Jisas nɪp cɪpɪt pak lɪla mab ba au gɪlañ, mab po bad ap adö u manö kalɪ kɪñ rɪkla:

JUDA KAI KIN KALE ME I.

³⁹ Bɪ gapman lo manö rɪb julö, mab ba lañ al pak lɪla mɪhau, bɪ ap Jisas nɪp hag juöm haga, “Ne Mesaia mɪdpan u, ne ke gɪmön kamɪñ ammön, hol mɪhön u rö nöp gö, kamɪñ arul!” a ga.

⁴⁰ Hageia, bɪ ap pen nɪp hag göm haga, “Bɪ anɪbi ilön kub udöm umnɪg gab; hol mɪhön u rö nöp ilön kub udul umnɪg gabul u, a gɪmön, God nɪp pɪñɪñ gagpan ar? ⁴¹ Hol mɪhön naj gɪpul rö ilön udabul, pen bɪ anɪbi nan naj ap gagöp,” a ga. ⁴² Nɪpe anɪg hagöm, Jisas nɪp haga, “Ne ram mɪnön ne au am kin mɪdmön, yɪp gasɪ nɪñmön,” a ga.

⁴³ Anɪg hageia, Jisas nɪp pen pe haga, “Yad nöp nɪñö yabɪt hagabin, mɪñi ñɪn i nöp ne yad aip am ram mɪnön aij u mɪdeinabul,” a ga.

Jisas uma

(*Mad 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30*)

⁴⁴ Magö anɪbu, sɪdö an aulik magö u sɪböñ göm, mɪd damöm sɪdö aumɪñ gai ga magö u kauyan mailö ga. ⁴⁵⁻⁴⁶ Pen Jisas umnɪg göm haga, “Bapi, ana magö yad u ñɪmagö adö ne u labin,” a ga. Anɪg hagöm uma. Jisas uma, magö anɪbu nöp, God sabe gep ram magö raul agamɪj mɪgan yan, walɪj ud ajön pɪt gɪla u, an yan pa bu göm, lɪtɪ gɪ lap lap arö, ajön hɪköl mɪdeia. *

⁴⁷ Pen ami bɪ abad mɪdep bɪ kub u, gaia anɪbu nɪñöm, God hib nɪpe u dap ranöl gɪ haga, “Nɪñö yabɪt! Bɪ anɪbi bɪ aij nöp!” a ga.

* **23:29:** Luk 21:23 * **23:30:** Hos 10:8; Rep 6:16 * **23:34:** Ais 53:12; Sam 22:18 * **23:35:** Sam 22:7-8 * **23:36:** Sam 69:21 * **23:45-46:** Luk 8:2-3

⁴⁸ Nibi bi ap niŋ mideila gau, nan ga anibu niŋöm, maɫɫ ral auö pabiɫ paköl gi, ado göm ram kale arla. ⁴⁹ Pen Jisas nibi bi niŋeb nipe gau abe, nibi Galili nibö niŋ hain giɫa gau abe, kale ke ke au dan midöm, nan ga anibu niŋ mideila.

Josep nipe Jisas hañ romanŋ dam riŋöl ga

(Mad 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Pen Juda Kansol kub bi ap, hib nipe Josep. Nipe bi aij, manö ud asik gi aij gi midöp. Nipe Arimadia daun, ram minöŋ Judia aŋ au nibö. Nipe Juda Kansol bi rimnap, Jisas niŋ al pak lun, a göm, gasi niŋla rö niŋaga. Nipe, God nibi bi udöm abad mideinab ñin u aunab, a göm, abad midmidöp. ⁵² Nipe Jisas uma, wip he dam riŋöl giŋig göm, Pailod mideia u amöm, hag niŋö yau a ga. ⁵³ Anib u, Josep nipe am wip he ud asik dap lugöm, waɫɫj rud aij ap ud wam wam göm, dam kabö miŋan giŋön nöŋ lu löm wip riŋöl gagla miŋan u riŋöl ga. ⁵⁴ Pen Juda God niŋ sabe gep ñin u söl auub, a göm, Praide* dugo dugo magö u wip riŋöl ga. ⁵⁵ Pen nibi ugan, Jisas aip Galili nibö aula gau, Josep arö niŋöl gi hain gi damöm wip riŋöl amjaköm, wip he aigegö riŋöl ga u niŋ aij göm, ado gi ram kale arla. ⁵⁶ Ram kale amöm, agnoŋ ñig hañ aij auep rimnap wip he li ñinig göm, gi li aij giɫa.

Ruö mañu nöŋ daublap u pen Sarere ñin kub kale yiŋariŋ middep u niŋöm me, yiŋariŋ mid mid hanla.

*

24

Jisas uraka

(Mad 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10)

¹ Ruö Sade ñin u, ram giŋön rua magö u, nibi ugan anibu agnoŋ ñig hañ aij auep u udöm, wip he hañ

romanŋ anöŋ li ñun, a göm, dam wip riŋöl giɫa u arla. ² Amöm niŋla, kabö haɫai kub wip riŋöl miŋan piɫ giɫa u, liɫi gi am ba lau mideia. ³ Pen kale miŋan anibu amöm niŋla, Bi Kub Jisas hañ romanŋ nipe midageia. ⁴ Ai göp, a göm, hag midlö niŋöl gi, adniŋ bi miŋau goɫ anib au uraköl midailö. Bi miŋau waɫɫj kale rud mailö halö unbö ke mideia. ⁵ Nibi gau kale niŋöm, anin niŋ gö piñniŋ göm, kugom yimöm yiŋhöŋ gi lö niŋöl gi mil, bi anib miŋau haglö, “Niŋön giŋig bi kamiŋ midöp u niŋ wip riŋöl gi pal aŋ gai i ulhai niŋ aŋabim?” ⁶ Nipe aui midagöp; midö nöŋ uraköp. Pen kalöp aip Galili midöm manö haga u gasi niŋim. * ⁷ Nipe kalöp haga, ‘Bi Niŋ nipe u niŋ, ud nibi bi nan si nan naij gi pal ñimagö adö kale li lö, niŋ mab ba lan al pak li lö, umöm ñin miŋhöŋ midöm, ruö ñin miŋau niŋaŋ u kauyaŋ uraknab,’ a ga,” a gi lö.

⁸ Anig haglö niŋöl gi, gasi magö kale u piŋal hiikö, Jisas nöŋ Galili midöm, manö haga anibu gasi niŋ dam niŋla. ⁹ Nibi gau kale wip riŋöl u arö göm, kauyaŋ adö gi amöm, nan ga niŋla anibu, Jisas bi nipe unbö agip lan gau abe, nibi bi nipe rimnap gau abe hag ñila. ¹⁰ Nibi ugan manö hag ñila anibu, Maria Magdala u, Joana u, Jems nime Maria u, nibi rimnap halö. ¹¹ Pen kale manö hag ñila anibu apdi niŋöm, niŋö hagaböl, a göm, niŋagla. Niñiŋlöŋ löm rö hagaböl a göm gasi u niŋla. ¹² Pen Pida manö anibu niŋöm, gi dö gi amöm, riŋöl giɫa kabö miŋan u siŋsiŋ niŋa, wip waɫɫj wam wam giɫa bad u nöŋ mideia. Anibu niŋöm, niŋön göp, a göm, gasi midlö yabiɫ lö lö göm, wip riŋöl u arö göm kauyaŋ ado gi ara.

Bi miŋhöŋ ram riŋig aglö Emeas arlö

(Mak 16:12-13)

* **23:54:** Juda Sarere ñin kale u Praide dugo dugo niŋ göm, gi damöm, Sarere dugo dugo piŋ gi midöp.

* **23:56:** Eks 20:10; Dud 5:14 * **24:6:** Luk 9:22 * **24:13:** Grik 60 sidadia (11 kilomida)

13 Ñin anıbu nöp, bı mıhöp ram rııg aglö Emeas, yöp Jerusalem söl anıb au* arul, a gımil, adan amöl gımil, 14 nan nıhön nıhön geia nıınlö manö u agamıj hag nıınlö gı arailö. 15 Arailö nıınlö göm, Jisas jöl adö apöm, kalıp mıhön uı göm ara. 16 Pen bı anıb mıhau Jisas nıp nııblep u pen God gası magö kalıp mıhön u geia nıınlö gası hauı alö, Jisas nıp nıınlö bı unbö ke rö la. 17 Nıpe kalıp mıhön hag nıınlö haga, “Manö u nıhön manö haglö arab?” ö ga.

Anıg hageia, kale yım gep rö pıdön gı urak mıdöl gımil, 18 bı Kliopas haga, “Ne nöp me, mıñi ñın pro bad i Jerusalem auı am mıdmön nan nıhön nıhön gab u nııngapan ar?” a ga.

19 Hageia, Jisas haga, “Nan anıbu nıhön gö hagabil?” ö ga.

Hageia haglö, “Jisas Nasared nıbö ga u me. Bı God manö hagep u, manö hag ñı aıj göm, nan gagep rö gau gımidöp u me, God nıp aıj a göm, nıbi bı gau kalıp aıj a göm ga. 20-21 Nıpe anıg gımidöp u, gası hon nıınlö hagno, ‘God nıp yuö hanıp Isrel nıbi bı udöm, abad mıd aıj gııab,’ a gun nııno u pen God nıp nan sabe gep bı kub gau abe, bı manö ud asıkep bı kub gau abe, nıp manö hag göm, dam Rom gapman bı kub u nıp ñıılö, nıpe manö kub hagöm, nıp amı bı nıpe gau kalıp ñö, dam mab ba laı al pak lıılö uma. Pen nan ga anıbu ñın mıhöp nöp ap ara me. * 22 Mıñi sıb halö magö u, nıbi ugan hon ap, am nıp rıgöl gıla uıöm mıgan ka u nıınlö, ap hanıp nan nıhön nıhön göp u hag ñıılö nıınlö pa gııı gııun. 23 Nıbi gau kale hagpal, ‘Wıp he mıılö u mıdagajıp, pen ejol mıhau apıl hagpıl, ‘Nıpe uraköm kamıı mıdöp,’ a gıııl,’ a gıııl. 24 Anıg haglö, bı hon rıımnıp nıp rıgöl gıla uıöm mıgan ka u amöm nııbal, nıbi gau haga-jal rö nöp mıdagajıp. Pen Jisas nıp

nııngapan,” a gıılö. *

25 Anıg hagailö, Jisas haga, “Kale mıhön gası nıı aıj gagpıl. Bı God manö hagep gau manö hagla u magöıhalö, nıhön gıııng manö nıınlö hagpal a gıııl nııngapıl? 26 God haga rö, Mesaia u nöd ilön kub yabıı udnab me, pen hainö mailö aıj ke halö mıdeınab,” a ga. * 27 Anıg hagöm, Mosıs abe, bı God manö hagep bı gau magöıhalö abe, Kraıs nıp God Manö kalı kılıñ rııkla mıdöp manö anıbu magöıhalö kalıp hag ñı aıj gö ara. *

28 Ram mınlön areıla söl anıb au amjaköm, Jisas kalıp mıhön abhak löm, arıng rö ga. 29 Pen kalpe mıhön nıp manö kılö gıııl haglö, “Dugöp i aubun. Sıbön gıııng gab nıınlö ne auö hol mıhön aıp hanun,” a gıılö. Haglö, kalpe mıhön aıp ram arla. 30 Ram am mıdöm, nan ñııngııng, nıpe bred udöm, God nıp aıj, a göm, ud jö göm kalıp mıhön ñö nıınlö gııı, 31 gası magö kalpe mıhön u gası wakö, u Jisas nöp, a gıııl nıınlö nıınlö göm, agamıj ur ga. 32 Anıg ga u nııngıl haglö, “Adan anı au apöl gun, manö rıımnıp hag ñöl gııı, God Manö kalı kılıñ rııkla manö ıı u rıımnıp hag ñöl gajıp u, mıdmagö halıp u mab rö inöm pııı gııı ñöb,” a gıılö.

33 Anıg hagmıl, magö anıbu nöp kauyanı adö gııı Jerusalem ammıl nıınlö, Jisas bı nıpe unbö agııı laı, nıbi bı nııneb kale rıımnıp halö aıp ap magum göm mıdeıla. 34 Amjakmıl kale nıınlö, nıbi bı gau kale ke Jisas nıp manö hagmıdeıla. “Nıınlö nöp! Jisas uma u pen kauyanı uraköm, ap Saimon mıdagajıp au waiö laııı nıınlöb,” a gııla. *

35 Manö hageıla anıbu nııngıl, bı mıhau haglö, “Hol mıhön adan anı au arajul, Jisas halıp nable pakajıp, dam ram hol mıhön u amun, nan ñııngııng gun, nıpe bred udöm, God nıp aıj a gajıp u, u Jisas nöp a gul nııngıl,” a gıılö.

* 24:20-21: Luk 19:11; Ap 1:6 * 24:24: Jon 20:3-10 * 24:26: Luk 9:22 * 24:27: Sam 22:1-21; Aıs 53 * 24:34: 1Ko 15:4-5

Jisas bi nipe gau nip waiö niñla
(*Mad 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23*)

³⁶ Pen manö anibu hag midailö niñöl göm, Jisas nipe ke mideila an au waiö li an au gilañ urak midöm haga, “God kalöp abad mideian,” a ga.

³⁷ Hageia, kale wip ana, a göm, anin n gö piñin gila. * ³⁸ Piñin geila, Jisas kalip haga, “Nihön ginig piñin gabimñ Amgö kale ke niñbim u pen nihön ginig gasi mihöp niñabim?” ³⁹ Ñimagö ma yad gau niñim. Yad nöp me! Yip ud po niñmim niñnabim. Wip ana hañ roman le halö midagöp. Pen yad yuö abe, le abe midpin u, amgö kale ke hadö niñabim,” a ga.

⁴⁰ Anig hagöl göm, ñimagö ma nipe gau kalip yama. ⁴¹ Anig gö, kale miñ miñ göl gi, gasi mlö löl gi, u Jisas nöp aka göm, gasi mihöp niñlö niñöl göm, Jisas kalip haga, “Nan niñeb kale rimnap aui midöp aka?” ga. ⁴² Hageia, nip kabsal lau lila ap niñla. ⁴³ Kale niñmidlö niñöl gi, nipe kabsal anibu ud niña.

⁴⁴ Pen Jisas kalip haga, “Nöd yad kale aip midem, miñi yip göp unbö rö u ginab, a gem, kalöp hag niñmidin. Mosi s yip manö kali kñiñ rika u, bi God manö hagep yip manö kali kñiñ rikla u, God Manö adin Sam a gipal u yip manö kali kñiñ rika u, yip kali kñiñ rikla rö nöp magöñhalö unbö rö nöp ginab, a gem, kalöp hag niñ aij ginö,” a ga. *

⁴⁵ Anig hagöm, God Manö kali kñiñ rikla u niñ aij gilañ, a göm, gasi aij yabit u kalip ña. ⁴⁶ Nipe anig göm, kalip haga, “Nöd gau kali kñiñ riköm hagla, ‘Mesaia u ilön kub udöm umö, rigöl glö, niñ mihöp midöm, niñ mihöp niñgan u kauyan uraknab. ⁴⁷ Anib u, manö aij nipe u ram minöñ Jerusalem it gi hag ñöm, hag niñ damöm, niñi bi ram minöñ gau gau magöñhalö hag niñlö arö niñöl göm, niñi bi nan si nan naij gipal

gau, nihön ginig anig gipun, a göm, arö göm, Krai s nip cig glö niñöl göm, nan naij pri kale u hik gi yunab,’ a gila. ⁴⁸ Pen yip ga anibu amgö magö kale ke niñbim. * ⁴⁹ Pen Bapi yad manö nöd hag la rö, yad kalöp niñnabin. Anib u, kale daun kub aui nöp midmim, abad midaimim. Kumi kabö adö lañ au niñbö pidöñ ke apöm kalöp goñ leinab u niñmim arnabim,” a ga. *

Jisas ap ran jak ram minöñ kumi kabö adö lañ au ara
(*Mak 16:19-20; Rep 1:9-12*)

⁵⁰ Anig hagöm, kalip pañid damöm, Jerusalem arö göm, ram riñig aglö Bedani söl au amöm, God kalip abad mideian, a göm, ñimagö nipe dap ranöm, God nip sabe ga. ⁵¹ Jisas anig gö niñöl göm, God nip dam ap ran jak ram minöñ kumi kabö adö lañ au ud ara. ⁵² Anig gö, kalip aij a gö niñöl gi, hib nipe u haglö adö arö niñöl göm, ado gi Jerusalem arla. ⁵³ Amöm, pör pör nöp God nip sabe gep ram raul miñgan u amöm, God hib nipe haglö adö armidöp.

* **24:37:** Mad 14:26 * **24:44:** Luk 9:22 * **24:48:** Jon 15:27; Ap 1:8 * **24:49:** Jon 14:16; 15:26; Ap 1:4

Jon Jisas Kraisa Manö Aij u Jon kalı kliš rıka

God Manö nıpe ram mınöñ it i aua

¹ Ram mınöñ hadame dagol gau gı laga ñın u, God Manö mıdeia. God Manö nıpe God aip mıdeia. God Manö nıpe u rö nöp God me. * ² Ram mınöñ hainö gı la; nöd yabıt God Manö nıpe God aip mıdeia. ³ God nıpe gö, God Manö nıpe nan gau magöñhalö gı la. Nan ap ke laga; nıpe ke gı la nan gau nöp mıdöp. * ⁴ God Manö nıpe kamıñ mıdep it u. Kamıñ mıdep magö anıbu nıbi bı kalıp mailö ña. * ⁵ Mailö anıbu amöm nıbi bı sıbön göp anı au mıdpal gau ñı lab nıñöm sıbön mailö anıbu pałog göl rö lagöp. *

⁶⁻⁷ Nıbi bı gau magöñhalö Mailö anıbu nıp nıñ udöl, a göm, God bı ap nıp hag lö, nıpe apöm Bı Mailö halö anıbu manö hag ñı mıdöp. Bı manö hag ñı mıdöp bı anıbu hib nıpe Jon. * ⁸ Jon nıpe Mailö anıbu wasö. Nıpe yıharıñ bı anı Mailö mıdöp manö u nıbi bı gau kalıp hag ñı nıg aua. ⁹ Mailö nıñö yabıt anıbu nıpe ram mınöñ it i apöm nıbi bı gau magöñhalö kalıp mailö ñöl gı mıdöp. *

¹⁰ God Manö nıpe ram mınöñ it i apöm mıdmıdöp. God nıpe gö, God Manö nıpe ke mınöñ naböñ it i gı löm, nıbi bı gau gı löm ga. Pen nıpe ke ram mınöñ it i ap mıdeia u, nıbi bı nıp amgö nıñöm Bı Kub u a göm nıñagla. ¹¹ Nıpe ram mınöñ nıpe ke aua u pen nıbi bı nıpe ke nıp udagla. ¹² Pen nıbi bı au, Kraisa manö aij nıpe u nıñ udöm, nıp Bı Kub hon, a göm, udla gau, kalıp geia God ñı pai nıpe mıdpal. ¹³ God ñı pai nıpe mıdpal

u, bı ber gau udöm, ñı pai yag daulö mıdpal rö mıdagpal. God nıpe ke gö ñı pai nıpe mıdpal. *

¹⁴ Pen Manö anıbu, nıpe apöm bı hañ romanı löm, hanıp aip han mıdmıdöp. Anıb u, hon mailö magö aij nıpe hadö nıñbun. Nıpe Bap Ñı nıpe añı yabıt u me, Bap nıpe ke mailö magö aij ke halö mıdöp rö, Ñı nıpe u rö nöp mıdöp. Pen nıpe hañ romanı löm bı rö apöm, hanıp magöñhalö mög nıñöm mıdmıdöp yabıt löm, God Manö nıñö u magöñhalö hag ñı aij gı mıdöp.

¹⁵ God Manö nıpe aua u, Jon nıpe nıñöm, wıñ alöm nıbi bı gau kalıp haga, “Bı mıñi auöp i nöp me, yad kalöp nöd hagnö, ‘Bı ap nıpe yad hain aunab u pen yıp yag dauagep adö u, nıpe hadame dagol gau mıdmıdöp. Anıb u, nıpe yad rö wasö; nıpe Bı Kub yabıt,’ a gıñö u, bı anıbu me u,” a ga.

¹⁶ Nıpe hanıp nıbi bı magöñhalö mög yabıt nıñöm, ud aij göm, nan aij aij iru nöp ñöb. ¹⁷ Apiabö u lo manö adö u, God Mosıs nıp ñö, Mosıs hanıp ña u pen God nıbi bı mög nıñöm ud aij gab manö nıñö anıbu, Jisas Kraisa aua u me, mıñi waiö nıñabun. * ¹⁸ Nıbi bı rımnıp God nıp nıñagal. Ñı añı nıpe u nöp nıpe ke God. Nıpe Nap aip mıdpil. Nıpe Nap nıpe hag waiö la nıñöm mıñi hon Bap God hadö nıñbun. *

Jon Bı Ñıg Pak Ñeb u, “Yad Mesaia u, wasö,” ga

(Mad 3:1-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17)

¹⁹ Juda bı kub Jerusalem nıbö gau kale bı God nıp nan sabe gep bı rımnıp abe, bı God sabe gep ram wög gı ñı mıdal bı rımnıp abe hag yuöm hagla, “Kale Jon mıdöp amıñ, ‘Ne an?’ ö gı mıñ hag nıñmıñ,” a gıla.

* **1:1:** Jon 17:5; 1Jn 1:1-2; Rep 19:13 * **1:3:** 1Ko 8:6; Kol 1:16-17; Hib 1:2 * **1:4:** Jon 5:26 * **1:5:** Jon 3:19 * **1:6-7:** Mad 3:1; Luk 1:13-17,76 * **1:9:** Jon 8:12 * **1:13:** Jon 3:3-6; Plp 2:7; Jon 2:11; 1Pi 1:23 * **1:17:** Eks 34:28; Ro 6:14 * **1:18:** Eks 33:20; Jon 6:46; 1Di 6:16

20 Kale Jon m+deia u amjaköm, n+ip hag n+ñöm hagla, “Ne b+ an?” ö g+la.

Hag n+ñeila, n+ipe wai ñaga. Kalpe waiö hagöm haga, “Yad Kraiss u* wasö,” ga.

21 An+ig hageia, kale pen hagla, “An+ig hagpan u, ne an? Ne Ilaija aka?” g+la.

An+ig hageila, Jon haga, “Yad Ilaija wasö,” ga.

An+ig hageia, kale pen hagla, “Ne b+ God manö hagep pör abad m+dpun u aka?” g+la.

Hageila, Jon wasö ga. *

22 An+ig hageia, b+ an+bu gau pen hagla, “An+bu u, ne an? Pen yad b+ an a g+imön hagnabön, hon amun b+ kub han+ip hag yubal gau kal+ip hag ñ+nabun,” a g+la.

23 Hageila, Jon kal+ip haga, “Yad m+ñi gabin i, b+ God manö hagep Aisaia nöd haga rö nöp gabin. N+ipe haga,

‘Yad b+ ap ram m+nön n+bi b+ iru midagpal, ram m+nön kabö nöp m+dpön an au m+dem, w+ñ kub alem hagabin,

‘Pör B+ Kub auab a g+imim, adan ðk g+ aij g+imim,’ a gabin,’ a ga.

Yad Jon m+ñi gabin me u,” a ga. *

24 Pen b+ Jon n+ip hag n+ñn+ig aula an+bu gau, b+ Perisi r+mnab aip aula.

25 Kale Jon n+ip hag n+ñöm hagla, “Ne hagpan, yad Kraiss wasö, Ilaija wasö, b+ God manö hagep abad m+dpun u wasö g+pan gö j+ n+hön g+n+ig n+bi b+ gau kal+ip ñ+ig pak ñabön?” ö g+la.

26 Hageila, Jon haga, “Yad kal+ip y+har+ñ ñ+ig pak ñabin. Pen b+ ap an kalöp aui m+dpön, n+ipe aigale b+ rö m+dpön a g+imim n+ñagpim. 27 B+ an+bu n+ipe yad hain aunab pen n+ipe yad rö wasö; n+ipe b+ kub yab+ð, yad b+ pro. Yad ma r+rup n+ipe u nag+ hub+knam rö lagöp,” a ga. *

28 Jon n+bi b+ gau kal+ip ñ+ig pak ñ+m+dpön ram r+ñ+ig aglö Bedani, ñ+ig Jodan goð böñ nö lödan n+ñöm b+ an+bu gau apöm n+ip manö an+bu hag n+ñla.

Jisas n+ipe God Sipsip Pi n+ipe

29 Ruö Jisas auö n+ñöl göm, Jon Jisas n+ñöm n+bi b+ gau kal+ip haga, “N+ñim! God Sipsip Pi n+ipe han+ip hag yuöp me u. N+ipe me n+bi b+ m+nön nabön ð i i gau gau magöñhalö nan si nan naij g+pal gac u ðk g+ yunab. *

30 B+ an+bu me, yad hagnö, ‘B+ ap n+ipe yad hain aunab u pen y+ip yag dauagep adö u, n+ipe hadame dagol gau m+dm+dpön. An+bu u, n+ipe yad rö wasö; n+ipe B+ Kub yab+ð,’ a g+nö. *

31 B+ kub an+bu b+ an a gem n+ñagm+din. Pen Isrel n+bi b+, b+ kub an+bu b+ aigale b+ rö m+dpön u n+ñöl a gem, kal+ip ñ+ig pak ñ+n+ig aunö,” a ga.

32-33 Pen Jon Jisas manö adö an+bu nöp hagöm haga, “B+ an+bi b+ an, a gem, yad ke n+ñagbnep; pen b+ y+ip hag yuö apem n+bi b+ kal+ip ñ+ig pak ñabin u haga, ‘Ne n+ñnabön, Ana n+ipe b+ an apöm, aip m+deinab, b+ an+bu nöp n+bi b+ gau kal+ip Ana U+ pak ñ+nab,’ a ga. Haga an+bu me, m+ñi Ana u kumi kabö adö lan n+bö yaur dapo rö u g+ n+ip auaj+ip *

34 n+ñem yad n+ñ aij gem kal+ip manö n+ñö hagabin, b+ an+bi n+ipe God Ñ+ n+ipe u nöp,” a ga. *

Jisas b+ n+ipe m+ñöp nöd uda

35 Ruö pen, Jon b+ n+ipe m+ñau aip, kauyan ap ñ+ig pak ñ+m+dpön ka u m+dlö n+ñöl g+, 36 Jisas ap padiö, Jon n+ipe Jisas n+ñöm n+bi b+ gau kal+ip haga, “B+ an+bi God Sipsip Pi n+ipe me u,” a ga. *

37 An+ig hagö, Jon b+ n+ipe m+ñau, manö an+bu n+ñmil, Jisas areia m+gan u hain arlö. 38 Pen Jisas ado göm kal+ip m+ñön n+ñöm haga, “N+hön g+n+ig auabil?” ö ga. Hageila haglö, “Rabai! Ne hanban

* 1:20: manö “Kraiss u” abe, Hibru manö “Mesaia u” abe ð añ+ ap nöp m+dpön: “God hag la B+ u.”

* 1:21: Dud 18:15,18; Mad 11:14 * 1:23: Ais 40:3 * 1:27: Jon 1:15 * 1:29: Ais 53:6-7; 1Pi 1:18-19 * 1:30: Jon 1:15 * 1:32-33: Mad 3:16 * 1:34: Mad 3:17 * 1:36: Jon 1:29

gai?” ö gîlö. Hibru manö hagöm “Rabai” a gîlö manö an+bu it u “Manö Hag Ñeb Bî.” ³⁹ Pen kale an+g gîmil hag n+ñlô, Jisas haga, “An+ib u, yad aip ammil n+ñnabil,” a ga. Haga ñ+n an+bu nöp dugo magö u ammil, n+pe aip m+deila.

⁴⁰ Jon bî n+pe an+ib m+hau, bî ap hib n+pe Edru. Edru n+mam n+pe me Saimon Pida. * ⁴¹ Edru magö an+bu nöp am n+mam Saimon n+ip uhai n+ñöm haga, “Mesaia u aunab a gun pör abad m+dpun u m+ñi n+ñbul,” a ga. “Mesaia” a ga manö magö u, Grik manö hagöm “Krais” a gîpal.

⁴² Edru an+g hagöm, n+mam Saimon n+ip u+ göm Jisas m+deia u arö, Jisas Saimon n+ip n+ñöm haga, “Jon ñ+n n+pe Saimon. Nöp Sipas a göl,” a ga. Arameik manö hagöm, hib Sipas a ga manö magö an+bu, Grik manö hagöm Pida a gîpal. Sipas abe Pida abe it añ+n an+bu “kabö.” *

Jisas Pilip aip Nadanyel aip kal+ip m+ñöhj uda

⁴³ Ruö, Jisas ram m+ñöhj Galili arn+g, am Pilip n+ip n+ñöm haga, “Yad aip arul,” a ga. ⁴⁴ Pilip, Edru, Pida, ram m+ñöhj kale Bedsaida n+bö. ⁴⁵ Pen Pilip am Nadanyel n+ip n+ñöm haga, “Hon bî u, Mos+is abe, bî God manö hagep r+mnab abe kal+ kliñ r+köm hagla u, n+ip m+ñi n+ñbun. N+pe me Jisas, Josep ñ+n n+pe. Ram m+ñöhj n+pe Nasared n+bö,” a ga. *

⁴⁶ Pilip an+g hageia, Nadanyel haga, “Bî aij ap ram m+ñöhj naj an+bu n+bö auagnab,” a ga.

Hageia, Pilip haga, “An+g hagpan u, auö am n+ñul!” a ga.

⁴⁷ An+g hagöm, kale bî m+hau ammil söl söl gîlö n+ñöl gî, Jisas Nadanyel n+ip n+ñöm haga, “Bî an+bu bî Isrel y+ñg göl u me, n+pe piral adö u hagagnab; n+pe n+ñö nöp waiö hagnab,” a ga.

⁴⁸ An+g hagö, Nadanyel haga, “Ne aige g+mön y+ñ n+ñban?” ö ga.

Hageia, Jisas haga, “Pilip nöp hainö u+ g+n+g nöp; yad nöp nöp n+ñbin, ne as+ik m+idajan rauan it au,” a ga.

⁴⁹ An+g hagö, Nadanyel haga, “Manö hag ñeb bî. Nöp n+ñbin! Ne God Ñ+n n+pe, Isrel n+bi bî Kin hon,” a ga. *

⁵⁰ An+g hageia, Jisas haga, “Nöp y+har+ñ rauan it au n+ñbin a g+pin u me, y+ñ n+ñ udpan? Hainö nan ke n+bö r+mnab n+ñnabön,” a ga.

⁵¹ Jisas an+g hagöm haga, “Kalöp magöñhalö n+ñö hagabin, kumi kabö adö lan au p+ral hi+kö, ejol gau apöm, y+ñ Bî Ñ+n n+pe n+ñ am+il ap+il, n+ñ am+il ap+il geinaböl n+ñnabim,” a ga. *

2

Jisas n+pe ñ+g yab+it u gö ñ+g wain la

¹⁻² Ñ+n m+höp m+idöm, bî ap n+bi udn+g göm, n+bi bî w+ñ alö amöm, nan ñ+nla Kena daun, ram m+ñöhj Galili an au. Ñ+n an+bu, Jisas abe, bî n+pe gau abe, kal+ip u rö nöp w+ñ alla arla. Pen Jisas n+me abe am ram an+bu m+deia. ³ Ñ+g wain u ñ+n hakeila, Jisas n+me apöm Jisas n+ip haga, “Wain u ñ+n hakpal,” a ga.

⁴ An+g hageia, Jisas haga, “Y+ñ an+g g+it, a g+mön, y+ñ hagagmön. Ñ+n yad u auagöp,” a ga. *

⁵ Hageia, n+me n+pe am bî wög gî ñeb gau kal+ip haga, “Jisas manö ap hagain+m, hagn+m rö nöp g+mim,” a ga.

⁶ Pen Juda n+bi bî kabö udöm g+pal rin kub yab+it unbö kago+ j+ñ u ud l+lö m+deia. Rin kub añ+n añ+n ñ+g lida unbö ñ+njuöl mam+id u m+il dap lep. Pen Juda n+bi bî nag+ adö kale g+m+dal rö, God amgö ilö n+bi bî u+ aij m+idaiun, a göm, rin an+ib gau ñ+g m+il dap hon göm, ñ+n ma l+ yum+dal.

⁷ Jisas pen, bî wög gî ñeb gau kal+ip haga, “Kabö rin gai i, ñ+g m+il dapim hon g+pe, ajman+ñ raun+m,” a ga.

* 1:40: Mad 4:18-20 * 1:42: Mad 16:18 * 1:45: Dud 18:18; Ais 7:14; 9:6; Jer 23:5; Esi 34:23

* 1:49: Mad 14:33; 16:16; Mak 3:11 * 1:51: Jen 28:12 * 2:4: Jon 7:30; 8:20

Hageia, haga rö geila haga, ⁸ “Miñi ñig mîl dap lîbim u, mîl dammim, bî nan ñîñabun i abad mîdöp u nîp ñîmim,” a ga.

⁹ Hageia, ñig yabîl anîbu mîl dam bî kub u nîp ñeila, nîpe udöm ñîñ nîña, ñig wain aij u mîdeia. Pen nîpe ñig wain anîbu gai nîbö göm nîñaga; bî wög gî ñeb gau kale nöp nîñla. Pen nîpe nîñaga rö me, bî nîbi udnîg ga anîbu nîp wîñ alö aueia haga, ¹⁰ “Pör nöp, ñig wain aij u nöd dap ñîlö ñîñ haklö me, hainö ñig wain naj u ñîlö ñîñbal. Pen ne ñig wain aij u dap lö mîdajîp, mîñi nöp dap ñîbön,” a ga.

¹¹ Jisas nan gagep nöd nîbö ga anîbu, nîpe Kena daun, ram mîñon Galili an au mîdöm ga. Nan gagep anîbu göm, nîpe aige bî rö mîdeia u yamö bî nîpe gau nîñöm, nîp nîñ udla. ¹² Pen Kena daun arö göm, Jisas nîpe ke, nîme, nîmam hain, bî nîpe gau aip daun pro Kapaneam amöm, yöp ñîñ bad ap anîb au mîdeila. *

God sabe gep ram u nan sikim geila, Jisas kalîp rîdîk gî höñ yan yua (Mad 21:12-13; Mak 11:15-17; Luk 19:45-46)

¹³ Juda kai Pasopa ñîñ kub kale u söl ga nîñöm Jisas Jerusalem ara. *

¹⁴ Jisas Jerusalem amöm, God sabe gep ram raul u nîña, bî rîmnap kale kaj kau, kaj sipsip, yaur dapo gau dap sikim göm, bî rîmnap abañ bad gau löm, mab po adö asîköm, mani yîmjîköm geila. ¹⁵ Jisas nîñöm, nagî ap udöm malîköm, kaj sipsip kaj kau gau rîdîk gî höñ yan yuöm, mani dap pen pen yîmjîköm geila abañ bad gau mani halö ud hon gî yua. ¹⁶ Anîg göm, nîbi bî yaur dapo dap sikim geila gau kalîp haga, “Nan anîb gau ud arim. Bapî yad ram nîpe u gîpe sikim ram rö lagnîm,” a ga.

¹⁷ Jisas anîg geia, bî nîpe gau gasî kale ara God Manö kalî kîñ rîkla manö ap adö u. Manö anîbu kalî

kîñ rîköm hagla, “Sabe gep ram ne u mîdmagö yabîl lem umnabin,” a gîla. *

¹⁸ Pen Juda bî kub rîmnap apöm, Jisas nîp hag nîñöm hagla, “Nöp an hagajîp apön anîg gabön? God nöp hagö apem gabin a gîmön, nan gagep rö ap gö nîñun, ‘Nîñö hagpan,’ a gun,” a gîla.

¹⁹ Anîg hageila, Jisas kalîp pen haga, “Kale God sabe gep ram anîbi rîb wal geinabim, ñîñ mîhau nîgan kauyan gî lînabin,” a ga. *

²⁰ Anîg hageia hagla, “God sabe gep ram anîbi, mî ñîñjuöl mîhöp ado gî da unbö kagoł jîñ (46) gî hakla u pen ne ñîñ mîhau nîgan kauyan gî lînabin a gan ar?” a gîla. ²¹ Pen Jisas nîpe sabe gep ram manö haga anîbu, hañ roman nîpe ke nöp haga.

* ²² Anîb u me, hainö Jisas nîpe umöm uraka u, bî nîp hain gîmîdal gau God Manö u abe, Jisas nîpe ke manö haga anîbu abe gasî nîñöm, “Nîñö hagöp,” a göm nîñ udla. *

Jisas nîbi bî gau magöñhalö nîñöb

²³ Jisas, Juda kai Pasopa ñîñ kub kale u Jerusalem mîdöm, nan gagep rö rîmnap geia u nîñöm, nîbi bî gau, “Nîpe nöp Mesaia u,” a göm nîp nîñ udla. * ²⁴⁻²⁵ Pen Jisas nîbi bî gîpal adö u ke nîñ aij göp rö, nîbi bî anîb gau gasî kale adö mai araia u nîñ aij ga u me, nîpe kalîp nîbi bî nîñeb yad gau a göm udaga.

3

Jisas Nikodimas nîp hag ñî aij ga

¹ Bî Juda Kansol kub u bî ap mîdmîdöp, hib nîpe u Nikodimas. Nîpe Perisi bî ap. * ² Nîpe sîb yan, Jisas nîp nîñnîg, mîdeia u apöm haga, “Manö hag ñeb bî. Hon nîñbun, nan gagep rö gîpan gau, ne ke gagbnap; God nîpe ke nöp nöp aip mîdöp u me, nan gagep rö anîb gau gîpan. Anîb u, hon nîñbun, God nîpe

* **2:12:** Mad 4:13 * **2:13:** Eks 12:1-27 * **2:17:** Sam 69:9 * **2:19:** Mad 26:61; 27:40 * **2:21:** 1Ko 6:19 * **2:22:** Luk 24:6-8; Jon 12:16 * **2:23:** Jon 7:31 * **3:1:** Jon 7:50; 19:39

nöp nöp yuö apön han+þ manö hag ñ+midan,” a ga.

³ Hageia, Jisas haga, “Yad nöp niþö yabiþ hagabin, niþi bi ke kam+þ hain niþö l+ naböl gau nöp, God kal+þ udöm, ‘Niþi bi yad’ a göm, abad mideinab,” a ga. *

⁴ An+g hageia, Nikodimas aiö göm gasi iru niþöm haga, “Niþi bi rik lilö kub g+pal gau, kauyaþ niþe mudun aþ au arlö, kauyaþ yag daulö, niþi bi ke kam+þ hain niþö l+lan a g+imön hagabön aka niþön?” ö ga.

⁵ Hageia, Jisas haga, “Nöp niþö yabiþ hagabin, niþi bi au, ñ+g u abe, God Ana u abe udöm ke kam+þ hain niþö l+ naböl gau nöp, God kal+þ udöm, ‘Niþi bi yad’ a göm, abad mideinab. ⁶ Niþi bi yag daubal rö yag daulö m+dpal, pen God Ana niþe apöm ana magö kale aþ daþ gö kam+þ mideinabim. * ⁷ An+þ u, “Kale niþi bi magöþhalö ke kam+þ hain niþö l+mim,” manö hagaj+þ an+bu, ne aiö g+imön gasi iru niþagmön. ⁸ Yiþön u gasi niþe ke apöm arab. Yiþön udaj+þ niþbim u pen auöp lau halö, aröp lau halö, kale niþagim. An+þ u rö me, niþi bi God Ana ba lö, ke kam+þ hain niþö l+bal gau,” a ga.

⁹ An+g hageia, Nikodimas haga, “Ne hagabön adö an+bu, aigeþö g+niþm?” ö ga.

¹⁰ Hageia, Jisas haga, “Ne Isrel niþi bi manö hag ñeb bi kub kale ap, pen ne niþagþan ar? ¹¹ Nöp niþö yabiþ hagabin, hon ke nan niþön niþ aij gun, nan niþön amþö ke niþun, niþbun an+bu nöp kalöp hag ñ+þun u pen manö hagþun an+bu niþ udagþim. ¹² Yad kalöp m+þnöþ naböþ iþ i göþ rö hagnö, niþ udagþim rö, aige g+mim God ram m+þnöþ kumi kabö adö laþ au göþ rö hagnö, niþ udnabim? ¹³ Pen niþi bi ap God ram m+þnöþ kumi kabö adö laþ au aþöm niþaga; yad ke Bi Ñ+ niþe nöp an+þ laþ m+dem aunö.

¹⁴ “Pen hadame nöp hainö naiþ gau Isrel niþi bi kal+þ haulö umla, niþöþ Mos+þ hainö naiþ an+þ gau rö ap mab ba au laþ lö, niþi bi an an hainö an+þ laþ niþla gau, kal+þ kam+þ la. An+þ u rö me, Bi Ñ+ niþe niþ mab ba laþ al pak lilö, * ¹⁵ niþi bi an an niþ niþ udnaböl gau, kam+þ þör m+þep u udnaböl. * ¹⁶ God niþi bi ram m+þnöþ iþ i m+dpal gau kal+þ m+þmagö yabiþ löm, Ñ+ niþe añ+ yabiþ u kal+þ nan a göm ña. An+þ u, niþi bi an an Ñ+ niþe an+bu niþ niþ udnaböl gau, kal+þ kam+þ þör m+þep u ñö, umöþ ur gagnaböl. * ¹⁷ God Ñ+ niþe yua u, niþi bi gau kal+þ manö kub hagn+þ, a göm yuaga; niþi bi gau ud kam+þ yun+þ, a göm yua. *

¹⁸ “Niþi bi an an Ñ+ niþe niþ niþ udnaböl gau, God kal+þ manö kub hagöþ pen ilön ñagnab. Pen niþi bi niþ niþ udagnaböl gau, God Ñ+ niþe añ+ yabiþ an+bu niþ niþ udagnaböl rö, God kal+þ hadö manö kub hagöþ, pen ilön udnaböl a ga. * ¹⁹ God niþi bi gau kal+þ manö kub hagöþ pen ilön ñ+þab, iþ an+bu an+g göl m+þdöp: Mailö m+þnöþ naböþ adö iþ i auöp u pen niþi bi gau, mailö m+þdöp au arun, a g+ gasi u niþagal. Kale nan si nan naiþ g+ m+dpal rö, siþ göþ gau nöp m+þdaiun a g+ gasi u niþbal. * ²⁰ Mailö an+bu niþlö mulu lugö, ‘Naiþ g+þun u, waiö niþagöl,’ a göm, mailö m+þdöp au auagnaböl. ²¹ Pen niþi bi kabö rö g+þaböl gau hagnaböl, ‘God hagöþ rö nöþ gabun u, waiö niþlaþ,’ a göm, mailö m+þdöp au aubal,” a ga.

Jon Ñ+g Pak Ñeb Bi u, Jisas bi aigale bi rö m+þdöp, a göm, manö hag ña

²² Hainö Jisas bi niþe gau aip am ram m+þnöþ Judia aþ gau am m+þdöl g+, niþi bi gau kal+þ ñ+g pak ñ+ m+þeia. * ²³ Ainon ram m+þnöþ Salim söþ an+þ au m+þeia. Pen ram m+þnöþ Ainon au

* 3:3: Mad 18:3; 1Pi 1:23 * 3:6: Jon 1:13 * 3:14: Nab 21:9; Jon 8:28; 12:32 * 3:15: Jon 20:31 * 3:16: Jon 3:36; 10:28; Ro 5:8; 8:32; 1Jn 4:9-10 * 3:17: Luk 19:10 * 3:18: Jon 5:24 * 3:19: Jon 1:5,9; 8:12 * 3:22: Jon 4:1-2

ñig iru mideia. Anib u, ñin an anib au, Jon nipe Aion au midöm, nibi bi gau iru nöp aueila niñöm nipe kalip ñig pak ñi mideia. ²⁴ Ñin anibu kale Jon bi ñig pak ñeb nip nagit lagla. ²⁵ Pen Juda bi ap apöm, Juda nagit adö kale, ñig li yuun God amgö ilö mid aij gun a gimidal manö adö u hagöm, Jon bi nipe rimnap aip pen pen hagla. ²⁶ Pen pen hagöm, Jon bi nipe gau apöm nip hagla, “Manö hag ñeb bi. Bi au ñig Jodan got böñ lödan midö, nip Bi Kub a gaina u, miñi ap nibi bi kalip ñig pak ñab niñöm nibi bi magöñhalö nip araböl,” a gila.

²⁷ Anig hageila, Jon haga, “God gasi nipe ke niñöb rö, hanip wög adö ke ke hag löp. ²⁸ Kale ke niñbim yad kalöp hagnö, ‘Yad Kraiss wasö; God hagö yad yiñharin adan nipe u tik gabin,’ a ginö. ²⁹ Bi ap nibi udnab ñin u, nipe nibi nipe udnab. Nibi anibu nibi nipe me u. Bi nibi udnab bi u, bi niñeb nipe ap apöm nip git ñinab. Mañ mai nibi nipe udnig aunab a göm, nip abad mideinab. Pen nipe nibi udnig apöm ‘Aubin’ a ginab u, bi niñeb nipe miñ miñ ginab. Yad me anibu rö. Jisas nipe nibi bi gau kalip anig göm gab u, yip aij göp. Uri yad miñ miñ yabit gabin. ³⁰ Hib nipe ap ranö niñöl git, hib yad ap lugnab u aij.

³¹ “Bi kumi kabö adö lan au nibö auöp u, nipe nibi bi gau magöñhalö adö lanol midöp. Bi mñnön nabön it i nibö bi u, nipe mñnön nabön it i nibö u me, mñnön nabön it i gasi niñöm manö hagpal rö hagab. Pen bi kumi kabö adö lan au nibö auöp u, nipe nibi bi gau magöñhalö adö lanol midöp. ³² Nipe kumi kabö adö lan au midöm nan niñön amgö niñöb u, manö niñön apdi niñöb u, nibi bi gau kalip hag ñab, pen manö nipe u udagaböl. ³³ Pen nibi bi manö nipe niñ udpal gau, God manö niñö u nöp hagöp a göm niñ udpal.

³⁴ God nipe Jisas yua u, Ana nipe u nip ñö ajman rauö, God manö magö nipe nöp hag ñab. ³⁵ Nap Ñi nipe nip midmagö löm, ‘Nan gau magöñhalö abad midaimön,’ a göm, ud ñimagö adö nipe u löp. ³⁶ Nibi bi an an Ñi nipe nip niñ udpal gau, pör midep magö u hadö udpal. Pen nibi bi an an Ñi nipe nip niñ udagnaböl gau, kale pör midep magö u udagnaböl; God nibi bi anib gau kalip hadö manö kub hagö, marö udöl git nöp mideinaböl,” a ga. *

4

Jisas nibi Sameria nibö ap nip manö hag ña

¹ Pen bi Perisi gau manö rimnap apdi niñla, nibi bi iru nöp, Jisas pig midaiun, a göm, nip aueila kalip ñig pak ña; pen nibi bi iru nöp Jon nip auagla. ² Pen Jisas nipe ke nibi bi gau kalip ñig pak ñaga; bi nipe gau nöp kalip ñig pak ñila. ³ Pen Perisi kai manö anibu rö hageila niñöm Jisas ram mñnön Judia arö göm, ado git ram mñnön Galili ara. ⁴ Pen adan an au aramöm nipe ram mñnön Sameria amjaka. ⁵ Pen ram mñnön Sameria an au aramöm, Sikar daun amjaka. Sikar söñ anib au me, hadame nöp Jekop ñi nipe Josep nip mñnön nabön ap haga. ⁶ Pen Jekop ñig utöm uda u mideia u me, Jisas auö auö, sidö an lan magö u iru ga rö, am ñig utöm got söñ anib au asika.

⁷⁻⁸ Pen bi nipe gau nan magö raunig, Sikar daun anibu arla. Jisas ñig utöm söñ au asik mideia niñöm nibi Sameria nibö ap ñig mñnig aua. Aueia, Jisas niñöm haga, “Yip ñig mñl ñö niñin,” a ga.

⁹ Hageia, nibi anibu haga, “Kale Juda nibi bi, hanip Sameria nibi bi niñmim, asi mast git aij gipim rö, niñön ginig, ‘Yip ñig mñl ñö niñin,’ a gimön hagabön?” ö ga. *

* 3:28: Jon 1:20; Mad 11:10 * 3:31: Jon 8:23
* 3:36: Jon 3:16-18; 1Jn 5:12 * 4:1: Jon 3:22

* 3:32: Jon 3:11 * 3:35: Mad 11:27; Jon 5:20
* 4:5: Jen 33:19; Jos 24:32 * 4:9: Esr 4:1-5

10 Anig hageia, Jisas pen haga, “God nan aij nibi bi ñinig gab u niñmön, yad nöp ñig mıl dap limön a gabin yad bi an rö mıdpin niñbnap u, ne yıp hagbnap, yad nöp ñig kamıñ magö ñeb ñibnep. *

11 Hageia, nıbi anıbu haga, “Bi kub. Ñig mılep rin ne ap mıdagöp; ñig ulöm u rö nöp i giyanı mıdöp. Anıb u, ñig kamıñ magö ñeb anıbu gai nıbö udnabön? 12 Bac itan hon Jekop ñig ulöm anıbi hanıp ña. Ñig anıbi nöp, nıpe ke abe, ñi nıpe bi abe ñiñöm, kaj sipsip nan nıpe gau ñiñöm gımidal. Anıb u, yad bi kub, Jekop bi pro, a gi gası niñban ar?” a ga. *

13 Hageia, Jisas haga, “Nıbi bi ñig i niñnaböl gau, kalıp kauyanı ñig nan gıniñgab; 14 pen nıbi bi ñig yad ñinö niñnaböl gau, kalıp kauyanı ñig nan gagnab. Pen ñig yad ñinabin anıbu niñlö, kalıp anı danı ñig ilam ajöñ rö juöl gi, kalıp pör mıdep u ñinab,” a ga. *

15 Jisas anıg hageia, nıbi anıbu pen haga, “Bi kub. Yıp ñig anıbu ñö niñnö, hainö yıp ñig nan gagnım; apem ñig i mılagınam,” a ga.

16 Anıg hageia, Jisas haga, “Am nagamul ne pañıd dau,” a ga.

17 Hageia haga, “Yad bi halö wasö,” a ga.

Hageia, Jisas haga, “Manö anıbu niñö hagabön. 18 Bi unbö mamıd u udna u pen bi mıñi aip mıdpil u, nagamul ne wasö. Anıb u, niñö hagabön,” a ga.

19 Anıg hageia, nıbi anıbu haga, “Bi kub. Yad niñbin, ne bi God manö hagep bi ap. 20 Apıs bac hon hadame nöp gau dum i God nıp sabe gımidal rö, hon u rö nöp sabe gi mıdpun u pen kale Juda kai hagpım, ‘Jerusalem nöp God nıp sabe göl,’ a gıpım,” a ga. *

21 Anıg hageia, Jisas haga, “Yad manö niñö hagabin anıbi nöñ.

Hainö dum anıbi abe Jerusalem abe Bapi nıp sabe gagnabım. 22 Kale Sameria nıbi bi sabe gıpım pen bi aigale bi rö nıp sabe gıpım u niñagpım; pen hon Juda nıbi bi, Bi sabe gımidun Bi u niñbun. Niñön gıniñg: God nıpe aige göm nıbi bi ud kamıñ yunab u, hanıp Juda nıbi bi haga. * 23 Niñ sol auub, pen mıñi hadö auöp i, God Ana nıpe nıbi bi gası ñö niñöl gi, kale Bapi nıp kabö rö sabe gınaböl; anıg gınaböl u, nıp aij gınab. 24 God nıpe Ana mıdöp u me, nıbi bi God nıp sabe göm, ana kalıp anı danı niñö nöp sabe göl. *

25 Jisas anıg hageia, nıbi anıbu pen haga, “Yad niñbin, hainö Mesaia u apöm, hanıp nan magöñhalö hag ñi aij gınab,” a ga.

26 Hageia, Jisas haga, “Bi anıbu me yad mıdpin. Ne aip manö hagabul i,” a ga. *

27 Jisas anıg hageia niñöm magö anıbu bi nıpe gau apjaköm niñla, Jisas nıbi ap aip manö gi mıdailö, niñöm kale pa gıñi gıla. Pen bi kale ap uraköm, nıbi u nıp “Ne manö niñön mıdöp?” a göm hagagla. Jisas nıp u rö nöp, “Niñön gıniñg nıbi anıbu aip manö adıñ adıñ gajıl?” a göm hagagla.

28 Pen nıbi anıbu, ñig rin u arö göm, kauyanı ado gi daun anıbu amöm, nıbi bi mıdeila anıb gau kalıp haga, 29 “Apım, nan gau magöñhalö gıpin rö hag ñöb bi u niñim! Nıpe Mesaia u aka?” a ga.

30 Anıg hageia, nıbi bi anıb gau daun anıbu arö göm, Jisas nıp niñun a göm aueila. 31 Pen Jisas bi nıpe gau Jisas nıp neb neb göm hagla, “Manö hag ñeb bi. Nan ñöñ!” a gıla. 32 Hageia, nıpe pen haga, “Nan niñeb yad mıdöp u kale niñagpım,” a ga. 33 Anıg hageia, bi nıpe gau kale ke nöp hag niñ hag niñ göm hagla, “Nıbi bi rimnap nıp nan magö dap niñbal aka?” gıla.

* 4:10: Jon 7:37-38; Rep 21:6 * 4:12: Jon 8:53
122:1-5 * 4:22: 2Ki 17:29-41; Ais 2:3; Ro 9:4-5

* 4:14: Jon 6:35 * 4:20: Dud 12:5-14; Sam
* 4:24: 2Ko 3:17; Ro 12:1; Plp 3:3 * 4:26: Mak

14:61-62

³⁴ Pen Jisas kalip haga, “Kalöp nan magö anib gau nan göp; yip pen nan magö anib gau nan gagöp. Bapi manö haga u nöp gasi lajip me, gasi anibu niñem, wög hagöp u gi junam a gi gasi niñbin. Nan niñeb yad me u. * ³⁵ Pen kale manö ap hagpim, ‘Rakin mihau mihau midöl, wid magö po gö am rik daunabun,’ a gipim u pen miñi anig hagagmim. Amgö kale u niñ padimim niñim! Wid wög gau po göm rik daupep rö midöp. * ³⁶ Pen uri nöp, nibi bi wid po rik dauaböl nibi bi gau, miñ miñ göl gi wid po göp anibu rik dam kamij por middep migan u löm, pe kale udaböl me u. Anib u me, nibi bi wid magö ranañ a göm dam yubal gau abe, nibi bi wid po göp rik dauaböl gau abe jim ñöm, wid po u kamij por middep migan u midnab u niñöm, miñ miñ ginaböl. ³⁷ Hon manö ap hagpun, ‘Nibi bi rimnap wid magö yulö rannab, nibi bi rimnap am rik daunaböl,’ a gipun u, niñö yabit hagpun. ³⁸ Yad kalöp hag yunö, am wid rik daubim. Wid wög anibu kale wög klö gimim gagpe; nibi bi rimnap klö kale u gilö ranöb. Kale yiharinj am rik daumim nan aij ud-pim,” a ga.

³⁹ Nibi Sameria nibö anibu am nibi bi nipe gau kalip haga, “Bi anibu nan gipin gipin gau magöjhalö yip hag ñöb,” a ga u me, nibi bi Sameria nibö daun anibu mideila gau iru nöp Jisas nip niñ udla.

⁴⁰ Pen Sameria nibi bi, kale Jisas mideila au apöm, Jisas manö neb neb göm hagla, hon aip am midaiun a gilö, Jisas niñ mihöp am kale aip midöm, ⁴¹ manö hag ñö, nibi bi rimnap halö iru nöp manö anibu niñöm nip niñ udla. ⁴² Pen kale anig göm niñ udöm, nibi anibu nip hagla, “Miñi manö ne u nöp hagö niñ udagpun; Jisas manö nipe u ke hagö

niñun niñbun, nipe nöp nibi bi ram minöñ it i midpal gau gau magöjhalö kalip ud kamij yunig aua. *

Jisas, bi kub ap ni nipe u nip gö, kamij la

⁴³ Jisas niñ anib mihau ram minöñ anibu midöm, ruö ram minöñ Galili ara. ⁴⁴ Nipe nöd manö ap hagöm haga, “Bi God manö hagep bi gau, ram minöñ kale ke au midöm manö hagnaböl u, manö kalip udagnaböl,” a ga. * ⁴⁵ Pen Pasopa niñ u, Galili nibi bi rimnap am Jerusalem mideila. Kale Jerusalem mideila niñöl gi, Jisas nan gagep rö gau gö niñla u me, Jisas uri ram minöñ Galili amjakö, kale nan gagep rö Jerusalem ga u gasi niñöm, nip miñ miñ gila. *

⁴⁶ Pen Jisas am Galili midöm, kauyañ Kena daun ara. Kena daun anibu me, nöd niñ yabit u gö niñ wain la.

Pen daun pro Kapaneam au, bi kub ap ni nipe nan ga. * ⁴⁷ Bi kub anibu manö ap niña, Jisas ram minöñ Judia arö göm, ap ram minöñ Galili mideila. Anib u, Jisas mideila u apöm, nip neb neb göl gi haga, “Niñ yad u nan gö umnig gab. Ne yijid am nip gö kamij lan!” a ga. *

⁴⁸ Anig hageia, Jisas haga, “Kale yiharinj yip niñ udagnabim; nan gagep rö rimnap ginö niñmim nöp, yip niñ udnabim,” a ga. *

⁴⁹ Pen bi kub anibu haga, “Bi Kub! Auö arul! Wasö u, niñ yad u umnab!” a ga.

⁵⁰ Hageia, Jisas haga, “Aru! Niñ ne u mideinab,” a ga.

Anig hageia, Jisas niñö hagöp, a göm, hada. * ⁵¹ Adan añ au arö niñöl gi, bi wög gi ñeb nipe rimnap ap nip nable paköm hagla, “Niñ ne u umagöp; midöp,” a gila.

⁵² Anig hageila, niñ yad u magö mai rö kamij löp, a göm, kalip hag niñö

* 4:34: Jon 6:38 * 4:35: Luk 10:2 * 4:42: 1Jn 4:14 * 4:44: Mad 13:57 * 4:45: Jon 2:23
* 4:46: Jon 2:1-11 * 4:47: Mad 8:5-6 * 4:48: Jon 2:18; 1Ko 1:22 * 4:50: Mad 8:13

hagla, “Rol sɪdö gamiŋ ga magö u, hañ pɪbön ga u kamiŋ la,” a gɪla.

⁵³ Anig hageila ñi nap nipe niŋa, Jisas, “Ñi ne u mideinab,” a ga magö u nöp kamiŋ la. Anib u me, nibi bi nipe gau aip magöŋhalö Jisas nip niŋ udla.

⁵⁴ Pen Jisas nipe nöd Kena apöm, nan gagep nöd nibö göm, ñig yabiɫ u gö ñig wain la; hainö pen nan gagep yigwö an nibö u göm bi kub u ñi nipe nip gö kamiŋ la. *

5

Bi nan ga ap ñig waŋö goɫ au mideia, Jisas gö kamiŋ la

¹ Hainö pen Juda kai nan kub ñiŋeb ñin u uri a göm, Jisas Jerusalem ara. ² Ram mɪnön Jerusalem anibu, kaj sipsip dap amɪl apɪl gɪmidal adan ramö goɫ au ñig waŋö kub ap mideia. Ñig waŋö anibu Arameik manö löm, Bedesda a gɪmidal. Pen ñig goɫ mɪhau mɪhau abe ñig ubiŋ an au mideia adö u abe, ram badö mɪlö unbö mamɪd mideia. ³ Pen nibi bi nan ga gau iru nöp ap ram bada anib gau han mideila. Nibi bi anib gau, rimnap amgö we ga, rimnap ma naij ga niŋöm ajagmidal, rimnap hañ roman kale böŋ nöp kala ga. Pen ñig waŋö u aŋa gɪnab aka göm apöm han mideila. ⁴ Ñin rimnap God ejol ap apöm, ñig waŋö u aŋa gö, nibi bi an nöd ujanɪd ñig waŋö anib yaŋ lugnab u, nipe nan niŋön gɪnab u kamiŋ limɪdöp. ⁵ Pen bi ap nan gö, pör nöp um midö, mi in ñin juöl ado gɪ da kagoɫ böŋ daŋ (38) la, ñig waŋö goɫ au dam lila mideia. ⁶ Jisas bi anibu niŋöm, mɪlö padö anigöl midmidöp u niŋöm, nip haga, “Nöp kamiŋ linim, a gɪmön, niŋban?” ö ga.

⁷ Hageia, bi nan ga anibu haga, “Bi kub. Ñig u aŋa gö niŋöl gɪ, yip ud ñig waŋö an yaŋ löl nibi bi ap midagpal. Yad ñig an yaŋ nöd arnam a gɪpin

u pen nibi bi rimnap yinɪd nöp nöd arbal,” a ga.

⁸ Anig hageia, Jisas pen nip haga, “Urakmön, köp ne u winig ud aru,” a ga. * ⁹ Hageia, magö anibu nöp nip kamiŋ lö niŋöl gɪ, uraköm köp nipe u winig udöm, ud ara.

Pen Jisas bi anibu nip gö kamiŋ la ñin anibu, Juda kai God nip sabe gep ñin kale u me, ¹⁰ Juda bi kub gau, bi kamiŋ la anibu nip hagla, “Ñin i God nip sabe gep ñin hon. Pen ne köp bad ne u ud ajabön u, lo manö hon u wihö göp,” a gɪla. *

¹¹ Hageia, haga, “Bi yip gajip kamiŋ löp u hagöp, ‘Urakmön, köp bad ne u winig ud aru,’ a gajip u me, ud ajabin,” a ga. ¹² Hageia, hagla, “Bi nöp hagö, köp bad winig ud ajabön bi anibu bi an?” ö gɪla. ¹³ Pen Jisas nipe nibi bi iru mideila an anib au agamij ara rö, bi kamiŋ la anibu, “Bi yip gajip kamiŋ löp me i,” a göm, hagnim rö laga.

¹⁴ Hainö pen, Jisas bi anibu nip God sabe gep ram raul u niŋöm haga, “Nöŋ! Nöp kamiŋ löp. Anib u, nan si nan naij gɪmidan u arö gɪmön. Wasö u, nöp nan kub yabiɫ gɪnim rö löp,” a ga.

¹⁵ Pen bi anibu nipe ado gɪ amöm, Juda bi kub gau kalip haga, “Jisas nöp yip gajip kamiŋ löp,” a ga. ¹⁶ Anig hageia niŋöm, God nip sabe gep ñin u gö kamiŋ la, a göm, Juda bi gau Jisas nip mulu kal niŋla. ¹⁷ Jisas pen kalip haga, “Bapi yad u pör nöp wög göl gɪ nöp midöp rö, yad u rö nöp gɪnam,” a ga. ¹⁸ Anig hagö, Juda bi kub gau, nöd nip alun, a göm gasi niŋla u, uri klö yabiɫ göm niŋla. Kale hagla, “Nipe God nip sabe gep ñin hon u rib riköm, ‘Yad God Ñi nipe,’ a göp. Anib u, God nipe midöp rö, yad anib unbö rö nöp midpin, a göp,” a gɪla. *

Nap haga rö niŋöm, Ñi nipe wög adö ke ke gab

* 4:54: Jon 2:11 * 5:8: Mad 9:6 * 5:10: Ne 13:19; Jer 17:21 * 5:18: Mad 26:4; Jon 7:1; 10:30

¹⁹ Jisas pen kalip haga, “Kalöp niḡo hagabin, Ñi u niḡe ke nan ap giḡim rö lagöp; Nap nan giḡab gau nöḡ niḡöm giḡab. Anib u, Nap giḡab rö, Ñi niḡe u rö nöḡ giḡab. *
²⁰ Nap Ñi niḡe niḡ midmagö löm, nan niḡe göḡ göḡ gau magöḡhalö yamöb. Riḡnap yamö me, nan ke yabiḡ gau gö niḡmim, kale magöḡhalö aiö giḡabim. ²¹ Pen Nap niḡi bi umbal gau gö urakpal rö, Ñi niḡe u rö nöḡ, niḡi bi riḡnap, kalip giḡnö uraklan, a giḡab u, gö uraknaböl. ²² Niḡi bi niḡhön niḡhön giḡpal, gasi niḡhön niḡhön niḡbal u, Nap niḡöm kalip manö kub hagagnab; Ñi niḡe niḡe hagö, niḡe kalip magöḡhalö manö kub hagnab. * ²³ Anib u me, niḡi bi kale Nap hib niḡe haglö adö arnab u rö, Ñi niḡe hib u abe u rö nöḡ haglö adö arnab. Pen niḡi bi God Ñi niḡe u niḡ niḡöm, hib niḡe haglö adö aragnab gau, Nap Ñi niḡe hag yua u abe u rö nöḡ hib haglö adö aragnab. *

²⁴ “Kalöp niḡo hagabin, niḡi bi an manö yad u niḡöm, Bi yip hag yuö aunö u niḡ niḡ udpal gau, manö kub hag ilön udep adö u niḡagnaböl; kale pör midep u hadö udpal. Anib u, kale umeb adö u arö göm, pör midep adö u hadö midpal. * ²⁵ Kalöp niḡo yabiḡ hagabin, ñin hain pör abad midpim u söḡ auab — pen miñi hadö auöp i — niḡi bi umöl rö midpal gau, God Ñi niḡe manö hagö, manö anibu niḡöm niḡ udnaböl gau, kamḡ lḡnaböl. ²⁶ Bapi nan gau magöḡhalö kamḡ midep iḡ u midöp rö, yad Ñi niḡe u rö nöḡ kamḡ midep iḡ u midpin. ²⁷ Yad Ñi niḡe pen, Bi Ñi niḡe midpin rö, yip hagö, niḡi bi gau kalip manö kub hagem niḡe lḡnabin. ²⁸ Manö hagabin anibu niḡmim aiö gagmim: hainö yad hagnö, niḡi bi umlö riḡöl giḡa

gau, ²⁹ magöḡhalö manö yad niḡöm, uraköm, niḡi bi giḡ aiḡ giḡa gau, am yad aip kamḡ mideinaböl; pen niḡi bi giḡ naiḡ giḡa gau, uraköm manö kub niḡöm pen ilön kub udnaböl. *
³⁰ Pen yad nan niḡhön niḡhön giḡnabin gau, ke niḡem gagnabin; Bapi yip hagnab rö nöḡ giḡnabin. Anib u, niḡi bi manö kub hagem niḡe lḡnabin u, Bapi hagnab rö niḡem, kabö göḡ nöḡ niḡe lḡnabin. Niḡhön giḡig: yip aiḡ giḡnab adö u manö kub hagagnabin. Bi yip hag yuö aunö Bi anibu niḡ aiḡ giḡnab adö u nöḡ gasi niḡem, manö kub hagem niḡe lḡnabin. *

Yad bi aigale bi rö midpin u niḡim, a ga

³¹ “Yad ke, ‘God yip yuö aunö,’ a giḡnep u, manö anibu kabö rö gagöp a giḡbep. ³² Pen Bi ap halö* yad bi aigale bi rö midpin u hagöp. Yad niḡbin, manö hagöp anibu niḡö nöḡ hagöp. ³³ Kale Juda kai bi kale riḡnap hag yube, kale Jon niḡ amöm, yad bi aigale bi rö midpin, a göm hag niḡla u, niḡe manö niḡö nöḡ kalip haga me u. ³⁴ Jon aka bi ram miḡnön iḡ i bi ap yad bi aigale bi rö midpin u hagnab u, yip nan kub wasö. Pen kale Jon manö haga u niḡmim, manö niḡo yabiḡ a giḡmim niḡ udmim, kamḡ arnabim a gem, Jon manö yip anig göḡ haga, a giḡpin. ³⁵ Jon manö haga u, niḡe hapö miḡtan mailö ñab rö midö, kale manö haga anibu mailö rö niḡmim, magö pro ulep magö ap nöḡ miñ miñ giḡpe.

³⁶ “Jon kalöp hag aiḡ ga pen u yiḡharḡ manö nöḡ haga. Yad miḡnön nabön iḡ i apem, Bapi yip giḡmön a ga rö, nan ke yabiḡ gau giḡpin u me, kale Bapi niḡe nöḡ yip hag yua u, a giḡmim, waiö yabiḡ niḡbep. * ³⁷ Bapi yip hag yua u, niḡe ke, yad bi aigale bi rö midpin u, kalöp manö niḡo hagab. Pen kale meg magö niḡe u apdi niḡagpim. Niḡe bi aigale bi

* 5:19: Jon 5:30 * 5:22: Jon 5:27; Ap 10:42 * 5:23: Plp 2:10-11; 1Jn 2:23 * 5:24: Jon 3:15-18
 * 5:29: Dan 12:2; Mad 16:27; Ap 24:15 * 5:30: Jon 5:19; 6:38 * 5:32: “Bi ap halö” a ga u, God niḡe ke * 5:36: Jon 3:2; 14:11 * 5:37: Mad 3:17; Jon 5:32; 8:18

rö midöp u, a gımim nıηagpim. *
³⁸ Kale yad bı nıpe hag yua manö yad u nıη udagpım rö, God Manö midmagö kalöp anı danı midagöp.

³⁹⁻⁴⁰ “Kale, pör middep udun, a gımim, God Manö u amgö lı nıη aıj gıpım u pen manö anıbu, yıp a göm kalı kılın rıkla rö nıηmım, pör middep udun, a gımim, yıp auagpım. *

⁴¹ “Nıbi bı gau hib yad haglö adö aranı a gem hagagabın. ⁴² Pen kale nıbi bı aıgale bı rö midpım u hadö nıηbın. Kale God nıp midmagö lagpım u nıηem hagabın. ⁴³ Bapı nıpe ke yıp hag yuö aunö u pen yıp udagpım. Pen bı yıharıη ap gası nıpe ke nıηöm aueınab u, nıp udnabım. ⁴⁴ Nıbi bı rımnap gau hib kale haglö adö areınab u, kalöp aıj gınab. Pen Bı God anı nöp midöp u hanıp nıηö, aıj gınım, a gımim, gası u nıηagpım. Anıb u, kale aı gımim yıp nıη udnabım?”

⁴⁵ “Pen Bapı manö yad udöm, kalöp manö kub hagnab, a gımim, gası u nıηagmım, wasö. Mosıs hanıp gı nınab a gıpım u pen Bapı nıpe Mosıs manö nıpe haga manö anıbu udöm kalöp manö kub hagnab. ⁴⁶ Mosıs nıpe God Manö kalı kılın rıköm manö rımnap yad bı aıgale bı rö midpın manö u kalı kılın rıka. Pen Mosıs manö kalı kılın rıka manö anıbu udagpe rö, manö yad hagabın u rö nöp udagnabım. * ⁴⁷ Mosıs manö kalı kılın rıka udagpım rö, kale aı gımim manö yad hagabın u udnabım?” ö ga.

6

Jısas bı unbö paıp dausan nan nıö nıηla

(Mad 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17)

¹ Pen Jısas anıg gı midöm, hainö nıη magıb udöm, Nıη Wanö Galılı juöm, böh lödanı ara. Nıη Wanö Galılı anıbu nöp me, hib ap Nıη Wanö Daıbırıas a gımıdal. ² Pen Jısas nıpe nıbi bı nan ga gau gö kamıη la u

nıηmıdal rö, nıbi bı ıru nöp nıp hain gıla. ³ Pen Jısas bı nıpe gau aıp am dum au gılanı amöm, asık mideıla. ⁴ Nın anı anıb au Juda kai Pasopa nın kub kale u söl söl ga. ⁵⁻⁶ Jısas bı nıpe aıp dum au asık midöm, amgö gılanı göm nıηa, nıbi bı ıru yabıl nöp nıp aueıla. Jısas nıηöm, nıpe nıhön nıhön gınab u ke nıηa u pen bı nıpe Pilıp nıhön hagnab, a göm, nıp haga, “Hon nan magö gai nıbö udun, nıbi bı ıru nöp gai i kalıp nınö nıηnaböl?” ö ga.

⁷ Hageıa, Pilıp haga, “Manı silpa magö unbö nın juöl sıduη lanı (200) rö yuun, bred rau dapun, ud jö gı pro pro gun, nıbi bı anıb gai i nıeinabun, magöηhalö nan pro pro nıηöl rö lınab,” a ga.

⁸ Anıg hagö, bı nıpe Edru, Saimon Pıda nımam u haga, ⁹ “Nı pro ap bred balı plaua ud laubal bred magö unbö mamıd, kabsal mıhöp halö ud midöp i, pen nan anıbu nıbi bı ıru yabıl gai i nan kub wasö,” ga.

¹⁰ Hageıa, Jısas haga, “Nıbi bı gau hagpe, asıklanı,” a ga. Hageıa, bı nıpe gau nıbi bı gau kalıp hageıla, nan uıanı ıru nöp ran aıj ga gau adö anıb gau magöηhalö asıkla. Bı gau nöp me, paıp dausan (5000) rö ara.

¹¹ Kale anıg göm asıkla nıηöm, Jısas bred magö anıb gau udöm, God nıp aıj a göm, kalıp nıme la. Kabsal u, u rö nöp ga. Kalıp anıg göm nıme lö, nıbi bı gau kale magöηhalö bred kabsal aıgeg rö udun a gı gası nıηla rö nöp udla. ¹² Anıg göl nıηlö nıηlö mudun ga arö gıla. Jısas bı nıpe gau kalıp haga, “Nıbi bı nan nıηöm arö gıpal gau, ud danı i gagep,” a ga. ¹³ Hageıa, bı nıpe gau bred adıη adıη gau fıhu wadı yaglö yaglö, wadı unbö mıgan lanı u ajmanı raua.

¹⁴ Nıbi bı gau Jısas nan gagep rö ga anıbu nıηöm hagla, “Hon mıñı nıηbun, bı i me, Bı God Manö Hagep mınöh naböh ıl i aunab a gun pör hagabun bı me u,” a gıla. ¹⁵ Pen Jısas nıηa, nıbi bı gau, yıp kın bı

* 5:39-40: Luk 24:27 * 5:46: Ap 3:22

kub kale mīdeinam a gōm apōm yīp klō gōm ud arnabōl, a gī nīñōm nīpe kauyaŋ aramōm dum gau nīpe ke halō mīdeia. *

Jisas ñig ut adō rauīd ara
(Mad 14:22-23; Mak 6:45-52)

¹⁶ Pen dugo magō u, Jisas bī nīpe gau am Ñig Waŋō Galili yaŋ amōm, ¹⁷ Jisas auaga rō, sībōn gō, kale nōp ñig magīb udōm kauyaŋ daun pro Kapaneam arnig hadla. ¹⁸ Areila nīñōl gī, yīgōn kub udōm, ñig u rala. ¹⁹ Pen kale rapīn ñig magīb ñig ut pīrīk aŋ au kilomida unbō mamīd aka kagoŋ jīŋ amōm nīñla, Jisas ñig adō u rauīd aueia. Kale nīñōm mīdmagō kub ara nīñōm pīñīŋ gīla. ²⁰ Pen Jisas haga, “Kale pīñīŋ gagmim. Yad nōp auabin,” a ga. ²¹ Anig hagō, kale pīñīŋ gagōm, nīp ud ñig magīb mīgan u līlō nīñōl gī, ñig magīb u uri nōp ram mīnōŋ arnig gīla mīgan u amjak ara.

Jisas nīp ulhai nīñla

²² Ruō nībi bī Ñig Waŋō Galili bōŋ lōdaŋ hanla gau gasī nīñōm nīñla, rol dugo ñig magīb aŋī ap nōp mīdeia nīñōm Jisas bī nīpe gau nōp ñig magīb anību arla; Jisas nīpe ke ñig magīb anību araga. ²³ Mīdlō nīñōl gī, ñig magīb rīmnap nībi bī rīmnap daun kub Daibirias nībō apōm, Bī Kub nīpe God nīp aij a gōm nan ñō ñīñla ka u ñig goŋ au pīdōŋ gīla. ²⁴ Pen nībi bī mīdeila gau nīñla, Jisas abe bī nīpe gau abe mīdageila; anību Jisas nīp ulhai nīñun a gōm, kale ñig magīb anīb gau amōm Kapaneam arla.

Yad bred rō, yīp udmim kamīŋ mīdeinabim, a ga

²⁵ Ñig Waŋō Galili am am bōŋ lōdaŋ amjakōm, Jisas nīp nīñōm hagla, “Manō hag ñeb bī. Ne magō mai i auban?” ō gīla. ²⁶ Hageila haga, “Kalōp manō nīñō hagabin, bred ñīnō ñīñbe mudun ga rō, yīp

ulhai nīŋ ajabim; pen nan gagep rō gīpin gau manō it u nīñmim yīp ulhai nīŋ ajagabim. ²⁷ Nan magō hij gīnig gab u udun, a gīmim wōg klō gagmim; God nīpe Bī Ñī nīpe nīñebir hagō aua rō, nan magō pōr mīdep nīpe ñīnab u udun, a gīmim, wōg klō gīmim,” a ga. *

²⁸ Anig hageia hagla, “Hon wōg nīhōn gīno, God nīp aij gīnab?” ō gīla.

²⁹ Hageila, Jisas haga, “God nīpe Bī yuō aua u, Bī anību nīp nīŋ udeinabim u, God nīp aij gīnab,” a ga. *

³⁰ Anig hageia hagla, “Hon nan gagep rō ap nīñeinabun u, hagnabun, ‘God nōp nōp yuōp,’ a gun, nōp nīŋ udnabun. Anīb u, hanīp nan gagep nīhōn rō gīnabōn? * ³¹ Hadame nōp apīs bac bī ram mīnōŋ kabō nōp mīdmīdōp aŋ gau mīdōm, nan mana a gīmīdal u ñīñmīdal. God Manō kalī klīñ rīkōm hagla, ‘Nīpe bred kumi kabō adō laŋ au nībō rīmnap kalīp ñō ñīñmīdal,’ a gīla,” a gīla. *

³² Anig hagla u pen Jisas kalīp pen haga, “Kalōp manō nīñō yabīŋ hagabin, Mosīs hadame gau bred kalīp ñō ñīñla bred anību, bred kumi kabō adō laŋ au nībō wasō. Bred kumi kabō adō laŋ au nībō bred nīñō anību, Bapī yad kalōp ñab. ³³ God bred nīpe u, God hag yuō, kumi kabō adō laŋ au nībō mīnōŋ nabōŋ it i apōm, nībi bī gau kalīp kamīŋ mīdep magō u ñab,” a ga.

³⁴ Jisas anig hageia hagla, “Bī Kub. Uri bred anību hanīp pōr nōp ñōl gī nōp mīdaimōn,” a gīla.

³⁵ Hageila, Jisas haga, “Yad nōp me bred kamīŋ mīdep bred anību. Nībi bī yīp aunabōl gau, kalīp kauyaŋ kīyō lagnab. Nībi bī yīp nīŋ udnabōl gau, kalīp kauyaŋ ñig nan gagnab. * ³⁶ Pen kalōp mīdō nōp hagajīn, yīp amgō nīñbim u pen yīp nīŋ udagpim. ³⁷ Bapī yīp hagōp nībi bī gau kale magōŋhalō yad aunabōl. Nībi

* 6:15: Jon 18:36 * 6:27: Jon 6:48-58 * 6:29: 1Jn 3:23 * 6:30: Mad 16:1; Jon 2:18 * 6:31: Eks 16:14-15; Nab 11:7-9; Sam 78:24 * 6:35: Jon 4:14

b+ yad aunaböl gau, hag yuagnabin, wasö yab+.³⁸ Pen n+hön: yad kumi kabö adö lañ au n+bö aubin u, gas+ yad n+ñbin adö u g+nam a gem auagpin; Bapi y+ip yuöp u, gas+ n+pe n+ñöm hagöp rö g+nam a gem aubin.³⁹ Bapi n+bi b+ y+ip hagöp gau kal+ip n+ñ m+dnö, ap ur gagn+m; manö kub hagep n+in u, yad g+nö, kale magöñhalö uraköl. An+g g+ nab u, Bapi y+ip yua u, n+ip aij g+ nab. *
⁴⁰ Bapi yad n+ip aij g+ nab u, n+bi b+ an an y+ip n+ñöm n+ñ udnaböl gau, kale magöñhalö pör pör nöp kam+ñ m+deinaböl. Pen manö kub hagep n+in u, yad ke g+nö kale magöñhalö uraknaböl,” a ga.

⁴¹ Pen Jisas, “Yad me, bred kumi kabö adö lañ au n+bö aubin u,” a ga u me, Juda n+bi b+ gau manö ali gu gu geila. ⁴² Juda n+bi b+ gau ali gu gu göm hagla, “B+ i, n+me nap n+pe u hon ke n+ñbun. N+pe Josep n+ñ n+pe Jisas nöp. An+ib u, n+pe aigöl g+ hagöp, ‘Yad kumi kabö adö lañ au n+bö aubin,’ a göp?” ö g+la. *

⁴³ An+g hageila, Jisas pen haga, “Ali gu gu gagmim. ⁴⁴ N+bi b+ ap n+pe ke y+ip n+ñ udagnab. God n+ip gas+ aij nö nöp me, y+ip auö, manö kub hagep n+in hain u yad g+nö n+pe kauyañ uraknab. * ⁴⁵ B+ God manö hagep b+ gau kale God Manö kal+ kliñ riköm hagla, ‘God n+pe n+bi b+ an+ib gau magöñhalö kal+ip hag n+ nab,’ a g+la. N+bi b+ Bap kal+ip manö hag nö n+ñ udnaböl gau, kale magöñhalö y+ip aunaböl. * ⁴⁶ N+bi b+ r+imnap kale God n+ip amgö n+ñagpal; yad B+ n+pe yuö aunö u nöp Bapi n+ip amgö n+ñbin. *

⁴⁷ “Pen yad kalöp n+ñö yab+ hagabin, n+bi b+ y+ip n+ñ udnaböl gau, pör m+dep magö an+bu hadö udöm, pör pör nöp m+deinaböl. *

⁴⁸ Bred n+ñöm kam+ñ m+deinaböl u, yad me bred an+bu. * ⁴⁹ Nahai itañ b+ hadame gau ram m+ñöñ kabö nöp

m+dm+döp an gau m+dnöm, nan mana u n+ñla u pen m+dn damöm umla. ⁵⁰ Pen bred Bap hag yuö kumi kabö adö lañ n+bö auöp bred an+bu, n+bi b+ n+ñöm, kam+ñ pör pör nöp m+dnöm umagnaböl.

⁵¹ “Yad ke bred kam+ñ kumi kabö adö lañ au n+bö aubin u. N+bi b+ an an bred an+bi n+ñ an yañ l+ naböl u, pör nöp pör nöp kam+ñ m+deinaböl. Bred hagabin an+bi hañ romañ yad u me. N+bi b+ ram m+ñöñ it i pör nöp pör nöp kam+ñ m+dnaiöl, a gem, hañ romañ yad u n+ nabin,” a ga.

⁵² Jisas an+g hageila, Juda n+bi b+ an+ib gau kale ke nöp manö pen pen hagöm, r+imnap hagla, “B+ i aigöl göm, han+ip hañ romañ n+pe u nö n+ñ nabun?” ö g+la.

⁵³ Hageila, Jisas kal+ip haga, “Yad kalöp n+ñö yab+ hagabin, kale B+ N+ n+pe hañ romañ n+pe, hagape n+pe n+ñagnabim u, kam+ñ m+dep magö u kalöp an dañ m+dnagnab. ⁵⁴ N+bi b+ an hañ romañ yad, hagape yad n+ñ nab u, n+pe kam+ñ pör m+dep magö u hadö udöp n+ñöm manö kub hagep n+in u yad g+nö n+pe kauyañ uraknab.

⁵⁵ “Pen n+hön: hañ romañ yad u nan n+ñeb yab+; hagape yad u n+g n+ñeb yab+. ⁵⁶ N+bi b+ an an hañ romañ hagape yad n+ñ naböl gau, yad an dañ m+deinaböl; yad kal+ip an dañ m+deinabin. ⁵⁷ Bapi pör pör nöp kam+ñ m+dnöp u, n+pe y+ip yua u, y+ip gö kam+ñ m+dpin u me, n+bi b+ y+ip ud an kal+ip dañ l+ naböl gau, kal+ip u rö nöp gö, kam+ñ m+deinaböl. *

⁵⁸ Manö adö an+bu me, bred kumi kabö adö lañ au n+bö auöp, a g+pin. Bred an+bu, ap+is bac b+ nan mana a g+pal u n+ñöm m+dn damöm umla rö wasö; n+bi b+ bred yad hagaj+in u n+ñ an yañ l+ naböl u, kam+ñ pör nöp pör nöp m+deinaböl,” a ga.

N+bi b+ iru nöp Jisas n+ip arö g+la

⁵⁹ Jisas Juda magum gep ram Kapaneam au m+dnöm, manö an+bu

* 6:39: Jon 10:28-29; 17:12 * 6:42: Mad 13:55 * 6:44: Jon 6:65 * 6:45: Ais 54:13 * 6:46: Jon 1:18 * 6:47: Jon 3:15-16 * 6:48: Jon 6:32,58 * 6:57: 1Jn 3:24

hagö, ⁶⁰ nibi bi nipe gau iru nöp niñöm hagla, “Jisas manö hagab anibu manö klö yabił. Manö nipe niñ udun rö lagöp,” a gıla.

⁶¹ Kale aıi gu gu göm hageila, Jisas ke niñöm haga, “Manö hagpin anibu niñmim gası iru niñmim arö gun a gıpim ar? ⁶² Pen Bi Ni nipe kumi kabö adö lañ au midöm aua u, nipe ka anıb adö au lañ kauyan ado gi areinab u, kale gası niñön niñnabim? ⁶³ God Ana kamıñ midep magö u ñö, nibi bi kamıñ linaböl; nibi bi klö kale ke kamıñ lagnaböl, wasö yabił. Yad manö kalöp hagpin u, manö anıbu gö, God Ana kalöp apöm, kamıñ midep magö u kalöp niñnab niñöm kale kamıñ linabim,” a ga. ⁶⁴ Pen Jisas nipe nöd nöp, nibi bi an nıp niñ udagnab, an nıp mumug niñnab u niña u me, nipe haga, “Kale rımnab yıp niñ udagpim,” a ga. * ⁶⁵ Pen manö rımnab halö hagöm haga, “Adö anıbu nöp kalöp hagpin, nibi bi ap gası nipe ke nöp niñöm yıp niñ udagnab; Bapi nöp geinab u me, nibi bi ap yıp apöm yıp niñ udnab,” a ga. *

⁶⁶ Jisas manö anıbu hag juö niñöl gi, nibi bi apöm manö nıp niñmidal gau, iru nöp nıp arö göm, ke ke arla. ⁶⁷ Anıg göm arlö niñöl gi, Jisas bi nipe unbö mıgan lañ u kalıp hag niñöm haga, “Kale u rö nöp yıp arık arnabim aka?” ga.

⁶⁸ Hageia, Saimon Pida haga, “Bi Kub. An nıp arun? Manö ne hagabön u niñun me, pör pör nöp midainabun. ⁶⁹ Hon nöp niñ ud-pun rö, hon niñbun, God nipe Bi Uı hanıp yuöp u, ne Bi anıbu me u, a gi niñbun,” a ga. *

⁷⁰⁻⁷¹ Saimon Pida anıg hageia, Jisas pen Saimon Iskariod ni nıpe Judas u, hainö nıp mumug niñnab u niñöm, kalıp haga, “Yad kalöp bi unbö mıgan lañ udpin u pen bi kale aıi ap kıjaki bi nıpe,” a ga.

* **6:64:** Jon 13:11

* **6:65:** Jon 6:44

* **6:69:** Mad 16:16

* **7:1:** Jon 5:18

* **7:2:** Lep 23:34

* **7:5:** Ap 1:14

7

Jisas niñmam hain nıp manö hagla

¹ Hainö pen Juda bi kub gau Jisas nıp alnıg geila niñöm Jisas ram niñön Judia gau ajagmidöp; ram niñön Galili gau nöp ajmidöp. *

² Pen Juda niñ kub kale, ram bada pro göm niñ rımnab hanbal niñ u söl söl ga niñöm, * ³ Jisas niñmam hain gau mideia u apöm nıp hagla, “Ne mıgan anıbi arö gımön ram niñön Judia ammön, nibi bi manö nöp niñbal gau kalıp nan gagep rö gıpan u gö niñnaböl. ⁴ Bi kale bi kub midnıg gıñnaböl gau, nan kale gau pi göm gagnaböl; waiö yabił gıñnaböl. Anıb u, ne nan ke yabił gıpan rö, nibi bi iru midpal añ au nan gagep rımnab gö, nibi bi magöñhalö niñnaböl,” a gıla. ⁵ Pen Jisas niñmam nıpe ke gau nıp niñ udagla. *

⁶ Anıg hageila, Jisas pen kalıp haga, “Kale niñ mai arun a gıñnabim u arnıg arnabim; pen niñ yad arep u auagöp niñöm yade uri aragnabin. ⁷ Nibi bi niñön naböñ it i gau, kalöp bi mulu kal niñöl it ap midagöp. Pen yad nıbi bi niñön naböñ it i gau, nan si nan naij gıpal u hag waiö linö yıp mulu kal niñbal. ⁸ Anıb u, Ram Bada niñ kub söl auab rö, kale Jerusalem armim; pen yad niñ arep u auagöp rö, yad aip aragnabin,” a ga. ⁹ Anıg hagöm, nıpe ram niñön Galili mideia.

Ram Bada niñ kub aua niñöm Jisas Jerusalem ara

¹⁰ Pen Jisas niñmam bi gau Jerusalem arla niñöm Jisas nıpe agamıj hain ara. ¹¹ Juda bi kub gau, “Jisas mai?” ö göm, nibi bi iru nöp ap mideila gau kalıp hag niñla. ¹² Pen nıbi bi yıharıñ gau, Jisas manö u kale ke hag niñ hag niñ göm, rımnab hagla, “Nıpe bi aıj ap,” a gıla; rımnab pen hagla, “Wasö, nıpe nıbi bi gau kalıp wai ñöb bi,” a gıla. ¹³ Pen nıbi

bî yîharîŋ gau, Juda bî kub anîb gau kalîp pîñîŋ gîla rō, kale manō rîmnap waiō hagagla.

¹⁴ Ram Bada ñîñ kub kale anîbu ñîñ rîmnap padia. Yōp ñîñ bad ap nōp mîdō, Jîsas apjakōm, God sabe gep ram u amōm, nîbi bî gau kalîp manō hag ña. ¹⁵ Jîsas manō hag ñîñ mîdō nîŋöl gî, Juda bî kub gau aiō gōm hagla, “Bî i skul hagaga u pen aigöl gōm manō gau magōŋhalō nîŋöb?” ö gîla. *

¹⁶ Anîg hageila, Jîsas haga, “Manō yad hag ñabin u, gasî yad ke nîŋem hag ñagabin; Bî yîp hag yuō aunō u nōp yîp gasî ñō hag ñabin. * ¹⁷ Nîbi bî an, God hagöp rō gînam, a gōm, gî ud arnab u, God nîpe manō yîp ñab hagabin aka manō yad ke hagabin u, nîŋnab. ¹⁸ Kale nîŋbim, nîbi bî an manō nîpe ke hagnab u, hib yad ap rannîm, a gōm, manō gau nîbö gau nîbö udōm hagnab. Pen bî an nîpe bî nîpe hag yua hib nîpe nōp ap rannîm, a gî gasî nîŋnab u, bî anîbu bî kabō göl manō nîŋö nōp hagab; nîpe manō pîral rîmnap hagagnab. * ¹⁹ Mosîs, God haga haga rō kalîp lo manō hag ña u pen lo adō anîb gau kale bî ap gagpîm. Pen yad manō ap mîdöp wasō, yîp yîharîŋ alnîg gabim,” a ga. *

²⁰ Jîsas anîg hagö, nîbi bî ap mîdeila gau hagla, “Nōp an alnîg gab? Nōp kijaki abanî lajîp hagabön,” a gîla. *

²¹ Hageila, Jîsas haga, “Yad nan gagep añî ap gîñö, kale magōŋhalō pa gîñî gîpe.* ²²⁻²³ Kale Mosîs God lo manō haga rō, ñîñ kale gau yag daumîm, ñîñ unbō mudun jîŋ u mîdmîm, ruō raleb ñîñ u waŋ hañ rîkpîm. Gîpîm anîbu, Mosîs nîpe wasō, nahai îtaŋ bî nōd ît gōm gîmîdal nagi adō u me anîg gîpîm. Pen hañ rîkep ñîñ raleb anîbu, ñîñ rîmnap God nîp sabe gep ñîñ u nōp

lînab, pen mîñî God nîp sabe gep ñîñ u, a gîmîm, arō gagpîm; hañöwañö hañ rîkpîm. Gîpîm anîbu rō, yad God nîp sabe gep ñîñ u bî ap nîp gîñö, hañ romanî magōŋhalō kamîŋ lōp u, kale ai gîñîg yîp nîŋbe mulu lugöp? * ²⁴ Anîb u, hainō manō adō adō nōp nîŋmîm hagagmîm; kabō rō gîñab adō u nîŋ aij gîmîm haggmîm,” a ga.

“Jîsas me Kraîs u aka?” gîla

²⁵ Jerusalem nîbi bî rîmnap hagla, “Juda bî kub gau bî alnîg gaböl bî me i aka? ²⁶ Pen nîŋîm! Nîpe nîbi bî anî kub i manō hagö nîŋöl gî, pen manō ap hagagaböl. Anîb u, kale ke nîŋbal nîpe Kraîs u yîjîg göl rō lōp! ²⁷ Pen nîpe Kraîs u auböp u, hon nîpe ram mîñnōŋ gai nîbö auöp u nîŋagbnop; pen bî i nîpe ram mîñnōŋ gai nîbö auöp u hon magōŋhalō nîŋbun. Anîb u, nîpe Kraîs u wasō,” gîla. *

²⁸⁻²⁹ Pen Jîsas nîpe God sabe gep ram raul yanî manō hag ñöl gî nōp mîdōm, meg magö dap ranōm haga, “Kale gasî nîŋbim, kale yîp nîŋ aij yabîñ gîmîm, gai nîbö aunō u nîŋbim. Pen wasō. Gasî yad ke nōp auagnō. Bî yîp hag yuō aunō u, nîpe Bî kabō göl, Bî manō nîŋö nōp hagab. Yad nîpe aip mîdem, yîp hag yuō aunō rō, nîp nîŋbin; pen kale nîp nîŋagpîm,” a ga. *

³⁰ Anîg hagö, nîp ud sîsî lun a gōm nîŋla u pen ñîñ nîpe auaga rō, bî ap nîp ud sîsî laga. * ³¹ Pen nîbi bî anîb gau, nîbi bî iru nōp Jîsas nan gagep gau ga nîŋöm hagla, “Kraîs u hainî aunab a gîpal u, pen nan gagep iru yabîñ gōm, bî anîbi gab rō gîñîm rō lagnab,” a gîla. Gasî anîbu nîŋöm kale hagla, “Jîsas nîpe Kraîs u nōp,” a gōm, nîp nîŋ udla.

Juda bî kub gau, Jîsas nîp am dauim, a gōm, bî rîmnap hag yula

* **7:15:** Mad 13:54; Luk 2:47 * **7:16:** Jon 12:49; 14:10 * **7:18:** Jon 8:50 * **7:19:** Ap 7:53; Ro 2:21-24 * **7:20:** Jon 8:48; 10:20 * **7:21:** God nîp sabe gep ñîñ u nan gagep ñîg wañö Bedesda u ga u nîŋöm pa gîñî gîla. * **7:22-23:** Lep 12:3; Jen 17:9-13; Jon 5:8-10,16 * **7:27:** Jon 7:41; 9:29 * **7:28-29:** Mad 11:27; Jon 8:55 * **7:30:** Jon 7:44

32 Pen nîbi bî gau Krais manö anîbu agamîj hageila niñöm, Perisi bî kub gau abe, bî God nîp nan sabe gep bî kub gau abe, Jisas nîp am ud sîsî lîmim daumim, a göm, God sabe gep ram abad mîdmîdal polisman rîmnap hag yula.

33 Jisas pen haga, “Yad rapîn magö ap mîdem, Bî yîp yuö aunö u ado gî arnabin. 34 Yîp gai aröp a gîmim ulhainabim u pen niñagnabim. Yad arnabin adö u, kale hain gîmim rö lagnab,” a ga. *

35 Anîg hageia, Juda bî kub gau kale ke nöp hagla, “Nîpe gai arnab, nîp niñagnabun? Nîpe am Juda nîbi bî ju am Grik nîbi bî aip mîdpal gau amöm, nîbi bî anîb gau kalîp manö hag ñöl gî mîdeinab aka niñön? 36 Pen nîpe ai gînîg hagöp, ‘Yîp gai aröp a gîmim ulhainabim u pen niñagnabim. Yad arnabin adö u, kale hain gîmim rö lagnab,’ a göp?” ö gîla.

God Ana ñîg ilam ajöñ rö juöm aunab

37 Juda Ram Bada ñîn kub kale anîbu, ñîn hain, ñîn kub yabîl u, Jisas uraköm, meg magö dap ranöm haga, “Nîbi bî an rugu mîlep gînim u, yad apöm ñîg niñöl. * 38 Nîbi bî yîp niñ udnaböl gau, God Manö hagöp rö, ñîg kamîñ mîdep u añ kalîp dan nîbö ilam juöm aunab,” a ga. * 39 Ñîn anîbu Jisas umöm uraköm Nap nîp araga adö u me, Jisas nîpe Ana u nîbi bî gau kalîp ñaga. Pen ñîg ilam juöm aunab manö haga anîbu îl anîgöl mîdöp: nîbi bî Jisas nîp niñ udnaböl gau, Jisas nîpe Ana u kalîp ñînab, a göm haga. *

Kale ke ud asîk ke ke lîla

40 Jisas anîg hagö, nîbi bî iru nöp mîdeila anîb gau, rîmnap manö haga anîbu niñöm hagla, “Bî i, nîpe bî God Manö hagep aunab a gun abad mîdmîdun u,” a gîla. *

41 Rîmnap hagla, “Wasö, nîpe Krais u!” a gîla.

Anîg hageila, rîmnap pen hagla, “Wasö, Jisas nîpe Galili nîbö; Krais u nîpe Galili nîbö auagnab! * 42 God Manö u hagöp rö, Krais u, Depid rîkö rîklö rîk dam dapîl göm, Krais u Depid daun nîpe Bedlehem au yag daunaböl,” a gîla. * 43 Jisas manö anîbu hageia niñöm, nîbi bî iru mîdeila anîb gau asîk ke ke lîla. 44 Rîmnap nîp ud sîsî lun dam manö kub hagnîg ud arun a gîla u pen bî añî ap nîp udaga.

Juda bî kub gau Jisas manö haga u niñ udagla

45 Pen God sabe gep ram polisman gau ado gî arlö niñöl gî, bî God nîp nan sabe gep bî kub gau abe, bî Perisi gau abe kalîp hagla, “Bî anîbu nîp niñön gînîg dauagpim?” ö gîla.

46 Hageila, God sabe gep ram polisman anîb gau hagla, “Nîbi bî rîmnap gau bî anîbu manö aij yabîl hagöp rö hagagpal,” a gîla. *

47 Anîg hageila, pen bî Perisi gau pen hagla, “Bî pir alöp anîbu, nîbi bî rîmnap nîpe niñö hagöp a göm niñbal rö, kale u rö nöp niñbim ar? 48 Hon bî kub bî ap aka bî Perisi bî ap Jisas nîp niñ udagpun. * 49 Nîbi bî gai i kale lo manö u niñagpal rö, God kalîp mulu kal niñöm gî naij yabîl gînab,” a gîla.

50 Pen bî kale Nikodimas, bî au nöd sîbön yan amöm, Jisas nîp manö rîmnap hag niñ a bî anîbu me, kalîp haga, * 51 “Hon Juda lo adö u, bî ap nîp yîharîñ pen ilön ñun gî naij gagnabun; manö kub hagun manö îl ap niñjun nöp me, anîg gînabun,” a ga.

52 Anîg hageia hagla, “Ne u rö nöp Galili nîbö rö? God Manö u amgö lî niñ dammön niñnabön, bî God manö hagep ap Galili nîbö auagnab,”

* 7:34: Jon 8:21; 13:36 * 7:37: Lep 23:36; Ais 55:1; Jon 4:14 * 7:38: Ais 58:11 * 7:39: Jon 16:7; 20:22; Ap 2:4 * 7:40: Jon 6:14 * 7:41: Jon 1:46 * 7:42: Sam 89:3-4; Mai 5:2 * 7:46: Mak 1:22 * 7:48: Jon 12:42 * 7:50: Jon 3:1-2 * 7:52: Jon 7:41-42

a gila. * ⁵³ Anig hageila kale ke ram kale arla.

8

Nibi amöm bi ap aip udlö

¹ Pen Jisas Olip Dum ara. ² Ruö ram ru dam la niñöm, kauyañ ado gi God sabe gep ram u auö, nibi bi iru nöp apöm nüp binig gígabö geila niñöm nipe asik midöm, kalip manö hag ñi mideia. ³ Jisas anig göl manö hag ñi midö niñöl gi, bi lo manö hag ñeb bi gau rimnap abe, bi Perisi rimnap abe, kale nibi ap am bi ap aip udajip, nibi u nüp dap nibi bi mideila amgö ilö adö au urak ñöm, ⁴ Jisas nüp hagla, “Manö hag ñeb bi. Nibi i bi halö u pen bi ap aip udajil niñun daubun me i. ⁵ Mosís lo hanip ña u haga, ‘Nibi anib gau rö, kabö ju pak lilö umöl,’ a ga. Pen ne niñön hagnabön?” ö gila. * ⁶ Kale manö piral hagla anibu, anig hagno, Jisas niñön hagö, nüp manö kub hagun a göm hagla.

Pen Jisas nipe ubör yihön göm, halpil adö u ñimago manö magö rimnap kali kliñ riköl gi mideia. ⁷ Pen kale Jisas nüp manö anibu rö hag niñöl gi mideila, nipe jöl yijig göm kalip haga, “Bi nan si nan naij gagöp ap midainim u, kabö ud nibi anibi nöd paknim,” a ga. * ⁸ Anig hagöm kauyañ giyañ göm, niñön yañ manö magö rimnap kali kliñ rik midö niñöl gi, ⁹ bi Jisas nüp manö kub hagun a gila anib gau, Jisas manö haga anibu niñöm, bi majö majö arik arla niñöm bi gau magöñhalö añi añi arö göm ke ke am hakla; Jisas aip nibi u aip nöp midailö. ¹⁰ Jisas nipe jöl yijig göm, nibi anibu nüp haga, “Bi gau mai? Bi nöp manö kub hagnim ap midagöp ar?” a ga. ¹¹ Hageia, nibi u haga, “Bi Kub. Bi yip manö kub hagnim ap midagöp,” a ga. Hageia, Jisas haga, “Yad u rö nöp nöp manö kub

hagagnabin. Pen nan si nan naij gimidan u hainö gagmön; uri ne aru,” a ga. *

Nibi bi niñön naböñ it i midpal gau mailö kale me Jisas

¹² Jisas manö ap nibi bi gau kalip kauyañ hagöm haga, “Nibi bi niñön naböñ it i midpal gau, yad mailö kale midpin. Nibi bi an yip hain göm ajeinab u, sibön an gau rö ajageinab; pör middep mailö aij u udöm ajeinab,” a ga. *

¹³ Jisas anig hageia, bi Perisi gau nüp pen hagla, “Manö ne ke hag ñiban u, hon niñbun manö anibu udun rö lagöp,” a gila.

¹⁴ Anig hageila, Jisas haga, “Manö anibu yad ke hagabin u pen manö niñö hagabin. Pen niñön: yad aubin gau niñem, arnabin gau abe niñem gipin. Pen kale, yad aubin gau niñagmim, arnabin gau abe niñagmim gipim. * ¹⁵ Kale manö ud asik göl gi, ‘Adö u gi aij gipim; adö u gi naij gipim,’ a gabim u, nibi bi niñön naböñ it i gasi niñöm hagpal rö nöp hagabim. Pen yad bi ap nüp manö kub hagagabin. * ¹⁶ Bapi yip yuö aunö u, nipe yad aip midpul rö, yad manö ud asik ginig, niñö nöp hagem manö ud asik ginabin. * ¹⁷ Lo manö kale adö u hagpim, ‘Nibi bi niñöp manö adö añi nöp hagnabil u me, nibi bi niñöm hagnaböl, u niñö hagpil, a ginaböl,’ a gipim. * ¹⁸ Lo kale hagöp anibu rö, yad aigale bi rö midpin u, yad ke manö hadö hagpin; pen Bapi yip yuöp u abe yad aigale bi rö midpin manö u hadö hagöp. Manö hol apil manö añi nöp hagpul u me, niñö hagpil a gibep,” a ga. *

¹⁹ Anig hageia, nüp hagla, “Nap ne mai?” ö gila.

Hageila, Jisas pen haga, “Kale yip niñagpim rö, Bapi yad nüp u rö nöp niñagpim. Yip niñbep, Bapi yad u rö nöp niñbep,” a ga.

* **8:5:** Lep 20:10; Dud 22:22-24 * **8:7:** Dud 17:7 * **8:11:** Jon 5:14 * **8:12:** Ais 49:6; Jon 1:4-9; 9:5; 12:46 * **8:14:** Jon 5:31-32; 7:28 * **8:15:** Jon 12:47 * **8:16:** Jon 5:30; 8:29 * **8:17:** Dud 19:15 * **8:18:** 1Jn 5:9

20 Jisas God sabe gep ram raul, mani kale God n̄p ñeb dap yubal miḡan u, manö an̄bu hag ñi m̄deia pen ñin n̄pe auaga rö, b̄ ap n̄p ud sisi laga. *

Yad arnabin gau kale aragnabim

21 Jisas kal̄p kauyaḡ haga, “Yad ar̄k areinabin; ȳp uḡhai n̄ḡnabim u pen kale nan si nan naij göl gi nöp m̄dmim umnabim rö, yad arnabin gau kale aragnabim,” a ga. *

22 An̄ḡ hageia, Juda b̄ kub gau hagla, “N̄pe hagöp, ‘Yad arnabin gau kale aragnabim,’ a göp u, n̄hön ḡn̄ḡ an̄ḡ hagöp? N̄pe ke al pak l̄n̄ḡ göm an̄ḡ hagöp aka?” ḡla.

23 An̄ḡ hagla u pen Jisas kal̄p haga, “Kale yaḡ n̄bö; yad laḡ n̄bö. Kale m̄nön naböḡ iḡ i n̄bö; yad m̄nön naböḡ iḡ i n̄bö wasö. *

24 An̄b u n̄ḡem me hagpin, ‘Kale nan si nan naij göl gi nöp m̄dmim umnabim,’ a ḡpin. Pen ȳp, Yad M̄dpin Rö M̄dpin,* n̄ḡ udageinabim u, nan si nan naij ḡac halö m̄dpim rö m̄dmim, umnabim,” a ga.

25 An̄ḡ hageia, n̄p hag n̄ḡöm hagla, “Ne an?” ö ḡla.

Hageila, Jisas haga, “Yad kalöp pör nöp hag ñabin rö nöp m̄dpin. 26 Kalöp manö kub hag ḡnam adö u, manö iru nöp m̄döp. B̄ ȳp hag yuö aunö u, magöḡhalö n̄ḡ aij göp rö, ȳp ḡas̄ ñö n̄ḡöl ḡi, yad pen n̄bi b̄ gau kal̄p hag ñabin,” a ga.

27 Jisas n̄pe Nap manö hag ña an̄bu n̄ḡagla rö, kal̄p haga, 28 “B̄ Ñi n̄pe n̄p ud ḡilaḡ l̄nabim ñin u, ḡinab ḡinab rö n̄ḡmim ñin añbu n̄ḡnabim, Yad M̄dpin Rö M̄dpin me. Yad nan ap ke nöp n̄ḡem ḡagpin; Bap manö ȳp hagöp rö nöp hag ñabin u, n̄ḡnabim. * 29 B̄ ȳp yuö aunö u, yad aip m̄döp. N̄p aij göp

adö u nöp pör pör ḡpin rö, ȳp arö gagöp; yad aip nöp m̄döp,” a ga.

30 Jisas manö an̄bu hagö n̄ḡöl ḡi, n̄bi b̄ iru nöp n̄p Kraiss u a göm, n̄ḡ udla. 31 Pen Jisas n̄pe Juda n̄bi b̄ n̄p Kraiss u a göm n̄ḡla an̄b gau kal̄p haga, “Kale manö yad böḡ nöp n̄ḡ udmim, hagpin rö nöp ḡeinabim u me, n̄ḡö nöp n̄bi b̄ yad m̄deinabim. 32 An̄ḡ ḡeinabim u, God n̄pe aigale B̄ rö m̄döp u n̄ḡmim, naḡi wög rö ḡpin u arö ḡmim, m̄d aij ḡinabim,” a ga.

33 An̄ḡ hageia hagla, “Manö hagpan an̄bu n̄hön? Hon bac Ebrahim ñi pai n̄pe m̄dpun u, hon n̄bi b̄ r̄mnap kal̄p naḡi wög rö ḡagpun. An̄b u, han̄p n̄hön ḡn̄ḡ, ‘Naḡi wög rö ḡpin u arö ḡmim, m̄d aij ḡinabim,’ a ḡpan?” ö ḡla. *

34 Hageila, Jisas haga, “Yad kalöp n̄ḡö yab̄l hagabin, n̄bi b̄ nan si nan naij ḡpal gau, nan si nan naij gep magö u nöp naḡi wög gep n̄bi b̄ rö m̄dpal. * 35 Naḡi wög gep b̄ ap, nap n̄pe ram u pör m̄dagnab; hainö b̄ ke n̄bö mani yuöm n̄p rauö, nap nöd n̄bö ram n̄pe u arö göm, ram ke aramöm nap hain n̄bö u n̄p naḡi wög ḡinab. Pen ñi ap nap ram au kuö n̄pe pör pör nöp m̄dnab. 36 God Ñi n̄pe kalöp n̄bi b̄ rauöm naḡi m̄dpim u hub̄k yueinab u, kale naḡi wög ḡm̄dim u böḡ nöp arö ḡmim, m̄d aij yab̄l ḡinabim. 37 Kalöp Ebrahim r̄kö r̄klö r̄k dam dap̄l göm auö m̄dpim u n̄ḡbin u pen manö hagpin u udagmim, ȳp al pak l̄n̄ḡ ḡabim. 38 Yad Bapi aip m̄dem n̄ḡbin rö kalöp hag ñabin; pen kale, nap kale u manö hagöp adö u nöp ḡabim,” a ga.

39 Hageia hagla, “Bapi hon me Ebrahim,” a ḡla.

Hageila, Jisas haga, “Kale Ebrahim ñi pai n̄pe m̄daibep rö, n̄pe

* 8:20: Jon 7:30 * 8:21: Jon 7:34; 13:33 * 8:23: Jon 3:31 * 8:24: God Manö adiḡ Eksodas u (Eks 3:14) God hib n̄pe ke hagöm, Yad M̄dpin Rö M̄dpin a ga. Pen aui Jisas abe hib n̄pe ke hagöm, Yad M̄dpin Rö M̄dpin a ga. An̄b u, Juda n̄bi b̄ gau r̄mnap, manö haga u n̄ḡöm, Jisas n̄p mulu kal n̄ḡöm, al pak lun a ḡla. * 8:28: Jon 3:14 * 8:33: Mad 3:9 * 8:34: Ro 6:16,20 * 8:39: Mad 3:9

gim+döp rö gı̄bep. * 40 Yad God manö hagöp rö nīnem, manö nīnjō yabīt u kalöp hag nībin u pen yı̄p alnīg gabim. Pen kale gīnīg gabim anı̄bu rö, Ebrahim nīpe gaga. 41 Anı̄b u, nap kale ke u göp rö, kale ke anı̄b unbö rö nȫp gabim,” a ga.

Anı̄g hageia hagla, “Hanı̄p bi si udöm rīkagpal; God añī me Bapi hon yabīt,” a gīla. *

Seden nīi pai nīpe

42 Anı̄g hageila, Jisas pen haga, “‘God añī me Bapi hon yabīt,’ a gīpim u pen God nīpe Bapi kale mīdböp, yad God nībö apem, uri aui mīdpin u nīnmim, yı̄p mīdmagö lībep. Yad gau mīdem, gasī yad ke nīnem auagnö; God aip mīdul, yı̄p nīnebir hag yua, aui aunö. 43 Anı̄b u, manö yad u nīhön gīnīg nīn aij gag-pim̄n Gīpim anı̄bu, hon nīnagun a gīmim gīpim. 44 Kale nap kale kījaki nīi pai nīpe mīdpim u me, nīp aij göp adö u nȫp gun a gīmim nīnbim. Nīpe nȫd īt göm, nībi bī gau kalı̄p al pak līmīdöp rö, nagī adö nīpe anı̄bu anı̄g göl nȫp mīdöp. Gasī aij rīmnap, gasī nīnjō rīmnap nīnagöp yabīt; nīpe manö nīnjō rīmnap nīnagöp. Manö piral hagab u, manö yöl nīpe me u. Nīpe pör nȫp manö pir alab; pir alep īt u kījaki me u. * 45 Pen yad kalöp manö nīnjō nȫp hagabin u me, kale nīnmim udagpim. 46 Pen yad gīpin u nīnmim, adö u nan si nan naij gīpan, a gīmim hagmim rö lagöp. Anı̄b u, yad manö nīnjō nȫp hagpin u nīnmim, kale nīhön gīnīg manö yad nīn udagpim? * 47 Nībi bī God pīg mīdpal gau, manö nīpe u udpal. Pen kale nīp pīg mīdagpim rö, manö nīpe u udagpim,” a ga. *

Ebrahim hainö yag daula, yad nȫd mīdpin, a ga

48 Juda bī kub gau Jisas nīp hagla, “Ne bī Sameria nībö, nȫp kījaki aban alöp, a gīpun u, nīnjō hagpun aka?” gīla. *

49 Hageila, Jisas haga, “Yı̄p kījaki aban alagöp. Yad Bapi hib nīpe u hagnö adö arab pen kale hib yad u hagpe au gīyan ap lugab. 50 Hib yad u ke hagnö adö arnīm a gī gasī u nīnagpin; pen God nīpe nībi bī nīhön nīhön gajal nīn aij göp u, nībi bī hib yad haglö adö aran a gī gasī u nīnjōb. 51 Kalöp nīnjō hagabin, nībi bī an manö yad u nīnöm, hagpin rö gīnab u, nīpe umagnab; nīpe pör nȫp pör nȫp kamı̄n mīdeinab,” a ga. *

52 Jisas anı̄g hageia, kale hagla, “Ne manö hagpan anı̄bu nīnun nīnbun, nȫp kījaki aban alöp hagabön. Ebrahim abe, bī God manö hagep gau magȫnhalö abe umla, pen ne nīhön gīmön hagpan, ‘Nībi bī an manö yad u nīnöm, hagpin rö gīnab u, umagnab; nīpe pör nȫp pör nȫp kamı̄n mīdeinab,’ a gīpan? 53 Bac hon Ebrahim abe, bī God manö hagep gau magȫnhalö abe umla rö, bī anı̄b gau bī pro, yad bī kub a gī gasī u nīnban aka?” gīla.

54 Hageila, Jisas haga, “Hib yad ke hagnö adö arböp, nan yı̄harı̄n rö lībȫp. Pen bī hib yad hagö adö arab bī anı̄bu Bapi yad. Kale bī añī anı̄bu nȫp nīp, God hon, a gīpim. 55 God hon, a gīpim u pen nīp nīnagpin; pen yad nīp nīnbın. ‘Nīp nīnagpin,’ a gībnep, kale manö piral hagpin rö hagbnep. Anı̄b u, yad nīp nīnbın u me, manö hagöp rö gīpin. 56 God hadame nȫp nap Ebrahim nīp hagöm, yad Jisas mīnī apem mīdpin nīn ī nȫp hagöm, ‘Nīn hain u aunab,’ a ga. Pen nap Ebrahim God manö haga u nīnöm, manö anı̄bu God nīnjō hagöp, a göm, gasī halö mīdöm nīnī lȫl gī mīdeia; nīn anı̄bu nīnöm mīnī mīnī ga,” a ga.

57 Anı̄g hageia, Juda bī gau hagla, “Mī ne nīn juöl mīhȫp ado gī da unbö sīdūn lān rö mīdagpan u pen ne nīhön gīmön, Ebrahim hadame dagol gau ga u nīnjō, a gīpan?” ö gīla.

* 8:41: Ais 63:16 * 8:44: 1Jn 3:8 * 8:46: 2Ko 5:21; 1Pi 2:22 * 8:47: 1Jn 4:6 * 8:48: Mak 3:21-22 * 8:51: Jon 5:24

⁵⁸ Hageila, Jisas kalıp haga, “Kalöp niñö yabił hagabin, Ebrahim niñ yag dauagep adö u, Yad Midpin,” a ga. *

⁵⁹ Jisas anig hageia, niñ kabö ju al paklinig geila, pen God sabe gep ram raul mideia u hil gi löm höñ amöm ara.

9

Bı ap yag daula ñin u nöp amgö we ga, Jisas gö amgö ñil niña

¹ Pen Jisas bi niñpe gau aip amöl gi niñla, bi yag daula ñin u nöp amgö we ga ap mideia. ² Jisas bi niñpe gau bi anıbu niñöm Jisas niñ hagla, “Manö hag ñeb bi. Bi an nan si nan naij gajıp, bi anıbi yag daula ñin u amgö niñpe u we ga? Niñpe ke aka niñme nap gajıl göp?” ö gıla. *

³ Hageila, Jisas haga, “Amgö niñpe we ga u, niñpe ke aka niñme nap nan si nan naij gajıl gagöp. Pen amgö niñpe we ga u, niñbi bi gau God niñpe Bı klö unbö ke a göm niñ aij gılan a göm ga. *

⁴ Miñi sidö an magö i, Bı yıp yuö aunö u, wög niñ u gun. Sıb ginig gab niñöm hon wög gun rö lagnab. ⁵ Yad niñnön nabön it i midpin magö i, niñbi bi niñnön nabön it i midpal gau mailö kale u yad midpin,” a ga. *

⁶ Jisas manö anıbu hagöm, niñnön yan kiñu alöm, gö kiñu lö, udöm bi amgö we ga u niñ amgö niñpe au löm, * ⁷ haga, “Siloam wanö ammön, amgö ne u ñig limön,” a ga. Anig göm hag yuö, am ñig löm, amgö u ñil niñöm, ram niñpe ara. Siloam manö it u “Yuö Ara” a gıpal.

⁸ Pen niñbi bi ram yam niñpe aip jim ñöl gau abe, nöd niñpe nan asıb gimidöp niñmidal niñbi bi gau abe hagla, “Bı i, bi au asık midöl gi, nan asıb gimidöp u rö löp,” a gıla. ⁹ Hageila, riñnap hagla, “Yau me, bi anıbu nöp,” a gıla. Riñnap pen hagla, “Wasö. Bı anıbu rö löp u pen bi i bi ke niñbö,” a gıla. Anig hageila, bi anıbu niñpe ke haga, “Yad me bi

anıbu,” a ga. ¹⁰ Hageia, niñ hagla, “Amgö nöp u aige göm kamıñ löp?” ö gıla. ¹¹ Hageila haga, “Bı Jisas a gıpal u, niñnön yan kiñu alöm, gö kiñu lö, udöm amgö yad u löm hagöp, ‘Siloam wanö ammön, amgö ne u ñig limön,’ a gö, am amgö yad u ñig lem, adıñ amgö ñil niñbin,” a ga. ¹² Hageia hagla, “Bı anıbu miñi gai?” ö gıla. Hageila haga, “Yad niñagpin,” a ga.

Bı Perisi gau, “Bı amgö we ga u aige göm kamıñ löp?” ö gıla

¹³⁻¹⁴ Pen Jisas gö amgö ñil niña bi anıbu, Juda kai God niñ sabe gep ñin kale u anig ga u me, niñbi bi riñnap bi anıbu niñ dam bi Perisi mideila au aula. ¹⁵ Bı Perisi bi anıbu niñ hagla, “Ne aigöl gimön amgö ñil niñban?” ö gıla. Hageila haga, “Jisas niñnön kiñu ap udöm, amgö yad u lajıp, yad am amgö yad u ñig lem, uri amgö ñil niñbin,” a ga.

¹⁶ Anig hageia, bi Perisi riñnap hagla, “God niñ sabe gep ñin u anig ga rö, niñpe God niñ sabe gep ñin lo u riñ jua. Anıb u, hon niñbun, God niñ yuö auagöp,” a gıla. Anig hageila, bi kale riñnap pen hagla, “Bı nan si nan naij gep ap midaiñbö, niñpe aigöl göm nan gagep anıbu giñböp?” ö gıla. Anig hagöm kale ke nöp asık ke ke lıla. ¹⁷ Bı Perisi gau, bi anıbu niñ kauyan hag niñöm hagla, “‘Bı amgö yad gö amgö ñil niñbin,’ a gıpan u, ne bi anıbu bi niñhön, a gi gası niñban?” ö gıla. Hageila haga, “Yad niñbin niñpe bi God manö hagep bi ap,” a ga. *

¹⁸ Pen Juda bi kub gau, bi amgö we ga kamıñ la manö anıbu udagöm, niñme nap hanıp auıl, a gılö, ber miñhau aueilö, ¹⁹ hagla, “Ñı i ñı kale aka?” gıla. Hageila haglö, “Yau, ñı u ñı hol,” a gılö. Hageilö hagla, “Kale niñ amgö we halö yag daulö aka?” gıla. Hageila haglö, “Yau, niñ amgö we halö yag daulo,” a gılö. Anig hageilö hagla, “Anıb u, uri aigöl göm amgö ñil niñab?” ö gıla.

* 8:58: Jon 1:1

* 9:6: Mak 8:23

* 9:2: Esi 18:20; Luk 13:2,4

* 9:17: Jon 4:19

* 9:3: Jon 11:4

* 9:5: Mad 5:14; Jon 8:12

20-23 Hageila, kale ber pen hadö n+ñlö, Juda b+ kub an+bu gau nöd manö klö adö ap hagöm hagla, “N+bi b+ an an Jisas n+pe Krai u a göm waiö hagnaböl gau, Juda magum gep ram an+bu kauyañ auagnaböl,” a g+la. Manö hagla an+bu hadö n+ñmil me, p+rikmil, haglö, “Ñ+ u, ñ+ hol m+dpö u, n+ñbul; ñ+ hol an+bu amgö we halö yag daulo u abe n+ñbul; pen m+ñi aigöl göm amgö ñ+l n+ñab u n+ñagpul; b+ an n+pe gaj+p amgö n+ñab u abe hol n+ñagpul. Pen n+pe ñ+ pro wasö; n+pe ke hag n+ñeinabim u, hagnab,” a g+ilö.

24 An+g hagailö, b+ kub gau b+ an+bu n+p kauyañ w+ñ allö aueia hagla, “Nöp kam+ñ löp an+bu, God amgö ilö n+pe u manö n+ñö nöp hag. Hon n+ñbun, b+ hagajun u, b+ an+bu b+ nan si nan naij gep b+ ap,” a g+la.

25 An+g hageila, b+ an+bu pen haga, “N+pe b+ nan si nan naij gep b+ ap aka wasö, yad n+ñagpin. Yad nan a+ñ ap nöp n+ñbin. Nöd amgö we g+ m+dainö pen m+ñi amgö ñ+l n+ñbin,” a ga.

26 Hageia hagla, “Nöp aigege göm gaj+p, amgö n+ñban?” ö g+la.

27 Hageila haga, “Yad kalöp m+dpö nöp hag ñ+bin u pen kale manö yad u udagpim. N+hön g+ñg manö m+dpö nöp hagaj+n manö u kauyañ hag a g+mim hagabim? Kale ke u rö nöp b+ n+pe ap m+dpun a g+mim hag n+ñabim aka?” ga.

28 An+g hageia, n+p mulu kal n+ñöm, n+p manö naij hagöm hagla, “Hon Mos+is b+ n+pe me, pen ne b+ y+har+ñ u b+ n+pe ap! 29 God Mos+is n+p manö hag ñö hagn+dpö u n+ñbun, pen b+ i gai n+bö auöp u n+ñagpun!” a g+la.

30 Hageila haga, “Ake! B+ game! N+pe amgö y+p u gö kam+ñ löp, pen n+pe gai n+bö u kale n+ñagpim me! 31 Pen hon n+ñbun, nan si nan naij göl g+g, God n+p sabe gaiöl u, n+pe manö kale udagnab; n+bi b+ God n+p n+ñ udöm, manö hagöp rö göl g+g, n+p sabe

gaiöl u, n+pe manö kale n+ñab. *

32 M+ñöñ naböñ g+ la ñ+n u r+kö, m+dpun m+ñi m+dpun ñ+n i, n+bi b+ amgö we halö yag daula ap gö kam+ñ laga.

33 B+ an+bu God yuö auagböp, n+pe nan ap g+ñm rö lagböp,” a ga.

34 An+g hageia, kale pen hagla, “Name nöp yag daua ñ+n u, b+ nan si nan naij gep u yag daula pen ne han+p manö hag ñ+n+g gabön ar? An+g hagnöm, Juda magum gep ram i kauyañ auagnabön,” a göm, n+p ud mamö g+ dam höñ yañ yula. *

N+bi b+ Jisas n+p n+ñ udagpal gau, amgö we rö m+dpal

35 Pen b+ an+bu n+p ud höñ yula, Jisas manö an+bu n+ñöm, am n+p ulhai n+ñöm haga, “Ne B+ Ñ+ n+pe n+p n+ñ udpan?” ö ga.

36 Hageia haga, “B+ Ñ+ n+pe b+ an? B+ an+bu me u, a gö, yad n+p n+ñ udnam,” a ga.

37 An+g hageia, Jisas haga, “B+ an+bu m+dpö nöp n+ñban. Me ne aip manö hagabul i,” a ga.

38 An+g hageia, b+ an+bu Jisas m+deia i au kugom y+möm haga, “B+ Kub! Yad nöp n+ñ udabin,” a ga.

39 Hageia, Jisas haga, “Yad m+ñöñ naböñ i i aubin u, n+bi b+ m+ñöñ naböñ i i m+dpal gau kal+p n+me l+n+g aubin. N+bi b+ amgö we ga gau mailö apöm n+ñaböl; pen n+bi b+ hon hadö n+ñ aij g+pun a göm, mailö arö göm, s+ib yañ aramöm n+ñagnaböl.

40 An+g hageia, b+ Perisi sö, an+bu au m+deila r+mnap, manö an+bu n+ñöm hagla, “An+g hagpan u, hon abe amgö we göp, a g+mön hagabön ar?” a g+la. *

41 Hageila, Jisas haga, “Kale amgö we m+daibep rö, nan si nan naij g+pim u manö kub udagbep; pen n+ñ aij g+pun, a g+pim u me, kale gac halö m+dmim manö kub udnabim,” a ga.

10

Kaj Sipsip Mukep B+ Aij u

* 9:31: Sam 34:15 * 9:34: Sam 51:5 * 9:40: Mad 15:14

¹ Jisas manö ap hod riköm haga, “Yad kalöp niñö yabił hagabin, kaj sipsip midpal waryö raul u arniğ, ajön il yijig göl miğan u midö niñöl gi, yiħariñ ramö au rała göm arnaböl gau, kale nan si udep niñi bi. ² Bi sipsip mukep u, yiħariñ ramö u rała göm aragnab; ajön il yijig göl miğan u nöp amöm, waryö raul miğan yañ arnab.

³ “Pen bi sipsip mukep u amjakö, bi ajön il abad midöp u niñ niñ aij ginab rö, adan u hiıknab. Pen sipsip gau u rö nöp, bi anıbu maj miğan niñ u niñnaböl rö, sipsip niñpe ke gau hib niñ gi pañid höñ arnab. ⁴ Sipsip niñpe pañid höñ aramöm, niñpe nöd gö niñöl gi, kale maj miğan niñpe u niñnaböl rö, niñ hain ginaböl. ⁵ Pen bi ke niñbö ap ap hagö, niñ hain gagnaböl; maj miğan niñpe niñnagnaböl rö, pırik arnaböl,” a ga. ⁶ Jisas anıgöl manö hod riköm haga pen manö hagab adö u a göm rik niñagla.

Jisas niñpe Sipsip Mukep Bi Aij u

⁷ Jisas manö rik niñagla rö, niñpe kauyañ haga, “Yad kalöp niñö yabił hagabin, yad ke sipsip gau ajön arep midpin. ⁸ Pen, ‘Hon kaj sipsip mukep bi,’ a göm, nöd aula bi gau, kale magöñhalö nan si udep bi midmidal. Sipsip gau manö kale u niñagmidal. * ⁹ Pen yad ke sipsip gau ajön arep rö midpin. Niñi bi yip apöm waryö raul miğan arnaböl gau, kamıñ nöp mideinaböl. Ajön amıl apıl göl gi, nan ułañ ułañ niñnaböl. ¹⁰ Bi si udep gau, nan si udnig, wip alniğ, gi naij ginig nöp aubal. Pen yad aunö u, kalöp ginö, kale kamıñ pör middep magö anıbu udmim, kamıñ mid aij gep adö u nöp midpe arañ a gem aunö.

¹¹ “Yad Sipsip Mukep Bi Aij. Sipsip Mukep Bi Aij u, kaj sipsip gau a göm umnab. * ¹² Bi au mani udnig kaj sipsip abad mideinab u, bi kaj sipsip

mukep yijig göl wasö; sipsip gau sipsip niñpe wasö u me, kain hauł gau auaiöl u niñöm piñniñ gi arnab. Anıb u me, kain hauł anıb gau sipsip gau kalip yu gi dam ke gau gau yunaböl.

* ¹³ Bi anıbu mani udnig kaj sipsip abad midöm, sipsip gau kalip gası niñnagnab u me, piñniñ gi arnab.

¹⁴⁻¹⁵ “Yad Sipsip Mukep Bi Aij. Bapi hol apıl pen pen niñ aij gıpul rö, yad sipsip gau aip pen pen niñ aij gıpun. Anıb u, yad kalip a gem umnabin. * ¹⁶ Sipsip waryö raul miğan i midpal nöp wasö, sipsip rımnab halö midpal. Sipsip anıb gau u rö nöp udnabin. Kale u rö nöp manö yad u niñnaböl. Sipsip raul miğan anı ap magum gi midöm, bi mukep kale anı ap nöp midöm ginab. *

¹⁷ “Yad kalip nan a gem umem uraknabin rö, Bapi yip midmagö löp. * ¹⁸ Niñi bi rımnab gası kale niñöm gılö umagnabin; yad ke umnam a gem umnabin. Yad ke umnam a gem umnabin; yad ke uraknam a gem uraknabin. Anıb u, Bapi yad, ne unbö gimön a ga manö niñpe u udem, haga rö nöp ginabin,” a ga.

¹⁹ Jisas manö anıbu hagö, Juda kai kauyañ asık böñ u ke, böñ u ke löm, ²⁰ rımnab hagla, “Niñpe kijaki abañ alö, manö pıral hagab u, niñhön ginig manö niñpe u niñabim?” ö gıla.

²¹ Anıg hageila, rımnab pen hagla, “Niñpe kijaki abañ alböp u, anıg hag aij gagböp. Pen kijaki abañ alö, aigöl göm niñi bi amgö we ga gau gö kauyañ niñblap?” ö gıla.

²² Pen hainö Juda niñi bi, God sabe gep ram uł aij midöp u miñ miñ gep niñ kub u miñi, a göm, Jerusalem am magum gıla. Pen niñ kub anıbu, ram yigön niñ u me, ²³ Jisas niñpe God sabe gep ram höñ adö “Solomon Ram Bada” a gimıdal u ajeia niñöl gi, ²⁴ Juda niñi bi gau Jisas mideia au apöm hagla, “Hanıp gö pör nöp abad

* **10:8:** Jer 23:1-2; Esi 34:2-3 * **10:11:** Sam 23:1; Rep 7:17 * **10:12:** Ap 20:29 * **10:14-15:** Mad 11:27; 1Jn 3:16 * **10:16:** Ais 56:8; Esi 34:23 * **10:17:** Plp 2:8-9

mīdagaiun; ne Kraiss u mīdaimōn u, waiō hagō nīnūn,” a gīla.

²⁵ Hageila, Jisas haga, “Yad kalōp hadō hagnō pen manō yad u manō nīnō a gīmim nīn udagpe. Bapi yad klō nīpe uдем nan gagep gau gīpin u nīnmim, manō yad u manō nīnō a gīmim nīn udbep. ²⁶ Pen sipsip yad mīdagpim rō, manō yad u manō nīnō a gīmim nīn udagpe. ²⁷ Sipsip yad gau manō yad hagabin nīnbal; yad kalīp nīnbin nīnōm kale yīp hain gīpal. ²⁸ Yīp hain gīpal gau, kalīp kamīn pōr mīdep magō u nīabin u me, kale umagnabōl. Nīmagō adō yad mīdpal rō, nībi bī rīmnap apōm kalīp tīp gī ud arōl rō lagōp. * ²⁹ Bapi yad kalīp ud yīp nīb u, nīpe Bī klō unbō ke yabīl mīdōp me. Nīmagō adō nīpe mīdpal rō, nībi bī rīmnap apōm kalīp tīp gī ud arōl rō lagōp. ³⁰ Bapi ke, yad ke, wasō; hol apīl aīn yabīl mīdpul,” a ga.

³¹ Jisas anīg hageia, Juda kai nīp kauyan kabō ju paknīg geila. ³² Anīg geila, Jisas kalīp pen haga, “Bapi yīp hagō, kale mīdaibe nīnōl gī, nan aij ke ke iru nōp gīnō. Pen nan aij gīnō anīb gau, adō mai gī naij gīnō nīnmim, yīp al pak līnīg gabim?” ō ga.

³³ Hageia hagla, “Nan aij adō anīb gau nīnūn, nōp al pak līnīg gagabun; ne bī yabīl pen, yad God rō mīdpin, a gīmōn, God hib nīpe dap lug gīpan u me, nape al pak līnīg gabun,” a gīla. *

³⁴ Anīg hageila, Jisas haga, “Lo kale ke adīn ap kalī kliñ rīkōm hagla, ‘God nīpe haga, ‘Kale ke god rō mīdpim,’ a ga,’ a gīla. * ³⁵ God Manō u manō ap pīral hagagnab; pōr nōp pōr nōp nīnō nōp mīdeinab. God nīpe nībi bī yīharīn gau manō hagajīn anībi nōm, ‘Kale god rō mīdpim,’ a ga. ³⁶ Pen yad, yad mīnōn nabōn īt i aubin u, Bapi yīp wōg nīpe hag lōm hag yuō aubin. Pen yad God

Nī nīpe mīdpin a gīnō manō anību nīnmim, kale nīhōn gīnīg, God hib nīpe hag pro gab, a gīmim, yīp al pak līnīg gabim? ³⁷ Yad God wōg nīpe geinabin u, manō yad nīn udmim. Wasō u, wasō. ³⁸ Pen manō yad nīn udagun, a gīnabim u, yad nan gagep rō gīpin gau nīnmim, nīn udmim. Kale anīg gōl nīn udmim me, yad Bapi aip mīdpin Bapi yad aip mīdōp u nīnabim,” a ga. *

³⁹ Jisas nīp kauyan ud sīsī lun a gīla u pen agamīj hīl gī lōm ara. ⁴⁰ Jisas anīg hīl gī amōm, kauyan nīn Jodan juōm bōn lōdan amōm, Jon nōd mīdōm nībi bī nīnīg pak nīmīdōp ram mīnōn rīgon gau am mīdeia. * ⁴¹ Nībi bī iru nōp mīdeia u apōm hagla, “Jon nan gagep rō rīmnap gagmīdōp, pen nīpe bī i nīp a gōm, manō nīhōn nīhōn hagmīdōp u, magōnhalō manō nīnō nōp hagmīdōp,” a gīla. ⁴² Anīg hagōm, nībi bī mīgan anību mīdeila gau iru nōp Jisas nīp nīn udla.

11

Lasaras uma

¹ Ram rīlīg aglō Bedani nībō bī ap nan ga; hib nīpe u Lasaras. Bī anību, nīnīn nīpe mīhōp mīdmīdil; ap Maria, ap Mada. * ² Maria me, Jisas nīp ma kīd nīpe u wel hon gī nōm, umagō nīpe ud līk gī yua nībi anību. Nīmam nīpe Lasaras nan ga. * ³ Lasaras nīnīn mīhau Jisas nīp manō bīg yumil haglō, “Bī Kub! Bī mīdmagō ne u nan gōp,” a gīlō.

⁴ Pen Jisas manō hag yulō anību nīnōm haga, “Nīpe nan gōp pen bōn nōp umagnab. Pen God nīpe ke nīnōb rō, nīpe klō ke nīpe gō, nībi bī gau God hib nīpe u abe, God Nī hib nīpe u abe haglō adō arnab, a gōm ga,” a ga. *

⁵ Jisas nīpe Mada, nīnīn nīpe Maria, nīmam kale Lasaras kalīp yam mīdmagō līmīdōp. ⁶ Pen

* **10:28:** Jon 3:16; 6:39 * **10:33:** Lep 24:16 * **10:34:** Sam 82:6 * **10:38:** Jon 14:10-11

* **10:40:** Jon 1:28 * **11:1:** Luk 10:38-39 * **11:2:** Jon 12:3 * **11:4:** Jon 9:3

Lasaras nan ga manö an+bu n+ñöm, Jisas n+p n+ñn+g y+ñ+d araga; ram m+nönj m+deia au ñ+n m+höp halö m+deia. ⁷ Ñ+n m+höp lugö, b+ n+pe gau kal+p haga, “Ram m+nönj Judia ado gi arun,” a ga. ⁸ An+g hageia, b+ n+pe gau hagla, “Manö hag ñeb b+. Rol magö u nöp, b+ Juda gau nöp kabö ju pakn+g geila u pen ne kuöyañ ram m+nönj an+bu ado gi arn+g gabön aka?” g+la.

⁹ Hageila, Jisas haga, “Kale n+ñbim, ñ+n añ+ ap, aua unbö m+gan lañ nöp m+idöp. N+bi b+ mailö halö ajeinaböl gau, m+nönj naböñ mailö an+bu mailö ñö, nan r+mnap kalpe li ludö arö ap lug pakagnaböl. ¹⁰ Pen n+bi b+ s+ibön yañ ajeinaböl gau, mailö kale m+dagö, nan r+mnap kalpe li ludö arö ap lug paknaböl,” a ga.

¹¹ Jisas an+g hagöm, manö ap halö kal+p hagöm haga, “B+ n+ñeb hon Lasaras hon hanab; pen yad amem n+p hagnö urak aunab,” a ga.

¹² Hageia, b+ n+pe gau pen hagla, “B+ Kub. N+pe hanab a g+pan rö, kam+ñ linab,” a g+la. ¹³ Jisas n+pe Lasaras hadö umöb u n+ñöm, “Lasaras hon hanab,” a ga. Pen b+ n+pe gau Jisas manö n+pe n+ñöm, Lasaras y+har+ñ hon hanab a g+ gas+ n+ñla. ¹⁴ B+ n+pe gau n+ñagep adö m+deila n+ñöm Jisas kal+p waiö hagöm haga, “Lasaras hadö umöb. ¹⁵ Pen yad Lasaras aip m+dagainö umöb u, kalöp nan a gem m+ñ m+ñ g+pin. An+g göp u me, kale manö yad n+ñ udmim rö löp. Pen Lasaras m+idöp au arun,” a ga.

¹⁶ Hageia, Domas Didimas n+pe Jisas b+ n+pe r+mnap gau kal+p haga, “Hon magöñhalö manö hag ñeb b+ hon aip ram m+nönj Judia arno, n+p al pak löm, han+p abe al pak löl,” a ga. *

Jisas Mada Maria añ+l m+hau kal+p manö haga

¹⁷ Pen kale ram r+ñg aglö Bedani amjakeila, n+bi b+ gau Jisas

n+p hagla, “Lasaras uma r+göl g+no, ñ+n m+hau m+hau padiöp,” a g+la.

¹⁸ Pen ram r+ñg aglö Bedani an+bu, Jerusalem söl au, kilomida unbö m+hau n+gañ rö nöp m+dm+idöp rö me, ¹⁹ Lasaras umö, Juda n+bi b+ iru nöp apöm, Mada Maria añ+l m+hau mög n+ñöm m+ñönj magö gi m+deila. ²⁰ Pen Jisas auab, a g+lö, Mada n+ñöm, n+ñ+n Maria n+p ram u arö göm, am Jisas n+p n+ñn+g ara. ²¹ Mada n+pe am Jisas n+p n+ñöm haga, “B+ Kub. Ne i m+daibnap, mam yad Lasaras umagbö. ²² Pen yad n+ñbin, m+ñi God n+p nan n+hön hag n+ñeinabön, hagnabön rö g+ñab,” a ga.

²³ Hageia, Jisas haga, “Namam kuöyañ uraknab,” a ga. ²⁴ Hageia, Mada haga, “Yad n+ñbin manö kub hagep ñ+n u uraknab,” a ga. *

²⁵ Hageia, Jisas haga, “Yad ke g+ñö n+bi b+ uraknaböl; yad ke g+ñö n+bi b+ kam+ñ m+deinaböl. N+bi b+ y+ñ n+ñ udöm umnaböl gau, kam+ñ m+deinaböl. ²⁶ N+bi b+ kam+ñ m+idöm y+ñ n+ñ udnaböl gau, umagnaböl; pör nöp pör nöp kam+ñ m+deinaböl. Manö hagabin an+bi n+ñ udpan aka?” ga.

²⁷ Jisas an+g hageia, Mada haga, “B+ Kub. Yaue, yad n+ñbin, ne me Kraiss u, God Ñ+ n+pe m+nönj naböñ i aunab, a g+m+idal u nöp,” a ga. *

²⁸ Mada manö an+bu hagöm, ram ado gi amöm, n+ñ+n n+pe Maria n+p r+mid if gau mumug r+köm haga, “Manö hag ñeb b+ hadö auub; nöp mai a göm hag n+ñab,” a ga. ²⁹ Maria manö an+bu n+ñöm y+ñ+d uraköm, Jisas n+p n+ñn+g ara. ³⁰ Pen Jisas ram r+ñg aglö Bedani hadö auaga; Mada n+p n+ñ+n m+gan an+ñ au nöp m+deia. ³¹ Maria n+pe an+g y+ñ+d arö, Juda n+bi b+ n+p aip ram raul m+deila gau hag n+ñla e, wip r+göl dan m+ñönj g+ñg arab, a göm, arö n+ñöl gi hain arla.

³² Maria am Jisas n+p n+ñöm, m+deia ma if au maben y+möm haga,

* 11:16: Mak 14:31 * 11:24: Jon 6:40 * 11:27: Jon 6:69

“Bí Kub, ne aui m+daibnap, mam yad umagböp!” a ga.

³³ Pen Maria abe, Juda n+bi b+ n+pe aip aula gau abe m+ñön geila u n+ñöm, Jisas gas+ hibur m+dmagö n+pe mög kub yab+ ga. ³⁴ An+g gö, Jisas haga, “N+p r+göl g+pim gai?” ö ga.

Hageia hagla, “Auö am n+ñun,” a g+la.

³⁵ Jisas amgö ñ+g luga. ³⁶ Jisas amgö ñ+g lugeia u n+ñöm, Juda n+bi b+ gau n+ñöm hagla, “N+ñim! Lasaras n+p m+dmagö yab+ löp!” a g+la.

³⁷ R+mnap pen hagla, “N+pe b+ amgö we ga u n+p gö amgö ñ+ñ n+ña rö, n+ñön g+ñig nan b+ an+bi n+p ga u gö kam+ñ laga?” ö g+la. *

Jisas Lasaras n+p gö, uraka

³⁸ Pen Jisas kuöyan gas+ hibur m+dmagö n+pe mög kub yab+ n+ñöm, Lasaras n+p r+göl g+la m+gan u amjaka. Wip r+göl g+la an+bu, kabö m+gan ap r+göl g+la; pen kabö kub ap ud ajön p+ñ g+ñö m+deia. ³⁹ Pen Jisas b+ gau haga, “Kabö u ud yuim,” a ga.

Jisas an+g hageia, b+ Lasaras uma an+bu n+ñ+n n+pe Mada haga, “Bí Kub, wip u umö r+göl g+ño, ñ+n m+ñau m+ñau padiöp u, ha+ñ naj yab+ aunab,” a ga.

⁴⁰ Hageia, Jisas pen haga, “Nöp n+ñön hagaj+n? Nöp hagpin, ‘Y+p n+ñ ud m+dmön me, God klö n+pe ke n+ñnabön,’ a g+pin,” a ga.

⁴¹ An+g hageia, kabö u ud yulö, Jisas g+lan g+ n+ñöm haga, “Bapi, yad nöp hag n+ñnö y+p n+ñban u, nöp aij a gabin. ⁴² Yad nöp hag n+ñnö y+p pör n+ñban u hadö n+ñbin, pen manö hagabin an+bi, n+bi b+ aui urak m+dpal gai, ne nöp y+p yuö aunö u n+ñ udöl, a gem hagabin,” a ga.

⁴³ Jisas an+g hagöm, meg m+gan dap ranöm haga, “Lasaras, ne höñ aui au!” a ga. ⁴⁴ Hageia, wa+ñ ñ+n ma n+p wam wam haluöm, nab+c maj m+gan wa+ñ wam wam göm, dam r+göl g+la wa+ñ gau, an+g göl m+do

n+ñöl g+, wip he m+lö u urak wa+ñ halö wam wam göm höñ aua. Auö, Jisas b+ gau kal+p haga, “Wa+ñ n+p wam halubim gau hub+k yube aran,” a ga. Hageia, haga rö g+la.

Jisas n+p alun a göm gas+ u n+ñla (*Mad 26:1-5; Mak 14:1-2; Luk 22:1-2*)

⁴⁵ Juda n+bi b+ Maria n+p n+ñn+g aula an+ñ gau, Jisas Lasaras n+p gö uraka u n+ñöm, n+bi b+ iru nöp Jisas n+pe Krai u a göm, n+p n+ñ udla.

* ⁴⁶ Pen r+mnap ado g+ b+ Perisi m+deila au amöm, Jisas ga an+bu kal+p hag ñ+la. *

⁴⁷ Hag ñeila, b+ Perisi gau abe, b+ God n+p nan sabe gep b+ kub gau abe, kale Juda Kansol manö ud as+k lim+dal b+ kub gau kal+p w+ñ allö, am magum geila, kal+p hagla, “Bí an+bu nan gagep iru nöp gab u, hon n+ñön g+ñabun?”

⁴⁸ Hon n+ñun arö g+ño, n+pe an+bu nöp gö arö, n+bi b+ magöñhalö n+p n+ñ udöm, kiñ kub hon a geinaböl u, Rom b+ kub gau apöm, God sabe gep ram hon u g+ naij göm, han+p Juda n+bi b+ g+ naij göm, g+ñaböl,” a g+la.

⁴⁹ Pen m+ an+bu nöp, b+ ap n+p hag l+lö, n+pe b+ God n+p nan sabe gep b+ kub yab+ u m+deia. B+ an+bu hib n+pe Kaiapas. N+pe magum geila an u manö hagöm haga, “Kalöp gas+ lagöp. ⁵⁰ Yad kalöp hagabin, b+ añ+ ap umö hon magöñhalö kam+ñ arnabun u aij; hon magöñhalö umnabun u naij,” a ga.

⁵¹ Kaiapas n+pe manö haga an+bu, n+pe ke hagaga; n+pe b+ God n+p nan sabe gep b+ kub yab+ m+ an+bu m+deia rö, n+pe nan n+ñön n+ñön hainö g+ñab gau gas+ n+ñöm, Jisas n+pe Juda n+bi b+ gau kal+p a göm umnab, a ga. ⁵² Pen Juda kai kal+p nöp wasö; n+bi b+ God ñ+ pai n+pe udn+g gab gau magöñhalö ud j+m ñöm lö, ñ+n n+pe añ+ yab+ m+deinaböl, a göm umnab, a ga. *

⁵³ An+ñ u, ñ+n an+bu ñ+n göm, Juda b+ kub an+ñ gau Jisas n+p aige gun alun,

* 11:37: Jon 9:6 * 11:45: Jon 7:31 * 11:46: Luk 16:31 * 11:52: Jon 10:16 * 11:53: Jon 5:18

a göm, pör nöp manö an+bu nöp hag amil apil gi m+deila. *

⁵⁴ Juda bi kub gau Jisas n+p alnig geila u niñöm, Jisas nipe ram m+inöñ kale ram m+inöñ Judia waiö ajagm+idöp; nipe bi nipe gau aip ram m+inöñ Judia au ju am Epraim daun amjaköm, m+inöñ naböñ kabö nöp m+idm+idöp goł au m+idm+idal.

⁵⁵ Pen Juda kai Pasopa ñin kub kale u söl söl ga niñöm, niñi bi iru nöp ram m+inöñ kale ke gau arö göm, hon God amgö ilö niñi bi uł aij m+idun, Pasopa nan niñjun, a göm, wög adö kale hadame gau g+m+idal rö g+in+ig Jerusalem arla. ⁵⁶ Kale Jerusalem apjaköm, Jisas n+p ulhai niñ m+ideila. Kale amöm God sabe gep ram raul m+igan u m+idöm, Jisas mai, a göm, pen hag niñö pen hag niñö göm hagla, “Kale niñön gasi niñbim? Nipe Pasopa ñin i aunab aka wasö?” g+ila. ⁵⁷ Pen God n+p nan sabe gep bi kub gau abe, bi Perisi gau abe, manö ap hagla, “Niñi bi ap Jisas n+p niñainim u, nipe ap hanip hageinab, hon am n+p ud sis+ lun,” a g+ila.

12

Maria Jisas n+p wel hat+ñ aij auerp li ña

(Mad 26:6-13; Mak 14:3-9)

¹ Pasopa nan niñnig g+ila u, ñin unbö kagoł j+ñ u nöp m+idö niñöl gi, Jisas Lasaras uma n+p gö uraka ram nipe u ara. Ram r+lig aglö an+bu hib Bedani. * ² Bedani amöm, nan niñjun, a göm, Jisas u, Lasaras u, niñi bi r+imnap abe, asik m+ideila niñöm, Mada nan magö gau nime la. * ³ Niñin Maria pen, wel hat+ñ aij mani kub yab+ł raubal barol ap dapöm, Jisas ma adö u hon gi ñöm, umagö nipe u udöm ma nipe li+ ga. Anig geia, wel hat+ñ aij an+bu, ram raul an+bu magöñhalö hat+ñ ara. * ⁴ Anig geia, Judas Iskariod, Jisas bi nipe au n+p hainö mumug niña bi an+bu,

hat+ñ aij an+bu niñöm haga, ⁵ “Mani kub yab+ł raubal wel an+bi rö yuöm, mani udöm, niñi bi nan m+idagöp gau kal+p ñiböp u aij. Bi wel an+b rö raun+g gab u, nipe rak+ñ unbö s+idun lañ wög göm mani udöm amöm wel an+bi raunab,” a ga. ⁶ Nipe an+g haga u, niñi bi nan m+idagöp gau mög niñöm hagaga; nipe mani wad+ u ud ajöm, r+imnap agam+ij si udm+idöp u me an+g haga.

⁷ Pen Jisas haga, “N+p hag gagmön. Yip r+göl g+inaböl ñin u li ñin+g dap löp u, uri dap li ñöb. ⁸ Niñi bi mani m+idagöp gau aip pör m+ideinabim; pen yad aip pör m+idageinabim,” a ga. *

Lasaras n+p agam+ij alun, a g+ila

⁹ Jisas Bedani ap m+idöp a g+ila manö an+bu niñöm, Juda niñi bi iru nöp gau n+p niñnig arla. Pen Jisas n+p nöp niñnig aragla; Lasaras bi uma Jisas gö uraka bi an+bu n+p abe niñnig arla. ¹⁰⁻¹¹ Pen Lasaras uma Jisas n+p gö uraka rö, Juda niñi bi iru nöp nag+ adö kale gi m+idm+idal u arö göm, Jisas n+p niñ udla. Anig geila, bi God n+p nan sabe gep bi kub gau, Lasaras n+p abe alnabun, a göm gasi u niñla. *

Jisas kiñ rö Jerusalem ara

(Mad 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:28-40)

¹² Ruö, niñi bi iru yab+ł Pasopa nan niñnig aula gau, Jisas Jerusalem auab a g+ila manö an+bu niñöm, ¹³ n+p am niñjun, a göm, galon ułañ rik dap löł gi, wiñ kub alöl gi hagla, “Bi Kub hib nipe u hagno adö aran!”

“Bi Kub nipe Bi nipe an+bi yuö auöp me i!”

“Nipe Bi aij. Hib nipe hagno adö aran!”

“Nipe Isrel Kiñ auab me i! Hib nipe hagno adö aran!” *

¹⁴ Jisas kaj donki marep ap udöm, adö an+bu asiköm areia. Anig ga u, God Manö u kal+ kliñ riköm hagla rö

* **12:1:** Jon 11:1,43 * **12:2:** Luk 10:40 * **12:3:** Luk 7:37-38 * **12:8:** Dud 15:11 * **12:10-11:** Jon 11:45 * **12:13:** Sam 118:25-26; Jon 1:49 * **12:14:** Sek 9:9

nöp ga. God Manö adiŋ anıbu kalı kılın rıköm hagla, *

15 “Saion pai, ne pıñıŋ gagmön.

Kiŋ ne u kaj donki marep adö u asıköm auab,” a gıla.

16 Ga ñın anıbu, Jisas bı nıpe gau, God nıpe anıg gınab a ga rö nöp gab u a göm nıŋagla; pen hainö Jisas umöm uraköm, God ram mınönj kumi kabö adö laŋ au hadö ara ñın anıbu nöp, Jisas bı nıpe gau gası nıŋ aij göm nıŋla, Jisas Jerusalem araia ñın anıbu nan nıhön nıhön nıp gıla gau, nöd God manö hagep bı gau God Manö kalı kılın rıköm hagla rö nöp gıla. *

17 Jisas Lasaras uma nıp gö uraka u, nıbi bı nıŋöl mıdeila gau manö anıbu hag amıl apıl gı mıdeila.

18 Anıb u, nıbi bı iru nöp nan gagep ga anıbu nıŋöm, Jerusalem arö göm, nıp adan aŋ au nıŋnıg arla. 19 Kale anıg gıla rö, bı Perisi gau nıŋöm, kale ke nöp manö hagöm hagla, “Nıŋim! Hon nan ap gun rö lagöp. Nıbi bı mınönj nabön ıı i magöŋhalö bı anıbu nıp hain gaböl,” a gıla.

Grik nıbi bı rımnab Jisas nıp nıŋnıg arla

20 Pen Pasopa ñın u auab, a göm, God nıp sabe gınıg Jerusalem arla ñın anıbu, Grik nıbi bı rımnab aip arla. 21 Grik nıbi bı anıb gau apöm, Pilip ram mınönj Galili au Bedsaida daun nıbö bı u nıp hagla, “Bı kub nıŋeb, hon Jisas nıp nıŋun,” a gıla.

22 Anıg hageila, Pilip am Edru nıp hag ñöm, Edru aip mıhönögöl ammıl Jisas nıp hag ñılö. 23 Hag ñılö, Jisas haga, “Mıñi God gö, Bı Ñı nıpe Bı mailö aij ke halö mıdöp u nıŋnaböl ñın u hadö auöp. * 24 Yad kalöp nıŋö yabıl hagabin, wid magö ap mınönj yaŋ lugöm umagnab u, yıharıŋ wid magö añı ap nöp mıdeinab. Pen wid magö anıbu mınönj yaŋ lugöm umeinab u, hainö ranöm magö iru nöp pılınab. * 25 Nıbi bı an, ‘Mınönj

nabön ıı i kamıŋ mıdep magö yad ke nöp gası nıŋem mıd aij gınam,’ a göm gö arnab u, nıpe umöm böŋ nöp umnab; pen nıbi bı an, ‘Mınönj nabön ıı i kamıŋ mıdep magö yad ke gası iru nıŋagnam; mıd aij gınabin aka mıd aij gagnabin u nan kub wasö,’ a göm gö arnab u kamıŋ mıdep magö nıpe u pör nöp pör nöp mıdeinab. * 26 Pen nıbi bı an yıp wög gınıg gınabin a gınab u, nıpe yıp hain gınım; yad gai mıdeinabin u, nıbi bı wög gı ñeb yad aip mıdeinab. Nıbi bı an wög yad gı ñınab, Bapi yad nıbi bı anıbu hib nıpe u dap rannab.

Jisas, “Umnabin,” a ga

27 “Mıñi yıp marö gab u nıhön hagnam? ‘Bapi yıp rarö rauö, yıp nan nıhön gınıg gab u gagnım,’ a gem hagnam aka? Wasö! Marö anıbu udnıg aunö. * 28 Pen Bapi, ne gö nıbi bı gau nıŋnaböl, ne Bı mailö aij ke halö mıdpan,” a ga.

Jisas anıg hagö nıŋöl gı, manö ap kumi kabö adö laŋ nıbö apöm haga, “Yad gınö, nıbi bı gau hadö nıŋbal yad Bı mailö aij ke halö mıdpın. Pen yad kauyaŋ gınö, nıbi bı gau kauyaŋ nıŋnaböl,” a ga.

29 Pen nıbi bı mıdeila gau, God manö haga anıbu nıŋöm, rımnab hagla, “Rımu hagajıp,” a gıla; rımnab pen hagla, “Ejöl ap Jisas nıp manö rımnab hagajıp,” a gıla.

30 Anıg hagla u pen Jisas kalıp haga, “Manö hagajıp anıbu yıp nan a göm hagagöp; kalöp nan a göm hagajıp. 31 Pen nıhön: mıñi nıbi bı mınönj nabön ıı i gau, kale nıhön nıhön gıpal u, God nıpe ke nıŋöm, pen ñöm, kale balu ke ke lınab. Nıbi bı mınönj nabön ıı i yıp nıŋ udagpal gau kalıp kiŋ rö abad mıdöp bı naij anıbu, God nıp rıdık gı yunab. 32 Yıp ud adö au laŋ leınaböl u, yad nıbi bı ram mınönj ke gau nıbö magöŋhalö fıp gı dam udnabin,” a ga. * 33 Jisas

* 12:16: Jon 2:22 * 12:23: Jon 13:31-32; 17:1 * 12:24: 1Ko 15:36 * 12:25: Mad 16:25

* 12:27: Sam 6:3; 42:5; Mad 26:38 * 12:32: Jon 3:14 * 12:33: Jon 19:6

manö haga anibu, yip aige göl gilo umnabin, a göm, haga. *

³⁴ Pen nibi bi iru nöp ap mideila anib gau Jisas nip pen hagla, “Lo manö hon u hagöp, ‘Krais u pör pör nöp kamij mideinab,’ a göp u pen ne ai ginig gimön hagabön, ‘Bi Ni nipe nip ud adö au laj linaböl,’ a gabön? Pen Bi Ni nipe a gi hagabön u, an nip hagabön?” ö gila. *

³⁵ Hageila, Jisas haga, “Mailö u pro marap halö kalöp aip mideinab. Anib u, mailö kalöp aip midöp magö i, adan aj aij gimim; wasö u, sib apöm kalöp palu ginab. Nibi bi an sib au ajeinab, gai arnabin a göm nijnagnab. * ³⁶ Mailö kalöp aip midöp magö i, mailö u nijn udmim. Mailö u nijn udeinabim u, mailö ni pai nipe linabim,” a ga. Jisas anig hagöm, nibi bi anib gau arö göm ke gau aramöm pi göl mideia. *

Nibi bi gau iru nöp Jisas nip nijn udagla

³⁷ Jisas nipe nan gagep iru nöp nibi bi gau amgö ilö adö kale ga nijnla pen nip nijn udagla. ³⁸ Nibi bi Jisas nip nijn udagla u, bi God manö hagep Aisaia hadame nöp God Manö adijn ap kali klin riköm haga rö nöp gila. Nipe manö anibu kali klin riköm haga,

“Bi Kub, manö aij ne kalip hag nibun pen kale manö anibu manö aij a göm udagpal;
ne klö ke yabit ne ke gimön gaina u nijnbal u
pen nöp Bi Kub a göm nijn udagpal,” a ga. *

³⁹⁻⁴⁰ Anib u, kale Jisas nip nijn udagla. Anig gila u, Aisaia God Manö adijn ap kali klin riköm haga rö nöp gila. Nipe manö anibu kali klin riköm haga,

“God nipe nibi bi gau kalip gö kale amgö we rö midpal;

God nipe gö kale gasi rimid aij midagöp.

God nipe kalip ga anibu, kale amgö magö nijn aij göm, gasi rimid nijn aij göm, yip aublap, yad ginö kalip kamij liböp, a göm ga,” a ga.

Adö anibu nöp kale Jisas nip nijn udöl rö laga. ⁴¹ Aisaia hadame nöp manö haga anibu, nipe Jisas mailö aij nipe u nijnöm anig haga. *

⁴² Pen Juda bi kub gau kale magöjhalö Jisas nip arö gagla; bi kub iru nibanö nip nijn udla. Pen, bi Perisi hanip hag yulö hon Juda magum gep ram raul migan u kuoyan arep rö lagnab, a göm me, Jisas nijn udla u waiö hagagla. *

⁴³ Jisas nijn udla u waiö hagagla anibu, nibi bi gau hib hon haglö adö aran, a gi gasi nijnöm, anig gila. Pen nan nihön gino God nijnö, nip aij ginab a göm, gasi anibu nijnagla. *

Jisas manö aij nipe u nöp nibi bi kalip manö kub hagnab

⁴⁴ Pen Jisas meg magö dap ranöm haga, “Nibi bi an yip nijn udnab u, yip nöp wasö, bi yip hag yuö aunö nip abe nijn udnab. ⁴⁵ Nibi bi an yip amgö nijnab u, yip nöp wasö, bi yip hag yuö aunö nip abe amgö nijnab. * ⁴⁶ Yad minön nabön it i apem nibi bi gau kalip mailö nibin. Anib u, nibi bi yip nijn udnaböl gau, sibön an gau midageinaböl.

⁴⁷ “Nibi bi manö yad u nijnöm hagabin rö gagnaböl gau, kalip manö kub hagagnabin. Pen nihön: yad nibi bi minön nabön it i midpal kalip manö kub hagnig auagnö; kalip ud kamij yunig aunö. * ⁴⁸ Pen nibi bi yip udagöm, manö yad udagnaböl gau, manö kub hagep nin u, manö yad hagpin u nöp kalip manö kub hagnab. ⁴⁹ Nihön ginig: manö yad hagpin u, ke nijem hagagpin; Bapi yip hag yua u, anig anig hagnöm, a

* 12:34: Sam 110:4; Ais 9:7; Dan 7:14 * 12:35: Jon 8:12 * 12:36: Ep 5:8 * 12:38: Ais 53:1
* 12:41: Ais 6:1 * 12:42: Jon 9:22 * 12:43: Jon 5:44 * 12:45: Jon 14:9 * 12:47: Jon 3:17

göp rö nöp hagpin. ⁵⁰ Yad niñbin, manö nipe u niñ udeinaböl u, kalip pör midep u ñinab. Anib u, manö yad hagabin u, Bapi manö anig anig rö hagemön, a göp rö nöp hagabin,” a ga.

13

Jisas bi nipe gau ma kalip ñig tik gi yua

¹ Ñin kub Pasopa ñineb ñin u rol a göm, Jisas niña, Nap nip mñon nabon il i hag la ñin u padi ara niñom nipe ado gi Nap arep ñin u sol aua. Pen nibi bi nipe ke mñon nabon il i midmagö li midöm, mid damöm, nip al pak lilo, umöm Nap ara. ² Kijaki pen Saimon Iskariod ñi nipe Judas nip gasi ñö, Jisas nip aige gem damem bi kub gau kalip ñinabin a göm, gasi u nod nöp niñ pi gi lom, haino hon Jisas bi nipe gau Jisas aip Pasopa nan niñig asikno. * ³ Jisas nipe niñob, God nipe nan gau magonhalo ud ñimagö adö nipe la. Jisas niñob, nipe Nap God aip midöm mñon nabon il i apom, midöm, haino umöm, ado gi Nap midöp arnig ga. * ⁴ Anib u, Jisas uraköm, waij milo kub nipe u ud juöm, raul ap an au gidan piralom, ⁵ ñig rimnap ud cög migan ap hon göm, hanip bi nipe gau ma hon u ñig lol gi, raul pirala anibu ud tik gi yuol gi mideia.

⁶ Jisas anig gi dam dam, Saimon Pida ma nipe ñig linam, a gö, Pida nip haga, “Bi Kub. Ne ke ma yip u ñig tik gi yunig gabon?” ö ga.

⁷ Hageia, Jisas haga, “Mñi gabin i, ne uri niñagan, pen midmön haino niñnabon,” a ga.

⁸ Jisas anig hageia, Pida haga, “Uri aka haino gau, ma yip u ñig tik gi yuagnabon, waso yabi!” a ga.

Hageia, Jisas pen haga, “Ma nöp ñig tik gi yuagnabin u; bi yad midageinabon,” a ga.

⁹ Jisas anig hageia, Saimon Pida haga, “Bi Kub! Anig hagpan u, ma yip u nöp ñig tik gi yuagmön; ñimagö kid, nabic yad abe ñig tik gi yumön!” a ga.

¹⁰ Anig haga pen Jisas haga, “Nibi bi an ñig hadö paköp, bi anibu han roman nipe magonhalo ut aij midöp. Kuoyan ñig pakagnab; ma kid u nöp ñig tik gi yunab. Kale ut aij midpim; pen kale añi ap nöp ut aij midagöp,” a ga. * ¹¹ Jisas haga u, nip mumug niñig geia bi anibu nip hadö niña u me, nipe haga, “Kale añi ap nöp ut aij midagöp,” a ga.

¹² Pen Jisas ma hanip u ñig tik gi yu haköm, waij ud ju la u ud rol göm, am ka nipe au asiköm haga, “Kalöp ma ñig tik gi yubin manö il u, niñbim aka?” ga. ¹³ Anig hagöm Jisas haga, “Yip Manö Hag Ñeb Bi aka Bi Kub hagpin u, niñob hagpin. Yad Manö Hag Ñeb Bi kale abe Bi Kub kale abe midpin. ¹⁴ Anib u, yad Manö Hag Ñeb Bi kale, Bi Kub kale ma kalöp ñig tik gi yubin rö, kale u rö nöp pen pen ma ñig tik gi yumim, ma ñig tik gi yumim, gimim. * ¹⁵ Yad kalöp gipin rö u niñmim, kale pen am nibi bi rimnap kalip anig unbö rö nöp gimim a gem, kalöp adan aij anibi yambin. * ¹⁶ Kalöp niñob yabi hagabin, bi wög gi ñeb bi u bi kub, bi nip abadöp bi u bi pro, midagöp; u rö nöp bi manö ud arep bi u bi kub, bi nip yua u bi pro, midagöp. * ¹⁷ Nagi aij hagajin niñbim adö anibu gipe arö, kale mñ mñ ginabim.

¹⁸ “‘Kale añi ap nöp ut aij midagöp,’ a gajin u, kalöp magonhalo a gem hagajin. Pen yad kalöp bi yad udpin gau niñ aij gipin. Bi ap yip mumug ginig ginab u, God Manö u kal kiñ riköm hagla rö nöp ginab. Manö anibu kal kiñ riköm hagla, ‘Bi yad aip nan jim ñöl niñqailo u, bi kolmat rö lom yip gi naj ga,’ a gila. * ¹⁹ Kalöp nod, anig

* **13:2:** Luk 22:3; Jon 13:27 * **13:3:** Jon 3:35; 16:28 * **13:10:** Jon 15:3; 6:64,70-71 * **13:14:** Mad 20:28; Luk 22:27 * **13:15:** Plp 2:5; Kol 3:13; 1Pi 2:21 * **13:16:** Mad 10:24 * **13:18:** Sam 41:9

göl anig göl ginab a gem hagabin rö, hainö anig unbö rö nöp geinab u, ‘Yad Midpin Rö Midpin’ hagpin manö anibu manö niñö, a gimim niñ udnabim, a gem hagabin. *

²⁰ “Yad kalöp niñö yabił hagabin, niñi bi yad hag yunabin gau, niñi bi an an kalip udnaböl gau, kalip nöp udagnaböl; yip abe udnaböl. Pen niñi bi an yip udnaböl gau, yip nöp udagnaböl; Bi yip hag yuö aunö u abe udnaböl,” a ga. *

Jon Jisas nip hag niña, “An nöp mumug ginab?” ö ga

²¹ Jisas manö anibu hagö, gasi hibur midmagö nipe marö yabił gö, haga, “Kalöp niñö yabił hagabin, kale bi ap yip mumug ginab,” a ga.

²² Anig hageia, hon bi nipe gau, an nip hagab, a gun, gasi mlö lun amgö pen pen niñno. ²³ Pen Jisas bi nipe midmagö yabił limidöp bi anibu, Jisas mideia söł au asik mideia u me, ²⁴ Saimon Pida bi anibu nip amgö juju göm haga, “An nip hagab u hag nöñ,” a ga.

²⁵ Hageia, nipe Jisas mideia söł au hli gi amöm haga, “Bi Kub. Bi anibu bi an hagajan,” ö ga.

²⁶ Hageia, Jisas haga, “Yad bred kid i ud ñig kinañ yañ rauem nip ñinabin bi me u,” a ga. Anig hagöm, bred kid udöl midajip u ñig acab yañ rauöm, ud Saimon Iskariod ñi nipe Judas nip ña. ²⁷ Judas bred kid u udöp magö anibu nöp Seden nipe Judas yuö añ nipe yañ hiika. Jisas Judas nip haga, “Niñhön ginig gabön u, yinid gi!” a ga. * ²⁸ Pen hon Jisas bi nipe, niñhön ginig Judas nip anig hagab, a gun niñagno. ²⁹ Judas nipe mani wadi u abad midmidöp rö, hon Jisas bi nipe rimnap gasi niñno, “Ne ammön Pasopa nan niñnabun rimnap raumön,” a göm hag yuab, a gi gasi niñno; hon rimnap pen gasi niñno, “Ne ammön niñi bi mani midagöp gau kalip mani rimnap

ñimön,” a göm hag yuab, a gi gasi niñno. ³⁰ Pen Judas bred kid anibu udöm höñ ara. Ram hadö sib ga.

Bi Kub lo gisön niñö ña

³¹ Judas höñ ara niñöm Jisas haga, “Söl midöp God nipe gö niñi bi gau niñnaböl, Bi Niñ nipe mailö aij ke halö midöp. Pen Bi Niñ nipe mailö aij ke halö midöp u niñöm, God mailö aij nipe abe niñnaböl. * ³² Pen niñi bi kale Bi Niñ nipe niñ udeinaböl u, God mailö aij unbö ke halö midöp u niñnaböl. Anib u, adin God gö niñi bi gau Bi Niñ nipe mailö aij unbö ke halö midöp u waiö niñnaböl. *

³³ “Niñ midmagö yad gai i! Yad kalöp aip rapin midageinabin. Yad areinabin, yip aröp gai a gimim yip ulhai wasö niñnabim. Pen Juda bi kub gau kalip hagpin rö, uri kalöp u rö nöp hagabin: yad arnabin u, kale armim rö lagöp. *

³⁴ “Pen miñi kalöp lo hain niñbö ap ñabin: pen pen midmagö limim. Yad kalöp midmagö libin rö u, kale u rö nöp pen pen midmagö limim. *

³⁵ Pen pen midmagö leinabim u, niñi bi gau magorhalö waiö niñnaböl, kale bi yad midpim,” a ga.

Jisas Pida nip haga, “Jisas nip niñagpin, a ginabön,” a ga

³⁶ Anig hageia, Saimon Pida haga, “Bi Kub. Gai arnig gabön?” ö ga.

Hageia, Jisas haga, “Yad arnabin gau ne miñi hain niñmön rö lagöp; pen hainö me, yip hain ginabön,” a ga.

³⁷ Hageia, Pida haga, “Niñhön ginig miñi nöp hain gagnam? Nöp abadnabin; yip al pak linaböl u, manö midagöp,” a ga.

³⁸ Hageia, Jisas pen haga, “Aip umnabin a gajan manö anibu manö niñö hagan aka? Nöp niñö yabił hagabin, kilakil hainö wiñ alnab; nöd nöp ij miñhau niñgan hagnabön,

* **13:19:** Jon 14:29; 16:4 * **13:20:** Mad 10:40 * **13:27:** Jon 13:2 * **13:31:** Jon 12:23 * **13:32:** Jon 17:5 * **13:33:** Jon 7:33-34 * **13:34:** Jon 15:12,17; 1Jn 3:23; 2Jn 5

‘Yad Jisas nîp nîḡagpin,’ a gî nabön,” a ga.

14

Jisas nîpe adan

¹ Pen Jisas haga, “Kale gasî mîḡör nîḡmim pîñîḡ gagmim. Bapi nîp nîḡ uḡpim rō, yîp u rō nōp nîḡ uḡmim. ² Bapi yad ram nîpe u raul mîḡan iru nōp mîḡdōp. Yad amem kau kalōp gî jîḡn gî nabin. Wasō u, anîḡ hagagbnep. ³ Yad am kau kalōp gî jîḡn gem, apem kalōp uḡ gî dam, yad mîḡdeinabin au kale aip seg mîḡdeinabun. * ⁴ Yad arnîḡ gabin adan u kale nîḡbim,” a ga.

⁵ Jisas anîḡ hageia, Domas haga, “Bî Kub! Ne gai arnabön u hon nîḡagpun. Anîb u, hon aige gun adan arep nîḡjun?” ö ga.

⁶ Hageia, Jisas haga, “Yad nōp adan; yad nōp manō nîḡö; yad nōp kamîḡ mîḡdep îḡ u. Nîbi bî yîp aunaböl gau nōp, Bapi aunaböl. Nîbi bî yîp auagnaböl gau, Bapi auagnaböl. * ⁷ Yîp nîḡ aij gîbep, Bapi yad u rō nōp nîḡ aij gîbep. Pen uri kale Bapi hadö nîḡbim; amḡö magö kale ke Bapi hadö nîḡbim. *

⁸ Anîḡ hageia, Pilip haga, “Bî Kub! Ne Bapi hanîp yammön, nîḡjun, hainö nan ap nōp hag nîḡagnabun,” a ga.

⁹ Hageia, Jisas haga, “Pilip. Yad kalōp aip mîḡlö padö mîḡdainö u, yîp nîḡagmön anîḡ hagabön ar? Nîbi bî yîp amḡö nîḡbal gau, Bapi abe hadö amḡö nîḡbal. Anîb u, ne nîḡhön gîḡḡ hagabön, ‘Bapi hanîp yamö nîḡjun,’ a gabön? * ¹⁰ Yad Bapi anîḡ nîpe dan mîḡdpin, Bapi anîḡ yad dan mîḡdōp manö u nîḡ udagpan ar? Manö kalōp hagabin u manö yad ke wasö. Pen Bapi nîpe anîḡ yad dan mîḡdöm gö hol apîḡ mîḡhau wög nîpe nōp gabul me u. * ¹¹ Anîb u, yad Bapi anîḡ nîpe dan mîḡdpin, Bapi anîḡ yad dan

mîḡdōp manö u, manö nîḡö a gîmim nîḡ uḡbep. Pen manö hagpin u nîḡ udagnabim u, Bapi gö hol apîḡ mîḡhau nan gagep gau gabul u gasî nîḡmim, ‘Ñî u Bapi anîḡ nîpe dan mîḡdōp, Bapi Ñî nîpe anîḡ dan mîḡdōp u me, anîḡ gabil,’ a gîmim nîḡ uḡmim. *

¹² “Yad kalōp nîḡö yabîḡ hagabin, nîbi bî yîp nîḡ uḡdnaböl gau, yad nan gagep gîḡpin gau, kale abe u rō nōp gî naböl. Pen yad Bapi arnabin rō, kale unbö rō nōp gagnaböl; kale ke yabîḡ gî naböl. * ¹³ Pen kale bî yad mîḡdpim rō, hib yad u hagmim, nan nîḡhön nîḡhön hag nîḡḡnabim u, Bapi mailö aij ke halö mîḡdōp u nîḡöl, a gem, hagnabim rō gî nabin. * ¹⁴ Anîb u me, nan nîḡhön nîḡhön hib yad u hagmim hag nîḡḡnabim u, hagnabim rō gî nabin,” a ga.

Jisas haga, “Yad kalōp Ana Uḡ u Yunabin,” a ga

¹⁵ “Kale yîp mîḡmagö leinabim u, kalōp hagpin rō nōp gî nabim. *

¹⁶ Kale anîḡ geinabim u, yad pen Bapi nîp hagnö, nîpe kalōp Bî Aḡ Ba Gep u yuö apöm, kalōp aip pör pör nōp mîḡdöm, yad kalōp gî ñîmîḡdin rō, nîpe kalōp u rō nōp gî ñî nab. * ¹⁷ Bî Aḡ Ba Gep nîpe Ana manö nîḡö nōp hag ñab u. Nîpe God nîpe bî aigale bî rō mîḡdōp manö nîḡö anîbu hag ñab. Nîbi bî mîḡnōḡ nabōḡ îḡ i gau Bî Aḡ Ba Gep nîp amḡö nîḡagpal; nîpe bî aigale bî rō mîḡdōp u nîḡagpal. Anîb u, nîp nîḡ uḡdöl rō lagöp. Pen mîḡñî Bî Aḡ Ba Gep nîpe kalōp aip mîḡdōp; pen hainö anîḡ kale dan mîḡdeinab. Anîb u, kale nîp hadö nîḡbim. * ¹⁸ Yad umem, kalōp ñî nap mîḡdagöp rō böḡ nōp arö gagnabin; yad kalōp ado gî aunabin. ¹⁹ Söl mîḡdōp, nîbi bî mîḡnōḡ nabōḡ îḡ i mîḡdpal gau yîp nîḡagnaböl pen kale yîp nîḡḡnabim. Yad kamîḡ mîḡdeinabin rō, kale u rō nōp kamîḡ mîḡdeinabim. ²⁰ Ñîḡn anîbu yad Bapi

* 14:3: Jon 12:26 * 14:6: Jon 11:25; Ro 5:1-2

Hib 1:3 * 14:10: Jon 12:49 * 14:11: Jon 10:38

Jon 15:16 * 14:15: Jon 15:10; 1Jn 5:3

* 14:7: Jon 8:19 * 14:9: Jon 12:45; Kol 1:15; * 14:12: Mak 16:19-20 * 14:13: Mad 7:7; * 14:16: Jon 14:26; 15:26; Jon 16:7 * 14:17: Jon 16:13

yad an nipe dan midpin manö hagnö it u niñ aij ginabim. Pen kale yip an dan midpim, yad kalöp an dan midpin it u u rö nöp niñ aij ginabim. * 21 Niñi bi manö yad hagpin u niñ udöm, hagpin rö nöp hain gipal gau, yip midmagö löm me, anig gipal. Pen niñi bi yip midmagö libal gau, Bapi yad kalip u rö nöp midmagö linab; yad u rö nöp kalip midmagö lem, yad bi aigale bi rö midpin kalip yamnö, kale yip niñ aij ginaböl,” a ga.

22 Jisas anig hageia, Judas (Judas nip mumug niña u wasö, Judas ke ap) nipe Jisas nip haga, “Bi Kub. Niñön ginig ne bi aigale bi rö midpan u hanip bi nöp yamnabön, pen niñi bi minöñ naböñ ke ke gau nöp niñ udagpal gau kalip yamagnabön?” ö ga.

23 Hageia, Jisas haga, “Niñi bi an yip midmagö linab u, manö hagpin u udöm hagpin rö nöp ginab. Bapi yad nip midmagö löm, hol apil nip apul, nip aip mideinabun. 24 Niñi bi an yip midmagö lagnab u, manö hagpin u udöm hagpin rö gagnab. Pen yad manö hagnö niñbim u manö yad ke wasö; Bapi yip hag yuö aunö u, manö nipe me. *

25 “Yad kalöp aip midpin ñin i me, manö anibi hag ñajin. 26 Yad arnabin pen Bapi nipe Bi At Ba Gep u, Ana Ut u, yuö apöm wög yad gipin rö ginab. Ana Ut u nipe kalöp aip midöm manö aij u magöñhalö hag ñi aij göm, kalöp gasi aij ñö, kale yad manö niñön niñön hagpin gau magöñhalö gasi niñöl gi mideinabim. 27 Yad arnabin pen kale agamij mid aij gimim midaimim. Manö anibu niñi bi minöñ naböñ it i gau yiharin hagpal rö hagagabin. Yad ke apem ginö, niñi bi agamij mid aij göl rö löp. Anib u niñem yad kalöp hagabin, agamij mid aij gimim midaimim. Anib u, hibur

gasi midmagö miñör niñmim piñin gagmim.

28 “Yad amem ado gi aunabin, a gajin u niñmim, kale ai ginig hibur gasi midmagö miñör niñöl gi midpim? Kale yip midmagö libep u, Jisas amöm Nap God aip midnig gab, a gimim, miñ miñ göl gi midalibep. Ai ginig: nipe yad rö wasö; Bapi nipe Bi kub. * 29 Anib u, kalöp arik aragin magö i, kalöp nöd hagabin me u; hainö areinabin, gasi gau ulhai niñagnabim; manö hagpin u niñ udnabim. * 30 Niñi bi minöñ naböñ it i yip niñ udagpal gau kalip kin rö abad midöp bi naj anibu auab u me, yad kalöp aip manö mlö kub hag mideinam rö lagöp. Pen bi naj anibu yip gi naj ginabin a gab u, klö nipe midagöp. 31 Yad Bapi yad midmagö libin u, niñi bi gau niñöl a gem, Bapi yip hagöp rö nöp magöñhalö gabin.

“Pen uri aube hadö arun,” a ga.

15

Jisas nipe ke nag+ wain rö, niñi bi nipe gau nag+ lö lö gau rö

1 Jisas manö hagöm haga, “Yad me nag+ wain u; Bapi yad me bi wög naböñ nap niñö u. 2 Lö kid yad ap magö pilagnab u, Bapi nipe lö kid anibu rib yunab. Pen lö kid pilnab u, hainö magö iru nöp pilnab a göm, nipe rib gi dö gi aij ginab. *

3 “Yad kalöp manö aij hag ñinö niñbim rö, kale hadö ut aij rö midpim. 4 Yip an dan midaimim; yad kalöp an dan mideinabin. Lö kid gau, it halö jim ñöl midöm nöp, magö pilnab; ke nöp midöm magö pilagnab. Anib unbö rö nöp, kale yip jim ñöl midageinabim u, magö rimnap pilagnab.

5 “Yad me nag+ wain u, kale me piñ lö gau. Niñi bi an an yad aip jim ñöl mideinaböl gau, magö iru nöp pilnaböl; pen kale ke halö nöp mideinabim u, nan ap gagnabim.

* 14:20: Jon 17:21-23

* 14:24: Jon 7:16

* 14:28: Jon 20:17

* 14:29: Jon 13:19

* 15:2:

6 Anıb u, nıbi bı an yıp anı daŋ mıdageınab u, nagi lö rıb gi dö gi lö it yaŋ lugöm mılep gi nab rö u mıdeınab; nagi lö anıb gau ud dam laulö innab. * 7 Pen kale yıp anı daŋ mıdmim, manö magö yad anı kalöp daŋ nıŋ udöl gi mıdeınabim u, nan nıhön nıhön hag nıŋnabim u, Bapi hagnabim rö gi nab. 8 Kale nan magö iru nıbanö pılnab u, nıbi bı yad nıŋö yabıt mıdeınabim. Anıb u, nıbi bı gau kale nıŋöm, Bapi yad Bı mailö aij ke halö mıdöp u nıŋnaböl. *

9 “Bapi yıp mıdmagö yabıt löp rö, yad kalöp u rö nöp mıdmagö yabıt lıbin. Anıb u, kale yıp cıg göl gi nöp mıdaimim, nıŋem yad kalöp mıdmagö löl gi mıdeınabin. 10 Yad Bapi manö nıpe u hain gi nö, yıp mıdmagö löl gi nöp mıdöp. Anıb unbö rö nöp, kale manö yad u hain geınabim u, yad kalöp mıdmagö löl gi nöp mıdeınabin. *

11 “Manö kalöp hagabin anıbi, yad ai gi nıg gem hagabin? Yad mıñ mıñ yabıt gi pin rö, kale u rö nöp mıñ mıñ yabıt gi mim, a gem, manö anıbi hagabin. 12 Yad pen kalöp manö ktı ap hagnabin: yad kalöp mıdmagö yabıt lıbin rö u, kale abe u rö nöp pen pen mıdmagö yabıt lı mim. * 13 Bı ap nıpe bı nıŋeb nıpe gau gası nıŋöm kalıp a göm umnab u, bı anıbu bı nıŋeb nıpe mıdmagö yabıt löm me, anıg gi nab. * 14 Yad hagnabin rö gi nabim u, kale bı nıŋeb yad mıdeınabim. * 15 Pen uri yad kalöp bı wög gi ŋeb yad hagabin; kalöp bı nıŋeb yad hagabin. Bı wög gi ŋeb gau, bı abad mıdep kale, nan kale adö u nıŋapal. Pen yad Bapi manö nıhön nıhön yıp hag ŋöb u, kalöp waiö hag ŋıbin rö, kalöp bı nıŋeb yad hagabin. 16 Kale yıp udun a gi mim gagpe; yad me kalöp udnam a gem kalöp udnö. Kale arammim, nan magö iru nöp, nan magö pör

pör nöp mıdeınab u pılnım a gem, kalöp wög anıbu hag lıbin. Kale anıg geınabim u, Bapi nıp hib yad hagnabim, nan nıhön nıhön hag nıŋnabim u, hagnabim rö kalöp ŋı nab.

17 “Yad kalöp manö ktı hagem hagabin, pen pen mıdmagö lı mim,” a ga. *

Nıbi bı mınöŋ naböŋ it i gau, kale Jısas nıbi bı kalıp mulu kal nıŋbal

18 Jısas bı nıpe gau kalıp manö rımnab halö hagöm haga, “Nıbi bı mınöŋ naböŋ it i kalöp mulu kal nıŋnaböl u, gası kub anıbu nıŋagmim; Jısas nıp nöd mulu kal nıŋla rö, hanıp gaböl, a gi mim gası u nıgmim. 19 Kale nıbi bı mınöŋ naböŋ it i yıp nıŋ udagpal gau rö mıdaıbe u, kalöp, nıbi bı hon a göm, ud mıdmagö lıblap. Kalöp udagnö ŋın u, mınöŋ naböŋ it i gası nıŋbal rö gası nıgmıdım u pen kalöp udnabin a gem udnö bı yad mıdpim. Anıb u me, nıbi bı mınöŋ naböŋ it i kalöp mulu kal nıŋbal. * 20 Pen nöd kalöp manö hagnö u hauı gagmim: ‘Bı wög gi ŋeb bı u bı kub, bı nıp abad mıdöp bı u bı pro, mıdagöp.’ Anıb u, nıbi bı gau rımnab yıp gi naij gi pal rö, nıbi bı gau rımnab kalöp u rö nöp gi naij gi naböl; pen nıbi bı gau rımnab manö yad nıŋ udöm hain gi pal gau rö, nıbi bı gau rımnab manö kale hag ŋı nabim u u rö nöp udöm hain gi naböl. * 21 Kale bı yıp yuö aunö u nıp nıŋapal rö, kale bı yad mıdpim u nıŋöm, kalöp gi naij gi naböl.

22 “Yad apem kalıp manö aij hagbnep u, nan si nan naij göm manö kub yabıt udagblap. Pen yad apem kalıp hag ŋı aij gi nö rö, adan kale arep ap mıdagöp; kale nan si nan naij gi pal u hadö nıŋbal, pen uri kale u rö nöp nan si nan naij nıŋebir gaböl. 23 Pen yıp mulu kal nıŋbal rö, yıp nöp wasö, Bapi nıp abe mulu kal nıŋbal. * 24 Yad kalıp aip mıdem,

* 15:6: Mad 7:19; 13:42 * 15:8: Mad 5:16 * 15:10: Jon 14:15 1Jn 2:5 * 15:12: Jon 13:34
 * 15:13: Jon 10:11 1Jn 3:16 * 15:14: Mad 12:50 * 15:17: Jon 13:34 * 15:19: Jon 17:14
 * 15:20: Jon 13:16 * 15:23: Luk 10:16

nan gagep gau gagbnep u, nan si nan naj göm manö kub yabił udagblap. Pen yad apem nan gagep gau ginö yip mulu kal niñbal rö, Bapi yad abe niñp mulu kal niñbal u me, manö kub anibu udnaböl.

²⁵ “Gipal anibu, Depid niñpe God Manö au Juda kai lo hon a gipal manö rimnap kali kliñ riköm haga rö nöp gipal. Niñpe manö anibu kali kliñ riköm haga, ‘Manö it midö wasö, yip yiharıñ nöp mulu kal niñbal,’ a ga. *

²⁶ “Pen yad am Bapi niñp hagnö, niñpe pen Bi Ał Ba Gep u niñp yuö, apöm kalöp abad mideinab. Ana manö niñö nöp hag ñab u, yad bi aigale bi rö midpin u, kalöp gasi ñö, niñnabim. * ²⁷ Pen kale yad aip pör ajmidim u rö, kale abe arammim niñbi bi gau kalıp, yad aigale bi rö midpin manö u hag ñibe arañ,” a ga.

16

¹ Jisas manö hagöm haga, “Yad kalöp manö hagpin anibi, niñp aij gimim me, hainö niñhön gö, yip arö gimim ap lug pakagnabim, a gem hagpin. ² Pen kalöp Juda magum gep ram gau hag höñ yuöm, ‘Kuöyan auagmim,’ a ginaböl. Pen anibu nöp wasö; hainö kalöp al pak linig ginaböl u, anig ginabun God niñp aij ginab a gi gasi niñnaböl. * ³ Anig ginaböl u, Bapi hol apil niñagpal rö, anig ginaböl. * ⁴ Yad kalöp nöd, anig göl anig göl ginab a gem manö hagajın anibu, hainö anig unbö rö nöp geinab u, Jisas hanıp anig ginab a ga rö nöp gab a gimim niñnabim a gem, kalöp manö anibi hagabin.

Jisas, “Ana Uł aunab,” a ga

“Pen nöd yad kale aip midmidin rö, kalöp manö anibu nöd hagagnö. ⁵ Miñi Bi yip yuö aunö u ado gi arabin pen kale bi ap yip, ‘Gai arabön?’ ö göm, hag niñagab. ⁶ Manö yad anibi niñmim, midmagö kalöp u biğ ñö, gasi mlö niñnabim. ⁷ Pen

kalöp niñö hagabin, yad areinabin u, kalöp aij ginab. Pen niñhön: yad aragnabin u, Bi Ał Ba Gep u kalöp auagnab; pen yad areinabin u, yad niñp hag yunö, kalöp aunab. *

⁸ Niñpe apöm, niñbi bi miñnöñ naböñ it i midpal gau kalıp gasi klö ñö, kale nan si nan naj göm gac halö midpal it u niñöm, kale aige göm kamıñ aij mideinaböl it u niñöm, God kalıp manö kub hagnab it u niñöm, niñnaböl. ⁹ Anib u, yip niñ udagpal rö, Bi Ał Ba Gep u kalıp nan si nan naj gep it u yijig göl hag ñöm, ‘Gac halö midpim,’ a ginab. ¹⁰ Yad am Bapi aip mideinabin niñöm kale yip niñagnaböl rö, Bi Ał Ba Gep u niñbi bi gau kalıp kamıñ aij middep it u yijig göl hag ñöm, ‘Gac halö midpim,’ a ginab. ¹¹ Pen niñbi bi miñnöñ naböñ it i yip niñ udagpal gau kalıp kiñ rö abad midöp bi naj anibu, God niñpe niñp manö kub hadö haga rö, Bi Ał Ba Gep u, Seden niñbi bi niñpe gau u rö nöp manö kub niñnaböl, a ginab. *

¹² “Manö yad iru nöp midöp pen manö anib gau miñi udmim rö lagöp. * ¹³ Pen Ana niñpe aueinab u, God niñpe bi aigale bi rö midöp manö niñö anibu magöñhalö kalöp hag ñi aij ginab. Manö niñpe adö rimnap ke udöm hagagnab; manö apdi niñnab manö anibu nöp hag ñöl gi, hainö ginab manö adö u kalöp hag ñinab. ¹⁴ Manö yad u udöm, kalöp hag ñinab. Niñpe anig gö, niñbi bi gau mailö aij ke yad u niñnaböl. ¹⁵ Pen Bapi nan niñpe niñhön niñhön midöp gau, magöñhalö nan yad midöp. Anib u me hagpin, ‘Ana niñpe manö yad u udöm, kalöp hag ñinab,’ a gipin.

¹⁶ “Yöp magö ap midöp, yip niñagnabim; pen hainö yöp magö ap midmim, yip kauyan niñnabim,” a ga. *

¹⁷ Jisas anig hageia, bi niñpe

* 15:25: Sam 35:19; 69:4 * 15:26: Jon 14:26
Jon 15:21 * 16:7: Jon 14:16 * 16:11: Jon 12:31

* 16:2: Mad 24:9; Luk 6:22; Jon 9:22 * 16:3:
* 16:12: 1Ko 3:1-2 * 16:16: Jon 14:19

gau kale ke nöp hagla, “Manö au hagöp, ‘Yöp magö ap midöp, yip niñagnabim; pen hainö yöp magö ap midmim, yip kauyan niñnabim,’ a göp u, manö anibu it niñhön midöp? Pen manö ap hagöp, ‘Yad Bapi arnabin,’ a göp u, niñhön manö hagöp?” ö gila. ¹⁸ Anig hagöm, kale pen hag niñ pen hag niñ göm hagla, “Manö au hagöp, ‘Yöp magö ap’ a göp u, niñhön ginig göm hagöp? Hagöp u hon it ap niñagpun,” a gila.

¹⁹ Anig hagöm, Jisas nip hag niñnig geila, nipe ke niñöm haga, “Yöp magö ap midöp, yip niñagnabim; pen hainö yöp magö ap midmim, yip kauyan niñnabim,’ a gipin manö u niñmim me, pen pen hag niñnabim ar? ²⁰ Yad kalöp niñö yabıt hagabin, niñbi bi niñnöh naböh it i yip niñ udagpal gau, nan kale ke gau nöp gasi niñöm miñ miñ ginaböl; pen kale mög gö mitöh göl gi mideinabim. Mitöh gi mideinabim pen hainö kale kauyan miñ miñ yabıt gi mideinabim. ²¹ Niñbi ap niñ pai niñö niñöl gi, ilön kub udöp, pen hainö niñ pai rik dap löm, magö u nöp nipe niñan gisön ram niñnöh aui auub u niñöm, ilön mab u hauıt göm, miñ miñ göl gi nöp mideinab. ²² Kale unbö rö, miñni midmagö ilön kale abe big niñöl midöp pen yip kauyan niñmim, miñ miñ yabıt ginabim. Niñbi bi rimnap apöm miñ miñ gep kale u udagnaböl.

²³ “Niñ hain anibu, kale nan ap yip hag niñagnabim. Kalöp niñö yabıt hagabin, Bapi nip hib yad hagnabim u, hagnabim rö ginab. * ²⁴ Kale nöd Bapi nip hagnabim, hib yad hagnabim, nan ap hag niñagpim. Pen miñni, hib yad hagnabim u, hagnabim rö nöp ginab niñöm kale miñ miñ yabıt ginabim.

²⁵ “Bapi manö nipe adö u hagem, pör manö ba gau lem hagnabim u pen miñni söl midöp, manö anibu rö hagnabin; waiö nöp hagnabin. ²⁶ Niñ

anibu auö, Bapi nip hag niñnabim u, hib yad hagnabim u, hagnabim. Pen hib yad hag niñnabim u, yad ke Bapi hag niñnabim adö u hagnabin, wasö; kale ke hib yad hagnabim Bapi hag niñnabim u, niñnab. ²⁷ Pen niñhön: Bapi nöp yip yuö aunö u niñ udmim, yip midmagö libim u me, nipe ke kalöp midmagö löp. * ²⁸ Bapi aip midul arö gem niñnöh naböh it i aunö; miñni niñnöh naböh it i arö gem kauyan Bapi midöp u amem aip mideinabul,” a ga.

²⁹ Jisas anig hageia, bi nipe gau hagla, “Miñni manö ba gau limön hagnabim; waiö yabıt hagnabim. ³⁰ Uri hon niñbun, ne manö gau magöhhalö hadö niñban. Niñbi bi rimnap manö hag niñeb kale mideinab u, nöp hag niñagpal magö u, ne ke niñmön kalip hag niñnabim. Gipin anibu hon niñbun, ne God aip midmön auna,” a gila.

³¹ Anig hageila, Jisas haga, “Anib u, ‘Hon uri niñ udpun,’ a gi gasi niñnabim ar? ³² Söl auab — pen miñni hadö auöp I — yip arö gimim kale ram ke ke arbe, yad ke halö mideinabin. Pen yad ke halö midageinabin; Bapi midöp rö, aip mideinabul. *

³³ “Pen kalöp manö hag niñnabim anibi, yad an dan nöp midmim, agamij mid aij gimim a gem hag niñnabim. Niñnöh naböh it i midpim rö, kalöp niñnöh niñnaböl. Pen gasi halö midaimim, nan niñhön niñhön niñnöh naböh it i kalöp ginab u, yad klö anibu magöhhalö ud rata migan yad u hadö libim,” a ga. *

17

Jisas Nap nip sabe ga

¹ Jisas manö anibu hag pis göm, kumi kabö lañ niñöm haga,

“Bapi. Niñ yip hagna u miñni auöp. Anib u, ne gimön, niñbi bi gau niñnaböl, yad Niñ ne mailö aij unbö ke halö midpin; pen yad Niñ

* **16:23:** Mad 7:7 * **16:27:** Jon 14:21,23 * **16:32:** Mad 26:31,56 * **16:33:** Jon 14:27; Ro 5:1; 1Jn 5:4

ne g+nö, kale n+ñaböl, ne Bapi mailö aij unbö ke halö m+dpän.
² N+hön g+nig: y+p ke hagna rö, n+bi b+ gau gau magöñhalö abad m+dem, n+bi b+ y+p hag l+na gau kal+p udem, kam+ñ pör m+dep magö u kalöp ñ+nabin. ³ N+bi b+ kale, ne God n+ñö añ+ nöp m+dpän u n+ñöm, y+p Jisas Krajs yuna u n+ñaböl n+bi b+ gau, pör pör nöp kam+ñ m+deinaböl. * ⁴ Wög y+p ram m+nöñ i+ i hagna u, g+ damem g+ hakpin u me, n+bi b+ m+nöñ naböñ i+ i m+dpal gau kale n+ñbal, ne B+ mailö aij unbö ke m+dpän. * ⁵ Pen Bapi. M+ñi ne g+mön, nöd ram m+nöñ g+ laglo ñ+n u, hol ap+il mailö aij unbö ke halö m+dailo u rö, uri kuöyañ an+bu unbö rö nöp m+deinabul. *

Jisas b+ n+pe gau a göm Nap n+ñ sabe ga

⁶ “N+bi b+ m+nöñ naböñ i+ i gau r+mnap y+p ñ+na. N+bi b+ an+bu gau, kale n+bi b+ ne m+deila u pen y+p ñ+na. Ne aigale b+ rö m+dpän u kal+p hag ñ+nö. Yad manö aij ne kal+p hag ñ+nö, kale n+ñ udöm, hagöp rö nöp g+pal. ⁷ Uri kale hadö n+ñbal, yad nan n+hön g+pin gau, yad ke gagpin. Kale n+ñbal nan n+hön ne y+p ñ+ban u nöp udem kal+p ñ+bin. ⁸ Manö n+hön n+hön y+p hagna u, kal+p hag ñ+nö n+ñ udpal. An+bu u, yad nöd ne aip m+dm+dul, ne y+p hag yuö m+nöñ naböñ i+ i aunö manö u, n+ñ udpal.

⁹ “Kal+p nöp sabe gabin. N+bi b+ m+nöñ naböñ i+ i nöp n+ñlö mulu lugöp gau sabe gagabin. N+bi b+ y+p hagna gau nöp, n+bi b+ ne m+dpal rö, nöp sabe gabin. ¹⁰ N+bi b+ yad gau ke, n+bi b+ ne gau ke wasö, n+bi b+ hol ap+il aipen m+dpal me. Kale g+pal an+bu n+ñöm, n+bi b+ r+mnap gau n+ñbal, yad b+ mailö aij ke halö m+dpän. ¹¹ Pen uri yad m+dpän u n+nabin rö, kale ke halö

m+deinaböl. Bapi U+! Ne klö ke halö m+dpän rö, y+p haina yad u rö nöp m+dpän. Hib klö ke yab+il ne u udmön, kal+p rarö raumön, hol ap+il j+m ñöl m+dpul rö, kale an+bu unbö rö nöp j+m ñöl m+daio. ¹² Yad kal+p aip m+dem, hib ne klö an+bu y+p ñ+na u udem, kal+p rarö rauem abad m+dpän aij g+pin. B+ ap ur gagöp. God Manö kal+ k+ñ r+köm, b+ ap böñ nöp ap lug paköm ilön kub udnab a g+la rö, b+ an+bu nöp ur ga. Ga an+bu, God Manö nöd kal+ k+ñ r+kla rö nöp ga. *

¹³ “Pen ne m+dpän au n+nig gabin rö, m+ñi ulep magö ap m+nöñ naböñ i+ i m+dnabin u, kale n+ñ m+dlö n+ñöl g+, nöp manö an+bi hagabin. An+bu u, yad m+ñ m+ñ yab+il gabin rö, kale u rö nöp m+ñ m+ñ yab+il göl. ¹⁴ Manö aij ne u kal+p hag ñ+nö n+ñ udpal rö, n+bi b+ m+nöñ naböñ i+ i gau kal+p mulu kal n+ñbal. Yad n+bi b+ m+nöñ naböñ i+ i gas+ n+ñbal rö gas+ n+ñagpin rö, kale u rö nöp n+bi b+ m+nöñ naböñ i+ i gas+ n+ñbal rö gas+ n+ñagpal. An+bu u me, n+bi b+ m+nöñ naböñ i+ i kal+p mulu kal n+ñbal. ¹⁵ Pen kal+p m+nöñ naböñ i+ i n+bu dam ne m+dpän au ud aru, a gem hagagabin; kal+p m+nöñ naböñ i+ i abad m+daimön, Seden kal+p g+ naij gagan, a gem hagabin. *

¹⁶ Yad n+bi b+ m+nöñ naböñ i+ i gas+ n+ñbal rö gas+ n+ñagpin; kale u rö nöp n+bi b+ m+nöñ naböñ i+ i gas+ n+ñbal rö gas+ n+ñagpal. ¹⁷ Manö ne u, manö n+ñö nöp an+bu, kal+p hag ñ+mön, kale u+ m+dnaböl. ¹⁸ Ne y+p n+bi b+ m+nöñ naböñ i+ i m+dpal an gau yuna rö, yad kal+p u rö nöp n+bi b+ m+nöñ naböñ i+ i m+dpal an gau yubin. * ¹⁹ Wög n+hön n+hön y+p ñ+ban u, yad g+ haknabin. Yad an+g gabin u, b+ yad gau kale y+p n+ñöm, wög kale n+hön n+hön m+deinab u, kale u rö nöp g+ haklan a gem, gabin.

* 17:3: 1Jn 5:20 * 17:4: Jon 4:34 * 17:5: Jon 1:1 * 17:12: Jon 6:39; 13:18 * 17:15: Mad 6:13; 2De 3:3 * 17:18: Jon 20:21

Jisas nibi bi nipe gau magöñhalö a göm, nap nip sabe ga

²⁰ “Yad nöp sabe gabin i, bi uri hagajin kalip nöp sabe gagabin; kale manö hag ñilö, nibi bi gau manö kale niñ udöm, yip niñ udnaböl gau, kalip abe sabe gabin.

²¹ Bapi, ne yad añ dan midpan, yad nöp añ dan midpin. Hol apil jim ñöl midpul rö, kale magöñhalö anib unbö rö nöp hol apil aip jim ñöl midaiöl. Anig ginab u, ne nöp yip hag yuö aunö u, nibi bi minöñ naböñ it i midpal gau niñ udöl.

²² Hol apil jim ñöl midpul rö, kale u rö nöp jim ñöl midaiöl, a gem, ne mailö aij unbö ke yip ñina u, yad pen kalip abe u rö nöp ñinbin. *

²³ Anib u, ne yad añ dan midpan rö, yad kalip añ dan midnö me, kale jim ñöl yabit midaiöl. Anig gö me, nibi bi minöñ naböñ it i gau niñ naböl, ne nöp yip yuö aunö niñöm ne yip midmagö liban rö, kalip u rö nöp midmagö liban.

²⁴ “Bapi! Yip aij göp u, nibi bi yip ñinban gau, am yad middeinabin au aip midöm, minöñ naböñ gi laglo ñin u, yip midmagö limön mailö aij unbö ke yip ñina u niñöl.

²⁵ “Bapi! Ne me bi asin midagöp! Nibi bi minöñ naböñ it i gau kale nöp niñagal. Pen yad nöp niñbin. Nibi bi yad gai i ne nöp yip yuö aunö u, niñbal. ²⁶ Ne aigale bi rö midpan u, yad kalip hag ñinö. Pen hainö u rö nöp, ne aigale bi rö midpan u yad kalip hag ñi aij ginabin. Anig gem, yad ke kalip añ dan midnö, ne yip midmagö liban rö niñ aij göm, kale u rö nöp pen pen midmagö löl,” a ga.

18

Jisas nip ud sis lila

(*Mad 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53*)

¹ Jisas Nap nip sabe gi pis göm, bi nipe gau aip ñig pro Kidron juöm, böñ lödan amöm, mab olip wög adin

u arla. ² Mab olip wög adin anibu Jisas bi nipe gau aip pör am magum gimidal rö, Judas bi Jisas nip mumug niñig geia u, migam anibu niñ aij ga. ³ Perisi bi gau abe, bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, Judas nip hageila, nipe am ami bi rimnap ut göm, God sabe gep ram polisman rimnap ut göm, dam Jisas mideia au amjaka. Kale pen pen alep nan rimnap udöm, hapö rimnap lam rimnap lau udöm, aueila. ⁴ Jisas nip nan niñön ginig ga u niña u me, aueila u amöm haga, “An nip ulhai niñ ajabim?” ö ga.

⁵ Hageia hagla, “Jisas, bi Nasared nibö u,” a gila.

Hageila, Jisas haga, “Bi anibu me yad i,” a ga. Pen magö anibu, bi nip mumug niña u, Judas, kale aip anib au mideia. ⁶ Pen Jisas, “Bi anibu me yad i,” a gö, kale jöl adö hit gi amöm gi dam pak la.

⁷ Jisas pen kalip kauyan haga, “An nip ulhai niñ ajabim?” ö ga.

Hageia hagla, “Jisas, bi Nasared nibö u,” a gila.

⁸ Hageila, Jisas haga, “Kalöp midö nöp hagin, ‘Bi anibu me yad i.’ Yip ulhai niñ ajpim rö, bi gai i kalip arö gipe aröl,” a ga.

⁹ Ga anibu, Jisas nöd Nap nip haga rö nöp ga. Nipe Nap nip haga, “Bapi. Bi yip ñina gau, añ ap ur gagöp,” a ga. *

¹⁰ Pen magö anibu nöp, Saimon Pida ru milö kid daua u tip gi udöm, bi ap nip rimid yijig lau böñ nöp rib gi dö gi yua. Bi anibu hib nipe Malkas. Nipe God nip nan sabe gep bi kub yabit u nip bi wög gi ñeb nipe u midmidöp. ¹¹ Pida anig geia, Jisas haga, “Ru milö kid udpan kuöyan lö aran! Ne Bapi ñig as yip ñöb u niñagnabin a gimön niñban ar?” a ga. *

Jisas ud Anas mideia au arla

¹² Jisas anig hagö niñöl gi, ami bi gau abe, God sabe gep ram polisman

* 17:22: Ap 4:32 * 18:9: Jon 17:12 * 18:11: Mad 26:39

gau abe, Jisas n̄p ud s̄s̄i l̄öm, naḡi l̄i p̄d̄öŋ göm, ¹³ kale n̄öd Jisas dam Anas m̄ideia au arla. B̄i Anas an̄ibu, Kaiapas n̄ima n̄ipe. Kaiapas me, m̄i añ̄i an̄ibu, God n̄ip nan sabe gep b̄i kub yab̄ił w̄ög u hag l̄il̄ö, w̄ög ḡi m̄ideia. ¹⁴ Kaiapas n̄ipe me n̄öd Juda b̄i man̄ö ud as̄ikep kal̄ip haga, “B̄i añ̄i ap um̄ö hon maḡöŋhal̄ö kam̄iŋ arnabun u aij,” a ga. *

Pida, “Jisas n̄ip n̄iŋagpin,” a ga
(*Mad 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57*)

¹⁵ Pen Jisas n̄ip an̄ig göm, dam Anas ram u areila n̄iŋöm, Saimon Pida aip, yad Jon aip, holm̄iŋ hain hain arlo. B̄i God n̄ip nan sabe gep b̄i kub yab̄ił u ȳip n̄iŋ aij ga r̄ö, yad amem b̄öŋ n̄öp ram n̄ipe man̄ö kub hagm̄idal waryö raul yaŋ arn̄ö; ¹⁶ pen Pida n̄ipe h̄öŋ löyaŋ ad̄ö m̄ideia. Yad pen ado ḡi apem, n̄ibi aj̄öŋ ił abad m̄ideia u n̄ip hagem, Pida n̄ip uł ḡi waryö raul yaŋ arlo. ¹⁷ Pen n̄ibi aj̄öŋ ił abad m̄ideia u, Pida n̄ip haga, “Ne u r̄ö n̄öp Jisas b̄i n̄ipe ap ar?” a ga.

Hageia, Pida haga, “Yad wasö,” ga.

¹⁸ Pen Kaiapas n̄ip w̄ög ḡi ñeila b̄i gau abe, God sabe gep ram polisman gau abe, kal̄ip ȳiḡön gö, mab b̄ic run maḡö aŋ an̄ib au p̄ib̄öŋ m̄ideia, uraköl mali m̄ideila. Pida n̄ip u r̄ö n̄öp ȳiḡön gö, ap aŋ an̄ib au se göl, kal̄ip aip mab mali m̄ideia.

Anas Jisas n̄ip man̄ö hag n̄iŋa
(*Mad 26:59-66; Mak 14:55-64; Luk 22:66-71*)

¹⁹ Pen Anas, b̄i God n̄ip nan sabe gep b̄i kub yab̄ił n̄öd m̄idm̄idöp u, Jisas n̄ip hag n̄iŋa, “N̄ibi b̄i ne n̄ibi b̄i an? Ne man̄ö n̄ih̄ön n̄ih̄ön n̄ibi b̄i ne hag ñ̄iban?” a ḡi n̄iŋa. ²⁰ Hageia, Jisas pen haga, “Yad man̄ö r̄imnap pi gem hag ñ̄agn̄ö; b̄i kale gau n̄iŋ m̄idl̄ö n̄iŋöl ḡi, Juda magum gep ram gau abe, God sabe gep ram u abe, p̄ör waiö hag ñ̄ibin. ²¹ An̄ib u, n̄ih̄ön ḡin̄ig ȳip man̄ö hag n̄iŋab̄ön? N̄ibi b̄i man̄ö hagn̄ö n̄iŋ m̄ideila r̄imnap

daumim hag n̄iŋmim. Man̄ö n̄ih̄ön n̄ih̄ön hagn̄ö u n̄iŋbal me,” a ga.

²² Jisas an̄ig hageia, God sabe gep ram abad m̄idm̄idöp polisman ap, n̄ip alaun u paköm haga, “N̄ih̄ön ḡin̄ig b̄i God n̄ip nan sabe gep b̄i kub yab̄ił u n̄ip man̄ö an̄ibu r̄ö hagab̄ön?” ö ga.

²³ Hageia, Jisas haga, “Yad man̄ö piral ap hagpin a ḡim̄ön, man̄ö piral hagpin an̄ibu n̄ibi b̄i gai i kal̄ip waiö hag ñ̄im̄ön. Pen man̄ö n̄iŋö hagpin u, ne n̄ih̄ön ḡin̄ig ȳip pakajan?” ö ga.

²⁴ Jisas n̄ip naḡi l̄i r̄ib̄ik ḡila r̄ö m̄id̄ö n̄iŋöl ḡi, Anas hagö kale Jisas n̄ip dam, b̄i God n̄ip nan sabe gep b̄i kub yab̄ił hain n̄ib̄ö u, Kaiapas, ud arla.

Pida kuöyaŋ, “Jisas n̄ip n̄iŋagpin,” a ga

²⁵ Pen Pida n̄ipe an̄ig uraköl ḡi m̄id̄öm mab mali m̄id̄ö n̄iŋöl ḡi, b̄i r̄imnap n̄ip hagla, “B̄i an̄ibu b̄i ap me ne i ar?” a ḡila.

Hageila, Pida hag haluöm haga, “Yad wasö,” ga. ²⁶ Pen b̄i au Pida r̄im̄id r̄ib̄ ḡi d̄ö ga u, b̄i r̄id̄ik lö lö n̄ipe ap God n̄ip nan sabe gep b̄i kub u n̄ip w̄ög ḡi m̄ideia. N̄ipe apöm, Pida n̄ip haga, “Yad n̄öp n̄iŋbin, ne b̄i an̄ibu aip mab olip w̄ög ad̄iŋ au m̄idajan ar?” a ga.

²⁷ Hageia Pida kauyaŋ hag haluöm haga, “Yad wasö,” ga. An̄ig hagö n̄iŋöl ḡi, ad̄iŋ k̄iłak̄ił wiñ ala. *

Jisas n̄ip dam Pailod m̄ideia au arla

(*Mad 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Luk 23:1-5*)

²⁸ Ram r̄ik dam lö n̄iŋöl ḡi, Juda kai kale Jisas n̄ip Kaiapas ram an̄ibu n̄ib̄ö dam Rom gapman b̄i kub Pailod ram kub u arla. Juda kai hagla, “Hon Rom b̄i ram raul i arno, han̄ip as̄iŋ uł ḡinab n̄iŋöm hon Pasopa nan ñ̄iŋun r̄ö lagnab,” a göm, h̄öŋ ḡiyaŋ m̄ideila. ²⁹ An̄ib u, Pailod h̄öŋ amöm haga, “B̄i i n̄ip n̄ih̄ön man̄ö n̄iŋmim daubim?” ö ga.

* 18:14: Jon 11:49-51 * 18:27: Jon 13:38

³⁰ Hageia, kale hagla, “Nipe nan naij ap gagböp, nöp anig dauagbnop,” a gila.

³¹ Hageila, Pailod haga, “Kale dam lo kale adö u ke hagöp rö niñmim, manö kub hagim,” a ga.

Hageia, Juda kai pen hagla, “Hon niñbi bi gau kalip manö kub hagin, al pak lino umöl, lo adö u midagöp. Rom gapman gau hanip wasö gipal,” a gila. * ³² Juda kai anig gila u, Jisas yip aigöl gilo umnabin, a göm, haga rö nöp gila. *

³³ Pen Juda kai anig hageila, Pailod kauyan ado gi ram raul yan amöm, Jisas auan a gö, aueia nip haga, “Ne Juda kai kin kale u aka?” ga.

³⁴ Hageia, Jisas haga, “Manö yip hag niñabön u, maj migang ne u ke hagabön aka niñbi bi rimnap maj migang kale u udmön hagabön?” ö ga.

³⁵ Hageia, Pailod haga, “Yad Juda bi wasö. Juda kai ne gau nöp, bi God nip nan sabe gep bi kub ne gau nöp me, nöp dapöm niñmagö yad niñbal. Ne nan niñhön gaina anig gipal?” ö ga. *

³⁶ Hageia, Jisas haga, “Yad niñbi bi udem abad mideinabin u, kin m+nön nabön il i midpal rö, midageinabin. Yad m+nön nabön il i kin midnig gaibnep, Juda niñbi bi gau yip nagilun, a gilo, niñbi bi yad gau uraköm kale aip pen pen alblap. Pen yad niñbi bi udem abad mideinabin nagilun u ke midöp; m+nön nabön il i rö wasö,” ga.

³⁷ Anig hageia, Pailod haga, “Anib u, ne kin ap aka?” ga.

Hageia, Jisas haga, “Me ne hagpan me u. Adö anibu nöp me, Bapi God gö, yip m+nön nabön il i yag daulo, majö gem, manö niñö yuö yabıl u hag niñbin. Niñbi bi manö niñö yabıl udun, a gi gasi niñbal gau, manö yad u udpal,” a ga.

³⁸ Anig hageia, Pailod haga, “Pen manö gau niñbö gau niñbö ke ke iru

nöp midöp u, hon aigöl gun manö niñö yabıl me u, a gun niñjun?” ö ga.

Juda niñbi bi Pailod nip hagla, “Jisas nip al pak limim,” a gila
(Mad 27:15-31; Mak 15:6-20; Luk 23:13-25)

Pailod manö anibu hagöm, kauyan höñ amöm, Juda kai kalip haga, “Yad nipe nan naij ap gajip niñagpin. ³⁹ Pen hon Rom gapman, mi u mi u, Pasopa niñ kub u auajip, bi nagiman kale ap yiharin hubik yubun. Anib u, Juda kai kin kale u, yiharin hubik yunö arnim aka?” ga. ⁴⁰ Hageia, meg migang dap ranöm hagla, “Nip wasö! Hon Barabas nip hubik yumön!” a gila. Bi Barabas anibu, niñbi bi gau wañ wañ gö gapman kai kalip aip pen pen alla.

19

Pailod Jisas manö kub haga

¹ Anig hageila, Pailod ami bi nipe gau hagö, Jisas nip nagilun udöm pak ado malo gila. ² Anig göl paköm, nan kalilun kalilun halö rimnap udöm, kin libal rö usajil bad ap göm, Jisas nip rol gi niñöm, walij mu milö bö ap li niñöm, * ³ nip kuöyan amöm kuöyan amöm hagla, “Ne Juda kai kin kale, ne pör nöp midaimön!” a gila. Anig hagöl gi, nip mulu maj migang pakla.

⁴ Pen Pailod kuöyan höñ amöm, Juda niñbi bi kalip haga, “Niñjim! Yad Jisas nip höñ i daunabin niñöm kale niñnabim, yad nipe nan naij göp il ap ulhai niñagpin,” a ga. ⁵ Pen Jisas nip usajil kalilun kalilun halö bad u rol gi niñöm, walij mu milö bö adö li niñla u halö auö niñöl gi, Pailod kalip haga, “Nip niñjim!” a ga.

⁶ Anig hageia, bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, God sabe gep ram polisman gau abe, Jisas nip niñöm manö blätö göm hagla, “Nip mab ba lan al pak limim! Nip mab ba lan al pak limim!” a gila. Anig hageila, Pailod haga, “Kale ke nip dammim, mab ba lan al pak

* 18:31: Jon 19:6-7 * 18:32: Jon 3:14; 12:33

* 18:35: Jon 1:11 * 19:2: Luk 23:11

l̄mim. Yad nan naij göp it̄ ap ułhai n̄iŋagpin!” a ga.

⁷ Hageia, Juda kai hagla, “N̄ipe, ‘Yad God N̄i n̄ipe,’ a ga u, lo hon ap hagöp, ‘Umn̄im,’ a göp,” a ḡila.

⁸ An̄ig hageila, Pailod n̄iŋöm, rap̄in piñiŋ göm, ⁹ kuöyaŋ ram raul yaŋ amöm, Jisas n̄ip hag n̄iŋöm haga, “Ne ram m̄inöŋ gai n̄ibö?” ö ga. Hageia, Jisas manö ap pen hagaga.

* ¹⁰ Pailod haga, “Ne ȳip manö hagagnabön ar? Ne n̄iŋban. Yad nöp abad m̄idpin. An̄ib u, nöp hub̄ik yun̄ig hub̄ik yunabin; pen nöp mab ba laŋ al pak löł, a ḡinö, al pak l̄naböl,” a ga.

¹¹ Hageia, Jisas haga, “Pen ne ȳip abad m̄idpan u, ne ke wasö, God nöp hagö abad m̄idpan. An̄ib u, ȳip ḡi naij gabön marö u, ne nöp udagnabön; b̄i ȳip udöm nöp ñöb u, marö kub yab̄it̄ u udnab,” a ga. *

¹² Jisas an̄ig hageia, Pailod n̄ip ȳihar̄iŋ hag yūin, a göm, gas̄i n̄iŋa u pen Juda kai n̄ip bl̄atö ḡi hagöm hagla, “Ne Jisas n̄ip hub̄ik yunabön u, Rom b̄i kub Sisa b̄i n̄iŋeb n̄ipe m̄idageinabön. B̄i, yad kiŋ m̄idpin, a ḡipal gau, Sisa aip pen pen al lun, a göm me, manö an̄ibu rö hagpal,” a ḡila. *

¹³ An̄ig hageila, Pailod manö an̄ibu n̄iŋöm, am Jisas n̄ip uł ḡi hön amöm, n̄ipe am b̄i manö ud as̄ikep sea adö au laŋ ḡila adö u as̄ika. Ka as̄ika an̄ibu, “Kabö Adan” a ḡim̄idal. Pen Arameik manö löm, “Gabada” a ḡim̄idal.

¹⁴ Pen ñin an̄ibu, Juda n̄ibi b̄i Pa-sopa nan kale magum gep ñin. S̄idö aŋ kub laŋ magö u, Pailod kal̄ip haga, “Kiŋ kale me i!” a ga. ¹⁵ Hageia, meg magö dap ranöm hagla, “N̄ip al pak l̄i! N̄ip mab ba laŋ al pak l̄i!” a ḡila.

Hageila, Pailod haga, “Kiŋ kale an̄ibi mab ba laŋ al pak l̄nam?” ö ga.

Hageia, b̄i God n̄ip nan sabe gep b̄i kub gau hagla, “Kiŋ hon ap m̄idagöp; Rom b̄i kub Sisa nöp m̄idöp,” a ḡila.

¹⁶ Pen an̄ig ḡi hag damöm, Pailod manö kal̄ip u udöm, ami b̄i gau kal̄ip haga, “Jisas n̄ip dam mab ba laŋ al pak l̄mim,” a ga.

Jisas n̄ip mab ba laŋ al pak l̄ila
(Mad 27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43)

¹⁷ Pen n̄ip al pak l̄in̄ig ḡila mab u, Jisas n̄ip ñilö, n̄ipe dam “Wip Nab̄ic Cög Ij” a ḡipal dum u apjaka. Dum an̄ibu, Arameik manö löm “Golgoda” a ḡim̄idal. ¹⁸ Jisas n̄ip mab kros c̄ip̄it̄ pak löm, b̄i m̄ihöp, ap böŋ lap, ap böŋ lap, al pak l̄ila. Jisas aŋ au m̄ideia.

¹⁹ Pen Pailod hagö, b̄i n̄ipe gau mab po ap udöm kal̄i k̄iñ r̄iköm, Jisas n̄ip al pak l̄ila mab ba nab̄ic au ḡidaŋ d̄itam ḡila. Kal̄i k̄iñ r̄ikla manö u:

JISAS NASARED N̄IBÖ JUDA KAI KIN
KALE ME I.

²⁰ Manö añi adö an̄ibu nöp, Arameik manö kal̄i k̄iñ r̄iköm, Ladin manö kal̄i k̄iñ r̄iköm, Grik manö kal̄i k̄iñ r̄iköm ḡila me, Jerusalem söl an̄ib au m̄ideia rö, Juda n̄ibi b̄i iru nöp amgö l̄i n̄iŋla. ²¹ Pen God n̄ip nan sabe gep b̄i kub gau am Pailod n̄ip hagla, “Manö kal̄i k̄iñ r̄ikpan u kabö rö gagöp. ‘Juda kai kiŋ kale’ manö u m̄idagain̄im; ȳihar̄iŋ hagmön, ‘N̄ipe hagöp, ‘Yad Juda kai kiŋ kale m̄idpin,’ a göp,’ a ḡimön, manö an̄ibu nöp kal̄i k̄iñ r̄ikmön,” a ḡila.

²² An̄ig hageila pen Pailod pen haga, “Yad manö n̄ihön kal̄i k̄iñ r̄ikpin u, an̄ig göł nöp m̄idnab,” a ga.

²³ Pen Jisas n̄ip mab ba laŋ al pak löm, ami b̄i m̄ihau m̄ihau Jisas wał̄ij n̄ipe gau balu ke ke udöm, wał̄ij m̄ilö bö göm al dör gagla u, u rö nöp balu udn̄ig hagla, ²⁴ “Pabu gagun! Ȳihar̄iŋ sadu rö gun, b̄i an udn̄im u, n̄ipe udnab,” a ḡila. Ḡila an̄ibu, God hadame nöp n̄ibi b̄i gau kal̄ip gas̄i ñö, God Manö u kal̄i k̄iñ r̄iköm, hainö an̄ig ḡinaböl, a ḡila u me,

* 19:9: Mad 27:12 * 19:11: Jon 10:18; Ap 2:23; Ro 13:1 * 19:12: Luk 23:2; Ap 17:7

hainö anig unbö rö nöp gila. Manö anibu kalı kılın rıköm hagla,
 “Waııj yad u balu ke ke udöm,
 waııj mılö bö yad u, sadu rö gun
 udun, a gila,” a gila. *

²⁵ Pen ñın anıbu, Jisas nıme u, nımañ u, Klopas nıbin Maria u, Maria Magdala u, ap Jisas nıp al pak lıla goı söl anıb au mıdeila. * ²⁶ Yad Jon, Jisas yıp mıdmagö lımdöp bı u, u rö nöp ap söl anıb au mıdainö u me, Jisas yıp nıñöm, nıme Maria nıp haga, “Nıbi me, ñı ne me u,” a ga. * ²⁷ Anıg hagöm, nıpe pen nıme Maria nıñöm yıp haga, “Name ne me u,” a ga. Anıg hagö nıñöl gı, ñın anıbu, Jisas nıme nıp uı gı ram yad u damem, aıp mıdmıdul.

Jisas uma

(*Mad 27:45-56; Mak 15:33-41; Luk 23:44-49*)

²⁸ Jisas nıña, wög adö nıpe u magöñhalö gı haka u me, God Manö haga u nıñö lınım a göm haga, “Yıp rugu mılep göp,” a ga. * ²⁹ Pen ñıg wain ası barol ap dap anıb au lılo mıdeia u me, ami bı ap, nan hain bad ap udöm, wain ası anıbu löm, ud mab hisop lö adıñ u abös alöm, dap ranöm Jisas maj hañ adö nıp u la. * ³⁰ Jisas ñıg wain ası anıbu ñıñöm haga, “Naböñ juöp,” a göm, ubör yıñöñ göm, ana nıpe ña.

Jisas rıglöm nıpe u bıñıñ gıla

³¹ Pen Juda bı kub gau, kagoı ñın u dugo magö u hadö auajıp nıñöm hagla, “Rol God nıp sabe gep ñın hon u, wıp gau mab ba lañ mıdagaiöl,” a göm, am Pailod nıp hagla, “Bı mab ba lañ al pak lıbal gau, ami bı gau ma kalıp gau pa jö gılö, yıñıd umlö, ud mınöñ yañ löl,” a gila. * ³² Hageila, Pailod ami bı gau kalıp hagö, am bı Jisas aıp al pak lıla mıhau, ma kalıp gau pa jö gila. ³³ Pen Jisas ma nıp u pa jö gun a göm nıñla, nıpe hadö uma. Anıg ga u me, ma nıpe u pa

jö gagla. ³⁴ Pen ami bı ap, waııb ap udöm, Jisas nıp rıglöm adıñ au bıñıñ gö, adıñ hagape halö, ñıg halö luga. ³⁵ Anıb u, kale nıbi bı manö kalı kılın rıkabin anıbi nıñnabım gau abe Jisas nıp nıñ udmım, a gem, yad Jon, Jisas nıp ga u amgö yad ke nıñbin rö, kalöp manö nıñö yabı anıbi hagem kalı kılın rıkabin. * ³⁶ Pen ga anıbu, God hadame nöp nıbi bı gau kalıp gası ñö, God Manö u kalı kılın rıköm, hainö anıg gıñaböl, a gila u me, hainö anıg unbö rö nöp gila. God Manö u kalı kılın rıköm hagla, “Le nıpe u, ap pa jö gagnaböl,” a gila. * ³⁷ Pen manö ap hagla, “Bı nıp bıñıñ gajal u nıp nıñnaböl,” a gila. *

Josep nıpe Jisas hañ romanı dam rıgöl ga

(*Mad 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56*)

³⁸ Bı Arimadia daun nıbö ap, Jisas manö nıpe nıñ u da u pen, Juda bı kub kalıp pıñıñ göm, Jisas nıp nıñ uđpin, a göm, waiö hagagmıdöp. Bı anıbu hib nıpe Josep. Nıpe Jisas nıp dam rıgöl gınam, a göm, am Pailod nıp hag nıñö, yau a gö, ud ara. ³⁹ Nikodimas nıpe Josep aıp arlö. Nikodimas, bı au nöd am Jisas nıp sıbön yañ nıña bı u. Nikodimas nan hañıñ aıj auıp iru nöp, kilo unbö ñıñjuöl ado gı da unbö aııp böñ dañ (35) rö, udöm ara. Nan hañıñ aıj auıp anıbu, mab mö cıl u abe, mab alos cıl u abe udöm gila. * ⁴⁰ Pen kale mıñöp am wıp he u ud asık dap lugmil, Juda nıbi bı gımıdal rö, mab cıl ud ara u, wıp he gau anöñ lı ñımil, lının ud waııj rud gila pro mılö u uđmil, wam wam gılö. ⁴¹ Jisas mab ba lañ al pak lıla ka anıb söl au wög adıñ ap mıdeia. Wög adıñ anıbu añ au kabö mıgan gısön nöp luöm, wıp rıgöl gagla ap mıdeia. ⁴² Juda kai God nıp sabe gep ñın kale u söl söl ga rö,

* **19:24:** Sam 22:18 * **19:25:** Mad 27:55-56 * **19:26:** Jon 13:23 * **19:28:** Sam 22:15 * **19:29:** Sam 69:21 * **19:31:** Dud 21:22-23 * **19:35:** Jon 21:24 * **19:36:** Eks 12:46; Nab 9:12; Sam 34:20 * **19:37:** Sek 12:10; Rep 1:7 * **19:39:** Jon 3:1-2

yinid rigöl gul a gimil, kabö migan yöp söl anib au rigöl gilo.

20

Wip rigöl gila u kuö nöp mideia
(Mad 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12)

¹ Sade ñin u, ram riknig gö ninöl gi, Maria Magdala wip rigöl gila migan amöm nina, kabö kub wip rigöl pit gila u, lit gi am gol au mideia. ² Nipe ninöm, kauyan gi dö gi ap Saimon Pida hol mihön midailo u apöm haga, “Bi Kub u nip agamij ud arbal; pen dap libal au ninagpun,” a ga.

³⁻⁴ Anig hageia, Pida hol mihön ninig gi dö yabit gul hadlo. Yad nöd amjakem, ⁵ hön adö löyan nöp midem, kabö migan jin sipsip ninö waij bad gau nöp mideia. ⁶⁻⁷ Pen Saimon Pida nipe hain apöm, kabö migan u hikid amöm nina, Jisas nip waij wam halö yula gau hubik gaga; rigöl gila rö nöp mideia. Pen waij nabic jin piral wam gigabö gila u, u rö nöp hubikaga; piral gigabö gila rö nöp asik gi ke au mideia. ⁸ Yad nöd wip rigöl gila au apjaknö pen uri yad u rö nöp kabö migan hikid amem ninö, waij gau wam halula rö mideia u me, anibu Jisas uraköp, a gem nin udnö. ⁹ Pen ñin anibu, God Manö kali klin riköm, Jisas umöm uraknim, a gila manö u, hol nin aij gaglo. * ¹⁰ Anig ninul ado gi ram arlo.

Maria Magdala Jisas waiö lö nina
(Mad 28:9-10; Mak 16:9-11)

¹¹⁻¹² Pen Maria wip rigöl gila rigöl migan anibu hön adö au uraköl midöm mitön göl gi mideia. Mitön göl gi midöl gi, jöl magö dudu gi kabö migan jin sipsip nina, ejol waij rud lilö mihau, Jisas wip he nöd mideia ka anibu asik midöl gi, ap nabic adin jin, ap ma adin min, midailö. ¹³ Ejol anib mihau Maria nip haglö, “Nihön ginig mitön gabön?” ö gilo.

Hagailö haga, “Bi Kub yad u nip damöm gai dam libal u ninagpin!” a ga. ¹⁴ Anig hagöm, ado göm nina, Jisas urak mideia. Pen nip ninö, bi unbö ke rö la. Jisas nina u pen u Jisas nöp a göm ninaga. *

¹⁵ Jisas pen Maria nip haga, “Nibi me. Nihön ginig mitön gabön? An nip ulhai ninabön?” ö ga.

Hageia, Maria haga e, bi wög adin nap nibö u nöp yip hagab, a göm haga, “Bi kub nineb. Wip u ud arbin, a gimön, gai dam liban u yip hagaimön, yad ud arnam,” a ga.

¹⁶ Hageia, Jisas haga, “Maria!” a ga.

Hageia, Maria, Arameik manö löm, “Rabonai!” a ga. Manö haga anibu, “Manö Hag Ñeb Bi.”

¹⁷ Hageia, Jisas haga, “Yad ram minön i arö gem, Bapi ado gi au lan aragin rö, yip ud midagaimön. Pen ne arammön, mam bi kalip haggmön, Jisas hagöp, “Yad Bapi yad, Bapi kale, God yad, God kale midöp u ado gi arabin,” a göp, a gimön,” a ga. *

¹⁸ Jisas anig hageia, Maria Magdala am Jisas bi nipe gau kalip haga, “Yad Bi Kub u nip ninem auabin,” a ga. Anig hagöm, Jisas manö nihön nihön nip haga u, Maria nipe Jisas bi nipe kalip manö anibu haga.

Jisas waiö lö bi nipe gau nija
(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49)

¹⁹ Pen Sade ñin u, sidö wad ara ninöm, bi nipe gau Juda bi kub gau kalip pinin göm, ram raul amöm ajön u gin pidön göm, agamij mideila ninöm, Jisas ap an anib au waiö löm haga, “God kalöp abad mideian,” a ga. ²⁰ Anig hagöm, ñimagö ur nipe gau kalip yamöm, riglöm böj lau yamöm ga. Bi nipe gau ninöm, u Bi Kub nöp, a göm, min min yabit gila. *

²¹ Jisas pen kalip kuöyan haga, “God kalöp abad mideian. Bapi yip hag yuö apem wög nipe gipin rö, kalöp pen abe hag yuabin,” a ga.

²² Anig hagöm, kalip pu göl gi haga,

* 20:9: Ap 2:24-32; 1Ko 15:4 * 20:14: Luk 24:16; Jon 21:4 * 20:17: Ro 8:29; Hib 2:11-12

* 20:20: Jon 16:22; 1Jn 1:1

“Ana U† u udmim. ²³ Nibi bi r+mnapan si nan naij gipal gau niñmim arö ginabim u, God u rö nöp niñöm arö ginab. Pen niñmim arö gagnabim u, God u rö nöp niñöm arö gagnab,” a ga. *

Jisas waiö lö bi nipe Domas n+p niña

²⁴ Pen Jisas ap waiö löm kalip manö haga ñin anibu, bi nipe Domas, hib ap Ñi Ramö a gim+dal u, kalip aip midageia. ²⁵ Anib u, hainö Jisas bi nipe Domas n+p hagla, “Bi Kub u niñbun,” a gila.

Hageila, nipe pen haga, “Anig hagabim u pen ñimagö nipe cipit pakla u abe, riglöm binin gila u abe, amgö yad ke niñem ñimagö yad ud niñnabin u me, manö anibu niñ udem, uraköp, a gem niñ udnabin; wasö u wasö,” a ga.

²⁶ Anig hagöm, pen wik añi ap midöm, Jisas bi nipe gau Domas aip kuöyañ ram raul u mideila. Ajöñ giñ pidöñ gila u pen Jisas nipe ap an anib au waiö löm haga, “God kalöp abad mideian,” a ga. ²⁷ Jisas anig hagöm, Domas n+p haga, “Ñimagö ne u, yip cipit pakla u ud nöñ. Ñimagö yad nöñ. Riglöm böñ yad binin gila aui abe ud nöñ. Gasi mlö lagmön, yip niñ udmön,” a ga.

²⁸ Hageia, Domas haga, “Bi Kub yad, God yad!” a ga.

²⁹ Pen Jisas Domas n+p haga, “Yip waiö niñmön me, yip niñ udpan. Pen nibi bi yip waiö niñagöm, yip niñ udnaböl gau, miñ miñ yabit ginaböl,” a ga. *

Jon manö anibi niñön ginig kalit kliñ rika

³⁰ Pen manö kalit kliñ rikabin anibi, hon Jisas bi nipe gau niñ midno niñöl gi, Jisas nan gagep ke ke iru nöp gim+döp rö, magöñhalö kalit kliñ rikagpin. ³¹ Pen kale, Jisas nöp me, Krais u, God Ñi nipe yabit u nöp, a gimim, n+p niñ udpe, kalöp udö,

n+p aip kamini m+deinabim, a gem, manö anibi kalit kliñ rikpin. *

21

Jisas waiö lö bi nipe unbö mudun jini u n+p niñla

¹ Pen hainö hon Jisas bi nipe gau Ñig Wanö Daibirias au midaino niñöm Jisas nipe waiö lö niñno. Niñön ga u hagnig gabin. ² Saimon Pida u, Domas u (hib ap Ñi Ramö a gal u), Nadanyel Kena daun, ram minöñ Galili au nibö u, Sebedi ñi Jems hol mamil mihau, Jisas bi nipe mihöp halö aip, jim ñöl am Ñig Wanö Daibirias au midaino.

³ Saimon Pida hanip haga, “Yad kabsat nan arabin,” a ga. Hageia, “Hon aip arnabun,” a gun, am n+p aip ñig magib udun, gi ajno ajno ram rua pen kabsat r+mnapan udagno. *

⁴ Pen sidö lim gö niñöl gi, Jisas ap ñig wanö got au mideia. N+p niñno pen u Jisas nöp a gun niñagno.

⁵ Nipe hanip haga, “Ñi game. Kale kabsat nan gi aj wasö niñbim ar?” a ga. Hageia, hon yau a gino. ⁶ Anig hagaino, hanip haga, “Uben u ud ñig magib ñimagö yijig kid lau adö yumim me, kabsat r+mnapan udnabim!” a ga. Hageia, uben u ud ñig an yan yuun, kabsat iru yabit nöp udun, tip gino aunim rö laga. ⁷ Anig geia, yad Jon, Pida n+p hagnö, “Bi anibu Bi Kub u nöp,” a ginö. Anig hagainö, Pida niñöm, waij nipe au la u ud hib nab an au gidan piralöm, ujanid ñig an yan la. * ⁸ Hon bi r+mnapan ñig magib adö u midun, uben kabsat halö ap ran jaköm mideia u, tip gi dap, mlö gau wasö, mida unbö niñjuöl mamid (100) rö nöp, ñig got au auno.

⁹ Got anib au apun niñno, mab in bic ara adö u, kabsat r+mnapan in mideia. Bred r+mnapan u rö nöp mideia. ¹⁰ Pen Jisas hanip haga, “Kabsat miñi udpim gau, r+mnapan dauim,” a ga. ¹¹ Hageia, Saimon

* 20:23: Mad 16:19 * 20:29: 1Pi 1:8 * 20:31: Jon 3:15; Ro 1:17; 1Jn 5:13 * 21:3: Luk 5:4-7

* 21:7: Jon 13:23; Mad 14:29

Pida ñig magib adö u amöm, nipe aip uben kabsat iru nöp (153) mideia anibu kabö kulup adö au tip gi dauno. Uben u marö ga pen pa gi dö gaga. *

¹² Jisas pen hanip haga, “Apim, nan ñijim,” a ga. Hon pen nable gö, ne bi an ammön midpan a gun nip hag nijagno; u Bi Kub u nöp a gun, nijun arö gino. ¹³ Jisas nipe am bred u udöm, hanip nime löm, kabsat abe ud hanip nime löm gö, ñijno.

¹⁴ Pen Jisas umöm uraköm, hanip bi nipe gau ij mihau nigan waiö lö nip nijno. *

Jisas Pida nip manö haga

¹⁵ Pen hon nan ñij pis gun, Jisas Saimon Pida nip hag nija, “Saimon Jon ñi nipe. Bi gai i rö wasö; ne yip nijö nöp midmagö liban aka?” ga.

Hageia, Pida haga, “Bi Kub. Yad nöp midmagö libin u, ne nijban me,” a ga.

Anig hageia, Jisas haga, “Sipsip pi yad gau, abad midaimön,” a ga.

¹⁶ Jisas anig hagöm, kauyan hag nija, “Saimon Jon ñi nipe. Ne yip nijö nöp midmagö liban aka?” ga.

Hageia, Pida haga, “Bi Kub. Yad nöp midmagö libin u, ne nijban me,” a ga.

Anig hageia, Jisas haga, “Sipsip yad gau abad midaimön,” a ga. *

¹⁷ Jisas kauyan pen hag nija, “Saimon Jon ñi nipe. Ne yip midmagö liban aka?” ga.

Pen Jisas anig göm, manö adö aini anibu nöp, “Ne yip midmagö liban aka?” hag nijöm hag nijöm gö me, Pida gasi iru nijöl gi haga, “Bi Kub. Ne nan gau magorhalö nijban. Anib u, yad nöp midmagö libin u, ne hadö nijban me,” a ga.

Hageia, Jisas haga, “Anib u, sipsip yad gau abad midaimön. ¹⁸ Yad nöp nijö yabit hagabin, ne bi praj rö midaina ñin u, waij gasi ne ke nija rö ud limön ajmidan. Pen ne hainö

bi mitep linabön ñin u, ne ñimagö ne gilan gi midö nijöl gi, bi ke nibö ap nöp nag adiköm, aragnabön mol u ut gi ud arnab,” a ga. ¹⁹ Jisas manö haga anibu, nibi bi rimnap hainö Pida al pak linaböl u, Jisas nöd nija me u. Nibi bi hain nibö gau, Pida nip nan nihön ginaböl umnab u nijöm, God nipe mailö aij unbö ke halö midöp u nijnaböl. Pen Jisas Pida nip haga, “Yip hain gimön,” a ga. *

²⁰ Jisas manö anibu haga nijöm Pida ado göm nija, yad bi Jisas midmagö limidöp u midainö. Yad bi anibu me, nöd Jisas Pasopa nan ñij mideia it au asik midem hag nijno, “Bi Kub. An nöp mumug ginab?” ö ginö. * ²¹ Pida yip nijöm Jisas nip haga, “Bi Kub. Bi i nip nihön ginab?” ö ga.

²² Hageia, Jisas haga, “U gasi yad. Yad hagnö nipe middep nöp midö nijöl gi, ado gi aunabin u, manö ne wasö. Pen ne yip hain gimön,” a ga.

²³ Jisas manö haga anibu, nibi bi nip nij udla rimnap hagla, “Jisas bi nipe anibu umagnab,” a gila. Pen Jisas bi nipe anibu umagnab a göm manö anibu hagaga; nipe yiharij haga, “Yad hagnö, nipe middep nöp midö nijöl gi, ado gi aunabin u, manö ne wasö,” ga.

²⁴ Jisas bi nipe anibu me, nipe ke manö anibi kalı kılın riköm, magorhalö manö nijö yabit nöp midöp u nijöm, kalı kılın riköp me u.

* ²⁵ Jisas nan adö ke ke iru nöp ga u pen manö anibu yöp rimnap nöp anı auı kalı kılın riköp. Yad nijno, manö anib gau magorhalö kalı kılın rik buk iru nöp yan liblap, minön nabön i pro gö, dam lep ka u midagaiböp. *

* **21:11:** Luk 5:6 * **21:14:** Jon 20:19,26 * **21:16:** Ap 20:28 * **21:19:** Mad 16:24-25; 2Pi 1:14

* **21:20:** Jon 13:23-25 * **21:24:** Jon 19:35 * **21:25:** Jon 20:30

Aposil B+ Jisas manö ud arep gau kale nan nihön nihön gila

Luk Diopilas n+ip kauyanj kali kliñ rika

¹ Mam Diopilas. Yad nöp manö nöd kali kliñ riknö u, Jisas n+ip yag daulö majö göm, wög if göm mid damöm, nan nihön nihön göm, manö nihön nihön hag ñöm ga u, nöp köp nöd u kali kliñ riknö. * ² Hainö, God Jisas n+ip dam ap ran jak kumi kabö laj au ud ara. Pen n+ipe kumi kabö adö laj au arnig ga magö u, n+ipe gö Ana U† n+ipe manö n+ipe ud arep hag la b+ gau kal+p hag ñ+ aij ga. Manö an+bu magöñhalö nöd kali kliñ rikem nöp ñ+nö u. * ³ Jisas uma pen kauyanj uraköm, ñ+n unbö ñ+njuöl m+höp (40) an u ñ+n iru nöp waiö löm, manö n+ipe ud arep b+ n+ipe gau aip midöm, God n+ibi b+ udöm abad mideinab manö u kal+p hag ñ+m+idöp. Anig gö, kale amgö magö kale ke niñla n+ipe kam+ñ mideia. * ⁴ Pen umöm uraköm, m+nöñ naböñ adö if i midmidöp ñ+n an an+b au, ñ+n ap b+ n+ipe an+b gau aip nan magö ñ+nöñm haga, “Yad kalöp nöd hagnö rö, Bapi yad nan nihön kalöp ñ+nabin a ga u, Jerusalem au nöp midmim, abad midaimim. * ⁵ Jon ñ+g pak ñeb b+ u n+ibi b+ kal+p ñ+g u nöp pak ña, pen ñ+n m+höp nöp ap arö, Ana U† u apöm kalöp pak ñ+nab,” a ga. *

Jisas n+ipe ram m+nöñ kumi kabö adö laj au ap ran jak ara

⁶ Pen ñ+n ap Jisas n+ipe b+ n+ipe an+b gau mideila an au waiö lö, n+ip hagla, “B+ Kub, ne m+ñi kin hon midö, hon

Isrel n+ibi b+ ram m+nöñ hon i kauyanj ke abad midun, ram m+nöñ rimnap abad midun ginabun aka?” gila. * ⁷ Hageila, kal+p haga, “Ñ+n mai ginab u, Bapi gasi n+ipe ke niñöm hag la; nan kale wasö. * ⁸ Pen Ana U† n+ipe kalöp auö, kale pidöñ udmim ammim, Jerusalem n+ibi b+, Judia n+ibi b+, Sameria n+ibi b+, n+ibi b+ ram m+nöñ gau gau magöñhalö gau, yad nihön nihön g+pin u kal+p hag ñ+nabim,” a ga. *

⁹ Anig hagöm, b+ n+ipe gau niñmidlö niñöl g+, God n+ip dam ap ran jak kumi kabö adö laj au ud arö niñöl g+, kumi bad ap apöm n+ip harika.

¹⁰ Pen n+ipe areia, kale kumi kabö laj niñ midlö niñöl g+, magö an+bu nöp b+ wat+j rud y+mlö m+hau ap kal+p p+g urak midailö. ¹¹ B+ an+b m+hau haglö, “B+ Galili n+bö gai i, kale nihön g+nig kumi kabö laj niñ midpim? Kale niñöl g+ midpe niñöl g+, God n+ipe gö, Jisas ap ran jak kumi kabö adö laj au ud aröp u, hainö n+ipe ke unbö rö nöp ado g+ aunab,” a g+lö. *

Judas uma u Madaias kuö n+ipe uda

¹² Olip Dum laj mideila u arö göm, Jerusalem ado g+ arla. Adan m+lö wasö, Olip Dum Jerusalem n+bö söl; Juda God n+ip sabe gep ñ+n u kale ajm+dal rö nöp. * ¹³ Jerusalem amöm, ram haneb kale amjaköm, ram raul adö laj m+gan u arla. B+ mideila gau: Pida, Jon, Jems, Edru, Pilip, Domas, Badolomyu, Madyu, Alpias ñ+ n+ipe Jems u, Saimon Selod u, Jems ñ+ n+ipe Judas u. * ¹⁴ Kale pör pör magum göm, God n+ip sabe g+m+dal. Jisas n+ime Maria u, Jisas n+imam b+ gau, n+ibi rimnap halö pör anig g+m+dal.

¹⁵ Pen ñ+n an an+b au, n+ibi b+ ñ+njuöl unbö kago† j+ñ (120) rö ap

* **1:1:** Luk 1:3 * **1:2:** Mak 16:19; Luk 24:49-51 * **1:3:** Luk 24:36-49; Ap 10:41 * **1:4:** Luk 24:49; Jon 14:16-17; Ap 2:33 * **1:5:** Mad 3:11 * **1:6:** Luk 24:21 * **1:7:** Mak 13:32 * **1:8:** Mad 28:19; Luk 24:48 * **1:11:** Mad 26:64; Luk 21:27 * **1:12:** kilomida añ+ ap nöp rö * **1:12:** Luk 24:50-53 * **1:13:** Mad 10:2-4

magum gilö niñöl gi, Pida uraköm kalip haga, ¹⁶ “Añ mam bi niñim. Ana U† nipe hadame nöpid Depid nip gasi ñö, Judas Jisas nip mumug niñab bi u ginab rö niñöm kalik kñiñ rikö, haga haga rö nöpid ga. * ¹⁷ Jisas bi Judas anibu udö, hon aip midöm, wög nipe u jim ñöl gimidun,” a ga.

¹⁸ Pen hainö nipe Jisas nip mumug niñöm, mani uda u damöm, minöñ naböñ ap rauöm, mid damöm, ñin añi ap ap lug paköm, mudun nipe u pabu göm, hibur magöñhalö lim gi höñ hañauö uma. * ¹⁹ Anig göl umö, Jerusalem nibi bi magöñhalö niñöm, minöñ naböñ rauöm uma anibu, hib Akeldama a gila. Akeldama hagla manö il u, “Hagape Luga Minöñ Nabö?,” a göm hagla.

²⁰ Pida haga, “Depid hadame nöpid God Manö adin Sam a gipal u kalik kñiñ riköm haga,

‘Ram nipe cög nöpid midainim;

Nibi bi rimnap ram nipe am midagaiöl,’ a ga.

Depid manö ap pen haga,

‘Wög nipe u bi ap udnim,’ a ga. *

²¹ Haga anibu, bi hon ke ap niñun udnabun. Hon Bi Kub Jisas aip ajmidun u, bi hon aip pör ajmidöp bi ap niñun udnabun. ²² Bi hon aip pör ajöm, Jon Jisas nip ñig pak ña u niñöm, mid damöm, Jisas umöm uraköm kumi kabö adö lan ara niñab bi ap niñun udnabun. Bi anibu rö udno me, Bi Kub Jisas umöm uraka manö u hag ñi aij ginab,” a ga. *

²³ Pida anig hagö, bi ne Madaias aip Josep aip kalip mihöñ hag lila. Pen Josep ñin rimnap hib nipe ap Basabas, ap Jaldas, a gimidal. ²⁴⁻²⁵ Bi anib mihau kalip anig göl hag löm, God nip sabe göm hagla, “Bi Kub, Judas nöd gi naij göm umöm, ram nipe midainim au ara u, kuö nipe u an udnim, a gun, bi mihöp i hag libun. Anib u, ne nibi bi magöñhalö gasi niñöm gipal rö niñban u me,

nöp hag niñabun, ne ke bi u a gö, hon niñun udnabun,” a gila. ²⁶ Anig hagöm, bi anib mihau ilöñ cal ud gulu gi udlö, Madaias hib apranö, Jisas manö ud arep unbö agip lan aip jim ñöm, kauyan bi unbö migan lan la.

2

Ana U† nipe aua

¹ Nibi bi Jisas nip niñ udla gau, Pedikos ñin kub u mñi, a göm, ap ram raul migan añi ap mideila. *

² Anig göl midlö niñöl gi, adin gu kub kumi kabö adö lan nibö hagöm, yigön rö udöm, ram raul migan asik mideila au yan aua. ³ Pen magö anibu nöpid niñla, mab mitan ugan rö u apöm, pilajik ke ke pa gi dö gi amöm, nibi bi nabic cög adö lan añi añi am mideia. * ⁴ Am midö niñöl gi, Ana U† apöm, ana kalip an dan ajman raua niñöm kale manö yabit adö ke ke hagla. *

⁵ Pen ñin anibu, Juda nibi bi gau, kale migan ke ke, ram minöñ gau nibö gau nibö apöm, Jerusalem magum gi mideila. Nibi bi anib gau kale God Manö haga rö niñöm gimidal. ⁶ Gu kub anibu hageia niñöm, ñihön gab a göm, nibi bi iru nöpid yinid ram anibu apöm niñla, manö yabit adö ke ke kabö göl nöpid hageila. ⁷ Kale niñöm, aiö waiö göm hagla, “Nibi bi gai i magöñhalö Galili nibö. ⁸ Pen aige göm manö yabit hon ke ke hagnun rö kabö göl hagaböl niñabun? ⁹ Hon rimnap Padia nibö, rimnap Midia nibö, rimnap Ilam nibö, rimnap Mesopodemia nibö, rimnap Judia nibö, rimnap Kapasodia nibö, rimnap Podas nibö, rimnap Esia nibö, ¹⁰ rimnap Prijia nibö, rimnap Pampilia nibö, rimnap Ijip nibö, rimnap ram minöñ Libia, Sairini daun gof gau nibö, rimnap Rom nibö auno. ¹¹ Nibi bi Rom nibö aula u, rimnap Juda nibi bi yijig göl,

* **1:16:** Sam 41:9 * **1:18:** Mad 27:3-8 * **1:20:** Sam 69:25; 109:8 * **1:22:** Mad 16:19; Mak 1:9; Jon 15:27 * **2:1:** Lep 23:15-21; Dud 16:9-11 * **2:3:** Mad 3:11 * **2:4:** Ap 4:31; 10:44-46; 19:6; Mak 16:17

rɪmnap Juda nɪbi bɪ wasö pen uri Juda nɪbi bɪ gɪpal rö adö u gɪpal. Rɪmnap Krir nɪbö, rɪmnap Arebia nɪbö auno. Pen hon nɪŋ mɪdno nɪŋöl gɪ, manö yabɪɪ hon ke ke hagpun rö kabö göl hagöm, God nɪpe nan unbö ke yabɪɪ göp, a göm, hib nɪpe haglö adö arab, nɪŋabun,” a gɪla. ¹² Anɪg hagöm, gasɪ iru nɪŋöl gɪ, pen hag nɪŋö, pen hag nɪŋö göm hagla, “Ke yabɪɪ gab anɪbu nɪhön gɪnɪg gab,” a göm, gasɪ iru yabɪɪ nɪŋla.

¹³ Nɪbi bɪ rɪmnap pen kale ñɪñɪlon lɪ hagla, “U ñɪg wain iru nöp ñɪŋöm, hauɪ alöp hagaböl,” a gɪla.

Pida manö hag ña

¹⁴ Pen Pida bɪ Jisas manö ud arep bɪ unbö agɪp laŋ aip uraköm, meg mɪgan dap ranöm, nɪbi bɪ iru nöp mɪdeila gau kalɪp haga, “Kale Juda nɪbi bɪ hon abe, kale nɪbi bɪ Jerusalem aui hanmɪdim abe, aui nɪhön gajɪp u yad kalöp manö hagnɪg gabin i nɪŋ aij gɪmim. ¹⁵ Kale rɪmnap hagpim, ‘Bɪ gai i ñɪg wain iru nöp ñɪŋöm, hauɪ alöp hagaböl,’ a gɪpim u, pen kale ñɪg wain ñɪŋlö hauɪ alagöp. Mɪñi sɪdö gɪsön nöp auöp magö u nöp me. ¹⁶ Pen manö yabɪɪ ke ke hagaböl nɪŋabim anɪbi, bɪ God manö hagep Joel hadame nöp hagöm kalɪ kliñ rɪka rö nöp gab me u. Nɪpe manö anɪbu kalɪ kliñ rɪköm haga,

¹⁷ ‘God hagöp, “Ñɪn hain u, nɪbi bɪ magöŋhalö gau kalɪp Ana yad yunabin.

Ñɪ pai kale gau God Manö nɪbi bɪ kalɪp hag ñɪnaböl.

Bɪ praj kale gau naböŋ nɪŋnaböl.

Bɪ majö kale gau hon nɪŋnaböl.

*

¹⁸ Ñɪn anɪbu, nɪbi bɪ yɪp wög gɪ ñɪbal gau, nɪbi gau abe bɪ gau abe, kalɪp Ana yad yunö, manö aij yad u nɪbi bɪ gau kalɪp hag ñɪnaböl.

¹⁹ Pen kumi kabö adö laŋ nan ke gagep rö rɪmnap gem,

mɪnöŋ naböŋ adö iɪ i nan nɪŋeb nɪŋagep ke nɪbö rɪmnap gɪnabin.

Hagape göm, mab inöm, hadu adpɪɪ kub göm gɪnab.

²⁰ Sɪdö mailö gagnab; rakɪn hagape bö lɪnab.

Anɪg geinab, hainö ñɪn unbö ke nɪbö waiö lɪnab.

Bɪ Kub mailö aij unbö ke halö aunab.

²¹ Pen nɪbi bɪ an an, Bɪ Kub yɪp ud kamɪŋ yuan, a göm, hag nɪŋnaböl gau,

kalɪp ud kamɪŋ yunab,” a ga.

²² Pida nɪpe Joel kalɪ kliñ rɪka manö anɪbu hag pɪs göm haga, “Kale Isrel nɪbi bɪ, manö hagnɪg gabin i nɪŋ aij gɪmim. Jisas bɪ Nasared nɪbö u bɪ yɪharɪŋ wasö; God nɪpe ke nɪp yuö aua. Ñɪ yad u yunö, nan gagep rö iru nöp göm, nan nɪŋeb nɪŋagep iru nöp göm gɪnab aŋ kalɪp au nɪŋöm, bɪ anɪbu God nɪpe ke hag yuö aua u nɪŋlaŋ, a göm, nɪp yuö aua. Jisas nɪpe nan gagep rö aŋ kale ga u, kale ke hadö nɪŋbim. ²³ God kale gɪnabim rö nöd nɪŋöm, Jisas nɪp ud ñɪmagö adö kalöp u lö, kale dam nɪbi bɪ nan si nan naij gɪpal gau kalɪp ñɪbe, nɪp mab ba laŋ al pak lɪlö uma. ²⁴ Nɪpe ilön kub yabɪɪ udöm uma u pen böŋ nöp wip rɪgöl au mɪdöm, hij gɪ lug lɪ arnɪm rö laga. God gö kauyan uraka.

²⁵ Depid pen hadame nöp Jisas nɪp manö kalɪ kliñ rɪköm haga,

‘Yad nɪŋbin, Bɪ Kub yad aip pör pör mɪdöp.

Nɪpe ñɪmagö yɪjɪg yad lau adö mɪdöp u me, yad pɪñɪŋ gagnabin.*

²⁶ Anɪg göp u, hibur mɪdmagö yad pɪtaiöp; yad ñɪñɪ lem hagabin.

Hañ roman yad umnɪg gab pen gasɪ halö mɪdem pɪñɪŋ gagnabin.

²⁷ Ai gɪnɪg? Ne yɪp wip rɪgöl mɪgan arö gagnabön.

Ne Bɪ Uɪ ne arö gö, hañ roman nɪpe hij gɪ lug lɪ aragnab.

* 2:17: Joe 2:28-32 * 2:25: Sam 16:8-11

28 Ne yip kamiŋ mīdep adan u yamna.

Yad ne aip mīdem, mīñ mīñ yabił gīnabin, a ga, a ga.

29 Pida Depid haga manö anıbu hag pıs göm haga, “Añ mam bı, yad kalöp manö kabö göl hagnö, niŋ aij gīnabim. Bac itaŋ Depid umö riğöl gıla ułom mīgan u mīdöp; ułom mīgan anıbu mīñi hon u rö nöp niŋbun. * 30 Pen Depid niŋpe God manö hag ñeb bı mīdmīdöp u me, niŋpe niŋa, God hadame nöp manö hag löm haga, ‘Ne ñi riknabön rik damöm rik lınaböl ñi ap niŋpe ka ne udöm, kiŋ mīdeinab,’ a ga. * 31 Depid nan hainö gīnab u niŋöm, Mesaia u niŋpe umöm uraknab, a göm, haga, ‘Niŋp wip riğöl mīgan arö gaga. Hañ romaŋ niŋpe hij gı lug lı araga,’ a ga. *

32 “Mīñi God gö, Jisas niŋpe uraköm kamiŋ mīdöp. Niŋpe kamiŋ mīdöp u hon magöŋhalö amgö magö hon ke niŋbun. 33 God Jisas niŋp dam ñimagö yijig adö niŋpe lau la. Löm niŋpe Ana Uł ñinabin a göm haga u, Jisas niŋp ñö, niŋpe pen hanıŋp ñö, apöm gu kub hagö, hon manö ke ke hagabun i niŋabim. * 34 Pen Depid manö haga anıbu, niŋpe ke hagaga. Depid niŋpe mīnönj nabönj il i mīdöm, kumi kabö adö laŋ araga. Pen niŋpe haga, ‘Bı Kub niŋpe Bı Kub yad u niŋp haga, “Ñimagö yijig yad lau adö asik mīdaimön me;

35 yad gīnö kauał mauał ne gau, rała mīgan ne gau mīdeinaböl,” a ga, a ga.

* 36 “Anıb u, kale Isrel niŋbi bı magöŋhalö niŋ aij gımim: Jisas bı mab ba laŋ al pak lıbe uma bı anıbu nöp, God gö Bı Kub yabił mīdöp. Niŋpe nöp Mesaia pör abad mīdmīdun me u,” a ga. *

37 Pida manö anıbu hagö, niŋbi bı mīdeila gau niŋöm ñaul ara. Anıg

gö, kale Pida abe, Jisas manö ud arep bı gau abe, hag niŋöm hagla, “Anıb u, mam bı, hon mīñi niŋhön gun?” ö gıla.

38 Hageila, Pida haga, “Kale añi añi magöŋhalö mīdpim rö, nan si nan naij gıpmim adö u, niŋhön gıniŋ anıg gıpun, a gımim, arö gımim, Jisas Kraıs niŋp niŋ udmim, ñiŋg pakmim. Anıg geinabim, God nan si nan naij gıpmim u niŋöm arö göm, Ana Uł niŋpe u kalöp ñinab. 39 God hadame nöp haga, ‘Ana yad kalöp Isrel niŋbi bı ñem, ñi pai kale yag daunabim gau kalıŋ ñem, niŋbi bı mıłö gau kalıŋ abe ñem gīnabin,’ a ga. Anıb u, hon niŋbun, God niŋbi bı an an aulaŋ a gīnab gau, kalıŋ magöŋhalö Ana Uł u ñinab,” a ga. * 40 Pida kalıŋ mög niŋöm, manö iru nöp hagöm hagöm haga, “Niŋbi bı uri mīdpal rımnap hałöwałö gı naij gıpal rö arö gımim, mīd aij gımim. Wasö u, ilön kub udnabim,” a ga. 41 Niŋbi bı iru nöp Pida manö haga u niŋöm, Jisas Kraıs niŋp niŋ udöm, ñiŋg pakla. Ñin anıbu nöp, niŋbi bı dri dausan (3000) rö Jisas Kraıs niŋp niŋ udöm, Jisas niŋbi bı niŋpe aip jım ñöl mīdeila. *

42 Anıb u, kale pör pör apöm, bı Jisas manö ud arep bı gau aip se göl mīdöm, God Manö hag ñeila u niŋ aij gun, a göm, hag amıl apıl göl gı, bred ud jö göm se göl ñiŋöl gı, God niŋp sabe göl gı mīdmıdal. *

Jisas niŋbi bı niŋpe gau gımiđal rö

43 God bı Jisas manö ud arep bı gau kalıŋ pıdönj ñö, nan gagep rö iru nöp göm, nan niŋeb niŋagep iru nöp göm gıłö, niŋbi bı gau niŋöm, aiö waiö gıla. 44 Niŋbi bı Jisas niŋp niŋ udla gau, se gı mīdöm, niŋbi bı nan mīdageia gau, niŋbi bı rımnap kalıŋ nan hałöwałö ñıla. * 45 Mınönj nabö?, nan gau u rö nöp sıkim göm, mani udöm, niŋbi bı nan mīdageia

* 2:29: 1Ki 2:10 * 2:30: 2Sa 7:12; Sam 89:3-4; 132:11 * 2:31: Grik manö “Kraıs u” abe, Hibru manö “Mesaia u” abe il añi ap nöp mīdöp: “God hag la Bı u.” * 2:31: Sam 16:10 * 2:33: Ap 5:32; 7:55-56 * 2:35: Sam 110:1 * 2:36: Ap 5:30-31 * 2:39: Aıs 57:19 * 2:41: Ap 2:47; 4:4 * 2:42: Ap 20:7 * 2:44: Ap 4:32-35

gau kalip nime li ñla. ⁴⁶ Kale pör pör, ñin añi añi, God sabe gep ram u am magum gimidal. Pen ram kale gau u rö nöp am magum göm, bred ud jö göm, midmagö apen löl gi, ñiñi löl gi, nan se göl ñinmidal. ⁴⁷ Pen nibi bi mideila gau magöñhalö, Jisas niñ udla nibi bi kalip niñlö, aij a ga. Pör pör, ñin añi añi, Bi Kub nipe nibi bi rimnap halö ud kamini yuö, kale Jisas nip niñ udöm, ap Jisas nibi bi nipe nöd nibö gau aip midmidal. *

3

Bi ma naij ga u, Pida gö, kamini la

¹⁻³ Bi nime yag daua ñin u nöp ma naij ga ap, nip ñin añi añi pör pör dapöm, God sabe gep ram ajöñ it, Ajö? Kliñ Aij, a gimidal u, goł au lölö asik midmidöp. Midöl gi, nibi bi God sabe gep ram raul migan ap armidal gau, kale mani nan yip ap ñim, a gi asib gimidöp.

Pen mañ ap, Pida aip, Jon aip sidö gamini ga dugo magö u, God nip sabe gep magö u, God nip sabe ginig, ap padilö niñöl gi, bi ma naij ga anibu kalip mihöñ niñöm haga, “Yip mani rimnap ñil,” a ga. ⁴ Hageia, kalpe mihöñ nip niñ ij halö li midmil, Pida haga, “Halip mihöñ nöñ!” a ga. * ⁵ Haga, yip nan ap ñinig gabil, a göm, kalip mihöñ niñ midö niñöl gi, ⁶ Pida haga, “Mani silpa, mani gol, yad midagöp u pen nan yad añi ap midöp u nöp ñinabin. Jisas Krai Nasared nibö u, hib nipe hagem nöp hagabin, ‘Urak aru!’ ” a ga. * ⁷ Pida anig hagöm, ñimagö yijg lau nip udöm, ud urak ñö niñöl gi, magö anibu nöp ma abe, ma goł abe aij la. ⁸ Aij gö, yinid urak amöl gi, rała rała göl gi, God nip aij a göl gi, kalip mihöñ aip God sabe gep ram raul migan u ara. ⁹ God nip aij, a göm, abö göl göm ajeia u, nibi bi mideila gau niñöm, ¹⁰ bi ma naij pör apöm, God sabe gep ram ajöñ it, Ajö? Kliñ

Aij, a gimidal u, goł au asik midöm, mani nan gau asib gimidöp bi anibu, aigöl göm ma yabit abö gi auab, a göm, gasi iru niñöm aiö waiö gila.

Pida manö hag ña

¹¹ Bi anibu nipe, God sabe gep ram höñ adö, Solomon Ram Bada, a gimidal, migan u midöm, Pida aip, Jon aip kalip mihöñ an an li ud midö niñöl gi, nibi bi magöñhalö aiö waiö göl gi, gi dö gi aula. ¹² Nibi bi aueila, Pida nipe niñöm haga, “Isrel nibi bi gai i, kale niñön ginig gasi iru niñmim halip bi mihöñ niñ ij halö gabim? ‘Kale mihöñ bi klö, bi kamini aij midmil gajil, bi anibi adan aj aij gab,’ a gimim, gasi u niñabim ar? U wasö. ¹³ Ebrahim, Aisak, Jekop, bac itañ hon bi gau sabe gimidal God anibu nöp nipe ke gö, bi wög gi ñeb nipe Jisas urakö, nibi bi gau niñöm, nipe mailö aij unbö ke halö midöp a göm, niñbal. Kale pen Jisas nip udagpe. Pailod, Jisas nip hubik yuin a ga u pen kale ke, nip dam mab ba lan al pak lilañ, a gipe. * ¹⁴ Jisas nipe Bi Ut; nipe Bi Kamini Aij pör nöp God hagöp rö nöp göp. Pen kale hagpe, Jisas nipe bi niñeb hon wasö; bi wip almidöp u hanip hubik yu, a gipe. ¹⁵ Anig gimim, Bi kamini middep magö ñöb u nip al pak libe. Pen God gö, nipe uraka u, hon amgö magö hon ke niñul hagabul. ¹⁶ Bi ma naij pör niñbim i, mñi kamini lajip niñbim. Jisas klö nipe gö me, kamini löp. Jisas niñ udul, hib nipe haglo, nipe gö böñ nöp kamini löp.

¹⁷ “Pen mideimam yad gai. Kale ke abe, bi kub kale gau abe, hauł halö midmim, Jisas nip anig gipe. * ¹⁸ Pen God nipe bi manö nipe hagep gau kalip hadame nöp gasi ñö hagla, ‘Hainö God Mesaia nipe ilön kub yabit udöm umnab,’ a gila u me, hagla rö nöp gipe. ¹⁹ Anib u, nan si nan naij gipim u, niñön ginig anig gipun, a gimim, arö gimim,

* 2:47: Ap 6:7; 11:21 * 3:4: Ap 14:9 * 3:6: Ap 4:10; 16:18 * 3:13: Eks 3:6,15; Luk 23:13-25; Ap 2:23 * 3:17: Luk 23:34; 1Di 1:13 * 3:19: Ap 2:38

God nɪp ado gɪ aube, nɪpe nan si nan naj gɪpim prɪ u ɪk gɪ yunab. * 20 Anɪg gɪpe, Bɪ Kub nɪpe ana kalöp an dan klö nɪpe ñöm, Kraiſ u kalöp hadame nöp hag la u hag yunab. Kraiſ u Jisas me. 21 God nɪpe hadame nöp hagö, bɪ manö hagep uɪ nɪpe gau hagla rö, Jisas nɪpe ram mɪnönj kumi kabö adö lan au mɪdöp rö mɪdö nɪñöl gɪ, God nan magöñhalö kauyan gɪ lɪ aij gɪnab ñɪn u aunab. 22 Mosɪs haga, ‘Hainö Bɪ Kub God kale, nɪpe bɪ manö hagep yad rö, bɪ ɪl kale ke ap, hag yunab. Nɪpe apöm, manö hagnab u magöñhalö nɪñ aij gɪmim. * 23 Nɪbi bɪ manö nɪpe udagnaböl gau, nɪbi bɪ nɪpe mɪdageinaböl; kale böñ nöp höñ adö yan amöm, umnaböl,’ a ga.

24 “Bɪ God manö hagep Samyuel abe, bɪ God manö hagep hain aula gau abe magöñhalö nan uri waiö lab nɪñabun u hadö hag ñɪla. 25 God hadame nöp nahai ɪñan kale manö hag la u, kale ke nan ame udabim me u. God bac Ebrahim nɪp gɪnabin, a göm, manö hag la. Manö hag löm haga, ‘Ñɪ pai ne rɪkö, kale rɪk dam dapɪl göm rɪknaböl gau, bɪ ap mɪdöm me, nɪpe gö nɪbi bɪ gau magöñhalö mɪñ mɪñ gɪnaböl,’ a ga. * 26 Pen God Bɪ Wög Gɪ Ñeb nɪpe Jisas ram mɪnönj ɪl i yua u, kalöp nöp a göm, nöd yuö aua. Isrel nɪbi bɪ nan si naj naj gɪpal u, nɪhön gɪnɪg anɪg gɪpun, a göm, adö anɪbu arö göm, mɪd aij gɪlan, a göm, kalöp Isrel nɪbi bɪ gai i nöd yuö aua,” a ga. *

4

Pida aip Jon aip kalɪp manö kub hagla

1 Pida aip, Jon aip nɪbi bɪ kalɪp manö hag ñɪlö nɪñöl gɪ, bɪ God nɪp nan sabe gep bɪ gau abe, God sabe gep ram polisman bɪ nabɪc kale u abe, bɪ Sadyusi gau abe, amöm manö hagailö anɪbu apdi nɪñla. 2 Jisas

umöm uraka rö, nɪbi bɪ Jisas nɪp nɪñ udnaböl gau u rö nöp umöm uraknaböl manö u, nɪhön gɪnɪg hag ñabil, a gɪlö, mulu luga. 3 Anɪb u, kale Pida aip Jon aip ud sɪsɪ göm, uri dugöp magö i wasö, rol manö kub hagnabun, a göm, kalɪp bɪ mɪhönj dam nagɪ lɪla. 4 Pen Pida Jon bɪ mɪhau manö aij anɪbu hag ñailö, nɪbi bɪ nɪñöm, ɪru yabɪɪ nɪñ udla. Anɪb u, nɪbi bɪ Jisas nɪñ udla gau unbö paip dausan (5000) rö ara. *

5 Pen ruö, Juda bɪ kub ram mɪnönj anɪbu abad mɪdmɪdal abe, bɪ manö ud asɪkep gau abe, bɪ lo manö hag ñeb bɪ gau abe, Jerusalem gau ap magum gɪla. 6 God nɪp nan sabe gep bɪ kub yabɪɪ Anas aip, Kaiapas aip, yam kale bɪ Jon u, Aleksada u, bɪ yam kale rɪmnap halö apöm, an anɪb au mɪdeila. 7 Kale magum göm haglö, Pida Jon kalɪp mɪhönj uɪ gɪ dap an au lɪlö, kalɪp mɪhönj hag nɪñöm hagla, “Bɪ ma naj ga u aigöl gɪ gajɪl kamɪñ löp? Pɪdönj gai nɪbö udmil, hib nɪhön hagmil, anɪg gɪpil?” ö gɪla. 8 Hageila, Ana Uɪ nɪpe am Pida an dan ajman rauö nɪñöl gɪ, Pida haga, “Kale Juda bɪ kub abe, bɪ manö ud asɪkep abe, manö hagabin i nɪñim. 9 Bɪ mög gep ma naj ga u gailo kamɪñ la u nɪñmim, ‘Kale aigöl gɪ gajɪl kamɪñ löp?’ ö gɪmim, halɪp manö kub hagabim ar? 10 Anɪb u, kale manö hagnɪg gabin i nɪñ aij gɪmim. Isrel nɪbi bɪ gau magöñhalö u rö nöp nɪñ aij göl. Jisas Kraiſ bɪ Nasared nɪbö hib nɪpe u nöp nɪñ udul, hib nɪpe haglo, nɪpe gö, bɪ anɪbi nɪp böñ nöp kamɪñ lö, aj aij gab nɪñabim. Kale Jisas Kraiſ nɪp mab ba lan al pak lɪbe u pen God gö kauyan uraka. * 11 Bɪ Jisas anɪbu nɪp me, God Manö kalɪ klɪñ rɪköm hagla,

‘Kale bɪ ram gep gau, kabö mɪlö ap, u kabö naj, a gɪmim, arö gɪpe u, uri ram padö an yan bɪnɪg ñöl mɪdöp,’ a gɪla. *

* 3:22: Dud 18:15,18-19 * 3:25: Jen 22:18 * 3:26: Ap 13:46 * 4:4: Ap 2:41 * 4:10: Ap 3:6,13-16 * 4:11: Sam 118:22

12 God nipe Jisas hib nipe nöp hanip haga niñöm Jisas nipe nöp hanip ud kamiñ yunim rö löp. Minöñ naböñ il i bi ke nibö ap hanip ud kamiñ yunim rö lagöp wasö yabiñ,” a ga. *

13 Pida Jon kale bi mihau urakmil, piññiñ gagmil, hałowatö kabö göl nöp haglö u, bi kub anib gau niñöm, aiö waiö göm hagla, “Bi mihai i kale skul hagaglö u pen kale Jisas aip midmil anig gimil gipil,” a gila. 14 Bi manaij ga kamiñ la u an kale au midö niñöl gi, kalip mihöñ manö hag göl rö laga. 15 Anib u me, kale hagla, “Kansol ram i höñ yan am midaiñ,” a gila. Höñ yan am midlö niñöl gi, kale ke hag niñ hag niñ göm hagla, 16 “Bi mihai i hon niñön gun? Kale nan gagep rö u gilö, Jerusalem nibi bi magöñhalö hadö niñbal. Anib u, kale mihöñ nan gagep rö ap gagpil a gun rö lagöp. 17 Pen kale ammil, manö anibu nibi bi riñon riñnap haglö, kale u rö nöp niñöl rö löp. Anig göp u, hon kalip mihöñ manö klö hagun hagun, ‘Jisas hib nipe u hainö nibi bi riñnap hagagmil, wasö yabiñ,’ a gun,” a gila.

18 Anig hagöm, kalip mihöñ haglö auailö hagla, “Jisas hib u hainö hagagmil; nibi bi riñnap Jisas manö u hag ñagmil, wasö yabiñ,” a gila. * 19 Anig hageila, Pida Jon kale pen pe haglö, “Hol God manö nip u arö gul, manö kalöp u udlo, God nip aij ginab aka wasö? Kale ke niñim. * 20 Pen Jisas niñön niñön ga, manö niñön niñön haga u, hol nibi bi gau kalip hag ñi arö gul rö lagöp,” a gilö.

21-22 Anig hagailö, Kansol bi kub gau gasi kale ke niñöm, ‘Bi i miññjuöl mihöp (40) midöm, uri kamiñ löp i, nibi bi gau niñöm magöñhalö God nip aij a gaböl. Hon bi anib mihai i kalip nan ap geinabun u, nibi bi gai i kal aunaböl,’ a göm, kalip mihöñ yiñharñ manö klö hagöm, hag höñ yula.

Nibi bi Jisas nip niñ udla gau God nip sabe gila

23 Pida Jon kalip mihöñ anig göl hag höñ yulö, kale am Jisas nibi bi nipe gau kalip niñmil, bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi manö ud asikep gau abe, manö niñön niñön hagla u kalip hag ñilö. 24 Hag ñeilö, kale niñöm magöñhalö God nip sabe göm hagla, “Ne Bi Kub añi nibö midpan. Ne kumi kabö adö lañ gi limön, mihöñ naböñ il i gi limön, ñig solwara gi limön, nan niñön niñön midöp gau magöñhalö gi limön, gi lina. * 25 Hadame nöp ne gö, Ana Ut nipe bac hon Depid nip gasi ñö, manö nöp u hagöm haga, ‘Juda nibi bi wasö gau kale niñön ginig kal jubal?

Nibi bi gau niñön ginig gasi niñ aij göm wasö, manö adö añi hag löm mumug manö hagpal? *

26 Kiñ ram mihöñ ke ke abad midpal gau abe, gapman bi kub ram mihöñ ke ke abad midpal gau abe, manö adö añi hag löm hagla, “God Bi Kub aip, Mesaia nipe aip, kalip aip pen pen gun,” a gila,’ a ga.

27 Kiñ Herod abe, gapman bi kub Podias Pailod abe, Juda nibi bi wasö gau riñnap abe, Isrel nibi bi gai i nibö riñnap abe, Jerusalem i apöm, Bi Wög Gi Ñeb ut ne u Jisas, Mesaia hag lina u nöp, manö hag adö añi lila. * 28 Pen ne Bi klö nödgasi ne ke niñmön hagna, Krai nip anig anig ginaböl a gina u me, kalip göl rö la; yiñharñ u klö kale midagaiböp. *

29 Bi Kub, miñi hanip manö klö naij yabiñ hagaböl u ne gasi niñmön. Hanip nibi bi wög gi ñeb ne abad midmön, pidöñ ne hanip ñö, hon piñkagun, klö yabiñ gun manö ne nibi bi gau kalip waiö hag ñun. * 30 Nibi bi nan göp gau, ne gö, hon

* 4:12: Mad 1:21 * 4:18: Ap 5:28 * 4:19: Ap 5:29 * 4:24: Eks 20:11; Ne 9:6; Sam 146:6

* 4:25: Sam 2:1-2 * 4:27: Mad 27:1-2; Luk 23:7-11; Ap 3:13 * 4:28: Ap 2:23 * 4:29: Ep 6:19

Bi Wög Gi Ñeb ut ne Jisas hib nipe hagno, kalip kamij linim. Ne gö, hon Jisas hib nipe hagno, nan gagep rö rimnap, nan nijeb nijagep rö rimnap gun,” a gila.

³¹ Pen kale God nip anig gi sabe göl gi midlö nijöl gi, ram mideila u munmon rö udöm, Ana Ut nipe ap an kalip dan ajman rauö, piñij gagöm, God Manö u klö yabij göm hag ñila.

Jisas nibi bi nipe nan nime li ñi aij gila

³² Pen nibi bi Jisas nip nij udla anib gau, manö adö añi hagöm, gasi adö añi nijöm, nan kale nan nihön mideia gau, nan kale jim ñöl nöp midö, nan hon halö a göm nijagla. * ³³ Bi Jisas manö ud arep gau, nibi bi gau kalip manö klö gi hagöm hagdaldal, “Jisas nip al pak lilö, umöm uraka, nip amgö nijno,” a gimidal nijöm God kalip magöñhalö mög yabij nijöm ud aij yabij gimidöp. ³⁴ Kale bi nan lugep midageia; magöñhalö nan mideia. Nibi bi minöñ naböñ aka ram rimnap mideia gau, sikim gi mani udöm, * ³⁵ bi Jisas manö ud arep gau kalip ñimidaldal. Kale pen udöm, nibi bi nan midageia gau kalip nime li ñimidaldal.

³⁶ Pen bi Lipai il rik damöm rikla bi ap hib nipe Josep. Ram minöñ nipe Saipras nibö. Bi anibu nipe nibi bi rimnap kalip manö hain hagöm hag ñi aij gö, kale nijöm gasi halö midmidaldal rö, bi Jisas manö ud arep gau nip Banabas a gila. ³⁷ Josep minöñ naböñ nipe ap hagö, nibi bi rimnap raula nijöm mani anibu dap bi Jisas manö ud arep gau kalip ña.

5

Ananias ber pir allö

¹ Pen bi ber ap midailö. Nugmul hib u Ananias, nibin nipe hib u Sapaira. Ber mihau kale minöñ naböñ kale ap haglö raula. ² Raulö,

Ananias nipe mani anibu böñ lau kale ke nime löm, böñ lau dam Jisas manö ud arep bi gau kalip ña. Nibin abe nijä. *

³ Pen Ananias mani anibu anig göl dap ñö, Pida haga, “Ananias, Seden nöp gasi ñö, ne pir almön hagpan, ‘Minöñ raubal mani magöñhalö daubin i,’ a gipan. Manö pir alban anibu, Ana Ut nip u rö nöp pir alban. Mani minöñ naböñ raubal anibu böñ lap pi gimön auban. * ⁴ Minöñ naböñ anibu, minöñ naböñ ne. Sikim ginig, sikim gibnap; arö ginig, arö gibnap. Pen minöñ sikim gö, mani raula anibu, magöñhalö daunig, magöñhalö daubnap; rimnap nöp daunig, rimnap nöp daubnap; magöñhalö ram ne au arik aunig, arik aubnap. Manö midagböp. Pen ne manö pir alban u, hanip bi nöp manö pir alagpan; God nip u rö nöp manö pir alban. Ne ai ginig anig gipan?” ö ga.

⁵ Pida anig hagö, Ananias nijöm, magö anibu nöp ap lug minöñ yan paköm böñ nöp uma. Anig gö nijöl gi, nibi bi gau ga anibu nijöm, aninñin gö piñij gila. ⁶ Pen bi praj gau apöm, wip he milö u waij wam wam göm, dam rigöl gila.

⁷⁻⁸ Pen nibin, nugmul nipe umö dam rigöl gila u nijaga. Nipe yöp söl magö ap midöm apjakö, Pida nip haga, “Minöñ naböñ kale ber u sikim gilö, mani anig unbö rö nöp raubal aka?” ga.

Hageia, nibin haga, “Raubal u dauub me u,” a ga.

⁹ Hageia, Pida nip haga, “Kale ber nihön ginig hag nijmil anig gipil? Bi Kub Ana nipe manö pir anibu nijagnab a gimil anig gipil? Nö?! Nagamul umajip, dam rigöl gipal bi gau midpal ajöñ il aui. Nöp u rö nöp ud arnig gaböl,” a ga.

¹⁰ Anig hagö nijöl gi, magö anibu nöp, Pida ma il au ap lug minöñ yan paköm uma. Bi praj ugan nugmul

* 4:32: Ap 2:44 * 4:34: Ap 2:45 * 5:2: Ap 4:34-35 * 5:3: Jon 13:2

nip dam rigöl gila anibu apöm, nibin u rö nöp hadö böñ nöp uma u niñöm, nip dam nugmul nip rigöl gila böñ lau rigöl gila. ¹¹ Krais nip niñ udla nibi bi gau abe, nibi bi rimnap gau abe, nan ga anibu niñöm, magöñhalö anin gō piñiñ gila.

Nan gagep rö rimnap ke ke gila

¹² Bi Jisas manö ud arep unbö miñan lan nan gagep rö iru nöp nibi bi mideila an au gi mideila. Pen nibi bi God Manö niñöm Krais nip niñ udla gau, magöñhalö ap magum gimidal God sabe gep ram höñ adö "Solomon Ram Bada" a gimidal u.

* ¹³ Nibi bi rimnap gau, Krais nip niñ udla nibi bi gau kalip niñlö aij a ga u pen, Krais nibi bi nipe midpal anibu, hon aige gun am kalip aip magum gun, a göm, piñiñ gila. ¹⁴ Pen pör pör nibi bi hain nibö iru yabiñ nöp, Bi Kub nip niñ udöm, nibi bi nöd nibö gau aip ap magum gimidal. ¹⁵ Jerusalem nibi bi, bi Jisas manö ud arep gau gila rö niñöm, nibi bi miña ga gau dap adan majö goñ au löm, köp yad miñan miñan löm hagla, "Pida padiö, sidö miñtan nipe u kalip pak ñö, kamij linab," a gila. ¹⁶ Nibi bi yöp ram miñon Jerusalem söñ au mideila gau, u rö nöp nibi bi nan ga gau udöm, nibi bi kijaki aiön pi halö mideila gau udöm, daula. Daueila, kalip gilö, magöñhalö kamij la.

Jisas manö ud arep bi gau kalip gi naj göm nagilä

¹⁷ Anig geila, bi God nip nan sabe gep bi kub yabiñ u abe, bi niñeb nipe bi Sadyusi gau abe, kale nan gagep rö anig gilö hib hon luginab, a göm, bi Jisas manö ud arep gau kalip niñlö mulu luga. ¹⁸ Kalip mulu lugö, bi Jisas manö ud arep gau kalip ud sisi löm, dam gapman kai kalip ñilö, nagilä. ¹⁹ Nagilä u, pen ñin anibu nöp sibön yan, Bi Kub hagö, ejol ap apöm, ajön u hiiköm, kalip uñ gi dam höñ arla. * ²⁰ Höñ arlö, ejol haga, "Kale God sabe gep ram

u ammim, nibi bi gau kalip, God gö pör pör mideinaböl manö aij u magöñhalö hag ñi aij gimim," a ga.

²¹ Hagö, ram rua niñöl gi, God sabe gep ram u amöm, ejol u haga rö, nibi bi gau kalip il göm manö hag ñila. Anig göñ hag ñilö niñöl gi, God nip nan sabe gep bi kub yabiñ u abe, bi niñeb nipe gau abe apjaköm, bi manö ud asikep gau kalip magöñhalö wiñ allö, ap Kansol kub u magum gilö, bi God sabe gep ram abad midep bi gau hag yuöm hagla, "Bi Jisas manö ud arep gau nagilä bun u miñi am uñ gi dauim," a gila. ²² Hageila, bi God sabe gep ram abad mideila bi gau nagilä lep ram u amöm niñla, bi Jisas manö ud arep gau midageila. Kale ado gi apöm hagla, ²³ "Hon am niñbun, ajön u giñibal rö midajip, bi abad midep bi gau u rö nöp ajön il u niñ midajal u pen hon ajön hiikun, ram raul miñan yan amun niñbun, bi ap midagajip yabiñ," a gila. ²⁴ Anig hageila, bi God sabe gep ram abad mideila bi kub kale u abe, God nip nan sabe gep bi kub gau abe, manö anibu niñöm, anig göp niñon ginab, a göm, gasi iru nöp niñla.

²⁵ Anig göñ gasi iru niñ midlö niñöl gi, bi ap apöm kalip haga, "Bi nagilä be gau, kale am God sabe gep ram u midöl göm, nibi bi gau kalip manö hag ñaböl," a ga. ²⁶ Anig hageila, bi God sabe gep ram abad mideila bi kub kale u, bi nipe rimnap kalip uñ göm, bi Jisas manö ud arep anib gau kalip udnig arla. Amöm, Jerusalem nibi bi gai i hanip kabö ju paknaböl, a göm, kalip hag gagla; agamij uñ gi daula.

²⁷ Jisas manö ud arep bi gau kalip agamij uñ gi Kansol ap magum gi mideila an au daulö, God nip nan sabe gep bi kub yabiñ u kalip haga, ²⁸ "Kalöp, Jisas manö u hagagmim, a gun, manö klö gi hagin hagpun u pen hag wasö niñun arö gipun. Kale pen am Jerusalem nibi bi kalip

* 5:12: Ap 2:43; 14:3 * 5:19: Ap 12:7-10

magöñhalö Jisas manö u hag ñöl gi, han#p hagpim, ‘Kale nöp Jisas n#p al pak l#bal,’ a g#pim,” a ga. *

²⁹ An#g hageia, Pida b# Jisas manö ud arep r#mnap aip hagla, “N#bi b# manö hagpal u udagnabun; God manö n#pe u nöp udnabun! * ³⁰ Jisas n#p mab ba la# al pak l#be uma u pen, ap#s bac b# sabe g#m#dal God u nöp gö, kauya# uraka. ³¹ Uraköm, God n#pe gö, am ram m#nön# kumi kabö adö la# au amöm, God ñ#magö y#j#g lau adö m#döp. An#b u hon n#ñbun, n#pe nöp Ki# m#döm, han#p ud kam#ñ yunab. N#pe han#p Isrel n#bi b# mög n#ñöm, nan si nan naij g#pun u, n#ñön g#n#g an#g g#pun, a gun, arö g#no, n#pe n#ñöm nan naij g#pun u arö göm, han#p ud kam#ñ yunab. * ³² God göp an#bu, hon amgö magö r#m#d m#gan hon ke n#ñun, n#bi b# gau kal#p hag ñabun. N#bi b# manö n#pe n#ñ udöm hagöp rö nöp g#naböl gau, God n#pe Ana U# u kal#p ñö, n#pe kal#p u rö nöp manö a# an#bu hag ñ# a#j gö n#ñnaböl,” a g#la.

³³ B# Jisas manö ud arep gau an#g hageila, b# manö ud as#kep ap magum g# m#deila an#b gau kal juöm hagla, “Kal#p böñ nöp al pak lun,” a g#la. ³⁴ An#g hagla u pen, a# an#b au b# ap m#deila, hib n#pe u Gameliel. N#pe b# Perisi, lo manö hag ñeb b# kale ap. Juda n#bi b# magöñhalö n#p n#ñlö a#j a g#m#döp. B# Gameliel an#bu uraköm haga, “B# ugan an#bi kal#p hagpe höñ aröl. Yad kalöp manö ap hag ñ#n,” a ga. An#g hagö, b# an#b gau hag höñ yula. ³⁵ B# an#b gau hag höñ yulö n#ñöl gi, Gameliel n#pe b# Kansol gau kal#p haga, “Isrel b# gai i, kale b# gai i kal#p n#ñön g#n#g gabim u, gas# n#ñ a#j g#mim g#mim. ³⁶ Kale n#ñbim, nöd b# Dudas, yad b# kub a göm hagö, manö n#pe hagm#döp u n#bi b# iru nöp, po hadred rö, n#ñ udm#dal. Pen hainö b# r#mnap n#p

al pak l#lö, n#bi b# manö n#p n#ñ udm#dal gau ke ke arla p#s ga. *

³⁷ Pen hainö, hib hon udla ñ#n u, u rö nöp b# Judas Galili n#bö u haga, ‘Hon gapman gau aip pen pen gun, kal#p r#d#k gi yunabun,’ a ga. An#g hagö, n#bi b# iru nöp manö n#p udöm, urak gapman aip pen pen g#la. Pen m#d damöm, b# an#bu n#p u rö nöp al pak l#lö, n#bi b# manö n#p n#ñ udm#dal gau ke ke arla p#s ga. ³⁸ An#b u me, yad kalöp hagabin, b# manö kub hagabun gai i kal#p gi naij gagmim. Kal#p y#har#ñ hag yube aröl. Manö kale ke nöp hagnaböl u, kub g#n#m a gi wasö n#ñöm ap lugnab. ³⁹ Pen God n#pe ke hagö g#naböl u, kale ke nöp nan ap g#mim rö lagnab. Kal#p gi naij gun, a g#nabim u, kal#p aip pen pen gagnabim; God aip pen pen g#nabim,” a ga.

⁴⁰ Gameliel an#g hagö, b# gau haga rö n#ñöm, b# Jisas manö ud arep gau kal#p haglö aueila, kal#p nag# ud rap#n pakus paköm, “Jisas manö u hainö hagagmim, wasö yab#,” a göm, kal#p hag yulö arla. *

⁴¹ Pen b# Jisas manö ud arep gau, han#p n#ñön g#n#g an#g g#pal, a göm, n#ñagla. God han#p Jisas b# n#pe kabö göl a göm gö, han#p an#g gaböl, a göm, a#j a gö n#ñöl gi, Kansol kub an#bu arö göm arla. * ⁴² Amöm, pör pör God sabe gep ram höñ adö au amöm, ram ram gau amöm, Jisas n#pe Kraiss u manö a#j u hag ñ#m#dal.

6

Nan balu ñeb b# unbö mudun j#ñ hag l#la

¹ Pen m#d damöm, n#bi b# Jisas n#p n#ñ udla gau iru yab# m#deila. Pen Juda n#bi b# Grik manö nöp n#ñla gau, Juda n#bi b# Aremeik manö y#dun göl n#ñla gau, kal#p hag göm hagla, “N#bi adu kale gau kal#p mani nan magö nan gau n#me l# ñ# a#j g#pal pen n#bi adu hon gau kal#p

* **5:28:** Mad 27:25 * **5:29:** Ap 4:19 * **5:31:** Ap 2:33-34; Ep 1:20; Hib 2:10; 12:2 * **5:36:** Ap 21:38 * **5:40:** Ap 4:18 * **5:41:** Mad 5:10-12; 1Pi 4:13 * **6:1:** Ap 4:35

nime li aij gagpal,” a gila. * ² Anig hageila, bi Jisas manö ud arep unbö migan laŋ gau niŋöm, niŋi bi Jisas niŋ udla gau magorhalö wiñ allö aueila hagla, “Añ mam bi. Hon God Manö hag niŋbun u arö gun, niŋi bi gau kalip nan nime li niŋabun u, kabö rö gagnab. ³ Anib u, kale bi unbö mudun jŋ niŋmim hag libe, kalip wög anibu hag lino, wög anibu giŋaböl. Pen God Ana kalip ajmaŋ rauöm gasi aij niŋb bi gau nöŋ niŋmim hag limim. ⁴ Hon pen God niŋ sabe göl gi, niŋi bi gau kalip God Manö u hag niŋöl gi, gi mideinabun,” a gila.

⁵ Manö hageila anibu niŋlö, kalip magorhalö aij a gö, bi unbö mudun jŋ hag lila. Bi anib gau me: ap Sidipen u. Sidipen niŋpe God niŋ niŋ ud piŋdöŋ yabiŋ giŋmidöp. Ana Uŋ niŋ ajmaŋ rau midmidöp. Ap Pilip u, ap Prokoras u, ap Naikena u, ap Dimon u, ap Pamenas u, ap Nikolas u. Nikolas niŋpe daun kub Adiok niŋbö. Niŋpe nöŋ bi Juda wasö u pen hainö Juda niŋi bi gasi niŋla rö niŋ uda. Pen hainö niŋpe Jisas niŋ niŋ uda. ⁶ Bi unbö mudun jŋ anib gau hag löm, kalip dam bi Jisas manö ud arep bi gau mideila au daulö, kale God niŋ sabe göm, niŋmagö nabic kalip adö laŋ lila.

⁷ Pen kale God Manö hag niŋlö, arö niŋöl gi, Jerusalem niŋi bi iru yabiŋ nöŋ Jisas niŋ niŋ udla. Pen bi God niŋ nan sabe gep bi gau iru yabiŋ nöŋ Jisas manö aij u niŋöm niŋ udla. *

Sidipen niŋ manö kub hagla

⁸ God niŋpe Sidipen niŋ ud aij yabiŋ göm, piŋdöŋ niŋpe niŋ niŋ, Sidipen niŋpe nan gagep rö gau, nan niŋeb niŋagep gau, iru nöŋ niŋi bi mideila aŋ gau giŋmidöp. ⁹ Pen Juda niŋi bi ram minöŋ ke ke gau niŋbö rimnap apöm Juda magum gep ram ap apöm God niŋ sabe giŋmidal; Juda magum gep ram anibu, “Miñi Nagi Midagpun Ram” a giŋmidal. Bi Juda anib gau, rimnap Sairini daun niŋbö, rimnap

daun kub Aleksadria niŋbö, rimnap Silisia Propins niŋbö, rimnap Esia Propins niŋbö. Kale Sidipen ga rö niŋöm, klö yabiŋ göm niŋ manö pen pen hagla u pen, ¹⁰ God Ana niŋpe Sidipen niŋ gasi aij yabiŋ niŋ niŋöl gi, bi Juda gau niŋ manö niŋhön hagla u, gasi niŋ aij göm pen u rö nöŋ manö aij yabiŋ hagö, niŋ pen hagöl rö laga. *

¹¹ Pen kale Sidipen niŋ hag wasö niŋöm, am bi manö pir alep rimnap kalip agamij hag aij giŋlö, kale apöm hagla, “Hon niŋbun, bi i niŋpe Mosiŋ manö kali kliš rika u hag juöm, God niŋ hag juöm göp,” a gila.

¹² Kale manö piral anibu hageila, niŋi bi yiŋharŋ gau löm, bi manö ud asikep gau löm, bi lo manö hag niŋb bi gau löm, hibur kalip u naij gö, Sidipen niŋ manö kub hagniŋ dam Juda Kansol kub mideila gau ud arla.

¹³ Damöm, bi manö pir alep rimnap halö daulö, kale hagla, “Hon niŋbun, bi anibi pör nöŋ God sabe gep ram uŋ i hag juöm, Mosiŋ lo manö kali kliš rika u hag juöm göp. ¹⁴ Pen niŋpe manö ap pen haga niŋno u, haga, ‘Jisas bi Nasared niŋbö u, hainö God sabe gep ram i gi naij göm, geinab, Mosiŋ manö hanip hag niŋ giŋpun u arö gun, manö hain niŋbö udun hain giŋnabun,’ a ga,” a gila.

¹⁵ Pen Juda Kansol kub mideila bi gau, Sidipen niŋ niŋ ij halö löm niŋla, mulu adŋ niŋpe u ejol mulu adŋ rö la.

7

Sidipen Juda Kansol Kub bi gau kalip Kraiŋ manö aij u manö haga

¹ Kale manö piral anig haglö, God niŋ nan sabe gep bi kub yabiŋ u Sidipen niŋ haga, “Manö nöŋ hagpal anibu niŋö hagpal aka pir albal?” ö ga.

² Hageia, Sidipen haga, “Bapi mam bi, niŋim! Bac iŋaŋ hon Ebrahim hadame nöŋ daun kub Haran araga adö u, ram minöŋ Mesopodemia

* **6:7:** Ap 2:41; 16:5 * **6:10:** Luk 21:15 * **7:2:** Jen 11:31; 12:1

mideia magö u, God mailö aij ke halö midöp u n+p haga, * 3 ‘Ram m+nönj ne i arö g+mön, n+bi b+ ne gau arö g+mön, ram m+nönj ke yad nöp yamnabin u armön,’ a ga.

4 “Hageia, Ebrahim ram m+nönj kub Kaldia midmidöp u arö göm, daun kub Haran am midmidöp. Hainö Ebrahim nap umö, God hagö, ap ram m+nönj kale midpim au midmidöp. * 5 Ñ+n an+bu God Ebrahim n+p m+nönj nabönj m+gan ap haga. Apöm y+har+ij nöp midmidöp. Ñ+n an+bu Ebrahim ñ+ pai ap r+kaga; y+har+ij nöp midmidöp. Pen God Ebrahim n+p haga, ‘Hainö m+nönj nabönj an+bi, ne udnabön. Ñ+ pai ne yag daunabön yag daulö arnab gau, m+nönj nabönj an+bi u rö nöp udöm mideinaböl,’ a ga. * 6 Pen God manö ap hagöm haga, ‘Ñ+ pai ne yag daunabön yag daulö arnab gau, am n+bi b+ r+mnap ram m+nönj gau midlö, kal+p magöñhalö nag+ löm, g+ naj yab+ göm, nag+ wög rö hag l+lö, g+lö n+ñöl g+, m+ unbö po hadred (400) innab. * 7 Pen n+bi b+ kal+p an+g geinaböl gau, yad pen pe kal+p g+ naj g+nabin. N+bi b+ ne gau, ram m+nönj an+bu arö göm, ap y+p sabe göl g+ mideinaböl ram m+nönj i,’ a ga. * 8 Pen God Ebrahim n+p manö ap hag löm haga, ‘Ñ+ pai ne yag daunabön yag daulö arnab gau, kalöp abad mideinabin u me, ñ+naj hagape b+ waj hañ r+ib g+ dö g+mim,’ a ga. Hagö, hainö Ebrahim ñ+ n+pe Aisak n+p yag dapöm, ñ+n unbö mudun j+ij midöm, ñ+n raleb u ñ+ u n+p waj hañ r+ib g+ dö ga. Aisak pen Jekop n+p yag daua. Jekop n+pe pen ñ+ unbö m+gan laj gau kal+p yag dauö me, hon Isrel n+bi b+ il ke ke midpun. *

9 “Bac itaj hon an+ib gau, n+mam nañ+ b+ gau n+mam hain Josep n+p

gas+ naj n+ñlö, mulu lugö, b+ r+mnap ñ+lö, n+p rau dam ram m+nönj Ijip ud arla. Ud arlö, mid aij gaga u pen God n+p hau+ gaga. * 10 Nan m+ñör Josep n+p auaiia u, God n+pe n+ñöm Josep n+p abad mid aij g+midöp. God n+pe Josep n+p gas+ aij ñöm gö, Ijip Kinj Pero, b+ Josep i gas+ n+ij aij yab+ göp, a göm, n+p hagö, m+nönj nabönj Ijip abe, ram nan n+pe gau magöñhalö abe abad midmidöp. *

11 “Hainö ñ+n ap k+yö kub yab+ u, ram m+nönj Ijip abe, ram m+nönj hon Kenan i abe auö, bac hon ram m+nönj Kenan i mideila gau nan magö uñai n+ñöm, nan ñ+n+eb ap midageia, gas+ mlö yab+ l+la. * 12 Pen nap kale Jekop manö ap n+ja, nan magö iru nöp ram m+nönj Ijip mideia. An+ib u n+ñöm ñ+ n+pe gau kal+p hagö, nan magö raun+g Ijip arla. * 13 Am rau dapöm, ñ+n p+is göm, kauyan pen raun+g arla. Arlö, n+mam Josep kal+p haga, ‘Mam b+, kale y+p ban a g+mim n+ñbim? Yad namam kale Josep nöp,’ a ga. Hageia, Ijip Kinj Pero manö an+bu n+ñöm haga, ‘U Josep n+mam b+ n+pe gau e!’ ga. * 14 Josep pen, bap yad Jekop, n+bi b+ n+pe gau aip y+ñ+d auöl, a göm, manö hag yuö, nap Jekop n+bi b+ ñ+njuöl m+hau n+gan ado g+ da aj+p böj dañ (75) rö udöm, aip arla. * 15 Nap Jekop an+g göm, ram m+nönj Ijip am midöm, uma. Mid damöm, bac b+ an+ib gau magöñhalö um hakla. * 16 Pen hainö ñ+ kale gau nap le damöm, daun kub Sekem r+göl g+la. Wip r+göl an+bu, bac itaj Ebrahim, Hemor ñ+ n+pe gau kal+p mani ap ñöm raua. *

17 “Pen God Ebrahim n+p nöd g+nabin, a göm, manö hag la rö g+n+g göm ga u me, n+bi b+ hon Isrel ram m+nönj Ijip mideila gau, ñ+ pai r+k damöm r+k dam dap+l göm, iru yab+ nöp mideila. * 18 N+bi b+ hon Is-

* 7:4: Jen 11:31-12:5 * 7:5: Jen 12:7; 15:18; 17:8 * 7:6: Jen 15:13-14; Eks 12:40 * 7:7: Eks 3:12 * 7:8: Jen 17:9-14; 21:4 * 7:9: Jen 28:1-3; 37:11; 39:1-3,21-23 * 7:10: Jen 41:37-44 * 7:11: Jen 41:54; 42:1-2 * 7:13: Jen 45:1-4,16 * 7:14: Jen 45:9-11; 46:27 * 7:15: Jen 46:1-7; 49:33 * 7:16: Jen 23:2-20; 33:19; Jos 24:32 * 7:17: Eks 1:7

rel iru nöp mideila ñin anibu, ram minöñ Ijip u kin hain nibö waiö la. Kin hain nibö anibu bac Josep nip niñaga u me, ¹⁹ nibi bi hon gau gi naj yabiñ göm, manö ktö hagö, ñi pai kale gau yag dapöm, höñ adö gau yulö, ke midöm ummidal. *

²⁰ Anig gila u pen, ñin an anib au, ber mihöp ñi hañ aij ke nibö ap yag dapil, hib nipe Mosi a gilö. Ñi anibu nip rakin mihau niñaga ram raul migan gau nöp pi gilö midmidöp. *

²¹ Hainö niñaga anibu nip dam höñ au yañ lilö, Pero pai nipe u apöm, nip niñöm, dam ñi yad, a göm, kabö laumidöp. * ²² Nipe anig göm kabö lauö, kub gö, Ijip nibi bi kale niñön niñön gimidal u, nip hag ñi aij gila. Nipe bi manö ktö gi hagöm, wög ktö göm gimidöp.

²³ “Pen Mosi mi nipe unbö niñajuöl mihöp (40) inö, nibi bi yad Isrel kalip am niñem auñ a ga.

²⁴ Pen amöm niña, Ijip bi ap Isrel bi ap nip mihö magö pakaia. Mosi niñöm, bi Isrel nip ud kamniñ yuöm, Ijip bi u nip böñ nöp al pak lö uma. *

²⁵ Pen Mosi gasi nipe niña u, ‘Nibi bi yad Isrel hagnaböl, “God Mosi nip gasi ñö, apöm hanip ud asik yuö, mid aij ginabun,” a ginaböl,’ a gi niña u pen kale gasi anibu niñagla.

²⁶ Pen ruö Mosi amöm niña, Isrel bi mihöp pen pen gailö. Anig gilö niñöm haga, ‘Bi me, kale mamil mihau midpil; pen pen gabil u arö gil!’ a ga.

²⁷ “Hageia, bi ap bi ap nip pakaia u, Mosi nip ud gidan yuöm haga, ‘Ne an hagö, bi kub midmön, halip bi manö ud asikep rö abad midpan?’

²⁸ Ne rol Ijip bi u al pak lina u, mihö yip pen al pak linig hagabön aka?’ ga. ²⁹ Anig hagö, Mosi bi al pak libin anibu niñagal, a göm, piñiñ gi am ram minöñ Midian amöm, bi yiñariñ ap rö midmidöp. Ñin an anib au, nipe nibi udöm, ñi mihöp

yag daua. * ³⁰ Anig göm yiñariñ nöp midö mi niñajuöl mihöp (40) ina. Hainö ñin ap ram minöñ kabö nöp midöp Sainai Dum söl au midöm niña, ejol ap apöm, mab ur añi ap miñaga geia an au waiö lö niña. *

³¹ Anig geia Mosi niñöm, nan anibu niñön göp, a göm, am söl au apöm niñö niñöl gi, Bi Kub haga, ³² ‘Nhai iñaga Ebrahim, Aisak, Jekop, God kale yad midpin,’ a ga. Anig hageia, Mosi, u Bi Kub nöp hagab, a göm, piñiñ göm gi gi göm, he göm amgö niñaga.

³³ “Pen Bi Kub Mosi nip haga, ‘Minöñ nabön uñ i am midpan rö, ma rirup ne u ud asik. ³⁴ Ijip nibi bi gau nibi bi yad Isrel kalip gi naj yabiñ gipal, yad niñbin. Kale miñaga gaböl u apdi niñem, apem kalip ud asik yunig aubin. Anib u, ne ado gi Ijip armön,’ a ga.

³⁵ “Isrel nibi bi nöd Mosi nip hagla, ‘Ne an hagö, bi kub midmön, halip bi manö ud asikep rö abad midpan?’ ö gila. Pen hainö, God ejol nipe hag yuö apöm, mab bid miñaga geia an au Mosi nip waiö lö, God nipe ke Mosi nip nibi bi kub kale midöm kalip ud asik yuañ a göm, hag yua. ³⁶ Pen Mosi Ijip aramöm, nan gagep rö rimnap gau göm, nibi bi nipe Isrel kalip udöm niñaga solwara ‘Ati’ a gipal u amöm, nan gagep rö rimnap gau göm, hainö Isrel nibi bi uñ gi dam ram minöñ aipñ nöp an gau aramöm, nan gagep rö rimnap gau göl gi midmidöp. Anig gi midö midö, mi niñajuöl mihöp (40) ina. *

³⁷ “Mosi nipe nöp me nibi bi Isrel kalip haga, ‘God nipe bi manö nipe hagep ap, ñi kale ke bi yad rö ap, hag yuö, kalöp aunab,’ a ga.

³⁸ Mosi nipe ram minöñ aipñ nöp an gau mideia; nipe apis bac hon aip mideia; Sainai Dum gau ejol ap apöm Mosi nip manö hag ña. Mosi manö anibu udöm hon Isrel nibi bi

* 7:19: Eks 1:11-22 * 7:20: Eks 2:2 * 7:21: Eks 2:3-10 * 7:24: Eks 2:11-15 * 7:29: Eks 2:21-22; 18:3-4 * 7:30: Eks 3:1-4 * 7:36: Eks 7:3; 14:21; Nab 14:33 * 7:38: Eks 19:3

hag ñinab, a göm, God nipe manö kamij anibu Mosiis nip ña. *

39 “Mosiis manö kamij anibu hag ña u pen bac hon gau manö anibu udagla. Kale Mosiis nip hag juöm, ado gi Ijip arun, a göm, gasi u niñla.

40 Mosiis nimam Eron nip hagla, ‘Bi ne Mosiis hanip Ijip nibö dauub u, nip nihön göp u niñagpun. Anib u, ne hanip nan god rö rimnap gö, bi hon rimnap god ginabön anib gau ud nöd arlö, hon hain arun,’ a gila.

* 41 Ñin anibu nöp, god piral kaj kau pi rö ap gi löm, yaur nan gau pak dap sabe gi ñila. Kale ñimagö kale gila u niñöm, u god hon a göm, miñ miñ göl gi nan kub lau niñla. *

42 Anig geila, God kalip arö göm haga, ‘Anig gipal u, sidö, rakin, gapi gau halöwalö sabe gilañ,’ a ga. Ñin anibu kale nan anib gau nöp sabe gila u me, bi God manö hagep ap God Manö u kali klij riköm haga, ‘Isrel nibi bi.

Kale nöd mi ñinjuöl mihöp ram minöñ aipil nöp an gau ajmidim ñin u,

kaj kau kaj sipsip nan gau pak yip sabe gi ñagmidim. *

43 Kale nan yiharij piral mihöp kale ke gipe u
nip nan pak sabe gi ñi midöl gi,
gi midmidim.

Nan anibu, ap Molok a gimdim,
ap gapi rö gi limim, Repan a
gimdim.

Nan god piral anib mihau nöp,
sel ram gi ud ajöl gi, sabe göl gi
midmidim.

Gi midmidim anibu, yad kalöp hag
yunö,
am nagi mideinabim daun kub
Babilon ba lau,’ a ga.

44 “Bac bi hon gau ram minöñ aipil gau mideila ñin u sel ram ud ajmidal. Sel ram anibu mideia u niñöm, God hon aip midöp a göm niñmidal. Sel ram anibu, God manö haga rö nöp gi lilö mideia. 45 Hainö

Josua bac bi hon aip sel ram anibu nap bi kale nibö udla. Hainö, kale sel ram anibu daueilö niñöl gi, God nipe nibi bi ram minöñ aui mideila gau yu gi yua. Sel ram anibu midöm, mid damöm, hainö Depid yag daula.

* 46 Bac Depid, bi God niñö aij ga bi u, nipe God nip hag niñöm haga, ‘Ne yau a gö, yad ram nöp aij ap gi linö, ne God Jekop nöd sabe gimidöp u, ram anibu mideinabön,’ a ga. *

47 Hageia pen God nipe yau a gaga. Hainö Solomon nipe God sabe gep ram anibu gi la. *

48 “Pen God adö i gilañ midöp u, nibi bi ñimagö udöm gi linaböl ram gau midageinab. Bi God manö hagep ap manö anibu hagöm haga,

49 ‘Bi Kub u haga,

“Ram minöñ kumi kabö adö lan au
sea kin yad rö adö au asik
midem,
minöñ naböñ it i ma yad abö gi
löl gi midpin.

Yip nihön ram gi libe, yad han
mideinam?

Yad ram auai ake linam?

50 Nan gau magöñhalö ñimagö yad ke
gi lagpin aka?” ga,’ a ga.

51 “Hon ke niñ aij gipun a gimim,
nan si nan naij nöp gimim, God
Manö niñagpim. Nahai bi gimidal rö
nöp gipim. Ana Ut nipe kalöp gasi
aij ñö niñbep, pen pör wasö gipim. *

52 Nahai bi gau, bi God manö hagep
gau kalip magöñhalö gi naij gila. Bi
God manö hagep hadame gau, ‘God
Bi Wög Gi Ñeb aij yöl u aunab,’ a gila.
Pen nahai bi gau kale bi anib gau
u rö nöp al pak lila. Pen miñi God
Bi Wög Gi Ñeb aij yöl anibu auö me,
kale nip mumug niñmim al pak libe.

* 53 Pen God lo manö nipe u, ejol
nipe gau kalip hag yuö daulö udpe,
pen hagöp rö niñmim gagpim,” a ga.

Sidipen nip kabö ju pak lila

54 Sidipen manö anibu hagö niñöl
gi, kalip mulu kal yabit lugö, meg

* 7:40: Eks 32:1 * 7:41: Eks 32:2-6 * 7:42: 7:1-16 * 7:47: 1Ki 6:1-38 * 7:51: Ais 63:10

Emo 5:25-27 * 7:45: Jos 3:14-17 * 7:46: 2Sa * 7:52: Mad 23:31

magö hau rîbîkôm kal jula. ⁵⁵ Pen Ana U† nîpe Sîdipen ajman rau mîdö nîjöl gi, nîpe gîlan gi nîjöm kumi kabö adö lan au nîna, God mailö aij unbö ke yabî† nîpe mîdeia nîjöm Jisas nîpe God ñîmagö yîjig kîd lau adö urak mîdeia. * ⁵⁶ Sîdipen nîjöm haga, “Nînim! Yad nîjabin, kumi kabö adö lan au ajön hiik mîdöp. Bî Ñî nîpe u God ñîmagö yîjig kîd lau adö urak mîdöp!” a ga. *

⁵⁷ Sîdipen anîg hagö, rîmîd kale u ñîmagö ud pî† göm, adîj magöñhalö urakôm, manö blätö göm manö kub yabî† hagöm, gi dö gi am nîpe mîdeia arla. ⁵⁸ Nîp ud sîsî löm, dam daun kub anîbu höj adö yan ud arla. Bî nîp manö pir alla gau kal juöm, watîj mîlô kale gau ud juöm, bî praj Sol mîdeia söl au yulö, nîpe abad mîdö nîjöl gi, kale Sîdipen nîp kabö ju pakla. ⁵⁹ Nîp anîg göl paklô nîjöl gi, Sîdipen Bî Kub nîp wîñ al hagöm haga, “Bî Kub Jisas, ana magö yad ud,” a ga. ⁶⁰ Anîg hagöm, kugom yîmöm, wîñ kub al hagöm haga, “Bî Kub! Yîp al pak laböl i, nan si nan naj gaböl u nîjmön arö gîmön,” a ga. Anîg hagöl göm uma. *

8

¹ Sîdipen nîp kabö ju pak lîla ñîn u, Sol söl au mîdöm, paj hagöm obi olete ga.

Jisas nîbi bî nîpe kalîp rîdîk gi yulö, ke ke arla

Ñîn anîbu nöp, Jerusalem kai î† göm, nîbi bî Jisas nîj udla gau kalîp gi naj yabî† gîla. Anîg gîlô, nîbi bî Jisas nîp nîj udla gau kale magöñhalö pîñîj gi, ram mînönj Judia gau abe, ram mînönj Sameria gau abe, ke ke arla. Pen bî Jisas manö ud arep unbö mîgan lan gau kale nöp Jerusalem mîdeila. ² Pen God Manö hagöp rö nöp gîmîdal bî rîmnap, Sîdipen nîp mög yabî† gö, mî†önj kub yabî† göl gi, wîp dam rîgöl gîla. ³ Sol pen, nîbi bî Jisas nîj udpal

gau gi naj yabî† gînabin, a göm, ram ram göl gi, nîbi bî anîb gau kalîp ha†öwatö †îp gi dam nagî† lîmîdöp. *

Pilip ram mînönj Sameria amöm manö hag ña

⁴ Nîbi bî Jisas nîp nîj ud mîdeila gau pîñîj gi am ram mînönj ke gau gau mîdeila. Pen anîb gau am mîdöm, Jisas manö aij u dam nîbi bî anîb gau kalîp hag ñîmîdal. ⁵⁻⁶ Bî ne Pilip u rö nöp am daun kub ap ram mînönj Sameria au mîdöm, nîbi bî gau kalîp, Mesaia aua manö aij u hag ña. Pilip manö haga u abe, nan gagep rö ga u abe nîjöm, manö nîpe nîhön nîhön haga u, rîmîd lî nîj aij yabî† gîla. ⁷ Nîpe nîbi bî kîjaki aiön pi halö mîdeila gau iru nöp gö, nan anîb gau aiö göm höj arla. Nîpe nîbi bî ñîmagö ma pîno gö kîla ga gau iru nöp abe, nîbi bî ma gi ga be wa be ga gau iru nöp abe kalîp gö, kamîj la. ⁸ Anîg gö nîjöl gi, nîbi bî daun anîbu hanmîdeila gau magöñhalö mîñ mîñ yabî† gîla.

⁹ Pen daun kub anîbu bî ap hanmîdöp, hib nîpe u Saimon. Nîpe kuj göm, nan gagep rö rîmnap gö, Sameria nîbi bî gau magöñhalö gasî iru yabî† nîjmîdal. Yad bî kub yabî† mîdpin, a ga. ¹⁰ Saimon nîpe anîg geia, nîbi bî hib mîdeia gau abe, nîbi bî hib mîdageia gau abe, Saimon manö haga rö nöp nîjöm hagla, “Bî anîbi nîpe god ‘Klô Kub’ a gîpun u nöp,” a gîla. ¹¹ Nan gagep rö gau pör gîmîdöp nîjöm nîbi bî gau gasî iru nîjöm, manö haga rö nöp nîjmîdal. ¹² Pen hainö Pilip apöm, God nîbi bî udöm ram nîpe kumi kabö lan au abad mîdeinab manö aij u abe, Jisas Kraisa manö aij nîpe u abe, hag ñö, nîbi bî gau kale manö nîpe nîj udöm, ñîg pakla. ¹³ Saimon nîpe ke u rö nöp, Jisas nîp nîj udöm ñîg paka. Pilip arö, Saimon nîp hain gö nîjöl gi, Pilip nan gagep unbö ke rö gaia u nîjöm, Saimon nîpe aiö waiö ga.

* 7:55: Sam 110:1 * 7:56: Kol 3:1 * 7:60: Luk 23:34 * 8:3: Ap 9:1,13; 22:4; 26:9-11

14 Bî Jisas manö ud arep gau Jerusalem midlö niñöl gî, kalip manö ap hagla, “Sameria nîbi bî God Manö niñ udpal,” a gîla. Kale manö anîbu niñöm, Pida Jon kalip mîhön hag yulö, ram mînön Sameria arlö. 15-17 Ammil niñlö, nîbi bî gau Jisas nîp niñ udlö, Bî Kub Jisas hib hagöm kalip ñîg pak ñîla u pen Ana U† nîpe kalip auaga. Anîb u, Pida Jon bî mîhön, Ana U† nîpe kalip auan, a gîmil, sabe gîmil, ñîmagö nabîc cög kalip adö lan lîlö, Ana U† nîpe kalip añî añî aua. *

18 Kalpe mîhön ñîmagö nabîc cög adö lan lîlö, God nîpe Ana U† nîbi bî gau kalip ña u, Saimon niñöm, yad u rö nöp gînam, a göm, kalip mîhön mani yamöm haga, 19 “Mani i udmil, yîp pîdön anîbu ñîlö, yad nîbi bî an an ñîmagö yad nabîc cög adö lan lîlö, kale u rö nöp Ana U† udnaböl,” a ga.

20 Anîg hageia, Pida haga, “God nan aij nîpe yîharîñ ñöb anîbu, niñön gîniñ mani raunîg gabön? Mani anîbu ne ke pîg hij gî lugnab! 21 Wög hol gîpul u ne aip wasö. Hibur gasî midmagö ne niñ ud midpan u, God niñö aij gagöp. 22 Nan si nan naj gînam, a gîmön, gasî niñban u arö gîmön, God nîp sabe geinabön u, gasî naj yabîl niñban anîbu niñöm arö gînim rö löp,” a ga. 23 Yad niñbin, nan aij kale au nan yad rö midböp a gîmön, niñmön, gasî naj niñmön, nan si nan naj gî midpan. Anîb u, ne nan si nan naj gep magö u, nagî wög gep bî rö midpan.

24 Hageia, Saimon haga, “Köl mîhön Bî Kub u nîp sabe gîlö, nan yîp gînim rö löp, a gîmil hagabil anîbu gagnîm,” a ga.

25 Pen Pida aip Jon aip, Jisas kalip mîhön niñön niñön ga manö u abe, Bî Kub manö aij u abe, nîbi bî gau kalip hag ñî pîs göm, ado gî Jerusalem arnîg, adan nab gau amöl gî, ram mînön Sameria an au ram

rîlîg aglö iru nöp nîbi bî gau kalip Jisas manö aij u hag ñöl gî arlö.

Pilip nîpe bî Idiopia nîbö ap nîp Jisas manö aij u hag ña

26 Pen Bî Kub ejol ap apöm Pilip nîp haga, “Jerusalem nîbö daun kub Gasa arbal adan mîlö u arammön,” a ga. 27 Hagö, Pilip adan haga mîlö anîbu amöm niñan, bî kub ap, kaj hos tîp gî dam ajöp nan bad adö lan asîköm, adan mîlö anîbu areia. Bî anîbu nîpe nîbi kwin Kadaki, ram mînön kub Idiopia abad mideia nîbi u nîp wög göl gî, mani nîpe u abad midmidöp. Pen nîpe Jerusalem God sabe gep ram u amöm sabe göl gî mid pîs göm, 28 ado gî ram mînön Idiopia aramöm, God Manö adîñ Aisaia kalî kliñ rîka u udöm, amgö lî niñöl gî areia. 29 Pen God Ana Pilip nîp haga, “Hos nan bad tîp gî dam arab dan am söl ba au ammön, bî anîbu aip armil,” a ga.

30 God Ana haga rö nöp, Pilip gî dö gî söl ba au amöm niñan, bî Idiopia nîbö anîbu, bî God manö hagep Aisaia God Manö adîñ kalî kliñ rîka u, amgö lî niñöl gî areia. Pilip niñöm haga, “Ne köp amgö lî niñöl gî arabön yagol u, manö îl u anîg hagöp a gîmön niñabön aka wasö?” ga.

31 Hageia, nîpe haga, “Nîbi bî rîmnap rö yîp hag ñîlö niñem rö hagnam,” a ga. Anîg hagöm Pilip nîp haga, “Ap adö aui asîköl hol aip arul,” a ga. Hagiö, Pilip am adö anîbu asîka.

32 Bî anîbu God Manö adîñ Aisaia kalî kliñ rîka anîbu amgö lî niñeia. Manö anîbu anîgöl midöp:

“Nîpe kaj sipsip u† gî dam al pak lîbal rö nöp mideia.

Kaj sipsip pi uñ rîklö, aiö gî gagöp rö,

nîpe u rö nöp manö ap hagaga.

33 Nan naj ap gaga u pen nîp manö pîr alöm, gî naj gîla.

Nîp böñ nöp al pak lîlö uma u me, hainö bî an rö midöm,

* 8:15-17: Ap 19:6 * 8:33: Ais 53:7-8

‘Anig anig gimidöp,’ a ginab?” ö ga. *

³⁴ Bi kub Idiopia nibö u manö anibu ninöm, Pilip nip haga, “Manö hagab anibi, God manö hagep bi u nipe ke hagab aka bi ke nibö ap nip hagab?” ö ga. ³⁵ Hagö, Pilip God Manö adinj amgö li ninajil u nöp il gi hag dam dam, Jisas manö aij u hag ni aij ga.

³⁶ Pen anig göl manö gi damöl gimil ninlö nig ap mideia. Bi anibu Pilip nip haga, “Nig midöp i yip nig pak ninabön aka?” ga. *

³⁷ Hageia, Pilip haga, “Ne Kraiss nip hibur gasi midmagö yad ninö nöp ninj udpin a geinabön u, yad nöp nig pak ninabin,” a ga. Hageia, bi anibu pen haga, “Jisas Kraiss nipe God Ni nipe midöp u, yad ninj udpin,” a ga. ³⁸ Hagö, kaj hos nan tip gi dam ajep adö asik aueilö u, hos u halö anib au limil, nig yan ammil, Pilip bi anibu nip nig pak na. ³⁹ Anig göl nig pak nom, gof au aulö ninöl gi, adinj Bi Kub Ana nipe Pilip nip udöm, ke migan ap ud arö ninöl gi, bi kub anibu nip ninaga. Nipe pen miñ miñ yabil göl gi adan ara.

⁴⁰ Pen Bi Kub Ana nipe Pilip nip dam ram minönj Asodas lö, nibi bi ram minönj anib gau daun ke ke mideila gau kalip magorhalö Jisas manö aij u hag ni dam dam, daun kub Sisaria amjaka. *

9

Sol Jisas nip ninj uda

¹ Pen Sol nipe Bi Kub manö aij ninj udöm hain gimidal nibi bi gau kalip al pak lin, a göm, pör ktö yabil gimidöp. Mañ ap nipe am God nip nan sabe gep bi kub yabil u nip haga, * ² “Yip köp rimnap kali klin rik naimön, yad dam Juda magum gep ram ke ke midöp daun kub Damaskas amem, kalip ninabin. Köp anibu kali klin rikmön hagemön, ‘Daun kub Damaskas au, kale nibi

bi Jisas nip ninj udpal rimnap Juda magum gep ram gau midaiöl u, Sol nip hagpe, kalip nagilöm, Jerusalem daunim,’ a gimön, kali klin rikmön,” a ga. ³ Sol köp anibu udöm, Damaskas sol sol gö ninöl gi, adinj mailö kumi kabö adö lan nibö ap lugöm nip ninj. ⁴ Sol kaj hos adö lan nibö ap lug minönj yan pakö ninöl gi, manö ap nip haga, “Sol, Sol, yip nihön ginig gimön pör gi naj gabön?” ö ga. ⁵ Hageia, Sol haga, “Bi Kub, ne an?” ö ga.

Hageia, haga, “Yad Jisas, yip pör gi naj gabön u nöp hagabin. ⁶ Pen ne urakmön, Damaskas ammön, bi ap apöm nöp manö hagnim rö ninmön gimön,” a ga. ⁷ Pen bi Sol aip aula gau manö magö u nöp ninöm, bi nime u ninagöm, gasi milö löm, manö rimnap hagagla. ⁸ Sol pen uraköm amgö hiköm ninj, amgö nipe u böj nöp we ga. Anig gö, bi nipe aip aula gau nimagö kid nipe u udöm, ut gi Damaskas arla. ⁹ Nip anig göl amgö we gö, nig, nan magö nan gau ninagöm, nin mihau nigan yiharinj nöp mideia.

¹⁰ Pen Jisas nip ninj uda bi ap Damaskas mideia, hib nipe u Ananias. Bi anibu nipe nabön ninj, Jisas nip haga, “Ananias!” a ga. Hageia haga, “Bi Kub, yad midpin,” a ga. ¹¹⁻¹² Hageia, Jisas haga, “Sol bi daun kub Dasas nibö u, God nip sabe göl gi, nabön ninj, bi Ananias a gipal u nip am ud ninajip, amgö nipe we ga u nil ninj. Nipe miñi yip sabe göl gi midöp Judas ram u. Anib u, ne adan ‘Yijig’ a gipal u ammön, Judas ram u amjakmön kalip hagemön, ‘Sol nip ninjig auabin,’ a gimön,” a ga.

¹³ Jisas nipe anig hageia, Ananias haga, “Bi Kub. Yad ninbin nibi bi iru yabil nöp hagpal, ‘Bi Sol anibu nibi bi nöp lau adö midpal Jerusalem gau kalip pör gi naj yabil göp,’ a gipal. ¹⁴ Nipe miñi Damaskas i auöp u, bi

* 8:36: Ap 10:47 * 8:40: Ap 21:8 * 9:1: Ap 8:3

God nan sabe gep bi kub gau köp rimnap nip ñilö, nibi bi an an hib ne haglö adö arnab gau, kalip nagı lin, a göm, auöp,” a ga.

15 Ananias anig hageia, Bi Kub nip haga, “Aru! Bi anıbu wög rimnap yad ke nip hag lıbin. Nipe manö aij yad u Isrel nıbi bi kalip hag ñöm, Isrel nıbi bi wasö gau kalip hag ñöm, kiñ gau kalip hag ñöm gınab. * 16 Pen nipe ake ranö, iru marö gö niñöl gi, wög anıbu gınab. Anig gınab u yad ke nip hag ñi aij gınabin,” a ga. *

17 Bi Kub anig hageia, Ananias aramöm, Sol mideia ram u apjaköm, raul yan amöm, Sol nip nabıc cög adö lan ñımagö löm haga, “Mam Sol. Bi Kub Jisas nöp adan an au ap lugöm waiö la niñna u, yip hag yuöp auabin i. Ne amgö ne kauyan ñıl niñmön, Ana Uı nipe nöp am ajman raunım, a göm, yip hag yuö aubin i,” a ga. 18 Ananias anig hagö niñöl gi, nan hag gaı bad rö Sol amgö nıp harıköl mideia u, waı gi lugö niñöl gi, adıñ amgö ñıl niña. Amgö niñöm, urak aramöm, ñıg paka. 19 Sol nan niñöm klö uda.

Sol Damaskas nıbi bi gau kalip Jisas manö aij u hag ña

Pen Sol nipe ñın rimnap nıbi bi Jisas nıp niñ udla gau aip Damaskas midöl gi, 20 Juda magum gep ram gau ajöm, Jisas nıpe God Ñı nıpe midöp manö aij u nıbi bi gau kalip hag ña. 21 Nıpe anig göl hag ñı midö niñöl gi, kale niñöm pa gıl gıl göm hagla, “Bi i me, Jerusalem nıbi bi Jisas nıp niñ udla gau kalip gi naij gımidöp me! Miñi rimnap halö nagı lı dam, bi God sabe gep bi kub gau kalip ñınam a göm auöp,” a gıla. * 22 Pen Sol Jisas manö aij u hag ñı damöm, Jisas nıpe nöp Mesaia u manö kabö göl yabıı hagö, bi Juda Damaskas han mideila gau manö ap pen hagöl rö laga. *

23 Pen hainö mid damöm, Juda kai ap magum göm, manö hag adö añi löm hagla, “Sol nıp al pak lun,” a gıla. 24 Pen manö hagla anıbu, bi ap niñöm Sol hag ña. Daun kub anıbu, hadame nöp kabö waryö gi gıgabö gıla u me, adan ramö ajmidal gau, Sol nıp alun, a göm, sidö an sıbön yan uıñın lı mideila. 25 Anig geila niñöm Sol bi nıpe gau sıbön an yan nıp wadı mıgan kub ap yagöm, nagı adıköm, tıp gi waryö anıbu mıgan ap höñ adö adö lan nıbö mınöñ yan yulö, pıñıñ gi ara. *

Sol Jerusalem am mideia

26 Sol Jerusalem amöm, nıbi bi Jisas lau adö mideila gau aip mideinam, a geia pen kale niñöm, bi i Jisas bi nıpe ap wasö, hanıp al pak lıñıg auöp, a göm, pıñıñ gıla. * 27 Anig geila, Banabas nıpe Sol nıp dam bi Jisas manö ud arep gau mideila au amöm, kalip haga, “Bi anıbi nıp niñmim pıñıñ gagmim. Mañ ap daun kub Damaskas amöl gi, adan an au amöm, Bi Kub nıp niñö, nıp manö rimnap haga. Hainö am Damaskas nıbi bi kalip pıñıñ gagöm, Jisas manö aij u haıwaıö nöp hag ña,” a ga. * 28 Banabas anig hagö, Sol nıp udlö, kalip aip Jerusalem midöm, daun kub anıbu mıgan mıgan gau amöm, Jisas manö aij u haıwaıö yabıı nöp hag ña. 29 Pen bi Juda Grik manö niñla gau nıp aip manö pen pen hag amıl apıl göm, nıp al pak lun, a göm, gası u niñla. 30 Pen bi Jisas nıp niñ udla rimnap manö anıbu niñöm, nıp uı gi dam daun kub Sisaria amöm yulö, daun kub Dasas ara.

31 Ñın an anıb au, ram mınöñ Judia, Galili, Sameria gau, nıbi bi Jisas nıp niñ udla gau mid aij gıla. Ana Uı nıpe kalip abad mid aij göm, pidön ñö niñöl gi, kale klö göm, Bi Kub nıp gası niñöl gi midöm, nıbi bi rimnap

* 9:15: Ap 25:13; 27:24; Ro 1:5 * 9:16: 2Ko 11:23-28 * 9:21: Ap 8:3 * 9:22: Ap 18:28

* 9:25: 2Ko 11:32-33 * 9:26: Gal 1:17-19 * 9:27: 1Ko 9:1

halö Jisas manö aij u hag ñilö, kale u rö nöp Jisas nıp nıñ udla.

Pida Inias nıp gö urak ara

³² Pida ram mınönj ke ke gau gı ajöl gı, nıbi bı Jisas nıp nıñ udla gau kalıp nıñ ajmıdöp. Anıg göl nıñ ajöm, mañ ap, nıbi bı Jisas nıp nıñ udla gau kalıp nıñın, a göm, ram rıtıg aglö Lida ara. ³³ Ram mınönj anıbu bı ap mıdeia, hib nıpe u Inias. Pen ñımagö ma nıpe gau kılta gö, kuö adö nıpe u nöp han mıdmıdöp mı unbö raleb jıñ ina. ³⁴ Pida bı anıbu nıp haga, “Inias. Nan nöp göp u Jisas gö kamıñ lınab. Urakmön, kuö ne u yad aij gı,” a ga. Anıg hagö nıñöl gı, magö anıbu nöp Inias nıp kamıñ lö uraka. ³⁵ Inias uraköm gı ajö nıñöl gı, ram rıtıg aglö Lida nıbi bı gau abe, ram mınönj Seron nıbi bı gau abe nıp nıñöm, Bı Kub nıp nıñ udla.

Dabida uma, Pida gö, uraka

³⁶ Pen Pida ram rıtıg aglö Lida anıbu mıdö nıñöl gı, nıbi Jisas nıp nıñ uda ap uma yöp daun kub Jopa au. Nıbi anıbu hib nıpe Dabida. Pen Grik manö hagöm nıp Dokas a gımdal. Nıpe nıbi bı gau kalıp abad mıd aij göm, nıbi bı mög gep rö gau kalıp wög gı ñımdöp. ³⁷ Nıbi anıbu nıp nan gö hadö umö, nıp ñıg pak ñöm wip he dam ram raul mıgan adö lañ lıla. ³⁸ Jisas nıbi bı nıpe Jopa mıdeila gau manö ap nıñla, Pida ap mıdeia ram rıtıg aglö Lida au. Lida daun kub Jopa söl au mıdöp, nıñöm kale bı mıhöp kalıp hag yulö, Pida mıdeia au ammil manö klö hagmil haglö, “Ne hol aip yıñıd auö arun,” a gılö. ³⁹ Hagailö, Pida kalıp mıhönj aip Jopa amöm amjaklö nıñöl gı, nıp uł gı dam Dabida uma dam lıla ram raul adö lañ arla. Uł gı ud areilö nıñöl gı, nıbi pałpał ap mıdeila gau, nıbi uma anıbu nöd kamıñ mıdmıdöp u, wałj mılö wałj rımnap kalıp yıharıñ ñımdöp gau, Pida nıp yamöl gı, mıtönj gı mıdeila.

⁴⁰ Pida pen nıbi bı ap mıdeila anıb gau kalıp hag hönj yañ yuöm,

kugom yımöm, God nıp sabe göl gı, ado göm, wip he nıñöl gı haga, “Dabida, urak!” a ga. Hagö, Dabida amgö ñıl Pida nıp nıñöm, urak asıka. ⁴¹ Pida pen ñımagö kıd nıpe u udöm, ud urak ñöm, nıbi pałpał gau abe, nıbi bı Jisas nıp nıñ udla gau abe, kalıp magöñhalö wıñ alö aueila haga, “Dabida i,” a ga. ⁴² Pen Pida anıg geia, manö anıbu Jopa nıbi bı magöñhalö nıñöm, nıbi bı iru nöp Bı Kub nıp nıñ udla. ⁴³ Pen Pida nıpe daun kub Jopa anıbu, bı kaj kau hañ wög gımdöp bı ap aip ñın rımnap rapın mıdmıdil. Bı anıbu hib nıpe Saimon.

10

Ejol ap apöm Konilias nıp manö haga

¹ Pen ami bı gau kalıp abad mıdmıdöp bı kub ap daun kub Sisaria mıdmıdöp. Hib nıpe u Konilias. Ami bı nıpe abad mıdmıdöp anıb gau kalıp “Idali Ami Bı” a gımdal. ² Bı kub Konilias anıbu aip, nıbi bı ram nıpe gau aip, God nıp nıñ udla. Juda nıbi bı nan kale rımnap mıdagmıdöp u, Konilias nıpe mani nan gau hałöwałö ñımdöp. Pen nıpe God nıp pör sabe gımdöp. ³ Mañ ap sıdö gamıñ ga magö u, Konilias nıpe nabönj nıña, God ejol ap apöm haga, “Konilias!” a ga. ⁴ Hageia, Konilias pıñıñ göm nıp nıñ ij halö löm haga, “Bı kub, yıp nıhön hagabön?” ö ga.

Hageia, ejol u nıp haga, “Ne God nıp sabe gımön, nıbi bı mög gep gau kalıp nan hałöwałö ñımdön gıpan u, God nöp aij göm nöp hauł gagöp. ⁵ Ne bı rımnap hagö, kale am daun kub Jopa amöm, bı Saimon Pida a gıpal u nıp haglö aunım. ⁶ Nıpe Saimon, bı kaj kau hañ wög göp u aip mıdpil ñıg solwara goł au,” a ga.

⁷ Pen ejol manö anıbu hagöm arö nıñöl gı, Konilias bı wög nıp gı ñımdıl mıhau abe, ami bı God nıp nıñ uda ap abe hagö aueila, ⁸ kalıp ejol u manö nıhön nıhön haga u hag ñı aij göm hag yuö, Jopa arıg hadla.

9 Kale am am adan an au hanla. Ruö am am, sidö an aulik magö u, Jopa söl söl gila. Magö anibu Pida God nip sabe ginig ara ram adö lan migan u. 10 Nipe amöm, God nip sabe gi midö niñöl gi, nip kiyö kub yabil la. Pen nibi bi nipe gau nan magö lau gilö niñöl gi, nipe naböñ ap niña. 11 Pida nipe naböñ niñöm niña, kumi kabö adö lan migan hiiköm, wadi kub ap ñon milö mihau mihau gof lap lap adiköl mideia an au lug lug minöñ il yan luga. 12 Wadi migan anib yan kaj, wal wayöñ, re, yaur ke ke gau magöñhalö nöp mideia. 13 Manö ap pen nip haga, “Pida, urakmön nan ñiñeb anib yagol gau pak ñö?,” a ga.

14 Hageia, Pida pen haga, “Bi Kub. Wasö yabil! Nihön ginig ñö? a gimön hagpan? Hon Juda nibi bi nan hil gep anib gau nan rimnap ñiñagpin yabil,” a ga. *

15 Hageia, manö anibu kauyan haga, “Nan nihön nihön God nan ñiñeb a ga gau, hil gep a gimön hagagmön,” a ga. *

16 Ga anibu, ij mihau nigan ga. Hainö me, nan wadi kub anibu ado gi kumi kabö adö lan ara.

17 Anig gö, Pida naböñ niñbin anibu nihön ginab, a göm, gasi iru niñ midö niñöl gi, Konilias bi hag yuö nip hagnig aula bi kabö u adan il au apjakla. 18 Apjaköm hagla, “Bi Saimon Pida au midöp aka?” gila.

19 Pida naböñ niñajip anibu gasi niñöl gi midö niñöl gi, God Ana nip haga, “Ne nö?! Bi mihau nigan nöp ulhai niñ auaböl. 20 Anib u, urakmön ram au giyan arammön. Yad ke kalip hag yunö auaböl. Anib u, auö aip arun a gaiöl u, gasi iru niñagmön aip armön,” a ga.

21 God Ana anig hagö, Pida au yan amöm bi anib gau kalip haga, “Bi ulhai niñabim bi u, yad me i. Yip manö ap hagnig aubim aka?” ga.

22 Hageia, hagla, “Bi kub Konilias, ami bi gau kalip abad midöp bi kub u hanip hag yuö auabun. Nipe God nip niñ udöm, God Manö hagöp rö göp; Juda kai nip niñlö kalip magöñhalö aij göp. Pen nipe naböñ niña, God ejol ap apöm nip haga, ‘Ne bi rimnap yuö, am Saimon Pida nip ut gi daulö, manö hagainim u niñmön,’ a ga,” a gila.

Pida Konilias ram ara

23 Anig hagailö, Pida kalip hagö ram raul migan amöm hanla.

Ruö Pida, bi Jopa nibö Jisas nip niñ udla rimnap udöm, Konilias yua bi ugan anibu aip am am adan an au hanla. 24 Ruö u, Sisaria amjaköm, Konilias ram u amjakla. Pen Konilias nipe Pida auab, a göm, nibi bi nipe gau abe, mideimam nipe gau abe, kalip wiñ alö ap magum gi mideila.

25 Pida nipe amöm ram raul arnig gö niñöl gi, Konilias nip nable paköm, nip bi kub a göm, am ma il nipe au kugom yima. 26 Anig gö niñöl göm, Pida pen nip ud urak ñöm haga, “Ne urak! Yad u rö nöp bi ap me,” a ga. *

27 Hagö, urakö niñöl gi, manö hagöl gi, ram raul migan yan arlö. Ammil Pida niña, nibi bi iru nöp ap magum gi mideila. 28 Pida kalip haga, “Kale ke niñbim, hon Juda nibi bi asi masi gi aij gipun. Juda nibi bi wasö gau aip ajagpun; ram kale aragpun. Pen yad naböñ niñnö, God yip manö ap haga. Nipe manö haga anibu, yad nibi bi rimnap asi masi midpal, a gem, kalip asi masi ginam rö lagöp. 29 Anib u niñem me, Konilias manö hagöp u niñem arö gagpin; hagöp rö niñem aubin. Anib u, yip nihön ginig hagpe aubin?” ö ga.

30 Pida anig hageia, Konilias haga, “Yad ruö nöp me, miñi sidö gamiñ göp magö u rö, ram raul migan yan God nip sabe gi midöl gi niñnö, bi waij rud yabil yima ap apöm, midainö ba au uraköl mideia.

31 Nipe yip haga, ‘Konilias, ne God

* 10:14: Lep 11:1-47; Esi 4:14 * 10:15: Mak 7:15,19 * 10:26: Ap 14:13-15; Rep 19:10

n+ip sabe g+imön, mani nan gau n+ibi b+ nan m+idagöp gau kal+ip ha#öwa#ö ñ+imön g+ipan u, God n+inöb. ³² An+ib u me, b+ r+imnap hag yuö, daun kub Jopa amöm, Saimon hib n+ipe ap Pida a g+ipal u, n+ip u# g+ dauöl. N+ipe Saimon b+ kaj kau hañ wög göp u aip m+idp+il ñ+ig solwara go# au, a ga. ³³ Ejol u y+ip an+ig hagö, yad y+in+id nöp b+ yad r+imnap hagnö, nöp am u# g+ dauajal, y+ip aij göp. Hon n+ibi b+ aui God p+ig m+idpun rö, B+ Kub manö kal+ip hag ñ+imön, a göm, nöp hag yuö auban u, m+ñi han+ip hag ñö n+inun, a ga.

Pida Konilias n+ibi b+ n+ipe gau kal+ip manö hag ña

³⁴ Konilias an+ig hageia, Pida haga, “Yad m+ñi n+inbin, God n+ipe, b+ söl aui n+ibö nöp b+ aij, b+ m+ilö gau n+ibö b+ naj, a göm, n+inagöp. * ³⁵ Ram m+inö# ke ke gau n+ibö, i# ke ke gau n+ibö, n+ibi b+ an an God n+ip n+inöm ana udöm, manö n+ipe n+inöm hagöp rö g+inaböl gau, kal+ip magö#halö udnab. ³⁶ Pen God n+ipe han+ip Isrel n+ibi b+ manö aij yua u n+inbim. Yad ke aip j+im ñöl m+idlan, a göm, God n+ipe Jisas Kraiss n+ip hag yua. Jisas Kraiss n+ipe nöp me, n+ibi b+ gau magö#halö B+ Kub kale m+idöp. ³⁷ Kale ke n+inbim, Jon b+ ñ+ig pak ñeb u, ñ+ig pak ñöl g+, manö aij an+ibu i# göm, ram m+inö# Galili hag ña. An+ig göl hagö, hag damöm, hag damöm, n+ibi b+ ram m+inö# Isrel m+idpal gau magö#halö n+inla. * ³⁸ Pen kale n+inbim, Jisas Nasared n+ibö u God aip m+idöm, Ana U# u n+ip ñö, abad m+idö n+inöl g+, k#ö n+ipe nöp udöm, ram m+inö# ke ke gau magö#halö ajöl göm, n+ibi b+ gau g+ aij göl g+, n+ibi b+ Seden kal+ip gö u#ham m+ideila gau kal+ip gö, kam+in l+im+idöp. *

³⁹ “Pen Jisas Juda n+ibi b+ ram m+inö# kale gau g+ ajöl göm, Jerusalem g+ ajöl göm, ga ga rö hon

amgö hon ke n+inno u hagabin. Pen hainö n+ip mab ba lan al pak l+ilö uma. ⁴⁰ Uma u pen ñ+n m+ihöp m+idöm, God gö, ñ+n m+ihau n+igan u kauyan uraköm, am waiö lö amgö n+inno. ⁴¹ N+ibi b+ magö#halö n+ip amgö n+inagla. God han+ip n+ibi b+ hag la gau nöp Jisas n+ip amgö n+inno. N+ipe umöm urakö n+inöl g+, aip m+idun j+im ñöl nan ñ+nun ñ+ig ñ+nno. * ⁴² Jisas han+ip haga, ‘Manö aij yad u n+ibi b+ gau kal+ip hag ñ+mim hagem, “God haga rö me, hainö Jisas n+ibi b+ kam+in m+ideinaböl gau abe, n+ibi b+ umnaböl gau abe, kal+ip magö#halö manö kub hagnab,” a g+mim,’ a ga. * ⁴³ Pen adö an+ibu, b+ God manö hagep gau magö#halö Jisas Kraiss n+ip hagöm hagla, ‘N+ibi b+ an an Kraiss hib k#ö yab+ n+ipe u udnaböl gau, nan si nan naj g+ipal u, God n+inöm arö g+inab,’ a g+la,” a ga. *

Juda n+ibi b+ wasö gau Ana U# u dla

⁴⁴ Pen Pida an+ig göl manö hag m+idö n+inöl g+, Ana U# n+ipe n+ibi b+ n+in m+ideila gau kal+ip magö#halö aua. * ⁴⁵⁻⁴⁶ Ana U# kal+ip auö, kale manö ke nöp, han ke nöp hagöl g+, God hib n+ipe haglö adö arö, Juda n+ibi b+ Jisas n+ip n+in u dla Pida aip Jopa n+ibö aula gau, God Juda n+ibi b+ wasö gau kal+ip Ana U# ña me u, a göm, aiö waiö g+la.

Pida pen haga, * ⁴⁷ “God n+ipe Ana U# han+ip ña rö u, m+ñi n+ibi b+ gai i kal+ip u rö nöp ñöb. An+ib u, kale ñ+ig paknabun, a g+ilö, n+ibi b+ r+imnap kal+ip wasö göl rö lagöp,” a ga. ⁴⁸ Pida an+ig hagöm b+ n+ipe r+imnap kal+ip haga, “N+ibi b+ gai i kal+ip Jisas Kraiss hib n+ipe hagem ñ+ig pak ñ+mim,” a ga. ñ+ig pak ñ+ilö n+inöl g+, kale hagla, “Pida, ne hon aip ñ+n pro magö ap aui m+daimön,” a g+la. Haglö, ñ+n pro magö ap kal+ip p+ig m+ideia. *

* **10:34:** Dud 10:17; Ro 2:11 * **10:37:** Mad 4:12-17 * **10:38:** Mad 3:16; Luk 4:17-20 * **10:41:** Ap 1:8; Luk 24:42-43 * **10:42:** Ap 17:31; 1Pi 4:5 * **10:43:** Ais 53:5-6; Jer 31:34 * **10:44:** Ap 11:15; 15:8 * **10:45-46:** Ap 2:4; 19:6 * **10:48:** Ap 2:38

11

Pida Jerusalem arö n̄p manö hag ḡila

¹ Pen Jisas manö ud arep b̄i gau abe, ram m̄n̄n̄ Judia n̄ibi b̄i Jisas n̄p n̄iᅇ udla gau abe n̄iᅇla, Juda n̄ibi b̄i wasö gau r̄m̄nap God Manö n̄iᅇ udla. ² An̄b u, hainö Pida Jerusalem arö, Juda b̄i wasö gau u rö nöp hañ r̄ib ḡi dö göl, a ḡim̄dal b̄i gau, Pida n̄p kal göm hagla, ³ “Ne n̄ih̄n̄ ḡin̄ig b̄i hañ r̄ib ḡi dö gagpal gau ram kale ammön, kal̄p aip nan j̄im̄ ñöl ñ̄iᅇabön?” ö ḡila. *

⁴ An̄ig hagaila, Pida daun kub Jopa m̄id̄m̄ naböᅇ n̄iᅇa aiud u kal̄p hag ñöl ḡi haga, ⁵ “Yad daun kub Jopa m̄idem, God n̄p sabe ḡi m̄idem, naböᅇ n̄iᅇn̄ö, kumi kabö adö laᅇ n̄ibö, wad̄i kub ap rö ñon m̄ilö m̄ihau m̄ihau goᅇ lap lap ad̄iköl m̄ideia lug lug il yad m̄id̄ainö au ap luga. * ⁶ Auö, yad wad̄i an̄bu m̄ideia söl au amem n̄iᅇn̄ö, kaj, wal wayöᅇ, re, yaur gau gau magöᅇhalö m̄ideia. ⁷ Pen manö ap ȳip haga, ‘Pida, ne urakmön nan an̄b yagol gau pak ñöᅇ,’ a ga.

⁸ “Hageia, yad pen hagnö, ‘B̄i Kub. Wasö yab̄iᅇ! N̄ih̄n̄ ḡin̄ig ñöᅇ a ḡimön hagpan? Hon Juda n̄ibi b̄i nan hil gep an̄b gau nan r̄m̄nap ñ̄iᅇagpin yab̄iᅇ,’ a ḡinö.

⁹ “An̄ig hagainö, manö an̄bu kauyaᅇ haga, ‘Nan n̄ih̄n̄ God nan ñ̄iᅇeb a ga gau, hil gep a ḡimön hagagmön,’ a ga. ¹⁰ Ga an̄bu, ij m̄ihau n̄igaᅇ ga. Pen hainö nan wad̄i kub an̄bu ado ḡi kumi kabö adö laᅇ ara.

¹¹ “Pen magö an̄bu nöp, b̄i m̄ihau n̄igaᅇ ram han m̄id̄ainö u apjakla. B̄i an̄b gau b̄i kub Konilias, Sis-aria n̄ibö hag yuö, ȳip uᅇ ḡin̄ig aula. ¹² God Ana ȳip haga, ‘Gas̄i iru n̄iᅇagmön, kal̄p aip haᅇowaᅇ armön,’ a ga. An̄ig hageia, yad mam Jisas manö n̄iᅇ udpal unbö kagoᅇ j̄iᅇ udem, kal̄p aip Konilias

ram u arno. ¹³ Amjakno, Konilias haga, ‘Ejol ap apöm ȳip haga, “B̄i r̄m̄nap hagaimön, daun kub Jopa amöm, b̄i ap Saimon Pida a ḡipal u n̄p uᅇ ḡi dauöl. ¹⁴ Uᅇ ḡi daulö, n̄ipe nöp manö r̄m̄nap hag ñö, n̄ibi b̄i ram ne aip m̄id̄pim gau, God kalöp magöᅇhalö ud kam̄iᅇ yuö, n̄ibi b̄i n̄ipe m̄ideinabim,” a ga,’ a ga. *

¹⁵ “Konilias ȳip an̄ig hagö, yad il gem manö hag ñ̄inö n̄iᅇöl ḡi, Ana Uᅇ n̄ipe han̄p nöd aua rö, n̄ibi b̄i an̄b gau kal̄p u rö nöp aua. * ¹⁶ An̄ig gö, B̄i Kub han̄p nöd haga manö u gas̄i n̄iᅇn̄ö. N̄ipe haga, ‘Jon kal̄p ñ̄ig pak ña u pen söl m̄idöp God n̄ipe kalöp Ana Uᅇ u pak ñ̄inab,’ a ga. * ¹⁷ Pen hon B̄i Kub Jisas Krais n̄p n̄iᅇ udno ñ̄in u, God nan aij yab̄iᅇ han̄p ña rö, kal̄p u rö nöp ña. An̄b u, yad aigöl gem God n̄p, ‘An̄ig gagmön,’ a ḡibnep?” ö ga.

¹⁸ Pida an̄ig hageia, b̄i n̄p manö kal hag ḡila gau manö haga u n̄iᅇm, manö kal r̄m̄nap halö hag gagla. God hib haglö adö arö n̄iᅇöl ḡi hagla, “Han̄p nöp wasö; Juda n̄ibi b̄i wasö gau u rö nöp, nan si nan naj ḡipal u, n̄ih̄n̄ ḡin̄ig an̄ig ḡipun, a göm, n̄p sabe geinaböl u, n̄ipe n̄iᅇm, nan si nan naj ḡipal gau arö göm, kam̄iᅇ pör m̄id̄ep magö u kal̄p ñ̄inab,” a ḡila. *

Adiok n̄ibi b̄i Jisas manö aij u n̄iᅇ udla

¹⁹ Pen Sidipen n̄p kabö ju pak l̄ila ñ̄in an̄ au, b̄i Juda Jerusalem m̄ideila gau, n̄ibi b̄i Jisas n̄p n̄iᅇ udla gau kal̄p ḡi naj yab̄iᅇ ḡilö, kale p̄ñ̄iᅇ ḡi ke ke arla. R̄m̄nap p̄ñ̄iᅇ ḡi ram m̄n̄n̄ Pönisia arla, r̄m̄nap p̄ñ̄iᅇ ḡi ram m̄n̄n̄ ñ̄ig r̄ib gus ga airan Saipras arla, r̄m̄nap p̄ñ̄iᅇ ḡi daun kub Adiok arla. Amöm, Jisas manö aij u Juda n̄ibi b̄i wasö gau kal̄p hag ñ̄agla, n̄ibi b̄i kale ke Juda kai ju am an̄b gau m̄id̄m̄dal gau kal̄p nöp hag ñ̄ila. * ²⁰ Pen n̄ibi b̄i Jisas manö

* **11:3:** Ap 10:28; Gal 2:12 * **11:5:** Ap 10:9-48

* **11:14:** Ap 16:31 * **11:15:** Ap 2:4 * **11:16:**

Ap 1:5 * **11:18:** Ap 13:48; 14:27 * **11:19:** Ap 8:1-4

a ij u n+η udla r+imnap Saipras n+ibō, r+imnap Sairini daun n+ibō, p+ñ+η g+ Adiok amōm, B+ Kub Jisas manō a ij u Juda n+ibi b+ wasō gau kal+ip hag ñ+la. ²¹ B+ Kub k+ō n+ipe u kal+ip aip m+ideia u me, n+ibi b+ gau kal+ip Jisas manō a ij u hag ñ+lō, n+ibi b+ iru nōp B+ Kub n+ip n+η udla.

²² Pen Jerusalem n+ibi b+ Jisas n+ip n+η udla gau, manō an+bu n+ηōm, b+ kale Banabas n+ip haglō, Adiok ara. * ²³ Banabas n+ipe Adiok amjakōm n+ηa, God n+ipe n+ibi b+ an+ib gau mög n+ηōm gō, Jisas manō a ij u n+η udla. An+ib u me, n+ipe ñ+ñ+lōm, kal+ip manō r+imnap halō hag ñ+lō g+ haga, “B+ Kub n+ip n+η udpim u arō gagmim; n+ip añ+ nōp hibur gas+ m+dmagō kale aη daη n+η ud p+idōη g+mim, c+g göl g+ m+idaimim,” a ga. ²⁴ Banabas n+ipe b+ a ij yöl. Ana U+ n+ipe Banabas apōm ajmaη raum+idöp. N+ipe Jisas manō a ij u bōη nōp n+η uda. N+ipe Jisas manō a ij u n+ibi b+ gau hag ñō, n+ibi b+ iru nōp B+ Kub n+ip n+η udla.

²⁵ Banabas pen b+ Sol n+ip am daunam, a göm, daun kub Dasas ara. * ²⁶ Banabas Dasas amjakōm, Sol n+ip ulhai n+ηōm, u+ g+ ado g+ am Adiok amōm, m+ añ+ an+bu n+ibi b+ Jisas n+ip n+η udla gau kal+ip Jisas manō a ij u hag ñ+lō g+ m+idailō. Adiok n+ibi b+ Jisas Kra is n+ip n+η udla gau, nōd hib ñōm Kra is N+ibi B+ a g+la.

²⁷ Ñ+n aη an+ib au, b+ God manō hagep r+imnap Jerusalem n+ibō Adiok arla. ²⁸ Amōm, God Ana n+ipe b+ kale ap Agabas n+ip gas+ ñō haga, “K+iyō kub yab+il ram m+nōη magōηhalō l+n+ig gab,” a ga. Hagō, haga rō k+iyō kub yab+il u, gapman b+ kub Klodias abad m+idm+idöp ñ+n u aua. * ²⁹ An+ig göl k+iyō kub la n+ηōm Adiok n+ibi b+ Jisas n+ip n+η udla gau hagla, “N+ibi b+ Jisas manō a ij u n+η udpal r+imnap ram m+nōη Judia gau m+idlō n+ηōl g+, kal+ip k+iyō kub yab+il lōp u, hon añ+ añ+ kal+ip mani r+imnap magum

gun ñun,” a g+la. ³⁰ An+ig hagōm, mani l+ magum göm, Banabas aip Sol aip kal+ip ñōm hagla, “Kale b+ m+ihōη mani i dammil, Kra is n+ibi b+ n+ipe abad m+idpal b+ kub gau kal+ip ñ+l,” a g+la. *

12

Herod Jems n+ip al pak lōm, Pida n+ip nag+ la

¹ Ñ+n aη an+ib au, gapman b+ kub Herod, n+ibi b+ Jisas n+η udla gau r+imnap kal+ip g+ naij göl g+, dam nag+ löl g+ ga. ² Ami b+ n+ipe gau r+imnap hagō, Jon n+imam Jems n+ip ru m+lō k+id udōm bōη nōp al pak l+lō uma. ³ Herod hagō an+ig geila, Juda n+ibi b+ gau n+ηōm ñ+ñ+l+la. Ñ+ñ+l+la u, Herod n+ηōm, Pida n+ip u rō nōp hagō, dam nag+ l+la. G+la an+bu, Juda n+ibi b+ Bred Y+is Halō Ñ+nagep ñ+n aη au g+la. ⁴ Herod Pida n+ip an+ig göl dam nag+ löm, ami b+ unbō raleb bōη daη (16) kal+ip n+ime l+ y+gwo m+lō y+gwo m+lō löm haga, “S+idō aη s+ibōn yaη b+ m+ihau m+ihau abad nōp m+idaimim,” a ga. Herod gas+ n+ipe u ke n+ηōm haga, “Pasopa ñ+n u ap arain+m me, hainō Pida n+ip dam n+ibi b+ m+ideinaböl aη au amun manō kub hagnabun,” a göm n+ηa.

⁵ Pida n+ipe an+ig göl nag+ m+idō n+ηōl g+, n+ibi b+ Jisas n+ip n+η udla gau Pida n+ip gas+ n+ηōm, k+ō göm God n+ip sabe göl g+ nōp m+ideila.

⁶ Pen gapman b+ kub Herod Pida n+ip manō kub hagnam, a göm, n+ηa ñ+n an+bu nōp s+ibōn au yaη, Pida n+ip sen m+ihöp ad+kōm, ami b+ m+ihau bōη lap lap n+η m+idlō n+ηōl g+, Pida aη yaη haneia. Ami b+ r+imnap u rō nōp adan i+ u n+η m+ideila. ⁷ Pen ad+η B+ Kub ejol n+ipe ap urak m+idō n+ηōl g+, mab m+it+η rō am nag+ lep ram raul m+igan u ara. Ejol an+bu am Pida n+ip r+iglōm pak n+ηōm haga, “Y+η+d urak!” a ga. Hagō, Pida urakō n+ηōl g+, sen n+ip ad+kla u hub+ka.

* 11:22: Ap 4:36 * 11:25: Ap 9:30 * 11:28: Ap 21:10 * 11:30: Ap 12:25

⁸ Ejol Pida n̄p haga, “Dip naḡi ne u pig l̄im̄ön, ma r̄irup ne u ḡim̄ön ḡi,” a ga. Hagö, Pida ejol haga rö nöp gö, ejol u pen haga, “Wał̄ij m̄ilö kub ne u ȳimö, yad aip arul,” a ga. ⁹ Hagö, wał̄ij m̄ilö kub n̄ipe u ȳimöm, ram raul m̄igan m̄ideia u arö göm, ejol u aip hadlö. Ejol ga an̄bu, Pida n̄ipe hag n̄iŋa e, u naböŋ n̄iŋabin a göm n̄iŋa. ¹⁰ Pen ami b̄i n̄iŋ m̄ideila ajöŋ ił̄ m̄ihau hil ḡimil, ajöŋ k̄l̄ö yab̄ił̄ ain udöm ḡila ajöŋ höŋ yaŋ u ke hiikö n̄iŋöl ḡi, höŋ arlö. Ammil, adan aŋ gau amöl ḡi Pida n̄iŋa, ejol u m̄idageia. *

¹¹ An̄ig ga n̄iŋöm Pida haga, “M̄iñi n̄iŋ aij ḡipin. U B̄i Kub nöp, ejol n̄ipe u hag yuö, ap gapman b̄i kub Herod ȳip naḡi p̄idöŋ löp u hubik yuöp. Gapman b̄i kub Herod abe, Juda n̄ibi b̄i gau abe, nan naij ȳip ḡin̄ig ḡipal u, göl rö lagöp,” a ga. ¹² An̄ig hagöm, gas̄i n̄iŋ aij göm, b̄i ne Jon Mak n̄ime Maria ram u ara. Ram an̄bu n̄ibi b̄i iru nöp apöm, God n̄ip sabe ḡi m̄ideila. ¹³ Pida apöm, ajöŋ u pa gu gu gö, pai Roda, ram an̄bu wög ḡim̄idöp u ajöŋ u hiikn̄ig aua. ¹⁴ Pai an̄bu ajöŋ apöm n̄iŋa, Pida maj m̄igan u nöp hageia. N̄ipe an̄ig n̄iŋöm, ñ̄iñ̄i yab̄ił̄ löm, hauł̄ padö ajöŋ hiikaga; am n̄ibi b̄i gau kal̄ip haga, “Pida ap m̄idöp höŋ yaŋ,” a ga.

¹⁵ Hageia, kale hagla, “Ne hauł̄ alaj̄ip hagabön,” a ḡila. An̄ig hageila, n̄ipe k̄l̄ö yab̄ił̄ göm haga, “Piral hagaḡin; n̄iŋö yab̄ił̄ hagabin. Pida m̄idöp höŋ yaŋ,” a ga. Hageia hagla, “U ana n̄ipe u rö löp ap m̄idöp,” a ḡila. ¹⁶ Pen Pida n̄ipe ajöŋ u kauyaŋ pak gu gu gö gö gö, am ajöŋ u hiiköm n̄iŋla, Pida nöp m̄ideia n̄iŋöm aiö yab̄ił̄ ḡila. ¹⁷ Aiö ḡilö n̄iŋöl ḡi, Pida kal̄ip ñ̄in m̄iic ḡi ñöm haga, “Manö hagagmim!” a ga. An̄ig hagöm, naḡi lep ram m̄idö n̄iŋöl ḡi, God ejol ap yuö apöm, n̄ip n̄ihön n̄ihön göm daua manö u kal̄ip hag ñöm haga, “Manö an̄ibi Jems abe, n̄ibi b̄i Jisas

n̄ip n̄iŋ udpal gau abe, kal̄ip hag ñ̄imim,” a göm, ke m̄igan ap ara.

¹⁸ Ruö ram ruö n̄iŋöl ḡi, ami b̄i gau Pida m̄idageia u n̄iŋöm, n̄ihön göp, a göm, hag ap ran ap lugöl ḡi m̄ideila. P̄iñ̄iŋ göm, “Mai,” a göm, ulhaila u pen n̄iŋagla. * ¹⁹ Herod ami b̄i an̄b gau kal̄ip, Pida n̄ip ȳiŋid ulhai n̄iŋmim dauim, a gö, ulhai wasö n̄iŋlö, kal̄ip manö kub hagöm, manö hagö ami b̄i n̄ipe r̄imnap ami b̄i an̄b gau böŋ nöp al pak l̄ila.

Herod uma

Hainö Herod ram m̄inöŋ Judia arö göm, am daun kub Sisaria m̄idm̄idöp. ²⁰ Herod am Sisaria m̄idöm, daun kub m̄ihöp Daia Saidon n̄ibi b̄i gau kal̄ip n̄iŋö mulu luga. Pen Daia Saidon n̄ibi b̄i apöm, b̄i Herod ram n̄ipe abada b̄i Blasdas n̄ip m̄iŋöŋ ḡi ñöm hagla, “Han̄ip pör k̄iyö lö, apun Herod ram m̄inöŋ n̄ipe i nan magö rau ud arbun halö. An̄b u, han̄ip kal̄ kal̄ juagmim; agam̄ij j̄im ñöl m̄idaiun,” a ḡila. Hageila, Blasdas n̄ipe pen haga, “U n̄iŋö hagpim,” a ga.

²¹ Pen Herod manö an̄bu n̄iŋöm, ñ̄in ap manö hagnabin, a göm, hag la. Hainö hag la ñ̄in an̄bu auö, n̄ipe kiŋ kai ȳimb̄al rö wał̄ij aij aij yab̄ił̄ gau ȳimöm, sea kiŋ kub n̄ipe adö u asiköm, n̄ibi b̄i gau kal̄ip manö hag ñ̄a. ²² Herod manö an̄bu hag ñö n̄iŋöl ḡi hagla, “U b̄i ap rö hagagab; god ap rö hagab,” a ḡila. ²³ Pen Herod manö an̄bu n̄iŋöm, “Ȳip manö an̄bu rö hagagmim; God hib n̄ipe nöp hagpe adö araŋ,” a gaga. An̄b u, B̄i Kub ejol n̄ipe ap hag yuö, apöm Herod n̄ip gö, m̄iñ̄a kub göm, ḡise lö böŋ nöp uma. *

²⁴ Pen God Manö u hag ñ̄ilö arö n̄iŋöl ḡi, ram m̄inöŋ gau k̄id k̄id ara. *

²⁵ Pen Banabas aip Sol aip Jerusalem m̄idmil, ḡin̄ig aulo u hadö ḡipul, a ḡimil, Jon Mak n̄ip uł̄ ḡi ado ḡi Adiok arla. *

* **12:10:** Ap 5:19 * **12:18:** Ap 5:22-24 * **12:23:** Dan 5:20 * **12:24:** Ais 55:11 * **12:25:** Ap 11:29-30; 15:37

13

Banabas aip Sol aip manö hag ñöl gi arlö

¹ Daun kub Adiok anib au bi God manö hagep bi rimnap, bi God manö hag ñeb bi rimnap mideila. Bi anib gau me, ap Banabas; ap Simion. Bi Simion anibu nip Bi Pir a gimidal. Bi ap Lusias, nipe Sairini daun nibö. Bi ap Maneyen, nipe Kiñ Herod bi niñeb nipe ap. Pen bi ap Sol. ² Pen ñin ap kale nan magö ñinagöm, Bi Kub nip nöp sabe gi midlö niñöl gi, Ana Ut nipe kalip haga, “Kale Banabas aip Sol aip hagaimim, wög kalip hag linö u gilö arnim,” a ga. ³ Anig hagö, kale nan magö ñinagöm, God nip sabe göm, Banabas aip Sol aip kalip ñimagö adö lan löm, God kalip mihöñ abad mideian, a göm, kalip hag yula. *

⁴⁻⁵ Ana Ut nipe kalip abad midö niñöl gi, bi ni Jon Mak, wög halip pro pro rimnap gi ñan, a gimil, nip ut gi Selusia daun ñig goñ yan amöm, ñig magib udöm, ram minöñ ñig rib gus ga airan Saipras arla. Amöm, daun kub Salamis amöm, Sol aip Banabas aip Juda magum gep ram gau amöm, nibi bi gau kalip God Manö hag ñilö.

* ⁶ Pen nibi bi Saipras mideila anib gau kalip God Manö hag ñi dam dam, daun kub Pepos amjaköm, Juda bi ap kuj cage aimö gep bi ap nable paklö. Bi anibu hib nipe Ba-Jisas. Nipe manö piral hagöm haga, “Yad God manö hagep bi ap,” a ga. ⁷ Daun kub Pepos au, Saipras gapman bi kub yabit hanmidöp, hib nipe Segias Polas. Bi anibu nipe bi gasi niñ kid yabit hiiköm niñmidöp. Nipe Banabas aip Sol aip, God Manö yip haglö niñin, a göm, kalip hagö apil, nip God Manö hag ñilö. Pen bi kuj cage aimö gep bi u nipe bi kub anibu bi niñeb nipe ap. ⁸ Bi Ba-Jisas anibu, Grik manö hagöm nip Elimas a gimidal. Banabas aip Pol aip kale Segias Polas nip God Manö

aip u hag ñilö, nipe rimid li apdi niñ aij ga u pen, bi kuj aimö gep bi u niñöm, Banabas Pol manö najj kek hagöm, Segias Polas Jisas manö u niñ udagnim, a göm, nip haga, “Bi anib mihau manö pir alabil u niñagmön,” a ga. ⁹ Sol hib nipe ap me Pol a gimidal. Ana Ut nipe Pol nip ajman rauöm gasi aij ñö niñöl gi, bi kuj aimö gep bi u nip niñ ij halö li midöm haga, ¹⁰ “Ne kijaki pi yag daua; najj nöp gipan. Nan niñhön niñhön aij midöp u arö gimön, nibi bi gau kalip piral nöp gabön. Ne pör pör Bi Kub manö niñö nipe u udmön manö piral rö labön. Ne ñin mai gi najj gabön u arö ginabön? ¹¹ Anig gabön u, God gö, ñin bad ap amgö ne we gö sidö mailö niñagnabön,” a ga.

Pol manö anibu hagö, adin Ba-Jisas niña, kumi pir rö bad ap amgö nipe harikö böñ nöp sib ga. Anig gö, bi ap yip ñimagö ud adan yaman, a göm, ud ririkol göl gi mideia. * ¹² Banabas Pol kale bi mihöñ Bi Kub manö u nip hag ñailö u niñöm, Segias Polas nipe aiö ga. Anib u, Ba-Jisas ga u niñöm, nipe Jisas nip niñ uda.

Banabas Pol kale daun kub Adiok, ram minöñ Pisidia au arlö

¹³ Pen Pol bi nipe gau aip ñig magib udöm, Pepos arö göm, Pega daun, ram minöñ Pampilia au arla. Am midöm, Jon Mak nipe kalip mihöñ au arö göm, ado gi Jerusalem ara. * ¹⁴ Kale pen Pega daun arö gimil, daun kub Adiok, ram minöñ Pisidia au arlö. Am midöm, Juda God nip sabe gep ñin u, Juda magum gep ram u ammil, asik midailö. ¹⁵ Juda magum ram abad midmidal bi gau uraköm, Mosi lo manö kalikliñ rika adin rimnap abe, bi God manö hagep gau kalikliñ rikla adin rimnap abe, amgö li niñ nibi bi mideila gau kalip hagla. Kale manö hag pis göm, bi ap hag yulö Banabas Pol asik midailö au amöm haga, “Mamil mihöñ. Nibi bi gai i niñ udep

* 13:2: Ap 9:15 * 13:3: Ap 6:6 * 13:4-5: Ap 12:12; 15:39 * 13:11: Ap 9:8 * 13:13: Ap 15:38

manö rımnap mıdainım u, hanıp hag ñılö nıñun,” a gıla.

16 Hagailö, Pol uraköm manö hagnıg ñımagö dap ranöm haga, “Kale Juda nıbi bı gau abe, Juda nıbi bı wasö God nıp sabe gımıdim gau abe, manö hagnıg gabin i rımıd lı nıñim. 17 God nıpe hadame nöp apıs bac bı hon gau uda. God anıbu nıpe Isrel nıbi bı God hon me. Hainö kale ram mınönj Ijip am mıdeila, God kalıp abad mıd aij gö, ñı pai yag dapöm, iru yabıt nöp mıdeila. Bı kub Pero kalıp, aragnabım, a ga u pen God kłö ke yabıt nıpe u göm, kalıp uł gı dam Ijip höñ adö aula. * 18 Kale mı ñınjuöl mıhöp (40) ram mınönj kabö nöp mıdmıdöp an au mıdöm, God nıp manö iru nıbanö sasım lı gımıdal u pen God kalıp abad mıd aij ga. * 19 Pen nöd ram mınönj Kenan nıbi bı rıgoñ ke ke unbö mudun jıñ mıdeila, pen God nıbi bı nıpe kalıp abad mıd aij göm pıdönj nıpe ñö, nıbi bı rıgoñ ke ke unbö mudun jıñ nöd mıdeila gau kalıp aip pen pen göm, rıdık gı yu al pak löm, ram mınönj anıbu ram mınönj kale ke rö udla. * 20 Kale Ijip mıdlö mı ina u wö ralöm, ram mınönj aipıt nöp an gau mıdlö mı ina u wö ralöm, nıbi bı rıdık gı yuöm, ram mınönj kale udla mı ina u abe wö ralöm gılö me, mı unbö po hadred pipdı (450) ina.

“Pen God kalıp dam ram mınönj Kenan aui löm, bı manö ud asıkep rımnap hag lö, kalıp abad mıdmıdal. Hainö bı God manö hagep Samyuel mıdeia ñın u, * 21 nıbi bı Isrel gau kale Samyuel nıp hagla, ‘Ne kiñ ap hag lö, hanıp nıbi bı magöñhalö abad mıdeinab,’ a gıla. Hageila, God bı ne Kis ñı nıpe Sol nıp hag lö, kiñ kale mıdmıdöp. Bı anıbu Benjamin kıgın rık damöm rık damöm rık lıla. Sol kiñ kale mıdö, mı ñınjuöl mıhöp (40) ina. * 22 Pen hainö God

nıpe gö Sol kiñ mıdageia. God nıpe Depid kiñ kale hag la. God nıpe Depid manö hagöm haga, ‘Hibur gası mıdmagö yad ke gası göp rö u, Jesi ñı nıpe Depid hibur gası mıdmagö nıpe abe unbö rö nöp gası göp; nan nıñön nıñön gañ a gı nıñnabin u, nıpe anıg unbö rö nöp gınab,’ a ga. *

23 “Pen God nıpe gö, Depid ñı pai rıkö, rık dam dapıl göm, Jisas nıp yag daula. Anıb u, God nöd manö kłö hag la rö, nıpe Isrel nıbi bı kalıp Ud Kamıñ Yuep Bı ap yua. * 24 Pen Jisas it göm wög gaga magö u, Jon nıpe apöm, Isrel nıbi bı kalıp haga, ‘Nan sı nan naij gıpım u, nıñön gınıg anıg gıpun, a gımım, arö gıpe, kalöp ñıg pak ñınabin,’ a ga. * 25 Jon wög nıpe gı pıs gınıg geia ñın an u, nıbi bı gau kalıp haga, ‘Kale yıp bı an, a gımım, gası nıñbım? Bı Kub pör abad mıdpım bı u, yad wasö. Bı anıbu hainö aunab. Ma rırup nıpe u ud hubıknım rö lagöp,’ a ga. *

26 “Añ mam yad, kale rımnap Ebrahim ñı pai nıpe mıdpım; kale rımnap Juda nıbi bı wasö pen God nıp sabe gımıdim. Krais nıbi bı ud kamıñ yuep manö Jon hag ñı mıdmıdöp anıbu, God nıpe hanıp nan a göm haga. 27 Jerusalem nıbi bı gau abe, bı kub kale gau abe, Jisas nıpe Krais u auub a göm nıñagla. Jisas nıp al pak lılö umañ a gıla u, God manö hagep manö kalı kłıñ rıkla rö nöp gıla. Pen God nıp sabe gınıg Juda magum gep ram pör aumıdal u, kale manö kalı kłıñ rıkla anıbu pör pör nöp nıñmıdal. 28 Nıpe nan naij ap göp aka göm ulhai wasö nıñöm gapman bı kub Pailod nıp hagla, ‘Ne hagö nıp al pak lılan,’ a gıla. * 29 Pen God Manö haga rö, magöñhalö nöp Jisas nıp gıla. Hainö nıbi bı nıpe gau apöm, wıpe he ud asık dam kabö mıgan rıgöl gıla. * 30 Rıgöl gıla u pen God gö kauyañ uraka. 31 Nıpe

* 13:17: Eks 1:7; 6:6; 12:51 * 13:18: Nab 14:34; Dud 1:31 * 13:19: Dud 7:1; Jos 14:1 * 13:20: Jaj 2:16; 1Sa 3:20 * 13:21: 1Sa 8:5,19; 10:20-24 * 13:22: 1Sa 13:14; 16:12; Sam 89:20 * 13:23: 2Sa 7:12-16 * 13:24: Mad 3:1-2 * 13:25: Jon 1:20,27 * 13:28: Mad 27:22-23 * 13:29: Mad 27:59-60

uraköm, kam+η midö n+ηöl g+, n+bi b+ n+pe aip Galili n+bö Jerusalem aula gau, n+η ñ+n iru nöp n+ηla rö, uri Isrel n+bi b+ kal+η Jisas manö aij u hag ñaböl. *

³² “Pen hol b+ m+öhöη aubul i, kalöp Kraiss manö aij u hagn+g aubul. God hadame nöp ap+s bac b+ hon kal+η manö klö hag löm g+nabin a ga manö an+bu nöp ³³ gas+ n+η m+ödöm, God n+pe Jisas n+η ud urak ña. Ga an+bu ap+s bac b+ gau n+ηagla u pen ñ+ pai r+ik lep kale gau m+ñi hon n+ηbun. Depid n+pe God Manö ad+η Sam a g+pal au K+map y+gwö aη n+bö kal+η kl+ñ r+iköm haga, ‘Ne Ñ+ yad.

Yad m+ñi Nap ne m+dpin,’ a ga. *

³⁴ God n+pe gö, Jisas uraka u me, hainö umöm hañ romanη hij g+ lug l+ arn+m rö lagöp. Manö an+bu God Manö ad+η ap an+göl m+ödöp:

‘Yad Depid n+η manö u+ klö n+ηö hag l+nö u

kalöp nöp ñ+nabin,’ a ga. *

³⁵ Pen God Manö ad+η ap an+göl m+ödöp:

“ ‘Ne B+ U+ ne arö gö,

hañ romanη n+pe hij g+ lug l+ aragn+m,’ a ga. *

³⁶ “Pen Depid n+pe God wög n+η hag la u, n+bi b+ n+pe m+dm+dal ñ+n an+bu g+ damöm uma. Pen Depid n+pe umö, nap n+hi b+ kal+η r+göl g+m+dal gau dam r+göl g+lö, hañ romanη n+pe hij g+ lug l+ ara. ³⁷ Pen God n+pe gö uraka B+ an+bu, hañ romanη n+pe hij g+ lug l+ araga.

³⁸ “An+η u, m+deimam n+ηim. Jisas n+pe umöm uraka u me, God nan si nan naj g+pim u n+ηöm arö g+nab manö aij u kalöp hagabul. ³⁹ Hon Juda lo manö adö u nöp n+ηun geinabun u, God nan si nan naj g+pun u n+η nöp m+deinab. Pen Jisas mab ba laη al pak l+lö uma u me, hon Jisas n+η n+η udeinabun u, God nan si nan naj g+pun u n+ηöm, arö göm, han+η n+bi b+ aij yad, a g+nab.

* ⁴⁰ Pen b+ God manö hagep gau hadame nöp hagla rö han+η gagn+m, a g+mim gas+ u n+η aij g+mim. Kale hagla,

⁴¹ ‘Kale n+bi b+ y+η a+ab a+ab ñ+ibim gau n+ηim!

Kale m+dpim magö i, nan ke n+bö ap g+nabin.

Nan g+nabin an+bu kalöp nöd hageinaböl u,

ñ+loη l+ hagaböl, a g+ n+ηnabim.

An+η u, kale pa g+l g+l g+mim

böη nöp um hir g+mim!’ a g+la,” a ga. *

⁴² Pol aip Banabas aip manö an+bu hagmil, Juda magum gep ram an+bu höη arlö n+ηöl g+, n+bi b+ gau hagla, “God n+η sabe gep ñ+n hain u kauyaη apil, han+η manö an+bu r+mnap halö hag ñ+mil,” a g+la. ⁴³ N+bi b+ gau magum g+ m+deila gau ram u arö göm, ke ke arlö n+ηöl g+, Juda n+bi b+ kabö göl r+mnap abe, n+bi b+ gau n+bö Juda kai n+ηm+dal rö n+η udla r+mnap abe, Pol aip Banabas aip kal+η hain göm arla. Adan aη au amöl g+, b+ m+hou kal+η haglö, “ ‘God han+η mög n+ηöm ud aij göp,’ a g+mim, gas+ u n+ηöl g+ nöp m+daimim,” a g+lö.

⁴⁴ Pen Juda God n+η sabe gep ñ+n hain u, n+bi b+ daun kub an+bu m+deila gau magöηhalö rö, B+ Kub manö n+ηn+g ap magum g+la. ⁴⁵ Pen Juda b+ kub gau n+bi b+ iru n+banö aula u n+ηlö, mulu lugö, Pol Banabas kal+η b+ m+hou kal+η n+ηöm gas+ naj n+ηla. Pol manö n+höη n+höη n+bi b+ gau kal+η haga u hag juöm, hib n+pe u hag pro g+la. ⁴⁶ Juda b+ gau an+g gailö, Pol aip Banabas aip p+ñ+η gagmil, manö pen klö hagmil haglö, “God Manö aij u kalöp Juda n+bi b+ nöd hagul a g+pul u pen kale manö aij an+bu udagmim, hon pör m+dep magö u n+η udun rö lagöp, a g+pim u me, m+ñi Juda n+bi b+ wasö gau kal+η hag ñ+nabul. * ⁴⁷ N+höη g+n+g:

* 13:31: Ap 1:3,8 * 13:33: Sam 2:7 * 13:34: Ais 55:3 * 13:35: Sam 16:10 * 13:39: Ro 10:4 * 13:41: Hab 1:5 * 13:46: Ap 3:26; 18:6

Bi Kub hanip hagom manö anig göl haga,
 ‘Yad hagnö, kale Juda nibi bi wasö
 gau kalip mailö kale midmim,
 ram minön ke ke gau ammim,
 nibi bi gau magorhalö mailö anibu
 niñlö niñöl gi,
 yad kalip ud kamij yunabin,’ a
 ga,” a ga. *

⁴⁸ Juda nibi bi wasö gau manö
 anibu niñöm, miñ miñ göm, Bi Kub
 manö u, manö aij unbö ke yabit,
 a gila. Anib u, nibi bi God, pör
 pör midaiöl, a göm, hag la gau
 magorhalö manö aij anibu niñ udla.

⁴⁹ Pen Bi Kub manö u, ram minön
 anib gau magorhalö haglö ara.
⁵⁰ Anig ga u, Juda nibi bi gau niñlö
 mulu lugö, am Adiok nibi kub God
 nip niñ udla rimnap abe, bi kub
 ram minön anibu abad midmidal
 gau rimnap abe, kalip haglö, kale
 am nibi bi iru nöp dapöm, Pol aip
 Banabas aip kalip gi naij göm, ram
 minön kale gau hag höñ yula. ⁵¹ Anig
 gi hag höñ yulö, bi miñhau kale Adiok
 arik amöl gi, manö aij dam hag ñajul
 udagpim, a gimil, ma kale acip acip
 gau hik gi yumil ammil, daun kub
 Aikoniam arlö. * ⁵² Pen Ana Ut
 nipe nibi bi Jisas nip niñ udla gau
 ajman rauö, kale miñ miñ yabit göl
 gi mideila.

14

Pol aip Banabas aip daun kub Aikoniam ajailö

¹ Pol aip Banabas aip am daun
 kub Aikoniam midmil, Juda magum
 gep ram u ammil, manö hag ñi aij
 gilö niñöl gi, Juda nibi bi gau löm,
 Juda nibi bi wasö gau löm, iru nöp
 Jisas nip niñ udla. ² Pen Juda nibi
 bi rimnap, Jisas manö hagabil u
 niñ udagnabun, a göm, amöm Juda
 nibi bi wasö gau kalip manö niñeb
 niñagep piral hageila niñöm kale
 nibi bi Jisas niñ udla gau kalip niñlö
 mulu kal luga. ³ Pen Pol aip Banabas

aip, manö anibu niñmil, ram minön
 anibu arik araglö. Kale au nöp
 midmil, Bi Kub manö u klö göm waiö
 nöp hag ñimdil. Bi Kub kalip miñhön
 aip abad midö niñöl gi, nan gagep
 rö rimnap, nan niñeb niñagep rö
 rimnap gailö, nibi bi rimnap niñöm
 hagla, “Anib u, manö hagabil anibi
 niñö nöp hagabil,” a göm, niñla. *

⁴ Pen Aikoniam nibi bi anib gau asik
 ke ke löm, böñ u Juda nibi bi gau
 manö hagla rö niñla, böñ u bi Jisas
 manö ud arep bi gau hagla u nöp
 niñla. ⁵ Pen Juda nibi bi rimnap
 gau löm, Juda nibi bi wasö rimnap
 gau löm, bi kub kale gau abe, Pol
 aip Banabas aip kalip gi naij gun,
 kabö ju pak lun, a göm, gasi u niñla.

* ⁶ Kalpe miñhön pen manö anibu
 niñmil, piñniñ gi am daun kub miñhau
 Lisdra Debi, ram minön Likonia au
 arlö. ⁷ Ammil, anib gau gi ajöl gi,
 Krais manö aij u hag ñimdil.

Bi ma naij ga u, Pol gö, kamij la

⁸ Pen daun kub Lisdra anibu, bi ap
 nime nip yag daua ñin u nöp ma naij
 gö, adan ajagmidöp bi ap midmidöp.

⁹ Bi anibu nipe ap asik midöm, Pol
 manö hageia u niñ mideia. Pol bi
 anibu nip niñ ij halö löm gasi niña,
 bi anibi, God yip gö kamij linim rö
 löp, a gi gasi niñmidöp. ¹⁰ Anib u, Pol
 nip niñöm, meg migan dap ranöm
 haga, “Urak!” a ga. Hagö, bi anibu
 yinid uraköm, ma abö göm ara.

¹¹ Pol anig gö, nibi bi niñ mideila
 gau manö yabit kale Likonia manö u
 hagom hagla, “Bi kumi kabö adö lañ
 nibö gau, god miñhön nibi bi rö limil
 ap hagabil i,” a gila. * ¹² Anig hagom,
 Banabas nip, god Sus, a gila. Pen Pol
 nipe manö iru nöp hagmidöp rö, nip,
 god Hemis, a gila. ¹³ God piral Sus
 sabe gimidal anibu, sabe gep ram u
 yöp gi lila daun goñ anib au me, god
 piral Sus sabe gep bi kub u abe, nibi
 bi au mideila gau abe, god Sus pör
 sabe gipun u miñi auöp i, a göm, kaj
 kau niñbar rimnap udöm, mab piñit

* 13:47: Ais 49:6 * 13:51: Mad 10:14; Ap 18:6

* 14:11: Ap 28:6

* 14:3: Mak 16:20; Hib 2:4 * 14:5: Ap 14:19

aij aij r+mnap ud dauö, n+bi b+ iru yab+ aula.

14 Pen Pol aip Banabas aip, geila an+bu n+n+mil, wa+ij kale gau ud b+it+ g+mil, n+bi b+ iru nöp m+deila an an+ b au ammil haglö, 15 “Kale n+hön g+n+g an+g gabim? Hol m+hön god wasö! Kale n+bi b+ yab+ m+dpim rö, hol u rö nöp unbö rö m+dpun. Hol Jisas Kraiss manö aij n+pe u kalöp hag n+n+g aubul. God n+pe kumi kabö lañ g+ löm, m+nön naböñ it i g+ löm, n+g solwara u g+ löm, nan n+hön n+hön m+dpöp gau magöñhalö g+ löm, ga. Hol kalöp Kraiss manö aij u haglö, nan y+har+ñ piral sabe gabim gau arö g+mim, God kam+ñ m+dpöp u nöp sabe g+ m+daimim, a gul, kalöp hagabul. * 16 Pen nöd n+bi b+ ram m+nön ke ke gau m+dpöp, gas+ kale ke n+nöm nan y+har+ñ sabe g+la u, God n+nöm kalöp g+ naj gaga.

* 17 Pen kale y+har+ñ m+dagpim; n+p n+n+g, n+nabim. N+pe pör pör kalöp ud aij göp. N+pe nöp gö, möñ alöm, nan magö iru nöp m+dpöp n+nöl g+, m+n m+n göl g+ nan n+n+g. An+ b u, n+pe an+g gab u n+n+mim, n+nö nöp God hon m+dpöp u hadö n+n+g,” a g+lö. * 18 An+g haglö u pen, n+bi b+ an+ b gau, b+ an+ b m+h+i i kumi kabö adö lañ n+bö aubil, a göm, kaj kau n+bar r+mnap pak sabe g+ n+n+g geila, u+ham yab+ hag hag wasö g+lö.

Pol n+p kabö ju pakla

19 Pen kalpe m+hön daun kub Lisdra an+bu nöp m+dlö n+nöl g+, Juda kai daun kub Adiok, ram m+nön Pisidia au m+dm+dal n+bi b+ r+mnap abe, daun kub Aikoniam m+dm+dal n+bi b+ r+mnap abe apöm, n+bi b+ an+ b gau kalöp piral hagöm hagla, “B+ m+hau manö aij hagagabil; piral hagabil,” a g+la. An+g hageila, n+bi b+ an+ b gau n+nöm, Pol n+p kabö ju pak löm, böñ nöp umöb, a göm, t+p g+ dam kabö waryö g+gabö g+la u

höñ adö löyan yula. * 20 An+g g+la n+nöm n+bi b+ Jisas n+p n+n udla gau ap b+n+g g+gabö g+lö n+nöl g+, Pol uraköm daun kub an+bu ado g+ ara. Pen ruö Pol aip Banabas aip Lisdra arö g+mil Debi arlö. 21-22 Pol aip Banabas aip Debi ammil, Jisas manö aij u n+bi b+ gau kalöp hag n+ailö, n+bi b+ iru nöp Jisas n+p n+n udla. Pen kalpe m+hön nöd aubul adö u nöp arul, a g+mil, ado g+ Lisdra, Aikoniam, Adiok ram m+nön Pisidia au amöl g+, n+bi b+ Jisas manö aij u haglö n+n udla gau kalöp kauyan hag n+ aij göl g+ arlö. Kalöp hag n+ aij göl g+ haglö, “Jisas manö aij u arö gagmim; n+n udpim rö nöp n+n ud m+daimim. An+g g+pe, kalöp m+nör iru n+naböl pen gas+ u n+nagmim; God han+p udöm abad m+deinab, a g+mim, klö g+mim u nöp n+n+g ar+n+,” a g+lö.

* 23 An+g hagmil, cöc ke ke an+ b gau, n+bi b+ Jisas n+n udla gau b+ nab+c m+daöl, a g+mil, b+ r+mnap wög an+bu hag l+lö. An+g g+mil, kalpe m+hön nan magö n+nagmil, God n+p sabe göl g+ haglö, “B+ Kub, b+ gai i nöp n+n udpal rö, kalöp abad m+daimön,” a g+lö.

Pol aip Banabas aip daun kub Adiok, Siria Propins au arlö

24 An+g göl ram m+nön Pisidia gau ajmil, ram m+nön Pampilia arlö. 25 Pampilia ammil, Jisas manö aij u n+bi b+ Pega daun gau kalöp hag n+mil, daun kub Adalia arlö.

26 Adalia ammil, n+g mag+ b udmil, daun kub Adiok, Siria Propins au, nöd m+dmil aulö u ado g+ arlö. Kale nöd ar+n+g gailö, Adiok n+bi b+ Jisas n+p n+n udla gau, God n+p sabe göm hagla, “Manö aij ne u n+bi b+ gau kalöp hag n+n+g arabil rö, kalöp m+hön abad m+dpöp aij g+mön,” a göm, kalöp m+hön hag yulö, ammil, manö an+bu hag n+ ajm+dpöp. * 27 An+ b u, ado g+ Adiok apil, n+bi b+ Jisas n+p n+n udla gau kalöp w+n allö aueila,

* 14:15: Ap 10:26; Sam 146:6 * 14:16: Ap 17:30 * 14:17: Jer 5:24 * 14:19: Ap 17:13; 2Ko 11:25 * 14:21-22: Ap 15:32; 1De 3:3 * 14:26: Ap 13:1-2

God n̄ipe gö kale n̄ihön n̄ihön ḡila gau magöñhalö hag ñi aij ḡila. Juda n̄ibi b̄i wasö gau iru nöp Jisas manö aij u n̄iñ udla aiud u abe hag ñila. *

²⁸ Kal̄ip an̄ig göl hag ñimil, kal̄ip aip ñin bad ap rap̄in m̄idailö.

15

B̄i kub Jerusalem ap magum göm manö hagla

¹ Pen b̄i r̄imnap ram m̄inöñ Judia n̄ibö Adiok apöm, b̄i Juda wasö Jisas n̄ip n̄iñ udla gau kal̄ip hag ñila, “Mos̄is hadame nöp han̄ip Juda n̄ibi b̄i haga, ‘Ñiñan̄ ḡisön yag dapim, wañ hañ kale r̄ib ḡi dö ḡimim,’ a ga. An̄ib u, kale u rö nöp hañ r̄ib ḡi dö gagnabim u, God kalöp ud kam̄iñ yuagnab,” a ḡila. * ² An̄ig hageila, Pol aip Banabas aip manö u kabö rö hagagaböl, a ḡimil, kal̄ip aip manö pen pen haglö ara. An̄ig geila, Adiok n̄ibi b̄i Jisas n̄ip n̄iñ udla gau, n̄ibi b̄i kale ke r̄imnap abe, Pol Banabas b̄i m̄ihau abe hag löm hagla, “Kale Jerusalem ammim, manö an̄ibi dam, b̄i Jisas manö ud arep b̄i gau abe, Jisas n̄ibi b̄i n̄ipe gau kal̄ip abad m̄idpal b̄i gau abe kal̄ip hag ñimim, kale pen hag am̄il ap̄il göm gas̄i n̄ihön n̄iñaböl u n̄iñmim, ap hagpe n̄iñun,” a ḡila. * ³ An̄ig hagöm, kal̄ip hag yulö, kale am ram m̄inöñ Pönisia an̄ au amöl ḡi, Juda n̄ibi b̄i wasö gau Jisas n̄ip n̄iñ udla manö an̄ibu hag ñilö n̄iñöl ḡi, añ mam n̄iñöm magöñhalö ñiñiñ l̄ila. Ram m̄inöñ Pönisia an̄ibu arö göm, kale amöm ram m̄inöñ Sameria an̄ au amöl ḡi, manö u rö nöp hag ñilö n̄iñöl ḡi, añi mam gau u rö nöp n̄iñöm ñiñiñ l̄ila. ⁴ Pen kale ram m̄inöñ Sameria arö göm, amöm Jerusalem amjakeilö, n̄ibi b̄i Jisas n̄ip n̄iñ udla gau abe, b̄i Jisas manö ud arep gau abe, Jisas n̄ibi b̄i n̄ipe gau kal̄ip abad m̄ideila b̄i gau abe, kal̄ip hag w̄ihai udöm aij auabim a ḡila. Hageila, Pol aip

Banabas aip, God n̄ipe gö nan n̄ihön n̄ihön ḡila u magöñhalö kal̄ip hag ñi aij ḡila. *

⁵ An̄ig hagailö, Perisi b̄i Jisas n̄ip n̄iñ udla gau r̄imnap uraköm hagla, “Juda n̄ibi b̄i wasö gau Jisas n̄ip n̄iñ udnaböl u, hañ r̄ib ḡi dö göm, Mos̄is lo u hagab hagab rö nöp ḡilan̄,” a ḡila.

⁶ An̄ig hageila, b̄i Jisas manö ud arep gau abe, Jisas n̄ibi b̄i n̄ipe abad m̄ideila b̄i gau abe, manö an̄ibu hag aij gun, a göm, ap magum ḡila. ⁷ Ap magum göm, manö an̄ibu hag am̄il ap̄il ḡi m̄idlö n̄iñöl ḡi, Pida uraköm haga, “Mam b̄i. Kale n̄iñbim, nöd God han̄ip n̄ime löm, Juda n̄ibi b̄i wasö gau Jisas manö aij u n̄iñ udöl, a göm, ȳip hag lö, yad am kal̄ip Kraiss manö aij u hag ñi ajm̄idin. * ⁸ God gas̄i r̄im̄id m̄idmagö hon magöñhalö n̄iñöb u, Ana U† han̄ip ña rö, Juda n̄ibi b̄i wasö gau kal̄ip u rö nöp ña. An̄ig ga u hon n̄iñbun, n̄ipe kal̄ip abe ud aij göp. * ⁹ Han̄ip Juda kai manö ap ke hagöm, Juda n̄ibi b̄i wasö gau kal̄ip manö ap ke hagöm gagöp. Kraiss manö aij u n̄iñ udla u me, God n̄ipe nan si nan naij ḡila gac m̄idmagö kal̄ip an̄ dan̄ m̄ideia u ñik ḡi yua. ¹⁰ God Juda n̄ibi b̄i wasö gau böñ nöp uda rö, kale n̄ihön ḡin̄ig, neb neb göl ḡi hagpim, ‘Mos̄is lo manö kal̄i kliñ r̄iköm haga haga rö nöp lo pro ap gagnabim u, God kalöp ud kam̄iñ yuagnab,’ a ḡipim? Asi mas̄i ḡi aij ḡimim, a ḡipim u, apis bac b̄i ḡi wasö n̄iñla. Hon u rö nöp ḡi wasö n̄iñbun u, pen uri Juda n̄ibi b̄i wasö Jisas n̄ip n̄iñ udla gau kal̄ip, m̄iñör an̄ibu udöl, a ḡimim, hagabim ar? * ¹¹ U aij wasö. B̄i Kub Jisas han̄ip Juda kai mög n̄iñöb u, i† añi an̄ibu nöp me, B̄i Kub Jisas n̄ipe ke gö, hon n̄ip n̄iñ udno, han̄ip ud kam̄iñ yunab. An̄ib unbö rö nöp, B̄i Kub Jisas Juda n̄ibi b̄i wasö gau kal̄ip mög n̄iñöb u, i† añi an̄ibu nöp

* 14:27: Ap 15:4,12 * 15:1: Gal 5:2 * 15:2: Gal 2:1 * 15:4: Ap 14:27 * 15:7: Ap 10:1-43

* 15:8: Ap 10:44; 11:15 * 15:10: Mad 11:30; Gal 3:10

me, B# Kub Jisas n#pe ke g#o, kale n#p n#n# udl#o, kal#p u r#o n#p ud kam#n# yunab,” a ga. *

12 Pen n#bi b# ap m#deila gau mag#n#hal#o, man#o ap hag#m was#o, agam#j m#dail#o n#n#j#l g#, Banabas a#p Pol a#p kal#p aiud ud#m, kalpe m#h#n#j ram m#n#n#j ke gau gau am#l g#, Juda n#bi b# was#o gau Jisas man#o a#j u hag #n# ajail#o n#n#j#l g#, God n#pe nan gagep r#o gau, nan n#n#jeb n#n#jagep gau ga u, aiud u mag#n#hal#o kal#p hag #n# a#j g#l#o. 13 Pen b# m#hau man#o hag p#s g#l#o n#n#j#l g#, Jems urak#m haga, “Mam b#. Man#o hagn#g gabin i n#n#j#m! * 14 God Juda n#bi b# was#o gau kal#p m#g n#n#j#m ud a#j g#m, n#bi b# yad ke m#deinab#l, a g#m, had#o uda u, Saimon uri n#p man#o hag#p u n#n#j#bun. 15 God ga an#bu, God man#o hagep gau hadame n#p hag#m kal# k#n# r#k#la r#o n#p ga. Man#o an#bu kal# k#n# r#k#m haga,

16 ‘B# Kub n#pe hag#p,
“Hain#o yad ado g# apem,
Depid ram pa l#l#o g# pa j#o g# luga u,
yad ke kauyan# g# a#j g#n#o, p#d#n#
yab#l m#dnab.

17 An#b u, Juda n#bi b# was#o ram m#n#n#j ke gau n#b#o gau n#b#o, r#mnap n#bi b# yad m#deinab#l a g#p#n# gau, y#p ulhai n#n#nab#l.

18 Nan n#h#n# n#h#n# hain#o g#nab u,
yad B# Kub hadame dagol gau
hag l#n#o u me, an#g hagabin,”
a ga, a g#la,” a ga. *

19 Jems man#o an#bu hag#m haga,
“Gas# yad n#n#bin u, Juda n#bi b# was#o
Jisas n#p n#n# udnab#l gau, kal#p
m#n#j#r r#mnap #n#gun. 20 Pen kal#p
k#p kal# k#n# r#k# yuun hagn#n#, ‘N#bi b#
r#mnap god p#ral gau n#p nan sabe g#
#n#n#g, wal kaj nan gau dam pakai#l,
kale #n#n#agm#m. N#bi si b# si gagm#m.
Wal kaj nan gau, hagape u #n#n#agm#m.
Wal kaj nan gau rugu ud bu g#l#o
umn#m u #n#n#agm#m,’ a gun. Man#o
gau r#o hagagn#n#. * 21 Pen ai g#n#g:
bac b# hadame n#p g#la r#o, m#n#i u

* 15:11: Gal 2:16; Ep 2:5-8 * 15:13: Gal 2:9
Lep 17:10-16

r#o n#p daun gau gau mag#n#hal#o, God
n#p sabe gep #n#n# u Juda magum gep
ram u am magum g#m, p#r p#r man#o
Mos#s hag#m kal# k#n# r#k#a u amg#o l#
n#n#m#dal,” a ga.

*Juda n#bi b# was#o gau kal#p k#p
kal# k#n# r#k# yula*

22 Jems an#g hag#o, b# Jisas man#o
ud arep gau l#m, b# Jisas n#bi b#
n#pe gau kal#p abad m#deila b# gau
l#m, n#bi b# Jisas n#p n#n# udl#o gau
mag#n#hal#o l#m, hag#la, “Hon b# hon
r#mnap hag l#no, Pol Banabas b#
m#hau a#p Adiok arlan#,” a g#la. An#g
hag#m, b# Jisas n#bi b# n#pe gau abad
m#deila b# m#h#n#j Judas Basabas a#p,
Sailas a#p, kal#p hag l#la. 23 K#p ap
kal# k#n# r#k#m, Pol Banabas b# gau
#n#la. K#p an#g g#l#o kal# k#n# r#k#la:

Mam b#, kale m#dp#m?

Hon namam kale, Jisas man#o ud
arep b# gau abe, Jisas n#bi b# n#pe
gau kal#p abad m#dp#l b# m#hau
abe, kal#p Juda n#bi b# was#o daun
kub Adiok abe, Siria Propins abe,
Silisia Propins abe m#dm#m Jisas
n#p n#n# udp#m gau, k#p kal# k#n#
r#k# yuabun. 24 Ai g#n#g: man#o
ap auub n#n#bun, n#bi b# hon gai
i r#mnap, han#p hag n#n#m was#o,
gas# kale ke u n#p n#n#m, am
man#o kub kal#p gas# m#l#o l#m#m
r#o man#o r#mnap kal#p hag #n#la.
25 An#b u, hon b# r#mnap hon ke
hag l#no, b# m#dmag#o hon a#j yab#l
Pol Banabas b# m#hau seg n#nab#l.

26 Pol Banabas b# m#hau gau ajm#l,
hal#p al pak l#nab#l, a g#m#l, gas#
u n#n#agp#l. B# Kub Jisas Kra#s
man#o a#j n#pe u n#bi b# gau kal#p
hag #n#l, a g#m#l, gas# a#n# an#bu
n#p n#n#m#l, hal#wal#o hag #n# a#j
g#l#o g# ajm#dil. 27 Judas Sailas b#
m#hau yun#g gabun. Kale amm#l
k#p kal# k#n# r#k#abun i man#o ad#o
u n#p kal#p hag #n# a#j g#nabil.

28 Hon magum gun, man#o an#bu
hag am#l ap#l g#no n#n#j#l g#, Ana
U# n#pe han#p gas# a#j #n#o, k#p kal#

* 15:18: Emo 9:11-12 * 15:20: Eks 34:15-17;

kliñ rikun m+ñör rimnap kalöp ñagnabun, a g+no. Y+har+? manö m+ñöp nöp hagnabun a gun hagno.

* 29 N+bi b+ rimnap god piral gau sabe g+nig, wal kaj nan gau dam pakaiöl, kale ñ+ñagmim. Wal kaj nan gau, hagape u ñ+ñagmim. Wal kaj nan gau rugu ud bu g+lö umn+m u ñ+ñagmim. N+bi si b+ si gagmim. Nan hagabun i arö g+nabim u, g+ aij g+nabim.

Manö hagpun me u. Kale m+id aij g+mim.

Köp kal+ kliñ rikla u me u.

30 Köp an+bu kal+ kliñ riköm b+ gau ñ+lö, kale Jerusalem arö göm, daun kub Adiok, Siria Propins gau ado g+ arla. Amjaköm, n+bi b+ Jisas n+p n+ñ udla gau haglö, magöñhalö ap magum g+la n+ñöm köp daula u ñ+la. 31 Köp ñ+lö, n+bi b+ kale manö an+bu amgö l+ n+ñlö, kal+p aij yab+ gö, gas+ halö m+idöm hibur kal+p ñ+ñ+ yab+ la. 32 Judas Sailas b+ God manö hagep b+ m+hau m+idm+idil me, ñ+n bad ap Adiok m+idmil, Jisas n+bi b+ n+pe gau kal+p manö iru nöp hag ñ+ aij g+lö n+ñöl g+, kale Jisas manö aij n+pe n+ñ ud p+idöñ göm gas+ halö m+deila. 33-34 An+g g+mil hag ñ+ p+s g+mil, arn+g g+lö n+ñöl g+, n+bi b+ Jisas n+p n+ñ udla an+b gau ap magum göm, sabe göm, B+ Kub kalpe m+höñ abad m+id aij gö, kale agam+j m+id aij g+l, a göm, kal+p m+höñ hag yula. 35 Pen Pol aip Banabas aip Adiok au m+idmil, b+ an+b gau n+bö rimnap aip, B+ Kub manö aij u n+bi b+ gau kal+p hag ñöl g+ m+deila.

Pol Banabas ke ke arlö

36 Pen m+id damöm, Pol n+pe Banabas n+p haga, “Hol m+höñ nöd ajul B+ Kub manö haglo ara ram m+ñöñ gau, n+ñ ud p+idöñ göl g+ nöp m+idpal aka gul, am n+ñul auul,” a ga. 37 Hageia, Banabas haga, “An+b u, Jon Mak n+p abe u+ g+ ud arul,” a ga. * 38 Hageia, Pol haga, “Ñ+ an+bu nöd u+ g+ ud arlo, wög g+ haköm auaga;

n+pe Pampilia nöp amöm ar+k ara. An+b u, m+ñi n+p u+ g+ ud aragnabul,” a ga. * 39 Pol an+g hageia, kalpe m+höñ ke nöp pen pen hagemil, Banabas n+pe Jon Mak aip ñ+g mag+udmil, ram m+ñöñ ñ+g r+ib gus ga airan Saipras arlö. 40 Pol n+pe pen Sailas n+p uda. N+bi b+ Jisas n+p n+ñ udla gau, sabe göm, B+ Kub n+pe Pol Sailas kal+p m+höñ abad m+deiañ, a göm, b+ m+hau hag yula. 41 Pol n+pe Siria Propins gau abe, Silisia Propins gau abe g+ ajöl g+, n+bi b+ Jisas n+p n+ñ udla gau kal+p God Manö rimnap halö hag ñ+ aij gö, kale n+ñöm n+ñ ud p+idöñ g+ m+deila.

16

Pol ram m+ñöñ ajm+idöp gau kauyay ado g+ ara

1 Pol Sailas kalpe m+höñ aj aj l+imil, Debi ammil, Lisdra amjaklö. Ram m+ñöñ an+b gau Jisas n+p n+ñ uda b+ ap m+deia; hib n+pe u Dimodi. B+ an+bu n+me n+pe u Juda n+bö n+bi ap pen Jisas n+p n+ñ uda. Nap n+pe u Grik n+bö b+ ap. * 2 Lisdra n+bi b+ Jisas n+p n+ñ udla gau abe, Aikoniam n+bi b+ Jisas n+p n+ñ udla gau abe, Dimodi b+ aij a g+la. * 3 Pol pen, Dimodi yad aip Jisas manö u hag ñ+ ajaiul, a göm n+ñ a u pen, Juda n+bi b+ gau hagnaböl, “Dimodi nap n+pe u Grik b+ ap rö, ñ+ n+pe hañ r+ib g+ dö gaga rö, manö n+pe u udagun,” a g+naböl, a g+ gas+ n+ñöm, Dimodi n+p dam arö hañ r+ib g+ dö g+la. 4 Pol Sailas Dimodi kalpe daun daun gau g+ ajöl g+, b+ Jisas manö ud arep gau abe, b+ Jisas n+bi b+ n+pe gau kal+p abad m+deila b+ gau abe, Jerusalem gau magum göm manö n+hön n+hön hagla u, n+bi b+ Jisas n+p n+ñ udla gau kal+p hag ñöm, an+g an+g g+mim, a g+la. * 5 An+g göl gau gau g+ ajöl g+, n+bi b+ Jisas n+p n+ñ udla gau, kal+p Jisas manö aij u hag ñ+ aij g+lö, kale manö an+bu n+ñ udöm, k+ö göm,

* 15:28: Mad 23:4 * 15:37: Ap 12:12,25 * 1:5 * 16:2: Plp 2:19-22 * 16:4: Ap 15:23-29

15:38: Ap 13:13; Kol 4:10 * 16:1: Ap 14:6; 2Di

nipe haga rö nöp gi mideila. Nín añi añi pör pör nibi bi rimnap halö Jisas manö aij u niñöm, Jisas nüp niñ udla.

Pol naböñ niña

⁶ Pol bi nipe gau aip Esia Propins midpal nibi bi gau kalip Kraiss manö aij hag ñun a göm, arnig geila u pen Ana Ut nipe, aragmim, a ga. Anib u, ram minöñ Prijia an gau ajöm, Galesia Propins an gau ajöm geila. *
⁷ Kale am am, ram minöñ Misia sösöl apöl gi, Bidinia Propins arun a geila u pen Jisas Ana nipe kalip, aragmim, a ga. ⁸ Jisas Ana nipe anig hagö, kale Bidinia Propins aragla; ram minöñ Misia an au aramöm daun kub Droas arla. ⁹ Droas amöm, sibön an yan Pol naböñ niña, bi Masedonia Propins nibö ap uraköl midöm, nüp manö neb neb gi hagöm haga, “Ne ñig ju böñ i Masedonia aumön, hanip gi ñimön,” a ga. ¹⁰ Pol anig gi naböñ niñaia, hon hagno, “U God nöp, Masedonia nibi bi kalip Jisas manö aij u am hag ñim, a göp,” a gun, magö anibu nöp Masedonia arnig gun nan gi jin ginö.

Nibi Lidia Jisas nüp niñ uda

¹¹ Am ñig magib udun, Droas arö gun, ram minöñ ñig rib gus ga airan Samodres arno. Ruö pen Samodres arö gun, Niapolis daun amjakno. ¹² Nig magib udun, Pilipai, Masedonia Propins an au amjakno. Rom gapman nibi bi iru nöp aram Pilipai midöm abad midmidal. Anib u, ram minöñ an au Pilipai daun kub yabif mideia. Hon ñin bad ap Pilipai gau midaino. ¹³ Juda God nüp sabe gep ñin u, God nüp sabe gep ka ap mideinab, a gun, daun ajöñ arö gun, ñig gof gamin arno. Amun niñno, nibi rimnap ap mideila. Anib au asikun, kalip manö hag ñino. ¹⁴ Nibi niñ mideila anib gau, nibi ap daun kub Daiadaira nibö, hib nipe u Lidia. Nipe wafij mu gau gi lö, raumidal. Nipe God nüp sabe gimidöp. Bi Kub nipe nibi anibu nüp gasi aij ñö, Pol

manö aij haga u, niñö hagab, a göm, niñ uda. ¹⁵ Pen Lidia abe, nibi bi ram nipe aip hanla gau abe, kalip ñig pak ñino, Lidia haga, “Yad Bi Kub kabö göl niñ udpin, a gimim niñbim u, kale ap ram yad han midaimim,” a ga. Hanip anig hagö, manö nipe udun, am ram nipe u hanna.

Pol Sailas kalip mihöñ nagilila

¹⁶ Hon mañ ap God nüp sabe gep ka u amun, pai nagif wög gep ap nüp nable pakno. Pai anibu nüp kijaki aban alö, nan niñön niñön hainö ginab u, nibi bi gau kalip hag ñö, nüp mani ñimidäl. Nipe anig gö, bi nüp rau daulö, nagif wög kalip gimidöp gau, mani kub udmidal. ¹⁷ Hon araino niñöl gi, pai anibu hanip hain göl gi haga, “Bi gai i, God adö i gilañ midöp u nüp wög gipal. Kale nan niñön niñön geinabim, God kalöp ud kamini yunab, manö u nöp hagaböl,” a ga. * ¹⁸ Pen pai u manö anibu rö pör pör hag hag hag, ñin ap Pol iru yabif gö, ado göm kijaki pai aban ala u nüp haga, “Jisas Kraiss hib nipe u niñmön, pai anibi nüp arö gimön aru!” a ga. Adif? kijaki nüp aban ala u höñ ara.

¹⁹ Pen pai anibu nüp mani raulö, kalip nagif wög gimidöp bi gau, Pol kijaki hag yua manö u niñöm, mani kub udpun u hainö udagnabun, a göm, Pol Sailas kalip mihöñ ud sisi udöm Rom bi kub mideila gau manö kub hagnig, tip gi dam manö hagep kuö u arla. ²⁰ Rom bi manö ud asikep bi kub gau manö kub hagöm hagla, “Bi mihöñ i bi Juda nibö. Daun kub hon i apil gilö, hon nibi bi ram minöñ hon nuö nibö i gilö yuö kal lugöp. * ²¹ Hon Rom nibi bi manö nöd nibö adö u ke midöp pen kale manö gison nibö manö hon niñagep u, niñmim gimim, a gimil, hag ajabil,” a gila.

²² Nibi bi niñ mideila gau u rö nöp, manö adö anibu nöp hagöm, Pol Sailas kalip mihöñ manö kub haglö,

* 16:6: Ap 18:23 * 16:17: Mak 1:24 * 16:20: Mak 13:9

bɩ manö ud asɩkep bɩ kub gau hagla, “Waɩɩ kalɩp mɩhönj gau ud jumim, ur ud pakim,” a gɩla. * 23 Haglö, ur ud pak ado malo göm, dam nagɩ lep ram raul mɩgan u yuöm, bɩ nagɩ lep ram abad mɩdeia u nɩp hagla, “Kalɩp mɩhönj nɩɩ aij gɩ mɩdaimön,” a gɩla. 24 Haglö, bɩ nagɩ lep ram abad mɩdmɩdöp u, kalɩp mɩhönj uɩ gɩ dam ram raul mɩgan yabɩɩ au yaɩ löm, ma kɩd kalɩp mɩhau ud mab kub mɩgan u yulö arö, pa rɩbɩk pɩdönj ga.

25 Pen sɩbön anj kub yaɩ, Pol Sailas kalpe mɩhönj God nɩp sabe göl gɩ, kɩmap rɩmnap hag mɩdlö nɩɩöl gɩ, bɩ nagɩman rɩmnap kale apdi nɩɩ mɩdeila. 26 Anɩg gailö nɩɩöl gɩ, nabönj munmon kub yabɩɩ u udöm, nagɩ lep ram u halö ud danj i göm, ajönj gau ke hiiköm, bɩ nagɩman gau kalɩp sen adɩkla gau magönjhalö hubɩka. 27 Anɩg gö, bɩ nagɩman gau kalɩp abad mɩdeia bɩ u uraköm nɩɩa, ajönj gau magönjhalö hiiköl mɩdeia. Nɩpe nɩɩöm, “Bɩ nagɩman gau, ajönj hiikö, pɩɩɩɩ gɩ amhakpal rö, bɩ kub yad u yɩp al pak lɩnab,” a göm, ru mɩlö kɩd nɩpe ke u ud tɩp gɩ udöm, nɩpe ke bɩg lɩnɩg geia. * 28 Pol pen nɩp wɩɩ kub al hagöm haga, “Nɩhön gɩnɩg ne ke bɩg lɩnɩg gabön? Hon pɩɩɩɩ gɩ aragpun. Magönjhalö mɩdpun i,” a ga.

29 Pol anɩg hagö, nagɩman abad mɩdeia bɩ u wɩɩ alöm haga, “Hapö yɩɩɩd dauim,” a ga. Hagö, hapö daulö, nɩpe dam gɩ dö gɩ ram raul mɩgan yaɩ amöm, anɩnɩn gö, gɩl gɩl göl gɩ, am Pol Sailas mɩdailö iɩ au kugom yɩma. 30 Pen anɩg göl kugom yɩmöm, uraköm, kalɩp mɩhönj uɩ gɩ hönj yaɩ amöm haga, “Bɩ kub aij yad mɩhai, yad nɩhön geinam, God yɩp ud kamɩɩ yunab?” ö ga. *

31 Hageia, nɩp haglö, “Bɩ Kub Jisas nɩp nɩɩ udeinabön u, ne ke abe, nɩbi bɩ ne aip hanban gau abe, kalöp ud kamɩɩ yunab,” a gɩlö. 32 Anɩg hagmil, bɩ anɩbu nɩp abe, nɩbi bɩ nɩpe aip hana gau magönjhalö abe,

kalɩp Bɩ Kub manö aij u hag nɩlö. 33 Anɩg hag nɩlö, kalɩp mɩhönj sɩbön anj kub yaɩ nöp damöm, haɩ romanj pakla gau nɩg lɩ yua. Anɩg gö, magö anɩbu nöp nɩp abe, nɩbi bɩ nɩpe gau abe, kalɩp magönjhalö nɩg pak nɩlö. 34 Kalɩp magönjhalö nɩg pak nɩlö, bɩ nagɩman gau kalɩp abad mɩdeia bɩ u, kalɩp mɩhönj uɩ gɩ dam ram nɩpe damöm, nan magö nö, nɩɩjöl. Bɩ anɩbu nɩpe ke abe, nɩbin nɩɩ pai nɩpe gau abe, mɩɩni hon God nɩp nɩɩ ud-pun, a göm, mɩɩ mɩɩ yabɩɩ göl gɩ mɩdeila. 35 Ruö pen, Rom bɩ kub gau polisman gau kalɩp hagla, “Bɩ nagɩ mɩdpil mɩhau kalɩp hubɩk yube, arɩl,” a gɩla. 36 Haglö, bɩ nagɩman gau kalɩp abad mɩdeia bɩ anɩbu, manö anɩbu dam Pol Sailas mɩdailö u amöm haga, “Manö ud asɩkep bɩ kub gau kalöp hagpal, ‘Hubɩk yube arɩl,’ a gɩpal. Anɩb u, kale mɩhönj arɩl. Bɩ Kub kalpe abad mɩd aij gö, agamɩj mɩd aij gɩ mɩdaimim!” a ga.

37 Hageia, Pol haga, “Hol mɩhönj u rö nöp bɩ Rom nɩbö mɩhau pen manö kub nɩɩöm wasö, nɩbi bɩ anj au halɩp mɩhönj ur ud pak ado malo göm, dam nagɩ lɩbal u, aij gagöp. Anɩb u, halɩp mɩhönj agamɩj pɩ göl hag yuun, a göm, hagaböl ar? Bɩ kub gau kale ke nagɩ lep ram i apöm, halɩp bɩ mɩhönj uɩ gɩ damöm, seg hönj yaɩ arun,” a ga.

38 Pol anɩg hagö, polisman gau manö anɩbu nɩɩöm, ado gɩ am manö ud asɩkep bɩ kub gau kalɩp hag nɩlö, Pol Sailas kale Rom nɩbö bɩ mɩhau manö u nɩɩöm, pɩɩɩɩ gɩla. 39 Pɩɩɩɩ göm, kale am Pol Sailas kalɩp bɩ mɩhönj uɩ gɩ damöm, seg hönj yaɩ amöm, manö hain hain göm hagla, “Kalɩp mɩhönj aij geinab u, daun kub anɩbi arö gɩmil armil,” a gɩla. 40 Pol Sailas nagɩ lep ram u arö gɩmil, nɩbi Lidia ram u am mɩdmil, nɩbi bɩ Jisas nɩp nɩɩ udla gau aip magum göm, Bɩ Kub manö aij kalɩp hag nɩlö kale nɩɩöm, manö aij anɩbu udöm gasɩ halö mɩdöm mɩɩ mɩɩ gɩla.

* 16:22: 2Ko 11:25; 1De 2:2 * 16:27: Ap 12:18-19 * 16:30: Ap 2:37

17

Desalonaika nibi bi Pol Sailas kalip mihonj al pak linig gila

¹ Pen Pol Sailas kalpe mihonj daun kub Pilipai arö gimil, ammil daun kub Ampipolis amjaklö. Ampipolis arö gimil, am daun kub Apolonia amjaklö. Pen Apolonia arö gimil, am daun kub Desalonaika amjakmil niñlö, Juda magum gep ram ap mideia. ² Niñmil, Pol pör gimidöp rö, Juda God nip sabe gep ñin mihau niñgan, nibi bi gau aip Juda magum gep ram raul niñgan u amöm, kalip aip manö hag amil apil ga. ³ God Manö il u kalip hag ñi aij göm, God manö hagep bi gau hadame gau, Mesaia u ilön kub udöm umöm kauyan uraknab a gila manö anibu hag ñi aij göm, “Mesaia u Jisas, bi kalöp hagabin i,” a ga. ⁴ Pol anig hagö, nibi bi rimnap niñö hagöp, a göm, manö haga rö nöp niñ udöm, Pol Sailas kid u arla. Nibi hib halö iru nöp abe, Grik nibi bi God nip niñ udla iru nöp abe, Pol haga manö anibu niñ udla.

⁵ Pol Sailas manö haglö nibi bi iru nöp niñ udeila u, Juda bi gau rimnap niñlö, mulu lugö, bi naij yiharinj daun adan an au mideila gau rimnap udlö, kale pen am nibi bi iru nöp dap löm, manö pi pug kub yabıl gila. “Pol Sailas kalip mihonj ulhai niñun, nibi bi gai i kalip ñino, bi mihau al pak lilan,” a göm, am Jeson ram u urön gıgabö göm ulhai wasö niñla. ⁶ Uthai wasö niñöm, Jeson nip udöm, nibi bi Jisas nip niñ udla rimnap halö udöm, dam gapman bi kub mideila au amöm, manö kub hagla. Manö kub hagöm hagla, “Pol Sailas bi mihau ram mınonj ke gau gau magöñhalö ajmil haglö, nibi bi gau magöñhalö manö pen pen manö hauł gıpal. Pen mıni ap midpil ram mınonj hon i. ⁷ Kale gapman bi kub hon Sisa manö niñpe rib juöm, kiñ hon ke ap midöp, a göm, bi Kiñ anibu Jisas a gıpal. Pen bi Jeson i, bi anib mihau kalip dam ram niñpe

u lö han midajıl,” a gila. * ⁸ Anig hageila, nibi bi iru nöp ap mideila gau abe, daun gapman bi kub gau abe niñöm, manö hauł kub yabıl gila. ⁹ Manö hauł kub yabıl göm, Jeson nip mani rimnap udöm, nibi bi nip aip daula gau mani rimnap udöm, hagla, “Hainö manö anibu kuöyan gınabim u, mani kale anibi böñ nöp udnabun,” a gila. Anig hagöm, kalip hag hon yula.

Daun kub Beria nibi bi iru nöp Jisas manö aij u niñ udla

¹⁰ Sibön ga magö u nöp, nibi bi Kraiss nip niñ udla gau Pol Sailas kalip mihonj dam yulö, daun kub Beria arlö. Beria amjakmil, Juda magum gep ram u arlö. ¹¹ Ammil, Jisas manö aij u hag ñilö, Juda nibi bi Beria mideila gau, nibi bi Desalonaika mideila gau rö wasö; manö kalip mihonj u niñlö, aij gö niñöl gi, “Pol niñö hagab aka?” göm, God Manö u ñin añi añi pör pör amgö li niñ aij gimıdal. ¹² Pen Juda magum gep ram anibu nibi bi aula gau iru nöp Jisas nip niñ udla. Grik nibi hib mideia gau u rö nöp, iru nöp Jisas nip niñ udla. Grik bi u rö nöp, iru nöp Jisas nip niñ udla.

¹³ Pen Pol am Beria nibi bi kalip God Manö hag ñab, a gılö, Juda nibi bi Desalonaika midıdal gau manö anibu niñlö, mulu lugö, apöm, Beria nibi bi kalip manö neb neb gılö, kal junig geila. ¹⁴ Anig gö niñöl gi, nibi bi Jisas nip niñ udla gau, Pol nip dam yulö, ñig solwara goł gau ara. Pen Sailas Dimodi bi mihau Beria au midailö. ¹⁵ Pen bi rimnap Pol nip dam daun kub Adens yuöm, ado gi arnig geila niñöm Pol kalip haga, “Sailas Dimodi kalip mihonj hagpe, yinıd auıl,” a ga.

Pol daun kub Adens mideia

¹⁶ Pol niñpe Sailas Dimodi kalip mihonj daun kub Adens au abad midöl gi niña, nibi bi anib gau god piral kale sabe gimıdal nan gau, iru yabıl nöp mideia. Niñpe niñö, hibur

* 17:7: Luk 23:2; Jon 19:12

nip u naj yabıl ga. ¹⁷ Anig gö, Juda magum gep ram u amöm, Juda nıbi bı gau rımnab abe, Grik nıbi bı God nip nıj udla rımnab abe, kalıp aip manö hag amıl apıl gımıdöp. Pen ñın añı añı pör pör manö hagep kuö au amöm, nıbi bı ap mıdeila gau, kalıp aip u rö nöp manö hag amıl apıl gımıdöp. * ¹⁸ Daun kub Adens anıbu, nıbi bı gası adö ke ke nıjla gau, hib ke ke hagöm, rımnab Epikorian nıbi bı a gıla, rımnab Sıdowık nıbi bı a gıla. Ñın ap, Pol nıbi bı anıb gau kalıp Jisas umöm uraka manö aij u hagö, Epikorian bı gası aij nıjeb rımnab, Sıdowık bı gası aij nıjeb rımnab, Pol manö haga u nıjöm, nip aip hag amıl apıl göm, rımnab hagla, “Bı manö hib ñıg löp manö u nıhön manö hagnıg gab?” ö gıla. Pen rımnab hagla, “Nıbi bı mılö gau sabe gıpal god kale gau rö nöp hagab,” a gıla. ¹⁹⁻²⁰ Pen Pol nip dam kansol kai mıdeila u amöm hagla, “Ne manö gısön ke nıbö nıbi bı gau kalıp hagabön u, mıñı hanıp u rö nöp hag ñı aij gö, hon abe manö ıt anıbu nıj aij gun,” a gıla. ²¹ Pen nıbi bı Adens nıbö gau abe, nıbi bı ke gau nıbö apöm Adens mıdeila gau abe, manö gısön nıbö rımnab nıjun hag mıdaiun, a göm, gası u nöp nıjımdal.

²² Pol pen nıpe kansol kai mıdeila anı au uraköm haga, “Kale Adens nıbi bı. Yad nıjbin kale kłö yabıl gımim, nan rımnab sabe gun, a gımim, gası u nıjbim. ²³ Yad gai i ajem nıjbin, kale kabö ana ke ke gı lımim, nan ke ke sabe gıpım rö, hib u adö anıbu kalı kłıñ rıkpe. Pen kabö bıd nan sabe gı ñeb ap gı lıbe u, hib u kalı kłıñ rıkpe, ‘Bı sabe gıpal nıjagpun u, kabö ana nıpe me i,’ a gıpe. Manö nıjagpun, a gımim, kalı kłıñ rıkpe anıbu, mıñı kalöp manö ıt u hagnıg gabin.

²⁴ “God mıñöj naböj ıt i gı löm, nan mıñöj naböj ıt i mıdöp gau magöjhalö gı löm ga u, nıpe Bı Kub

yabıl. Kumi kabö adö lanı abe, mıñöj naböj ıt i abe, Bı Kub mıdöm abad mıdöp. Nıbi bı gau God sabe gep ram ñımagö kale gı lılo, nıpe ap ram anıb gau mıdagnab, wasö.

* ²⁵ Nıpe hanıp gı löm, ake bad u yuö, ake löl gı mıdpun. Nan hon gau magöjhalö nıpe nöp ñöb. Nıpe Bı kłö naj anıbu, hon ñımagö hon nan aij ap gun nip ñun rö lagöp. * ²⁶ Nıpe bı añı ap nöp, Adam nip gı lö, Adam nıpe pen rık damöm, rık dam dapıl gılo, mıñı nıbi bı ke ke gau mıñöj naböj ıt i rıgon rıgon magöjhalö gau mıdpun. Pen God nıpe nöp nöd gası nıjöm gaia me, nıbi bı rımnab ram mıñöj ap ap mıdöm, mıd damöm, hainö nıpe ke haga ñın u, nıbi bı gau nıbö rımnab ap ka kale anıbu udpal. ²⁷ God nıpe ke gası nıjöm gab u, ñın rımnab uıham mıdöm, yıp uıhai nıjöm, ud rırıkoı göl gı gı, yıp uıhai nıj udöl, a göm, gab. Pen nip nıj udnıg geınaböl u, nıpe hon magöjhalö mılo gau mıdagöp. Hon aip mıdöp i. * ²⁸ Ñımagö adö nıpe u me, hon mıdpun. Pen bı manö kalı kłıñ rıkep kale ke rımnab, ‘Hon abe ñı pai nıpe mıdpun,’ a gıpal u, nıjögı hagpal.

²⁹ “Pen hon God ñı pai nıpe mıdpun rö, gol, silpa, kabö gau udun, gası hon ke nıjun, ñımagö hon ke nan rımnab ana gı lun, sabe gagun. * ³⁰ Nöd God manö aij nıpe nıjagımdal rö, kalıp manö kub hagaga. Pen uri nıbi bı ram mıñöj ke gau gau magöjhalö kalıp hagab, ‘Nan sı nan naj gıpım u, nıhön gıñıg anıg gıpun, a gımim, arö gim,’ a gab. ³¹ Hainö nıpe ke nöp nıjögı ñın u, Bı nıpe hag la u nip yuö apöm, nıbi bı mıñöj naböj ıt i mıdpal magöjhalö manö kub hagöm, nıme lınab. Hon nıjbun, Bı manö kub hagnab anıbu, nip al pak lılo umö, God gö kauyanı uraka. Anıg ga u, nıbi bı gau magöjhalö nıjöm, manö

* **17:17:** Ap 18:19 * **17:24:** 1Ki 8:27; Ap 7:48
23:23 * **17:29:** Ais 40:18-20; 44:10-17; Ap 19:26

* **17:25:** Sam 50:12 * **17:27:** Sam 145:18; Jer
* **17:31:** Sam 96:13

kub hagnab haga u, waiö nöp haga u n+ñlan a göm ga,” a ga. *

³² Pol, b+ ap umöm uraköp manö hagaj+ip u n+ñöm, n+bi b+ m+deila gau r+imnap hag m+hol g+la; pen r+imnap hagla, “Ñ+n r+imnap halö manö an+bu kauyañ hagaimön n+ñun,” a g+la.

³³ An+g haglö n+ñöl g+, Pol kansol kai m+deila gau kal+ip ar+ik ara.

³⁴ Pen daun kub Adens an+bu, n+bi b+ r+imnap Pol manö n+ip u udöm, Jisas n+ip n+ñ udla. N+bi b+ an+bu gau me, b+ ap hib n+pe u Dionisias. N+pe b+ kub kansol kub kale ram m+nöñ an+bu n+bö b+ ap. N+bi ap hib n+pe u Damaris. Pen n+bi b+ r+imnap halö abe Jisas n+ip n+ñ udla.

18

Pol am daun kub Korid gau m+deia

¹ Pol daun kub Adens arö göm, daun kub Korid gau ara. ² Pol Korid amöm n+ña, b+ Juda ber m+hau m+idailö. Nugmul hib u Akwila; n+ip ram m+nöñ Podas yag daulö, kub göm n+pe ju dam ram m+nöñ Idali, daun kub Rom söl au, m+idm+idöp. Pen hainö gapman b+ kub Klodias, Juda n+bi b+ r+imnap Rom m+dagaiöl, a gö, Akwila aip n+bin n+pe Prisila aip, Idali arö g+mil, am Korid au m+idailö. Pen Pol, ber an+bu m+hau am n+ñn+g göm, ram kalpe ara. * ³ B+ ber an+bu, kale sel ram g+m+dil. Pen Pol u rö nöp wög an+bu rö g+m+idöp u me, am kal+ip aip han m+idöm, sel gau g+m+idal. * ⁴ Pol n+pe pen, Juda n+bi b+ gau abe, Grik n+bi b+ gau abe, kale magöñhalö Jisas manö aij u n+ñ udlañ, a göm, Juda God n+ip sabe gep ñ+n u, n+pe pör pör Juda magum gep ram u amöm, klö göm kal+ip aip manö hag am+il ap+il g+m+idöp.

⁵ Pen hainö Sailas aip Dimodi aip Masedonia Propins arö g+mil, Pol Korid m+deia au aulö, Pol n+pe pör pör Jisas manö aij u hag ñ+ dam dam, Juda n+bi b+ gau kal+ip manö hag ñöm, Mesaia pör abad m+idm+idun u

me Jisas nöp, a g+m+idöp. * ⁶ Pol an+g hageia, Juda n+bi b+ gau manö n+pe u n+ñagöm, n+ip hag juöm, manö naij haglö n+ñöl g+, Pol n+pe, Jisas manö aij u n+hön g+n+g arö g+pal, a göm, waij n+pe u p+pal paköl g+ haga, “Yad kalöp Jisas manö aij u hag ñ+nö n+ñagpim rö, God kalöp ud kam+ñ yuagnab u, nan kale ke. Miñi kalöp Juda n+bi b+ arö gem, Juda n+bi b+ wasö gau kal+ip am hag ñ+nabin,” a ga. *

⁷ Pol an+g hagöm, kal+ip arö göm, b+ Juda wasö ap ram u ara. B+ an+bu hib n+pe Didias Jasdas. N+pe God n+ip sabe g+m+idöp. Ram n+pe u Juda magum gep ram go+ söl au. ⁸ Pen Krispas, b+ Juda magum gep ram abad m+idm+idöp b+ u, n+bi b+ n+pe aip han m+deila gau aip Jisas n+ip n+ñ udla. Daun kub Korid gau, n+bi b+ r+imnap iru nöp, Pol Jisas manö aij haga u n+ñöm, n+ñö hagöp, a göm, manö an+bu n+ñ udöm, ñ+g pakla.

⁹ Ñ+n ap s+bon yañ Pol naböñ n+ña, B+ Kub n+ip haga, “Ne p+ñ+ñ gagmön. Ne gas+ halö m+dmön, klö g+mön, manö aij yad u n+bi b+ gau kal+ip ha+öwa+ö hag ñö arañ. ¹⁰ Yad nöp aip m+idpin. Daun kub i n+bi b+ yad iru yab+il nöp m+idpal; n+bi b+ r+imnap nöp g+ naij göl rö lagöp,” a ga. * ¹¹ B+ Kub an+g hagö, Pol Korid nöp m+idöm, m+ añ+ ap rak+n unbö kago+ j+ñ u, n+bi b+ gau kal+ip God Manö u hag ñ+ m+idm+idöp.

¹² Pen Rom b+ kub gau Galio n+ip hag l+lö, n+pe amöm Akaia Propins abad m+deia ñ+n u, Juda n+bi b+ gau, Pol n+ip n+ñlö mulu lugö, manö hag adö añ+ löm, n+ip ud s+s+ l+ dam manö kub hagn+g arla. ¹³ Pol n+ip manö kub hagöm hagla, “B+ i n+bi b+ gai i kal+ip hagöm, ‘Kale God n+ip sabe g+n+g g+mim, an+g an+g g+pe,’ a göp. Pen manö hagab u udöm geinaböl u, kale lo hon r+ib junaböl,” a g+la.

¹⁴ An+g hageila, Pol pen hagn+g gabin a g+ n+ña u pen, Galio pen

* 18:2: Ro 16:3 * 18:3: Ap 20:34 * 18:5: Ap 17:14-15 * 18:6: Ap 13:46,51; 20:26 * 18:10: Jos 1:9; Ais 41:10

uraköm, Juda nibi bi gau kalip haga, “Kale Juda nibi bi. Bi i nan naj ap gaiböp, manö kub hagnig gabim u niñbnep. ¹⁵ Pen kale yiñharin manö magö gau nibö gau nibö udmim pen pen hagnim, bi hib kale ñila gau u rö nöp udmim, manö pen pen hagnim, u manö kub wasö; manö yiñharin anibu yad niñagnabin. U manö yad wasö. Manö anibu kale ke hagnim!” a ga. ¹⁶ Anig hagöm, bi polisman nipe gau hagö, manö kub hagep migan u kalip ju dam höñ yan yula. ¹⁷ Kale höñ amöl gi, bi Juda magum gep ram abad midmidöp u, Sosdenes, polisman gau nip ur udöm pak gus gila. Gapman bi kub Galio niñöm, manö ap hagaga.

Pol kauyan daun kub Adiok, Siria Propins au ara

¹⁸ Pen Pol Korid rapin midöm, nibi bi Jisas manö niñ udla gau kalip, “Kölarö au midaiim,” a göm, Akwila Prisila ber mihau aip ram minönj Siria arun, a göm, Senkria daun, ñig solwara goñ au arla. Senkria gau am midöm, Pol manö klö niñö niñö nöp God nip hagabin a göm, umagö nipe rika. * ¹⁹⁻²¹ Ñig magib udöm, Senkria arö göm, am am daun kub Epesas amjakla. Pol nipe Juda magum gep ram raul migan u amöm, Juda nibi bi gau aip manö hag amil apil geia. Anig gö, nibi bi gau nip hagla, “Ñin rimnap halö hon aip aui midaimön,” a gila. Pen manö kalip u udagöm haga, “Kale au midaiim. God yip, yau, a geinab u, hainö ado gi kalöp aunabin,” a ga. Anig hagöm, Akwila Prisila ber mihau kalip nibi bi anib gau aip Epesas gau hag löm, nipe ñig magib udöm hada. ²² Ñig magib anibu am am Sisaria amjakö, Pol ñig magib anibu arö göm, it aramöm Jerusalem ara. Jerusalem amjaköm, nibi bi Jisas nip niñ udla gau, “Kale midpim?” a göm, kalip aip manö rimnap haga. Pol anig göm, Jerusalem arö göm, ñig magib

kauyan udöm, daun kub Adiok, Siria Propins au ara.

²³ Pol Adiok amöm, yöp rapin ñin bad ap mid arö göm, am Galesia Propins gau abe, ram minönj Prijia gau abe gi ajöl göm, nibi bi Jisas nip nöd niñ udla gau, kale Jisas manö aij u niñ ud pidönj göl, a göm, kalip magorñhalö hag ñi aij ga.

Bi ne Apolos manö u

²⁴ Pen bi Juda daun kub Aleksadria nibö ap, apöm Epesas mideia. Hib nipe u Apolos. Nipe bi gasi aij niñöm manö hag aij gep bi. Nipe God Manö adin nöd kali klian rika u niñ aij ga. ²⁵ Bi rimnap nip Bi Kub Adan Arep manö rimnap nöp hag ñila. Anib u me, nipe klö yabif göm, Jisas nipe gai nibö apöm bi aigale bi rö mideia u nibi bi gau kalip kabö göl nöp hag ñimidöp. Pen manö hag ñimidöp anibu, Jon bi ñig pak ñeb hag ñimidöp rö nöp niñöm hag ñimidöp. Manö rimnap halö niñaga. ²⁶ Pen Apolos piñin gagöm, Juda magum gep ram u amöm, manö anibu halöwölö yabif hag ñimidöp. Pen ñin ap manö hag ñi mideia niñöm Prisila Akwila ber mihau niñmil, nip ut gi dam ram kale u amöm, God Adan Arep manö niñaga magö rimnap hag ñi aij yabif gilö.

²⁷⁻²⁸ Hainö Apolos nipe Akaia Propins arnig gö, Epesas nibi bi Jisas nip niñ udla gau, Apolos nipe am kalip manö aij u hag ñinab u aij, a göm, Akaia nibi bi Jisas nip niñ udla gau kalip köp ap kali klian riköm hagla, “Bi God wög gep Apolos amjakö, nip udmim,” a gila. Anig gilö me, Apolos Akaia Propins amjaköm, köp anibu yamö, Akaia nibi bi God kalip mög niñöm gasi aij ñö, Jisas nip niñ udla gau Apolos nip udla. Nip udlö, nipe pen ka kalip udöm, manö hagep kuö au Juda nibi bi gau aip manö hag amil apil göm, God Manö adö u hag ñi aij göl gi, “Mesaia, a gimim, abad midpim u

* **18:18:** Nab 6:18; Ap 21:24

Jisas nöp,” a ga. Anig göm, hag ñi aij gö, nïp manö ap pen hagöl rö laga. Anig gö, nïbi bi Jisas nïp nïj udla gau kalip gi ñi aij gö, mid aij gila. *

19

Pol Epesas am midöm Kraiss manö aij u hag ña

¹ Apolos Korid mideia ñin an anib au, Pol nipe am Galesia Propins gau abe, ram minöj Prijia gau abe, an au gi ajöl göm, daun kub Epesas amjaka. Amjaköm nïja, nïbi bi Jisas nïp nïj udla rimnap mideila. * ² Pol kalip hag nïja, “Kale Jisas nïp nïj udpe ñin u, Ana Ut halö udpe aka wasö?” ga.

Hageia, hagla, “Wasö. Ana Ut ap midöp, a gun, hon nïjagpun,” a gila. *

³ Anig hageila, Pol kalip haga, “Pen kale ñig pakpe u, il u nihön, a gi gasi nïjbim?” ö ga.

Hageia, hagla, “Hon Jon hagmidöp manö u udun me, ñig pakno,” a gila.

⁴ Anig hageila, Pol haga, “Jon Isrel nïbi bi gau hagö, ñig pakmidal u, nan si nan naij gïpun u, nihön gïning anig gïpun, a göm, nïjlö me, kalip ñig pak ñimidöp. Pen Jon kalip hagmidöp, ‘Bi Kub hainö aunab u auö, nïp nïj udmim,’ a gïmidöp. Bi hainö aunab a ga anibu, Jisas nöp,” a ga. * ⁵ Pol anig hageia, Bi Kub Jisas nïp nïj udun, nïbi bi nipe yabïl midaiun, a göm, ñig pakla. ⁶ Kale ñig paklö nïjöl gi, Pol ñimagö nipe kalip adö au lö, Ana Ut kalip auö, adïj manö yabïl unbö ke ke hagöm, God manö aij u hag ñila. * ⁷ Bi unbö mïgan lan rö anig gila.

⁸ Pol rakïn mïhau nïgan, Juda nïbi bi magum gep ram aula gau aip, God nïbi bi udöm abad mideinab manö u nïj udöl, a göm, klö göm, waiö nöp manö hag amil apil gi midmidöp. ⁹ Pen nïbi bi rimnap gasi midmagö kale u gasi midmagö kale

an gau nöp mideia nïjöm Pol manö haga u udagnabun, a göm, nïbi bi magöjhalö mideila an au amöm, Bi Kub Adan Arep u manö naij hagla. Anig haglö, Pol nïbi bi Jisas nïp nïj udla gau kalip nöp ut gi dam, Diranas skul ram kub u amöm, kalip manö hag ñi midmidöp. ¹⁰ Pol anig göl hag ñi midö, mi mïhöp inö me, Juda nïbi bi gau löm, Grik nïbi bi gau löm, Esia Propins mideila gau magöjhalö Jisas manö aij u nïjla.

Sipa ñi nipe gau

¹¹ God nipe Pol aip mideia nïjöm nipe nan gagep rö ke yabïl rimnap gïmidöp. * ¹² Nïbi bi rimnap kale Pol agsi walïj bad nipe gau dam, nïbi bi mïña ga gau hañ roman kalip lïlö, urak armïdal; kïjaki aiön pi nïbi bi aban almïdöp gau kale u rö nöp höj armïdal. *

¹³ Juda nïbi bi rimnap kuj nan gau göm, kïjaki aiön pi nan gau hag höj yu ajmidal. Pen hainö, Pol gaia rö nïjöm, hon u rö nöp Bi Kub Jisas hib hagno, kïjaki aiön pi höj arlan, a göm, kïjaki aiön pi nïbi bi aban alla gau kalip hagla, “Jisas, Pol manö nipe hagmidöp bi u, hib nipe hagabun u nïjmön, höj aru!” a gila. ¹⁴ Pen bi God nïp nan sabe gep bi kub yabïl ap Sipa, ñi nipe unbö mudun jïj anig gi mideila. ¹⁵ Pen mañ ap kale, kïjaki aiön pi hag yuun, a göm, anig haglö nïjöl gi, kïjaki bi aban ala u manö kale u nïjöm kalip pen haga, “Yad Jisas nïjbin, Pol nïp nïjbin u pen kale bi an?” ö ga. ¹⁶ Anig hagöm, bi kïjaki aban ala u klö ke yabïl kalip rata göm, mïñu magö pak ado malo göm, walïj kalip gau ud bilïï gi yuö, kale magö nöp me ram anibu arö göm, hagape halö piñïj gi arla.

¹⁷ Pen manö anibu, Juda nïbi bi abe, Grik nïbi bi abe, Epesas mideila gau magöjhalö nïjöm, aninïn gö piñïj göm, Bi Kub Jisas hib nipe u nöp haglö adö ara. * ¹⁸ Anig gö, nïbi

* 18:27-28: Ap 9:22 * 19:1: 1Ko 3:6 * 19:2: Ap 8:16 * 19:4: Mad 3:11 * 19:6: Ap 8:17; 10:44,46 * 19:11: Ap 14:3 * 19:12: Ap 5:15 * 19:17: Ap 5:11

bɪ Jisas nɪp nɪŋ udla gau iru nöp ap magum göm, nan nɪhön nɪhön gɪ naij gɪla gau hag waiö lɪla. ¹⁹ Kuj nan gau göm, buk kalɪ kliñ rɪk lɪmɪdal gau, nɪbi bɪ rɪmnap daulö, nɪbi bɪ rɪmnap gau nɪŋ mɪdlö nɪŋöl gɪ, kale mab pak laulö ina. Buk nan anɪb gau, mani kabö magö silpa rauerp wö ralö, pipdi dausan (50,000) rö ara. ²⁰ Pen daun kub Epesas anɪbu anɪg geila me, Bɪ Kub manö aij u gau gau aramöm pɪdöŋ yabɪt ga.

Epesas nɪbi bɪ manö haut gɪla

²¹ Pen hainö, God Ana nɪpe Pol nɪp gasɪ ñö, Pol haga, “Yad Masedonia amem, Akaia amem, Jerusalem arnabin. Pen hainö Rom u rö nöp arnam,” a ga. * ²² Anɪg hagöm, bɪ mɪhau nɪpe aip wög gɪmɪdil, Dimodi aip Erasdas aip kalɪp hag yuö, Masedonia Propins arlö. Nɪpe pen Esia Propins rapɪn ñɪn bad ap mɪdeia.

²³ Pol Epesas mɪdeia ñɪn aŋ anɪb au, Epesas nɪbi bɪ rɪmnap uraköm, Bɪ Kub Adan Arep manö aij anɪbu nɪŋ udla nɪbi bɪ gau kalɪp nɪŋöl, mulu lugö, pen pen gɪnɪg rö geila. * ²⁴ Pen bɪ ap, hib nɪpe Demidrias u, bɪ nɪpe rɪmnap aip kabö silpa udöm, god piral sabe gɪmɪdal, hib Ademɪs, a gɪmɪdal u, ram pro kliñ aij rɪmnap gɪ lɪlö, nɪbi bɪ rɪmnap apöm, rau dam löm, nɪbi kub hon Ademɪs nɪp sabe gep ram u, a göm, sabe gɪmɪdal. Bɪ anɪb gau wög anɪbu göm, mani kub yabɪt udmɪdal. ²⁵ Demidrias nɪpe, bɪ nɪp wög gɪmɪdal gau abe, bɪ wög kale gɪmɪdal anɪbu rö gɪmɪdal bɪ gau abe hagö, ap magum geila, haga, “Kale nɪŋbim, hon wög aɪnɪ anɪbu gun me, mani kub yabɪt udpun. ²⁶ Pen uri bɪ anɪb Pol apöm, nɪbi bɪ gau kalɪp manö piral hagöm hagöp, ‘Ñɪmagö udöm nan gɪpal gau nan sabe gep wasö,’ göp. Anɪg hagajɪp, Epesas aui abe, Esia Propins gau abe, nɪbi bɪ iru yabɪt nöp manö nɪpe udpal. ²⁷ Pol manö piral u hagö, nɪŋ udöm, nan gɪ lɪno raumɪdal u, hainö rauagnaböl.

Pen adö anɪbu nöp hagagabin. Hon ke abe, nɪbi bɪ Esia Propins gau magöŋhalö abe, nɪbi bɪ ram mɪnön ke gau gau magöŋhalö abe, god kub Ademɪs u nɪp sabe gɪpun. Pen nɪp arö göm, ram kub nɪp sabe gɪpal u u rö nöp arö göl rö löp, a gem, hagabin,” a ga.

²⁸ Demidrias anɪg hagö, bɪ anɪb gau nɪŋöl, mulu kal yabɪt lugö, meg mɪgan dap ranöm hagla, “Ademɪs Epesas nɪbö nɪpe kub yabɪt! Ademɪs Epesas nɪbö nɪpe kub yabɪt!” a gɪla. ²⁹ Anɪg göl manö kub haglö arö nɪŋöl gɪ, nɪbi bɪ daun kub anɪbu magöŋhalö apöm, Pol bɪ nɪpe mɪhau ud sɪsɪ lɪ tɪp gɪ dam manö hagep ka u ud arla. Pol bɪ nɪpe anɪb mɪhau nɪpe aip Masedonia Propins nɪbö ap mɪdailö. Hib kalpe mɪhön u, Gaias aip Arisdakas aip. * ³⁰ Pol pen, nɪbi bɪ ap magum göm, manö hageila aŋ au arnam, a ga u pen nɪbi bɪ Jisas nɪp nɪŋ udla gau nɪp wasö gɪla. ³¹ Pen Esia Propins gapman bɪ kub rɪmnap, Pol nɪp bɪ nɪŋeb nɪpe u me, nɪp manö yuöm hagla, “Nɪbi bɪ manö hagep ka au ap magum göm, manö hagaböl au aragmön wasö,” gɪla.

³² Pen nɪbi bɪ iru nöp ap magum göm, manö kub hagöm, manö ke ke yabɪt nöp hagla. Nɪbi bɪ iru nöp kale manö it mɪdöp nɪŋun hagabun u, a göm, nɪŋagla; hatöwatö nöp hagla. ³³ Pen bɪ Juda rɪmnap, bɪ hon Aleksada kalɪp hag aij gɪnab, a göm, nɪp nɪbi bɪ amgö ilö au yuöm, nɪbi bɪ rɪmnap manö adö rɪmnap anɪg anɪg hagnɪm, a göm, wɪñ al hagaila pen nɪpe manö hagnɪg göm, kale manö hagagmim a göm, ñɪmagö ud mɪtɪc gɪ ña. ³⁴ Aleksada ñɪmagö ud mɪtɪc gɪ ñö nɪŋöl gɪ, nɪbi bɪ gau nɪŋla, nɪpe Juda nɪbö bɪ ap, nɪŋöm maj mɪgan dap ranöm, manö adö aɪnɪ nöp wɪñ kub al hagöm hagla, “Ademɪs Epesas nɪbö nɪpe kub yabɪt! Ademɪs Epesas nɪbö nɪpe kub yabɪt!” a göm, manö adö aɪnɪ anɪbu nöp seg wɪñ mɪlö padö yabɪt al hag mɪdeila.

* 19:21: Ap 23:11; Ro 1:13 * 19:23: 2Ko 1:8

* 19:29: Ap 20:4; 27:2; Kol 4:10; Plm 24

35 Kale du aua nöp anig wiñ al hag midö midö, hainö bi daun gapman wög göm, kali kliñ rikep bi kub kale u uraköm, kalip haga, “Agamij midaiim!” a ga. Anig hagö hagö, agamij midlö niñöl gi, nipe haga, “Epesas nibi bi. Ram minöñ hon i, god kub Ademis kabö ana nipe kumi kabö lañ nibö ju aua u udun, ram gi li aij gun, sabe gipun u, bi an niñagöp, a gimim, manö hauť gabim? 36 Manö anibu, nibi bi gau magöñhalö hadö niñbal. Anib u, kale agamij midmim dui gagmim. 37 Pen bi daubim mihai i, god hon Ademis nip hag jumil, ram sabe gipun gau nan rimnap si udagpil u pen kalip aui daubim. 38 Anib u, Demidrias aka bi nipe rimnap bi ap nip manö kub hagnig ginaböl u, bi kub manö ud asikep bi gau midpal gau amöm manö haglö, kale manö kub anibu niñnaböl. 39 Pen manö niñör rimnap midainim u, gapman bi manö ud asikep niñ midainaböl amgö ilö kale au hagpe niñöl. 40 Hon miñi aui ap magum gun, manö pig gabun u, manö it ap midö hagagabun. Gapman bi kub yabıt ap, ‘Niñön ginig ap magum gimim anig gabim,’ a gö, pen manö ap hagun rö lagöp,” a ga. 41 Nipe anig hagöm, nibi bi gau kalip hag yuö, ke ke arla.

20

Pol Masedonia Propins amöm, Akaia Propins ara

1 Pen nibi bi gau manö pi pig hag mid arö göm, am ram kale ke ke gau arla. Pol nibi bi Jisas nip niñ udla gau kalip wiñ alö, aueila, kale gasi halö midöm Jisas nip niñ ud pidöñ göl gi mideilan a göm, nipe manö rimnap hag ni aij göm, “Kale au midaiim,” a göm, kalip arö göm Masedonia Propins ara. 2 Amöm, anib gau gi ajöl göm, nibi bi Jisas nip niñ udla anib gau, kale gasi halö midöm Jisas nip niñ ud pidöñ göl gi mideilan a göm, nipe manö rimnap

hag ni aij gi damöm, Akaia Propins amjaka. 3 Akaia amjaköm, rakin miñau niñan anib gau midöm, niñ magib uдем Siria Propins arnam a ga u pen nipe manö ap niñ, Juda kai nip al pak linig geila. Manö anibu niñöm me haga, “It adö nöp ado gi Masedonia arin,” a ga. 4 Pen Pol nipe aip ajeila bi gau me: Piras ni nipe Sopada daun kub Beria nibö u; Arisdakas aip Sekadas aip daun kub Desalonaika nibö miñau u; Gaias daun kub Debi nibö u; Dijikas aip Dıropimas aip Esia Propins nibö miñau u; Dimodi u. 5 Bi anib gau kale nöd amöm, daun kub Droas amöm, hanip abad mideila. 6 Pen niñ kub Bred Yis Halö Niñagep niñ u midno, ap arö niñöl gi, niñ magib udun, niñ unbö mamid u an hanun, Droas amun, bi nöd arla gau aip am seg midun niñ unbö mudun jıñ anib gau midaino.

Pol ni uma ap nip gö, kauyan uraka

7-8 Wik ani ap Droas midaino anibu, wañgnibö yan niñ u, bred ud jö gi niñnig gun, ram raul miñan adö lañ am magum gun, Pol, rol arnabin a göm manö hagö niñöl gun, niñ midaino. Anig göl niñ midno midno, sibön gö, hapö miñan iru nöp lau ado au lañ lun, Pol manö hageia u niñ midaino. 9 Pen bi praj ap wido adö u asiköm, Pol manö hagaia u niñ mideia. Hib nipe u Yudikas. Nipe anig gi niñ mid midö, hon kal yabıt auö me, amgö juju gi gi böñ nöp ram adö yabıt lañ nibö gi dam minöñ au yan paka. Anig gö, kale am au yan ud niñla, böñ nöp hadö umöl mideia. 10 Pol nipe pen au yan amöm, niñ anibu nip nab nab li udöm, haga, “Gasi iru niñagmim; nipe kamiñ midöp,” a ga. 11 Anig hagöm, kauyan ram raul adö lañ amöm, bred rimnap ud jö göm, jimñöl niñöm, Pol kauyan manö hag midö midö, ram ru mailö la u ara. 12 Pen bi praj ap lug paköm uma

u nɪp kamɪŋ ram damöm miñ miñ yabiñ gɪla.

Pol Droas arö göm, Midilini ara

¹³ Pol hanɪp haga, “Kale ñig magɪb udmim, daun kub Asos am midaimim; pen yad ɪ adö apem, daun kub anɪbu ñig magɪb seg udun ram mɪnönj Midilini arun,” a ga. Anɪg hagö, hon ñig magɪb udun, Asos arno. ¹⁴ Asos amun, Pol nɪp udun, ram mɪnönj Midilini arno. ¹⁵⁻¹⁶ Ruö Midilini arö gun, ram mɪnönj ñig rɪb gus ga airan Kaios söl au amjakno. Ruö u, ram mɪnönj ñig rɪb gus ga airan Semos amjakun, Pol nɪpe gasɪ ap nɪŋa, Epesas amun, hain nöp gɪ ajöl gun, Pedikos ñin u Jerusalem nɪŋagun rö löp, a gɪ gasɪ nɪŋa. Anɪb u me, hon Epesas lau hil gun, böŋ nöp daun kub Mailidas arno.

Pol Epesas nɪbi bɪ kalɪp haga, “Yad böŋ nöp arabin,” a ga

¹⁷ Daun kub Mailidas amjakun, Pol manö yuö, Epesas arö, nɪbi bɪ Jisas nɪŋ udla gau kalɪp abad midmidal bɪ gau kalɪp haga, “Yad midpin i auim,” a ga. * ¹⁸ Anɪg hagö, bɪ anɪb gau aueila, kalɪp haga, “Nöd Esia Propins kale au apem, kale aip midem, mid damem, nɪhön nɪhön gɪmidin u nɪŋbim. ¹⁹ Hib yad udnö adö araga. Bɪ Kub nɪp wög u gɪnö nɪŋöl gɪ, Juda nɪbi bɪ yɪp gɪ naij gun a gɪlö nɪŋöl gɪ, mɪtönj göl gɪ manö hag ñinö ara. ²⁰ Kale nɪŋbim, yad Jisas manö aij nɪpe ap arö gagnö, pen magum gɪpim ka gau abe, ram kale gau abe amem, nɪhön manö kalöp gɪ ñinab u magöŋhalö hałowatö hag ñinö ara. ²¹ Kale Juda nɪbi bɪ gau löm, Grik nɪbi bɪ gau löm, manö klö hagem, hag ñi aij gem, hagnö, ‘Nan si nan naij gɪpim u, nɪhön gɪnɪg anɪg gɪpun, a gɪmim, arö gɪmim, God hagöp manö u udmim, Bɪ Kub hon Jisas nɪp nɪŋ udmim,’ a gɪnö.

²² “Pen mɪñi nɪŋim! God Ana yɪp nagɪ rö löm, dam Jerusalem ud arab

u, yɪp nɪhön rö gɪnab u nɪŋagpin.

²³ Pen yad nɪŋbin, daun kub gau gau amjaknö, Ana Uɪ nɪpe yɪp pör hagöp, ‘Ne Jerusalem arnabön, nöp nagɪ lɪlö, uɪham mɪdeinabön,’ a göp.

* ²⁴ Pen u manö midagöp. Yad ke nöp mid aij gɪnam, a gem, gasɪ u nɪŋagpin. Yɪp paknaböl, a gem, pɪñɪŋ gagpin, wasö. Bɪ Kub Jisas, wög yɪp haga u nöp gasɪ nɪŋem, God hanɪp mög nɪŋöm udöp manö aij u, hag ñöl gɪ nöp mɪdeinabin. Yad gasɪ añɪ anɪbu nöp nɪŋem, amem, adan anɪbu böŋ nöp arnabin. *

²⁵ “Pen yad nɪŋbin, kale nɪbi bɪ gau gai magöŋhalö, God nɪbi bɪ udöm abad mɪdeinab manö anɪbu hagnö nɪŋbim gau, yɪp kauyaŋ nɪŋagnabim, wasö. ²⁶ Mɪñi arnɪg gem me, kalöp waiö hagabin, nɪbi bɪ an an God manö aij u nɪŋ udagöm, ilön kub udnaböl u, u nan kale ke; yad wasö.

²⁷ Yad God nan nɪhön nɪhön gɪnɪg gab manö u ap arö gagpin, wasö; magöŋhalö yabiñ kalöp hag ñɪbin.

²⁸ Kale ke nɪŋ aij gɪmim, nɪbi bɪ Ana Uɪ nɪpe hagö abad midpim gau abe nɪŋ aij gɪmim midaimim. Bɪ kaj sipsip mukep gau kaj sipsip kale gau abad mid aij gɪpal rö, kale u rö nöp, God nɪbi bɪ nɪpe, hagape nɪpe ke rau adog uda nɪbi bɪ anɪb gau me, kalɪp abad mid aij gɪmim midaimim. *

²⁹ Yad nɪŋbin, yad arnö, kain hauɪ gau apöm, kaj sip-sip kale mukpim gau rɪmnap hau ñiŋnaböl. * ³⁰ Pen nɪbi bɪ an kale au midpal rɪmnap u rö nöp, nɪbi bɪ Jisas nɪp nɪŋ udpal gau kalɪp tɪp gɪ ud arno, kale hon aip arun, a göm, kalɪp manö piral hagnaböl. ³¹ Pen yad mɪ mɪhau nɪgaŋ, ram mɪnönj kale Epesas midem, sidö an, sibön yaŋ, kalöp mög gö, mɪtönj göl gem, kalöp magöŋhalö añɪ añɪ hag ñi aij gɪnö. Manö hag ñinö anɪbu hauɪ gagmim; nɪŋ aij gɪ midaimim. *

³² “Yad kalöp God ñimago adö u

* **20:17:** Ap 18:21 * **20:23:** Ap 9:16; 21:11 * **20:24:** Ap 21:13; 2Di 4:7 * **20:28:** 1Di 4:16; 1Pi 5:2-4 * **20:29:** Mad 7:15; Jon 10:12 * **20:31:** 1De 2:11

lem, manö aij nipe u, nipe nibi bi mög niñöb manö aij anibu adö u lem, arabin. God kalöp aip mideinab. God manö aij nipe u niñ udeinabim u, nipe gö, kale Jisas nip niñ ud pidöñ gimim nibi bi nipe ke midmim, nan aij aij nibi bi nipe niñig gab u udnabim. ³³ Yad kale aip midainö niñ u, nibi bi rimnap mani gol, mani silpa, wañij nan kale gau asib hagagnö. * ³⁴ Kale niñbim, niñmagö yad u ke nöp wög gem, bi yad aip ajmidun gau aip nan magö niñjun wañij rau yimun midmidun. * ³⁵ Pen yad gipin anibu rö, kale u rö nöp gimim, nibi bi mög gep rö gau kalip ud aij gimim gi niñmim. Bi Kub hon Jisas nipe ke manö haga u niñ midaimim. Nipe haga, 'Bi rimnap kalöp nan niñaböl u, kalöp aij ginab; pen kale nibi bi rimnap kalip nan niñabim u, kalöp aij yabıl ginab,' a ga," a ga.

³⁶ Pol manö anibu hag pis göm, Epesas nibi bi Jisas niñ udla gau kalip abad midmidal bi gau aip kugom yimöm, God nip sabe ga. ³⁷ Pol sabe gö niñöl gi, kale mitöñ göm, nip am ud wabi göm, mulu rö niñöm bom halula. ³⁸ Hainö mulu adin yad u niñagnabim, a ga, manö u nöp niñöm, kale mög yabıl niñöm, mitöñ gila. Anig göl göm, Pol nip an an lı dam niñ magıb migan u yula.

21

Pol niñ magıb udöm Jerusalem arnig ara

¹ Pen hon Epesas nibi bi gau kalip, au midaim, a gun, niñ magıb udun, hadno. Yıgön u ap aij gö, yijig göl nöp am am, ram minöñ niñ rıb gus ga airan Kos arno. Pen ruö u, Kos arö gun, ram minöñ niñ rıb gus ga airan Rodos arno. Pen ruö u, Rodos arö gun, daun kub Padara arno. ² Daun kub Padara amun niñno, niñ magıb ap ram minöñ Pönisia arnig geia. Anıb u, hon niñ magıb anıbu

udun hadno. ³ Am am, ram minöñ niñ rıb gus ga airan Saipras niñmagö sidagö lau adö midö niñöl gi, am am, ram minöñ Siria söl apun me, nan kago gau ud yunig am daun kub Daia pidöñ gino. ⁴ Daia am pidöñ gun, am nibi bi Jisas nip niñ udla gau kalip uthai niñjun, kalip aip wik añi ap midaino. Pen God Ana nipe kalip gasi nö, kale Pol nip hagla, "Jerusalem arnig gabön u, aragmön," a gila. * ⁵ Pen arnig gino magö u, nibi bi Jisas nip niñ udla anıb gau, nibi bi, niñ pai kale gau magöñhalö hanıp dam daun kub anıb höñ adö niñ gol au amun, kalip aip kugom yimun, God nip sabe gino. ⁶ Pen hon, "Kale au midaim," a gino, kale pen, "Kale gau arim," a gılö, hon am niñ magıb u raul migan u arno niñöl gi, kale ado gi ram kale arla.

Agabas, Pol nip anig anig ginaböl, a ga

⁷ Pen hon niñ magıb udun, daun kub Daia arö gun, am daun kub Dolemais pidöñ gino. Pidöñ gun, nibi bi Jisas nip niñ udla gau kalip, "Kale midpim?" a gun, niñ bad ap kalip aip anıb au midaino. ⁸ Ruö u kalip arö gun, am Sisaria amjakun, Pilip ram u am hanno. Nipe Jisas manö aij hag niñ ajep bi ap. Nipe me, nöd Jerusalem midöm, bi unbö kagoñ jıñ u aip nan magö niñme limıdöp. *

⁹ Pen bi Pilip anıbu, pai nipe mıhau mıhau, Jisas manö aij u hag niñmidal. Pai anıb gau kale bi udagla.

¹⁰ Hon Pilip aip midaino niñ anıb au, bi God manö hagep Agabas ram minöñ Judia niñö aua. *

¹¹ Agabas apöm, Pol dip nagı nipe u udöm, niñmagö ma nipe ke nagı löm haga, "Ana Uñ hagöp, 'Bi dip nagı nap niñö anıbi, Juda kai Jerusalem au nip nagı löm, dam Juda nibi bi wasö gau kalip niñaböl,' a göp," a ga. *

* 20:33: 1Ko 9:11-12 * 20:34: Ap 18:3; 1De 2:9 * 21:4: Ap 20:23 * 21:8: Ap 6:5; 8:40
* 21:10: Ap 11:28 * 21:11: Ap 20:23; 21:33

12 Hon magöñhalö manö anibu niñun, Pol nıp neb neb gun hagno, “Jerusalem aragmön,” a gino. 13 Hagaino, Pol pen pe haga, “Yıp niñhön ginig mög gö mıtön gıpe, midmagö yad ilön göp. Yad Jerusalem amem, ‘Bı Kub yad Jisas,’ a ginabin. Kale manö u niñlö, mulu lugö, yıp nagi lınig geinaböl aka böñ nöp al pak lınig geinaböl u, piñin gagnabin. Halöwatö am hagnabin,” a ga. * 14 Pen hon Pol nıp anig gı hag wasö niñun, arö gun, hagno, “Bı Kub nıpe ke niñöb rö ginab,” a gino.

Jerusalem nıbi bı Pol nıp hag jula

15 Pen hon anig göl Sisaria midun, Jerusalem arnabun, a gun, nan hon gau gı jin gı lun, hadno. 16 Nıbi bı Jisas nıp niñ udla Sisaria nıbö rımnap aip Jerusalem arno. Kale hanıp dam Neson ram u lılo, aip hanno. Bı Neson anıbu Saıpras nıbö. Nıpe Jisas nıp nöd nöp niñ uda.

17 Jerusalem amjakno, nıbi bı Jisas nıp niñ udla gau magöñhalö hanıp niñlö aij ga. 18 Rol Pol hon aip Jems nıp manö hagnig arno. Jerusalem nıbi bı Jisas nıp niñ udla gau kalıp abad midmidal bı gau magöñhalö ap magum göm mideila. 19 Pen hon amjakun, Pol kalıp, “Kale midpim?” a göm, God nıp abad midö niñöl gı, ram minöñ gau gau ajöm, Juda nıbi bı wasö gau nan niñhön niñhön ga u magöñhalö, bı anıb gau kalıp aiud anıbu haga. * 20 Pol anig göl aiud anıbu hageia niñöm, God nıp aij a göm, Pol nıp hagla, “Mam. Ne niñban, Juda nıbi bı iru nıbanö Jisas nıp niñ udpal u pen klö yabıl göm hagpal, ‘Hon Juda nıbi bı midpun. Anıb u, Juda lo adö u nöp gun,’ a gıpal. * 21 Pen Juda nıbi bı gau rımnap Jerusalem i apöm hagpal, ‘Pol nıpe, Mosıs hadame nöp lo manö kalı kılın rıka u arö göm, hon Juda kai gıpun adö u arö göm, Juda nıbi bı ju am Juda nıbi bı

wasö ram minöñ anı gau midpal kalıp hagöp, “Nı kale gau hañ rıb gı dö gagmim, Juda kai gıpal rö gagmim,” a göp,’ a gıpal. 22 Ne uri Jerusalem i auban, manö anıbu gau gau arö niñnaböl. Anıb u, hon aige gun a gun, manö anıbu hag amıl apıl gino. 23 Manö hag amıl apıl gun, manö adö añı hag lıno u uri nöp hageinabun, ne niñmön, hain gımön. Bı hon i bı mıhau mıhau, manö klö niñö niñö God nıp hagabun, a gıpal. 24 Anig gıpal rö, God nıp nan pak sabe gı niñig gaböl. Anıb u, ne am niñ rımnap kalıp aip midmön, nan niñhön niñhön göm God amgö ilö uł mideinaböl u, gı aij gımön, nan God nıp sabe gı niñnaböl gau ne rau niñmön, kalıp gı niñmön me, hainö nabıc umagö kale u rıknaböl. Anig geinabön u me, nıbi bı gau magöñhalö niñnaböl, nöp manö hagla anıbu pıral nöp hagla. Kale niñnaböl, ne Juda nıbö u me, hon Juda kai gımidun rö nöp gımidan. * 25 Pen Juda nıbi bı wasö Jisas nıp niñ udla gau kalıp köp kalı kılın rık niñ hagno, ‘Nıbi bı rımnap nan yıharıñ pıral gau sabe göm, wal kaj pakaiöl, kale niñagmim. Wal kaj nan gau hagape niñagmim. Wal kaj nan gau rugu bu gılo umainım u, niñagmim. Nıbi si bı si gagmim,’ a gun, köp kalı kılın rıkpun,” a gıla. *

26 Anig hageila, Pol manö kalıp u udöm, ruö bı mıhau mıhau nan sabe gı niñig gıla bı anıb gau aip, kale nan niñhön niñhön göm God amgö ilö uł mideinaböl u, gı aij göm, God sabe gep ram u arla. Amöm, Pol bı abad mideila gau kalıp haga, “Hon niñ unbö kagoł jıñ u midun, niñ mudun jıñ u God nıp nan rımnap ke ke dapun, nıp sabe gı niñnabun,” a ga. *

Juda nıbi bı Pol nıp ud sısı lıla

27 Pol anig hagöm, kale nan niñhön niñhön göm, God amgö ilö uł mideinaböl u, gı damöm, mudun

* 21:13: Ap 20:24 * 21:19: Ap 15:12 * 21:20: Ap 15:1,5 * 21:24: Nab 6:1-20; Ap 18:18

* 21:25: Ap 15:29 * 21:26: 1Ko 9:20

jɪŋ ñɪn u söl gö nɪŋöl gɪ, Juda nɪbi bɪ Esia Propins mɪdöm aula rɪmnap nɪŋla, Pol God sabe gep ram raul u mɪdeia. Nɪpe mɪdeia au nɪŋöm, nɪbi bɪ mɪdeila gau manö haglö, kale kal juöm Pol nɪp ud sɪsɪ lɪla. ²⁸ Pol nɪp ud sɪsɪ löm, wɪñ kub alöm hagla, “Nɪbi bɪ Isrel gai. Bɪ anɪbi nɪpe ram mɪnönj ke gau gau magönhalö ajöm, nɪbi bɪ gau kalɪp manö piral hagöm, hon Isrel nɪbi bɪ abe, lo hon abe, God sabe gep ram i abe manö naj hagab. Pen adö anɪbu nöp, uri nɪpe Juda nɪbi bɪ wasö gau God sabe gep ram raul mɪgan au aragep gau, kalɪp hałowatö uɫ gɪ dauub. Anɪb u, nɪpe ram uɫ anɪbi gɪ naj göp,” a gɪla. ²⁹ Kale manö hagla anɪbu, gasɪ kale ke nöp nɪŋöm piral hagla. Pol yɪharɪŋ Dɪropimas aɪp God sabe gep ram söl gau ajailö nɪŋöl göm, gasɪ kale ke nɪŋöm hagla, “Pol bɪ ne Dɪropimas Epesas nɪbö u aɪp God sabe gep ram raul mɪgan u arbil,” a gɪla. *

³⁰ Pen kale anɪg haglö, manö anɪbu nɪbi bɪ gau magönhalö nɪŋöm, ke nɪbö ke nɪbö apöm Pol nɪp ud tɪp gɪ dam God sabe gep ram höŋ yaŋ yulö nɪŋöl gɪ, adɪŋ ajön gɪ ñɪla. ³¹⁻³² Nɪbi bɪ iru yabɪɫ manö hauɫ kub hagöl göm, kal ju Pol nɪp böŋ nöp al pak lɪnɪg geila. Pen geila manö anɪbu Rom ami bɪ kub yabɪɫ mɪdeia au arö, nɪpe ami bɪ abad mɪdmɪdal bɪ kub nɪpe rɪmnap udöm, ami bɪ rɪmnap udöm, lel am nɪbi bɪ magum gɪ mɪdeila au amjakla nɪŋöm Pol nɪp pak ado malo geila u arö gɪla.

³³ Ami bɪ kub anɪbu apöm, Pol nɪp ud sɪsɪ löm, bɪ nɪpe gau kalɪp haga, “Kale nɪp sen mɪhöp lɪmim,” a ga. Hagö, haga rö gɪla. Pen nɪpe bɪ nöd mɪdeila gau kalɪp hag nɪŋa, “Nɪpe nan nɪhön gajɪp nɪp anɪg gabim?” ö ga. ³⁴ Hageia, kale manö ke ke hagöm, manö pɪg kub yabɪɫ gɪla. Anɪg gɪlö, ami bɪ kub u manö ɪɫ ap nɪŋagöm, bɪ nɪpe gau kalɪp haga, “Nɪp dam ram kub pɪdön kale ud

arim,” a ga. ³⁵ Hagö, ami bɪ kale Pol nɪp dam ajön ɪɫ goɫ au amjaklö nɪŋöl göm, nɪbi bɪ iru yabɪɫ nöp se göl amöl göm Pol nɪp sɪɫköm, ud pakun, a göm, pen pen gɪ yueila nɪŋöm bɪ ami bɪ rɪmnap Pol nɪp ud ka göm, ram raul kale ud arla. ³⁶ Pen nɪbi bɪ gau kale kal hagöm hagöm, hagla, “Nɪp böŋ nöp al pak lim!” a gɪla. *

³⁷ Pen ami bɪ gau Pol nɪp dam ram raul mɪgan yaŋ arnɪg gɪlö nɪŋöl gɪ, Pol ami bɪ kub yabɪɫ u nɪp haga, “Manö yad nöp ap hagnam aka?” ga.

Hageia, ami bɪ kub yabɪɫ u haga, “Yad nɪŋbin ne Grik manö nɪŋban.

³⁸ Yad gasɪ nɪŋbin e, ne me, bɪ au ɪjip nɪbö bɪ pen pen gɪpal po dausan (4,000) nöp udöm, dam ram mɪnönj kabö nöp mɪdöp an gau pi göl mɪdeila, bɪ u nöp, a gɪ nɪŋbin. Pen ne Grik manö nɪŋban u me, ne bɪ anɪbu wasö,” ga. *

³⁹ Hageia, Pol haga, “Wasö, yad bɪ Juda ap. Yɪp yag daula daun kub Dasas, Silisia Propins gau. Daun kub yad u hib mɪdöp. Pen yɪp yau, a gɪmön, yad nɪbi bɪ gai i kalɪp manö ap hag ñɪnam,” a ga.

⁴⁰ Hageia, ami bɪ kub u yau, a gö, Pol kabö ubɪŋ ran arep adö u abö gɪ mɪdöm, ñɪn mɪɫc gö, nɪbi bɪ gau manö arö gɪlö nɪŋöl gɪ, Juda nɪbi bɪ hagnɪdal manö u löm, kalɪp manö haga.

22

¹ Pol nɪpe Juda nɪbi bɪ hagnɪdal manö u löm, haga, “Bapi mam bɪ. Manö kalöp hagnɪg gabin u nɪŋ mɪdaiim,” a ga.

² Anɪg hageia, nɪpe Juda nɪbi bɪ hagnɪdal manö yöl haga rö nɪŋöm, manö manö gagöm, agamɪj yabɪɫ nöp mɪdeila. ³ Kale agamɪj mɪdlö nɪŋöl gɪ, Pol kalɪp haga, “Yad Juda nɪbö u pen yɪp yag daula daun kub Dasas, Silisia Propins gau. Pen yad ap Jerusalem i, manö hag ñeb bɪ Gameliel aɪp mɪdem, kub gɪnö u me, apɪs bac bɪ lo manö nɪhön

* **21:29:** Ap 20:4 * **21:36:** Luk 23:18 * **21:38:** Ap 5:36-37

nihön hagla u magöñhalö yip hag ñö, niñbin. Anib u, kale God nip ud aij gun, a gimim, kliñ aij nöp gipim rö, yad u rö nöp gimidin. *

⁴ Nibi bi Jisas Adan anibu arla gau kalip gi naj yabit gimidin. Kalip al pak lin, a gem, nibi abe bi abe kalip hatöwalö nagit lem, dam nagit limidin. Pen rimnap gi naj gi dam pak linö, böñ nöp ummidal. *

⁵ Gimidin anibu, God nip nan sabe gep bi kub yabit u abe, bi manö ud asikep Kansol midpal bi kub gau abe, kalip hag niñbe, piral hagöp, a göm, hagagnaböl; niñö hagöp, a ginaböl. Nin ap yad Damaskas arnig gainö, bi kub anib gau yip köp rimnap nimam bi kale Damaskas mideila gau kalit kliñ rik ñila. Köp anibu kalit kliñ riköm hagla, 'Pol nip abad midaimim. Damaskas nibi bi Jisas nip niñ udpal gau kalip nagit löm, dam Jerusalem i daunim,' a gila. Yad köp anibu udem, kalip nagit li Jerusalem daunö, ilön udnaböl, a gem, Damaskas arnö.

Pol nöd Jisas nip niñ uda, aiud u haga

⁶ "Pen yad köp anib gau udem, bi rimnap aip am am sidö añ aulik magö u, Damaskas sösöl ginö niñöl gi, adin mailö kub unbö ke kumi kabö adö lan nitbö ap lugöm yip niña.

⁷ Anig gö, yad ap lug minöñ yan paknö niñöl göm, manö ap yip haga, 'Sol, Sol, yip nihön ginig gimön pör gi naj gabön?' ö ga.

⁸ "Hageia, yad hagnö, 'Bi Kub! Ne ban?' ö ginö.

"Hagainö, haga, 'Yad bi Jisas Nasared nitbö; yip pör gi naj gabön u nöp hagabin,' a ga. ⁹ Bi yad aip araino gau, mailö kub u niñla u pen manö magö yip haga u apdi niñagla.

¹⁰ "Yad pen hagnö, 'Bi Kub. Nihön ginam?' ö ginö.

"Hagainö, yip haga, 'Ne urakmön, Damaskas ammön, bi ap apöm, nihön niñön ginabön u nöp hagnab,'

a ga. ¹¹ Mailö anibu mailö kub yabit göm, amgö yip u böñ nöp we ga. Anig gö, bi yad aip araino gau, yip nitmagö kid u udöm, ut gi Damaskas arno.

¹² "Pen daun kub anibu bi ap mideia. Hib nipe u Ananias. Nipe lo hon u niñ aij göm, hagöp hagöp rö nöp gimidöp. Bi anibu nöp, Juda nibi bi Damaskas mideila gau magöñhalö hagla, 'U bi aij yabit,' a gila. ¹³ Pen nipe yad midainö söl au apöm yip haga, 'Mam Sol. Amgö magö ne kauyan ñil nöñ,' a ga. Anig hagö niñöl gi, adin amgö yad we ga u böñ nöp kamit lö, ñil niñem nip niñnö.

¹⁴ "Anig gö, Ananias yip haga, 'God apis bac bi hon sabe gimidal God u nöp, nöp uda. Udöm, nipe nan nihön nihön ginig gabin a ginab u nöp yamö niñnabön. Nipe gasit niñöb, ne Bi Kamit Aij nipe u waiö niñmön, manö maj migam nipe ke hagainim manö u ne ke waiö niñnabön. ¹⁵ God wög gi ñeb bi midmön, nöp nihön nihön gajip amgö niñban u, manö nihön nihön hagajip apdi niñban u, nibi bi gau magöñhalö kalip hag nitnabön. ¹⁶ Anib u, abad midagaimön. Urakmön, God nip sabe gimön, nitg pakeinabön, nipe nan si nan naj gipan gac u lit gi ke yunab,' a ga.

"Juda nibi bi wasö gau kalip manö aij yad u hag nitmön," a ga

¹⁷ "Anig hagö, haga rö nöp ginö. Hainö Jerusalem i apem, God sabe gep ram u amem, God nip sabe gi midem, naböñ niñnö. ¹⁸ Naböñ niñem, yad Bi Kub niñnö niñöl göm, nipe yip haga, 'Yitid Jerusalem arö gimön, ram minöñ ke gau armön. Nibi bi gai i manö aij yad hageinabön u niñagnaböl,' a ga. *

¹⁹ "Anig hageia, yad hagnö, 'Bi Kub. Kale ke yip niñbal, yad nöd Juda magum gep ram gau ajem, nibi bi nöp niñ udla gau kalip nagit lem,

* 22:3: Ap 5:34 * 22:4: Ap 8:3 * 22:18: Ap 9:29-30 * 22:19: Ap 8:3; 26:9-11

miñu magö nöp pakmidin. * 20 Pen ñin ap bi manö aij ne hagep Sidipen nip kabö ju pak lilo niñöl gem, yad bi nip pak leila gau wañij kale ud ju lila gau abad midem, paj hagnö, a ginö. *

21 “Anig hagainö, Bi Kub yip haga, ‘Yad nöp hag yunö ammön Juda nibi bi wasö milö gau midpal gau arnabön,’ a ga,” a ga. *

Ami bi kub u Pol nip abad mideia

22 Juda nibi bi Pol manö hageia u niñ mid damöm, Juda nibi bi wasö manö u nöp hagajip u niñöm, kale meg magö dap ranöm manö kub yabıl hagöm hagla, “Nip ud al pak lim! Bi unbö rö kamij midagnim,” a gila.

23 Manö kub anig hagöl gi, wañij kale rimnap ud ju löm, hañpıl gau lıhu udlö, lıhu udlö, hañpıl ap rana. 24 Anig geila, ami bi kub yabıl u, bi nıpe rimnap kalıp haga, “Nip dam ram raul miñgan dammim, pakaimim, nibi bi gai i niñön ginig nip manö kub hagaböl il u kalöp hag ñinim,” a ga. 25 Anig hagö, nip pakniñ damöm, nagı adık lila. Pen Pol nıpe ami bi kub söl anıb au urak mideia u nip haga, “Hon Rom nibi bi lo ap anig göl midagöp. Bi Rom nibö kabö göl gau yıharıñ pakagnaböl. Kale nöd manö kub hagöm, manö ud asiköm, ginaböl,” a ga. *

26 Pol anig hagö, ami bi kub anıbu am bi kub yabıl u nip haga, “Ne niñön ginig gabön? Bi anıbu nıpe bi Rom nibö rö,” a ga.

27 Anig hageia, ami bi kub yabıl u apöm, Pol nip haga, “Ne niñö bi Rom nibö rö aka? Yip hagö, niñin,” a ga.

Hageia, Pol haga, “Yau. Niñö, yad bi Rom nibö rö,” a ga.

28 Hageia, ami bi kub yabıl u haga, “Yad mani kub yabıl u yuem me, Rom bi midpin,” a ga.

Hageia, Pol pen haga, “Yip Rom nibö rö yag daula u me, yad bi Rom nibö rö midpin,” a ga.

29 Pol anig hageia, bi nip nagı lila gau piñin gila. Ami bi kub yabıl u, “Bi i Rom nibö rö u pen nip nagı libin,” a göm, u rö nöp piñin ga. *

30 Ruö pen ami bi kub yabıl u, Juda kai Pol nip manö niñön hagaböl u niñ aij gin, a göm, God nan sabe gep bi kub gau abe, Juda kansol bi gau magöñhalö abe, auim a gö, ap magum gılö niñöl gi, Pol nip am hubık gi dapöm, mideila an au la.

23

Pol Juda Kansol kub bi gau kalıp manö haga

1 Pol nıpe Juda Kansol kub bi anıb gau kalıp niñ ij halö löm haga, “Mam bi. Yad God hagöp rö pör gıpin u me, gası milö niñöl gem midagpin,” a ga.

2 Pol anig hageia, Ananias, bi God nip nan sabe gep bi kub yabıl u, bi söl au mideila gau kalıp haga, “Maj hañ nip pakmim,” a ga. * 3 Anig hageia, Pol Ananias nip haga, “Ne mulu sıgi lauöl midpan. Nibi bi gau nöp niñlö, bi aij rö midpan u pen gası magö ne niñban u naij yabıl göp. Anig hagpan anıbu, God nöp pen pe paknab. Hon Juda gıpun rö niñmön, yip manö kub hagpan u pen Juda gıpun adö u arö gimön, ‘Nip hañwañö pakim,’ a gıpan,” a ga. *

4 Pol anig hageia, bi söl au mideila anıb gau hagla, “God nip nan sabe gep bi kub yabıl u nip hag juabön aka?” gila.

5 Hageia, Pol pen pe haga, “Mam bi. Nıpe God nip nan sabe gep bi kub yabıl hagöp a gem niñagpin. God Manö u kalı kılın riköm hagla, ‘Bi kub kale gau kalıp hag juagmim, wasö,’ gila,” a ga. *

6-8 Pen Pol nıpe niña, bi Kansol kub mideila anıb gau rimnap Sadyusi nibi bi niñla rö niñla,

* 22:20: Ap 8:1 * 22:21: Ap 9:15 * 22:25: Ap 16:37 * 22:29: Ap 16:38 * 23:2: Jon 18:22-23 * 23:3: Mad 23:27 * 23:5: Eks 22:28

rinnap Perisi nibi bi niŋla rö niŋla. Bi Sadyusi gau gasi kale u niŋöm hagnidäl, “Ejol gau midagpal. Ana midagöp. Nibi bi gau umöm, böŋ nöp umöm, urakagnaböl,” a gimidäl. Pen bi Perisi gau unbö gasi niŋagmidäl. Gasi kale u niŋöm hagnidäl, “Ejol gau midpal. Ana midöp. Nibi bi gau umöm, böŋ nöp umöm wasö, uraknaböl,” a gimidäl. Pol nipe yam ke ke mideila anibu niŋöm, manö kub hagöm, haga, “Mam bi. Bac bi yad gau magöŋhalö Perisi nibö; yad u rö nöp Perisi nibö nöp. Yad nibi bi umöm uraknaböl manö hagnö u me, yip pen manö kub hagaböl,” a ga. Anig hageia, bi Sadyusi Kansol kub gau asik ke ke löm, bi Perisi Kansol kub gau asik ke ke löm, manö pen pen hagla. * 9 Manö pen pen hagöm, manö blatö göm, manö hauŋ gila. Hageila, Perisi kai bi lo hag ñeb bi kale rinnap uraköm, manö pen pen hagöm, hagla, “Bi i nan naij ap göp, a gun, hagagabun. Nipe Damaskas areia ñin u, ana ap aka ejol ap nip hagö niŋa rö löp; hon niŋagpun,” a gila. 10 Anig hagöm, pen pen hag ud areila niŋöm, ami bi kub yabıl u niŋöm, midö midö anig hag damöm Pol nip ud gi dö gi adiŋ adiŋ löl rö löp, a göm, ami bi nipe gau kalip hagö, Pol nip uŋ gi dam ram kub raul kale dap lila.

11 Pen ñin anibu sib aŋ yaŋ Bi Kub apöm Pol mideia sölu urak midöm haga, “Gasi halö midaimön. Manö aij yad u Jerusalem i hagpan rö, daun kub Rom ammön, u rö nöp hagnabön,” a ga. *

Pol nip al pak linabun, a gila

12-13 Ruö pen Juda bi ñinjuöl mihöp rö ap magum göm, manö hag adö añi löm hagla, “Hon Pol nip böŋ nöp al pak linabun. Nip al pak lagpun magö i, nan niŋagun, ñig niŋagnabun!” a gila. 14 Anig hagöm, am God nip nan sabe gep bi kub

gau abe, bi manö ud asikep gau abe, kalip hagla, “Hon manö klö manö niŋö niŋö God nip hagpun. Nan magö niŋagnabun; Pol nip böŋ nöp al pak lun me, hainö nan niŋnabun. 15 Anib u, kale abe Juda Kansol kub bi gau abe, Rom ami bi kub yabıl u nip manö yumim, piral hagnim, ‘Pol nip uŋ gi i daube, nip manö rinnap halö hag niŋ aij gun!’ a gimim. Kale piral anig hageinabim, hon uŋniŋ lı midun, i auö niŋöl gun, nip böŋ nöp al pak linabun,” a gila. *

16 Pen Pol pi yiŋ nipe u, Pol nip paknig gila manö anibu niŋöm, nibap Pol nip dam lila ram u amöm, nip hag ña.

17 Hag ñö, Pol niŋöm, ami bi kalip abad mideia bi ap wiñ alö, aueia, nip haga, “Bi praj i manö nipe ap midöp. Nip uŋ gi ami bi kub yabıl midöp u arö, manö anibu hagan,” a ga. 18 Pol hagö, ami bi anibu pi yiŋ nipe anibu nip uŋ gi ami bi kub yabıl mideia u ammil, haga, “Bi nagıman Pol u hagöp, ‘Bi praj i manö ap midöp niŋöm nip uŋ gi dam ami bi kub yabıl midöp u arö, manö anibu hagan,’ a gajip, nip uŋ gi dauabin i,” a ga.

19 Anig hagö, ami bi kub yabıl u, nibi bi rinnap niŋnaböl, a göm, ñi anibu nip ñimago kid u udöm, uŋ gi ke ke goŋ gau amöm, haga, “Yip manö hagnig gabön u hag,” a ga.

20 Hageia, ñi praj anibu haga, “Juda bi gau rol nöp manö yuöm, piral hagnaböl, ‘Pol nip dam Juda Kansol kub midpal u auaimön, manö rinnap halö hag niŋ aij gun,’ a ginaböl. 21 Anib u, manö kale hagaiöl u niŋagmön, wasö. Bi kale ñinjuöl mihöp rö Pol nip al pak lun nöp me, kauyaŋ nan magö niŋun ñig niŋun ginabun, a göm, manö hag libal. Kale manö nöp u niŋun, anig gun, a göm, abad midpal,” a ga.

22 Ñi praj anig hageia, ami bi kub yabıl u niŋöm, nip hag yuöl gi haga, “Nibi bi rinnap kalip niŋmön, ‘Ami

* 23:6-8: Mad 22:23; Ap 26:5 * 23:11: Ap 27:24; 28:16,23 * 23:15: Ap 25:3

bɪ kub yabɪt u nɪp anɪg anɪg gɪ hagem auabin, a gɪmɔn, hagagmɔn, wasɔ yabɪt,” a gɔm kabɔ la.

Pol gapman bɪ kub Piliks mɪdeia ara

²³ Ami bɪ kub yabɪt u anɪg hagɔm, ami bɪ abad mɪdep nɪpe mɪhau kalɪp wɪn alɔ, aulɔ, haga, “Ami bɪ gau nɪnjuɔl unbɔ sɪduŋ laŋ (200) udmil, ami bɪ kaj hos adɔ asɪk gɔl pen pen gɪpal gau nɪnjuɔl mɪhau nɪgan adɔ gɪ da unbɔ sɪduŋ laŋ (70) udmil, ami bɪ wim gasaɪ pen pen gɪpal gau nɪnjuɔl unbɔ sɪduŋ laŋ (200) udmil, mɪnɪ sɪb aŋ yaŋ nɔp Sisaria armil. ²⁴ Pol nɪp kaj hos rɪmnap halɔ nɪmɔn, nɪp ut gɪ dam aij gɪmil, gapman bɪ kub Piliks mɪdɔp u yumil, aumil,” a ga.

²⁵ Anɪg hagɔm, nɪpe bɪ kub Piliks nɪp kɔp ap kalɪ klɪn rɪka:

²⁶ Yad Klodias Lisias. Nɔp gapman bɪ kub Piliks kɔp i kalɪ klɪn rɪkabin.

Ne mɪdpan?

²⁷ Bɪ nɔp yuabin i, Juda nɪbi bɪ nɪp ud sɪsɪ lɔm, pak lɪnɪg geila, pen yad nɪŋnɔ nɪpe bɪ Rom nɪbɔ rɔ u nɪŋem me, ami bɪ yad rɪmnap aip am nɪp ut gɪ daunɔ. * ²⁸ Dapem, nɪp al pak lɪnɪg gɪla manɔ ɪt anɪbu nɪŋnam, a gem, nɪp dam Juda Kansol kub manɔ hagep kale au amem nɪŋnɔ, * ²⁹ Juda nɪbi bɪ kale gɪpal rɔ lo manɔ adɔ rɪmnap nɔp mɪdeia. Pen nɪpe nan rɪmnap gɔ, nɪp bɔŋ nɔp al pak lep aka nagi lep manɔ ɪt ap mɪdageia. ³⁰ Pen manɔ ap hagla, ‘Bɪ anɪbu nɪp utɪŋɪn lun, alnabun,’ a gɪla nɪŋem, ne mɪdpan u yuabin. Bɪ nɪp manɔ hagal anɪb gau rɪmnap hag yunɔ, amɔm, nɔp manɔ ɪt anɪbu hagnabɔl.

Manɔ hagpin me u. *

³¹ Ami bɪ kub yabɪt u anɪg hagɔm, kɔp anɪbu gɪ nɔ, ami bɪ gau Pol nɪp sɪbɔn yaŋ nɔp ut gɪ damɔm, daun kub Adipadris amjakla. ³² Ruɔ ami bɪ ɪt ajmɪdal gau magɔŋhalɔ adɔ gɪ Jerusalem arla. Ami bɪ kaj hos

adɔ asɪk gɔm pen pen gɪmɪdal gau nɔp Pol nɪp dam daun kub Sisaria arla. ³³ Sisaria amjakɔm, am kɔp dauajal u, gapna ram mɪnɔŋ anɪbu abad mɪdmɪdɔp u nɪp kɔp anɪbu nɔm, Pol nɪmagɔ adɔ nɪpe u lɪla. ³⁴ Gapna nɪpe kɔp anɪbu amgɔ lɪ nɪŋɔm, Pol nɪp haga, “Ram mɪnɔŋ ne gai nɪbɔ?” ɔ ga. Hageia, Pol haga, “Yad Silisia Propins nɪbɔ,” a ga. ³⁵ Pol Silisia Propins nɪbɔ bɪ mɪdeia manɔ u nɪŋɔm, bɪ kub nɪp haga, “Bɪ nɔp manɔ hagnabɔl gau aueinabɔl, manɔ kub ne hagnabun,” a ga. Anɪg hagɔm, bɪ nɪpe rɪmnap kalɪp haga, “Nɪp dam Herod ram kub gɪ la u lɪmim, abad mɪd aij gɪmim,” a ga.

24

Juda bɪ kub gau Pol nɪp manɔ kub hagla

¹ Pol nɪp dam Herod ram gɪ la u lɪlɔ, nɪn unbɔ yɪgwo mɪlɔ u mɪdeia. Ruɔ mamɪd nɪn u, God nɪp nan sabe gep bɪ kub yabɪt Ananias, daun kub Sisaria u arnɪg, bɪ manɔ ud asɪkep rɪmnap ut gɪ, bɪ manɔ hagep kale Dedalas aip Sisaria arla. Manɔ kub hagep ram u amɔm, kale gapman bɪ kub Gapna Piliks u nɪp, Pol anɪg gɔl anɪg gɔl ga u manɔ kub hagnɪg gabun, a gɪla. ² Pol ram raul u daulɔ nɪŋɔl gɪ, bɪ manɔ hagep Dedalas Gapna Piliks nɪp haga, “Ne me mɪlɔ padɔ hanɪp abad mɪdajan, pen pen gun gɪ gagun, mɪd aij gɪpun. Ne gasɪ nɪŋ aij gɪmɔn gajan u me, ram mɪnɔŋ hon i nan aij nan hain nɪbɔ waiɔ lɔp u, hon mɪd aij gɪpun. ³ Ram mɪnɔŋ hon i rɪgɔŋ rɪgɔŋ gau magɔŋhalɔ pɔr nɔp gɪ aij gabɔn anɪbu nɪŋun hon nɔp aij yabɪt a gabun. ⁴ Pen nɔp manɔ mɪlɔ kub hagagnabin. Manɔ utep magɔ ap hagnɪg gabin u, rɪmɪd pak nɪŋmɔn.

⁵ “Bɪ aui mɪdɔp i, hon nɪŋbun nɪpe pɔr nɔp gɪ naj gɔp. Nɪbi bɪ gau kalɪp manɔ piral hagɔ, kale manɔ piral anɪbu nɪŋ udɔm, nɪpe gɪ naj gɔp rɔ anɪg unbɔ rɔ nɔp gɪ naj gɪpal. Ram

* **23:27:** Ap 21:30-33; 22:25-27 * **23:28:** Ap 22:30 * **23:30:** Ap 24:5-8

minöŋ ke gau gau magöŋhalö ajom manö piral hagöm, Juda kai kalip ud asik ke ke lö niŋöl göm, kale gapman manö hag juöm, pen pen gipal. Niŋi bi Jisas bi Nasared niŋbö u niŋ niŋ udpal gau, bi kub kale ap me anibu. * 6-7 Niŋpe God sabe gep ram gi naij ginig geia, hon niŋun niŋ ud sis lun nan hanip gi naij ga anibu lo hon ke manö kub hagnig gaino, ami bi kub yabit Lisias kal ju apöm, * 8 niŋ damöm haga, 'Bi u niŋ manö kub hagnig gipal gau, bi kub Piliks midöp au amöm, manö kub hagöl,' a ga. Anig hagö me, hon miŋi aubun. Manö anibu Pol niŋ hag niŋaimön, niŋpe ke, niŋ manö kub hagnun manö it u hagö, niŋnabön," a ga.

⁹ Dedalas anig hagaiö, bi Juda ap mideila gau, manö niŋpe haga adö u nöŋ hagöm, hagla, "Niŋjö yabit hagöp," a gila.

Pol gapna Piliks niŋ manö haga

¹⁰ Gapna Piliks niŋpe niŋmagö dap ranöl göm, Pol niŋ, manö hag, a gö, Pol haga, "Ne mi iru nöŋ ram minöŋ i abad midmön, niŋ aij gimön, manö ud asik aij gipan rö, yijig göl nöŋ hagnabön. Anib u niŋem yip aij gö niŋöl gem nöŋ manö hagabin. ¹¹ Ne bi gau kalip hag niŋaimön, hagnaböl niŋ unbö migang lan araga nöŋ, yad Jerusalem aramem, God sabe gep ram u sabe ginabin, a gem, arnö. ¹² Yad niŋi bi rimnap udem, God sabe gep ram u aka Juda magum gep ram gau aka Jerusalem an u, hibur naij gep rö manö rimnap hagnö, wasö. ¹³ Yip miŋi manö kub hagaböl u, ne niŋnabön manö it ap midageinab, wasö. ¹⁴ Pen nöŋ manö ap waiö hagnig gabin. Yip hagla, 'Pol hon Juda gipun u rö rimnap gagöp; niŋpe pir alöm, Adan gison niŋbö u arab,' a gipal. Yip Adan gison niŋbö ajab, a gipal u, niŋjö hagnal. Yad Adan gison niŋbö ajem, bac bi sabe gimidal God añi anibu nöŋ sabe gimidin. Mosi Lo manö

kalik kliŋ rika u abe, bi God manö hagep gau manö kalik kliŋ rikla u abe, magöŋhalö niŋ udöl gi midpin. ¹⁵ Bi Juda aui midpal, niŋi bi aij gau abe, niŋi bi naij gau abe, magöŋhalö umöm uraknaböl, a göm niŋbal rö u, yad u rö nöŋ niŋbin. * ¹⁶ God aip am mideinabin, a gem, yad haŋöwaŋö gagin, wasö. God niŋöm aka niŋi bi gau niŋöm, Pol kabö rö gagöp, a ginaböl u niŋem, pör niŋ aij gem, mid aij gipin.

¹⁷ "Pen yad mi rimnap Jerusalem aragnö. Pen niŋi bi yad nan midagöp gau kalip mani rimnap niŋem, God niŋ nan sabe gi niŋ, a gem, Jerusalem arnö. ¹⁸ Jerusalem amem, hon Juda bi God amgö ilö mid aij gun, a gun, niŋhön niŋhön gimidun u, ginö. Anig gi pis gem, God niŋ nan sabe gi niŋ, a gem, God sabe gep ram u am midainö. Anig göl gi midainö u, bi aui kale apöm yip niŋla. Pen niŋi bi iru nöŋ yad aip ap midageila. Pen pen hagep manö rimnap hagnö. * ¹⁹ Pen Juda niŋi bi Esia Propins niŋbö gau Jerusalem apöm, God sabe gep ram au mideila. Manö kale midaiöp u, kale aui apöm, manö anibu hagblap. ²⁰ Auagpal u, bi Juda Kansol kub gai i yip Jerusalem manö kub hagöm, yad nan naij ginö manö it niŋla u haglö, ne nöŋ! ²¹ Pen yip manö kub hagla niŋ u, yad manö añi ap nöŋ hagnö. Meg migang dap ranem hagnö, 'Yad niŋi bi umöm uraknaböl, a gem, gasi u nöŋ niŋbin u me, yip manö kub hagabim i,' a ginö," a ga. *

²² Pol anig hagö niŋöl göm, Gapna Piliks, Adan u a gimidal manö u niŋ aij ga u me, Juda bi gau manö hageila u udagöm, haga, "Hainö ami bi kub yabit u Lisias auö, manö niŋpe u niŋem, manö anibu hagnabin," a ga. * ²³ Anig hagöm, bi nagiman kai kalip abad mideia u niŋ haga, "Pol niŋ abad mid aij gimön; niŋ böŋ nöŋ nagipidön lagmön. Niŋpe nan

* 24:5: Ap 17:6 * 24:6-7: Ap 21:28-30 * 24:15: Jon 5:28-29 * 24:18: Ap 21:12-28 * 24:21: Ap 23:6 * 24:22: Ap 23:26

rɪmnap mɪdagain+m, nɪbi bɪ nɪpe gau kalɪp hag nɪŋö, nɪp ñöl,” a ga.

Pol mɪ mɪhöp nagɪ mɪdeia

²⁴ Ñɪn pro bad ap arö, ñɪn ap Piliks nɪbin nɪpe Drusila aip aulö. Nɪbi Drusila anɪbu nɪpe Juda nɪbö nɪbi. Pen kale ber apɪl, nugmul nɪpe Pol nɪp wɪñ alö, apöm, Kraiss Jisas nɪp aigöl göm nɪŋ uɔpal manö u hagö, Piliks nɪŋ mɪdeia. ²⁵ Pol nɪpe manö hag damöl gɪ, hon aigöl gun gɪ aij gɪnabun manö u abe, hon aigöl gun hibur gasɪ mɪdmagö hon gasɪ göp rö nöp gagnabun manö u abe, God hainö hanɪp manö kub hagnab manö u abe Piliks nɪp haga. Pen Pol anɪg hagö, Gapna Piliks manö anɪbu nɪŋöm, pɪñɪŋ göm, Pol nɪp haga, “Ne mɪñi am mɪdaimön. Hainö yad ñɪn ap nöp wɪñ alnö, aumön,” a ga. ²⁶ Pen gapman bɪ kub anɪbu, gasɪ nɪpe ke gau nöp nɪŋa, “Yad Pol nɪp pör pör wɪñ alnabin u, nɪpe pen gasɪ nɪŋnab, ‘Yad bɪ i nɪp agamɪj mani rɪmnap ñɪnö, hagö, arnam,’ a göm, yɪp mani rɪmnap ñɪnab,” a gɪ gasɪ u nɪŋa. Pen gasɪ anɪbu nöp nɪŋ mɪdöm, Pol nɪp dugo ruö wɪñ alö, apöm, manö hagnɪdil.

²⁷ Mɪ mɪhöp pɪs ga nɪŋöm bɪ ne Posias Pesdas, Piliks kuö nɪp udöm, ram mɪnönŋ anɪbu gapna mɪdeia. Pen Piliks, Juda kai yɪp bɪ aij a gɪnaböl u aij a göm, Pol nagɪ mɪdeia u hubɪkaga.

25

Pesdas Pol nɪp manö kub nɪŋa

¹ Pen Pesdas daun kub Sisaria u am gapna wög anɪbu udöm, ñɪn mɪhau nɪganŋ nöp mɪdöm, Jerusalem ara. ²⁻³ Pesdas Jerusalem arö nɪŋöl göm, God nɪp nan sabe gep bɪ kub gau abe, Juda bɪ kub rɪmnap abe nɪp am nɪŋöm, Pol anɪg göl anɪg göl gɪ naij ga manö anɪbu nɪp hagla. Juda bɪ gau kale ke agamɪj manö adö añi hagöm, Pol nɪp adan an au ulɪŋɪn lun, al pak lɪnabun, a göm, hagla, “Hanɪp mög

nɪŋmön, bɪ ne rɪmnap hagaimön, Pol nɪp yɪŋɪd ul gɪ Jerusalem dauöl,” a gɪla. * ⁴ Anɪg hageila, Pesdas haga, “Pol nagɪ mɪdöp Sisaria. Anɪb u, yad Sisaria arnɪg gabin rö, ⁵ nɪp manö rɪmnap mɪdain+m, bɪ kub kale rɪmnap hagpe, yad aip Sisaria amöm, nɪp manö kub hagöl,” a ga.

⁶ Pesdas anɪg hagöm, ñɪn raleb jɪŋ aka sɪduŋ laŋ halö Jerusalem mɪdöm, ado gɪ Sisaria ara. Ruö, Pesdas nɪpe manö kub hagep ram raul mɪgan u amöm, Pol nɪp dauim, a ga. ⁷ Pol nɪp daueila, Juda bɪ Jerusalem nɪbö aula gau apöm nɪp bɪnɪg gɪgabö göm, manö adö ke ke iru nöp hagla. Pen manö hagla adö anɪb gau manö il mɪdö, hagagla. *

⁸ Kale manö hageila, Pol uraköm pen haga, “Yad Juda nɪbi bɪ lo manö kale u rɪb rɪkagɪn; yad God sabe gep ram u nan naij ap gagɪn; yad Rom Empra Sisa nɪp manö naij ap hagagɪn,” a ga.

⁹ Hageia, bɪ kub Pesdas, Juda nɪbi bɪ gau yɪp bɪ aij a gɪnaböl u aij, a göm, Pol nɪp hag nɪŋöm, haga, “Manö kub hagabun anɪbi, Jerusalem amun hagun aka?” ga.

¹⁰ Hageia, Pol haga, “Mɪñi Sisa manö kub adö nɪpe u hadö mɪdpin. Yad Juda nɪbi bɪ kalɪp nan naij ap gagpin u, ne u rö nöp hadö nɪŋban.

¹¹ Pen nan naij ap gɪnö, yɪp manö kub hagöm, al pak lun, a gɪblap u, pɪñɪŋ gabnep; anɪb u yɪp al pakblap. Pen manö kub hagöm, manö il ap mɪdagöp u, bɪ ap yɪp Juda nɪbi bɪ kalɪp ñɪn+m rö lagöp. Anɪb u, ne yɪp Sisa mɪdöp u yuö, nɪpe ke manö anɪbi nɪŋnab,” a ga.

¹² Pol anɪg hagö, bɪ kub Pesdas am bɪ nɪpe gau aip manö anɪbu hag amɪl apɪl göm, ado gɪ apöm, haga, “‘Sisa manö kub yad u nɪŋnab,’ a gan u me, nöp Sisa mɪdöp u hag yunabin,” a ga.

Kɪŋ Agripa aip nɪñɪn nɪpe Benis aip

¹³ Pen yöp ñɪn mɪhöp lugö nɪŋöl gɪ, Kɪŋ Agripa aip nɪñɪn nɪpe Benis

* 25:2-3: Ap 23:15; 24:1 * 25:7: Ap 24:5-6

aip, Pesdas gısön nöp gapna aua rö nıp am nıñul a gımil, Sisaria ammil, Pesdas aip ñın bad rapın ap mıdailö.

¹⁴ Kale ñın iru rö au mıdnıg gılo nıñöl gı, Pesdas nıpe Kiñ Agripa nıp haga, “Nöd Piliks gapna mıdeia ñın u, nıpe bı ap nagı la. Pen gapna wög nıpe u arö göm, bı anıbu nagı lep ka u arık ara. * ¹⁵ Yad Jerusalem arainö, bı Juda God nıp nan sabe gep bı kub gau abe, Juda nıbi bı manö ud asıkep bı kub gau abe, bı anıbu nıp yıp manö kub hagöm, hagla, ‘Ne hagnön, Pol nıp al pak lılan,’ a gıla.

¹⁶ Pen manö ıf ap hagageila nıñöm yad kalıp hagnö, ‘Hon Rom nıbi bı lo ap anıg göl mıdagöp. Nıbi bı yıharıñ al pakagun. Manö kub hagun nıñöm bı manö mıdainım gau amöm, bı kalıp gı naij ga amgö ilö nıpe au manö waiö hageinaböl; nıpe manö pen hageinab; manö ıf ap mıdeinab u, nıp al pak löl a gınabun,’ a gınö.

¹⁷ Anıg hagem, Juda bı gau yad aip Sisaria i apem, ruö me, am manö kub hagep ram raul mıgan u asıkem, Pol nıp am dauim a gınö, daula.

¹⁸ Yad gası nıñnö e, manö kub yabıl mıdöp, a gınö u pen manö kub hagla gau manö haglö nıñöl gem nıñnö manö kub mıdageia, wasö. ¹⁹ Kale yıharıñ hagla, ‘God manö u, hon hag aij gıpun rö hagagöp. Pen bı Jisas u hadö uma u pen Pol hagöp nıpe kamıñ mıdöp a göp,’ a gıla.

²⁰ Manö hageila u yad nıñ aij gagpin rö, Pol nıp hag nıñnö, ‘Ne Jerusalem areinabön, nöp manö kub hagnaböl aka?’ gınö. ²¹ Hagainö, nıpe wasö ga. Nıpe haga, ‘Yad nagı mıdeinabin. Hainö Empra Sisa nıpe ke manö anıbu hagnab,’ a ga. Anıg hagö, yad nıp Sisa mıdöp gau yunabin, a gem, nagı lıbin rö mıdöp,” a ga.

²² Pesdas anıg hageia, Kiñ Agripa haga, “Pesdas. Bı anıbu manö nıpe ke hagö, yad nıñnabin,” a ga. Hageia haga, “Anıb u, rol nıñnabön,” a ga.

²³ Anıg hagö, ruö, Agripa nıñın Benis aip, waıtıj aij aij nöp yımmil,

ami bı kub rımnab abe, bı kub yabıl rımnab abe ut göm, nıbi bı kub auabun, a göm, ñıñı löl gı manö kub nıñeb ram raul mıgan u arla. Ap mıdlö nıñöl göm, Pesdas bı nıpe rımnab kalıp haga, “Pol nıp am dauim,” a ga. ²⁴ Hagö, daueila, Pesdas haga, “Kiñ Agripa abe, nıbi bı ap mıdpim gai i abe, bı i nıp nıñim. Juda nıbi bı nıp manö kub hagöm, bı anıbi böñ nöp al pak lep, a gıpal. Yad Jerusalem mıdainö, yıp anıg unbö nöp hagla. Aui auajın, unbö nöp hagla. ²⁵ Yad nıñbin, nıbi bı gau nan naij yabıl gılo, ñın rımnab al pak lıbal u pen bı i nıp manö kub hagem nıñnö, nan anıbu rö ap gaga, wasö. Pen nıpe ke haga, ‘Empra nıpe ke manö yad hagnab,’ a ga. Anıb u me, yad nıp Sisa nıp yunıg gabin. ²⁶ Bı anıbi Empra nıp hag yunabin u pen nıpe nan nıñnön nıñnön göp manö ıf u, köp halö kalı kılın rık ñınam rö lagöp. Anıb u, ne Kiñ Agripa abe, nıbi bı rımnab gai i abe, bı anıbi nan nıñnön nıñnön göp manö ıf u nıñnabin. Kale manö nıpe u nıñmim, manö ıf magö u yıp hagnabin yad kalı kılın rıkem, Sisa mıdöp au yunam. ²⁷ Pen gası yad nıñbin u, bı nagıman Sisa mıdöp au yıharıñ yuem, lo nıñnön nıñnön rıb rıka u hagagnabin u, aij gagöp, wasö,” ga.

26

Pol Kiñ Agripa nıp manö haga

¹ Pen Kiñ Agripa Pol nıp haga, “Yad nöp apdı nıñöl mıdpin, manö hag!” a ga.

Anıg hagö, Pol ñımagö dap ranöl göm haga, ² “Kiñ Agripa. Ne nöp apön yıp manö hag, a gajan, Juda nıbi bı manö yıp hagaböl u, nöp hagnıg gabin u, yıp aij göp. ³ Hon Juda nıbi bı gıpun gıpun adö u abe, manö pen pen hagnun hagnun adö u abe, ne magöñhalö hadö nıñban u me, nöp hagnıg gabin i, yıp aij göp. Anıb u, yad manö hagnö, yıp iru nıñnabin.

* 25:14: Ap 24:27

ñinö. Hainö am Jerusalem nibi bi kalip hag ñem, ram minöñ Juda nibi bi midpal gau magöñhalö kalip hag ñem, Juda nibi bi wasö gau hag ñem, ginö. Kalip hag ñem hagnö, 'Nan si nan naij gipim u, nihön ginig anig gipun, a gimim, arö gimim, God nip añi niñ udmim, nan naij gau hadö arö gipun u niñöl a gimim, hagöp rö nöp gimim,' a ginö. ²¹Yad anig ginö u me, ñin ap God sabe gep ram au arainö, Juda bi aui kale yip ud sisi löm, al pak linig gila. ²²Pen God yip pör nöp abad midöp rö, yad uri magö i nöp aui urak midem, manö aij nipe u, nibi bi hib midöp gau abe, nibi bi hib midagöp gau abe hag ñöl gi midpin. Manö hag ñabin anibu, adö ap ke wasö; bi God manö hagep bi gau abe, bi ne Mosi abe, hainö ginab a göm kali kliñ rikla manö u nöp hag ñabin. ²³God manö hagep bi Aisaia God Manö kali kliñ riköm haga, 'Krais apöm, ilön udöm umnab, pen nipe bi nöd nöp kauyan uraknab u me, Juda nibi bi gau abe, Juda nibi bi wasö gau abe niñaböl, God kalip u rö nöp ud kamij yunim rö löp. Anig ginab u nipe kalip mailö rö pak ñinab,' a ga." *

²⁴Pol manö anibu hagö niñöl gi, Gapna Pesdas manö kub hagöm haga, "Pol, ne bi manö adö ke ke niñban rö, nabic jin mo ne mitep göp hau almön hagabön," a ga.

²⁵Hageia, Pol pen haga, "Bi kub aij yad Pesdas. Yad hau alö hagagabin. Gasi niñöl niñ aij gem, manö niñö yabif u hagabin. ²⁶Yad nihön manö hagabin i, Kiñ Agripa nipe ke hadö niñöb. Jisas nip nihön nihön göm manö nihön nihön göm gila u pi göm gagla. Waiö nöp gila u me, yad niñbin, Kiñ Agripa nipe magöñhalö hadö niñöb. Anig gö niñem yad nip piñij gem hagagabin, wasö," ga. ²⁷Pol anig hagöm Kiñ Agripa nip niñöm haga, "Kiñ Agripa. Ne bi God manö hagep gau manö hagla u, niñö hagla, a gimön, gasi niñban aka? Yad

niñbin, manö anibu niñö hagla, a gimön, niñban," a ga.

²⁸Pol anig hagö, Kiñ Agripa pen haga, "Pol. Ne yip, manö pro ap hagnö, Jisas bi nipe ap mideian, a gimön, yip manö anibu hagabön aka?" ga.

²⁹Hageia, Pol haga, "Manö ulep hagnam aka manö mlö hagnam, yad gasi añi ap nöp niñem, God nip sabe gem hagabin, ne abe, nibi bi manö hagabin niñaböl gai i magöñhalö abe, yad midpin rö midaiim, a gem, sabe gabin. Pen yip sen adikpal rö kalöp lö, a gem, sabe gagabin," a ga.

³⁰⁻³¹Pol anig hagö, Kiñ Agripa u, Gapna Pesdas u, Agripa niñin Benis u, nibi bi mideila gau magöñhalö uraköm, höñ amöm, hagla, "Nibi bi rimnap gi naij gilö me, manö kub hagöm, rimnap nagilöm, rimnap böñ nöp al pak linaböl. Pen bi i nan naij ap gagöp, wasö," gila.

³²Anig hagöm, Kiñ Agripa nipe Pesdas nip haga, "Miñi nagilöp ram arö göm höñ arböp u pen nipe, 'Sisa manö kub yad niñab,' a göp u me, nagil midöm, bi kub Sisa midöp u arnab," a ga.

27

Pol Rom arnig göm ñig magib uda

¹Gapna Pesdas Pol Rom uri arnim a göm hagö, ami bi gau abad midep bi kub Julias u, Pol abe nagiman bi rimnap halö abe udöm abad mideia. Ami bi anib gau kalip "Empra Ami Bi Nipe" a gimidal. ²Pen ñin anibu, ñig magib ram minöñ Adramidiam nibö u, Esia Propins arnig göm, Sisaria am pidöñ ga. Anib u, ñig magib anibu udun ñig an yan arno. Bi daun kub Desalonaika, Masedonia Propins au nibö bi ap aip arno. Hib nipe u Arisdakas. *

³Ruö daun kub Saidon amjak am pidöñ gino. Julias Pol nip ud aij göm haga, "Am mideimam bi kalip niñmön, nöp nan nihön midagainim

* 26:23: Luk 24:44-47; 1Ko 15:20 * 27:2: Ap 19:29

gau nöp ñöl,” a ga. ⁴ Pen hon Saidon arik arnig gun niņno, yigön kub yabił u apöm, ñig solwara u abe ral auaia. Anig gö, ram m+nöj ñig r+ib gus ga airan Saipras böj lau arno. ⁵ Anig gun, am am Silisia Propins hil gun, am ram m+nöj Pampilia hil gun, am Lisia Propins amun, daun kub Maira amjak p+döj g+ino. ⁶ Amjak p+döj gun, ami bi kub bi nag+man gau kalip abad m+deia u niņa, ñig mag+ib Aleksadria n+bö ap ram m+nöj Idali arnig geia. An+bu u, niþe han+þ hagö, ñig mag+ib an+bu arno. ⁷ Ñig mag+ib an+bu amun, ñig aņ kub yaņ amun, hain hain nöp uþham am am daun kub Kinidos amjakno. Pen yigön kub auageia niņöm y+jig göl arep rö laga. An+bu u me, böj lau nöp am am ram m+nöj Salmoni hil gun, ram m+nöj ñig r+ib gus ga airan Krir ba lau nöp amun, ⁸ uþham am am ram m+nöj pro ñig goł au ap, “Ñig Mag+ib M+id Aij Gep Kuö,” a g+m+idal, amjak p+döj g+ino. Ram m+nöj an+bu Lasia daun söl au.

⁹ Hon anig gun, hain hain nöp gi ajno niņöl göm me, Juda n+bi bi nan niņagla ñ+n u ap arö, ñig solwara kub ral auep ñ+n u hadö aua. ¹⁰ Pen Pol niþe kalip haga, “Bi gai i. Arep rö lagöp rö, areinabun u, nan wim wañ+ib nan gau magöñhalö naj göm, ñig mag+ib abe naj gö, hon magöñhalö ñig ñ+nun rö löp,” a ga. ¹¹ Pol anig haga u pen, ñig mag+ib bi wög g+m+idal abad m+dm+döp bi kub u abe, bi ñig mag+ib nap n+bö u abe, manö ke hagailö niņöm, ami bi kub Julias, Pol manö arö göm, manö kalip u uda. ¹² Bi iru nöp hagla, “Ram m+nöj i ram m+nöj naj. Yigön kub udöp ñ+n i, ram m+nöj naj an+bi m+dagaiun; Piniks söl m+döp au am m+daun. Yigön kub auab ñ+n u, ñig mag+ib dam ram m+nöj an+bu lino, naj gagn+m,” a g+la. Piniks daun an+bu, ram m+nöj ñig r+ib gus ga airan Krir m+döp. Ñig mag+ib Piniks aum+döp u, yigön kub sidö auab lau adö aueinab u, ñig mag+ib agam+ij

sidö wad arab lau adö arnab; pen yigön kub sidö wad arab lau adö aueinab u, ñig mag+ib agam+ij sidö auab lau adö arnab.

Yigön kub apöm, ñig solwara rala

¹³ Pen kale anig haglö, au m+idaino niņöl gi, yigön pro pro auaia u niņöm, “Miñi amun arnabun,” a göm, bi ñig mag+ib wög g+m+idal gau, aga yula u t+þ gi udöm, ram m+nöj ñig r+ib gus ga airan Krir ñig goł adö u arno. ¹⁴ Anig gun arno niņöl gi, ad+ñ hadal majö yabił, airan Krir böj lap n+bö, ñig mag+ib arnig g+ino lau adö apöm, ñig mag+ib ud j+inomno ga. ¹⁵ Anig gö, bi ñig mag+ib wög g+m+idal gau niņöm, dam y+jig göl arun, a göm, gi wasö niņöm, arö g+ilö, han+þ halö dam ñig solwara aņ kub gau ud ara. ¹⁶ Hadal anig göm ud arö, am am ram m+nöj ñig r+ib gus ga airan pro Kauda a g+m+idal u, böj lap araino niņöm hadal kub auaia u hain ga. Anig gö niņöl gun, hagno, “Yigön pro auab rö, ñig mag+ib pro bad u udun, ñig mag+ib kub m+igan u ud lun,” a gun, uþham yabił ud lino. ¹⁷ Ñig mag+ib pro bad u ud li aij göm, ñig mag+ib kub u pa jö g+inab rö löp, a göm, ñig mag+ib gau n+bö gau n+bö nag+ ad+köm, t+þ gi li p+döj g+la. Pen, “Yigön kub auab i, ñig mag+ib hon u dam kabö kułup Södis a g+m+idal gau amöm, kabö kułup naj u b+n+ñ gö, naj g+inab,” a göm, sel ad+kla u hub+k yulö, an+n+n gö p+ñ+ñ göl gi arno. ¹⁸ Yigön kub u apöl gi m+deia u me, ruö ñig mag+ib u p+ta gaņ, a göm, wim wañ+ib nan gau ud ñig yula. ¹⁹ Ruö u, u rö nöp, yigön ud nöp m+deia u me, nan n+hön n+hön ñig mag+ib m+id aij gaņ a göm raul m+igan l+lö m+deia u, magöñhalö niņebir ud ñig yaņ yula. ²⁰ Pen hon pör pör sidö gap+ gau niņm+dagun, wasö. Yigön u anig göl udöl nöp m+deia u me, gas+ ap n+ñun, hagno, “Ram m+nöj ap aragnabun; um haknabun,” a gun, gas+ niņno.

²¹ Pen m+lö padö kale nan magö niņm+dagal. Hainö Pol m+deila aņ

au uraköm haga, “B̄i gai i, manö yad hagnö u niᅇbep rö, hon airan Krir nöp midun, wim wañib nan gau ud ñig yaᅇ yuagbnop. ²² Pen yad kalöp hagabin, uri gasi iru niᅇagmim; gasi halö midaimim. Hon ap umagnabun. Ñig magib u nöp böᅇ nöp naij ginab. ²³ Yad God niᅇ wög gi ñeb bi niᅇpe midpin u me, miñi sib yaᅇ God ejol niᅇpe ap yuö, apöm yad midajin söl au apöm yiᅇp hagöp, ²⁴ ‘Pol, ne piñiᅇ gagmön! Midmön, bi kub Sisa midöp au ammön, manö kub niᅇnabön. Pen niᅇbi bi ñig magib raul miᅇgan midpal gau, God kalip u rö nöp abad midö umagnaböl. God niᅇpe nöp möᅇ niᅇjöm, kamiᅇ midep magö kale u nape ñöb,’ a göp. * ²⁵ Anib u, bi gai i, kale piñiᅇ gagmim; gasi halö midaimim. Yad niᅇbin, God niᅇp niᅇ uᅇpin u, niᅇpe hagöp rö nöp ginab. ²⁶ Pen hon am am, ram miᅇnöᅇ ñig riᅇb gus ga airan ap arno, ñig magib kabö kuᅇup biᅇniᅇ gi piᅇdöᅇ ginab,” a ga. *

Ñig magib böᅇ nöp naij ga

²⁷ Pen yiᅇgön u hanip anig göl ud dam dam ñin unbö siᅇduᅇ böᅇ daᅇ ara niᅇjöm sibön yaᅇ me, ñig solwara Edriadik, a gal u, aᅇ au amöl gun, bi ñig magib wög giᅇmidal gau, gasi ap niᅇjöm, söl ram miᅇnöᅇ ap apjaknabun rö löp, a giᅇla. ²⁸ Kale gasi anibu niᅇjöm, kabö kuᅇup söl söl midöp aka göm, nan ñig li niᅇbal ap löm niᅇᅇla miᅇlö kub kub 40 mida mideia. Yöp pro pro magö ap amöm, nan anibu kuöyaᅇ löm niᅇᅇla 30 mida mideia. ²⁹ Anig gö, hon kabö kub haᅇai adö au arun rö löp, a göm, piñiᅇ göm, aga miᅇhau miᅇhau yula niᅇjöm, ñig magib piᅇdöᅇ ga. Piᅇdöᅇ gö niᅇjöl gi, God niᅇp sabe göm hagla, “Ram yiᅇᅇid ruöm siᅇdö laᅇ,” a giᅇla. ³⁰ Pen bi ñig magib wög giᅇmidal gau, ram miᅇnöᅇ ñig riᅇb gus ga airan anibu yöp söl anib au arniᅇg, niᅇbi bi gau niᅇ mideia rö, piral wai ñöm, hagla, “Ñig magib pro u dam

ñig magib nabic lau adö yuun, aga riᅇmnap halö yuun,” a giᅇla. ³¹ Kale piral anig giᅇlö niᅇjöl gi, Pol niᅇjöm, Julias ami bi niᅇpe gau aip kalip haga, “Bi ñig magib wög gaböl i, kale ñig magib pro u udöm piᅇniᅇ gi areinaböl u, kale magöᅇhalö um haknabim,” a ga. ³² Pol anig hagö, ami bi gau, ñig magib ñig yaᅇ yuniᅇ geila nagi u, böᅇ nöp riᅇb gi dö gi yulö, ñig aᅇ yaᅇ luga.

³³ Pen ram runig ga magö u, Pol kalip haga, “Ñin unbö siᅇduᅇ böᅇ daᅇ u gasi iru niᅇjmim, nan magö niᅇᅇagmim, yiᅇharᅇᅇ nöp midpim. ³⁴ Anib u, uri nan riᅇmnap niᅇjmim. Wasö u, aige göl giᅇmim mideinabim. Niᅇbi bi aᅇni ap nabic uᅇ aᅇni ap lugagnab,” a ga. ³⁵ Pol anig hagöm, bred riᅇmnap udöm, kale mideia aᅇ au God niᅇp aij a göm, ud jö göm, nan riᅇmnap niᅇᅇa. ³⁶ Pol niᅇpe niᅇjöl niᅇjöl göm, kale u rö nöp hibur aij gö, nan riᅇmnap ud niᅇᅇla. ³⁷ Hon söl ñin juöl unbö siᅇduᅇ böᅇ daᅇ (276) niᅇbi bi ñig magib miᅇgan anibu midaino. ³⁸ Pen nan niᅇᅇ piᅇs gun, ñig magib piᅇta gaᅇ, a gun, wid mideia gau ud ñig yaᅇ yuno.

³⁹ Ram ruö niᅇjöl gun, ram miᅇnöᅇ anibu niᅇᅇno. Pen bi ñig magib wög giᅇmidal gau ram miᅇnöᅇ anibu niᅇhön, a göm, niᅇᅇagla. Pen kale niᅇᅇla, ñig solwara lajiᅇ waj hak ara u, kabö kuᅇup aij nöp mideia lau u me, hagla, “Ñig magib adö anibu kabö rö arnabun,” a giᅇla. ⁴⁰ Anib u, ñig magib aga yula nagi gau böᅇ nöp riᅇb gi dö göm, ñig magib böᅇ böᅇ liᅇla siᅇdia miᅇhau hubik paliöm, sel kub u hubik liᅇla u, kauyaᅇ dap ran adiköm, hadla. ⁴¹ Am am me, ñig magib mulu adᅇᅇ u, kabö kuᅇup adö u biᅇniᅇ göm, paköl gi piᅇdöᅇ ga. Anig göl paköl gi piᅇdöᅇ gö, ñig solwara u ral apöm, ñig magib himgan adᅇᅇ böᅇ nöp pa jö ma jö gi ud ara.

⁴² Anig gö, ami bi riᅇmnap apöm, bi kub kale Julias niᅇp hagla, “Ñig magib i naij gab. Bi nagiman gau piñiᅇᅇ

* 27:24: Ap 23:11 * 27:26: Ap 28:1

gi arlö, hanip hag ginaböl. Anib u, kalip al pak lun,” a gila. ⁴³ Anig hagla u pen Julias, Pol nip gasi ninjom, kalip waso gom, haga, “Bi nig utan pirik ninbal gau nod nig utan pirik aröl. ⁴⁴ Haino bi nig utan pirik ninagpal gau, mab po nabon nabon gau udom, ud sisi lom aröl,” a ga. Hagö, haga rö nop gino. Bi ap nig ninagno; magonhalo kamij arno.

28

Pol ram minonj Molda am mideia

¹ Pen hon ram minonj nig rib gus ga anibu arno, nibi bi anib gau mideila gau hanip hagla, “Ram minonj i Molda,” a gila. ² Anig hagom, hanip udom gi aij gila. Hanip monj al kila ga rö, hanip ud aij gom, mab dap laulö, mali aij gino. * ³ Pol pen am mab lö lö rimnap ihu dapom lauö ninjol gi, hauat ap mab lö lö daueia an anib au mideia u me, pibonj gö, ap ranom Pol nip ninmagö kid u hau ij halö la. ⁴ Anig gö, nibi bi ram minonj anibu mideila gau ninjom, kale ke hagla, “Bi nagiman i gi najj göp rö kamij arnim rö lagop. Nig solwara an au midom, nig magib u najj gö umagop u pen minni umnab,” a gila. ⁵ Anig hagla u pen Pol ninmagö nipe u pipal pakö, hauat anibu lugom, nol ina. Pen Pol nip nan ap gaga. * ⁶ Anig gö, nibi bi anib gau kale ke hagla, “Bi i nip hauat hauop u hu ginim aka hu gagö yinjid umnim,” a gom, rapin nop ninj mideila. Pen anig gi ninj midlö, nip nan ap gaga, waso. Kale ninjom, hagla, “Bi anibu bi yabit ap waso; nipe god ap,” a gila. *

⁷ Pen bi kub ram minonj anibu abad mideia u hib nipe u Pablias. Ram minonj nipe u sol anib au mideia u me, hanip dam ram nipe u amun, nin mihau niganj abad mid aij yabit ga. ⁸ Bi kub anibu nap nipe u han romanj nipe u mab rö inom, hib yuö gom, um mideia. Pen Pol nipe Pablias nap nip ninjom, God nip sabe

gom, nip ninmagö lö ninjol gi, nan ga anibu bonj nop kamij la. ⁹ Anig gö me, nibi bi ram minonj anibu nan ga gau aulö ninjol gi, Pol nipe God nip sabe gö, kalip kamij la. ¹⁰ Pol anig gö me, hanip abad mid aij yabit gom, nig magib udun arnig gaino nin u, nan ninhon ninhon midageia gau hanip halowato nila.

Pol daun kub Rom amjaka

¹¹ Pen ram minonj anibu, nig magib Aleksadria nibö ap, u rö nop ap mideia. Nig magib anibu hib nipe u “Nin Ramö” a gila. Nin anibu yigon kub udep nin u aua u me, arep rö lagö, anib au mideia. Hon abe ram minonj anibu midno, rakin mihau niganj luga. ¹² Pen yigon kub auagep nin u, nig magib Nin Ramö anibu amun, daun kub Sairakius amjak pidonj gino. Amjak pidonj gun, nin mihau niganj anib au midaino. ¹³ Nig magib anibu nop udun, Sairakius arö gun, daun kub Regium arno. Ruö yigon kub ap jöl adö apom, nig magib u udom, yinjid arö me, nin mihop nop nig an au midun, Pudiolai daun amjak pidonj gino. ¹⁴ Ram minonj anibu nibi bi Jisas nip ninj udla rimnap mideila u me, hanip hagla, “Hon aip midmim, armim,” a gila. Hageila, kalip aip nin unbö mudun jinj midun, “Rom arun,” a gun, hadno. ¹⁵ Pen Rom nibi bi Jisas nip ninj udla gau, “Pol bi gau aunaböl,” a gilö, ninjom, rimnap ap hanip Apias Maker an u nable pakla rö, rimnap ap hanip Ram Haneb Mihau Niganj mideia ram minonj u nable pakla. Pol kalip ninj, hibur nipe aij gö, God nip aij a ga. ¹⁶ Pen hon am Rom midaino, gapman bi kub u Pol nip haga, “Ram ne ap ke hanmon,” a ga. Anig hagö, Pol nipe ram ap ulhai ninjom han midö ninjol gi, ami bi ap nip abad mideia.

Pol Jisas manö aij u daun kub Rom au hag na

* 28:2: 2Ko 11:27 * 28:5: Mak 16:18 * 28:6: Ap 14:11

17 Pol ñin mihau nigan midöm, Juda bi kub ram minöñ anibu mideila gau kalip wiñ alö, ap magum geila, haga, “Mam bi. Yad nibi bi hon gau nan naij ap gagem, apis bac bi manö hagla u rib juagin u pen Juda bi kub Jerusalem nibö gau yip ud sisi löm, dam Rom gapman bi kub anib gau kalip ñila. 18-19 Rom gapman bi gau yip manö kub hagöm niñla manö it ap midageia. Yip al pak löl rö laga. Anib u, yip, hubik yuun, a göm, niñla u pen Juda kai mideila gau klö yabif göm, yip kauyan manö kub hagla. Anig gailö me, yad hagnö, ‘Sisa nipe ke manö yad u niñnab,’ a ginö. Pen yad nibi bi yad Juda gau kalip manö ap hagnig auagin. * 20 Pen hon Juda kai Bi Kub nip gasi halö abad midpun manö aij nipe u nöp hag ñinö, yip nag i libal i. Manö anibu hagnig me kalöp wiñ alnö aubim,” a ga. *

21 Pol anig hageia, nip pen hagla, “Bi ram minöñ Judia nibö anib gau, i apöm aka köp ñilö auö, manö naij rimnap nöp haglö, niñagpun. 22 Pen hon niñbun, Juda nibi bi gau gau magöñhalö hagpal, ‘Nibi bi gasi ne niñban rö niñbal gau, nibi bi aij wasö,’ a gipal. Anib u, ne manö ne ke hagö, hon ke niñun,” a gila. *

23 Pen kale anig hagöm, ñin ap manö hagnabun, a göm, hag la. Ñin hag la anibu nöp, nibi bi nöd aula rö wasö, nibi bi iru yabif nöp Pol mideia ram u sib halö nöp ap magum gila. Anig göm, ap magum gilö niñöl gi, Pol nipe, God nibi bi udnig göm, Ñi nipe hag yuö, Kiñ rö aua manö u hag ñinig, Mosis abe, bi God manö hagep bi gau abe, hadame nöp Jisas anig anig göm ginab, a göm, kali kliñ rikla manö u kalip hag ña. Jisas manö u hagnö niñlan, a göm, Pol manö anibu hag midö niñöl göm, sidö wad ara. 24 Pen manö haga anibu, rimnap haga rö niñ udla pen rimnap niñ udagla. 25 Pol nibi bi niñ

udagla gau kalip haga, “Hadame nöp Ana Ut nipe Aisaia nip go? lö, apis bac kale gau kalip manö niñö yabif haga. 26 Manö anibu Aisaia nipe God Manö adin ap kali kliñ riköm haga, ‘Juda nibi bi gau kalip ammön hagmön,

“Manö hagnaböl niñnabim u pen manö hagöp u, a gimim, niñagnabim.

Amgö niñnabim u pen nan ap niñagnabim.

27 Nibi bi gai i manö yad hagpin u kalip iru gö niñagpal.

God Manö niñno, hanip gö, nibi bi nipe midaiun rö löp a göm, rimid pif göm, amgö ju göm nöp midpal,” a gimön,’ a ga.

28 “Anib u, Juda nibi bi gai i niñim! Kale Juda kai, God manö aij u arö gipim rö, nipe hagö, manö aij anibu Juda nibi bi wasö migan rimnap arnab niñöm kale manö anibu udnaböl,” a ga. 29 Pol kalip manö anibu hag pis gö niñöl göm, Juda nibi bi gau kale ke amöl gi, pen hagö pen hagö göl gi arla.

30 Pen Pol daun kub Rom han midmidöp ram u rauöl gi han mideia, mi mihöp ina. Nibi bi nip niñnig aueila gau kalip magöñhalö hag wihai udöm, ud aij ga. 31 Nibi bi nip aula gau, God nibi bi udnig göm, Ñi nipe hag yuö, Kiñ rö aua manö u kalip hag ñöm, Bi Kub Jisas Kraus manö aij u hag ñöm, gimidöp. Nipe anig geia, Rom gapman bi kub gau nip hag gagla u me, nibi bi gau kalip manö klö gi hagöm, kabö göl nöp hag ñimidöp.

* 28:18-19: Ap 25:11; 26:31 * 28:20: Ap 26:6-7 * 28:22: Ap 24:14

Rom Pol Rom n̄ibi b̄i kal̄ip k̄öp kal̄i k̄liñ r̄ika

Pol Rom n̄ibi b̄i kal̄ip k̄öp kal̄i k̄liñ r̄ika

¹ Yad Pol. Kraiſ Jisas wög gi ñeb bi n̄ipe m̄idpin. God ȳip hag lö, Kraiſ Jisas manö aij ud arep bi ap m̄idpin. God n̄ipe ȳip udö, God manö aij u ud ajm̄idin. * ² Pen manö aij an̄ibu, God hadame nöp b̄i manö hagep n̄ipe gau kal̄ip hagö, kale God Manö u Manö U† u kal̄i k̄liñ r̄iköm hagla rö nöp ga. * ³ Manö U† kal̄i k̄liñ r̄iköm hagla an̄ibu, kale God Ñ̄i n̄ipe manö u nöp hagla. Ram m̄inöŷ i† i lau u, bi ne Depid r̄ikö, r̄ik dam dap̄il göm, n̄ip yag daula. ⁴ Pen n̄ipe ke God, n̄ipe ke u† yab̄i† u, n̄ipe umöm uraka u me, k̄lö ke yab̄i† an̄ibu n̄iŷun n̄iŷbun, n̄ipe God Ñ̄i n̄ipe yab̄i†, Bi Kub hon Jisas Kraiſ.

⁵ Jisas Kraiſ ȳip mög n̄iŷöm ud aij ga. Jisas Kraiſ hib n̄ipe adö aran̄, a göm, God bi gau abe ȳip abe hag löm haga, kale m̄inöŷ naböŷ gau r̄igoŷ r̄igoŷ n̄ibi bi magöŷhalö yab̄i† kal̄ip Jisas manö aij hag ñ̄ibe, kale manö aij an̄ibu n̄iŷ udöm, hagöp rö nöp göl, a ga. * ⁶ Pen kale Rom n̄ibi bi m̄idpim au, God kalöp u rö nöp Jisas Kraiſ n̄ibi bi n̄ipe ke hag la.

⁷ An̄ib u, kalöp Rom kai, God, n̄ibi bi yad m̄ideilan̄, a göm ud m̄idmagö yab̄i† löp gau, kalöp k̄öp i kal̄i k̄liñ r̄ikabin. Bapi God, Bi Kub Jisas Kraiſ, kalöp ud aij ḡimil, abad m̄id aij ḡilö me, kale agam̄ij m̄id aij ḡimim. *

Pol daun kub Rom arnam, a göm, gasi u n̄iŷa

⁸ Manö nöd hagn̄ig gabin u, kale Jisas Kraiſ n̄iŷ udpim u, n̄ibi bi ram m̄inöŷ go† adsagö gau magöŷhalö aiud an̄ibu n̄iŷöm haglö arab. An̄ib u, yad Jisas Kraiſ n̄ip sabe gem, God

n̄ip aij a gabin. ⁹⁻¹⁰ Yad God Ñ̄i n̄ipe manö aij u, gasi añ̄i u nöp n̄iŷem k̄lö gem, hag ñ̄i ajem, God n̄ip wög ḡim̄idin. God n̄ipe n̄iŷöb, yad n̄ip sabe gem, pör nöp hib kale hagabin. God n̄ipe adan hi†kö, kale m̄idpim au am n̄iŷnabin, a gem, n̄ip sabe gabin. *

¹¹ Jisas manö aij n̄ipe r̄imnap kalöp hag ñ̄inö, God Ana n̄ipe ana kalöp nan aij ap ñö, ana kalöp an̄ dan̄ p̄idöŷ m̄idaimim, a gem, kale m̄idpim au am n̄iŷnam a gem gasi u pör n̄iŷabin. ¹² Pen adö an̄ibu nöp wasö. Yad aunabin u, yad Jisas Kraiſ n̄iŷ udpim rö n̄iŷmim, kale ana kalöp an̄ dan̄ p̄idöŷ udmim, Jisas Kraiſ n̄ip n̄iŷ ud p̄idöŷ yab̄i† ḡinabim. Pen an̄ig unbö rö, kale Jisas Kraiſ n̄iŷ udpim rö n̄iŷem, yad u rö nöp ana yad an̄ dan̄ p̄idöŷ udem, Jisas Kraiſ n̄ip n̄iŷ ud p̄idöŷ yab̄i† ḡinabin.

¹³ Añ̄ mam bi. Yad kalöp am n̄iŷnam, a gem, gasi u pör n̄iŷm̄idin u pen adan m̄idageia. Amem, Jisas Kraiſ manö aij u hag ñ̄inö, kale manö aij u n̄iŷmim, hagöp rö nöp n̄iŷ udmim, Jisas Kraiſ n̄ip n̄iŷ udpe, n̄ipe kalöp ud as̄ik yun̄im, a gi gasi n̄iŷbin. M̄inöŷ naböŷ ke ke gau, n̄ibi bi r̄imnap an̄ kal̄ip gau ḡinö rö, am an̄ kalöp au u rö nöp ḡibnep. *

¹⁴ Pen Jisas Kraiſ ȳip ud kam̄iŷ yua u me, yad gasi n̄iŷbin yad nan naböŷ m̄idöp. Yad n̄ibi bi gau manö aij n̄ipe u hag ñ̄inam. Grik n̄ibi bi gau abe, Grik n̄ibi bi wasö gau abe, n̄ibi bi kal̄i k̄liñ n̄iŷbal gau abe, n̄ibi bi kal̄i k̄liñ n̄iŷagpal gau abe, kal̄ip magöŷhalö manö aij n̄ipe u hag ñ̄inam, a gem, gasi u n̄iŷbin. ¹⁵ An̄ib u me, yad kale daun kub Rom m̄idpim gau u rö nöp, am Jisas manö aij u kalöp hag ñ̄inam, a gem, gasi añ̄i u nöp n̄iŷabin. ¹⁶ Jisas Kraiſ manö aij n̄ipe u God p̄idöŷ halö hagab u me, n̄ibi bi manö an̄ibu n̄iŷ udeinaböl u, manö aij an̄ibu kal̄ip ud as̄ik yunab; Juda n̄ibi bi gau abe,

* **1:1:** Ap 9:15 * **1:2:** Ro 16:25-26 * **1:5:** Ap 26:16-18; Gal 2:7-9 * **1:7:** Nab 6:25-26

* **1:9-10:** Ap 19:21; Ro 15:23 * **1:13:** Ap 19:21

Juda n̄ibi b̄i wasö gau abe, kal̄ip magöñhalö ud as̄k yunab. An̄ib u, yad Jisas manö aij n̄ipe u gas̄i n̄ijem, gas̄i halö nöp m̄idpin. * 17 Jisas manö aij u n̄ijun n̄ijbun, God n̄ipe aigöl göm n̄ibi b̄i nan si nan naj ḡipal gau kal̄ip n̄ibi b̄i aij, a ḡinab. N̄ibi b̄i gau kale ḡi aij ḡipal u n̄ijöm, God kale n̄ibi b̄i kam̄ij aij, a gagnab; kale Jisas manö aij u n̄ij udpal u n̄ijöm, kale n̄ibi b̄i kam̄ij aij, a ḡinab. Adö an̄ibu nöp, God Manö kal̄i kliñ r̄iköm hagla, “N̄ibi b̄i God Manö hagöp rö n̄ij udnaböl gau, God kal̄ip n̄ibi b̄i aij, a gö, kale kam̄ij yöl m̄ideinaböl,” a ga. *

N̄ibi b̄i Jisas Krai n̄ip n̄ij udagnaböl gau manö kub n̄ijaböl

18 N̄ibi b̄i God Manö n̄ijö n̄ijblap u pen n̄ibi b̄i r̄imnap God n̄ip gas̄i n̄ijagöm, ḡi naj göm, God Manö n̄ijö u pañu ḡipal. An̄ib u me, God n̄ipe kal̄ göm, kal̄ip manö kub hagn̄ig gab. 19 God n̄ipe aigale B̄i rö m̄idöp, n̄ipe ke waiö lö n̄ijbal. * 20 N̄ipe hadame dagol gau m̄inöñ naböñ ḡi la ñ̄in u r̄ikö, n̄ipe God klö halö yab̄iñ pör pör m̄idöp u waiö m̄idö n̄ijbal. God n̄ipe nan n̄ihön n̄ihön ḡi la gau nöp n̄ijöm, n̄ipe aigale B̄i rö m̄idöp u n̄ijblap. N̄ijageinaböl u, nan kale. * 21 An̄ib u, God n̄ip n̄ijbal u pen n̄ip aij, a göm, hib n̄ipe u haglö adö aragöp. Gas̄i halöwañ n̄ijöm, hauñ alöm, s̄ibön göp gau rö m̄idpal. * 22 Hon n̄ibi b̄i gas̄i aij n̄ijm̄idun, a ḡipal u pen kale n̄ibi b̄i hauñ rö m̄idpal. * 23 God pör m̄idöp u n̄ip hauñ göm, nan ȳihar̄ij r̄imnap udöm, n̄ibi b̄i rö ḡi löm, wal yaur rö ḡi löm, haino sara rö ḡi löm, nan an̄ib gau, god hon, a göm, sabe ḡipal. * 24 An̄ig ḡilö, God kal̄ip arö gö, kale gas̄i naj yab̄iñ n̄ijöm, n̄ibi si b̄i si göm, naḡi naj adö an̄ibu amöm, hañ roman̄ kale ke ḡi naj ḡipal.

25 God Manö n̄ijö u arö göm, manö piral n̄ij udpal. God nan ḡi la gau nöp sabe göm, n̄ipe nan ḡi la gau nöp hib haglö adö aröp. Pen God nan magöñhalö ḡi la u, hib n̄ipe haglö adö arböp. Hib n̄ipe nöp pör pör nöp hagno adö aran̄. An̄ib unbö rö aij.

26 Kale an̄ig göl ḡi naj yab̄iñ geila u me, God kal̄ip arö gö, nan nable yab̄iñ göp adö u nöp ḡim̄idal. N̄ibi gau, b̄i kabö göl ud m̄idöl rö arö göm, n̄ibi r̄imnap aip naḡi naj adö r̄imnap ḡipal. 27 B̄i gau u rö nöp, n̄ibi kabö göl ud m̄idöl rö arö göm, b̄i ap b̄i ap n̄ip n̄ijö mab rö inö, b̄i gau kale ke nöp ḡi naj yab̄iñ ḡipal. An̄ig göm pen ilön udpal. *

28 Hainö God manö n̄ijagnabun, a göm, gas̄i n̄ijla u me, God kal̄ip arö gö, nan naj nan gagep kal̄ip m̄idmagö p̄ñu göp gau nöp ḡipal. 29 Pen kal̄ip nan naj gep adö u gas̄i añ̄i u nöp lö, kale naj yab̄iñ nöp göl göm, nan gau hon nöp m̄idan̄, a göm, gas̄i u n̄ijöl göm, halöwañ ḡi naj göl göm, ḡipal. N̄ibi b̄i nan aij kale gau yad rö lagöp a göm, gas̄i naj n̄ijöm, wip alöm, pen pen göm, piral hagöm, gas̄i naj nöp n̄ijbal. Pen, nöp hagöp ȳip hagöp, a göm, 30 n̄ibi b̄i haḡjuöm, God n̄ip mulu kal̄ n̄ijöm, n̄ibi b̄i haḡ pro göm, han̄ip nöp n̄ibi b̄i kub, a ḡi n̄ijlan̄, a göm, hib kale u ke dap ranbal. Gas̄i hain n̄ibö adö r̄imnap n̄ijun ḡi naj gun, a göm, gas̄i kale an̄ibu nöp n̄ijbal. N̄ime nap manö hagpal u r̄ib jubal. 31 Kale gas̄i r̄im̄id lagöp. Manö ke haḡ libal adö u hain gagpal. Ñ̄i pai am̄il̄ip ap̄il̄ip kale ke gau m̄idmagö lagpal. N̄ibi b̄i r̄imnap n̄ijlö, mög gagöp. 32 Ḡipal an̄ibu, God wasö gö ilön kub udep u n̄ijbal u pen kale ke göm aka n̄ibi b̄i r̄imnap aip göm, u ḡi aij gabun, a ḡipal.

2

God manö kub hagöm, manö kabö göl nöp ud as̄knab

* 1:16: Mak 8:38; 1Ko 1:18-24; Ap 13:46 * 1:17: Ro 3:21-22; Hab 2:4 * 1:19: Ap 14:15-17; 17:24-28 * 1:20: Job 12:7-9; Sam 19:1 * 1:21: Ep 4:17-18 * 1:22: Jer 10:14 1Ko 1:20 * 1:23: Dud 4:15-19; Sam 106:20 * 1:27: Lep 18:22; 20:13; 1Ko 6:9

1 Pen kale n̄bi b̄i r̄imnap kal̄ip hag jumim hagnabim, “N̄bi b̄i gau n̄h̄on ḡin̄ig nan si nan naj ḡipal,” a ḡinabim u pen kale ke u r̄o n̄öp ḡipim u me, God n̄īj̄om kal̄öp man̄o kub hageinab u, kale abe man̄o pen hagnabim r̄o lagnab. * 2 Hon n̄īj̄bun, God n̄ipe man̄o n̄īj̄o n̄öp hagöp. An̄b u, n̄bi b̄i an̄ig unb̄o r̄o ḡinaböl gau, kal̄ip man̄o kub hagnab u, man̄o kab̄o göl n̄öp hagnab. 3 N̄bi b̄i nan si nan naj ḡipal gau, a ḡimim, hag junabim u pen kale ke u r̄o n̄öp ḡipim. An̄b u, kale gas̄i n̄h̄on n̄īj̄bim? God han̄ip man̄o kub hagnab a ḡimim n̄īj̄bim aka? 4 God b̄i aij, kal̄öp n̄bi b̄i p̄ör mög yab̄i n̄īj̄om, agam̄ij hain rik damöm, ȳīj̄id kal gagöp u n̄īj̄be, n̄ipe b̄i ȳīhar̄īj̄ ap r̄o l̄öp ar? Pen n̄īj̄im! N̄ipe agam̄ij hain rik m̄idöp u, yad ȳīj̄id kal juageinabin, kale nan si nan naj ḡipal gau, n̄h̄on ḡin̄ig an̄ig ḡipun a göm, arö göl, a göm, agam̄ij hain rik m̄idöp. * 5 Pen God agam̄ij hain rik m̄idöm ȳīj̄id kal gagöp u, kale nan si nan naj ḡipim u, n̄h̄on ḡin̄ig an̄ig ḡipun, a ḡimim, arö gagpim. Kale man̄o n̄ipe j̄i n̄īj̄mim, nan si nan naj ḡipim gau n̄öp göl ḡi m̄idpim. An̄b u, God n̄bi b̄i ḡinaböl ḡinaböl r̄o n̄īj̄om, man̄o kub hagnab n̄in u, kale man̄o kub yab̄i n̄īj̄nabim. N̄in an̄ibu, n̄ipe man̄o kub hagöm, kab̄o r̄o n̄öp hagnab u, waiö n̄īj̄naböl. Nan si nan naj ḡipim u, n̄ipe n̄īj̄om kal göm kal̄öp il̄on pen n̄inab. 6 “N̄bi b̄i añ̄i añ̄i ḡinaböl ḡinaböl r̄o n̄īj̄om, God kal̄ip u r̄o n̄öp añ̄i añ̄i pen n̄inab.” *

7 N̄in an̄ibu n̄bi b̄i an, God han̄ip mailö aij n̄ipe n̄öm, man̄o aij hagöm, kam̄īj̄ p̄ör m̄idep magö u n̄inab, a göm, n̄bi b̄i r̄imnap kal̄ip p̄ör p̄ör ḡi aij ḡipal gau, God kal̄ip kam̄īj̄ p̄ör m̄idep magö u n̄inab. 8 Pen n̄bi b̄i an an, nan hañ roman̄ kale ke n̄öp gas̄i n̄īj̄om, naḡi aij adö an̄ibu j̄i n̄īj̄om, naḡi naj adö u arnaböl gau, God kal̄ip n̄īj̄o mulu yab̄i lugö, kal

juöm, il̄on kub yab̄i n̄inab. *

9 Pen Juda n̄bi b̄i gau abe, Juda n̄bi b̄i wasö gau abe, naḡi naj adö u geinaböl u, God kal̄ip hagö, kale magȫj̄halö ūtham m̄idöl göm, gas̄i m̄ilö yab̄i löl göm, ḡi m̄ideinaböl. 10 Pen Juda n̄bi b̄i gau abe, Juda n̄bi b̄i wasö gau abe, ḡi aij geinaböl u, God kal̄ip magȫj̄halö mailö aij n̄ipe n̄öm, man̄o aij hagöm, ud aij gö, m̄id aij ḡinaböl. 11 N̄h̄on ḡin̄ig: God n̄ipe b̄öj̄ lap aka b̄öj̄ lap aragnab. Kab̄o göl n̄öp n̄īj̄om, n̄bi b̄i gau kal̄ip ud as̄ik ke ke l̄inab.

12 Juda n̄bi b̄i wasö gau, lo Mos̄is haga n̄īj̄agal gau, nan si nan naj geinaböl u, lo man̄o n̄īj̄agal u pen kale ram m̄inöj̄ naj arnaböl. Pen n̄bi b̄i lo Mos̄is haga n̄īj̄bal gau, nan si nan naj geinaböl u, God lo man̄o an̄ibu udöm, kal̄ip man̄o kub hagnab. 13 N̄bi b̄i lo man̄o n̄īj̄midal gau, God kal̄ip, n̄bi b̄i aij yad, a göm hagnab. N̄bi b̄i lo man̄o hagöp r̄o n̄öp ḡinaböl gau n̄öp, God kal̄ip, n̄bi b̄i aij yad, a ḡinab. 14 Juda n̄bi b̄i wasö gau lo Mos̄is haga n̄īj̄agal. Pen kale gas̄i kale ke n̄īj̄om, lo man̄o hagöp r̄o geinaböl u, gas̄i magö kale ke lo r̄o m̄idöp. * 15 Kale an̄ig göl gas̄i n̄īj̄om ḡipal u me, hon n̄īj̄un n̄īj̄bun, lo man̄o u an̄ kale dan̄ m̄idöp. N̄in r̄imnap ḡi damöm, an̄ kale yan̄, “Ḡi naj gabun,” a göm n̄īj̄bal. Pen n̄in r̄imnap ḡi damöm, an̄ kale yan̄, “Ḡi aij gabun,” a göm n̄īj̄bal.

16 Jisas Krais man̄o aij hag n̄ī ajm̄idin u hagab, man̄o kub hagep n̄in u, God Jisas Krais n̄ip hagö, n̄bi b̄i nan si nan naj pi göl ḡipal gau hag hīk waiö lö, n̄ipe gas̄i magö kale ke m̄idmagö an̄ kale dan̄ n̄h̄on n̄īj̄om hagöp u n̄īj̄om, kal̄ip man̄o kub hagnab.

God n̄ipe lo man̄o han̄ip n̄a u me, hon Juda kai n̄bi b̄i n̄ipe ke yab̄i m̄idpun, a ḡila

* 2:1: Mad 7:1-2; Jon 8:7 * 2:4: Ep 1:7; 2Pi 3:15 * 2:6: Sam 62:12; Pro 24:12; Mad 16:27; 2Ko 5:10 * 2:8: 2De 1:8 * 2:14: Ap 10:35

17 Pen kale Juda n̄bi b̄i gau, hib kale ke dap ranöl ḡi hagpim, “God n̄ipe lo manö han̄ip ña u me, n̄bi b̄i n̄ipe ke yab̄i m̄dpun. 18 Hon lo manö n̄iḅbun u me, naḡi adö an̄ibu aij, naḡi adö an̄ibu naij, a ḡi gas̄i n̄iḅun, God n̄ip aij göp adö u nöp ḡipun,” a ḡipim. 19 Pen manö adö ap hagpim, “N̄ibi b̄i n̄iḅapal gau kal̄ip hag ñ̄i aij gun, n̄ibi b̄i amgö we gö s̄ibön göp rö m̄dpal gau kal̄ip hag ñ̄i aij gun, 20 n̄ibi b̄i lo manö n̄iḅapal gau kal̄ip hag ñ̄i aij gun, ñ̄i pai pro gau kal̄ip hag ñ̄i aij gun ḡipun,” a ḡipim. Hagpim an̄ibu hagpim, “God n̄ipe lo manö han̄ip ña u me, gas̄i aij magöḅhalö abe, gas̄i n̄iḅö magöḅhalö abe hadö n̄iḅbun,” a ḡipim. *

21 Kale lo manö u n̄iḅmim, n̄ibi b̄i gau kal̄ip hag ñ̄ibim u pen manö n̄ibi b̄i gau hag ñ̄ibim rö kale ke gagpim. N̄ibi b̄i r̄imnap kal̄ip hagpim, “Nan si udagmim,” a ḡipim u pen kale ke nan si udpim aka? * 22 N̄ibi b̄i r̄imnap kal̄ip hagpim, “N̄ibi si b̄i si gagmim,” a ḡipim u pen kale ke an̄ig ḡipim aka? N̄ibi b̄i r̄imnap kal̄ip hagpim, “Nan haḷöwaḷö gau God rö sabe gagmim,” a ḡipim u pen ram sabe ḡipal m̄gan an̄ib gau ammim, nan dap l̄ibal gau r̄imnap si udpim aka?

23 Hib kale u ke dap ran l̄imim hagpim, “God lo u han̄ip Juda n̄ibi b̄i ña,” a ḡipim u pen manö n̄ipe u r̄ib jubim rö, hib n̄ipe u rö nöp hag jubim aka? 24 Ḡi naij ḡipim an̄ibu, b̄i ap nöd God Manö kal̄i k̄iñ r̄iköm haga rö nöp ḡipim. N̄ipe haga,

“Kale Juda n̄ibi b̄i, God lo manö n̄iḅbun a ḡipim u pen kale ke m̄d aij gagpim rö, Juda n̄ibi b̄i wasö gau, God n̄ip hag jubal,” a ga. *

25 Kale Juda kai, God n̄ibi b̄i n̄ipe m̄daiun, a ḡimim, ñ̄i gau yag dapim, pör pör wan̄ hañ r̄ib ḡi dö ḡipim. Pen lo manö n̄ipe u r̄ib jumim, ke n̄iḅnabim rö ḡinabim u, n̄ibi b̄i

ȳihar̄iḅ ñ̄i wan̄ hañ r̄ib ḡi dö gagal rö u m̄dnabim. 26 An̄ib unbö rö, n̄ibi b̄i au Juda wasö, ñ̄i hañ r̄ib ḡi dö gagal gau, lo manö hagöp rö geinaböl u, God kal̄ip n̄ibi b̄i ñ̄i hañ r̄ib ḡi dö ḡipal u rö n̄iḅnab. *

27 Juda n̄ibi b̄i wasö, ñ̄i hañ r̄ib ḡi dö gagal gau, lo manö hagöp rö ḡipal. Pen kale Juda kai, Mos̄is lo kal̄i k̄iñ r̄ika u udmim, ñ̄i hañ r̄ib ḡi dö ḡipim u pen lo manö r̄ib jubim u me, kalöp manö kub m̄deinab.

28 Hon n̄ibi b̄i r̄imnap hagpun, n̄ibi b̄i ñ̄i hañ r̄ib ḡi dö ḡipal gau nöp Juda n̄ibi b̄i kabö göl, a ḡipun u pen u manö n̄iḅö hagagpun. N̄ibi b̄i an an kale Juda n̄ibi b̄i kabö göl m̄dpal? Hañ roman̄ nöp n̄iḅun, Juda n̄ibi b̄i aka Juda n̄ibi b̄i wasö, gun, hagagnabun. 29 Juda n̄ibi b̄i kabö göl gau, aḅ kale dan̄ n̄iḅun hagnabun, b̄i an̄ibi n̄ipe Juda n̄ibö kabö göl, a ḡinabun. M̄dmagö n̄ipe u hañ r̄ib ḡi dö ḡi m̄döp n̄iḅnabun u, b̄i u b̄i Juda kabö göl, n̄ibi u n̄ibi Juda kabö göl, a ḡinabun. Lo Mos̄is kal̄i k̄iñ r̄ika u gö, m̄dmagö kale au hañ r̄ib ḡi dö gagep; God Ana n̄ipe nöp m̄dmagö kale au hañ r̄ib ḡi dö ḡinab. N̄ibi b̄i m̄dmagö kale unbö rö m̄döp gau, n̄ibi b̄i gau kal̄ip n̄iḅlö hib m̄dagöp, pen God n̄iḅö hib m̄döp. *

3

God hagab rö nöp gab

1 An̄ig hagabin u, b̄i ap hagnab, “Juda n̄ibi b̄i wasö, hañ r̄ib ḡi dö gagal rö m̄daibnop aij ḡiböp,” a ḡinab u pen adö an̄ibu hagagin. 2 Juda n̄ibi b̄i m̄dpun u aij yab̄i m̄dpun. Manö yad ke n̄ibi b̄i r̄imnap kal̄ip hag ñ̄öl, a göm, God han̄ip Juda n̄ibi b̄i nöp manö aij n̄ipe ña. 3 Pen Juda n̄ibi b̄i r̄imnap n̄iḅi b̄i manö k̄lö hagla rö gagla. An̄ig ḡila u, God manö k̄lö kal̄ip haga u arö ḡinab aka? 4 Wasö yab̄i, arö gagnab. N̄ibi b̄i gau magöḅhalö ñ̄in r̄imnap p̄iral hagnaböl, pen God n̄ipe b̄i n̄iḅö

* 2:20: 2Di 3:5 * 2:21: Mad 23:3-4 * 2:24: Ais 52:5 * 2:26: Gal 5:6 * 2:29: Dud 30:6; Kol 2:11

yabi! hagöm, hagab rö nöp g+nab. Manö an+bu rö God Manö u kali kliñ r+köm hagla,

“God, ne manö kabö göl nöp hagpan u,
nöp manö r+mnap pen hagöl rö lagöp.

Nöp manö kub hageinaböl u,
manö il ap m+dagpun,” a ga. *

⁵ “Hon pör pör gi naj g+nabun u, n+bi b+ r+mnap n+ñöm, God pör pör gi aij göp u waiö n+ñaböl. An+bu u, God han+ip kal göm manö kub hagnig gab u aij gagöp,” a g+nabun aka? (Pen manö an+bu, n+bi b+ n+ñöm hagpal rö nöp hagabin.) ⁶ Wasö yabi! God n+bi b+ magöñhalö manö kub hagnab u, böñ lap aka böñ lap aragnab; kabö göl adö u nöp hagnab.

⁷ Pen kale r+mnap hagnabim, “Hon pör pör piral adö r+mnap g+nabun u, n+bi b+ r+mnap n+ñöm, God pör pör n+ñö nöp hagöp u waiö n+ñöm, B+ mailö halö yabi! m+idöp, a göm, hib n+pe haglö adö arnab. An+bu u, n+hön g+nig God han+ip n+bi b+ nan si nan naj gep, a göm, manö kub hagöm, ilön kub ñ+nab?” ö g+nabim. ⁸ Manö piral an+bu rö hagnim hagnabim, “Nan si nan naj u nöp g+no g+no, God han+ip mög yabi! n+ñöm, nan si nan naj ke ke iru yabi! g+nabun an+bu n+ñöm arö g+nab u, n+bi b+ gau n+ñöm, n+pe b+ aij unbö ke a göm hib n+pe haglö adö arnab,” a g+nabim. Pen n+bi b+ r+mnap y+ip ke hag juöl gi, Pol manö an+bu rö hagöp, a g+pal. Manö an+bu rö yad hagag+n! Piral hagpal rö, God n+ñö, kal+ip manö kub hagöm, pen ilön kub ñ+nab.

N+bi b+ aij ap m+dagpun

⁹ An+bu u, n+hön hagnun? God n+ñö, hon Juda n+bi b+ gau m+id aij g+pun; Juda n+bi b+ wasö gau m+id aij gagpal, a gun aka? Wasö! M+idö nöp me hagnun rö, hon n+bi b+ magöñhalö, Juda n+bi b+ gau abe, Juda n+bi b+ wasö gau abe, nan si nan naj nag+

adö an+bu han+ip klö gi +ip gi ud arnig gab. *

¹⁰ Manö an+bu rö, God Manö u kali kliñ r+köm hagla,

“N+bi b+ pör gi aij g+naböl rö r+mnap m+dagpal. *

¹¹ N+bi b+, nag+ adö an+bu aij,
nag+ adö an+bu naj, a göm n+ñbal gau r+mnap m+dagpal.

N+bi b+, ‘God lau adö arun,
n+ip aip m+idaiun,’ a gi n+ñbal gau r+mnap m+dagpal.

¹² N+bi b+ gau magöñhalö God n+ip arö göm,
n+bi b+ naj rö m+idöm,
nan si nan naj nöp g+pal.

Kale magöñhalö unbö rö nöp g+pal.

¹³⁻¹⁴ A+ab kale u ado malo göm,
pör piral yabi! nöp hagpal.

Rugu m+igan kale u, wip umö pa+u gi aij gaglö,
ha+ñ naj auöp u rö m+idöp.

N+bi b+ r+mnap kal+ip n+ñlö mulu lugö, hag juöm,
manö naj hagpal u, re naj haua+ rö m+dpal. *

¹⁵ Kal naj yabi! juöm,
n+bi b+ gau kal+ip ilön ñun,
al pak lun, a göm,
gasi u nöp n+ñöm, *

¹⁶ n+bi b+ gau kal+ip pör gi naj gilö,
gasi iru yabi! nöp n+ñbal.

¹⁷ N+bi b+ gau aip m+idöm,
agam+ij m+id aij göl rö lagöp.

¹⁸ God b+ kub n+ñ m+idöp, a göm,
p+ñ+ñ gagpal,” a g+la. *

¹⁹ God lo manö an+bu han+ip Juda n+bi b+ nöp ña u me, manö an+bu magöñhalö han+ip Juda n+bi b+ hagab. An+bu u, God manö kub hagnab ñ+n u, n+bi b+ ram m+nöñ gau gau magöñhalö manö pen ap hagöl rö lagnab; kale magöñhalö manö m+ideinab. ²⁰ An+bu u, b+ ap lo manö hagöp rö geinab u, God b+ an+bu n+ip, b+ aij yad, a gagnab. Pen God lo

* **3:4:** Sam 51:4 * **3:9:** Ro 1:18–2:24; 3:23 * **3:10:** Sam 14:1-3; 53:1-3 * **3:13-14:** Sam 5:9; 10:7; 140:3 * **3:15:** Ais 59:7-8 * **3:18:** Sam 36:1 * **3:20:** Sam 143:2; Ro 7:7; Gal 2:16

hagöp rö n+ɲun, hon nan si nan najj gɪpun, a gun n+ɲnabun. *

N+bi b+ Krais nɪp n+ɲ udpal gau nöp, kalɪp n+bi b+ as+ɲ mɪdagöp aij yad, a gɪnab

²¹⁻²² An+bu, pen m+ɲi, Mos+is abe, b+ God manö hagep b+ gau abe, gɪnab a göm, kalɪ kɪɲ rɪköm hagla rö, Jisas Krais hanɪp a göm uma u me, nɪp n+ɲ udno, God hanɪp hagnab, “Kale n+bi b+ aij yad,” a gɪnab. Pen hon Juda n+bi b+ gau abe, Juda n+bi b+ wasö gau abe, lo adö u nöp n+ɲun gɪno, anɪg hagagnab. *

²³ Hon n+bi b+ magöɲhalö nan si nan najj gɪpun rö, God mailö magö aij nɪpe ñöb udun rö lagöp u pen ²⁴ God hanɪp mög n+ɲöm, Krais Jisas yuö apöm hanɪp rau adog uda u me, God hanɪp n+bi b+ aij yad a gɪnab. *

²⁵ Yad aigöl gem, n+bi b+ nan si nan najj gɪpal gau kalɪp n+bi b+ aij yad, a gɪnabin u n+ɲöl, a göm, God nɪpe Krais Jisas nɪp nan sabe gep rö m+ɲnörɲ naböɲ iɪ i hag yua. God nɪpe n+bi b+ nan si nan najj nöd gɪla gau, manö kub hagöm, kal juöm, ilön pen ñöm, böɲ nöp al pak lɪböp u pen nɪpe agam+ɲ hain rɪk mɪdöm, anɪg gaga. Pen uri Krais Jisas nɪpe apöm, n+bi b+ nan si nan najj gɪpal gau magöɲhalö hañ romanɲ nɪpe ke udöm ilön kub udöm uma. An+bu u me, n+bi b+ an an, hagape nɪpe nan si nan najj yad hɪk gɪ yuöp, a göm, Jisas n+ɲ udeinaböl gau, God kalɪp n+ɲöm kal juöm ilön pen ap ñagnab. ²⁶ Yad aigöl gem, n+bi b+ nan si nan najj gɪpal gau kalɪp n+bi b+ aij yad, a gɪnabin u n+ɲöl, a göm, God nɪpe anɪg ga. Manö kub hagem, nan si nan najj gɪpal rö pen ilön u rö nöp ñ+nabin, a ga u me, nɪpe haga rö nöp göm, Krais Jisas nɪp nan sabe gep rö hag yuö, n+bi b+ nɪp n+ɲ udnaböl gau kalɪp n+bi b+ aij yad a gɪnab.

²⁷ An+bu u, lo adö u gɪno, God hanɪp n+bi b+ aij yad a göm udö, n+bi b+ nɪpe mɪdpun, a gun, hib hon ke hagno adö arn+m rö lagöp. Jisas hanɪp a göm

uma manö aij u n+ɲ udun me, God n+bi b+ nɪpe mɪdpun. ²⁸ An+bu u, n+bi b+ gau lo manö hagöp rö gɪpal, a göm, God kalɪp n+bi b+ aij yad a gagnab. N+bi b+ Krais Jisas ga manö aij u n+ɲ udpal, a göm me, God kalɪp n+bi b+ aij yad a gɪnab.

²⁹ God nɪpe hon Juda n+bi b+, God hon nöp wasö; nɪpe Juda n+bi b+ wasö gau God kale abe mɪdöp. *

³⁰ N+ɲhön gɪnɪg: God nɪpe añ+ u me, n+bi b+ ñ+ hañ rɪb gɪ dö gɪpal gau abe, n+bi b+ rɪb gɪ dö gagpal gau abe, kale adan añ+ u nöp arlö, God kalɪp n+bi b+ aij yad a gɪnab. An+bu u, kale magöɲhalö Krais Jisas ga manö aij an+bu nöp n+ɲ udöl. *

³¹ Pen hon Jisas manö aij u n+ɲ udno, God hanɪp n+bi b+ aij yad a gɪnab, a gɪpin u, lo manö gau arö gɪnabun a gem hagagabin, wasö. N+bi b+ Jisas manö aij u n+ɲ udnaböl gau, kale manö aij an+bu hagöp rö nöp gɪlö, lo manö u am pɪdöɲ gɪnab. *

4

God Ebrahim nɪp b+ aij yad a ga

¹ Hon Juda n+bi b+, bac iɲan hon iɪ göm rɪkö, rɪk amɪl apɪl göm, rɪklö mɪdpun gau me, b+ ne Ebrahim. Pen God Ebrahim nɪp uda u, aige göm Ebrahim udaɲ ² Ebrahim nɪpe ke nan aij ap gö, God ne b+ aij yad, a gɪböp, Ebrahim b+ gau hagöm “Yad b+ aij,” a gɪböp. Pen God n+ɲöb Ebrahim hib nɪpe ke dap raneb iɪ ap mɪdageia. ³ Pen ai gɪnɪg Ebrahim hib nɪpe ke dap ranagböp? God Manö hagab, “Ebrahim nɪpe God manö haga u n+ɲ uda u me, God nɪp ‘Ne b+ aij yad,’ a ga.” *

⁴ B+ ap wög göm pe udöm, mani an+bi y+harɪɲ uɲpin a gagnab; wög gainö pen u mani i uɲpin a gɪnab.

⁵ Pen n+bi b+, hon God nɪp klö hon ke wög geinabun, nɪpe hanɪp n+bi b+ aij yad a gɪnab, a gɪ gasɪ n+ɲnaböl gau, God kalɪp n+bi b+ aij

* **3:21-22:** Gal 2:16 * **3:24:** Ro 5:1 * **3:29:** Ro 10:12 * **3:30:** Dud 6:4; Gal 3:20 * **3:31:** Mad 5:17 * **4:3:** Jen 15:6; Gal 3:6

yad a gagnab. Pen nîbi bî, nan si nan najj gîpun u pen God nan si nan najj gîpun anîbu yîharîŋ arö göm, hanîp nîbi bî kamîŋ aij yad a gînab nîŋbal gau, kalîp nîbi bî aij yad a gînab.

⁶ Manö hagabin i rö, Depid u rö nöp hadame nöp God Manö u kalî kîîŋ rîkôm, nîbi bî nan aij ap gagnaböl pen God kalîp nîbi bî aij yad a gînab gau ñîñî lî naböl, a ga. Nîpe haga,

⁷ “Nîbi bî nan si nan najj gîpal gau, God nan si nan najj kale nîŋöm arö gînab rö, aij gö nîŋöl gî mîdeinaböl.

Nîbi bî nan si nan najj gîpal gau, God nan si nan najj kale manö kub hagagnab rö, mîñ mîñ göl gî mîdeinaböl.

⁸ Nîbi bî nan si nan najj gîpal gau, Bî Kub nan si nan najj kale kîk gî yunab rö, ñîñî löl gî mîdeinaböl,” a ga. *

⁹ Depid ñîñî lep magö haga u, nîbi bî ñî hañ rîb gî dö gîpal gau nöp manö u udnaböl? Wasö yabî! Nîbi bî ñî hañ rîb gî dö gagpal gau abe udnaböl. God Manö kalî kîîŋ rîkôm hagla adîŋ anîbu uri nöp hagajîn: “Ebrahim nîpe God manö haga u nîŋ uda u me, God nîp, ‘Ne bî aij yad,’ a ga.”

¹⁰ Bac îtaŋ hon Ebrahim, hañ rîb gî dö gaga ñîŋ u, God manö haga u nîŋ udö, God nîp, “Ne bî aij yad,” a ga. ¹¹ “Ebrahim manö yad nîŋ uda u me, yad, ‘Ne bî aij yad,’ a gîpin u, nîbi bî gau nîŋlaŋ,” a göm, hainö God hagö, Ebrahim hañ rîb gî dö ga. God anîg ga u nîŋbun. Anîb u, nîbi bî ñî hañ rîb gî dö gagöm, God Manö nîŋ udlö, kalîp, “Nîbi bî aij yad,” a gînab nîbi bî gau, Ebrahim bac îtaŋ kale mîdöp. *

¹² Pen nîbi bî ñî hañ rîb gî dö gîpal pen, Ebrahim hañ rîb gî dö gaga ñîŋ u, God manö nîpe nîŋ udmîdöp rö, u rö nöp nîŋ udnaböl nîbi bî gau

abe, Ebrahim bac îtaŋ kale u rö nöp mîdöp.

¹³ Pen Ebrahim lo adö gau nîŋöm gö, God nîp, “Ne bî aij yad,” a göm udaga. Ebrahim nîpe God manö haga u nîŋ uda u me, God nîp, “Ne bî aij yad,” a göm, manö klö nîŋö hagöm Ebrahim abe ñî pai nîpe anîb gau abe kalîp haga, “Kale ram mînönŋ ît i gau gau magöŋhalö udnabim,” a ga. *

¹⁴⁻¹⁵ God manö klö nîŋö haga u, nîbi bî lo adö u nîŋöm gînaböl gau hagböp, God manö klö nîŋö haga anîbu nan yîharîŋ rö lîböp. Nîhön gîŋîg: nîbi bî lo adö u hain göm, God nîbi bî nîpe mîdeinabun a göm nîŋbal gau, kale magöŋhalö lo manö u rîb junaböl nîŋöm God kal juöm, manö kub hagöm, pen ilön ñî nab. God manö klö nîŋö haga u, nîbi bî lo adö u nîŋöm gînaböl gau hagböp, God manö haga nîŋ udpal u nan yîharîŋ rö lîböp. Ai gîŋîg: nîbi bî God manö haga nîŋ udnaböl gau nîŋ aij gagöm, dui gînaböl. God manö klö nîŋö Ebrahim nîp haga u udagnaböl. *

¹⁶ Anîb u, hon nîŋbun, God gînabin a göm, manö klö nîŋö hag la anîbu, nîbi bî God manö haga nîŋ udnaböl gau nöp kalîp haga. Anîb u, God gasî nîpe ke nîbi bî mög nîŋöm, yîharîŋ ud aij gînab u me, Ebrahim ñî pai nîpe gau magöŋhalö God manö klö nîŋö haga u rö udnaböl. Nîbi bî kalîp lo manö ña gau abe, nîbi bî Ebrahim rö hañ rîb gî dö gagöm God manö nîŋ uda rö, nîŋ udpal gau abe, kale magöŋhalö manö klö nîŋö haga u nöp udnaböl. Ebrahim nîpe bac îtaŋ hon magöŋhalö mîdöp me u. *

¹⁷ God Manö u kalî kîîŋ rîkôm hagla, “God Ebrahim nîp haga, ‘Yad gînö, nîbi bî ît ke ke iru nöp mîdpal gau, nöp bac îtaŋ hon, a gînaböl,’ a ga,” a gîla. Anîb u, God amgö ilö adö nîpe u, hon nîbi bî ît ke ke gau nîbö nîp nîŋ udpun gau magöŋhalö bac îtaŋ

* **4:8:** Sam 32:1-2
3:20; 5:13; Gal 3:18

* **4:11:** Jen 17:10-11
* **4:16:** Gal 3:7

* **4:13:** Jen 17:4-6; 22:17-18; Gal 3:29

* **4:14-15:** Ro

Ebrahim ñi pai nipe yabił m+dpun. God nipe n+bi bi umbal gau gö, kale urakpal. God nipe nöp gö, nan nöd m+dagm+idöp u m+ñi waielöp. *

Ebrahim God n+ip n+ñ uda rö nöp gun

18 Pen Ebrahim m+lep yabił löm, ñi pai r+kn+m rö lagö, God n+ip haga, “Ne, il g+mön, n+bi bi ñi pai ne hainö m+deinaböl gau, il ke ke iru yabił m+deinabim,” a ga. An+g hagö Ebrahim, God manö n+ñö hagöp, a göm, gasi halö m+idöm me, haga rö nöp me, n+bi bi ñi pai nipe il ke ke iru yabił nöp m+dpal. *

19 Pen Ebrahim n+ña, hañ roman kalpe ber m+hou bir bir g+ m+hou luga. Ebrahim m+ nipe söl ñ+n juöl unbö mam+d lañ (100) ara u me, ñi pai r+kep rö laga. N+bin nipe Sera u rö nöp m+lep yabił la, ñi pai r+kep rö laga. Pen nipe God manö n+ip haga u n+ñ ud p+idön g+ damöm, gasi halö m+deia. * 20-21 God nipe Ebrahim n+ip manö k+ö n+ñö haga u, Ebrahim gasi m+höp n+ña; nipe böñ nöp n+ñ uda. God Bi p+idön halö, manö k+ö n+ñö haga rö nöp g+inab, a göm, God manö haga u n+ñ udöl g+ m+deia rö, gasi magö nipe u p+idön r+mnap halö udöm, nipe God manö haga u ud p+idön yabił göm, God hib nipe u hagö adö ara. 22 Ebrahim ga an+bu, God Manö u kal+ k+ñ r+köm hagla, “Ebrahim nipe God manö haga u n+ñ uda u me, God n+ip, ‘Ne bi aij yad,’ a ga,” a g+la. * 23 “God n+ip, ‘Ne bi aij yad,’ a ga,” manö kal+ k+ñ r+kla an+bu, Ebrahim n+ip nöp kal+ k+ñ r+kagla. 24 Han+ip abe, n+ñöl a göm, kal+ k+ñ r+kla. God nipe gö, Bi Kub hon Jisas uraka an+bu n+ñ udpun u me, nipe han+ip abe n+bi bi aij yad a g+inab. 25 Pen nan si nan naij gun as+ñ m+daino rö, God han+ip mög n+ñöm, Ñ+ nipe Jisas Krais n+ip yuö apöm, “Kale nan si nan naij g+pal an+bu God n+ñöm arö g+in+m,” a göm,

uma. Pen Jisas umö, God gö, kauyan uraka rö, as+ñ kub gac han+ip uł ga an+bu kam+ñ l+n+m rö löp. *

5

God n+ip n+ñ udeinabun u, han+ip n+bi bi as+ mas+ m+dagöp a g+inab

1-2 Pen God han+ip mög n+ñöm ga an+bu n+ñ udno u me, han+ip n+bi bi as+ mas+ m+dagöp a göm, uda. An+bu u, Bi Kub hon Jisas Krais nipe gö, hon God aip j+m ñöl m+idun, agam+ñ m+id aij g+pun. Pen ram m+nön hon hag löp u amun, God mailö aij nipe u n+ñun, n+ip aip m+deinabun a gun, aij gö n+ñöl g+ m+dpun.

3 M+ñör auö, ułham m+dpun u, m+ñ m+ñ göl g+ m+dpun. N+hön g+in+g: m+ñör auö, ułham m+deinabun u, hon k+ö gun, Jisas Krais c+g aij gun, arö gagnabun. * 4 Hon k+ö gun, Jisas Krais c+g aij gun, g+ dam dam, hon n+bi bi gasi magö p+idön halö m+deinabun. Pen gasi magö p+idön halö m+deinabun u, hon gasi halö m+deinabun. 5 Pen an+g göl gasi halö m+deinabun u, y+har+ñ m+idageinabun. N+hön g+in+g: God nipe Ana Uł u han+ip ñöm han+ip m+dmagö yabił l+bil.

6 Pen hon n+bi bi m+nön nabön adö il i m+dpun gau, nan si nan naij g+ damun gac halö m+daino, God aip j+m ñöl m+dep rö laga. Hon adan arun ap m+idageia. Pen God nipe hag la ñ+n u nöp, Krais han+ip n+bi bi naij nan a göm uma. 7 Pör n+bi bi r+mnap, bi aij ap n+ip n+ñöm, “Yad n+ip nan a gem umnö, nipe kam+ñ aran,” a göm umagnaböl. Pen ñ+n añ+ añ+ r+mnap bi ap bi aij yabił ap rö n+ñöm, “Yad n+ip nan a gem umnö, nipe kam+ñ aran,” a göm umnab aka n+ñagpun. 8 Pen hon nan si nan naij g+ m+idaiun ñ+n an+bu nöp, Krais han+ip nan a göm uma. An+bu u, hon n+ñun, God han+ip m+dmagö yabił löp. *

* 4:17: Jen 17:5 * 4:18: Jen 15:5 * 4:19: Jen 17:17 * 4:22: Jen 15:6 * 4:25: Ais 53:4-5

* 5:3: Jem 1:2-3; 1Pi 1:5-7 * 5:8: Jon 3:16; 1Jn 4:10

9 Krajs nipe hanip a gi umöm, hagape nipe lugö, God hanip nibi bi aij yad a ga. Anib u me, hon ninbun, God kal ju manö kub hagnab ñin u, Krajs nipe hanip ud kamij yunab.

* 10 God kolmat nipe midaino ñin u me, Ñi nipe umöm, hanip Nap aip jim ña. Uri Nap aip jim ñöl midpun u me, Ñi nipe uraköm kamij midöp u, hanip ninjö nöp ud kamij yunab!

11 Pen anibu nöp wasö. Hon God aip jim ñöl midpun rö, Bi Kub hon Jisas Krajs nipe nöp gö, God aip jim ñöl midpun, a gun, hib kale apil mihau dap ranöl gun, aij a gö ninjö gi midpun.

Adam yam nipe umbal pen Jisas yam nipe kamij pör midep udpal

12 Pen nan si nan naj göl umeb it u, Adam nöp it göm gö me, asij nipe anibu nibi bi rik lep nipe gau magöjhalö umbal. Nihön ginig: God ninjö, Adam ga anibu, hon nibi bi rik lep nipe gau magöjhalö anig gino. Ñin anibu hanip yag dauagla u pen hon aip gino. *

13 God Mosıs nip lo manö ña adö u, nan si nan naj gep gasi u minöj naböj adö it i nöd mideia. Pen lo midageia ñin u, God nan si nan naj gila u ninjom, hainö pen ñinaböl, a göm, gasi nij midageia.

* 14 Pen Adam it göm gi naj gö, asij nipe anibu nibi bi gau kalip ut gö, magöjhalö um dap dap, Mosıs lo manö hag ña ñin u aua. Adam God manö nip haga u rib jua rö, rimnap rib juagla u pen Adam ga rö magöjhalö umla. Adam nipe Bi hainö aunab Bi u rö.

15 Adam gi naj ga u ke; Jisas Krajs nan aij ña u ke. Adam nan si nan naj gö, nibi bi magöjhalö umbal. Pen Jisas Krajs nibi bi mög ninjom uma rö, God nibi bi gau magöjhalö mög yabıt ninjom, ud aij göm, nan aij yabıt ña.

* 5:9: Ro 1:18; 2:5 * 5:12: Jen 3:6; Ro 6:23
Ais 53:11 * 5:21: Ro 6:23

16 Bi aini anibu nan si nan naj ga u ke; God nan aij ña u ke. Adam nan si nan naj aini anibu ga u, God ninjom manö kub hagöm, ne umnabön a ga. Pen Adam ñi pai nipe nan si nan naj gi dam dam, Jisas Krajs nan aij yiharij ñö, God, "Nibi bi gau magöjhalö pör pör kamij midaiöl rö löp," a ga.

17 Nöd bi aini ap nan si nan naj gö, asij klö naj yabıt anibu hanip magöjhalö ut ga. Pen hainö, anig adö anib unbö rö wasö, God nibi bi mög yabıt ninjom ud aij yabıt gö, nibi bi asij midagöp a ginab gau, bi aini Jisas Krajs gö, kale kamij midöm nipe aip aij gö ninjö gi midainaböl.

18 Adam nan si nan naj magö aini ap nöp gö, asij anibu nibi bi magöjhalö ut gö, God manö kub hagöm, "Nibi bi magöjhalö umnaböl," a ga. Pen Jisas Krajs ñin aini ap nöp nan aij yabıt gö, God nibi bi magöjhalö kalip nibi bi aij yad a göm, kamij midep magö u ñinim rö löp. * 19 Bi aini ap God manö haga u rib jua rö, God ninjö, hon nibi bi magöjhalö nan si nan naj gino. Ñin anibu hanip yag dauagla u pen hon aip gino. Anib unbö rö nöp, bi aini ap God manö haga rö ninjom umö, God nibi bi magöjhalö kalip nibi bi yad a ginim rö löp. *

20 Nibi bi nöd nan si nan naj gi midmidal; God nipe lo manö hainö ña. God lo manö ña u, nibi bi, lo manö rib juun nan si nan naj gipun u ninjö, a göm, lo manö ña. Anib u, nan si nan naj gila gau iru yabıt nöp gilo ara. Pen God nibi bi nan si nan naj gila gau kalip mög yabıt ninjom, ud aij yabıt ga.

21 Anib u, nan si nan naj asij anibu klö yabıt göm, nibi bi magöjhalö ut gö, wip umbal rö mideia. Pen God anig göl nibi bi gau kalip mög yabıt ninjom, ud aij yabıt göm, nibi bi aij yad a göm, kamij pör midep anibu ñinab. Bi Kub hon

* 5:13: Ro 4:15 * 5:18: 1Ko 15:22 * 5:19:

Jisas Krajs nipe gi aij ga u me, God anig ginab. *

6

Jisas aip umun um hauŕ gino a gun, nan si nan najj gep gasi adö u niŕagun

¹ God hanip mög niŕöb anibu, niŕi bi r+mnab hagnaböl, "Nan si nan najj haŕöwaŕö göl gi midno midno, God hanip nöd niŕöm ud aij göp rö wasö, hainö hanip mög yabiŕ niŕöm ud aij yabiŕ ginab," a ginaböl. ² Pen manö piral anig rö hagagun! Hon nan si nan najj gep nagŕ adö u, hon hadö umno. Anib u, midmagö hon piŕu gö, nan si nan najj gun rö lagöp. ³ Kale niŕbim, hon niŕi bi Krajs Jisas aip jim ñöl midaiun a gun ñig pakno gau, "Nipe uma rö jim ñöl umbun," a gun, ñig pakno. * ⁴ Hon ñig pakno u, Krajs Jisas aip wip rigöl miŕgan lugun umno rö la. Niŕhön ginig: Krajs nipe umö, kabö miŕgan u rigöl giŕa pen Nap kŕö ke yabiŕ nipe u gö, uraköm kamiŕ midöp rö, hon unbö rö wip rigöl miŕgan rö midpun u urakun, kamiŕ hain niŕbö adö u mideinabun. *

⁵ Krajs aip jim ñöl umno u me, nipe kauyaŕ uraköm kamiŕ midöp rö, hainö hon u rö nöp urakun kamiŕ mideinabun. ⁶ God nipe gasi niŕa, nan si nan najj gep nagŕ u böŕ nöp riŕ gi dö gö, hainö niŕi bi gau kalip nagŕ wög gep bi rö, adan najj u ud tiŕ gi dam aragniŕ, a gi gasi niŕa. Anib u me, nagŕ adö najj gimidun u, Krajs aip mab ba laŕ al pak liŕö uma. * ⁷ Pen niŕhön, niŕi bi um hauŕ giŕal gau, nan si nan najj gep magö u midmagö kale piŕu gö göl rö lagöp.

⁸ Hon niŕbun, Krajs aip umno u me, nipe aip kamiŕ mideinabun. ⁹ Hon niŕbun, Nap nipe gö Krajs uraka rö, nipe kauyaŕ umagnab. Uri umeb magö u Krajs nip nan ap ginim rö lagöp. ¹⁰ Krajs nipe ñin añi ap nöp uma u pen nan si nan najj gep pidön

u böŕ nöp hir göp. Krajs kauyaŕ uraköm, am God aip midpil.

¹¹ Anib u me, Krajs Jisas aip uŕ gun, nan si nan najj gep adö u um hauŕ gun, urak God aip kamiŕ midpun, a gimim niŕmim. * ¹² Nan si nan najj gep magö u, kalöp adik tiŕ gi dam, bi nagŕ wög gep rö mo gau midmim, nan si nan najj ginabim, a ginab. Pen kale wiŕhö gimim. * ¹³ Pen gasi najj kale u, haŕ roman ñin ma kalöp adiŕ ap, nan si nan najj ginim, a göm, tiŕ gi gainim rö, kale haŕ roman kale adiŕ adiŕ gau magöŕhalö böŕ nöp wiŕhö gimim. Jisas aip umun urakpun u me, gasi midmagö rimid hon God nip ñun, haŕ roman adiŕ gau God nip ñun, nipe hagöp rö nöp gun, a gimim niŕmim. *

¹⁴ Nöd lo manö adö u niŕjun gun, a gi gasi u niŕbe, nan si nan najj gep gasi u nöp lö, anig gimidim. Pen miŕni adö anibu rö midagpim. God kalöp mög niŕöm udö, Krajs niŕi bi nipe midpim u, nip cig gimim, nan si nan najj gau arö ginabim. *

Nagi asiŕ midagöp aij adö u nöp arun

¹⁵ Pen God lo manö adö u gino, God niŕöm hanip udagnab; nipe ke hanip mög niŕöm, Krajs nip yuö apöm, hanip a göm uma rö, udnab. Anib u, nan si nan najj nöp gi midaiun aka? Wasö yabiŕ! Anig gagun. ¹⁶ Kale niŕbim, kale bi kub ap nip, hon bi nagŕ wög gep ne midun, wög niŕhön hagnabön ginabun, a geinabim u, kale bi kub anibu mo nipe gau midpim. Kale nan si nan najj gep nip nagŕ wög gep bi rö mideinabim u, nan si nan najj gep mo gau midmim umnabim. Pen kale God manö hagöp nagŕ wög gep bi rö mideinabim u, God manö hagöp mo gau midpe, nipe kalöp niŕi bi aij yad a ginab. *

¹⁷ Nöd kalöp nan si nan najj gep gasi u nöp lö, bi nagŕ wög gep rö

* **6:3:** Gal 3:27 * **6:4:** Kol 2:12 * **6:6:** Gal 5:24 * **6:11:** 2Ko 5:15; Gal 2:19 * **6:12:** Jen 4:7

* **6:13:** Ro 12:1 * **6:14:** 1Jn 3:6 * **6:16:** Jon 8:34; 2Pi 2:19

mıdım, adö anıbu nöp gımdım. Pen hainö, Jisas manö aij u niymim, böñ nöp uđpım. Anıg gıpım u, yad God nıp aij a gabin. ¹⁸ God nıpe gö, kale nan si nan naij mo gau mıdım, yöñ uđmım, God nagı wög gep nıbi bı rö mıdım, nıpe hagöp rö gı aij gıpım. ¹⁹ Pen kale ke klö mıdagpım rö, manö hagnıg gabin i, yad waiö nöp hagnö niñ aij göl, a gem, waiö nöp hagnabin.

Nöd kale gası naij yabıt niymim, nagı wög gep nıbi bı rö mıdım, hañ romanı ñın ma kale gau nan si nan naij yabıt gı dammım, gı naij yabıt nöp gımdım. Pen mıñi gası aij yabıt niymim, nagı wög gep bı rö mıdım, hañ romanı ñın ma kale gau God manö hagöp rö nöp gı dammım, kamıñ aij nöp mıdeınabım. ²⁰ Nöd nan si nan naij gep nagı wög gep nıbi bı rö mıdım u, God manö hagöp adö u kalöp abadö, mo nıpe gau mıdagmıdım. ²¹ Pen nöđ gı naij gımdım anıbu, mıñi niymim hagnabım, “Pör anıg gı naij gımdım u, nable göp. Anıg gun nan aij ap udagpun,” a gınabım. Nıbi bı anıg gıpal gau umnıg gınaböl.

²² Pen mıñi God nıpe gö, kale nan si nan naij mo gau mıdım, yöñ uđmım, God nagı wög gep nıbi bı rö mıdım, God niñö aij gınab adö u nöp gımım, kamıñ pör pör mıdep u uđnabım. ²³ Nan si nan naij gep adö u gı damun, pe udun umnabun; pen Bı Kub hon Jisas Krais aip jım ñöl mıdeınabun u, God hanıp kamıñ pör pör mıdep magö u yıharıñ ñınab. *

7

Krais hañ romanı nıpe mıdpım rö, nıpe aip umbe

¹ Kale añ mam lo manö niñbım gau. Kale niñbım, nıbi bı kamıñ mıdpal gau nöp lo manö hain gınaböl; umeınaböl, marö kalıp rımnab mıdagnab.

² Manö ap ba gau rö ap mıdöp. Lo manö ap haga, bı nıpe mıdeınab, nıbin nıpe nugmul aip mıdainım; pen nugmul umnab u, lo anıbu pıs gınab. ³ Nıbi u nugmul mıdö niñöl gı, am bı hain nıbö ap niñöm udeınab u, nıp hagnaböl, “Lo manö rıb jumön, ne bı si udep nıbi,” a gınaböl. Pen nugmul umö, am bı hain nıbö niñöm udeınab u, manö mıdagöp; “Lo manö rıb jumön, ne bı si udep nıbi,” a göm, hagnaböl.

⁴ Pen añ mam bı. Anıb unbö rö nöp, kale Krais hañ romanı nıpe mıdpım gau, nıpe aip umbe rö, lo manö ud sısı lımdım u arö gıpe niñöm Bı ap kalöp uđnab. Bı au umöm uraka Bı u kalöp udö, kale God nıp aij gınım adö u nöp gınabım. *

⁵ Nöd pen Krais hon udaga ñın u, nan si nan naij gep magö u hanıp ud sısı lımdöp. Lo manö adö u nöp hain gun a gı mıdım u pen gası naij anı hon dañ pıral hiıkö, mab ası niñ umeb magö u waiö lö, mıd aij gımdagun. God aip mıdep rö laga. ⁶ Pen mıñi Krais aip umbun rö, lo manö hanıp nagı rö löm ud sısı lımdöp u pak gulu gı lun me, Juda lo manö kalı kılñ rıkla adö u niñun gagpun; God Ana gası ñöb adö u nöp niñun gıpun. *

Lo mıdöp rö, nan si nan naij gıpun u waiö niñbun

⁷ Anıb u, hon niñön hagun? God lo manö hagö hagla u, manö naij hagöp, a gun aka? Wasö yabıt! U anıg hagagun.

Lo mıdagböp, yad nan si nan naij aıgeg rö mıdöp u niñagnep. Lo manö adö ap kalı kılñ rıköm hagla, “Nıbi bı rımnab nan kale gau nan yad rö mıdaıböp, a gımım, gası u niñagnım,” a gıla. Anıb u me, yad niñbin, nıbi bı rımnab nan kale gau nan yad rö mıdaıböp a gı gası niñeinabin u, nan si nan naij gınabin.

* ⁸ Anıb u, yad gası niñbin, hainö yad

* 6:23: Ro 5:12,15 * 7:4: Ro 6:2,11 * 7:6: Ro 8:2; 6:4 * 7:7: Eks 20:17; Dud 5:21

nan si nan naj gem, n̄bi b̄i r̄imnap nan kale gau nan yad r̄o m̄idaiböp, a ḡi gas̄i u n̄iḡagnabin. Yad an̄igöl gas̄i n̄iḡm̄idin u pen ad̄iḡ nan si nan naj gep magö u am gas̄i r̄im̄id yad t̄ip ḡi dam arö, n̄ibi b̄i r̄imnap nan kale gau iru yab̄iḡ nöp nan yad r̄o m̄idaiböp a ḡi gas̄i u nöp n̄iḡnö. Pen lo manö m̄idagböp, nan si nan naj gep magö k̄lō m̄idagböp, b̄i hadö umöb r̄o m̄idböp.

⁹ Lo manö, u ḡimön, u gagmön, a gab u, yad nöd n̄iḡagm̄idin. Yad an̄ig gem kam̄iḡ m̄idainö. Pen lo manö u auö, nan si nan naj gep magö u, b̄i kam̄iḡ m̄idöp r̄o löm, k̄lō udöm ȳip t̄ip ḡi ud arö, umnö. ¹⁰ God lo manö ña u, han̄ip adan pör m̄idep u yamböp, pen ȳip umeb magö nöp ña. ¹¹ An̄ib u, yad gas̄i n̄iḡbin, hainö yad nan si nan naj gem, n̄bi b̄i r̄imnap nan kale gau nan yad r̄o m̄idaiböp a ḡi gas̄i u n̄iḡagnabin. Yad an̄igöl gas̄i n̄iḡm̄idin u pen, ad̄iḡ nan si nan naj gep magö u am gas̄i r̄im̄id yad t̄ip ḡi dam arö, n̄ibi b̄i r̄imnap nan kale gau nan yad r̄o m̄idaiböp a ḡi gas̄i n̄iḡnö. Nan si nan naj gep magö u, God lo manö haga u nöp udöm, ȳip al pak la. *

¹² An̄ib u, hon n̄iḡbun, God lo manö u uḡ m̄idöp. Hon n̄iḡbun, “N̄bi b̄i r̄imnap nan kale gau nan yad r̄o m̄idaiböp a ḡi gas̄i u n̄iḡagmim,” lo manö an̄ibu, God n̄ipe ke manö k̄lō haga u, uḡ nöp, kabö r̄o nöp, aij nöp m̄idöp. * ¹³ God lo aij an̄ibu ȳip al pak la umnö aka n̄ihön? U wasö! God lo manö aij u hagö n̄iḡbun r̄o, marö kub an̄ibu udagnabun. Nan si nan naj ḡipun r̄o, marö kub an̄ibu udnabun. Pen n̄ipe han̄ip lo manö haga an̄ibu, gas̄i ap ke n̄iḡöm hagaga; nan si nan naj gep magö u gac kub yab̄iḡ m̄idöp u n̄iḡöl, a göm, lo manö haga. An̄ib u, God lo manö u haglö n̄iḡbin r̄o, umagnö; nan si nan naj gep magö u, lo manö aij an̄ibu udöm, ȳip al pak lö umnö.

Nan gagun a gun gas̄i n̄iḡbun gau nöp gabun

¹⁴ Hon n̄iḡbun, lo manö u, God gas̄i ñö kal̄i k̄liñ r̄ikla. An̄ibu pen yad b̄i nöp m̄idpin; yad naḡi wög gep b̄i r̄o m̄idem, hibur gas̄i r̄im̄id yad u pör arab nan si nan naj gep adö u.

¹⁵ An̄ib u me, nan aij ḡinam, a ḡi gas̄i n̄iḡbin adö u gagpin; yad nan si nan naj gep adö u, yad magö an̄ibu mulu kal̄i n̄iḡbin u, yad an̄ig gagnam, a ḡipin adö u nöp ḡipin. Pen n̄ihön ḡin̄ig an̄ig ḡipin u n̄iḡagpin. * ¹⁶ Yad ḡi naj gagnam, a ḡi gas̄i n̄iḡbin adö u nöp ḡipin r̄o, yad n̄iḡbin, gas̄i magö yad abe God lo manö u abe ad̄ip ad̄ip r̄o m̄idöp.

¹⁷ Uri yad ke nan naj gagpin me. Yad ke naj ḡinam, a gem, gagpin; nan si nan naj gep magö u gas̄i hibur m̄idmagö yad an̄i dan̄ m̄idöp u nöp göp. ¹⁸ Yad n̄iḡbin, yad b̄i nöp m̄idpin r̄o, m̄idmagö pr̄i an̄i yad dan̄ m̄id aij gagöp. Gas̄i hibur m̄idmagö yad gas̄i aij ñö, nan aij ap gagnabin. Gas̄i magö yad u, ḡi aij ḡinam a gem n̄iḡbin u pen yad ḡinam r̄o lagöp. ¹⁹ An̄ig gö me, ḡi aij ḡinam, a ḡi n̄iḡbin adö u gagabin; ḡi naj gagnam, a ḡi n̄iḡbin adö u nöp pör ḡinö arab. ²⁰ An̄ib u, yad ḡi naj gagnam, a ḡi n̄iḡbin adö u nöp gabin r̄o, yad ke nan naj gagabin. Nan si nan naj gep magö u gas̄i hibur m̄idmagö yad an̄i dan̄ m̄idöp u nöp gö gö gab n̄iḡem gabin.

²¹ An̄ib u, yad n̄iḡbin, yad ḡi aij ḡinam a ḡi n̄iḡbin u pen pör ḡi naj ḡinam r̄o löp. ²²⁻²³ Gas̄i yad u God lo ña u ñiñi yab̄iḡ l̄ibin u pen gas̄i hibur m̄idmagö yad an̄i dan̄ unbö ke göm, gas̄i magö yad u aip pen pen gö, nan si nan naj gep magö u hañ roman̄ yad an̄i gau m̄idöm, ȳip ud sis̄i lö, yad b̄i naḡiman r̄o m̄idpin. *

²⁴ Yad ñiñi lagpin; b̄i mög gep r̄o m̄idpin. Gas̄i hibur m̄idmagö yad u ȳip al pak l̄in̄ig gab; b̄i an̄i ȳip ud

* 7:11: Jen 3:13 * 7:12: 1Di 1:8 * 7:15: Gal 5:17 * 7:22-23: Gal 5:17; 1Pi 2:11

kamiŋ yunab? ²⁵ Bɪ Kub hon Jisas Krais nöp! God nɪp aij a gabin!

Pen manö hagpin i, anɪg göl mɪdöp: gasɪ yad u God nɪp nagɪ wög gep bɪ rö mɪdpin u pen mɪdmagö prɪ aŋ yad daŋ au, nan si nan naij gep magö u nagɪ wög gep bɪ rö mɪdpin. *

8

God Ana hon aip mideinab u, hon aigale nɪbi bɪ rö mideinabun

¹⁻² Pen hon Krais Jisas aip jɪm ñöl mɪdpun u, Krais Jisas nɪpe umö, God Ana kamiŋ magö ñeb u nɪpe hanɪp ud kamiŋ yuö, hon uri nan si nan naij gep magö u abe, umeb magö u abe, kalɪp nagɪ wög gep nɪbi bɪ rö mɪdagpun. Anɪb u, God hanɪp manö kub hagagnab. ³ Pen nɪbi bɪ aij mɪdagpun rö, God lo adö u gɪ damun, mɪd aij gun rö lagö, God Ñɪ nɪpe ke u yuö, bɪ yabɪl hañ roman hibur mɪdmagö hon unbö rö löm, aua. Nɪpe umöm nan si nan naij gep magö u böŋ nöp gɪ ke yuaŋ, a göm, God nɪpe Ñɪ nɪpe ke nan sabe gep rö yuöm, nan si nan naij gep magö u nɪbi bɪ mɪdmagö prɪ aŋ kale daŋ mɪdöp u, manö kub hagöm, pɪs göp a ga. ⁴ God anɪg ga u, kale gasɪ naij mɪdmagö prɪ aŋ hon yaŋ nɪbö auöp adö u arö göm, God Ana gasɪ ñab adö u gɪ damöm, lo manö yad hagab rö gɪ aij gɪnaböl, a göm ga. *

⁵ Nɪbi bɪ gasɪ naij mɪdmagö prɪ aŋ kale yaŋ nɪbö auö, adö anɪbu nöp gɪlö aröp gau, hibur mɪdmagö kale nɪhön gasɪ göp adö u nöp gasɪ nɪŋbal. Pen nɪbi bɪ God Ana kalɪp gasɪ ñö gɪlö aröp gau, God Ana nɪhön gasɪ göp adö u nöp gasɪ nɪŋbal. ⁶ Nɪbi bɪ hibur mɪdmagö kale nɪhön gasɪ göp adö u nöp gasɪ nɪŋbal gau, adö anɪbu nöp nan si nan naij göm umnaböl. Pen nɪbi bɪ God Ana nɪp aij gɪnab u nöp gasɪ nɪŋbal gau, adö anɪbu nöp gɪ aij göm, God aip jɪm ñöl kamiŋ mɪdöm, mɪd aij gɪnaböl.

⁷ Nɪbi bɪ hibur mɪdmagö kale nɪhön gasɪ göp adö u nöp gasɪ nɪŋbal gau, gasɪ magö kale God nɪp kauaɪ mauaɪ rö mɪdöp. Gasɪ magö kale God lo nɪpe nɪŋagöp; God lo nɪpe nɪŋnɪm rö lagöp. ⁸ Nɪbi bɪ gasɪ naij mɪdmagö prɪ aŋ kalɪp yaŋ nɪbö auö, adö anɪbu gɪlö aröp gau, God nɪp aij gɪnɪm adö u göl rö lagöp.

⁹ Pen kale nɪbi bɪ God Ana kalöp aŋ daŋ mɪdöp gau, gasɪ naij mɪdmagö prɪ aŋ kale yaŋ nɪbö auö, adö anɪbu gagabim; God Ana kalöp gasɪ ñab adö u nöp gabim. Nɪbi bɪ Krais Ana nɪpe kalɪp aŋ daŋ mɪdagöp gau, Krais nɪbi bɪ nɪpe mɪdagpal. *

¹⁰ Krais nɪpe aŋ kalöp daŋ mɪdeinab u, nan si nan naij gep magö u gö, hañ roman kale umnɪg gab; pen Jisas umö God kalöp nɪŋö, nɪbi bɪ aij rö mɪdpim u rö, Ana nɪpe gö, ana kale kamiŋ mɪdeinab. * ¹¹ God gö Jisas uraka u, Ana nɪpe aŋ kalöp daŋ mɪdöp u me, God aŋ anɪbu nöp kalöp u rö nöp gö, Ana nɪpe kalöp aŋ daŋ mɪdöp u nɪpe hañ roman kale kamiŋ mɪdep magö ñɪnab.

¹² Anɪb u, aŋ mam bɪ, hon naböŋ mɪdöp. Gasɪ naij mɪdmagö prɪ aŋ hon daŋ pɪtu gɪ ñö adö anɪbu gun, naböŋ anɪbu ñagnabun. ¹³ Adö anɪbu gɪpe arö, umnɪg gabim. Pen God Ana u kalöp gɪ ñö nɪŋöl gɪ, kale nan si nan naij gɪpim anɪbu böŋ nöp arö gɪnabim u, God aip kamiŋ mɪdeinabim. *

¹⁴ God Ana gasɪ ñö nɪŋöl gɪ ajaöl nɪbi bɪ gau, God ñɪ pai nɪpe mɪdpal. ¹⁵⁻¹⁶ Ana kale udpim u, kalöp tɪp gɪ dam arö, kale nöd pɪñɪŋ gɪmɪdim rö kauyaŋ pɪñɪŋ gɪmɪm, nagɪ wög gep nɪbi bɪ rö mɪdagnabim. Ana kale udpim u, nɪpe gö, God ñɪ pai nɪpe mɪdpim. Anɪg nɪŋöm hon nɪp “Aba! Bapi!” a gabun. *

¹⁷ Ñɪ pai nɪpe mɪdpun u me, nan aij nɪhön nɪhön ñɪ pai nɪpe ñɪnab u, hon udnabun. Pen Krais nɪp hag juöm gɪ naij gɪla rö, hanɪp u rö nöp gɪ naij

* 7:25: 1Ko 15:57 * 8:4: Gal 5:16,25 * 8:9: 1Ko 3:16; 12:3 * 8:10: Gal 2:20 * 8:13: Gal 6:8; Kol 3:5 * 8:15-16: 2Di 1:7; Mak 14:36; 2Ko 1:22

gîlô, piñîŋ gagnabun u, God Kraiŋ nîp ud aij ga rô, hanîp u rô nôp ud aij gî nab. *

Hainö mid aij gî nabun

¹⁸ Gasi yad niŋbin, Kraiŋ nîp cig midun, marö rîmnap gö, uŋham mideinabun u, u nan pro. Hainö God nîpe nan aij yabiŋ hanîp ñö, nîpe aip mid aij gî nabun u, u nan kub.

¹⁹ God nan niŋhön niŋhön gi la gau magöŋhalö miñi mid aij gî nîm rô lagöp. Nan gau magöŋhalö abad midö, God nîpe ñi pai nîpe waiö udnab ñin u nôp, nîpe gö, nan anîb gau kauyaŋ mid aij gî nab. ²⁰⁻²¹ Göp anîbu, God hadame nôp niŋebir gî nab a ga rô nôp göp. Pen God hadame gau niŋa, ñi pai yad waiö udnabin ñin u, yad gî nö, ñi pai yad ñiñi löm mid aij yabiŋ gî naböl rô, nan magöŋhalö gi lînö gau u rô nôp, hij gi lugagöm, ñiñi löm mid aij yabiŋ gî nab.

Pen nan gi la anîb gau, nöd mid aij gagnab. Pen hanîp gö, ñi pai nîpe ke yabiŋ midun nîpe aip mid aij gî nabun ñin u nôp me, kauyaŋ gö nan anîb gau mid aij gî nab. *

²² Hon niŋbun, nan God gi la anîb gau magöŋhalö mid aij gî niŋ gab u pen hadame nôp marö gö, niŋbi ñi pai riŋniŋ gî lö ilön göp rô u gî midöp. ²³ Pen hon abe marö anîbu midöp. Hainö kalîp böŋ nôp udnîŋ gabin, a göm, God nîpe Ana u nöd nôp yuö apöm hanîp aŋ daŋ midöp u, pen ñin mai rô hanîp ñi pai nîpe ke kabö rô yabiŋ waiö udö, hañ romaŋ gî sön niŋbö halu lun, a gun, midmagö hon aŋ daŋ marö anîbu gö niŋöl gi, miñöŋ naböŋ adö iŋ i abad midpun. *

²⁴ God nan hainö waiö lî nab a ga manö u niŋ udno, hanîp uda. Pen nan niŋhön niŋhön hainö waiö lî nab u magöŋhalö hadö niŋbnop, miñi gasi halö midun ñin hain u abad midagaibnop. Nan hadö niŋbal u

abadagnaböl. ²⁵ Pen, nan hainö waiö lî nab, a gi gasi u niŋun me, iru gö niŋöl gi abad midagpun; gasi halö abad midpun.

²⁶ Niŋbi bi piñöŋ midagpun rô, Ana hanîp gi ñöl gi midöp. Hon God nîp sabe gun a gîpun u pen aige gun God nîp sabe gî nabun u niŋagun. Pen Ana hanîp ab hak löm, God nîp sabe gî niŋ gab. Manö niŋbi bi niŋeb rô wasö; kadkad manö löm hagnîŋ gab. ²⁷ God pen gasi hon magöŋhalö niŋöb; nîpe Ana gasi nîpe u abe niŋöb. Ana nîpe hon Kraiŋ Jisas niŋbi bi nîpe marö udöm, God nîp hagö, hagab rô gî nab. Ana nîpe God nîp hagab u, God gî nam a göm niŋöb adö u nôp hagab. *

²⁸ Hon niŋbun, God nîp midmagö lî bun niŋbi bi gau, God nîpe hanîp abad midö niŋöl gi, nan rîmnap ke gagnab; mid aij gî nabun adö u nôp hanîp gî nab. God nîpe hadame gau gasi niŋöm haga rô, hanîp yîp aumim a ga. * ²⁹ Pen adö anîbu nôp, God niŋbi bi nöd niŋa gau, “Yad gî nö, kale Ñi yad midöp rô löm, niñin niŋmam hain nîpe iru yabiŋ mideinaböl,” a ga. * ³⁰ Anîb u, niŋbi bi Ñi yad rô mideinaböl a ga niŋbi bi gau, kalîp yîp aumim a ga. Niŋbi bi yîp aumim a ga niŋbi bi gau, kalîp niŋbi bi asîŋ midagöp a ga. Niŋbi bi kalîp asîŋ midagöp a ga gau, Ñi yad mailö aij halö midöp rô, kale u rô nôp mideinaböl a ga.

Hanîp midmagö löm abad mid aij göp

³¹ Pen hanîp anîŋ göm ud aij göp u, an hanîp gi naiŋ gî nab? Bi ap hanîp gi naiŋ gî nîm rô lagöp, wasö yabiŋ! * ³² God nîpe piñîŋ gagöm, Ñi nîpe ke u hanîp nan a göm yuö apöm uma u nan kub yabiŋ. Pen God hanîp anîŋ ga u me, nîpe hanîp ud aij göm, nan aij aij nôp hanîp u rô nôp ñi nab. ³³ Pen God nîpe hanîp hag löp rô,

* **8:17:** Gal 4:5-7; Rep 21:7 * **8:20-21:** Jen 3:17-19 * **8:23:** 2Ko 5:2-4 * **8:27:** Sam 139:1

* **8:28:** Ep 1:11 * **8:29:** Kol 1:18; Hib 1:6 * **8:31:** Sam 118:6 * **8:33:** Ais 50:8-9

an hanip manö kub hagnab? God nipe ke gö asiṅ midagöp rö midpun u, manö midagöp, a ga. * ³⁴ Anib u, bi an hanip manö kub hagnab? Bi ap anig hagnim rö lagöp. Krais Jisas hanip nan a göm umöm, uraköm, am God ñimagö yijig kid nipe lau adö midöm, hanip a göm, Nap nip sabe göl gi midöp.

³⁵ Krais hanip midmagö yabıl löp u me, an nip wasö göm hanip ud asik ke linab? Nan ap ke waiö löm, hanip ud asik ke linim rö lagöp.

Hanip marö rimnap ginab aka,
uṭham mideinabun aka,

kıyö kub leinab aka,
waṭij midageinab aka,

gası mlö niṅnabun aka
bi rimnap hanip, Krais pig
midpal, a göm,

hanip gi naij ginaböl aka,
al pak linaböl aka,

nan nihön ginab,

Krais aip jim ñöl nöp mideinabun.

³⁶ Manö anibu rö God Manö kali klin riköm hagla,

“Nöp pig midpun rö, pör hanip niṅöm,

kaj sipsip rö al pak lun a göm niṅbal,” a gıla. *

³⁷ Anib u, umeb rö aṅ u midpun u pen Krais, bi hanip midmagö löm uma u aip midun, aij gö niṅöl gi nöp midun, nan anib gau piñiṅ gagnabun. ³⁸ Adö anibu yad niṅbin, umnabun aka mideinabun, God hanip midmagö li nöp mideinab niṅöm nan ap hanip ud asik ke linim rö lagöp. God ejol nipe gau, nan pidöṅ halö kumi kabö adö laṅ midöp gau, nan kal naij gau, nan miñi midöp gau, nan hainö mideinab gau, ³⁹ nan adö galik midöp gau, nan mo gayik midöp gau, nan nihön nihön midöp gau magöṅhalö, nan ap hanip ud asik ke linim rö lagöp. Bi Kub hon Krais Jisas midöp rö, God hanip midmagö li nöp mideinab.

9

God gası nipe ke niṅöm Isrel kai kalip udnig ga

¹ Manö hagabin anibi, yad Krais bi nipe midpin rö, piral hagagabin. Ana Ut u gası magö yad hagab, manö hagabön anibu manö niṅö hagabön, a gab. ²⁻³ Pen añi mam bi. Isrel niṅbi bi rimnap Krais nip udagpal gau hainö manö kub niṅöm, ilön kub udnaböl u, yip mög yabıl göp. Anib u, yad gası iru yabıl niṅbin. Midmagö yad pör ilön kub göp. Yad niṅö nöp hagabin, adan midböp, yad añi mam yad gau kalip nan a gem ilön udnö, kale pen kamıṅ arblap. *

⁴ Pen nihön: God Isrel kai nöp kale ñi pai yad mideilan a göm, mailö aij nipe kalip nöp yamöm, yad kalöp unbö ginabin a göm manö klö niṅö kalip nöp hag ñöm, lo manö nipe u kalip nöp hag ñöm, kale aigöl göm God sabe gep ram u kabö rö sabe göl manö u kalip nöp hag ñöm, yad aigöl gem niṅbi bi kalip ud aij ginam manö aij u kalip nöp hag ña. * ⁵ Isrel niṅbi bi nihi itaṅ kale Ebrahim, Aisak, Jekop bi gau me. Ebrahim, Aisak, Jekop ñi pai riklö, rik dam dapıl gi damöm, Isrel niṅbi bi kalip rik daula. Kigin añi u nöp rik dam dapıl gi damöm, Krais nip bi yabıl rik daula. Krais nipe ke God midöm, niṅbi bi magöṅhalö abadab. Kale magöṅhalö hib nipe u pör haglö adö araṅ.

⁶ God Manö haga u, haga rö nöp ga. Isrel ñi pai riklö, rik dam dapıl gi damöm, rik daula gau rimnap Isrel niṅbi bi kabö rö midagpal. ⁷ Ebrahim ñi pai riklö, rik dam dapıl gi damöm rik daula gau rimnap Ebrahim ñi pai nipe kabö rö midagpal. God Ebrahim nip haga, “Aisak ñi pai riknab gau nöp ñi pai adö nape rö mideinaböl,” a ga. * ⁸ Anib u, Ebrahim ñi pai riklö, rik dam dapıl gi damöm, rik daula gau rimnap God ñi pai nipe midagpal. God manö klö niṅö hagö, Ebrahim ñi pai yag

* **8:36:** Sam 44:22 * **9:2-3:** Eks 32:32 * **9:4:** Eks 9:4 * **9:7:** Jen 21:12 * **9:8:** Gal 4:23

daunaböl ñi pai gau nöp, kale God ñi pai nipe midnaböl. * 9 God Ebrahim nöp manö klö niñö anibu hagöm haga, “Ñin yad hag linö ñin u nöp yad ado gi aunö, nabin ne Sera ñi ap yag daunab,” a ga. *

10 Pen apis hon Rebeka ñi nipe mi hau bi aña nöp rika. Bi anibu bac hon u Aisak. 11-12 Pen God gasi nipe ke niñöb rö ginab. Nibi bi an hag linabin a ginig gab u, hag linab. Kale nan aij rimnap ginaböl u niñöm hag lagnab. God gasi nipe ke niñöb rö ginab. Anib unbö rö nöp me, apis bac hon Aisak Rebeka ber mi hau ñi ramö rikaglö magö u, God nipe Rebeka nöp haga, “Ñi ne nañi riknabön u, bi kub rö midageinab; nipe ñi ne hain u nöp wög gi ñinab,” a ga. Ñi mudun an gau nöp midailö nime yag dauaga adö u nöp, nan aij nan naj ap glö niñöm wasö, God gasi nipe ke niñöm anig haga. * 13 God Manö adiñ ap kalı kliš rika u, God manö hagöm haga, “Yad Jekop nöp midmagö libin pen Iso nöp midmagö lagpin,” a ga. *

God nipe gab u, kabö rö nöp gab

14 Anib u, God kabö rö gagab, a gun? Wasö! Nipe kabö rö nöp gab.

15 God nipe Mosıs nöp haga, “Nibi bi mög niñnabin gau kalıp mög niñnabin.

Nibi bi midmagö lem ud aij ginabin gau

kalıp midmagö lem ud aij ginabin,” a ga. *

16 Anib u niñbun, hane ke klö gun gıpun u niñöm hanıp udagnab; hane ke klö gun gasi halö midpun u niñöm hanıp udagnab. Nipe ke mög niñnab nibi bi gau nöp udnab. *

17 God Manö adiñ ap kalı kliš rika u, God manö hagöm Pero nöp haga, “Yad gasi niñnö, nibi bi ram minön gau gau midpal gau magöñhalö niñnaböl, ne kiñ Ijip

nibö u bi kub bi klö yabił pen yad God ginö ne bi yıharıñ rö midnabön. Anig ginab, kale niñöm, manö anibu hag amıl apıl göm hib yad u haglö ram minön gau gau magöñhalö arnab. Adö anibu nöp yad ke gainö, ne Ijip kiñ midpan,” a ga. * 18 Anib u niñbun, God gasi nipe ke niñöb rö, nibi bi rimnap mög niñnab pen nibi bi rimnap kalıp niñebir gö, gasi naj kale niñbal u kidıł arnab.

19 Kale rimnap God göp anibu rö niñmim hagnabim, “God nipe nöp gö, gasi kale u kidıł aröp u, niñön ginig pen, mid aij gagpin, a göm, hanıp manö kub hagnab? God nipe ke, ‘Nan anib gau ginab,’ a ginab u, bi an nipe pe, ‘Nan gau gagnab,’ a ginab?” ö ginabim. 20 Anig hagnabim u pen kale bi kub an rö midmim, manö nipe u nabön udnabim?

Adö anibu rö, God Manö u bi ne Aisaia kalı kliš riköm haga, “Bi ap minön udöm, rin cög ap gö, ‘Yıp niñön ginig anig göl gıpan,’ a göm pen ado göm hagagnab. Wasö yabił!” a ga. *

21 Bi rin cög ginig gab bi u, nipe gasi nipe ke niñöb rö ginab. Minön bad aña ap ud gi dö gi dapöm, rin aij aij ñin aña aña lauep ap löm, rin yıharıñ pör pör lauep ap löm, ginab. U manö midagöp; gasi nipe. *

22-23 Anib unbö rö me, God göp. Nipe nibi bi gi naj gi midpal gau niñö, iru yabił gö, kalıp al pak linim rö löp u pen, nipe mulu halö midöp u niñöm klö nipe midöp u niñlan, a göm, kalıp yıñid anig gagöp. God hadame dagöl gau gasi nipe ke niñöm haga, nibi bi mög niñem ud aij ginabin nibi bi gau mailö aij yad u niñöl, a ga. Anib u, nibi bi anib gau mailö aij yad u niñöl a göm, nipe nibi bi gi naj gi midpal gau gö, gasi hibur naj kale u kidıł aröp. 24 Nibi bi mög niñem ud aij ginabin a ga u, hanıp Juda nibi bi abe, Juda nibi bi wasö

* 9:9: Jen 18:14 * 9:11-12: Jen 25:23 * 9:13: Mal 1:2-3 * 9:15: Eks 33:19 * 9:16: Ep 2:8

* 9:17: Eks 9:16 * 9:20: Ais 29:16; 45:9 * 9:21: Jer 18:6

gau abe, haga. ²⁵ Manö adö an+bu rö, God manö haga r+mnap bi ne Hosea God Manö ad+ñ ap kali kññ r+köm haga,

“N+bi bi yad m+dagm+dal gau, kal+p ‘n+bi bi yad’ a g+nabin. Pen n+bi bi m+dmagö lagm+din gau, kal+p ‘n+bi bi m+dmagö yad’ a g+nabin.

Pen Hosea God Manö ad+ñ ap halö kali kññ r+köm haga, *

²⁶ Nöd ‘N+bi bi yad m+dagpim,’ a g+nö u,

ram m+nöñ añ+ an+bu nöp kal+p, ‘God pör kam+ñ m+idöp ñ+ pai n+pe,’ a g+nabin,” a ga. *

²⁷ Pen God Manö ad+ñ ap, bi God manö hagep Aisaia manö b+alö göm hagab,

“Isrel kai kabö ku+up ñ+g go+ gau m+idöp rö iru nöp m+deinaböl u pen B+ Kub n+pe yöp pro bad ap nöp ud kam+ñ yunab. *

²⁸ N+hön g+n+g: B+ Kub n+pe dip nöp n+bi bi m+nöñ naböñ il i m+dpal gau

magöñhalö manö kub hagöm böñ nöp pen ñ+nab,” a ga.

²⁹ G+nab an+bu, Aisaia n+pe nöd God Manö ad+ñ ap kali kññ r+köm haga, “B+ Kub ke p+idöñ halö m+idöp u, han+p ñ+ pai yöp bad ap nöp arö gagböp,

Sodom Gomora n+bi bi kal+p ga rö u, han+p g+böp,” a ga. *

Isrel kai abe Jisas manö aij u n+ñ udlan

³⁰ An+bu u, n+ñim! Juda n+bi bi wasö gau, nöd, m+id aij gun God aip j+m ñöl m+daiun a göm gas+ u n+ñagla u, pen m+ñi Jisas manö aij u n+ñ udlö, God kal+p as+ñ m+dagöp a gö, n+pe aip j+m ñöl m+dpal. ³¹ Pen Isrel n+bi bi nöd God lo manö u udöm, hagöp hagöp rö gun a g+la u pen m+ñi n+pe aip j+m ñöl m+dagpal. ³² Pen n+hön, God n+p n+ñ udöm wasö, hon ke adö r+mnap gun, n+pe aip j+m ñöl m+deinabun,

a göm, God n+pe kabö aij la adö u arun a g+lö n+ñöl g+, ma kale u li yuö ap lug pakpal. * ³³ Manö an+bu rö, Aisaia n+pe God manö haga rö kali kññ r+köm haga,

“N+ñim! Yad daun kub Saion kabö ap l+nö, n+bi bi ma adö an+bu li yuö ap lug paknaböl;

pen n+bi bi n+p n+ñ udnaböl gau, God n+p n+ñöm ana udagnaböl,” a ga. *

10

God n+pe ke gö, kale n+bi bi n+pe as+ñ m+dagöp rö m+deinaböl u, Isrel n+bi bi kale n+ñagal

¹ M+deimam yad gau. Gas+ klö y+p auöp u, God n+bi bi yad Isrel kai kal+p ud kam+ñ yun+m, a gem, n+p pör nöp sabe göl g+ m+dpin. ² Yad kale g+pal rö n+ñem hagabin, hon God n+bi bi n+pe m+daiun, a göm, klö yab+ g+pal u pen gas+ n+ñ aij göm gagpal. ³ “Krais uma rö, God han+p, ‘N+bi bi as+ñ m+dagöp yad,’ a g+nab,” a göm gas+ u n+ñblap u pen adö an+bu n+ñ aij gagöm, gas+ kale ke adö u nöp n+ñöm hagla, “Lo adö u g+no areinab u, n+bi bi aij n+pe m+deinabun,” a g+la. An+bu u, lo manö adö an+bu hain gun a göm g+ damöm, hainö ap lug pakla. ⁴ Krais ga an+bu, uri lo u p+is göp. An+bu u me, n+bi bi an an Jisas manö aij u n+ñ udnaböl gau, God kal+p magöñhalö n+bi bi as+ñ m+dagöp yad a g+nab.

N+bi bi ram m+nöñ gau gau magöñhalö kam+ñ aröl rö löp

⁵ God Manö u, Mos+ manö r+mnap kali kññ r+köm, lo manö udöm as+ñ m+dagöp rö m+deinaböl manö adö u hagöm, Isrel kai kal+p haga, “Lo manö u udmim, hagöp rö nöp g+mim me, kam+ñ arnabim,” a ga. * ⁶ God Manö u, Mos+ manö r+mnap kali kññ r+köm, Krais n+p n+ñ udöm as+ñ m+dagöp rö m+deinaböl manö adö u

* 9:25: Hos 2:23 * 9:26: Hos 1:10 * 9:27: Ais 10:22-23 * 9:29: Ais 1:9 * 9:32: Ais 8:14

* 9:33: Ais 28:16; 1Pi 2:6 * 10:5: Lep 18:5

hagöm, Isrel kai kalip haga, “Kale, ‘Bi an adö laŋ arnab?’ ö gagmim,” a ga. (Manö haga u iŧ u me, kale am kumi kabö adö laŋ au nibö Kraiŋ niŧ uŧ gi dauagnaböl.)
 * 7 Anib unbö rö nöŧ, “Kale, ‘Bi an wip ana ram midöp mo gayik arnab?’ ö gagmim,” a ga. (Manö haga u iŧ u me, kale am wip ana ram midöp mo gayik nibö Kraiŋ niŧ uŧ gi dauagnaböl.)
 8 Pen God Manö adin anibu, Moŋis manö adö rimnap nihöŋ nihöŋ kali kliŋ riköm Isrel kai kalip haga. Niŧe haga, “Manö magö anibu milö gau midagöp. Manö magö anibu midmagö an kale dan midöp pör hagpim adö u nöŧ,” a ga. Moŋis niŧe Jisas manö aij, manö niŧ udep anibu nöŧ haga. Manö aij niŧ udep anibu nöŧ hon pör nöŧ hag ŋabun u me.

9 Anib u, God gö Jisas uraköp a gimim, gasi u niŧ midmim, “Jisas niŧe Bi kub yad,” waiö hagnabim u, God kalöp niŧi bi asiŧ midagöp yad a göm, kalöp ud kamiŧ yunab.
 10 Pen nihöŋ, kale gasi midmagö an kale dan manö niŧe niŧ udnabim u, God kalöp niŧi bi asiŧ midagöp yad a ginab. Meg miŧan kale manö hagmim, niŧi bi gau waiö hag ŋinabim u, God kalöp ud kamiŧ yunab.
 11 Adö anibu rö, Aisaia niŧe God Manö adin ap kali kliŋ riköm haga, “Niŧi bi niŧ niŧ udnaböl gau, God niŧ niŧöm ana udagnaböl,” a ga. * 12 Juda niŧi bi gau, Juda niŧi bi wasö gau, ke ke midagpal. Bi Kub niŧe niŧi bi gau nibö gau nibö magöŋhalö Bi Kub aŋi nöŧ midöp. Niŧi bi gau nibö gau nibö an an niŧ sabe ginaböl gau, kalip ud aij yabŧ ginab. * 13 Adö anibu nöŧ, bi ne Joel, God Manö adin ap kali kliŋ riköm haga, “Niŧi bi an an Bi Kub niŧ, yiŧ ud kamiŧ yu, a göm hag niŧlö, kalip ud kamiŧ yunab,” a ga. * 14 Pen kale Bi Kub niŧ niŧ udagnaböl u, kale niŧ aigöl göm sabe ginaböl? Pen kale

Jisas manö aij u apdi niŧagnaböl u, kale aigöl göm manö aij anibu niŧ udnaböl? Pen niŧi bi rimnap apöm Jisas manö aij adö u hag ŋagnaböl u, kale aigöl göm manö anibu apdi niŧagnaböl? 15 Pen niŧi bi Kraiŋ Jisas niŧ udpal gau kalip hag yuagnaböl u, kale aigöl göm arnaböl? Adö anibu nöŧ, Aisaia niŧe God Manö adin ap kali kliŋ riköm haga, “Niŧi bi manö aij daunaböl gau, gi aij yabŧ ginaböl,” a ga. *

16 Pen Isrel niŧi bi Kraiŋ Jisas manö aij u niŧla gau rimnap niŧ udagla. Manö adö anibu nöŧ, Aisaia niŧe God Manö adin ap kali kliŋ riköm haga, “Yad manö aij ne u hagnö ji bi an niŧ udöp?” ö ga. * 17 Anib u, niŧi bi rimnap God manö hag ŋilö, niŧi bi niŧöm manö anibu niŧ udnaböl. Pen God manö hag ŋilö, niŧ udnaböl u, Kraiŋ manö aij u me. 18 Pen Isrel kai manö anibu niŧagla aka nihöŋ? Wasö yabŧ! Niŧla. Kale nöŧ niŧla u me, Depid niŧe God Manö adin ap kali kliŋ riköm haga,

“Kale ram miŧnöŧ gau gau magöŋhalö amöm,
 manö anibu hag ŋibal;

kale manö hag ŋilö,
 miŧnöŧ naböŧ gau riŧoŧ riŧoŧ magöŋhalö yabŧ aröp,” a ga. *

19 Pen yad hag niŧeb ap halö midöp: Isrel kai manö anibu niŧöm iŧ u niŧagla aka nihöŋ? Wasö yabŧ! Iŧ u niŧla. Moŋis niŧe God manö haga u udöm, God Manö adin ap kali kliŋ riköm haga,

“Yad niŧi bi hauŧ halö miŧan rimnap kalip udem, ud aij ginö,
 kale Isrel niŧi bi kalip mulu kal niŧmim,
 God hanip rö anig gagöp, a gimim niŧnabim,” a ga. *

20 Aisaia niŧe God manö haga u udöm God Manö adin ap kali kliŋ riköm waiö yabŧ hagöm haga,

* 10:6: Dud 30:12-14 * 10:11: Ais 28:16 * 10:12: Ap 15:9 * 10:13: Joe 2:32 * 10:15: Ais 52:7 * 10:16: Ais 53:1 * 10:18: Sam 19:4 * 10:19: Dud 32:21

“Nibi bi yip niñun a göm ulhai niñagal gau yip ulhai niñbal; kale yip niñun a göm hag niñagal pen yad ke kalip waiö lajin yip niñbal,” a ga. *

²¹ Pen Isrel gipal rö, Aisaia nipe God manö haga u udöm, God Manö adiñ ap kali kliñ riköm haga,

“Yad pör bi niñeb kale rö midem, ‘Yad auim!’ a gipin pen yip auagal.

Kale aleb aleb ñöm, gasi kale ke niñbal rö nöp gipal,” a ga. *

11

God Isrel kalip böñ nöp arö gagöp

¹ Anib u, yad hag niñeb ap midöp: God Isrel nibi bi gau kalip böñ nöp arö göp aka? Wasö yabi! Kalip böñ nöp arö gagöp. Yad Pol u rö nöp Isrel nibö bi. Ebrahim rikö, rik damöm, Benjamin nip riklö; Benjamin pen rik dam dapil ga il u, yad midpin. *

² Pen God nibi bi hadame nöp niñöm, nibi bi yad midaiöl, a gi gasi niña gau kalip arö gagöp. Kale bi Ilaija nip aiud udöm God Manö kali kliñ rikla u hadö niñbim. Ilaija God nip sabe göm haga, ³ “Isrel nibi bi gau magöñhalö nöp arö göm, bi manö ne hagep gau kalip al pak löm, kabö kinañ göm nan pak nöp sabe gep kabö gau, pa jö ma jö gi yubal. Yad añi nöp midpin u pen yip u rö nöp, al pak lun, a göm, ridik gi ud ajaböl,” a ga. * ⁴ Hagö, God nip pen haga, “Bi yad iru yabi! nöp sepen dausan rö (7,000) midpal gau, Bal god piral u nip, ‘Bi kub hon,’ a göm, nip sabe gagpal,” a ga. *

⁵ Anib u rö, God nibi bi mög yabi! göp u me, nipe hanip nibi bi Isrel yöp bad ap mög niñöm hag lö midpun. ⁶ Hanip mög niñöm udöp anibu, lo adö u gaino aka nan rimnap ke gaino niñöm udagöp.

Hanip yiharinj mög niñöm udöp a gi gasi niñbun u, pen hon nan ap ke gaino hanip udaiböp, hon anig gasi niñagbnop. * ⁷ Nibi bi Isrel klö yabi! göm, ulhai niñ damöm, udagla. Nibi bi God udnabin a göm hag la gau nöp udla. God nipe ke gö, nibi bi rimnap manö nipe u niñöm niñagla.

⁸ Adö anibu nöp, Mosi God Manö adiñ ap kali kliñ riköm haga, “God nipe gö, kale hon hanöm, amgö ju ju gi mideila; nipe gö, kalip amgö we gö, amgö niñageila; nipe gö, kalip hau alö, manö apdi niñageila; anibu nöp mid damöm,

uri unbö rö nöp midpal,” a ga. *

⁹ Pen Depid God Manö adiñ ap kali kliñ riköm haga,

“Kale pör nan kub niñbal u, kalip wanañ hel rö ud sisi linim. Arun a gi gasi niñnaböl adan anibu pit ginab.

Anib u, kale gi naj gipal u, kale pen udnaböl. *

¹⁰ Amgö kale we gö amgö niñagöl.

Miñör kub auö pör uñham wabi gi ud ajaiöl,” a ga.

God Juda nibi bi wasö gau udab

¹¹ Pen Isrel kai ap lug pakpal u, böñ nöp ap lug pakagpal. Kale nan si nan naj gila rö, God kalip arö göm, Juda nibi bi wasö gau kalip udöp. Udöp anibu, “Isrel kai, ‘Hanip rö anig göm udagöp,’ a göm niñlan,” a göm göp. *

¹² Pen Isrel kai nan si nan naj geila rö, nibi bi ram minöñ gau gau nan aij yabi! udpal. God Isrel kai arö ga rö, Juda nibi bi wasö gau nan aij yabi! udpal. Anib u, God nibi bi Isrel ud kaminj yunab ñin u, nibi bi nipe gau magöñhalö nan aij aij yabi! udnaböl.

¹³ Yad uri kalöp Juda nibi bi wasö gau hagabin. Krais Jisas yip, “Juda nibi bi wasö gau kalip manö aij yad hag ñimön,” a ga u me, kalöp Juda

* **10:20:** Ais 65:1 * **10:21:** Ais 65:2 * **11:1:** 1Sa 12:22; Sam 94:14; Plp 3:5 * **11:3:** 2Ki 19:10,14 * **11:4:** 1Ki 19:18 * **11:6:** Gal 3:18 * **11:8:** Dud 29:4; Ais 29:10 * **11:9:** Sam 69:22-23 * **11:11:** Ap 13:46

nibi bi wasö gau Jisas manö aij u hag ñi midnö yip aij göp. ¹⁴ Pen yad kalöp Jisas manö aij u hag ñinö niñbe, nibi bi yad ke Isrel rimnap niñöm, “God kalip udöp rö hanip udagöp,” a göm nip auaiöl u, yip aij yabıl gınab. ¹⁵ God Isrel kai kalip arö ga rö, Juda nibi bi wasö gau kalip, nibi bi yad, a göm udöp. Anıb u, hainö Isrel kai kalip udö, wip umöm kauyan uraknaböl u rö gınab.

¹⁶ Kale bred adiñ ap God nip sabe gi ñinaböl u, bred magö magöñhalö God nan nipe. Kale hagnaböl, “Mab olip il u God mab il nipe,” a gınaböl u, ramö löm lö pa gau gau arnab u abe God nan nipe.

¹⁷ Pen God nipe mab olip lö kid nöd nibö gau hak yuöm, kalöp olip lö be gau nibö rö dapöm dım ñö, dım ñöl midpim. Anıb u me, mab olip nöd nibö u kamıñ midöm minöñ yan nibö ñig u udö, lö hain nibö u mid aij göp. * ¹⁸ Kale mab lö nöd nibö u, lö yıharıñ, a gimim gasi u niñagmim. Kale niñmim, kale mab lö hain nibö u ñig udmim mab il u ñagpim; mab il yan ñig udöm kalöp mab lö anıa ñöb. ¹⁹ Kale hagnabim, “God nipe, ‘Olip lö be gau nibö dapem ud dım ñınam,’ a göm, olip lö nöd nibö gau hak yuö, ka anıbu udun midpun,” a gınabim. ²⁰ Manö anıbu niñö hagnabim u pen niñ aij gimim. Isrel kai Kraıs nip niñ udaglö, kalip arö ga; kale pen Kraıs nip niñ udpe, kalöp uda. Pen kale ana udmim, hib kale ke hagpe adö aragnım. ²¹ Niñön gınig: God mab olip lö nöd nibö gau hak yua rö, kale u rö nöp gınım rö löp.

²² God nipe bi hain aij yabıl u pen nipe bi klö yabıl rö midöp. Nibi bi nip arö gıla gau kalip bi klö rö löm arö ga. Pen kalöp agamıñ hain riköm, midmagö löm, uda. Kale anıg göl Kraıs nip niñ udöl gi middeinabim u, kalöp agamıñ hain riköm, midmagö löl gi middeinab. Pen Isrel kai kalip ga rö, hanip u rö nöp gınım rö löp,

a gimim, niñ aij gimim. * ²³ Isrel nibi bi anıb gau hainö Kraıs nip niñ udnaböl u, God kalip ud pa dım ñınab. God kalip ud pa dım ñınım rö löp. ²⁴ Pen niñön, kalöp mab olip lö be gau nibö dapöm, mab olip yabıl pa dım ñö midpim u, olip lö kabö göl gau kauyan pa dım ñınig, pa dım ñınab.

Hainö Isrel nibi bi magöñhalö kalip udnab

²⁵ Pen añ mam bi. Hib kale ke hagpe adö arnım rö löp. Anıb u, manö nöd niñagmidun ap kalöp hagnig gabin. Isrel nibi bi iru nöp miñi amgö we rö midpal u pen pör anıg gagnab. God Juda nibi bi wasö gau kalip udnabin a göm gasi niñıa gau magöñhalö udnab. ²⁶ Nibi bi anıb gau ud pıs göm, hainö Isrel nibi bi kalip magöñhalö ud kamıñ yunab. Manö adö anıbu rö, God manö haga u udöm God Manö adiñ ap kalı klıñ riköm hagla,

“God haga,

‘Jekop kigın yip arö gıla gau kalip ud kamıñ yunab bi u,

daun kub Saion nibö aunab. *

²⁷ Yad kalip aip manö klö niñö hagnö rö,

nan si nan naij gıpal gac u lik gi yunabin,’ a ga,” a gıla. *

²⁸ Isrel kai Kraıs niñ udagla rö, kale God kauat mauat nipe midpal. Pen kale Kraıs niñ udmim, miñ miñ göl gi midpim. Pen God hadame nöp Isrel kai nihi ilıñ kale Ebrahim Aısak Jekop bi gau kalip manö klö niñö haga u niñöm, God Isrel kai midmagö löl gi nöp midöp. ²⁹ God nipe nan aij ap ñöm, hainö gasi hain nibö niñöm, nan aij anıbu adog udagnab. Anıb unbö rö nöp, God nipe, gınabin a göm, manö klö niñö hageinab, hainö gasi hain nibö niñöm, ke gagnab. Manö hagnab u arö gagnab. Hagnab rö nöp gınab.

³⁰ Kale nöd God manö haga u ud yumıdim pen hainö Isrel nibi bi God manö nipe arö gılö, kalöp pen mög

* **11:17:** Ep 2:11-19 * **11:22:** Jon 15:2,4 * **11:26:** Aıs 59:20-21 * **11:27:** Jer 31:33-34

nıñöm ud aij gö, nıpe aip mıd aij gıpm. ³¹ God kalöp mög nıñöm uda u, Isrel nıbi bı nıñlö, mulu lugö, Krais manö aij u ud yula, pen hainö God kalıp u rö nöp mög nıñöm udnab.

³² Anıb u nıñbun, Isrel nıbi bı gau abe, Juda nıbi bı wasö gau abe, God manö haga u ud yula rö, God kalıp magöñhalö nıñebir arö gö, kale bı nagıman rö mıdöm, nan si nan naj gı dam dam ud arlö, hainö kalıp mög nıñöm udnab.

God hib nıpe pör hagno adö arañ

³³ Anıb u, yad nıñbin, God nan magöñhalö nıñöb;
gasi nıpe gasi aij yabıt.

God nıpe gasi nıñ kíd yabıt nıñ hiiköm,
adö anıbu ke yabıt göp.

God nıpe gasi nıñöm,
nan anıg anıg gınbın a göm,
gasi aij nıñöb rö,
bı ap gasi aij unbö rö mıdagöp.

Hon God gasi rımid nıpe nıñun,
nıpe ke göp rö gun a gun,
gagnabun! *

³⁴ God Manö u kalı kılın rıköm hagla,
“Nıbi bı an, Bı Kub gasi aij nıñöb rö u nıñöb?

Nıbi bı an, Bı Kub nıp, ‘Ne anıg gı, anıg gı,’ a gınb? *

³⁵ Pen nıbi bı an, nan aij ap God nıp ñö, pen ñınım?

Wasö yabıt! Nıbi bı ap nıp anıg göl rö lagöp,” a gıla. *

³⁶ Nıñön gıñıg: God nıpe nan gau magöñhalö gı la;
klö nıpe nöp nan anıb gau magöñhalö mıdöp;

nan anıb gau magöñhalö God nıp ñıñı löl gı mıdöl.

Anıb u, hib nıpe u pör pör nöp hagno adö arnım!

Anıb unbö rö aij. *

12

God lau adö mıdpun, a gımim, nıp aij gıñım adö u gıpe arnım

¹ Anıb u, añ mam bı. Kalöp mög nıñöm udöp rö, kale pe nan God nıp sabe gı ñıbal rö, hañ romanı gası rımid kale u, nan kamıñ halö rö, nan uı rö, God nıp ñımim. Nan damöm, God nıp sabe gı ñıbal gau, nan naj naj gau ñagpal. Nan aij aij nan ap gagöp gau nöp ñılö me, nıpe ñıñı löm udöp. Anıg unbö rö me, God hanıp nan nıp sabe gı ñıbal rö udnım, a gımim, nıp nıñ udöl gı mıdmim, hagöp hagöp rö nöp gımim. *

² Pen nıbi bı mıñön adö il i gası nıñöm gıpal nagı adö u rö gagmim. Pen God nıp hag nıñbe, nıpe kalöp gası aij ñö, gası rımid mıdmagö kale anı danı hain nıbö lımim, nıbi bı ke hain nıbö rö lımim. Anıb u, kale nıñnabım, hon aigöl gıno, God nıp aij gıñım. Kale nıñnabım adan nıñön adan aij yabıt; kabö göl nöp gınb adö u nıñnabım. Pen kale anıg göl nıñ aij gımim, anıg unbö rö nöp gınbım. ³ God yıp mög nıñöm udö, wög nıpe gıpin. Anıb u, kalöp magöñhalö hagabın, hon nıbi bı kub a gı gası nıñagmim. God nıpe nıñ udep magö u kalöp ke añı añı ñöb. Anıb u me, kale ana udmim, hon aigale nıbi bı rö mıdpun a gımim nıñmim. *

⁴ Hon nıñbun, hon magöñhalö hañ romanı añı mıdöp u pen adıñ adıñ ke ke iru nöp mıdöp. Adıñ gau wög ke ke mıdöp; ma u wög nıpe u ke göp, ñımagö u wög nıpe u ke göp, amgö u wög nıpe u ke göp. Anıb u, il ke ke mıdöp rö, il ke ke nöp gıpal. *

⁵ Anıb u rö, hon Krais lau adö mıdpun gau u rö nöp wög ke ke gıpun u pen nıbi bı kıgıñ nıpe jım ñöl añı u nöp mıdpun. ⁶ God hanıp añı añı mög nıñöm ud aij göm, nan aij hanıp ke ke ñöb rö, adö anıbu nöp

* **11:33:** Ais 55:8-9 * **11:34:** Ais 40:13; 1Ko 2:16 * **11:35:** Job 41:11 * **11:36:** 1Ko 8:6
* **12:1:** Ro 6:11,13; 1Pi 2:5 * **12:3:** 1Ko 12:11; Ep 4:7 * **12:4:** 1Ko 12:12,27 * **12:6:** 1Ko 12:4-11; 1Pi 4:10-11

n+ɲun g+ɲabun. God n+ɲi b+ɲ r+ɲnap nan aij ñöm, manö yad n+ɲi b+ɲ gau hag ñ+mön, a geinab u, n+ɲpe God n+ɲ udep magö ñöb rö hag ñ+nab. * 7 God n+ɲi b+ɲ r+ɲnap nan aij ñöm hagnab, n+ɲi b+ɲ gau wög r+ɲnap g+ɲ ñ+mön a g+ɲab u, n+ɲi b+ɲ gau wög r+ɲnap g+ɲ ñ+n+m. God n+ɲi b+ɲ r+ɲnap nan aij ñöm hagnab, n+ɲi b+ɲ ñ+ɲ pai b+ɲ gau manö aij r+ɲnap hag ñ+mön, a g+ɲab u, n+ɲi b+ɲ ñ+ɲ pai manö hag ñ+n+m. 8 God n+ɲi b+ɲ r+ɲnap nan aij ñöm hagnab, añ mam ne ap iru gain+ɲm u, n+ɲp manö hag ñ+ɲ aij g+ɲmön, n+ɲpe gas+ɲ aij n+ɲjöm ñ+ɲ+ɲ l+ɲ+ɲm, a g+ɲab u, n+ɲpe unbö rö g+ɲ+ɲm. God n+ɲi b+ɲ r+ɲnap nan aij ñöm hagnab, n+ɲi b+ɲ gau mani nan gau ulep göp u, kal+ɲp mani nan r+ɲnap ñ+mön a g+ɲab u, mani nan r+ɲnap abönamö ñ+n+m. N+ɲi b+ɲ r+ɲnap nan aij ñöm hagnab, n+ɲi b+ɲ r+ɲnap kal+ɲp abad m+ɲdmön a g+ɲab u, n+ɲpe gas+ɲ n+ɲ aij göm kal+ɲp abad m+ɲdn+ɲm. N+ɲi b+ɲ r+ɲnap nan aij ñöm hagnab, n+ɲi b+ɲ r+ɲnap kal+ɲp mög n+ɲjömön ud aij g+ɲmön a g+ɲab u, n+ɲpe ñ+ɲ+ɲ lö l g+ɲ mög n+ɲjöm ud aij g+ɲ+ɲm.

N+ɲi b+ɲ gau kal+ɲp m+ɲdmagö l+ɲmim

9 “N+ɲi b+ɲ gau kal+ɲp m+ɲdmagö labun,” a g+ɲmim, piral hagagmim; kal+ɲp m+ɲdmagö yab+ɲ l+ɲmim, ud aij yab+ɲ g+ɲmim. Nan si nan najj gep magö u n+ɲp kołmał kale rö mulu kal n+ɲj+mim. Pen kłö g+ɲmim nag+ɲ aij adö u nöp udmim. 10 N+ɲi b+ɲ añ mam b+ɲ pen pen m+ɲdmagö l+ɲbal rö, kale Krajs lau adö m+ɲdpim u rö nöp añ mam b+ɲ pen pen m+ɲdmagö l+ɲmim. Añ mam b+ɲ kale gau hib kale hagpe adö arn+ɲm; pen hib kale ke g+ɲpe adö aragn+ɲm. * 11 Wög iru maru gagmim; kłö g+ɲmim g+ɲmim. B+ɲ Kub hon u n+ɲp wög gabun a g+ɲmim, aij gö n+ɲjöl g+ɲ g+ɲmim. 12 B+ɲ Kub han+ɲp udnab, a g+ɲmim, aij a gö n+ɲjöl g+ɲ, n+ɲp abad m+ɲdaimim. Kalöp marö r+ɲnap auain+ɲm, agam+ɲj m+ɲdaimim.

* 12:10: 1Pi 1:22 * 12:12: 1De 5:16-18 * 12:13: Hib 13:2 * 12:14: Mad 5:44; 1Ko 4:12
* 12:16: Pro 3:7 * 12:17: 1De 5:15 * 12:19: Dud 32:35; Mad 5:39

God n+ɲp sabe gep u arö gagmim, pör nöp sabe göl g+ɲ m+ɲdaimim. * 13 N+ɲi b+ɲ God lau adö m+ɲdöm, mani nan kale ulep göp gau, kal+ɲp mani nan r+ɲnap n+ɲme l+ɲ ñ+mim. N+ɲi b+ɲ m+ɲlö gau n+ɲbö auaiöl, uł g+ɲ dam ram kale ud armim. *

14 N+ɲi b+ɲ r+ɲnap kalöp g+ɲ najj gaiöl u, pen pe, “God n+ɲp sabe g+ɲno kal+ɲp g+ɲ najj gaɲ,” a g+ɲmim sabe gagmim; “God n+ɲp sabe g+ɲno kal+ɲp g+ɲ najj gaɲ,” a g+ɲmim sabe g+ɲmim. * 15 N+ɲi b+ɲ r+ɲnap kale ñ+ɲ+ɲ lö l g+ɲ m+ɲdaiöl, kale kal+ɲp aip ñ+ɲ+ɲ lö l g+ɲ m+ɲdaimim; pen r+ɲnap mög gep rö m+ɲdaiöl, kale kal+ɲp aip mög gö n+ɲjöl g+ɲ m+ɲdaimim. 16 N+ɲi b+ɲ hib m+ɲdöp gau kal+ɲp ud aij gun, n+ɲi b+ɲ hib m+ɲdagöp gau kal+ɲp ud aij gagun a g+ɲmim, gas+ɲ u n+ɲjagmim. Kal+ɲp magöɲhalö ad+ɲp ad+ɲp rö ud aij g+ɲmim. Hon n+ɲi b+ɲ hib m+ɲdöp, a g+ɲmim, gas+ɲ u n+ɲjagmim. N+ɲi b+ɲ hib m+ɲdagöp gau aip aɲ hakmim m+ɲdaimim. Hon nöp n+ɲ aij g+ɲpun, a g+ɲmim gas+ɲ u n+ɲjagmim. *

17 Pen n+ɲi b+ɲ r+ɲnap kalöp n+ɲjölö mulu lugö, g+ɲ najj gaiöl u, kal+ɲp pen u rö nöp g+ɲ najj gagmim. N+ɲi b+ɲ gau n+ɲjölö, aij g+ɲ+ɲm adö u nöp g+ɲmim. * 18 N+ɲi b+ɲ r+ɲnap aip pen pen gun, a g+ɲmim gas+ɲ u n+ɲjagmim. N+ɲi b+ɲ gau magöɲhalö agam+ɲj j+ɲm ñöl m+ɲdaiun, a g+ɲmim gas+ɲ u nöp n+ɲj+mim. 19 Pen n+ɲi b+ɲ aij yad gau. N+ɲi b+ɲ r+ɲnap kalöp g+ɲ najj gaiöl u, kal+ɲp pen g+ɲ najj gun, a g+ɲmim, gas+ɲ u n+ɲjagmim. U God nan n+ɲpe, a g+ɲmim n+ɲj+mim. Yad kal+ɲp pen abe g+ɲ najj g+ɲn, a göm, ke gas+ɲ n+ɲjöp rö g+ɲnab. Mos+ɲs n+ɲpe God manö haga u udöm, God Manö ad+ɲ ap kal+ɲ kłiñ r+ɲköm haga, “God hagöp, ‘Kalöp g+ɲ najj gaiöl u, yad kalöp pen abe g+ɲ najj g+ɲnabin; u gas+ɲ yad,’ a göp,” a ga. * 20 An+ɲb u, b+ɲ ne Solomon God Manö ad+ɲ ap kal+ɲ kłiñ r+ɲköm haga,

“N+ɲi b+ɲ kalöp nöd g+ɲ najj g+ɲla gau

kale kiyö lɪnɪm u, nan magö
 ñɪmim;
 kale ñɪg nan gɪnɪm u, ñɪg
 ñɪmim.
 Anɪg gɪnabim u, bɪ kalöp nöd gɪ naij
 gɪla gau
 nabɪc kale adö laɲ mab ineb
 ineb rö yunabim innab
 nɪɲnaböl,” a ga. *

21 Anɪb u me, kalöp gɪ naij gaiöl,
 kalɪp pen gɪ naij gagmim; kalöp gɪ aij
 gɪpe, ke hain gö arnɪm.

13

Gapman kai hagöl rö gɪmim

1 Pen hon magöŋhalö gapman
 hagöl rö nɪɲun. Ke gasɪ nɪɲöm,
 gapman mɪdagöp; God hagö, gap-
 man mɪdöp. * 2 Anɪb u, nɪbi bɪ an
 gapman manö rɪb jueinab, God haga
 gapman mɪdöp manö nɪpe u abe
 rɪb junab. Bɪ anɪbu God nɪp manö
 kub hagnab. 3 Nɪbi bɪ gɪ aij gɪnaböl
 gau, bɪ gapman bɪ kub gau anɪnɪn
 gö pɪñɪɲ gagnaböl; nɪbi bɪ gɪ naij
 gɪnaböl gau nöp, bɪ gapman bɪ kub
 gau anɪnɪn gö pɪñɪɲ gɪnaböl. Anɪb u,
 bɪ gapman bɪ kub gau pɪñɪɲ gagun, a
 gɪ nɪɲnabim u, mɪd aij gɪmim nɪɲöm
 bɪ gapman gau, “Kale gɪ aij gɪpim,”
 a gɪnaböl. * 4 Pen nɪhön: God hagö,
 gapman bɪ gau, wög gep bɪ nɪpe rö
 mɪdöm, kalöp abad mɪdlö me, kale
 mɪd aij gɪnabim. Pen kale nɪɲ aij
 gɪmim, gɪ naij gagmim; gapman bɪ
 ru mɪlö kɪd ud aɲaböl u, yɪharɪɲ ud
 aɲagaböl. God hagö, gapman bɪ gau,
 wög gep bɪ nɪpe rö mɪdöm, nɪbi bɪ
 gau gɪ naij geinaböl u, kalɪp dam
 manö kub hagöm, pen ilön ñɪnaböl.

5 Anɪb u, pen ilön udun rö löp a
 gun, gapman manö u hain gagun;
 God gapman nɪɲebir hag lö, hanɪp
 abad mɪdpal u me, nɪhön gɪnɪg gap-
 man manö rɪb juun a gun, manö kale
 hain gun agamɪj mɪd aij gun.

6 Adö anɪbu nöp me, dakɪs u
 rö nöp ñun. God gapman bɪ gau

kalɪp nɪɲebir hagö, gapman wög kale
 anɪbu göm, pe uɲpal. * 7 Nan naböŋ
 kale nan nɪhön nɪhön rö mɪdainɪm
 u, naböŋ magöŋhalö ral pɪs gɪmim.
 Gapman dakɪs ñeb u, kalɪp dakɪs
 ñɪmim. Nɪbi bɪ rɪmnap dakɪs adö ke
 rɪmnap ñeb u, kalɪp u rö nöp dakɪs
 ñɪmim. Nɪbi bɪ manö kale nɪɲ uɲep
 gau, manö kale nɪɲ uɲmim. Nɪbi
 bɪ hib dap raneb gau, hib kale dap
 ranmim.

Pen pen mɪdmagö lɪmim

8 Nan naböŋ kale rɪmnap
 mɪdainɪm, böŋ nöp naböŋ ral pɪs
 gɪmim. Pen hon nan naböŋ añɪ ap
 mɪdöp hon naböŋ ral pɪs gɪpun, a
 gun hagagnabun; nɪbi bɪ pen pen
 mɪdmagö lep naböŋ anɪbu hagabin.
 Nɪbi bɪ gau kalɪp mɪdmagö lɪnabun
 u, God lo manö haga haga rö nöp
 gɪnabun. * 9 God nɪpe ke manö klö
 haga u, Mosɪs nɪpe God Manö adɪɲ
 rɪmnap kalɪ kliñ rɪköm haga, “Nɪbi
 si bɪ si gagmim; wɪp al pakagmim;
 nan si udagmim; nɪbi bɪ rɪmnap nan
 kale gau nan yad rö mɪdaiböp, a
 gɪmim gasɪ u nɪɲagmim,” a ga. God
 manö klö rɪmnap halö haga. Pen
 God manö klö nɪhön nɪhön haga u
 manö il añɪ u nöp mɪdöp: “Kale ke
 mɪdmagö lɪbim rö, nɪbi bɪ gau kalɪp
 u rö nöp mɪdmagö lɪmim.” * 10 Kale
 nɪbi bɪ rɪmnap mɪdmagö lɪnabim
 u, kalɪp gɪ naij gagnabim. Adö
 anɪbu nöp, kale nɪbi bɪ mɪdmagö
 lɪnabim u, God lo manö haga haga
 u magöŋhalö hain gɪnabim. *

11 Ñɪn mɪdpun aɲ anɪbi nɪɲ aij
 gɪmim. Jɪsas nɪp hadame nöp nɪɲ
 udun, hainö God nɪpe nɪbi bɪ yad
 ke, a göm, hanɪp böŋ nöp dam ram
 nɪpe adö laɲ au ud arnab, a gɪ gasɪ
 nɪɲmɪdun. Pen mɪ rɪmnap ap ara,
 ñɪn anɪbu uri söl mɪdöp. Anɪb u
 me, nɪhön gɪnɪg hon han hauɪ gɪ
 mɪdpim? Urakmim, gasɪ nɪɲöl gɪ
 mɪdaimim. * 12 Rapɪn sɪböŋ aɲ
 mɪdpun rö, ram runɪg gab. Anɪb u

* 12:20: Pro 25:21-22; Mad 5:44 * 13:1: Dai 3:1; Pro 8:15 * 13:3: 1Pi 2:13-14 * 13:6: Mad
 22:21 * 13:8: Mad 22:39-40; Jem 2:8 * 13:9: Eks 20:13-15,17; Dud 5:17-19,21 * 13:10: 1Ko
 13:4-7 * 13:11: Ep 5:14; 1De 5:6-7

me, kale nan n̄hön n̄hön s̄ib an̄ yan̄ rö ajöm gi naij gi midal adö u arö gun, Seden aip pen pen gep sior klö usajil bad klö nan mailö halö God n̄öb gau ud yimun. * 13 An̄ib u, hon Jisas mailö aij n̄ipe adö u midpun, a gun, gi aij göl gi mideinabun. Pen nan iru yab̄il n̄in̄jöm, n̄ig klö n̄in̄j haūl löm, n̄ibi si bi si göm, hātowātö göm, pen pen göm, nan kale nan yad rö midaīböp a göm gi pal gau gagun. * 14 Pen kale Bi Kub Jisas Kraīs ud wālij rö yimim, midmagö pr̄ an̄ hon dan̄ gasi göp adö u aigöl gun ginabun a gimim gasi u nin̄jagmim. *

14

Asi masi gi pal gau kalip hag gagmim

1 N̄ibi bi rimnap Kraīs Jisas n̄ip nin̄j ud pal u pen nin̄j ud pidön gagöm, gasi mīhön̄göl nin̄jbal gau, “Kalip udun hag am̄il ap̄il gin̄o, gasi nin̄j aij göl,” a gimim, hag gagmim; kale Jisas Kraīs n̄ip nin̄j ud pal u, n̄ibi bi hon, a gimim, ud aij gimim. * 2 Hon nin̄j bun, n̄ibi bi rimnap Kraīs Jisas n̄ip nin̄j ud midöm, nan gau abönamö nin̄jbal; pen n̄ibi bi rimnap, Kraīs Jisas n̄ip gasi adö adö nöp nin̄j udöm, n̄ip aij gagnab, a göm, kaj wal wayön nan gau hil göm, yīhar̄in̄ nan magö hāt̄ nöp nin̄jbal. * 3 Pen n̄ibi bi nan hātowātö nin̄jbal gau, n̄ibi bi nan hil gi pal gau kalip hag juagöl. N̄ibi bi nan hil gi pal gau, n̄ibi bi nan abönamö nin̄jbal gau, God nin̄jö nan si nan naij gaböl, a göm, kalip hag gagöl. N̄ihön gin̄ig: God n̄ibi bi an̄ib gau kalip udö, n̄ibi bi n̄ipe midpal. * 4 Bi wög gep ap bi kub n̄ipe n̄ip wög rimnap geinab, ne nin̄jmön, gi aij gi pan aka gi aij gagpan, a gimön hagagnabön. Bi kub n̄ipe ke nin̄jöm, gi aij gi pan aka gi aij gagpan, a ginab. Pen n̄ipe gi aij ginab me; Bi

Kub n̄ipe ke n̄ip gi n̄ö, n̄ipe aij gin̄im rö löp. *

5 Pen n̄ibi bi rimnap nin̄jöl, n̄in̄ ap God n̄in̄ kub n̄ipe rö löp, n̄in̄ ap n̄in̄ yīhar̄in̄ rö löp. Pen n̄ibi bi rimnap nin̄jöl, n̄in̄ ap God n̄in̄ kub n̄ipe rö lagöp, n̄in̄ magön̄halö n̄in̄ ke ke rö midagöp. An̄ib u, kale ke ke midpim rö, gasi kale aij nin̄j bim adö an̄ibu nin̄jmim gi pe ar̄in̄im. *

6 N̄in̄ ap God n̄in̄ kub n̄ipe rö löp, a göm nin̄jbal gau, Bi Kub n̄ip gasi nin̄jöm me an̄ig göl gasi nin̄jbal. Pen n̄ibi bi kaj wal wayön nan gau nin̄jbal gau, God n̄ip aij a göp a göm nin̄jbal. N̄ibi bi asi masi gi aij göm, nan rimnap nöp nin̄jbal gau u rö nöp, God n̄ip aij a göp a göm nin̄jbal.

7 Hon kam̄in̄ midun, hon ke halö midpun, a gun gasi u nin̄jagun. Umn̄ig ginabun u, hon ke halö mudun umnabun, a gun gasi u nin̄jagun. 8 N̄ihön gin̄ig: hon kam̄in̄ midun, n̄ibi bi Bi Kub hib haglö adö arān̄ a gun, gasi u nöp nin̄jun midnabun. Umn̄ig ginabun u, n̄ibi bi Bi Kub hib haglö adö arān̄ a gun, gasi u nöp nin̄jun umnabun. An̄ib u, mideinabun aka umnabun, hon Bi Kub n̄ibi bi wög gep n̄ipe midpun. *

9 Adö an̄ibu nöp, Kraīs n̄ipe umöm uraka. An̄ib u me, hon kam̄in̄ midpun gau abe, hadö umla gau abe, hon magön̄halö Bi Kub n̄ibi bi n̄ipe midpun.

10 An̄ib u, kale n̄ihön gin̄ig añ mam Kraīs lau adö midpal rimnap kalip, an̄ig gi pim, an̄ig gi pim, a gimim manö hag gabim? Pen kale n̄ihön gin̄ig añ mam Kraīs lau adö midpal rimnap kalip nin̄jbe, kale n̄ibi bi yīhar̄in̄ rö löp. Nin̄j aij gimim: hon magön̄halö God am̄gö ilö adö n̄ipe u midno, han̄ip manö kub hagnab. *

11 Aisaia God Manö adīn̄ ap kal̄i k̄lin̄ riköm haga, “Bi Kub hagöp, ‘Yad nin̄jö yab̄il hagabin,

* 13:12: 1Jn 2:8 * 13:13: Luk 21:34; Ep 5:18
Jen 9:3-4 * 14:3: Kol 2:16 * 14:4: Mad 7:1; Jem 4:11-12

* 13:14: Ep 5:11 * 14:1: Ro 15:7 * 14:2:
* 14:5: Gal 4:10-11 * 14:8: Gal

2:20 * 14:10: 2Ko 5:10

hainö nîbi bî gau magöŋhalö yîp
nîŋöm,
nable udöm, kugom yîmöm,
“God nîpe añî Bî Kub mîdöp,” a
gî naböl,’ a göp,” a ga. *

12 Anîb u, nîŋim. Hon añî añî
mîdpun rö, God hon magöŋhalö hag
nîŋö, hon kamîŋ mîdun nan nîhön
nîhön gîpun gau hag ñun, ai gînîg
anîg gîpun a gun hagnabun.

*Añ mam Kraiŋ lau adö mîdpal
rîmnap kalîp gasî nîŋmim*

13 Anîb u, añ mam Kraiŋ lau adö
mîdpal rîmnap kalîp, anîg gîpim,
anîg gîpim, a gîmim manö hag
gabim u arö gîmim. Kale gasî
nîŋmim, yad gîno añ mam Kraiŋ lau
adö mîdöp ap dui göm, adan uŋham
ajep rö u aramöm, lug paköm gî naij
gî nab, a gîmim, agamîj mîdmim,
adö anîbu nöp gîpe arnîm. 14 Bî Kub
Jiŋas bî nîpe mîdpin rö, gasî yad u
nîŋ aij gîpin, nan hil gep rîmnap
mîdagöp. Nîbi bî rîmnap gasî kale
ke nîŋöm, nan hil gîpal. Pen nan
anîbu ñîŋno, God nîŋö aij gagnab
a göm hil gî naböl u, nan anîbu
ñîŋagöl. * 15 Pen kale, añ mam
Jiŋas kalîp a göm uma anîb gau kalîp
mîdmagö lagmim, nan kale asî masî
gîpal gau haŋöwaŋö ñîŋbe, kale gasî
iru nîŋöm ap lug paköl rö löp. Adö
anîbu gî naij gî nabim. * 16 Kale ke
nîŋmim, adö rîmnap gîmim rö lî nab
u pen nîbi bî rîmnap anîg gî nabim
u nîŋöm hagnaböl, “Kraiŋ lau adö
mîdpun a gîpal u pen kale nîŋebir
nan si nan naij gaböl u me, hon
nîŋbun, Jiŋas manö aij nîpe manö
nîŋ udep a gîpal u pîral hagpal,”
a gî naböl. 17 Nîhön gînîg: God
nîpe kîŋ hon mîdöp manö adö anîbu
hageinabun u, nan ñîŋeb ñîg nîŋeb
manö anîbu hagagnabun; gî aij gep
manö adö u nöp hagnabun; agamîj
hain rîk mîdep manö adö u nöp
hagnabun; mîñ mîñ göl gî mîdep
manö adö u nöp hagnabun. Nan aij

anîb gau Ana Uŋ nîpe ñö udnabun
me. 18 Hon Kraiŋ nîp nîŋ udun anîg
göl geinabun u, God nîŋö aij gî nab;
nîbi bî gau nîŋöm, gî aij gîpal, a
gî naböl.

19 Hon aigöl gun añ mam
aip agamîj jîm ñöl mîdun, hon
magöŋhalö Kraiŋ manö aij nîpe u
nîŋ ud pîdöŋ gun, a gîmim, adan
anîbu nöp kŋö gîmim hain gîmim.

* 20 Nan magö rîmnap hil gagep.
Pen bî ap gasî gasî löm, nan gau
haŋöwaŋö ñîŋaiö, Kraiŋ nîp nîŋ udöp
nîbi bî ap nîŋöm, dui göm, Kraiŋ nîŋ
udöp u arö göm ap lug paknab u, bî
haŋöwaŋö ñîŋnab bî anîbu nîpe gî
naij gî nab. Nan magö ñîŋöm, God
wög nîpe gî naij gî nab. Kale anîg
unbö rö gagmim. * 21 Anîb u, hon
ñîŋno añ mam ap lug paknîm rö
löp, a gî nîŋnabim u, kaj yuö gau arö
gîmim, ñîg wain gau arö gîmim, nan
gau arö gîmim gî nabim u aij. Nîhön
gîno añ mam ap lug paknîm rö löp,
a gî nîŋnabim u, añ mam a gîmim,
anîg gagmim.

22 Yad nan ñîŋeb ñîŋagep manö
hagpin u, kale nîhön gasî nîŋbim
u, kale ke God aip. God hanîp
gasî aij ñöb rö nîŋun gun, añ mam
rîmnap rau ñagnabun u, ñîñî löl gî
mîdeinabun. 23 Pen nan rîmnap
gasî mîlö lun ñîŋnabun u, manö
mîdeinab. Nîhön gînîg: anîg
geinabun, God nîp aij gînîm a gî gasî
u nîŋun ñîŋagnabun; nîp aij gînîm
aka aij gagnîm a gî gasî u nîŋun
ñîŋnabun. Hon anîg göl rö haŋöwaŋö
geinabun u, nan si nan naij gî nabun.

15

*Nîbi bî rîmnap mîd aij göl rö adö
u nöp nîŋun a gîmim*

1 Hon nîbi bî Kraiŋ nîp nîŋ ud
pîdöŋ gî mîdpun gau, hanîp ke aij
gî nab adö u nîŋun gagun. 2 Nîbi bî
nîp nîŋ ud pîdöŋ gagpal gau, nîp nîŋ
ud pîdöŋ göl a gun, gasî u nîŋun gun.
Hon ke aij gî nab u nan kub wasö;

* 14:11: Ais 45:23; Plp 2:10-11 * 14:14: Ap 10:15; Dai 1:15 * 14:15: 1Ko 8:11-13 * 14:19:
Ro 12:18; 15:2 * 14:20: 1Ko 8:13

pen n̄bi b̄i r̄imnap, Kraiſ n̄ip n̄iŋ ud p̄idōŋ ḡinaböl aka n̄ip n̄iŋ ud p̄idōŋ ḡagnaböl u nan kub. * 3 Kraiſ u rö n̄öp, ke aij ga adö u gaga. Kraiſ n̄ipe Nap n̄ip manö haga r̄imnap, Depid n̄ipe God Manö ad̄iŋ ap kal̄i k̄liŋ r̄iköm haga, “Nöp hag jubal u uri ȳip u rö n̄öp hag juaböl,” a ga. * 4 Kale n̄iŋ aij göl a göm, God n̄ipe geia n̄iŋöm b̄i n̄öd n̄ibö gau God Manö u kal̄i k̄liŋ r̄ikla. God Manö an̄ibu amgö l̄i n̄iŋun, manö aij an̄ibu n̄iŋ udun, Jisas Kraiſ n̄iŋ ud p̄idōŋ gun, k̄tö gun ḡi aij gun, agam̄ij ñ̄iñ̄i löl ḡi gas̄i halö m̄ideinabun. Adö an̄ibu n̄öp God n̄ipe geia, God Manö an̄ibu kal̄i k̄liŋ r̄ikla. * 5 God n̄ipe gö, kale Jisas Kraiſ n̄iŋ ud p̄idōŋ ḡimim, k̄tö ḡimim ḡi aij ḡimim, agam̄ij ñ̄iñ̄i löl ḡi gas̄i halö m̄ideinabim. Pen Kraiſ Jisas ga rö n̄iŋun an̄ig rö gun a ḡimim, n̄ip an̄ig göl hain ḡimim, God n̄ipe gö, kale gas̄i adö añ̄i n̄iŋmim, j̄im ñ̄öl m̄idmim, ḡimim. 6 Kale an̄ig ḡimim, gas̄i añ̄i n̄öp, maj m̄igan añ̄i ad̄ip ad̄ip u n̄öp, B̄i Kub hon Jisas Kraiſ Nap hib n̄ipe u hagpe adö arn̄im.

God Isrel n̄ibi b̄i wasö gau kal̄ip u rö n̄öp mög n̄iŋöb

7 Gas̄i n̄iŋ aij gagpe ñ̄in u, Kraiſ kalöp mög n̄iŋöm ud aij gö, n̄ibi b̄i n̄ipe m̄idpim u, kale ke agam̄ij pen pen mög n̄iŋmim, ud aij ḡimim, m̄idmagö l̄i m̄idpe, n̄ibi b̄i r̄imnap n̄iŋöm God hib n̄ipe haglö adö arnab. * 8 God hadame nöp Juda kai n̄ihi iŋaŋ kale gau kal̄ip manö k̄tö n̄iŋö haga u, haga rö n̄öp ḡinab u, n̄iŋöl a göm, Kraiſ n̄ipe Juda kai kal̄ip nan a göm aua. * 9 An̄ib u, Juda n̄ibi b̄i wasö gau, God n̄ipe han̄ip mög yab̄i n̄iŋöb, a göm hib n̄ipe haglö adö arn̄im, a göm aua. Kraiſ n̄öd Nap God n̄ip manö haga rö, Depid God Manö ad̄iŋ r̄imnap kal̄i k̄liŋ r̄iköm haga,

* 15:2: 1Ko 10:24,33 * 15:3: Sam 69:9 * 15:4: 2Di 3:16 * 15:7: Ro 14:1 * 15:8: Mad 15:24 * 15:9: Ap 3:25; Sam 18:49 * 15:10: Dud 32:43 * 15:11: Sam 117:1 * 15:12: Ais 11:10 Rep 5:5

“ ‘An̄ib u, yad Juda n̄ibi b̄i wasö an̄ gau m̄idem,

k̄imap hagem, hib ne u hagnö adö arnab,’ a göp,” a ga. *

10 Manö ap Moſis God Manö ad̄iŋ ap kal̄i k̄liŋ r̄iköm haga,

“Kale Juda n̄ibi b̄i wasö gau, God n̄ibi b̄i n̄ipe aip

pa j̄im ñ̄imim, m̄iñ̄ m̄iñ̄ ḡimim,” a ga. *

11 Pen manö ap Depid God Manö ad̄iŋ ap kal̄i k̄liŋ r̄iköm haga,

“Kale Juda n̄ibi b̄i wasö gau magöŋhalö

B̄i Kub hib n̄ipe hagpe adö araŋ.

Kale n̄ibi b̄i ram m̄inöŋ ke gau gau magöŋhalö

k̄imap hagöl ḡi, hib n̄ipe hagpe adö i ḡilaŋ araŋ,” a ga. *

12 Pen Aisaia u rö n̄öp God Manö ad̄iŋ ap kal̄i k̄liŋ r̄iköm haga,

“B̄i Jesi r̄ikö r̄ik damöm r̄ik daunaböl ap apöm,

n̄ibi b̄i ram m̄inöŋ ke ke m̄idpal gau magöŋhalö abad m̄ideinab.

Juda n̄ibi b̄i wasö gau, B̄i an̄ibu n̄öp gas̄i n̄iŋöm,

gas̄i halö m̄ideinaböl,” a ga. *

13 God n̄ipe ga u n̄iŋun, gas̄i halö m̄idpun. God gö, kale n̄ip n̄iŋ ud p̄idōŋ ḡimim, m̄iñ̄ m̄iñ̄ göl ḡi, agam̄ij hibur hain hain göl ḡi m̄idmim. An̄ig göl ḡi m̄idaibe, Ana U† n̄ipe p̄idōŋ halö gas̄i r̄im̄id m̄idmagö aŋ kalöp daŋ apöm gö, kale gas̄i halö n̄öp m̄ideinabim.

Pol n̄ihön ḡin̄ig manö k̄tö hagöm köp kal̄i k̄liŋ r̄ikaŋ

14 Pen añ̄i mam b̄i. Gas̄i yad n̄iŋbin kale n̄ibi b̄i aij yöl; naḡi adö n̄ihön ḡimim God n̄ip aij ḡinab u n̄iŋ aij ḡipim; kale añ̄i mam kale gau God Manö aij u pen pen hag ñ̄i aij ḡimim rö löp. 15 Pen kalöp köp kal̄i k̄liŋ r̄ikabin an̄ibi, manö k̄tö rö r̄imnap hagpin. God ȳip mög n̄iŋöm, ud aij göm, wög gep b̄i n̄ipe hag la u me,

yad kalöp manö klö anıbu, kauyan hagnö nıñ aij gim a gem hagnin. ¹⁶ God yıp hag lö, yad Kraıs Jıas wög gep bı nıpe mıdem, Juda nıbi bı wasö gau gı ñem, God manö aij u kalöp hag ñabin. Yad God manö aij hag ñabin u, yad God nıp nan sabe gep bı rö mıdem, manö aij nıpe hag ñabin. Anıg gınö, Juda nıbi bı wasö gau, God nıp nan sabe gı ñıbal nan aij yabıñ nan gagöp rö lılö, God nıp aij gınab. Ana Uñ nıpe gö, kale nıbi bı ke kamıñ aij rö lılö, God kalıp ñıñ löm udnab. *

¹⁷ Kraıs Jıas aip jım ñöl mıdpin u me, yıp aij gö nıñöl gı, God nıp wög gı mıdpin. ¹⁸⁻¹⁹ Kraıs geia yad nıp wög gem, yad wög nıñön nıñön gıpin u nöp hagnabin. Yad Juda nıbi bı wasö gau kalıp Kraıs manö aij u hag ñı ajainö nıñöl gı, Ana nan gagep rö rımnap gö nıñöl gı, Juda nıbi bı wasö gau nıñöm, God manö u udpal. Yad ram mıñön Jerusalem urakem, Kraıs manö aij u magöñhalö kabö göl nöp adan mılö yabıñ hag ñı aij gı dam dam ram mıñön Ilirikam amem, ado gı aunö. ²⁰ Gası yad pör nıñbin u, nıbi bı Kraıs manö nıpe nöd nıñagla ram mıñön gau nöp amem, hag ñınam a gem nıñbin. Bı Kraıs manö hag ñeb rımnap nöd amöm padö bıñıñ gıla adö u ram gınam a gem nıñagpin. * ²¹ Aısaia nıpe God Manö adıñ ap kalı kılñ rıköm haga,

“Kalıp manö aij nıpe hag ñagal;
pen kale nıñnaböl.

Nıbi bı manö aij nıpe apdı nıñagal
gau,
kale nıñöm nıñ aij gınaböl,” a ga.
*

Pol daun kub Rom arnam, a ga

²²⁻²³ Anıb u, mı iru yabıñ nöp, ram mıñön gai i hag ñı aj aj, daun kub kale Rom arnam a gımdın u pen nınam rö laga. Pen mıñı ram mıñön rıgonı gai i wög gınam rö lagöp nıñem

yad kalöp nıñnıg nıñabin. * ²⁴ Yöp söl mıdöp, ram mıñön Spen arnıg gabin. Gası yad nıñbin u, am kale aip pro magö ap mıdnö aij gö nıñöl gı, hainö yıp dam Spen adan ramö u yu-mim, a gı gası nıñbin. ²⁵⁻²⁶ Pen Mase-donia Propins nıbi bı abe, Akaia Propins nıbi bı abe, Jerusalem nıbi bı Kraıs lau adö mıdöm mani nan kale mıdagöp gau, kalıp mani nan kale gau abönamö ñıla u, mıñı kalıp ñınam a gem nıñabin. * ²⁷ Gası kale ke nıñöm gıpal anıbu, gı aij gıpal. Juda nıbi bı Kraıs manö aij u dam, Juda nıbi bı wasö gau kalıp hag ñıbal rö, God mani nan kalıp ñöb gau rımnap Juda nıbi bı kalıp pen ñıñaböl u aij. *

²⁸ Pen mani yıp ñıbal anıbu magöñhalö dam Jerusalem bı gau ñem, Spen adan u amem, kale mıdpim u nıñabin. ²⁹ Ñıñ anıbu apem kalöp nıñnö, Kraıs gası aij nıpe ñö, kale nıp nıñ ud sısı lımim ñıñı yabıñ lıñabım. *

³⁰ Añ mam yad gau. Bı Kub Jıas Kraıs lau adö mıdpim u, God Ana a kalöp dan mıdöm kalöp mıdmagö lep magö u ñab rö, yad a gımim, God nıp sabe göl gı nöp mıdaimim. *

³¹ God nıp sabe gı mıdaimim, yad Jerusalem arnıg gem, ram mıñön Judia areınam, Judia nıbi bı Kraıs nıp nıñ udagpal gau yıp gı naij gaiöl, yıp ud kamıñ yunım. Pen God nıp sabe gı mıdaimim, yad Jerusalem amjakem, Kraıs nıbi bı nıpe gau kalıp nan nıñön nıñön gı ñıñıg gabin u gınö, kalıp aij gö nıñöl gı, aip jım ñöl mıdaiun. ³² Anıb u, God yıp yau a gainım, kale mıdpim u amem, magö ap mıdnö aij gö nıñöl gı, kalöp aip mıdeınabun.

³³ God kalöp magöñhalö abad mıdö nıñöl gı, agamıj jım ñöl mıdmim mıd aij gımim. Anıb unbö rö aij.

16

* **15:16:** Ro 1:5; 11:13 * **15:20:** 2Ko 10:15-16 * **15:21:** Aıs 52:15 * **15:22-23:** Ro 1:13
* **15:25-26:** 1Ko 16:1-4; 2Ko 8:1; 9:2,12; Ap 24:17 * **15:27:** 1Ko 9:11 * **15:29:** Ro 1:11 * **15:30:** 2Ko 1:11; Kol 4:3; 2De 3:1

Pol, "Kale m+dpim?" a ga

¹ Pen añ hon Pibi, Senkria daun au cöc wög gab n+bi u, nab. N+pe n+bi aij yab+! Kale m+dpim u amjakö, n+p ud aij g+mim. ² Y+p aij g+nab u, kale m+dpim u amjakö, kale B+ Kub n+ñ udpim rö, B+ Kub n+bi b+ n+pe pen pen ud aij g+pal u rö, n+p ud aij g+mim. Nan r+mnap m+dagain+m, hałowatö ñ+mim. N+pe n+bi b+ gau iru nöp kal+p ud aij göm, y+p abe ud aij göm göp.

³ Pen n+bi Prisila abe, nugmul Akwila abe, Kraiss n+p wög j+m ñun g+m+dun ber m+hau kal+p hagmim, "Pol kalöp ber m+höñ, 'M+dpil?' a göp," a g+mim. * ⁴ Nöd y+p al pak l+n+g geila, ber aij yad m+hau m+dmil, y+p amdam g+lö. Pen halpe ke al pak löl a g+mil gas+ u n+ñagmil an+g g+lö, y+p aij göm, Juda n+bi b+ wasö ram m+nöñ ke m+lö gau hag ñ+nö Kraiss Jisas n+ñ udpal gau kal+p abe aij göm göp.

⁵ Pen n+bi b+ Kraiss Jisas n+ñ udpal ram kal+p ber u magum g+pal gau kal+p u rö nöp hagmim, "Pol kalöp, 'M+dpim?' a göp," a g+mim.

Mam m+dmagö yad Epinidas n+p hagmim, "Pol nöp, 'M+dpan?' a göp," a g+mim. Esia Propins au, Kraiss n+p nöd uda b+ me an+bu.

⁶ N+bi Maria kalöp klö yab+! wög g+ ñ+m+döp u n+p hagmim, "Pol nöp, 'M+dpan?' a göp," a g+mim.

⁷ Pen b+ r+d+k yad n+ñeb rö, Adronaikas abe, Junias abe, kal+p m+höñ hagmim, "Pol kalöp m+höñ, 'M+dpil?' a göp," a g+mim. Kalpe m+höñ Kraiss n+p nöd n+ñ udlö, yad hainö n+ñ udnö. Y+p nag+ l+la rö, kal+p m+höñ u rö nöp nag+ l+lö, j+m ñun m+dm+dun.

Pen b+ Jisas manö ud arep gau, b+ an+ib m+hau kal+p n+ñ aij yab+! g+pal.

⁸ Mam m+dmagö yad Ampliedas, Kraiss n+p c+g aij göp u, n+p hagmim, "Pol nöp, 'M+dpan?' a göp," a g+mim.

⁹ Mam Urbanis n+p hagmim, "Pol nöp, 'M+dpan?' a göp," a g+mim. Mam an+bu yad aip Kraiss n+p wög j+m ñöl g+m+dul. Mam aij S+dakis n+p u rö nöp hagmim, "Pol nöp, 'M+dpan?' a göp," a g+mim.

¹⁰ Apeles, marö auö, Kraiss n+p n+ñ ud p+döñ göm m+d aij göp b+ u, n+p hagmim, "Pol nöp, 'M+dpan?' a göp," a g+mim.

N+bi b+ Arisdobiulas ram m+dpal gau kal+p hagmim, "Pol kalöp, 'M+dpim?' a göp," a g+mim.

¹¹ B+ r+d+k yad n+ñeb Herodion n+p hagmim, "Pol nöp, 'M+dpan?' a göp," a g+mim.

N+bi b+ Nasisas ram u m+dm, B+ Kub n+ñ udpal gau kal+p hagmim, "Pol kalöp, 'M+dpim?' a göp," a g+mim.

¹² N+bi Draipina abe Draiposa abe, B+ Kub n+p n+ñ udöl g+, n+p wög g+pil n+bi an+ib m+hau kal+p hagmim, "Pol kalöp m+höñ, 'M+dpil?' a göp," a g+mim.

Añ aij yad Persis, B+ Kub n+p n+ñ udöl g+, n+p wög klö göp n+bi an+bu n+p u rö nöp, "Pol nöp, 'M+dpan?' a göp," a g+mim.

¹³ B+ Rupas, Kraiss n+p wög klö göm göp u, n+p hagmim, "Pol nöp, 'M+dpan?' a göp," a g+mim. N+me n+pe u, ami yad rö löp u, n+p u rö nöp hagmim, "Pol nöp, 'M+dpan?' a göp," a g+mim. *

¹⁴ Asinkridas, Pligon, Hermes, Padrobas, Hermas, n+mam

* 16:3: Ap 18:2 * 16:13: Mak 15:21

kale aip mǝdpal gau abe magöŋhalö kalǝp, “Pol kalöp, ‘Mǝdpim?’ a göp,” a gǝmim.

¹⁵ Pilologas, Julia, Nereus, Nereus nǝñ+n nǝpe Olimpas, Kraiss nǝbi bǝ nǝpe kale aip mǝdpal gau magöŋhalö, “Pol kalöp, ‘Mǝdpim?’ a göp,” a gǝmim.

¹⁶ Kale Bǝ Kub nǝp nǝŋ udpim rö, pen pen hag wǝhai udöl gǝ, alaun bom halumim.

Kraiss nǝbi bǝ nǝpe gai i God nǝp sabe gǝnǝg cöc ke ke magum gǝpal gau, “Kale mǝdpim?” a gǝpal. *

Manö piral hagpal gau udagmim

¹⁷ Añ mam aij yad gau, nǝŋ aij gǝmim. Nǝbi bǝ rǝmnap manö gau nǝbö gau nǝbö dapöm, nǝbi bǝ Kraiss lau adö mǝdpal gau kalǝp hag ñ+lö ñ+lö, gasǝ aij nöd nǝŋla adö u arö göm, manö piral hagpal anǝbu udöm, asǝk ke ke libal. Kalöp anǝb unbö rö nöp gǝnǝm rö löp u, manö piral hagaiöl u udagmim. * ¹⁸ Nǝbi bǝ anǝg gǝpal gau, Bǝ Kub hon Kraiss nǝp wög u gun, a göm gasǝ u nǝŋöm gagpal; kalǝp ke aij göp adö u nöp gasǝ nǝŋöm gǝpal. Kale manö hain hain rö, nǝbi bǝ hib dap raneb manö u nöp hag hag gǝ mǝdlö nǝŋöl gǝ, nǝbi bǝ nǝŋ aij gagpal gau manö piral kale nǝŋ udöm dui gǝpal. * ¹⁹ Kale pen God manö aij u ud aij gǝmim, hagöp rö gǝmǝdim, nǝbi bǝ gau magöŋhalö nǝŋbal u, yǝp aij yabǝl göp. Nan nǝhön God amgö ilö nǝpe aij gǝnǝm u, kale nǝbi bǝ gasǝ nǝŋeb rö mǝdmim, nan nǝhön God amgö ilö nǝpe nan si nan naij rö mǝdnǝm u, kale nǝbi bǝ gasǝ hauǝ rö mǝdmim u, yǝp aij gǝnab. *

²⁰ Söl mǝdöp, God nǝbi bǝ abad mǝd aij göp u, nǝpe Seden nǝp ud raǝa mo kale gau lö, klö nǝpe mǝdageinab.

Yad God nǝp sabe gabin, Bǝ Kub hon Jisas kalöp mög nǝŋöm ud aij gö nǝŋöl gǝ, kale mǝd aij gǝmim. *

²¹ Bǝ yad aip wög jǝm ñöl gǝpul, Dimodi, kalöp hagab, “Mǝdpim?” a gab. Bǝ rǝdǝk nǝŋeb yad gau Lusias, Jeson, Sosipada u rö nöp kalöp, “Mǝdpim?” a gaböl. *

²² Pen yad bǝ Dedias, Pol hagö köp kalǝ klǝñ rǝkabin i, u rö nöp kale Rom kai Kraiss lau adö mǝdpim gau kalöp, “Mǝdpim?” a gabin.

²³ Bǝ Gaias, yǝp Pol dam ram nǝpe u löm, abad mǝd aij göp u, kalöp, “Mǝdpim?” a gab. Bǝ anǝbu nöp Kraiss lau adö mǝdpal nǝbi bǝ gau hagö, ram nǝpe u amöm magum gǝpal, kalǝp ud aij gǝ mǝdöp.

Pen bǝ kuskus pe ñeb Erasdas abe, mam hon Kwodas abe, u rö nöp kalöp, “Mǝdpim?” a gabil. *

²⁴ Yad God nǝp sabe gabin, Bǝ Kub hon Jisas Kraiss kalöp magöŋhalö mög nǝŋöm ud aij gö nǝŋöl gǝ, kale mǝd aij gǝmim. Anǝb unbö rö aij!

²⁵⁻²⁶ Pen God hib nǝpe hagno adö arnǝm. Nǝpe nöp me kalöp abad mǝdö nǝŋöl gǝ, nǝp cǝg aij gǝmim mǝdmim rö löp. Jisas manö aij anǝbu nöd pi göl mǝdmǝdöp u pen mǝñi, bǝ God manö hagep gau, manö nǝpe God Manö kalǝ klǝñ rǝkla u waiö lö, manö aij anǝbu nǝbi bǝ gau kalǝp pör hag ñ+bǝn. God nöp hagö me, nǝbi bǝ ram mǝnön ke gau gau magöŋhalö hag ñ+no, nǝp nǝŋ udöm hagöp rö göl. *

²⁷ God añǝ gasǝ aij gasǝ klö göm nǝŋöb u, Jisas Kraiss nǝp hanǝp nan a göm yuö aua rö, hib nǝpe pör nöp pör nöp hagno adö aran. Anǝb unbö rö aij me.

* **16:16:** 1Ko 16:20; 1Pi 5:14 * **16:17:** Mad 7:15; Dai 3:10 * **16:18:** Plp 3:19; 2Pi 2:3 * **16:19:** Ro 1:8; 1Ko 14:20 * **16:20:** Jen 3:15 * **16:21:** Ap 16:1-2; 19:22; 20:4 * **16:23:** Ap 19:9; 1Ko 1:14 * **16:25-26:** Ep 1:9; 3:5,9; Kol 1:26; Ro 1:5

1 Korid Pol köp nöd u Korid n+bi b+ kalip kal+ kliñ r+ka

1-2 Yad Pol. God n+pe ke y+ip hag la rö, Krai Jisas manö ud arep b+ n+pe ap m+dpin. Mam hon Sosdenes aip aui m+dul, köp an+bi, kalöp daun kub Korid au God n+bi b+ n+pe m+dpim gau kal+ kliñ i r+kabin. Kale Krai Jisas n+ip n+ñ udpe u, God hagö, kale n+bi b+ ke kam+ñ aij n+pe m+dpim. B+ Kub hon Jisas Krai n+ip sabe g+pal n+bi b+ ram m+nöñ gau gau magöñhalö, God kal+ip n+bi b+ u+ n+pe m+daiöl a göm hag la. Krai Jisas n+pe B+ Kub hon m+döp; n+pe u rö nöp B+ Kub kale m+döp.

3 God Bapi hon abe, B+ Kub Jisas Krai abe, kalöp mög n+ñmil ud aij g+lö, kale m+id aij g+mim.

Pol God n+ip aij a ga

4 Krai Jisas n+ip cig m+dppe, God n+pe kalöp ud aij göm nan aij ña u n+ñem, yad pör God n+ip aij a gabin. 5 N+hön g+ñig: kale Krai n+ip cig m+dppe, Krai kalöp ud aij yab+ñ gö, kale gas+ n+ñ aij g+mim, manö hag ñ+ aij g+ipim. 6 God n+pe gö, Krai manö aij u añ kale dañ auö, kale n+ñ udmim, hagöp rö gabim. 7 An+b u, B+ Kub hon Jisas Krai aunab a g+mim abad m+dpim ñ+n i, God Ana nan aij ñab gau hadö magöñhalö udpim. 8 B+ Kub hon Jisas Krai kalöp abad m+döm g+ ñ+ aij gö, kale ram m+nöñ i+ m+dmim, manö aij n+pe u n+ñ udöl g+ m+dmim, n+ip arö gagnabim. B+ Kub hon Jisas Krai aunab ñ+n u, kale manö r+mnap n+ñagnabim. * 9 God hagab rö nöp gab. N+pe kalöp hag lö, kale Ñ+ n+pe B+ Kub hon Jisas Krai aip j+im ñöl m+dpim. *

Krai n+bi b+ gau gas+ ud adö añ+ n+ñöm, j+im ñöl m+daiöl

* 1:8: 1De 3:13; 5:23 * 1:9: 1Jn 1:3; 1De 5:24

* 1:14: Ap 18:8; Ro 16:23 * 1:16: 1Ko 16:15

10 Añ mam b+. B+ Kub hon Jisas Krai lau adö m+dpun u me, manö ke ke adö r+mnap lagmim. Gas+ adö añ+ n+ñmim, manö adö añ+ hagmim, j+im ñöl yab+ñ m+daimim. * 11 Pen n+bi Klowi n+bi b+ n+pe r+mnap apöm y+ip hagö n+ñbin, kale añ mam yad r+mnap kale ke pen pen hagabim. 12 An+b u, r+mnap hagpim, “Hon Pol n+bi b+ n+pe,” a g+ipim. R+mnap hagpim, “Hon Apolos n+bi b+ n+pe,” a g+ipim. R+mnap hagpim, “Hon Sipas n+bi b+ n+pe,” a g+ipim. R+mnap hagpim, “Hon Krai n+bi b+ n+pe,” a g+ipim. *

13 Hagpim an+bu Krai n+ip ud as+ik ke ke libim rö löp. Yad mab ba lañ al pak l+lö kalöp nan a gem umnö rö, hib yad hagmim Pol n+bi b+ n+pe m+dpun a g+ipim akañ Pol hib hagmim ñ+g pakpe akañ An+b u, “Hon Pol n+bi b+ n+pe,” “Hon Apolos n+bi b+ n+pe,” a g+ipim u pir albim. 14 Pen am kale aip m+dainö ñ+n u, n+bi b+ iru ñ+g pak ñagnö. B+ m+höp nöp Krispas Gaias nöp ñ+g pak ñ+nö. An+b u, God n+ip aij a gabin. * 15 Wasö u, y+har+ñ piral hagbep, “Pol hib n+pe hagun ñ+g pakno,” a g+ibep. 16 Pen hau+ñ g+ipin. Yad S+depanas n+bi b+ n+pe gau kal+ip abe ñ+g pak ñ+nö. Pen n+bi b+ r+mnap halö ñ+g pak ñ+nö aka n+ñagpin. * 17 Krai y+ip, “N+bi b+ gau kal+ip ñ+g pak ñ+mön,” a göm hagaga. “Kal+ip manö aij yad u hag ñ+mön,” a ga. An+b u, manö aij n+pe u hag ñ+m+din. Pen n+bi b+ r+mnap gas+ k+id hi+k n+ñöm hagpal rö hag ñ+agm+din. Manö an+g göl hagnö, Krai mab ba lañ al pak l+la manö u manö y+har+ñ ap rö lö, n+bi b+ gau n+ñ udagöl, a gem, manö aij n+pe u kabö göl nöp hag ñ+m+din.

18 N+bi b+ mab ke inab adan an+bu araböl gau, Krai mab ba lañ han+ip nan a göm uma manö u n+ñlö, manö hau+ñ rö l+nab. Pen God han+ip ud kam+ñ yuab n+bi b+ gau, Krai mab ba lañ han+ip nan a göm uma manö

* 1:10: Plp 2:2 * 1:12: 1Ko 3:4; Ap 18:24-28

an+bu ni+nun, God pi+döŋ halö, ni+pe ke han+ip ud kam+iŋ yuöp, a gun ni+nun. * 19 Adö an+bu God Manö u, Aisaia ni+pe God manö haga u kal+ k+liñ ri+köm haga,

“Ni+bi bi+ gasi ki+d hi+k ni+nun a gi+pal gau,
gasi kale u ke ni+nöm, gasi aij ni+nbal.

Pen yad gi+nö, gasi ni+nöm hagpal rö lagnab,
manö haLöwaLö hagpal rö li+nab,”
a ga. *

20 An+ib u, ni+bi bi+ gasi ni+nun gau, ni+bi bi+ koles kub arbal gau, ni+bi bi+ manö ni+hön ni+hön hag am+il a+il gi+pal gau, manö kub aij aij kale ni+nbal u, God ni+nö, manö hau+ rö lö, böŋ nö+ ap lug pak+nig gaböl. *

21 God ni+pe ke ni+n aij gö+ rö, ni+bi bi+ gasi hon u ke ni+nun a gö+ ke u+hai ni+naböl gau, ni+pe aigale bi+ rö mi+döp u ni+nagnaböl. Ni+bi bi+ an+ib gau Krai+ manö aij hag ni+nun u ni+nö, kal+ manö hau+ rö li+nab. Pen God ni+pe ke gi+nabin a gö+ hag la rö, ni+bi bi+ manö hau+ hag ni+nun an+bu ni+n udeinaböl gau, God kal+ ud asi+k yunab. * 22 Juda ni+bi bi+ gau hagpal, “Nan gagep rö ri+mnap gi+pe ni+nun, ni+nö hagabim a gun ni+nabun,” a gi+pal. Pen Gri+k ni+bi bi+ gau gasi aij aij hain ni+bö adö ri+mnap ni+nun, a gö+ pör nö+ u+hai ni+nbal. 23 An+ib u me, Krai+ han+ip nan a gö+ uma manö u hagaino, Juda ni+bi bi+ gau ni+nöm hagnaböl, “Manö iru gö+ u ni+hön gi+nig hagabim,” a gi+naböl. Pen Juda ni+bi bi+ wasö gau hagnaböl, “Manö hain ni+bö u+hai ni+nun u hagabim. U manö ni+n+ton+ li+mim hagabim,” a gi+naböl. *

24 Pen God han+ip Juda ni+bi bi+ ri+mnap abe, Gri+k ni+bi bi+ ri+mnap abe, udnabin a gö+ hag la ni+nöm hon Krai+ ni+n ni+nun ni+nun, God pi+döŋ halö mi+döp rö, Krai+ abe unbö rö nö+ pi+döŋ halö mi+döp; God gasi ki+d hi+k ni+nö+ rö, Krai+ abe unbö rö nö+ gasi ki+d hi+k ni+nö+. * 25 Ni+bi bi+ gau Krai+ apöm uma u ni+nöm, God ni+pe klö mi+dagöp a gi+naböl; pen God ni+pe klö ni+pe ke ga gasi u ni+nagnaböl. Ni+bi bi+ gau Krai+ apöm uma u ni+nöm, God ni+pe gasi aij mi+dagöp a gi+naböl; pen God ni+pe gasi aij ni+pe ke gasi ni+n a i+ u rik ni+nagnaböl. *

26 Añ mam bi+. Kale ke ni+nim! God kalöp wiñ ala ni+n u, kale aigale ni+bi bi+ rö mi+daibe kalöp wiñ alaŋ Ni+bi bi+ gasi ni+nun a gi+pal gau, ni+bi bi+ kub gau, ni+bi bi+ hib mi+döp gau, kalöp iru wiñ alaga. * 27 Ni+bi bi+ gasi ki+d hi+k ni+nun a gi+pal gau nable gaŋ, a gö+, God ni+bi bi+ gasi aij ni+nagnaböl gau uda. Ni+bi bi+ klö mi+dpun a gi+pal gau nable gaŋ, a gö+, God ni+bi bi+ klö mi+dagöp gau uda. 28 Ni+bi bi+ hib halö mi+dpun a gi+pal gau ni+bi bi+ y+har+iŋ rö mi+deilaŋ a gö+, God kal+ arö gö+, ni+bi bi+ ramö gau hib mi+dagöp a gi+pal gau kal+ uda.

29 God ni+pe an+ig ga u, ni+bi bi+ ri+mnap God amgö ilö adö u, hib kale ke haglö adö arni+m rö lagnab, a gö+ ga. *

30 God gö, Krai+ Jisas aip ni+n ni+nö. An+ib u, God gö, Krai+ Jisas ni+n ni+n udun, ni+n aip ni+n ni+nö mi+dun, ni+n gasi ni+nö+ gi+ mi+dpun u me, hon gasi ki+d hi+k ni+nun ni+bi bi+ rö mi+dpun. Krai+ aip ni+n ni+nö mi+dpun u me, God han+ip ni+nöm ni+bi bi+ kam+iŋ aij yad a gab. Krai+ aip ni+n ni+nö mi+dpun u me, God han+ip ni+nöm ni+bi bi+ as+iŋ mi+dagöp yad ke a gab. Krai+ aip ni+n ni+nö mi+dpun u me, God han+ip ni+nöm nan si nan naij gi+pal gac u Ni+ yad hadö hi+k gi+ yua a gab. *

31 Manö adö an+bu God Manö u kal+ k+liñ ri+köm hagla, “Ni+bi bi+ mi+n mi+n gun a gö+ u, kale Bi+ Kub han+ip nan ni+hön ni+hön ni+nö+ u gasi ni+nöm, mi+n mi+n gö+,” a gi+la. *

* 1:18: Ro 1:16 * 1:19: Ais 29:14 * 1:20: Ais 19:12; 33:18; 44:25; Job 12:17 * 1:21: Mad 11:25 * 1:23: Ro 9:32; 1Ko 2:14 * 1:24: Kol 2:3 * 1:25: 2Ko 13:4 * 1:26: Mad 11:25; Jem 2:5 * 1:29: Ep 2:9 * 1:30: Jer 23:5-6 * 1:31: Jer 9:24

2

Pol Kraiſ hanip mab kros ba laſ uma manö u hag ñim+döp

¹ Pen añ mam bi. Am kale aip midainö ñin u, God Manö niſjö yabiſ u hag ñinam a gem, manö kſiñ aij auub gau rö aka gasi kid hiik niſeb manö gau rö hag ñagnö. ² Am kalip aip midem, gasi rimnap ke niſem kalip manö hag ñagnabin; Jisas Kraiſ niſ mab ba laſ al pak lilö hanip nan a göm uma gasi adö añ anibu nöp niſem, kalip hag ñinabin, a gem, gasi u nöp niſnö. ³ Anib u, kalöp aip midainö u, hañ roman yad kſö midageia; yad anin in gö piñiſ gem, giſ giſ göl gi midainö. * ⁴ Niſi bi rimnap manö ke uſhai niſjöm, manö dö kal adip adip adö anibu nöp rö hagun a göm giſpal rö gagnö. God Ana u yiſ pidöſ niſpe u ñö niſjöl gi, Jisas manö aij u pidöſ halö hag ñinö u waiö niſbe. * ⁵ God aniſ ga u, bi rimnap manö kſiñ aij u haglö, yiſ niſ udagöl; pen yad kſö yad ke giſnö, kale yiſ niſ udöl, a göm, God aniſ ga.

God Ana gasi aij ñab

⁶ Pen yad am niſi bi Kraiſ niſ kabö rö niſ ud pidöſ giſpal gau aip am midem, kalip gasi kid hiik niſeb manö rimnap hag ñim+idin. Pen ram minöſ adö iſ i gasi kid hiik niſbal rö hag ñagmidin. Kiſ gau bi kub gau, kale gasi kid hiik niſbal rö hag ñagmidin. Kiſ gau bi kub gau kale hir giſnaböl. ⁷ Pen yad kalip manö hag ñim+idin anibu, God gasi kid hiik niſeb manö pi göl midmidöp u hag ñim+idin. Gasi kid hiik niſeb manö anibu hadame dagol gau ram minöſ gi laga ñin u nöp pi göl midmidöp. God niſpe hadame dagol gau ram minöſ gi laga ñin u nöp, Kraiſ Jisas aip mailö halö mideinaböl a göm, gasi kid hiik niſeb manö aij anibu hag lö, mlö padö yabiſ pi göl midmidöp. Yad gasi kid hiik niſeb manö anibu nöp kalip hag ñim+idin.

⁸ Minöſ naböſ adö iſ i kiſ gau abe, bi kub gau abe, gasi kid hiik niſeb manö anibu rik niſagla. Niſblap rö hagep, Bi Kub mailö halö kumi kabö adö laſ niſbö aua u niſ al pak lagblap.

⁹ Pen God Manö u kali kſiñ riköm hagla,

“Niſi bi God niſ midmagö libal gau, God kalip ud aij yabiſ göm, nan aij aij ñinab.

Amgö niſagla; hag ñilö apdi niſagla; gasi ke nöp niſjöm, aniſ giſnab, a göm niſagla;

God kalip nan aij aij ke nöp ñin+ig gab,” a giſla. *

¹⁰ Pen manö niſagmidal anibu, God niſpe Ana niſpe hanip ñö niſbun.

God Ana nan gau magöſhalö uſhai niſab. God niſpe nan pi ga gau abe uſhai niſab. ¹¹ Hon gasi niſhön niſhön niſbun u, niſi bi rimnap niſagpal,

pen ana hon ke aſ daſ midöp u nöp niſjöp. Anib unbö rö nöp, God niſpe gasi niſhön niſhön niſjöp u, God Ana niſpe nöp niſjöp. ¹² Pen hon niſi bi minöſ naböſ adö iſ i gasi niſbal rö gasi niſagpun.

God niſpe Ana niſpe ke hanip yuö aua niſjöm God nan aij hanip abönamö ñöb u rik niſbun.

¹³ God hanip nan aij abönamö ñöb manö adö anibu nöp hag ñabun. Bi gasi kid hiik niſbal rimnap hanip manö anibu haglö niſagun; God Ana gasi ñöb rö manö anibu niſjun me,

niſi bi gau kalip hag ñabun. God Ana hanip manö hagö niſjun, niſi bi God Ana aſ kale daſ midöp niſi bi gau kalip hag ñabun. ¹⁴ Pen niſi bi God Ana aſ kale daſ midagöp niſi bi gau, God Ana nan aij abönamö ñöb nan gau udagnaböl.

Manö aij anibu niſjlö, manö hauſ rö lö, rik niſagnaböl. God Ana niſi bi aſ kale daſ mideinab u, God Ana nan aij ñöb gau rik niſnaböl.

¹⁵ Pen niſi bi God Ana aſ kale daſ midöp gau, kale nan gau magöſhalö niſjöm rik niſ aij giſnaböl. Pen niſi bi God Ana aſ kale daſ midagöp gau,

* 2:3: Ap 18:9; 2Ko 10:1 * 2:4: 1De 1:5 * 2:9: Ais 64:4

kale n̄ibi b̄i God Ana aip m̄idöp n̄ibi b̄i gau kal̄ip r̄ik n̄iḡagnaböl.

¹⁶ God Manö u, Aisaia ad̄iḡ ap kal̄i k̄iñ r̄iköm haga,

“N̄ibi b̄i an, B̄i Kub n̄ihön gas̄i n̄iḡöb u r̄ik n̄iḡöm,

n̄ip, ‘An̄iḡ ḡimön, an̄iḡ ḡimön,’ a ḡinab?” ö ga.

Pen Krai n̄ibi b̄i n̄ipe m̄idpun gau, han̄ip gas̄i n̄ipe n̄iḡöb rö ñö n̄iḡöl ḡi, hon n̄iḡ aij ḡipun. *

3

J̄im ñöl m̄idmim, as̄ik ke ke lag-mim

¹ Añ mam b̄i. Nöd kale aip m̄idainö ñin u, n̄ibi b̄i God Ana an̄ kale dan̄ m̄idöp gau kal̄ip hag ñim̄idin rö, kalöp u rö nöḡ hag ñibnep, pen kale Krai n̄ip n̄iḡ udmim, ñi painan̄ rö nöḡ m̄idm̄idim. An̄ib u, kalöp n̄ibi b̄i ram m̄inöḡ iḡ i rö hag ñim̄idin.

² Ñi painan̄ ci ñiḡeb rö u m̄idm̄idim u me, yad kalöp ci nöḡ ñim̄idin; kale nan magö yab̄iḡ ud ñiḡ yumim rö lagm̄idöp u me, yad nan magö yab̄iḡ kalöp ñagm̄idin. M̄idpim ñin i u rö nöḡ, kale nan magö yab̄iḡ ud ñiḡ yumim rö lagöp; kale ñi painan̄ rö nöḡ m̄idpim. *

³ M̄idpim ñin i u rö nöḡ, kale n̄ibi b̄i ram m̄inöḡ iḡ i gas̄i n̄iḡbal rö nöḡ gas̄i n̄iḡbim. N̄ibi b̄i r̄imnap nan kale gau nan yad rö m̄idaiböp a ḡimim n̄iḡbim. Mulu lugö, pen pen hag m̄idpim. An̄iḡ ḡimim, n̄ibi b̄i ȳihar̄iḡ m̄inöḡ naböḡ iḡ i ḡipal rö nöḡ ḡi m̄idpim.

* ⁴ R̄imnap hagpim, “Hon Apolos n̄ibi b̄i n̄ipe m̄idpun,” a ḡipim. R̄imnap hagpim, “Hon Pol n̄ibi b̄i n̄ipe m̄idpun,” a ḡipim. An̄ib u, kale ȳihar̄iḡ n̄ibi b̄i m̄inöḡ naböḡ iḡ i gas̄i n̄iḡöm hagpal rö ḡipim. *

⁵ Apolos hol m̄ihöḡ b̄i kub n̄ihön rö m̄idpul n̄iḡmim manö an̄ibu hagpim? Hol ȳihar̄iḡ b̄i wöḡ gep m̄ihau nöḡ m̄idpul. B̄i Kub wöḡ n̄ihön ke ke

hag la u ḡi m̄idul, Jisas Krai manö aij u hag ñailo kale n̄iḡmim n̄iḡ udpe.

Pen B̄i Kub hal̄ip m̄ihöḡ wöḡ ke ke haga rö nöḡ ḡipul. *

⁶ God ȳip hagaj̄ip, ram m̄inöḡ kale u nöḡ amem nan ȳiḡ u ȳimnö. God Apolos n̄ip hagaj̄ip, hainö amöm, ñiḡ am m̄il dapöm, nan ȳimnö an̄ibu hon̄ ga.

Pen God n̄ipe nöḡ geia rana. ⁷ An̄iḡ ḡö, hol b̄i ȳihar̄iḡ nan ȳiḡ ȳimul, ñiḡ hon̄ gul ḡipul u, hib hol u hagpe adö aragn̄im. God geia rana rö, hib n̄ipe

u nöḡ hagpe adö arn̄im. ⁸ N̄ibi b̄i nan ȳiḡ ȳimbal gau, n̄ibi b̄i ñiḡ dap hon̄ ḡipal gau, wöḡ adö añi yab̄iḡ ḡipal u me, God wöḡ ḡipal ḡipal rö n̄iḡöm,

kal̄ip pen ñinab. ⁹ Hol m̄ihöḡ God wöḡ u j̄im ñöl ḡajul, wöḡ naböḡ n̄ipe u kale m̄idpim. *

Kale God ram n̄ipe m̄idpim

Pen manö ap: kale God ram n̄ipe m̄idpim. ¹⁰ God ȳip möḡ n̄iḡöm ud aij göm nan aij ña u udem, b̄i ram gep n̄ipe yab̄iḡ u m̄idem, ram padö kub an̄ yan̄ u b̄in̄iḡ ḡi aij ḡinö; pen hainö b̄i ap apöm ram ad̄iḡ ad̄iḡ m̄ideinab gau gab.

Pen n̄ibi b̄i r̄imnap apöm, ram an̄ibu gun a gaiöl u, n̄iḡ aij göm göl. ¹¹ God ram n̄ipe u Jisas Krai n̄ip padö kub an̄ yan̄ hadö böḡ nöḡ b̄in̄iḡ göḡ u, n̄ibi b̄i r̄imnap padö ke hain̄ibö ap b̄in̄iḡ göl rö lagöp. *

¹² Jisas Krai padö kub b̄in̄iḡ göl m̄idöp u, n̄ibi b̄i r̄imnap, ram ad̄iḡ ad̄iḡ gun a göm, gol, silpa, kabö aij aij dapöm ḡinaböl; pen n̄ibi b̄i r̄imnap mab lö, wid lö ad̄iḡ ad̄iḡ, nan uḡan̄ uḡan̄ gau dapöm ḡinaböl.

¹³ Pen Krai apöm n̄ibi b̄i manö kub hagnab ñin u, wöḡ ḡi aij ḡila adö u ke waiö m̄idö n̄iḡnaböl, haḡöwaḡö ḡila adö u ke waiö m̄idö n̄iḡnaböl. Mab m̄iḡan̄ apöm wöḡ aij ḡinaböl u m̄ideinab; pen wöḡ adö adö ḡinaböl u böḡ nöḡ in hab̄ik arnab me. *

¹⁴ Padö kub b̄in̄iḡ göl m̄idöp adö u, n̄ibi b̄i wöḡ ḡi aij göm ram ad̄iḡ ap ḡilö, mab m̄iḡöḡ apöm ram ad̄iḡ

* **2:16:** Ais 40:13 * **3:2:** Hib 5:12-13; 1Pi 2:2 Ap 18:4,11 * **3:9:** Mad 13:3-9; Ep 2:20-22

* **3:3:** 1Ko 1:10-11 * **3:4:** 1Ko 1:12 * **3:5:** * **3:11:** Ais 28:16; 1Pi 2:4-6 * **3:13:** 1Ko 4:5

anibu in habik aragnab u, kale pen udnaböl. ¹⁵ Pen nibi bi rimnap wög adö adö nöp göm ram adin ap gilö, mab mitön apöm ram adin anibu in habik arnab u, God kalip ke ud kamij yunab pen nibi bi mög gep rö, ram inö, tip gi höj yulö, nan midagöp rö u mideinaböl ram nipe adö lan au.

¹⁶ God sabe gep ram nipe u kale midpim; God Ana an kale dan midöp. * ¹⁷ Nibi bi rimnap apöm God sabe gep ram u gi najj geinaböl u, kalip pen abe gi najj ginab. God sabe gep ram anibu ram nipe ke nöp. Pen sabe gep ram nipe u kale nibi bi midpim.

¹⁸ Ninj aij gimim. Kale rimnap gasi kub nibi bi ninjon nabon il i gasi ninjom hagpal rö ninjim, yiharinj gau ulhai ninbal rö nöp ninjun, nibi bi gasi kid hiik ninjeb midpun a ginabim u pen hau alö anig hagnabim. Hon nibi bi hau halö midpun a gimim me, gasi aij yol u ulhai ninjabin. ¹⁹ Nihon ginig: minon nabon il i manö kub kub rö hagom hagpal adö u, God ninjo, manö hau ninjagep rö löp. God Manö u kalik klin rikom hagla,

“Nibi bi gasi kid hiik ninjun,
ninj aij gipun a gipal gau,
nipe gö, gasi kid hiik ninjeb magö
anibu,
hel ap rö löm,
gasi rimid midmagö kalip ud sisilö,
bi nagiman rö mideinaböl,” a
gila. *

²⁰ God Manö adin ap halö, Depid kalik klin rikom haga,

“Nibi bi gasi kid hiik ninjun a gipal
gau,
manö rimnap haglö,
Bi Kub nipe ninjo,
manö il ap midagöp,” a ga. *

²¹ Anib u, nibi bi rimnap, nibi bi kub midpal a gimim, hib hagpe adö aragnim. Pen nibi bi aka nan nihon nihon midöp gau, God kalöp ninjom

gi la midöp. ²² Yad Pol, Apolos, Sipas, hon wög gep bi kale nöp midpun. Minon nabon il i nihon nihon midöp gau, God kalöp gi nlan, a göm, kalöp nöb. Kamij midep magö u abe, umeb magö u abe, God kalöp nöb. Mini midpim rö, haino mideinabim rö, God kalöp gi nan a göm magonhalö kalöp nöb. ²³ Pen Bi Kub kale Kraisi; Kraisi nipe God Ni nipe.

4

Jisas manö ud arep bi gau

¹ Anib u, God manö aij pi göl midmidöp u, Kraisi nipe Apolos Pol kalip bi mihon hag lö, kale wög gep bi nipe midpil, a gimim gasi u ninjim. ² Bi kub ap, bi wög gi neb rimnap aip manö hag löm, wög ap kalip hageinab u, bi wög gep bi gau nap kale hagnab rö nöp göl. *

³ Pen kale yip manö kub hageinabim u, yad gasi iru ninjabin. Nibi bi rimnap gau yip manö kub hageinaböl u, yad u rö nöp gasi iru ninjabin. U yip nan yiharinj ap rö löp. Yad u rö nöp yad ke manö kub hagabin. ⁴ Yad ke nibi bi rimnap gi najj gagpin a gem ninbin u pen yad anig hagnö, Bi Kub yip bi asinj midagöp a göm hagagnab. Bi Kub nipe ke nöp yip manö kub hagnab.

⁵ Anib u, mini nin i manö kub hagagmim. Bi Kub nipe ke apöm manö kub hagnab. Bi Kub nipe gö, nan nihon nihon pi göl gipal gau magonhalö waiö linab; gasi midmagö rimid an kale dan gasi nihon nihon ninbal u, u rö nöp waiö linab. Nin anibu, God nipe nibi bi magonhalö ke ke anin anin gi aij gipal gipal rö kalip manö aij hagnab. * ⁶ Pen an mam yad gau. Apolos hol mihon manö kalöp hagpin anibi, kale manö magö ap il u ninj aij gimim, a gem, kalöp hagpin. Manö magö anibu hagab: “Gasi kale ke wasö; nan nihon kalik klin rikla u nöp ninjim hain gimim.” Hagab rö

* 3:16: 1Ko 6:19; 2Ko 6:16 * 3:19: Job 5:13

1Ko 3:8 * 4:6: Ro 12:3

* 3:20: Sam 94:11 * 4:2: Luk 12:42 * 4:5:

geinabim u, bî ap hib dap ranmim, bî ap hib dap lugmim, gagnabim. *
 7 Hon nîbi bî kub, nîbi bî gau nîbi bî pro, a gîmim nînbim u aij wasö. Kalöp nîhön aij mîdöp u, God nîpe nöp kalöp ñöb. Anîb u, kale ai gîng, hon ke gî aij gîpun a gîmim, hib kale ke hagpe adö arab? *

8 Gasî kale ke nînbim u, hon ke nan magöñhalö hadö udpun; nan pro ap utep gagöp, a gîmim gasî nînbim. Gasî kale ke nînbim u, hon ke nîbi bî gep rö hadö mîdpun; bî ap hanîp gasî rîmnap hag ñagnab, a gîmim gasî nînbim. Gasî kale ke nînbim u, hon ke kiñ rö hadö mîdpun, a gîmim nînbim. Pen gasî kale nînbim u, Jisas manö aij ud arep bî gau kiñ rö mîdagal, a gîmim gasî nînbim. Pen kale nîñö yabî kiñ mîdaibep, hon miñ miñ gun, kalöp aip kiñ mîdbnop. 9 Gasî yad nînbim u, God nîpe hanîp Jisas manö aij ud arep bî gau dam, nîbi bî gau mîdpal an au, bî naij al pak lep rö dam löp. Bî rîmnap gî naij geinaböl u, bî kub manö kub hagöm, nîbi bî nîñ mîdlö nîñöl gî, kalîp al pak löl, a gî naböl. Gasî yad nînbim u, God nîpe gö, hon anîb unbö rö nöp mîdpun. Nîbi bî mînöñ naböñ iñ i abe, ejol kumi kabö adö lan abe, nîñ mîdlö nîñöl gî, hanîp bî naij rö al pak lîng gaböl. 10 Krais nîp nîñ udun wög nîp gîno, hanîp bî hauñ a göm nîñbal u, pen kalöp nîñöm, Krais nîbi bî nîpe gasî klö nîñeb gau, a göm nîñbal. Hon bî yîharîñ hain u, pen kale nîbi bî kal yabî. Hon bî hib mîdöp bî u rö wasö, pen kale nîbi bî hib mîdöp u rö mîdpim. 11 Hadame nöp dagol gau rîköl, mîd damöm, miñi mîdpun ñîñ i kîyö lö, rugu mîlep gö, waij mîdagö, ram mîdagö, umeb rö lö, hon pör pak gîlö gîlö uñham yabî mîdpun. * 12 Ke nöp ilön mab udun, nan ñîñbun. Hanîp hag juöm gîlö, kalîp pen God kalîp abad mîdeian a

gun, nîp sabe gîpun. Hanîp gî naij gîlö, añagîpun. * 13 Hanîp manö naij hagpal, pen manö hain hagpun. Anîb u, hon nan yîharîñ nan hauñ adîñ adîñ ap rö mîdno mîdno ñîñ i auöp.

14 Manö kalî kliñ rîkabin i, kale nable udmim a gem hagagabin; kale ñî pai mîdmagö yad gau a gem rîmîd ukem hagabin. 15 Bî Krais lau adö mîdpal gau, iru yabî apöm kalöp ud aij göm manö hag ñî naböl. Pen bî Krais lau adö mîdpal gau, kalöp nap añî nöp mîdöp. Yad nöd Krais Jisas manö aij nîpe u kalöp hag ñîñö, kale Krais Jisas nîñ udpe u me, yad nap kale mîdpin. * 16 Anîb u, kalöp hagabin, yad gîpin gîpin rö nîñmim, adö anîbu nöp gîmim. * 17 Adö anîbu nöp, ñî mîdmagö yad Dimodi, Krais Jisas manö hag ñîñö nîñ aij göm, Bî Kub wög gî aij göp u yunö nî nab. Amjaköm, yad Krais Jisas nîp nîñ u dem, Krais Jisas aip jîm ñöl mîdem, aige gö rö gem gîpin u kalöp yîswem kauyan hagö nîñ nabim. Yad Krais nîbi bî nîpe gau kalîp magöñhalö pör hag ñî bin manö u u rö nöp hain gem Krais Jisas aip jîm ñöl mîdpin. *

18 Pen kale rîmnap, Pol auagnab, a gîmim, aieb aieb ñöl gî mîdpim. 19-20 Pen Bî Kub u yîp yau a gö, yîñîd nî nabim. Yîharîñ manö nöp hagöm, God nîbi bî nîpe mîdagal; klö nîpe u udöm me, nîbi bî nîpe yabî mîdpal. Anîb u, amjakem nîbi bî aieb aieb ñî bal gau manö nöp hagaböl aka God klö nîpe udöm mîdpal a gem nîñ nabim. * 21 Anîb u, yad apem kalöp nîhön gî nam? Ur ap daunam aka kalöp mîdmagö lem, manö hain hain hagnam? Yad nîhön gîñö, kalöp aij gî nab?

5

Bî ap nap nîbin nîpe u nîp si uda

* 4:7: Ro 12:6 * 4:11: 2Ko 11:23-27 * 4:12: Ap 18:3; 2De 3:8; Mad 5:44 * 4:15: Gal 4:19
 * 4:16: Plp 3:17 * 4:17: Ap 19:22 * 4:19-20: 1Ko 2:4

¹ Manö ap halö haglö auö yip hagpal, “Kale God pig m+dpim gau bi kale ap uraköm nap n+bin nipe u n+p si udöp,” a g+pal. Pen n+bi bi God n+p n+ñagpal gau nan si nan naj an+bu rö gagpal me. * ² Pen gasi kale n+ñbim u, hon n+bi bi aij, a g+pim. Pen namam kale ap unbö göp u, kale mög g+böp; bi an+bu hag höñ yubep; n+bi bi Bi Kub lau adö m+dpim gau ap magum g+ñabim ñ+n u, bi an+bu kale aip magum gagböp. Pen namam kale u an+g gö kalöp nable göm mög gagöp ar? ³ Yad m+lö ke gai i m+dpin u pen kalöp gasi n+ñöl g+ nöp m+dpin. Bi nan si nan naj göp an+bu, n+p n+hön n+hön g+ñabun u yad hadö n+ñ l+bin. * ⁴ Kale n+bi bi Bi Kub hon Jisas lau adö m+dpim gau ap magum g+ñabim ñ+n u, Pol han+p gasi n+ñab a g+mim, Bi Kub hon Jisas klö nipe kalöp ñö udmim, ⁵ bi an+bu n+p hag g+pe, kale aip magum g+ñ+m. Seden aip nöp ajöm me, hañ roman nipe naj gö, gasi hain n+bö n+ñöm, Bi Kub manö kub hagnab ñ+n u, ana nipe kam+ñ m+dain+m rö löp. *

⁶ Pen kale bi nan naj göp u aip j+m ñöl m+dmim, m+d aij g+pun a g+mim gasi u n+ñbim u aij gagöp. Bred gun a gaiöl, nan yis pro marap nöp ud plaua rin yan halö l+lö, yis pro u geinab plaua an+bu magöñhalö kub yabi+l rannab. * ⁷ Kale m+ñi bred yis halö m+dagöp rö m+dpim u, nan yis nöd n+bö u magöñhalö ud ke gau yumim, bred yis m+dagöp rö, n+bi bi as+ñ m+dagöp nöp m+daimim. Kale n+bi bi as+ñ m+dagöp hadö m+dpim me. N+hön g+ñ+g: Pasopa ñ+n u Juda kai sipsip pi pak God n+p sabe g+ ñöm, God nipe kal+p ud as+ik yua u aij gö n+ñöl g+ m+deila. Pen Krai n+p Pasopa sipsip pi hon rö hadö pak sabe g+la u me, God amgö ilö nipe u hon n+bi bi as+ñ m+dagöp hadö m+dpun. * ⁸ An+ b u, Krai n+p nan sabe gep rö al pak l+lö, God han+p ud

kam+ñ yua u, gasi n+ñun, Pasopa hon u aij göp a gun ñ+nun. Pen Pasopa hon ñ+n+ñe+ñabun u, yis halö, nan si nan naj gau halö, ñ+n+ñagnabun; gasi aij magö u nöp n+ñun, manö n+ñö u nöp n+ñun, bred yis m+dagöp gau nöp udun ñ+n+ñabun. * ⁹ Kalöp köp ap kal+ k+ñ r+kem hagnö, “N+bi si udep bi gau, bi si udep n+bi gau, kal+p aip j+m ñöl m+dagaimim,” a g+ñö. ¹⁰ Pen kale hagnabim, “Pol hagöp, ‘N+bi bi Krai n+p n+ñ udpal gau kale n+bi bi Krai n+p n+ñ udagpal gau kal+p magöñhalö arö g+lan,’ a göm hagab,” a g+ñabim. Pen u wasö. N+bi bi Krai n+p n+ñ udagpal gau, n+bi si bi si göm, pör nöp nan aij r+mnap halö udun a göm, n+bi bi r+mnap nan kale p+ñ g+ udöm, nan y+har+ñ gau god hon a göm sabe göm g+m+dal n+bi bi gau, m+ñöñ naböñ i+l i pro m+dagpal. Ram m+ñöñ gau magöñhalö m+dpal u, kal+p arö gun rö lagöp. ¹¹ Pen köp nöd n+bö kal+ k+ñ r+ik yunö manö an+bu m+ñi hag aij g+ñabin. Bi Kub Jisas n+ñ udpun a g+pim n+bi bi gau bi ap aka n+bi ap urak, n+bi si bi si göm, pör nöp nan aij r+mnap halö udun a göm, nan y+har+ñ gau god hon a göm sabe göm, n+bi bi gau manö naj hagöm, n+bi bi r+mnap nan kale r+mnap p+ñ g+ udöm, ñ+g wain ñ+g klö iru n+ñlö hau+l alö, g+m+dal n+bi bi gau kal+p aip ajagmim, j+m ñöl nan ñ+n+ñagmim. *

¹²⁻¹³ N+bi bi Krai n+p n+ñ udagpal gau, nan si nan naj gaiöl u, n+hön g+ñ+g an+g g+pim, a gem, kal+p manö kub hagagnam. God nipe nöp manö an+bu kal+p hagnab. Pen Bi Kub Jisas n+ñ udpun a g+pim n+bi bi gau, nan si nan naj gaiöl u, n+hön g+ñ+g an+g g+pim, a g+mim, kal+p manö kub hagnam. God Manö u Mos+is ad+ñ ap kal+ k+ñ r+iköm haga, “N+bi bi nan si nan naj g+m+dal gau hag höñ yube aröl,” a ga. *

* 5:1: Lep 18:7-8; Dud 22:30

* 5:3: Kol 2:5

* 5:5: 1Di 1:20

* 5:6: Gal 5:9

* 5:7: Ais

53:7; 1Pi 1:19

* 5:8: Dud 16:3

* 5:11: 2De 3:6; Dai 3:10

* 5:12-13: Dud 13:5; 17:7

6

Krais n̄ibi b̄i r̄imnap manö m̄ideinab u, kale ke ud as̄ikmim

¹ Pen namam kale Krais n̄ip n̄iη udöp ap manö m̄idö, b̄i Krais n̄ip n̄iη udpal gau nöp manö kub an̄ibu n̄iηnaböl. Pen ai ḡin̄ig b̄i Krais n̄ip n̄iη udagpal gau manö kub an̄ibu n̄iηöl? ² Hon Krais n̄ibi b̄i n̄ipe, hainö n̄ibi b̄i ram m̄in̄öη it i gau gau magöηhalö kal̄ip manö kub hagin ud as̄iknabun. Pen kale n̄ibi b̄i ram m̄in̄öη it i magöηhalö manö kub hagin ud as̄iknabim u, kale n̄ibi b̄i kale ke r̄imnap manö m̄idn̄ig gab u n̄iηmim hag ud as̄iknabim. * ³ Hon hainö ejol gau kal̄ip abe manö kub hagin ud as̄iknabun. An̄ib u, m̄in̄öη naböη it i manö m̄idnab u, ke hagin. ⁴ Krais n̄ibi b̄i n̄ipe gau, kale manö kub ud as̄ikep b̄i kub r̄imnap n̄iηöm, Krais manö n̄iη udagal a göm, kal̄ip gas̄i m̄iηör n̄iηbal. An̄ib u, manö kub r̄imnap m̄idain̄im, kale ai ḡin̄ig b̄i kub an̄ib gau arbim? ⁵ Manö hagabin an̄ibi, kalöp nable ḡin̄im a gem hagabin. Kale ke b̄i gas̄i aij n̄iηöb b̄i ap, Krais n̄ibi b̄i an̄ hon au manö kub hagno n̄iηn̄im b̄i ap m̄idagöp a ḡipim akan̄ ⁶ An̄ib unbö rö nöp ḡibep u aij. Pen kale unbö rö gagpim. Krais n̄iη udöp n̄imam ap urak, Krais n̄iη udöp n̄imam n̄ipe ke dam Krais n̄iη udagpal n̄ibi b̄i gau m̄idpal an̄ au manö kub hagal.

⁷ Pen kale B̄i Kub Jisas n̄iη udpim r̄imnap urakmim, nañ̄in namam kale ke r̄imnap dam manö kub hagin u n̄iηem n̄iηbin, kale B̄i Kub Jisas n̄iη udpal n̄ibi b̄i ḡipal rö gagabim. B̄i Kub Jisas n̄iη udpim nañ̄in namam r̄imnap kalöp ḡi naj ḡaiöl u, arö ḡinabim u aij; urakmim kal̄ip dam manö kub hagnabim u aij wasö. B̄i Kub Jisas n̄iη udpim nañ̄in namam r̄imnap nan kalöp t̄ip ḡi udaiöl u, arö ḡinabim u aij; urakmim kal̄ip dam manö kub hagnabim u aij

wasö. ⁸ Pen kale ado ḡimim, urakmim, B̄i Kub Jisas n̄iη udpim nañ̄in namam kale ke r̄imnap nan kalöp t̄ip ḡi udpim. Kale urakmim B̄i Kub Jisas n̄iη udpal nañ̄in namam kale ke r̄imnap kal̄ip ḡi naj ḡipim. ⁹ Pen kale n̄iη aij ḡimim. N̄ibi b̄i ḡi naj ḡim̄idal gau, God kal̄ip dam ram aij n̄ipe laη ud aragnab. N̄iη aij ḡimim, dui gagmim. Nan ȳhar̄iη gau god hon a göm sabe göm ḡim̄idal n̄ibi b̄i gau; n̄ibi si b̄i si göm ḡim̄idal n̄ibi b̄i gau; b̄i n̄ibi aip wasö b̄i ap nöp aip ḡi ajöm ḡim̄idal b̄i gau; God kal̄ip dam ram aij n̄ipe laη au ud aragnab. * ¹⁰ N̄iη aij ḡimim. Nan si udm̄idal n̄ibi b̄i gau; pör nöp nan aij r̄imnap halö udun a ḡi gas̄i n̄iηm̄idal n̄ibi b̄i gau; n̄ibi b̄i ñ̄ig wain ñ̄ig klö iru ñ̄iηöm hau alö ḡim̄idal n̄ibi b̄i gau; n̄ibi b̄i r̄imnap kal̄ip manö naj manö piral hagin̄idal n̄ibi b̄i gau; n̄ibi b̄i r̄imnap nan kale p̄it̄i ḡi udm̄idal n̄ibi b̄i gau; God kal̄ip magöηhalö dam ram aij n̄ipe laη ud aragnab. U n̄iη aij ḡimim, dui gagmim. ¹¹ Kale r̄imnap nöd an̄ig rö ḡi m̄idm̄idim. Pen B̄i Kub Jisas Krais han̄ip a göm uma u me, God hon Ana n̄ipe u apöm, nan si nan naj gac kale u l̄ik ḡi yuöm, kalöp God n̄ip wög gep n̄ibi b̄i ke löm, n̄ibi b̄i as̄iη m̄idagöp m̄idpim a ga. *

¹² Kale r̄imnap hagin, “Yad nan n̄ihön ḡinam a ḡinabin u ḡinabin; u manö m̄idagöp,” a ḡipim. An̄ig hagin u pen adö r̄imnap geinabin ȳp nan aij ap ḡi ñ̄agnab. Kale hagin, “Yad nan n̄ihön ḡinam a ḡinabin u ḡinabin; u manö m̄idagöp,” a ḡipim. An̄ig hagin u pen yad adö r̄imnap gem, ḡi dam dam m̄idö m̄idö yad b̄i naḡiman rö m̄idem, adö an̄ibu nöp gas̄i n̄iηem ḡinabin; ȳhar̄iη m̄ideinam rö lagnab. An̄ib u n̄iηem, yad an̄ig göl ḡagnabin. *

¹³ Kale r̄imnap pen hagin, “Han̄ip mudun m̄idöp u me, nan ñ̄iηöl ḡi nöp m̄ideinabun,” a ḡipim. An̄ig hagin u pen God gö mudun

* **6:2:** Rep 3:21 * **6:9:** Gal 5:19-21; Ep 5:5; Rep 22:15 * **6:11:** Dai 3:3-7 * **6:12:** 1Ko 10:23

u abe, nan anib gau abe pis ginab. God nibi bi hañ roman kale gi la u, nibi si bi si göl a göm gi laga. Hañ roman klö kale u, Bi Kub nip wög göl gi midmim a göm ga. Bi Kub nipe nöp hañ roman kalöp nan ñimidöp. * 14 God klö nipe u nöp gö me, Bi Kub uraka. Klö nipe u nöp gö me, hon u rö nöp uraknabun. *

15 Niñ aij gimim. Kale Kraiss aip jim ñöl midpim u, ñin kid ma kid nipe ke u midpim. Kraiss hañ roman nipe u, bi si udep nibi aip jim ñagnim, wasö yabit! * 16 God Manö u, Mosiss adin ap kalit klin riköm haga, "Bi nibi udöm aip jim ñöl mideinabil u, kale mihöñ hañ roman añi ap nöp mideinabil," a ga. Anib u rö, bi an nipe bi si udep nibi ap ud aip jim ñöl mideinab u, kale mihau hañ roman añi ap nöp mideinabil. * 17 Pen nibi bi an Bi Kub aip jim ñöl mideinab u, ana nipe Bi Kub Ana nipe aip jim ñöl mideinabil. * 18 Nibi si bi si gagmim. Nibi bi nan si nan naj rimnap ginaböl gau, hañ roman höñ adö ginaböl, pen nibi si bi si ginaböl gau hañ roman kale ke gi naj ginaböl. 19 Niñ aij gimim. God nipe Ana Ut u yuö apöm, an kalöp dan midöp. Hañ roman kale u Ana Ut ram raul nipe middep u. Anib u, ke gasi niñbun rö gun a gun gasi u niñagun. Hañ roman gasi rimid midmagö kale nan kale wasö. God nipe kalöp rau adog uda. 20 Kraiss nipe nan aij yabit yuöm kalöp rau adog uda. Anib u me, hañ roman kale gau gi aij göl gi midpe niñöl gi, God niñö, nip aij ginim; nibi bi gau niñöm God nip aij a göl. *

7

Ber mihau hañ roman kale añi ap midöp

1 Yip köp kalit klin rikmim manö hagpe u, kalöp pen hagnig gabin. Bi gau nibi udagnaböl u aij. 2 Pen

nibi si bi si gipal u naj göp rö, bi gau nibi kale ke udöm mideinaböl u aij; nibi gau bi kale ke udöm mideinaböl u aij. 3 Pen anig gi midöl gi, nibi ginig a gainim u, nugmul yau a ginim. Nugmul nipe ginig a gainim u, nibi nipe u rö nöp yau a ginim. 4 Nibin hañ roman u nan nipe ke wasö; nugmul aip nan kale jim ñöl. Nugmul hañ roman u u rö nöp nan nipe ke wasö; nibin aip nan kale jim ñöl. 5 Anib u, nugmul hagö, nibin wasö gagnab. Nibin hagö, nugmul wasö gagnab. Yau nöp gimil gimil. Pen God nip gasi añi niñul, sabe göl gi nöp midaiul a gimil, manö hag adö añi ap limil, ñin rimnap yiharin midmil, God nip sabe göl gi mideinabil. Hainö kauyan ginabil. Wasö u, yiharin mideinabil rö, gasi rimnap niñmil gilö arö, Seden kalöp ap udö, ap lug pakmil rö löp. 6 Pen kale ber ñin rimnap yiharin midmil, God nip sabe gi midmil, u hagagabin. Pen kale ke ber mihau manö hag adö añi ap limil, ñin rimnap yiharin midul, God nip sabe gi midaiul, a geinabil u, u manö midagöp, a gem hagabin. 7 Gasi yad niñbin u, nibi bi magöñhalö yad yiharin midpin rö midaimim u aij. Anig göl gasi niñbin u pen God gasi nipe ke niñöb rö, hanip nan aij ke ke ñöb. Nibi bi rimnap nan aij ap ñö, adö rimnap ke gipal; pen nibi bi rimnap nan aij ap ke ñö, adö rimnap ke gipal. Anig rö, kale magöñhalö yad yiharin midpin rö midaimim a gem hagagabin.

8 Pen nibi praj bi praj midpim gau abe, nibi palpal gau abe, yad yiharin midpin rö mideinabim u aij. 9 Pen nibi bi rimnap yiharin midöm, si gun a göm gasi u nöp auö, mid aij gagnaböl. Anig gainim u, bi gau nibi kale ke ke udöl, nibi gau bi kale ke ke udöl. Wasö u, an kale yan mab rö inö, mid aij gagnaböl. *

10 Bi ber bi gau, kalip manö ap

* 6:13: 1De 4:3-5 * 6:14: Ro 8:11; 1Ko 15:20; 2Ko 4:14 * 6:15: Ep 5:30 * 6:16: Mad 19:5

* 6:17: Jon 17:21-23; Ro 8:9-11 * 6:20: 1Ko 7:23; 1Pi 1:18-19 * 7:9: 1Di 5:14

hagnig gabin. Pen yad nöp wasö; Bî Kub u manö nîpe. Nîbi gau nugmul bî kale arîk aragmim. * 11 Pen rîmnap arîk araiöl u, bî hain nîbö udagöl; yîharîñ nöp mîdaiöl. Bî udnîg, am nugmul kale nöd nîbö u nîp kauyañ udöl. Kale bî gau u rö nöp, nabin bî kale u rö nöp hag yuagmim.

12 Pen kalöp nîbi bî rîmnap gau manö ap hagnig gabin. Pen Bî Kub manö nîpe u udem, kalöp hagabin; gasî yad ke nîñbin rö u kalöp hagabin. Pen bî ap, nîpe nîbi Kraîs nîp nîñ udagöp nîbi ap udöl gî mîdeinabil u, nîbi anîbu, nugmul aip mîdaiul, a geinab u, nugmul nîpe, nîbi Kraîs nîp nîñ udagöp a göm, asî masî göm hag yuagnab. 13 Pen nîbi ap, nîpe bî Kraîs nîp nîñ udagöp bî ap udöl gî mîdeinabil u, bî anîbu, nîbin aip mîdaiul, a geinab u, nîbin nîpe, nugmul Kraîs nîp nîñ udagöp a göm, asî masî göm arîk aragnab. 14 Nîbi Kraîs nîp nîñ udöp u me, bî Kraîs nîñ udagöp bî nîpe u nîbin aip jîm ñöl mîdlö, God nîñö, nîbin u abe nugmul u abe nîbi bî nîpe ke mîhönj mîdpil. Pen bî Kraîs nîp nîñ udöp u me, nîbin Kraîs nîñ udagöp nîbin nîpe u nugmul aip jîm ñöl mîdlö, God nîñö, nugmul u abe nîbin nîpe u abe nîbi bî nîpe ke mîhönj mîdpil. Wasö u, ñî pai kale gau nîbi bî Kraîs nîñ udagpal ñî pai rö lîblap. Pen nap kale aka nîme kale Kraîs nîp nîñ udopal rö, God u rö nöp nîñö, ñî ñî pai nîpe ke rö mîdpal.

15 Bî ber bî udöl mîdpal gau, nugmul nöp Kraîs nîp nîñ udöm mîdö, nîbin nîpe Kraîs nîp nîñ udöm mîdageinab u nîpe klö göm nugmul nîpe nîp arîk arnîg gainîm u, nugmul nîpe, nîbi yad a göm, ud rîbîkagnîm; yau a gö, arnîm. Wasö u, pen pen gîmil mîd aij gagnabil. Pen nîbi u Kraîs nîp nîñ udöm mîdö, nugmul nîpe Kraîs nîp nîñ udöm mîdageinab u nîpe klö göm nîbin nîpe nîp arîk arnîg gainîm u, nîbin

nîpe, bî yad a göm, ud rîbîkagnîm; yau a gö, arnîm. U manö mîdagöp. Wasö u, pen pen gîmil mîd aij gagnabil me. God agamîj mîd aij gîlañ a göm hanîp udöp. *

16 Pen kale nîbi gau, Kraîs nîp nîñ udnîm u, nagamul Kraîs nîñagöp u aip mîdmil, nîpe Kraîs nîñ udnîm rö löp. Pen kale nugmul bî gau, Kraîs nîp nîñ udnîm u, nabin Kraîs nîñagöp u aip mîdmil, nîpe Kraîs nîñ udnîm rö löp. * 17 Nîbi bî Kraîs lau adö mîdpal ram gau magönhalö kalîp pör hagnîdin, “Kale ke nîhön nîhön gîmim rö mîdaibe, God kalöp wîñ alöm uda u, adö anîbu nöp mîdaimim,” a gîmîdin. 18 Bî hañ hadö rîb gî dö gîla ap, hainö God nîp wîñ alöm udnab u, nîpe anîg göl mîdpin a göm gasî iru nîñagnîm. Pen bî hañ rîb gî dö gagla ap, hainö God nîp wîñ alöm udnab u, yîp hañ rîb gî dö gagal a göm gasî u nîñagnab; nîp hañ rîb gî dö gagöl. 19 God nîpe nîñö, bî hañ rîb gî dö gîpal aka rîb gî dö gagal u, u nan yîharîñ yabî; God hagö nîñun gînabun u, u nan kub yabî. *

20 Kale ke nîhön nîhön gîmim rö mîdaibe, God kalöp wîñ alöm uda u, adö anîbu nöp mîdaimim. 21 Kalöp rîmnap bî rîmnap rauöm dam wög kale u hag lîlö, pe u udagmim, hagpal hagpal rö gîmim, nagî wög rö gîpim. Pen God kalöp wîñ alöm udö nîbi bî nîpe mîdpim u, nagî wög rö gîpim u arîk arun a gîmim gasî u nîñagmim. Pen hainö arö gîmim yîharîñ mîdmim rö lainîm u, arö gîmim yîharîñ mîdaimim. 22 Nîbi bî an an, bî rîmnap rauöm dam wög kale u hag lîlö, pe udagmim, hagpal hagpal rö nöp nagî wög rö gîmim gî mîdpe, hainö Bî Kub kalöp wîñ alöm, nan aij yabî yuöm, kalöp rau adog udö, nîbi bî nîpe ke mîdpim. Pen nîbi bî an an, bî rîmnap hagpal hagpal rö nöp nagî wög rö gîmim gî mîdagpe, hainö Bî Kub kalöp wîñ

* 7:10: Mad 5:32; 19:9 * 7:15: Ro 14:19 * 7:16: 1Pi 3:1 * 7:19: Ro 2:25; Gal 5:6; 6:15

alöm, nan aij yabił yuöm, kalöp rau adog udö, nıbi bı nagi wög gep nıpe ke mıdpim. * 23 Krais nıpe nan aij yabił yuöm kalöp rau adog udö, nıbi bı nıpe mıdpim. Anıb u, nıbi bı rımnap nagi wög gep nıbi bı kale mıdaiun a gımim gası u nııagmim. 24 Anıb u, añ mam bı. Kale ke nan nıhön nıhön gımim rö mıdaibe, God kalöp wıñ alöm uda u, adö anıbu nöp mıdaimim.

25 Pen nıbi udmim aka nıbi udagmim, manö hag nııbe u hagnıg gabin. Manö anıbi Bı Kub u hagö nııem kalöp hagagabin. Pen nıpe yıp mög nııöm udöm wög ke hag la rö, gası nıı aij gem kalöp manö hagnıg gabin anıbi, manö nııö a gımim nıımim. 26 Nıbi bı Krais nıı nıı udpun uri mııör udun uıham mıdnabun u, mıdpim rö nöp mıdaimim u aij. 27 Kale bı nıbi halö mıdpim gau, nıbi hon gau arö gun yıharıı mıdaiun a gımim gası u nııagmim. Pen kale bı nıbi halö mıdagpim gau, nıbi udun a gımim gası u nııagmim. 28 Pen kale bı gau, nıbi udnabim u, nan si nan naij gagnabim. Kale nıbi praj gau, bı udnabim u, nan si nan naij gagnabim. Udmim uıham mıdaimim a gem gası u nııem kalöp hagabin.

29 Añ mam bı. Mıdpun ñın i mılö padö mıdagnab. Kale nıbi halö mıdpim bı gau, nıbi halö bı mıdagpim rö mıdaimim. 30 Mııör gııim nıbi bı gau, mııör gagep nıbi bı rö mıdaimim. Mıñ mıñ gııim nıbi bı gau, mıñ mıñ gagep nıbi bı rö mıdaimim. Nan raubim nıbi bı gau, nan mıdagöp nıbi bı rö mıdaimim. 31 Mııör naböı il i nan gau udmim gııim nıbi bı gau, gası adö añı anıbu nöp nıımim gagmim. Mııör naböı il i ke hain nıbö lınab ñın u söl mıdöp. *

32 Yıı aij göp u, kalöp marö kub gagnım. Bı nıbi udagpal gau, Bı Kub nıı gası nııöm, nan nıhön gınö,

Bı Kub nıı aij gınab a göm, gası u nıınaböl. 33 Pen bı nıbi udpal gau, nıhön gınö, nıbi yad u nıı aij gınım a göm, nan mııör naböı il i gası kub nııöm gö arnab. 34 Anıg gö, nıpe gası mıhöp nıınab. Pen nıbi bı udagöp u, Bı Kub nıı nöp gası añı nöp nıınab. Hañ romanı gası rımıd mıdmagö yad magöıhalö Bı Kub nıı nöp ñem, nıı mıdmagö lem, wög gınam a göm, gası u nöp nıınab. Pen nıbi bı udpal gau, nıhön gınö, bı yad u nıı aij gınım a göm, nan mııör naböı il i gası kub nııöm gö arnab. 35 Manö hagabin anıbi, kalöp wıhö gem hagagabin; kalöp gası nııem, Bı Kub nıı añı nöp gası nııöl gı, mıdmagö löl gı mıdaimim a gem hagabin.

36 Pen bı ap yıharıı mıdö, nıı nıbi dap ñılö, yad bı wasöke mıdeinabin a göm, mıd damöm, hainö nıbi anıbu nıı nııöm, nıpe mıd aij gagöp, a göm, nıı mög nııöm udnabin a gınab u, udnım. Manö mıdagöp. Nıpe nan si nan naij ap gagnab. Nıbi udnab u aij. 37 Pen bı ap yıharıı mıdö, nıı nıbi dap ñılö, yad bı wasöke mıdem mıd aij gınabin a göm, gası adö anıbu nöp kłö gı nıı damöm, nıbi udagnabin a gınab u, udagnım. Manö mıdagöp. Nıpe u rö nöp gı aij gınab. Nıbi udagnab u aij. 38 Anıb u, nıbi dap ñılö, udnım u, gı aij gınab. Pen nıbi dap ñılö, udagnım u, gı aij yabił gınab.

39 Nıbi gau, nugmul kamıı mıdeinab u, aıı mıdeinabil. Umnab u me, am bı hainö udnabin a gınab u, udnab; gası nıpe. Pen udnıg gınab u, Bı Kub lau adö mıdöp bı ap nöp udnab. * 40 Pen gası yad nııbin u, nugmul umö, nıbi yıharıı adu mıdpal rö mıdainım u aij. Nıpe ñıñ löl gı mıdöm, mıd aij gınab. Yad gası nııbin, God Ana nıpe yıı gası ñö nııöl gı kalöp manö anıbi hagabin.

8

* 7:22: Plm 16; 1Pi 2:16 * 7:31: 1Jn 2:17 * 7:39: Ro 7:2-3

“Nan pak god piral wip haj nan gau sabe gipal u ñiñjun aka wasö?” gila

¹ Pen nibi bi nan piral wip haj nan gau sabe gipal gau, nan ap dap pak nan piral anib gau kalip sabe gi ñeinaböl u, ñiñjun aka ñiñagun a gimim yip hag niñbim u, kalöp pen hagnig gabin. “Hon nibi bi magöñhalö gasi ke ke midöp,” a gipim u, niñö nöp hagnim. Pen gasi rimid hon ke niñjun, niñ aij gipun a ginabun u, hib hon ke hagno adö arnim rö löp. Pen nibi bi gau kalip midmagö linabun u, klö rimnap halö udun, Krais haga rö nöp gi aij gino arnab. *

² Pen hon gasi niñeb midpun a gipal nibi bi gau, yiharini adö adö nöp niñöm anig hagnim. * ³ Nibi bi God nip midmagö libal gau, God nipe kalip niñöb.

⁴ Pen nibi bi nan ap dap pak nan piral anib gau nip sabe gi ñeinaböl u, ñiñjun aka ñiñagun? Pen hon niñbun, nan piral sabe gipal anib gau nan niñö wihö, u nan yiharini. Hon niñbun, God aini nöp midöp. *

⁵ Nibi bi rimnap, god iru nöp, bi kub iru nöp kumi kabö adö lan abe minöñ naböñ i i abe midpal, a göm gasi u niñbal. ⁶ Pen God hon u aini yabih midöp. Nipe Bapi hon nan gau magöñhalö gi lö midöp. Nipe midö niñöl gi me, hon midpun. Bi Kub Jisas Krais u, u rö nöp aini nöp midöp. Nipe midö me, God nan gau magöñhalö gi lö midöp. Nipe midö niñöl gi me, hon midpun. *

⁷ Pen nibi bi rimnap manö anibu niñagpal. Nagi adö u aij, nagi adö u naj, a göm niñ aij gagal. Anib u, god piral gau nip nan pak sabe gi ñibal nan u niñöm, niñhön ginig god piral ñibal nan niñbun a göm gasi iru niñnaböl. ⁸ Pen nan asi masi ginabun aka hatöwatö ñiñnabun u, God niñö, manö midagöp.

* 8:1: Ap 15:29

14:13-15; Gal 5:13

* 9:2: 2Ko 3:2-3

* 8:2: Gal 6:3

* 8:11: Ro 14:15,20

* 9:4: Luk 10:8

* 8:4: Gal 4:8; Dud 4:39; 6:4

* 8:13: Ro 14:21

* 9:1: Ap 22:17-18; 26:16; 1Ko 15:8-9

* 8:6: Ep 4:5,6

* 8:9: Ro

⁹ Pen kale nibi bi niñ aij gipim gau, nan ap niñno, añ mam hon niñ aij gagal gau niñöm ap lug paköl rö löp a gimim gasi u niñöl gimim nan niñmim. * ¹⁰ Niñhön ginig: kale nibi bi niñ aij gipim gau, am god piral sabe gipal ram raul migun u ammim, nan niñbe, nañin namam niñ aij gagal gau, ap kalöp niñöm, kale u rö nöp niñöl rö löp. ¹¹ Anib u, kale niñ aij gipun a gimim gipe, nañin namam Krais udnabin a göm uma ap gasi milö löl göm u rö nöp nan anibu niñöm, ap lug paknab. * ¹² Kale anig geinabim u, adö anibu nöp nañin namam kale gau niñöm, adan aij mai, adan naj mai, niñ aij gagnaböl. Anib u, kale nañin namam gau kalip nan si nan naj gimim, Krais nip nan si nan naj ginabim. ¹³ Anib u, nan niñeb rimnap niñnö, añ mam ap niñöm ap lug pakeinab u, yad nan yuö rimnap niñagnabin; yiharini hati maj nan niñnem umnabin. *

9

Pol pe udagmidöp u nip aij ga

¹ Yad Jisas manö ud arep bi ap midpin. Yad Bi Kub hon Jisas nip amgö yad ke niñnö. Kale Bi Kub nibi bi nipe midpim u, yad Bi Kub nip wög gem, manö aij nipe u hag ñainö, niñ udmim me, nibi bi nipe midpim. Anib u, nan ap yip adan wamagöp.

* ² Yad Jisas manö ud arep bi ap midpin u, pen nibi bi rimnap yip niñöm, Pol Jisas manö ud arep bi ap midöp, a göm niñagnaböl. Pen gasi yad niñbin, kale nibi bi gau, niñö nöp Pol Jisas manö ud arep bi ap midöp a gimim niñbim. Nibi bi gau pen, kale Bi Kub nibi bi nipe midpim u niñeinaböl u, niñö nöp Bi Kub nipe ke Pol manö nipe ud arep bi ap hag lö midöp, a ginaböl. *

³ Nibi bi rimnap yip manö kub hagnim gau kalip, pen anig hagnim.

4 Kalöp wög gi ñ+bin u rö, pen nan magö udnam rö lagöp akan * 5 Wög kalöp g+pin rö, yad pen n+bi Jisas n+p n+ñ udöp ap udem, dam Jisas manö aij hag ñ+ ajöl gi, nan ñ+ñul rö lagöp akan B+ Jisas manö ud arep b+ r+mnap abe, B+ Kub n+mam hain n+pe gau abe, Pida abe, pör n+bi kale gau halö dam, Jisas manö aij hag ñ+ ajm+dal. 6 Aka Banabas hol m+hön nöp mani wög gul nan ñ+ñnabul?

7 B+ ami gau wög g+pal rö, nan kale ke ulhai n+ñagpal. Kal+p nan ñ+lö ñ+ñbal. B+ wain wög g+ y+mbal gau, y+mbal rö, wain magö r+mnap ral dapöm ñ+ñbal. B+ kaj sipsip mukpal gau, mukpal rö, ci r+mnap udöm ñ+ñbal. 8 Manö hagabin an+bu n+ñbe, n+bi b+ gau gas+ n+ñbal rö nöp hagab a g+nabim rö löp. Pen lo manö adö an+bu nöp hagab me. 9 God Manö u, Mos+ ad+ñ ap kal+ kliñ r+köm haga, “Kale kaj kau gau pañ+d dapim,

wid hon abhib jaklö,
magö u ke löm, cög u ke löm gañ a g+mim
dap li+be wög g+lö n+ñöl gi,
maj m+gan kale u nagi li r+b+k gag-
mim.

Wög g+naböl rö r+mnap ñ+ñnaböl,” a ga.
Pen God n+pe kaj kau gau gas+ n+ñöm manö an+bu hagaga. * 10 Han+p n+bi b+ gas+ n+ñöm haga. N+bi b+ wög klö yab+ göm wög y+mbal gau, n+bi b+ wög klö göm nan ral daubal gau, wög g+pal rö kal+p r+mnap ñ+lö ñ+ñöl gi, aij a gö n+ñöl gi wög göl a ga. * 11 God manö hagöp nan aij u m+dmagö añ kalöp dañ y+mbun u rö, kale pen nan m+nön nabön il i m+idöp r+mnap han+p ral dap ñ+nabim u aij. * 12 Pen b+ r+mnap kalöp manö aij u hag ñ+lö, mani nan gau ñ+bim rö, Banabas hol b+ m+hau kalöp pör hag ñ+m+dul u, hal+p b+ ñagnabim akan

Pen kalöp hag n+ñblöp, mani nan gau udblop, pen n+bi b+ r+mnap n+ñöm hagblap, “Mani nan a gi as+ib

göl gi ajabil u, pen piral limil, ‘Krais manö aij u hag ñ+ ajabul,’ a g+pil,” a g+blap. An+g rö an+bu n+ñul, Krais manö aij u n+ñagnaböl rö löp, a gul, mani nan kale gau udagul. Mani hol ke wög gul, nan rau ñ+ñöl gul, Krais manö aij u hag ñ+ ajpul. *

13 Pen kale n+ñbim: b+ God sabe gep ram raul m+gan wög g+pal gau, nan God n+p dap ñ+bal gau r+mnap udöm ñ+ñbal. B+ God wög göl gi, yaur wal b+id adö pak sabe g+pal gau r+mnap udöm ñ+ñbal. * 14 An+b unbö rö nöp, B+ Kub hagö, manö aij n+pe hag ñ+naböl n+bi b+ gau, kal+p pen nan kale B+ Kub n+p ñeb r+mnap ñeinaböl, dam nan ñ+ñeb nan kale gau rauöm, m+id aij göl gi wög an+bu geinaböl. *

15 Pen kalöp Krais manö aij u hag ñ+ ajnö udpim rö, mani nan ñ+ñeb kale r+mnap udagpin u y+p aij yab+ göp. M+ñi köp kal+ kliñ r+kabin i, nan kale r+mnap udnam a gem hagabin. Wasö yab+! Mani yad ke wög gem, nan rau ñ+ñnabin; wasö umnabin. Yad nan kale r+mnap udagnabin.

16 Pen manö hag ñ+ ajm+din an+bu, gas+ yad ke hag ñ+ ajagm+din. Wög B+ Kub n+p g+m+din an+bu, n+pe ke g+mön a ga rö nöp g+m+din; gas+ yad ke n+ñem gagm+din. An+b u, yad Jisas manö aij u arö g+nam rö lagöp; hag ñöl gi nöp m+deinabin. *

17 Gas+ yad ke n+ñem Jisas manö aij u hag ñ+bnep, yad nan aij r+mnap udbnep. Pen gas+ yad ke wasö, B+ Kub hagö, manö aij n+pe hag ñabin u rö, yad y+har+ñ wög y+p hag la u gabin. 18 An+b u, yad nan aij udagem, kalöp y+har+ñ hag ñ+m+din u, yad nan n+hön n+hön pen udnam? Pen udm+din u, mani nan r+mnap udagem, Jisas manö aij u hag ñ+nö, n+bi b+ gau kale nan r+mnap ñagöm, y+har+ñ manö aij an+bu n+ñöm, Jisas n+p n+ñ udnaböl, a gi gas+ u nöp

* 9:9: Dud 25:4; 1Di 5:18 * 9:10: 2Di 2:6 * 9:11: Ro 15:27 * 9:12: Ap 20:34; 2Ko 11:9

* 9:13: Dud 18:1-3 * 9:14: Mad 10:10; Luk 10:7; Gal 6:6 * 9:16: Jer 20:9

n+ηm+idin; pen yad udm+idin me u.
 19 Yad, b+ rau dap l+lö, nag+ wög g+pal
 rö b+ ap m+dagpin u pen n+bi b+ iru
 nöp God lau adö m+deilan a gem,
 n+bi b+ ram m+nöη ke ke gau m+dpal
 magöηhalö kal+p nag+ wög gep b+ ap
 rö m+dpin. 20 Juda kai m+dpal an u
 amem, Krais manö aij u hag ñ+nö n+η
 udlan a gem, kale g+m+idal adö u nöp
 g+m+idin. Yad lo Mos+s kal+ k+ñ r+iköm
 haga an+bu n+ηem hain gagabin u
 pen Mos+s kal+ k+ñ r+ika lo an+bu
 hain g+pal n+bi b+ gau m+dpal an u
 amem, Krais manö aij u hag ñ+nö n+η
 udlan a gem, yad lo manö an+bu u rö
 nöp hain g+m+idin. * 21 Pen n+bi b+ lo
 manö u n+ηagpal an u amem, Krais
 manö aij u hag ñ+nö n+η udlan a gem,
 n+bi b+ lo manö n+ηagpal gau g+pal rö
 g+m+idin. Pen an+g gem, haöwaö göl
 g+ God lo manö u arö gagpin; Krais
 lo manö u hain g+m+idin. 22 N+bi b+
 Krais n+η ud p+döη gagal an u amem,
 Krais manö u hag ñ+nö n+η udlan a
 gem, manö kal manö klö wasö, manö
 hain nöp hag ñ+m+idin. An+ b u, n+bi
 b+ ke ke m+dpal rö, r+imnap Krais n+η
 n+η udlö, kal+p ud kam+η yun+m a
 gem, kal+p aip m+dem, kale g+m+idal
 rö nöp g+m+idin. * 23 G+m+idin an+bu,
 Krais manö aij u hag ñ+ aij g+nö, n+bi
 b+ n+η n+η udlö, n+pe kale aip yad
 aip ud kam+η yunab, a gem, an+g
 g+m+idin.

*Klö yab+ g+no areinab me, m+id aij
 yab+ g+inabun*

24 Kale n+ηbim: n+bi b+ res+s g+pal
 gau iru nöp res+s g+pal, pen b+ añ+ ap
 nöd amjaknab u nöp nan aij udnab.
 An+ b unbö rö, kale u rö nöp klö
 g+mim, adan dip am aij g+mim, nan
 aij udnabim. 25 N+bi b+ res+s göm,
 nöd amjakun a göm gas+ u n+ηbal
 gau, as+ mas+ g+ aij göm, pör klö
 göm eksais g+ dam dam, hainö res+s
 g+inaböl. Usaj+l bad pör m+dep wasö
 u, nan pro nöp udun a göm, an+g

g+pal. Pen hon usaj+l bad pör m+dep
 udun a gun, an+g g+pun. * 26 An+ b
 u me, yad res+s g+m+idin u, ke gau
 n+ηagpin; adan an+g g+pin m+gan u
 nöp n+ηem, dip nöp gem arm+idin.
 Pen b+ y+har+η haöpi ñöm pen pen
 pakpal gau, haöwaö pakagpal, n+η
 aij göm pakpal rö u g+pin. 27 Pen yad
 hañ roman gas+ r+m+id yad ke klö kal
 gem eksais g+ aij g+m+idin. An+g gem,
 n+bi b+ gau kal+p Jisas manö aij u hag
 ñ+nö, Jisas n+η udöm nan aij udlö,
 yad u rö nöp abe nan aij udnam, a
 gem, an+g g+nö arm+döp. *

10

Ap+s bac b+ gau g+la u hau+ gagun

1 Pen añ mam b+. Ap+s bac itan
 hon gau aiud u hau+ gagmim. God
 kumi bad rö löm, kal+p rarö rauöm
 abad m+idö, magöηhalö kam+η arla.
 Kale ñ+g solwara A+ a gal aula u,
 God n+pe gö, ñ+g an+bu t+t+ g+ lap lap
 arö, magöηhalö böη lai kam+η aula.
 * 2 Kale magöηhalö Mos+s aip j+m
 ñöl m+idöm, kumi bad au abe, ñ+g
 solwara au abe, ñ+g pakla. 3 N+bi b+
 an+ b gau magöηhalö, God ñ+m+idöp
 nan u ñ+ηm+idal. * 4 N+bi b+ an+ b
 gau magöηhalö, God ñ+g ñ+m+idöp u
 ñ+ηm+idal. God kabö ap ña, kalöp aip
 areia n+ηöm ñ+g an+bu kabö an u
 n+bö auö ñ+ηm+idal. Kabö an+bu me
 Krais nöp. * 5 Pen God n+pe n+bi b+
 an+ b gau ñ+ñ+ laga. N+pe kal juöm
 kal+p al pak lö, wip mlö iru nöp ram
 m+nöη kabö nöp an gau hij g+ lug ara.
 *

6 Pen ap+s bac itan b+ gau an+g
 ga u, God han+p n+bi b+ hainö yag
 daula gau, b+ nöd n+bö pör m+dmagö
 gas+ r+m+id kale nan si nan naj gau
 n+ηeila rö gagöl a göm ga. * 7 Ap+s
 bac itan b+ gau r+imnap nan piral gau
 sabe g+ m+dm+idal; kale u rö an+g
 gagmim. God Manö u, Mos+s ad+η
 ap kal+ k+ñ r+ika manö an+bu hadö

* 9:20: Ap 21:20-26 * 9:22: 2Ko 11:29 * 9:25: Plp 3:14; 2Di 4:7-8; 2:4-5 * 9:27: Ro 8:13;
 13:14 * 10:1: Eks 13:21-22; 14:22-29 * 10:3: Eks 16:35 * 10:4: Eks 17:6; Nab 20:11 * 10:5:
 Nab 14:29-30 * 10:6: 1Ko 10:11; Nab 11:4,34 * 10:7: Eks 32:6

n+ñbim: “Asiköm nan ñ+ñöl gi, ñ+ñöl gi, urak kugom ral haþi ñöm gi lö aröp,” a gi la. *

8 Pen rimnap n+ñbi si bi si göl gi midmidal; u rö hon an+g gagun. N+ñbi bi an+ñb gau an+g göl gö gi lö arö n+ñöl gi, ñ+ñ añ+ ap dwedi dri dausan (23,000) n+ñbi bi um hakla. *

9 Kale rimnap Bi Kub n+ñp aþeb aþeb ñ+ñmidal; hon unbö rö gagun. N+ñbi bi an+ñb gau an+g geila u, God n+ñpe gö re hauaþ gau kal+þ haua hadö umla. *

10 Kale rimnap God n+ñp hag jum+dal; kale u rö an+g gagmim. N+ñbi bi an+ñb gau an+g geila u, God ejol n+ñbi bi al pak lep u yuö apöm kal+þ al pak la umla. *

11 Pen God n+ñpe ap+ñ bac iþaþ bi gau an+g ga u, n+ñbi bi rimnap gau n+ññöm, gas+ n+ñ aij göm, an+g unbö rö gagöl a göm ga. Pen ga an+ñbu, God Manö u kal+ kþiñ r+ñköm hagla u, God han+ñp n+ñbi bi hainö yag daula gau, Krais kauyaþ ado gi aunab a gun abad midpun ñ+ñ i, gas+ n+ñ aij göm, ap+ñ bac iþaþ bi gau gi naj+ gi la rö gagöl a göm, bi manö hagep n+ñpe gau kal+þ gas+ ñö, God Manö ad+ñ ap kal+ kþiñ r+ñkla. Hon God Manö ad+ñ an+ñbu amgö li n+ññun hadö n+ññun.

12 Pen n+ñbi bi ke n+ñ aij gi pun a gi pim gau, ap lug pakun rö löp, a gi mim, n+ñ aij gi mim. 13 Nan si nan naj+ gun a gun gas+ adö ke ke auöp u kalöp nöþ gagöp; n+ñbi bi gau iru nöþ kal+þ u rö nöþ an+g göp. Pen God n+ñpe nan n+ñhön n+ñhön hagnab u, hagnab rö nöþ gi nab. An+ñb u, kalöp abad mid aij gö, Seden apöm, nan si nan naj+ göl a göm, kalöp gas+ naj+ rimnap ñ+ñinab u, God n+ñpe gö, rap+ñ gi n+ñim rö lagnab. Seden kalöp gas+ naj+ rimnap ñ+ñinab u, God n+ñpe adan ap yameinab, adan an+ñbu arnabim ap lug pakagnabim.

Bred magö ad+ñ añ+ ñ+ññmidun u me, hañ romaþ añ+ nöþ midpun

* 10:8: Nab 25:1-9 * 10:9: Nab 21:5-6 * 10:10: Nab 16:41-49 * 10:16: Mad 26:26-28
 * 10:17: Ro 12:5 * 10:18: Lep 7:6 * 10:19: 1Ko 8:4 * 10:20: Dud 32:17; Rep 9:20
 * 10:21: 2Ko 6:15-16

14 An+ñb u, n+ñbi bi n+ññeb aij yad gau. Nan piral gau, nan y+har+ñ gau, sabe gagmim.

15 Kale n+ñbi bi gas+ r+ñmid halö midpim u me, manö hagn+g gabin i, manö n+ññö aka gi mim, kale ke n+ññmim. 16 Hon magum gun, ñ+ñ kap u udun, God n+ñp aij a gun ñ+ññmidun u, Krais hagape n+ñpe ñ+ññmidun. Pen bred magö ud jö gi ñ+ññmidun u, Krais hañ romaþ n+ñpe ñ+ññmidun. *

17 Hon n+ñbi bi iru nöþ midpun u pen jim ñöl midun bred magö ad+ñ añ+ ñ+ññmidun u me, hañ romaþ añ+ nöþ midpun. *

18 Pen Juda kai gi pal u n+ññbim. Meme sipsip nan gau damöm, pak God n+ñp sabe gi ñ+ñmidal. Pen kale nöþ gas+ adö añ+ ap gas+ n+ññöm, aip jim ñöl meme sipsip nan an+ñbu pak sabe gi ñ+ñmidal; hainö n+ñbi bi an+ñb gau aip jim ñöl ad+ñ rimnap ñ+ññmidal. *

19 Pen yaur wal nan gau god piral n+ñp sabe gi ñ+ñbal u, god piral an+ñbu nan yab+ñ hagagabin; u nan y+har+ñ. M+ñnöþ ap, mab ap, kabö gol ap udöm, kaj kau kaj kau pi ana ap gi löm, sabe gi midal nan piral an+ñb gau, nan yab+ñ a gem hagagabin; nan piral an+ñb gau y+har+ñ m+ñnöþ, mab ad+ñ, kabö gol ad+ñ nöþ. *

20 Pen kalöp hagabin: n+ñbi bi God n+ñp n+ññagpal gau, nan piral an+ñb gau sabe gun, yaur wal nan dap pak kabö bi d adö u lun, a geinaböl u, kale k+ñjaki wip haj wip ana kabö ad+ñ mab ad+ñ yuau nan gau sabe göm pakmidal; God n+ñp sabe gi pakagmidal. An+ñb u n+ññem, kale yaur wal nan k+ñjaki n+ñp sabe gi pak ñ+ñbal yaur wal nan gau n+ñbi bi gau aip jim ñöl ñ+ññmim, k+ñjaki kai aip jim ñöl mid+ñinabim a gem, kalöp manö an+ñbi hagabin. *

21 Krais n+ñbi bi n+ñpe aip magum gi mim, Bi Kub ñ+ñ n+ñpe aip ñ+ññmim, ammim k+ñjaki ñ+ñ n+ñpe aip ñ+ññmim rö lagnab;

B+ Kub nan nipe aip ñiñmim, am-mim kijaki nan nipe aip ñiñmim rö lagnab. * 22 An+g geinabim, B+ Kub n+p afeb afeb ñimim g+nabim. Kale n+bi b+ k+to m+dagöp, B+ Kub b+ k+to yab+ñ n+p an+g geinabim u, han+p pen ilön ñagn+m, a g+pim akan *

23 Kale r+imnap hagpim, “Hon n+hön n+hön gun a g+nabun u, g+nabun; u manö m+dagöp,” a g+pim. Me pen adö r+imnap geinabun u, pen han+p g+ naj g+nab. Kale hagpim, “Hon n+hön n+hön gun a g+nabun u, g+nabun; u manö m+dagöp,” a g+pim. Pen adö r+imnap geinabun u, n+bi b+ Krai lau adö m+dpal gau kal+p nan aij ap g+ ñagnab. * 24 Hon ke m+id aij g+nabun a gun adö u nöp n+ñun gagun; n+bi b+ r+imnap kal+p gas+ n+ñun, kale m+id aij göl a gun adö u nöp n+ñun gun. *

25 Kale yaur wal nan pak dam maker laiöl u, kijaki wip haj nan gau pak sabe g+ dap maker libal aka g+mim, gas+ iru n+ñmim, kal+p hag n+ñagmim. Hañöwañö rau ñiñmim. 26 N+hön g+nig: God Manö u Depid nipe ad+ñ ap kal+ k+ñ r+köm haga, “Ram m+ñöñ iñ i abe, nan m+ñöñ naböñ iñ i m+idöp nan gau abe, magöñhalö B+ Kub nan nipe m+idöp,” a ga. *

27 Pen n+bi b+ Krai lau adö m+dagpal r+imnap kalöp, “Aube nan ñiñun,” a gaiöl, ram kal+p arun a gaibe u, gas+ iru n+ñmim aragmim. Am kal+p aip as+kmim, kale yaur wal nan gau dam ad+ñ kalöp ñ+naböl gau, kijaki wip haj nan gau pak sabe g+ dap ñaböl aka g+mim, gas+ iru n+ñmim, kal+p hag n+ñagmim. Nan ñiñeb kalöp ñ+naböl rö hañöwañö ud ñiñmim. 28 Pen n+bi b+ r+imnap apöm kalöp hagaiöl, “Nan an+bu kijaki wip haj nan gau pak sabe g+ dap libal,” a gaiöl u, r+k n+ñmim, hon ñiñno, n+bi b+ han+p hag ñajal gau gas+ iru n+ñnaböl, a g+mim, arö g+mim. Wasö

u, gas+ magö kale an dan, u aij u naj hagab gas+ magö an+bu, dui g+nab. *

29 Pen gas+ magö kalpe hagagabin; n+bi b+ r+imnap kalöp hag ñ+naböl gau, gas+ magö kale an dan m+idöp an+bu naj g+nab a gem, hagabin.

Pen gas+ magö yad ke n+ñem, nan n+hön n+hön g+nam a g+nabin u, g+nabin; n+bi b+ ke gas+ magö kale n+ñem, an+g g+nam, a g+nabin.

30 Nan ñiñeb an+b gau, God n+p aij a gem ñiñnabin u, n+hön g+nig n+bi b+ r+imnap y+p manö hag g+naböl?

* 31 An+b u, nan ñiñnig g+nabim aka ñig ñiñnig g+nabim aka nan n+hön n+hön g+nig g+nabim, God hib nipe adö arn+m a g+mim gas+ u nöp n+ñmim g+mim. * 32 Pen Juda n+bi b+ gau aka Grik n+bi b+ gau aka Krai lau adö m+dpal n+bi b+ gau n+ñlö, aij g+gn+m adö u g+gmim. * 33 Yad g+m+din adö u, y+p ke aij g+n+m adö u g+gm+din; n+bi b+ gau iru yab+ñ nöp Jisas manö aij u n+ñ udlö, kal+p ud kam+ñ yun+m, a gem, adö u nöp g+m+din. *

11

1 An+b u, yad Krai göp adö u n+ñem g+pim rö, kale u rö nöp yad g+pim adö u nöp n+ñmim g+mim. *

N+bi b+ God n+p sabe g+nig magum geinaböl u, kale n+hön rö m+idöl

2 Yad nan n+hön n+hön g+m+din u n+ñ dammim, Jisas manö aij u dapem kalöp hag ñ+nö u, n+ñ dammim, n+ñöl g+ nöp m+dmim g+pim u, kalöp n+bi b+ aij yab+ñ a gabin. 3 Pen m+ñi hagnig gabin i, n+ñmim. B+ gau nab+c kale Krai; n+bi gau nab+c kale nug-mul b+; Krai nab+c nipe God. * 4 Pen b+ gau nab+c kale pañu göm, God n+p sabe göl g+, aka n+bi b+ gau kal+p God Manö hag ñöl g+ geinaböl u, nab+c kale dap lugnaböl. 5 Pen n+bi gau nab+c kale u waiö m+idö n+ñöl g+, God n+p sabe göl g+, aka n+bi b+ gau

* 10:22: Dud 32:21 * 10:23: 1Ko 6:12 * 10:24: Ro 15:1-2 * 10:26: Sam 24:1 * 10:28: 1Ko 8:7 * 10:30: 1Di 4:4 * 10:31: Kol 3:17 * 10:32: Ro 14:13 * 10:33: 1Ko 9:20-22 * 11:1: 1Ko 4:16 * 11:3: Jen 3:16; Ep 5:23

kalip God Manö hag ñöl gî geinaböl u, nabîc kale dap lugnaböl. Nîbi ap anîg geinab u, nîbi nan naij gî nab nable gaŋ a göm umagö böŋ nöp rîklö nable gî nab u, u rö nöp lî nab. ⁶ Pen nîbi ap umagö paŋu gagnab u, umagö nîpe u rîk sösöl lep; wasö u rîk yuö lep. Pen anîg göl nable göp a gainîm u, umagö nîpe paŋu gî nîm. ⁷ Bî gau, God kalip nîpe ke rö gî lö mîdpal u rö, nabîc kale u paŋu gagöl. Pen nîbi gau, God kalip bî rö gî lö mîdpal. * ⁸ God nîbi rîglöm kîd u udöm, bî gî laga; bî rîglöm kîd u udöm, nîbi gî la. * ⁹ Pen nîbi ke halö mîdöp u naij göp a göm, nugmul nîp gî laga; bî ke halö mîdöp u naij göp a göm, nîbin nîp gî la. ¹⁰ Adö anîbu, nîbi nabîc paŋu göl gî mîdeinab. Anîg gî nab u, nîbi bî nîŋöm, nîbi anîbu manö nîŋob, a gî naböl. Anîg gî nab u, ejol gau nîŋlö nable gagnab.

¹¹ Pen nîŋ aij gîmim. Bî Kub amgö ilö u, nîbi ke halö mîdagöp; bî ke halö mîdagöp. God nîpe nîbi abe bî abe mîhönŋöl gî la.

¹² God bî rîglöm kîd u udöm, nîbi gî la u pen mîñî nîbi gau ñî yag daulö nîŋöl gî, majö gî kub göm, bî lî naböl. Pen magöŋhalö God nîpe îl aŋî anîbu nöp mîdöp. ¹³ Pen nîbi gau nabîc kale waiö mîdö nîŋöl gî, God nîp sabe gî naböl u, aij gî nab aka, kale ke nîŋim. ¹⁴ God nîpe aige göm bî gî löm, nîbi gî löm, gî la u nîŋmim rîk nîŋnabim u, bî gau umagö mîlö mîdeinab u naij gî nab, ¹⁵ pen nîbi gau umagö mîlö mîdeinab u aij gî nab u, a gîmim nîŋnabim. Umagö mîlö nabîc paŋu gaŋ a göm, God umagö mîlö nîbi gau ña. ¹⁶ Pen nîbi bî rîmnap manö hagabin adö anîbi nîŋöm, manö mîdainîm u, yad manö anîbi nöp hagnîg gabin. Yad pör anîg unbö rö nöp gîpin. Nîbi bî Kraislau adö mîdpal ram mînönŋ gau magöŋhalö anîg unbö rö nöp gîpal. Adö ap ke gagpal.

¹⁷ Pen manö kub kalöp hagnîg

* **11:7:** Jen 1:26-27 * **11:8:** Jen 2:18-23 * **11:18:** 1Ko 1:10-12

gabin i, kalöp manö aij rîmnap hagnam rö lagöp. Nîhön gînîg: kale Kraislau adö mîdpim nîbi bî gau aip magum gîmîdim u, aŋ mam kale gau gasî nîŋmim, gî aij gagmîdim. ¹⁸ Pen nîbi bî rîmnap yîp hagla nîŋnö, kale Kraislau adö mîdpim nîbi bî ammim magum gîmîdim ñî n u, kale asîk ke ke lîmîdim. Anîg hagpal u, kale rîmnap anîg gîmîdim a gem nîŋbin.

* ¹⁹ Pen gasî adö ke ke nîŋmim gîpe arab anîbu, nîbi bî gau Kraislau nîŋ ud pîdönŋ gîpal, pen nîbi bî gau Kraislau nîŋ ud pîdönŋ gagpal, a gun, waiö nîŋnabun. ²⁰ Kraislau nîbi bî nîpe aip magum gîmim nan ñîŋmîdim anîbu, Bî Kub ñîg nan jîm ñöl ñîŋmim a ga rö ñîŋagmîdim; pîral adö u gîmîdim. ²¹ Kale nan ñîŋnîg aumîdim u, kale nöd apim aŋ mam auagnaböl gau gasî nîŋmim abadagmîdim. Nöd auaiöl u, ñîg wain nan gau iru nöp abönamö ñîŋöm ñîŋ hakmîdal. Anîg göl, nîbi bî rîmnap hainö aulö kîyö lîmîdöp; nîbi bî rîmnap nöd apöm ñîg wain iru ñîŋlö hauŋ almîdöp. ²² Pen ram kale mîdagö, magum gep ram u ammim, nan ñîŋöl gî, ñîg ñîŋöl gî gîpim akaŋ Aka, kale God nîbi bî nîpe mîdpim u, nan yîharîŋ rö löp akaŋ Kale anîg gîmim, nîbi bî nan mîdagöp gau hag jumîdim. Anîg gîmîdim u, kalöp nîhön hagnam? Kalöp nîbi bî aij a gînam? Wasö yabîl! Kalöp anîg hagagnabin.

²³ Bî Kub yîp manö hag ña u, yad kalöp hag ñî nö: Bî Kub Jisas, bî nîp kain ga ñî n u, ram duga magö u, bred magö ap uda. ²⁴ Bred magö ap udöm, God nîp aij a göm, adîŋ adîŋ ud jö göm adîŋ bî nîpe gau kalip ñöl gî haga, “Hañ romanŋ yad kalöp ñabin i. Anîg gîmim, yîp gasî nîŋöl gî mîdaimim,” a ga. ²⁵ Pen nan ñîŋ hakeila, ñîg wain kap u u rö nöp ud God nîp aij a göm, kalip ñöl gî haga, “Ñîg wain kap anîbi, yad umem hagate yad lugö, nîbi bî gau God aip jîm ñöl rö lî nab, a gem, kalöp ñabin

me u. Ñig wain kap anibi hainö ñinjmim, anig unbö rö nöp gimim, yip gasi niñöl gi midaimim,” a ga.
* 26 Anib u, Jisas ado gi auagöp ñin i, bred magö u abe ñig wain kap u abe niñöl gi nöp mideinabim u, Jisas hanip a göm uma manö aij anib u, nibi bi gau kalip waiö hagnabim. Anig gimim, pör ñin midpe midpe, nipe ado gi aunab arö ginabim.

27 Pen nibi bi rimnap gasi aij niñöm wasö, Bi Kub bred adiñ ñig wain kap hałowatö ud ñineinaböl u, Bi kub hanip a göm umöb hañ roman hagape nipe u, nan yiharin rö lö, anig ginaböl. God niñö, kale Kraiss hañ roman hagape nipe u nan si nan naj ginaböl; manö kub niñaböl. * 28 Anib u, aigeg rö midpim u, nöd hibur gasi midmagö an kale dan ke niñmim asik aij gimim, hainö bred wain u ud ñinjmim.

29 Niñön ginig: nibi bi an bred ñig wain u Jisas hañ roman nipe u a gi gasi niñöm wasö, hałowatö bred wain a göm ud ñineinaböl gau, nan si nan naj göm manö kub niñaböl. 30 Adö anibu nöp, nibi bi kale rimnap masös göm, nan göm göp; rimnap böñ nöp umbal. 31 Anib u, aigeg rö midpun u, nöd hibur gasi midmagö an hon dan ke niñun asik aij gun, hainö bred ñig wain ud ñineinabun u, nan si nan naj gun manö kub niñagnabun. 32 Pen hon nan si nan naj geinabun u, nibi bi nipe midpun rö, Bi Kub hanip rimid uknab. Rimid ukö me, gasi niñun, nibi bi minöñ naböñ it i hałowatö nan si nan naj gipal gau aip mab ke inab ka migang yan aragnabun. * 33 Anib u, añ mam bi yad, kale nan ñinigin aunabim u, kale nöd apim añ mam auagnaböl gau gasi niñmim abadmim, jim ñöl ñinjmim. 34 Pen kalöp rimnap kiyö linab u, ram kale gau nan ñinjmim aumim. Wasö u, hałowatö ginabim u, manö kub udnabim.

Manö adiñ rimnap, hainö midpim u amem, hag ñi aij ginabin.

12

God Ana nan aij ñab

1 Pen añ mam bi. God Ana nipe nan aij hanip añi añi ke ke ñöb u, mñi manö anibu kalöp hag ñi aij ginig gabin. 2 Kale niñbim: nöd Kraiss nip niñ udagmim midmidim ñin u, minöñ, mab adiñ, kabö gol, nan gau ud gi libal nan gasi midagöp anib gau, gasi kalöp tip gö, nan piral anib gau sabe göl gi midmidim. * 3 Anib u, yad kalöp hagabin, God Ana nibi bi kalip aip an dan mideinab u, Jisas nip manö naj hagöm hag juep rö lagnab. Pen nibi bi an, Jisas Bi Kub yad a ginab u, Ana Uñ nip aip an dan midö niñöl gi anig hagnab. *

4 God Ana nipe nan aij añi añi ke ke ñab u pen Ana nan aij ñab anibu nipe Ana añi yabit midöp. * 5 Wög adö añi añi ke ke gipun u pen Bi Kub nip wög gipun u nipe Bi Kub añi yabit midöp. 6 Nan aij ke ke udun wög adö añi añi ke ke gipun u pen God añi yabit u nipe ke gö, hon añi añi wög adö ke ke ginö arab.

7 God Ana hanip nan aij ke ke ñö, wög adö ke ke gipun anibu, Kraiss lau adö midpal nibi bi gau ud aij gun gi aij ginö, nibi bi nipe magöñhalö mid aij gilan a göm göp. 8 God Ana nipe hanip nibi bi rimnap gasi aij ñö, gasi niñ aij gun Kraiss manö aij u nibi bi gau hag ñibun. Pen Ana añi anibu nipe hanip nibi bi rimnap gasi aij ñö, Kraiss manö aij u it u gasi niñ kid hiikun nibi bi gau hag ñi aij gipun. 9 Ana añi anibu hanip rimnap gasi aij ñö, Kraiss nip niñ ud pidöñ yabit gipun; Ana añi anibu hanip rimnap gasi aij ñö, nibi bi rimnap nan göp gau ginö kamñ löp. 10 Ana hanip rimnap nan gagep rö gilan a göm pidöñ u ñöb. Ana hanip rimnap gasi aij ñö, God manö nipe

* 11:25: Eks 24:6-8; Hib 8:8-13 * 11:27: Hib 10:29 * 11:32: Hib 12:5-6 * 12:2: Hab 2:18-19

* 12:3: 1Jn 4:2-3 * 12:4: Ro 12:6

ke hagab manö anıbu niņun niıbi bi gau waiö hag niıbun. Ana hanıþ rımnap gası aij niö, God Ana aka ana ke niıbö ap kalıþ abanı alö hagaböl u niınbun. Ana hanıþ rımnap gası aij niö, manö yabiı ke ke gau niıbö nöđ niıņagmidun yiıņid magö anıbu nöđ niıņun hagpun. Ana hanıþ rımnap gası aij niö, manö yabiı ke ke haglö niıņun, ado gun niıbi bi gau kalıþ hag niıbun.

¹¹ Pen God Ana aııı yabiı midöp u, gası niıpe ke niıņöb rö, hanıþ niıbi bi aııı aııı nan aij ke ke niö niıņöl gi, wög adö ke ke giıno arab. *

Krais haıı romanı niıpe aııı nöđ midpun

¹² Haıı romanı hon aııı yabiı midöp u pen adıı adıı ke ke iru nöđ midöp. Adıı adıı ke ke anıb gau magöıhalö aip jim niöl haıı romanı aııı nöđ midöp. Krais abe anıg unbö rö midöp. * ¹³ Anıg unbö rö nöđ, hon Juda niıbi bi gau abe, Juda niıbi bi wasö gau abe, niıbi bi niıbi bi rımnap kalıþ nagı wög giıpal gau abe, niıbi bi gası kale ke niıņöm giıpal gau abe, God Ana aııı anıbu nöđ hanıþ magöıhalö pak niö, Krais haıı romanı niıpe aııı nöđ midpun. God niıpe Ana aııı anıbu nöđ hanıþ niöb midmagö anı hon daıı midöp. *

¹⁴ Haıı romanı hon aııı yabiı midöp u pen adıı adıı ke ke iru nöđ midöp. ¹⁵ Ma kiđ u, niıı kiđ u niıņöm, yad niıı kiđ midbnep u aij, pen ma kiđ midpin u rö, haıı romanı adıı ap midagpin, a geinab u, hon ma kiđ anıbu haıı romanı adıı ap midagöp, a gun hagagnabun. ¹⁶ Riımid u, u rö nöđ, amgö u niıņöm, yad amgö midbnep u aij, pen riımid midpin u rö, haıı romanı adıı ap midagpin, a geinab u, hon riımid anıbu haıı romanı adıı ap midagöp, a gun hagagnabun. ¹⁷ Pen hanıþ gi la niıı u, amgö gau magöıhalö gaiböp u, aige gun manö haglö riımid pak niıņnop? Pen riımid magöıhalö nöđ gaiböp u,

aige gun haııı niıņnop? ¹⁸ Pen God gası niıpe ke niıņöm, haıı romanı adıı adıı ke ke magöıhalö gi li aij ga. ¹⁹ Adıı adıı ke ke midagböp u, haıı romanı u rö nöđ midagböp. ²⁰ Anıb u me, adıı adıı ke ke iru nöđ midöp pen magöıhalö aip jim niöl haıı romanı aııı nöđ midöp.

²¹ Pen amgö u, niıı kiđ u niıþ, “Niıhön giııg yad aip midpan? Wög ne ap midagöp,” a göm, asık am ke nöđ midöm, mid aij gagnab. Nabıı cög magö u, u rö nöđ, ma kiđ u niıþ, “Niıhön giııg yad aip midpan? Wög ne ap midagöp,” a göm, asık am ke nöđ midöm, mid aij gagnab.

²² Pen haıı romanı adıı rımnap kłö midagöp, a gun gau, wög kale abe midöp. Asık ke ke lö, haıı romanı mid aij giııı rö lagöp. ²³ Pen adıı anıbu adıı yiıharıı a giıpun adıı gau, gası niı aij gun, waııı riıb adıı gi aij giıpun. Pen adıı anıbu adıı niıņagep a giıpun adıı gau, gası niı aij gun, waııı riıb adıı gi aij gun. ²⁴ Pen adıı anıbu adıı aij a giıpun adıı gau, gası niı aij gun, ke gagpun. Pen God niıpe ke haıı romanı adıı adıı gau udöm, adıı anıbu adıı yiıharıı a giıpun adıı gau, ud aij yabiı göm, adıı magöıhalö gi jim niö, haıı romanı aııı nöđ midöp. ²⁵ Anıb u, haıı romanı aııı nöđ midöm, asık ke ke lagöm, niıbi bi niıpe rımnap aip adıı adıı rö midöm, pen pen midmagö lö. ²⁶ Pen adıı ap marö gainııı, adıı rımnap magöıhalö abe marö giııı; pen adıı ap niıþ hib haglö adö arainııı u, adıı rımnap magöıhalö abe miıı miıı giıııı.

²⁷ Pen kale magöıhalö Krais haıı romanı niıpe midpin. Haıı romanı niıpe u gö kale aııı aııı adıı adıı midpin. * ²⁸ Niıbi bi iı niıpe midpun anı u, niıpe hanıþ hag löp rö wög ke ke giıpun. Nöđ u, rımnap Jisas manö ud arep bi gau midpun; yiıgwö anı niıbö u, Jisas manö aij u hag niıb bi gau midpun; yiıgwö niıganı niıbö u, Jisas manö aij u niıbi bi niıþ pai kalıþ

* 12:11: 1Ko 7:7 * 12:12: 1Ko 10:17 * 12:13: Gal 3:28 * 12:27: Ro 12:5

hag ñeb n̄bi b̄i gau m̄dpun; pen hon r̄imnap nan gagep r̄o gau ḡipun; r̄imnap n̄bi b̄i nan göp gau kal̄ip ḡino kam̄iŋ l̄öp; r̄imnap n̄bi b̄i mög n̄iŋun ud aij ḡipun; r̄imnap n̄bi b̄i gau kal̄ip abad m̄idno n̄iŋöl ḡi, m̄id aij ḡipal; r̄imnap manö yab̄i ke ke gau hagpun. * ²⁹ Pen hon magöŋhalö Jisas manö ud arep b̄i m̄idagpun. Hon magöŋhalö Jisas manö aij u hag ñeb b̄i m̄idagpun. Hon magöŋhalö Jisas manö aij u n̄bi b̄i ñi pai kal̄ip hag ñeb n̄bi b̄i gau m̄idagpun. Hon magöŋhalö nan gagep r̄o gau gagpun. ³⁰ Hon magöŋhalö n̄bi b̄i nan göp gau kal̄ip ḡino kam̄iŋ lagöp. Hon magöŋhalö manö yab̄i r̄imnap ke ke hagpun. Hon magöŋhalö manö yab̄i ke ke haglö n̄iŋun, ado gun n̄bi b̄i gau kal̄ip hag ñagpun. ³¹ God Ana nan aij ñab an̄ib gau, gasi r̄im̄id m̄idmagö aŋ kale daŋ gasi n̄iŋmim, nan aij aij ñab an̄ib gau udnabun a ḡimim gasi u n̄iŋmim.

Pen uri yad kalöp adan aij yab̄i u hagnig gabin. *

13

N̄bi b̄i ke n̄bö gau kal̄ip m̄idmagö l̄inabun u, u nan kub yab̄i

¹ Manö yab̄i ke ke hagnabun aka ejol manö hagpal r̄o hagnabun u pen n̄bi b̄i r̄imnap kal̄ip m̄idmagö lagnabun u, manö hon n̄iŋlö belo paklö paklö hagab u r̄o l̄inab.

² God manö n̄ipe ke hagab manö an̄bu n̄iŋun, n̄bi b̄i gau waiö hag ñinabun u pen n̄bi b̄i r̄imnap kal̄ip m̄idmagö lagnabun u, hon n̄bi b̄i ȳihar̄iŋ r̄o l̄inabun. Gasi n̄iŋ k̄id hiikun, Krais manö aij u n̄iŋ aij ḡinabun u pen n̄bi b̄i r̄imnap kal̄ip m̄idmagö lagnabun u, hon n̄bi b̄i ȳihar̄iŋ r̄o l̄inabun. Krais manö aij u manö iŋ u gasi n̄iŋ k̄id hiiknabun u pen n̄bi b̄i r̄imnap kal̄ip m̄idmagö lagnabun u, hon n̄bi b̄i ȳihar̄iŋ r̄o l̄inabun. Hon n̄bi b̄i r̄imnap kal̄ip m̄idmagö lagun, Krais n̄ip n̄iŋ ud

pidöŋ yab̄i gun, ilö magö r̄imnap hagno ke gau arnab u pen hon n̄bi b̄i r̄imnap kal̄ip m̄idmagö lagnabun u, hon n̄bi b̄i ȳihar̄iŋ r̄o l̄inabun. *

³ Pen nan hon magöŋhalö m̄idöp r̄o, n̄ime lun n̄bi b̄i nan m̄idagöp gau kal̄ip ñinabun aka God wög u ḡino n̄iŋöl ḡi, n̄bi b̄i r̄imnap han̄ip n̄iŋlö, mulu lugö, han̄ip mab inab aŋ u ud yulö umnabun u, God n̄ip aij ḡinab a ḡinabun u pen m̄idmagö lagnabun u, nan ȳihar̄iŋ r̄o l̄inab.

⁴ Hon m̄idmagö leinabun u, kal̄ip manö hain hain hagun, ud aij gun, ḡi aij ḡinabun. Hon m̄idmagö leinabun u, nan aij kale gau hon r̄o lagöp, a gun gasi u n̄iŋagnabun. Hon m̄idmagö leinabun u, hib hon ke hagno adö aragnab. Hon m̄idmagö leinabun u, hon nöp n̄bi b̄i kub n̄bi b̄i gau n̄bi b̄i pro, a gun gasi u n̄iŋagnabun. ⁵ Hon m̄idmagö leinabun u, n̄bi b̄i kal̄ip manö naij hagun, haŋöwaŋö gagnabun. Hon m̄idmagö leinabun u, pör nan n̄ihön n̄ihön hane ke aij ḡin̄im adö u gasi n̄iŋun gagnabun. Hon m̄idmagö leinabun u, ȳiŋid kal juun manö pen pen hagagnabun. Hon m̄idmagö leinabun u, n̄bi b̄i r̄imnap han̄ip ḡi naij ḡinaböl u, manö an̄ibu gasi n̄iŋöl ḡi m̄idagnabun.

⁶ Hon m̄idmagö leinabun u, nagi naij adö an̄ibu n̄iŋun ñiñi lagnabun; nan n̄ihön n̄iŋö nöp m̄idöp u nöp n̄iŋun miñ miñ ḡinabun. * ⁷ Hon m̄idmagö leinabun u, marö n̄ihön n̄ihön r̄imnap han̄ip aun̄im, gasi halö m̄ideinabun. Hon m̄idmagö leinabun u, pör B̄i Kub n̄ip n̄iŋ ud pidöŋ göl ḡi nöp m̄ideinabun. Hon m̄idmagö leinabun u, pör B̄i Kub n̄ip n̄iŋ udöl gun gasi halö m̄ideinabun. Hon m̄idmagö leinabun u, pör klö gun B̄i Kub hagöp r̄o göl ḡi m̄ideinabun. *

⁸ Hon m̄idmagö leinabun u, rol ruö pör pör nöp an̄ig ḡi damun, am B̄i Kub aip kumi kabö adö laŋ au

* 12:28: Ep 4:11-12 * 12:31: 1Ko 14:1 * 13:2: Mad 17:20 * 13:6: Ro 12:9 * 13:7: 1Pi 4:8

mideinabun ñin u, midmagö löl gi nöp mideinabun. God Ana hanip nan aij ñö, God manö nipe ke hagab manö anibu niñun, nibi bi gau waiö hag ñibun u, hainö anig gagnabun. God Ana hanip nan aij ñö, manö yabit ke ke aka ejol manö hagpal rö hagpun u, hainö anig gagnabun. God Ana hanip nan aij ñö, Kraiss manö aij u manö it u niñ kid hiikpun u, hainö anig gagnabun. ⁹ Nihön ginig: God Ana hanip nan aij ñö, Kraiss manö aij u manö it u niñ kid hiikpun a gi gasi niñbun u pen uri rimnap nöp niñbun. God Ana hanip nan aij ñö, God manö nipe ke hagab manö anibu niñun nibi bi gau waiö hag ñibun a gi gasi niñbun u pen God Manö nipe rimnap nöp niñun, nibi bi gau hag ñibun. ¹⁰ Pen Kraiss Bi aij unbö ke aunab u, hon nan gau rimnap nöp niñagnabun; hon nibi bi magöñhalö nan gau magöñhalö waiö niñ haknabun.

¹¹ Ñi painañ midmidun ñin u, ñi painañ gasi niñbal rö gasi niñun, ñi painañ hagpal rö hagun midmidun. Pen hainö majö gun, nibi bi kub lun, ñi painañ gasi niñöm gi pal rö u böñ nöp arö gi pun.

¹² Uri ñin anibi, ñig ana rö ral niñbal rö u niñun, nan gau magöñhalö niñ aij gagpun. Rimnap niñbun; rimnap niñagpun. Pen ñin hain anibu, nan gau rimnap nöp niñagnabun; hon nibi bi magöñhalö nan gau magöñhalö amgö magö hon ke waiö niñun, niñ haknabun. Uri ñin anibi, God nipe aigale Bi rö midöp u rimnap niñbun, rimnap niñagpun. Pen ñin hain anibu, God hanip niñ aij yabit göp rö u, nip u rö nöp niñ aij yabit ginabun.

¹³ Anib u, manö kub mihau niñan pör midöp: Kraiss nip niñ udep u; Kraiss nip gasi halö abad middep u; midmagö lep u. Pen manö kub yabit u me, midmagö lep u. *

* **13:13:** 1De 1:3 * **14:1:** 1Ko 12:31; 14:39

14

God Ana nibi bi nipe kalip nan aij ñab

¹ Nibi bi gau kalip midmagö linabun u, u nan kub yabit; kale gasi anigöl niñmim gimim. God Ana nan aij ñab anib gau, gasi rimid midmagö an kale dan gasi niñmim, nan aij ñab anib gau udnabun a gimim gasi u niñmim. Pen nan aij aij yabit u, Kraiss manö aij u nibi bi kalip hag ñinabun, a gimim gasi u niñmim. * ² Pen nibi bi manö ke nibö manö niñagep rö hageinaböl u, kale nibi bi rimnap kalip hagagaböl; kale God nip nöp hagaböl. Nibi bi rimnap manö anibu niñöm niñagnaböl. God Ana pidöñ ñö manö niñö pi göl midöp gau hagaböl. ³ Pen nibi bi Kraiss manö aij u waiö hag ñeinaböl u, nibi bi rimnap manö kale u rö nöp niñöm niñ aij ginaböl. Manö anibu niñöm Kraiss manö aij u niñ aij göm pidöñ rimnap halö udöm, gasi halö midöl gi, nan nihön ginab u gasi iru niñagnaböl. ⁴ Nibi bi manö ke nibö manö niñagep rö hageinaböl u, kale ke nöp manö anibu rik niñöm, kale ke nöp pidöñ rimnap halö udnaböl. Pen nibi bi Kraiss manö aij u waiö hag ñeinaböl u, nibi bi Kraiss lau adö midpal gau magöñhalö u rö nöp niñöm, pidöñ rimnap halö udnaböl. ⁵ Kale magöñhalö manö ke nibö manö niñagep rö hageinabim u, yip aij ginab u pen yip aij yabit ginab u, Kraiss manö aij u waiö hag ñinabim. Bi ap manö ke nibö manö niñagep rö hagöm, hainö nipe ke it hagpin u anig anig göl midöp a ginab u, nibi bi apdi niñbal gau pidöñ rimnap halö udnaböl. Anig ginab u aij. Wasö, manö ke nibö manö niñagep rö hagep u nan pro; Kraiss manö aij u waiö hagep u nan kub.

⁶ Pen midpim u amem, manö ke nibö manö niñagep rö hagem God Manö hageinabin u, kale aigöl gimim niñmim, Kraiss nip niñ ud pidöñ

gɨnabim? Pen God Ana yɨp manö rɨmnap hagö, kalöp hag ñɨnabin u aij gɨnab. Aka God Ana gö, gasɨ rɨmɨd yɨp auöp rö kalöp hag ñɨnabin u aij gɨnab. Aka God Ana yɨp gasɨ ñö, Kraiss manö aij rɨmnap kalöp hag ñɨnabin u aij gɨnab. Yad kalöp hag ñɨnö, kale Kraiss Jisas manö aij nɨɨ aij gɨmim, hagöp rö gɨnabim u, aij. Kraiss manö ɨf u rɨmnap hag ñeinabin u, Kraiss nɨp nɨɨ ud pɨdöŋ gɨmim rö lɨnab.

⁷ Nan gau rɨmnap gasɨ mɨdagöp pen manö hagab. Gabu gida nan gau manö hagab. Pen gabu gida manö hag aij gageinab u, nɨbi bɨ gau nɨɨöm manö nɨhön nɨhön hagöp a göm dui göm kɨmap hagagnaböl.

⁸ Pen aɨɨ magö u, u rö nöp, hag aij gageinab u, bɨ an uraköm pen pen gɨnɨg gabun a göm, abad mɨdeinab?

⁹ Anɨb u rö me, kale nɨbi bɨ gau kalɨp manö ke nɨbö manö nɨɨagep rö hagem, God Manö hageinabim u, kale aigöl göm manö hagaböl me u a göm, nɨɨöl? Kale ke nöp hag hag ju lɨnabim.

¹⁰ Mɨnön nabhön ɨf i manö yabɨf ke ke iru nöp mɨdöp rö, manö ɨf u mɨdö nɨɨöl gɨ hagpal; yɨharɨɨ hagagpal. ¹¹ Nɨbi bɨ rɨmnap manö haglö nɨɨagnabun u, hanɨp nɨɨlö, nɨbi bɨ mɨlö gau rö lɨnab. Hon pen kalɨp nɨɨno, unbö rö gɨnab. ¹² Kalöp anɨb unbö rö nöp gɨnab u, nɨɨ aij gɨmim. Gasɨ rɨmɨd mɨdmagö aɨ kale daɨ gasɨ nɨɨmim, God Ana nan aij ñab anɨb gau udnabun a gɨmim gasɨ u nɨɨbim u aij. Pen nɨbi bɨ Kraiss lau adö mɨdpal gau magöŋhalö Kraiss nɨp nɨɨ ud pɨdöŋ göl a gɨmim, nan aij God Ana ñab gau udmim, klö gɨmim gɨ mɨdeinabim u aij yabɨf.

¹³ Anɨb u rö me, kale nɨbi bɨ gau kalɨp manö ke nɨbö manö nɨɨagep rö hagem, God Manö hageinabim u, God nɨp hag nɨɨbe, kalöp gasɨ ñö nɨɨöl gɨ, manö hagnabim anɨbu ud ado gɨmim, anɨg anɨg hagajun a gɨmim, kalɨp u rö nöp hag ñɨmim.

¹⁴ Nɨhön gɨnɨg: manö ke nɨbö manö nɨɨagep rö hagem, God nɨp sabe gɨnabim u, ana yad sabe gɨnab pen manö ɨf anɨg göl hagabin u a gem nɨɨagnabin. ¹⁵ Anɨb u, yad ana yad u God nɨp sabe gɨnabin; pen yad u rö nöp gasɨ rɨmɨd yad u nɨɨöl gɨ nöp mɨdem God nɨp sabe gɨnabin. Yad ana yad u God nɨp kɨmap hagnabin; pen yad u rö nöp gasɨ rɨmɨd yad u nɨɨöl gɨ nöp mɨdem God nɨp kɨmap hagnabin. ¹⁶ Kale ana kale u nöp God nɨp aij a gɨmim sabe geinabim u, nɨbi bɨ gau manö hagnabim u nɨɨöm rɨk nɨɨagnaböl. Anɨb u, kale God nɨp sabe gɨmim aij a gɨnabim manö anɨbu ɨf u rɨk nɨɨöm, aij a göp a göm “Nɨɨö” a göl rö lagnab. ¹⁷ God nɨp aij a göl gɨ mɨdeinabim u pen nɨbi bɨ anɨb gau manö hagnabim u nɨɨöm, gasɨ rɨmnap halö udöm pɨdöŋ rɨmnap halö udagnaböl.

¹⁸ Pen God Ana nan aij ñö, manö ke nɨbö manö nɨɨagep rö hagem, kalöp nöp ñagöp. Yɨp u rö nöp ñajɨp, manö ke nɨbö manö nɨɨagep rö iru nöp pör hagemɨdin u, God nɨp aij a gɨpin. ¹⁹ Pen Kraiss lau adö mɨdpun nɨbi bɨ gau aip magum gun, manö ke nɨbö manö nɨɨagep rö hagnö nɨbi bɨ rɨmnap nɨɨöm rɨk nɨɨagnaböl u, u yɨp aij gagnab. Manö nɨɨeb mɨhöp nöp hagnö, nɨbi bɨ rɨmnap nɨɨöm gasɨ rɨmnap halö udnaböl u, u yɨp aij gɨnab.

²⁰ Pen añ mam bɨ. Ñɨ painaɨ gasɨ nɨɨbal rö gasɨ u rö nɨɨagmim; nɨbi bɨ kub gasɨ nɨɨbal rö gasɨ u rö nɨɨmim. Nan si nan naij gagep adö u nöp ñɨ painaɨ rö mɨdmim. *

²¹ God manö haga rɨmnap hagöm, Aisaia God Manö adɨɨ ap kalɨ klɨñ rɨköm haga,

“Bɨ Kub hagöp,

Yad nɨbi bɨ gai i rɨmɨd uknö,

nɨbi bɨ mɨlö gau nɨbö hagnö apöm,

manö yabɨf kale ke hagnaböl,

* 14:20: Ep 4:14 * 14:21: Ais 28:11-12

pen n̄bi b̄i gai i manö yad hagnabin an̄bu n̄n̄agnaböl,' a göp," a ga. *

²² An̄b u n̄n̄bun, God Ana nan aij ñö, manö ke n̄bö manö n̄n̄agep rö hagnab u, n̄bi b̄i Krai n̄p n̄n̄ udpal gau n̄n̄öl a göm ñagöp; n̄bi b̄i Krai n̄p n̄n̄ udagpal gau n̄n̄öl a göm ñöb. Pen God Ana nan aij ñö, n̄bi b̄i Krai manö aij u waiö hag ñ̄bal u, n̄bi b̄i Krai n̄p n̄n̄ udpal gau, n̄p n̄n̄ ud aij göl a göm ñöb; n̄bi b̄i Krai n̄p n̄n̄ udagpal gau, n̄p n̄n̄ udöl a göm ñagöp.

²³ Pen kale n̄bi b̄i Krai lau adö m̄dpim gau ap magum ḡmim, magöñhalö manö ke n̄bö manö n̄n̄agep rö hagpe n̄n̄öl ḡi, n̄bi b̄i manö an̄bu n̄n̄agpal gau r̄imnap aka n̄bi b̄i Krai n̄p n̄n̄ udagpal gau r̄imnap raul m̄igan an̄bu aueinaböl u, manö kale an̄bu n̄n̄öm, n̄bi b̄i gau hauñ alö hagaböl, a ḡinaböl.

* ²⁴ Pen Krai manö aij u waiö hag ñö ḡi m̄idpe n̄n̄öl ḡi, n̄bi b̄i Krai n̄p n̄n̄ udagpal gau r̄imnap aka n̄bi b̄i manö an̄bu n̄n̄agpal gau r̄imnap raul m̄igan an̄bu aueinaböl u, manö kale an̄bu n̄n̄öm, kale nan si naij naij ḡipal u n̄n̄öm, gasi kub n̄n̄naböl. * ²⁵ Gasi kub n̄n̄öl n̄n̄öl ḡi, nan n̄ihön n̄ihön gasi r̄im̄id m̄idmagö kale pi göl m̄döp gau waiö lö n̄n̄naböl. Kale an̄g göl gasi n̄n̄öm, God n̄p n̄n̄öl an̄n̄n̄ gö, kugom ȳmöm, God hib n̄pe haglö adö arö n̄n̄öl ḡi hagnaböl, "N̄n̄ö! God kalöp aip m̄döp," a ḡinaböl.

God n̄p sabe ḡin̄g am magum ḡmim u, kabö rö nöp ḡmim

²⁶ An̄b u, añ mam b̄i, manö hagn̄g gabin i n̄n̄mim. Kale ap magum ḡinabim ñ̄n̄ u, b̄i ap k̄imap ap hagnab; b̄i ap Krai manö aij u ad̄in̄ ap manö hag ñ̄nab; b̄i ap God Ana gasi ñ̄nab rö manö u hag ñ̄nab; b̄i ap manö ke n̄bö manö n̄n̄agep rö hagnab; b̄i ap manö hagnab an̄bu, ado göm an̄g an̄g hagaj̄ip a ḡinab.

An̄b u me, n̄bi b̄i Krai lau adö m̄dpal gau Krai n̄p n̄n̄ ud p̄idön göl a ḡmim gasi u nöp n̄n̄mim ḡmim. * ²⁷ Pen b̄i r̄imnap manö ke n̄bö manö n̄n̄agep rö hageinaböl u, b̄i m̄ihöp aka m̄ihau n̄gan nöp manö hagöl. Iru nöp hagagöl. Pen b̄i añ̄ ap nöp uraköm manö hagnab; b̄i seg hagagöl. B̄i añ̄ ap an̄g göl uraköm manö hageinab, b̄i ke n̄bö ap pen uraköm, manö haga u ud ado göm, an̄g an̄g hagaj̄ip, a ḡinab. ²⁸ Pen manö ado göm, an̄g an̄g hagaj̄ip a göm hag ñeb b̄i ap m̄idagain̄m u, manö ke n̄bö manö n̄n̄agep rö hagn̄g gaböl b̄i gau manö an̄bu hagagöl; kale ke agam̄ij kal̄ip ke abe God n̄p abe hagöl. ²⁹ B̄i m̄ihöp aka m̄ihau n̄gan Krai manö aij u hag ñ̄lö n̄n̄öl ḡi, b̄i r̄imnap kabö rö hagaböl aka göm, n̄n̄ m̄idaiöl. * ³⁰⁻³¹ Pen b̄i asik̄ n̄n̄ m̄ideinaböl an̄b gau, b̄i ap God Ana gö, gasi aij p̄iral hīk̄ö, b̄i nöd uraköm hagain̄m u gasi an̄bu n̄n̄öm asik̄ö, b̄i hain uraköm hagn̄m. Pen pen ab ralöm hagagöl. Añ̄ añ̄ uraköm hagöl. An̄b u, kale magöñhalö Jisas Krai manö aij u hag dapim apim ḡmim me, Jisas Krai gasi r̄imnap halö udmim, gasi halö m̄ideinabim.

³² N̄bi b̄i God kalöp nan aij ñö, Krai manö aij u hag ñ̄m̄idim gau, gasi kale ke n̄n̄ aij ḡmim, manö hag ñ̄mim. Pen kale u rö nöp gasi n̄n̄ aij ḡmim, manö hagn̄m me u a ḡmim arö ḡmim. ³³ N̄ihön ḡin̄g: God gö n̄bi b̄i Krai lau adö m̄dpal gau hañwatö gagpal; gasi n̄n̄öl ḡi ḡilö arö, agam̄ij m̄id aij ḡipal.

Pen kale ap magum ḡmim, Krai lau adö m̄dpal n̄bi b̄i ram m̄inön gau gau magöñhalö ḡm̄idam rö ḡmim. ³⁴ Kale ap magum ḡmim, God n̄p sabe ḡm̄idim ñ̄n̄ u, n̄bi gau manö hagagöl. B̄i gau nöp haglö, n̄bi gau ȳhar̄in̄ apdi n̄n̄öl. Juda lo manö an̄b unbö rö nöp hagöp. *

* **14:23:** Ap 2:13 * **14:24:** Jon 16:8 * **14:26:** 1Ko 12:8-10 * **14:29:** 1De 5:21 * **14:34:** 1Ko 11:3; 1Di 2:12

³⁵ Nibi gau manö rimnap halö niñun a geinaböl u, kale ram kale ke gau amöm, nugmul bi kalip hag niñlö, hag ñöl. Pen nibi bi Krais lau adö God Manö niñun a göm magum geinaböl añ au, nibi ap uraköm manö hag ñinab u, gi naij yabıl gınab.

³⁶ Kale nibi bi Korid nöd api Jisas manö aij u udmim nibi bi gau dammim hag ñagepe. Pen hon Jisas manö aij ud arep bi gau, manö aij anıbu damun, kalöp nibi bi Korid nöp hag ñagno. ³⁷ Kale bi an an, God Ana hanıp nan aij ñö, Jisas manö aij u nibi bi gau hag ñimıdun a gımim gası niñbim gau, yad Bi Kub hagöp rö hagabin me u a gımim niñmim.

* ³⁸ Pen bi an manö hagabin anıbi niñagnab u, manö niñpe u rö nöp niñagmim.

³⁹ Anıb u, añ mam bi. Gası kub kale u Jisas manö aij u hag ñun a gımim gası u niñmim. Pen nibi bi manö ke niñbö manö niñagep rö hagaiöl u, arö gim a gımim hagagmim. ⁴⁰ Pen kale nibi bi Krais lau adö mıdpim gau apim God Manö niñnabim ñin u, nan niñhön niñhön geinabim, magöñhalö gası niñ aij göl gi giñpe arıñm.

15

Krais umöm kauyañ uraka

¹ Añ mam bi. Krais manö aij u nöd hag ñainö udmim, manö niñjö yabıl a gımim niñ ud piñdöñ giñpim u, kauyañ hag ñi aij giñg gabin. ² Manö aij anıbu kalöp hagnö niñmim udpe u, niñ ud piñdöñ göl gi mıdeinabim u, God kalöp ud kamıñ yunab. Pen niñ ud piñdöñ göl gi mıdageinabim u, kale manö niñjö anıbu yiñharıñ niñ udpim rö lınab.

³ Manö yad nöd niñnö anıbu, manö kub manö aij yabıl a gem kalöp hag ñinö. Hon nan si nan naij giñpun rö, Krais hanıp a göm uma u, God Manö kalı kliñ riköm, gınab a giñla rö nöp ga. * ⁴ Krais umö riñgöl

giñlö, ñin mıñöp mıñdöm, ñin mıñhau niñgañ u kauyañ uraka u, u rö nöp God Manö kalı kliñ riköm, gınab a giñla rö nöp ga. *

⁵ Pen Jisas kauyañ uraköm, Pida mıdeia au waiö lö, niñ nöd niñga. Hainö waiö lö, bi manö niñpe ud arep unbö mıgan lañ u niñla. *

⁶ Hainö ñin ap, Krais kauyañ waiö lö, ñin añi anıbu nöp añ mam paip hadred (500) rö niñla. Añ mam anıb gau rimnap umla pen magöñhalö rö mıdpal. ⁷ Hainö ñin ap, Krais kauyañ waiö lö, Jems niñga. Ñin ap pen, bi manö niñpe ud arep gau magöñhalö niñla. * ⁸ Pen nibi bi rimnap niñ niñla ñin u ap arö, hainö Jisas yad ke waiö la niñnö. Anıb u, yad ñi le pi yag daubal rö ap mıdainö yiñp uda. *

⁹ Yad nibi bi Krais lau adö mıdeila gau kalı gi naij yabıl gi mıdmıdin u, Jisas manö aij ud arep bi mıdnam rö laga. * ¹⁰ Pen God yiñp mög niñjöm ud aij gö, bi niñpe mıdem, ke yabıl giñpin. Jisas manö aij ud arep bi rimnap wög giñpal rö gagpin; yiñp mög niñjöm ud aij yabıl gö, wög kub yabıl u giñpin. * ¹¹ Yad nöp God niñp wög giñpin a gem hagagabin; kale nöp giñpal a gem hagagabin. Hon magöñhalö Krais manö aij u, adö añi hag ñino arö, kale niñmim udpim.

Nibi bi umla gau kauyañ urakn-aböl

¹² Pen Krais umöm uraka a gun manö pör hagpun u, kale rimnap niñhön giñg niñagmim, wiñp gau umöm kauyañ urakagnaböl a gımim niñbim? ¹³ Pen wiñp gau umöm kauyañ urakagnaböl a gınabim u, Krais niñpe ke kauyañ urakagöp a gınabim.

¹⁴ Pen Krais kauyañ urakagböp u, Krais manö aij hag ñimıdun manö u, manö yiñharıñ rö lıñböp. Krais kauyañ urakagböp rö hagep, Krais manö aij niñ udpim u manö yiñharıñ rö lıñböp.

¹⁵ Wiñp umöm uraköl rö lagaiböp u,

* **14:37:** 1Jn 4:6 * **15:3:** Ais 53:5-12 * **15:4:** Mad 12:40; Ap 2:24-32 * **15:5:** Luk 24:34; Mad 28:16-17 * **15:7:** Luk 24:50 * **15:8:** Ap 9:3-6 * **15:9:** Ep 3:8; 1Di 1:15 * **15:10:** 2Ko 11:23

God Kraiſ nɪp gö urakagböp. Anɪb u, God gö Kraiſ uraka manö aij pör hag ñimɪdun u, manö piral rö liböp. ¹⁶ Nihön ginig: wip gau umöm kauyaſ urakagnaböl a ginabim u, Kraiſ nɪpe ke u rö nöp kauyaſ urakagöp a ginabim. ¹⁷ Pen Kraiſ kauyaſ urakagböp, Kraiſ manö aij niſ udpiſ u manö yiſariſ rö liböp. Kraiſ kauyaſ urakagböp, nan si nan naij giſim gac u lik gi yuagböp. ¹⁸ Pen Kraiſ kauyaſ urakagböp, nɪbi bɪ Kraiſ nɪp niſ udöm umla gau, hadö böſ nöp um lug li arblap. ¹⁹ Hon Kraiſ nɪp udun me, gasɪ halö mɪdpun. Pen mɪnön nabön iſ i mɪdun, böſ nöp umaibnop, nɪbi bɪ mög gep rö yabiſ mɪdaibnop.

²⁰ Pen Kraiſ uraköm kamiſ mɪdöp u me, nɪbi bɪ Kraiſ nɪp niſ udöm umbal gau, u rö nöp uraköm kamiſ mɪdeinaböl. ²¹ Bɪ ap gö, nɪbi bɪ umnaböl; bɪ ap gö, nɪbi bɪ uraknaböl. * ²² Manö hagabin anɪbu, Adam nɪbi bɪ yam nɪpe mɪdpun u magöſhalö umnabun, pen Kraiſ nɪbi bɪ yam nɪpe mɪdpun u magöſhalö uraknabun. ²³ Pen God Kraiſ nɪp nöd gö uraköm, am nɪpe aip mɪdöp u me, hainö apöm nɪbi bɪ nɪp lau adö mɪdpun gau gö, magöſhalö uraknabun. *

²⁴ Seden kijaki ana naij nɪpe gau nɪbi bɪ gau gi naij ginaböl u pen Kraiſ nɪpe kalɪp pa jö gi yuöm, nɪbi bɪ nɪpe abad mɪdeinab gau Bapi God nɪp ñinab; anɪbu ñin hain anɪbu aunab. ²⁵ Nihön ginig: Kraiſ nɪbi bɪ nan gau abad mɪd damöm, Nap gö, koſmaſ nɪpe magöſhalö gau Kraiſ ma mo gau mɪdeinaböl. * ²⁶ Koſmaſ aſi ap nöp mɪdeinab: umeb magö u nöp. Pen ñin hain anɪbu, u abe gi piſ ginab. * ²⁷ Pen nɪpe gö, nɪbi bɪ nan gau magöſhalö ma mo nɪpe gau mɪdöp a göm kalɪ kliſ rikla u, God Kraiſ mo nɪpe gau mɪdöp hagagla. God nɪpe nöp gö, magöſhalö Kraiſ

mo nɪpe gau mɪdöp. * ²⁸ Nɪbi bɪ nan gau magöſhalö, Ñi nɪpe Kraiſ mo nɪpe gau mɪdlö niſöl gi, nɪpe hagnab, “Bapi mɪñi ne nɪbi bɪ nan gau magöſhalö abad mɪdpan. Mɪñi yad mo nöp gau mɪdeinabin,” a ginab. Anɪb u me, God aſi nöp nan nihön nihön mɪdöp gau magöſhalö yabiſ abad mɪdeinab.

²⁹ Nɪbi bɪ umbal gau, uraknaböl a giſim u niſim. Urakagnaböl u, nɪbi bɪ ai ginig niſdamam umbal gau kalɪp nan a göm ñig pakpal? Kale uraknaböl a göm nöp anig giſim. ³⁰ Pen hon u rö nöp, hon nihön ginig manö aij anɪbu hagun, bɪ hanɪp gi naij ginig gaböl gau gasɪ iru niſagpun? * ³¹ Yad pör niſagpin, ñin i bɪ ap yiſ al pak linab aka wasö u niſagpin. Yad kalöp nɪbi bɪ gasɪ niſem, Bɪ Kub hon Kraiſ Jiſas nɪp ñiñi lem aij a göp a gabin. ³² Pen yad daun kub Epesas i apem, kain hapeb gau rö aip pen pen giſim. Ummön böſ nöp umnabön a giſim u, yad nihön ginig anig giſim? “Mɪñi mɪdpun ñin i, nan aij aij ñiſöl gi, ñig aij aij ñiſöl gi, gi mɪdaiun; umun böſ nöp umnabun,” a giſnep. Manö aij hag ñi aipin u arɪk arbneſ. *

³³ Pen nɪbi bɪ gasɪ anɪbu rö niſbal gau, aip mɪdagaimim. Nɪbi bɪ mɪd aij giſim gau, nɪbi bɪ gi naij giſim gau aip magum gaiöl, adö anɪbu nöp ginaböl. ³⁴ Pen gasɪ adö ke niſmim nan si nan naij giſim u arö giſim, mɪd aij giſim. Kale riſnap God nɪp gasɪ niſagpin u, kale nable giſöp.

Kauyaſ uraköm hañ romaſ kale u aige rö mɪdeinab?

³⁵ Pen kale riſnap hagnabim, “Nɪbi bɪ umbal gau aigöl göm uraknaböl? Uraköm, hañ romaſ kale u aige rö mɪdeinab?” ö ginabim. ³⁶ Pen manö hagpal u manö hauſ rö. Nan yiſ magö gau yube, halö mɪdöm kamiſ lagnab; umöm nöp kamiſ linab. * ³⁷ Wid magö aka nan nihön

* 15:21: Ro 5:12

* 15:23: 1De 4:16; Rep 20:5

* 15:25: Mad 22:44

* 15:26: Rep 20:14

* 15:27: Sam 8:6

* 15:30: Ro 8:36

* 15:32: Ais 22:13

* 15:36: Jon 12:24

magö yubim u, ran kub göp rö ju yimägmim; magö pro gau nöp yubim. ³⁸ Pen magö ke ke yubim anib gau, God rannim a göm niñ la rö ranöb.

³⁹ Hañ roman gau u rö nöp ke ke midöp. Nibi bi gau ke la; kaj wal gau ke la; yaur gau ke la; kabsal gau ke la.

⁴⁰ Hañ roman kumi kabö adö lañ gau ke midöp; hañ roman minöñ naböñ adö it i gau ke midöp. Hañ roman kumi kabö adö lañ aij u ke midöp; hañ roman minöñ naböñ adö it i aij u ke midöp.

⁴¹ Pen sidö mailö u aij u ke la; rakin mailö u aij u ke la; gap mailö u aij u ke la. Pen gap gau u rö nöp ke ke midöp rö mailö u aij ke ke la. ⁴² Nibi bi umöm uraknaböl u anibu rö. Wip rigöl ginaböl hañ roman u hij gi lugnab; uraknaböl hañ roman u hij gi lugagnab. ⁴³ Nan mög gep rö uföm libal; uraköm mailö halö midnab. Nan klö midagöp uföm libal; uraköm pidöñ halö midnab.

* ⁴⁴ Hañ roman uföm libal u hañ roman minöñ naböñ adö it i ajpal rö midöp; uraköm ana kumi kabö adö lañ ajpal rö midnab.

⁴⁵ Adö anibu nöp, God Manö adin ap Mosi kal kliñ riköm haga, “Adam nöd nibö u nipe ke bi kamih halö la,” a ga. Adam hain nibö u pen Ana midöp; nipe nibi bi gau kamih midöp magö u ñab. * ⁴⁶ Anib u me, nöd hañ roman minöñ naböñ adö it i ajep; hainö hañ roman ana ajep.

⁴⁷ Bi nöd nibö u minöñ nöp aua; Bi hain nibö u kumi kabö adö lañ au nibö aua. ⁴⁸ Nibi bi minöñ naböñ adö it i midpal gau, bi nöd nibö midmidöp u rö nöp midpal. Nibi bi kumi kabö adö lañ midpal gau, Bi kumi kabö adö lañ midöp rö midpal.

⁴⁹ Miñi hon bi minöñ aua rö midpun; hainö Bi kumi kabö adö lañ au nibö aua rö middeinabun.

⁵⁰ Añ mam bi, yad kalöp hagabin, hañ roman yiharin u God ram minöñ aij u arep rö lagöp. Nan um hij gi lugnab u pör pör midainim rö

lagöp. ⁵¹ Pen manö nöd niñagmidal ap kalöp hagnig gabin. Hon Krai nibi bi nipe midpun gau magöñhalö umagnabun. Pen hon magöñhalö ke hain nibö rö linabun. * ⁵² Añ magö hagö, añim añim yinid nöp mailö göp rö, nibi bi umbal gau urak hañ roman hij gi lugagep middeinaböl; pen hon magöñhalö ke hain nibö rö linabun. * ⁵³ Hañ roman hij gi lugnab u, hij gi lugagep linim; hañ roman umeb u, pör pör midöp linim. * ⁵⁴ Hañ roman hij gi lugnab u, hij gi lugagep linab; hañ roman umeb u, pör pör midöp linab ñin anibu, manö kal kliñ riköm hagla rö ginab. Bi God manö hagep Aisaia God Manö kal kliñ hagöm haga, “Bi Kub umeb magö u al pak lö hadö böñ nöp pis göp,” a ga. * ⁵⁵ Pen bi God manö hagep Hosea God Manö kal kliñ riköm haga,

“Umeb magö, uri klö ne midöp gai? Umeb magö, uri ilön ne midöp gai?” ö ga * ⁵⁶ Umeb magö ilön u nan si nan naj gep nibö; nan si nan naj gep klö u lo manö nibö. * ⁵⁷ Pen God nipe Bi Kub hon Jisas Krai nip yuö apöm hanip ud asik yuö kamih arabun. Anibu niñun, God nip aij a gun. ⁵⁸ Anib u, añ mam aij yad gau, kale pidöñ gimim, ke gau aragmim. Bi Kub nip wög gipun u yiharin gagun a gimim, pör nöp klö gimim, Bi Kub nip wög göl gi midaimim.

16

Nan God nip ñeb

¹ Mani ud magum gimim, God nibi bi kalip ñinabim manö u hagnig gabin. Krai Jisas nibi bi Galesia Propins midpal gau kalip hagnö rö, kale u rö nöp gimim. * ² Kale nibi bi ke ke magöñhalö wik añi añi ñin nöd u mani udpim rö u niñmim rimnap ud ke gau limim ud magum gimim.

* **15:43:** Plp 3:20-21 * **15:45:** Jen 2:7 * **15:51:** 1De 4:15-17 * **15:52:** Mad 24:31 * **15:53:** 2Ko 5:4 * **15:54:** Ais 25:8 * **15:55:** Hos 13:14 * **15:56:** Ro 7:13 * **16:1:** Ro 15:25-26; 2Ko 8:1-9

Anig ginabim u, yad apjakem mani nan a gem hag ajageinam.

³ Pen yad ninabin u, bi kale ninmim bi aij midpal gau rimnap hagpe, yad kalip kop kalik klin rik ninö, kale pen kop u abe mani ninabim u abe dam Jerusalem ud aröl. ⁴ Pen yip arep rö leinab yad ke kalip ut gi ud arnabin.

⁵ Pen yad Masedonia Propins u amem, midpim u ninabin. *

⁶ Amjakem, kale aip pro magö ap mideinam rö löp. Yibaud i kalöp aip midem, ram minön rimnap arnig ginö, yip dam adan an u yube arnabin. * ⁷ Kalöp yiharinj mailö sidö an ninöl arep u yip aij gagöp. Bi kub yau a geinab, am kale aip rapin midem hainö arnabin.

⁸ Yad daun kub Epesas i midem, Pedikos nin kub u ap padiö ninem hainö ninabin. ⁹ Daun kub Epesas i, Bi Kub wög kub gabin, pen nibi bi iru nöp yip ji ninbal. *

¹⁰ Pen Dimodi midpim u auainim, nip ud aij gimim, nipe pininj gagnab. Nipe yad Bi kub u nip wög gipin rö nöp göp u ninmim, * ¹¹ nip arö gagmim. Kale magönghalö nip ud aij gimim. Hainö arnig gainim u, nip dam adan an u yuaimim, yad midpin i ado gi aunim. Mam rimnap halö aip aunaböl a gem abad midpin. *

¹² Pen mam hon Apolos nip manö klö hagem haggpin, mam rimnap arajal rö, aip armön a gipin u, pen nipe minni nagnab. Hainö neb rö lainim ninab. *

Manö naböng rimnap abe haga

¹³ Kale nibi bi ninöl gi midaimim. God nip nin ud pidöng gimim gi midaimim. Nan ap pininj gagmim. Klö yabit gimim gi midaimim. ¹⁴ Pen nan ninön ninön ginabim, nibi bi gau kalip midmagö limim gimim.

¹⁵ Añ mam bi. Kale ninbim, Grik kai Kraiss nip nin udla gau, Sidepanas nibi bi yam nipe gau nöd

ninj udla. Nin udöm me, nibi bi Kraiss lau adö midpal gau kalip midmagö löm wög gi nööl gi nöp midpal. Anib u, añ mam yad kalöp hagabin, * ¹⁶ nibi bi aij anib gau rö abe, añ mam kale aip wög gipal gau abe ninmim, hagöl rö nöp gimim.

¹⁷ Pen kale ap yip ninmim rö lagö, Sidepanas, Podyunedas, Akaikas apöm yip ninbal u yip aij yabit göp.

¹⁸ Anig gipal anibu yip aij göm kalöp aij göm göp. Bi aij anib gau manö hagnaböl u nin aij gimim.

¹⁹ Pen nibi bi God lau adö midpal Esia Propins i, kalöp Korid nibi bi gau, "Añ mam bi, kale midpim?" a gipal. Akwila nibi nipe Prisila aip kalöp Korid nibi bi, "Bi Kub kalöp abad mideian," a gipal. Nibi bi apöm ram kale ber mihau magum göm God nip sabe gipal gau u rö nöp hagpal. *

²⁰ Pen añ mam Kraiss lau adö midpal gai i magönghalö, "Kale midpim?" a gipal. Kale Bi Kub nip nin udnip rö, pen pen hag wihai udöl gi, alaun bom halumim.

²¹ Yad Pol, manö naböng magö i ninmagö yad u ke kalik klin rikem "Kale midpim?" a gabin.

²² Nibi bi an, Bi Kub nip midmagö lagnab u, pen ilön udnim. Anib u, Bi Kub hon, ne aumön! *

²³ Bi Kub hon Jisas kalöp mög ninöm ud aij ginim.

²⁴ Añ mam yad Kraiss Jisas lau adö midpim gau, yad kalöp magönghalö midmagö labin. Anib unbö rö aij.

* **16:5:** Ap 19:21 * **16:6:** Ro 15:24 * **16:9:** Ap 19:8-10; 2Ko 2:12 * **16:10:** 1Ko 4:17 * **16:11:** 1Di 4:12 * **16:12:** 1Ko 3:6 * **16:15:** 1Ko 1:16 * **16:19:** Ap 18:2,18,26 * **16:22:** Gal 1:8-9

2 Korid

Pol köp hain u Korid n̄bi b̄i kal̄ip kal̄i kliñ r̄ika

¹ Yad Pol. God ȳip hag lö, Kraiſ Jis̄as manö ud arep b̄i ap m̄idem, mam hon Dimodi aip aui m̄idul, kalöp God n̄bi b̄i n̄ipe daun kub Korid m̄idpim gau abe, Akaia Propins aŋ aŋ gau gau magör̄halö m̄idpim gau abe, köp an̄bi kal̄i kliñ r̄ikabin. ² Kalöp hagabin, ȳip aij göp u, Bapi God abe B̄i Kub Jis̄as Kraiſ abe kalöp mög n̄iŋmil ud aij ḡilö, agam̄ij m̄id aij ḡimim.

Pol God n̄ip aij a ga

³ B̄i Kub hon Jis̄as Kraiſ Nap n̄ipe God n̄ip aij a gun. Bapi God ñ̄i pai n̄ipe mög mög n̄iŋöm, ud aij göm, pör pör abad m̄id aij yabił göp. * ⁴ Marö r̄imnap han̄ip auaj̄ip, n̄ipe han̄ip abad m̄id aij göp u me, hon pen ado gun, n̄ibi b̄i r̄imnap marö auaj̄ip, kal̄ip u rö nöp ud aij gun abad m̄id aij ḡinabun. ⁵ Kraiſ p̄ig m̄idpun u me, n̄ipe ilön uda rö hon u rö nöp ilön r̄imnap udpun. Pen Kraiſ p̄ig m̄idpun u me, n̄ipe han̄ip pör pör abad m̄id aij göp n̄iŋöm hon gas̄i halö m̄idpun. * ⁶ Kale m̄id aij ḡimim gas̄i halö m̄idmim, am n̄ipe aip pör pör m̄ideinabim a göm, Kraiſ Jis̄as n̄ipe marö r̄imnap han̄ip ñ̄im̄idöp. Pen Kraiſ n̄ipe han̄ip abad m̄id aij göp rö, hon gas̄i halö m̄idpun u n̄iŋnabim u me, marö r̄imnap kalöp aueinab u, Kraiſ han̄ip u rö nöp abad m̄id aij ḡinab n̄iŋöm m̄id aij gun a ḡimim, gas̄i halö m̄ideinabim. ⁷ Gas̄i hon n̄iŋbun u, kale Kraiſ n̄ip arö gagnabim. Hol b̄i m̄ihau ilön udpul rö, kale u rö nöp ilön udnabim; pen God hal̄ip m̄ihöŋ ud aij göp rö, kalöp u rö nöp ud aij göm abad m̄id aij gö, gas̄i halö m̄ideinabim.

⁸ Pen añ mam b̄i n̄iŋmim. Hol b̄i m̄ihau Esia Propins m̄idul, marö kub udul ułham yabił m̄idailo. Kam̄iŋ m̄idaiul rö lagöp, hadö umnabul a ḡilo. * ⁹ Hadö umn̄ig gabul a ḡilo. Pen ga adö an̄bu, hol gas̄i kub yabił n̄iŋm̄idul u me, hol ke klö m̄idpul a gul hagagpul; God n̄bi b̄i umbal gau gö urakpal u nöp hal̄ip abad m̄idö n̄iŋöl ḡi m̄idpul, a ḡipul. ¹⁰⁻¹¹ Hal̄ip böŋ nöp al pak löl rö la u pen n̄ipe hal̄ip ud kam̄iŋ yua u me, uri n̄ipe hal̄ip kauyaŋ ud kam̄iŋ yun̄ig gab. Kale God n̄ip sabe göl ḡi m̄idpe, hainö gau abe n̄ipe u rö nöp hal̄ip ud kam̄iŋ yunab a gul gas̄i halö m̄idpul. An̄b u, n̄ibi b̄i iru nöp God n̄ip sabe göl ḡi m̄idlö, God n̄ipe n̄iŋöm hal̄ip b̄i m̄ihau ud kam̄iŋ yuö me, n̄ibi b̄i iru nöp hal̄ip ḡinab u n̄iŋöm hib n̄ipe haglö adö arnab. *

Pol kal̄ip am n̄iŋaga, manö u haga

¹² M̄idmagö hol aŋ daŋ n̄iŋbul, n̄ibi b̄i gau aip m̄idul nan n̄ihön n̄ihön ḡipul gau, God hal̄ip aip m̄idö n̄iŋöl ḡi, n̄ip gas̄i n̄iŋöl ḡi ḡipul. Hol manö n̄iŋö nöp hagul ḡi aij nöp ḡipul. Yad waiö hagabin, kalöp pör pör an̄b unbö rö nöp ḡipul. Pen n̄ibi b̄i gau gas̄i n̄iŋbal rö gas̄i n̄iŋul an̄ig gagul. God hal̄ip mög n̄iŋöm ud aij göm gas̄i ñ̄ö an̄ig ḡipul. ¹³⁻¹⁴ Köp kalöp kal̄i kliñ r̄ikm̄idin gau, manö ba gau rö hagem r̄ikagm̄idin; amgö l̄i n̄iŋmim, ił u ȳiŋid n̄iŋmim a gem, waiö nöp r̄ikpin. Miñi ke ke rö m̄idpun u me, kale ȳip n̄iŋbim pen ȳip n̄iŋ aij gagpim; pen ȳip aij göp u, ȳip n̄iŋ aij ḡipe me, hainö B̄i Kub hon Jis̄as ado ḡi aunab ñ̄in u, ap magum gun, yad kalöp n̄iŋem miñ miñ ḡinabin; kale pen u rö nöp ȳip n̄iŋmim miñ miñ ḡinabim. * ¹⁵⁻¹⁶ Adö an̄bu nöp me, nöd Masedonia Propins aragnö ñ̄in u, yad gas̄i ap n̄iŋem köl am n̄iŋn̄ig n̄inabin a ḡinö. Yad Masedonia n̄ibi b̄i kal̄ip n̄iŋn̄ig arnabin, pen nöd am kalöp n̄iŋem arnam, a ḡinö. Pen ado ḡi apem,

* **1:3:** Ro 15:5 * **1:5:** Sam 34:19 * **1:8:** Ap 19:23; 1Ko 15:32 * **1:10-11:** 2Di 4:18 * **1:13-14:** 2Ko 5:12; Plp 2:16

Judia arnig, adan mlö añi anibu nöp apem, kalöp kauyan nñöl gi ap padinam, a ginö. Anig ginö me, kale miñ miñ gimim yip pen gi ñimim nan magö rímnap ñibe nñöl gi, Judia arnam, a ginö. * 17 Gasi anibu rö nñem me, kalöp nöd manö big yunö u pen hainö nagnö. Anig ginö u, yip pen hagnabim, “Bi mlö u nip ke aij göp adö u hain göm, ‘Ginabin ginabin,’ a göm, manö nöp hagöm, hainö gagöp. Nipe yiharin bi manö ñig pak ajöp mlö u,” a ginabim rö löp u pen, 18 God bi nñö yabıl nöp hagöp u pig midpin rö u, yad gasi mihöp nñem kalöp hagagpin. 19 Yad, Sailas, Dimodi, hon kalöp God Ñi nipe Jisas Kraiss manö hag ñino. Jisas Kraiss gasi mihöp midagöp. Nipe yau a göm, hainö wasö gagnab. Manö nñön nñön hagöp u, hagöp rö nöp ginab. * 20 God manö adö nñön nñön haga u, Jisas Kraiss apöm, anib unbö rö nöp magöñhalö göp. Hon nipe anig göp anibu nñibun u me, God nip sabe gun u, Jisas Kraiss hib nipe hagnu, “Nñö” a gipun. Anig gipun u, God hib nipe u adö lan aran a gun anig gipun. * 21 God nipe nöp gö me, hon abe, kale abe Kraiss nip cig aij gun midpun. Nipe nöp me hanip “Ñibi bi yad ke,” a göm, hag löm, 22 Ana nipe u hanip ñö, apöm midmagö an hon dan gon li midöp. Anib u hon nñibun, hon God ñibi bi nipe ke midpun nñöm nipe haga haga rö nöp magöñhalö hanip ñinab. *

23 Pen yad kale Korid kai midpim gau nñing gainö u pen amem manö kub hagnö, kale ilön udmim rö löp nñem me, kalöp mög nñem me nagnö. God nipe midmagö yad an dan nñöb yad piral hagagabin. 24 Pen manö yad u nöp hain göl a gem gasi u nñagpin. Kale ke Kraiss nip gasi nñibim u me, yad am kalöp hagnö, kale klö gimim Kraiss nip nñ aij gimim cig pdön gimim miñ miñ

göl gi mideinabim, a gem hagabin. *

2

1 Pen yad gasi ap nñem hagnö, “Kalip kauyan am nñem manö klö hagnö, kalip kauyan ilön udöl rö löp u, am nñagnam,” a ginö. *

2 Pen yad ginö kale ilön udeinabim u, an pen midöm yip geinab miñ miñ ginabin? Nibi bi anibu rö rímnap midageinaböl. 3 Anibu nñem me, kalöp köp kali kñiñ ríknö. Yad gasi nñö, “Amjakem ñibi bi gau nñem miñ miñ yabıl gibnep pen wasö, amjakem kalip nñö, yip miñör yabıl ginim rö löp u me, yad aragnabin,” a ginö. Yad gasi nñö, “Yad ke miñ miñ ginabin u, kale abe miñ miñ ginabim,” a ginö. 4 Köp kali kñiñ ríknö anibu, midmagö yad u ilön gö, gasi mlö löl gi, amgö ñig ud gi dö gi yuöl gi kali kñiñ ríknö. Kalöp marö kub ginim a gem ríknö; kalöp midmagö yabıl libin rö nñimim, a gem ríknö. *

Bi nan naij ga u, uri nan naij ga anibu arö gimim nip midmagö libim udmim

5 Pen yad gasi nñibin bi ap gö marö ga u, yip gaga, kalöp ñibi bi gau midpim kalöp magöñhalö ga.

6 Pen kale magöñhalö rö nip arö gipe u, nipe ilön udöm, gi naij ga u hadö nñöb. Anib u, miñi anig gagmim; arö gimim. 7 Miñi gi naij ga anibu arö gimim, nip manö hain hain hagnim. Nñön ginig: nip anig gagpe, mög kub yabıl gö, böñ nöp ap lug paknim rö löp. 8 Anib u, yad kalöp hagabin, nip mam hon a gimim midmagö libim u, nip hagpe nñ aij ginim. 9 Yad kalöp köp kali kñiñ ríknö u, manö yad u udmim, manö nñön nñön hagnabin magöñhalö hain gimim ginabim aka gem köp kali kñiñ ríknö. 10 Pen ñibi bi kale gau rímnap gi naij ginaböl kale arö ginabim u, yad u rö nöp gi naij ginaböl anibu arö ginabin. Pen

* 1:15-16: 1Ko 16:5-6 * 1:19: Ap 18:5 * 1:20: Rep 3:14 * 1:22: Ep 1:13-14; 2Ko 5:5 * 1:24: 1Pi 5:3 * 2:1: 1Ko 4:21 * 2:4: Ap 20:31

yad gi naj gɨnaböl arö gɨnabin u, Kraiſ yɨp niŋ midöp, a gem, kalöp nan a gem arö gɨnabin. ¹¹ Pen wasö u, Seden hanɨp Kraiſ niſi bi niſe riſmnap gö, ap lug pakun rö löp. Seden pör, gɨnö ap lug paköl a göm niŋöb u, niŋbun. *

¹² Pen Kraiſ manö aij u Droas niſi bi kalɨp hag niſnam a gem, Droas arainö, Bi Kub yɨp adan hiſkö, wög niſe u ram miſnörj anɨbu gɨnam rö la u pen, * ¹³ mam yad Daidas Droas au ulhai niŋagnö u me, yad gasi kub niŋem, Droas niſi bi kalɨp, “Aui midaiim” a gem, Daidas niſp niŋniŋ Masedonia Propins aui aunö. *

¹⁴ Anɨb u, God göp rö niŋem, niſp aij yabiɨ a gɨpin. Niſi niſe Kraiſ niſp yuö, apöm Seden niſp ud raɨa miſgan niſe gau löm, hanɨp uda. Niſe hanɨp udöm, ami bi kub rö hanɨp uɨ gi arö niŋöl gi, niſi bi ke ke gau hanɨp niŋöm Kraiſ manö aij niſe haɨŋ aij yabiɨ rö niŋbal. ¹⁵⁻¹⁶ Kraiſ mab haɨŋ aij auep ud God niſp lau sabe gi niſöb u rö, hon midpun. Niſi bi Kraiſ kalɨp ud kamɨŋ yuab gau haɨŋ anɨbu niŋöm haɨŋ aij unbö ke niŋlö, kalɨp kamɨŋ midep magö u niſöb. Pen niſi bi Kraiſ niſp arö gɨpal gau, haɨŋ aɨſ anɨbu nöp niŋöm wip haɨŋ naj u a gilö, kalɨp umeb magö u niſöb. Pen niſi bi an wög anɨbu gɨniſm rö löp? * ¹⁷ Niſi bi iru nöp mani nan gau iru nöp udun a göm, God Manö aij niſe u hag ajpal. Pen hon unbö rö gagpun. God niſe hanɨp hag li yuöm niŋ midö niŋöl gi, hon Kraiſ niſi bi niſe midun manö niŋö yabiɨ nöp hagun a gun, God Manö aij niſe u kabö göl nöp hag niſbun.

3

¹ Pen manö kalɨ kliſ riſkabin anɨbi, “Yad köp kalɨ kliſ riſknö, hanɨp ud aij göl,” a gem, riſkagabin. Hon niſi bi yɨharɨŋ rö midun, hanɨp udmim, a gun, niſi bi kale niŋbim riſmnap

* **2:11:** Luk 22:31

* **2:12:** Ap 14:27; 1Ko 16:9

* **3:1:** 2Ko 5:12; Ap 18:27

* **3:2:** 1Ko 9:2

31:31; 1Ko 11:25; Jon 6:63

* **3:7:** Eks 34:29

kalɨp hagno, köp riſmnap kalɨ kliſ riſk niſlö, hon dap kalöp niſno niŋmim, hanɨp udagnabim. Pen kale, “Bi gai i kalɨp udmim,” a gɨmim, köp riſmnap kalɨ kliſ riſk niſbe, hon dam niſi bi riſmnap kalɨp niſagnabun. * ² Pen köp midmagö aŋ hon daŋ kalɨ kliſ riſk midöp rö me, kale niſi bi midpim. Gasi hon niŋbun u, kalöp manö hag niſno niŋmim udpim u me, niſi bi gau kalöp niŋöm, hon bi aigale bi rö midpun u niŋnaböl. * ³ Pen hon Kraiſ niſp wög gɨno, Kraiſ niſe ke köp anɨbi kalɨ kliſ riſköm hanɨp niſa. Yɨg nan kalɨ kliſ riſkep udöm riſkpal rö wasö; kabö adö u kalɨ kliſ riſkpal rö wasö. God pör kamɨŋ midöp Ana niſe u Kraiſ manö aij niſe u niſi bi midmagö aŋ kale daŋ riſköp. *

⁴ Yad manö hagabin anɨbi, God niſhön niſhön hagöp u Kraiſ magörjhalö anɨb unbö rö nöp gɨnab, a gem hagabin. ⁵ Hon niŋbun, hon klö hon ke gɨno wög aij arniſm rö lagöp; God nöp me hanɨp gi niſöb niŋöl gi, gɨno wög aij arnab. ⁶ God niſe nöp gö, hon wög gi niſeb bi niſe midun, God Manö hain niſbö hag löp u, damun niſi bi gau kalɨp hag niſbun. God Manö hain niſbö hag löp anɨbu, lo manö u rö wasö; manö hain niſbö hag löp u, God Ana niſöb. Lo manö gö, niſi bi umnaböl; pen God Ana gö, niſi bi kamɨŋ mideinaböl. *

⁷ Lo manö anɨbu, God kabö haɨai bad adö u kalɨ kliſ riſkö, Moſiſ dauö niŋöl gi, mailö kub yabiɨ ga. Mailö kub anɨbu Moſiſ mulu maj miſgan niſe mailö gɨmidöp. Midö midö mailö kub anɨbu hadö ur gaia pen Isrel niſi bi Moſiſ mulu maj miſgan niſe niŋöl rö laga. Lo manö umeb magö daua u pen mailö kub yabiɨ halö aua. * ⁸ Pen God Ana wög niſe gab u mailö aij unbö ke halö midöp. ⁹ Manö kub hagep lo manö u mailö halö aua rö, hon God amgö ilö adö niſe u niſi bi kamɨŋ aij rö lep manö

* **2:13:** Ap 20:1

* **2:15-16:** Luk 2:34; 2Ko 3:5-6

* **3:3:** Eks 24:12; Jer 31:33; Eſi 36:26-27

* **3:6:** Jer

aij an+bu mailö halö unbö ke yabi+
aia. * 10 Mailö aij unbö ke uri hadö
auub u me, lo manö nöd mailö halö
aia u uri mailö gagöp. 11 Lo manö
u pör m+dagöm ur g+n+g gaia pen
mailö halö aia; an+bu u me, manö aij
u pör pör m+dom ur gagnab u mailö
aij unbö ke halö m+dpun.

12 An+bu u, hon gasi halö m+dpun,
ana udagun, klö gun Krai manö aij
u waiö hag n+ibun. 13 Mosis ga rö
gagun. N+pe lo manö u damöm, mulu
majman n+pe u mailö kub yabi+ ga,
pen m+dpun m+dpun mailö kub ga an+bu
pro gö auö n+ööl gi, Mosis n+pe n+bi
bi gau pro gaj+p an+bu n+agöl a
göm, usaj+l bad ap udöm, mulu ma-
jman n+pe u pa+u ga. * 14-15 Pen
gasi kale n+ö aij gagla. N+hön g+n+g:
usaj+l bad rö gasi kale wam wam
göm m+deia u me, God nöd hadame
nöp manö n+ö hag lep haga manö
u amgö li n+öla u pen manö it u
n+öagla. M+ni u rö nöp kale lo manö
an+bu amgö li n+öbal pen nan usaj+l
bad rö gasi kale wam wam gö, manö
it n+öagpal. Nan usaj+l bad rö gasi
kale wam wam göp u, Krai n+pe
nöp ud ke gau yun+m rö löp. 16 Pen
n+bi bi Bi Kub u n+p aunaböl u,
n+pe usaj+l bad gasi kale pa+u göm
m+dpun u, ud wa+l gi yuöm, gasi kale
p+ral hi+kö, n+öaböl. * 17 Bi Kub
hagabin u, Ana u me. Ana n+pe hon
aip m+deinab u, nan n+hön n+hön
göm han+p bi nag+man rö l+n+m u,
n+pe pa jö gi ke gau yuöm han+p ud
asik yunab. * 18 Pen mulu maj-
man hon u pa+u gi pi gun m+dagpun
rö, hon magö+halö Bi Kub mailö aij
n+pe u waiö n+öbun. N+pe gö, hon
magö+halö n+pe ke mailö aij halö
m+dpun rö l+nabun. Magö a+n nöp
n+pe m+dpun rö lagnabun; pen n+n a+n
a+n n+pe pör nöp han+p gi gi gö, hon
mailö aij n+pe m+dpun rö l+nabun. Bi
Kub an+g gab u Ana u me.

* 3:9: Dud 27:26; Ro 1:17

* 3:13: Eks 34:33

* 3:16: Eks 34:34

* 3:17: Jon 8:36; Ro 8:2

* 4:2: 2Ko 2:17; 1De 2:5

* 4:4: Ep 2:2; Kol 1:15; Hib 1:3

* 4:6: Jen 1:3; Ais 9:2; 2Ko 3:18

* 4:7: 2Ko 5:1

* 4:8: 2Ko 1:8; 7:5

4

M+nö+ö ud rin cög gi+pal rö u, hon n+bi bi m+dpun

1 God han+p mög n+ööm udöm, wög
an+bi hag lö gi+pun u me, hon gasi iru
n+öagpun. 2 Pi göm gi+pal adö u abe,
nable gö n+ööl gi gi+pal adö u abe hon
gagpun. N+bi bi gau kal+p manö p+ral
hagagpun. Hon God Manö hag n+n+g
gabun u, manö hon r+mnap halö
hagun hag n+öagpun. Nan n+hön n+hön
gi+pun gau p+ral adö u gagpun. God
Manö aij n+pe u kabö göl nöp waiö
hag n+öbun. An+g g+no, n+bi bi gau
han+p n+ööm, m+dmagö an kale dan
n+öaböl, hon God amgö ilö adö n+pe
u bi aigale bi rö m+dpun. * 3 N+bi bi
umaböl gau nöp, manö aij waiö hag
n+öbun u n+ööm, usaj+l bad rö manö
aij adö m+dpun n+ööm n+öagun a gi+pal.
4 Kale n+öagpal u, Seden ram m+nö+ö
it i god rö m+dpun u, gasi kale wam
wam gö, Krai manö aij mailö halö
m+dpun manö u n+öagpal. God n+pe
m+dpun rö, Krai u rö nöp m+dpun u
n+öagpal. * 5 Pen manö hag n+öbun
u, hon bi aigale bi rö m+dpun manö
u hag n+öagpun; Jisas Krai n+pe nöp Bi
Kub m+dpun n+ööm Jisas wög n+p gun,
wög gi n+öb bi kale m+dpun a gun,
manö aij kalöp hag n+öbun. 6 God nöd
“S+öön an yan mailö gan,” a ga. God
a+n an+bu nöp mailö n+pe m+dmagö
an hon dan n+ö lab. An+bu u, God mailö
aij n+pe u Krai mulu majman mailö
gab u hadö n+öbun. *

7 M+nö+ö ud rin cög gi l+bal rö u,
hon n+bi bi m+dpun. Pen God n+pe
nan aij unbö ke an+bi han+p an dan
löp. An+bu u n+öbun, klö hon ke wasö;
God klö n+pe ke n+ö udun an+g göl
m+dpun u n+öbun. * 8 Han+p bö+
bö+ r+id+ik gi+pal u pen hon pak gulu
gi arbutun. Gasi iru n+öbun u pen
gasi halö m+dpun. * 9 Han+p yu
gi yubal u pen mam hon pör aip
m+dpun. Han+p y+har+n gabi pakpal

umagpun. ¹⁰ Jisas nɪp paköm al pak la rö, hanɪp u rö nöp paköm al paknɪg gɪlö bɪslam mɪdpun. Pen anɪg gö, nɪbi bɪ gau hañ romanɪ hon nɪñöm, Jisas kamɪɲ mɪdöp u waiö nɪɲnaböl. * ¹¹ Hon kamɪɲ mɪdpun u, Jisas nɪp nɪɲ udpal, a göm, hanɪp pör pör nöp al pak lɪnɪg gaböl. Pen gaböl anɪbu, nɪbi bɪ gau hañ romanɪ hon nɪñöm Jisas kamɪɲ mɪdep magö nɪpe u nɪñöl a göm, God kalɪp arö gö anɪg gaböl. * ¹² Hon pör pör umun rö löp u pen hon anɪg gɪno, kale kamɪɲ mɪdmim rö löp.

¹³ God Manö u bɪ ap kali kɪñ rɪköm haga, “God nɪp nɪɲ udpin u me, anɪg hagpin,” a ga. Anɪb u rö, hon u rö nöp God nɪp nɪɲ udpun u me, manö hagpun. * ¹⁴ Hon nɪɲbun, God gö Bɪ Kub Jisas kauyaɲ uraka rö, hanɪp u rö nöp gö urakno, hanɪp abe kalöp abe dam Jisas mɪdöp au lɪnab. * ¹⁵ Nan hagabin anɪb i magöɲhalö kalöp nan a gem hagabin. Anɪg gɪno, ñɪn aɪɪ aɪɪ God nɪpe nɪbi bɪ gau gau iru nöp ud aij göm abad mɪdö, kale God nɪp aij a göl gɪ gɪlö nɪñöl gɪ, hib nɪpe u i adö laɲ ap rannab.

God nɪp nɪɲ udun gasɪ halö mɪdpun

¹⁶ Anɪb u, hon gasɪ halö mɪdpun. Hañ romanɪ ñɪn ma hon hainö gɪ lugnɪm rö löp u pen God hanɪp pör pör ana aɲ hon daɲ klö ñö nɪñöl gɪ kamɪɲ mɪdpun. * ¹⁷ Marö pro udpun anɪb gau nan kub wasö; yɪharɪɲ magö ɟɟep ap nöp udpun. Pen marö anɪb gau udun, am Krais aip mɪdun pör nöp pör nöp mailö aij kub yabɪɪ gau mɪd aij gɪnabun. * ¹⁸ Mɪnönɲ naböɲ adö ɪɪ i mɪdun, nan amgö magö nɪɲeb gau gasɪ iru nɪɲagpun; nan adö laɲ au amgö magö nɪɲagep gasɪ nɪɲbun. Nan amgö magö nɪɲeb gau magö ɟɟep nöp mɪdeinab; nan amgö magö nɪɲagep gau pör nöp pör nöp mɪdeinab. *

* 4:10: 1Ko 15:31

* 4:11: Ro 8:36

* 4:13: Sam 116:10

* 4:14: 1Ko 6:14

* 4:16: Ep 3:16

* 4:17: Ro 8:17-18

* 4:18: Kol 1:16

* 5:1: 2Ko 4:7

* 5:2: Ro 8:23

* 5:6: Hib 11:13-16

* 5:8: Plp 1:23

* 5:9: Kol 1:10; 1De 4:1

* 5:10: Ekl 12:14

5

¹ Hañ romanɪ hon mɪñi mɪdöp ñɪn aɲ i, ram bada bad rö mɪdöp. Pen ram bada anɪbu ud waɪ gɪlö aka asöl gö, God nɪpe hanɪp ram hain nɪbö ap ram mɪnönɲ nɪpe kumi kabö adö laɲ au gɪ lö mɪdeinabun. Ram anɪbu bɪ ram gɪpal rö wasö; God nɪpe ke gɪ lö, pör nöp pör nöp mɪdeinab. *

² Ram hain nɪbö anɪbu yɪɲɪd udun waɪɲ rö rol gun, a gɪ gasɪ nɪñöl gun abad mɪdpun. * ³ Nɪhön gɪnɪg: God nɪpe hanɪp waɪɲ rö rol gɪ ñeinab u, magö nöp mɪdageinabun. ⁴ Mɪñi ram bada anɪbi mɪdun, marö gö nɪñöl gɪ ake gabun. Pen arö gun, magö nöp mɪdaiun a gɪ gasɪ u nɪɲagpun; kumi kabö adö laɲ mɪdep hañ romanɪ u udun a gɪ gasɪ u nɪɲbun. Hañ romanɪ kamɪɲ mɪdep u apöm, hañ romanɪ umeb nöd nɪbö u böɲ nöp ñɪɲ haknab, a gɪ gasɪ u nɪɲbun. ⁵ God gasɪ nɪpe ke nɪñöm, hañ romanɪ hain nɪbö ñɪnam a göm, Ana nɪpe u nöp yuö apöm hanɪp aip mɪdöp u me, God nɪpe haga rö nöp gɪnab u nɪɲ aij gɪpun.

⁶ Anɪb u me, hon pör pör gasɪ halö mɪdpun. Pen hañ romanɪ anɪb i halö mɪdpun ñɪn aɲ i, Bɪ Kub ram nɪpe kumi kabö adö laɲ au mɪdagpun. *

⁷ Bɪ Kub nɪp gasɪ nɪñöl gɪ aɲpun u pen amgö nɪɲagpun. ⁸ Hon gasɪ halö mɪdpun. Hañ romanɪ hon i arö gun, am Bɪ Kub aip ram mɪnönɲ nɪpe kumi kabö adö laɲ au mɪdaiun, a gɪ gasɪ u nɪɲbun. *

⁹ Anɪb u, ram mɪnönɲ hon aui hañ romanɪ mɪdeinabun aka arö gun Bɪ Kub ram nɪpe am mɪdeinabun u, nɪp aij gɪnab adö u nöp gun, a gɪ gasɪ u nɪɲbun. * ¹⁰ Nɪhön gɪnɪg: hon magöɲhalö am Krais amgö ɪlö adö nɪpe au mɪdno, mɪñi hañ romanɪ halö mɪdun nɪhön nɪhön gɪpun, aij gɪpun aka aigöl gɪ rö gɪpun u nɪñöm, pen anɪbu rö ñɪnab. *

¹¹ Bî Kub nîpe Bî piñîñ gep mîdöp u niñjun, kîö gun, nîbi bî gau nîp niñ udöl a gun, kalîp manö aij nîpe hag ñîbun. Hon bî aigale bî rö mîdpun u, God niñ aij göp; kale u rö nöp, hon bî aigale bî rö mîdpun u abe niñmim rö löp. ¹² Manö kalî kîñ rîkabin anîbi, hon bî aij hanîp udmim manö u rö, kalöp hagagabin. Manö kalî kîñ rîkabin anîbi niñmim, hanîp nan a gîmim gasî niñmim mîñ mîñ gîmim, a gem kalî kîñ rîkabin. Anîg gîñö, nîbi bî mîdmagö añ dañ wasö, hañ romanñ höñ adö u nöp niñhön rö mîdöp u gasî niñbal gau, kalîp manö pen hagmim a gem manö anîbu kalî kîñ rîkabin. ¹³ Pen manö hagabun i, kale rîmnap hagnabim, hauñ alö manö anîbu hagab, a gî nabim. Pen kale anîg rö hageinabim u, Pol bî gau God hib nîpe haglö adö aranñ a göm anîg hagaböl, a gîmim gasî u niñmim. Pen bî hauñ wasö, bî gasî mîdöp rö hagaböl u, a geinabim u, Pol bî gau manö hagaböl u hanîp nan a göm hagaböl a gîmim, manö hon niñ udmim. ¹⁴ Krais nîpe bî añî yabiñ u nîbi bî magöñhalö nan a göm uma rö, hon nîbi bî magöñhalö aip umno, a gun niñjun. Krais hanîp nîbi bî magöñhalö mîdmagö löp u niñjun, gasî hon adö u ke niñjun gagpun. ¹⁵ Krais nîbi bî magöñhalö nan a göm uma. Anîb u, mîñî rîköl hainö, hanîp ke aij gî nab adö u niñjun gagun; Bî Kub hanîp nan a göm umöm kauyanñ uraka u nîp aij gî nab adö u nöp gun. *

¹⁶ Nîbi bî mîñöñ naböñ iñ i nîbö gau niñbal rö nöp niñjun, “Nîbi bî gau aij, nîbi bî gau naij,” a gun niñgagpun. Krais nîp nöd gasî pîral adö anîbu rö nöp niñno u pen uri nîp adö anîbu rö niñgagpun. ¹⁷ Nîbi bî Krais nîp cîg gîpal gau, God gö kamîñ gîsön nîbö adö u mîdpal. Nan nöd nîbö u pîs gö, nöd mîdmîdal rö mîdagpal; nan gîsön nîbö hadö auub. * ¹⁸ Hon kamîñ gîsön nîbö mîdpun anîbu,

* 5:15: Ro 14:7-8

* 5:17: Ro 8:1; Gal 6:15

Hib 4:15

* 6:2: Ais 49:8

God nîpe nöp gö mîdpun. Nöd nîbi bî al ñîñeb nîpe mîdaino u pen hainö Krais nîp yuö apöm, hanîp ud God aip jîm ñöl löm, nîbi bî rîmnap halö God aip jîm ñöl mîdaiöl, a göm, hanîp wög anîbu hag la. * ¹⁹ Krais kalîp nan a göm uma u me, God nîbi bî gau magöñhalö nan si nan naij gîpal gau niñem arö gîñö, yad aip jîm ñöl mîdaiöl, a göm ga. Pen God nîpe hanîp manö aij anîbu ñöm, nîbi bî gau magöñhalö hag ñîmim a göm, hanîp nîbi bî wög gep nîpe hag löp. * ²⁰ Hon me, Krais bî añ nîbö nîpe mîdun, God manö aij hagöp u udun nîbi bî gau kalîp hag ñîmîdun. Krais bî nîpe mîdpun u me, kalöp hagabun, Krais manö aij u niñ udmim, yau a gîpe, God kalöp ud aij göm nîp aip ud jîm ñî nab. ²¹ Krais nan si nan naij ap gaga pen God nan si nan naij hon magöñhalö Krais nîp ña. God ga anîbu, hon Krais aip mîdun, God kamîñ aij mîdep magö nîpe u halö udnabun a göm ga. *

6

¹ Hon God aip jîm ñöl wög gîpun rö, kalöp manö kîö gî hagun hagabun, God kalöp mög niñöm ud aij göp u, arö gagmim. ² God nîpe hagöp,

“Manö ne niñnam a gem mîdainö ñîñ u,
yîp hag niñaina niñnö.

Nöp ud kamîñ yunam a gainö ñîñ u,
nöp gî ñîñö,” a ga.

Pen niñim! Mîñî ñîñ i nöp God nîbi bî gau manö niñnam a göm mîdöp. Mîñî ñîñ i nöp God nîbi bî gau kalîp ud asîk yuö, kamîñ ar naböl. *

³ God nîp wög gîpun u ar aij gîñîm, a gun, niñ aij gun gîpun. Nîbi bî rîmnap hanîp niñöm, gasî rîmnap auö, ap lug pak naböl adö u gagpun. ⁴ Pen niñhön niñhön gîpun u, God nîp wög gabun u niñöl, a gun, nagî aij adö u nöp gîpun. Anîb u, God nîp wög gun bîslam mîdun

* 5:18: Ro 5:10

* 5:19: Ro 3:23-25

* 5:21:

arö gagpun. M+ñör n+hön n+hön gö, u+ham m+dpun a gun gasi an+bu n+ñagpun. ⁵ Han+ip ñ+n r+imnap m+ñu magö pakpal; ñ+n r+imnap nag+ l+bal; ñ+n r+imnap ram m+nöñ ap b+ uraköm polisman aip aka ami b+ aip pen pen göm söl han+ip an au abe al pak l+bal; ñ+n r+imnap wög gi dam dam ake lagpun; ñ+n r+imnap han aij gagpun; ñ+n r+imnap kiyö hanbun. * ⁶ Pen gasi aij nöp n+ñun, n+ñ aij gun, n+bi b+ kal+ip n+ñno, hon mulu lugö wasö, kal+ip ud aij gi+pun. Hon aige göl gun an+ig gi+pun? Ana U+ han+ip an dan m+dpun u me, n+bi b+ m+dmagö yab+ l+ibun; * ⁷ God han+ip klö n+pe ñö, Krai manö aij u kabö göl nöp hagpun; gi aij gep u ha+un gasa+ hon rö ñ+magö y+ig abe ñ+magö s+dagö abe m+dpun. ⁸ N+bi b+ r+imnap hib hon haglö adö aröp; n+bi b+ r+imnap hib hon udlö yagol lugöp. R+imnap han+ip manö aij hagpal; r+imnap han+ip manö naj hagpal. Hon b+ piral hagep a gi gasi n+ñbal u pen hon manö n+ñö nöp hagpun; ⁹ hon n+bi b+ hib m+dagöp yab+ a gi gasi n+ñbal u pen hib hon n+ñbal; hadö umbun rö löp u pen kam+ñ m+dpun. Han+ip m+ñu magö pakpal u pen umagpun; * ¹⁰ m+ñör kub göp u pen m+ñ m+ñ göl gi m+dpun; b+ mög gep rö m+dpun u pen wög hon gi+pun adö u n+bi b+ iru nöp n+bi b+ gep rö m+dpal; nan m+dagöp rö m+dpun u pen magöñhalö udpun.

¹¹ Korid n+bi b+ gau, kalöp manö pi gun hagagabun, waiö yab+ hagabun; kalöp m+dmagö l+ibun. ¹² Hon kalöp m+dmagö l+m+dim u, uri u rö nöp an+ig göl nöp gi+pun pen kale han+ip m+dmagö l+m+dim nag+ adö u pen dam gai yubim. ¹³ Kalöp ñ+ pai yad rö lö me hagabin: hon kalöp m+dmagö l+ibun rö, kale u rö nöp hon m+dmagö l+mim. *

N+bi b+ Krai n+ip n+ñ udagpal gau aip j+m ñagmim

* **6:5:** 2Ko 11:23-27 * **6:6:** 1Di 4:12 * **6:9:** 2Sa 7:14; Jer 31:9 * **6:16:** 1Ko 3:16; Lep 26:12

¹⁴ Kale n+bi b+ Krai n+ip n+ñ udagpal gau aip j+m ñagmim. N+bi b+ gi aij gi+pun gau, aige göl göm n+bi b+ gi aij gagpal gau aip j+m ñöl gi+lö arö aij gi+nab? N+bi b+ mailö m+dpal gau, aige göl göm n+bi b+ s+ibön yan m+dpal gau aip j+m ñöl gi+lö arö aij gi+nab? *

* ¹⁵ Krai aip k+ijaki aip manö hag adö añ+ lagnabil. N+bi b+ Krai n+ip n+ñ udpal gau, n+bi b+ Krai n+ip n+ñ udagpal gau aip u rö nöp gasi adö añ+ n+ñagnaböl. ¹⁶ God kam+ñ u, hon sabe gep ram n+pe m+dpun. God n+pe haga,

“Yad an kal+ip gau m+dem,

God kale u m+dnö,
kale pen n+bi b+ yad
m+deinaböl,” a ga.

Pen God sabe gep ram aip, nan y+har+ñ sabe gi+pun nan piral gau aip, manö ap hag adö añ+ löm gi+lö arn+m rö lagöp. *

¹⁷ An+b u, B+ Kub n+pe haga,

“Kal+ip arö gi+mim,

kale ke m+daimim.

Nan y+ip asiñ la gau u+ ma+ gagein-
abim u,

kalöp udnabin. *

¹⁸ Nap kale m+dnö,

kale ñ+ pai yad m+deinabim.

Yad B+ Kub unbö ke, b+ gep yab+ u,
an+ig hagabin,” a ga.

7

¹ M+daimam aij yad gau. God han+ip manö aij manö n+ñö an+bu hagöp rö, nan si nan naj gi+pun gau hañ roman hon abe gasi r+m+id hon abe gi naj göp u, nan asiñ böñ nöp arö gun, God n+ip piñ+ñ gun, pör pör nöp gi aij nöp gi m+daun.

Pol m+ñ m+ñ ga

² Kale han+ip ud m+dmagö l+mim. Hon n+bi b+ kalöp ap manö piral hagun, gi naj gun, ha+öwa+ö gun gagno. ³ Yad kalöp hag pro gi+n+ig hagagabin. Nöd kalöp hagnö rö, hon kalöp m+dmagö yab+ l+ibun; kalöp aip kam+ñ m+deinabun aka

* **6:13:** 1Ko 4:14 * **6:14:** Ep 5:11; * **6:17:** Ais 52:11; Rep 18:4

umnabun u, kalöp mîdmagö lun jîm ñöl nöp mîdeinabun. ⁴ Kalöp gasî ke nîbö rîmnap nîŋagpin, aij göp nöp nîŋöl gî mîdpin. Yad kalöp gasî nîŋem, ñîñî lem gasî halö mîdpin. Hanîp marö yabîl gab u pen yad mîñ mîñ göl gî mîdpin.

⁵ Pen hon Masedonia Propins apjakno ñîn u, magö ap ake lun yîharîŋ mîdagaino. Mîŋör ke ke iru yabîl mîdö, hanîp pen pen gîlö, gasî iru yabîl nîŋno. * ⁶ Pen God nîbi bî mög nîŋbal gau ud aij göp u, Daidas nîp yuö auö, hanîp ud aij ga. ⁷ Daidas nîpe aui apöm, kale nîhön nîhön gîmim nîp ud aij gîpe manö adö u hagöm; yîp gasî nîŋ aij gaibe manö adö u hagöm; kale yad aip gasî adö añî nöp nîŋagaino u kale mög gaia manö adö u hagöm; kale yad aip kauyan jîm ñöl mîdaiun, a gasî nîŋaibe manö adö u hagöm; yîp manö anîbu haga nîŋem yad aij yabîl ga.

⁸ Köp kalî kliñ rîknö u nîŋbe, kalöp mög yabîl ga u yad magö ap gasî kub nîŋnö; pen uri yad gasî kub nîŋagpin. Manö klö hagem köp kalî kliñ rîk yunö anîbu, kale nîŋbe, mög ga u pen u yîharîŋ magö ulep magö ap nöp ga. * ⁹ Hainö me, aŋ hon î nagî naj adö u gagun, a gîmim mög nîŋmim arö gîpe u, yad mîñ mîñ gîpin. Kalöp mög ga anîbu, God gînam a göm nîŋa rö nöp kalöp gî aij ga u me, köp kalî kliñ rîknö anîbu, aij nöp rîknö. ¹⁰ Nîbi bî God nîp gasî nîŋöm, nan si nan naj gîpal u nîhön gînîg anîg gîpun a göm, nagî naj gîpal adö u arö gîlö, God kalîp ud kamîŋ yunab u aij göp. Pen nîbi bî God nîp gasî nîŋagöm, yîharîŋ nöp nan dui gîpin u nîhön gînîg anîg gîpin a gînaböl u, umöm God nîp aragnaböl. * ¹¹ Pen kale nan si nan naj gîpim u nîhön gînîg anîg gîpun a gîpe anîbu, God gaia, gasî nîŋ aij gîmim gîpe. Kale klö gîmim, aŋ hon î gî naj gagpun nîŋlanŋ a gîpe. Kale

piñîŋ gîmim, kal gîmim, bî aŋ kale au gî naj ga bî anîbu nîp gasî ñun a gîpe. Klö gîmim, mîdmagö yabîl lîbe u, hon nîŋbun kale nan anîbu gî naj gagpin. ¹² Kalöp köp nöd kalî kliñ rîk yunö u, bî nan si nan naj ga u aka bî nîp gî naj ga u gasî nîŋem kalî kliñ rîkagnö. Kalöp nîbi bî nöp gasî nîŋem, God nîŋ mîdö nîŋöl gî, kale hanîp mîdmagö lîbim u kale ke nîŋ aij gînabim, a gem, köp kalî kliñ rîknö. ¹³ Pen kale köp anîbu nîŋmim, hanîp ud aij yabîl gîpim u me, hon mîñ mîñ gun gasî halö mîdpun.

Pen Daidas kalöp am nîŋöm apöm aiud udöm mîñ mîñ gaia u nîŋun, hon u rö nöp mîñ mîñ gîpun. Daidas nîp ud aij gîpe u, mîñî nîpe ñîñî löm mîd aij göp. ¹⁴ Daidas nîp nöd, añ mam Korid gau nöp ud aij gînaböl a gînö rö nöp gîpe u me, yad nable gagöp. Manö kalöp hagpin gau pör nîŋö nöp hagpin rö, manö Daidas nîp hagnö u, rapîn hagnö u pen u rö nöp nîŋö yabîl nöp hagnö. ¹⁵ Pen Daidas apjaköm kalöp manö hagö, kale pa gîl gîl göl gî, manö nîpe u udmim, nîp ud aij gîpe u gasî nîŋöm, nîpe kalöp mîdmagö yabîl löp. ¹⁶ Pen yad mîñî nîŋ aij gîpin, kale adö ap ke gagnabim; gî aij nöp gînabim u me, yad mîñ mîñ yabîl gîpin.

8

Masedonia nîbi bî mani kub ñîla

¹ Pen añ mam bî. Nîbi bî Kraiss pig mîdpal Masedonia Propins rîgonŋ gau, God nîpe kalîp mög nîŋöm ud aij yabîl göp. * ² Mani kale mîdagö, uŋham mîdeila u pen kale mîñ mîñ göl gî mani kale God nîp ñeb haŋöwaŋö ñîla. ³ Yad ke nîŋbin, mani kale iru mîdageia u pen mani kale ñeb aŋ u nöp ñagla; kale kub yabîl rö ñîla. Gasî kale ke nîŋöm, ⁴ hanîp manö klö hagöm hagla, nîbi bî Kraiss lau adö mîdpal gau kîyö kub lö yîharîŋ mîdpal gau kalîp mani ñun a gîla. ⁵ Pen göl a gîno rö

* 7:5: 2Ko 2:13 * 7:8: 2Ko 2:4 * 7:10: Mad 27:3-5; Hib 12:16-17 * 8:1: Ro 15:26; 2Ko 9:1-2

gagla. Kale gasi nɪŋla, “Bɪ Kub nɪbi bɪ nɪpe mɪdpun u me, hanɪp wög nɪhön ñɪnab u gɪnabun,” a gɪla. Anɪg hagöm, Bɪ Kub nɪp wög göl gɪ, God nɪp aij ga u rö hanɪp wög rɪmnap gɪ ñɪmim a gɪno u, kale anɪb unbö rö nöp gɪla. ⁶ Pen Daidas nɪpe nöd am kalöp hagö, wög aij anɪbu ɪt gɪmim gɪnɪg gaibe rö, nɪp hagpin, “Am Korid nɪbi bɪ gau aip mɪdaimön, kale nɪbi bɪ gau mɪdmagö lep wög aij gɪnɪg gɪpal anɪbu, ne gɪ ñɪmön böŋ nöp gɪlan,” a gɪpin. ⁷ Kale me, Krais nɪp nɪŋ ud pɪdöŋ gɪpim; manö aij nɪpe u nɪŋ aij gɪpim; manö ɪt u nɪŋ aij gɪpim; klö yabɪt gɪpim; hanɪp mɪdmagö lɪbim. Anɪb u me, mɪñi mani nɪbi bɪ gau ñɪnɪg gabim u, wög anɪbu u rö nöp gɪ aij yabɪt gɪmim. *

⁸ Pen yad manö klö hagem anɪg gɪmim hagagabin. Yad yɪharɪŋ manö hain hain hagabin. Anɪb u, nɪbi bɪ rɪmnap hanɪp mɪdmagö lɪbal u, kale u rö nöp hanɪp mɪdmagö lɪbal aka wasö u nɪŋ aij gɪnabin. ⁹ Bɪ Kub hon Jisas Krais hanɪp mög nɪŋöm ud aij ga rö nɪŋbim; nɪpe ram nɪpe au mɪdöm, nan ap ɪtöp gaga me. Mɪd aij yabɪt gaia u pen kalöp nan a göm, magöŋhalö mɪdeia au arö göm, ɪt i apöm, bɪ mög gep rö yabɪt u mɪdeia. Nɪpe anɪg ga u, kale nɪbi bɪ gep rö, nɪbi bɪ nan ap ɪtöp gagöp rö mɪdaimim a göm, anɪg ga. * ¹⁰ Mɪ nöd nɪbö u, kale nöd nöp gasi nɪŋ aij gɪmim, anɪg gɪnabun a gɪpe. Pen anɪg göl gasi nɪŋmim, kale u rö nöp nöd nöp mani ñɪbe. Anɪb u, gasi yad nɪŋbin u kalöp hagabin. ¹¹ Mɪ nöd nɪbö u kale gasi klö nɪŋmim gɪnabun a gɪpe u gasi nɪŋöl gɪ mɪdaimim, pen uri u rö nöp gasi klö anɪbu nöp nɪŋmim, nɪhön gɪnabun a gɪpe u hadö gɪ gɪ pɪs gɪmim. Mani kale uri mɪdainɪm gau nɪme lɪmim, kalɪp ñeb rö u mɪñi böŋ nöp ñɪmim. ¹² God nɪp aij göp u, mani God nɪp ñeb u haŋöwaŋö ñun. Pen haŋöwaŋö ñun, a gɪno, pro nöp ñeb rö lö, u abe God nɪp aij göp. God mani nan hon

mɪdöp gau nöp wö ralöb; mani nan hon mɪdagöp gau halö wö ralagöp. *

¹³ Nɪbi bɪ mani ñɪnabim gau kale mɪd aij gɪlö, kale pen ɪtham mɪdaiim, a gem hagagabin. ¹⁴ Pen mani nan kale uri iru mɪdöp rö, kalɪp rɪmnap nɪme lɪ ñɪbe me, hainö kalöp mɪdagainɪm ñɪn u, kale pen kalöp rɪmnap nɪme lɪ ñöl. Anɪg gɪmim, kalɪp aip adɪp adɪp rö mɪdeinabim. ¹⁵ God Manö u kalɪ klɪñ rɪköm hagla, “Nɪbi bɪ nan mana a gɪpal u iru nöp ɪhu udla gau nɪŋla kub rö gaga; kale ñɪŋeb rö u nöp mɪdeia. Pen nɪbi bɪ pro ɪhu udla gau kalɪp u rö nöp rɪk daga; kale u rö nöp ñɪŋeb rö u nöp mɪdeia,” a gɪla. *

Pol nɪpe Daidas nɪp Korid yua

¹⁶ God Daidas nɪp gasi ñö, yad ke klö gem kalöp ud aij gɪnam, a gem nɪŋbin rö nöp Daidas gasi nɪŋöb u, God nɪp aij a gabin. ¹⁷ Daidas am kalɪp nɪŋmön au a gɪnö, nɪp ke aij göp rö, ñɪñɪ löm kalöp au nɪnab. ¹⁸ Pen bɪ aij hon ap halö Daidas aip yunabun. Bɪ anɪbu nɪpe Krais nɪbi bɪ ram mɪnöh pro ke ke gau kalɪp manö aij u hag ñɪ ajö nɪŋöl gɪ, nɪp aij yabɪt a gɪpal. ¹⁹ Hon nɪbi bɪ gau gɪ ñɪno, kale Bɪ Kub hib nɪpe haglö adö araŋ a gɪ gasi nɪŋbun u me, hon mani anɪbu ud arnabun. Pen Krais nɪbi bɪ ke ke gau mɪdpal Daidas nɪp hag löm, nɪpe hanɪp aip aramöm wög aij anɪbu gɪnɪm, a gɪla. ²⁰ Pen Krais nɪbi bɪ nɪpe mani kub ñɪbal u udun abad aij gun, dam bɪ gau kalɪp ñɪno, kale pen udöm nɪme lɪ nɪbi bɪ nan mɪdagöp gau nɪme lɪ ñɪnaböl. Magöŋhalö gasi nɪŋ aij gun, gɪ aij nöp gɪnabun u, hanɪp manö ap hagöl rö lagnab. ²¹ Bɪ Kub abe nɪbi bɪ gau abe hon gɪ aij nöp gɪpun u nɪŋöl a gɪ gasi u nɪŋbun.

²² Pen mam hon ap halö yunabun. Mam anɪbu nɪpe pör klö göm mɪñ mɪñ göm wög göp. Pen uri nɪpe kale nɪbi bɪ aigale bɪ rö mɪdpim

* 8:7: 1Ko 16:1-2 * 8:9: Mad 8:20; Plp 2:6-7

* 8:12: Mak 12:43-44 * 8:15: Eks 16:18

u niŋöm, niŋe miñ miñ göl gi au niŋab. ²³ Miðdamam Daidas niŋ yuabun u, niŋe me yad aip wög jim ñöl gul, kalöp manö aij hag ñiŋbul. Pen bi niŋe aip nabil miŋhau, Kraiŋ niŋbi bi niŋe gau kalip miŋhöŋ wög anibu hag lälö, Kraiŋ hib niŋe haglo adö arniŋ a gi gasi niŋmil nabil.

²⁴ Pen kale yagol u amjaklö, kalip miðmagö yabiŋ liŋimim, ud aij giŋimim. Anig giŋe me, manö anibu kub arö, Kraiŋ niŋbi bi niŋe miðpal ram miŋnöŋ ke ke gau niŋöm hagnaböl, “Pol niŋe Kraiŋ niŋbi bi Korid au miðpal gau hib kale hagö adö ara u, niŋö nöŋ hagöp,” a giŋaböl. *

9

Pol, “Niŋbi bi Kraiŋ lau adö miðpal gau ud aij giŋimim,” a ga

¹ Pen Kraiŋ niŋbi bi niŋe Jerusalem miðpal gau mani ñiŋimim, a gabin manö u, yiŋharin hagpin; kale ke niŋ aij giŋimim. * ² Kale Akaia Propins miðpim gau, miŋ nöd u, mani kale ñiŋig gaibe u, yad niŋbi bi Masedonia Propins miðpal gau kalip rapin hagem hagmiðdin. Kale Akaia niŋbi bi ñiŋig gaibe u, Masedonia kai kalip manö hagnö, uri niŋbi bi iru nöŋ gasi niŋ aij göm mani kale ñaböl. ³ Pen mam hon uri hagajin gau kalöp hag yuabin u, kale mani kale God niŋ ñeb u ud li aij giŋimim gi jin gi miðpe, Masedonia niŋbi bi gau, Pol manö nöŋ hagöp a göm hagagöl, a gem kalip yuabin. ⁴ Kale mani li magum gi aij gagnabim u, Masedonia niŋbi bi riŋnap uŋ gi Korid amjakno, hanip nable giŋab. Pen kalöp nable yabiŋ giŋimim rö löp. ⁵ Anib u, mam hon gau kalip nöd hag yuabin. Kale am kalöp aip miðdlö, mani ñiŋabun a giŋe u, li magum giŋe miðainim. Hainö yad amjaknabin u, kale ñiŋiŋi löl gi mani ñiŋabim anibu gi jin gi miðeinab.

⁶ Kale niŋbim, niŋbi bi nan yiŋ iru yiŋmagnaböl gau, nan iru udagnaböl; niŋbi bi nan yiŋ iru yiŋmnaböl gau

nöŋ, nan iru nöŋ udnaböl. * ⁷ Anib u, kale niŋbi bi anib anib miðpim rö, gasi kale ke niŋmim mani ñiŋimim. Iru gö niŋöl gi ñagmim. Niŋbi bi riŋnap kalöp neb neb giŋlö niŋmim, ñagmim. Bi miñ miñ göm mani ñiŋab u, God bi anibu niŋ miðmagö löp. ⁸ God niŋe nan aij kalöp ñiŋig gab u, nan pro ñagnab; rapin nöŋ ñiŋab rö löp. Anib u, pör nöŋ kale ke nan iru miðeinab niŋöm niŋbi bi mani uŋep löp gau nan iru ñiŋimim rö liŋab. ⁹ Adö anibu rö, God Manö u kalip kün riŋköm hagla,

“Niŋe niŋbi bi mög gep gau kalip nan aij abönamö ñiŋab.

Niŋe pör nöŋ kalip ud aij göm gi aij giŋab,” a giŋa. *

¹⁰ God hanip pör nan yiŋ ñöm, nan magö ñöm göp u, kalöp nan yiŋ iru yabiŋ ñiŋab. Pen niŋe gö ran aij geinab niŋöm kale udmim riŋnap niŋbi bi nan uŋep löp gau niŋe li ñibe me, aij yabiŋ giŋimim rö löp. Mani nan kale ñiŋabim u, God niŋe gö nan magö iru yabiŋ nöŋ piŋnab. *

¹¹ Kalöp pör gö, nan kale iru nöŋ miðdö, haŋöwaŋö ñeb rö liŋab u me, nan ñöl gi miðpe, hon damun Kraiŋ niŋbi bi Jerusalem miðpal gau dam ñino, niŋbi bi iru nöŋ God hib niŋe haglö adö arnab. *

¹² Anig giŋimim, Kraiŋ niŋbi bi nan uŋep göp gau kalip gi aij giŋabim u, kale nan uŋep göp anibu udöm mið aij göm God hib niŋe haglö adö arnab. ¹³ Anig giŋe, niŋbi bi gau kale God niŋ gasi niŋöm hagnaböl, “Kraiŋ niŋbi bi niŋe Korid miðpal gau, kale Kraiŋ manö aij u udöm, hagöp rö nöŋ göm, hanip mani abönamö ñöm, niŋbi bi gau kalip abönamö ñöm giŋpal u, nöŋ aij yabiŋ a gabun,” a giŋaböl.

¹⁴ God kalöp mög niŋöm ud aij yabiŋ göp rö niŋöm, gasi kale am kalöp wam wam gö aij gö niŋöl gi, kalöp nan a göm God niŋe sabe giŋaböl.

¹⁵ God niŋe nan aij unbö ke hanip ñöb u rö, niŋe aij göp a gun me!

* 8:24: 2Ko 7:13-14 * 9:1: 2Ko 8:1-7 * 9:6: Pro 11:24-25 * 9:9: Sam 112:9 * 9:10: Ais 55:10 * 9:11: 2Ko 1:11; 4:15

10

Pol, "Kale yip manö piral hagaböl," a ga

¹⁻² Nibi bi rimnap yip hagpal, "Pol nipe hon aip midöm, bi hain manö hagagep bi u midöp u pen am mlö gau midöm, köp kalı kılın rıköm, manö klö göm hagöp," a gıpal. Pen kale manö adö ap hagöm hagpal, "Pol nipe nıbi bi mınön nabön it i nıbö gau nınbal rö nöp nıñöm hagöp," a gıpal. Krais nipe Bi hain aij agamıj midöp rö, hib nipe hagem yad ke Pol kalöp manö klö gem hagabin, kale gası nıñ aij gımim gı aij gımim. Yad amem nıbi bi yip manö naij hagaböl gau kalıp manö kub hagnabin. Pen kale gı aij gıpe, kalöp anıg unbö rö gagnabin u yip aij gınab. * ³ Hon mınön nabön it i midpun u pen nıbi bi mınön nabön it i pen pen gıpal rö gagpun. ⁴ Wim po hon udun pen pen gıpun u, mınön nabön it i ud pen pen gıpal rö wasö. Wim po hon udun pen pen gıpun u, God klö halö midöp u me, hon wim po anıbu damun, kıjaki aban klö gı löp gau am gı naij gıno, nıbi bi pen hagöl rö lagöp. * ⁵ Nıbi bi gau kale God gası nıñeb u arö göm, gası kale ke u nıñöm, hib kale ke haglö adö aröp u pen hon God klö nıpe udun manö aij nıpe hagno, nıbi bi anıb gau manö aij anıbu pen hagöl rö lagöp; hon gası kale ud nagı lıno, kale Krais manö aij nıñ udöm hagöp rö nöp gılö arab. ⁶ Pen kale Krais hagöp rö göl gı mıdaıbe nıñun me, hainö nıbi bi Krais nıp aıeb aıeb nıbal gau gası nıno nıñöl.

⁷ Kale rimnap amgö nöp nıñbe. Nıñ aij gımim. Bi ap Krais bi nıpe midpin a gı gası nıñöb u, Pol u rö nöp Krais bi nıpe midöp u nıñnım. ⁸ Bi Kub u nöp yip wög hag lö, kalöp nıbi bi abad midpin a gıpin u, rapın hagpin u pen, yip nable gagöp. Pen Krais nıpe yip wög hag la anıbu, kalöp hagnö ap lug pakmim a göm hag laga; kalöp hagnö Krais manö aij

u nıñ ud aij gımim nıp cıg aij gımim a göm yip hag la. * ⁹ Pen kalöp köp kalı kılın rık yubin u, nıñmim pıñıñ gımim a gem yuagpin. ¹⁰ Nıbi bi rimnap yip hagpal, "Nıpe mlö gau midöm, köp nöp kalı kılın rık yuöm, manö klö yabıtı hagöp u pen auı auub nıñbun u bi kub manö hagpal rö hagagöp," a gıpal. ¹¹ Pen nıbi bi anıg hagpal anıb gau nıñ midaiöl. Yad amjakem, adö ap ke gagnabin; mlö gai i midem, köp kalı kılın rıkem hagpin rö nöp gınabin.

¹² Pen nıbi bi hib kale ke haglö adö arab gau, kale kub aka yad kub aka gem, gası u ulhai nıñagın. Kale gası laga rö hagpal, "Hon nöp me aij. Nıbi bi hon gıpun rö gıpal gau, gı aij gıpal; nıbi bi hon gıpun rö gagpal gau, gı aij gagpal," a gıpal. ¹³ Pen yad God wög u gı aij gıpin aka manö anıbu rö hagnıg gabin u, God nıbi bi ke nıbö gau kalıp wög ke hag la u, yad manö hagagnabin; God nıpe yip ke wög hag la u nöp hagnabin. Pen Krais manö aij kalöp hag nıeb wög anıbu, God nıpe yip nıöb. * ¹⁴ Yad kale midpim au amjakagbnep, manö anıbi hagagnep. Pen kale midpim gau yad ke nöd nöp amem, kalöp Krais manö aij u nöd hag nıno. ¹⁵ God nıpe wög yip hag la. Ram mınön ke nıbö gau nıpe nıbi bi rimnap kalıp hag la. Kale ram mınön anıb gau amöm wög gıpal u, yad aiud ap udagnabin. Pen yip aij gınab u, kale Krais manö aij u nıñ ud klö yabıtı gı midaiıbe, yad kalöp anı gau wög klö gınö, wög adıñ kub rö lö, nan magö pıl aij gınab. ¹⁶ Hainö me kalöp dauba gı apem, am ram mınön nöd hag nıagla dagol gau amem, Krais manö aij u nıbi bi anıb gau kalıp hag nınabin. Ram mınön ke nıbö gau nıpe wög anıbu nıbi bi rimnap kalıp hag la. Kale ram mınön anıb gau amöm wög gıpal u, yad aiud ap udagnabin. ¹⁷ "Nıbi bi hib haglö adö arıñg gınab

* 10:1-2: 1Ko 2:3; 4:21 * 10:4: Ep 6:13-17 * 10:8: 2Ko 13:10 * 10:13: Ro 12:3 * 10:17: 1Ko 1:31

gau, Bî Kub u hib nîpe haglö adö arn+m.” * 18 Hib hon ke hagno adö arnab u, God nîñö udep rö lagnab; pen Bî Kub u hib hon hagö adö arnab u me, God nîñö udep rö linab. *

11

Jisas manö hagabun, a göm, piral hagpal gau

1 Yad manö hauł rö hagnabin u pen manö ił mîdö nîñöl gi hagnig gabin. 2 God kalöp mîdmagö löp rö, yad kalöp u rö nöp mîdmagö lîbin. Kalöp me nîbi praj mîd aij göp u dam bî añi ap nîp ñinö. Bî anîbu me Krai. * 3 Pen yad piñîñ gi pin u, hadame nöp haino u pir alö, Ip nîñ uda rö, nîbi bî rîmnap kalöp u rö nöp manö piral gau hag ud arlö, gasi kale nîñbal rö nîñmim, Krai nîp gasi añi nîñmim ud aij gi pin u, arö gi mim rö löp. * 4 Manö hagabin u, yad nîñbin, kale nîbi bî gau nîbö rîmnap kalîp ka ñibe, Jisas yad manö hag ñîbin u rö hag ñagpal; Jisas ap ke rö manö u hag ñîlö, abönamö udabim. Pen kale Ana u abe, manö aij u abe u rö nöp nöd udpe u wasö; ke hain nîbö ap rö u udabim. *

5 Pen gasi yad nîñbin, Krai manö aij ud arep bî aij aij kale anîb gau bî kub, yad bî ramö gau rö ap mîdagpin. * 6 Manö kale u, dö kal yabîł hagpal u pen, yad hagpin rö manö ił nîñ aij göm hagagpal. Kale nîñbim, yad pör nöp manö ił nîñ aij gem kalöp manö hag ñîbin. *

7 Pen kalöp God manö aij hag ñinö u pen mani nan rîmnap ñîmim a gem hagagnö. Yad kalöp aņ au mîdem anîg gi nîbö u, yad bî pro rö mîdnö kale nîbi bî kub rö lî mîdaimim a gem, anîg gi nîbö. Gi nîbö anîbu, yîp bî ramö gau rö ap a gi mim nîñbim aka nîñön? * 8 Yad kalöp aip mîdem Krai manö aij u hag ñîmîdin u, Krai nîbi bî ram mîñön ke nîbö rîmnap yîp mani nan ñîla. Mani

kale si udem, Krai manö aij kalöp hag ñinö. * 9 Kale aip mîdainö ñin u, nan kale ap udagnö. Añ mam Masedonia nîbö aula gau nöp, nan yîp nîñön ulep ga gau yîp dap ñîla. Pen hainö u rö nöp, nan kale rîmnap hag nîñagnabin. 10 Manö hagabin anîbi, hagöl gi nöp mîdeinabin. Yad Akaia Propins rîgoņ rîgoņ gau amîl apîl gi ajeinabin u, mani nan kale rîmnap udagnabin. Krai bî nîpe mîdpin rö, nîñö yabîł hagabin. 11 Pen manö hagabin anîbi, kalöp mîdmagö lagpin aka nîñön? Wasö yabîł. God nîñöb yad kalöp mîdmagö lîbin.

12 Pen mani nan kale gau udagmîdin u hainö u rö nöp gi nîbö, nîbi bî manö piral hag ajpal gau, hon Pol nîp rö adîp adîp mîdpun a göm hagöl rö lagnab. 13 Kale hön adö u Krai manö ud arep bî rö löm, Krai wög gabun a gi pal u pen Krai manö ud arep bî mîdagpal. Manö piral ud arep bî mîdpal. 14 Pen ñin rîmnap Seden nîpe ke, God ejol mailö aij nîpe ap rö halu löm auöp. 15 Seden anîg göp u, bî nîp wög gi pal gau, bî wög aij göm gi aij gi pal rö halu löm auaiöl, hon gasi kub nîñagun. Pen hainö gau nîñön nîñön gi naböl gau pen udnaböl.

Pol God wög göl gi marö uda

16 Yad kauyaņ hagabin, kale rîmnap yîp bî hauł a gi mim gasi u nîñagmim. Pen yîp bî hauł a gi mim nîñeinabim u, yîp arö gi pe, bî hauł gau hib kale ke haglö adö aröp rö yad u rö nöp manö rîmnap hagnabin. 17 Hib yad ke hagnig gabin u, Bî Kub gö anîg gagnabin; bî hauł alö hib kale ke haglö adö aröp rö gi nîñig gabin. 18 Pen nîbi bî iru nöp rîmnap gasi ke nîñöm, hib kale ke haglö adö aröp rö u, yad u rö nöp gi nabin. 19 Kale gasi nîñ aij yabîł gi pin rö, bî hauł gau manö am haglö, kalöp iru gagöp. 20 Nîbi bî gau kalöp wög gi ñeb bî kale rö mo kale gau löm,

* 10:18: 1Ko 4:4 * 11:2: Ep 5:26-27 * 11:3: Jen 3:4,13 * 11:4: Gal 1:8-9 * 11:5: 1Ko 15:10; 2Ko 12:11 * 11:6: 1Ko 2:1,13 * 11:7: 1Ko 9:18 * 11:8: Plp 4:15-16; 2Ko 12:13

kalöp t+p gi damöm, halöwaſö göl gi, mulu maj m+gan kalöp paklö, kale manö midagöp. ²¹ Pen yad bi hain bi y+harin rö midem, anig gagpin u, yad nable göp.

Pen yad manö hauſ rö hagabin u, hib kale ke haglö adö aröp rö, unbö rö hagabin. * ²² Kale Hibru n+bi bi? Yad u rö nöp Hibru bi ap. Kale Isrel n+bi bi? Yad u rö nöp Isrel bi ap. Kale Ebrahim iſ ap? Yad u rö nöp Ebrahim iſ u midpin. ²³ Kale Krai n+p wög g+pal? Yad bi hauſ yabiſ rö, hib yad ke hagnö adö arab u pen yad wög klö gi gi, marö adö ke ke udpin rö, n+bi bi piral g+pal gau gagpal. Yip ñ+n iru nöp nag+ l+la. Yip ñ+n iru nöp miñu magö pakla. Yad ñ+n iru nöp um dam an lem aunö. N+bi bi gau anig unbö rö gagpal. * ²⁴ Juda kai ñ+n ke ke unbö mam+d u, nag+ udöm, yip ij iru yabiſ nöp pak gus göm ñ+n juöl ado gi da mam+d böſ dan pakla (39). * ²⁵ Rom kai u rö nöp ñ+n ke ke ñ+n m+hau n+gan yip ur udöm pakla. Ñ+n ap n+bi bi iru nöp yip kabö ju pakla. Ñ+g mag+ib kub ajainö, ñ+n ke ke m+hau n+gan ñ+g mag+ib u böſ nöp p+ral paka. Ñ+g mag+ib naj ga ñ+n an+ib gau, mañ ap nan ad+ſ bad ap ud sis+ lem, ñ+g solwara uſ adö laſ ap ran ap lug sis+ib göl gi midnö midnö, sidö wad amöm, sibön göm gi damöm, ram rua. * ²⁶ Yad pör nöp am+il ap+il gi ajm+idin. Pör ajpin gau, uſham yabiſ ajpin. Ñ+g aſ+i au jubin; nan si udep bi midpal an au ajpin; n+bi bi yad ke aka Juda n+bi bi wasö an gau gi ajem, uſham yabiſ ajpin; daun kub gau aka be gau aka ñ+g solwara an gau gi aramem, uſham yabiſ arbin; n+bi bi añ mam a g+pal u pen Krai n+bi bi n+pe midagpal an gau gi ajem, uſham yabiſ ajpin. * ²⁷ Yad wög goſtam gem, uhön hanem wasö, ñ+n iru nöp nan magö midagö, kiyö lö, ñ+g nan gö, waſij midagö, yigön göm göp. ²⁸ Pen marö adö ap

me, n+bi bi Krai lau adö midpal ram m+nöſ ke ke gau, mid aij g+pal aka gem, gas+ iru n+ſabin. ²⁹ Krai n+bi bi r+mnap lug paknig g+lö, klö yad ke u rö nöp lugnab rö u n+ſbin. Pen n+bi bi r+mnap kal+p t+p g+lö nan si nan naj g+lö, midmagö yad an dan ilön göp.

³⁰ Hib yad ke adö r+mnap hagnam u, yad bi klö midagöp u n+ſmim a gem manö an+bu hagnabin. ³¹ Bi Kub Jisap Nap God, pör nöp hib dap raneb God u, yad p+ral hagagabin u n+ſöb. ³² Yad Damaskas midainö, ki? Aredas bi n+pe Damaskas abad midmidöp u, yip nag+ lin a göm, polisman gau hagö, Damaskas adan ramö gau magöſhalö b+nöm r+k hakla. ³³ Anig g+la u pen mam hon r+mnap yip ud wad+ kub m+gan u löm, nag+ ad+köm, dam kabö waryö g+gabö g+la ajöſ pro m+gan u t+p gi yulö, am am m+nöſ yan amem, p+r+kem ke gau arnö. *

12

Pol naböſ n+ſa manö u hag ña

¹ Hib yad ke hagnö adö arnab u aij gagnab u pen Bi Kub u bi ap n+p gö naböſ n+ſa manö u hagnig gabin. ² M+ unbö siduſ böſ dan luga u, Krai bi n+pe ap n+ſbin u, God n+p dam ram m+nöſ aij kumi kabö adö laſ au ud ara. Pen bi an+bu hañ roman halö anig adö laſ ara aka, hañ roman arö göm ana nöp ara aka, n+ſagpin; God nöp n+ſöb. ³ Pen yad n+ſbin, bi an+bu — hañ roman halö aka ana nöp aka, n+ſagpin; God nöp n+ſöb — ⁴ God n+p dam ram m+nöſ aij kumi kabö adö laſ au ud ara. Pen an+ib laſ amöm, manö ke yabiſ n+ſa. Manö n+ſa an+bu, manö hagagep, n+bi bi hag ñeb rö wasö; manö ke yabiſ u n+ſa. ⁵ Bi ga an+bu yad klö gem hib n+pe nöp hagnö adö arnab u pen hib yad ke g+nö adö aragnab. Hib yad ke manö r+mnap hagnig gabin u, yad bi klö

* 11:21: Plp 3:5 * 11:23: Ap 16:23 * 11:24: Dud 25:3 * 11:25: Ap 16:22; 14:19 * 11:26: Ap 9:23; 14:5 * 11:33: Ap 9:23-25

mīdagöp rö nöp mīdpin manö anību nöp hagnabin. ⁶ Pen hib yad ke dap raneb manö rīmnap hagbnep yad bī hauḷ rö hagagbnep; nīñö nöp hagbnep. Pen anīg hagnö, nībi bī rīmnap yīp nīñöm, “Bī u bī aij ke mīdöp,” a gīblap u yīp aij gagböp. Yīp aij göp u, gīpin gīpin rö nīñöm aka manö hagpīn hagpīn rö nīñöm me, yad bī aigale bī rö mīdpin u ke nīñöl. ⁷ God yīp ud arö, nībi bī rīmnap nīñagla rö nīñnö anību, hib yad ke hagnö adö arnīm rö löp a göm, God yīp nan ilön ñeb ap ñöb. Nan anību Seden bī nīpe rö ap apöm, yīp kalī rö bīnīg ij bö mīdöp. * ⁸ Bī Kub u nīp ñīn mīhau nīgan hagbnep, yīp anīg gab rö gagnīm a gīnö u pen ⁹ yīp haga, “Ne ke nöp mīd aij gīmön rö lagöp u pen yad nībi bī klö mīdagöp gau kalīp mög nīñem klö yad ñīnö nīñöl gī kale aij nöp mīdeinaböl,” a ga. Anīg haga u me, hib yad ke hagnö adö arnab u aij gagöp; yīp aij göp u, yad klö mīdagöp bī ap rö mīdpin u hag mīdnö nīñöl gī, Krai yīp ud aij göl gī mīdainīm. * ¹⁰ Yad klö mīdagöp; yīp hag jubal; yad nan rīk döp; yīp gī naij gīpal; yad uḷham mīdpin. Pen Krai lau adö mīdpin rö, yīp aigöl aigöl gīnaböl u, mīñ mīñ nöp gīnabin. Pen yad ke klö mīdagöp u nīñ mīdeinabin u, God nīpe gö, klö nīpe udem klö göl gī mīdeinabin.

Pol Korid nībi bī gau kalīp mīdmagö la

¹¹ Yad bī hauḷ rö hagajīn. Pen kale nöp gajīm yad anīg gīpin. Yīp ud aij gīmīm, manö aij rīmnap hagbep u pen yīp arö gīmīm, bī rīmnap kalīp udpīm. Yad bī mīgan nībö bī ap rö mīdpin u pen Krai manö aij ud arep bī aij aij kale anīb gau bī kub yad bī pro gasī u nīñagpīn. * ¹² Yad kale aip mīdem, hon Krai manö aij ud arep bī gau gīpun rö nöp gī mīdainö. Kale nan gagep nan nīñagep gainö u nīñmīm, yad Krai manö aij ud arep

bī nīpe mīdpin u hadö nīñbīm. *

¹³ Anīb u, Krai nībi bī nīpe mīdpal mīgan rīmnap kalīp gīnö gīnö rö nöp kalöp u rö nöp gīnö u pen adö añī ap nöp ke gīnö. Adö anību me, nan yīp ram bī da gau, yīp ñīm a gem hagagnö. Pen kalöp gī naij rö gīnö u nīñmīm arö gīmīm. *

¹⁴ Kalöp nöd ñīn mīhöp am nīñnö; mīñī kauyañ u nīnīg gabin. Nan kalöp ap udnam a gem nagnabin; kalöp nīñnam a gem nīnabin. Nīme nap bī nan ud lī aij göm, ñī pai bī kale gau kalīp ñīmīdal. Pen ñī pai bī gau, nīme nap bī kalīp anīg gagmīdal. ¹⁵ Anīb u, gasī yad nīñbin u, kalöp nan a gem, mani nan yad gau magöñhalö yu haknabin aka wög gī dam dam Krai manö aij u hag ñī dam dam umnabin u, manö mīdagöp. Pen yad kalöp mīdmagö yabīḷ lībin u nīñnabīm u, yīp pen mīdmagö lagnabīm akañ ¹⁶ Pen kale hagnabīm, “Mani nan hon udagpan pen ne manö pīral hagö hon dui gīpun,” a gīnabīm. ¹⁷ Yad kalöp mam rīmnap yunö u, mani nan kalöp gau amgö amgö lī udnaböl a gem yunö akañ ¹⁸ Yad kalöp nan a gem Daidas nīp yuñ a gem, nīp hag nīñnö yau a ga nīñem mam hon ap halö nīpe aip yunö. Pen yad nīñbin Daidas nan kalöp rīmnap ḷīp gaga. Daidas yad gīpin adö u nöp göp; nīpe adö ap ke gagöp. *

¹⁹ Pen yad nīñhön gīnīg manö anībī kalī klīñ rīkajīn? Kale gasī nīñhön nīñbīm? Pol manö hagab u, hib nīpe ap lugagnīm a göm hagab a gīpīm ar? Pen adö anību hagagajīn wasö. God nīpe nīñ mīdö nīñöl gī, hon Krai nībi bī nīpe mīdun manö hagajūn. Añ mam aij yad kale klö gīmīm Krai nīp cīg aij gīmīm, a gun gasī nīñun hagajūn. ²⁰ Yad pīñīñ gīpin u, yad am kalöp nīñnabin ñīn u, kale gīpīm rö nīñnö, yīp aij gagnab. Anību rö, kale yīp nīñnabīm u, yad gīpin rö nīñbe, kalöp aij gagnab. Kale pen

* **12:7:** Job 2:6 * **12:9:** Plp 4:11-13 * **12:11:** 2Ko 11:5 * **12:12:** Ro 15:19 * **12:13:** 2Ko 11:9 * **12:18:** 2Ko 8:6,16-18

pen hagnim asik ke ke limim, nan kale gau hon nöp udun a gimim, añ mam rimnap niñbe mulu lugö, kalöp ke nöp aij ginim adö u nöp gasi niñmim, niñbi bi rimnap kalip manö naj hagnim, kalip manö udmim, hib kale ke dap ranmim, hałowato gimim, gimim rö linim u yad pinin ginin. ²¹ Pen yad pinin ginin u, yagol au kauyan amem niñnabin, kale rimnap gasi naj adö u niñmim, niñbi si bi si ginim u, niñhön ginig anig ginin a gimim arö gagmim, niñbi si bi si gi dammim, gasi naj niñmim gi dammim, hałowato göl gi nöp mideinabim. Ginabim anibu God niñjeb a gem, yad bi miganiñbö gau ap rö midem, nable gö niñjöl gi, kalöp nan a gem mitöñ göl gi mideinabin. *

13

¹ Yad nöd kalöp ñin mihöp am niñnö. Miñi pen kauyan niñnig gabin. God Manö u kalik klian riköm hagla, “Niñbi bi rimnap kalip manö kub hagnig gaböl u, niñbi bi mihöp aka mihau niñgan rö amgö kale ke niñ midlö niñjöl gi, gi naj gila u apöm waiö hagaiöl, niñjö rö linab,” a gila. * ² Ruö ñin yigwö an niñbö u kalöp am niñnem, niñbi bi nan si nan naj gi mideila gau hainö apem kalip hag ginabin a gem kalip hag aunö. Miñi kalöp aip midagpin pen kauyan manö nöd hagnö rö u nöp hagabin, yad am jakem, niñbi bi nöd nan si nan naj gi mideila gau abe, niñbi bi miñi nan si nan naj gabim gau abe, kalöp mög niñnabin. ³ Pen kale Pol Krai aip midöp aka wasö gi gasi niñnim u, niñ aij gimim. Krai nan rimnap ram minön an kale gau gö niñnabin, niñpe bi yiharin wasö; niñpe Bi klö ke niñbö. ⁴ Niñpe bi yiharin rö lö, niñ mab ba lan al pak lilö uma u pen God klö niñpe u gö, kauyan uraköm kamini midöp. Anib u rö, hon Krai aip midun bi yiharin rö midpun, pen

* 12:21: 2Ko 13:2 * 13:1: Mad 18:16; 1Di 5:19
2Ko 10:8

Krai kamini u hanip God klö niñpe u ñö, kalöp nan a gun wög ginabun. *

⁵ Pen kale Krai niñ niñ udun niñ cig ginin aka wasö gimim gasi amil apil gimim, Krai kalöp aip midöp u ke niñnabin. Aka pen gasi niñ dammim Krai kalöp aip midagöp a gimim u ke niñnabin. * ⁶ Pen yad gasi niñbin, hanip bi gasi niñ dammim me, Krai hon aip midöp u ke niñnabin. ⁷ Hon kalöp nan a gun, God niñ sabe gun hagabun, “Kalip abad midaimön, naj adö u gagöl,” a gabun. Pen God niñ sabe gabun anibu, kale mid aij giñpe hib hon ap rannim a gun, sabe gagabun. Hib hon lugnab u nan yiharin; kale gi aij nöp ginabim u nan kub.

⁸ Pen Krai manö aij u kub ginim adö u nöp gun; Krai manö aij u pro ginim adö u gagun. ⁹ Hanip aij göp u, hon niñbi bi klö midagöp rö lun, kale pen niñbi bi klö limim. Anib u, God niñ sabe ginin, “Kalip abad midaimön, nagis adö aij nöp göl,” a ginin. ¹⁰ Bi Kub niñpe yip wög hag la anibu, kalöp hagnö ap lug pakmim a göm hag laga; kalöp hagnö Krai manö aij u niñ ud aij gimim niñ cig aij gimim a göm yip hag la. Adö anibu nöp yad midlö kub gai i midem, kalöp nöd nöp köp anibi kalik klian rik yuabin. Kale manö yad anibi niñmim, hagabin rö gi mideinabim me, yad amjakem manö klö hagnig gasi niñbin u arö ginabin. *

¹¹ Añ mam bi. Miñi manö hag junig gem, “Kale midaim” a gabin. Köp kalik klian rikabin anibi aunab u niñmim, hon nan aij adö u nöp gun a gimim klö nöp anig göl gi midaimim, manö kalik klian rikabin i udmim, manö hag adö añi limim, agamij mid aij gimim. Anig giñpe me, God niñbi bi midmagö löm ud aij göp u, kale aip nöp mideinab. ¹² Kale Bi Kub niñ niñ udpim rö, pen pen hag wihai udöl gi, alaun bom halumim. ¹³ Krai niñbi bi aui

* 13:4: Plp 2:7-8 * 13:5: 1Ko 11:28 * 13:10:

mɪdɪpəl mɑgøŋhəlø, kaløp aň mam
gau “Mɪdpim?” a gɪpəl.

¹⁴ Bɪ Kub Jisas Kraɪs kaløp
mɑgøŋhəlø mög nɪŋøm ud aɪj
gøl gɪ mɪdɑɪnɪm; God nɪpe
kaløp mɑgøŋhəlø mɪdmɑgø löł gɪ
mɪdɑɪnɪm; Ana U† nɪpe kaløp
mɑgøŋhəlø a† bɑ göł gɪ mɪdɑɪnɪm.

Galesia Pol Galesia nibi bi kalip köp kali kliñ rika

¹ Yad Pol, bi Jisas manö ud arep ap midpin. Pen wög gipin anibu, nibi bi rimnap haglö aka gasi yad ke niñem gagpin; Jisas Kraiss abe, Nap nip gö uraka u abe, kale apil mihau nöp haglö gipin.

² Hon añ mam Kraiss pig midpun gai i, kalöp añ mam Kraiss lau adö Galesia Propins midpim gau, “Kale midpim?” a gabun.

³ Bap God abe, Bi Kub hon Jisas Kraiss abe, kalöp mög niñmil abad midlö mid aij gimim. ⁴ Hon nan si nan naj göl gi midaino pen Bi Kub hon Jisas Kraiss, Bap hon God haga manö u udöm, nan si nan naj gipun gau pri u hik gi yunam, a göm, hanip nan a göm ilön udöm uma. Uma u, nibi bi nan si nan naj gimidal an gau midaino, hanip ud kamij yunig uma. * ⁵ Anib u, God Bap hon hib nipe u pör pör nöp hagno adö arnim. Anib unbö rö aij.

Jisas hanip nan a göm uma manö aij anibu nöp niñ udun

⁶ Yad gasi iru yabit niñbin. God kalöp mög niñöm, Jisas nip hagö, kalöp a göm uma u pen yijid nöp God nip arö gimim, manö aij nipe u arö gimim, manö hain nibö ke daubal rimnap, manö i manö aij, a gimim, niñ udnig gabim. ⁷ Manö anibu, Kraiss manö aij u wasö; yiharij nibi bi rimnap apöm, manö piral ke nibö rimnap kalöp haglö, kale dui gimim, “Manö anibu niñun aka?” gimim gasi u niñabim. * ⁸ Kraiss manö aij kalöp nöd hag ñino u, manö niñö yabit u hag ñino. Pen hon ke aka ejol kumi kabö adö lan nibö ap apöm, manö ke nibö manö piral rimnap kalöp hag ñinab u, God

bi anibu hagö mab ke pör inab u aram pör pör nöp au midnab u aij. * ⁹ Manö anibu kalöp kauyan hagabin. Bi ap apöm, manö aij nöd niñ udpe u ba gau löm, manö ke nibö manö piral rimnap kalöp hag ñinab u, God bi anibu hagö mab ke pör inab u aram pör pör nöp au midnab u aij.

¹⁰ Manö hagabin anibi, nibi bi gau hib yad u haglö adö aran, a gem, hagabin. God yip niñöm ñiñi linim a gem hagabin. Yad nibi bi gau kalip wañ wañ göl gi hagabin. Ai ginig: yad anig gem wañ wañ göl gi hagbnep u, Kraiss wög gi ñeb bi nipe ap midagbnep. *

God nöp hagö Pol wög nipe gimidöp

¹¹ Añ mam bi. Yad kalöp niñö hagabin. Manö aij kalöp nöd hag ñino u, nibi bi manö hagal rö wasö. * ¹² Manö anibu, bi ap hagö niñagnö; manö anibu bi ap yip hag ñö udagnö. Jisas Kraiss nipe ke nöp yip waiö hag ñö niñö.

¹³ Pen nöd yad Juda nibi bi gasi niñmidal rö gasi niñmidin u, kale niñbin. God nibi bi nipe gau böñ nöp umlan, a gem, kalip gi naj yabit gimidin. * ¹⁴ Bac bi manö u niñ udem, kto yabit gimidin; bi Juda yad aip adip adip kub gino gau, kale gimidal rö wasö, yad añi Juda lo manö niñ aij yabit gem, bac bi hagdidal rö kto gem gimidin. *

¹⁵ Pen ami yip yag dauaga ñin u, God yip mög niñöm ud wög gi ñeb bi nipe ap hag la. Hainö kub ginö, God nipe ke aij ga ñin u nöp, * ¹⁶ Niñ yad Jisas Pol nip yamnö, niñ aij göm, Juda nibi bi wasö gau kalip manö aij yad u hag ñi aij ginab, a göm, Niñ nipe yip yamö, niñ aij ginö. Anig gö, Jisas manö u aigege rö midöp, a gem, nibi bi rimnap hag niñagnö. ¹⁷ Pen Jisas nöd hag lö manö aij ud arep bi nipe mideila gau kalip niñnam, a gem, Jerusalem aragnö.

* 1:4: Gal 2:20 * 1:7: Ap 15:1,24 * 1:8: 1Ko 16:22 * 1:10: 1De 2:4 * 1:11: Mad 16:17

* 1:13: Ap 8:3 * 1:14: Ap 22:3 * 1:15: Ais 49:1; Gal 2:7

Yihariŋ ram m+nöŋ mlö kub Arebia am midem, ado g+ apem, daun kub Damaskas midmidin. ¹⁸ M+ m+hau n+gan inö, Pida Jerusalem mideia u n+ŋnig amem, nipe aip ñ+n iru midagainö; yihariŋ ñ+n unbö aj+p böŋ daŋ midainö. * ¹⁹ Pen yad b+ Jisas manö ud arep r+mnap halö n+ŋagnö; Pida aip Jisas n+mmam Jems aip kal+p nöŋ n+ŋnö. ²⁰ Manö kal+ kñ+n r+kabin an+bi, God n+ŋ midöp u, kalöp n+ŋö yab+ hagabin.

²¹ Pen yad hainö Siria Propins amem, Silisia Propins amem, g+nö. * ²² Nöd ñ+n an+bu, n+bi b+ Kraiss lau adö Judia ram m+nöŋ pro ke ke mideila gau amgö magö kale u y+p n+ŋagla u ²³ pen n+bi b+ r+mnap manö yad u yag damöm hagla, “B+ Jisas manö aij n+pe u hag juöm, han+p g+ naj göm g+midöp b+ u, m+ñi Jisas manö aij u n+bi b+ gau kal+p hag ñ+ ajab,” a g+lö ²⁴ n+ŋöm God hib n+pe u haglö adö armidöp.

2

Pol Kraiss manö aij ud arep b+ r+mnap aip magum göm, manö hag j+m ñ+la

¹ Pen mid damem, m+ in unbö s+duŋ böŋ daŋ lugö, mam Banabas hol b+ m+hau, Daidas n+p ut g+ Jerusalem arno. * ² God y+p waiö hagö Jerusalem arno. Amun, n+bi b+ Jisas n+p n+ŋ udla b+ kub rö midmidal gau aip am m+gan ap b+gun, kale n+hön rö hagöl, a gem, Juda n+bi b+ wasö gau kal+p manö aij n+hön rö hagnid+in manö an+bu kal+p hag yamnö. Wög nöŋ g+nö u abe wög hainö g+nam u abe lug pakagn+m a gem, manö an+bu kal+p hag aij g+nö.

³ B+ yad Daidas n+pe Grik n+bö u pen n+p hañ r+ib g+ dö g+nab a göm hagagla. ⁴ Pen b+ r+mnap pir alöm, Kraiss Jisas b+ n+pe rö löm, agam+j apöm hon aip ut g+ mideila. Pen hon Kraiss Jisas n+p c+g midun, Juda

lo manö ke ke adö u gagun, mid aij g+midun rö, kale n+ŋlö, hibur kale naj ga. Juda lo manö ke ke adö u g+lan, a göm, apöm manö piral an+bu hagla. * ⁵ Pen Kraiss manö aij u manö n+ŋö nöŋ midn+m, n+ŋöm kale manö n+ŋö an+bu nöŋ n+ŋ udmim, a gun, manö piral hagla an+bu udagno.

⁶ Pen n+bi b+ Jisas n+p n+ŋ udla b+ kub rö midmidal gau kale y+p manö r+mnap hagagla. B+ kub rö hagabin pen kale b+ kub aka b+ pro u y+p nan yihariŋ rö löp. God n+pe b+ kub ud aij g+nam b+ pro ud aij gagnam a göm gas+ an+bu rö n+ŋagöp. ⁷ Pen kale n+ŋla, God n+pe Pida abe y+p abe manö aij n+pe hag ñ+ ajep wög an+bu hag la. God Pida n+p hag lö, hañ r+ib g+ dö g+pal n+bi b+ gau kal+p hag ñ+ ajmidöp rö u, y+p u rö nöŋ hag lö, hañ r+ib g+ dö gagpal n+bi b+ gau kal+p hag ñ+ ajmidin. * ⁸ An+bu u n+ŋöm me hagla, “God Pida n+p klö n+pe ñöm abad midö n+ŋöl g+, n+pe am hañ r+ib g+ dö g+pal n+bi b+ gau kal+p Kraiss manö aij ud arep b+ midöp rö, Pol n+p u rö nöŋ klö n+pe ñöm abad midö n+ŋöl g+, n+pe am hañ r+ib g+ dö gagpal n+bi b+ gau kal+p Kraiss manö aij ud arep b+ midöp,” a g+la. ⁹ Jems, Pida, Jon kal+p b+ kub a g+pal b+ gau, God y+p wög an+bu ña n+ŋla u me, wög hon adö añ+ g+pun, a göm, Banabas hal+p b+ m+hau ñ+magö pakla. An+g göl hon manö hag adö añ+ lino n+ŋöm kale hagla, “Banabas Pol b+ m+hau ammil Juda n+bi b+ wasö gau kal+p Kraiss manö aij u hag ñ+mil, hon am hañ r+ib g+ dö g+pal n+bi b+ gau kal+p Kraiss manö aij u hag ñun,” a g+la. ¹⁰ Pen kale manö añ+ ap hagöm hagla, “Ammil ram m+nöŋ an+b gau ajmil, n+bi b+ Jisas n+p n+ŋ udpal gau kal+p hagaimil, n+bi b+ mög gep rö Jerusalem i midpal gau kal+p hauŋ gagöl; kal+p mani r+mnap yuöl,” a g+la. Manö hagla an+bu, y+p aij ga adö u nöŋ hagla. *

Pol Pida n+p hag ga

* **1:18:** Ap 9:26 * **1:21:** Ap 9:30 * **2:1:** Ap 15:2 * **2:4:** Gal 1:7; 5:1,13 * **2:7:** Ap 22:21

* **2:10:** Ap 11:29-30

11 Pen hainö Pida daun kub Adiok apöm, adö unbö ke gö, gî aij gagöp, a gem, nîp waiö hag gîno. 12 Nîhön gîning: nîpe nöd Juda nîbi bî wasö aŋ gau mîdöm, nîbi bî Jisas nîp nîŋ udla gau aip nan jîm ñöl ñîŋmîdöp. Pen hainö Jems bî nîpe rîmnap Jerusalem nîbö aula. Jems bî gau yîp hagnaböl, “Bî hañ rîb gî dö gagpal gau aip nîhön gîning nan ñîŋabön,” a gînaböl, a göm, pîñîŋ göm, hainö Juda nîbi bî wasö gau aip nan ñîŋaga. * 13 Anîg gö, Juda nîbi bî nöd ju am ram mînönŋ anîb gau mîdeila gau, pîral ga anîbu nîŋöm, u rö nöp gîla. Pen mam Banabas u rö nöp nîŋöm, kale gîla adö anîbu hain ga.

14 Pen Jisas manö aij u anîg arö geila u nîŋem, nîbi bî gau magöŋhalö nîŋmîdlö nîŋöl gî, yad Pida nîp hagnö, “Ne bî Juda nîbö u pen Juda nîbi bî wasö gau rö mîdmîdan. Pen mîñî nîhön gîning ke asîk lîmön, Juda nîbi bî wasö gau kalîp, hon Juda nîbi bî gîpun gîpun rö gîmîm, a gîmön, hagabön?” ö gîno.

15 Ami bapî hanîp yag daula u, Juda nîbi bî yag daula. Hanîp Juda nîbi bî wasö gau rö yag dauagla. 16 Pen hon Juda nîbi bî nîŋbun, nîbi bî lo manö adö u gîlö arö, God nîŋöm, nîbi bî kamîŋ aij yad a göm hagagnab. Nîbi bî gau Jisas Kraîs hanîp a göm uma, a göm, nîp nîŋ udpal nîbi bî gau nöp me, God nîŋöm, nîbi bî kamîŋ aij yad, a gînab. Hon u rö nöp lo manö adö u gîno arö, God nîŋö nîbi bî kamîŋ aij nîpe mîdagpun. Kraîs Jisas hanîp a göm uma, a gun, nîp nîŋ udno nîŋöl gî, God nîŋö nîbi bî kamîŋ aij nîpe gau mîdpun. *

17 Gasî hon nîŋbun u, Kraîs manö aij u nîŋ udno, Kraîs hanîp ud nîpe ke aip ud jîm ñî lînab u me, God nîpe hanîp nîbi bî kamîŋ aij yad a gînab. Pen Kraîs manö aij u nîŋun, hon nîbi bî magöŋhalö nan si nan naij gîpun u waiö nîŋbun. Hon Juda

nîbi bî nîŋbun, Juda nîbi bî wasö gau nîbi bî nan si nan naij gep mîdpal rö, hon ke u rö nöp mîdpun. Anîg göp u, nîbi bî rîmnap hagnaböl, Kraîs nan si nan naij gep nagî u gî pîdön lînab a gînaböl. Pen wasö yabî. 18 Hon urî nîŋbun, Juda lo manö ke ke hagöp rö gîno, God wö ralöm hanîp nîbi bî kamîŋ aij nîpe mîdpîm a gagnab. Hon urî nîŋbun manö anîbu manö pîral alep. Pen yad manö pîral manö nöd nîbö anîbu kauyaŋ nîbi bî gau manö nîŋö rö hag ñînabin u, yad nan si nan naij gînabin. 19 Lo manö yîp al pak la nîŋöm urî yad wîp he rö mîdem lo manö u nîŋagpî. Pen urî yad God nîp aij gînîm adö u nöp gînam. Kraîs mab ba laŋ al pak lîla u, yîp Kraîs aip al pak lîlö umnö. 20 God Ñî nîpe yîp mög nîŋöm uma u, yad nîp cîg gem me, nîpe uma u, yad aip umlo. Anîb u, nîp cîg gem, nöd mîdmîdin rö mîdagpî. Kraîs yad aŋ daŋ kamîŋ mîdöp. Mîñî kamîŋ yabî mîdem, nîp gasî nîŋöl gî, yîp gasî ñöb adö u nöp gîpî. * 21 God nîpe nîbi bî gau kalîp mög nîŋöm rau adog uda manö aij u hag juagnabin. Nîbi bî gau lo manö ke ke adö u gîlö arö, God nîŋöm, nîbi bî kamîŋ aij yad, a gîböp u, Kraîs hanîp uma u yîharîŋ umböp.

3

Nan kîñ aij gîmîdal rö wasö; Jisas nîp cîg gun me, God aip jîm ñîl mîdeinabun

1 Galesia nîbi bî, kale gasî aij mîdagöp. Bî an gö kalöp hauŋ halö löp. Hon Jisas Kraîs nîp mab ba laŋ al rîbîk lîla manö aij u hag ñî aij gîno nîŋbe. 2 Pen yad kalöp manö aŋî ap hag nîŋabin. Kale nöd nîhön nîhön gaibe, God nîpe Ana nîpe u kalöp ñaŋ Kale lo manö hagöp rö gîpe, God nîpe Ana nîpe u kalöp yua aka kale manö aij hag ñîno u nîŋ udpe, God nîpe Ana nîpe u kalöp yuaŋ 3 God Ana u nîp udmîm me, nîbi bî kamîŋ

* 2:12: Ap 11:3 * 2:16: Ap 15:10-11; Ro 3:20-28; Gal 3:11 * 2:20: Gal 1:4

aij nipe midpim u pen miñi hauł alö, klö hon ke gun, mid aij ginabun, a gimim, niñbim aka? ⁴ Nöd Krai nipe niñ udpe, kalöp gi naij yabił gila ñin u, nipe arö gagpe. Pen miñi niñhön ginig, lo manö ap haglö, manö kale anibu udmim, Krai nipe arö ginig gabim? ⁵ Yip hagpe niñin. Kale lo manö hagöp rö gipe, God nipe Ana nipe u kalöp yuöm nan gagep rö an kale gau göp aka kale Krai manö aij niñmim niñ udpe, God nipe Ana nipe u kalöp ñöm nan gagep rö an kale gau göp?

⁶ Pen Ebrahim nipe gasi niñmim. God Manö u kalı kñiñ riköm hagla, “Ebrahim God manö haga u niñ uda niñöm God nipe, bi kamij aij yad, a ga,” a gila. *

⁷ Anib u, niñim. Niñi bi God Manö hagöp u niñöm, “Niñö hagöp,” a göm niñ udpal gau, Ebrahim ridik nipe midpal. ⁸ God Manö hadame gau haga, Juda niñi bi wasö gau, God manö hagöp u niñ udlö, God kalıp niñi bi kamij aij yad a ginab, a ga. Adö anibu nöp, God Manö hadame nöp Krai manö aij u Ebrahim nipe haga, “Ne midpan u me, God nipe niñi bi gau magöñhalö nan aij ñinab,” a ga. ⁹ Ebrahim God manö haga u niñ udö, God nipe ud aij ga rö, niñi bi God Manö hagöp u niñöm, niñö hagöp a göm niñ udpal gau, kalıp u rö nöp ud aij ginab.

¹⁰ Pen niñi bi lo manö adö u nöp niñun gino, God hanıp udnab, a gıpal niñi bi gau, ilön kub yabił udnaböl. Niñhön ginig: God Manö u kalı kñiñ riköm hagla, “Niñi bi an, God lo manö kalı kñiñ rikla rikla rö magöñhalö hain gagnab u, ilön kub udnab,” a gila. *

¹¹ Pen manö ap God Manö kalı kñiñ riköm hagla, “Niñi bi yip niñ udpal gau nöp me, niñi bi kamij aij yad midöm, kamij mideinaböl,” a gila. Anib u niñbun, niñi bi lo manö adö u nöp niñöm gılo arnab gau, God

niñi bi kamij aij yad, a göm, kalıp udagnab. * ¹² Pen lo manö hagöp rö gep u ke, Krai manö aij u niñ udep u ke. Niñi bi lo manö hagöp rö klö hon ke ginabun a ginaböl u, dui ginaböl. God Manö kalı kñiñ riköm hagla, “Bi lo manö ke ke magöñhalö hain ginab bi anibu me kamij arnab,” a gila. ¹³ Hon God lo manö adö u gi wasö niñun, ilön kub udnig gino u pen Krai ilön kub anibu udöm hanıp rau adog uda. God Manö kalı kñiñ riköm hagla, “Mab ba lan al pak lılo umnaböl bi gau, God nipe ke pen ñö, ilön udnaböl,” a gila. * ¹⁴ Pen Krai hanıp rau adog uda u, God Ebrahim nipe manö aij haga u, Krai Jisas gö Juda niñi bi wasö gau nan aij anibu udöl a göm, anig ga. Juda niñi bi wasö gau manö aij anibu niñ udlö, God nipe Ana nipe hanıp Krai niñi bi nipe niñig ga.

Lo manö u ke; God ginabin a göm hag la manö u ke

¹⁵ Añ mam bi. Yad kalöp manö ap hagnam. Bi rimnap manö hag adö añi löm, hagnaböl rö nöp ginaböl. Bi ap apöm manö rib riköm hałöwałö gagnab. ¹⁶ God nipe Ebrahim aip ñi nipe aip manö niñö hag lep hagöm haga u, God Manö anibu kalı kñiñ riköm, “Ñi gau aip,” kalı kñiñ rikagla; “Ñi ne u aip,” kalı kñiñ rikla. Ñi añi hagla anibu, Krai nipe nöp hagla. *

¹⁷ Pen yad hagabin u, God Ebrahim nipe ginabin a göm hag la manö u, mi iru nöp (430) mid damöm, hainö God lo manö u ña. Lo manö hainö ña anibu, aige göl göm manö niñö hag lep nöd haga u nan yiharij rö lik gi yu ke gau yunab? Anig gagnab.

* ¹⁸ Pen niñi bi lo manö hain gılo God nan aij niñböp u, God nöd anig ginabin a ga manö u gasi niñöl gi midöm nan aij ñagböp. Pen God nipe Ebrahim nipe nöd haga manö anibu nöp gasi niñöl gi midöm, nipe ke Ebrahim nipe haga rö nöp ga. *

* 3:6: Jen 12:3; Ro 4:3,16 * 3:10: Dud 27:26

* 3:16: Jen 12:9

* 3:17: Eks 12:40

* 3:18: Ro 4:14

* 3:11: Gal 2:16

* 3:13: Ro 8:3; Dud 21:23

19 Pen kale hagnabim, “God Ebrahim nîp nan aij haga u yîharîŋ ñöb u rö, God nîpe nîhön gîniŋ lo manö ña?” ö gînabim. Pen God nöd yabîŋ Ebrahim nîp manö haga; hainö yabîŋ ñî haga u aua. Pen ñîŋ aŋ au nîbi bî nan si nan naij ke ke gîmîdal rö, kale naij gîmîdal u nîŋöl a göm, God kalîp lo manö ña. Pen lo manö u, God ejol gau nöp dap bî ap nîp ñeila, nîpe pen dam nîbi bî gau kalîp hag ña. * 20 Pen Ebrahim ñî nîpe gînab manö haga anîbu manö kub yabîŋ u me, God nîpe ke apöm Ebrahim nîp haga.

Lo manö u hanîp gasî rîmîd ukab

21 Kale gasî ap nîŋmim hagnabim, “God hanîp manö mîhöp haga. Pen lo manö haga anîbu, yad gînabin a göm manö nîŋö hag la manö anîbu aip adîp adîp mîdagöp,” a gînabim. “Manö anîb mîhau ke ke mîdöp,” a gînabim. Pen manö ke ke wasö. God nîbi bî kamîŋ mîdep lo manö ap hagaiböp, hon lo adö anîbu nöp nîŋun gîno, God nîpe nîŋöm hanîp nîbi bî kamîŋ aij nîpe a gîböp. Pen lo anîbu rö ap hagaga. * 22 God Manö kalî kîîŋ rîkla rö nöp mîdöp. Nîbi bî ram mînöŋ gau magöŋhalö nan si nan naij adö u gîlö gîlö, gac anîbu kalîp wam wam gö, ke kamîŋ aröl rö lagöp. Pen nîbi bî Jisas Kraîs nîp nîŋ udnaböl gau, God gînabin a göm hag la rö, nan aij haga anîbu kalîp ñî nab.

23 Pen Kraîs auaga ñîŋ u, nîp nîŋ udagno u me, lo manö hanîp bî nagîman waryö raul aŋ yaŋ mîdpal rö u, gî gîgabö ga. * 24 Hanîp gîgabö göm, gasî rîmîd uk damöm, gasî ñö nîŋöl gî mîdno, Kraîs auö, manö aij nîpe u nîŋ udno, God hanîp nîbi bî kamîŋ aij nîpe a göp. * 25 Kraîs manö aij u nîŋ udpun u me, uri lo manö hanîp gasî rîmîd uk dam gagöp. 26 Kale Kraîs Jisas nîp nîŋ udpim u me, kale magöŋhalö God

ñî pai nîpe mîdpim. * 27 Kale ñîŋ pakmim Kraîs nîp cîg gîpim u me, ke hain nîbö Kraîs nîpe ke rö halu lîbim. * 28 Anîb u, Juda îŋ u ke, Grik îŋ u ke mîdagpim; nîbi bî nagî wög gîpim gau ke, nîbi bî gasî kale ke nîŋmim gîpim gau ke mîdagpim; nîbi îŋ u ke, bî îŋ u ke mîdagpim; kale Kraîs Jisas nîbi bî nîpe mîdpim rö, îŋ aîŋ yabîŋ mîdpim. *

29 Kale nîbi bî Kraîs lau adö mîdpim u, kale Ebrahim nîbi bî îŋ nîpe mîdpim nîŋöm God Ebrahim nîp gînabin a göm haga u, kalöp u rö nöp gînab. *

4

Kraîs nöp gö God ñî pai nîpe mîdpun

1 Manö yad hagabin u anîg göl mîdöp: nîbi bî gau umlö, nan kale gau ñî pai kale gau kalîp hag lîbal. Anîb u, ñî pai anîb gau nan iru mîdöp u pen kale ñî pai pro mîdpal rö, kale nîbi bî nagî wög gîpal rö nöp mîdpal. 2 Pen nîbi bî ñî pai anîb gau kalîp abad mîdpal gau, anîg anîg gîmim, a göm, hag damöm, mani nan kale gau abad mîdlö mîdlö, nap hag la ñîŋ u nöp, nan kale anîb gau ud-pal. 3 Pen anîb unbö rö nöp, hon ñî pai pro rö mîdun gasî nîŋ aij gagun, kîjaki, wîp haji, nan nîhön nîhön gau manö nîhön hagla u udun, kalîp nîbi bî nagî wög gep rö mîdmîdun. *

4 Pen God hag la ñîŋ u hadö aua u me, God Ñî nîpe u nîp yuö, Juda nîbi ap Ñî anîbu nîp yag daua. Yag dauö, nîpe Juda lo manö adö u nîŋöm, mîd damöm, * 5 Juda nîbi bî lo manö nîŋbal gau rau adog uda. Kalîp rau adog uda u, hon God ñî pai nîpe yabîŋ rö mîdeinabun a göm ga. 6 Kale ñî pai nîpe yabîŋ mîdpim rö, God nîpe Ñî nîpe Ana nîpe u yuö, Ana u apöm hanîp aŋ ba göp u me, God nîp

* 3:19: Ro 5:20; Ap 7:38 * 3:21: Ro 8:2-4 * 3:23: Gal 4:3 * 3:24: Ro 10:4 * 3:26: Jon 1:12 * 3:27: Ro 6:3 * 3:28: Ro 10:12 * 3:29: Ro 4:13 * 4:3: Kol 2:20 * 4:4: Jon 1:14; Ro 1:3 * 4:6: Jisas Arameik manö hagnîdöp. “Aba” a ga manö magö anîbu îŋ u “Bapi.” * 4:6: Ro 8:15-17

“Aba,* Bapi,” a gipun. * 7 Anib u, kale nibi bi, Seden nip nibi bi nagit wög gep rö midmidim gau, miñi God ñi pai nipe midpim u me, God ñi pai nipe kalip manö niñö hag lep hagöm, “Kalöp nan aij gau ñinabin,” a ga manö u, manö kale yabit.

Pol Galesia nibi bi, “Kalöp gasi iru niñabin,” a ga

8 Pen nöd God nip niñ udagmidim ñin u, kale nibi bi nagit wög gep rö midmim, nan piral gau sabe göl gi, piñiñ göl gi, gi mid dammim, mid aij gagmidim. 9 Pen miñi God nip niñ udpim. Pen kale nip niñmim udagpe; nipe nöp kalöp niñöm uda. Pen niñön ginig kale ado gi ammim, nöd gi naj gimdim rö kauyan ginig gabim? Gabim anibu, kauyan nibi bi nagit wög gep gau rö uñham midun, a gimim, gabim aka? 10 Pör ñin kub a gipal u nöp niñmim, rakin kub a gipal u nöp niñmim, sidö kub a gipal u nöp niñmim, mi kub a gipal u nöp niñmim gipim. Anig gimim, gi naj gipim. * 11 Anib u, yad manö aij kalöp hag ñinö niñbe u, miñi arö ginig gabim rö löp a gem, kalöp gasi iru niñabin.

12 Añ mam bi. Yad kalöp mög niñem hagabin! Yad nöd Juda lo manö niñmidin rö arö gem, kale yiharñ midmidim rö midpin u, kale u rö nöp lo manö anibu arö gimim, yad midpin rö midmim. Nöd kale yip gi naj gagpe. 13 Kale niñbim, nöd yip nan ga u me, am ram minön kale u midem, kalöp manö aij u hag ñinö. 14 Yad nan gaia u, kale uñham midaipe pen yip iru niñmim, arö gagpe; God ejol ap aka Krai Jisas nip ke ud aij gibep rö u, yip unbö rö nöp ud aij gipe me. 15 Kale nöd miñ miñ yabit gimim yip ud aij gimim, mög niñmim, amgö magö kale gau ud ju yip ñeb rö liböp, hañwañ ud ju ñibep. 16 Pen miñi yip niñön ginig arö gipim? Manö niñö hagnö adö

u niñmim mulu lugö yip iru niñbim aka?

17 Nibi bi kalöp rimid ukpal gau, kale gasi naj niñöm anig gipal. Pol bi gau arö gimim, manö hon hagpun u nöp hain gimim a göm anig gipal. 18 Nibi bi kñö göm kalöp gi aij ginaböl u aij. Pen kale pör nöp anig göl. Yad kale aip mideinabin ñin u abe, miñö gau mideinabin ñin u abe kalöp gasi niñöm gi aij ginaböl u aij. Pen yad miñö gau mideinabin ñin u kalöp piral gipal u, aij gagöp.

19 Pen ñi pai midmagö yad gau. Nöd, “Krais manö aij u hag ñinö, niñ udlö, Krai kalip an dan mideian,” a gem, kalöp hag ñi aij gimidin u, nibi gau ñi pai yag daunig gilo, ilön kub göp rö u, yip ga. Pen miñi kauyan Krai kalöp an dan mideian a gem, kalöp hag ñi aij gabin u, nibi ñi pai yag daunig gilo, ilön göp rö u, yip kauyan gab. 20 Yad kale aip midainep u, manö mai udem hagnam, a gem, niñbep u pen miñö gai i midpin u me, yad kalöp gasi iru niñö, gasi yad rikö auub.

21 Pen kale lo manö nöp niñun, a gipim gau, lo manö rimnap niñagmim rö löp. 22 Manö anibu kalik kñiñ riköm hagla, “Ebrahim ñi miñöp yag daua. Ñi nipe ap, nibi praj ap Ebrahim nibin u nip nagit wög gimidöp nibi u nip udöm yag daua; ñi nipe ap, nibin nipe yabit u aip yag daua,” a gila. * 23 Nibin nagit wög gimidöp ñi yag daua u, ñi pai yag daubal rö nöp yag daua; pen nibin nöd u, ñi pai wem midöm, God Ebrahim nip ñi ap yag daunabön a göm manö hag la rö, ñi ap yag daua. *

24 Aiud adö anibu rö, manö rimnap ba gau midöp. Nibi miñöp, manö niñö hag lep miñöp. Manö niñö hag lep ap Sainai Dum niñbö apöm, ñi pai yag dauö kale nagit wög göl gi nöp mideinaböl; Hega me u. 25 Nibi Hega nipe Sainai Dum ram minön Arabia au rö me. Nipe

* 4:10: Ro 14:5; Kol 2:16 * 4:22: Jen 16:15; 21:2 * 4:23: Ro 9:7-9

daun kub Jerusalem miñi midöp u rö midöp. Niñhön giñig: Jerusalem abe ñi pai nipe abe nagí wög gipal. ²⁶ Pen Jerusalem kumi kabö adö lañ midöp au, niñbi bi wög göm aragnaböl. Ram minöñ anibu ami hon. *

²⁷ Hadame nöp kimap ap God Manö kali kliñ riköm hagla, “Niñbi ñi pai wem ñi pai yag dauagöp u,

miñ miñ yabiñ ginab.

Niñbi ñi pai daunig göm niñagöp u, aij gö niñöl gi, ñiñi lñab.

Niñbi ñi pai wem u,

iñ nipe kub midniñ gaböl;

pen niñbi nugmul aip ajmidil u,

iñ nipe kub midagnaböl,” a gila.

*

²⁸ Añ mam bi. God nipe manö kñö niñö hag lö, Sera Aisak yag daua. Pen anib unbö rö nöp, God manö kñö niñö hag lö, kale ñi pai nipe midpim. Anib u, kale Aisak rö midpim. *

²⁹ Niñ anibu, Ebrahim ñi nipe niñbi bi ñi pai yag daubal rö nöp yag daua ñi u, uraköm, niñmam ado God Ana gö yag daua u niñ niñö, mulu lugö, gi naij ga. Anib u rö, miñi Juda niñbi bi lo manö niñbal gau, hanip niñbi bi Jisas niñ niñ udun gau u rö nöp gipal. *

³⁰ God Manö u kali kliñ riköm hagla, “Niñbi wög gi ñeb amil miñhau kalip hag yumön. Niñbi nagí wög gi ñeb ñi nipe u, niñbi kabö göl udmön ñi yag dauna u, nan nipe rimnap udagnab,” a gila.

³¹ Anib u, añ mam bi niñim! Hon niñbi nagí wög gi midöp ñi pai nipe rö midagpun; hon niñbi kabö göl nagí wög gagmidöp ñi pai nipe rö midpun.

5

Nagí midaino, Krai hanip rau adog uda u me, Juda lo manö gau lo hon wasö

¹ Krai hanip böñ nöp rau adog uda u, hainö Juda lo manö ap hanip manö kub hagagnim, a göm, hanip rau adog uda. Krai anig ga u gasi niñöl gi nöp midaimim; nöd Juda lo manö u bi kub kale rö lö, niñ niñbi bi nagí wög gep rö midmidim u, kauyan ado gi aragmim. ² Yad Pol kalöp manö hagabin i niñ aij gimim! Juda kai manö hon udmim a gipal gau kalip yau a gipe, hañ kalöp riñ gi dö geinaböl u, hainö Krai kalöp gi niñim rö lagnab. ³ Yad kalöp kauyan hag aij giñig gabin! Bi gau manö hon udmim a gipal gau kalip yau a gipe, hañ kalöp riñ gi dö geinaböl u, hainö kale Juda lo manö u magöñhalö udmim hain gimim. ⁴ Kale, “Juda lo manö hain gino arö, God hanip niñöm, ‘Niñbi bi kamñ aij yad,’ a ginab,” a gi gasi niñbim niñbi bi gau, Krai niñ arö gipim; niñbi bi nipe midagpim. Kale anig gimim niñbim rö, Krai kalöp mög niñöm udmim rö lagöp. ⁵ Pen God Ana hanip an dañ midöp niñbi bi gau, God hanip niñöm, “Niñbi bi kamñ aij yad,” a ginab niñ u abad midun aij gö niñöl gi, gasi halö midpun. ⁶ Niñbi bi Krai Jisas niñ cig midpal gau, hañ riñ gi dö göp aka riñ gi dö gagöp u nan yiñharñ. Nan kub añi nöp midöp: Krai niñ niñ udun, niñbi bi gau kalip midmagö lun. *

⁷ Kale nöd aj aij gi midim u pen miñi bi an kalöp adan binöm rikajip niñöm manö niñö u arö gipim? ⁸ God kalöp adan binöm rikajip niñöm manö niñö u arö gagpim. Nipe nöp me kalöp wiñ alab. ⁹ Niñbi bi gau nan yis a gal u manö ap hagöm hagpal, “Yis pro marap plaua rin kub yan halö lölö, yis anibu ke aram aram aram plaua anibu kub yabiñ rannab,” a gipal. * ¹⁰ Krai aip jim ñöl midpun u me, yad niñbin manö yad hagajin anibi kale ke anib unbö rö nöp niñnabim. Pen bi an nipe apöm manö piral hagö, kale gasi ap

* 4:26: Hib 12:22; Rep 21:2,10 * 4:27: Ais 54:1 * 4:28: Ro 9:7 * 4:29: Jen 21:9-10; Jon 8:35

* 5:6: 1Ko 7:19; Gal 6:15 * 5:9: 1Ko 5:6 * 5:10: Gal 1:7; 2Ko 11:15

ap n+ɲabim u, b+ an+bu manö kub n+ɲöm pen ilön udnab. *

¹¹ Pen añ mam b+ n+ɲim! Krais n+bi b+ n+ɲ udpal gau kal+p hañ r+ɓ g+ dö g+mim a g+ɓnep, b+ gau y+p g+ naij gagblap. Yad hañ r+ɓ g+ dö g+mim a g+ɓnep, Krais n+pe n+bi b+ gau a göm, mab ba laɲ uma manö aij an+bu n+ɲlö mulu lugagbö. ¹² Pen gasi yad, b+ manö piral haglö dui g+pim b+ an+ɓ gau kal+p ke böɲ nöp r+ɓ g+ dö g+ɲaböl u aij!

¹³ Pen añ mam b+. Krais han+p böɲ nöp rau adog uda u, hainö Juda lo manö ap han+p manö kub hagagn+m, a göm, han+p rau adog uda. Pen gasi an+bu n+ɲmim, gasi kale ke n+ɲmim, hałöwałö gagmim; n+bi b+ gau kal+p mög n+ɲmim, ud aij g+mim. * ¹⁴ God lo manö u magöɲhalö ud j+m ñöl, manö magö añ+ ap nöp m+ɲöp: “Kale ke m+ɲmagö l+ɓim rö, n+bi b+ r+ɲnap kal+p u rö nöp m+ɲmagö l+mim.” * ¹⁵ An+ɓ u, kale ke n+ɲ aij g+mim. Kaj kain gau g+pil rö mulu lugö, pen pen g+ɲabim u, magöɲhalö ap lug paknabim.

Gasi ke n+ɲbim adö u arö g+mim, God Ana u gasi ñ+nim rö g+mim

¹⁶ An+ɓ u, kalöp hagabin, God Ana gasi ñöb adö u nöp g+mim. An+g gein-abim me, gasi kale ke n+ɲmim, nan si nan naij g+m+ɲim adö u arö g+ɲabim. ¹⁷ Gasi an+ɓ m+ɲau, ap böɲ lap t+p g+ ud arnab, ap böɲ lap t+p g+ ud arnab u me, gun a g+ɲabim adö u g+mim rö lagnab. * ¹⁸ Pen God Ana kalöp gasi ñö n+ɲöl g+ g+pe arö, Juda lo manö gau lo kale wasö. ¹⁹ Pen n+bi b+ gasi kale ke n+ɲöm g+m+ɲal adö u, n+bi si b+ si göm, hałöwałö g+ ajöm, g+ naij yab+ göm; * ²⁰ nan y+har+ɲ gau sabe göm, kuj göm, aiön paköm; n+bi b+ gau kal+p mulu kal n+ɲöm, pen pen göm, nan kale gau yad rö m+ɲagöp a göm, hibur naij gö, yad ke b+ kub m+ɲnam a göm, pen pen hagöm, am ke ke as+ik m+ɲöm, ²¹ nan kale gau

yad rö m+ɲaiböp, a göm; ñ+g kłö ñ+nöm hauł alöm, nan magö iru nöp ñ+nöm, nan n+ɲeb n+ɲagep göm, g+ naij yab+ g+pil. Yad kalöp nöɲ hagnö manö u m+ñi kauyaɲ kalöp hagabin: n+bi b+ an+bu rö g+ m+ɲpal gau, God kal+p udöm abad m+ɲageinab.

²² Pen n+bi b+ God Ana kalöp gasi ñö n+ɲöl g+ g+lö arab gau, n+bi b+ gau m+ɲmagö löm, m+ñ m+ñ göm, hibur hain hain m+ɲöm, n+bi b+ r+ɲnap gau mög n+ɲöm, g+ aij göm, manö kale ke hagnaböl u an+ɓ unbö rö nöp göm, ²³ n+bi b+ r+ɲnap aip manö hain hagöm ud aij göm, n+bi b+ r+ɲnap kal+p g+ naij g+lö, pen kal juagnaböl. An+g g+ɲaböl u, lo manö ap kal+p manö kub hagagnab.

²⁴ Krais Jisas n+bi b+ n+pe gau, gasi ke n+ɲöm hałöwałö g+m+ɲal nag+ adö an+bu arö g+pil. Nag+ adö g+m+ɲun an+bu, mab kros ba laɲ Krais Jisas aip umöb. * ²⁵ An+ɓ u, God Ana u nöp han+p kam+ɲ hain n+bö ñö, kam+ɲ m+ɲpun u me, God Ana nan n+ñön han+p hagnim u, an+ɓ unbö rö nöp gun. ²⁶ Pen hon ke hib kub m+ɲan, a gun, pen pen hagnun, nan kale gau nan yad rö m+ɲaiböp, a gun, gasi n+ɲagun. *

6

N+bi b+ gau m+ɲmagö l+mim, g+ aij g+mim

¹ Añ mam b+. N+bi b+ hon r+ɲnap nan si nan naij adö r+ɲnap gaiöl u, kale n+bi b+ God Ana kalöp an daɲ m+ɲöp n+bi b+ gau, kal+p manö hain hain hagmim, hag aij g+pe, kauyaɲ m+ɲ aij göl. “Ñ+n r+ɲnap hon u rö nöp g+ɲabun rö löp,” a g+mim, n+ɲ aij g+mim. * ² N+bi b+ hon r+ɲnap m+ɲör gain+m, kal+p mög n+ɲmim abad m+ɲpe, m+ɲ aij göl. An+g g+ɲabim u, Krais lo n+pe haga rö g+ɲabim. * ³ Hon ke nan aij ap m+ɲagöp. N+bi b+ r+ɲnap, hon ke n+bi b+ aij a g+ɲaböl u, pir alnaböl.

* 5:13: 1Pi 2:16 * 5:14: Ro 13:9 * 5:17: Ro 7:15-23 * 5:19: 1Ko 6:9-10 * 5:24: Ro 6:6; Kol 3:5 * 5:26: Plp 2:3 * 6:1: Mad 18:15 * 6:2: Ro 15:1

4 Bi anibu bi aij aka yad bi aij, a gimim, gasi u niḡagmim; yad ke gi aij gipin aka gi aij gagpin a gimim, gasi u nöp niḡmim. ⁵ Niḡhön giḡḡ: hon añi añi marö ke ke midöp rö niḡjun, niḡhön niḡhön gun mid aij giḡnabun u, ke niḡ aij gun. *

6 Pen niḡbi bi Krai manö aij hag niḡbal gau, niḡbi bi manö anibu niḡbal gau, manö hag niḡeb niḡbi bi anib gau kalip hauḡ gagöl; nan aij kale midöp gau kalip riḡmnap niḡme li niḡöl. *

7 Pen, God bi hauḡ, yad nan si nan naij giḡnabin niḡpe niḡḡagnab, a gimim, niḡḡagmim. Giḡnabun rö, hanip pen u rö nöp giḡnab. Hon niḡbun, nan yiḡmnabun rö nöp halnabun; nan ke riḡmnap hal dauagnabun. * ⁸ Anib u, gasi hon ke niḡbun rö nan yiḡmun a giḡnabun u, adan naij amöl gi, böḡ nöp lug pakun, mab pör inab u halnabun. Pen God Ana gasi niḡb rö nan yiḡmun a giḡnabun u, God Ana u hanip gö, kamij pör middep magö u nöp halnabun. ⁹ Anib u, iru niḡjun, gi aij gipin u arö gagun, klö gi nan yiḡmun, niḡn hain u nan magö aij halnabun. ¹⁰ Pen nan niḡeb anibu pidöḡ gagöp niḡn i, niḡbi bi Krai lau adö midpal gau kalip ud aij gun rö leinab u, ud aij gun. Pen niḡbi bi yiḡharij gau kalip magöḡhalö u rö nöp gun.

Krai hanip a göm mab kros ba laḡ uma u nöp nan kub yabit

¹¹ Yad hagnö, mam ap köp anibi kalḡ kliḡ riköp. Pen miḡni niḡmagö yad ke kalḡ kliḡ rikabin u me, manö magö kub kub rö kalḡ kliḡ rikabin.

¹² Bi haḡ roman nöp niḡḡöm, u aij, u naij, a giḡmidal bi gau, kale klö göm haḡ riḡ gi dö gimim a gipal. Krai uma manö u nöp hagno, bi Juda riḡmnap kal juöm, hanip gi naij giḡnaböl, a göm me, anig hagaböl. ¹³ Haḡ kale ke riḡ gi dö gipal u pen Juda lo manö gau magöḡhalö hain gagpal. Kalöp haḡ riḡ gi dö gimim a gipal u, hainö kale niḡniḡ löm,

Juda bi gau riḡmnap kalip hagnaböl, “Hon hagno manö hon udöm haḡ roman kale anig anig gipal,” a giḡnaböl.

¹⁴ Pen yad nan añi ap nöp gasi niḡem miḡ miḡ gabin: Jisas yip, a göm, mab kros ba laḡ umö, yad aip umnö rö löp u niḡem me, miḡ miḡ gabin. Niḡpe aip umnö anibu, bi böḡ nöp umöb rö u midnö, niḡbi bi miḡnöḡ naböḡ i niḡbö nan kale miḡ miḡ gipal gau, yad aij gagöp. Pen niḡbi bi anib gau u rö nöp yip niḡlö, yad nan yiḡharij ap rö lö, bi böḡ nöp umöb bi ap rö midpin.

¹⁵ Haḡ riḡ gi dö göp aka riḡ gi dö gagöp u nan yiḡharij. Pen God gö, niḡbi bi hain niḡbö lun, niḡbi bi niḡpe midpun u nan yabit. * ¹⁶ Manö hagajin hain gipin niḡbi bi gau abe, God niḡbi bi niḡpe gau magöḡhalö abe, God kalöp möḡ niḡḡöm ud aij gö niḡöl gi kale agamij mid aij gi midmim.

¹⁷ Yad manö magö añi ap midöp u, kalöp hagnig gabin. Jisas manö aij u hagnö, yip pakpal adlai gau midöp u me, bi riḡmnap apöm yip niḡḡör riḡmnap niḡagöl. *

¹⁸ Añ mam yad gau. Bi Kub hon Jisas Krai kalöp möḡ niḡḡöm, abad midainim. Anib unbö rö aij.

* 6:5: Ro 14:12 * 6:6: 1Ko 9:11,14 * 6:7: Ro 8:13 * 6:15: Gal 5:6; 2Ko 5:17 * 6:17: 2Ko 4:10

Epesas

Pol Epesas n̄bi b̄i kal̄ip k̄öp kal̄i k̄l̄iñ r̄ika

¹ Yad Pol. God ȳip hag lö, Kraiſ Jisas manö ud arep b̄i ap m̄idem, kalöp God n̄bi b̄i n̄ipe daun kub Epesas m̄idpim gau, k̄öp an̄ibi kal̄i k̄l̄iñ r̄ikabin. *

² God Bapi hon abe, B̄i Kub Jisas Kraiſ abe, kalöp mög n̄iñmil ud aij ḡilö, kale m̄id aij ḡimim.

Kraiſ p̄ig m̄idpun u, n̄ipe ana hon nan aij ñab

³ B̄i Kub hon Jisas Kraiſ Nap n̄ipe God n̄ip aij a gun. Ñ̄i n̄ipe n̄ip yuö apöm han̄ip udö me, n̄ip c̄ig ḡino, kumi kabö adö lañ nan aij aij m̄idöp gau magöñhalö ana han̄ip ñöb. *

⁴ Ram m̄inöñ hadame dagol gau ḡi laga ñ̄in u God haga, “Kraiſ n̄bi b̄i n̄ipe m̄ideinaböl gau, kale n̄bi b̄i uñ, n̄bi b̄i as̄iñ m̄idagöp yad gau m̄ideinaböl,” a ga.

An̄ib u, hadame dagol gau God n̄bi b̄i m̄idmagö löm, * ⁵ ñ̄in an̄ibu nöp, gas̄i n̄ipe nöp n̄iñöm haga, “Ñ̄i yad Jisas Kraiſ n̄bi b̄i kal̄ip udnab gau, ñ̄i pai yad ke rö l̄ilö, yad ke kal̄ip udem kabö launabin,” a ga. * ⁶ An̄ig hagöm, Ñ̄i m̄idmagö n̄ipe u hañöwañö yuö apöm, han̄ip ud Nap ñ̄imagö adö n̄ipe la u me, aij gö n̄iñöl ḡi hib n̄ipe u hagno adö arab.

⁷ Jisas Kraiſ hagape n̄ipe lugö umöm han̄ip rau adog udö, God, B̄i aij yab̄i u, han̄ip mög yab̄i göm, nan si nan naij ḡipun gau n̄iñöm arö göp. An̄ib u, hon n̄iñbun God n̄ipe n̄bi b̄i gau mög yab̄i göp. * ⁸ God n̄ipe gas̄i n̄iñ k̄id hiñköm nan magöñhalö gau n̄iñöb u, han̄ip nan aij aij an̄ib gau hañöwañö ñöb. ⁹ Pen God n̄ipe Kraiſ aip n̄ihön ḡin̄ig ga u, nan pi göl

m̄idm̄idöp an̄ibu han̄ip waiö hagö n̄iñbun. * ¹⁰ God ñ̄in hain hag la ñ̄in u, nan kumi kabö adö lañ au abe, nan m̄inöñ naböñ iñ i abe, Kraiſ n̄ipe aij nöp magöñhalö abad m̄ideinab. *

¹¹ God n̄ipe ke gas̄i n̄iñöm hag la u, magöñhalö ḡin̄ig gab. God n̄ipe ke gas̄i n̄iñöm hag la, hon Kraiſ c̄ig ḡipun n̄bi b̄i gau, n̄bi b̄i n̄ipe ke l̄inabun. God n̄ipe hadame dagol gau an̄ig gas̄i n̄iñ. * ¹² N̄ipe ga an̄ibu, hon n̄bi b̄i Kraiſ n̄ip nöd n̄iñ udno gau, God hib n̄ipe hagno adö arn̄im, a göm ga. ¹³ Pen kale u rö nöp, Kraiſ manö aij n̄bi b̄i ud kam̄iñ yuep manö n̄iñö an̄ibu n̄iñ udpe, God kalöp udöm, Ana Uñ kalöp an̄iñ dan löm, Kraiſ n̄bi b̄i n̄ipe yab̄iñ hag löp. ¹⁴ God Ana han̄ip an̄iñ dan m̄idöp u me, hon n̄iñbun, God nan aij aij n̄bi b̄i yad hainö ñ̄inabin a ga nan gau, hainö udun m̄id aij yab̄iñ ḡinabun. An̄ib u, God hib n̄ipe hagno adö aran̄. *

Pol God n̄ip sabe ga

¹⁵ An̄ib u, yad nöd n̄iñnö, kale B̄i Kub Jisas n̄ip n̄iñ udmim, n̄bi b̄i n̄ipe gau kal̄ip m̄idmagö l̄ibim u, ¹⁶ yad hauñ gagem, pör nöp kalöp a gem God n̄ip aij a göp a gem, sabe göl ḡi m̄idpin. ¹⁷ B̄i Kub hon Jisas Kraiſ God n̄ipe u, Bap aij unbö ke u, n̄ip pör hag n̄iñem hagabin, n̄ipe Ana kalöp ñ̄inab n̄iñöm n̄ipe kalöp gas̄i aij ñöm, God n̄ipe aigale b̄i rö m̄idöp u kalöp yamö, kale God n̄ip n̄iñ aij ḡinabim. * ¹⁸ God n̄ip sabe gem hagabin, n̄ipe m̄idmagö kale an̄iñ dan mailö n̄ipe ñ̄i lö, Kraiſ n̄bi b̄i n̄ipe nan aij unbö ke ñ̄in̄ig gab u n̄iñnabim. Nan aij an̄ibu ñ̄inabin a göm, God kalöp wiñ ala me. ¹⁹ God n̄ip sabe gem hagabin, n̄ipe m̄idmagö kale an̄iñ dan mailö n̄ipe ñ̄i lö, n̄ipe B̄i k̄l̄ö unbö ke yab̄iñ m̄idö, hon n̄bi b̄i Kraiſ manö

* **1:1:** Ap 18:19-21; 19:1 * **1:3:** Ep 2:6 * **1:4:** Jon 15:16 * **1:5:** Jon 1:12 * **1:7:** Ep 2:7; Kol 1:14 * **1:9:** Ro 16:25 * **1:10:** Kol 1:16,20 * **1:11:** Ro 8:28-29 * **1:14:** 2Ko 1:22 * **1:17:** Kol 1:9 * **1:19:** Kol 1:11

aij niŋ udpun gau klö anibu udpun u niŋnabim. Klö anibu God ñimagö nipe nöp midöp. * 20 Krais böŋ nöp umö, God klö anibu nöp Krais urak ñöm, kumi kabö adö laŋ au dam ñimagö yijig böŋ nipe lau la. * 21 Krais God aip am bis göp u, ana kumi kabö laŋ nöd abad midmidal gau abe, ana kumi kabö laŋ hainö abad mideinaböl gau abe, hib kale magöŋhalö yagol midö, Krais hib nipe u i adö laŋ midö niŋöl gi, magöŋhalö mo nipe gau midöp. 22 God nipe niŋi bi nan gau magöŋhalö Krais mo nipe gau la. Pen hon Krais niŋi bi nipe gau magöŋhalö, God Krais niŋi bi nabic u hag la. * 23 Krais niŋi bi nipe gau, hon hañ romanŋ nipe midpun. Krais nabic abe hañ romanŋ abe midöp me u. *

2

Krais nöp gö, hon kam-iŋ midpun

1 Kale nan si nan naj gimidim u, kale niŋi bi böŋ nöp umla niŋbö rö midmidim. * 2 Niŋi bi ram minönŋ iŋ i nan si nan naj gipal rö, kale ke nöd u rö nöp gimidim. Niŋ anibu ana kumi au laŋ midpal bi kub kale göp rö, kale nöd u rö nöp gimidim. Ana anibu nipe niŋi bi God Manö udagpal gau kalip aŋ daŋ midöp. * 3 Pen nöd hon magöŋhalö anibu rö nöp gimidun. Gas i hon ke niŋmidun rö göl gi, gas i rimnap ke niŋeb rö lagö, nan si nan naj nöp gimidun. Anib u, niŋi bi gau gi naj gilö God kalip pen ilön kub niŋig gab rö u, hon u rö nöp gimidun. *

4-5 Anib u, hon niŋi bi böŋ nöp umla niŋbö rö midaino, God aip middep rö lagö, God niŋi bi pör nöp mög niŋöb u, hanip midmagö yabiŋ löm, Krais aip ud kam-iŋ löp. God nipe kalöp mög niŋöb u me, kalöp ud

kam-iŋ yuöp. * 6 God hanip Krais aip urak ñöm, kumi kabö adö laŋ au dam Krais Jisas aip asik ña. *

7 Pen God ga anibu, niŋi bi hainö yag daunaböl gau, kale God nipe hanip a göm, Krais Jisas niŋi bi yuöm hanip gi aij yabiŋ ga u niŋöm, God nipe bi aij ke yabiŋ, niŋi bi mög yabiŋ niŋöb u niŋöl a göm ga. 8 God kalöp mög niŋöm ud kam-iŋ yuöp. Krais manö aij u niŋ udpe u me, nipe anig ga. Pen kale Krais niŋ udpe kalöp udöp u, klö hon ke ginö hanip udöp a gimim hagagmim. God nipe nöp kalöp nan aij u yihar-iŋ ñöb. 9 Kale Krais niŋ udpe kalöp udöp u, kale nan aij ap gagpe. Anib u, hib kale ke hagpe adö arnim rö lagöp. * 10 Pen God hanip udöm Krais Jisas niŋi bi nipe gi la u, God hadame gau niŋi bi gau kalip gi aij göl a göm, hanip anig ga. *

Krais Juda niŋi bi gau aip, Juda niŋi bi wasö gau aip ud jim ña

11 Kale niŋbim, name nap kale Juda niŋi bi wasö niŋöm kalöp yag daula u, kale u rö nöp Juda niŋi bi wasö. Juda niŋi bi gau hib kale ke hagöm, “hañ riköp” a gimidal. Bi gau kale hañ romanŋ anig gipal. Pen kalöp Juda niŋi bi wasö gau hib hagöm, “hañ rikagöp” a gimidal. 12 Pen hauŋ gagmim. Kale nöd Krais lau adö midagaibe; kale Isrel iŋ u hö? adö midaiŋbe; God manö niŋö hag la u niŋagpe; kale ram minönŋ iŋ i midmidim pen God niŋ niŋagmidim. *

13 Kale nöd God midöp milö au midmidim pen miŋi Krais hagape nipe luga u me, Krais Jisas aip God midöp au söl aubim. * 14 Anib u, Krais nipe uma rö, hon Juda niŋi bi gau, Juda niŋi bi wasö gau mulu kal niŋun pen pen gimidun waryö aŋ u rib ju yuöm, iŋ mihöp ud jim ñöl lö, hon iŋ aŋi ap nöp midpun. * 15 Jisas

* 1:20: Sam 110:1; 2Ko 13:4; Kol 2:12; 1:16; 2:10 * 1:22: Sam 8:6 * 1:23: Ep 4:10,15; Ro 12:5; Kol 1:18 * 2:1: Kol 1:21; 2:13 * 2:2: Kol 3:7; Dai 3:3 * 2:3: Kol 3:6 * 2:4-5: Ro 6:13 * 2:6: Kol 2:12 * 2:9: 1Ko 1:29-31; 2Di 1:9 * 2:10: Dai 2:14 * 2:12: Kol 1:21; Ro 9:4 * 2:13: Kol 1:20 * 2:14: 1Ko 12:13

hañ romanj löm uma rö, Juda lo manö ke ke gau magöñhalö böñ nöp pis ga. Jisas uma u, hainö Juda nibi bi gau it u ke, Juda nibi bi wasö gau it u ke midöm pen pen gagnaböl; nibi bi magöñhalö gau it añi ap nöp midöm agamij mideinaböl a göm uma. *
 16 Jisas hañ romanj nipe mab kros ba lañ uma u, it mihöp anib gau ud God aip jim ña; pen pen gep nagı u abe al pak la. * 17 Nöd ke ke yabıt midmidun u pen Kraıs manö aij God aip jim ñöl middep u damöm, kalöp nibi bi milö kub gau rö midmidim gau hag ñöm, hon Juda nibi bi söl gau midmidun gau hag ñöm ga. *
 18 Kraıs ajöñ hanıp adö añi hiıka anıbu, God Ana nipe añi midöp u nöp gö, hon it mihöngöl Bapi midöp arun rö löp.

Hon Kraıs lau adö midpun gau, God ram nipe rö midpun

19 Anıb u, mıñi nibi bi ram mınöñ ke gau nibö ju apöm midpal rö u midagpim. Nibi bi adö gau ajpal rö midagpim. God nibi bi nipe nöd nibö gau aip magum gimim, nibi bi nipe yijg göl midpim. * 20 Anıb u, hon God sabe gep ram u rö midpun. Kraıs Jisas ram padö ud middep kub añ yañ midöp. Bi Jisas manö ud arep gau abe, bi God manö hagep gau abe, ram padö pro pro auan gau binıñ gıpal rö u midpal; ram bagö bıg gıgabö gıpal rö u kale midpim. * 21 Kraıs Jisas ram padö kub añ yañ midö, ram anıbu magöñhalö jim ñöl kub göm, Bi Kub sabe gep ram uı nipe linab. * 22 Anıb u, kale Epesas nibi bi Kraıs lau adö midpim gau, God nipe kalöp u rö nöp ud ram anıbu aip ud jim ñöl lö, ram raul mıgan aij nipe u God Ana amöm midnab. *

3

Pol Kraıs manö aij u Juda nibi bi wasö gau kalıp hag ñimıdöp

1 Yad Pol, Kraıs nıp wög gı ñöl gı, kalöp Juda nibi bi wasö gau hag ñi ajnö, nibi bi rımnap yıp nıñlö mulu lugö nagı lılö midpin. * 2 Pen kale hadö nıñbim, God yıp mög nıñöm manö aij nipe yıp hag ñö, yad manö aij anıbu kalöp hag ñi ajpin. * 3 God yıp mög nıñöm, manö nipe nöd pi göl midmidöp rımnap yıp yamö nıñnö u, kalöp nöd köp kalı kılın rıkpin. * 4 Kale manö kalı kılın rıkabin i nıñ aij gimim me, God hadame dagol gau Kraıs hainö gınab hag la manö u nıñmim, yad manö nöd pi göl midmidöp anıbu nıñ aij gıpin u, nıñnabim. 5 God Ana nipe hanıp bi Jisas manö aij ud arep bi nipe ke gau abe, bi God manö hagep bi nipe ke gau abe waiö hagöm gası ñö, manö nibi bi nöd nıñagmidal u nıñbun. 6 Manö pi göl midmidöp anıbu anıg göl midöp: Juda nibi bi gau abe, Juda nibi bi wasö gau abe, God nan aij nibi bi ñınabin a ga u udnaböl. Kale mihöngöl hañ romanj añi nöp midö, God nipe Kraıs Jisas hag yuöm nibi bi kalıp gı aij gınabin a ga manö aij anıbu manö kale magöñhalö. Kraıs Jisas manö aij u me u. *

7 God Bi klö yabıt u yıp mög nıñöm ud aij göm, nan aij ke ñöm, yıp Kraıs manö aij u wög gı ñeb bi ap hag lö midpin. * 8 God nibi bi nipe rımnap nibi bi kub, rımnap nibi bi pro. Yad bi pro yabıt u pen God yıp mög nıñöm gı aij gö, Juda nibi bi wasö gau kalıp Kraıs hanıp gı aij yabıt göm ud aij yabıt göp manö aij u hag ñıbin. Pen manö anıbu adıñ juagöp. * 9 Pen God nipe ram mınöñ it i midöp nan gau, nan kumi kabö adö lañ midöp nan gau magöñhalö gı la u, nipe ke nöp gö manö anıbu pi göl midmidöp. Pen uri God yıp

* 2:15: Kol 2:14 * 2:16: Sek 9:10; Kol 1:20,22 * 2:17: Ais 57:19 * 2:19: Ep 3:6 * 2:20: 1Ko 3:11 * 2:21: 1Ko 3:16 * 2:22: 1Pi 2:5 * 3:1: Plp 1:7,13 * 3:2: Kol 1:25 * 3:3: Ep 1:9-10; Kol 1:26 * 3:6: Ep 2:13,16-19 * 3:7: Kol 1:25 * 3:8: 1Ko 15:9-10

hag lö, yad manö pi göl m+dm+döp an+bu n+bi b+ magöñhalö gau kalip waiö hag ñabin. ¹⁰ God ga an+bu, uri KraiS n+bi b+ n+pe ram m+nöñ i+ i m+dpal gau g+lö n+ñöl g+, ejol kumi kabö adö lañ abad m+dpal gau, God b+ gasi n+ñ k+id hi+köm n+ñöb u n+ñöl, a göm ga. ¹¹ God ga an+bu, n+pe hadame dagol gau gasi n+ñga rö nöp, B+ Kub hon KraiS Jisas n+p hag yuöm, nan an+bu ga. ¹² KraiS Jisas n+p n+ñ udun c+g g+ipun u me, God n+p p+ñ+ñ gagun, gasi halö nöp n+pe m+dpöp söla au arun. * ¹³ An+bu u, kalöp hag ñ+ ajnö, y+p g+ naij g+lö, u+ham m+dpin u, gasi iru n+ñagmim; yad u+ham m+dpin pen God kalöp nan aij ñ+nab.

Krais n+bi b+ m+dmagö yab+ löp

¹⁴ Adö an+bu nöp yad Bapi n+p kugom y+mem sabe g+ipin. ¹⁵ Bapi n+pe ke g+lö, yam m+nöñ naböñ i+ i m+dpal gau abe, yam kumi kabö adö lañ au m+dpal gau abe, hon magöñhalö yam n+pe m+dpun. ¹⁶ Bapi God n+p sabe gabin, n+pe B+ mailö aij ke halö, ñ+magö n+pe nan aij yab+ m+dpöp n+ñöm n+pe Ana n+pe kalöp ñö, hibur gasi m+dmagö añ kale dañ p+döñ m+deinabim. ¹⁷ Bapi God n+p sabe gabin, kale KraiS n+p n+ñ udpe, KraiS m+dmagö añ kale dañ m+deinab. Yad sabe gabin, kale nan n+hön g+nig gabim u, God abe n+bi b+ gau abe m+dmagö l+mim g+nabim. * ¹⁸ Yad sabe gabin, kale abe KraiS n+bi b+ magöñhalö gau abe, KraiS n+pe pör nöp n+bi b+ m+dmagö yab+ löp u n+ñnabim. ¹⁹ KraiS n+bi b+ gau m+dmagö yab+ löp u n+ñnabim. Pen an+bu nöp wasö. Yad God n+p sabe gabin u, n+pe kalöp m+dmagö yab+ löp u, hibur gasi m+dmagö añ kale ke dañ n+ñnabim. An+bu u, God n+pe ke añ kale dañ ajmañ raunab.

²⁰ Hon God n+p hag n+ñabun, pen n+pe hag n+ñabun rö nöp gagnab; hon gasi n+ñbun rö nöp gagnab. Klö n+pe ke u han+p añ dañ wög göm,

n+pe g+ map+ g+nab. ²¹ An+bu u, hon KraiS Jisas n+bi b+ n+pe m+dpun n+p c+g m+dpun gau, hib n+pe pör nöp pör nöp ud arno adö aran! An+bu unbö rö aij.

4

Krais hañ roman n+pe j+m ñöl m+dmim

¹ Yad B+ Kub wög g+nö y+p nag+ l+lö m+dpin u, manö hagabin i n+ñmim. God kalöp n+bi b+ aij yad m+daimim a göm uda u, kale an+bu unbö rö nöp g+ m+daimim. * ² N+bi b+ kub m+dpun a g+mim kal juagmim; n+bi b+ hain aij gau m+daimim. Kale pen pen manö hain hain hagmim m+dmagö l+mim. * ³ God Ana kalöp ud j+m ñöl lö, j+m ñöl m+dpim rö, an+g gun nöp agam+j m+daiun a g+mim g+pe arn+m. * ⁴ Hon KraiS n+bi b+ n+pe hañ roman añ+ ap nöp m+dpöp. Ana u añ+ ap nöp m+dpöp. Kale magöñhalö nan aij añ+ ap nöp hainö udnabun a g+mim gasi halö m+dpim. God nan aij an+bu ñ+nabin a göm kalöp w+ñ ala. ⁵ B+ Kub hon u añ+ ap nöp m+dpöp. KraiS n+p n+ñ udep adan u añ+ ap nöp m+dpöp. Ñ+g pakep u añ+ ap nöp m+dpöp. ⁶ N+bi b+ magöñhalö m+dpal gau kale God añ+ ap nöp, Bapi añ+ ap nöp m+dpöp. N+pe n+bi b+ magöñhalö gau B+ Kub m+dpöp. N+pe n+bi b+ hag lö, kale magöñhalö wög n+pe g+pal. N+pe n+bi b+ magöñhalö gau añ kale dañ m+dpöp. * ⁷ Pen KraiS han+p añ+ añ+ ke ke nan aij ke ap n+me lö udpun. *

⁸ An+bu u, God Manö u kal+ kl+ñ riköm hagla,
 “Ram m+nöñ adö lañ ara ñ+n u,
 kauat mauat n+pe gau nag+ löm,
 kalip dam t+p g+ ud aramöm,
 n+bi b+ gau kalip nan aij aij ña,”
 a g+la. *

⁹ N+pe ram m+nöñ adö lañ ara a g+la i+ u, aige göl göm rö m+dpöp? Me n+pe nöd m+nöñ naböñ añ yañ

* 3:12: Jon 14:6; Ro 5:2 * 3:17: Jon 14:23; Kol 1:23; 2:7 * 4:1: Kol 1:10 * 4:2: Kol 3:12-13
 * 4:3: Kol 3:14-15 * 4:6: 1Ko 12:6 * 4:7: Ro 12:3,6 * 4:8: Sam 68:18 * 4:9: Jon 3:13

aramöm, hainö ram m+nöſ adö laſ ara. * 10 An+bu u hon n+nun, b+ m+nöſ naböſ aſ yaſ ara u, b+ an+bu nöſ adö laſ aramöm kumi kabö adö laſ au ara. An+g ga u, ram m+nöſ au g+yaſ abe, ram m+nöſ adö laſ au abe, ram m+nöſ magöſhalö yaſ+ſ arnabin a göm, an+g ga.

11 B+ an+bu nöſ n+bi b+ n+pe nan aij aij ñöm, r+mnap hag lö, Jisas manö aij ud arep wög u g+pal; r+mnap God manö hagep wög u g+pal; r+mnap n+bi b+ Krais n+ſ n+nagpal gau kal+ſ Krais manö aij u hag ñ+bal; r+mnap n+bi b+ Krais n+ſ n+n udpal gau kal+ſ abad m+dom hag ñ+ aij g+pal; r+mnap n+bi b+ ñ+ pai gau kal+ſ Krais manö aij u hag ñ+bal. * 12 God n+bi b+ n+pe n+ſ wög g+lö, Krais hañ roman n+pe kub göm p+döſ l+n+m a göm, n+bi b+ n+pe gau kal+ſ nan aij aij an+bu gau ña. 13 Krais hañ roman p+döſ lö, hon magöſhalö haſ roman añ+ ap rö manö aij n+pe n+n udun, God Ñ+ n+pe aigale B+ rö m+dom u n+n aij gun, hon ñ+ pai pro rö wasö, n+bi b+ majö Krais n+pe ke m+dom rö l+nabun. *

14 An+g geinab u, hainö hon ñ+ pai pro rö m+dageinabun. Ñ+n hain an+bu, B+ God Manö hagabun a göm, manö ke ke gau n+bö gau n+bö ud ud piral piral hagpal gau, han+ſ y+gön udöm ñ+g solwara ud ado malo göp rö u gagnaböl. 15 Ñ+n hain an+bu, hon n+bi b+ gau kal+ſ m+dmagö lun manö n+nö nöſ hagn, nan n+hön n+hön g+nabun u, Nab+ſ n+hön g+böp u n+nun, an+bu unbö rö nöſ gun. Nab+ſ u Krais me. * 16 Krais nab+ſ m+dom, hañ roman k+id ke r+mnap k+id ke ke r+mnap pen pen m+dmagö löm, wög ke ke g+lö, k+d+ſ aram hañ roman k+id ke ke ud j+m ñö, hañ roman magöſhalö kub göm, p+döſ l+nab.

Krais n+bi b+ n+pe m+dpun rö, nag+ſ g+ſön n+bö adö u gun

* 4:11: 1Ko 12:28 * 4:13: Kol 1:28 * 4:15: Kol 1:18; 2:19 * 4:17: 1Pi 1:14; Ro 1:21 * 4:22: Ro 8:13; Kol 3:9 * 4:23: Ro 12:2 * 4:24: Jen 1:26; Kol 3:10 * 4:25: Kol 3:8-9; Sek 8:16 * 4:26: Sam 4:4; Jem 1:19-20 * 4:29: Kol 4:6

17 An+bu u, B+ Kub manö n+pe u udem kalöp manö klö hagem hagabin: n+bi b+ God n+n udagpal gau g+m+dal rö nag+ſ adö u rö gag+mim. N+bi b+ an+bu gau gas+ſ kale m+dagöp. * 18 Kale ſ+bön böſ au m+dpal. Kale gas+ſ ap m+dagöp yaſ+ſ. Gas+ſ r+m+id m+dmagö kale ke pr+ſ göm manö n+nagal. An+bu u, God kam+n n+pe kal+ſ aſ daſ m+dagöp. 19 Nan si nan naj n+hön n+hön g+pal gau kale nable gagöp. An+bu u, kale nan si nan naj abönamö g+ſ dam dam, uri nan si nan naj hain n+bö r+mnap gun a göm rap+n haſöwölö g+lö arab.

20 Pen nöd Krais manö aij u hag ñ+no n+n udpe u, Krais kale nag+ſ adö an+bu g+mim a göp kalöp hag ñ+no n+nagpim. 21 Kalöp Jisas manö n+nö u nöſ hag ñ+no n+nim me. 22 Nan si nan naj nöd g+m+dim u, gas+ſ r+m+id m+dmagö kale gac g+nab. An+bu u, nan si nan naj g+m+dim u böſ nöſ arö g+mim. * 23 Gas+ſ aij g+ſön n+bö adö u nöſ n+nim. *

24 Pen God gö n+bi b+ g+ſön n+bö m+daimim rö löp. An+bu u, nag+ſ g+ſön n+bö adö u ud halu l+mim, God kam+n aij m+dom rö u, God n+pe uſ ke m+dom rö u m+daimim. *

25 An+bu u, hon magöſhalö Krais hañ roman n+pe añ+ nöſ m+dpun u me, kale magöſhalö n+bi b+ gau kal+ſ piral hagn+dim u arö g+mim, manö n+nö nöſ hagnim. * 26 Ñ+n r+mnap n+bi b+ kalöp g+ſ naj g+lö kale mulu lugnab. Pen mulu lugö, nan si nan naj gagmim. An+g göl mulu n+nöl g+ſ m+dpe n+nöl g+ſ, ſ+dö wad aragn+m. * 27 Wasö u, Seden kalöp gas+ſ naj ñö, nan si nan naj g+mim rö löp.

28 N+bi b+ nan si udm+dal gau hainö nan si udagöl; klö ke wög göm nan m+dom n+nöl g+ſ, r+mnap n+bi b+ mög gep rö gau kal+ſ ñöl. 29 Manö hagn+g gabim u, manö naj r+mnap hagn+mim. Manö aij n+bi b+ n+nöm, God

n+ip cig aij göl rö l+n+im gau nöp hagmim. * 30 God ñ+n hain u han+ip böñ nöp udnabin a göm n+ñ löm, Ana U+ n+pe u nöd yuö apöm kalöp an dan m+idöp u me, naj g+mim God Ana U+ n+ip marö ñagmim. * 31 Hibur naj gö, n+bi b+ r+imnap n+ñbe mulu lugö, kal jumim, manö pen pen hagmim, n+bi b+ hag jumim, g+ naj g+mim g+ipim u magöñhalö arö g+mim. * 32 Pen pen mög n+ñmim, m+dmagö l+mim. Kale Kraiss lau adö m+idpe, God kalöp nan si nan naj g+ipim u n+ñöm arö göp rö u, kale u rö nöp pen n+ñmim arö g+mim pen n+ñmim arö g+mim g+mim. *

5

Mailö adö u ajaiun

1 Kale God ñ+ pai m+dmagö aij n+pe m+dpim u, n+pe göp rö g+mim. *

2 Kraiss han+ip n+bi b+ m+dmagö löm, God n+ip nan dap sabe g+lö hañ? aij auöp rö u, han+ip nan a göm mab ba lañ uma. Kraiss ga an+bu n+ñmim, kale ke an+bu unbö rö nöp n+bi b+ gau kal+ip m+dmagö lö l g+ m+daimim. *

3 Pen God n+bi b+ n+pe ke yab+ñ m+dpim u, n+bi si b+ si g+mim, gau ajmim hañöwañö g+mim, nan aij kale gau yad udnam a g+mim, nag+ adö an+bu rö magöñhalö böñ nöp arö g+mim. 4 Urañañ hagmim, ñ+ñon l+mim, manö naj hagmim gagmim. Manö an+bu rö hagagep yab+ñ. Kale pen God n+ip aij a göp a g+mim.

5 N+? aij g+mim: n+bi si b+ si g+pal n+bi b+ gau abe, gau ajöm hañöwañö g+pal n+bi b+ gau abe, nan aij kale gau yad udnam a g+pal n+bi b+ gau abe kale God Kraiss apil m+ihau ram m+ñon kumi kabö adö lañ abad m+dpil au aragnaböl yab+ñ. Kale nan si nan naj an+bu gau gas+ n+ñbal u, nan an+bu gau god kale rö löp. *

6 Nag+ naj hagaj+n an+bu gau, n+bi b+ r+imnap kalöp piral hagöm hagnaböl, "Nan an+bu gau nan si nan naj wasö," a g+ñaböl. Kalöp piral haglö n+ñmim rö löp u, n+ñ aij g+mim manö kale udagmim. Nan si nan naj hagaj+n an+bu gau g+pe, God kal juöm kalöp g+ naj yab+ñ g+ñab. * 7 Manö kal+ip n+ñmim kal+ip aip ajagmim.

8 Nöd sibön an gau m+dm+dim u pen m+ñi B+ Kub n+bi b+ n+pe l+mim mailö n+pe adö u m+dpim. M+ñi mailö n+pe adö u m+dpim rö, n+bi b+ mailö adö u ajpal rö ajmim. Mailö ñ+ pai rö m+daimim. * 9 Mailö magö u nan aij aij iru nöp p+ñab: g+ aij gep magö ke ke iru yab+ñ p+ñab; nan n+ñon n+ñon God n+ñö aij g+ñab nan gau magöñhalö p+ñab; nan n+ñon n+ñon n+ñö nöp m+idöp pör nöp p+ñab. 10 God n+ip aij g+n+im adö u nöp n+ñ aij g+mim g+pe ar+n+im.

11 Sibön yan ajöm nan si nan naj g+pal u kale aip gagmim. Nan si nan naj g+pal u mailö adö u hagpe n+ñöl. 12 Kale nan si nan naj pi göl g+pal u, hon nan an+bu gau manö nöp hagnabun u, nable g+ñab. 13 Ram ruö magöñhalö waiö n+ñbun. An+bu u rö, God mailö n+pe auö, nan n+ñon pi göm g+pal u waiö n+ñnaböl. * 14 Mailö auö, magöñhalö n+ñbun. Adö an+bu nöp, n+bi b+ r+imnap hagpal,

"Ne umöl m+idpan u, m+ñi urakö, Kraiss mailö n+pe u nöp mailö pak ñ+ñab," a g+pal. *

15 An+bu u, n+bi b+ r+imnap manö n+ñagöm hañöwañö g+pal rö gagmim. N+? aij g+mim g+ m+daimim. * 16 N+bi b+ nan si nan naj nöp g+pal ñ+n an+bi, kale pör nöp n+ñ aij g+mim g+ aij g+mim. 17 An+bu u, b+ hauñ rö gagmim; B+ Kub n+ip aij g+ñab adö u nöp n+ñmim g+mim. 18 Ñ+g wain ñ+ñbe, hauñ alagn+im; adan

* 4:30: Ais 63:10; 1De 5:19; Ep 1:13-14 * 4:31: Kol 3:8 * 4:32: Mad 6:14; 18:22-35; Kol 3:12-13
 * 5:1: Mad 5:48 * 5:2: Hib 10:10; Eks 29:18 * 5:5: 1Ko 6:9-10; Kol 3:5 * 5:6: Kol 2:4,8; Ro 1:18 * 5:8: Ep 2:13; Kol 1:13; 1Pi 2:9; Jon 12:36 * 5:13: Jon 3:20-21 * 5:14: Ais 26:19; Ro 13:11 * 5:15: Kol 4:5 * 5:18: Luk 21:34

an+bu arnabim lug paknabim. Pen, God Ana apöm han+p an dañ ajman raun+m, a g+mim God n+p sabe gein-abim u aij. * 19 God Manö adin Sam a g+pal gau r+mnap pen pen hagöl gi, Krai manö aij u k+map ap pen pen hagöl gi, Bi Kub hib n+pe dap raneb k+map ap pen pen hagöl gi g+mim. Aij a gö n+ñöl gi, m+dmagö kale an dañ k+map r+mnap Bi Kub n+p hagmim. * 20 Bi Kub hon Jisas Krai n+bi bi n+pe m+dpun u me, nan n+hön n+hön g+n+m, kale pör nöp nan magöñhalö gau Bapi God n+p aij a göl gi m+daimim. *

21 Krai Bi Kub hon m+ödöp a g+pim u me, añ mam Krai n+bi bi n+pe m+dpim gau pen pen ud aij g+mim. Añ mam ap manö r+mnap hagain+m u, manö n+pe udmim. *

Ber bi gau

22 Kale n+bi gau, Bi Kub manö n+ñmim hain g+pim rö, nagamul bi hagöl rö n+ñmim hain g+mim. *

23 Adö an+bu an+g göl m+ödöp: Krai n+bi bi n+pe gau hañ roman n+pe ke m+ödöp; n+pe ke nab+c m+ödöp. Krai n+bi bi n+pe ud kam+ñ yuöp. Krai n+bi bi udöm nab+c m+ödöp rö, bi gau n+bi kale udöm nab+c m+dpal. *

24 Krai n+bi bi n+pe gau kal+p hagö manö n+pe hain g+pal rö, n+bi gau, bi kale gau hagöl rö magöñhalö hain göl.

25 Pen kale bi gau, Krai n+bi bi n+pe gau m+dmagö löm uma rö n+ñmim, n+bi kale gau u rö nöp m+dmagö yab+ñ l+mim. * 26-27 Krai n+bi bi n+pe gau m+dmagö löm uma u, cöc n+pe u n+p manö n+pe hagöm, ñ+g löm, uñ mat+ gi aij göm, cöc mailö halö, gac pro ap, nan naij pro ap, manö pro ap wasö yab+ñ, uñ nöp m+ödö, n+pe udöm n+p ke ñ+nab. *

28 An+b unbö rö nöp, kale bi gau n+bi kale gau kal+p m+dmagö l+mim.

Hañ roman kale ke gi aij g+pim rö, n+bi kale gau u rö nöp g+mim. Bi n+bi n+pe m+dmagö löp u, n+pe ke m+dmagö löp. 29 Hañ roman hon u mulu kal n+ñagpun; ke n+ñno aij gö, nan magö ñöl gi ñöl gi abad m+id aij nöp g+pun. An+b unbö rö nöp, Krai n+bi bi n+pe abad m+ödöp. 30 N+hön g+n+g: hon Krai hañ roman ñ+n k+id ma k+id n+pe gau rö m+dpun.

31 Pen God Manö u kal+ k+ññ r+köm hagla, “Bi ap n+bi udn+g, n+me nap kal+p arö göm, n+bi udöm j+m ñöl m+dmil, hañ roman añ+ rö lö m+dpil,” a g+la. * 32 Manö an+bu it ap m+ödöp pen kale nöd n+ñagm+dal. Yad gasi n+ñbin manö an+bu Krai abe n+bi bi n+pe gau abe hagab. * 33 Pen kale bi gau magöñhalö, hañ roman kale u ke m+dmagö l+im rö, n+bi kale gau u rö nöp m+dmagö l+mim. Kale n+bi gau magöñhalö, nagamul bi manö kale udmim.

6

Ñ+ pai gau; n+me nap gau

1 Kale ñ+ pai gau, Bi Kub hain g+pim rö, name nap manö hagöl rö udmim. Nag+ aij me adö an+bu. *

2 God manö unbö s+du? lañ haga u hagöm haga, “Name nap bi kal+p ud aij g+mim, hagmil rö g+mim,” a ga. Pen God manö an+bu nöp hagöm manö ap halö hagöm haga, “Kale unbö geinabim, yad kalöp nan aij ap ñ+nabin,” a ga. * 3 God haga, “An+g g+nabim u, y+ñ+d umagnabim; m+nön nabön adö it i m+ilö padö m+dmim, m+id aij g+nabim,” a ga.

4 Pen nap bi, ñ+ pai kale gau m+id aij g+lañ a g+mim, kal+p pa j+ n+ñeb rö manö u rö hagagmim. An+g g+pe, ñ+ pai kale gau pa j+ n+ñöm, manö hagnabim rö n+ñagnaböl. Pen ñ+ pai kale gau kub g+ilö n+ñöl gi, kale nap bi God Manö hag ñ+ aij g+mim, nag+ aij adö an+bu hag ñöl gi m+dmim. *

* 5:19: Kol 3:16 * 5:20: Kol 3:17 * 5:21: 1Pi 5:5 * 5:22: Kol 3:18; 1Pi 3:1 * 5:23: 1Ko 11:3; Ep 1:22 * 5:25: Kol 3:19; 1Pi 3:7 * 5:26-27: 2Ko 11:2; Kol 1:22; Dai 3:5 * 5:31: Mad 19:5 * 5:32: Rep 19:7 * 6:1: Kol 3:20 * 6:2: Eks 20:12 * 6:4: Kol 3:21; Sam 78:4; Pro 22:6

B+ nag+ wög g+pal gau; b+ kub kal+ip abad midpal gau

⁵ Pen kale n+bi b+, b+ kub kalöp mani rau dap l+lö kal+ip nag+ wög g+ n+m+dim gau, Krais manö hagö, p+ñ+ñ g+mim ud aij g+pim rö, b+ kub kale m+nöñ naböñ adö it i gau manö haglö, kale u rö nöp p+ñ+ñ g+mim ud aij g+mim. *

⁶ B+ kub gau n+ñm+dlö n+ñöl g+, wög g+ aij g+no, kal+ip aij gañ a g+mim gasi an+bu nöp n+ñagmim; Krais n+p nag+ wög g+bepe rö, God n+p aij gañ a g+mim, pör wög g+ aij g+mim. ⁷ N+bi b+ m+nöñ naböñ it i kal+ip nöp wög gabun a g+mim n+ñagmim; B+ Kub u n+p wög gabun a g+mim, aij gö n+ñöl g+ wög g+mim. ⁸ Kale n+ñbim, n+bi b+ nag+ wög g+pal gau abe n+bi b+ gasi kale ke n+ñöm wög g+pal gau abe, B+ Kub wög kale n+ñöm, wög g+ aij geinaböl u kal+ip u rö nöp pen n+ñab. *

⁹ Pen kale b+ kub n+bi b+ han+p nag+ wög g+lan a g+mim mani rau dap l+bim gau kal+ip g+ aij g+mim. Manö klö hagpe p+ñ+ñ göl g+ wög gagöl. B+ Kub kumi kabö adö lan midöp u, n+pe n+bi b+ nag+ wög g+pal B+ Kub kale abe, n+bi b+ kal+ip abad midpal B+ Kub kale abe midöp. B+ Kub n+pe n+bi b+ gau kub, n+bi b+ gau pro, a göm n+ñagöp; amgö ilö n+pe u ad+p ad+p midpal n+ñöm n+pe goł ap aka goł ap aragnab. *

Wim po God n+ñöb u t+hu magum g+ aij gun midaiun

¹⁰ Manö hag naböñ jun+g gabin i n+ñ aij g+mim. B+ Kub n+p c+g g+pe, n+pe klö n+pe kalöp n+ñ+m. ¹¹ Seden han+p pör g+ naj g+n+g göp u, wim po nan God han+p n+ñöb gau magöñhalö ud rol g+mim, adan ramö au uñ+ñ l+ mid aij gaimim. * ¹² N+bi b+ hañ roman hagape midöp gau aip pen pen gagabun. K+jaki aiön pi nan naj gau b+ kub kale it ke ke kumi kabö

lan abad midöm, s+bön yan ajpal gau aip pen pen gabun. * ¹³ An+ b u, wim po nan God han+p n+ñöb gau magöñhalö ud rol l+ aij g+mim midpe me, n+ñ b+stam midpe u auö, klö g+mim nöp midpe, nan r+mnap kalöp göl rö lagnab. ¹⁴ An+ b u, God Manö n+ñö u, dip nag+ rö p+g l+ aij g+mim. Abad alnaböl a g+mim, pör nöp kabö rö gep magö u, sior p+idöñ l+bal rö, ud pab+ ba kale u l+mim. * ¹⁵ Ma r+rur l+bal rö, God aip j+m n+ñöl midpe manö aij u ud armim. N+bi b+ r+mnap kal+ip manö aij an+bu hagn+g pör g+ j+n g+ midmim, gasi an+bu nöp n+ñmim ma r+rur rö l+mim. * ¹⁶ Hañau n+ñ albal rö, God han+p abad midainab a g+mim n+p gasi n+ñ udöl g+ midpe me, n+pe gö B+ Naj Gep po n+pe mab rö inö n+ñöl g+ alnab gau böñ nöp hoñ g+ñab. Gasi an+bu nöp n+ñmim, hañau rö r+ñ g+mim. ¹⁷ Usaj+l p+idöñ bad l+bal rö, God kalöp mög n+ñöm ud kam+ñ yuöp gasi u, ud nab+c adö lan usaj+l bad rö l+mim. Ru m+lö k+id ud arbal rö, God Ana ru m+lö k+id kalöp n+ñöb u ru m+lö k+id rö ud armim. God Ana ru m+lö k+id u God Manö n+pe me. * ¹⁸ Ana n+pe gasi n+ñö n+ñöl g+, God n+p manö adö ke ke hag n+ñöl g+ midaimim. Gasi halö midmim, n+bi b+ Krais lau adö midpal gau magöñhalö God n+p pör nöp sabe göl g+ midaimim. * ¹⁹ Y+p u rö nöp God n+p sabe g+pe, y+p abad midöm manö magö n+pe ke y+p n+ñö n+ñöl g+, p+ñ+ñ gagem, Krais manö aij nöd n+ñagmidal u, n+bi b+ gau kal+ip hałöwałö hag n+ñam. * ²⁰ Yad Krais b+ n+pe midem, manö aij n+pe u nöp hag ajainö y+p nag+ l+lö midpin u, pen God n+p sabe g+pe yad p+ñ+ñ gagem hałöwałö hag n+ñam. Yad u rö nöp g+ñam aij. *

Manö naböñ magö r+mnap

²¹ Pen yad aigöl rö gem midpin u, wög n+hön n+hön g+pin u, mam

* **6:5:** Kol 3:22-23; Dai 2:9-10; 1Pi 2:18 * **6:8:** 2Ko 5:10; Kol 3:24-25 * **6:9:** Kol 4:1; Ro 2:11
 * **6:11:** Ro 13:12; 2Ko 10:4 * **6:12:** 1Pi 5:8-9 * **6:14:** Ais 11:5; 59:17; 1De 5:8 * **6:15:** Ro 10:15
 * **6:17:** Hib 4:12 * **6:18:** Luk 18:1; Kol 4:2; 1De 5:17 * **6:19:** Kol 4:3-4; 2De 3:1 * **6:20:** 2Ko 5:20; Plm 9

aij hon Dijikas, bi God niþ pör nöþ wög gi aij göþ u, am jaköm kalöp magöñhalö hag ñ+nab. * 22 Hon aige rö miþpun u, Dijikas amöm hagö niñmim, gasi halö miþaimim, a gem, niþ miþpim au yuabin.

23 Bapi God Bi Kub Jisas Krais apil miþhau kalöp abad miþdlö niñöl gi, God Manö niñ ud piþdöñ göl gi miþmim, añ mam gau aip agamiþ miþmim, pen pen miþmagö li miþaimim. 24 Bi Kub hon Jisas Krais niþ miþmagö löl gi nöþ miþpim gau, God kalöp magöñhalö mög niñöm ud aij yabiñ giñim.

* 6:21: Ap 20:4; Kol 4:7-8; 2Di 4:12

Pilipai Pol Pilipai n̄bi b̄i kal̄p k̄öp kal̄i k̄liñ r̄ika

¹ Yad Pol. Dimodi hol m̄ihōj Kraiſ Jis̄as n̄p w̄ög ḡipul r̄ö, n̄pe ap̄öm m̄idö n̄ñöl ḡi, kal̄öp k̄öp i kal̄i k̄liñ r̄ikabin. Kraiſ Jis̄as n̄p c̄ig ḡimim n̄bi b̄i n̄pe daun kub Pilipai gau m̄idpim kal̄öp maḡöñhalö k̄öp i kal̄i k̄liñ r̄ikabin. Kal̄öp maḡöñhalö, Kraiſ n̄bi b̄i n̄pe m̄idpim gau; Kraiſ n̄bi b̄i n̄pe abad m̄idpim b̄i kub gau; b̄i abad m̄idep gau kal̄öp w̄ög ḡi ñ̄bim n̄bi b̄i gau; kal̄öp maḡöñhalö manö an̄bi hagabin. * ² God Bapi hon abe, B̄i Kub Jis̄as Kraiſ abe, kal̄öp mög n̄ñmil ud aij ḡilö, m̄id aij ḡimim.

Pol Kraiſ n̄bi b̄i Pilipai gau sabe göm, God n̄p aij a ga

³ Yad kal̄öp gas̄i n̄ñem God yad n̄p aij a gabin. ⁴⁻⁵ God n̄p n̄ñ udpe ñ̄n u r̄ikö, yad Kraiſ manö aij u n̄bi b̄i gau kal̄öp hag ñ̄m̄idin u, kale p̄ör ȳip ḡi ñ̄m̄idim. An̄b u, kal̄öp maḡöñhalö God n̄p sabe gem, yad p̄ör n̄öp m̄iñ m̄iñ gem sabe ḡipin. ⁶ Yad n̄ñbin, God kal̄öp n̄öd n̄bi b̄i n̄pe uda u, kal̄öp arö gagnab me; n̄pe w̄ög aij an̄bu ḡi dam dam kal̄öp abad m̄id dam dam, Kraiſ Jis̄as ado ḡi aunab. *

⁷ Yad n̄öd gau gau aramem, Kraiſ manö aij u hag ñ̄ainö, n̄bi b̄i r̄imnap manö pen pen haglö n̄ñöl ḡi, yad kal̄öp aip manö hag am̄il ap̄il gem, Kraiſ manö aij u manö n̄ñö yab̄i m̄idöp u hag ñ̄i ajm̄idin abe, m̄iñi aui naḡi m̄idpin u abe, God ȳip hag lö w̄ög n̄p ḡim̄idin u, kale maḡöñhalö p̄ör n̄öp ȳip ḡi ñ̄m̄idim. An̄b u, yad kal̄öp m̄idmagö lem, gas̄i n̄ñöl ḡi n̄öp m̄idpin me. ⁸ God n̄ñöb Kraiſ Jis̄as kal̄öp m̄idmagö löp r̄ö u, yad kal̄öp an̄b unbö r̄ö n̄öp m̄idmagö l̄bin.

⁹ Yad God n̄p sabe gem hagpin, kale pen pen m̄idmagö l̄i m̄idpe, m̄idmagö lep magö u kub gö n̄ñöl ḡi, kale manö n̄ñö u gas̄i n̄ñ aij ḡimim, manö ud as̄ik ḡi aij yab̄i ḡinabim. ¹⁰ An̄b u, adan mai adan aij yab̄i u n̄ñ aij ḡimim, adan aij yab̄i adö an̄bu n̄öp arammim, aij yab̄i göp adö u n̄öp ḡi m̄idpe me, kal̄öp manö ap m̄idageinab n̄ñöl ḡi Kraiſ ado ḡi aunab. * ¹¹ An̄b u, Jis̄as Kraiſ n̄bi b̄i n̄pe kal̄öp ḡi ñ̄ö, kale ḡi aij ḡipal r̄ö u, n̄pe kal̄öp u r̄ö n̄öp gö, kale ḡi aij göl ḡi n̄öp m̄idpe, n̄bi b̄i gau n̄ñöm God hib n̄pe haglö adö ar̄im.

Pol naḡi l̄ila au m̄ideia pen Jis̄as manö aij u kub ara

¹² Pen añ mam b̄i n̄ñim! Kraiſ manö aij u n̄ñaglan̄ a göm, ȳip naḡi l̄ila u pen naḡi m̄idpin r̄ö, Kraiſ manö aij u amöm kub aröp. ¹³ N̄bi b̄i gapman b̄i kub Sisa n̄p w̄ög ḡi ñ̄ibal gau maḡöñhalö abe, n̄bi b̄i ȳihar̄ñ gau iru n̄öp abe, yad Kraiſ manö u n̄öp hag ñ̄inö, ȳip naḡi l̄ibal u n̄ñbal. * ¹⁴ Pen yad naḡi m̄idpin u me, añ mam iru yab̄i n̄öp B̄i Kub n̄ñ ud p̄idöñ göm, p̄iññ gagöm, klö göm God Manö u waiö hag ñ̄ibal. ¹⁵ N̄ñö n̄öp, r̄imnap ȳip mulu lugö, hon u r̄ö n̄öp ḡino, hon hib kub m̄ideian̄ a göm, Kraiſ manö hag ñ̄ibal. Pen r̄imnap, ȳip gas̄i n̄ñ aij göm, Kraiſ manö hag ñ̄ibal. ¹⁶ God ȳip hag lö, Kraiſ manö aij u manö n̄ñö yab̄i m̄idöp u hag ñ̄ibin u n̄ñöm, ȳip m̄idmagö löm, kale u r̄ö n̄öp Kraiſ manö aij u hag ñ̄ibal.

¹⁷ Pen n̄bi b̄i ȳip mulu lugö Kraiſ manö hag ñ̄ibal gau, gas̄i m̄ihöp m̄idö, ȳip ḡilö uñham m̄ideinabin, kale pen hib kub udnaböl a göm, an̄g ḡipal. ¹⁸ Pen u manö m̄idagöp! Kale ȳip gas̄i aij n̄ñöm Kraiſ manö aij u hag ñ̄ibal aka ȳip gas̄i naij n̄ñöm Kraiſ manö aij u hag ñ̄ibal u, nan kub u kale Kraiſ manö aij u hag ñ̄ibal. An̄b u, yad m̄iñ m̄iñ ḡipin.

Pol, Kraiſ ȳip abad m̄ideinab, a ga

* **1:1:** Ap 16:12-40 * **1:6:** 1Ko 1:8 * **1:10:** 1De 5:23 * **1:13:** Ap 28:30

Yad miñ miñ giþin u, hainö u rö nöþ miñ miñ giþabin. ¹⁹ Yad niþbin, kale God niþ sabe göl gi midpe, Jisas Krai Ana niþe yiþ abad midö, yad nagit midpin i höñ arnabin. * ²⁰ Pen yiþ aij giþab u, yad nan niþön niþön giþabin, kamiñ mideinabin aka umnabin, yad gasi halö midem hañ roman yad klö gem Krai manö aij niþe u hag ñem, hib niþe u hagnö adö arö niþöl gi yad nable ganiþ. Nöd aniþ ga u, hainö aniþ unbö rö nöþ giþim u aij. ²¹ Kamiñ yad u Krai me; umnabin u, miñi midpin rö wasö, mid aij yabiþ giþabin. * ²² Hañ roman aniþi kamiñ mideinabin u, wög ginö nan magö riþnap piþab. Aniþ u, yad umnabin aka mideinabin u niþagpin. ²³ Aniþ u, yad gasi miþöp midöp, pen umem am Krai aip mideinam a gi gasi niþbin. Aniþ giþöp, yiþ aij yabiþ giþöp. * ²⁴ Pen gasi yad ap midöp u, hañ roman aniþi midem, kalöp gi ñö, mid aij gimim u nan kub. ²⁵ Aniþ u, yad ke gasi klö niþbin u, umagnabin; kalöp gi ñinö, Krai manö aij niþe u niþ ud aij göl gi, niþ ciþ piþöñ göl gi, gi dammim, miñ miñ göl gi mideinabim. ²⁶ Aniþ u, kale midpin u kauyan amjakem seg mideinabun u, kalöp aij gö, Jisas Krai miñ miñ yabiþ göl gi mideinabim.

Kale piñiþ gagmim

²⁷ Pen nan kub u, Krai manö aij u hagöp rö nöþ niþmim gi aij gimim. Aniþ geinabim u, yad midpin u niþabin aka gai i midnö manö auö, kale gasi aniþ nöþ niþmim, klö yabiþ wög jim ñöl gimim, Krai manö aij u niþ ud piþöñ gimim, niþi bi gau hag ñinabim. * ²⁸ Pen niþi bi kalöp gi naiþ giþal gau niþmim, piñiþ gagmim. Jim ñöl midmim piñiþ gagpe, kale niþnaböl, God kalþ al pak löm, kalöp pen ud kamiñ yunab. ²⁹ God nan aij ap kalöp ñöb u, kale Krai

niþ niþ uþim. Pen God nan aij ap kalöp ñöb u, kale Krai niþi bi niþe midmim, niþi bi riþnap kalöp mulu lugajþ kale ilön uþim. * ³⁰ Yad bi niþe midnö yiþ gi naiþ giþal rö, miñi kalöp u rö nöþ giþal. Kale aip midnö yiþ gi naiþ geila uþham midmidin u amgö kale ke niþbim. Miñi u rö nöþ, yiþ gi naiþ giþal u, niþi bi riþnap kalöp manö hag ñilö, niþbim.

2

Añ mam gau kalþ midmagö lun

¹ Krai kalöp mög niþöm udöp u me, kale piþöñ limim gasi iru niþagpin. Krai kalöp midmagö löp u me, kale gasi halö midpin. Ana niþe kalöp an dan midöp u me, kale niþ jim ñöl midmim, añ mam gau pen pen mög niþmim ud aij giþim. ² Aniþ u, gasi adö aniþ niþmim, pen pen midmagö limim, gasi kale jim ñöl midaimim. Aniþ geinabim me, yiþ aij yabiþ giþab. ³ Hon niþi bi kub midno, niþi bi riþnap hanþ niþöm hib hon haglö adö aran, a gimim gasi u niþagmim. Hon nöþ niþi bi kub, niþi bi riþnap gau niþi bi pro a gimim gasi u niþagmim. Niþi bi gau magöñhalö ud aij gep niþi bi midpal a gi gasi u niþmim. * ⁴ Hon nöþ mid aij gun a gimim gasi u niþagmim; niþi bi riþnap u rö nöþ mid aij giþan a gimim gasi u niþmim. *

Krai Jisas gasi niþöm ga rö u gimim

⁵ Krai Jisas gasi niþöm ga rö u gimim:

⁶ Krai Jisas hadame dagol gau
pör nöþ God midöp rö nöþ
midöp u pen
God klö midöp rö u,
adþ adþ midaiul a gi gasi u
niþaga. *

⁷ Gasi niþe ke niþöm,
nan niþe magöñhalö gau arö
gem,
bi nagit wög gep rö mideinam a gö,

* 1:19: 2Ko 1:11 * 1:21: Gal 2:20 * 1:23: 2Ko 5:8 * 1:27: Ep 4:1; 1De 2:12 * 1:29: Ap 16:19-40 * 2:3: Gal 5:26 * 2:4: 1Ko 10:24 * 2:6: Jon 1:1-2; 17:5

nime nıp yag dauö ñiñan ap nöp löm,
 nıbi bı midpal rö nöp mideia. *
 8 Pen gası yad ke niñem gınam a göm gaga;
 God haga rö nöp gı dam arö niñöl gı,
 bı naij yabıt kalıp pen ilön ñıbal rö u,
 nıp mab kros ba lañ al pak lılo uma. *
 9 Krais ga anıbu, God nıp dam ram mınöñ kumi kabö adö lañ au löm,
 nıp hib ke yabıt hib adö lañ midöp ap ñö,
 hib magöñhalö hib nıpe mo gau midpal. *
 10 Anıg ga u, Jisas hib nıpe dap rannıg,
 kale magöñhalö,
 kumi kabö adö lañ au midpal gau abe,
 mınöñ naböñ adö if i midpal gau abe;
 mınöñ naböñ mo gau midpal gau abe;
 kugom yımöm, *
 11 kale magöñhalö waiö hagöm,
 Jisas Krais nıpe Bı Kub midöp a gınaböl.
 Manö anıbu hageinaböl u,
 Bapi God mailö aij nıpe u niñnaböl. *

Hapö mailö paköp u rö, mailö göl gı midaiun

12 Anıb u, nıbi bı midmagö yad gau. Kale aip midainö ñın u, manö hagnö niñmim gımidim. Pen mıñi gai i midpin u, manö kalöp hagabin anıbi, anıb unbö rö nöp niñmim gımim. God nıbi bı nıpe ram mınöñ kumi kabö adö lañ au ud arnab a ga manö aij u manö hon a gımim, pör nöp God nıp gası aij niñmim, nıpe hagöp rö nöp niñmim, klö yabıt gı midaimim. 13 God nıpe nöp klö göm midmagö kale añ dañ gası ñö, nıp aij gınab adö u gun a gımim anıg gıpin.

14 Mulu lugö, pen pen hagagmim. 15-16 Kale anıg gımim, ram mınöñ if i midmim, nıbi bı naij yabıt nan si nan naij gımidal gau aip midpim u pen kale God ñı pai nıpe aij yabıt asiñ midagöp mideinabim. Kamıñ ñeb manö u ud nıbi bı nan si nan naij gımidal gau kalıp ñımim, gapı magö kumi kabö lañ ñı lab rö u, kale mailö ñı limim. Anıb u, Krais ado gı aunab ñın u, Krais manö aij kalöp pör hag ñıbin u, hagnö pak lı aragöp, niñöm adö anıbu nöp gıpal a gem, mıñ mıñ yabıt gınabin. *

17 Kale God nıp niñ udpim u, nıp nan pak sabe gı ñılo nıp aij göp rö u göp. Pen Krais manö aij u pör hag ñınö yıp al pak lılo hagape yad lugnab u, manö midagöp. U yıharıñ ñıg wain ud nan pak sabe gıpal adö u hoñ gıpal rö u midöp. Kale God nıp niñ udpim u nan pak sabe gep; hagape yad lugnab u ñıg wain adö u hoñ gep. Anıg gö, hon se göl God nıp nan sabe gı ñıno, nıp aij gınab u niñem, ñıñı lem kalöp aip mıñ mıñ gınabin. 18 Anıb u, kale u rö nöp mıñ mıñ gımim aij gö niñöl gı midaimim. *

Dimodi nınab

19 Kale mid aij gıpin aka aigöl gı rö midpim u niñagpin. Bı Kub Jisas yau a gö, söl midöp Dimodi nıp yunö am kalöp niñöm apöm manö anıbu hagö, yıp aij gınım. 20 Dimodi bı aij, yad kalöp mög niñem midmagö lıbin rö nıpe kalöp u rö nöp mög niñöm midmagö löp. Bı ap unbö gagöp. 21 Bı rımnab anıg gagpal; kalıp ke aij gınım rö gası niñöm gıpal; Jisas Krais nıp aij gınım rö gası niñöm gagpal. * 22 Dimodi nıpe bı aij yabıt midöp u amgö kale ke hadö niñbim. Nıpe ñı yad rö midö, bı apil mıhau rö Jisas manö aij u hag ñı ajpul. 23 Yad gası niñbin u, söl midöp nagi midpin u manö haglö niñem, yıp nan niñön gınaböl manö u Dimodi

* 2:7: 2Ko 8:9; Jon 1:14 * 2:8: Hib 5:8; 12:2 * 2:9: Ap 2:33; Ep 1:20-21; Hib 1:3-4 * 2:10: Ro 14:11 * 2:11: Ro 10:9 * 2:15-16: Dan 12:3; Plp 1:10; 1De 2:19 * 2:18: Plp 3:1; 4:4 * 2:21: 2Di 4:10

nip hagnö, nipe amöm kalöp hag ñinab. ²⁴ Gası yad u, Bı Kub yau a gö, söl midöp yad ke u rö nöp midpim u ninabin.

Epaproduaidas ninab

²⁵ Pen kale mam hon Epaproduaidas nip hag yube apöm, yip abad midö ninöl gi, hol ami bı gıpal rö klö gul God wög nipe u jim ñöl gıpul. Pen mıñi nip hag yunö kauyan au ado gi ninab. * ²⁶ Nipe kalöp midmagö löm am ninnam a göp. Nipe nan göp a gıla u ninmim mög ninaipe u nipe ninöm gası iru ninab. ²⁷ Epaproduaidas nip nan kub gö, mel uma u, God nip mög ninöm gö, urak ara. Pen nip nöp wasö; God yip u rö nöp mög ninna. Mam anıbu umböp, yip mög yabıt gıböp. ²⁸ Anıb u, Epaproduaidas nip yınıd yunö amjakö, kalöp aij gö ninöl gi, yad gası iru ninbin rö ninagnam. ²⁹⁻³⁰ Kale nöd mlö kub gau midaipe, bı yip abadep ap midagö, bı kale anıbu hagpe, Kraıs wög u gınam a göm, apöm yip abad midöm, mel uma. Bı rımnap unbö rö gıpal gau ud aij gımim. Anıb u, nipe amjakö, Bı Kub nip wög göp mam hon u auab a gımim, nip hag wıhai udmim mıñ mıñ yabıt gımim.

3

Kraıs nip nin udpin u me, God yip ninöm bı kamın aij yad hagöp

¹ Añ mam bı. Yad manö söl hag junıg gem, kalöp manö ap halö hagnıg gabin. Bı Kub nıbi bı nipe midpim rö, mıñ mıñ gımim. Manö kalöp nöd hagnö u, kauyan hagnam a gınö, yip marö gagöp. Kauyan hagnö mid aij geinabim u aij.

² Kain hauıt gau nin aij göl gi midaimim. Kale nan naij yabıt gıpal. Kale hañ roman rıb gi dö gıpal.

³ Hon me God nıbi bı nipe yıjıg göl midpun. Nıhön gınıg: God Ana nipe u hanıp aip midö, God nip sabe gun. Kraıs Jısas nip cıg gun aij a gö ninöl

gi midpun u me, God nıbi bı nipe yıjıg göl midpun. Hon hañ roman nan gau gıpal gası ninun God nıbi bı nipe midageinabun, a gi gası ninun u me, God nıbi bı nipe kabö göl midpun. *

⁴ Pen hañ roman nan gau gıpal manö u hagöm, hon bı kub midpun a gınaböl u, yad hagnabin, kale hañ roman nan anıb gau bı kub wasö, yad ke nöp bı kub midpin. * ⁵ Yip yag dapöm ñın unbö raleb u midöm, wan hañ u rıb gi dö gıla. Bac itan hon Isrel, ñı nipe hain Benjamin it u me, yad bı Hibru yıjıg göl midpin. Pen Juda lo manö hagpal u, yad bı Perisi midainö rö, manö anıbu hagöp rö magöñhalö nin aij gem gi midmidin.

* ⁶ Juda manö anıbu nin damem klö yabıt juem, Kraıs nıbi bı kalıp ninem, gi naij yabıt gımıdın. Hon Juda nıbi bı lo manö pro pro ke ke gau gımıdın rö, bı kub gau yip manö ap hagöl rö laga. * ⁷ Pen hainö gası nin aij gem, nöd gımıdın adö anıbu nin aij gem gagmıdın u ninem, Kraıs yip göp u nöp nan aij a gi gası añı u nöp ninöl gem, nöd gımıdın nan gau magöñhalö nan yıharın rö böñ nöp arö gınö. * ⁸ Pen nöd gımıdın nan gau nöp wasö. Gası yad ninbin u, Kraıs Jısas Bı Kub yad ninbin u nan kub yabıt. Nan rımnap gau magöñhalö nan yıharın yabıt. Kraıs Jısas nip wög gınam a gem, nan gau magöñhalö arö gınö. Kraıs bı nipe midem, nip nin aij gınam a gem, nan gau magöñhalö acıp acıp rö ninbin. ⁹ Yad Kraıs aip jim ñöl nöp mideinam. Yad Juda lo manö adö u geinabin u, God yip ninöm bı kamın aij yad hagagnab. Pen Kraıs nip nin udpin u me, God yip ninöm bı kamın aij yad hagöp. * ¹⁰ Anıb u, Kraıs nip nin aij gem, nipe uraka u klö anıbu ninem, nipe marö kub uda u rö marö udem, nipe uma u rö umem, * ¹¹ nipe uraka u rö God gö

* 2:25: Plp 4:18 * 3:3: Ro 2:29 * 3:4: 2Ko 11:18 * 3:5: Luk 1:59; 2Ko 11:22; Ap 23:6

* 3:6: Ap 8:3 * 3:7: Mad 13:44,46 * 3:9: Ro 3:21-22 * 3:10: Ro 6:3-5; 8:17

yad u rö nöp uraknabin.

Pol klö göm ga

12 Yad nan hagajin anibi magöñhalö udem bi asiñ midagöp midpin u hagagabin. Pen Krais Jisas yip udö bi aigeg bi rö mideinabin a göm ga u rö udnam a gem, klö gem dip arabin. * 13 Añ mam bi. Nan aij anibu hadö udpin a gem hagagabin. Pen yad gasi aña ap midöp. Nöd gimidin u hau gem, le löm nan aij adan au niñem dip arabin. 14 God nan aij yip ñinab u udnam a gi gasi aña u nöp niñöl gem, adan au kabö rö nöp gi dö gi amem, res pis ginab nagi anibu dip arabin. God yip wiñ alöm nan aij ñinab u, Krais Jisas yip gö ram minöñ kumi kabö adö lañ au pör mideinabin. * 15 Hon nibi bi God nip cig aij gi midpun gau magöñhalö, gasi anibu rö nöp niñun. Pen manö adö rimnap gasi ke niñeinabim u, God kalöp gasi yijig göl niñeb u yamnab. * 16 Pen Krais manö aij niñ udpun u arö gagun; manö anibu niñ aij göl gi ginno arnim.

17 Añ mam bi. Yad gipin rö gi dammim, nibi bi anib rö gilo aröp gau niñmim, kalip udmim. * 18 Niñhön ginig: kalöp pör hagnidin rö mitöñ gem kauyañ hagabin, nibi bi iru nöp gau nan si nan naj göm, Krais mab kros ba lañ uma u kaua maual rö midpal. 19 Kale ram minöñ naj yañ u arnaböl. Hañ roman kale gasi göp adö u nöp gasi niñbal. Nan si nan naj gilo nable giböp pen kale bi gau kalip waiö hagnal. Nan minöñ naböñ adö it i midöp nöp gasi niñbal. * 20 Pen ram minöñ hon u ram minöñ kumi kabö adö lañ au midöp. Kumi kabö adö lañ au nibö, Bi nibi bi kalip kamiñ yunab u, Bi Kub Jisas Krais, abad midpun. * 21 Niñpe Bi klö yabñ hagö, nan gau magöñhalö manö niñem niñöm hain ginab. Bi

Kub Jisas Krais klö anibu gö, hañ roman ña hon hij gi lugöp gau gö, hañ roman aij yabñ, hañ roman niñpe ke rö lö mideinabun. *

4

Mid aij gimim

1 Anib u, nibi bi aij yad gau. Miñ kub gai i midem, kalöp midmagö lem, am niñnam a gem, gasi u niñöl gi midpin. Kalöp niñem, niñiñ lem gasi halö midpin. Manö kalñ kñiñ rikpin anibi niñmim, anig gimim, Bi Kub niñ ud pidöñ göl gi midaimim. *

2 Yuodia aip Sidiki aip, yad kalöp nibi miñhau hagabin, kale Bi Kub u nip gasi niñbil rö, pen pen hagagmil, jim ñöl midaimil.

3 Pen bi yad aip jim ñöl wög gipul, nöp hagabin, nibi anib miñhau kalip gi niñmön, mid aij gimil. Nöd nibi anib miñhau, yad u, Klemen u, nibi bi rimnap gau aip jim ñun, Krais manö aij niñpe u nibi bi gau hag niñmidun. God hib kale buk pör middep yañ rikö midöp. *

4 Bi Kub nip cig gimim, miñ miñ göl gi midaimim. Kauyañ u kalöp hagabin, miñ miñ göl gi midaimim!

5 Nibi bi hain aij yabñ midaimim, nibi bi gau magöñhalö niñöl. Bi Kub söla aunab. * 6 Gasi kub niñagmim. God nip hag niñöl gi, aij a göl gi, nan magöñhalö nip sabe göl gi gimim. *

7 Anig gipe, Krais Jisas nip cig aij gi midpin u me, God hibur hain hain gasi midmagö kale añ dañ lö, kale piñiñ gimim gasi iru niñagnabim. Nibi bi nöp midpun rö, God aigegö göm anig göp u niñagpun. *

8 Añ mam bi. Yad manö söla hag junig gem, kalöp manö ap halö hagnig gabin.

Nan niñhön u niñö;

nan niñhön u yijig göl;

nan niñhön u kabö rö;

nan niñhön u asiñ midagöp;

* 3:12: 1Di 6:12,19 * 3:14: 1Ko 9:24 * 3:15: 1Ko 2:6 * 3:17: 1Ko 4:16 * 3:19: Ro 16:18

* 3:20: Ep 2:6,19 * 3:21: 1Ko 15:28,43-53 * 4:1: 1De 2:19-20 * 4:3: Luk 10:20 * 4:5:

Hib 10:25; Jem 5:8-9

* 4:6: Mad 6:25-34; Kol 4:2

* 4:7: Ais 26:3; Jon 14:27; Kol 3:15

nan n̄hön u m̄dmagö lep;
 nan n̄hön u n̄ibi b̄i n̄iñöm ñiñi
 l̄ibal;
 nan n̄hön u aij yöl;
 nan n̄hön u n̄ibi b̄i n̄iñöm aij a
 ḡipal;
 nan an̄ib gau nöp gasi n̄iñöl ḡi
 m̄idaimim.

⁹ Kalöp aip m̄idem, nan n̄hön ḡinö
 n̄iñbe u, manö n̄hön hagnö n̄iñbe
 u, n̄iñbe rö nöp ḡimim. An̄ig gein-
 abim, God kalöp aip m̄idöm, gasi
 m̄dmagö kale abad m̄idö, gasi iru
 n̄iñagnabim. *

*Pilipai n̄ibi b̄i Pol n̄ip nan ñeila,
 m̄iñ m̄iñ ga*

¹⁰ Yad hagnö e, ȳip hauł ḡipal a
 ḡi gasi n̄iñnö u pen wasö; ȳip gasi
 n̄iñöl ḡi m̄idaibe pen adan m̄idageia
 n̄iñöm kale ȳip nan ap yuagpe. Pen
 m̄iñi yubim rö, ȳip gasi n̄iñöl ḡi
 m̄idpim u n̄iñem, B̄i Kub hon u
 n̄ip m̄iñ m̄iñ yabił gabin. ¹¹ Ñ̄in
 r̄imnap ȳihar̄iñ m̄idpin gasi u n̄iñem
 hagagabin; B̄i Kub ȳip gasi ñö uri
 n̄iñbin, ȳip n̄ihön n̄ihön ḡinab u,
 manö m̄idagöp. ¹² Ñ̄in r̄imnap nan
 iru m̄idöp; ñ̄in r̄imnap m̄idagöp.
 M̄idöp ñ̄in gau ñ̄iñbin; m̄idagöp ñ̄in
 gau ȳihar̄iñ m̄idpin. Göp an̄ibu,
 nan iru m̄idö aka m̄idagö, gasi kub
 n̄iñagpin. ¹³ B̄i Kub ȳip abad m̄idöm
 k̄lō ñöb u me, ȳip n̄ihön n̄ihön gö a
 ḡinab u ḡinabin. *

¹⁴ Pen ȳip m̄iñör gaia, kale ȳip
 gasi n̄iñmim nan ñ̄ibim u, aij yabił
 ḡipim. ¹⁵ Kale Pilipai n̄ibi b̄i n̄iñbim,
 kale Jisas manö aij n̄ipe u nöd api
 n̄iñbe ñ̄in u, yad Masedonia Propins
 arö gem, God Manö hag ñ̄i ajm̄idin,
 God n̄ibi b̄i n̄ipe m̄ideila gau r̄imnap
 ȳip nan ñ̄agla. Kale Pilipai n̄ibi
 b̄i nöp ȳip mani nan gau ñ̄im̄idim.
 * ¹⁶ Pen amem daun kub Desa-
 lonaika m̄idainö ñ̄in u, yad nan ap
 m̄idageia pen kale ȳip mani nan gau
 pör ñ̄im̄idim.

¹⁷ Pen mani nan gau a gem ha-
 gagabin; gasi kale ke n̄iñmim, nan

hałöwałö ñ̄ibe, God kalpe m̄iñ m̄iñ
 yabił göm, kale ḡipe u hauł gagnab,
 a gem hagabin.

¹⁸ Nan yube magöñhalö udpin. B̄i
 kale Epaprodaidas n̄ip mani nan
 gau ñ̄ibe, dapöm ȳip ñö, m̄iñi nan
 iru yabił m̄idö m̄id aij ḡipin. Ȳip
 yube an̄ibu, God n̄ip nan lauöm ñ̄ilö,
 hałiñ aij auö n̄ip aij ḡim̄idöp rö u
 ḡipim. ¹⁹ Kale Krai Jisas n̄ibi b̄i n̄ipe
 m̄dmim, ȳip nan yubim u, God yad
 b̄i gep yabił u kalöp abad m̄idöm,
 nan n̄ihön m̄idagain̄im gau kalöp
 ñ̄in̄im.

²⁰ An̄ib u, God Bapi hon hib n̄ipe
 pör nöp pör nöp hagno adö arn̄im.
 An̄ib unbö rö aij.

Manö naböñ magö r̄imnap

²¹⁻²² Krai Jisas n̄ibi b̄i n̄ipe b̄i
 kub Sisa aip m̄idpal gau, kalöp Krai
 Jisas n̄ibi b̄i n̄ipe m̄idpim gau, “Kale
 m̄idpim?” a ḡipal. An̄ib u me, God
 n̄ibi b̄i n̄ipe auı m̄idpun magöñhalö,
 kalöp Krai Jisas n̄ibi b̄i n̄ipe m̄idpim
 gau magöñhalö, “Kale m̄idpim?” a
 gabun.

²³ B̄i Kub Jisas Krai kalöp
 magöñhalö mög n̄iñöm abad
 m̄idain̄im.

Kolosi Pol Kolosi n̄ibi b̄i kal̄ip k̄öp kal̄i k̄liñ r̄ika

1-2 Yad Pol. God n̄ipe ke ȳip hag lö, Krai Jisas manö ud arep b̄i ap m̄idpin. Pen m̄iñi mam hon Dimodi yad aip m̄idö n̄iñöl ḡi, kalöp Krai Jisas n̄ip n̄iñ udmim c̄ig aij ḡimim añ mam daun kub Kolosi m̄idpim gau, k̄öp an̄ibi kal̄i k̄liñ r̄ikabin.

God Bapi hon kalöp mög n̄iñöm ud aij gö, m̄id aij ḡimim.

Pol Krai n̄ibi b̄i Kolosi gau sabe göm, God n̄ip aij a ga

3-4 Haglö n̄iñbun, kale Krai Jisas n̄iñ udmim c̄ig aij ḡimim, n̄ibi b̄i n̄ip n̄iñ udpal gau kal̄ip magöñhalö m̄idmagö l̄ibim. An̄ib u, sabe gun, kalöp gasi n̄iñun, pör nöp God B̄i Kub hon Jisas Krai Nap n̄ipe u n̄ip aij a ḡipun. * 5 Ram m̄inöñ kumi kabö adö lañ au aramun nan aij udnabun a ḡi gasi n̄iñbim u me, kale Krai Jisas n̄ip c̄ig aij ḡimim, n̄ibi b̄i n̄ipe gau m̄idmagö l̄ibim. Manö n̄iñö, Krai manö aij u, nöd auö, nan aij kalöp kumi kabö adö lañ au m̄idöp u hadö n̄iñbe. *

6 Nöd api Krai manö aij u n̄iñmim, God n̄ibi b̄i gau mög n̄iñöm ud aij göp manö yuö yab̄i u n̄iñmim, kale ke halö n̄iñ udpim ñin u r̄ikö, Krai manö aij u kalöp an̄ dan magö p̄ilöm kub ranöm arab rö u, an̄ib unbö rö nöp me, ram m̄inöñ gau gau k̄id k̄id magöñhalö gau, Krai manö aij u aramöm n̄ibi b̄i an̄ kale dan magö p̄ilöm kub ranöm arab.

7 Epapras, hon aip naḡi wög göm, Krai n̄ip wög pör ḡi aij göp u, kalöp nöd api Krai manö aij u hag ña. An̄ig ga u, han̄ip ḡi ña. 8 Epapras aui apöm, Ana kalöp an̄ dan m̄idö

n̄iñöl ḡi, n̄ibi b̄i gau m̄idmagö l̄ibim u, han̄ip hag ña. *

9 An̄ib u, Epapras n̄ipe nöd api han̄ip manö hag ñö n̄iñno ñin u r̄ikö, kalöp nan a gun God n̄ip pör nöp sabe ḡipun. God n̄ip sabe gun hagabun, n̄ip aij ḡinim adö u nöp, Ana n̄ipe kalöp gasi ñö kale gasi n̄iñ k̄id hīkmim nan n̄ihön God n̄ip aij ḡinab u n̄iñ aij ḡimim, a gabun. *

10 An̄ib u, B̄i Kub n̄ibi b̄i n̄ipe yab̄i rö ḡi m̄idmim, n̄ip aij ḡinab adö u nöp ḡipe ar̄im. An̄ig ḡimim, nan aij ke ke iru nöp ḡi dammim, God n̄ipe aigale b̄i rö m̄idöp u n̄iñ aij yab̄i ḡinabim. An̄ig ḡipe, nan magö iru nöp p̄ilnab. 11 God n̄ipe B̄i k̄lö unbö ke yab̄i mailö halö m̄idöp u, n̄ipe k̄lö n̄ipe magöñhalö kalöp ñö, kale p̄idöñ n̄ipe udmim, marö r̄imnap auö gasi an̄ibu n̄iñagmim, gasi halö m̄idmim, m̄iñ m̄iñ göl ḡi, * 12 Bapi n̄ip aij a göl ḡi m̄idaimim. Krai n̄ibi b̄i n̄ipe ram m̄inöñ pör mailö ḡim̄idöp au nan aij udnaböl u, Bapi n̄ipe kalöp gö, kale u rö nöp nan aij an̄ibu udnabim. * 13 Seden, b̄i s̄ibön böñ gau abad m̄idöp u, han̄ip naḡi ad̄ik p̄idöñ l̄im̄idöp u pen God n̄ipe han̄ip hub̄ik yuö, m̄iñi Ñ̄i m̄idmagö n̄ipe han̄ip ud aij göm abad m̄idöp. * 14 Ñ̄i n̄ipe nöp han̄ip nan a göm umöm, naḡi m̄idaino u hub̄ik yua; n̄ipe nan si nan naij ḡipun gau n̄iñöm arö ga. *

Krai nan gau magöñhalö abad m̄idöp

15 Nap God n̄ip waiö n̄iñun rö lagöp u pen Ñ̄i n̄ipe me Nap rö m̄idöp. N̄ibi b̄i nan gau ḡi laga ñin u, Ñ̄i Nap aip m̄ideia. N̄ibi b̄i nan gau magöñhalö yagol rö m̄idöp; Krai n̄ipe adö lañol m̄idöp. * 16 Nan kumi kabö adö lañ gau abe, nan m̄inöñ naböñ iñ i abe, nan amgö n̄iñbun gau abe, nan amgö n̄iñagpun gau abe, ana nan gau abad m̄idpal gau abe, magöñhalö

* 1:3-4: Ep 1:15,16 * 1:5: Ep 1:13; 1Pi 1:4

* 1:11: Ep 1:19; 3:16 * 1:12: Ep 1:11,18 * 1:13: Luk 22:53; Ep 2:2

2Ko 4:4; Jon 1:18

* 1:8: Kol 4:12; Plm 23 * 1:9: Ep 1:16,17

* 1:14: Ep 1:7 * 1:15:

nipe nöp gı la. Gı la u, Kraıs hib nipe haglö adö arnım a göm gı la. ¹⁷ Ram mınöŋ hadame dagol gau gı laga ñın u, Kraıs mideia. Nipe mıdöp u me, nan gau magöŋhalö ka ke u mıdöm jım ñöl mıdöp. * ¹⁸ Kraıs nipe nabıc magö rö mıdöp; nıbi bı nipe gau, cöc u, hañ romanı nipe mıdöp. Nipe gö cöc hañ romanı kamıŋ mıdöp. Nipe ıt göm umöm kauyaŋ uraka u me, nan nıhön nıhön mıdöp gau yagol rö mıdöp; nipe nöp adö laŋol mıdöp. * ¹⁹ God gası nipe ke nıŋöm gö, God nipe mıdöp rö nöp, Kraıs anıb unbö rö nöp mıdöp. * ²⁰ Anıb u, nan nıhön nıhön mınöŋ naböŋ ıt i mıdöp abe, ram mınöŋ kumi kabö adö laŋ au mıdöp abe, nan gau magöŋhalö God aıp jım ñınım rö löp. Nöd nan gau God nıp kauaı mauaı rö mıdmıdöp. Pen Ñı nipe, Nap nipe ke mıdöp rö nöp mıdöm, mab kros ba laŋ hagape lugö umö, uri nan gau magöŋhalö God aıp jım ñınım rö löp. *

²¹ Kale nöd nan si nan naij gası nıŋöl gı, anıb unbö rö nöp göl gı mıdmım, God nıbi bı al ñıŋeb nipe mıdmım, mılö gau rö mıdmıdim. *

²² Mıñı pen Ñı nipe hañ romanı löm uma rö, kalöp ud nipe ke aıp jım ñöl lö, ram mınöŋ nipe kumi kabö adö laŋ au arammım, God amgö ilö nipe au nıbi bı uı, nıbi bı asıŋ mıdagöp, nıbi bı manö ap mıdagöp, mıdeınabım. * ²³ Pen kale Kraıs manö aıp nıŋ udpım u, ram padö rö nıŋ udöl gı mıdmım, God nan aıp kalöp ñınab u gası mıdmagö kale aŋ daŋ pıdöŋ lımım gası nıŋöl gı mıdaimım. Manö aıp kalöp haglö nıŋbım anıbu, kalöp nöp wasö, nıbi bı ram mınöŋ gau kıd kıd magöŋhalö hag ñılö ara. Yad Pol u rö nöp wög adö anıbu nöp gıpin.

Pol Kraıs nıp wög geia

²⁴ Kalöp nan a gem Kraıs manö aıp hag ñınö yıp gı naij gılö marö udnö

* **1:17:** Jon 1:1; 8:58

* **1:18:** Ep 1:22-23; Ap 26:23; Rep 1:5

* **1:19:** Kol 2:9

* **1:20:** Ep 1:10;

2:16

* **1:21:** Ro 5:10; Ep 2:12

* **1:22:** Ep 2:14-16; 5:27

* **1:25:** Ep 3:2,7-8

* **1:26:** Ro

16:25-26; Ep 3:5,9

* **1:29:** Ep 3:7,20; Plp 4:13

u, mıñı yad mıñ mıñ gıpin. Kraıs nipe ke marö kub yabıtı uda u rö, Kraıs nıbi bı marö kub yabıtı udöl a gem, Kraıs hañ romanı nipe u, cöc nipe u, gı ñınam a gem, hañ romanı yad marö rımnap udpın.

²⁵ God yıp hag lö, kalöp God Manö u magöŋhalö hag ñı aıp gımıdın u me, cöc nipe u nıp wög gı ñeb bı ap mıdpın. * ²⁶ Manö aıp anıbu hadame gau mı iru yabıtı pı göl mıdmıdöp pen mıñı God nipe Kraıs nıbi bı nipe kalıp manö anıbu waiö la. * ²⁷ God gası nıŋöm manö hag la u, manö aıp yabıtı, manö mailö halö pı göl mıdmıdöp u, nıbi bı gau magöŋhalö nıŋöl a göm, nıbi bı nipe kalıp waiö yamnab. Manö aıp anıbu ıt u anıg göl mıdöp: Kraıs mıdmagö kale aŋ daŋ mıdöp; anıb u kale ram mınöŋ kumi kabö adö laŋ au arammım, God mailö ke halö au mıdöp aıp pör mıdeınabım. ²⁸ Anıb u, hon Kraıs nöp hag ñıbun. Kale magöŋhalö Kraıs nıp cıg aıp göl gı, manö nipe nıŋ aıp göm, hagöp rö nöp göl gı mıdeınaböl a gun, gası nıŋ aıp gun nıbi bı gau kalıp magöŋhalö rımıd ukun, Kraıs manö aıp u hag ñımıdun. ²⁹ Adö anıbu nöp, Kraıs kılö naij nıpe ke magöŋhalö yıp ñöb u udem, kılö gem wög nıpe göl gı mıdpın. *

2

Kalöp manö pıral hagöl u, udagımım

¹ Pen nıŋım! Kale Kolosi nıbi bı gau abe, Leodisia nıbi bı gau abe, nıbi bı rımnap halö mulu adıŋ yad nıŋagpal gau abe, mıd aıp gımım a gem, wög kılö yabıtı gabın. ² Kale gası halö mıdöm, gası aıŋ ap nöp nıŋöm, pen pen mıdmagö löm, gası nıŋ kıd hıköm, God Manö pı göl mıdmıdöp u magöŋhalö nıŋ aıp göl, a gı gası nıŋbın. God Manö pı göl mıdmıdöp u Kraıs. ³ Kraıs nıp aŋ daŋ nöp God gası aıp aıp magöŋhalö pı göl mıdöp u

me, nipe ke nöp God gasi aij anibu waiö linim rö löp. *

⁴ Nibi bi rimnap pir alöm, manö kliñ aij rimnap haglö niñöl gi, manö piral kale anibu niñ udmim rö löp a gem, kalöp manö anibi hag ñi aij gabin. * ⁵ Yad ram m+nöñ mlö aui midpin u pen gasi yad u kalöp lau adö midö niñöl gi, kalöp gasi niñöl gi midpin. Pen kale Krai n+p niñ ud p+döñ g+mim, agamij midmim, jim ñöl midpim u, yip aij yabit göp. *

Krais aip midun nipe hagöpro nöp gun

⁶ Kale Jisas Krai n+p niñ udmim, Bi Kub hon a g+mim udpim u me, adö anibu nöp niñmim gipe arnim. ⁷ Krai n+p cig aij g+mim, manö niñö nipe hag ñilö niñbe u niñ ud p+döñ g+mim, hagöpro rö nöp g+mim, God n+p aij a göl gi nöp midaimim. *

⁸ Pen niñ aij g+mim. Nibi bi rimnap kalöp manö yiharinj manö piral haglö, kale manö piral anibu udmim kid kale gau ammim rö löp. Manö yiharinj manö piral hagpal u, bac bi aiud kale abe, ana naj nan gau m+nöñ naböñ if i abad midpal gau aiud abe udöm hagpal. Krai manö aij u udöm hagapal. ⁹ Niñön ginig: Krai hañ roman halö midöp u pen God midöp rö u, Krai nipe anib unbö rö nöp midöp. * ¹⁰ God nipe gö, kale Krai n+p cig g+mim, n+p aip jim ñöl midmim, kamij yabit midpim. Nipe nöp me, ana naj nan gau m+nöñ naböñ if i abad midpal gau magöñhalö adö lagod midöp. *

¹¹ Kale Krai aip jim ñöl midpim u me, kale hadö Juda nibi bi hañ rib gi dö gipal rö u midpim. Juda nibi bi gau ru pi ñimagö udöm hañ rib gi dö gipal, pen Krai aip jim ñöl midpim u me, nipe nan si nan naj g+m+dim nag+ u rib gi dö göp. * ¹² Kalöp ñig pakla u, kalöp Krai aip rigöl gila; kale God klö nipe Jisas ud urak ña u

niñ udpe u me, God kalöp Krai aip ud urak ñö, nibi bi kamij gisön nibö nipe midpim. *

¹³ Kale nöd nan si nan naj adö u nöp g+m+dim, Krai nipe nan si nan naj g+m+dim nag+ u rib gi dö gaga ñin u, kale nibi bi hadö umbal rö midaipe. Pen God nipe ke gö, uri kale Krai aip kamij midpim. God nan si nan naj ginö u magöñhalö niñöm arö ga. * ¹⁴ Nan si nan naj ginö u, köp an yañ kal+ kliñ riköm, lo manö ke ke pen ñeb manö u halö kal+ kliñ rikla u, God köp anibu ud mab kros ba lañ cipit pak lö, böñ nöp pis ga. * ¹⁵ Mab kros ba lañ Krai nipe ana naj nan gau m+nöñ naböñ if i abad midpal gau mo nipe gau löm, nibi bi gau niñ midlö niñöl gi, kalöp nag+ adiköm ud tip gi ud ara.

¹⁶ Anig ga rö, kale nan magö rimnap gau ñig rimnap gau niñbe, nibi bi rimnap kalöp hag pro gaiöl, gasi iru niñagmim. Miñi God n+p sabe gep ñin kub a göm asi masi ginaböl u hain gagpe, kalöp hag pro gaiöl, gasi iru niñagmim. Miñi rakin gisön auöp ñin kub a göm asi masi ginaböl u hain gagpe, kalöp hag pro gaiöl, gasi iru niñagmim. Miñi Juda God n+p sabe gep ñin kub a göm asi masi ginaböl u hain gagpe, kalöp hag pro gaiöl, gasi iru niñagmim. * ¹⁷ Krai auaga ñin u, nan anib gau ana rö niñöm g+m+dal; pen nan yabit u Krai. *

¹⁸ Anib u, nibi bi rimnap apöm, manö mlö hagöm, naböñ niñbun rö, kale anig anig g+mim, aka nibi bi ramö rö midmim, aka ejol gau sabe g+mim, a gaiöl u, manö kale udmim, God nan aij kalöp ñinab nan u arö gagmim. Nibi bi anib gau, Krai manö aij u niñagpal; gasi kale ke nöp niñöm, gasi piral gau nibö gau nibö udöm, hon nibi bi kub a göm, aiud yiharinj mlö yabit udaböl. ¹⁹ Nibi bi anib gau, Krai n+p arö göm adö

* 2:3: 1Ko 1:24,30 * 2:4: Ro 16:18 * 2:5: 1Ko 5:3 * 2:7: Ep 3:17 * 2:9: Jon 1:14,16
 * 2:10: Ep 1:21-22 * 2:11: Ro 2:29 * 2:12: Ro 6:4 * 2:13: Ep 2:1,4-5 * 2:14: Ep 2:14-16;
 1Pi 2:24 * 2:16: Ro 14:1-12 * 2:17: Hib 8:5

an+bu arbal. Pen Kraiſ n+pe nab+ic magö m+idöm, hañ roman+ n+pe u, magöñhalö kid+it goł rö j+im ñöl löm, nan aij ñöm, abad m+id aij gö n+ñöl g+ı, God n+ıp aij g+n+m rö u, hañ roman+ kub gö gö arab. *

²⁰ Kraiſ c+g g+ıpim u me, n+ıp aip umbe, ana naij nan gau m+nöñ naböñ ił i abad m+idpal gau mo kale gau m+idagpim; kalöp nan ap g+n+g klö ap m+idagöp. An+ıb u, n+hön g+n+g n+ıbi b+ı gau gas+ n+ñbal rö gas+ n+ñbim? ²¹ “Nan u ñ+magö udagmim! Nan u ñ+ñagmim! Nan u ud n+ñagmim,” a g+ıpal, * ²² pen nan magö ñ+g nan hagpal nan gau magöñhalö ñ+ñlö p+is g+nab. Manö k+ıñ aij hag ñ+ıbal gau magöñhalö n+ıbi b+ı gas+ ke n+ñöm hagpal adö u nöp n+ñöm hag ñ+ıbal. *

²³ N+ıbi b+ı an+ıb gau, ejol abe sabe gun a göm, n+ıbi b+ı mög gep rö m+idno aij g+nab a göm, nan as+ mas+ göm, b+ıslam m+idpal. An+ıg g+ılö, n+ıbi b+ı r+ımnab n+ñlö, manö n+ñö rö l+nab u pen nan si nan naij gep gas+ u auö, nan piral gau nöp gas+ n+ñöm, Kraiſ n+ıp c+g m+idagpal rö, nan ap klö ñö, hañ roman+ ke gas+ göp u arö göl rö lagöp.

3

God han+ıp gö, Kraiſ aip urakno

¹⁻² Pen kale Kraiſ aip urakmim kam+ıñ g+ısön n+ıbö m+ıdpim u, m+nöñ naböñ adö ił i nan gau gas+ u n+ñagmim. Gas+ kub kale u arn+m nan ram m+nöñ kumi kabö adö lañ m+ıdöp gau. Kraiſ n+ıpe uraköm adö lañ au aramöm, God ñ+magö y+ıjg böñ lau as+ık m+ıdöp. * ³ Kale Kraiſ aip umbe u me, kam+ıñ m+ıdep magö kale u God Kraiſ kal+ıp apil m+ıhau aip pi göl m+ıdöp. ⁴ Kam+ıñ m+ıdep magö kale ił u Kraiſ. Hainö n+ıpe aunab ñ+n u, amun n+ıpe aip mailö unbö ke halö m+ıd aij g+nabun.

* **2:19:** Ep 2:21; 4:16

* **2:21:** Gal 4:3,9; 1Di 4:3

* **2:22:** Mad 15:9

* **3:1-2:** Mad 6:33; Mak

12:36; 16:19; Ep 1:20

* **3:5:** Ro 6:6,11; Ep 4:19; 5:3-6

* **3:8:** Ep 4:25-29; 5:4

* **3:9:** Ep 4:22,25

* **3:10:** Ep 4:24

* **3:11:** Gal 3:28

Nöd m+ıdm+ıdim u ke, uri m+ıdpim u ke

⁵ An+ıb u, nan n+hön hañ roman+ gas+ göp u al pak l+mim. N+ıbi si b+ı si g+mim, gas+ naij n+ñmim, hałöwałö g+mim, nan si nan naij nöp gun a g+mim, ułpö k+ıno k+ıbap gol mani nan gau iru nöp udun a g+mim g+ıpe aragn+m. Ułpö k+ıno k+ıbap gol mani nan gau iru nöp udun a g+ı gas+ n+ñbal n+ıbi b+ı gau, kale n+ıbi b+ı nan piral sabe g+ıpal rö nöp m+ıdpal. * ⁶ Adö an+ıb gau nöp g+ılö, God kal+ıp kal juö, ilön kub yab+ıł udnaböl. ⁷ Kale ke nöđ nag+ı naij adö an+ıbu nöp gas+ n+ñmim, an+ıb unbö rö nöp g+m+ıdim.

⁸ Pen m+ıñi nag+ı naij adö u böñ nöp arö g+mim. Nöd mulu kal n+ñmim, kal yab+ıł jumim, gas+ naij n+ñmim, n+ıbi b+ı gau kal+ıp hag pro g+mim, urañañ hagmim g+m+ıdim rö, m+ıñi gagmim. * ⁹ Manö piral hagmim, pen hagö pen hagö g+m+ıdim u, u rö nöp hagagmim. Kraiſ aip umbe u me, g+ı naij g+m+ıdim nag+ı u kalöp wał+j rö wam wam ga u, hibur gas+ m+ıdmagö nöđ n+ıbö kale u, ud as+ık ke gau yubim. *

¹⁰ Hibur gas+ m+ıdmagö nöđ n+ıbö kale u ud as+ık yumim, hibur gas+ m+ıdmagö hain n+ıbö kale u, wał+j rö rol l+ıbim. N+ıbi b+ı g+ısön n+ıbö m+ıdmim, God kalöp g+ı la u pör nöp gö, kale n+ıpe ke m+ıdöp rö nöp l+mim, n+ıp n+ıñ aij yab+ıł g+nabim. * ¹¹ God an+ıg ga u me, Grik n+ıbi b+ı gau ke, Juda n+ıbi b+ı gau ke m+ıdagpal. N+ıbi b+ı hañ r+ıb g+ı dö g+ıpal gau ke, n+ıbi b+ı hañ r+ıb g+ı dö gagpal gau ke m+ıdagpal. N+ıbi b+ı köp kal+ı k+ıñ amgö l+ı n+ñbal gau ke, n+ıbi b+ı köp kal+ı k+ıñ amgö l+ı n+ñagpal gau ke m+ıdagpal. N+ıbi b+ı w+ıyap gau ke, n+ıbi b+ı uböl gau ke m+ıdagpal. N+ıbi b+ı rau dam l+ılö nag+ı wög g+ıpal gau ke, n+ıbi b+ı gas+ kale ke n+ñöm wög g+ıpal gau ke m+ıdagpal. N+ıbi b+ı g+ısön n+ıbö m+ıdpun u me, Kraiſ n+ıpe ke nöp han+ıp magöñhalö m+ıdmagö raul añ

daŋ mɪdö, nan rɪmnap magöŋhalö nan yɪharɪŋ rö löp. *

12 God nɪbi bɪ nɪpe mɪdpim. Nɪpe kalöp mɪdmagö löm, nɪbi bɪ nɪpe ke hag la. Anɪb u, waɪj rol lɪbal rö, gɪ aij gep nagɪ u rol lɪmim. Nɪbi bɪ gau kalɪp mög nɪŋmim, ud aij gɪmim; hib kale ke hagpe adö aragnɪm; nɪbi bɪ hain aij mɪdmim; nɪbi bɪ gau manö hain hagmim kal juagmim. *

13 Krais nɪbi bɪ nɪpe rɪmnap kalöp gɪ najj gaiöl, kalɪp pen gɪ najj gagmim. Manö rɪmnap mɪdainɪm, Bɪ Kub kale nan si nan najj gɪpe nɪŋöm arö göp rö u, nɪbi bɪ gau kalöp gɪ najj gaiöl u, u rö nöp nɪŋmim arö gɪmim. *

14 Pen kale nagɪ aij anɪbu rol gɪmim, höŋ adö lagod au mɪdmagö lep magö u rol gɪmim. Nɪbi bɪ mɪdmagö lep magö u, nan aij gau magöŋhalö wam wam ud jɪm ñöm lö, nan aij ap uɛp gagnɪm. *

15 God kalöp udöm hañ roman añɪ nöp jɪm ñöl la u, kale agamɪj mɪdmim pen pen ud aij gɪmim a göm ga. Anɪb u, Krais hibur hain hain ñöb u nɪp hag nɪŋmim, mɪdmagö kalöp aŋ daŋ hibur hain hain magö anɪbu lö, agamɪj mɪdmim, nan nɪhön nɪp aij gɪnab u nɪŋnabim. Anɪb u, nɪp aij a göl gɪ nöp mɪdaimim. * 16 Krais manö aij u aŋ kalöp daŋ ajmaŋ rauöm rö mɪdainɪm nɪŋöl gɪ, manö nɪpe u nɪŋ aij yabɪɪ gɪmim me, pen pen hag ñɪ aij göl gɪ, God Manö adɪŋ Sam a gɪpal rɪmnap, God hib nɪpe dap raneb kɪmap rɪmnap hagöl gɪ, God nɪp aij a göl gɪ mɪdaimim. *

17 Pen manö hagnɪg aka nɪhön nɪhön gɪnɪg, Bɪ Kub Jisas nɪbi bɪ nɪpe mɪdpun a gɪmim, God Jisas kalɪp apil mɪhau aij a göl gɪ nöp gɪpe arnɪm. *

Krais nɪbi bɪ nɪpe gau mɪd aij göl

18 Kale nɪbi gau, kale Krais nɪŋ udpim rö, nagamul bɪ manö hagöl u hain gɪmim. *

19 Pen kale bɪ gau, nɪbi kale gau kalɪp manö klö gɪmim hagagmim; kalɪp mɪdmagö lɪmim. *

20 Kale ñɪ pai gau, kale Krais nɪŋ udpim rö, name nap hagöl rö magöŋhalö hain gɪmim. Anɪg geinabim God nɪp aij gɪnab. *

21 Pen kale nap bɪ, ñɪ pai kale gau kalɪp manö klö gɪmim hagpe hagpe, gasɪ najj nɪŋöm, mɪd aij gagöl rö löp u, nɪŋ aij gɪmim. *

Nɪbi bɪ nagɪ wög gɪpal gau; bɪ kub kale gau

22 Kalöp nɪbi bɪ, bɪ rɪmnap nagɪ adɪk lɪ daulö, kalɪp nagɪ wög gɪ ñɪmɪdim gau, manö rɪmnap hagnɪg gabin. Bɪ kub nɪŋmɪdal magö u nöp nɪŋmɪdlö nɪŋöl gɪ wög gɪno, kalɪp aij gaŋ a gɪmim gagmim. Gasɪ mɪhöp nɪŋagmim, Bɪ Kub hon kumi kabö adö laŋ u nɪŋ mɪdöp rö, gɪ aij gun a gɪmim, aij gö nɪŋöl gɪ gɪmim. *

23 Kale nan nɪhön nɪhön geinabim, nɪbi bɪ mɪnöŋ naböŋ ɪɪ i rɪmnap kalɪp wög gabun a gɪmim gagmim; Bɪ Kub kumi kabö adö laŋ u nɪp wög gabun a gɪmim, klö gɪmim gasɪ aij nɪŋöl gɪ gɪmim. 24 Wög gɪ ñɪbim u, Bɪ Kub Krais nɪp wög gɪ ñɪbim. Kale nɪŋbim Bɪ Kub nɪpe pen ñöm kalöp nan aij ñɪnab. 25 Pen God nɪpe nɪbi bɪ gɪ najj gɪnaböl gau manö kub hagnɪg, nɪbi bɪ kub gau, nɪbi bɪ pro gau a göm, manö kub gagnab; adö añɪ u nöp hagöm, ɪlön ñɪnab. *

4

1 Anɪb u, kale bɪ kub rö mɪdpim gau, Bɪ Kub kale kumi kabö adö laŋ mɪdöp u gasɪ nɪŋöl gɪmim, nɪbi bɪ kalöp nagɪ wög gɪ ñɪbal gau kalɪp abad mɪd aij gɪmim, nan kalɪp ñeb rö u haɫowaɫö ñɪmim. *

God nɪp sabe göl gɪ mɪdaimim

2 Kale gasɪ nɪŋ aij göl gɪ, aij a göl gɪ, God nɪp sabe göl gɪ mɪdaimim. *

* 3:12: 1Pi 2:9 * 3:13: Ep 4:2,32 * 3:14: Ro 13:8-10 * 3:15: Plp 4:7; 1Ko 12:27; Ep 4:4
 * 3:16: Ep 5:19 * 3:17: 1Ko 10:31; Ep 5:20 * 3:18: Ep 5:22 * 3:19: Ep 5:25 * 3:20: Ep 6:1
 * 3:21: Ep 6:4 * 3:22: Ep 6:5-8 * 3:25: Ro 2:11 * 4:1: Ep 6:9 * 4:2: Ep 6:18; Plp 4:6

³ Han+p u rö nöp God n+p sabe göl g+ midpe, God n+pe adan hi+kö, Krai manö aij pi göl midmidöp u n+bi b+ gau kal+p waiö hag n+inabun. Krai manö aij u nöp hagnö, y+p nag+ leila midpin. * ⁴ Pen God n+p sabe g+pe, y+p abad midö n+ñöl g+, manö an+bu hag n+ aij g+nö, n+bi b+ n+ñ aij göl. Yad unbö rö nöp g+nam u aij.

⁵ Kale pör nöp gas+ n+ñöl g+ midpe, adan hi+kn+m, n+bi b+ Krai n+p n+ñ udagpal gau, gas+ n+ñ aij göl g+, kal+p ud aij g+mim, Krai manö aij u hag n+mim. * ⁶ Maj mi+gan kale u dö sol dö kal rö lain+m. An+g gö, n+bi b+ manö kale n+ñlö, dö gö, n+ñ aij g+inaböl. Kalöp manö n+hön rö hag n+ñnaböl, kal+p pen hag n+ aij g+mim. *

Pol Dijikas Onesimas b+ m+hau kal+p yua

⁷⁻⁸ Mam midmagö hon Dijikas, yad B+ Kub n+p wög klö g+pin rö göp u, n+p yunö n+inab. N+pe midpim u amöm, yad aigegö rö midpin u kalöp hag nö n+ñmim mi+n mi+n g+mim a gem yuabin. * ⁹ Pen mam midmagö hon Onesimas, b+ kalpe ke u, Dijikas aip n+inabil. Onesimas n+pe u rö nöp, yad B+ Kub n+p wög klö g+pin rö, u rö nöp göp. Ammil, nan n+hön n+hön gai i gab u magöñhalö kalöp hag n+ aij g+inabil. *

Pol manö hag naböñ jua

¹⁰ B+ Arisdakas, yad aip nag+ midpul u abe, b+ hon Mak abe kalöp, “Midpim?” a g+pil. Mak me, b+ hon Banabas n+mdañ n+pe u. B+ an+bu nöp nöd manö yuem hagnö, “N+p yagol u amjakö ud aij gim,” a g+nö. * ¹¹ B+ hon Jisas, hib n+pe ap Jasd+ a g+pal u, u rö nöp kalöp, “Midpim?” a göp. B+ Juda m+hau n+gañ an+b gau me yad aip wög g+pun. Juda r+mnay y+p gas+ ap ap n+ñöm j+m nöl wög gagpun; kale yam nöp yad aip God

n+bi b+ udöm abad midainab manö aij u hag n+inabun.

¹² B+ kale Epapras, Krai Jisas n+p wög göp u, kalöp, “Midpim?” a göp. N+pe pör pör klö göm kalöp God n+p sabe göm hagöp, “Kale gas+ r+mnay n+ñagöm, Krai manö aij u n+ñ ud p+döñ göm, n+p c+g aij göm, hagnabön rö nöp g+lö ar+n+m,” a göp. *

¹³ Amgö yad ke n+ñem kalöp hagabin, n+pe klö göm kalöp wög göm, Leodisia n+bi b+ kal+p wög göm, Hirapolis n+bi b+ kal+p wög göm göp.

¹⁴ Pen b+ aij hon, wös wameb b+ Luk abe, Demas abe kalöp, “Midpim?” a g+pil. ¹⁵ Añ mam daun kub Leodisia gau, n+bi b+ apöm n+bi Nimpa ram God n+p sabe g+pal gau magöñhalö, “Pol kalöp, ‘Midpim?’ a göp,” a g+mim.

¹⁶ Kalöp köp yuabin i n+ñmim, n+be arö, Krai n+bi b+ Leodisia midpal gau u rö nöp n+ñöl. Pen Leodisia n+bi b+ kal+p köp yubin u, kale u rö nöp udmim n+ñmim.

¹⁷ Pen Akipas n+p hagmim, “B+ Kub wög nöp hag la u g+ udmön,” a g+mim. *

¹⁸ Yad Pol, mi+n n+magö yad u ke, manö ad+ñ magö i kal+ kl+ñ r+kabin. Y+p sen udöm nag+ p+döñ l+bal u, y+p hau+ gagmim. God kalöp mög n+ñöm ud aij gö, mid aij g+mim. *

* 4:3: Ro 15:30; Ep 6:19 * 4:5: Ep 5:15-16 * 4:6: Ep 4:29; 1Pi 3:15 * 4:7-8: Ep 6:21-22
 * 4:9: Plm 10-12 * 4:10: Ap 12:12; 15:37-39; 13:13 * 4:12: Kol 1:7; 2Di 4:10-11; Plm 23-24
 * 4:17: Plm 2 * 4:18: 1Ko 16:21

1 Desalonaika Pol köp nöd u Desalonaika nibi bi kalip kali kliš rika

¹ Hon Pol, Sailas, Dimodi, kalöp Bapi God Bi Kub Jisas Kraiss apil mihau nibi bi kale daun kub Desalonaika midpim gau, köp anibi kali kliš rikabun.

God kalöp mög niñöm ud aij gö, mid aij gimim. *

Desalonaika nibi bi Kraiss nip niñ udöm cig aij gila

² Sabe gun, kalöp magöñhalö pör nöp God nip aij a gipun. ³ Bapi God nip sabe gun, pör nöp kalöp gasi niñun, kale aige göl rö gipim u gasi niñun, God nip aij a gipun. Kale Bi Kub hon Jisas Kraiss nip niñ udmim cig aij gimim, nip wög gi aij gipim; kale Bi Kub hon Jisas Kraiss nip midmagö limim, klö gimim nip wög göl gi midpim; kale Bi Kub hon Jisas Kraiss aip ram minöñ kumi kabö adö lañ au arammim nan aij udnabim a gimim, marö auö gasi iru niñagpim. *

⁴ Añ mam aij. Hon niñbun kale me, God midmagö löm nibi bi nipe ke uda nibi bi gau midpim. ⁵ Kraiss manö aij nipe u dam ram kale gau amun, kalöp manö magö nöp hag ñagno. Ana U† nipe hanip añ dañ midöm, klö nipe hanip ñö niñöl gi, Kraiss manö aij u manö niñö yabi† midöp a gun, kalöp manö yijig göl yabi† u hag ñino niñ udpe. Kalöp aip hanmidun u, kalöp nan a gun anig göl gi midmidun u, kale ke hadö niñbim. * ⁶ Bi Kub gimidöp u niñmim, hon ke gimidun u niñmim, anib unbö rö nöp gi midaipe. Kale bislam yabi† midmidim pen Ana U† nipe gö, kale Kraiss manö aij u niñmim, miñ miñ göl gi niñ ud

midaipe. * ⁷ Anig göl gi aij gipe anibu, Kraiss nibi bi nipe Masedonia Propins mideila gau abe, Akaia Propins mideila gau abe niñöm, anib unbö rö nöp gi aij gi mideila.

⁸ Kale God nip niñ udpe u, manö anibu aram aram, Masedonia Propins, Akaia Propins gau nöp wasö, ram minöñ gau gau magöñhalö ara niñöm nibi bi gau magöñhalö hadö niñbal. ⁹ Anib u, hon ram minöñ rimnap amjakno, nibi bi anib gau ke aiud udöm hagpal, “Desalonaika nibi bi kalip manö aij u hag ñaipe, kalöp ud aij göm, nan piral sabe gimidal gau arö göm, God niñö pör kamñ midöp u nip niñ udöm, nipe hagöp rö nöp göm, ¹⁰ Ñ† nipe Jisas umö, God gö uraka u, kumi kabö adö lañ au niñö ado gi aunim a göm, abad midpal,” a gipal. Jisas hanip nan a göm uma u me, God kal juöm pen ilön kub ñinab u udagnabun.

2

Pol Desalonaika midöm Bi Kub nip wög ga

¹ Añ mam bi, kale ke niñbim, nöd ram kale auno u, yharñ auagno.

² Daun kub Pilipai nöd amun hag ñino, nibi bi rimnap hanip manö naij hagöm gi naij gila u pen God hanip abad midöm gi nö, gila anibu gasi iru niñagun, Desalonaika amun Kraiss manö aij u hag ñino, hanip u rö nöp gi naij gila u pen hañwalö hag ñi midaino. * ³ Manö kalöp hagpun u dui gun, gasi naij niñun, piral hagun, hag ñagpun.

⁴ Kraiss manö aij ud aröl a göm, God nipe ke hanip hag lö, manö aij anibu hag ñibun. Kraiss manö hag ñino, nibi bi gau niñlö, kalip aij gañ a gun gagun; God nipe niñö, nip aij gañ a gun gabun. God nipe nöp gasi midmagö hon añ dañ aigöl rö gi midpun u niñöb. * ⁵ Kale ke niñbim, kalöp aij ginim a gun manö kliš aij

* 1:1: Ap 17:1-9

* 1:3: 1Ko 13:13; Kol 1:4-6

* 1:5: 1Ko 2:4-5

* 1:6: Ap 17:5-9

* 2:2: Ap

16:19-24; 17:1-9

* 2:4: Gal 1:10

rinnap kalöp hag ñagno; mani nan gau udun a gun manö hag ñagno. God nipe u rö nöp niñöb. ⁶ Kale Desalonaika niñi bi hib hon hagpe adö arnim a gun manö hag ñagno. Niñi bi rinnap gau hib hon haglö adö arnim a gun manö hag ñagno.

⁷ Bi Jisas manö ud arep midpun rö, kalöp manö yinid hag ñeb rö, pen hane hagagno. Niñi gau ñi painan kale ud aij gipal rö u, kalöp hain aij gun ud aij ginö. ⁸ Kalöp midmagö yabit li midmidun. God Manö aij nipe u kalöp hag ñaino, hanip al pak linig giblap arö gagbnop. Kale añ mam midmagö hon me.

⁹ Añ mam bi, kale niñbim, kalöp aip midun wög klö gun uham midmidun. Kalöp aip midun, God manö aij nipe u kalöp hag ñi ajun, uham nan magö hanip ral dapöm ñinaböl a gun, sidö an sibön yan mani wög rö gun nan niñmidun. *

¹⁰ Kale niñbim, hon kalöp niñi bi Kraiss nip niñ udipim gau aip midöl gun, kalöp gi aij nöp gun, bi asin midagöp, bi manö ap midagöp rö nöp midaino. God nipe ke u rö nöp niñöb. ¹¹ Kale niñbim, nap bi ñi pai kale ke hag ñi aij gipal rö kalöp ginö. * ¹² God kalöp udö, niñi bi nipe nöp mailö halö mideinabim. Anib u, kale God göp anibu niñmim, gasi niñ aij gimim, nagi aij adö u nöp gi midaimim a gun, kalöp manö hain hag ñino. Kale gasi halö midmim, kalöp gi naji gila u gasi iru niñagmim, klö gimim, nagi aij adö u arö gagmim, a gun, manö anibu rö kalöp hag ñimidun.

¹³ Kalöp God manö aij nipe hag ñino niñmim, manö kale ke nöp hagaböl, God manö nipe ke hagaböl, a gimim niñ udpe. Niñö me, manö hag ñibun u, God manö kamini gasi midmagö kale an dan wög gö, magö pilöp. Anib u, hon pör nöp God nip aij a göl gi midpun. * ¹⁴ Pen añ mam bi. Kraiss niñi bi nipe ram minön

Judia gau cöc ke ke gau ap magum göm God nip sabe gilö, Juda niñi bi gau kalip gi naji gila rö nöp, niñi bi kale ke Desalonaika gau midpal kalöp u rö nöp gila. * ¹⁵ Juda niñi bi gau kale God manö hagep bi gau kalip al pak löm, Bi Kub Jisas nip al pak löm, hanip yu gi yula. God kalip niñöm ñin lagöp. Kale niñi bi gau magonhalö niñlö mulu lugöp.

* ¹⁶ Kraiss nip niñ udlö kalip kamini gison ñinab a gun, Kraiss manö aij nipe u Juda niñi bi wasö gau kalip hag ñino, Juda niñi bi gau kal juöm, hanip adan urön gipal. Gipal anibu, kale pör nöp nan si nan naji gimidal rö nöp gi dam dam dam arö, nan si nan naji kale asmen kub yabit rö midöp. Pen minni God kalip kal juöm gö marö kub yabit kalip auöp.

Pol kalöp kauyan am niñnam, a ga

¹⁷ Añ mam bi. Kale aip midno, Juda niñi bi hanip yu gi yula u, mög gö niñöl gi midpun. Hañ roman hon au midpun pen gasi hon kalöp aip midöp. Anib u, kalöp kauyan am niñun a gun, gasi u nöp niñ midpun.

¹⁸ Kalöp am niñun a gi gasi niñun, yad Pol, ñin mihöp aka mihau niñan amnabin a ginö, pen Seden hanip adan wamöb. ¹⁹ Kraiss niñi bi rinnap halö gipal rö, kale abe giipe me, hon gasi halö midpun; kale giipe, minni mni göl gi midpun; kale giipe, Bi Kub hon Jisas aunab ñin u, manö aij ne hag ñino magö pilöp i, a ginabun. *

²⁰ Kale nöp gasi niñun, minni mni göl gi, aij a göl gi nöp midpun.

3

¹ Pen kalöp mög niñun am niñun a gun, yinid am niñeb rö lagö, yad Pol, Sailas, hol mihön daun kub Adens midul, * ²⁻³ mam hon Dimodi, hol aip God nip wög göm, Kraiss manö aij nipe u hag ñi ajöp u, nip hag yulo na. Kalöp gi naji gilö, niñi bi rinnap Kraiss nip arö ginaböl rö

* **2:9:** Ap 20:34 * **2:11:** Ap 20:31 * **2:13:** 2De 2:13 * **2:14:** Ap 17:5 * **2:15:** Ap 9:23,29; 13:45,50; 14:2,5,19 * **2:19:** Plp 2:15-16; 4:1; 2De 1:4 * **3:1:** Ap 17:15

löp, Dimodi amöm, kalöp aip midöm Krai manö aij u hag ñi aij gö, kale Krai nıp nıj ud pidöj gımim, gasi halö mideinabim a gul, nıp hag yulo na. Pen kale niñbim, Krai nıbi bı nıpe midpun rö, hanıp gi naij gılö marö udnabun. * 4 Kale aip midun, hanıp gi naij ginaböl a gıno u, kale anıb unbö rö nöp gıla u hadö niñbim. 5 Anıg geila, kalöp mög yabıl niñem, gasi iru niñem, aige göl gımim midpim u niñnim a gem, Dimodi nıp hag yunö. Gasi yad niñnö u, Seden nıpe kalöp tip gö manö uıham hag ñino niñbe u arö gımim rö löp, a gi gasi niñnö.

Dimodi ado gi apöm, mid aij gıpim, a ga

6 Pen Dimodi kalöp am niñöm apöm hagöp, Krai nıp nıj udmim cıg aij gımim, nıbi bı gau kalıp midmagö limim, halıp mihöj gasi niñöl gi ñıñı libim. Hol mihöj mılö gai imıdul, kalöp mög niñbul rö, kale pen u rö nöp ram minöj kale gau midmim, halıp mihöj mög niñbim, a göp. * 7 Pen hanıp gi naij gılö mid aij gagno ñin u, Dimodi apöm, kale Krai nıp nıj ud pidöj gıpim manö u hagö, hanıp midmagö pıtu göp. * 8 Kale Bı Kub cıg aij gımim nıp aip jim ñöl midpim u niñun, hon kamıj yabıl midpun.

9 Mid aij gıpim u niñun, God nıp aij a gun. God nıpe gö, kalöp gasi niñun, miñ miñ yabıl gıpun. Anıb u, nıp aij a göl gi midpun. 10 Kauyan am kalöp niñun, Krai manö aij u hag ñino, Krai nıp nıj ud pidöj gımim a gun, klö gun God nıp sıdö an sıbön yan sabe göl gi midpun.

11 Anıb u, Bapi God nıpe ke abe, Bı Kub hon Jisas abe hanıp adan hiıklö, midpim u niñabun. * 12 Hon kalöp midmagö yabıl libun rö, Bı Kub kalöp gi ñö, kale ke u rö nöp pen pen midmagö limim, nıbi bı gau kalıp magöjhalö midmagö limim gımim.

13 Bı Kub Jisas kalöp klö nıpe ñöm abad mid damöm, nıbi bı ut nıpe gau magöjhalö udöm ado gi aunab ñin u, nıpe apöm kalöp udö, God Bapi hon amgö ilö adö nıpe u, kalöp manö ap midagö nıbi bı ut nıpe mideinabim.

4

God nıp aij ginım adö u nöp gımim

1 Añ mam bı. Kale aip midaino ñin u, kale aige göl gımim God nıp aij ginab adö u nöp ginabim u kalöp hag ñino. Manö hag ñino u kale udmim anıb unbö rö nöp göl gi midpim. Pen uri hon Bı Kub Jisas nıbi bı nıpe midpun rö, yad kalöp hagabin kale gi aij gımidim u, uri adö anıbu nöp klö gımim rapın nöp gıpe arım. 2 Bı Kub Jisas hanıp hagö kalöp manö niñön niñön hag ñino u kale hadö niñbim.

3 God nıp aij ginab u, kale nıbi bı ke kamıj aij midmim, nıbi si bı si gagnabim. * 4 Kale magöjhalö, God nıp aij ginab adö u nöp hañ roman kale abad mid aij gıpe, nıbi bı gau niñlö kalöp manö ap midagnab. *

5 Nıbi bı God nıp niñagpal gau, gasi naij niñöm nıbi si bı si udun a göm, gi ajpal rö gıgmim. 6 Pen kale Krai nıbi bı añ mam gau nan sikim gımim nan kale pıti gi udagmim. Nıbi bı rimnap anıg geinaböl u, God kalıp magöjhalö pen ilön ñınab. Manö anıbu kalöp nöd hag ñı aij gıno.

7 Nan si nan naij gımim a göm, God hanıp manö aij nıpe hagöm udaga; gi aij göl gi nöp midmim, nıbi bı ut midaimim a göm hanıp uda. * 8 Anıb u, nıbi bı manö hagabun anıb i jı niñnaböl gau, hanıp jı niñagnaböl; God nıp jı niñnaböl. Pen God nıpe Ana Uı nıpe kalöp ñab. *

9 Krai nıbi bı añ mam gau kalıp midmagö limim a gun manö u kalı klıñ rikagun. God kalöp gasi aij ñö, kale ke niñmim hadö pen pen

* 3:2-3: Ap 16:1-3; 2Di 3:12 * 3:6: Ap 18:5 * 3:7: 2De 1:4 * 3:11: 2De 2:16 * 4:3: 1De 5:23; 1Pi 1:16 * 4:4: 1Ko 6:13 * 4:7: 1Pi 1:15-16 * 4:8: Luk 10:16; 2Ko 1:22 * 4:9: Jon 13:34

midmagö libim. * 10 Krais nibi bi nipe Masedonia Propins midpal gau magöñhalö u rö nöp hadö midmagö libim. Pen kalöp manö klö hagun hagabun, klö gimim pör nöp adö anibu nöp gipe kub arnim.

11-12 Pen kalöp nöd hagno rö, nibi bi gau aip agamij mid aij gun a gimim gipe arnim. Wög waryö kale gau ke gimim nan ñijmim. Anib u, nan magö, mani nan kale gau ke midö niñöl gi, nan asib hag niñagnabim me, nibi bi Krais nip niñagpal gau, kalöp niñlö aij ginab. *

Bi Kub ado gi aunab

13 Pen añ mam bi. Kalöp manö ap hag ñi aij ginabun. Nibi bi kale rimnap umaiöl, böñ nöp umbal a gimim, nibi bi rimnap mög gö mitöñ gipal rö gagmim. 14 Jisas uma u, God gö uraköm kamij midöp a gun niñbun rö, nibi bi Jisas nip niñ udöm umla gau, Jisas ado gi aunab ñin u, God gö, Jisas nibi bi nipe umla anib gau dap halö aunab a gun, niñbun. *

15 Pen Bi Kub nipe ke manö hag ñimidöp rö niñbun, hon nibi bi kamij midno niñöl gi Bi Kub ado gi aunab gau, nibi bi nöd umla gau kalip arik aragnabun. * 16 Manö kub ap kumi kabö adö lañ nibö hagöm, ejol magöñhalö gau abad midöp ejol kub u wiñ gauñ gö niñöl gi, God añij magö u hagö niñöl gi, Bi Kub nipe ke kumi kabö adö lañ au nibö aunab. Bi Kub auö, nibi bi Krais nip niñ udöm umla gau, nöd uraknaböl. 17 Kale uraknaböl niñöm God nipe hanip nibi bi nipe kamij mideinabun gau kalip aip uñ gö, kumi kabö lañ ap ran jak am Bi Kub aip magum ginabun. Anib u, hon Bi Kub aip pör nöp pör nöp mideinabun.

18 Anib u, manö hagabun anib i pen pen hag amil apil gimim, gasi halö midaimim.

5

Bi Kub hon ado gi aunab u niñun mid aij gun abad midaiun

1 Pen añ mam bi. Bi Kub nipe ñin mai aunab, nibi bi nan niñön gilo niñöl gi aunab u, kalöp hagagun. 2 Kale ke niñbim, Bi Kub aunab u, nip abad mideinaböl ñin u auagnab. Bi nan si udep gau nibi bi han arbal magö u aubal rö u aunab. * 3 Miñi agamij mid aij gipun, hanip miñi nan ap gagnab a ginaböl ñin u nöp yijid auö, gasi kub yabñ niñnaböl. Nibi ñi painañ yag daunig gilo ilön göp rö u ginab; yijid nöp ilön najj udlö piñij gi aröl rö lagnab. *

4 Pen añ mam bi. Bi nan si udep gau apöm ram nap bi udlö, midmagö kale pitu ginab. Pen kale sibön böñ au midagpim rö, ñin kub anibu auö, midmagö kale pitu gagnim. 5 Kale magöñhalö mailö ñi pai midpim; kale magöñhalö sidö añ ñi pai midpim. Hon sibön ñi pai wasö. * 6 Nibi bi rimnap uhön hanbal rö midagaiun; gasi niñ aij gun midaiun. 7 Nibi bi uhön hanbal gau, sibön yan nöp hanbal. Nibi bi ñig klö niñöm hauñ libal gau, sibön yan nöp gipal. 8 Pen hon nibi bi sidö añ ajpun gau, gasi niñöl gi midaiun. God Manö niñ udun, God nip midmagö li midaiun; anig gino, sior pidöñ ami bi rol libal rö, pabñ migan hon u mideinab. Bi Kub hon Jisas Krais aip ram minöñ kumi kabö adö lañ au aramun nan aij udnabun a gipun u, gasi niñöl gi midaiun; anig gino, usajil pidöñ bad libal rö, nabic cög hon u mideinab. * 9 Niñön ginig: God hanip ga u, ilön kub udlañ a göm gaga; Bi Kub hon Jisas Krais gö, nip aip ram minöñ kumi kabö adö lañ au aramun nan aij udnabun a göm ga. 10 Krais hanip a göm uma u, kamij midno aunab aka umöl midno aunab u manö midagöp; amun pör pör nöp nipe

* 4:11-12: Ep 4:28 * 4:14: Ro 14:9; 1Ko 15:3-4,12 * 4:15: 1Ko 15:51-52 * 5:2: Mad 24:42-43; 2Pi 3:10; Rep 3:3 * 5:3: Mad 24:39; Luk 21:34-35 * 5:5: Ro 13:12 * 5:8: Ais 59:17; Ep 6:14,17 * 5:10: Ro 14:8-9; 1De 4:14

aip kamɨŋ mɨdeinabun. * 11 Anɨb u, Kraiŋ nɨbi bɨ nɨpe pen pen Kraiŋ manö aij u hag ñɨmim, nɨŋ ud pɨdöŋ gɨmim, gasɨ halö mɨdmim. Pen hagajɨn i kale anɨb unbö rö nöp hadö gɨpim.

Manö hag naböŋ juöm, kale mɨdpim, a ga

12 Añ mam bɨ. Bɨ kub kalöp uɨham wög gɨ ñöl gɨ, manö ud asɨköl gɨ, manö hag ñöl gɨ mɨdpal gau, kalɨp ud aij gɨmim. 13 God ke hagö wög anɨg gɨpal u, kalɨp mɨdmagö lɨmim ud aij gɨmim. Pen kale magöŋhalö agamɨj jɨm ñöl mɨdaimim.

14 Añ mam bɨ nɨŋim. Nɨbi bɨ wög gagöm mɨd aij gagpal gau kalɨp manö kɨto hagmim. Nɨbi bɨ mög gö gasɨ mɨlö lɨ mɨdpal gau kalɨp manö hain hagmim hag ñɨ aij gɨmim. Nɨbi bɨ hain gau kalɨp gɨ ñɨmim. Nɨbi bɨ gau magöŋhalö kalɨp pör nöp manö hain hagmim agamɨj mɨdaimim. *

15 Nɨbi bɨ rɨmnap kalöp gɨ najj gaiöl, pen najj gagmim. Pen pen ud aij gɨmim, pen pen gɨ aij gɨmim. Pen nɨbi bɨ ke nɨbö gau abe, anɨb unbö rö nöp gɨmim. * 16 Pör nöp mɨñ mɨñ göl gɨ mɨdmim; * 17 pör nöp God nɨp sabe göl gɨ mɨdmim; 18 pör nöp God nɨp aij a göl gɨ mɨdmim. Kraiŋ Jisas nɨbi bɨ nɨpe mɨdmim anɨg göl gɨ mɨdaibe me, God nɨp aij gɨnab.

* 19 God Ana hanɨp gasɨ ñɨnɨm a gɨmim nɨŋöl gɨ mɨdaimim. * 20 Nɨbi bɨ God manö hagep gau manö hagaiöl arö gagmim. 21-22 Pen nɨbi bɨ rɨmnap piral hagöl rö löp u, nɨŋ aij yabɨl gɨmim. God Manö yɨjɨg göl u hagaiöl nɨŋmim udmim; piral hagaiöl nɨŋmim udagmim. Najj adö rɨmnap gagmim. *

23 God hanɨp nɨbi bɨ ud aij göp agamɨj mɨd aij gɨpun u, nɨpe ke kalöp abad mɨdöm gö, kale nɨbi bɨ ke kamɨŋ aij nɨpe mɨdeinabim. God nɨpe ke gö, Bɨ Kub hon Jisas Kraiŋ aunab ñɨn u, ana kale gau, gasɨ

rɨmɨd mɨdmagö kale gau, hañ romanɨ kale gau magöŋhalö, asɨŋ ap mɨdagnɨm. * 24 God kalöp manö aij nɨpe haga u, manö nɨpe hagöp rö, anɨb unbö rö nöp göp. Anɨb u nɨŋbun, aui hagajɨn rö kalöp gɨnab.

25 Añ mam bɨ. Hanɨp gasɨ nɨŋmim, God nɨp sabe gɨmim. 26 Kale Bɨ Kub nɨp nɨŋ udmim rö, Kraiŋ nɨbi bɨ añ mam magöŋhalö pen pen hag wɨhai udöl gɨ, alaun bom halumim.

27 Bɨ Kub hon u nɨŋ mɨdöp rö kalöp hagabin, manö kalɨ kɨñ rɨkabin anɨbi, añ mam gau kalɨp magöŋhalö amgö lɨ hagpe nɨŋöl.

28 Bɨ Kub hon Jisas Kraiŋ kalöp mög nɨŋöm, ud aij göl gɨ mɨdainɨm.

* 5:14: 2De 3:6,11 * 5:15: Ro 12:17; 1Pi 3:9
4:30 * 5:21-22: 1Jn 4:1 * 5:23: 2De 3:3

* 5:16: Plp 4:4 * 5:18: Ep 5:20 * 5:19: Ep

2 Desalonaika Pol köp hain n̄bō u Desalonaika n̄bi b̄i kal̄ip kal̄i k̄l̄iñ r̄ika

¹ Hon Pol, Sailas, Dimodi, kalöp Bapi hon God B̄i Kub Jisas Krai apil m̄ihau n̄bi b̄i kale daun kub Desalonaika m̄idpim gau, köp an̄bi kal̄i k̄l̄iñ r̄ikabun.

² God Bapi hon abe, B̄i Kub Jisas Krai abe, kalöp mög n̄ñmil ud aij ḡilō, kale m̄idmagō aṅ kale dan agam̄ij m̄id aij ḡimim. *

Krais auō, God n̄ipe n̄bi b̄i gau kal̄ip manō kub hagnab

³ Pen añ mam b̄i. Nöd Krai n̄ñ udm̄dim rō wasō; nöd kale pen pen m̄idmagō l̄m̄idim rō wasō; uri kale klō ḡimim Krai n̄ñ ud p̄dōṅ ḡimim, kale magōṅhalō Krai n̄bi b̄i añ mam gau pen pen m̄idmagō l̄bim u n̄ñun, p̄r n̄ñ God n̄ñ aij a gun. ⁴ Krai n̄bi b̄i n̄ipe m̄idpe, n̄bi b̄i r̄imnap kalöp ḡi naij ḡilō, m̄ñjör auō uṅham m̄idpim u pen gas̄i iru n̄ñagmim, Krai n̄ñ ud p̄dōṅ ḡimim c̄ig aij yab̄i ḡipim. An̄b u, God c̄oc n̄ipe ram m̄inōṅ ke ke gau aramun, Krai manō aij hag ñ̄i ajun, p̄r n̄ñ kale an̄g ḡipim u kal̄ip hagnun. * ⁵ An̄b u hon n̄ñbun, God n̄ipe manō ud as̄ik aij göp n̄ñjöm n̄ipe hagō kale God ram m̄inōṅ kumi kabō adō laṅ au am m̄ideinabim. Uri pen manō aij an̄bu hagpe kalöp ḡi naij ḡilō marō udöl ḡi m̄idpim. ⁶ God n̄ipe manō ud as̄ik aij göp rō, n̄bi b̄i kalöp marō ñ̄ibal gau kal̄ip pen u rō n̄ñ marō ñ̄inab. * ⁷ Pen kale n̄bi b̄i marō udöl ḡi m̄idpim gau, God kalöp abe han̄p abe ud aij ḡinab. B̄i Kub Jisas kumi kabō adō laṅ n̄bō ejol klō n̄ipe gau uṅ ḡi, mab m̄iṅaṅ rō inō n̄ñjöl ḡi waiō aunab ñ̄in an̄bu n̄ñ God n̄ipe an̄g ḡinab. * ⁸ N̄bi

b̄i God n̄ñ gas̄i n̄ñagöm, B̄i Kub hon Jisas manō aij n̄ipe u n̄ñ udöm, hagöp rō gagpal n̄bi b̄i gau kal̄ip pen ilön ñ̄inab. * ⁹ N̄bi b̄i an̄b gau, B̄i Kub ram m̄inōṅ aij n̄ipe klō halō mailō halō m̄ideinab kumi kabō adō laṅ au aröl rō lagnab; p̄r hōṅ adō m̄idöm ilön kub udöl ḡi m̄ideinaböl. * ¹⁰ B̄i Kub auō, n̄bi b̄i uṅ n̄ipe hib n̄ipe haglō adō arnab; n̄bi b̄i n̄ñ n̄ñ udpal gau, n̄ñ n̄ñjöm aiō waiō ḡinaböl. Pen Krai manō aij kalöp hag ñ̄ino n̄ñ udpe rō, kale ke abe an̄b unbō rō n̄ñ ḡinabim. *

¹¹ Adō an̄bu n̄ñ, kalöp gas̄i n̄ñun God n̄ñ p̄r sabe ḡipun hagnun, “Desalonaika n̄bi b̄i gau n̄bi b̄i ne ke udna rō, klō ne ḡimön kale n̄bi b̄i ne ke ḡipal rō göl; klō ne ḡimön kale ḡi aij gun a ḡi gas̄i n̄ñbal u, an̄b unbō rō n̄ñ göl; Krai n̄bi b̄i n̄ipe m̄idun n̄ipe hagöp rō n̄ñ gun a ḡipal u, klō ne ḡimön an̄g unbō rō n̄ñ göl,” a ḡipun. * ¹² God B̄i Kub Jisas Krai kale apil m̄ihau kalöp mög n̄ñmil ud aij ḡipil rō, kale ḡi aij n̄ñ göl ḡi m̄idpe n̄ñjöl ḡi, n̄bi b̄i gau n̄ñjöm B̄i Kub hon Jisas Krai b̄i mailō aij ke halō m̄idöp u n̄ñnaböl. Pen kale Jisas Krai n̄bi b̄i n̄ipe m̄idpim rō, mailō aij ke n̄ipe an̄bu kalöp abe pak ñ̄inab. An̄g ḡin̄m a gun, God n̄ñ sabe ḡipun.

2

B̄i naij u

¹ Añ mam b̄i. B̄i Kub hon Jisas Krai ado ḡi apöm han̄p l̄ihu udō n̄ipe aip m̄ideinabun manō u hagnabin. ² Pen n̄bi b̄i r̄imnap hagnab, B̄i Kub ado ḡi aunab ñ̄in u b̄j n̄ñ auöp a ḡipal. Pen Pol b̄i gau God Ana gas̄i ñ̄o manō hagla u n̄ñun kalöp hagabun a gaiöl, aka Pol b̄i gau an̄g haglō b̄i r̄imnap n̄ñjöm manō daubal u n̄ñun kalöp hagabun a gaiöl, aka Pol b̄i gau köp kal̄i k̄l̄iñ r̄iköm yulō auöp i a gaiöl u, m̄idmagō

* 1:2: Ro 1:7 * 1:4: 2Ko 7:4; 1De 2:19 * 1:6: Ro 12:19 * 1:7: 1De 3:13 * 1:8: Ais 66:15

* 1:9: Ais 2:10 * 1:10: Kol 3:4 * 1:11: Kol 1:9; 1De 1:2-3

kale piṭu gö, Pol bi gau kale ke manö anibi hag yula a gimim gasi iru niṅagmim. ³ Pen niṅ aij gimim. Niṅbi bi rīmnap kalöp manö piral hagaiöl, manö kale u udagmim. Bi Kub ado gi aunab ñin u hainö aunab. Pen nöd u, niṅbi bi iru nöp God niṅp arö göm, gasi kale ke hain göm haṭowaṭö giṅaböl. Anig giṭö niṅöl gi, God niṅp kauaṭ mauaṭ miḍöp bi u waiö lö niṅbi bi niṅp niṅnaböl. Pen hainö Bi Naij yabiṭ anibu mab ke yaṅ arnab me. *

⁴ Bi Naij anibu nan niṅhön niṅhön hib god a giṅpal gau abe, nan niṅhön niṅhön sabe giṅpal gau abe hag pro göm, hib niṅpe ke nöp hagö adö arnab. Niṅpe am God sabe gep ram u am asiḱöm, yad me God a giṅnab. *

⁵ Kale aip miḍem, anig giṅnab a gem hagnö u pen hauṭ giṅpim rö löp.

⁶ Kale niṅbim, nan ap Bi Naij adan wamöb u me, miṅni anig giṅnim rö lagöp. God niṅpe ke hag la ñin u nöp anig giṅnab.

⁷ Pen miṅni ñin i, God niṅp kauaṭ mauaṭ miḍöp bi u auö, giṅnaböl adö u hadö gaböl u pen pro nöp gaböl; kub giṅblap pen bi adan wamöb bi anibu miḍö niṅöl gi, God niṅp kauaṭ mauaṭ miḍöp bi u, niṅbi bi gau rapin ṭip gi kiḍ niṅpe gau dam arnim rö lagöp. Anib u, nan si nan naij pro rö gi dam dapil giṭö niṅöl gi, God gö bi adan wamöb u ke gau arnab. ⁸ God gö bi adan wamöb u ke gau arnab u, God niṅp kauaṭ mauaṭ miḍöp bi u waiö linab. Pen Bi Kub Jisas aunab ñin anibu, niṅpe rib adik göm apöm manö nöp hagö, Bi Naij u böṅ nöp ap lug paknab. * ⁹ God niṅp kauaṭ mauaṭ miḍöp bi aunab u, niṅpe Seden klö niṅpe magöṅhalö udöm, pir alöm, nan gagep ke ke iru yabiṭ nöp, nan niṅbeb niṅagep ke ke iru yabiṭ nöp gi dam miḍö niṅöl gi, niṅbi bi aiö waiö giṅnaböl. * ¹⁰ God niṅp kauaṭ mauaṭ miḍöp bi u, niṅbi bi gau kalip pir alöm, neb neb hagöm, ṭip ṭip göm gi dam miḍö niṅöl gi, mab ke

yaṅ arnig giṅnaböl niṅbi bi gau manö niṅpe u udnaböl. Kale Kraiṅ manö aij u niṅöm manö niṅö a göm niṅ udöm miḍmagö aṅ kale daṅ liṅblap u, God kalip niṅbi bi niṅpe ke rö udböp. Pen kale anig gagla; kale manö aij u ji niṅla. ¹¹⁻¹² Niṅhön giṅig: Kraiṅ manö niṅö u udagöm, nan si nan naij göm ñiṅniṅ liṅbal. Anib u, God gö kale magöṅhalö manö piral anibu rapin niṅ udnaböl niṅöm niṅpe kalip manö kub hagöm mab ke yaṅ hag yunab.

¹³ Pen kalöp añ mam Bi Kub miḍmagö löp gau gasi niṅjun, pör nöp God niṅp aij gun. Niṅhön giṅig: hadame dagol gau God gasi niṅpe ke niṅöm haga, niṅbi bi gau manö aij yad u niṅ udlö, Ana yad ana kale aṅ daṅ miḍöm gasi aij ñö kale niṅbi bi uṭ miḍlö niṅöl gi, yad kalip niṅbi bi yad ke udnabin a ga. God niṅpe anig haga u, kalöp nöp niṅöm hag la. *

¹⁴ Hon Kraiṅ manö aij kalöp hag ñaino niṅöl gi, nan aij hagabin anibi God niṅpe ke kalöp niṅnabin a ga. God ga anibu, Bi Kub hon Jisas Kraiṅ mailö aij unbö ke halö miḍöp u, kale niṅpe aip miḍmim mailö aij niṅpe anibu rīmnap udmim miṅniṅniṅ göl gi miḍeinabim, a göm ga. ¹⁵ Anib u me, añ mam bi, Bi Kub Jisas Kraiṅ aip miḍ aij giṅnabun a gimim, klö gimim, manö kalöp hag ñino niṅbe u abe, manö kali kliṅ rikun hagno niṅbe u abe niṅ ud piḍöṅ gimim miḍdaimim.

¹⁶ Bapi God hanip miḍmagö löm ud aij yabiṭ gö nan aij udnabun a gun gasi halö miḍpun. Bapi God abe, Bi Kub hon Jisas Kraiṅ niṅpe ke abe, ¹⁷ apil miṅhau kalöp abad miḍlö, gasi halö miḍmim, wög kale apil miṅhau u arö gagmim, manö aij kale u hag niṅmim, gi aij göl gi nöp miḍdaimim.

3

Hanip gasi niṅmim, God niṅp sabe giṅmim

¹ Pen añ mam bi, manö añ ap miḍöp. Hanip God niṅp sabe göl

* **2:3:** 1Di 4:1; 1Jn 2:18; 4:3 * **2:4:** Dan 11:36; Esi 28:2 * **2:8:** Ais 11:4; Rep 19:15 * **2:9:** Rep 13:11-13 * **2:13:** 2De 1:3; Ep 1:4

gı̄ mı̄daimim. Kalöp Bı̄ Kub manö aij hag ñino nı̄n udpe, nı̄bi bı̄ kale rı̄mnap kalöp nı̄nöm Bı̄ Kub manö aij u rö nöp nı̄n udlö, nı̄bi bı̄ rı̄mnap iru nöp kı̄d kı̄d gau manö aij u nı̄nöm, Bı̄ Kub manö aij nı̄pe ke nöp mı̄döp u a göm nı̄n udla. Anı̄b u, God nı̄p hag nı̄nmim, Bı̄ Kub manö aij u nı̄bi bı̄ ram mı̄nön aı̄ auı̄ mı̄dpal kalı̄p hag ñino, nöd kalöp aı̄ au ga rö, anı̄b unbö rö nöp gı̄nı̄m. ² Pen God nı̄p sabe gı̄mim nan ap nı̄p hag nı̄nbe: God nı̄pe gö bı̄ naij nan si nan naij nöp gı̄mı̄dal gau, hanı̄p nan ap göl rö lagnı̄m. Nı̄hön gı̄nı̄g: nı̄bi bı̄ rı̄mnap Kraıs manö aij u nı̄n udagpal.

³ Pen Bı̄ Kub hagöp rö, pör nöp anı̄b unbö rö nöp göp. Nı̄pe kalöp gö kale manö nı̄pe nı̄n ud pı̄dön gı̄mim nı̄p cı̄g pı̄dön gı̄mim gı̄ mı̄dpe Seden kalöp tı̄p göm naij gı̄nı̄m rö lagnab. ⁴ Pen Bı̄ Kub hanı̄p gası̄ ñö gası̄ halö mı̄dun nı̄nbun, manö kalöp hag ñino u, kale udmim anı̄b unbö rö nöp göl gı̄ mı̄deinabim. * ⁵ Bı̄ Kub nı̄p sabe gı̄pun hagpun, nı̄pe kalöp gası̄ aij ñö, God nı̄bi bı̄ mı̄dmagö löp rö nı̄nmim, Kraıs ilön kub uda pen kłö göm nan nı̄hön gı̄nı̄g ga u arö gaga u nı̄nmim, anı̄g unbö rö nöp gı̄nabim.

Wög gı̄mim nöp nan ñı̄nabim

⁶ Añ mam bı̄. Bı̄ Kub Jı̄sas Kraıs manö yad nı̄bi bı̄ gau hag ñı̄mim a ga rö kalöp hagabun. Mam rı̄mnap wög gagöm yı̄harı̄n nöp gı̄ ajöm, hagpun rö gagaiöl, kalı̄p aip manö manö hagagmim. * ⁷ Kale ke nı̄nbim, hon kale aip mı̄dun gı̄mı̄dun adö u geinabim, Bı̄ Kub nı̄p aij gı̄nab. Hon yı̄harı̄n mı̄dagmı̄dun. * ⁸ Nı̄bi bı̄ rı̄mnap nan magö kale yı̄harı̄n ñı̄nagun a gun, sı̄dö aı̄ sı̄bön yaı̄ kłö ilön gun nöp nan ñı̄nmı̄dun. * ⁹ God wög gı̄pun rö, kalöp hag nı̄nun nan hałöwałö udun ñı̄nbı̄nop u pen kalöp nagı̄ aij adö u yamno nı̄nmim anı̄g unbö rö nöp gı̄mim a gun, ke kłö ilön gun nan ñı̄nmı̄dun. * ¹⁰ Pen kale aip mı̄dun

hagmı̄dun, “Nı̄bi bı̄ wög gagöl nan ñı̄nagöl,” a gı̄mı̄dun u nı̄nbim.

¹¹ Manö ap nı̄nbun u, nı̄bi bı̄ kale rı̄mnap wög gagöm, yı̄harı̄n nöp mı̄döm, gau gau ajöm, manö pi pı̄g hagöm, nı̄bi bı̄ gau anı̄g gı̄pal anı̄g gı̄pal a gı̄pal. * ¹² Bı̄ Kub Jı̄sas Kraıs nı̄p wög gı̄pun rö, nı̄bi bı̄ anı̄b gau kalı̄p manö kłö gun hagabun, agamı̄j mı̄d aij gı̄mim, wög ke gı̄mim nan ñı̄nmim. *

¹³ Pen añ mam bı̄. Kale nagı̄ aij adö u nöp gı̄ dammim, iru maru gainı̄m, nan aij nı̄hön u nöp nı̄nmim göl gı̄ mı̄daimim. *

¹⁴ Manö köp kalı̄ kłı̄n rı̄kun hagabun i, nı̄bi bı̄ rı̄mnap nı̄nagaiöl, nı̄bi bı̄ an an anı̄g gı̄pal u nı̄n aij gı̄mim, kalı̄p manö manö hagagmim; yı̄harı̄n mı̄dpe kalı̄p nable gı̄nı̄m. ¹⁵ Pen kalı̄p kauał mauał rö nı̄nagmim; mam hon a gı̄mim hag ñı̄ aij gı̄mim. *

Pol, “Kale mı̄dpim?” a göp

¹⁶ Bı̄ Kub hanı̄p gö gası̄ iru nı̄nagun u, nı̄pe ke kalöp magöı̄halö aip mı̄dö, kale pör nöp nan nı̄hön nı̄hön gı̄nabim u, mı̄d aij gı̄mim gası̄ iru nı̄nagnabim.

¹⁷ Yad Pol. Manö naböı̄n i ñı̄magö yad ke kalı̄ kłı̄n rı̄kem, “Kale mı̄dpim?” a gabin. Ñı̄magö yad ke manö kalı̄ kłı̄n rı̄kpin u, pör anı̄b i rö nöp kalı̄ kłı̄n rı̄kpin u me, nı̄nabim. ¹⁸ Bı̄ Kub hon Jı̄sas Kraıs kalöp magöı̄halö mög nı̄nöm, ud aij göl gı̄ mı̄dainı̄m.

* **3:4:** 2Ko 7:16; Gal 5:10 * **3:6:** Ro 16:17 * **3:7:** Plp 3:17 * **3:8:** 1De 2:9 * **3:9:** 1Ko 9:4;
1De 1:6 * **3:11:** 1Di 5:13 * **3:12:** 1De 4:11

* **3:13:** Gal 6:9 * **3:15:** 1De 5:14

1 Dimodi Pol köp nöd u Dimodi nïp kalï ktiñ rïka

¹ Dimodi. Yad Pol. God Ud Kamïñ Yuep Bï Kub hon u abe, Kraï Jïsas hon nïñ udun gasï halö mïdpun Bï Kub u abe, apil mïhau yïp hag lïlö, Kraï Jïsas manö aij ud arep bï nïpe ap mïdpin. ² Dimodi. Kraï manö aij u nöp hag ñainö, Kraï Jïsas nïñ udpan u me, nöp ñï aij yad, a gabin. Bapi God, Bï Kub hon Kraï Jïsas, nöp mög nïñmil, ud aij gïmil, abad mïd aij gïlö me, ne agamïj mïd aij gïmön.*

Manö pïral nïñ udöl rö löp u, kalïp hag ñï aij gïmön, a ga

³Yad nöd Masedonia Propins arnïg gem, nöp daun kub Epesas ud lem manö hag ñïnö u, mïñi u rö nöp kauyañ hagnïg gabin. Ne Epesas au mïdmön, nïbi bï God Manö hagabun, a göm, manö pïral pïral hagpal gau kalïp wasö gïmön, hag aij gïmön. ⁴Manö aiud pïral udöm hagpal u, “Apï bac hon anïg göl anïg göl rïklö auöp,” a gïpal u, hagnön arö göl. Manö adö anïbu hagnöm, pen pen nöp hagpal. Manö pïral adö anïbu nïbi bï gau kalïp hagnö, God nïpe nïbi bï ud kamïñ yunïg gab manö aij u nïñagnaböl. Anïb u, kale Kraï manö aij u nïñ udöl rö lagnab.* ⁵Nïbi bï Jïsas nïñ udpal gau kale pen pen mïdmagö löl, a gem, nöp manö anïbi hagabin. Mïdmagö kale añ dañ, nagï ubïñ adö u aij, nagï ubïñ adö u naij, nïñ aij göm, nagï ubïñ aij adö anïbu areinaböl u, kale nïñö nöp añ mam gau mïdmagö lïnaböl. Kale anïgöl añ mam gau pen pen mïdmagö leinaböl u, kale nïñö nöp Kraï manö aij u nïñ udöm, hagnöp rö nöp gïpal, a gïñabun. ⁶Pen nïbi bï rïmnap Kraï manö aij u hagnöp rö arö göm, bï hauñ rö manö yïharïñ gau hag amïl apïl

gïpal. ⁷Hon God lo hag ñeb bï mïdno, a göm, ana udagöm nïbi bï gau kalïp hag ñïbal u pen kale klö göm manö hagabun it anïbu mïdöp me u, a göm, it anïbu nïñagal.

⁸Hon nïñbun, God lo manö nïpe haga u, manö kabö göl, manö aij yöl mïdöp. Pen hon God lo manö aij anïbu udun, gasï hon ke nïñun hainö gun, abönämö geinabun u, aij wasö. Nïpe haga rö nöp hag ñeinabun u, aij gïñab; wasö wasö.* ⁹Pen hon nïñbun, God lo manö nïbi bï gï aij gïpal gau kalïp hagagab; nïbi bï lo manö rïb jubal gau kalïp hagab. Nïbi bï God nïp nïñagal gau abe, nïbi bï nan si nan naij gïpal gau abe, kalïp hagab. Nïbi bï God nïp sabe gagal gau abe, nïbi bï God nïp manö naij hagpal gau abe, kalïp hagab. Nïbi bï nïme nap kale ke al pak lïbal gau abe, nïbi bï wip albal gau abe, kalïp hagab. ¹⁰Nïbi si bï si gïpal gau abe, bï kale nïbi ap aip wasö bï ap aip göm gïpal gau abe, kalïp hagab. Nïbi bï kale nïbi bï ñï pai rïmnap si ud daulö, wög kalïp gïpal, bï gau abe, nïbi bï manö pïral hagpal gau abe, nïbi bï “God amgö ilö nïñö hagnïp,” a göm, pïral hagpal gau abe, kalïp hagab. Nïbi bï Kraï manö aij nïpe u rïb jubal gau kalïp hagab. ¹¹Manö aij anïbu Kraï manö aij nïpe u nöp. Manö aij anïbu God mailö halö u yïp manö hag ñï ajep bï nïpe hag la.

Bï Kub Pol nïp mög nïñga

¹²Yad Kraï Jïsas Bï Kub hon u nïp aij a gabin. Yïp, bï aij yad, a göm, udöm, klö nïpe u yïp ñö, bï wög gep nïpe mïdpin.* ¹³Pen nöd yad mïd aij gagnïdin. Yad God nïp hag juem, Kraï Jïsas nïbi bï nïpe gau kalïp gï naij gem, bï naij, bï kal yabïl mïdmïdin. Pen God nïp nïñagem, manö haga it u nïñagem gïñö u me, yïp mög nïñöm uda.* ¹⁴Bï Kub yïp mög yabïl nïñöm, ud aij göm, Kraï Jïsas nïñ udep magö u abe, nïbi

* **1:2:** Ap 16:1-3; Dai 1:4 * **1:4:** 1Di 4:7; Dai 1:14 * **1:8:** Ro 7:12,16 * **1:12:** Ap 9:15; Gal 1:15-16; 1Ko 15:9-10 * **1:13:** Ap 8:3; 9:1-5

bɪ gau mɪdmagö lep magö u abe, mɪdmagö yad aŋ daŋ yɪm la.

15 Manö böŋ nöp nɪŋ udep ap hagnɪg gabin: Kraiŋ Jisas ram mɪnön iɪ i aua u, nɪbi bɪ nan si nan naij gɪpal gau kalɪp ud kamɪŋ yunɪg aua. Bɪ nan si nan naij kub yabɪɪ gɪmɪdöp u yad nöp. * 16 Pen Kraiŋ Jisas yɪp mög nɪŋöm, ud kamɪŋ yunam, a göm, haga, “Bɪ nan si nan naij yabɪɪ gɪmɪdöp anɪbu nɪp ud kamɪŋ yunö, nɪbi bɪ gau magöŋhalö nɪŋöm hagnaböl, ‘Kraiŋ Jisas nɪpe bɪ naij anɪbu nɪp ud kamɪŋ yua rö, yɪp u rö nöp ud kamɪŋ yunab,’ a gɪnaböl,” a ga. Anɪb u, kale Jisas nɪp nɪŋ udlö, nɪpe kalɪp pör mɪdep magö u ñɪnab. Adö anɪbu nöp, yɪp mög nɪŋöm ud kamɪŋ yua. 17 Kiŋ kub nɪpe hadame dagol mɪdmɪdöp, uri mɪdöp, hainö pör pör nöp mɪdeinab. Nɪpe kamɪŋ mɪdep magö u nöp mɪdöp; umeb magö u mɪdagöp. Nɪbi bɪ nɪp amgö nɪŋagpal. Nɪpe nöp God aŋ nöp mɪdöp. Bɪ Kub mailö unbö ke halö anɪbu, hib nɪpe pör pör nöp hagno adö araŋ. Anɪb unbö rö aij.

Pol Dimodi nɪp manö ap haga

18-19 Ñɪ yad Dimodi. Nöp manö ap hagnɪg gabin. Manö hagnabin anɪbu, God nöd nɪbi bɪ rɪmnap gasɪ ñö, ne hainö nɪhön gɪnabön u hagla rö nöp hagnabin. Manö anɪbu udmön, Kraiŋ Jisas manö aij u ktö gɪ nɪŋ udmön, nan nɪhön aij, nan nɪhön naij, a gɪ nɪŋ aij gɪmön, nagɪ ubɪŋ aij adö u nöp ammön, kiŋjaki yam nɪpe gau aip ktö gɪmön pen pen gɪmön. Nɪbi bɪ rɪmnap anɪg gagöm, God kalɪp gasɪ aij ñöb u arö göm, ap lug pakpal. 20 Bɪ ne Haimenias aip Aleksada aip anɪg gɪlö hagnö, “Anɪg gɪpɪl u, hon aip jɪm ñöl God nɪp sabe gagun. Kalɪp bɪ mɪhön arö gɪno, Seden böŋ u mɪdmil, marö yabɪɪ gö, God nɪp hag jubɪl u arö gɪmil rö löp,” a gɪnö. *

* 1:15: Luk 19:10
Gal 2:7-8; 2Di 1:11

* 1:20: 2Di 4:14-15; 1Ko 5:5

* 2:6: Ro 3:29-30; Gal 1:4

* 2:7: Ap 9:15;

2

God nɪp sabe gep

1 Manö hagnɪg gabin u anɪg göl mɪdöp: hon nɪbi bɪ gau magöŋhalö gasɪ nɪŋun, kalɪp God nɪp sabe gun; nɪbi bɪ gau kalɪp nan nɪhön mɪdagainɪm, God nɪp hag nɪŋun; nɪbi bɪ gau God kalɪp gɪ ñöm abad mɪd aij gɪnɪm, a gun, sabe gun; nɪbi bɪ gau magöŋhalö God nɪpe gɪ aij göp u gasɪ nɪŋun, God nɪp aij a gun. 2 God nɪp hag nɪŋno, kiŋ gau abe, gapman bɪ kub gau abe, kalɪp magöŋhalö abad mɪd aij gɪnɪm. Anɪg gö me, hon agamɪj mɪd aij gun, God nɪp gasɪ nɪŋöl gɪ, gɪ aij göl gɪ mɪdeinabun. 3 Anɪb unbö rö gɪnabun aij. God, Ud Kamɪŋ Yuep Bɪ hon u, nɪp u rö nöp aij gɪnab. 4 “Yad nɪbi bɪ gau magöŋhalö ud kamɪŋ yunɪg gabin u, kale magöŋhalö manö aij yad u nɪŋ udöm, manö aij manö iɪ u nɪŋ aij göl,” a gɪ gasɪ u nɪŋöb.

5 Nɪhön gɪnɪg:

God aŋ ap nöp mɪdöp.

Pen Bɪ aŋ nɪbö u, u rö nöp aŋ ap nöp mɪdöp.

God böŋ lap mɪdöp;

hon nɪbi bɪ böŋ lap mɪdpun.

Pen Bɪ aŋ ap nöp nɪbi bɪ ud God aip jɪm ñɪnɪm rö löp.

Bɪ anɪbu Kraiŋ Jisas, nɪpe ke bɪ yabɪɪ ap.

6 Nan si nan naij nɪbi bɪ gau magöŋhalö gɪpal gau, Kraiŋ Jisas nɪpe mab ba laŋ haŋ roman nɪpe ke udöm, ilön kub udöm, umöm, pen kub hon anɪbu böŋ nöp raua.

Anɪb u, God hag la ñɪn u,

Kraiŋ Jisas ga anɪbu nɪbi bɪ nɪŋöm nɪŋ udnaböl gau,

nɪpe kalɪp magöŋhalö ud kamɪŋ yunab. *

7 Adö anɪbu nöp, Kraiŋ Jisas yɪp hag lö, yad Jisas manö aij ud arep bɪ ap mɪdem, manö aij anɪbu nɪbi bɪ gau magöŋhalö hag ñɪ aij gem, Juda nɪbi bɪ wasö gau kalɪp Kraiŋ Jisas manö

n+ñö u hag ñ+ ajpin. Y+ip wög hag la an+bu, n+ñö yab+ñ hagabin. *

⁸ B+ gau, ram m+ñöñ magöñhalö gau, b+ r+mnap kal+ip mulu lugagö, pen pen hagagöm, agam+ij j+im ñöl nöp m+idöm, pör nöp God hagöp rö nöp göm, n+ip ñ+imagö g+lan göl g+ sabe gaiöl u, y+ip aij g+inab.

⁹ Pen n+bi gau u rö nöp agam+ij m+id aij göl. Umagö kale mal+kagnaböl. Nan gol udöm k+ñ aij g+pal gau, aka bis k+ibap rö mani kub rauep gau, aka wa+ij mani kub rauep gau y+imagaböl. N+bi nan aij aij hañ roman+ij y+mbal gau, n+bi b+ r+mnap han+ip n+ñlö aij gañ, a göm, g+pal u, God n+ip aij gagöp. * ¹⁰ Pen n+bi God n+ip n+ñ udun sabe g+ipun, a g+pal gau, kale n+bi b+ r+mnap gau kal+ip ud aij göm, wög r+mnap g+ ñöm, kal+ip g+ aij göm, göl. An+ig g+inaböl u, God n+ip aij g+inab. *

¹¹ B+ gau God Manö hag ñ+aiöl u, n+bi gau agam+ij m+idöm, n+ñ aij göl. ¹² Yad n+bi gau kal+ip hag+in, kale God Manö b+ gau kal+ip hag ñ+agnaböl; kale b+ gau kal+ip abad m+idageinaböl. B+ gau God Manö hag ñ+aiöl u, n+bi gau kale manö r+mnap hagagöl. *

¹³ God Adam n+ip nöd g+ löm, hainö n+bi n+ipe Ip n+ip g+ la. * ¹⁴ God mab magö wasö ga u, k+ijaki manö piral hageia Adam n+ñaga. N+bin Ip k+ijaki manö piral u n+ñöm g+ najj ga. *

¹⁵ Pen n+bi gau ñ+ pai yag dapöm, ana udöm, Krajs Jisas n+ip n+ñ udöl g+, n+bi b+ gau kal+ip m+dmagö löl g+, Krajs Jisas manö aij n+ipe hagöp rö nöp göl g+, g+ m+ideinaböl u, God kal+ip ud kam+ij yunab.

3

N+bi b+ Krajs Jisas n+ñ udpal gau kal+ip abad m+idep b+ gau

¹ Manö n+ñö yab+ñ hagn+ig gabin. B+ r+mnap, Krajs Jisas n+ip wög gun, n+bi b+ n+ip n+ñ udpal gau kal+ip abad m+idaiun, a göm, gas+ u n+ñbal gau,

gas+ aij yab+ñ n+ñbal. * ² Pen kale n+bi b+ Jisas n+ñ udpal gau kal+ip abad m+idep b+ r+mnap udun, a g+inabim u, b+ g+ aij g+pal gau nöp n+ñmim udmim. N+bi kale a+ñ ap nöp udöm, b+ hain aij, gas+ n+ñ aij göm, nan najj gagöm, n+bi b+ m+ilö gau n+bö hag w+hai dam ram kale aip an+ dañ udöm, n+bi b+ Krajs Jisas n+ñ udpal gau kal+ip hag ñ+ aij göm, g+pal b+ gau nöp n+ñmim udmim. *

³ Pen b+ ñ+g wain iru ñ+ñbal gau, b+ kal yab+ñ jubal gau, b+ manö pen pen hagpal gau, b+ u+öp k+ino k+ibap mani m+dmagö l+bal gau, kal+ip n+ñmim udagmim. B+ agam+ij hain r+köm, m+id aij göl u nöp n+ñmim udmim.

⁴ B+ n+bi ñ+ pai am+lap kale gau kal+ip abad m+id aij g+ilö, ñ+ pai kale gau pen, bapi n+ñö hagöp, a göm, n+ñbal b+ gau n+ñmim udmim. ⁵ Pen b+ n+bi ñ+ pai n+ipe ke gau abad m+id aij gagnab u, n+ipe aigöl göm God n+bi b+ n+ipe gau kal+ip abad m+id aij g+in+im?

⁶ B+ Krajs Jisas n+ip g+isön nöp n+ñ udpal gau n+ñmim udagmim. B+ Krajs Jisas n+ip g+isön nöp n+ñ udöp u, b+ kub m+idpin, a göm, lug pakö, God n+ip manö kub hagöm, hag ke gau yun+im rö löp. K+ijaki hadame nöp, yad b+ kub m+idpin, a göm, God n+ip arö gö, God pen n+ip hag yua rö u, n+ip u rö nöp g+inab. ⁷ B+ udnabim an+bu u, n+bi b+ Krajs manö aij u n+ñ udagpal gau n+ñöm, b+ u b+ aij, a göm gas+ n+ñbal, b+ an+bu rö nöp n+ñmim udmim. Wasö u, n+bi b+ Krajs Jisas n+ip n+ñ udagpal gau b+ an+bu n+ip hag julö, k+ijaki hel n+ip udn+im rö löp. *

⁸ Pen kale b+ abad m+idep kal+ip wög g+ ñeb b+ r+mnap udun, a g+inabim u, n+ñ aij g+mim udmim. N+bi b+ gau, b+ u b+ aij, a göm gas+ n+ñbal, b+ gau nöp n+ñmim udmim. Kale manö n+ñö nöp hagöm, manö piral hagagöm, ñ+g wain iru ñ+ñagöm, u+öp k+ino mani nan +ip g+ udagöm, g+pal b+ gau nöp n+ñmim udmim. ⁹ God Manö u

* 2:9: 1Pi 3:3-5 * 2:10: 1Di 5:10 * 2:12: 1Ko 14:34 * 2:13: Jen 2:7,21-22; 1Ko 11:8-9

* 2:14: 2Ko 11:3; Gal 3:1-6 * 3:1: Ap 20:28 * 3:2: Dai 1:6-9 * 3:7: 2Ko 8:21

magöŋhalö manö niŋö nöp, a göm, klö gi niŋ udöm, mid aij gipal bi gau nöp niŋmim udmim. ¹⁰ Anib u, nöd wög pro rimnap kalip hagpe, kale gi aij geinaböl u, hagpe, bi abadep bi gau wög gi ñeb bi midaiöl.

¹¹ Pen bi abadep kalip wög gi ñeb niŋi rimnap udun, a ginabim u, u rö nöp niŋ aij gimim udmim. Niŋi anib gau u rö nöp niŋi aij nöp midaiöl. Niŋi bi gau, niŋi u niŋi aij, a göm gasi niŋbal, niŋi anib rö nöp niŋmim udmim. Niŋi bi rimnap kalip hag juagöm, niŋi agamij hain riköm, ñig wain iru ñiŋagöm, manö piral hagagöm, nan rimnap si udagöm, pör gasi niŋ aij gi midainaböl, niŋi anib rö nöp niŋmim udmim. * ¹² Pen bi abadep kalip wög gi ñeb bi gau, niŋi kale añi ap nöp udöm, niŋin ñi pai amilip kale gau kalip abad mid aij gipal bi gau nöp niŋmim udmim. ¹³ Wög gi ñeb niŋi bi gau wög kale gi aij geinaböl u, niŋi bi Jisas niŋ udpal aŋ u hib aij udöm, Krai Jisas niŋ niŋ ud pidöŋ gi midainaböl.

¹⁴ Yad nöp yiŋid niŋabin, a gem, nöp köp i kalikliñ rikabin. ¹⁵ Pen yiŋid nagnabin u, ne köp i ud niŋmön, hon God niŋi bi niŋe, niŋi bi God pör kamij midöp u niŋ niŋ udun cöc niŋe midpun gau, hon aigöl gun gi aij ginabun u, niŋnabön. Hon God niŋi bi niŋe gau, jim ñöl ram padö klö yabıl rö midno me, manö niŋö niŋe u ur ginim rö lagöp.

¹⁶ Niŋö nöp, God manö niŋe hagöp u manö niŋö yabıl hagöp: Krai Jisas bi hañ roman lö, niŋi bi niŋ waiö niŋla.

God Ana, Jisas gi aij yabıl nöp göp, a ga.

Ejol kumi kabö adö laŋ au niŋ niŋla. Niŋi bi ram minöŋ gau gau ajöm, manö aij niŋe niŋi bi gau kalip hag ñeila.

Niŋi bi ram minöŋ gau niŋ niŋ udla.

Nap niŋe niŋ ud mailö aij unbö ke halö

kumi kabö adö laŋ au ud ara. *

4

God manö aij hag ñabun, a ginaböl u pen manö piral hagnaböl

¹ God Ana waiö hagöm hagab, “Ñin hain niŋi bi rimnap Krai Jisas manö aij niŋ udla u arö göm, kijaki manö piral anibu niŋöm, kijaki aiön pi yam niŋe gau manö piral hag ñibal u niŋ udöm adö anibu nöp hain ginaböl,” a gab. ² Niŋi bi kijaki manö piral hag ñibal gau, kale nagı adö u aij, nagı adö u naij, a gi gasi niŋagpal. Gasi rimid magö kale u, u aij, u naij, a giböp, pen gasi rimid magö kale u ain mitaŋ rö lau inö böŋ nöp hir ga. Kale manö piral nöp hag ñibal. ³ Niŋi bi anib gau manö piral hagöm hagpal, bi gau niŋi udagöl, niŋi gau bi udagöl, a gipal. Kale hagpal, nan magö anib gau nan ñiŋeb pen nan magö anib gau nan ñiŋagep asi masi göl, a gipal. Pen God niŋe nan magö gi löm, niŋi bi yiŋ niŋ udöm manö niŋö yad niŋbal gau, kale nan magö gau magöŋhalö aij, a göm, ñiŋnaböl, a göm, gi la. * ⁴ God nan gi la gau magöŋhalö aij u nöp gi la. God nan magöŋhalö aij gi la midöp gau me, hon niŋi bi nan ap asi masi gagnabun. Nan aij gi la midöp gau, magöŋhalö aij, a gun, ud ñiŋnabun. ⁵ Niŋön ginig: God niŋe sabe gun, aij a göp, a geinabun u, God manö niŋe hagöp rö, nan magö anib gau magöŋhalö ke kamij aij rö nöp midnab.

Niŋi bi gau kalip hag ñi aij gimön

⁶ Manö hagabin i, nañin namam rimnap gau kalip hag ñi aij geinabön u, ne Krai Jisas wög gi ñeb bi aij midainabön. Ne nöd ñi pro midmön, Krai Jisas manö aij niŋe nöp hag ñila u niŋ aij gimön, hagöp rö nöp hain gimön, gi dammön, uri u rö nöp manö aij u niŋmön hain gabön. ⁷ Pen aiud yiŋharij gau hag amil apıl gipal gau niŋagmön. Ne

* **3:11:** Dai 2:3 * **3:16:** Jon 1:14; 2Pi 3:3; 1Jn 2:18 * **4:3:** Jen 9:3; Ro 14:6; 1Ko 10:30-31

klö gımön, God nı̄p aij gınab adö u nöp gı̄ mı̄daimön. * 8 Nı̄bi bı̄ rı̄mnap klö göm eksais gı̄pal gau, hañ roman kale klö gınab. Pen ne klö gımön, God Manö hagöp rö nöp geinabön u, klö ke udnabön. God nı̄p aij gınab adö u nöp geinabön u, ram mınöñ ī ī mı̄deinabön ñın ī abe, ram mınöñ adö lañ au mı̄deinabön ñın u abe, mı̄d aij gınabön. 9 Manö hagnı̄g gabin anı̄b i, manö nı̄ñö yabı̄t, a gımön, böñ nöp nı̄ñ udmön. 10 God pör kamı̄ñ mı̄döp u nı̄ñ udpun u me, gası̄ halö mı̄dpun. Kraıs Jı̄sas nı̄pe nı̄bi bı̄ gau magöñhalö ud kamı̄ñ yunabin, a göm, uma. Nı̄bi bı̄ Kraıs Jı̄sas anı̄g ga u nı̄ñ udeinaböl gau, God pör kamı̄ñ mı̄döp u kalı̄p magöñhalö böñ nöp ud kamı̄ñ yunab. Hon gası̄ adö añı̄ anı̄bu nöp nı̄ñun, wög klö gı̄ mı̄dpun. *

11 Manö hagabin i, ne nı̄bi bı̄ gau kalı̄p hag ñaimön nı̄ñöl. 12 Nı̄bi bı̄ rı̄mnap, nöp bı̄ praj, a göm, manö hagnabön u nı̄ñagnaböl rö löp u, ne nı̄ñ aij gımön. Pen ne gı̄ aij gımön nöp gö arö, nı̄bi bı̄ Kraıs Jı̄sas nı̄p nı̄ñ udpal gau, ne manö aij hagpan rö, ne gı̄ aij gı̄pan rö, ne nı̄bi bı̄ mı̄dmagö lı̄ban rö, ne Kraıs Jı̄sas nı̄p nı̄ñ ud pı̄döñ gı̄pan rö, ne nagı̄ ubı̄ñ aij adö u nöp arabön rö nı̄ñöm, kale ke u rö nöp gınaböl. *

13 Yad nınabin u pen yı̄p abad mı̄dpan ñın i, nı̄bi bı̄ gau kalı̄p God Manö u amgö lı̄ hagöl gı̄, manö īt u hag ñöl gı̄, gı̄ mı̄daimön.

14 Pen nöd gau nı̄bi bı̄ Kraıs Jı̄sas nı̄ñ udpal kalı̄p bı̄ abadep bı̄ gau, ñı̄magö kale ud nabı̄c adö ne u löm, God kalı̄p gası̄ ñö, ne hainö nı̄ñön nı̄ñön rö gınabön manö u haglö, God nöp nan aij ke ña u hauñ gagmön. * 15 Nan hagajın i, ne gası̄ adö añı̄ nöp nı̄ñmön, klö yabı̄t gımön. Anı̄g geinabön u, ne Kraıs Jı̄sas adan aij nı̄pe u klö gımön, gı̄ dö gı̄ arabön u, nı̄bi bı̄ gau magöñhalö nı̄ñnaböl. 16 Ne nı̄ñ aij gımön, God Manö hagöp

rö nöp göl gı̄ mı̄daimön. Nı̄ñ aij gımön, God Manö hagöp rö nöp gası̄ nı̄ñöl gı̄ mı̄daimön. Anı̄g göl klö gı̄ dam dam gı̄ mı̄deinabön u, ne ke abe, nı̄bi bı̄ manö ne nı̄ñnaböl gau abe, kalı̄p ud kamı̄ñ yunabön.

5

Kraıs nı̄bi bı̄ nı̄pe gau kalı̄p abad mı̄d aij gımön

1 Bı̄ nap bı̄ rı̄mnap kalı̄p hag gagmön; nap ne ke hag ñı̄ aij gı̄pan rö u, kalı̄p u rö nöp hag ñı̄mön. Bı̄ praj gau, namam ne ke gı̄ aij gı̄pan rö u, kalı̄p u rö nöp gımön. 2 Nı̄bi majö gau, name bı̄ ne ke gı̄ aij gı̄pan rö u, kalı̄p u rö nöp gımön. Nı̄bi praj gau, nañın ne ke gı̄ aij gı̄pan rö u, kalı̄p u rö nöp gımön. Ne gası̄ aij adö u nöp nı̄ñmön, gası̄ najı̄ rı̄mnap nı̄ñagmön.

Nı̄bi yadu

3 Nı̄bi yadu ñı̄ pai kale mı̄dagöp gau kalı̄p abad mı̄d aij gımön. 4 Pen nı̄bi yadu ñı̄ pai kale rı̄mnap mı̄daiöl, kalı̄p hagaimön, Kraıs Jı̄sas nı̄p nı̄ñ udpal rö, nı̄pıs nı̄me bı̄ nöd kalı̄p nan magö ñı̄mı̄dal rö, uri kalı̄p pen nan magö ñöm abad aij göl. Anı̄g geinaböl u me, God nı̄p aij gınab.

5 Nı̄bi yadu ke halö yabı̄t mı̄döp u, nı̄pe God añı̄ yı̄p abad mı̄deinab, a göm, sı̄dö an sı̄b an yan God nı̄p sabe göl gı̄ nöp mı̄döp. 6 Pen nı̄bi yadu miñ miñ gı̄ ajpal gau, kamı̄ñ mı̄dpun a göm nı̄ñbal u pen umeb rö mı̄dpal. 7 Manö hagabin anı̄bi, nı̄bi bı̄ gau kalı̄p hag ñı̄ aij gımön nı̄ñöm nı̄bi yadu abe ñı̄ pai bı̄ kale gau abe manö anı̄bi nı̄ñöm hain gı̄lö, kalı̄p manö ap mı̄dagnab.

8 Pen nı̄bi bı̄ an, nı̄bi bı̄ nı̄pe ke yabı̄t gau, nı̄pıs nı̄me bı̄ nı̄pe ke gau, ud aij göm nan nı̄ñeb ñöm gagnab u, nı̄pe Kraıs manö aij nı̄pe u arö göm anı̄g gınab. Nı̄bi bı̄ Kraıs nı̄p nı̄ñ udagpal gau, najı̄ yabı̄t göp anı̄bu rö gagpal.

9 Pen nı̄bi yadu rı̄mnap hagöm, “Hı̄b hon u nı̄bi yadu gau aip kalı̄

* 4:7: 1Di 1:4 * 4:10: 1Di 2:3-4 * 4:12: Dai 2:15 * 4:14: 2Di 1:6

kliñ ríkmmim hanip abe nan ññeb nan gau ññmim,” a gaiöl, niñ aij gímim hib kale udmim. Niñi mñep mñ unbö ññn juöl mñhau niñganj (60) ina, bñ aññ ap nöp udö uma, niñi yadu gau nöp udmim. ¹⁰ Niñi yadu niñi bñ rímnap niññlö aij gñnab niñi yadu u nöp udmim. Niñi nagñ aij adö u nöp göm, ññ pai pro abad mñd aij göm rímñd ukö mñd aij gñpal gau, niñi bñ gau niñbö aulö ud aij göm nan magö ññöm, niñi bñ Krajs niñ niñ udpal gau kalip wög rímnap gñ ññöm, niñi bñ uñham mñdöm gasñ mñlö lñ mñdpal gau kalip ud aij göp, niñi yadu u nöp udmim. ¹¹ Niñi yadu mñep lagpal rímnap, hib kale udagmim. Krajs niñ cñg gñnabun a gñnaböl u pen mñd damöm, mñdmagö kale pñtu gö, bñ hain niñbö udun niñ cñg gun, a göm, Krajs niñ arö göm bñ hain niñbö udnaböl. ¹² Manö kale ke nöd hagla u rñb junaböl u, God niññö naij gö, manö mñdeinab. ¹³ Pen niñi yadu mñep lagpal gau, wög yabiñ gagöm, yñharñ ram ram gñ ajöl göm, niñi bñ rímnap hag juöl gñ, manö pñral hagagep gau hagöl gñ, anñg gñpal anñg gñpal, a göl gñ, gñ mñdeinaböl. *

¹⁴ Niñi yadu kale bñ hain niñbö udöm, ññ pai ríköm, ram kale ke wög göm, mñd aij gñnaböl u aij. Mñd aij gñnaböl u, niñi bñ God niñ mulu lugö niññbal gau, hanip hag juöl rö lagnab. *

¹⁵ Pen niñi yadu rímnap Krajs Jisas niñ arö göm hadö Seden niñ hain gñpal.

¹⁶ Manö ap, niñi Krajs Jisas niñ niñ udpal gau, niñi yadu yam kale ke ap mñdainñm, kale ke abad mñdaiöl. Anñg gñlö me, niñi bñ Krajs niñ niñ udpal gau jñm ññöl, niñi yadu ke halö yabiñ mñdpal gau nöp abad mñdeinaböl. Wasö u, niñi yadu iru mñdlö, uñham yabiñ abad mñdeinaböl.

Niñi bñ Krajs niñ udpal gau kalip bñ abad mñdep bñ gau

* 5:13: 2De 3:11 * 5:14: 1Ko 7:9 * 5:18: 1Ko 9:9; Mad 10:10 * 5:19: 2Ko 13:1 * 5:20: Ep 5:11

¹⁷ Bñ kale niñi bñ Krajs Jisas niñ udpal gau kalip abad mñd aij gñpal gau, niñi bñ Krajs niñ udpal gau, bñ anñb gau rö kalip ud aij göm pe aij ññöl. Bñ klö göm Krajs manö aij u hag ññ ajaböl gau abe, bñ klö göm Krajs manö aij u niñi bñ niñpe kalip hag ññaböl gau abe, bñ anñb gau rö kalip ud aij göm pe aij ññöl.

¹⁸ God Manö kalñ kliñ ríköm hagla, “Nan wid magö abhib jaklö, magö gau ke löm, cög gau ke löm ganj, a gímim, kaj kau paññd dammim, wid magö rímnap ñññnaböl, a gímim, meg magö kale nagñ lñ rñbñk gagmim; wög gñpal rö u, rímnap ññññññg ññññöl,” a gñla. Pen manö ap hagla, “Bñ wög gñpal gau, pe ññeb,” a gñla. *

¹⁹ Bñ aññ ap nöp apöm hagnab, “Niñi bñ Krajs niñ udpal kalip bñ abad mñdep bñ u, anñg göl anñg göl gñ naij göp,” a gainñm u, niññagmön. Niñi bñ mñhöp aka niñi bñ mñhau niñganj rö niññöm, apöm hagaiöl u, niññö hagpal rö löp, a gñmön, niññmön. *

²⁰ Niñi bñ Krajs niñ udpal kalip bñ abad mñdep bñ u, nan si nan naij göp u arö gagnab u, Krajs niñi bñ am magum gñnaböl ññn u, magöññhalö niññmñdlö niññöl gñ, niñ hag gñmön. Anñg geinabön u, niñi bñ rímnap niññöm, ana udöm, hainö anñg gagnaböl. *

²¹ Bñ yad gau gñ naij gagpal, bñ kale gau nöp gñ naij gñpal, a gñmön, gasñ u niññagmön. Manö il mñdainñm u, niñ aij gñmön nöp, hagmön. Nöp manö anñbi yñharñ hagagabin; God, Krajs Jisas, ejol niñpe hag la gau niññmñdlö niññöl gñ hagabin.

²² Pen Jisas niñi bñ kalip abadep bñ gau, yñññd ññmagö ne nabñc kalip adö u lñmön, wög anñbu hag lagmön. Niñi bñ rímnap nan si nan naij gaiöl u, ne aip gagmön. Ne bñ asññ mñdagöp rö nöp mñdaimön. ²³ Pen nöp nan pör pör göm, yuö hauub u, ne uri ññg nöp ññññagmön, ññg wain pro pro rímnap halö ñññmön.

24 Nibi bi nan si nan naj gipal u, rimnap waiö gilo, yinjid nöp nijnun manö hag gipun. Pen nibi bi rimnap nan si naj agamij pi göl gilo, yinjid nijagnabun. Hainö nijnabun. Wasö u, God manö kub hagnab ñin u nöp waiö lñab. 25 Pen anib unbö rö nöp, nibi bi kale nibi bi rimnap kalip gi aij geinaböl u, rimnap waiö midö, yinjid nöp nijnabun. Pen yinjid nijagnabun u, pi göl midainim rö lagöp.

6

Nibi bi nagij wög gep gau

1 Krai nibi bi nipe rimnap kale nagij wög gep nibi bi midpal gau, bi kub kalip rau daula gau ud aij göl. Anig geinaböl, nibi bi rimnap nijöm, God nip hag juöm, Krai Jisas manö aij hag ñibun u hag juöm, gagnaböl. * 2 Pen nibi bi Krai nip nij udpal gau, bi Krai nip nij udpal rimnap kalip nagij wög gi ñöl gi, gasi naj nijöm, Krai nibi bi mam hon ke gau nihön ginig kalip nagij wög gabun, a göm, hagagöl. Mam aij hon Krai nip nij udpal gau kalip wög gi ñabun, a göm, wög kalip u gi aij yabif göl. Manö kalif klijñ rikabin i nibi bi gau kalip hag ñi aij gö nijöl. *

Nan iru udun, a göm, gasi u nijbal

3 Nibi bi rimnap, Bi Kub hon Jisas Krai nipe manö aij haga u abe, manö aij nipe pör hag ñibun u abe arö göm, manö ke rimnap hag ñinaböl gau, * 4 hon nöp nibi bi kub midpun, a göm, hau alöm gasi midagö, anig gipal. Anib u, nibi bi rimnap kalip gasi naj nijöm, manö magö adö u nöp pen pen hag amil apil göm, nibi bi rimnap nijlö mulu lugö, kal juöm, manö naj hagöm, gasi naj nijbal. 5 Kale Jisas manö nijö nipe u arö göm, God adan arnabun utpö klijno mani nan gau udnabun, a göm, gasi naj nöp

nijöm, pör pör nöp manö pen pen hagpal. *

6 Pen hon Krai Jisas nij udun, nan hon hadö midöp u ñin lñabun u, hon nan aij yabif ap udun, mid aij yabif ginabun. * 7 Ami bi hanip yag daula ñin u, nan rimnap halö udun dauagno. Pen umnabun ñin u, u rö nöp nan rimnap halö udun aragnabun. * 8 Anib u, nan nijeb rimnap, waij hon rimnap midainim, nan hon rö pro me u, a gun. 9 Pen nibi bi nan iru udun a göm gasi nijbal gau, hau alö, gasi añi anibu kalip tip gi ud arö, wal nan nijnig aulö, hel udö, adij ilön kub udpal u rö kalip ginab. Kalip böj nöp naj ginab. 10 Nibi bi utpö klijno kibap mani nan gau midmagö libal gau, nan si nan naj adö ke ke iru nöp gipal. Rimnap gasi anibu nijöm, God nip gasi u arö göm, mid aij gagöm, kalip ke mög naj yabif göp. *

God nan ñimagö adö nöp li ña u, ud aij gimön

11 Dimodi. Ne God bi nipe midpan u me, nan naj nan piral hagajin i magöñhalö hil gimön, gi aij gimön, God hagöp rö nöp gimön, Krai Jisas nij udmön, nibi bi gau midmagö limön, klö gimön gi dammön, bi agamij hain rikmön, gi midmön. * 12 Ne Jisas nij udpan rö, ñin rimnap mijör auö, uñham mideinabön, pen ne klö gimön, Krai manö aij u hain gimön. Nibi bi iru nijmidlö nijöl gi, yad Krai Jisas nip nij udpin, a gina ñin anibu, nipe pör middep magö u nöp ñöb. Pör middep magö anibu ud pidöj gimön. *

13 God nan gau magöñhalö kamij magö ñöb u abe, Krai Jisas Podias Pailod nip manö kabö göl haga u abe, kale nij midlö nijöl gi, nöp klö gem hagabin, * 14 manö nöp hagabin i magöñhalö nij aij gimön,

* 6:1: Ep 6:5 * 6:2: Plm 16 * 6:3: Gal 1:6-9 * 6:5: 2Di 3:8; 4:4; Dai 1:14 * 6:6: 1Di 4:8; Plp 4:11-12; Hib 13:5 * 6:7: Job 1:21 * 6:10: Ep 5:5 * 6:11: 2Di 2:22 * 6:12: 1Ko 9:25-26; 2Di 4:7 * 6:13: Jon 18:36-37

hain gımön, gı aij gımön gö arö, Bı Kub hon Jisas Krais ado gı aunab. Ne anıg geinabön, nıbi bı rımnap nıñöm nöp hag juöl rö lagnab. ¹⁵ Jisas ado gı aunab ñın anıbu, God nıpe ke hag la. Ñın hag la ñın anıbu nöp Jisas nıpe kauyañ ado gı aunab. God Bı aij ke yabıt. Nıpe añı nöp nan gau magöñhalö abad mıdöp. Nıpe kiñ gau magöñhalö Kiñ kale mıdöp. Nıpe bı kub gau magöñhalö Bı Kub kale mıdöp. ^{*} ¹⁶ Pen nıpe añı nöp umnım rö lagöp; pör yabıt nöp mıdeinab. Mailö aij nıpe u ke yabıt mıdöp. Nıbi bı rımnap nıp amgö nıñagpal yabıt; nıp amgö magö nıñeb rö lagöp. Nıbi bı ap nıpe mıdöp söl au aröl rö lagöp. Nıpe God Bı klö yabıt unbö ke u, nıbi bı magöñhalö nıñöm, hib nıpe u pör pör nöp haglö adö arañ. Anıb unbö rö aij.

¹⁷ Nıbi bı utpö kılno kıbap mani nan iru mıdöp gau kalıp hagaimön, hon nöp nıbi bı ke yabıt mıdpun, a göm, nan yıñıd hir gınab gau gası nıñagöl; God hanıp nıbi bı abad mıdöm, mıd aij gınaböl, a göm, nan aij aij iru nöp hanıp pör ñab u nöp nıñ udöm, gası halö mıdaiöl. ^{*}

¹⁸ Anıb u, kalıp hagaimön, nan iru mıdöp rö, nıbi bı gau ud aij göm, kalıp mög nıñöm, nan kale rımnap kalıp halöwałö ñöl. Kale nıbi bı rımnap kalıp gı aij göm, gı ud arlö ud arlö, kalıp iru gagnım. ¹⁹ Anıb unbö rö geinaböl u, kale nan aij yabıt kale ap mıdeinab God ram mınöñ nıpe kumi kabö adö lañ au, nıñöm kale amöm kamıñ pör mıdep magö u böñ nöp udöm, pör nöp pör nöp kamıñ mıdeinaböl. Kamıñ mıdep anıbu, kamıñ nıñö yabıt. ^{*}

²⁰ Dimodi. God nan ñımagö adö nöp ñı la u, ud aij gımön. God nıp gası nıñagöm manö pıral manö yıñarıñ pör pör hag amıl apıl gıpal gau abe, manö hauł alö pen pen hagaböl gau abe, udagmön. ²¹ Nıbi bı rımnap, manö pıral kale anıbu

udöm, uri God Manö kabö rö nıñbun, a göm, ke padö u aramöm, Jisas manö aij nıpe nıñ udla u böñ nöp arö gıpal. God nöp mög nıñöm, abad mıdainım. ^{*}

^{*} **6:15:** Rep 17:14 ^{*} **6:17:** Luk 12:20 ^{*} **6:19:** Mad 6:20 ^{*} **6:21:** 1Di 1:6; 2Di 2:18

2 Dimodi Pol köp hain nîbö u Dimodi nîp kalî kîñ rîka

¹ Yad Pol. God geia nîjöm yad Krai Jisas nîp cîg gem, kamîj gîsön nîbö kamîj pör mîdep hag la u ud-pin. Anîg nîjöm, God nîpe ke hagö, Krai Jisas manö aij ud arep bî nîpe ap mîdpin.

² Nî mîdmagö yad Dimodi, nöp köp anîbi kalî kîñ rîkabin. Bapi God, Bî Kub hon Krai Jisas, nöp mög nîjmil, ud aij gîmil, abad mîd aij gîlö me, ne agamîj mîd aij gîmön. *

God manö hagun u, nable gagnîm

³ Apîs bac bî God nîp wög gî mîdmîdal rö u, yad u rö nöp gasî mîhöp nîjagem God nîp nöp gasî nîjem, wög nîpe gîmîdin. Yad sîdö an sîb an yan God nîp sabe gîmîdin u, yad pör nöp hib ne hagem, God nîp aij a gabin. * ⁴ Mîtörj gîna u nîjöl gî mîdpin. Anîb u, nöp am nîjem, yad mîñ mîñ yabî gînabin.

⁵ Ne gasî añî adö nöp nîjömön Krai Jisas nîp nîj ud pîdörj gîpan u, nîjöl gî mîdpin. Napîs Lois aip, name Yunis aip, Krai Jisas nîp nîj ud pîdörj gîmil mîdmîdil rö, ne u rö nöp nîp nîj ud pîdörj gîpan, a gî gasî nîjbin. * ⁶ Ne Krai Jisas nîp nîj ud pîdörj gîpan rö, yad nöp hagabin, nîmagö yad ud nabîc adö ne u lînö, God nöp nan aij nîa u, gasî nîjöl gî mîdmön. Nan nöp an dan mîdöp anîbu, pu gaimön Mîtörj gînîm. *

⁷ God nîpe Ana nîpe hanîp nîö, pîñîj gagun; God Ana nîpe gö, pîdörj halö mîdun, nîbi bî gau kalîp mîdmagö lun, gasî hañ roman hon ke gasî göp adö u gagun, gînabun. *

⁸ Anîb u, ne Bî Kub hon manö aij nîpe hagemön, nable gagnîm. Nîbi bî gau kalîp hałowalö hag nîmön.

Yad Bî Kub manö aij nîpe hag nîainö, yîp nagî lîla u, nöp u rö nöp nable gagnîm. Pen God nîpe pîdörj nîpe nöp nîb rö, Jisas manö aij u hag nî ajmön. Anîg gaimön, nöp gî naj gaiöl, gasî iru nîjagemön. ⁹ God hanîp ud asîk yuöm, nîbi bî u† yad ke mîdeinabim, a ga. Hon nagî aij adö u arno nîjöm God hanîp udaga; nîpe ke nöd anîg gînabin, a ga rö, hanîp nîbi bî mög yabî nîjöm uda. Ram mînörj hadame dagol gau gî laga nîn u, God nîbi bî mög yabî nîjöm, Krai Jisas nîbi bî gau kalîp ud asîk yunab, a göm gasî u nîja. *

¹⁰ Pen mîñî, God nîbi bî mög yabî nîjög u, waiö nîjbin. Krai Jisas apöm, hanîp nîbi bî nan a göm uma u me, God hanîp nîbi bî magöjhalö mög yabî nîjög u, waiö nîjbin. Krai Jisas hanîp nîbi bî nan a göm ilön udöm uma u me, uri umeb magö u klö ap mîdagöp. Jisas anîg geia u me, kamîj mîdep magö u abe, pör pör mîdep magö u abe, hanîp nîbi bî waiö yamöb. *

¹¹ Manö aij anîbu nîbi bî gau magöjhalö nîjlan, a göm, Krai Jisas nîpe ke yîp hagajîp, yad Jisas manö aij ud arep bî nîpe ap mîdem, manö aij anîbu nîbi bî gau magöjhalö hag nî aij gem, manö yuö u hag nî aij gem, gîpin. * ¹² Jisas manö aij nîpe u hag nî ajainö u me, yîp gî naj gîlö, u†ham mîdpin. Pen yad ana arö nîjöl gî mîdagpin; yad gasî halö mîdpin. Bî nîj udpin u, Bî anîbu hadö nîjbin. Yad nîp nan nîbin u, nîpe nan anîbu ud abad mîd aij göm, gî dam dam, nîn hain u aunab.

¹³ Manö hagnö nîjban u, kabö göl nöp mîdöp, a gîmön, nîbi bî gau kalîp hag nîmön. Anîg gîmön, Krai Jisas nîp nîj udöl gî, nîbi bî gau kalîp mîdmagö löl gî, gî mîdaimön. Krai Jisas nîp cîg aij gîpan u me, ne anîg gîmön rö löp. ¹⁴ God nan aij nîmagö adö ne la u, ud aij gîmön. Ana U†

* 1:2: Ap 16:11; 1Di 1:2 * 1:3: Ap 23:1 * 1:5: Ap 16:1 * 1:6: 1Di 4:14 * 1:7: Ro 8:15

* 1:9: Ep 2:8-9; Dai 3:5 * 1:10: Hib 2:14 * 1:11: 1Di 2:7 * 1:14: 1Di 6:20

hanþ an dan midöp u, klö nipe nöp gi ñö, ud aij gimön. *

¹⁵ Ne niþban, niþi bi Esia Propins niþö gau magöñhalö yþ arö gila. Pigelas abe, Hemogenis abe, anig unbö rö nöp gilo. ¹⁶⁻¹⁷ Bi Kub nipe Onesiporas niþi bi ram nipe gau mög niþöm ud aij ginim. Niþön ginig: nipe daun kub Rom ap mideia ñin u, nable udnabin, a göm, yþ arö gaga. Yad aui nagþ midpin, nipe uþham uþhai niþöm, apöm yþ niþa. Niþin iru nöp apöm niþaia, yþ aij yabþ ga. ¹⁸ Anþb u, niþin kub hain u, Bi Kub nipe Onesiporas niþ mög niþöm ud aij ginim. Epesas midainö, yþ ud aij göm nan ke ke niþön niþön iru nöp gi niþmidöp u, ne ke niþ aij gipan.

2

Jisas niþ cig gun, ami bi nipe rö midaiun

¹ Pen niþ yad Dimodi. Ne Krais Jisas niþ hain geinabön u, nipe nöp mög niþöm ud aij ginab. Anþb u, ne gasþ aþi nöp niþmön, klö gi midaimön.

² Manö aij niþi bi gau kalþ pör hag niþmidin niþban u, niþi bi Krais Jisas manö aij hain gþal rþmnap uþhai niþmön, hag niþ aij gimön; kale pen niþi bi niþ pai rþmnap kalþ hag niþ aij ginaböl.

³ Krais Jisas niþ wög gþpun rö, niþi bi rþmnap hanþ gi naij gilo, uþham midpun. Ne u rö nöp, Jisas Krais ami bi aij nipe midpan u me, yþ u rö nöp ginaböl, a gimön, piþniþ gimön, niþ arö gagmön; wög nipe u haþowaþö gimön. *

⁴ Ami bi gau, bi kub kale u niþ aij gan, a göm, gasþ aþi u nöp niþbal. Nan höñ adö gau, a göm, gasþ u niþagpal. ⁵ Niþi bi resis gþal gau, bi resis abad midpal gau hagpal hagpal rö nöp göm, nan aij udpal. *

⁶ Pen niþi bi maj wög gþal gau, le ilön gþal rö, kale ke nöð ral niþöl. Hainö niþi bi rþmnap ral niþnaböl. *

* 2:3: 2Di 1:8 * 2:5: 2Di 4:8 * 2:6: 1Ko 9:7
1:12-14 * 2:11: 2Ko 4:11 * 2:12: Mad 10:33

⁷ Manö hagabin i, ne niþöl gi midö, Bi Kub nöp gasþ ñö, niþ aij ginabön.

⁸ Jisas Krais niþ gasþ niþöl gi midaimön. Depid niþ rikö, rik dam dapþl göm, Jisas niþ yag daula. Niþe umöm uraka. Jisas Krais manö aij hagabin u, manö anþbu me u. * ⁹ Yad manö aij anþbu hag niþainö, yþ bi naij gep rö nagþ lilö midpin. Pen God Manö u nagþ midagöp. * ¹⁰ Anþb u, God niþi bi udnig gabin, a göm, niþ la gau, Krais Jisas kalþ ud asþk yuö, kale God aip mailö aij nipe halö pör pör nöp kamþñ midaiöl, a gem, niþi bi gau yþ mulu lugö gi naij gaiöl, yad piþniþ gem arö gagnabin.

¹¹ Manö böñ nöp niþ udep ap hagnig gabin:

Hon Jisas aip umno u me,
nipe aip pör pör nöp kamþñ
mideinabun. *

¹² Krais Jisas niþ wög gaino,
niþi bi gau hanþ mulu lugö gi
naij gaiöl,

piþniþ gun arö gagnabun u,
nipe Kiþ midöm niþi bi gau abad
mideinab niþin u,

hon nipe aip midun, u rö nöp
niþi bi gau abad mideinabun.

Krais Jisas niþ niþagpun, a ginabun
u,
hanþ u rö nöp, kalþ niþagpin,
a ginab. *

¹³ Pen Krais Jisas manö aij hagöp rö
gagnabun u,
nipe manö aij nipe hagöp rö nöp
ginab.

Niþön ginig: Krais pör nöp manö
niþö nöp hagöp;
manö niþö anþbu arö ginim rö
lagöp. *

God wög hag la u, klö gimön gi aij gimön

¹⁴ Manö kalþ kliþ rikabin anþbi,
niþi bi gau kalþ pör pör hag niþ
aij gimön hauþ gagöl. God niþ
midö niþöl gi, niþi bi gau kalþ hag
aij gimön, kale manö magö adö u

* 2:8: 1Ko 15:4; Ro 1:3 * 2:9: Ep 3:1,13; Plp
* 2:13: Ro 3:3-4; Dai 1:2

nöp pen pen hag amil apil gagöl; manö magö pen pen hagnaböl u, nan aij ap gagnab; nibi bi manö anibu niñaböl gau kalip gi naj yabıl ginab. * 15 Yad God nip wög gi aij gem, manö niñö nipe u kabö rö nöp hag niñ aij ginabin u, God yip aij a ginab, a gimön, gasi adö añi anibu nöp niñmön, klö gimön gi midaimön. * 16 God nip gasi niñagöm manö yiharini pör pör hag amil apil ginaböl u, ne aip hagagmön. Hag dam dapil göm, kale God Manö niñö u arö göm, milö gau arnaböl. * 17 Manö piral hag niñaböl anibu, wös pro ap löm, mid damöm, hainö wös gisa kub yabıl löp rö u ginab. Bi hag ñeb bi Haimenias aip, Pailidas aip, kale adö anibu gipil. * 18 Bi gau God Manö niñö u arö göm hagpal, “Hon hadö urakno; umun kauyan urakagnabun,” a gipal. Pen kale manö piral anibu haglö, nibi bi rimnap Jisas manö aij u hadö arö gipal.

19 Pen God ram padö binini gi aij ga u pidöñ midöp. Padö an au kalı kılın rimnap midöp: “Bi Kub nipe nibi bi nipe ke niñöb.” Manö ap abe midöp: “Nibi bi kale Bi Kub nibi bi nipe midpun, a gipal gau, nagi naj adö u aragöl.” *

20 Pen ram kub yabıl gau, kınan ke ke midöp. Kınan rimnap, gol aka silpa udöm gipal. Rimnap pen mab aka minöñ nöp udöm gipal. Rimnap udöm, nan pri wasö, nan aij aij gau nöp libal; pen rimnap nan yiharini halöwatö gau libal. 21 Nibi bi Krais Jisas niñ udpal gau magöñhalö unbö rö nöp. Nibi bi an an nan pri nan halöwatö gau asi masi ginaböl gau, kale nibi bi ut nipe ke midöm, wög aij niñön niñön mideinab gau kale miñ miñ göl gi ginaböl. Anib u, Bi Kub nibi bi ut nipe ke anib gau niñöm, kalip wög aij rimnap hag linab.

22 Pen nibi praj bi praj rimnap gasi naj niñbal rö u niñagmön. Ne pen gi aij gimön, God hagöp rö nöp gimön, Krais Jisas manö aij nipe niñ udmön, nibi bi gau midmagö limön, klö gimön gi dammön, bi agamij hain rikmön, gi midaimön. Nibi bi midmagö asini midagöp rö midöm Bi Kub nip sabe gipal gau aip jim niñ midmön, hagajın adö anibu nöp gi midaimön. * 23 Pen manö yiharini hag amil apil göm, pen pen hagpal gau, ne aip hagagmön. Niñön giniñ: anig geinaböl u, hainö mulu lugö, kal juöm, manö naj hagöm, pen pen gasi naj niñaböl. * 24 Nibi bi Bi Kub nip wög geinaböl gau, pen pen hagagöm, agamij midöm, nibi bi ud aij göm, hag niñ aij ginaböl. Kalip gi naj gilö, pen gi naj gagöl. 25 Pen nibi bi rimnap manö kale udagaiöl, kale pen agamij hag niñ aij göl gi midlö, God nibi bi anib gau kalip gasi aij niñ, nan si nan naj gipal u niñön giniñ anig gipun, a göm, ado gi nip lau adö apöm, manö niñö yuö yabıl u niñ udöl rö löp. 26 Anig göl agamij hag niñ aij göl gi midlö, gasi aij auö, Seden kalip pir pir alöm udö, kid nipe u midöm, manö piral nipe niñmidal u arö göm, mid aij ginaböl.

3

Nin hain anibi nibi bi gi naj yabıl ginaböl

1 Pen ne niñban, nin hain anibi nibi bi utham mideinaböl. * 2 Kale hañ roman kale nöp gasi niñöm, utpö kilno kibap mani nöp midmagö löm, hon nöp bi kub midpun, a göm, hib kale ke dap ranöm, nibi bi gau kalip hag juöm, nime nap bi kalip manö rib juöm, nibi bi kalip gi aij gipal gau kalip aij a göp hagagöm, God nip gasi niñagnaböl. 3 Kale nibi bi rimnap midmagö lagöm, nibi bi kalip gi naj ginaböl u niñöm arö gagöm, nibi bi rimnap kalip manö

* 2:14: 1Di 6:4; Dai 3:9
10:14; 1Ko 8:3; Ais 52:11

* 2:15: 1Di 4:6
* 2:22: 1Di 6:11

* 2:16: 1Di 4:7
* 2:23: 1Di 4:7

* 2:17: 1Di 1:20

* 2:19: Jon

* 3:1: 1Di 4:1

naij manö piral hagöm, agamiy hain rikagöm, kal naij yabıt göm, nan nıhön nıhön aij mıdöp u nınlö, kalıp mulu lagnab. ⁴ Kale mumug nıñöm, halöwałö gı naij göm, hon nöp nıbi bı kub mıdpun a göm, hañ romanı hon ke aij gınım adö u nöp gun, mıñ mıñ gun, a göm, God nıp mıdmagö lagnaböl. ⁵ Hon nıbi bı anıb gau nıñun, nıbi bı God nıp nıñ udpal rö nöp gıpal, a gınabun u pen God Ana nıpe gö, pıdöñ halö mıdun, God hagöp rö nöp gun, a göm, gası u nıñagnaböl. Nıbi bı anıb unbö rö gıpal gau arö gımön, aip magum gagmön. *

⁶ Bı anıb gau rö rımnab, agamiy ram ram ułhai am nıñ arlö nıñöl gı, nıbi gası aij mıdagöp gau, kalıp hag wıhai ram raul kale ud arlö, kale manö piral kalıp hag nıailö, nıbi anıb gau böñ anıb lau adö arnaböl. Nıbi anıb gau, nan si nan naij gıpun gau prı u, aigöl gun kık gı yuun, mıd aij gun, a göm, mıñör kub yabıt nıñöm, gası kub nıñöl gı mıdpal. Pen mıdmagö kale pıtu gö, gası naij ke ke iru nöp am kalıp ud dañ i göm, adan naij anıb gau ud tıp gınıg gab. ⁷ Nıbi anıb gau rö, manö gau nıbö gau nıbö nıñnaböl u pen Krais Jisas manö aij u nıñeinaböl u, u manö nıñö me u, a göm, nıñagnaböl. ⁸ Pen bı Janis Jabris bı mıhau Mosıs manö haga u jı nınlö u rö, bı piral hagnaböl gau u rö nöp Krais Jisas manö nıñö u jı nıñbal. Kale gası naij yabıt nöp nıñöm, Krais Jisas manö aij u jı nıñbal rö, God kalıp u rö nöp jı nıñöb. * ⁹ Pen gıpal adö anıbu rapın gılö arnım rö lagöp. Janis Jabris bı mıhau gı naij gılö, nıbi bı waiö nıñla rö u, nıbi bı mıñi anıb unbö rö nöp manö piral hag nıbal gau u rö nöp waiö nıñnaböl.

Jisas Krais manö aij u nıñ ud aij gımön

* **3:5:** Mad 7:15,21; Dai 1:16 * **3:8:** Eks 7:11
16:24; Jon 15:20; Ap 14:22 * **3:16:** Ro 15:4

¹⁰ Pen yad aip mıdul, gası adö añi nöp nıñul, Jisas Krais manö aij u hag nıbin u abe, nagı aij adö yad gıpin u abe, ne hadö nıñ aij gımön anıg unbö rö nöp gıpan. Krais nıp nıñ ud pıdöñ gem, wög nıpe kłö yabıt nöp göl gem, nıbi bı gau kalıp mıdmagö lem, mıñör auö ułham mıdem arö gagpin u, ne nıñban. ¹¹ Krais manö aij hag nıainö yıp gı naij gılö ułham mıdainö u, ne hadö nıñban. Nıbi bı daun kub Adiok, Aikoniam, Lisdra gau yıp gı naij gılö gılö, ułham yabıt mıdainö u pen Bı Kub yıp ud kamıñ yua u, ne nıñban. *

¹² Nıbi bı Krais Jisas nıp cıg göm, hagöp rö nöp gınıg gaböl gau, kalıp magöñhalö mıñör nıñlö, ułham mıdeinaböl. * ¹³ Pen nıbi bı naij manö piral adö u nöp hag nıbal gau, naij yabıt gılö gılö arö, kale nöd nıbi bı naij mıdmıdal rö wasö, hainö nıbi bı naij unbö ke mıdeinaböl. Kale ke God adan aij u nıñagöm, nıbi bı rımnab kalıp manö piral anıbu hag nıñlö, kale u rö nöp God adan aij u nıñagnaböl.

¹⁴ Pen ne nıñ pro nöp mıdmön, nöp Krais Jisas manö nıñö u hag nıñlö, nıñmön böñ nöp nıñ udpun manö aij u kłö gımön, nıñ udöl gı, hagöp rö nöp göl gı, gı mıdaimön. Hon nıbi bı nöp manö aij u hag nıñno nıñna u, ne hadö nıñban. ¹⁵ Ne nıñban, nıñ pro yabıt mıdaina nıñ u, ne God Manö Uł u hadö nıñna. Hon God Manö Uł u amgö lı nıñeinabun u, God Manö Uł u hanıp gası kıd hık nıñeb magö anıbu nıñ, Krais Jisas nıp nıñ udno hanıp ud asıknab manö ıł u nıñ aij gınabun. ¹⁶ God Manö u magöñhalö, God nıpe ke ake löm Ana nıpe u pu ga. Anıb u, God Manö u magöñhalö udun, nıbi bı gau kalıp hag nıñun, nıbi bı manö nıñö arö gıpal gau kalıp rımıd ukun, nıbi bı gı naij gıpal gau kalıp hag gun, nıbi bı kale, aigöl gun God Manö hagöp rö gun, a gı gası nıñbal gau, kalıp hag nıñ aij gınabun.

* **3:11:** Ap 13:14-52; 14:5,8-20 * **3:12:** Mad

* 17 Anig geinabun u, God nıp wög gi ñeb nıbi bı nıpe gau, God Manö u niŋ aij yabıt göm, God kalıp wög aij niñhön niñhön hag lınab u, kale gası niŋ aij yabıt göm, gi aij yabıt giñaböl.

4

God Manö kabö göl u hag ñımön

1 Nöp manö anıbi yiñharıñ ha-gagabin. Kraıs Jisas nıbi bı gau magöñhalö Kiñ kale abad mideinabin, a göm, ado gi aueinab ñın u, nıpe nıbi bı kamıñ mideinaböl gau abe, nıbi bı umla gau abe, nıme ke ke lınig gab. Anıb u, God abe, Kraıs Jisas abe niñmidlö niñöl gi, nöp manö anıbi hagnig gabin. 2 God Manö aij u hag ñımön. Nıbi bı gau ñıñı lınab aka ñıñı lagnab, a giñmön, ji niñagmön; miñi udnaböl aka udagnaböl, gası u niñagmön; klö giñmön nöp God Manö aij u hag ñımön. Nıbi bı gi naij giñpal gau hag giñmön, nıbi bı manö niñö arö giñpal gau rimıd ukmön, nıbi bı kale, aigöl gun God Manö hagöp rö gun, a gi gası niñbal gau, kalıp agamıj hain rikmön hag ñı aij giñmön, giñmön. 3 Niñhön giñig: ñın hain u, God Manö kabö göl u niñöm, udagnaböl; hag ñeb nıbi bı iru nöp uı gi daulö, kale manö pıral manö yiñharıñ yiñharıñ gası kale ke aröp adö u nöp hag ñılö, kale niñöm miñ miñ göl gi udnaböl. * 4 God Manö niñö u arö göm, aiud yiñharıñ gau haglö, yiñıd niñnaböl.

5 Pen ne ke, nan niñhön niñhön giñab u, gası niñ aij göl gi midaimön. Miñör auainım, gası iru niñagmön. Ne klö giñmön, Kraıs Jisas manö aij u nıbi bı gau hag ñı ajmön. Ne God wög gi ñeb bı midpan u me, God nöp wög niñhön niñhön hag la u, magöñhalö gi dam dam arö, böñ nöp gi haknab.

Yad sölmunig gabin, a ga

* 4:3: 1Di 4:1 * 4:6: Plp 2:17 * 4:7: 1Di 6:12 * 4:8: 1Ko 9:24-25 * 4:10: 2Ko 8:23; Ap 15:37-39; Kol 4:14 * 4:13: Ap 20:6 * 4:14: 1Di 1:20; Sam 62:12; Ro 2:6

6 Yad Kraıs wög nıpe giñö, yiñ nagi lılo midnö midnö, miñi pak lıno hagape nıpe lugnim, a göm, yiñ gaböl. Anıb u, miñöñ naböñ adö it i midpin i, arık arep ñın u sölm auub. * 7 Yad klö gem, Seden aip pen pen gi damem, adan sölm au hadö aubin. Yad klö gem, Kraıs Jisas manö aij u nıbi bı gau hag ñı dam dam arö, Kraıs Jisas nıpe niñ udöl gi midem, wög yiñ haga u arö gagpin; haga rö nöp magöñhalö giñpin. * 8 Nıpe Bı Kub, nıpe manö ud asık aij göm hagöp u me, niñhön niñhön giñpin u niñ midöm, ñın kub nıpe u auö, yiñ bı kamıñ aij yad, a giñab. Pen yad nöp wasö; nıbi bı, Bı Kub aunab, a göm, aij gö niñöl gi abad midpal gau, kalıp magöñhalö u rö nöp giñab. *

9 Dimodi. Adan midainım u, yad midpin i yiñıd aumön. 10 Bı yad aip midmidun gau, miñi yad aip auı midagpal. Bı ne Demas, nan miñöñ naböñ adö it i midmagö löm, yiñ böñ nöp arö göm, hadö daun kub Desalonaika ara. Bı yad Kresej Galesia Propins ara. Daidas Dalme-sia Propins ara. * 11 Bı añı Luk nöp yad aip midpul. Kraıs Jisas nıpe wög gabin auı, Mak nıpe gi ñı aij giñab. Anıb u, ne Mak nıpe ammön uı gi dauö, yad aip midul, wög anıbu gul. 12 Dijikas nıpe hag yunö Epesas ara. 13 Aunabön ñın u, daun kub Droas apön, kolsior miñö yad u, bı ne Kapas ram ud lınö u udmön daumön; adan midainım u, köp yad wam wam gi midöp gau magöñhalö udmön daumön; wasö u, köp kaj meme sipsip hañ hib halö kalı kliñ rikla gau nöp magöñhalö udmön daumön. *

14 Bı kapa wög göp Aleksada yiñ gi naij yabıt ga. Yiñ ga anıbu, God nıpe pen u rö nöp giñab. * 15 Kraıs Jisas manö aij hagpun u, Aleksada nıpe ji naij yabıt ga u me, yiñ gi naij ga rö, nöp u rö nöp giñım rö löp u, niñ aij

gimön.

¹⁶ Yip nöd manö kub hagla ñin u, nibi bi ap yip jöl gau niñ midö manö kub hagagnö; kale magöñhalö yip arö gila. Pen God kalip gasi anibu niñöl gi midagainim. ¹⁷ Yip manö kub hagla anibu, Bi Kub yip abad midö niñöl gi, manö aij nipe u nibi bi gau nibö iru nöp apöm mideila gau, kalip hatöwatö hagainö niñla. Bi Kub gö, kaj laiön yip hau niñöl rö laga. ¹⁸ Yad niñbin, Bi Kub yip abad midö, nan naij ap yip ginim rö lagnab; yip ud kamij yuöm, dam ram minöñ aij nipe kumi kabö adö lañ au ud arnab. Bi Kub anibu, hib nipe u pör pör nöp haglö adö aran. Anib unbö rö aij.

Pol hagöp, “Kale midpim?” a göp

¹⁹ Nibi ne Prisila abe, nugmul nipe Akwila abe, bi ne Onesiporas nibi bi ram nipe midpal gau abe kalip hagmön, Pol “Kale midpim?” a göp, a gimön. *

²⁰ Bi ne Erasdas aui auaga; midöp daun kub Korid u. Bi ne Dropimas nip nan gö, arik aunö daun kub Mailidas. *

²¹ Yigön kub auöp ñin u söl midöp rö, adan midainim u, yigön auagnab adö u yinid aumön.

Pen Yubulas, Pudens, Lainas, Klodia, Krais Jisas nibi bi nipe daun kub Rom i midpal gau magöñhalö nöp, “Ne midpan?” a gaböl.

²² Dimodi, Bi Kub nöp aip midainim.

God kalöp magöñhalö mög niñöm ud aij ginim.

* **4:19:** Ap 18:2; 2Di 1:16-17 * **4:20:** Ap 19:22; 20:4; Ro 16:23

Daidas Pol Daidas n̄p kōp kal̄ kliñ r̄ika

¹ Yad Pol. God ȳp hag lö wög ḡi ñeb b̄i n̄pe ap m̄dem, Jisas Kraiſ manö aij n̄pe ud ajep b̄i n̄pe ap m̄dpin.

God ȳp hag la u, n̄bi b̄i n̄pe udn̄g gab gau kal̄p God Manö u hag ñ̄nō kale manö an̄bu n̄ŋ ud p̄dōŋ gōm, manö n̄ŋö yuō u n̄ŋ aij gōm, hagōp rō nōp göl, a gōm, God ȳp wög an̄bu hag la. ² God n̄pe manö piral ap hagagōp. N̄pe hadame dagol gau ram m̄nōŋ ḡi laga ñ̄n u manö n̄ŋö hagōm haga rō, n̄bi b̄i an an manö n̄ŋö n̄pe an̄bu n̄ŋ udōm, manö n̄ŋö yuō u n̄ŋ aij gōm, u rō nōp ḡinaböl gau, n̄pe kal̄p pör m̄dep magö u ñ̄nab. *

³ Ñ̄n n̄pe ke hag la ñ̄n u nōp, God manö n̄pe waiö la. God, Ud Kam̄ŋ Yuep B̄i hon u, ȳp hag lö, manö aij n̄pe waiö hag ñ̄i ajpin.

⁴ Daidas, nōp kōp an̄bi kal̄ kliñ r̄ikabin. God Manö u nōp hag ñ̄ainō, Kraiſ Jisas n̄ŋ udmön, manö aij adö añ̄i n̄ŋbul u me, nōp ñ̄i aij yad, a gabin. Bapi God abe, Ud Kam̄ŋ Yuep B̄i hon Kraiſ Jisas abe, nōp mög n̄ŋmil, ud aij ḡimil, abad m̄id aij ḡilö, ne agam̄ij m̄id aij ḡimön. *

⁵ Yad nōp ram m̄nōŋ ñ̄ig r̄ib gus ga airan Krir hag lem, hagnö, “N̄bi b̄i kal̄p Kraiſ manö aij u hag ñ̄ilo gau kauyaŋ am n̄ŋmön, wög r̄imnap gaglo u göl ḡi, b̄i kub kal̄p abad m̄idep ram m̄nōŋ ke ke m̄dpal gau hag l̄imön,” a ḡinö.

⁶ Pen n̄bi b̄i Kraiſ n̄ŋ udpal gau b̄i kub kal̄p abad m̄idep r̄imnap udn̄g, b̄i ȳhar̄ŋ udagmön. B̄i ḡi aij ḡipal gau nōp n̄ŋmön udmön. N̄bi kale añ̄i ap nōp udōm, ñ̄i pai kale gau kal̄p abad m̄id aij ḡilö, Kraiſ n̄p n̄ŋ udōm, ami bapi manö udōm

hain gōm haḷōwaḷö gagpal, b̄i gau nōp n̄ŋmön udmön. * ⁷ Kraiſ n̄bi b̄i n̄pe abad m̄idep b̄i gau kale God wög n̄pe ke abad m̄dpal. An̄b u, b̄i abad m̄idep b̄i gau kale ḡi aij nōp ḡilö, n̄bi b̄i r̄imnap kal̄p manö hag juöl rō lagn̄m. Pen b̄i manö pen pen hagpal gau, b̄i ȳŋid kal jubal gau, b̄i ñ̄ig klö ñ̄ŋöm hauḷ l̄ibal gau, b̄i urak pen pen pakpal gau, b̄i uḷpö k̄ino mani si udn̄g ḡipal gau, kal̄p n̄ŋmön udagmön. ⁸ Pen n̄bi b̄i Kraiſ n̄ŋ udpal gau b̄i kal̄p abad m̄idep gau, n̄bi b̄i m̄ilö gau n̄bō hag w̄hai dam ram kale aip aŋ daŋ udōm, nan n̄hön n̄hön aij m̄döp gau m̄dmagö löm, gas̄i hañ roman̄ kale ke gas̄i göp rō gagōm, n̄bi b̄i gep abe n̄bi b̄i ramö gau abe magōŋhalö ud aij gōm, b̄i uḷ m̄idun a gōm, pör nōp God Manö hagōp rō nōp gas̄i n̄ŋöm, klö gōm hagōp rō nōp gōm, gaiöl. ⁹ Kraiſ manö n̄ŋö nōd hag ñ̄ilö n̄ŋla u nōp n̄ŋ ud p̄dōŋ göl ḡi, Kraiſ n̄bi b̄i gau kal̄p Kraiſ manö ȳidun göl u nōp hag ñ̄i aij ḡilö, kale n̄ŋ udōm gas̄i halö m̄ideinaböl. Pen n̄bi b̄i manö ȳidun göl an̄bu r̄ib jubal gau, kal̄p manö ȳidun göl adö u hag ñ̄i aij geinaböl, manö pen hagöl rō lagnab.

¹⁰ N̄hön ḡin̄g: n̄bi b̄i Kraiſ n̄bi b̄i n̄pe m̄idpun a ḡipal gau iru nōp God Manö u r̄ib juöm, manö piral gau n̄bō udōm n̄bi b̄i r̄imnap kal̄p hag ñ̄öm, adan naij u ḷip ḡi ud arbal. B̄i an̄b gau iru nōp b̄i Juda n̄bō. Kale Kraiſ n̄p n̄ŋ udpal u pen Juda n̄bi b̄i wasö gau kale Kraiſ n̄p n̄ŋ udōm, hañ r̄ib ḡi dö gōm me, Kraiſ n̄bi b̄i n̄pe m̄idnaböl a ḡipal. * ¹¹ Ne ḡimön manö piral u arö ḡilaŋ. Mani nan gau udun a gōm kale manö piral an̄bu nōp hag ñ̄ilö, b̄i r̄imnap n̄bi b̄i ñ̄i pai ram kale aip hanbal gau magōŋhalö manö piral an̄bu udpal. *

¹² Pen b̄i manö hagep kale ke Krir n̄bō b̄i ap haga, “N̄bi b̄i Krir n̄bō gau pör nōp manö pir alöm, nan naij

* **1:2:** Kol 1:27 * **1:4:** 2Ko 8:23; Gal 2:3; 2Di 4:10; Ro 1:7 * **1:6:** 1Di 3:2-7; 2Di 2:24-26 * **1:10:** 1Di 4:7 * **1:11:** 1Pi 5:2; 2Di 3:5-6

nöp göm, kale iru gö wög gagöm, nan aij iru nöp udun a göm, kain hapeb rö midpal,” a ga. ¹³ B+ Krir n+bö manö haga an+bu n+jö yab+ Haga. An+g g+pal an+bu ne kal+p manö klö yab+ haggmön, manö piral haggpal u arö göm, Kraiss manö aij u yidun göl nöp n+u udöl. *

¹⁴ Kal+p manö klö haggmön, Juda n+bi b+ aiud y+har+u hadame gau haggm+dal gau arö göl; n+bi b+ Kraiss manö n+jö j+ n+u bal gau an+g an+g g+mim a g+pal gau, manö kale udagöl. *

¹⁵ God n+bi b+ aij n+pe gau nan r+mnap hil gaggpal; nan aij a göm ha+öwa+ö u dpal. Pen n+bi b+ nan si nan naj nöp g+m+dal gau abe, n+bi b+ Kraiss n+p n+u udaggpal gau abe, nan iru nöp hil g+pal.

N+bi b+ an+b gau rö, gas+ r+m+id kale böu nöp naj gö, gas+ n+u aij gaggpal. ¹⁶ God Manö n+u udun, n+bi b+ n+pe midpun a g+pal u pen kale g+pal rö n+u n+u bun, kale God n+bi b+ n+pe wasö. Kale God Manö aij haggöp rö j+ n+u bal u me, kale nan aij ap göl rö lagöp. G+pal an+bu God n+u mulu lugöp. *

2

Kraiss n+bi b+ n+pe gau kal+p abad mid aij g+mön

¹ Pen ne n+bi b+ gau kal+p God Manö kabö göl adö u nöp hagg n+mön. ² B+ majö rö gau kal+p hagg n+ aij g+mön, n+g wain iru n+u agöl; gas+ n+u aij göm, nan naj gaggöl; hañ roman kale ke gas+ göp rö nöp gaggöl; nan n+hön gain+m, kale klö göm Kraiss manö aij n+pe u n+u ud p+dön göm, Kraiss n+p c+g p+dön göm, n+bi b+ gau midmagö yab+ löm, klö göm g+ damöm, b+ agam+u hain r+köm, g+ midaiöl. ³ N+bi majö rö gau kal+p u rö nöp hagg n+ aij g+mön, kale n+bi b+ God Manö haggöp rö nöp göm g+ aij g+pal rö nöp göl; kale n+bi b+ r+mnap

hib hagg juöm haggöl lugagn+m; n+g wain iru n+u agöl; kale n+bi n+ pai b+ gau kal+p nagg+ aij adö u nöp hagg n+ aij göl. * ⁴⁻⁵ An+g göl mid aij göm, kale n+bi ma it g+sön l+bal gau kal+p hagg n+ aij g+lö, kale pen nugmul b+ kal+p midmagö löm, n+ pai kale gau kal+p midmagö löm, hañ roman kale ke gas+ göp rö nöp gagöm, as+u midaggöp rö nöp midöm, wög ram kale gau g+ aij göm, n+bi b+ r+mnap gau ud aij göm, nugmul b+ manö haggöl mo gau midöl. An+g g+lö, n+bi b+ r+mnap n+uöm, God Manö u hagg juagnaböl. *

⁶ Pen b+ praj gau kal+p manö klö haggmön, kale hañ roman kale ke gas+ göp rö nöp gaggöl. ⁷ Pen ne manö n+hön n+hön kal+p hagg n+nabön u, ne ke pör nöp nan magöuhalö an+g unbö rö nöp g+mön, b+ praj gau nöp n+uöm, kale an+g unbö rö nöp göl. Pen ne n+bi b+ gau manö hagg n+nabön u, m+hol m+hol göl g+ haggmön; gas+ n+u aij g+mön God Manö kabö göl nöp hagg n+ aij g+mön. * ⁸ Manö magö hagn+g gabön u n+u aij g+mön haggmön, n+bi b+ han+p n+u lö mulu lugöp gau manö r+mnap uhai wasö n+uöm kal+p nable g+n+m. *

⁹ Pen Kraiss n+bi b+ n+pe, n+bi b+ r+mnap rau daulö, nagg+ wög rö g+pal gau kal+p haggmön, b+ kub yad aij g+n+m adö u nöp g+n+m a göm, manö r+mnap pen haggagöm, b+ nap kale gau haggöl rö nöp göl. * ¹⁰ Nap kale gau nan si udagöm, pör nöp nap nan kale gau magöuhalö abad aij göm, wög magöuhalö g+ aij göm göl. An+g göl g+ aij geinaböl u, n+bi b+ gau n+uöm, God Ud Kam+u Yuep B+ hon u manö n+pe n+uöm hagnaböl, manö an+bu manö n+u manö n+u udep a g+naböl.

¹¹ Pen God n+bi b+ gau magöuhalö mög yab+ n+u bö rö, Kraiss Jisas ram m+nön it i waiö apöm umö, n+bi b+ gau magöuhalö ram n+pe kumi kabö

* 1:13: 2Di 4:2 * 1:14: 1Di 4:7 * 1:16: 1Jn 1:6; 2:4 * 2:3: 1Di 3:11 * 2:4-5: Ep 5:22
* 2:7: 1Di 4:12 * 2:8: 1Pi 2:15 * 2:9: 1Di 6:1

adö laŋ au pör nöp Kam+ŋ midaiöl rö löp. ¹² God nipe han+ŋ mög yabił n+ŋöb u n+ŋun n+ŋbun, nan si nan naij g+pun gau abe, hañ romanŋ hon ke gasi göp rö gun a g+pun u abe, arö gun, ram m+nöŋ ił i midpun i, gasi n+ŋ aij gun, n+bi bi r+mnap nan naij ap gagun, klö gun God Manö hagöp rö nöp gun. * ¹³ An+ŋb u, God hon Jisas Krais han+ŋ ud Kam+ŋ yuöp u, mailö halö ado gi aunab a gun, gasi halö midun aij gö n+ŋöl gi midpun. ¹⁴ Jisas han+ŋ a göm uma u, “Nan si nan naij g+pal gau magöŋhalö pen ñ+nö, kale n+bi bi as+ŋ midagöp yad ke midöm, gi aij nöp gun a gi gasi n+ŋ midaiöl,” a göm, han+ŋ a göm uma. *

¹⁵ Manö hagaj+n an+bi n+bi bi gau kal+ŋp hag ñ+ aij g+mön. Pen n+bi bi hałöwałö g+pal gau kal+ŋp klö g+mön hag ñ+mön, maj m+gan ne u s+ps+ŋp n+ŋagöl. *

3

Krais n+bi bi kale aige göl g+ŋaböl

¹ Krais n+bi bi gau kal+ŋp hagmön, kiŋ gau abe, gapman bi kub gau abe manö hagöl rö nöp göl. Pör nöp n+bi bi r+mnap gau kal+ŋp gi aij göl rö l+n+m u, kal+ŋp gi aij göl. * ² Pen n+bi bi r+mnap gau kal+ŋp manö piral haglö hib kale lugagn+m; pen pen hagagöm, n+bi bi r+mnap gau hag ud aij göm, n+bi bi gau magöŋhalö aip n+bi bi hain mid aij göm, göl. ³ Pen n+hön: hon ke nöd u rö nöp gasi n+ŋ aij gagun, God Manö hagöp rö j+ n+ŋun, hañ romanŋ hon ke gasi göp rö nöp gun a gun, bi nag+man rö midmidun. Hon nan si nan naij nöp göl gi midmidun; n+bi bi gau kal+ŋp gasi naij n+ŋun, nan kale gau nan hon rö midaiöb, a gun, kal+ŋp pen n+ŋno mulu lugö pen n+ŋlö mulu lugö g+m+idun. Pen j+ n+ŋlö pen j+ n+ŋun g+m+idun. *

⁴ Nöd an+ŋ g+m+idun u pen hainö God, Ud Kam+ŋ Yuep Bi hon u, God n+bi bi mög n+ŋöm midmagö löp u han+ŋp n+bi bi waiö la. ⁵ God nipe han+ŋp ud Kam+ŋ yua. Han+ŋp ud Kam+ŋ yua u, hon ke nan aij r+mnap g+no han+ŋp ud Kam+ŋ yuaga. Nipe han+ŋp mög yabił n+ŋöb u me, han+ŋp ud Kam+ŋ yua. Ga an+ŋbu, Ana Uł u han+ŋp yuö apöm, gac hon u ĩk gi yuö, n+bi bi hain n+bö yabił l+bun. * ⁶ God nipe Ana Uł han+ŋp böŋ nöp yuö apöm han+ŋp aŋ daŋ midöp u, Jisas Krais han+ŋp nan a göm umöm ud Kam+ŋ yua u me, an+ŋ ga. * ⁷ God ga an+ŋbu, han+ŋp mög n+ŋöm n+bi bi Kam+ŋ aij nipe rö udöm, Kam+ŋ pör middep u udun a g+pun u, han+ŋp ñ+nabin, a göm ga. ⁸ Manö n+ŋö yabił me an+ŋbu.

Manö hagaj+n an+bu n+ŋ aij g+mön klö g+mön hag ñ+mön, God n+ŋp n+ŋ udpal n+bi bi gau gasi aŋ+ an+bu nöp n+ŋöm, n+bi bi r+mnap kal+ŋp gi aij göl gi midaiöl. An+ŋ g+ŋaböl u gi aij yabił g+ŋaböl. Manö an+bi manö aij yabił; ram m+nöŋ gau gau ud arlö, hagöp rö nöp geinaböl u, n+bi bi magöŋhalö agam+ŋ mid aij g+ŋaböl.

⁹ Pen n+bi bi r+mnap manö hałöwałö hag am+l ap+l göm, ap+ŋ bac hon gau an+ŋ an+ŋ göl r+klö auöp, a göm, Juda lo manö u an+ŋ an+ŋ göl midöp, a göm, pen pen hagaiöl u, ne aip hagagmön. Manö an+ŋb gau ił ap midagöp; n+bi bi manö y+har+ŋ an+bu n+ŋöm agam+ŋ mid aij göl rö lagöp. *

¹⁰ An+ŋb u, n+bi bi r+mnap God Manö kabö göl u arö göm, manö r+mnap ke hagaiöl, mañ aŋ+ ap hagmön. Pen n+ŋagaiöl, mañu u rö nöp hagmön. Mañu u rö nöp n+ŋagaiöl, kal+ŋp böŋ nöp arö g+mön. * ¹¹ Ne n+ŋban, n+bi bi an+ŋ g+pal gau kale gasi naij nöp n+ŋöm, nan si nan naij nöp göl gi midlö, gasi

* **2:12:** 1Jn 2:16 * **2:14:** Gal 1:4; Eks 19:5; Dud 4:20; 7:6; Esi 37:23; 1Pi 2:9 * **2:15:** 1Di 4:12

* **3:1:** Ro 13:1-7; 1Pi 2:13-14 * **3:3:** 1Ko 6:11; Ep 2:2; 5:8 * **3:5:** 2Di 1:9; Ep 5:26 * **3:6:** Ap 2:17-18 * **3:9:** 2Di 2:14,16 * **3:10:** Mad 18:15-17

mıd magö anj kale danj gac mıdöp u waiö lö niñbun.

¹² Yad hainö Ademas aka Dijikas hag yunö, nöp am hagö, ne yıñıd auep rö lainım yıñıd Nikopolis daun aumön. Yıbaud göm yıgön gınab ñın u yad am mıdeinabin ram mıñöñ anıbu. *

¹³ Bı ne Sinas lo manö niñöb u aip, bı ne Apolos aip, kalıp ud aij gımön, adan arnıg gaimil u, nan kale rımnıap mıdagainım ñımön ud armil. *

¹⁴ Krais niñi bı niñe Krir mıdpal gau, kale wög göl gı mıdlö nan ñıñeb pılınım. Kale klö göm pör nöp gı aij göl gı mıdöm, wög göl gı mıdöm, nan magö niñöm, niñi bı nan mıdagöp gau kalıp rımnıap ñınaböl. *

¹⁵ Daidas. Niñi bı yad aip mıdpun aui nöp, “Mıdpan?” a gıpal. Pen hon Krais manö aij niñı udpun rö niñı udöm, hanıp mıd magö lıbal gau kalıp, “Mıdpim?” a gımön.

God kalöp magöñhalö mög niñöm abad mıdainım.

* **3:12:** Ep 6:21-22; Kol 4:7-8 * **3:13:** Ap 18:24; 1Ko 3:5-6; 16:12 * **3:14:** Ep 4:28

Pilimon Pol Pilimon n̄p köp kal̄i kliñ r̄ika

¹ Yad Pol. Kraiſ Jisas n̄p wög gainö, ȳp naḡi l̄lö m̄dpin. Yad mam hon Dimodi aip m̄dul, kalöp köp an̄bi kal̄i kliñ r̄ikabul.

Mam aij hon Pilimon, hon wög j̄im ñöl ḡipun. ² Ne u, añ hon Apia u, b̄i hon aip God wög klö göm göp Akipas u, Kraiſ Jisas n̄bi b̄i n̄pe ram ne apim God n̄p sabe ḡipim gau magöñhalö, kalöp köp i kal̄i kliñ r̄ikabul. *

³ God Bapi hon abe, B̄i Kub Jisas Kraiſ abe, kalöp mög n̄ñmil ud aij ḡimil abad m̄dlö, kale agam̄ij m̄d aij ḡi m̄daimim.

N̄bi b̄i God n̄p n̄ñ udpal gau kal̄ip m̄dmagö l̄iban, a ga

⁴⁻⁵ Ne B̄i Kub Jisas n̄p n̄ñ udöl ḡi, God n̄bi b̄i n̄pe gau kal̄ip magöñhalö m̄dmagö l̄iban u ȳp haglö n̄ñem, yad God yad n̄p sabe göl ḡi, nöp gas̄i n̄ñem pör nöp aij a ḡipin. ⁶ N̄p hagpin, “Bapi. Hon Pilimon aip Kraiſ manö aij u hag am̄il ap̄l gun me, han̄p n̄bi b̄i Kraiſ n̄p n̄ñ udun c̄g göl ḡi m̄dpun gau nan aij n̄ñön n̄ñön ñ̄iban u, Pilimon n̄pe magöñhalö n̄ñ aij ḡin̄im,” a ḡipin.

⁷ Pen mam aij yad Pilimon nöñ! Ne God n̄bi b̄i n̄pe gau kal̄ip m̄dmagö yab̄i l̄iban u, kale m̄dmagö añ kale dañ m̄ñ m̄ñ ḡipal. Yad u rö nöp n̄ñem m̄ñ m̄ñ göl ḡi gas̄i halö m̄dpin. *

Onesimas n̄p mulu n̄ñagmön, a ga

⁸ Ne God n̄bi b̄i n̄pe gau kal̄ip m̄dmagö yab̄i l̄iban u n̄ñem, ne yad Kraiſ b̄i n̄pe mamil m̄hau m̄dpul rö, yad nöp manö klö hagem ne an̄ig ḡimön a ḡibnep. ⁹ Yad Pol uri b̄i m̄lep l̄ibin. Kraiſ Jisas manö aij

u hag ñ̄i ajainö, ȳp naḡi l̄lö m̄dpin rö, nöp manö klö hagn̄ig hagbnep u pen nöp an̄ig hagagnabin. Ne b̄i m̄dmagö yad m̄dpan rö, yad hagnam rö ḡimön. ¹⁰ Pen manö yad u, Onesimas n̄pe ñ̄i yad ke rö löp. Nöp wög göm ar̄ik ara u, aui yad aip naḡi m̄dul, Kraiſ manö aij u hag ñ̄inö n̄ñ udöp u me, yad nap n̄pe rö m̄dpin; n̄pe ñ̄i yad ke rö m̄döp. * ¹¹ Nöd n̄pe nöp wög ḡi ñ̄i aij gagm̄döp; pen uri n̄pe nöp wög ḡi ñ̄i aij göm, ȳp wög ḡi ñ̄i aij göm ḡinab.

¹² Pen ñ̄i m̄dmagö yad rö u nöp yuabin. ¹³ Nöd hag n̄ñem manö ne u udem rö, n̄p yuagbnep. Kraiſ manö aij hagainö, ȳp naḡi l̄lö m̄dpin i, ne apön ȳp abad m̄daimön rö lagöp u, Onesimas ȳp abad m̄daiböp. ¹⁴ Pen yad ke Onesimas n̄p ud m̄deinabin u kabö rö gagnab a gem, n̄p nöd yuem, nöp hainö hag n̄ñabin. Ȳp lau adö kauyañ yun̄g yumön. ¹⁵ Yad gas̄i n̄ñbin e, God n̄pe ke gö, Onesimas nöp magö pro marap arö göm aröp u me, uri nöp ado ḡi apöm ne aip pör pör m̄dain̄im. ¹⁶ Pen m̄ñi n̄p ȳhar̄iñ naḡi wög gep b̄i ne ap n̄ñagnabön; m̄ñi n̄p mam m̄dmagö hol m̄hön ȳj̄g göl rö n̄ñabin. N̄pe mam m̄dmagö yad yab̄i, pen n̄pe b̄i naḡi wög ḡi ñ̄eb ne m̄döp u me, ne m̄ñ m̄ñ ḡimön b̄i naḡi wög ḡi ñ̄eb aij ap abe, B̄i Kub b̄i n̄pe mam aij ap abe udnabön. *

¹⁷ An̄b u, ȳp b̄i n̄ñeb ne yab̄i rö, B̄i Kub wög aip ḡipul, a ḡimön n̄ñban u, ñ̄i Onesimas n̄p hag ḡinam a ḡimön gas̄i u n̄ñagmön. Yad am̄jaknö ȳp ud aij ḡibnap rö u, n̄p u rö nöp ud aij ḡimön. ¹⁸ Pen n̄pe nöp ḡi naij ga aka nan r̄imnap pen ñ̄aga, a ḡimön, manö r̄imnap m̄dain̄im, n̄p hagagmön; manö an̄bu ȳp hagmön. Hagö, yad nöp pen ñ̄inabin. ¹⁹ N̄ñö hagpin rö, hib yad ke köp halö kal̄i kliñ r̄ikem labin. Pen yad Kraiſ manö aij u nöp hag ñ̄inö ne n̄ñ udmön, Kraiſ Jisas b̄i n̄pe m̄dpan

* 1:2: Kol 4:17; 2Di 2:3 * 1:7: 2Ko 7:4 * 1:10: Kol 4:9; 1Ko 4:15 * 1:16: 1Di 6:2

u, nöp hagagnabin; ne ke niñban.
²⁰ Mam yad. Bi Kub niñ wög aip
 giñpul rö, hagabin rö nöp giñmön.
 Krais halip miñhöñ ud aij gö mamil
 miñhau miñdpul rö, ne aniñ giñmön
 niñöm yad miñ miñ giñnabin. ²¹ Yad
 hagpin rö nöp wasö, ne niñban adö
 u nöp niñmön, Onesimas niñ abe
 adö aniñbu nöp giñnabön, a gem, aij
 a gö niñöl giñ nöp köp aniñbi kalñ
 kliñ riñkabin.

²² Manö aniñ ap miñdöp u hagagpin.
 Yiñ ram magö raul miñgan ap niñmön
 ud li aij giñmön. Kale magöñhalö God
 niñ sabe giñpim rö, söñ miñdöp nagñ
 arö gem niñnam rö löp a gem gasñ
 halö miñdpin. *

Manö hag jua

²³ Bi ne Epapras u rö nöp Krais
 Jisas manö hag ñeia, niñ nagñ
 leila, yad aip miñdpul i. Niñpe nöp
 “Miñdpan?” a göp. * ²⁴ Bi wög jimñ
 giñpun Mak u, Arisdakas u, Demas u,
 Luk u nöp “Miñdpan?” a giñpal. * ²⁵ Bi
 Kub Jisas Krais kalöp niñbi biñ gau mög
 niñöm abad miñdainim.

* **1:22:** Plp 1:25; 2:24 * **1:23:** Kol 1:7 * **1:24:** Kol 4:10-12,14; 1Di 4:10-11

Hibru Hibru n̄bi b̄i Kraiſ lau adö m̄ideila gau kalip köp kal̄i kl̄iñ r̄ika

God N̄i n̄ipe han̄ip manö aij ña

¹ Nöd God n̄ipe ap̄is bac hon Juda n̄bi b̄i gau kalip manö hagn̄ig, b̄i manö hagep n̄ipe gau adan ke ke gas̄i ñö, kale niñöm hag ñim̄dal.

² Pen ñin hain m̄idpun i, N̄i n̄ipe ke yuö apöm han̄ip manö hag ña. God hagö, N̄i n̄ipe ram m̄inöñ nan gau magöñhalö hadame dagol gau ḡi la. God hagö, N̄i n̄ipe ram m̄inöñ nan gau magöñhalö abad m̄ideinab. *

³ Nap mailö kub halö yab̄i m̄idöp rö u, N̄i u rö nöp mailö kub halö yab̄i m̄idöp. Nap b̄i aigege b̄i rö m̄idöp u, N̄i n̄ipe u rö nöp unbö rö nöp m̄idöp. N̄i manö klö yab̄i n̄ipe hagö, ram m̄inöñ nan gau magöñhalö m̄idep nöp m̄idöp. N̄i n̄ipe apöm, han̄ip n̄bi b̄i magöñhalö a göm umöm, n̄bi b̄i magöñhalö gau nan si nan naj ḡipal gau magöñhalö ðik ḡi ke gau yuöm, kauyañ urak ap jak Nap klö ke halö m̄idöp u ñim̄agö yij̄ig böñ lau adö as̄iköm aip m̄idpil. *

Ejol gau yagol rö m̄idpal; God N̄i me B̄i Kub yab̄i m̄idöp

⁴ God n̄ipe gö, Kraiſ n̄ipe ejol gau rö wasö; n̄ipe B̄i Kub m̄idöp. God Kraiſ n̄ip N̄i yad a ga u, hib n̄ipe ejol hib rö wasö; hib n̄ipe i adö lañol au m̄idöp. * ⁵ God Manö ad̄iñ ap God manö hagöm haga,

“Yad m̄iñi nöp hagabin, ne N̄i yad m̄idpan,
yad Nap ne m̄idpin,” a ga.

Pen manö an̄ibu God n̄ipe ejol ap hagaga. * ⁶ Pen N̄i n̄ipe nöd u m̄inöñ naböñ i yun̄ig ga ñin u, God n̄ipe ejol n̄ipe kalip haga,

“God ejol gau magöñhalö hib n̄ipe haglö adö arañ,” a ga. *

⁷ Pen ejol gau manö hagöm God haga,

“God ejol n̄ipe gau gö,
ñin ap yigön rö udöm aubal.

Wög ḡi ñeb b̄i n̄ipe gau gö,
ñin ap mab miñañ rö udöm aubal,” a ga. *

⁸ Pen God n̄ipe N̄i n̄ipe n̄ip manö hagöm haga,

“Ne God. Ne Kiñ pör nöp pör nöp m̄idmön,
n̄bi b̄i ne gau pör nöp abad m̄ideinabön.

N̄bi b̄i ne abad m̄idmön, ḡi aij ḡimön,
kabö rö nöp ḡimön, abad m̄ideinabön. *

⁹ N̄bi b̄i ḡi aij ḡilö,

ne ñiñi liban,
pen n̄bi b̄i nan si nan naj ḡilö,
ne mulu kal niñban.

An̄ib u, yad, God ne, ḡinö,
ne nöp B̄i Kub ke yab̄i m̄idpan;
b̄i niñeb ne gau mo ne gau m̄idpal,” a ga.

¹⁰ God manö rimnap halö hagöm haga,

“B̄i Kub, ne ke hadame dagol gau nöp m̄idmön,
m̄inöñ naböñ iñ i ḡi löm, kumi kabö au ñim̄agö ne ḡi lina. *

¹¹⁻¹² Nan an̄ib gau magö ap m̄idöm,
ur ḡin̄ig gab,

pen ne m̄idep nöp m̄ideinabön.
Nan an̄ib gau, wañj pap̄iñ l̄i lugö,
ud as̄ik ke au löm, ḡisön n̄bö rol ḡipal rö ḡinabön.

Pen ne B̄i Kub, nöd m̄idm̄idan rö,
uri an̄ib unbö rö nöp m̄idpan;
ke ap lagnabön; uri m̄idpan rö hainö an̄ib unbö rö nöp nöp pör pör nöp m̄ideinabön,” a ga.

¹³ God Manö ad̄iñ ap God manö hagöm haga,

“Ne ñim̄agö yij̄ig böñ yad aui as̄ik m̄idö,

* **1:2:** Jon 1:3 * **1:3:** Ap 2:33-34; Kol 1:20; Hib 8:1 * **1:4:** Plp 2:9 * **1:5:** Ap 13:33; 2Sa 7:14; 1Kr 17:13 * **1:6:** Ro 8:29 * **1:7:** Sam 104:4 * **1:8:** Sam 45:6-7 * **1:10:** Sam 102:25-27

nan n̄hön n̄hön nöp kauat
mauat rö m̄döp gau
magöñhalö,
rała m̄igan ne gau l̄nabin,” a ga.
Pen manö an̄bu God n̄ipe ejol ap
hagaga. * 14 An̄b u, ejol gau n̄hön
rö m̄dpal? God kal̄p hag yuö, n̄p
wög ḡi ñöl ḡi, n̄bi b̄i Kraiss ud kam̄ñ
yuö kumi kabö adö lañ au God aip
pör nöp kam̄ñ m̄deinaböl gau kal̄p
ḡi ñibal. *

2

God han̄p uda u nan kub yab̄i

1 An̄b u, manö hag ñilö n̄ñbun u,
n̄ñ ud p̄dön gun, gas̄i n̄ñöl ḡi nöp
m̄daiun. Pen n̄ñ ud aij ḡagnabun u,
gas̄i p̄iral r̄imnap n̄ñun, manö p̄iral
böñ gau arun rö löp. 2 Ejol gau nöp lo
manö u damöm, Mos̄is n̄p ñila u pen
manö an̄bu manö n̄ñö nöp m̄dö
n̄ñöl ḡi, n̄bi b̄i manö an̄bu magö ap
hagöp rö gagla gau abe, n̄bi b̄i magö
ap r̄ib r̄ikla gau abe, ilön pen udla. *
3 An̄b u, hon God Ñ̄i n̄ipe manö aij
dauöp u arö ḡinabun u, hon kam̄ñ
arun rö lagnab. B̄i Kub n̄ipe ke manö
an̄bu dap auö, n̄bi b̄i manö n̄ipe
an̄bu n̄ñla gau, han̄p manö n̄ñö
yab̄i an̄bu n̄ñmim a göm, hag ñ̄i aij
ḡila. * 4 Pen gas̄i kale u nöp n̄ñöm
hagagla; God kal̄p aip m̄dö n̄ñöl ḡi,
nan n̄ñeb n̄ñagep rö r̄imnap göl ḡi,
nan gagep rö r̄imnap göl ḡi, han̄p
hag ñila. God gas̄i n̄ipe ke n̄ñöm,
Ana U† n̄ipe u n̄bi b̄i r̄imnap nan aij
ñö ke yab̄i geila u, u rö nöp n̄ñno.
An̄b u me, Kraiss manö aij u n̄ñö
yab̄i hagaböl a gun n̄ñbun. *

Jisas han̄p rau adog udöm han̄p añ mam yad a göp

5 Pen God han̄p ud n̄ipe aip kumi
kabö ado lañ au pör nöp m̄deinabun
manö hagpin adö u, ejol gau b̄i
kub adö lañol rö, hon yagol rö
m̄dageinabun. 6 Manö adö an̄bu,
God Manö u kal̄i kl̄iñ r̄iköm hagla,

“God. Ne n̄bi b̄i gau kal̄p gas̄i
n̄ñmön udpan.

Pen kale ne ke rö m̄dagpal;

kale n̄bi b̄i ȳihar̄ñ rö u,
ne n̄hön ḡin̄g kal̄p abad m̄d
aij ḡipan? *

7 Ne gaina, magö ulep ap ejol gau b̄i
kub rö m̄deila,
n̄bi b̄i gau yagod au rö m̄deila
u

pen m̄ñi n̄bi b̄i gau kal̄p gö, kale
hib m̄dö,

8 nan magöñhalö gau abad
m̄deinaböl,” a ḡila.

God gö n̄bi b̄i nan magöñhalö gau
abad m̄deinaböl a ḡila u, hon
n̄ñbun nan magöñhalö n̄bi b̄i mo
kale au m̄dnab. Pen m̄ñi hon
n̄ñbun nan magöñhalö n̄bi b̄i mo
kale au m̄dagöp.

9 Pen Jisas ga u n̄ñbun. God Jisas
n̄p yuö m̄nön nabön adö il̄ i apöm
m̄deia ñ̄n u, ejol gau n̄bi b̄i kub rö
m̄deila; Jisas n̄ipe b̄i ȳihar̄ñ pro rö
m̄deia. Pen God n̄ipe n̄bi b̄i mög
n̄ñöb rö, Jisas n̄bi b̄i magöñhalö
gau ud kam̄ñ yunam a göm ilön
kub udöm umö, God gö m̄ñi B̄i Kub
mailö halö m̄dö n̄ñöl ḡi, hib n̄ipe
haglö adö arab. *

10 God n̄ipe nan gau magöñhalö ḡi
löm abad m̄döp u, n̄bi b̄i iru nöp
ud ram m̄nön aij yab̄i n̄ipe u ud
l̄n̄g, Jisas yuö apöm ilön ke yab̄i
udö, God n̄p ka aij ke yab̄i n̄ipe
ke u ña. N̄hön ḡin̄g: Jisas n̄ipe ke
ga manö aij u n̄ñ udöm, n̄bi b̄i iru
nöp ka aij ke yab̄i an̄bu Jisas aip
am m̄deinaböl. 11 Pen n̄bi b̄i nan si
nan naij gac u l̄k ḡi yuab B̄i an̄bu
abe, n̄bi b̄i uri gac halö m̄dagpal
gau abe, Nap kale añ̄i. An̄b u, Jisas
n̄bi b̄i an̄b gau kal̄p añ mam yad
b̄i gau a göm hagö nable gagöp. *

12 Jisas n̄ipe God n̄p haga,

“Añ mam b̄i yad gau kal̄p aiud nöp
u ud ñ̄nabin;

nöp sabe ḡin̄g magum gun,
k̄imap hagöl ḡi,

* 1:13: Sam 110:1 * 1:14: Sam 34:7; 91:11 * 2:2: Gal 3:19 * 2:3: Hib 10:29; 12:25 * 2:4:
Mak 16:20; 1Ko 12:4,11 * 2:6: Sam 8:4-6 * 2:9: Plp 2:8-9 * 2:11: Mad 25:40 * 2:12: Sam
22:22

hib ne hagnö adö arnab,” a ga. *
 13 Pen manö ap haga,
 “God nipe yip abad aij g+nab a gi gasi
 u niñem
 gasi halö m+deinabin,” a ga.
 Pen manö ap haga,
 “God ñi pai yip ña gau aip midpin i,”
 a ga. *

*Krais niñi bi udnam a göm, bi rö
 löm, aua*

14 Ñi pai haga anib gau kale niñi
 bi u me, nipe bi yabił ap löm apöm,
 Seden niñi bi t+p gi udö umbal bi u
 n+p al pak l+nig uma. * 15 Anig gö me,
 niñi bi umnabun a göm pör nöp gasi
 m+lö löm bi nag+man rö m+deila gau,
 kalip hub+k yuö pör pör nöp kam+iñ
 midaiöl rö löp. 16 Pen Krais anig ga
 u, ejol gau ud aij g+nam a göm gaga;
 Ebrahim ñi pai ud aij g+nam a göm
 anig ga. 17 Adö anibu nöp, Krais
 apöm hon añ mam nipe midpun rö
 bi yabił löm, bi God n+p nan sabe
 gep aij yabił u midöm, niñi bi mid
 aij gagpal gau kalip mög niñöm ud
 aij göm, pör nöp God n+p wög gi ñi aij
 göl gi midö, God nipe niñi bi nan si
 nan naij g+pal gau gac anibu niñöm
 arö g+nab. 18 Pen apöm m+nöñ naböñ
 adö il i midöm, han+p marö niñön
 niñön göp u, n+p u rö nöp gö me, nipe
 ke niñ aij göp rö, han+p mög niñöm
 abad mid aij g+nab.

3

Jisas bi kub; Mosi bi pro

1 Añ mam bi yad. God kalöp u rö
 nöp manö aij nipe hagö, hon God
 niñi bi nipe ke midpun. Jisas nipe
 bi God manö aij dam ñeb bi u. Jisas
 nipe bi God n+p nan sabe gep bi kub
 yabił u. Jisas manö aij niñ udun, God
 Manö hagöp rö nöp g+nig gun u, nipe
 pör nöp han+p gi ñöb. Anib u, kale
 pör nöp Jisas n+p nöp gasi niñöl gi
 midaimim. *

2 Mosi God manö haga u niñöm
 God niñi bi nipe udöm abad mid aij

gim+döp. Anig unbö rö nöp Jisas God
 manö haga u niñöm magöñhalö gi
 aij ga. God Jisas n+p wög anibu hag
 la. 3 Bi ap ram gi l+nab u, ram hib
 haglö adö aragnab; bi ram gi l+nab bi
 anibu nöp hib nipe haglö adö arnab.
 Adö anibu rö nöp, God Mosi n+p ud
 aij göm gö, niñi bi Mosi bi kub a
 g+pal; pen Jisas hib kub yabił midöp
 rö, niñi bi hib nipe haglö adö lañol
 au arañ. 4 Ram haneb ap ke waiö
 lagöp; bi geia midöp. Adö anibu
 rö nöp, nan niñön niñön midöp gau
 magöñhalö God nipe geia midöp.

5 Mosi God niñi bi nipe an au
 wög gi ñi aij göl gi, God han+p hainö
 manö niñön hagnab u, manö aij
 r+mnap hag ña. * 6 Pen Krais God Ñi
 nipe yijig göl midöp u me, han+p God
 il nipe midpun gau, bi ram nap niñö
 rö midöm abad mid aij göp. Nan
 aij hainö udnabun u niñ udun gasi
 halö mideinabun u, niñi bi nipe nöp
 mideinabun.

*God manö aij u niñ udöl gi g+mim,
 arö gagmim*

7 Anib u, Ana Uł haga rö niñun.
 Nipe haga,

“Ñin i God manö apdi niñeinabim u,
 manö nipe u niñ udmim. *

8-9 Napi nahai bi hadame nöp,
 mi ñin juöl miñau ram m+nöñ
 kabö nöp midöp an gau midlö,
 kalip nan gagep rö gau göl gi, abad
 mid aij gainö u pen

God nipe han+p niñön g+nab a
 göm, manö yad u niñagöm,
 gasi kale ke nöp niñöm gilö arm+döp.
 Napi nahai bi g+la rö u, kale
 God manö hag juagmim. *

10 Anig gilö, yad napi nahai bi gau
 niñnö mulu lugö hagnö,
 ‘Kale pör nöp yip ji niñöm, manö
 yad hain gagpal,’ a g+nö.

11 Anig g+la u, yad kalip niñnö mulu
 lugö,
 ‘Ram m+nöñ aij aramöm, yad aip
 midöm,

* 2:13: Ais 8:17,18 * 2:14: 1Jn 3:8; Rep 12:10 * 3:1: Hib 4:14; 7:26; Nab 12:7 * 3:5: Nab
 12:7 * 3:7: Sam 95:7-11 * 3:8-9: Eks 17:7; Nab 20:2-5

ake löm mîd aij göl a gîno u, aragnaböl,' a gîno.

Manö klö hagem böj nöp wasö gîno!" a ga. *

¹² Anîb u, añ mam bî. Nan si nan naij gîmim, God kamîj mîdöp u manö nîpe u arö gîmim, gasî kale ke nîjmim rö löp u, nîj aij gîmim.

¹³ God Manö adîj hagajîn u, "Ñîin i God manö apdi nîjeinabim u, manö nîpe u nîj udmim," a göp. Anîb u, uri hon "Ñîin i" mîdpun u, pör pör ñîin añî añî nañîin namam gau aip Kraîs manö aij u hag amîl apîl göl gî, pen pen hag ñîmim, gasî halö mîdmim. Wasö u, Seden kalöp nan si nan naij gep manö pîral rîmnap hagöm kalöp ðîp gî ud arö Kraîs manö aij u arö gînabim.

¹⁴ Nöd Kraîs manö aij nîpe u nîjun, manö nîpe nîj ud pîdöj gun, nîp cîg aij gîno u rö, hainö pör nöp klö gun anîb unbö rö nöp Kraîs manö aij nîpe u nîj ud pîdöj gun, nîp cîg aij gun gasî halö mîdeinabun u, Kraîs nîbi bî nîpe mîdun nîp aip jîm ñîl wög gîpun.

¹⁵ God Manö adîj hagajîn u hagöp, "Ñîin i God manö apdi nîjeinabim u, manö nîpe u nîj udmim.

Napîs nahai bî hadame nöp, God nîpe hanîp nîhön gînab a göm, manö yad u nîjagöm, gasî kale ke nöp nîjöm gîlö armîdöp.

Napîs nahai bî gîla rö u, kale God manö hag juagmim," a ga. *

¹⁶ Mosîs nîpe Isrel nîbi bî nöp udöm Ijîp nîbö daua nîbi bî anîb gau magöjhalö God manö nîjöm jî nîjla. *

¹⁷ Mî ñîin juöl mîhau Isrel nîbi bî nöp nan si nan naij gî mîdlö, God kalîp mulu lugöl gî mîdö nîjöl gî, ram mînöh kabö nöp mîdöp aij gau mîdöm iru nöp um hakla.

* ¹⁸ Pen Isrel nîbi bî nöp pör nöp God nîp jî nîjöm, manö nîpe hagöp rö gagla u me, God nîpe manö klö hagöm, "Yad kalöp nîjnö mulu lugö,

ram mînöh aij arammim, yad aip mîdmim ake lîmim mîd aij gîmim a gîno u, aragnabim," a göm, böj nöp wasö ga. ¹⁹ Anîb u nîjbun, manö nîpe nîj udagla u me, am ram mînöh aij ake löm mîd aij gîblap au aröl rö laga.

4

¹ "Kale ram mînöh aij arammim, yad aip mîdmim ake lîmim mîd aij gînabim," a ga manö u Isrel napîs nahai bî nîj udagla. Pen uri God hanîp nöp manö nîj anîbu hagöp. Anîb u, kale magöjhalö nîj aij gîmim, hon magöjhalö ram mînöh aij aramun, God aip mîdun ake lun mîd aij gun, a gî gasî nîjmim. Nîj aij gîpe, God kalöp nîbi bî añî ap, nan aij nöp ñîinabin a gîno u udagnabön, a gagnîm. ² God gö Kraîs manö aij u Isrel nîbi bî kalîp hag ñîlö nîjla rö, hanîp u rö nöp Kraîs manö aij u hag ñîlö nîjno. Pen Isrel nîbi bî Kraîs manö aij u nîjöm, nîjögöp a göm, nîj udagla. Anîb u, Kraîs manö aij u kalîp gî ñaga. ³ Pen hon nîbi bî Kraîs manö aij u nîjun, nîjögöp a gun nîj udpun gau, "Kale ram mînöh aij arammim, yad aip mîdmim ake lîmim mîd aij gînabim," a ga u, manö nîjögöp anîbu haga rö gînabun. God haga,

"Anîg gîla u, yad kalîp nîjnö mulu lugö,

'Ram mînöh aij aramöm, yad aip mîdöm,

ake löm mîd aij göl a gîno u, aragnaböl,' a gîno.

Manö klö hagem böj nöp wasö gîno!" a ga.

God anîg haga u pen nîpe hadame dagol gau ram mînöh i gî laga ñîin u, nan magöjhalö gînab gau magöjhalö hadö gasî nîjöm gînabin a ga. *

⁴ God Manö u adîj ap amgö lî nîjmön, ñîin mudun u manö rîmnap nîjnabön. Manö anîbu kalî kîñ rîköm hagla, "God ñîin unbö kagoj jîj

* **3:11:** Nab 14:21-23
Sam 95:11; Hib 3:11

* **3:15:** Hib 3:7-8

* **3:16:** Nab 14:1-35

* **3:17:** 1Ko 10:10

* **4:3:**

ram m+nöŋ nan gau magöŋhalö gi li haköm, ñ+n mudun j+ŋ u ake l+nam a göm, y+har+ŋ m+deia,” a g+la. *

⁵ Pen God Manö ad+ŋ m+idö nöŋ ha-gaj+n an+bu, God haga, “Ram m+nöŋ aij aramöm, yad aip m+idöm, ake löm m+id aij göl a g+nö u, aragnaböl,” a ga. *

⁶ God gö Kraiss manö aij u Isrel n+bi b+ kal+p hag ñ+la pen n+ŋöm, n+ŋö hagöp a göm, n+ŋ udagla. An+bu u me, ram m+nöŋ aij aramöm, God aip m+idöm ake löm m+id aij g+blap u, aragla. Pen n+bi b+ ke n+bö r+mnap arnaböl. ⁷ An+bu u, n+bi b+ manö n+pe n+ŋöm arö g+la gau umlö, m+ iru nöŋ inö, bac i+ŋ Depid God Manö kal+ kliñ r+köm, manö magö uri nöŋ hagaj+n u hagöm haga,

“Ñ+n i God manö apdi n+ŋeinabim u, manö n+pe u n+ŋ udmim.

God manö n+pe n+ŋmim iru göp a g+mim j+ n+ŋagmim,” a ga.

Pen God kauyaŋ u, “Ñ+n i” a ga u me, hon n+ŋbun, ñ+n n+pe n+bi b+ udnab ñ+n u auagöp; m+dep nöŋ m+idöp. *

⁸ Pen kale hagnabim, “God hadame nöŋ, ‘Ram m+nöŋ aij aram-mim, yad aip m+idmim ake l+mim m+id aij g+nabim,’ a ga u, b+ kub Josua ap+s bac b+ kal+p dam ram m+nöŋ Kenan arö, m+id aij g+la adö u haga,” a g+nabim. Pen ñ+n an+bu nöŋ hagaga; kale amöm ram m+nöŋ Kenan m+idlö n+ŋöl gi, manö an+bu kauyaŋ haga. ⁹ An+bu u, God n+pe ñ+n mudun u ake löm m+id aij ga rö, n+bi b+ n+pe u rö nöŋ ake löm m+id aij g+naböl. ¹⁰ God ñ+n kagoŋ j+ŋ wög göm, ñ+n mudun j+ŋ u ake löm y+har+ŋ m+deia rö, n+bi b+ an an God ram m+nöŋ aij au arnaböl gau, kale an+bu unbö rö nöŋ wög geila u arö göm, ake löm, y+har+ŋ am n+pe aip m+id aij g+naböl. ¹¹ An+bu u, ram m+nöŋ aij an+bu aramun, God

aip m+idun ake lun m+id aij g+nabun a ga manö u, klö gun, n+ŋ ud p+idöŋ gun, God Manö hagöp rö nöŋ göl gi m+idaiun. An+g unbö rö g+nabun u, Isrel n+bi b+ nöŋ God manö haga u n+ŋ udagöm ram m+nöŋ aij aragöm, ap lug pakla rö u, hon n+bi b+ añ+ ap unbö gagnab.

¹² N+hön g+n+g: God Manö u kam+ŋ nöŋ m+idöp. God Manö u, nan n+hön g+n+g g+nab. Ru m+lö k+id gau magöŋhalö kaŋu göp; God Manö u k+id yab+ŋ. An+ han+p yaŋ amöm, gas+ r+m+id m+idmagö ke löm ana ke löm g+nab; an+ han+p yaŋ amöm, le goŋ ke löm le c+il ke löm g+nab; an+ han+p yaŋ amöm, gas+ aij n+ŋbun aka gas+ naij n+ŋbun u, ud höŋ lö n+ŋ aij g+nabun. *

¹³ N+hön n+hön g+nabun gau, God n+ŋ m+idö n+ŋöl gi g+nabun; agam+j pi göl gun rö lagöp. Pen n+pe nöŋ han+p manö kub göm, n+hön n+hön g+pun manö u hag n+ŋö n+ŋöl gi n+p hag ñ+nabun.

Jisas God n+p nan sabe gep B+ Kub yab+ŋ m+idöp

¹⁴ An+bu u, God N+p Nan Sabe Gep B+ Kub Yab+ŋ hon u, God Ñ+ n+pe Jisas u, amöm Nap aip m+idöp rö, Kraiss manö aij n+ŋ udpun u, n+ŋ ud p+idöŋ göl gi m+idaiun. ¹⁵ God N+p Nan Sabe Gep B+ Kub Yab+ŋ hon u apöm m+nöŋ iŋ i m+dm+idöp rö, nan si nan naij han+p +p gi ud arn+m rö löp gau abe, marö han+p n+hön n+hön göp gau abe, n+p u rö nöŋ ga u pen n+pe gi naij gaga. An+bu u, marö n+hön n+hön han+p g+nab u, God N+p Nan Sabe Gep B+ Kub Yab+ŋ hon u n+ŋ aij göp rö, han+p mög yab+ŋ n+ŋöm, ¹⁶ b+ an+ n+bö hon aij yab+ŋ u m+idöp. An+bu u, hon gac halö m+idpun u, God an+n+ŋ göp B+ u n+p p+ñ+ŋ gun, arö gagun. God han+p mög n+ŋöm, Ñ+ n+pe n+p yuö apöm uma rö, God sea Kiŋ as+k m+idöp söŋ au areinabun u, n+pe han+p mög n+ŋöm ud aij göm abad m+id aij gö agam+j m+id aij g+nabun. *

* 4:4: Jen 2:2 * 4:5: Sam 95:11 * 4:7: Sam 95:7-8 * 4:8: Dud 31:7; Jos 22:4 * 4:10: Hib 4:4 * 4:12: Ep 6:17; Rep 1:16; 19:13-15 * 4:14: Hib 3:1; 10:23 * 4:16: Hib 10:19

5

¹ Bî God nîp nan sabe gep bî kub gau magöŋhalö, bî yîharîŋ nîbi bî aŋ gau nîbö u pen God kalîp hag lö, bî aŋ nîbö mîdöm wög nîpe u gîpal. Nîbi bî nan si nan naij gîpal u nîŋöm, kaj meme aka kaj sipsip dap bî God nîp nan sabe gep bî kub ñîlö, kale pen bîd adö u pak lauöm, God nîp sabe gî ñîbal. Wög kale ap pen, nîbi bî God nîp gasî nîŋlö aij gö, nan rîmnap dap bî God nîp nan sabe gep bî kub ñîlö kale nan anîb gau God nîp sabe gî ñîbal. ²⁻³ Pen bî God nîp nan sabe gep bî kub anîb gau, bî yabî gau me, kale ke u rö nöp nan si nan naij gîpal. Anîb u, nîbi bî rîmnap gau nan si nan naij kale gîpal u abe, kale ke nan si nan naij gîpal u abe gasî nîŋöm God nîp nan sabe gî ñîbal. Anîb u, nîbi bî nîŋ aij gagpal gau ap lug paknîg rö geinaböl u, God nîp nan sabe gep bî kub u kalîp mög nîŋöm, manö hain hagpal. * ⁴ Kale ke, bî kub mîdno a göm, wög anîbu udagpal; God Eron nîp hag lö wög anîbu gîmîdöp rö, kalîp anîg unbö rö nöp hag lö gîpal. *

⁵ Adö anîbu nöp, Krais nîpe ke, yad bî God nîp nan sabe gep bî kub yabî mîdeinam a göm hagaga; God nöp nîp haga,

“Ne Ñî yad;

mîñi yad Nap ne,” a ga.

⁶ Pen God Manö u adîŋ ap amgö lî nîŋun, God manö ap halö haga u nîŋbun. Ñî nîpe nîp haga,

“Melkisedek nîpe yîp nan sabe gep bî mîdmîdöp rö u, ne yîp nan sabe gep bî pör pör nöp mîdeinabön,” a ga. *

⁷ Pen Jisas mînöŋ naböŋ adö iî mîdöm, nîp alnîg geila, Nap nîp mîtöŋ göl gî, meg mîgan dap ranöm sabe göl gî mîdeia. Nap nîp hag nîŋöm haga, “Yîp abad mîdaimön. Pen anîg anîg gîmön hagagabin; ne ke nîŋban rö yîp gîmön,” a ga. Jisas

* 5:2-3: Lep 9:7; 16:6 * 5:4: Eks 28:1 * 5:6: Sam 110:4; Hib 6:20; 7:1 * 5:7: Mad 26:36-46; Plp 2:6-8 * 5:12: 1Ko 3:1-3

anîg hagö, God manö nîpe nîŋöm, hag nîŋa rö nöp ga. *

⁸ Jisas nîpe God Ñî nîpe yabî u pen nîpe mîŋör udöm uŋham mîdmîdöp u, yad aige gö Nap manö hagnab rö gînabin a gî gasî nîŋöm, anîg unbö rö nöp geia. ⁹ Pen Nap manö nîhön haga, magöŋhalö ga u me, nîpe nîbi bî manö nîpe nîŋ udöm hain gîpal gau ud asîk yuö, kale ram mînöŋ aij kumi kabö adö laŋ au aramöm pör pör nöp kamîŋ nöp mîd aij gînaböl. ¹⁰ Pen adö anîbu nöp, God Jisas nîp haga, “Melkisedek nîpe yîp nan sabe gep bî mîdmîdöp rö u, ne yîp nan sabe gep bî kub yabî mîdeinabön,” a ga.

God manö yuö yabî u nîŋ aij gîmîm, nîŋ ud pîdöŋ gîmîm

¹¹ Manö kalî kliñ rîkabin anîb i rö iru mîdöp u pen yîŋîd nîŋagpîm u rö, uŋham hagnö nîŋnabîm. ¹² Kalöp God Manö pör hag ñîbun u nîŋ aij gîmîm nîbi bî rîmnap kalîp hag ñîbep u pen yîŋîd nîŋagpîm rö, manö nöd nîŋeb gau kalöp kauyaŋ hag ñun rö löp. Mîñi nan kö ñîŋbep rö u pen ci ñîŋ nöp mîdpîm. * ¹³ Ñî painaŋ ci ñîŋ nöp mîdpal gau, nagî adö u aij, nagî adö u naij a göm nîŋagpal. ¹⁴ Pen nîbi bî gasî halö gau gî damöm, adö u gep, adö u gagep a göm nîŋ aij gîpal. Kale nan magö yabî ñîŋbal.

6

God manö yuö u nîŋ udun

¹ Krais manö aij kalöp pör hag ñîbal gau, kauyaŋ hagem kauyaŋ hagem hagagnabin. Ram gînîg, padö bînîŋ göm kauyaŋ ud juöm, kauyaŋ u bînîŋ göm, kauyaŋ u bînîŋ göm gagpal. Anîb u, hon ke nöp kliñ aij gun me, God nîbi bî nîpe mîdeinabun a gun gasî nîŋmîdun u böŋ nöp arö gun, God Ñî nîpe nîp yuö hanîp a göm uma manö aij u böŋ nöp nîŋ udun. Padö u ud juöl, rol göl, ud juöl,

rol göl, unbö gagun. ² Ñig pakpal manö u; God kalip ud aij ginim a göm ñimagö nabic adö libal manö u; nibi bi umöm urakpal manö u; God nibi bi magöñhalö manö kub hagöm kalip nime lö rimnap ilön pör udnaböl manö u; manö anibu kauyan hagagnabin. Krais manö aij nöd niñbe anib gau, gasi niñ nöp midöl gi, Krais manö aij rimnap halö niñnabim u aij. ³ Anib u, God hanip abad midö niñöl gi, Krais manö aij rimnap halö hag ñino niñnabim.

⁴ Nibi bi Krais manö aij nipe niñ udöm, hainö arö ginaböl gau, kale kauyan nan si nan naji gipal u mög niñöm, Krais manö aij nipe u niñ udagnaböl. Kale God mailö aij nipe u hadö niñla; God nan aij kumi kabö adö lañ nibö ñöb u hadö niñla; Ana U† nipe kalip an dan hadö aua. ⁵ God Manö aij u dö yab† göp u hadö niñla; God nipe nibi bi ram minöñ it i abad midniñ gab u, klö nipe u hadö niñla. ⁶ Nan anib gau magöñhalö hadö niñla u pen Krais manö aij u arö gila. Anib u, kale kauyan nan si nan naji gipal u mög niñöm, Krais manö aij nipe u niñ udagnaböl. Niñhön ginig: God Ñi nipe u kauyan mab kros ba lañ al pak lilo nibi bi gau nip hag junaböl. *

⁷ Minöñ au yin yimlö, möñ paköl gi paköl gi, yin ran aij göm nan magö pil aij gö, nibi bi ñi pai wög anibu niñniñ gaböl gau niñöl. Anig gö God minöñ anibu niñniñ löm nan aij ñinab. ⁸ Pen minöñ au yin yimlö, möñ paköl gi paköl gi, kip† kal† kal† halö gau nöp ranö, nan magö pilagnab u, minöñ anibu minöñ naji yab†. God minöñ anibu manö klö hagö mab ke yan innim rö löp. *

⁹ Pen bi niñeb aij yad gau. Manö kub rö hagabun u pen kale ke Krais manö aij u arö gipim a gun hagagabun; niñ aij gimim a gun hagabun. Niñhön ginig: Krais nibi bi nipe midmim, nibi bi nipe gau gipal

rö gipim u niñbun. ¹⁰ God hałowatö gagnab; hagöp rö nöp ginab. Kale nöd God nip wög gimim, midmagö limim, nibi bi nipe kalip ud aij gimim gi ñibe u abe, mñi u rö nöp ud aij gimim gi ñibim u abe, nipe hau† gagnab. * ¹¹ Pen hanip aij ginab u, kale magöñhalö adö anibu nöp pör nöp göl gi mid dammim mid dammim, amun God aip pör nöp mid aij gun a gimim gasi niñbim rö, ginab.

¹² Kalöp iru maru ginim rö löp u, niñ aij gimim. Krais manö aij nipe u niñ ud pidöñ göm, marö auö klö göm gasi halö midpal nibi bi gau, God nan aij ñinabin a ga u udnaböl. Kale anib unbö rö nöp göl gi midpe, kalöp nan aij anibu ñinab.

¹³ God bac ilañ Ebrahim nip manö niñö u hagnig, bi kub God rö ap halö midageia niñöm, nibi bi rimnap hib kale hagaga; hib nipe ke hagöm haga, ¹⁴ “Yad midpin rö, nöp manö niñö yab† hagabin, nöp abad midnö niñöl gi, nibi bi ne iru yab† middeinaböl,” a ga. * ¹⁵ Ebrahim manö nipe anibu niñöm, agamij abad midö midö, God nan aij haga u uda.

¹⁶ Hon nibi bi, manö klö niñö yab† hagnig, bi kub ap hib nipe hagun, niñö yab† hagabun a gipun. Anig ginö, nibi bi gau niñöm, u rö nöp u niñö yab† hagaböl a gal. ¹⁷ Anibu rö, God hib nipe ke hagöm, “Yad midpin rö, nöp manö niñö yab† hagabin,” a ga u, nibi bi gau ñi pai yag daunaböl gau, yad gasi hain niñem adö ke gagnabin u, niñ aij göl a göm, manö anibu rö haga. ¹⁸ Anib u, hon nibi bi nan si nan naji gun, piñig God nip lau adö aubun gau, niñö nöp nan aij kalip ñinabin a ga u udnig gabun a gun, gasi halö midaiun. God hib nipe ke hagöm, yad midpin rö, a ga; nöp manö niñö yab† hagabin, a ga. Manö miñöp haga u, God manö piral hagnim rö lagöp. Ke gagnab. * ¹⁹ God Ram Magö Raul

* 6:6: Mad 12:31; Hib 10:26-27; 1Jn 5:16 * 6:8: Jen 3:17-18 * 6:10: Hib 10:32-34 * 6:14: Jen 22:16-17 * 6:18: Nab 23:19

Migan U† Ke Yabi† u wali† bad yuö yuö gö, n†p amgö n†nagpun u pen manö n†njo yabi† u hagö, gas† añ† an†bu nöp n†njun, gas† halö n†p abad midpun. Manö n†njo yabi† an†bu, God ram magö raul m†gan n†pe u aröp u me, kabö klö rö midöp; an† a†a gagnab. * 20 Melkisedek n†pe b† God n†p nan sabe gep b† midmidöp rö u, Jisas n†pe God N†p Nan Sabe Gep B† Kub Yabi† hon u löm, God Ram Magö Raul M†gan U† Ke Yabi† u nöd amöm, han†p a göm Nap n†p sabe göl g† midöp. N†pe God N†p Nan Sabe Gep B† Kub Yabi† pör pör nöp mideinab.

7

Ki† ap b† God n†p nan sabe gep b† midmidöp

1 Melkisedek an†bu n†pe Ki† midöm, n†bi b† ram m†nö† Salem abad midöl g†, b† God klö halö yabi† u n†p nan sabe gep b† u u rö nöp midmidöp. Pen Ki† rimnap apöm, bac itan† Ebrahim n†p g† nai† geila, kal†p yu g† yuöm, nan aij aij kale gau dap auö n†nöl g†, Melkisedek apöm n†p adan an† au n†nöm, God n†p sabe göm, Ebrahim n†p abad midaimön a ga. * 2 Melkisedek an†g ga n†nöm Ebrahim nan p††† g† daua gau, magö†halö n†me li Melkisedek n†p magö añ† ap ñöm, n†pe ke magö unbö aj†p lan† uda. Pen Melkisedek hib n†pe u it m†höp midöp. Hib n†pe Melkisedek u ud ado göm, “Ki† Aij Yabi† Nöp Göp” a g†pal. Pen n†pe ram m†nö† Salem Ki† midmidöp u, hib an†bu ud ado göm, “Ki† Agam†† Midep Magö Ñöb” a g†pal.

3 Melkisedek n†pe b† God n†p nan sabe gep b† u pen n†me it u an†g göl midöp, nap n†hi it u an†g göl midöp a göm haglö n†nagpun. Pen n†p kal† kl††† r†kla ñ†n u, n†me yag daua ñ†n u a göm haglö n†nagpun; uma ñ†n u a göm u rö nöp haglö n†nagpun. N†pe pör nöp b† God n†p nan sabe

gep b† midöp rö, n†pe God Ñ† n†pe rö midöp.

4 God bac itan† Ebrahim n†p n†njo aij gö, b† kub mideinabön a ga u n†nbun n†pe b† kub mideia. Pen Ebrahim Melkisedek n†p b† kub yabi† mideia u n†nöm, nan p††† g† daueia gau, n†me li n†p magö añ† ap ñöm, n†pe ke magö unbö aj†p lan† uda.

5 U nöd yabi† an†g ga. Hainö Mos†s n†p yag daueila kub göm, God Manö u ad††† ap kal† kl††† r†köm haga, “Ebrahim r†kö r†k damöm, n†bi b† Lipai it midpal gau God n†p nan sabe gep wög g† midlö n†nöl g†, kale Isrel n†bi b† gau magö†halö, mani nan n†hön n†hön udnabim gau, kal†p n†me li magö añ† añ† dap ñ†mim, kale ke unbö aj†p lan† u udmim,” a ga. An†b u, hon Mos†s lo adö u n†njun n†nbun, kale magö†halö Ebrahim it n†pe midmidal u, pen namam Lipai it midmidal gau kal†p pör magö añ† ap n†me li ñ†midal. *

6 Pen God bac Ebrahim n†p haga, “N†bi b† ne gau ud aij g†nabin,” a ga. God manö haga ñ†n u, Ebrahim n†pe b† rimnap kal†p nan ñ†agmidöp; pen Melkisedek apöm Ebrahim n†p n†nöm, God n†p sabe göm, Ebrahim n†p abad midaimön a gö, Ebrahim nan daua gau magö añ† ap n†me li Melkisedek n†p ñ†a. Pen Melkisedek Lipai it b† ap midagmidöp. 7 Hon n†nbun, b† ap apöm b† ap God n†p sabe göm, b† an†bi n†p abad midaimön a geinab u, b† God n†p sabe g†nab u b† kub, b† ap b† pro. An†b u, hon n†nbun Melkisedek b† kub, bac Ebrahim b† pro. 8 B† Lipai it Isrel n†bi b† magö añ† n†me li ñ†midal u udöm, mid damöm m†††p löm umla. Pen Melkisedek n†pe Ebrahim magö añ† ap n†me li ñ†a uda u, God Manö u kal† kl††† r†köm, Melkisedek umöm wög n†pe arö ga a göm, hagagla.

9-10 Ebrahim Melkisedek n†p nan n†me li ñ†a an†bu, ñ††† pai r†k dauaga

* 6:19: Lep 16:2-3 * 7:1: Jen 14:17-20 * 7:5: Nab 18:21

ñin u ña. Hainö me, Aisak níp ríkò, Aisak pen Jekop níp ríkò, Jekop Lipai níp ríkò, rík amil apil gilö, Lipai bî anîb gau God níp nan sabe gep bî wög gilö niñöl gi, Isrel nîbi bî gau mani nan kale gau kalíp nîme li ñimîdal. Pen Ebrahim Melkisedek níp nan nîme li ña u, kalíp rík dauagla magö u ña u me, Ebrahim abe, bac nîpe Lipai it abe, Melkisedek níp nîme li ñeb rö nöp mîdeila u niñbun.

Bî God níp nan sabe gep gîsön nîbö u, bî nöd nîbö gau ka kalíp u uda

¹¹ Mosîs God Manö kalî kliñ rîkôm, anîg anîg gîmim a ga niñöm, Juda nîbi bî kaj meme kaj sipsip nan gau damöm, Lipai it God níp nan sabe gep bî gau kalíp ñilö, kale pak lauöm God níp sabe gi ñimîdal. Kale anîg göl God nîbi bî nîpe mîdaiblap, God Bî hain nîbö Melkisedek rö ke ap yuagböp; Lipai bî gau, God níp nan sabe gi ñöl gi nöp mîdaiblap. Pen God Bî hain nîbö Melkisedek rö ap yua. ¹² Bî God níp nan sabe gep hain nîbö anîbu apöm, bî God níp nan sabe gep nöd nîbö gau ka kalíp udeinab u, lo hain nîbö u rö nöp apöm, lo nöd nîbö u ka u udnîm.

¹³ Pen God Manö adîñ hagajîn i, bî God níp nan sabe gep hain nîbö u, Bî Kub hon u nöp. Lipai nîbi bî it u rík damöm níp rík dauagla; Bî Kub hon it nîpe u bî añî ap God níp nan sabe gep wög u gaga. ¹⁴ Juda nîbi bî it u nöp rík damöm Bî Kub hon níp rík daula. Pen Mosîs bî Juda it rîmnap God níp nan sabe gep wög göl a göm manö rîmnap hagaga. * ¹⁵ Pen Bî God níp nan sabe gep hain nîbö anîbu, Melkisedek bî God níp nan sabe gep mîdmîdöp rö mîdöp u me, nan hagabin anîbi waiö yabîl mîdöp. ¹⁶ Bî Kub hon u, bî it niñön mîdöp lo ap hagö, God níp nan sabe gep bî ap mîdagöp. Pen nîpe bî klö ke halö mîdöp, nan ap níp al pak lînim rö lagöp u me, God níp nan sabe gep

bî ap mîdöp. ¹⁷ Niñön gîniñ: God Manö adîñ ap kalî kliñ rîkôm, God manö rîmnap Kraîs níp haga u kalî kliñ rîkôm hagla,

“Bî yîp sabe gep Melkisedek rö pör nöp mîdeinabön,” a ga.

¹⁸ Lo God Mosîs níp hagö Mosîs nîbi bî kalíp hag ña lo anîbu, niñön gîniñ geia u gînim rö laga; manö yîharîñ rö la u me, God nîpe ud ke gau la. ¹⁹ Lo God Mosîs níp hagö Mosîs nîbi bî kalíp hag ña lo u, nan naij gau ap ud gö aij rö laga. Pen God nîpe nan aij hanîp ñöb; nan nöd nîbö u wasö. Anîb u, gasî halö mîdpun. Nan aij hain nîbö u niñ udun, God mîdöp au söl aunabun. *

²⁰ Bî God níp nan sabe gep nöd nîbö gau wög kale nöd udla ñin u, God manö klö rîmnap hagaga. Pen Bî Kub hon God níp nan sabe gep bî la ñin u, God manö klö ke hagöm haga. ²¹ Bî Kub hon God níp nan sabe gep bî lîniñ, God manö klö ke hagöm haga,

“Yad Bî Kub, yad manö niñö yabîl hagabin;

hainö manö ap ke hagagnabin.

Ne pör nöp yîp nan sabe gep bî mîdeinabön,” a ga. *

²² God manö klö hagöm manö niñö yabîl haga u me, hon niñbun Jîsas uma u me, God manö hain nîbö aij yabîl u ud ke gau lagnab. *

²³ Bî God níp nan sabe gep nöd nîbö gau, iru nöp rö wög anîbu udla. Ap umö, bî God níp nan sabe gep hain nîbö ap haglö, wög anîbu gi mîdmîdöp; u umö hain nîbö u mîdmîdöp; u umö hain nîbö u mîdmîdöp. Anîbu me, ap pör mîdagmîdal. ²⁴ Pen Jîsas anîbu rö gagöp; nîpe pör kamîñ mîdöp u rö, wög anîbu arö gagöp. God níp nan sabe gep bî pör nöp mîdeinab.

²⁵ Jîsas pör nöp kamîñ mîdeia, uri kamîñ mîdöp, hainö pör nöp kamîñ mîdeinab u me, nîbi bî God nîbi bî nîpe mîdniñ, Jîsas kalíp a göm uma

* 7:14: Ais 11:1; Mad 2:6; Rep 5:5 * 7:19: Hib 9:9 * 7:21: Hib 5:6 * 7:22: Hib 8:6; 12:24

* 7:25: Ro 8:34

manö aij u niŋ udeinaböl u, niŋe pör nöp kalip ud asik yunim rö löp. *

²⁶Jisas niŋe bi ut yabił; niŋe nan si nan naij pro pro rimnap gagöp; niŋe asiŋ midagöp. Jisas ram minöŋ it i niŋi bi nan si nan naij gipal gau aip mideia u pen God niŋp ud ke dam ram minöŋ aij kumi kabö adö lagod au la. God Niŋp Nan Sabe Gep Bi Kub Yabił hon me u. Hanip gi niŋ aij ginim rö löp. ²⁷Bi God niŋp nan sabe gep bi kub yabił yihariniŋ gau, niŋn ainiŋ ainiŋ pör nöp nan si nan naij kale ke gipal rö, nan pak God niŋp sabe gi niŋöm, hainö niŋi bi ke niŋbö gau nan si nan naij gipal rö, nan pak sabe gi niŋbal. Pen Jisas hanip niŋi bi gau magöŋhalö, nan si nan naij gipun u niŋöm, mañ ainiŋ yabił mab ba laŋ niŋp ke sabe gi ña. Me aij! *

²⁸Lo God Mosiŋ niŋp hagö Mosiŋ niŋi bi kalip hag ña lo u hagöp rö göm, bi nan si nan naij gipal gau kalip hag lilo, kale bi God niŋp nan sabe gep bi kub yabił midpal. Pen hainö u, God manö ke kłö hagöm manö niŋö yabił haga u, God Niŋ niŋe ke hag la. God nan niŋhön niŋhön Niŋ niŋe ginig gab a göm gasi niŋa u, Niŋ niŋe nan magöŋhalö ginim rö löp.

8

Jisas niŋe God Niŋp Nan Sabe Gep Bi Kub Yabił hon

¹Pen manö hagabun it u anig göl midöp: God Niŋp Nan Sabe Gep Bi Kub Yabił hon u amöm God kumi kabö adö laŋ au mailö halö midöp u niŋmagö yijig böŋ lau adö asik midöp.

²God Niŋp Nan Sabe Gep Bi Kub Yabił hon anibu, niŋe God sabe gep ram au wög göp. God sabe gep ram au wög göp u, niŋi bi gi lagla; God sabe gep ram niŋö u, God Bi Kub niŋe ke gi la.

³Bi God niŋp nan sabe gep bi kub yabił minöŋ adö it i gau magöŋhalö, niŋi bi nan si nan naij gipal gau kaj meme aka kaj sipsip nan gau dap nan sabe gep bi kub yabił niŋlö, kale

pen rimnap pak God niŋp aij a göm sabe gi niŋmidal; rimnap pen pak nan si nan naij göm gac halö midpal u God niŋmön arö ginim, a göm, bid adö u pak lauöm God niŋp sabe gi niŋmidal. Anib unbö rö nöp, God Niŋp Nan Sabe Gep Bi Kub Yabił hon nan rimnap God niŋp niŋig ga. ⁴Jisas ram minöŋ kumi kabö adö laŋ midöp u me, niŋe God Niŋp Nan Sabe Gep Bi Kub Yabił midöp. Pen niŋe ram minöŋ it i midböp, God niŋp nan sabe gep bi ap midagaiböp. Niŋhön ginig: God haga rö, bi Lipai it yag daubal gau nöp, God niŋp nan sabe gep wög göl gi, Mosiŋ lo manö kali kłiñ rika rö niŋöm, nan pak God niŋp sabe gi niŋbal. ⁵Pen minöŋ naböŋ adö it i God niŋp nan sabe gep wög gipal u, ana ral niŋöm gipal rö nöp gipal; nan yabił u ram minöŋ kumi kabö adö laŋ au midöp. Adö anibu nöp, Mosiŋ God sabe gep sel ram u ginig ga u, God niŋp haga, “Nö ilö gau midmön, yad nöp yamnö niŋna rö nöp magöŋhalö anib unbö rö nöp gimön,” a ga. *

⁶God Niŋp Nan Sabe Gep Bi Kub Yabił hon Jisas, bi God niŋp nan sabe gep bi kub yabił nöd niŋbö gau gimidal rö gagab; niŋe wög kub yabił gab. God Niŋp Nan Sabe Gep Bi Kub Yabił hon Jisas gö God niŋi bi niŋe udnab manö u, Mosiŋ kali kłiñ rika manö u rö midagöp. God niŋi bi niŋe udnab manö u hagnig, niŋe manö kłö hagöm haga, “Yad kalöp manö niŋö hagabin, niŋi bi yad kalip nan aij yabił niŋnabin,” a ga. *

⁷Pen God manö nöd hag la u aij gaiböp, manö gisön niŋbö u dauagböp. ⁸Niŋi bi gau mid aij gagla rö, God kalip hag ginig, bi manö hagep niŋe ap gasi niŋö, God Manö kali kłiñ riköm haga,

“Yad Bi Kub kalöp hagabin,
hainö yad Isrel niŋi bi gau abe
Juda niŋi bi gau abe

* **7:27:** Hib 5:3 * **8:5:** Kol 2:17; Hib 9:23; Eks 25:40 * **8:6:** Hib 7:22 * **8:8:** Jer 31:31-34

kalip manö aij g+sön n+bö hagnabin. *

9 N+pis n+hi i+tañ gau kalip ñ+magö adö lem ud Ijip n+bö daunö u pen manö hag adö añ+ lem hagnö u n+ñageila u me, yad kalip arö g+nö. An+ib u, manö an+ibu rö, kalip kauyañ hagagnabin.

10 Yad B+ Kub kalöp hagabin, hainö yad Isrel n+bi b+ gau kalip manö hain n+bö hagem manö hag adö añ+ lem, lo yad u gas+ m+dmagö añ kale dañ l+ ñ+nö, n+ñ aij göm gas+ n+ñöl g+ m+deinaböl. An+ib u, yad God kale m+deinabin; kale n+bi b+ yad m+deinaböl.

11 Ñ+n an+ibu, n+bi b+ yad gau, n+mdamam n+bi b+ r+mnap kalip, 'B+ Kub n+pe God u n+ñ udmim,' a göm, hagagnaböl. N+hön g+n+g: n+bi b+ pro abe, n+bi b+ kub abe, kale magöñhalö y+ip n+ñnaböl.

12 Nan si nan naj g+pal gau, kalip mög n+ñem arö g+nabin. Nan si nan naj g+pal gau gas+ n+ñöl g+ m+dem kalip manö kub hagagnabin," a ga.

13 God n+pe manö aij hain n+bö an+bi hag löm, "manö aij g+sön n+bö" haga u me, hon n+ñbun manö nöd n+bö u m+ñi ram l+lö göp rö wög m+dagöp a ga; nan l+lö göp u sö l bön nöp ur g+n+g gab.

9

God n+ip nan sabe gep b+ nöd n+bö gau, meme sipsip hagape u udöm, God n+ip sabe g+ ñ+la

1 God manö aij nöd haga adö u hain göm, God n+ip sabe g+n+g geila u, y+har+ñ sabe göl rö laga; k+ñ aij göl g+ nöp sabe g+m+dal. God n+pe hagö, sel ram ap g+ löm am n+ip sabe g+la.

* 2 Sel ram an+ibu, ram raul m+gan m+höp geila. Ram magö raul m+gan ap g+ löm, Ram Raul M+gan U+ u a g+la. Raul m+gan an+ibu hapö m+tañ lauep nan ap löm, abañ bad ap löm, God n+ip sabe g+ ñeb bred u pör pör dam abañ adö an+ibu l+m+dal.

3 Pen ram magö raul m+gan ap, wa+ij kub yab+ u p+ g+la. Raul m+gan an+ibu, Ram Raul M+gan U+ Ke Yab+ u a g+la. * 4 Raul m+gan an+ibu, mab abañ bad ap g+ löm, kabö gol ud pak go+ bad löm magöñhalö har+ göl, nan ha+ñ aij auöp u adö an+ibu laum+dal. Kes kabö gol udöm g+la kub ap, God Manö Aij Kes Magö a g+m+dal u, u rö nöp m+deia. Kes m+gan an+ib yañ, God lo manö kal+ k+ñ r+ka kabö m+hau u abe, Eron ilöñ ad+ñ ud ajep marep ga u abe, nan mana rin kabö gol udöm g+la m+gan u r+m leila m+deia u abe l+lö m+dm+döp. *

5 God m+döp i a göm, Kes Magö m+deia adö adö au g+lañ, ejol rö m+hau auan bad halö böñ böñ geila. Nan si nan naj g+pun gac u, God n+ñöm arö gañ a göm, hagape pro pro dap sabe g+ ñ+m+dal añ an+ibu. Nan an+ib gau manö u, m+ñi hag m+löbö lem kal+ k+ñ r+knam rö lagöp. *

6 Pen nan an+ib gau magöñhalö g+lö m+dö n+ñöl g+, b+ God n+ip nan sabe gep gau pör pör, sel ram raul m+gan hön adö u amöm, God n+ip wög u g+m+dal. * 7 Pen b+ God n+ip nan sabe gep y+har+ñ an+ib gau, ram raul magö añ yañ aröl rö laga. M+ añ+ añ+, God n+ip nan sabe gep b+ kub yab+ u nöp, sipsip hagape dam nöp, raul m+gan an+ibu arm+döp. Nan si nan naj n+pe ke ga gau gac u abe, n+bi b+ n+ñ aij gagöm nan si nan naj g+la gau gac u abe God n+ñöm arö g+n+m a göm, hagape u dam raul m+gan an+ibu amöm, God n+ip sabe g+ ñ+m+döp. * 8 Ga an+ibu, Ana U+ u han+ip yamö n+ñbun, sel ram an+ibu ram raul m+gan m+höp

* 9:1: Eks 26:1-30; 25:23-40 * 9:3: Eks 26:31-33 * 9:4: Eks 16:33; 25:10-16; 30:1-6; Nab 17:8-11; Dud 10:3-5 * 9:5: Eks 25:18-22 * 9:6: Nab 18:2-6 * 9:7: Lep 16:2-34

halö m+dm+döp rö, Ram Raul M+gan Kam+ñ Aij U† Ke Yab+† an+bu aröl rö laga. ⁹ Pen g+im+dal an+bu, God han+ñ n+bi b+ m+ñi m+dpun ñ+n i gas+ n+ñun a göm haga. Pen nan ñ+m+dal u abe, kaj meme kaj sipsip nan gau damöm, pak God n+ñ sabe g+im+dal u abe, nan si nan naj g+lö gac m+dmagö añ kale dañ m+deia u ñ+k g+ yuö, God n+bi b+ as+ñ m+dagöp n+pe m+daiol rö laga. * ¹⁰ An+g g+im+dal u, kale y+har+ñ nan ñ+ñeb, ñ+g ñ+ñeb, ñ+g pakep, nan adö adö gau nöp n+ñöm g+im+dal. Lo manö nöd n+bö an+ñ gau n+ñöm nan k+ñ aij g+im+dal an+bu, y+har+ñ God manö aij g+isön n+bö hagn+g ga manö an+bu abad m+idöl g+, ana rö n+ñöm g+pal rö u g+im+dal.

God n+ñ nan sabe gep b+ hain n+bö u, hagape n+pe u ke dam God n+ñ sabe g+ ña

¹¹ Pen Krajs geia nan aij hadö aua gau, n+pe ke nan aij gau God N+ñ Nan Sabe Gep B+ Kub Yab+† m+idöp. Pen ram n+pe au b+ añ n+bö hon m+idöm han+ñ g+ ñab ram an+bu, n+bi b+ g+ l+lö sel ram nöd n+bö m+dm+döp rö m+dagöp; God m+nöñ naböñ i g+ löm, Krajs wög gab ram u g+ laga. Krajs wög gab ram u ram aij unbö ke. ¹² Krajs kaj meme kaj kau pi paköm, hagape dam God n+ñ sabe g+im+dal rö gaga; hagape n+pe u ke yua u nöp God n+ñ sabe g+ ña. Pen b+ God n+ñ nan sabe gep nöd n+bö gau pör pör nöp hagape hon göm sabe g+ ñ+m+dal rö gaga; han+ñ ud God aip j+m ñ+n+g, hagape n+pe ke mañ añ+ yab+† dam Ram Raul M+gan U† Ke Yab+† lañ ara u me, hon pör pör nöp kam+ñ m+daion rö löp.

¹³ N+bi b+ lo nöd n+bö n+ñöm nan k+ñ aij g+blap rö gagöm as+ñ m+dm+dal n+bi b+ gau aulö, b+ God n+ñ nan sabe gep gau, ñ+n r+mnap kaj meme ap pak hagape u udöm, n+bi b+ an+ñ gau yuö p+smas g+ paköm kam+ñ l+m+döp; ñ+n r+mnap kaj kau n+bar ap pak hagape u udöm,

an+g g+im+dal; ñ+n r+mnap kaj kau neb pi ap mab laulö böñ nöp in b+ r+ka bad r+mnap udöm, ñ+g halö u† ma†+ göm udöm u rö nöp n+bi b+ kal+ñ gau yuö p+smas g+ paköm kam+ñ l+m+döp. * ¹⁴ Hagape y+har+ñ p+smas g+ yuö kam+ñ l+m+döp an+bu n+ñun n+ñbun, Ana pör pör nöp m+idöp u Krajs B+ U† Ke Yab+† u aip m+idöm, han+ñ a göm umö, hagape yua u han+ñ gö, nan si nan naj g+pun gac u m+dmagö añ hon dañ m+idöp u ñ+k g+ yuö, nag+ ub+ñ ap lug paköm umnaböl adö u arö gun, God pör kam+ñ m+idöp u n+ñ nöp wög g+ ñun. *

Krajs hagape n+pe yua rö, han+ñ God aip ud j+m ñöl la

¹⁵ Krajs God manö aij g+isön n+bö dapöm b+ añ n+bö m+idöp u, God n+bi b+ yad udnam a göm hag la gau, kal+ñ nan aij ñ+nabin a ga nan gau udnaböl a göm göp. Krajs uma u me, n+bi b+ Mos+ lo manö ña u r+ñ juöm, nan si nan naj g+pal gau gac an+bu ñ+k g+ yun+m rö löp.

¹⁶⁻¹⁷ N+bi b+ r+mnap manö klö hagöm hagpal, “Yad umnö, nan yad gau hagpin rö n+me l+mim,” a g+lö, manö an+bu n+ñöm, y+har+ñ nöp m+dlö m+dlö, böñ nöp umlö nöp, hagpal rö n+me l+bal. Kale kam+ñ m+dlö n+ñöl g+, nan kale n+me lagpal.

¹⁸ An+ñ u rö, God manö aij nöd n+bö Isrel n+bi b+ kal+ñ haga u, nan ap dap paklö hagape lugö uma me, manö an+bu p+idöñ ga.

¹⁹ God Mos+ n+ñ hagö Mos+ lo manö köp kal+ k+ñ r+ka. God manö an+bu hagö, Mos+ n+ñöm manö an+bu magöñhalö n+bi b+ gau magöñhalö kal+ñ hag ñ+ naböñ juöm, kaj kau pi pak hagape udöm, kaj meme pak hagape udöm, ñ+g r+mnap halö hon göm, nan hisop a gal lö k+id u udöm, sipsip uñ u ud ad+ñ lañ ad+köm, ñ+g hagape an+bu rauöm, lo manö köp an+bu abe, n+bi b+ apöm m+deila gau magöñhalö abe yuö

* 9:9: Hib 10:1-2 * 9:13: Lep 16:15-16; Hib 10:4; Nab 19:9,17-19 * 9:14: 1Pi 1:18-19 * 9:19: Eks 24:6-8

p+smas gi pakö haga, * 20 “Hagape yunö köp abe kalöp abe p+smas gi pakab an+ib i, God manö aij u klö hagöm hagöp u, kale an+ib unbö rö nöp g+mim a ga u, hadö n+ñbun a gem yuabin,” a ga. 21 Pen hagape r+mnap udöm, God sabe gep sel ram u yuö p+smas gi paköm, nan n+hön God n+p nan sabe g+n+g l+la ram an+ibu m+deia gau magöñhalö yuö p+smas gi paköm ga. * 22 Lo manö Mos+is kal+ k+ñ r+ka an+ibu amgö l+ n+ñun n+ñbun, nan n+hön God n+p nan sabe g+n+g l+la ram an+ibu m+deia gau magöñhalö rö, ke u+ aij m+idageia; hagape ud yulö p+smas gi pakö nöp, u+ aij m+dm+idöp. Lo manö Mos+is kal+ k+ñ r+ka an+ibu amgö l+ n+ñun n+ñbun, n+bi b+ nan si nan naj g+lö, nan ap dap paklö hagape lugö me, gac an+ibu ñ+k gi yum+idöp. *

Krais han+p a göm umöm, gac han+p ñ+k gi yuöp

23 Nan an+ib gau, nan ram m+nöñ kumi kabö adö lañ au m+idöp gau ana rö n+ñöm g+pal rö nöp m+dm+idöp. Pen nan ana rö m+dm+idöp gau, sip-sip ap hagape lugö me, gac an+ibu ñ+k gi yua u me, nan yab+ñ u ram m+nöñ kumi kabö adö lañ au m+idöp u, nan y+har+ñ an+ib rö wasö, nan aij ke yab+ñ sabe gi ñeb. * 24 Sel ram nöd n+ibö Isrel n+bi b+ gi löm God n+p sabe gi ñ+m+idal u, nan ram m+nöñ kumi kabö adö lañ au m+idöp gau ana rö n+ñöm g+pal rö nöp m+deia. Pen Krais ram m+gan raul an+ibu rö araga. N+pe ram m+nöñ kumi kabö adö lañ au aramöm, uri han+p b+ añ n+ibö rö m+idöm God m+idöp aip m+idöp. 25 Isrel God n+p nan sabe gep b+ kub yab+ñ gau, m+ a+ñ a+ñ, hagape kale ke wasö, sip-sip nan gau paköm hagape udöm, God n+p sabe gi ñ+n+g, Ram Raul M+gan U+ Ke Yab+ñ raul m+gan u arm+idal. Pen Krais adö an+ibu rö, ñ+n iru nöp n+p ke sabe gi ñ+n+g ram m+nöñ kumi kabö adö lañ au araga.

26 Kale g+m+idal rö, Krais abe unbö rö g+iböp u, God hadame dagol gau m+nöñ naböñ i gi la ñ+n u r+köm, m+id damöm m+dpun ñ+n i, Krais pör pör m+ a+ñ a+ñ han+p a göm, ilön kub udöm umböp. Pen uri ñ+n hain n+ibö m+dpun i, nan si nan naj gac u, n+bi b+ nöd m+dm+idal gau g+la, n+bi b+ uri m+dpun gau g+pun, n+bi b+ hainö m+deinaböl gau g+naböl, nan si nan naj gac u magöñhalö, mañ a+ñ yab+ñ n+bi b+ magöñhalö a göm ram m+nöñ il i apöm uma. *

27 N+bi b+ gau magöñhalö mañ a+ñ yab+ñ umöm, hainö manö kub u n+ñnaböl rö, 28 Krais n+pe mañ a+ñ nöp n+bi b+ nan si nan naj gac kale magöñhalö ñ+k gi yun+g uma. N+pe b+ a+ñ nöp; kale n+bi b+ iru yab+ñ. Krais kauyañ aunab. Pen kauyañ ado gi aunab ñ+n u, n+bi b+ nan si nan naj g+pal gau kal+p kauyañ nan sabe gi ñ+n+am a göm auagnab; n+pe an+g hadö böñ nöp ga. Pen n+bi b+ n+p aij gö n+ñöl gi abad m+dpal gau kal+p böñ nöp udöm nan aij ñ+nabin a ga u ñ+n+g aunab.

10

Sabe gep nöd n+ibö u, nan si nan naj gac u ñ+k gi yuagnab

1 Mos+is lo manö kal+ k+ñ r+ka rö n+ñöm, sipsip nan gau pak sabe g+pal u, y+har+ñ hainö gau g+n+g gab u ana ral n+ñöm g+pal rö g+pal. G+pal an+ibu, m+ a+ñ a+ñ pör g+pal. An+ib u, n+bi b+ God n+p aun+g gaböl gau, nan sabe gep lo gau hain göm, God n+bi b+ as+ñ m+dagöp n+pe m+idöl rö lagöp. 2 Sipsip nan gau pak God n+p sabe gi ñ+lö, God nan si nan naj gac kale u böñ nöp ñ+k gi yuböp u, gas+ iru n+ñöm, kauyañ gun kauyañ gun a göm gagblap; mañ a+ñ ap nöp göm arö g+blap. 3-4 Kaj kau n+bar hagape u abe, kaj meme hagape u abe, nan si nan naj g+pal gac u ñ+k gi yun+m rö lagöp u me, m+ a+ñ a+ñ pör nöp nan gau pak God n+p sabe g+pal u,

* 9:21: Lep 8:15,19 * 9:22: Lep 17:11 * 9:23: Hib 8:5; 10:1 * 9:26: Hib 10:10 * 10:3-4: Hib 9:13

kale n̄ibi b̄i nan si nan naj gac halö midpal u hauł göl rö lagöp. *

⁵ An̄ib u, Krajs m̄inöŋ naböŋ adö iŋ aunig göm, n̄ipe God n̄ip haga, “N̄ibi b̄i kale sipsip nan gau pak nöp sabe ḡipal u nöp aij gagöp.

N̄ibi b̄i nan nöp ñeb ap dam nöp ñ̄ibal u nöp aij gagöp.

Pen ne ȳip b̄i hañ roman̄ ap ḡi l̄iban. *

⁶ Pen kaj kau kaj sipsip nan an̄ib gau halö laulö

böŋ nöp in b̄ic r̄iköp u abe, n̄ibi b̄i nan si nan naj ḡipal gac u gasi n̄iŋöm

sipsip nan gau pak sabe ḡipal u abe,

u rö nöp ne n̄iŋö aij gagöp.

⁷ Pen manö r̄imnap halö hagem hagnö,

‘God, yad midpin.

Hadame nöp köp u kal̄i kliñ r̄iköm hagla rö u,

yad aubin u, gasi ne nöp n̄iŋmön hagnabön rö ḡinabin,’ ” a ga.

⁸ Krajs manö an̄ib m̄ihau haga. Manö ap u God n̄ip hagöm haga,

“N̄ibi b̄i kale sipsip nan gau pak nöp sabe ḡipal u ne n̄iŋö aij gagöp; n̄ibi b̄i nan ñeb ap dam nöp ñ̄ibal u

abe ne n̄iŋö aij gagöp; kaj kau kaj sipsip nan an̄ib gau halö laulö böŋ

nöp in hab̄ik lugöp u abe ne n̄iŋö aij gagöp; n̄ibi b̄i nan si nan naj

ḡipal gac u gasi n̄iŋöm sipsip nan gau pak sabe ḡipal u, u rö nöp ne

n̄iŋö aij gagöp,” a ga. Mos̄is lo manö kal̄i kliñ r̄ikö midöp rö nöp sabe ḡi

ñ̄im̄idal u pen Krajs n̄iŋöm, “God n̄ip aij gagöp,” a ga. ⁹ Pen Krajs manö

ap God n̄ip hagöm haga, “God, yad midpin. Yad aubin u, gasi ne nöp

n̄iŋmön hagnabön rö ḡinabin,” a ga. An̄ib u, n̄ibi b̄i nan pak God n̄ip sabe

ḡi ñ̄i m̄ideila manö nöd n̄ibö u, God n̄ipe wasö göm, manö aij hain n̄ibö

u gö p̄idöŋ gö ara. ¹⁰ An̄ib u, Jisas Krajs Nap manö u n̄iŋöm, nan si nan

naj ḡipun gac u ħ̄ik ḡi yunig, mañ añ̄i yab̄ił hañ roman̄ n̄ipe ke böŋ

nöp sabe ḡi ñ̄a u me, hon n̄ibi b̄i magöŋhalö nan si nan naj gac u ħ̄ik ḡi ke gau yuö n̄ibi b̄i uł n̄ipe midpun. *

¹¹ B̄i God n̄ip nan sabe gep gau ñ̄in añ̄i añ̄i wög kale ḡipal. Ñ̄in añ̄i añ̄i kale pör pör nan gau pak God n̄ip sabe ḡipal. Pen anig ḡilö, n̄ibi b̄i nan si nan naj ḡipal gac u ħ̄ik ḡi yunim rö lagöp. *

¹² Pen Krajs n̄ibi b̄i nan si nan naj gac u ħ̄ik ḡi yunam a göm n̄ip ke mañ añ̄i ap nöp sabe ḡi ñ̄öm, wög an̄ibu ḡi uđpin a göm, am God ñ̄imagö yijig adö böŋ lau as̄ika. ¹³ Krajs God ñ̄imagö yijig adö böŋ lau as̄ik midö n̄iŋöl ḡi, God n̄ipe Krajs n̄ip kauł mauł midpal gau ma ara n̄ipe mo gau linab. *

¹⁴ Krajs n̄ipe mañ añ̄i nöp uma u, n̄ibi b̄i nan si nan naj gac kale ħ̄ik ḡi yuöp gau, kale n̄ibi b̄i uł n̄ipe hadö midpal. Pen kale n̄ibi b̄i uł n̄ipe pör nöp mideinaböl. ¹⁵ Ana Uł u rö nöp

han̄ip manö an̄ibu rö hag ñ̄öb. N̄ipe manö hagep b̄i n̄ipe ap n̄ip gasi ñ̄ö, God Manö u ad̄iŋ ap kal̄i kliñ r̄iköm haga,

¹⁶ “Yad B̄i Kub hagabin, hainö yad manö hain n̄ibö kal̄ip

hagem manö hag adö añ̄i lem, lo yad u gasi midmagö an̄ kale dan̄ li

ñ̄inö, n̄iŋ aij göm gasi n̄iŋöl ḡi m̄ideinaböl,” a ga. *

¹⁷ Pen manö ap haga, “Nan si nan naj ḡipal u n̄iŋem arö gem,

hainö gasi n̄iŋöl ḡi midageinabin,” a ga. *

¹⁸ An̄ib u hon n̄iŋbun, God n̄ipe n̄ibi b̄i magöŋhalö nan si nan naj ḡipal gac u hadö n̄iŋöm arö göp rö, God

n̄ip nan sabe gep b̄i gau wög ap midagöp yab̄ił.

God midöp söl auun

¹⁹⁻²⁰ Añ̄i mam b̄i. Jisas hañ roman̄ n̄ipe ke hagape n̄ipe ke nöp sabe ḡi

¹⁹⁻²⁰ Añ̄i mam b̄i. Jisas hañ roman̄ n̄ipe ke hagape n̄ipe ke nöp sabe ḡi

¹⁹⁻²⁰ Añ̄i mam b̄i. Jisas hañ roman̄ n̄ipe ke hagape n̄ipe ke nöp sabe ḡi

¹⁹⁻²⁰ Añ̄i mam b̄i. Jisas hañ roman̄ n̄ipe ke hagape n̄ipe ke nöp sabe ḡi

¹⁹⁻²⁰ Añ̄i mam b̄i. Jisas hañ roman̄ n̄ipe ke hagape n̄ipe ke nöp sabe ḡi

¹⁹⁻²⁰ Añ̄i mam b̄i. Jisas hañ roman̄ n̄ipe ke hagape n̄ipe ke nöp sabe ḡi

¹⁹⁻²⁰ Añ̄i mam b̄i. Jisas hañ roman̄ n̄ipe ke hagape n̄ipe ke nöp sabe ḡi

¹⁹⁻²⁰ Añ̄i mam b̄i. Jisas hañ roman̄ n̄ipe ke hagape n̄ipe ke nöp sabe ḡi

¹⁹⁻²⁰ Añ̄i mam b̄i. Jisas hañ roman̄ n̄ipe ke hagape n̄ipe ke nöp sabe ḡi

¹⁹⁻²⁰ Añ̄i mam b̄i. Jisas hañ roman̄ n̄ipe ke hagape n̄ipe ke nöp sabe ḡi

¹⁹⁻²⁰ Añ̄i mam b̄i. Jisas hañ roman̄ n̄ipe ke hagape n̄ipe ke nöp sabe ḡi

* 10:5: Sam 40:6-8 * 10:10: Hib 9:12 * 10:11: Eks 29:38 * 10:13: Sam 110:1 * 10:16: Jer 31:33; Hib 8:10 * 10:17: Jer 31:34

ñöm ilön udöm uma u me, walij kub Ram Raul Migan U† Ke Yabit p† gila u pak gi dö gö, adan gisön n†bö adan kam†n arep ap hon böñ nöp hi†ka. *

²¹ Krais nipe hon God il nipe midpun gau, bi ram nap n†bö rö midöm, God Nip Nan Sabe Gep Bi Kub Yabit hon u midöp. ²² An†b u me, Krais nan si nan naj g†pun gac u hadö †k gi yuö, gas† magö hon mid aij göp n†ñöm hon ñ†g pak aij g†pun rö u† nöp midun, God manö aij u n†n ud p†döñ gun, gas† a†† nöp n†ñun, God midöp au söl arun. *

²³ God pör nöp hagöp rö nöp g†nab u me, God han†p dam ram minöñ kumi kabö adö lañ au ud arnab a göp manö n†ñö an†bu n†n ud p†döñ gun gas† halö abad midaiun. God hainö an†g g†nab manö u n†bi bi gau hag ñ†bun rö, hon ke gas† a†† an†bu nöp n†n ud p†döñ göl gi midaiun. ²⁴ Pen a† mam bi r†mnap kal†p midmagö lun gi aij g†no, kale pen n†bi bi r†mnap kal†p midmagö löm gi aij g†lö, a† mam gau pen pen ud aij gun, gi ñun, pen pen midmagö lun, gi aij gun. Gas† u nöp n†ñöl gi midaiun. ²⁵ N†bi bi r†mnap God Manö n†ñun a göm apöm magum g†midal u pen hainö arö g†pal rö, gagun. Bi Kub ado gi apöm manö kub hagnab ñ†n u söl midöp a gun, ap magum gun, manö aij n†ñbun u, pen pen hag ñöl gun, j†m ñöl midaiun. *

Krais nip arö g†nabun u, böñ nöp ap lug pakun rö löp

²⁶ Krais manö aij manö yuö u haglö n†n aij gun, pen ado gi nan si nan naj adö u kauyan göl gi midnabun u, nan ap God nip sabe gi ñ†no gac hon u †k gi yun†m rö lagöp. * ²⁷ Adö an†bu, adan hon ap midageinab. God nip p†ñ†n gun, manö kub u abe, mab m†††n kub God kolmat nipe gau kal†p in hij gi lug†g gab u abe abad mideinabun. * ²⁸ Mos†s lo manö kal†

k†††n r†ka u, n†bi bi n†ñlö, nan y†har†n rö lö, r†b r†keila u, n†bi bi m†hau aka m†hau n†gan amgö n†ñlö, manö kub g†midal ñ†n u, kal†p mög n†ñ†m rö lagö, bi manö ud as†kep gau manö an†bu n†n aij göm haglö böñ nöp al pak l†midal. * ²⁹ An†b u, n†bi bi God ñ† nipe u nöp a†eb a†eb ñ†naböl u, God n†bi bi manö kub hagnab ñ†n u kal†p manö kub hagöm, kal†p pen ilön naj ñ†n†g gab. God ñ† nipe nip a†eb a†eb ñ†naböl an†bu, Krais hagape nipe ke han†p God aip ud j†m ñöl l†nam a göm yua u, kal†p nan y†har†n rö lö, an†g g†naböl. Pen God Ana kal†p mög n†ñöb u, nip u rö nöp a†eb a†eb ñ†naböl. * ³⁰ Hon n†ñbun God Bi Kub nipe haga, “N†bi bi nan si nan naj g†pal gau, yad a†† kal†p pen gi naj g†nabin,” a ga. Pen manö ap haga, “Bi Kub nipe ke n†bi bi nipe gau kal†p manö kub hagnab,” a ga. * ³¹ Pen God Bi Kub pör pör midöp u, n†bi bi gau kal†p manö kub hagnab u n†ñlö an†n†n gö p†ñ†n g†naböl.

God Manö hagöp rö nöp g†no ar†m

³² Pen nöd g†midim u hau† gagmim. Krais mailö aij kalöp pak ñö manö aij nipe u n†n udpe, n†bi bi r†mnap kalöp marö kub ñ†la u pen nip arö gagpe. ³³ ñ†n r†mnap kalöp manö naj hagöm, gi naj g†midal u pen gas† an†bu n†ñagmim, Krais n†bi bi m†gan r†mnap kal†p gi naj geila an†b gau adö arm†dim. ³⁴ N†bi bi Krais manö aij u n†n udlö, nagi l†la gau, mög n†ñ†midim. Bi kub ram minöñ kale abadpal gau apöm nan kale magöñhalö ud gau n†bö gau n†bö p††† gi ud arlö, gas† iru n†ñagmim, aij gö n†ñöl gi, kale nan p††† gi ud aragep, nan aij yabit pör pör nöp midnab u gas† n†ñöl gi nöp mid†midim. * ³⁵ An†b u, hain hain gagmim; k†ö g†mim gas† halö mideinabim u, God kalöp pen nan

* **10:19-20:** Mad 27:51; Hib 4:16 * **10:22:** Lep 8:30; Esi 36:25; Ep 5:26 * **10:25:** Hib 3:13
 * **10:26:** Hib 6:4-8 * **10:27:** Ais 26:11 * **10:28:** Dud 17:6; 19:15 * **10:29:** Eks 24:8
 * **10:30:** Dud 32:25-36 * **10:34:** Mad 6:20; 19:29

aij yabił ñ+nab. ³⁶ Krais manö aij n+ñj udpim u arö gagmim. God Manö hagöp rö nöp gi+pe arö me, God Manö hagöp rö nöp kalöp nan aij an+bu ñ+nab. ³⁷ God Manö u n+ñjun n+ñbun, manö ap kalı kłiñ r+köm hagla, “Magö ulep nöp ap m+idöp

Bı aun+g gab u aunab. *

³⁸ Pen n+bi bı kam+ñj aij yad gau, y+ip n+ñj udöm kam+ñj m+ideinaböl. Pen n+bi bı r+imnap y+ip arö g+inaböl u, y+ip aij gagnab,” a g+ila.

³⁹ Pen hon n+bi bı God n+ip arö göm ap lug paknaböl r+imnap m+idagpun; n+bi bı n+ip n+ñj udöm, pör pör nöp kam+ñj m+ideinaböl gau m+idpun.

11

N+ñj udep magö u

¹ N+bi bı God Manö hagöp u manö n+ñjögö a göm, God n+ip n+ñj udpal gau, God Manö hainö kalöp gi aij g+inabin a göp u, kale gası m+ihöp wasö, God Manö hagöp rö nöp n+ñj ud p+idöñ g+ipal. N+bi bı God Manö hagöp u manö n+ñjögö a göm, God n+ip n+ñj udpal gau, God Manö nan an+ıb gau an+g göl an+g göl m+idöp a göp u, kale nan an+ıb gau amgö n+ñjagpal u pen kale gası m+ihöp wasö, God Manö hagöp rö nöp n+ñj ud p+idöñ g+ipal. *

² N+bi bı r+imnap hadame nöp gau, m+ñi nöp kalı kłiñ r+kaj+n rö g+ila rö, God n+ip aij ga.

³ God n+ip n+ñj udun, God Manö hagöp u manö n+ñjögö a g+ipun u me, nan kumi kabö adö lañ abe, nan m+inöñ naböñ ił i abe, God nan ap udöm gi laga, God manö u nöp hagö la u, n+ñbun. *

Ebol, Inok, Noa God n+ip n+ñj udla

⁴ Hadame nöp bı ne Ebol God n+ip n+ñj udöm, God manö hagöp u manö n+ñjögö a ga u me, nan dapöm God n+ip pak sabe gi ñö, God n+ñjögö aij ga. Pen n+imam Ken nan dapöm sabe gi ña u, God n+ñjögö aij ga.

Ebol n+ipe God n+ip n+ñj udöm, God manö hagöp u manö n+ñjögö a ga u me, God n+ip pen bı kam+ñj aij yad a göm, nan sabe gi ña u n+ñjögö, y+ip aij göp a ga. Ebol umöm arö, m+ñi aip m+idagpun u pen, n+ipe God n+ip n+ñj uda aiud an+bu, han+ip n+bi bı r+imnap gası ñöl gi nöp m+idöp. *

⁵ Pen Inok n+ipe u rö nöp God n+ip n+ñj udöm, God manö hagöp u manö n+ñjögö a göm, God n+ip n+ñj ud m+id damöm umaga. God n+ip n+ñj udöm, God manö hagöp u manö n+ñjögö a ga u me, God n+ip pen bı kam+ñj aij yad a göm, kam+ñj nöp ud ara. N+bi bı n+ip ulhai ulhai n+ñj wasö g+ila; God n+ipe ke n+ip dam ram m+inöñ kumi kabö adö lañ au ud ara.

* ⁶ N+bi bı God n+ip n+ñj udöm, God Manö hagöp u manö n+ñjögö a g+inaböl gau nöp, God n+ñjögö aij g+inab. N+ñhön g+in+g: n+ipe kam+ñj m+idöp rö, n+ip sabe g+ino, han+ip manö hagöp rö g+inab a g+ipal n+bi bı gau nöp ud aij g+inab.

⁷ Pen Noa n+ipe u rö nöp God n+ip n+ñj udöm, God manö hagöp u manö n+ñjögö a göm, God hagöp rö nöp g+inab a göm, haga rö nöp ga. God Noa n+ip möñ kub paknab a gö, Noa amgö n+ñjaga u pen God n+ip n+ñj uda rö, manö n+ñjögö a göm, ñ+g mag+ıb kub u gi la. Ñ+g mag+ıb kub an+bu gi löm, n+bi n+ipe ñ+ı pai n+ipe gau magöñhalö raul m+igan an+bu arlö, möñ kub yabił u ala pen kam+ñj m+ideila. Pen God möñ kub paknab a gö, amgö n+ñjaga ñ+n u, God manö hagöp u manö n+ñjögö a göm gö arö ñ+g mag+ıb gi la u me, God n+ip bı kam+ñj aij yad a ga. N+ipe kam+ñj arö n+ñjöl gi, n+bi bı manö n+ipe r+ıb jula gau n+bi bı nan si nan naij nöp göl gi m+ideila u waiö m+idöp. *

⁸ Bac iłañ Ebrahim u rö nöp God n+ip n+ñj udöm, God manö hagöp u manö n+ñjögö a göm, haga rö nöp ga. Nap ram m+inöñ u m+idö n+ñjöl

* 10:37: Hab 2:3-4 * 11:1: 2Ko 5:7 * 11:3: Jen 1:1; Sam 33:6; Jon 1:3 * 11:4: Jen 4:3-10

* 11:5: Jen 5:21-24 * 11:7: Jen 6:13-22; 7:1

gî God haga, “Ñî pai ne yag daun-abön yag daulö arnab gau, kalöp ram mînönj kub ap böñ nöp hagnabin u me, ammön anîb gau mîdaimön,” a ga. God anîg hagö, Ebrahim ram mînönj anîbu mîdöp gau a göm nîñaga; God yîp abad mîdeinab a göm, hañwatö ara. * 9 Pen God ram mînönj nîp hag la am mîdeia ram mînönj anîbu ram mînönj nîpe wasö, nîbi bî rîmnap ram mînönj kale. Nîpe bî mîlö gau nîbö rö mîdeia. Nîpe anîg göl mîdöm, sel ram nöp göm han ajöm, ñî nîpe Aisak nîp yag daua. Yag dauö kub göm, nap ga rö nöp sel ram nöp han ajeia. Aisak ñî nîpe Jekop nîp yag dauö kub göm, u rö nöp sel ram nöp han ajeia. Pen God ram mînönj nîp hag löm Ebrahim nîp haga u, ñî nîpe Aisak Jekop kalîp u rö nöp hag la. * 10 Pen Ebrahim God ram mînönj klö aij pör mîdeinab a göm gî la u, am mîdeinabin a gî gasî nîñöl gî mîdeia.

11 Ebrahim bî mîlep löm, nîbin Sara nîbi wasöke mîlep yabîl löm, mîdailö. Pen Ebrahim God nîp nîñ udöm, God manö hagöp u manö nîñö hagöp a göm, hagöp rö nöp halîp gî nab a göm, ñî Aisak nîp yag daulö. * 12 Ebrahim bî hadö umöb rö mîdeia u pen ñî nîpe anîbu rîkö, rîk dam dapîl gîlö, hon nîbi bî iru nîbanö yabîl, gapî kumi kabö lañ au iru nîbanö yabîl mîdöp rö, kabö kulup airan ñîg goñ au iru nîbanö yabîl mîdöp rö, wö ral nîñagpal rö u, mîdpun. *

13 Bî hadame nöp hagabin anîb gau, God nîp nîñ udöm, God manö hagöp u manö nîñö hagöp a göm, hagöp rö nöp hanîp gî nab a göm, umla. God kalîp nîhön nîhön hagö, hagöp rö nöp hanîp gî nab a göm, nîp nîñ ud mîdeila u pen God haga anîbu gö nîñöm umagla. God kalîp nîhön nîhön haga u, amgö nîñagöm, mîlö gau nîbö rö gasî kale nöp nîñöm,

hainö God nan aij hanîp ñî nab a ga u hanîp ñî nab, a göm, aij gö nîñöl gî mîdöm umla. Mînönj nabönj adö ît i mîdöm hagnîdal, “Hon nîbi bî ke gau nîbö yîharîñ apun mînönj nabönj adö ît i mîdpun,” a gî mîdal. * 14 Nîbi bî manö anîbu rö hagnal gau, ram mînönj hon yîñg göl ap mîdöp u a gî gasî u nîñöm, anîg hagnal. 15 Ram mînönj kale arö göm aula u gasî arö, ado gî arblap pen ado gî aragla. 16 Pen gasî kub kale ara God ram mînönj aij kumi kabö adö lañ au. God nîpe pen kalîp ram mînönj ap gî lî aij ga u me, kale God nîp God hon a gî pal u, nîpe nîñö nable gagöp.

17-19 Pen God, Ebrahim hagnabin rö gî nab aka göm, nîp haga, “Ñî ne Aisak, ‘Rîkö rîklö rîk dam dapîl gîlö iru mîdeinaböl,’ a gînö ñî u nöp, nîp dam al pak lîmön, yîp sabe gî ñîmön,” a ga. Hagö, Ebrahim God nîp nîñ udöm, God manö hagöp u manö nîñö hagöp a göm, yîp hagöp rö nöp gî nab a göm haga, “Ñî yad anîbu rîkö rîklö rîk dam dapîl gîlö iru mîdeinaböl a ga manö u arö gagnab; ñî yad añî yabîl u al pak lînö, nîpe gö kauyañ uraknab,” a göm, ñî nîpe Aisak nîp dam bîd adö u nagî adîk löm, ru udöm bîg lîñîg gö, God haga, anîg gagmön a ga. Anîb u, ñî nîpe Aisak nîp hadö böñ nöp uma rö la u pen nîp kamîñ udöm dam ado gî ara. *

20 Aisak pen kub göm ñî mîhau yag daua. Ñî ap hib nîpe u Jekop; ñî ap hib nîpe u Iso. Pen nap Aisak u rö nöp God nîp nîñ udöm, God manö hagöp u manö nîñö hagöp a göm, bî mîlep yabîl löm, God hagöp rö nöp gî nab a göm, ñî nîpe mîhau kalîp nan aij hainö gî nab manö u rîmnap nöd hag ña. Umö, hainö haga rö nöp ga. *

21 Pen ñî nîpe Jekop u rö nöp God nîp nîñ udöm, God manö hagöp u manö nîñö hagöp a göm, hagöp rö

* 11:8: Jen 12:1-5 * 11:9: Jen 35:12 * 11:11: Jen 18:11-14; 21:2; Ro 4:19 * 11:12: Jen 15:5; 22:17 * 11:13: Jen 23:4; 1Kr 29:15; Sam 39:12; 1Pi 2:11 * 11:17-19: Jen 21:12; 22:1-14; Ro 4:17 * 11:20: Jen 27:27-29,39-40

nöp gɨnab a göm, bɨ mɨlep yabɨl löm söl umnɨg ga ñɨn u, ilönj adɨn ud ajep nɨpe u udöm, God hib nɨpe hagö adö arö nɨñöl gɨ, ñɨ nɨpe Josep ñɨ rɨka mɨhau u kalɨp hagöm, God kalɨp mɨhau ud aij göm abad mɨd aij gɨnim, a ga. *

²² Pen ñɨ nɨpe Josep u rö nöp God nɨp nɨn udöm, God manö hagöp u manö nɨñö hagöp a göm, hagöp rö nöp gɨnab a göm, bɨ mɨlep yabɨl löm söl umnɨg ga ñɨn u, Isrel nɨbi bɨ nɨpe gau kalɨp haga, “Hainö ram mɨnönj Ijip i arö gɨmim, ado gɨ ram mɨnönj Kenan arnabim. Ñɨn anɨbu, le yad gau halö dammim anɨg anɨg gɨmim,” a ga. Hagöm umö, hainö kalɨp haga rö nöp gɨla. *

Mosis nɨp yag dapil pi gɨlö

²³ Mosis nɨme nap ber u rö nöp God nɨp nɨn udmil, God manö hagöp u manö nɨñö hagöp a gɨmil, hagöp rö nöp gɨnab a gɨmil, ñɨ Mosis nɨp yag daumil, kɨñ aij mɨdeia u nɨñmil, rakɨn mɨhau nɨgan pi gɨlö mɨdeia. Ijip Kinj Pero nɨp pɨñɨn gaglö. *

²⁴ Mosis kub göm, nɨpe u rö nöp God nɨp nɨn udöm, God manö hagöp u manö nɨñö hagöp a göm, hagöp rö nöp gɨnab a göm haga, “Yɨp Pero pai nɨpe ñɨ nɨpe hagagöl. ²⁵⁻²⁶ Mɨnönj nabönj adö ɨ i nan si nan najj göl gɨ mɨdnö, yɨp aij gagnab; pör pör mɨdeinam a gem, Mesaia nɨp nɨn udnö, yɨp hag junaböl u aij; pen Ijip nɨbi bɨ arep aup nan aij aij kale gau yɨp aij gagöp a ga. Yad nɨbi bɨ God lau adö mɨdlö, kalɨp gɨ najj gɨpal gau aip magum gem mɨdeinam,” a ga.

²⁷ Pen Mosis nɨpe God amgö nɨnagap u nɨp nɨn udöm, waiö nɨñnɨm rö lö, Kinj Pero nɨp mulu kal nɨnɨ u pɨñɨn gaga. God nɨp nɨn udöm, God manö hagöp u manö nɨñö hagöp a göm, hagöp rö nöp yɨp abad mɨdeinab a göm, God haga rö nöp göm, Isrel nɨbi bɨ kalɨp ut gɨ Ijip

arö göm aua. ²⁸ Pen Mosis nɨpe God nɨp nɨn udöm, God manö hagöp u manö nɨñö hagöp a göm, hagöp rö nöp hanɨp gɨnab a göm, hagö, Isrel nɨbi bɨ Pasopa sipsip pi gau paköm, hagape udöm ajönj ɨ böñ böñ yulö pɨsmas gɨ pakö, nabönj adö lanj abe yulö pɨsmas gɨ pakö, ejol apöm Ijip nɨbi bɨ ñɨ nöd yag dauila gau magönjhalö al pak löl gɨ, Isrel nɨbi bɨ ram kale u amöm ñɨ nöd kale gau al pak laga. *

²⁹ Isrel nɨbi bɨ God nɨp nɨn udöm, God manö hagöp u manö nɨñö hagöp a göm, hagöp rö nöp hanɨp gɨnab a gɨlö, Ijip kai kalɨp rɨdik gɨlö, amöm ñɨg solwara Hagape u rɨknɨg gɨlö nɨñöl gɨ, God gö ñɨg anɨbu ɨñ gɨ böñ böñ arö, mɨnönj mɨlep adö u rö amöm, böñ lödanj arla. Pen Ijip kai kalɨp yu gɨ dam anj anɨbu aueila, ñɨg apöm kalɨp paɨu gö magönjhalö ñɨg ñɨñöm um hakla me. *

³⁰ Pen hainö Isrel nɨbi bɨ God nɨp nɨn udöm, God manö hagöp u manö nɨñö hagöp a göm, hagöp rö nöp gɨnab a göm, amöm daun kub Jeriko kabö waryö klö u ñɨn unbö mudun u gɨgabö gɨlö gɨlö, kabö waryö u böñ nöp lug paka. *

³¹ Bɨ si udep nɨbi Rehap u, God nɨp nɨn udöm, God manö hagöp u manö nɨñö hagöp a göm, nɨbi bɨ nɨpe God manö nɨpe arö gɨla gau aip umaga. Nɨñön gɨnɨg: bɨ Isrel mɨhau daun kub Jeriko arlö, kalɨp mɨhönj al pak ɨnɨg gɨlö, God Rehap hagö, ram mɨnönj hon nɨn ɨnɨg aubil a göm, ud amdam gö, kamɨn mɨdmil ado gɨ arlö. *

³² Pen nɨbi bɨ God nɨp nɨn udöm, God manö hagöp u manö nɨñö hagöp a gɨlö, kalɨp ke yabɨl ga aiud gau aige göl gem mɨlöbö hagnam. Bɨ ne Gidion, Barak, Samson, Jepda, Depid, Samyuel bɨ gau abe, bɨ God manö hagep gau abe gɨla gɨla rö hagnö,

* **11:21:** Jen 47:31–48:20 * **11:22:** Jen 50:24–25; Eks 13:19 * **11:23:** Eks 1:22; 2:2 * **11:28:** Eks 12:21–30 * **11:29:** Eks 14:21–31 * **11:30:** Jos 6:12–21 * **11:31:** Jos 2:1–21; 6:21–25; Jem 2:25 * **11:32:** Jaj 6:11–8:32; 4:6–5:31; 13:2–16:31; 11:1–12:7; 1Sa 16:1–1Ki 2:11; 1Sa 1:1–25:1

manö m̄lō kub arnab. * 33 N̄ibi b̄i an̄ib gau God n̄ip n̄iṅ udōm, God manö hagöp u manö n̄iṅō hagöp a gōm, r̄imnap n̄ibi b̄i ram m̄inōṅ ke r̄imnap kal̄ip yu ḡi yula. Kale ḡi aij ḡila rō, God ḡinabin a ga rō nöp kal̄ip ga. R̄imnap kal̄ip kain hapeb laiōn m̄ideila aṅ u ud yula, God kal̄ip abad m̄idō hauagla. * 34 Pen r̄imnap mab kub ineia aṅ u ud yula inaga. R̄imnap ru m̄lō k̄id udōm kal̄ip b̄in̄ig lun a ḡila u pen p̄iñiṅ ḡi arla. N̄ibi b̄i r̄imnap n̄ibi b̄i hain u pen God kal̄ip abad m̄ideia kal̄i k̄tō yab̄i m̄ideila. Pen pen göl ḡi, amōm ami b̄i ram m̄inōṅ ke n̄ibō gau kal̄ip yu ḡi yula. * 35 N̄ibi r̄imnap nugmul b̄i ñ̄i pai kale gau umeila, God n̄ip n̄iṅ udōm sabe ḡilō, n̄ipe gö kauyaṅ urakla.

N̄ibi b̄i r̄imnap God n̄ip n̄iṅ udeila rō, kal̄ip ilōn ñ̄ila. God n̄ip arō ḡi blap, kal̄ip hub̄ik yulō kam̄iṅ arblap u pen, umno God han̄ip gö urakun ram m̄inōṅ aij n̄ipe au pör pör m̄id aij gun a gōm, God n̄ip c̄ig göl ḡi nöp m̄idōm n̄ip arō gaglō, kal̄ip rap̄in ḡi naj gōm ilōn mab ñ̄ilō ñ̄ilō umla. * 36 R̄imnap kal̄ip hag juōm, ilōṅ ud rap̄in pakla. R̄imnap ad̄ikōm naḡi yula. * 37 R̄imnap kabō ju pak l̄ilō umla. R̄imnap kal̄ip so udōm r̄ib ḡi dō ḡi ad̄iṅ ad̄iṅ l̄ila. R̄imnap ru m̄lō k̄id udōm, kal̄ip bōṅ nöp b̄in̄ig l̄ila. R̄imnap kal̄ip pör nöp ḡi naj gōm, yuk ḡilō ḡilō uṯham yab̄i m̄idōm, n̄ibi b̄i mōg gep rō m̄idōm, kaj meme sipsip hañ udōm waṯiṅ rō ȳimōm ḡi ajm̄idal. * 38 Pen n̄ibi b̄i gau n̄ibi b̄i aij yab̄i; n̄ibi b̄i naj gau aṅ kale au m̄idagaiblap. Hon aip m̄idep rō lagöp a gōm, kal̄ip ḡi naj ḡilō ḡilō, p̄iñ̄ig ḡi am ram m̄inōṅ kabō nöp m̄idöp aṅ gau m̄idōm, kabō m̄igan m̄inōṅ m̄igan gau han ajm̄idal.

39 N̄ibi b̄i hagabin an̄ib gau, God n̄ip n̄iṅ udōm, God manö hagöp u manö n̄iṅō hagöp a gōm, hagöp

rō nöp ḡinab a ḡilō, God kal̄ip magōṅhalō, ḡi aij yab̄i ḡimim n̄ibi b̄i kam̄iṅ aij yad m̄idpim, a ga. Pen God kal̄ip nan aij ñ̄inabin a ga u, nan aij u ñ̄in an̄ibu udagla. 40 N̄ihōn ḡin̄ig: God han̄ip nan aij yab̄i ñ̄in̄ig gabin a gōm gas̄i n̄iṅa rō, ñ̄in hain añ̄i an̄ibu nöp, kale n̄ibi b̄i gau abe, hon n̄ibi b̄i abe han̄ip magōṅhalō udō, seg am j̄im ñ̄il n̄ibi b̄i uṯ n̄ipe m̄ideinabun.

12

1 Pen n̄ibi b̄i iru nöp hagaj̄in an̄ib gau han̄ip b̄ig ḡigabō göl ḡi m̄idpal rō, nan gas̄i kub n̄iṅbun gau arō gun, nan si nan naj han̄ip ȳiṅid c̄ig ḡin̄im rō lōp u arō gun, k̄tō gun adan han̄ip hag la u ḡi dō ḡi arun. * 2 Jisas haga rō, hon God n̄ip n̄iṅ udun, God manö hagöp u manö n̄iṅō hagöp a gun, hainō God manö hagöp u magōṅhalō waiō nöp n̄iṅ aij ḡinabun. Jisas n̄ip mab kros ba laṅ al pak l̄in̄ig ḡilō, ȳip b̄i naj rō al pak l̄ilō nable udnabin a gōm hagaga. Hainō ram m̄inōṅ kumi kabō adō lagod au m̄iñ̄ m̄iñ̄ yab̄i ḡinabin a gōm, han̄ip n̄ibi b̄i a gōm umōm, urak am God ñ̄imago ȳiṅ adō bōṅ lau as̄ika. An̄ib u, pör pör nöp Jisas n̄ip nöp gas̄i n̄iṅōl ḡi m̄idaiun.

3 N̄ibi b̄i iru nöp Jisas n̄ip mulu kal̄i n̄iṅōm ḡi naj gōm ḡilō arō, n̄ipe p̄iñ̄iṅ gaga u n̄iṅmim. Jisas ga adō an̄ibu n̄iṅmim, an̄ig unbō rō nöp ḡimim, gas̄i halō m̄idmim, God hagöp rō nöp göl ḡi m̄idaimim. 4 Jisas n̄ipe Seden aip pen pen ga u, b̄i gau n̄ip mab ba laṅ al pak l̄ilō uma. Kale pen, Seden kalöp nan si nan naj ḡin̄ig ṯip gö, an̄ig gagun a ḡimim, n̄ip aip pen pen ḡipim u, kalöp al pak lagpal. 5 God kalöp ñ̄i pai yad a gōm manö aij hagō God Manö u kal̄i k̄iñ̄ r̄ikla u hauṯ ḡipim akaṅ N̄ipe haga, “Ñ̄i pai yad gai i!

B̄i Kub u kalöp r̄im̄id ukn̄ig marō ñ̄inab u, gas̄i kub n̄iṅagmim.

* 11:33: Dan 6:1-2 * 11:34: Dan 3:23-27 * 11:35: 1Ki 17:17-24; 2Ki 4:25-37 * 11:36: 1Ki 22:26-27; 2Kr 18:25-26; Jer 20:2; 37:15; 38:6 * 11:37: 2Kr 24:21 * 12:1: 1Ko 9:24-25

Bi Kub kalöp hag ginab u,
hanip böñ nöp arö göp a gimim,
gasi iru niñagmim.

⁶ Bi Kub niñi bi midmagö löp gau
kalip rimid uknab.

Ñi pai nipe gau me, kalip
magöñhalö marö ñinab,” a ga.
*

⁷ Anib u, uþham mideinabim u,
gasi iru niñagmim; God hanip rimid
ukab a gimim gasi halö midaimim.
Kale niñbim, nap bi gau ñi pai kale
gau magöñhalö rimid ukpal. * ⁸ God
nipe ñi pai nipe magöñhalö rimid
uknab. God kalöp rimid ukagnab u,
kale ñi pai nipe wasö, ñi pai nap
halö midagpim u me, kalöp rimid
ukagnab. ⁹ Bapi hon minöñ naböñ
adö if i gau, hanip rimid uklö, aij
ukpal u a gun niñbun. Anib u rö,
Bapi hon kumi kabö adö lañ midöp u
hanip rimid ukö, aij yabif anig göp a
gun niñjun kamij midaiun.

¹⁰ Bapi hon minöñ naböñ adö if
i rimid ukpal gau, ñi pai midaino
pro magö u nöp, gasi kale ke niñöm
hanip rimid ukpal. Pen God hanip
a göm, uþ midpin rö nöp mideilan
a göm, hanip rimid uköp. ¹¹ God
hanip rimid uköp magö u aij gagöp
u pen rimid ukö, nagif aij adö anibu
niñjun, agamij midun gif aij göl gif nöp
mideinabun. *

*God nan nipe gau nöp gasi niñöl gif
midaimim*

¹² Anib u me, ñin ma kala gö auöp
u, yþharij göp a gimim, urak amil
apil gipe klö ginim. * ¹³ Adan yijig
göl aij aij adö u arbe, rimnap ma
pig juainim, klö gimim ammim gipe
gipe, kamij linab. *

¹⁴ Niñi bi gau aip magöñhalö jim
ñöl midaiun a gimim midaimim u
pen God niñi bi uþ nipe midaimim.
God niñi bi uþ nipe gau nöp Bi Kub u
nip niñnaböl.

¹⁵ Kale niñ aij gimim, God hanip
mög niñöm ud aij göp u arö gagmim.
Niñ aij gimim, an kale gau niñi ap bi
ap gasi naj niñöm, niñi bi rimnap
gasi naj anibu hageinab u, kale pen
u rö nöp gilö gilö, niñi bi iru nöp
kalip asij uþ ginim rö löp. ¹⁶ Niñ
aij gimim, an kale gau niñi bi ap
niñi si bi si gagnim. Kale magöñhalö
God nan nipe gau nöp gasi niñöl gif
midaimim. Iso hadame nöp ga rö
gagmim. Iso nipe God nan nipe gau
gasi niñagöm, kiyö lö, nan niñin a
göm, God nap Aisak nan aij ña u,
Aisak ñi nipe nöd u Iso nip ñinig
ga u, Iso ñi nöd midöm udböp u,
pen nan aij anibu nan yþharij rö lö
arö göm, nan magö u nöp uda. *
¹⁷ Pen kale niñbim, nap Aisak nan
aij ñi nöd Iso nip ñinig ga nan aij
anibu, Iso udaga u me, hainö mög gö
mitöñ göl gif, kauyan udnam a göm,
adan udnim ap midagö, mög yabif
gö mitöñ gif mideia. *

*God pör kamij midöp u ram
minöñ nipe u aubim*

¹⁸ Isrel niñi bi ram minöñ Sainai
Dum midöp u amöm dum anibu if
au aulö, mab kub yabif inöm, sibön
yabif apöm, yigön kub udöm gö,
amgö kale ke niñla. Pen kale ram
minöñ anibu rö auagpim. * ¹⁹ Aþij
magö manö kub u hagöm, manö
kumi kabö adö lañ niñbö ap hagö,
niñi bi gau piñij göm Mosi nip
hagla, “Ake! Manö hagab anibu rö,
manö rimnap hagö niñagun,” a gila.
* ²⁰ Niñhön ginig: God manö nöd hag
la u Isrel niñi bi gau hag ñinig göm
Mosi nip haga, “Niñi bi, kaj meme,
kaj sipsip nan gau dum anibi auaiöl,
kabö ju böñ nöp pak lep,” a ga. Manö
anibu niñlö midmagö aröp. * ²¹ Nan
ga anibu niñöm piñij gila u, Mosi u
rö nöp niñöm haga, “Yad gil gil gem
piñij gabin,” a ga. *

* **12:6:** Job 5:17; Pro 3:11-12; Rep 3:19 * **12:7:** Dud 8:5 * **12:11:** Jem 3:17-18 * **12:12:** Ais 35:3 * **12:13:** Pro 4:26 * **12:16:** Jen 25:29-34 * **12:17:** Jen 27:30-40 * **12:18:** Eks 19:16-20; Dud 4:11-12 * **12:19:** Eks 20:18-21; Dud 5:22-27 * **12:20:** Eks 19:12-13 * **12:21:** Dud 9:19

22 Kale pen Sainai Dum an+bu auagpim; kale Saion Dum aubim. Saion Dum aubim u, God pör kam+ñ midöp u ram m+nöñ n+pe u aubim, ram m+nöñ Jerusalem kumi kabö adö lañ, ejol iru n+banö yab+ñ ñ+ñ+ löl gi midpal au, ram m+nöñ an+bu aubim.

23 N+bi bi Krai manö aij u n+ñ udlö, God kal+p ñ+ nöd rö udöm, ñ+ pai yad a göm, hib kale ram m+nöñ n+pe kumi kabö adö lañ au kal+ kliñ r+köp; kale magum göm m+ñ m+ñ göl gi midpal au, ram m+nöñ an+bu am-mim, Krai n+p n+ñ udpal kal+p aip j+m ñöl midpim. Krai n+p n+ñ ud-pim u me, God n+bi bi gau magöñhalö manö kub hagnab God u aip j+m ñöl midpim. N+bi bi ram m+nöñ iñ i midöm, God n+p n+ñ udöm, God Manö hagöp rö göm, n+bi bi kam+ñ aij n+pe midöm, umöm ana kale am God aip n+bi bi uñ n+pe midpal gau, kal+p aip j+m ñöl midpim. 24 Jisas n+pe God manö aij g+sön n+bö dapöm bi añ n+bö midöp u, n+p nöp aubim. Ken n+mam Ebol n+p al pak lö ha-gape yua u, manö kub yab+ñ uda; pen Jisas hagape n+pe u han+p a göm yua rö, God aip j+m ñöl midaiun rö löp. *

N+ñ aij g+mim

25 An+b u, n+ñ aij g+mim. N+bi bi Sainai Dum iñ au midöm, God manö haga u udagla gau, kam+ñ aröl rö laga rö u, God ram m+nöñ kumi kabö adö lañ au n+bö manö aij g+sön n+bö u haga u arö g+inabun u, han+p u rö nöp kam+ñ arun rö lagnab yab+ñ. *

26 Ñ+ñ nöd an+bu God kal+p manö hagö n+ñöl gi, munmon rö uda. Pen han+p haga, “Hainö unbö rö kauyañ g+ñö, m+nöñ naböñ iñ i abe, kumi kabö adö lañ abe magöñhalö añ aña g+inab,” a ga. * 27 “Kauyañ” a ga an+bu n+ñbun, nan pör midageinab a göm gi la gau magöñhalö ur g+inab; nan pör pör mideinab a ga nan gau nöp mideinab. 28 An+b u, hon ram

m+nöñ aña gagep, ram m+nöñ pör pör nöp p+döñ m+dep, ram m+nöñ aij yab+ñ arnabun rö, aij a göl gi midun, God n+p n+ñ ud p+döñ gun, bi kub klö halö midöp u gasi n+ñöl gun, hib n+pe hagno adö arn+m. 29 God hon mab ke inab rö midöp. *

13

Añ mam r+imnap kal+p midmagö yab+ñ lun

1 Krai n+bi bi gau aip añ mam rö pen pen midmagö löl gi nöp midaimim. 2 Krai n+bi bi gau n+bö kalöp lau adö auaiöl, kal+p ud aij g+mim. N+bi bi r+imnap, n+bi bi gau n+bö aulö, n+bi bi y+har+ñ gau n+bö auaböl a göm, hag w+hai udöm, n+bi bi wasö, ejol r+imnap kal+p hag w+hai udla. * 3 Krai n+bi bi r+imnap nagi midaiöl, hon aip nagi midpun a gi gasi n+ñmim kal+p gi aij g+mim. Krai n+bi bi r+imnap uñham midaiöl, hon aip uñham midpun a gi gasi n+ñmim kal+p gi aij g+mim.

4 Ber m+thau udmil, gi aij g+pil. Kal+p ber m+thau gi najj gagöl. Pen ber m+thau udmil, hainö n+bi si bi si g+inabil gau abe, bi praj n+bi praj n+bi si bi si g+inaböl gau abe, God kal+p manö kub yab+ñ hagnab. *

5 Nan hon udpun gau pro göp a g+mim, uñpö k+no k+ap gol mani nan gau gasi kub u n+ñagmim. Nan pro hon midöp u mel midöp a g+mim gasi u n+ñmim. God haga,

“Kalöp arö gagnabin;

kale aip pör pör nöp m+deinabin,”
a ga. *

6 An+b u, gasi halö midun hagnun,
“Bi Kub y+p abad midöp rö, p+ñ+ñ
gagnabin.

N+bi bi r+imnap y+p gi najj göl rö
lagöp,” a gun. *

7 Bi kub kalöp God Manö aij haglö n+ñbe u gasi n+ñöl gi midaimim. Kale God n+p n+ñ udöm, manö n+pe hagöp rö gilö arö umla u gasi n+ñöl

* 12:24: Hib 8:6; Jen 4:10 * 12:25: Hib 2:1-3; 10:26-29 * 12:26: Hag 2:6 * 12:29: Dud 4:24; 9:3 * 13:2: Ro 12:13; Jen 18:1-8; 19:1-3 * 13:4: Ep 5:5 * 13:5: Dud 31:6,8; Jos 1:5 * 13:6: Sam 118:6

gı̄ mı̄dmim, anı̄g unbö rö nȫp gȫl gı̄ mı̄daimim. * 8 Jisas Kraıs nȫd mı̄dmı̄döp rö, uri anı̄b unbö rö nȫp mı̄döp; pen uri mı̄döp rö, hainö pör pör nȫp anı̄b unbö rö nȫp mı̄deınab. 9 Nı̄bi bı̄ rı̄mnap kalöp manö pı̄ral ke ke hagaiöl u, udagmim. God kalöp mȫg nı̄ñöm, ud aij gȫm, abad mı̄d aij gȫp u nȫp gası̄ nı̄ñmim, mı̄dmagȫ anı̄ kale danı̄ pı̄dȫñ udmim, gası̄ halȫ mı̄daimim. Pen nan ñı̄ñeb lo gau gası̄ ap nı̄ñagmim. Nı̄bi bı̄ nan ñı̄ñeb lo gau hain gȫm mı̄d aij gagnaböl. * 10 God nı̄p nan sabe gep bı̄ gau, God sabe gep ram u mı̄döm, nan pak bı̄d adȫ au God nı̄p sabe gı̄pal gau, nan bı̄d hon adȫ mı̄döp u nı̄ñöl rö lagöp. 11 God nı̄p nan sabe gep bı̄ gau kaj kau kaj meme paköm hagape u dam God nı̄p nan sabe gep bı̄ kub yabı̄t u nı̄p ñı̄lö, nı̄pe pen nı̄bi bı̄ nan si nan naij gı̄mı̄dal a gȫm, God nı̄p sabe gı̄nı̄g, dam Ram Raul Mı̄gan Uı̄ Ke Yabı̄t u honı̄ gȫp. Nı̄me u pen dam, mı̄dpal hȫñ adȫ au laulȫ bȫñ nȫp in habı̄k lugöp. *

12 Anı̄b u rö, Jisas nı̄bi bı̄ nan si nan naij gı̄pal gac anı̄bu hagape yad ke kık gı̄ yunam a gȫm, daun kub Jerusalem ajȫñ hȫñ adȫ au amöm, ilön kub udöm, hagape lugȫ uma. * 13 Anı̄b u, nı̄p hainı̄ gun, nı̄bi bı̄ yı̄harı̄ñ gau gı̄lȫ aröp adȫ u arȫ gun, hȫñ adȫ u arno, nı̄p hagı̄ jula rö hanı̄p u rö nȫp hagı̄ juöl. * 14 Nı̄ñön gı̄nı̄g: mı̄nönı̄ nabȫñ adȫ it i pör pör mı̄daiun ka ap mı̄dagöp u pen hainȫ ram mı̄nönı̄ kumi kabȫ adȫ lañ au amun pör pör mı̄daiun a gun abad mı̄dpun. *

15 Anı̄b u, hon pör pör nȫp Jisas Bı̄ Kub hon a gun hib nı̄pe hagno adȫ arnı̄m. Anı̄g gı̄no, God amgȫ ilȫ nı̄pe nan sabe gep aij rö lı̄nab. * 16 Nı̄bi bı̄ rı̄mnap gau kalı̄p ud aij gun gı̄ aij gun, nan hon rı̄mnap kalı̄p nı̄me lı̄ ñun. Anı̄g gı̄no, God nı̄ñöm nan sabe

gep aij rö lö, ñı̄ñı̄ lı̄nab. *

17 Bı̄ kub kalöp abad mı̄dpal gau, manö kale udmim, hagnaböl rö gı̄mim. God wög gı̄pun u, God nı̄ñȫ aij gı̄nı̄m a gȫm gası̄ u nı̄ñöl gı̄ kalöp pör nȫp nı̄ñ aij gȫm abad mı̄d aij gı̄pal. Anı̄b u, kale nan nı̄ñön gı̄mim a gı̄naböl u, u rö nȫp gı̄mim. Anı̄g geınabim u, aij gȫ nı̄ñöl gı̄ wög kale gı̄naböl. Pen hagnaböl rö gagnabim u, wög gı̄nı̄g gı̄naböl u gı̄naböl u pen aij gȫ nı̄ñöl gı̄ gagnaböl. Anı̄g gı̄lö, kalöp abad mı̄d aij gȫl rö lagnab. *

God nı̄p sabe gı̄pe, nı̄pe hanı̄p abad mı̄daiını̄m

18 Pen God nı̄p sabe gı̄pe, nı̄pe hanı̄p abad mı̄daiını̄m. Hon gası̄ mı̄hȫp wasö, gası̄ añı̄ nȫp nı̄ñun, nan nı̄ñön gı̄nabun, God Manö hagöp rö nȫp gȫl gı̄ mı̄daiun a gı̄ gası̄ u nȫp nı̄ñbun. * 19 Yad nan kub ap kłö gem kalöp hag nı̄ñabin: God nı̄p sabe gı̄pe, nı̄pe gö, mı̄dpim u yı̄ñı̄d nı̄nam.

20-21 God manö aij pör pör mı̄dep u, Bı̄ Kub Hon Jisas hagape nı̄pe lugȫ uma manö aij anı̄bu mı̄dep nȫp mı̄döp. Hagape nı̄pe lugȫ umȫ God gȫ nı̄pe urak Sipsip Mukep Bı̄ Kub Yabı̄t mı̄döp. God nı̄bi bı̄ ud aij gȫ agamı̄j mı̄d aij gı̄naböl u, kalöp u rö nȫp nan aij ñö, nan nı̄ñön nı̄ñön God gı̄mim a gı̄nab u, gı̄nabim. Pen Jisas Kraıs mı̄dmagȫ anı̄ hon danı̄ mı̄döm, God nı̄pe hanı̄p nı̄bi bı̄ aigale nı̄bi bı̄ rö mı̄deınabun a gı̄nab u, Jisas Kraıs hanı̄p gȫ anı̄b unbö rö nȫp lı̄nabun. Anı̄b u, Jisas Kraıs hib nı̄pe pör pör nȫp hagno adȫ arnı̄m. Anı̄b unbö rö aij. *

Manö nabȫñ rı̄mnap

22 Pen añı̄ mam bı̄. Köp uı̄lep kali kłı̄ñ rı̄kpin anı̄bi, manö hagabin u nı̄ñ aij gı̄mim udmim.

23 Mam hon Dimodi nı̄p nagı̄ lı̄la u, mı̄ñı̄ hȫñ auöp. Söl aueınab u, aip nı̄nabul.

* 13:7: 1Ko 4:16 * 13:9: Ro 14:17 * 13:11: Lep 16:27 * 13:12: Jon 19:17 * 13:13: Hib 12:2 * 13:14: Hib 11:10,16; 12:22 * 13:15: Sam 50:14,23 * 13:16: Plp 4:18 * 13:17: 1De 5:12 * 13:18: Ap 24:16; 2Ko 1:12 * 13:20-21: Jer 32:40; Esi 37:26; 1Pi 2:25

²⁴ Bi kub kale gau abe, God nibi bi nipe gau abe, kalöp magöñhalö “Mìdpim?” a gabun. Krai nibi bi nipe ram minöñ Idali nibö gau kalöp “Mìdpim?” a gaböl.

²⁵ God kalöp magöñhalö mög niñöm ud aij göm abad midaan.

Jems

Jems köp kalı kliš rıka

¹ Yad Jems. God, Bı Kub Jisas Krais, kalıp apil mıhau wög gı ñabin. Kalöp nıbi bı Jisas Krais manö aij nıpe u nıñ udmim, ju am ram mıñnör ke gau gau mıdpim gau, köp anıbi kalı kliš rıkem, “Kale mıdpim?” a gabin. *

Marö nıñnön nıñnön aunab, kale gası iru nıñagmim

² Añ mam bı. Marö nıñnön nıñnön aunab, gası iru nıñagmim; mıñ mıñ göl gı nöp mıdaimim. *

³ Kale nıñbım, marö auö bıstam mıdeınabım u, kale Jisas Krais nıp cıg aij gıñabım. Anıb u, hainö marö nıñnön nıñnön kalöp aunab, kale pıñıñ gagmım, Jisas Krais nıp nıñ ud pıdön gımım, nıp cıg aij gımım. * ⁴ Utham mıdmım, Jisas Krais nıp cıg aij göl gı nöp mıdmım, gı dammım me, kale nıbi bı kłö, nıbi bı aij, nıbi bı asıñ mıdagöp, mıdeınabım. ⁵ Pen kale nıbi bı rımnab, hon nıñnön nıñnön gıno aij arnab, a gıñabım u, God bı hanıp ud aij yabıt göp u nıp hag nıñbe, nıpe kalöp gası aij kabö göl u ñıñab. God nıp hag nıñeınabım u, yıp nıñnön gıñıg anıg hag nıñbım, a göm, hagagnab. * ⁶ Pen God nıp hag nıñnıg, gası añı nöp nıñmım hag nıñmım. Pen hanıp nıñnab aka nıñagnab, a gımım, gası mıñhöp nıñmım hag nıñagmım. Pen kale gası mıñhöp nıñmım hag nıñnabım u, yıgön apöm, ñıg solwara ralöm ud dañ i göp rö u gıñabım. ⁷⁻⁸ Nıbi bı anıb gau rö, gası ap ap nıñöl gı gılo aröp u me, Bı Kub nıp hag nıñnaböl u, nan ap kalıp ñagnab.

Nıbi bı nan mıdagöp gau; nıbi bı nan iru mıdöp gau

⁹ Krais nıbi bı añ mam mög gep rö gau, God amgö ilö nıpe yad hıb mıdöp, yad ñı pai nıpe mıdpin, a

göm, mıñ mıñ gıñab; ¹⁰ pen añ mam nan iru mıdöp gau, God amgö ilö nıpe yad añ mam nan mıdagöp gau rö adıp adıp mıdpin, a göm, mıñ mıñ gıñab. Nıñnön gıñıg: nan aij nıpe u mab pıpıt rö yıñıd hir gıñab. * ¹¹ Sıdö u lım göm, mab pıpıt aij aij anıbu kal nıñö, mıñlep göm lugöp. Nıbi bı nan iru mıdöp gau, wög kale gı dam arlö nıñöl gı, kalıp unbö rö nöp gıñab. Kale unbö rö nöp ur gıñaböl.

Nıbi bı marö auö, God nıp arö gagpal

¹² Pen nıbi bı marö auö, God nıp arö gagöm, cıg aij göl gı nöp mıdeınaböl gau, usajıl bad pör pör mıdep u udnabun a göm, mıñ mıñ gıñaböl. Nıbi bı God nıp mıdmagö lıbal gau, God kalıp usajıl bad pör pör mıdep u rol ñıñab. Nıpe manö kłö hagöm anıg haga.

¹³ Nıbi bı, gı naj gun, a göm gası u auö, God gası ñö anıg gun a gı gası nıñbun, hagagöl. God, nan si nan naj gıñam, a gı gası nıñagnab rö, nıbi bı rımnab kalıp gası anıbu rö ñagnab. ¹⁴ Pen gası naj kale ke nıñbal adö u, kalıp fıp gı ud arö, nan si nan naj gun a gı gası nıñnaböl. ¹⁵ Gası nıñnaböl anıbu, nan yıñ rö yımlö, ranöm kıdıt am pıdön gıñab rö u, nan si nan naj gıñaböl. Pen nan si nan naj gıñaböl anıbu, böñ nöp mıd pıdön gö, umnaböl.

¹⁶ Pen añ mam aij yad gau. Manö pıral hagaiöl u, nıñagmım. ¹⁷ Nan aij nıñnön nıñnön kabö rö udpun gau, ke gau nıbö auö udagpun. Bapi sıdö, rakın, gapı mailö ñı mıdöp gau gı la u nöp, hanıp adö gılan nıbö ñöb. Nıpe nagı adö ap gı damöm, nan ana rö ado göm, nagı adö ap ke gıñab. ¹⁸ Gası nıpe ke nıñöm gö, hon manö nıñö nıpe u nıñ udun, kamıñ gıñsön nıbö udun, ñı pai nıpe ke lun, nan magö nöd nıbö mıñ mıñ göl gı ralmıdal rö mıdpun. *

* 1:1: Mad 13:55; Gal 1:19; Ap 15:23; 1Pi 1:1

* 1:10: Ais 40:6-7 * 1:18: Jon 1:13

1:2: Ro 5:3-5 * 1:3: 1Pi 1:7 * 1:5: Pro 2:3-6

God Manö u niñ aij gımim, hagab rö nöp gımim

¹⁹ Añ mam aij yad gau niñim! Nibi bi kalöp manö hagaiöl u, yinid niñmim; pen manö yinid hagagmim; nibi bi gau kalip yinid mulu kal niñagmim. ²⁰ Nibi bi mulu kal niñnaböl u, God kale gi aij göm, mid aij gılan, a gi gasi niñöb rö gagnaböl. * ²¹ Anıb u, gasi naij niñmim, nan si nan naij gıpim u, niñhön gıniñg anıg gıpun, a gımim, nan gac göp anıbu böñ nöp arö gımim, God midmagö an kale dañ manö niñpe yimöb u, ud aij gımim. Manö anıbu kalöp ud asık yunab. *

²² God Manö anıbu rimid u nöp apdi niñmim, hadö niñbun, a gımim hagagmim. Anıg geinabim u, kalöp ke manö pir alnabim. God Manö niñmim, hagöp rö gımim me, niñbun, a gımim. * ²³ Pen nibi bi God Manö niñöm, hagöp rö gagpal gau, añañ mulu adıñ li niñbal u rö gıpal. ²⁴ Añañ li niñöm, mulu adıñ kale niñhön rö midöp, a göm, niñ aij gıpal u pen arö göm amöm, yinid nöp hauñ göm, aige gö rö midajip niñbun, a göm, niñagpal. ²⁵ Pen God Manö aij nibi bi ud kamıñ yuöp manö aij u niñ aij göm, hauñ gagöm, niñöl gi nöp gılo arnab nibi bi gau, God kalip abad midö, niñhön niñhön gınaböl u ar aij gınab. Nibi bi anıb gau kale God Manö aij u niñ aij göm, hagöp rö nöp gi midpal. *

²⁶ Pen nibi bi, God niñp wög gi aij gun, a göm, a tab kale ke niñ aij gagnaböl gau, kale dui göm, kalip ke manö pir albal. Kale wög niñhön gıpal u, magöñhalö nan yıharıñ rö löp. * ²⁷ Niñ pai, niñme nap umla uıham midpal gau abe, nibi kanıñ mög gep rö gau abe, kalip ud aij gımim. Pen nibi bi niñnön naböñ it i gasi naij niñbal gau aip magum gımim, asıñ kale anıbu uı gagmim. Anıg geinabim, God niñpe niñöm, kale nibi bi

asıñ midagöp yad wög gi aij yabıt gıpim a gınab.

2

Nibi bi gau nibi bi aij, nibi bi gau nibi bi naij, a gımim hagagmim

¹ Añ mam bi. Kale Bi Kub hon Jisas Kraıs, Bi aij yabıt unbö ke niñ niñ udpim rö, nibi bi gau niñmim, niñme ke ke limim, bi u bi kub, bi u bi mıgan gau, a gımim, hagagmim. *

* ²⁻⁴ Kale God niñp sabe gıniñg ap magum gınabim. Pen bi nan iru midöp bi ap, waıj aij aij löm, riñ gol niñmagö niñpe löm aueinab u, kale bi anıbu niñmim hagnabim, “Ne am pom adö aij aij gau asık,” a gınabim. Pen bi mög gep rö ap, waıj naij löm aueinab u, kale bi anıbu niñmim hagnabim, “Ne goı gau urak mid,” aka “Ne niñnön ma it yad aui asık mid,” a gınabim. Pen anıg geinabim u, kabö rö gagnab. Kale ke gasi naij niñmim, niñpe bi kub, niñpe bi mıgan gau, a gımim, anıg gınabim.

⁵ Pen añ mam aij yad gau niñim! Nibi bi niñnön naböñ it i, nibi bi mög gep rimnap niñöm, nibi bi au kale nibi bi mıgan gau, a gımidal. Pen God niñpe nibi bi mög gep gau kalip anıg gagöp. God niñpe kalip ud aij göm, gasi aij ñö, kale God niñp niñp udöm cıg aij göm, ana kale an dañ nibi bi gep yabıt niñpe gau midlö niñöl gi, niñpe pör pör nöp Kiñ kale middeinab. Niñpe manö kılö hagöm, nibi bi yıp midmagö libal gau kalip anıg gınabin, a ga. * ⁶⁻⁷ Kale pen nibi bi mög gep rö gau kalip hagpe, “Ne goı gau urak mid,” aka “Ne niñnön ma it yad aui asık mid,” a geinabim u, niñpe nable gö niñöl gi asıknab. Nibi bi nan iru midöp gau nöp, Bi Kub aij kalöp udöp u niñp hag juöm, kalöp hag pro göm, dam manö kub hagpal.

⁸ Pen God Manö u kalı kılıñ riköm hagla, “Ne ke midmagö liban rö, nibi bi gau kalip unbö rö nöp midmagö

* 1:20: Ekl 7:9 * 1:21: Kol 3:8; 1Pi 2:1 * 1:22: Mad 7:26; Ro 2:13 * 1:25: Ro 8:2; Jem 2:12

* 1:26: Sam 141:3 * 2:1: Ap 10:34; Jem 2:9 * 2:5: 1Ko 1:26-28

lîmön,” a gîla. God lo manö kub yabił haga u rö geinabim u, kale gi aij yabił gi nabim. * 9 Pen wałij nan gau rol gi pal rö niñmim, ni bi bi ni me li nabim u, God lo manö anıbu ri b jumim, nan si nan nai j gi nabim. *

10 Ni hön gi ni g: God lo manö ni pe gau magöñhalö ni ñ dammim, pen lo manö añi ap nöp ri b junabim u, God lo manö magöñhalö ri b junabim rö li nab. * 11 God ni pe lo manö hagöm, “Ni bi si bi si gagmim,” a göm, “Wi p al pakagmim,” a göm, haga. Anıb u, kale ni bi si bi si gagnabim, pen wi p al paknabim u, kale God lo manö u ri b junabim. *

12 Anıb u, manö hagni g aka ni hön ni hön gi ni g, gasi ap ni ñmim hagmim, “God Manö ni bi bi ud kamıñ yuöp manö aij anıbu nöp ni ñöm, hanıp manö kub hagnab,” a gi mim gasi u ni ñmim. * 13 Ni bi bi kale ni bi bi ri mnap gau mög ni ñagnaböl gau, God kalıp manö kub hagöm, kalıp u rö nöp mög ni ñagnab. Pen ni bi bi, ni bi bi gau mög ni ñnaböl gau, God kalıp u rö nöp mög ni ñöm, manö kub hagnab. *

Manö nöp hagagmim; God manö hagöp rö gi mim

14 Añ mam bi. Ni bi bi ri mnap, God ni p ni ñ ud pun, a gi pal u pen God hagöp rö gagpal. Manö nöp hagöm, God hagöp rö gagnaböl u, God kalıp pen ud kamıñ yuagnab.

15-16 Añ mam ri mnap wałij mi dagöm, nan magö mi dagöm gi nab gau ni ñmim, pen wałij nan magö ri mnap dam ñöl gi wasö, yi harıñ, “Ammim mi d aij gi mim,” a gi nabim u, gi aij gagnabim. * 17 Anıb u, kale God ni p ni ñ udnabim pen God Manö ni pe hagöp rö gagnabim u, ni ñ udep kale u nan yi harıñ rö li nab.

18 Kale ri mnap hagnabim, “Ni bi bi ri mnap God ni p ni ñ ud pal; pen

ni bi bi ri mnap God Manö hagöp rö göm, ni bi bi gau gi aij gi pal. Anıb u, manö mi dagöp,” a gi nabim. Pen manö hagnabim anıbu, kalöp pen hag ni ñnabin, “Ni bi bi God ni p ni ñ nöp ni ñ udeinaböl u, kale aigöl göm ni bi bi gau kalıp gi aij gagnaböl? Yad God ni p ni ñ ud pin u me, ni pe hagöp rö ni ñ aij gem, ni bi bi gau kalıp gi ni bin,” a gi nabin. * 19 Kale God añi nöp mi döp, a gi mim, gasi ni ñ bim u aij gi pim. Pen ki jaki gau u rö nöp, gasi adö anıbu nöp ni ñöm, pi ni ñ göm gi l gi l gi pal. 20 Kale ni bi bi hau rö! Kale, “God ni p ni ñ ud pun,” a gi pim u pen ni pe hagöp rö gagpim. Anıg gi pim u, God ni p ni ñ ud pun, a gi pim u nan yi harıñ rö löp. Manö hagabin anıbi hadö ni ñ bim aka yad manö ri mnap halö kalöp hagnam ni ñmim?

21 Kale ni ñ bim, bac hon Ebrahim ni ni pe Aisak ni p God ni p pak sabe gi ni ni g geia, God ni ñöm, Ebrahim ni pe bi aij, a ga. * 22 Anıb u, Ebrahim God ni p ni ñ uda u me, God ni p bi aij hagaga; Ebrahim ni pe God ni p ni ñ uda u abe, God haga rö nöp ga u abe, God nan anıb mi hau ni ñöm haga, Ebrahim ni pe bi aij, a ga. * 23 Ni n nöd anıbu me,

God Manö adıñ ap kalı kliñ ri köm kale hadö ni ñ la, manö kalı kliñ ri kla anıbu, manö ni ñö kalı kliñ ri kla: “Ebrahim God manö ni pe ni ñ uda u me, God Ebrahim ni pe bi kamıñ aij, a ga.” Ebrahim ga anıbu, God Ebrahim ni p, bi ni ñ eb yad, a ga. *

24 Anıb u kale ni ñ bim, kale God ni p ni ñ udnabim u nöp, God kalöp, ni bi bi aij yad, a gagnab. Kale God ni p ni ñ udmim, ni pe hagöp rö gi nabim u me, God kalöp ni bi bi aij yad, a gi nab.

25 Anıb u rö nöp, ni bi Rehap ga. Ni pe bi si udep ni bi mi dmı döp u pen bi Isrel mi höp ram mi nön ni pe u

* 2:8: Mad 19:19; Gal 5:14 * 2:9: Dud 1:17 * 2:10: Mad 5:19 * 2:11: Eks 20:13-14; Ro 13:9

* 2:12: Gal 6:2; Jem 1:25; 1Pi 2:16 * 2:13: Mad 5:7; 18:32-35 * 2:15-16: 1Jn 3:17 * 2:18:

Gal 5:6 * 2:21: Jen 22:9-12 * 2:22: Hib 11:17-18 * 2:23: Jen 15:6; 2Kr 20:7; Ais 41:8

agamij si n+ɲnig aueilö, Rehap kalip mihöŋ ram nipe udöm gau pi göm, hainö adan ke n+bö ap hag yuö, kale p+ñ+ɲ gi ammil, ram kale ado gi arlö. Rehap ga rö n+ɲöm, God Rehap n+p n+bi kam+ɲ aij a ga. * 26 Pen n+bi b+ hañ romanɲ nöp midöm, ana halö midagpal u, kale kam+ɲ m+dep magö u m+dagöp. An+ɲ u rö, n+bi b+ God n+p n+ɲ udpun, a g+pal u pen God Manö hagöp adö u gagpal gau, kale u rö nöp kam+ɲ m+dep magö u midagöp.

3

Atab hon n+ɲ aij gun

1 Añ mam aij yad. Kale iru nöp manö hag ñeb b+ midaiun, a g+mim, n+ɲagmim. Nihön g+ɲig: hon manö hag ñeb b+ gau, manö kub k+ö rö n+ɲnabun. 2 Hon magöŋhalö kabö rö gagöp adö u ke ke iru nöp g+pun. Pen n+bi b+ atab kale abad m+ɲ aij göm, manö kabö rö g+ɲnab adö u nöp hagnaböl gau, hañ romanɲ kale magöŋhalö n+ɲ aij göl rö l+ɲnab. 3 Kaj hos u kaj kub yab+ɲ u pen nan ain pro ap nag+ u halö ad+köm, ud meg m+gan u löm, arn+g g+pal lau adö t+p g+ilö arbal. 4 Ñ+g mag+ɲ kub gau u rö nöp, y+gön apöm nan kub an+bu dam y+har+ɲ gau arböp u pen, b+ kapden gau s+dia pro u udöm, arn+g g+pal lau adö ud kabö rö gajöl aröp. 5 Atab hon u rö nöp nan pro yab+ɲ u pen manö hagno iru nöp löp. Kale n+ɲbim, be kub yab+ɲ an u, pro bad ap hapö ñ+lö, in damöm magöŋhalö inn+ɲ rö löp. 6 Atab mab m+ɲan rö midöp. Hañ romanɲ naböŋ hon u, naj an+bu rö ap halö m+dagöp; atab u nöp gö, hañ romanɲ hon magöŋhalö gac g+ɲnab. Atab u nöp gö, arep auep han+p u magöŋhalö gi naj g+ɲnab. Pen mab m+ɲan an+bu, ram m+ɲnöŋ Hel u n+bö apöm me, atab u an+g göp.

*

7 Wal yaur, haino sara, nan be gau midöp gau abe, nan ñ+g solwara gau midöp gau abe, damöm muklö, gas+ n+ɲöm, nap kale hagnab rö g+ɲnaböl. Kale wal yaur nan gau damöm muköm an+g g+pal u pen 8 atab hon u hagno, gas+ n+ɲn+ɲm rö lagöp. Atab pör pör nan si nan naj nihön g+ɲnam, a gi gas+ n+ɲöm, ñ+g as+ n+bi b+ al pak lep u ajmanɲ rau midöp. * 9 Atab hon u, B+ Kub Bapi hon u hib nipe hagno adö arnab, pen n+bi b+ God nipe ke rö gi la gau, nan naj apöm kal+p pakn+ɲ, a g+ɲnabun. 10 An+g göl, atab añ+ an+bu nöp, manö aij abe hagnun, manö naj abe hagnun, g+pun. Añ mam b+. Nihön g+ɲn+g an+g g+pun? U aij gagöp. 11 Ñ+g ilam añ+ ap juöm, ñ+g aij r+ɲnnap, ñ+g naj r+ɲnnap auagöp. 12 Añ mam b+. Mab u, nag+ magö p+lagnab; nag+ u, mab magö p+lagnab. Pen dö ajöŋ u, ñ+g kam+ɲ aij lagnab.

Mulu lugö, as+ik ke ke lagmim

13 Kale gas+ n+ɲ aij g+ɲpim akanɲ Gas+ n+ɲ aij g+ɲpin, a g+ɲnabön u, ne n+ɲ aij g+mön, hib ne ke hagö adö aragn+ɲ. God n+p aij g+ɲn+ɲm adö u nöp g+mön. Ne an+g g+ɲnabön u me, gas+ n+ɲ aij g+ɲpin, a g+mön, hagnabön. 14 Pen gas+ an ne yan, nan aij kale yad ke udnam, a gas+ n+ɲnabön u, aka yad nöp b+ kub m+deinam, a gas+ n+ɲnabön u, yad gas+ n+ɲ aij g+ɲpin, a g+mön, hagagmön. An+g hagnabön u, manö piral hagnabön; manö n+ɲö u pa+u g+ɲnabön. 15 N+bi b+ gas+ n+ɲ aij g+ɲpun a g+pal pen nan naj an+ɲ rö g+pal gau, God gas+ aij ñöb adö u n+ɲagpal; n+bi b+ ram m+ɲnöŋ it i n+ɲbal rö nöp n+ɲbal. Gas+ kale u God Ana nipe ñagöp; Seden nipe nöp ñöb. 16 Pen n+bi b+, nan aij gau yad ke udnam, a gas+ n+ɲnaböl gau, aka yad nöp b+ kub m+deinam, a gas+ n+ɲnaböl gau, kale pör pör pen pen göl gi, nan si nan naj adö u nöp g+ilö arnab.

* 2:25: Jos 2:1-21; Hib 11:31 * 3:6: Mad 12:36-37; 15:11,18-19 * 3:8: Ro 3:13

17 Pen n̄ibi b̄i God gas̄i aij ñöb rö n̄iᅇbal gau, m̄idmagö aᅇ kale daᅇ nan si nan naij gac an̄ibu m̄idagöp. N̄ibi b̄i kauaᅇ mauaᅇ rö m̄idpal gau aip manö hagöm, kale j̄im ñ̄imim m̄id aij ḡimim, a ḡipal. Kale n̄ibi b̄i gau kal̄ip hag w̄ihai udöm, ud aij ḡipal. Kale n̄ibi b̄i gau m̄idmagö yab̄iᅇ löm, mög n̄iᅇöm, ud aij göm, kal̄ip aij adö u nöp ḡipal. Kale b̄i aij u aip hagnabin, b̄i naij u aip hagnabin, a göm, gas̄i u n̄iᅇagal. Manö piral hagagal. 18 N̄ibi b̄i kauaᅇ mauaᅇ rö m̄idpal gau aip manö hagöm, kale j̄im ñ̄imim m̄id aij ḡimim, a ḡilö, kale manö an̄ibu n̄iᅇöm j̄im ñ̄öl m̄ideinaböl u, nan ȳiᅇ ȳimbal an̄ibu nan aij p̄lnab. *

4

God n̄ip c̄ig aij ḡimim

1 Pör pör mulu lugö pen pen ḡipim u, gas̄i naij aᅇ kale daᅇ pen pen göm, hañ romaᅇ kale ud ᅇip ḡin̄ig gab u me, an̄ig ḡipim. * 2 Nan aij udn̄ig n̄iᅇbim gau udagim, kal yab̄iᅇ jumim, n̄ibi b̄i al pak lun a ḡimim ḡipim. Nan aij gau udagmim rö lö, pen pen hagmim, pen pen gun a ḡimim n̄iᅇbim. God n̄ip hag n̄iᅇbep, udbep. Pen n̄ip hag n̄iᅇagal. 3 Pen God n̄ip hag n̄iᅇbim ñ̄in u, gas̄i n̄iᅇ aij ḡimim hag n̄iᅇagal. Han̄ip ke aij gaᅇ, a ḡimim, hañ romaᅇ hon ke aij gaᅇ, a ḡimim, hag n̄iᅇbim u me, hag n̄iᅇbim rö gagöp.

4 Kale b̄i si udep n̄ibi rö m̄idpim! N̄iᅇim! N̄ibi b̄i gas̄i kale nan m̄inöᅇ naböᅇ iᅇ i lau adö nöp aröp gau, God n̄ip mulu lugö, nan an̄ib gau nöp gas̄i n̄iᅇbal. An̄ib u, kale nan m̄inöᅇ naböᅇ iᅇ i m̄idöp nan gau m̄idmagö l̄inabim u, kale God kauaᅇ mauaᅇ n̄ipe m̄ideinabim. * 5 Adö an̄ibu God Manö kal̄i k̄liñ r̄iköm hagla, “God Ana han̄ip aᅇ daᅇ la u, hon nan m̄inöᅇ naböᅇ iᅇ i m̄idöp nan gau m̄idmagö lagnabun, a göm, gas̄i

n̄iᅇöl ḡi m̄idöp,” a ḡila. Pen God Manö ad̄iᅇ an̄ibu n̄iᅇbe, ȳihar̄iᅇ rö löp ar? 6 Pen n̄ipe han̄ip mög n̄iᅇöm, ud aij göm, abad m̄id aij yab̄iᅇ göp. Adö an̄ibu nöp, God Manö u kal̄i k̄liñ r̄iköm hagla,

“N̄ibi b̄i ke nöp m̄idun, m̄id aij ḡipun, a ḡipal gau,
God kal̄ip manö k̄lö rö hagöp;
pen n̄ibi b̄i hib kale ke haglö adö aragnab gau,
n̄ipe mög n̄iᅇöm, ud aij göm,
abad m̄id aij göp,” a ḡila. *

7 An̄ib u, God n̄ip böᅇ lau m̄idmim, n̄ipe hagöp rö nöp ḡimim. Seden n̄ip wasö ḡinabim me, kalöp ar̄ik arnab.

* 8 God n̄ip c̄ig aij ḡipe, n̄ipe kalöp c̄ig aij ḡinab. Kale n̄ibi b̄i nan si nan naij ḡipim gau, n̄ibi b̄i aij m̄idaiun, a ḡimim, ñ̄imagö kale gac göp u ñ̄ig l̄i yu aij ḡimim. Pen kale God n̄ip hain ḡipun, a ḡimim, piral hagpim gau, gas̄i m̄ihöp n̄iᅇbim u arö ḡimim, gas̄i aij añ̄i nöp n̄iᅇmim, God n̄ip nöp c̄ig aij göl ḡi m̄idaimim. * 9 M̄ihol ḡipim u arö ḡimim, mög gö n̄iᅇöl ḡi m̄iᅇöᅇ göl ḡi m̄idaimim. 10 B̄i Kub n̄iᅇ m̄idöp rö, hon n̄ibi b̄i hib m̄idagöp, a ḡimim, n̄ip sabe ḡinabim me, n̄ipe hib kale gö adö laᅇ arnab. *

11 Añ̄i mam b̄i. Añ̄i mam r̄imnap, kale n̄ihön ḡin̄ig an̄ig ḡipal, a ḡimim, kal̄ip hag dap lugagmim. N̄ibi b̄i añ̄i mam hag dap lugpal gau, God lo manö n̄ipe u abe hag dap lugpal. An̄ig ḡimim, n̄ibi b̄i God lo manö hain ḡipal rö m̄idageinabim; n̄ibi b̄i God lo manö aij m̄idöp aka n̄ihön rö m̄idöp, a göm, gas̄i uᅇhai n̄iᅇbal gau rö m̄ideinabim. 12 Pen God n̄ipe nöp lo manö hag la. N̄ipe nöp lo manö n̄iᅇöm, n̄ibi b̄i manö kub n̄iᅇnab. N̄ipe nöp han̄ip ud kam̄iᅇ yunab aka al pak l̄inab. An̄ib u, kale n̄ihön ḡin̄ig, “N̄ibi b̄i gau n̄ibi b̄i aij, n̄ibi b̄i gau n̄ibi b̄i naij,” a ḡimim hagabim? Kale an̄ig gagmim. *

Hib kale ke hagpe adö aragn̄im

* 3:18: Mad 5:9; Hib 12:11 * 4:1: Ro 7:23 * 4:4: Ro 8:7; 1Jn 2:15 * 4:6: Pro 3:34; 1Pi 5:5
* 4:7: Ep 6:12 * 4:8: Sek 1:3; Mal 3:7; Ais 1:16 * 4:10: Job 5:11; 1Pi 5:6 * 4:12: Ro 2:1; 14:4

13 Pen nɨɨjim! Kale rɨmnap hagpim, miñi aka rol rö, daun kub ap amun, anɨb gau mi añi ap wög bisnis gun, mani kub udun, ado gi auun, a gɨpim. Pen nɨɨ aij gɨmim.

* 14 Hainö nihön nihön ginab u nɨɨmim hagagpim. Miñi kamiɨ midpun u pen kamiɨ midpun anɨbu, kumi yuö yuöp rö nöp göp. Magö u midöp, magö u agamɨj ur gö aröp. *

15 Göp anɨbu rö, manö hagpim anɨbu arö gɨmim hagmim, “Bi Kub nɨɨ aij geinab u, hon kamiɨ midun, anɨg anɨg ginabun,” a gɨmim. 16 Pen bi kub nɨɨbi kub midpun, a gɨmim, hib kale ke gɨpe adö aröp u, naij yabiɨ göp.

17 Unbö rö gep u aij, a gi gasi nɨɨbun u pen anɨg gagnabun u, nan si nan naij ginabun. *

5

Nɨɨbi bi nan iru midöp gau

1 Kale nɨɨbi bi gep yabiɨ gau, manö hagnɨg gabin i nɨɨjim! Marö kub udnɨg gabim rö, mög gö mitöɨ göl gi midaimim. 2 Uɨpö kiɨno kibap mani nan aij kale iru midmidöp gau hadö papɨ gi hij gi lugöp. Waɨɨ aij iru nöp kale midmidöp gau, gɨse pro ñɨɨ ñɨɨ miɨgan miɨgan juöp. * 3 Gol silpa kale hij gi lugöp rö, kale nan si nan naij gɨpim u nɨɨ aij ginabim. Hañ roman kale abe mab miɨtaɨ rö inöm hij gi lugnab. Ñɨɨ hain u söl auab magö i, kale uɨpö kiɨno kibap mani nan gau iru nöp ud gau pi gɨpim. 4 Nɨɨjim! Nɨɨbi bi wög naböɨ kale gɨpal gau, kalɨp pe ñagpe, kale uɨham midöm mitöɨ gilö, Bi Kub kɨ ke yabiɨ u nɨɨöb. * 5 Kale minöɨ naböɨ adö it i midmim, wög waryö gagim yɨharɨɨ midmim, miñ miñ yabiɨ gi ajpim. Anɨb u, kaj gau muk aij göm, mol gö pak ñɨɨbal rö midpim u, magö milö midageinabim. * 6 Nɨɨbi bi aij kalöp

nan naij ap gagpal gau, kalɨp piral hagmim al pak libim.

Marö auainim, iru maru ji nɨɨɨagun, Bi Kub auab a gun nɨɨ abad midaiun

7 Anɨb u, añ mam bi. Marö auainim, iru maru ji nɨɨɨagun; Bi Kub auab, a gun, nɨɨ abad midaiun. Nɨɨbi bi nan wög gi yimöm abad midlö nɨɨöl gi, möɨ lugö, yɨɨ apranöm, magö aij pɨɨnab. Kale u rö nöp Bi Kub nɨɨ abad midaimim. *

8 Bi Kub aunab ñɨɨn u yöp söl midöp, a gɨmim, gasi halö abad midaimim. *

9 Pen añ mam bi. Añ mam rɨmnap kalɨp hag juagmim. Kale añ mam hag jueinabim u, Bi Kub kalöp pen manö kub hagnab. Bi manö kub hagnab u söl au midöp; uɨep magö u nöp aunab. 10 Añ mam bi. Bi God manö hagep hadame nöp midmidal gau, Bi Kub manö nɨɨpe haglö, kalɨp gi naij gilö nɨɨöl gi, biɨɨam yabiɨ midmidal u pen kale iru maru ji nɨɨɨagla. Kale agamɨj mid aij gɨla. Kale u rö nöp adö anɨbu nöp gɨmim.

11 Kale nɨɨɨbim, nɨɨbi bi gi aij göm, iru maru gö ji nɨɨɨagla gau, kale uri miñ miñ göl gi mid aij gɨpal, a gɨpun. Bi ne Job hadame nöp midmidöp, aiud u nɨɨɨbim. Nɨɨp marö kub auö, biɨɨam middeia ñɨɨn u, Bi Kub nɨɨ gasi nɨɨöl gi midöm, mid dap arö nɨɨöl gi, Bi Kub Job nɨɨ gi aij gö, hainö mid aij ga. Nihön ginɨg: Bi Kub nɨɨpe pör pör nɨɨbi bi mög yabiɨ nɨɨöm, ud aij yabiɨ göp. *

12 Pen añ mam bi. Nan kub yabiɨ u, God hib nɨɨpe u yɨharɨɨ hagagmim. “God nɨɨ midöp rö, nɨɨö hagabun,” a gɨmim, hagagmim. “Kumi kabö adö laɨ midöp rö, nɨɨö hagabun,” a gɨmim, hagagmim. “Minöɨ it i midöp rö, nɨɨö hagabun,” a gɨmim, hagagmim. “Nan gau nan rɨmnap midöp rö, nɨɨö hagabun,” a gɨmim, hagagmim. Yau, a ginabim u, “Yau”

* 4:13: Luk 12:18-20 * 4:14: Pro 27:1; Sam 39:5,11 * 4:17: Luk 12:47 * 5:2: Mad 6:19

* 5:4: Dud 24:14-15 * 5:5: Luk 16:25 * 5:7: Dud 11:14; Jer 5:24 * 5:8: Ro 13:11-12; 1Pi 4:7

* 5:11: Eks 34:6; Job 1:21-22; 2:10; Sam 103:8

nöp, a gîmim. Wasö, gî nabim u, “Wasö” nöp gîmim. Wasö u, manö kub udnabim. *

Sabe gîmim

¹³ Kalöp nîbi bî rîmnap marö gainîm, kale Bî Kub nîp sabe gîmim. Kale nîbi bî rîmnap miñ miñ gî nabim u, kîmap rîmnap hagmim, Bî Kub hib nîpe hagpe adö araŋ.

¹⁴ Kalöp nîbi bî rîmnap nan gainîm, Krais nîbi bî nîpe gau abad mîdpal bî kub gau hagpe apöm, sabe göm, Bî Kub hib hagöm, wel rîmnap lî ñöl. * ¹⁵ Pen Bî Kub nîp nîŋ udöm sabe gî naböl u, Bî Kub nîpe gö, nan gî nab anîbu kamîŋ lî nab; nan si nan naij gîpal u, Bî Kub nîpe nîŋöm arö gî nab. *

¹⁶ Anîb u, nan si nan naij gîpim u, pen pen hag hiîkmim, ne ke abe, añ mam gau abe, Bî Kub nîp sabe gîpe, nîpe gö kalöp kamîŋ lî nîm. Nîbi bî Bî Kub hagöp rö gîpal gau, nîp sabe gîlö, Bî Kub nîpe klö nîpe göm, ke yabî gî nab. ¹⁷ Bî God manö hagep llaija, bî yîharîŋ hon rö u pen möŋ alagnîm, a göm, God nîp klö göm hag nîŋö, mî mîhau nîgaŋ rakî n unbö kagoŋ jîŋ möŋ alaga. * ¹⁸ Hainö pen nîpe kauyaŋ God nîp hag nîŋö, kumi kabö adö laŋ nîbö möŋ lugö, mî nön naböŋ î i nan wög gau apranöm, nan magö pîla. *

¹⁹⁻²⁰ Añ mam bî. Nîbi bî kale rîmnap Krais manö nîŋö u arö gîlö, kalîp hag ñî aij gîpe, kauyaŋ Krais nîp nîŋ udnaböl u aij. Anîg gîmim me, nan si nan naij nîhön nîhön gîpal gau, God nîŋöm arö gö, hainö umöm böŋ nöp umagnaböl. *

* **5:12:** Mad 5:34-37 * **5:14:** Mak 6:13 * **5:15:** Mak 16:18 * **5:17:** 1Ki 17:1; 18:1 * **5:18:** 1Ki 18:42-45 * **5:19-20:** Pro 10:12; Gal 6:1; 1Pi 4:8

1 Pida Pida köp nöd u kalı kılın rıka

¹ Yad Pida, bı Jisas Krais manö ud arep ap. Yad kalöp nıbi bı God hadame dagol gau nıbi bı nıpe ke hag la gau, köp i kalı kılın rıkabin.

Kale rımnap Podas mıdpım, rımnap Galesia mıdpım, rımnap Kapadosia mıdpım, rımnap Esia mıdpım, rımnap Bidinia mıdpım. Kale nıbi bı ram Mınönj mılö gau nıbö rö mıdpım. Manö anıb i kalı kılın rık yunö, ram Mınönj ke ke mıdpım gau arö nıjnabım.

² Bapi God hadame dagol gau kalöp gası nıñöm, nıbi bı yad mıdeınaböl, a ga. Anıb u, God Ana nıpe u gö, kale nıbi bı nıpe mıdmım, Jisas Krais hagöp rö gınabım nıñöm hagape nıpe nan si nan najı gıpım gac u kık gı yunab.

Anıb u, God apıl mıthau kalöp mög nıñmil, ud ajı gımil, abad mıdlö, kale pör nöp agamıj mıdaimım. *

Mıd ajı gep hon u mıdöp God ram Mınönj adö lanı au

³ Bı Kub hon Jisas Krais God nıpe nıp ajı a gun! Jisas Krais Nap nıpe nıp ajı a gun! Nıpe nöp hanıp mög yabıt nıñöm, Nı nıpe Jisas Krais nıp yuö apöm umöm, kauyanı uraka u me, nıpai nıpe yabıt mıdun, nıpe aıp pör pör mıdeınabun, a gun, gası halö mıdpun. ⁴ God nıpai nıpe mıdpun rö, hanıp ram Mınönj ajı nıpe kumi kabö adö lanı au ud ajı gınab. Mınönj nabönj adö ilı i nan gau papıt lı hij gı lugnab u pen God ram Mınönj kumi kabö adö lanı au unbö gagnab. God nan ajı gau kalöp hag la nıñöm pör pör nöp mıd ajı yabıt gınab. Hanıp hagöp rö, amun nıpe aıp pör pör nöp mıd ajı gınabun. *

⁵ God nıpe klö yabıt. Kale God nıp nıñ udmım cıg ajı gıpe, nıpe kalöp abad mıd ajı göm, mıd damöm, nıñ hain u, kalöp dam ram Mınönj ajı nıpe u ud arnab. * ⁶ Anıb u, mıñ mıñ göl gı mıdaimım.

Pen mıñi magö pro marap kalöp, nıbi bı Krais lau adö mıdpal, a göm, gı najı gılö uıtham mıdnabım rö löp. * ⁷ Nıbi bı gol raubal gau laulö inö, magönhalö gol nöp mıdöp aka nan nabönj nabönj halö mıdöp, a göm, nıñbal. Gol nan yıharıñ rö u pen anıg gıpal. Pen God nıp cıg gıpım aka cıg gagpım u nan kub yabıt u me, marö auö uıtham mıdeınabım anıbu, nıp cıg ajı gıpım aka cıg ajı gagpım u nıjnab. Pen marö auö, nıp cıg ajı göl gı nöp mıdeınabım u, Jisas Krais ado gı aunab nıñ u, God nıpe kalöp, gı ajı yabıt gıpım, a göm, hib kale gö adö lanı arö, kalöp wıhai damöm, ram Mınönj ajı nıpe ud arnab. *

⁸⁻⁹ Kale nöd Jisas Krais nıp amgö nıñagpe u pen nıp mıdmagö lıbım. Kale uri u rö nöp nıp amgö nıñagpım u pen nıp nıñ udmım, mıñ mıñ yabıt gıpım. Jisas Krais nıp nıñ udpe, God nıpe ana kale pör nöp kamıñ mıdeınaböl, a göm, kalöp abadöl mıdöp. Anıb u me, kale mıñ mıñ yabıt gı mıdpım. Hon mıñ mıñ gep magö anıbu hagun, a gun, manö ıtep gınab. *

¹⁰⁻¹¹ Hadame nöp Krais Ana nıpe bı God manö hagep gau kalıp anı danı mıdöm gası nıö, kale Krais ilön nıñön nıñön udöm, hainö nan ajı yöl nıñön nıñön gınab manö u hagöm kalı kılın rıkla. Pen Krais ilön udöm umö, God kalöp mög nıñöm ud ajı gö, mıd ajı gınabım manö hagla anıbu, kale ke nıñ ajı gagöm, hanıp uri mıdpun hagöp aka nıbi bı hainö gau ke hagöp, a göm, klö göm uıhai nıñöl gı mıdmıdal. *

¹² Pen Krais Ana nıpe gası nıö, God manö hagep bı gau nıñöm manö

* **1:2:** Ro 8:29; 2De 2:13 * **1:4:** Kol 1:12 * **1:5:** Jon 10:28; 17:11 * **1:6:** 1Pi 5:10; Jem 1:2
* **1:7:** Pro 17:3; Sek 13:9; Mal 3:3; Jem 1:3 * **1:8-9:** Jon 20:29; 2Ko 5:7 * **1:10-11:** Sam 22; Ais 53; Mad 13:16-17; Luk 24:26-27

hageila an+bu, God kal+ip, a göm hageila an+bu, God kalöp m+ñi m+dpim ñ+n i nöp haga. Manö aij hageila an+bu me, God n+pe Ana U+ kumi kabö adö lañ n+bö yuö apöm n+bi b+ r+mnap kal+ip gas+ ñö, kale pen kalöp Jisas Krai manö aij u haglö n+ñbim. God gö kale uri nan aij aij n+hön n+hön n+ñbim u, ejol gau, hon abe n+ñbno, a göm, n+ñagpal.

God han+ip, “N+bi b+ u+ m+daimim,” a göp

¹³ An+bu u, gas+ y+har+ñ adö r+mnap n+ñagmim; gas+ magö kale ke, hañ roman kale ke gas+ göp rö nöp gagmim; Jisas Krai ado g+ apöm kalöp udöm nan aij ñ+nab, gas+ u nöp n+ñmim, aij gö n+ñöl g+, gas+ halö m+daimim.

¹⁴ Kale nöd Jisas Krai manö aij u n+ñagmim, gas+ naij kale ke n+ñmim g+m+dim rö gagmim; kale God ñ+ pai n+pe m+dpim u me, manö n+pe hagöp rö u nöp g+mim. * ¹⁵ N+hön n+hön g+n+g g+mim u, God kalöp w+ñ alöp u n+pe u+ m+döp rö, kale u rö nöp u+ nöp m+daimim. ¹⁶ God haga rö God Manö yan kal+ k+ñ r+köm hagla, “Yad nan si nan naij gep ke gau n+bö m+dem u+ m+dpin rö, kale u rö nöp nan si nan naij gep ke gau n+bö m+dmim u+ m+dmim,” a g+la. *

God nan aij yöl yuöm, han+ip rau adog uda

¹⁷ God n+pe n+bi b+ gau kal+ip n+me löm, haLöwaLö gagöp; g+pal g+pal rö nöp n+ñöm n+me löp. God an+g göp an+bu, Bapi hon, a g+pim u, ram n+pe kumi kabö adö lañ aragpim ñ+n i, n+pe Bi kub unbö ke, a g+mim, hagöp hagöp rö nöp g+mim. * ¹⁸⁻¹⁹ Kale ap+is bac b+ g+m+dal adö u g+ damun kam+ñ arnabun, a g+mim, g+ wasö n+ñbe, God kalöp uda u, gol silpa u+tpö k+no nan hij göp nan y+har+ñ gau rö rauöm udaga. Pen sipsip pi adlai m+dagöp gac gagöp damöm pak God n+ip sabe g+ ñ+m+dal rö u, Krai

damöm al pak l+lö hagape n+pe gol silpa u+tpö k+no rauagep u lugö uma u me, God kalöp rau adog uda. *

²⁰ God M+nöñ naböñ i+ i g+ laga ñ+n u, Krai n+ip adö an+bu g+nab a göm hag la u pen uri ñ+n hain i nöp, kalöp g+ aij g+n+g waiö aua. * ²¹ God gö, Krai urakö, God Krai n+ip ud adö i g+lañ yab+ uda. An+bu u, God n+ip n+ñ udmim, c+g aij g+mim, han+ip arö gagnab, a g+mim, gas+ halö m+dpim. *

Añ mam gau kal+ip m+dmagö l+mim

²² Kale God Manö n+ñö yab+ u n+ñmim, hagöp rö g+pe, kalöp nan si nan naij gac u m+dagöp. An+g g+mim, kale añ mam God lau adö m+dpal gau kal+ip m+dmagö yab+ l+bim. An+bu u, kale k+ö g+mim pen pen m+dmagö yab+ löl g+ m+daimim. * ²³ God Manö nöp gö, kale kauyan ñ+ painañ hagape b+ rö l+bim. Pen kam+ñ g+sön n+bö udpim u, n+me nap gau ñagpal; n+me nap ñ+ pai yag daulö umbal. Pen God Manö u, manö pör pör nöp m+deinab manö kam+ñ an+bu nöp gö, God ñ+ pai n+pe m+dmim pör pör m+deinabim. ²⁴ God Manö u kal+ k+ñ r+köm hagla,

“N+bi b+ gau magöñhalö nan u+añ u+añ rö nöp m+dpal; hib kub udpal u mab p+p+ p+p+ rö nöp m+döp.

Nan an+bu gau y+ñ+d m+lep göm lugöp. *

²⁵ Pen God Manö u pör pör nöp m+deinab,” a g+la.

God Manö an+bu, manö aij kalöp hag ñ+lö n+ñbim u nöp.

2

B+ Kub n+pe Kabö Kam+ñ rö pör m+deinab

¹ An+bu u, g+ naij g+pim adö u magöñhalö böñ nöp arö g+mim, manö piral hagpim u böñ nöp arö g+mim, manö nöp hagpim u böñ nöp

* 1:14: Ro 12:2; Ep 2:3; 4:17-18

* 1:16: Lep 11:44-45; Mad 5:48

* 1:17: Ro 2:11; Rep 2:23

* 1:18-19: Ap 20:28; Hib 9:12-14

* 1:20: Ep 1:4

* 1:21: Jon 14:6; Ro 5:1-2

* 1:22: Jon

13:34; Ro 12:10 * 1:24: Ais 40:6-8

arö g+mim, nan aij kale gau hon udbnop, a gi gasi n+nbim u böñ nöp arö g+mim, n+bi bi r+mnap hag jubim u böñ nöp arö g+mim, g+mim. *

2-3 Ñi painañ g+sön yag daubal gau ci ñ+nun, a göm, gasi añi n+nbal. An+bu u rö, kale Bi Kub bi aij yabi kalöp ud aij göp u hadö n+nbim rö, manö aij n+pe ci rö ñ+nun, a g+mim, gasi añi u nöp n+nmim. Ci an+bu ñ+nabim u, kale kub g+mim, kam+ñ m+dep magö an+bu iñ u n+ñ aij g+inabim. *

4 Jisas Krai n+pe kabö ap rö. N+pe kabö y+har+ñ ap wasö; n+pe Kabö kam+ñ. Kabö kam+ñ an+bu n+bi bi r+mnap ji n+ñöm arö g+pal u pen God n+pe udöm, kabö an+bu kabö aij unbö ke, a ga. Kale Kabö kam+ñ an+bu aumim, ⁵ kale ke kabö kam+ñ rö l+be, God n+pe kabö an+bu gau udöm ram n+pe g+inab. Ram an+bu, Jisas Krai n+pe ram nab+c m+deinab n+ñöm kale God n+pe sabe gep n+bi bi uñ m+dmim, nan n+hön n+hön God n+pe aij göp u, nan sabe gep rö God n+pe ñ+nabim. Nan sabe gi ñeb an+bu sipsip nan gau wasö; nan ana sabe gi ñeb nöp ñ+nabim. *

6 God Manö u kali kñiñ riköm hagla, “N+ñim! Yad kabö ap daun kub Saion l+nö, kabö an+bu Saion ram padö rö m+deinab. Kabö an+bu yad ke hag l+nö; kabö an+bu kabö aij unbö ke. N+bi bi an an n+pe n+ñ udöm c+g g+inaböl gau, hainö kale, hon n+hön g+n+g n+pe n+ñ udpun, a göm, hagagnaböl yabiñ,” a g+la. *

7 God an+g hagö, n+bi bi n+pe n+ñ ud+pim gau, kabö an+bu kabö aij unbö ke rö l+nab; pen n+bi bi n+pe n+ñ udagpal gau, God Manö u kali kñiñ riköm hagla, “Kabö ji n+ñöm arö g+la kabö u nöp

m+ñi ram padö klö yabiñ an lañ u m+dpöp,” a g+la. *

8 Pen manö ap hagla, “Kabö an+bu nöp, n+bi bi aramöm ma b+n+ñ g+inaböl; kabö an+bu nöp, n+bi bi apöm, lug paknaböl,” a g+la.

Krais manö aij u n+ñ udagla u me, ap lug pakla. Pen kale ap lug pakla u, God g+inab a ga rö nöp ga. *

9 Pen God n+pe ke kalöp udöm, yam n+pe ke hag la. Kale Kiñ nan sabe gep n+bi bi n+pe m+dpim. Kale n+bi bi uñ n+pe m+dpim. Kale God yam n+pe ke m+dpim. An+g göp u, kale n+bi bi gau n+bö gau n+bö, God n+pe nan aij unbö ke göp u hag waiö g+mim, nöd s+bön an gau m+dmim, b+s+am gi ajm+dim u pen God n+pe gö, uri mailö aij n+pe n+nmim aj aij gabim, manö an+bu waiö hagnabim. An+g hagmim, hib n+pe hagpe adö arnab. *

10 Nöd God n+bi bi n+pe m+dagm+dim, pen uri n+bi bi n+pe ke m+dpim. Nöd God kalöp mög n+ñöm udagm+dpöp, pen uri kalöp mög n+ñöm udöp. *

God n+bi bi n+pe m+dpim rö, m+dpim aij g+mim

11 An+bu u, n+bi bi n+pe aij yad gau. M+nöñ naböñ iñ i ram M+nöñ kale kabö rö wasö, y+har+ñ apim m+dpim. An+bu u, nan si nan naij M+nöñ naböñ iñ i hañ roman gasi göp nan gau, m+dmagö l+mim g+pe aragn+m. Nan an+bu gau gasi n+nmim g+pe arö, ana kale aip pen pen gö, ap lug pakmim rö löp. *

12 N+bi bi God n+bi bi n+pe m+dagpal gau aip m+dpim u, gi aij yabiñ gi m+daimim. An+g g+pe, ñ+n r+mnap, kalöp, gi naij g+pim, a göm, hag junaböl u pen kale gi aij g+pim u n+ñöm, hainö Jisas Krai aunab ñ+n u, gi aij g+pim rö hag hi+keinaböl, God hib n+pe u ap rannab. *

* 2:1: Ep 4:22; Jem 1:21

* 2:2-3: Sam 34:8

* 2:5: Ep 2:21-22; Rep 1:6

* 2:6: Ais 28:16; Ep

2:20 * 2:7: Sam 118:22

* 2:8: Ais 8:14-15

* 2:9: Dud 7:6; 14:2; Ais 9:2; Dai 2:14; Ap 26:18;

Ep 5:8 * 2:10: Hos 2:23

* 2:11: Gal 5:17,24

* 2:12: Mad 5:16

13-14 Bî Kub nîbi bî nîpe mîdpim rō, bî kub kalöp Mîñōñ nabōñ it i abad mîdpal gau hagöl rō gîmim. Kîñ kale bî kub yabîl mîdöp u manō nîpe u nîñmim, bî nîpe yuō apōm kalöp abad mîdpal gau manō kale magōñhalō nîñmim gîmim. Bî kub anîb gau, nîbi bî gî aij gî naböl gau kalîp ud aij gî naböl; pen nîbi bî gî naj gî naböl gau kalîp manō kub hagōm, ilōn pen ñî naböl. Nîhōn gîñg: God bî anîb gau wōg anîbu göl, a gōm, hag la. * 15 Pen God nîp aij gî nab u, kale gî aij göl gî nöp mîdaibe, nîbi bî gasî mîdagöp gau kalöp manō pîral hagōm hag juöl rō lagnab. * 16 Nîbi bî rîmnap, ke nîñbim rō gîmim, a gîpal. U aij pen gasî anîbu nîñmim, nan si nan naj ap gagmim. God nîbi bî wōg gep nîpe mîdpim rō, nîhōn nîhōn gîñg gî nabim u, nîpe hagöp hagöp rō nöp gî nabun, a gîmim, gîmim.

17 Nîbi bî gep gau abe nîbi bî yîharîñ gau abe manō kale nîñmim. Añ mam Kraîs lau adō mîdpal gau kalîp mîdmagō lîmim. God nîpe Bî klō unbō ke, a gîmim, ana udmim nîñmim. Kîñ kale bî kub a gîmim manō nîpe nîñmim. *

Kraîs nîp hain gun, marō auainîm, pîñîñ gagun

18 Kale Kraîs nîbi bî nîpe mîdmim, bî rîmnap kalîp nagî wōg rō gîpim u, bî kub kale gau ud aij gîmim, hagnaböl rō nöp gîmim. Kalöp gî aij gōm agamîj mîd aij gîpal bî gau nöp wasō, klō yabîl jubal bî gau u rō nöp, ud aij gîmim, hagnaböl rō nöp gîmim. * 19 Pen kalöp gî naj gaiöl, God nîp gasî nîñbim rō, kalîp gasî naj nîñageinabim u, God kalöp ud aij gî nab. 20 Pen kale gî naj gîpe, kalöp pakaiöl, kalîp gasî naj nîñageinabim u hagagabin; anîg gî nabim u, God kalöp ud aij gagnab. Pen kale mîd aij gîpe, kalöp gî naj gaiöl, kalîp

gasî naj nîñageinabim u hagabin; anîg gî nabim u me, God kalöp ud aij gî nab. * 21 Kalöp marō ñîlō agamîj nöp mîdaimim, a gōm, God kalöp uda. Anîb u, Kraîs hanîp, a gōm, ilōn uda gasî u nöp nîñmim. Kalöp marō ñaiöl, gasî kub nîñagmim. Nîpe göp rō gîmim, gîpe arnîm. *

22 “Nîpe nan si nan naj ap gaga; manō pîral ap hagaga.” *

23 Kraîs nîp hag jueila, nîpe pen hag juaga. Nîp gî naj geila, nîpe ilōn udōm kalîp manō pen pen hagaga. Nap nîpe manō kub kabō göl nöp hagöp u, yîp abadnab, a gōm, gasî u nöp nîñ mîdeia. * 24 Kraîs nîp mab ba lan al pak leila, nîpe nan si nan naj hon magōñhalō gî nabun gau, hañ roman nîpe ke udōm uma. “Yad nan si nan naj kalîp udem umnō, nan si nan naj gep gasî magō kale u umōm, kale kamîñ aramōm, gî aij göl gî mîdaiöl,” a gōm, nan si nan naj hon gau, hañ roman nîpe ke udōm uma. Kraîs nîpe ilōn kub uda u me, kalöp nan ga u kamîñ la. * 25 Kale kaj sîpsîp hauł gau amōm rul arbal rō mîdmîdim u pen mîñi Bî Kaj Sîpsîp Mukep, Bî ana kalöp abad mîd aij göp u, nîp ado gî aubim. *

3

Nugmul abe nîbin abe

1-2 Pen kale bî halō nîbi mîdpim gau, kalöp u rō nöp manō hagnîg gabin. Nagamul bî hagöl rō nîñmim, gî aij gîmim. Nagamul bî Jîsas Kraîs manō aij u udagaiöl, nîhōn gîñg manō aij u udagpan, a gîmim, hagagmim. Pen kale ke gî aij gîmim, kalîp ud aij gîpe me, nîbi yad u Jîsas Kraîs nîp cîg gōm gî aij yabîl göp, a gōm, nîp nîñ udnaböl. * 3 Pen nîbi klîñ aij mîdaiun, a gîmim, nan rîb adîk yîñîd nöp naj gî nab gau lun, a gîmim, nîñagmim. Umagō malîkmim, walîj aij aij yîmmim, nan

* 2:13-14: Dai 3:1 * 2:15: 1Pi 3:16 * 2:17: Ro 12:10 * 2:18: Ep 6:5 * 2:20: 1Pi 3:14,17

* 2:21: Mad 16:24; Jon 13:15 * 2:22: Ais 53:9 * 2:23: Ais 53:7; 1Pi 3:9 * 2:24: Ro 6:11; Ais

53:5-6 * 2:25: Esi 34:5-6; Mad 9:36; Jon 10:14; Hib 13:20-21 * 3:1-2: Ep 5:22

aij aij kabö gol udöm g+pal gau ud hañ roman ad+kmim, gagmim. *
 4 N+bi hain m+dmim, gas+ n+ñ aij g+mim, kal juagmim, n+bi b+ gau aip agam+ij m+id aij g+mim. An+g g+ aij g+inabim u, nan aij an+ib gau m+dmagö an kale dan m+idöp rö, n+bi b+ amgö n+ñagnaböl pen God amgö n+pe u, nan k+ñ aij unbö ke rö l+ nab. Nan k+ñ aij aij an+ib gau hij gagnab; pör pör nöp m+ideinab.
 5 Nan k+ñ aij an+ib gau m+dmagö an dan kabö gol rö m+idöp u, ap+is hon God n+ip n+ñ udm+idal gau udöm kale ke r+ib ad+km+idal; kale nugmul b+ kal+p manö u n+ñm+idal. 6 N+bi Sara nugmul Ebrahim n+ip, b+ kub yad, a göm, hagm+idöp rö nöp g+m+idöp. Kale p+ñ+ñ gagmim, Sara g+m+idöp u rö g+ aij geinabim u, Sara pai n+pe yab+ñ rö m+ideinabim. *

7 Pen kale n+bi halö b+ m+dpim gau, kalöp u rö nöp manö hagn+g gabin. N+bi gau b+ rö k+ö m+dagpal rö, n+bi kale gau ud aij g+mim. God kalöp b+ gau nöp udöm, n+bi gau kal+p arö gagöp; kalöp b+ gau mög n+ñöm udöp rö, n+bi gau kal+p u rö nöp mög n+ñöm udöp. N+bi kale gau kal+p abad m+id aij g+mim me, God n+ip sabe g+pe, manö kalöp u n+ñnab. *

J+im ñöl m+idaimim

8 Manö hag jun+g gabin. Kale añ mam Krai lau adö m+dpim gau magöñhalö gas+ adö añ+ nöp n+ñmim; añ mam r+imnap ilön udaiöl, kal+p mög n+ñmim; añ mam r+imnap m+ñ m+ñ gaiöl, kale u rö nöp m+ñ m+ñ g+mim; añ mam pen pen m+dmagö l+mim, pen pen mög n+ñmim ud aij g+mim; yad n+bi kub, yad b+ kub, a g+mim, gas+ u n+ñagmim. 9 N+bi b+ r+imnap kalöp g+ najj gaiöl, kal+p pen g+ najj gagmim. Kalöp hag juaiöl, kal+p pen hag juagmim. Kalöp n+hön n+hön gaiöl, God n+ip sabe g+mim hagmim, kal+p g+ aij g+mön abad m+idaimön, a g+mim. N+hön g+n+g:

* 3:3: 1Di 2:9 * 3:6: Jen 18:12 * 3:7: Ep 5:25 * 3:10: Sam 34:12-16 * 3:14: Ais 8:12-13; Mad 5:10; 1Pi 2:20; 4:14 * 3:16: 1Pi 2:12

God kalöp uda u, kale n+bi b+ gau kal+p g+ aij g+inabim, a göm, uda. An+g g+inabim u, God kalöp u rö nöp g+ aij g+inab. 10 God Manö u kal+ k+ñ r+iköm hagla,

“N+bi b+ m+id aij gun, m+lep yab+ñ lun umun, a göm n+ñbal gau, manö piral, manö najj hagagöl.
 *

11 Pen nan si nan najj g+pal adö u arö göm, g+ aij nöp göm, gas+ k+ö n+ñöm, j+im ñöl m+daiun, a göm, agam+ij nöp m+daiöl.

12 N+hön g+n+g: n+bi b+ God Manö hagöp rö nöp g+pal gau, B+ Kub kal+p abad m+id aij göm, n+ip sabe g+inaböl manö kale u n+ñnab; pen n+bi b+ g+ najj g+pal gau n+ñö, mulu lugnab,” a g+la.

M+id aij g+pe, kalöp g+ najj gaiöl, p+ñ+ñ gagmim

13 G+ aij gun, a g+mim, k+ö g+pe arö, n+bi b+ r+imnap kalöp ilön ñagnaböl. 14 Pen kale g+ aij g+pe kalöp g+ najj gaiöl u, m+ñ m+ñ g+mim. N+bi b+ kalöp g+ najj g+pal gau kal+p p+ñ+ñ gagmim, gas+ kub n+ñagmim. *

15 Pen m+dmagö an kale dan u, Krai n+pe nöp B+ Kub, a g+mim, hib n+pe hagpe adö aran. Pen kale pör nöp gas+ n+ñöl g+ m+daimim, n+bi b+ r+imnap, n+hön g+n+g gas+ halö m+dpim, a göm, hag n+ñaiöl, kal+p ud aij g+mim, manö hain hagmim, Krai manö aij u kal+p hag ñ+ aij g+mim. 16 Pen hag ñ+nabim u, hon manö n+hön hagno God n+ip aij g+n+im, a g+mim, hag ñ+mim. Krai n+ip c+g g+mim, g+ aij g+inabim u, b+ gau kalöp hag jun+g gaböl gau, kal+p nable gö arö g+inaböl. * 17 Kale g+ aij g+pe n+ñöl g+, God kal+p n+ñebir arö gö, kalöp g+ najj geinaböl u, manö m+dagöp. Pen kale g+ najj g+pe, kalöp g+ najj g+inaböl u, God n+ip aij gagnab.

Krais umöm gag hon t+ik g+ yua

18 Kale gi aij giipe, kalöp gi najj geinaböl u, manö midagöp, a gipin u, Krais nipe Bi aij pen nip gi najj geila, uma. Nipe aij nöp gimidöp u pen kale nibi bi nan si nan najj gipim gau God aip jim ñinabin, a göm, uma. Mañ añi yabıt uma; hainö kauyan umagnab. Krais hañ roman al pak lölö uma u pen Ana nipe umaga. Ana nipe kamıñ midöm, nipe kauyan uraka. 19 Ana nipe anig geia nipe amöm, nibi bi nöd umöm am nagı mideila gau kalıp manö aij nipe u hag ña. 20 Nibi bi nagı mideila gau, Noa mideia ñin u, God nip manö u niñageila u pen God kalıp manö kub hagaga; manö yıp niñaböl aka göm, abad mideia. Abad midö niñöl gi, Noa nip ñig magıb gimön, a ga u gi damöm, nibi bi iru wasö, Noa apılap unbö raleb u nöp ñig magıb raul mıgan amöm, ñig anı danı aram midöm mid damöm, God gö kamıñ arla. * 21 Pen ñig magıb raul mıgan am midlö, ñig u kalıp dap ranö, kamıñ arla anıbu rö, uri hon Jisas Krais umöm uraka manö u niñ udun, ñig pakun, u rö nöp kamıñ arnabun. Pen ñig pakpun anıbu, hañ roman gac hik gi yuun, a gun, pakagpun. Krais hanıp, a göm, umöm kauyan uraka rö, God gası midmagö anı hon niñöm gac ap midagöp. Gası anıbu nöp niñun, ñig pakpun. God nipe manö klö niñö anıg hag la me u. 22 Krais nipe pen umöm uraköm, am ram Mınön kumi kabö adö lanı au aramöm, God ñimago yijig böñ lau adö midöp niñöm ejöl gau abe, kijaki nan klö midöp gau abe, magöñhalö mo nipe gau midpal.

4

Marö udöl gun, nagı najj nöd nıbö adö u arö gun

1 Krais hañ roman nipe ilön kub uda rö, hon u rö nöp ilön udnabun, a gimim, gası anıbu nöp niñöl gi midaimim. Nihön ginig: nibi bi

hañ roman kale ilön kub udpal gau, nan si nan najj gun, a göm, gası u niñagpal. * 2 Ñin anıbu riköm, ñin aigeg Mınön nabön ilı i hañ roman mideinabun u, God nip aij ginim adö u nöp gun, a göm, midmagö kale ke uraknab adö u gagnaböl. 3 Kale nöd nibi bi God Manö udagmidal gau rö gi midmidim. Gası najj niñmim, nibi si bi si gimim, ñig klö niñı hauı limim, nan iru yabıt niñmim, haıwaıö gimim, nan pıral God sabe gagmim a göp nan gau sabe göl gi midmidim. * 4 Miñi pen, nibi bi God Manö udagpal gau, kale mid aij gipim u niñöm, nihön ginig hon aip magum gimim haıwaıö gagpim, a göm, kalöp hag jubal. 5 Pen söl midöp, Bi Kub nibi bi kamıñ mideinaböl gau abe, nibi bi hadö umla gau abe, nihön nihön gıla gau, nihön ginig anıg gipim, a göm, manö kub hagö, kale nihön nihön gıpal gau magöñhalö nip hag waiö lınaböl. * 6 Nibi bi magöñhalö umbal rö umöm, hañ roman u böñ nöp hij gi luga u pen ana gau amöm, God kamıñ midöp rö u kamıñ mideinaböl, a göm, Krais manö aij nipe u nibi bi hadö umla gau kalıp hag ña.

God wög hanıp adö ke ke hagöprö, gi aij gun

7 Söl midöp, nan nihön midöp gau magöñhalö pis ginig gab. Anıb u, gası niñ aij gimim, agamıj mid aij gimim, God nip sabe gimim. * 8 Pen manö kub yabıt u, kale Krais nibi bi pör nöp pen pen midmagö yabıt lı midaimim. Kale pen pen midmagö löl gi mideinabim u, Krais nibi bi rimnap nan si nan najj göm kalöp ñin iru nöp gi najj gaiöl u, kale yıñıd niñmim arö gınabim. * 9 Krais niñ udpal nibi bi rimnap ram kalöp auaiöl, gai am ram ade aubim, a gimim, hagagmim; kalıp hag wıhai udmim. * 10 God nibi bi mög niñöm

* 3:20: Jen 6:1-7:24

* 4:1: Ro 6:2,7

* 4:3:

Ep 2:2-3

* 4:5: Ap 10:42

* 4:7: Ro 13:11-12

* 4:8: 1Pi 1:22

* 4:9: Hib 13:2

ud aij göm, kalip gasi aij ke ke ñöb. God gasi aij kalöp ñöb anibu, kalöp nöp wasö, añ mam Kraisi nibi bi nipe midpal gau kalip magorhalö u rö nöp gasi niñöm ñöb. Anib u, God kalöp gasi aij ñöb anibu niñmim, añ mam gau kalip gi aij gimim. * 11 God kalöp gasi aij ñö, kale nibi bi gau kalip hag ñinabim u, gasi niñ aij gimim, God Manö aij u kabö göl nöp hag ñinabim. God kalöp gasi aij ñö, kale nibi bi rimnap wög gi ñinabim u, God kalöp klö nipe ñöb u udmim, nibi bi gau kalip wög gi ñinabim. Anig geinabim u, Jisasi Kraisi nibi bi nipe midpim u niñöm, kale God hib nipe u haglö adö arañ. Jisasi Kraisi, Bi klö yabih u nöp, nip aij a göl gi, hib nipe por por hagno adö arañ. Anib unbö rö aij.

Kraisi nibi bi nipe midpim rö, kalöp marö ñinaböl

12 Midmam aij yad gau. Kraisi nip cig pidöñ ginaböl aka arö ginaböl a göm, nibi bi rimnap hanip ilön kub mab mitañ rö ñibal u, hanip niñön ginig anig gab, a gimim, gasi u niñagmim. 13 Kraisi nibi bi nipe midpun u me, nip gila rö hanip gaböl, a gimim, miñ miñ göl gi midpe me, nipe mailö aij yabih nipe halö aunab ñin u, kale miñ miñ göl gi middeinabim. * 14 Kale Kraisi nibi bi nipe, a göm, kalöp hag juaiöl, miñ miñ göl gi midaimim. God Ana mailö aij yabih halö u hanip aip midöp u niñöm me, anig gaböl, a gimim, miñ miñ göl gi midaimim. * 15 Kale wip alagmim; nan si udagmim; nibi bi rimnap kalip gi naj gagmim; nan kale rö gimim gagmim. Kale anig gimim, ilön udnabim u, nable ginab. Pen gi aij gimim ilön udnabim u, nable gaignig gab. 16 Pen kale Kraisi nip niñ udmim nipe hagöp rö gipim rö, kalöp marö ñaiöl, nable gaignig. Kraisi nibi bi nipe midpun rö, hanip anig gaböl,

* 4:10: Ro 12:6-8 * 4:13: Ap 5:41; Jem 1:2; 1Pi 1:6-7 * 4:14: 1Pi 2:20 * 4:18: Pro 11:31

* 5:2: Jon 21:15-17; Ap 20:28 * 5:3: 2Ko 1:24; Plp 3:17; Dai 2:7

a gimim, aij gö niñöl gi, God hib nipe hagpe adö arañ. 17 Söl midöp, God nibi bi manö kub hagnab. Nipe ih göm nibi bi nipe ke manö kub hagnab. Pen hon nibi bi nipe ke utham middeinabun u, nibi bi manö aij nipe udagpal gau kale aigöl göm midnaböl? 18 God Manö u kalih kiiñ riköm hagla,

“Nibi bi God hagöp rö gipal gau utham yabih kamih arnaböl; anib u, nibi bi God Manö udagöm, nan si nan naj gi midpal gau, kale aigöl göm kamih arnaböl?” ö gila. *

19 Anib u, God marö hanip hag la rö nöp udnabun u, gasi iru niñagun. Bi Kub hanip gi la u, hañöwañö gaignig, pen nipe nöd haga rö nöp hanip ud aij ginab, a gun, gasi u niñun, gi aij nöp göl gi gino arnim.

5

Nibi bi Kraisi niñ udpal gau bi abadep midmim, kalip abad aij gimim

1 Nibi bi Kraisi niñ udpal gau kalip bi abadep midpim gau, kalöp manö haignig gabin. Wög kale gipim anibu rö, yad u rö nöp nibi bi Kraisi niñ udpal gau kalip abad midpin. Kraisi ilön kub udeia u, yad niñ midainö. God nipe Kraisi mailö aij yabih nipe nibi bi gau magorhalö kalip yamnab ñin u, yad amem niñ middeinabin. Anib u, yad kalöp manö anibi haignig gabin. 2 Bi kaj sipsip mukep gau kaj sipsip kale muk aij gipal rö, God nibi bi nipe ke ñimagö adö kale la gau, kalip abad mid aij gimim. Nibi bi rimnap kalöp neb neb göm haglö, God wög u gagmim. Mani nan gau udun a gimim God wög u gagmim. Miñ miñ göl gi, aij göl gi nöp God wög u gimim. Anig geinabim u, God nip aij ginab. * 3 Hon bi kub midpun, a gimim, God sipsip nipe gau kalip hag gagmim. Kale ke gi aij gipe, kalöp niñöm u rö nöp göl. * 4 Adö anibu

gipe, Bi Sipsip Mukep Nap kabö göl u apöm, usajıl bad klö pör pör nöp m+mailö gi m+deinab u kalöp ñ+nab.

Hib hon ke dap ranagun; gas+ kabö rö nöp n+ñun

⁵ Pen kale bi praj gau, bi majö kalöp abad m+dpal gau hagöl rö n+ñmim. Kale magöñhalö, Krai n+bi bi añ mam gau n+ñmim, kale n+bi bi pro, hon n+bi bi kub, a g+mim, gas+ u n+ñagmim. God Manö u kal+ kñiñ r+köm hagla,

“God n+bi bi hib kub udnabun a g+pal gau kal+ j+ n+ñöm, n+bi bi pro pro udpal gau, kal+ mög n+ñöm, ud aij yabıt göp,” a g+la. *

⁶ An+bi u, God Bi klö unbö ke u n+ n+ñmim ana udmim, hagöp rö g+mim. An+g g+nabim u, ñ+n hain hag la u, n+pe gö, kale bi kub rö m+deinabim.

* ⁷ God n+pe ke kalöp abad m+dpal aij göp rö, marö m+dain+m, magöñhalö ud ñ+magö adö n+pe u l+mim. *

⁸ Pen pör pör gi j+n göl gi m+dmim, n+ñ aij göl gi m+daimim. Kauat mauat bi kale u kijaki, kain kub laiön manö kub hagöp rö gau gau amöm, n+bi bi ap hau ñ+n+ñ, a göm, uñhai n+ñöl gi ap ran ap lug arab.

* ⁹ Kijaki an+g gab u, han+ip nöp gagab; Krai n+bi bi añ mam hon ram M+nöñ gau gau magöñhalö kal+ u rö nöp gab, a g+mim, kijaki n+ wasö g+mim, Krai manö aij u n+ñ ud p+dpal göl gi m+daimim. *

¹⁰ God n+bi bi mög n+ñöm, ud aij yabıt göp rö, pör pör Krai n+bi bi n+pe m+daimim, a göm, ram M+nöñ aij yabıt kalöp hag la u me, magö i kalöp gi naij g+lö ilön udpim u pen magö pro marap God n+pe ke apöm klö n+pe kalöp ñö, kale Krai n+ñ n+ñ ud p+dpal g+mim, n+ñ c+g aij yabıt g+mim, n+bi bi klö n+pe m+dmim, m+dpal aij yabıt g+nabim.

¹¹ God Bi klö yabıt u n+bi bi gau magöñhalö pör nöp pör nöp abad m+deian! An+bi unbö rö aij.

Manö ad+ñ magö r+imnap

¹² Mam aij yad Sailas aip m+dpul. Manö kalöp hagabin i n+pe kal+ kñiñ r+kab n+ñöm yad köp ulep i kalöp yunabin. Mam an+bu, gas+ hon n+ñbun rö n+ñöb. Kalöp manö klö hagem, manö pro kal+ kñiñ r+kpin an+bi i, God n+bi bi mög n+ñeb magö yuö yabıt u nöp r+kpin. Manö an+bi, manö n+ñö yabıt, a g+mim, n+ñöl gi nöp m+daimim. *

¹³ Pen Krai n+bi bi n+pe m+dpal daun kub Babilon aui kalöp, “M+dpim?” a g+pal. God kalöp hag la rö, n+bi bi an+bi gau u rö nöp hag la. Ñ+ yad Mak kalöp u rö nöp, “M+dpim?” a göp. * ¹⁴ Krai n+bi bi añ mam m+dmagö l+bun, a g+mim, pen pen hag w+hai udöl gi, alaun bom halumim. Krai n+bi bi n+pe m+dpim gau, Krai kalöp magöñhalö ud aij gö, kale agam+ñ m+dpal aij göl gi m+daimim.

* 5:5: Ep 5:21; Jem 4:6 * 5:6: Mad 23:12; Luk 14:11; Jem 4:10 * 5:7: Mad 6:25-30 * 5:8: 1De 5:6 * 5:9: Ep 6:11-13; Jem 4:7 * 5:12: Ap 15:22,37-40; 12:2,25; 13:13 * 5:13: 2Di 4:11

2 Pida

Pida köp hain n̄bō u kal̄i kliñ r̄ika

¹ Yad Saimon Pida, Jisas Kraiss manö ud arep b̄ ap. Yad wög gep b̄ n̄pe ap m̄dpin.

God hon Jisas Kraiss han̄p ud kam̄n̄ yua u, n̄pe B̄i aij unbö ke. Jisas Kraiss han̄p mög n̄n̄öm gas̄i aij ñö, hon n̄p n̄n̄ udpun. Kale n̄bi b̄i gau, Jisas Kraiss kalöp gas̄i aij ñö, kale u rö nöp n̄p n̄n̄ udpin gau, kalöp köp an̄bi kal̄i kliñ r̄ikabin. ² Kale God abe, B̄i Kub hon Jisas abe, kal̄p gas̄i n̄n̄ m̄dpe, kale apil m̄hau kalöp mög n̄n̄mil, ud aij ḡmil, abad m̄dlö, kale pör pör agam̄j m̄d aij ḡmim.

God han̄p uda a gun, n̄p c̄ig aij gun

³ Hon n̄bi b̄i Jisas Kraiss lau adö m̄dpun gau, nan si nan naij arö gun, n̄pe hagöp rö nöp ḡi m̄daiun rö löp. Hon Jisas Kraiss n̄p n̄n̄ udpun u me, Kraiss n̄pe u rö nöp God m̄döm, klö n̄pe nöp han̄p ñö, hon God Manö hagöp rö nöp ḡi m̄daiun rö löp. N̄pe B̄i aij unbö ke, B̄i mailö aij yab̄t̄ halö pen n̄pe han̄p gas̄i n̄n̄öm, n̄bi b̄i yad ke m̄daiöl, a göm, han̄p hag la. ⁴ An̄b u, Jisas Kraiss nan aij yab̄t̄ an̄b gau han̄p ñöb. Nan aij aij ñöb u udun, gas̄i naij m̄n̄öñ naböñ īt i n̄n̄öm lug paköl rö löp gau arö gun, God n̄pe ke m̄döp rö m̄daiun rö löp.

⁵ An̄bu, Kraiss kalöp gas̄i aij ñö, n̄p n̄n̄ udpin. Pen kale Jisas Kraiss n̄n̄ udöl ḡi m̄dmim, kale klö ḡmim, n̄bi b̄i gau kal̄p ḡi aij ḡmim. Pen kale n̄bi b̄i gau kal̄p ḡi aij nöp göl ḡi m̄dmim, kale klö ḡmim, Jisas Kraiss n̄pe B̄i aigale B̄i rö m̄döp manö yuö yab̄t̄ u n̄n̄ aij ḡmim. ⁶ Pen kale Jisas Kraiss n̄pe B̄i aigale B̄i rö m̄döp manö yuö yab̄t̄ u n̄n̄ aij nöp göl ḡi m̄dmim, kale klö ḡmim,

hañ roman̄ kale gas̄i göp rö gagmim. Pen kale hañ roman̄ kale gas̄i göp rö gagmim, kale klö ḡmim, Jisas Kraiss n̄p n̄n̄ ud p̄döñ ḡmim, c̄ig aij ḡi m̄dmim, n̄pe hagöp hagöp rö nöp göl ḡi m̄daimim. *

⁷ Pen Jisas Kraiss n̄p nöp gas̄i n̄n̄mim c̄ig aij ḡmim, n̄pe hagöp hagöp rö nöp göl ḡi m̄dmim, kale klö ḡmim, añ mam gau pen pen ud aij ḡpal rö, kale Kraiss n̄bi b̄i añ mam kale gau pen pen ud aij ḡmim. Pen kale Kraiss n̄bi b̄i añ mam kale gau pen pen ud aij göl ḡi m̄dmim, kale klö ḡmim, Kraiss n̄bi b̄i añ mam kale gau pen pen m̄dmagö l̄mim. ⁸ Pen yad aui manö n̄hön n̄hön kal̄i kliñ r̄ikaj̄n u, kale nan an̄bu nöp gas̄i n̄n̄ aij ḡmim, klö ḡmim ḡi m̄deinabim u, kale B̄i Kub hon Jisas Kraiss n̄pe B̄i aigale B̄i rö m̄döp, a ḡi gas̄i n̄n̄mim, wög n̄p ḡi aij ḡpe, n̄p nan magö aij r̄imnap p̄lnab. ⁹ Pen yad aui manö n̄hön n̄hön kal̄i kliñ r̄ikaj̄n u, kale r̄imnap nan an̄bu n̄n̄agnabim u, kale n̄bi b̄i amgö we rö. Nan si nan naij ḡipim u, God n̄pe gac an̄bu l̄ik ḡi yua u haūt̄ ḡipim.

¹⁰ An̄b u, añ mam yad gau. God gas̄i n̄pe ke n̄n̄öm, ȳp hain göm n̄bi b̄i yad m̄daiöl, a göm, kalöp udöp u, klö ḡmim n̄p hain ḡmim, n̄bi b̄i n̄pe m̄daimim. An̄g ḡmim me, Kraiss manö aij n̄pe u pör nöp n̄n̄ ud p̄döñ ḡmim, ḡi dammim, arö gagnabim. ¹¹ Pen B̄i Kub hon Jisas Kraiss han̄p ud as̄ik yuöp u apöm, kalöp hag w̄hai udöl ḡi, n̄bi b̄i n̄pe pör pör abad m̄deinab ram raul m̄gan an̄bu da löm abad m̄deinab.

God manö hagep b̄i gau, Ana Ūt kal̄p gas̄i ñö n̄n̄öl ḡi God manö hagla

¹²⁻¹⁵ Kale manö hagaj̄n an̄bu n̄n̄mim, hadö ud aij ḡipim, pen yad pör nöp kalöp manö an̄bu hagöl ḡi nöp m̄deinabin. B̄i Kub hon Jisas Kraiss ȳp, umnabön, a göm, ñ̄n̄ hag la u söl auöp u me, hañ roman̄ halö m̄dpin ñ̄n̄ i, yad klö gem, kalöp manö an̄bu hagöl

* **1:6:** Gal 5:22-23

gî nöp m+deinabin u aij. Anig g+nabin u, kale hauł gagnabim; yad umnabin pen kale manö an+bu n+ñöl gî m+deinabim. *

16 Kalöp nöd hagem, Bî Kub hon Jisas Krais ke yabił löm klö halö aua, a g+no u, aiud kliš aij uđpal rö haggagno. Nöd Bî Kub an+bu ke yabił klö halö lö, amgö hon ke n+ñun, hainö kalöp hagno. * 17-18 Ñ+n an+bu, hon Jisas Krais aip am dum uł au m+daino n+ñöl gî, Bapi God mailö aij yöl n+pe u apöm, Jisas Krais hib n+pe dap ranöm haga, “Bî i Ñî m+dmagö aij yad; n+ñ n+ñnö y+ip aij yabił göp,” a ga. God n+pe anig hagö, hon ke manö n+pe u apdi n+ñno. *

19 Hon ke God manö apdi n+ñno u me, hon n+ñbun, bî God manö hagep gau kale manö hagla u, God manö n+pe nöp hagla; manö böñ nöp udep u nöp hagla. Manö hagla an+bu, hapö m+tañ s+ibön yañ lauöm l+lö, han+ip mailö yamöb rö u göp. Mailö an+bu, ñî löl gî damöm, ram m+nöñ r+knig gö n+ñöl gî, gap+ pagl+n hañ aunab m+dmagö an kale dañ n+ñnabim. Hañ aunab u, ram böñ nöp r+köp u rö g+nab. 20 Manö hagabin i n+ñ aij g+mim: God manö hagep bî gau God Manö n+pe kal+ kliš r+köm hagla u, gasi kale ke nöp n+ñöm, manö ił u hagöl rö lagöp. 21 N+hön g+ing: God manö hagep bî gau, God manö u hagnig, ke n+ñla rö hagagla; Ana Uł n+pe kal+ip gasi ñö n+ñöl gî, God manö hagla. *

2

Bî God Manö hagabun, a göm, manö piral hag ñ+bal gau

1 Hadame nöp bî r+mnap, God manö hagabun, a göm, n+bi bî Isrel kal+ip manö piral hag ñ+m+dal. G+la an+bu rö, n+bi bî r+mnap an kale u m+dom, u rö nöp manö piral haglö, n+bi bî r+mnap manö piral kale u

n+ñnabim rö löp. Bî Kub kal+ip rau adog uda u n+pe Bî Kub wasö göm, hag junaböl. Pen kale manö piral hagöm anig g+naböl u, God gö, ad+ñ pen ilön kub yabił udnaböl. * 2 Kale gî naj yabił g+pal. Krais n+bi bî n+pe m+dpal n+bi bî iru nöp manö piral kale u udöm, u rö nöp g+naböl. Anig g+naböl rö, n+bi bî gau n+ñöm, adan kam+ñ arep u rau ac+ip ac+ip g+naböl. 3 Mani nan gau udun, a göm, kalöp manö piral yabił hagnaböl. Anig g+naböl u pen God n+pe hadame nöp n+ñ nöp m+dm+öp. N+pe kal+ip manö kub hagöm al pak l+nig gab. 4 God ejol nan si nan naj g+la gau kal+ip ułöm m+gan naj yañ yuö, nagi klö s+ibön auöp au m+dom, God manö kub hagnab ñ+n u abad m+dpal. *

5 Pen hadame dagol gau n+bi bî n+ip arö g+la gau, God kal+ip mög n+ñaga. N+pe gö, möñ kub alöm ñ+g uł ap ranö, n+bi bî gî naj g+la gau magöñhalö ñ+g ñ+ñöm um hakla. Pen bî ne Noa n+bi bî gau kal+ip, God hagöp rö nöp g+mim, a g+m+öp. An+ib u, God n+pe Noa abe, n+bi bî n+pe unbö mudun j+ñ abe, kal+ip nöp abad m+dom ud kam+ñ yua. *

6 Pen n+bi bî God Manö hagöp rö gagnaböl gau, kal+ip g+nabin u n+bi bî gau magöñhalö n+ñ aij g+lan, a göm, mab m+tañ u kumi kabö adö lan n+bö yuö, apöm Sodom Gomara n+bi bî kal+ip böñ nöp in hab+k ara. *

7 Lod n+pe, n+bi si bî si göm, nan naj yabił g+m+dal u n+ñöm, gasi kub n+ñm+öp u, God n+ip ud kam+ñ yua. * 8 Lod bî aij, an kale gau m+dom, ñ+n añ+ añ+ pör pör God lo

manö n+pe u r+ib juöm, nan si nan naj g+m+dal gau amgö n+ñöm, manö naj hagn+dal gau apdi n+ñöm, iru yabił ga. 9 N+pe nöd anig ga rö, hon n+ñbun, marö n+hön n+hön aunab, Bî Kub n+pe n+bi bî God Manö hagöp rö g+pal gau kal+ip abad m+dom, ud kam+ñ yun+m rö löp. Pen n+bi bî God

* 1:12-15: 2Ko 5:1; Jon 21:18-19

* 1:16: Mad 17:1-5

* 1:17-18: Mad 17:5

* 1:21: 2Di 3:16;

1Pi 1:11-12

* 2:1: Mad 24:11; Jud 4

* 2:4: Jud 6

* 2:5: Jen 6:1-7:24; 2Pi 3:6

* 2:6: Jen

19:24; Jud 7

* 2:7: Jen 19:1-16

arö gipal gau, kale manö mihöp hadame nöp hagmidal u rö gipal. Manö mihöp anibu ap hagla, “Kain gau tihaköm ado gi apöm, nan tihak libal u kauyan ñinaböl,” a gila. Manö ap pen hagla, “Kaj gau ñig paköm, adin waleb karkol ginaböl,” a gila. *

3

Jisas hainö ado gi aunab, a gimim, gasi halö midaimim

¹ Nibi bi midmagö yad gau. Kalöp köp ap nöd kali klijn rik yunö. Miñi köp hain nibö kalöp kali klijn rikabin. Köp mihöp pen il añi nöp. Yad kalöp köp mihöp kali klijn riknö, kale manö nöd niñbe u niñ aij gimim, gasi niñöl gi nöp mideinabim, a gem, kalöp köp mihöp kali klijn rikpin. ² God nipe ke bi manö hagep ut nipe gau hag lö, kale hadame nöp manö nipe hagla. Ud Kamin Yuep Bi hon, Bi Kub hon u, nipe ke bi manö ud arep nipe hag lö, manö klö hagöm anig gimim, a ga, manö u hag ñim+dun. Manö anibu nöp, kale hadame hagla abe, hon uri hagabun abe, niñ midaimim, a gem, kalöp köp anibi kali klijn rikabin. *

³ Pen nan kub hagabin i niñim. Ñin hain midpun i rö, nibi bi gasi naj kale ke niñbal rö gipal gau, rimnap apöm Jisas Kraiss manö aij nipe u hag juöm hagnaböl, * ⁴ “Bi aunabin, a göm, manö hag la u, aunab migan gai niñbön Nibi bi nöd nibö gau midlö niñöl gi, aunabin a ga u pen kale umhakla u auagöp. Nan magöñhalö hadame dagol gi la ñin u mideia rö nöp midöp,” a ginaböl. * ⁵ Bi anib gau, God hadame dagol gau manö nöp hagö, kumi kabö adö lañ löm, ñig u gıgabö göm, mınönj nabönj u an yan löm ga. God ga anibu, kale niñ aij gıpal u pen kale niñebir arö gıpal. * ⁶ Hainö, God manö nöp hagö, ñig anib gau apöm, mınönj nabönj nan

gau nöd midmidöp u yuö yuö gö, böñ nöp naj ga. * ⁷ God manö anibu nöp hagö, kumi kabö adö lañ abe mınönj nabönj il i abe uri mid aij göp u pen nibi bi God Manö hagöp rö gagpal gau kalip manö kub hagöm ilön kub ñinab ñin u, kumi kabö lañ abe mınönj nabönj il i abe mab lauö böñ nöp innab.

⁸ Pen nibi bi midmagö yad gau. Manö ap hauł gimim rö löp. Hon ñin añi ap niñbun u pen Bi Kub niñjö mi iru yabił rö löp. Hon mi iru yabił nöp wö ral niñbun u pen Bi Kub niñjö ñin añi ap nöp rö löp. * ⁹ Anib u, Bi Kub nipe, aunabin, a göm, yinid auagöp u, nibi bi rimnap manö nöp hagöm arö gıpal rö gagöp; nibi bi nan si nan naj göm, mab ke yan arnig gaböl gau, rimnap ur gagöl, kale magöñhalö yip lau adö aulö kalip udnam, a göm, abad midöp. *

¹⁰ Pen Bi Kub aunab u, bi nan si udep gau kalip niñ midlö auagpal rö u aunab. Ñin anibu, gu midlöbö hagö niñöl gi, kumi kabö mu adö lañ ke ke arnab. Gapi nan niñhön niñhön kumi kabö adö lañ midöp gau inöm, mınönj nabönj il i nan niñhön niñhön midöp gau magöñhalö innab. *

¹¹ Hainö nan gau magöñhalö anig göl innab a gimim, kale uri gi aij ginabim aka hatöwatö ginabim? Ñin kub aunig gab anibu gasi niñmim, God Manö hagöp rö nöp gimim nibi bi ut nipe midaimim. ¹² Pen God ñin kub nipe u yinid aunim a gimim, manö aij nipe u nibi bi gau kalip hag ñöl gi midmim. Ñin anibu, rakın, gapı, nan kumi kabö adö lañ gau, in ñig bad linab u pen ¹³ God kumi kabö adö lañ abe, mınönj nabönj il i abe, hain nibö ginabin, a göm, manö hag la u abad midpun. Ram hain nibö anibu, nibi bi God aip midöm nipe hagöp rö nöp gilö arnab. *

* 2:22: Pro 26:11 * 3:2: Jud 17 * 3:3: 1Di 4:1; Jud 18 * 3:4: Mad 24:48 * 3:5: Jen 1:6-9

* 3:6: Jen 7:11; 2Pi 2:5 * 3:8: Sam 90:4 * 3:9: Hab 2:3; 1Di 2:4 * 3:10: Luk 12:39; 1De 5:2;

Mad 24:29,35 * 3:13: Ais 65:17; 66:22; Rep 21:1,27

14 Anib u, nibi bi midmagö yad gau. Nipe aunab, a gimim, abad midpim ñin i, gasi klö niñmim, God amgö ilö nipe nibi bi asiñ midagöp, nibi bi manö midagöp rö midun, nip aip jim ñöl midaiun, a gimim, gipe arö me, nipe apöm kalöp niñö, aij yabit ginim. 15 Pen nipe yinid auagöp u, kale gasi niñmim, kalöp nibi bi rimnap halö yip lau adö aulö, yad ud kamñ yunam, a göm, abad midöp. God nipe mam midmagö hon Pol nip gasi aij ñö niñöl gi, kalöp köp kali kliñ riköm, manö añi anibu rö haga. * 16 Pol manö nipe kali kliñ rika u, köp nipe rika gau magöñhalö manö añi anibu nöp midöp. Pol köp nipe gau manö uñham niñeb rö rimnap halö hagö me, nibi bi God Manö niñagöm, Krais nip cig aij gagpal gau, Pol manö uñham niñeb anibu niñöm, ado göm manö piral adö u hagpal. God Manö bi rimnap kali kliñ rikla gau, kale u rö nöp manö anibu niñöm, ado göm manö piral adö u hagpal. Anig gilo, God manö kub hagnab ñin u adan kale kamñ arep ap midagnab.

17 Pen nibi bi aij yad gau. Kale manö anibi hadö niñbim u me, niñ aij gimim. Kale uri Krais nip cig aij gimim midpim. Pen nibi bi rimnap apöm, manö piral haglö, kale u rö nöp gasi naij niñmim, kale gi naij gipal rö gimim, ap lug pakmim rö löp. * 18 Pen Bi Kub hon Jisas Krais hanip ud kamñ yuöp u, nipe nibi bi mög niñöm ud aij göp u niñbim rö, Jisas Krais nip niñ aij yabit gun, a gimim, gasi anibu niñöl gi midpe arnim. Bi Kub hon hib nipe u pör nöp pör nöp hagno adö arnim! Anib unbö rö aij.

* 3:15: Ro 2:4 * 3:17: Mak 13:33; 1Ko 10:12

1 Jon Jon köp nöd u kalı kılın rıka

God Manö Kamıñ u

¹ Ram mınöñ hadame dagol gi laga ñın u, Manö Kamıñ u mıdmıdöp. Pen nıpe ke hainö ñın i nöp apöm manö hagö, hon apdi nıñun, nıp ke amgö nıñun, ñımagö lı nıñbun. Yad Manö Kamıñ anıbu nöp hagnıg gabin me. * ² Nıpe pör pör nöp kamıñ mıdmıdöp u, hañ romanı löm waiö aua u, hon amgö nıñno. Kamıñ pör mıdep Bı u, Bapı aip mıdöm ram mınöñ ıl i apöm waiö la u, nıp amgö hon ke nıñun, manö nıñö anıbu kalöp hagabun. * ³ Nan nıñön nıñön amgö nıñbun u, manö nıñön nıñön apdi nıñbun u, kalöp abe hagabun. Hon Bapı God Ñı nıpe Jıas Krais apıl mıñau aip jım ñöl mıdpun. Pen kalöp manö anıbu hagno, nıñmım nıñ udpe me, hon magöñhalö God apıl mıñau aip jım ñöl mıdeınabun. ⁴ Anıg gınabım u, hon mıñ mıñ gınabun. Gası u nıñun, kalöp manö anıbi kalı kılın rıkabun. *

God nıpe Mailö

⁵ Jıas Krais hanıp hagö nıñbun manö u kalöp hagnıg gabin. God nıpe mailö; nıpe sıbön halö mıdagöp. * ⁶ God aip jım ñöl mıdpun, a gınabun u, pen nan si nan naij gi damun, sıb au ajeınabun u, manö pıral hagun, nan naij gıpun u abe pıral gun gınabun. * ⁷ Pen God mailö aij pör pör mıdmıdöp rö, hon mailö aij nıpe lau adö mıdeınabun u, hon añ mam Jıas nıp nıñ udpal gau aip jım ñöl mıdno, Ñı nıpe Jıas hagape nıpe u nan si nan naij gıpun gac u magöñhalö kık gi yunab.

⁸ Pen nan si nan naij rımnıp gagpun, a gınabun u, manö pıral

hagnabun; God Manö nıñö nöp u mıdmagö anı hon danı mıdagöp. *

⁹ Pen hon nan si nan naij gıpun u, God nıp hag payık pe gınabun u, nıpe pör pör hagöp rö nöp göm, pör pör kabö göl nöp göm gab rö, nan si nan naij gıpun gau nıñöm arö göm, gac anıbu magöñhalö kık gi yu haknab.

¹⁰ Pen nan si nan naij gagpun, a gınabun u, God manö pıral hagab, a gınabun; God Manö aij nıpe u mıdmagö anı hon danı mıdagöp.

2

Krais hanıp a göm, nıp ke Nap nıp sabe gi ña

¹ Ñı pai yad gau. Kale nan si nan naij gagmım, a gem, kalöp manö anıbi kalı kılın rıkabin. Pen nan si nan naij geınabım u, Jıas Krais pör pör kabö rö nöp gımdöp u, nıpe hanıp gi ñöm Nap nıp hagöm, nan si nan naij gıpal u nıñmön arö gımön, a gımdöp. * ² God nıpe nan si nan naij gıpun gau nıñöm, hanıp mılö ke gau yuböp. Pen Jıas Krais nıpe ke nan si nan naij gıpun gau mab ba lanı au hañ romanı adö nıpe ke udöm umöm, nan si nan naij gıpun gac u magöñhalö kık gi yua. Pen nan si nan naij hon nöp wasö; nıbi bı ram mınöñ gau gau magöñhalö nan si nan naij gıpal gac u kık gi yua. *

³ God Manö hagöp rö geınabun u, hon nıñö nöp God nıp nıñbun u, nıñnabun. ⁴ Bı ap, God nıp nıñbin, a gınab pen God hagöp rö gagnab u, nıpe manö pıral hagnab; manö nıñö u mıdmagö anı nıpe danı mıdagöp. ⁵⁻⁶ Pen nıbi bı God Manö hagöp rö gıpal gau, kale God nıp mıdmagö yabıl lıbal. God aip jım ñöl mıdpun, a gıpal, nıbi bı gau, Jıas gımdöp rö nöp gınaböl. Nıpe gımdöp rö gınabun u me, hon nıñnabun, God anı danı mıdpun. *

Pen pen mıdmagö lımım

* 1:1: Jon 1:1 * 1:2: Jon 1:14 * 1:4: Jon 16:24 * 1:5: 1Di 6:16; Jem 1:17 * 1:6: 1Jn 2:4
* 1:8: Sam 32:5; Pro 28:13 * 2:1: Hib 9:24 * 2:2: Jon 1:29; Kol 1:20; 1Jn 4:10 * 2:5-6: Jon 14:21,23

7 Nibi bi midmagö yad gau. Manö kali kliš rıkabin anibi, manö gısön nibö wasö; manö hadame dagol hagla midmidöp; manö nöd nibö anibu nöp yad uri kalöp hagabin. *
 8 Pen manö kalöp kali kliš rıkabin anibi manö gısön nibö midöp. Jisas Krais gimidöp u niñöm, manö gısön nibö anibu manö niñö nöp, a gıpal. Pen kale nibi bi gau gabim u abe niñöm, kale u rö nöp, manö gısön nibö anibu manö niñö nöp, a gıpal. Sibön u uri hadö ur gab; mailö magö niñö u hadö mailö gab. *

9 Nibi bi, mailö midpun, a göm, añ mam kale rimnap mulu kal niñbal gau, kale sib au midpal. *

10 Pen nibi bi añ mam kale gau kalıp midmagö libal gau, mailö midpal. Mailö gau ajöm, ap lug pakagnaböl. * 11 Nibi bi añ mam kale rimnap mulu kal niñbal gau, kale sib au midpal. Kale sib gau midlö, amgö kale hadö we göp niñöm sib gau ajöm, gai araböl u niñagpal. *

12 Jisas Krais nıpe uma u me, God nan si nan naij gıpim u niñöm arö göp.

Anibu, yad kalöp ñi pai midmagö yad gau manö anibi kali kliš rıkabin.

13 Kale bi majö gau, Jisas Krais hadame dagol gau midöm uri midöp u,

nıp hadö niñbim u me, yad kalöp bi majö manö anibi kali kliš rıkabin.

Kale bi praj gau, Seden, Bi Naij Yabıt u, nıp ma kale mo gau hadö libim u me,

yad kalöp bi praj manö anibi kali kliš rıkabin.

Kale ñi pai midmagö yad gau Bapi nıp hadö niñbim u me, yad kalöp ñi pai midmagö yad manö anibi kali kliš rıkabin.

14 Kale bi majö gau, Jisas Krais hadame dagol gau midöm uri midöp u,

nıp hadö niñbim u me, yad kalöp bi majö manö anibi kali kliš rıkabin.

Kale bi praj gau, God Manö kamıñ u midmagö anı kale danı kamıñ midö,

kale klö gimim, Seden, Bi Naij Yabıt u, nıp ma kale mo gau hadö libim u me,

yad kalöp bi praj manö anibi kali kliš rıkabin.

Nan mınöñ naböñ it i midmagö lagmim

15 Krais nıbi bi nıpe midagpal gau, nagı gıpal adö u gun, a gimim, gası u niñagmim. Gası kale nan mınöñ naböñ it i gau amöm wam wam gö, nan gau midmagö libim u, kale Bapi nıp gası u arö gimim, nıp midmagö lagnabim. *

16 Nıbi bi nan mınöñ naböñ it i gası niñbal gau, hañ romanı hon nan si nan naij gası göp rö gun, a göm, nan niñhön niñhön amgö niñnaböl gau, si udun a göm, nan gau iru nöp udun, hib kub udun, a göm, niñbal rö gılö aröp. Bapi kalıp gası ñö anıg gagpal; mınöñ naböñ it i nan gau gası niñöm, anıg gıpal. * 17 Ram mınöñ it i abe, nan niñhön niñhön ram mınöñ it i gası fııp göp gau abe, ur gıñıg gab; pen nıbi bi God hagöp rö gıpal gau pör pör midainaböl. *

Krais nıp mulu kal niñeb fıı u

18 Ñi pai midmagö yad gau. Ñın hain u söl midöp. Bi Krais nıp mulu kal niñeb fıı u aunab, a gıla, u niñbim. Mıñi nıbi bi Krais nıp mulu kal niñbal gau iru midpal rö, ñın hain u söl midöp u, niñbun. *

19 Nıbi bi Krais nıp mulu lugö niñbal anıb gau, hon aıp magum göm, hainö arö göm höñ adö arla; hon aıp magum gaila pen hon aıp jım ñöl midagmidal. Hon aıp jım ñöl midaiıblap u, hanııp arö göm ke ke aragıblap. Pen höñ adö arla u, nıbi fıı yad waiö nöp niñnaböl, fıı gau kalıp

* 2:7: Jon 13:34; 2Jn 5-6 * 2:8: Ro 13:12; Jon 1:9 * 2:9: 1Jn 4:20 * 2:10: Ro 14:13 * 2:11: Jon 12:35 * 2:15: Ro 8:7 * 2:16: Ro 13:14 * 2:17: Mad 7:21 * 2:18: Mad 24:5,24; 2Jn 7

aip j+m ñöl m+dagpal, a göm, God n+pe ke gö, kale höñ adö arla. *

²⁰ Pen Krai, Ana U† yuö kalöp adö apöm aip m+idöp rö, kale magöñhalö God Manö n+ñö u n+ñbim. * ²¹ Kale Jisas Krai manö n+ñö u n+ñagpim, a gem, kalöp manö i kal† kliñ r+kagabin; kale hadö n+ñbim. Pen Jisas Krai manö n+ñö u, manö piral ap auagöp.

²² “Jisas n+pe Mesaia wasö,” g+ nab b† an+bu nöp n+pe b† pir alep b†. An+g g+ nab u, n+pe Bapi abe, Ñ† abe wasö g+ nab. B† an+bu n+pe Krai N+ p Mulu Kal N+ñeb B† an+bu. * ²³ N+bi b† Jisas n+pe God Ñ† wasö g+pal gau, kale Nap n+ p n+ñagpal. Pen n+bi b† Jisas n+pe God Ñ† n+pe m+idöp hag waiö g+pal gau, kale Nap n+ p abe n+ñbal. *

Ana U† kalöp Krai manö n+ñö u hag ñ+ nab

²⁴ Manö nöd n+ñbe u, m+dmagö añ kale dañ ud aij göl g† m+dmim. Manö nöd n+ñbe u, m+dmagö añ kale dañ ud aij göl g† m+deinabim u, God Ñ† aip j+m ñöl m+dmim, Nap aip j+m ñöl m+dmim m+deinabim. ²⁵ Han+ p manö n+ñö hag löm haga, “Kale pör pör nöp kam+ñ m+deinabim,” a ga.

²⁶ Manö uri nöp hagaj+n i, n+bi b† manö piral hagöm gas† kalöp †+p g† ud arn+g gaböl gau gas† n+ñem hagaj+n. ²⁷ N+bi b† gau kalöp hag ñagöl. Krai n+pe Ana U† yuö kalöp adö apöm aip m+idöp rö, n+pe ke kalöp hag ñab; pen n+pe manö piral wasö, manö n+ñö nöp magöñhalö kalöp hag ñ+ nab. An+ b u, God Ana gas† ñöb rö, Krai n+ p c+g g+mim nöp m+daimim. *

²⁸ Ñ† pai m+dmagö yad gau. Krai n+ p c+g g+mim nöp m+idpe me, n+pe ado g† aunab ñ+n u, n+ p n+ñno nable gagnab; hub+köl u nöp gun m+deinabun. ²⁹ Krai n+pe nag† y+j+g göl adö u nöp g† aij göp n+ñbim u, kale

u rö nöp n+ñbim, n+bi b† nag† y+j+g göl adö u nöp g+pal gau, kale God ñ† pai n+pe m+idöm me, an+g g+pal. *

3

God ñ† pai n+pe m+idpun u n+ñun, m+id aij gun

¹ Bapi God han+ p m+dmagö yab† löm, han+ p ñ† pai yad ke, a göp u, yad aiö gabin. Hon God ñ† pai n+pe nöp m+idpun. An+ b u, n+bi b† ram m+nöñ i† i nöp gas† n+ñbal gau han+ p n+ñagpal. Bapi n+ p n+ñagpal u me, han+ p u rö nöp n+ñagpal. * ² N+bi b† n+ñeb aij yad gau. Miñi hon God ñ† pai n+pe m+idpun pen hainö n+bi b† aigale b† rö m+deinabun u n+ñagpun. Pen hon n+ñbun, Jisas Krai n+pe waiö l+ nab ñ+n u, n+pe ke m+idöp rö u amgö n+ñun, n+pe m+idöp rö lun m+deinabun. * ³ God han+ p Krai rö l+ nab a göm gas† n+ñnaböl n+bi b† gau, Krai u† m+idöp rö, hon u rö nöp u† m+idaiun, a g† gas† n+ñnaböl.

⁴ N+bi b† nan si nan naj g+ naböl gau, kale magöñhalö God lo manö r+ b junaböl. Nan si nan naj göm me, God lo manö r+ b junaböl. ⁵ Pen kale n+ñbim, Jisas Krai n+pe aua u, hon n+bi b† m+nöñ naböñ i† i nan si nan naj g+ pun gac u †+k g† yun+g aua. N+pe ke nan si nan naj ap gagöp. * ⁶ An+ b u, n+bi b† n+ p aip j+m ñöl m+dpal gau, nan si nan naj gagpal. N+bi b† nan si nan naj g+pal gau, Jisas Krai n+ p n+ñagpal; n+pe b† aigale b† rö m+idöp u n+ñagpal.

⁷ Ñ† pai m+dmagö aij yad gau. N+ñ aij g+mim! N+bi b† r+ mnap manö piral hagöm gas† kalöp †+p g† ud arn+g gaböl gau, manö piral kale u n+ñ udagmim. N+bi b† g† aij g+pal gau nöp kale n+bi b† kam+ñ aij; Krai n+pe ke kam+ñ aij m+idöp rö, kale u rö nöp n+bi b† kam+ñ aij m+dpal. ⁸ Pen n+bi b† nan si nan naj g+pal gau, Seden ñ† pai n+pe m+dpal; Seden hadame

* 2:19: Ap 20:30

* 2:20: 1Ko 2:15

* 2:22: 1Jn 4:3; 2Jn 7

* 2:23: Jon 5:23; 1Jn 4:15; 5:1

* 2:27: Jon 16:13

* 2:29: 1Jn 3:10

* 3:1: Jon 1:12-13; 16:3

* 3:2: 2Ko 3:18

* 3:5: Jon

1:29; 1Pi 2:22-24; 1Jn 2:2

dagol gau it göm, gi damöm, nan si nan naj g+midöp rö g+pal. God Ñi n+pe ram m+nöñ it i aua u, Seden nan naj g+midöp nag+ u r+ib gi dö g+nig aua. * 9 N+bi bi God ñi pai n+pe midpal gau, God y+ñ kal+p an dan la u midöp u me, nan si nan naj gagnaböl. God Nap kale midöp, kale God ñi pai n+pe midpal u me, kale nan si nan naj göl rö lagöp. * 10 An+ib u hon n+ñbun, n+bi bi an an kale God ñi pai n+pe midpal, n+bi bi an an kale Seden ñi pai n+pe midpal; n+bi bi gi aij gagpal gau kale God ñi pai n+pe midagpal; n+bi bi añ mam gau kal+p midmagö lagpal gau kale u rö nöp God ñi pai n+pe midagpal.

God ñi pai n+pe gau pen pen midmagö limim

11 Hon pen pen midmagö lun. Manö i hadame dagol gau nöp hagla n+ñbe. * 12 Adam ñi n+pe Ken ga rö gagmim. N+pe Seden, Bi Naij Yabi+ u, ñi n+pe midöm, n+mam hain n+p al pak la. N+pe n+mam n+p al pak la u, n+hön g+nig al pak lan N+pe ke gi naj gaia pen n+mam Ebol n+pe gi aij gaia u n+ñöm n+p al pak la. * 13 An+ib u, añ mam yad gau. N+bi bi m+nöñ naböñ it i kalöp mulu kal n+ñnaböl u, aiö gagmim. *

14 Hon Krai n+bi bi añ mam gau kal+p midmagö libun u me, hon n+ñbun, hon n+bi bi hadö umbal rö midaino adö u arö gun, kam+ñ g+sön n+bö u hadö udpun. N+bi bi midmagö lagpal gau, kale n+bi bi hadö umbal rö midpal. * 15 N+bi bi an an n+bi bi r+mnap mulu kal n+ñbal gau, kale kal+p wip albal rö löp. Pen kale n+ñbim, n+bi bi wip albal gau, kale kam+ñ pör middep magö u udagpal. *

16 Krai han+p mög n+ñöm uma u me, hon aige gun añ mam hon midmagö lun, n+ñbun. Hon u rö

nöp, añ mam hon gau kal+p n+ñö yöl midmagö lun, klö gun, kal+p gi aij gun; an+g gun umnabun u, manö midagöp. * 17 N+bi bi nan iru midö n+ñöl gi, añ mam nan midagöp gau kal+p n+ñöm mög n+ñagnaböl u, kale God n+p midmagö lagpal. * 18 An+ib u, ñi pai midmagö yad gau. Añ mam gau midmagö libun, a g+nabun u, manö nöp hagagun; kal+p n+ñö nöp midmagö lun, klö gun, kal+p ud aij gun, gi aij gun. An+g g+nabun u, hagnabun, hon añ mam gau midmagö libun, a g+nabun. *

N+bi bi God n+p cig g+pal gau hañ hub+köl u nöp midpal

19-20 Añ mam kal+p midmagö lun, gi aij g+nabun u me, hon n+ñnabun, Krai manö n+ñö n+pe u n+ñ udpun. An+ib u, gas+ magö hon ke an dan han+p manö kub hagnab u pen God amgö ilö adö n+pe u hon m+ñ m+ñ göl gi agam+ñ midainabun. Gas+ magö hon an dan u hain, pen God n+pe klö yabi+. N+pe gas+ magö hon magöñhalö n+ñ aij göp. 21 An+ib u, n+bi bi n+ñeb aij yad gau. Gas+ magö hon ke an dan han+p manö kub hagagnab u, gas+ halö midun, God midöp au söl aramun, amgö ilö adö n+pe u ana udagnabun. * 22 God manö klö hagöp rö gun, nan n+hön n+hön n+p aij g+nab u göl gi damun, n+p hag n+ñeinabun u, hagnabun rö g+nab. 23 God manö klö hagöm an+g hagab: hon Ñi n+pe Jisas Krai n+p n+ñ udun, añ mam gau pen pen midmagö lun. God han+p manö klö hagöm, an+g g+mim, a ga. * 24 N+bi bi God manö klö hagöm haga rö nöp g+pal gau, kale God an dan midpal; n+pe kal+p an dan midöp. God n+pe Ana han+p ñöb u me, hon n+ñbun, God n+pe han+p an dan midöp. *

* 3:8: Jon 8:44 * 3:9: 1Jn 5:18 * 3:11: Jon 13:34 * 3:12: Jen 4:8 * 3:13: Jon 5:18-19
 * 3:14: Jon 5:24 * 3:15: Rep 21:8 * 3:16: Jon 13:1; Gal 1:4 * 3:17: Dud 15:7 * 3:18: Jem 2:15-16 * 3:21: Hib 4:16 * 3:23: Jon 6:29; 13:34 * 3:24: 1Jn 4:13

4

God Ana aka nan ke ap kalip gasi ñöb

¹ Mìdamam aij yad gau. Nìbi bì God Manö piral hag ajaböl gau iru mìdpal u me, nìbi bì rìmnap God Ana aip jìm ñöl mìdpun, a gaiöl u, nìj aij gìmim, manö kalip u udmim. God Ana aka nan rìmnap ke kalip gasi ñö hagaböl, a gìmim, nìjmim. *

² God Ana ana kale aip jìm ñöl mìdöp mìdagöp u, ai göl gìmim nìjnabim? Jisas Krai nìpe bì hañ romanj löm, ram mìnöj ì i aua, a gìnaböl u, God Ana kale aip mìdöp u, a gì nìjnabim. * ³ Pen Jisas Krai nìpe bì yabì laga, a gìnaböl u, God Ana kale aip mìdagöp, a gì nìjnabim. Jisas Krai Nìp Mulu Kal Nìjeb Bì anìbu, ana nìpe kalip anj danj mìdöp rö, manö anìbu rö hagnaböl. Ana anìbu aunab, a gìlö, nìjbe. Pen miñi ñin i nöp ram mìnöj ì i hadö auub. *

⁴ Ñi pai mìdmagö yad gau. God nìpe kalöp anj danj mìdöp; nìpe Bì klö yabì. Pen Seden nìpe nìbi bì ram mìnöj ì i mìdpal gau kalip anj danj mìdöp; nìpe bì klö yabì wasö. God Bì klö yabì u, nìpe kalöp anj danj mìdöp u me, nìbi bì manö piral hagpal gau gasi kalöp ìp gì ud aröl rö lagöp. * ⁵ Nìbi bì manö piral hagpal gau, kale ram mìnöj ì i nìbö u me, manö hagpal u u rö nöp ram mìnöj ì i nìbö. Manö hagpal u ram mìnöj ì i nìbö u me, nìbi bì ram mìnöj ì i nìbö gau manö piral kale nìj udpal. * ⁶ Pen hon God ñi pai nìpe mìdpun. Nìbi bì God nìp nìj udpal gau, manö hon nìj udpal. Pen nìbi bì God nìp nìj udagpal gau, manö hon nìj udagpal. Adö anìbu, Ana nìj nöp kalip gasi ñö hagpal aka ana piral u gasi ñö hagpal u, nìjbun.

God hanip mìdmagö yabì löp

⁷ Nìbi bì mìdmagö yad gau. Añ mam gau pen pen mìdmagö lun. God nìpe gö me, nìbi bì mìdmagö libal. Nìbi bì an, nìbi bì gau kalip mìdmagö libal gau, kale God ñi pai nìpe mìdöm, God nìp nìjbal u me, nìbi bì gau mìdmagö libal. ⁸ God nìpe nìbi bì kalip mìdmagö löp u me, nìbi bì an, nìbi bì gau kalip mìdmagö lagpal gau, kale God nìp nìjagpal. ⁹ God Ñi nìpe añi yabì u yuö apöm gö, hon nìbi bì ram mìnöj ì i mìdpun pör pör nöp kamìj mìdaiun rö löp. Anìb u, God hanip mìdmagö yabì löp u, waiö nìjbun.

* ¹⁰ Hon God nìp mìdmagö lagno; God nìpe nöd hanip mìdmagö la. God nìpe nan si nan naij gìpun gau nìjöm, hanip mìlö ke gau yuböp. Pen nìpe hanip mìdmagö löm, Ñi nìpe Jisas Krai hag yuö apöm, nan si nan naij gìpun gau, mab ba lanj au hañ romanj adö nìpe ke udöm umöm, nan si nan naij gìpun gac u ìk gì yua. *

¹¹ Mìdamam aij yad gau. God nìpe anìg göm, hanip mìdmagö yabì löp rö, hon u rö nöp añ mam gau pen pen mìdmagö lun. ¹² Nìbi bì añi ap God nìp amgö nìjagöp; pen hon añ mam gau pen pen mìdmagö lìnabun u, God nìpe hanip anj danj mìdeinab. Nìpe hanip anj danj mìdeinab u me, nìpe nìbi bì gau mìdmagö yabì löp rö, hon u rö nöp nìbi bì gau mìdmagö yabì lìnabun. * ¹³ Hanip Ana nìpe ke yuö apöm hanip anj danj mìdöp u me, hon God anj danj mìdpun, nìpe hanip anj danj mìdöp u, nìj aij gìpun. * ¹⁴ Bapi God Ñi nìpe nìbi bì kalip ud kamìj yunim, a göm, yua u, hon amgö hon ke nìjun, nìbi bì gau kalip hag ñabun. ¹⁵ Nìbi bì, Jisas nìpe God Ñi nìpe yabì mìdöp, a göm waiö hagpal gau, God kalip anj danj mìdöp; kale God anj danj mìdpal. ¹⁶ Anìbu, God nìpe hanip mìdmagö yabì löp u nìj udun, gasi anìbu

* **4:1:** Mad 7:15; 1Jn 2:18; 2Jn 7; 1De 5:21 * **4:2:** 1Ko 12:3 * **4:3:** 1Jn 2:18 * **4:4:** Mad 12:29; 1Jn 5:4-5 * **4:5:** Jon 8:47; 15:19 * **4:9:** Jon 3:16 * **4:10:** Ro 5:8-10; 1Jn 2:2 * **4:12:** Jon 1:18 * **4:13:** 2Ko 1:22; 1Jn 3:24

nɨŋöl gi nöp midpun.

God Bɨ midmagö lep. Nɨbi bɨ midmagö libal gau, God an dan midpal; God kalɨp an dan midöp. ¹⁷ Hon God aip jim ñöl mideinabun u, nɨpe nɨbi bɨ midmagö yabɨl löp u rö, hon u rö nöp nɨbi bɨ midmagö yabɨl linabun. Anɨb u me, God manö kub hagnab ñɨn u, anɨnin gö piñɨŋ gagnabun; hubɨköl u nöp gun mideinabun. ¹⁸ God hanɨp midmagö yabɨl löp u me, hon piñɨŋ gun rö lagöp. Hanɨp ilön ñɨnaböl, a gɨnabun u me, anɨnin gö piñɨŋ gɨnabun. Anɨbu, nɨbi bɨ piñɨŋ gɨpal gau, God hanɨp midmagö yabɨl löp, a göm, niŋagpal.

¹⁹ God nɨpe ke nöd hanɨp midmagö la u me, hainö hon nɨp midmagö libun. ²⁰ Nɨbi bɨ God nɨp midmagö libun, a gɨnaböl u, pen añ mam gau kalɨp mulu kal niŋnaböl u, piral nöp hagnaböl. Nɨbi bɨ waiö niŋbal gau kalɨp midmagö lagnaböl u, kale aigöl göm, God Bɨ waiö niŋagpal u, nɨp midmagö linaböl? ²¹ God manö klö hagöm haga, “Nɨbi bɨ yɨp midmagö libal gau, añ mam gau kalɨp u rö nöp midmagö löl,” a ga. *

5

God Ñɨ nɨpe nɨŋ udep magö u

¹ Nɨbi bɨ, Jisas nɨpe Kraiss, a göm nɨŋ udpal gau, kale magöŋhalö God ñɨ pai nɨpe midpal. Pen nɨbi bɨ nap midmagö libal gau, ñɨ nɨpe u rö nöp midmagö libal. ² God nɨp midmagö lun, nɨpe manö klö hagöm, anɨg gɨmim, a göp rö gɨnabun u, hon niŋnabun, God ñɨ pai nɨpe gau kalɨp midmagö libun. *

³ God manö klö hagöm, anɨg gɨmim, a göp rö nöp gɨnabun u me, hon God nɨp midmagö linabun. God manö klö nɨpe hagöp anɨb gau, marö gagöp. * ⁴ Nɨhön gɨnɨg: God hanɨp udö, ñɨ pai nɨpe midpun u me, nɨbi bɨ yɨharɨŋ gau nagɨ gɨpal adö u, gasɨ

hanɨp tɨp gi ud aröl rö lagöp. Jisas nɨpe Kraiss a gun nɨŋ udno me, nɨbi bɨ yɨharɨŋ gau nagɨ gɨpal adö u, gasɨ hanɨp tɨp gi ud aröl rö lagöp. ⁵ Nɨbi bɨ, Jisas nɨpe God Ñɨ nɨpe yabɨl, a göm, nɨŋ udpal gau nöp, nɨbi bɨ God Manö niŋagpal gau nagɨ gɨpal adö u, gasɨ kalɨp tɨp gi ud aröl rö lagöp.

Jisas God Ñɨ nɨpe yabɨl

⁶ Jisas Kraiss aua u, bɨ yɨharɨŋ auaga. Nɨpe ñɨg paka; hainö hagape nɨpe lugö uma. Ñɨg nöp pakö, God Ñɨ nɨpe u, a gun, hagagpun; ñɨg paköm hainö hagape nɨpe lugö uma u me, God Ñɨ nɨpe midöp u niŋbun. God Ana nɨpe u u rö nöp hanɨp gasɨ ñö niŋbun, Jisas God Ñɨ nɨpe yabɨl u midöp. Nɨhön gɨnɨg: God Ana pör pör manö niŋö nöp hagöp. * ⁷ Anɨb u, manö adö mɨhau niŋan midöp: ⁸ Ana u; ñɨg u; hagape u.

Manö mɨhau niŋan anɨbu, jim ñöl adö añɨ hagöp rö, Jisas nɨpe God Ñɨ nɨpe midöp u, nɨŋ aij gɨpun. * ⁹ Nɨbi bɨ gau manö hagnaböl u, manö kale nɨŋ udnabun; pen God manö hagöp anɨbu, manö anɨbu manö niŋö yabɨl, a gun, yɨŋɨd nöp nɨŋ udun. Nɨhön gɨnɨg: God nɨpe ke Ñɨ nɨpe u manö anɨbu hagöp. *

¹⁰ Nɨbi bɨ Jisas nɨpe God Ñɨ nɨpe yabɨl, a göm, nɨŋ udpal gau, God manö niŋö nɨpe u kalɨp an dan midö, kale God Ñɨ nɨpe nɨŋ udpal. Pen nɨbi bɨ Jisas nɨpe God Ñɨ nɨpe wasö gɨpal gau, God nɨpe bɨ pir alep bɨ, a gɨpal. Nɨhön gɨnɨg: God nɨpe ke Ñɨ nɨpe manö niŋö hagöp u nɨŋ udagpal. * ¹¹ Manö niŋö u anɨg göl midöp: God nɨpe kamɨŋ pör middep magö u hanɨp ñöb; kamɨŋ pör middep magö u Ñɨ nɨpe aip midöp. ¹² God Ñɨ kale aip midöp nɨbi bɨ gau, pör pör kamɨŋ middep magö u hadö udpal; pen God Ñɨ kale aip midagöp nɨbi bɨ

* **4:21:** Mak 12:29-31 * **5:2:** 1Jn 4:15 * **5:3:** Jon 14:15,23-24 * **5:6:** Jon 1:29-34 * **5:8:** Jon 15:26 * **5:9:** Jon 5:32-37 * **5:10:** Gal 4:6 * **5:12:** Jon 3:36

gau, pör pör kam+η m+dep magö u udagpal. *

Jisas Kraiss n+ip n+η udpim rö, God ñ+ pai n+ipe m+dpim

¹³ Kale Jisas n+ipe God Ñ+ n+ipe u, a g+ gas+ n+ηbim n+bi b+ gau, pör pör m+deinabim u n+η aij g+mim, a gem, manö an+bi kalöp kal+ kliñ r+kabin. *

¹⁴ Hon n+ηbun, God n+ip amun, n+ip aij g+nab adö u nöp hag n+ηeinabun u, n+ipe n+ηnab. * ¹⁵ An+bu, hon n+ηbun, nan n+hön n+hön hag n+ηeinabun, hagnabun rö nöp g+nab.

¹⁶ Pen añ mam ap, nan si nan naj mab ke yaη aragep rö u geinab u, kale God n+ip sabe g+ipe, God n+ipe añ mam an+bu kam+η m+dep magö u kauyaη ñ+nab. Pen nan si nan naj mab ke yaη arep rö u gaiöl, God n+ip sabe g+mim, a gem, hagagabin. *

¹⁷ God nan n+hön n+hön wasö göp gau g+naböl u, nan si nan naj g+naböl, pen nan si nan naj adö r+mnap g+naböl, God n+ηöm arö g+nab.

¹⁸ Hon n+ηbun, n+bi b+ God ñ+ pai n+ipe m+dpal gau, nan si nan naj gagnaböl; God Ñ+ n+ipe kal+ip abad m+idö, Seden kal+ip g+ naj g+n+m rö lagöp. *

¹⁹ Hon n+ηbun, hon God ñ+ pai n+ipe m+dpun; pen n+bi b+ ram m+nöh it i gas+ n+ηbal gau magöηhalö Seden ñ+mago adö n+ipe m+dpal.

²⁰ Hon n+ηbun, God Ñ+ n+ipe apöm gas+ aij han+ip ñö, God pör kabö göl hagab u n+ip n+ηnabun. Ñ+ n+ipe Jisas Kraiss aip j+m ñöl m+dpun u me, Nap God B+ kabö göl u aip j+m ñöl m+dpun. Jisas Kraiss n+ipe God kabö göl me. N+ipe kam+η pör m+dep B+ u.

²¹ Ñ+ pai m+dmagö yad gau. God hon, a göm, nan piral sabe g+pal gau, kale as+ mas+ g+mim.

* **5:13:** Jon 20:31 * **5:14:** Jon 14:13; 1Jn 3:21-22 * **5:16:** Mad 12:31 * **5:18:** 1Jn 3:9

2 Jon

Jon köp aṅ u kalı kłıñ rıka

¹ Yad nıbi bı Jisas Kraıs nıp nıṅ udpal gau kalıp abad mıdpin.

Kalöp, nıbı God hadame nöp udnabin a ga u abe, ñı pai nıpe abe, kalöp köp i kalı kłıñ rıkabin. Yad kalöp mıdmagö yabıt lıbin. Pen yad nöp wasö, nıbi bı Jisas Kraıs manö nıṅö nıṅ udpal gau magöḅhalö kalöp mıdmagö lıbal. ² Kalöp mıdmagö lıbun u, Jisas Kraıs manö nıṅö nıṅ udno, hanıp mıdmagö aṅ daṅ kamıṅ mıdöm, pör pör nöp mıdeınab. ³ Nap God abe, Ñı nıpe Jisas Kraıs abe, hanıp mög nıṅmil ud aıj gımil, abad mıd aıj gılö nıṅöl gı, hon Jisas Kraıs manö nıṅö nıṅ udöl gı mıdun, pen pen mıdmagö löl gı mıdeınabun.

Jisas Kraıs manö nıṅö nıṅ udöl gı, pen pen mıdmagö löl gı mıdaimim

⁴ Ñı pai kale rımnab Jisas Kraıs manö nıṅö nıṅ udöl gı, hagöp rö gaböl u nıṅem, yad mıñ mıñ yabıt gıpin; Bapi hanıp anıg gımim, a ga. * ⁵ Pen nıbi aıj. Yad nöp manö kalı kłıñ rıkem hagabin, hon mıdmagö pen pen lı mıdaiun. Manö anıbi manö gısön nıbö ap wasö; God nıpe hadame dagol gau ıt göm, manö kłö hagöm, manö anıbi haga. * ⁶ God manö kłö hagöm, anıg gımim, a ga rö nöp geınabun u, God nıp mıdmagö lun, nıbi bı gau abe kalıp mıdmagö lınabun. God nıpe hadame dagol gau ıt göm, manö kłö hagöm, manö anıbi hagö nıṅbim: kale magöḅhalö pen pen mıdmagö lımim.

Nıbi bı rımnab manö pıral hag ñıbal

⁷ Nıbi bı God Manö hagabun, a göm, manö pıral hag aḅaböl gau, kale iru mıdpal. Kale hagpal, “Jisas Kraıs nıpe hañ romaṅ löm, ram mınöṅ ıt i auaga,” a gıpal. Nıbi bı anıg gıpal

* 1:4: 3Jn 3 * 1:5: 1Jn 2:7 * 1:7: 1Jn 4:1-3

gau, kale bı pıral hagep bı, bı Jisas Kraıs Nıp Mulu Kal Nıṅeb Bı. * ⁸ Pen kale nıṅ aıj gımim. Wasö u, wög nıp gıpin u hir gınım rö löp. Nıṅ aıj gımim, God kalöp nan aıj ñınabin a ga u magöḅhalö udmim.

⁹ Nıbi bı Kraıs manö hag ña u arö göm, manö pıral rımnab udnaböl gau, God nıp aıp jım ñöl mıdagpal; nıbi bı Kraıs manö hag ña u nıṅ udöl gı nöp mıdpal gau, Bapi Ñı aıp mıhau aıp jım ñöl mıdpal. ¹⁰ Anıb u, nıbi bı rımnab kalöp God Manö hag ñınıg auaiöl, nıṅ aıj gımim, kalıp udmim. Manö kabö göl anıbu arö göm, manö pıral rımnab hagaiöl, kalıp hag wıhai dam ram kale raul daṅ ud aragmim. ¹¹ Nıhön gınıg: nıbi bı anıb gau kalıp hag wıhai uł gı dam ram kale ud arbe, manö pıral kale hagpal anıbu, kale ke abe hagpım rö lınab.

Manö magö adıṅ rımnab

¹² Yad kalöp manö iru mıdöp gau kalı kłıñ rıkbnep u pen köp ñıg ig nöp rıkagnabin; yad ke amem, kalöp amgö nıṅem, aıp asık mıdun manö hagun, mıñ mıñ yabıt gınabun. ¹³ Nıbi aıj. Nañın mıdmagö ne aui mıdöp ñı pai nıpe nöp, “Mıdpan?” a gıpal.

3 Jon

Jon köp hain n̄bō u kal̄i kliñ r̄ika

¹ Yad n̄bi b̄i Jisas Krai n̄p n̄j udpal gau kal̄ip abad m̄dpin.

Nöp b̄i n̄jeb aij yad Gaias köp i kal̄i kliñ r̄ikabin. Yad nöp m̄dmagö yab̄i l̄bin. * ² M̄damam aij yad. Yad God n̄p sabe gem hagpin, “Gaias n̄p abad m̄daimön, n̄p m̄ñā nan ap gagn̄m, m̄d aij ḡn̄m,” a ḡpin. Yad n̄jbin, ne ana ne aḡ daḡ m̄d aij ḡpan. ³ Krai n̄bi b̄i añ mam r̄imnap aui apöm, ne Jisas Krai manö n̄jō n̄j ud p̄dōḡ ḡmön, hagöp rö nöp göl ḡ m̄dpan, a geila u, yad m̄ñ m̄ñ yab̄i ḡpin. * ⁴ Ñ̄i pai yad gau, Jisas Krai manö n̄jō hagöp rö nöp ḡpal, a ḡnaböl u, yad m̄ñ m̄ñ yab̄i ḡnabin.

Gaias ḡi aij ga u n̄jöm, Jon m̄ñ m̄ñ yab̄i ga

⁵ M̄damam aij yad. Yad n̄jbin, Jisas Krai hagöp rö nöp ḡmön, Krai n̄bi b̄i añ mam r̄imnap kal̄ip pör ud aij yab̄i ḡpan. Añ mam ram m̄nōḡ m̄lō kub gau n̄bō n̄jagpan gau, kal̄ip haḡwātō udmön, abad m̄d aij ḡpan. ⁶ Krai n̄bi b̄i kal̄ip an̄g ḡpan gau r̄imnap apöm, Krai n̄bi b̄i cōc aui m̄dpal kal̄ip hagla, “Gaias Krai n̄bi b̄i n̄pe gau kal̄ip m̄dmagö yab̄i löp,” a ḡla. N̄bi b̄i God wög ḡi ajpal an̄b gau ud aij ḡi dammön, kale ram m̄nōḡ ke n̄bō ap arn̄g ḡnaböl u, nan ḡi ñeb r̄imnap kal̄ip ñimön. Nan kal̄ip ñinabön u kale udöm, gau ajöm, God n̄p wög göm, nan magö rauöm ñ̄jnaböl. * ⁷ Kale Jisas Krai manö aij u hag ñ̄i ajöl ḡi, n̄bi b̄i Krai n̄p n̄j udagpal gau kal̄ip hag n̄jöm, nan magö nan gau udagpal. * ⁸ An̄b u, n̄bi b̄i aij an̄bu rö kal̄ip ud aij gun, nan

r̄imnap ñun, aip j̄m ñun, Jisas Krai manö n̄jō wög u ḡino, ar aij ḡnab.

Daiodrepis ḡi naj ga

⁹ Yad Krai n̄bi b̄i m̄dpim gau kalöp köp ap kal̄i kliñ r̄iknō u pen b̄i Daiodrepis, b̄i kub m̄deinam, a göm, manö yad hagabin hag hain göm n̄jagab. ¹⁰ An̄b u, yad m̄dpim u amem, n̄pe manö naj hagöm, han̄p hag juöp manö u hagnabin. Pen an̄bu nöp wasö; n̄pe Krai n̄bi b̄i añ mam God Manö hag ñ̄i ajpal gau kal̄ip udagöm, n̄bi b̄i r̄imnap añ mam gau kal̄ip udn̄g ḡlō, n̄pe wasö göm, an̄g ḡmim cōc i hainö auagmim, a göp.

Demidrias ḡi aij ga

¹¹ M̄damam aij yad. N̄bi b̄i r̄imnap naḡi ub̄iḡ naj adö u hain gaiöl, ne unbö rö gagmön. Pen n̄bi b̄i r̄imnap naḡi ub̄iḡ aij adö u hain gaiöl, ne unbö rö ḡmön. N̄bi b̄i naḡi ub̄iḡ aij adö u hain ḡpal gau, God ñ̄i pai n̄pe m̄dpal. N̄bi b̄i naḡi ub̄iḡ naj adö u hain ḡpal gau, kale God n̄p n̄jagpal. *

¹² N̄bi b̄i magöḡhalö Demidrias n̄p n̄jöm, b̄i aij, a ḡpal. Demidrias n̄pe Jisas Krai manö n̄jō u hagöp rö gab u me, n̄pe b̄i aij u waiö lö n̄jban. Yad u rö nöp Demidrias n̄pe b̄i aij, a gabin. Ne n̄jban, yad manö n̄hön hagnabin manö n̄jō nöp hagnabin.

Manö magö ad̄iḡ r̄imnap

¹³ Yad nöp manö iru nöp kal̄i kliñ r̄ikbnep u pen köp ñ̄ig ig nöp r̄ikagnabin; * ¹⁴⁻¹⁵ söl m̄döp, yad ke amem, nöp mulu ad̄iḡ n̄jem, aip as̄ik m̄dul manö hagnabul.

God nöp abad m̄dö, agam̄j m̄daimön. M̄damam gai i m̄dpal nöp, “M̄dpan?” a gaböl. M̄damam ne aip m̄dpim gau kal̄ip magöḡhalö, “Jon kalöp hagöp, ‘M̄dpim?’ a göp,” a ḡmön.

* 1:1: Ap 19:29; Ro 16:23 * 1:3: 2Jn 4 * 1:6: Dai 3:13 * 1:7: 1Ko 9:12 * 1:11: 1Jn 3:6-10

* 1:13: 2Jn 12

Jud

Jud köp kalî kîñ rîka

¹ Yad Jud, Jems nîmam nîpe u. Jisas Kraiss wög gi ñeb bi nîpe ap midpin.

Manö kalî kîñ rîkabin anîbi, kalöp nîbi bi Bapi God, kalöp udnabin a göm udöm midmagö löp nîbi bi gau, kalî kîñ rîkabin. Jisas Kraiss nîpe kalöp abad midöp.

* ² God apil mîhau kalöp mög nîñmil, ud aij gîmil, midmagö lîmil, gîlö aran.

Bî God Manö pîral hagep gau

³ Nîbi bi nîñeb aij yad. Kalöp köp kalî kîñ rîkem, Jisas Kraiss hanîp ud kamîñ yua manö aij u rîmnap hagnabin, a gem, gasî u nîñnö. Pen yad uri gasî nîñbin, kale klö yabî gîmim, Jisas Kraiss manö aij hanîp nîbi bi nîpe hag ña u, nîñ ud pîdöñ göl gi midaimim, manö anîbu uri nöp köp kalî kîñ rîkem, kalöp yunabin, a gîpin. ⁴ Bî naij God nîñagal rîmnap agamîj apöm, kalöp aip magum gîpal. God nîpe nîbi bi mög nîñöm, Nî nîpe hag yuö apöm, uma u me, nîbi bi nan si nan naij geinaböl u, God nîp hag nîñlö, nîpe nan si nan naij gîñaböl u nîñöm arö gîñab. Pen bi naij anîb gau, manö aij anîbu ud ado göm haggal, “Hon nan si nan naij hatöwatö gîno, God hanîp pen nan ap gagnab,” a gîpal. Anîg gîpal anîbu, Bî Kub hon Jisas Kraiss nîp arö göm, gi naij yabî gîpal. Hadame dagol gau God Manö kalî kîñ rîkôm, nîbi bi anîg gîñaböl gau ilön kub yabî udnaböl, a gîla. *

⁵ Hadame nöp ga u nîñbim u pen hau gîmim rö löp rö, kalöp kauyan hagnîg gabin. God nîbi bi nîpe Isrel kai, ram mîñnög Ijip nîbö ud asîk

daua, pen hainö nîp gasî nîñagla gau kalîp al pak lö umla. *

⁶ Ejol rîmnap, ram mîñnög aij kale mid aij gîla gau arö gîlö, God kalîp sîbön göp mîgan u nagî lö, manö kub hagep ñîñ kub u abad midpal. *

⁷ Anîb unbö rö, Sodom Gomara abe, daun rîmnap ram mîñnög yöp söl anîb gau abe, kale nîbi si bi si gi damöm, gi naij yabî geila. Nîbi bi mab ke pör pör innab au amöm, ilön kub udnaböl u, nîbi bi gau magöñhalö nîñlan, a göm, Sodom Gomara nîbi bi gau kalîp mab mîñan kumi kabö lan nîbö u yuö, apöm kalîp in habîk ara. *

⁸ Bî naböñ nîñöm manö pîral haggal, haggabin anîb gau, kale u rö nöp hañ roman kale ke gi naij göm, Bî Kub manö nîpe hag juöm, ejol gau kalîp manö naij haggöm, gîpal. ⁹ Pen Mosîs umö, ejol kub yabî Maikel aip, Seden aip, Mosîs wip he u udnîg pen pen haggöl u, Maikel Seden nîp hag juaga. Nîpe yîharîñ haga, “God nîpe ke nöp gasî ñîñîm!” a ga. *

¹⁰ Maikel gasî nîñ aij göm anîg haga u pen bi haggabin gau, nan nîñhön nîñaggal gau, manö naij naij nöp haggöm hatöwatö hag jubal. Pen kale, gasî nîñ aij gaggöm, kaj kain gîpal rö gîpal u me, God pen kalîp ilön kub yabî ñîñab. *

¹¹ Bî anîb gau kalîp mög nîñbin. Adam ñî nîpe Ken gi naij ga rö gîpal. Mumug mani nan gau nöp gasî nîñöm, bi ne Belam hadame nöp ga rö gîpal. Anîb u, kale bi ne Kora, God Manö rîb juöm uma rö umnîg gaböl. *

¹² Pen kale God nîp midmagö löl gi, añ mam pen pen midmagö löl gi, nan jîm ñöl ñîñîg apim, magum gîpim ñîñ u, kale God nîp gasî nîñöm wasö, yîharîñ apöm nan uñam ud ñeb gi ñîñlö, gac kale kalöp u rö nöp cîg göp. Anîb u, kumi apöm möñ

* **1:1:** Mad 13:55 * **1:4:** Gal 2:4; 2Pi 2:1 * **1:5:** Eks 12:51; Nab 14:29-30 * **1:6:** 2Pi 2:4

* **1:7:** Jen 19:1-25; 2Pi 2:6,10 * **1:9:** Dan 10:13,21; 12:1; 2Pi 2:11; Rep 12:7; Sek 3:2 * **1:10:** 2Pi

2:12 * **1:11:** Jen 4:7-8; 1Jn 3:12; 2Pi 2:15; Nab 16:1-35

alagöm yiharıñ pak gi dö gi aröp rö u midpal. Mab ñıñeb magö pılagö it halö ud julö hadö böñ nöp mılep ga rö midpal. * 13 Nan naj ke yabıt gi damöm, ñıg solwara pa jö ma jö göm, kiñu habkob li ap lugöp rö gıpal. Nıbi bı anıb gau, God nıpe gö, kale gapı ju sıbön an gau am ado gi auagep rö adö u arnaböl.

14 Adam it nıpe rıka u, rık damöm, Inok nıp me kagoł jıñ u* yag daula. Inok nıpe hadame nöp God manö nıpe hagöm, bı kalöp pıral hagpal anıb gau rö nıñöm haga, “Nıñim! Bı Kub ejol ut nıpe ñın juöl iru yabıt nöp damöm, * 15 nıbi bı magöñhalö manö kub hagnab. Nıp gası nıñagöm, manö nıpe hagöp rö gagöm, nan si nan naj adö ke ke göm, nıp manö klö naj adö ke ke hagöm gıpal rö, kalıp ilön kub yabıt ñınab,” a ga. 16 Bı manö pıral hagpal, kalıp hagabin gau, kale pör hag har har göl gi, manö udöl gi, gi midpal. Hanıp ke aij gınab adö u gun, a göm, halöwałö gi naj gılö arab. Yad nöp bı kub midpin, a göm, gası u nıñöm, hagpal. Pen nıbi bı rımnab hanıp aij gınım adö u gılan, a göm, kalıp hib dap raneb manö pıral nöp hag hag gılö aröp.

17 Pen bı nıñeb aij yad gau. Bı Kub hon Jisas Krais bı manö nıpe ud arep gau nöd hagla manö u gası nıñöl gi midaimim. 18 Kalöp hagla, “Ñın hain u, nıbi bı God nıp gası nıñagal gau, gası naj kale ke nıñbal rö göl gi, kalöp hag hain gınaböl,” a gıla. * 19 Bı hagabin bı anıb gau, God Ana kalıp aip midagöp. Gası ke auöp rö nıñöm gıpal u me, kalöp nıbi bı ud asık ke ke libal. 20 Pen nıbi bı nıñeb aij yad gau. Jisas Krais manö aij u nıñ udepim u, nıñ udep magö ut yabıt anıbu nıñ ud pidöñ gımim, manö aij anıbu yuö u pör nöp rımnab halö nıñ aij gımim, gi dammim, gıpe arım. Ana Ut u kalöp gası ñö nıñöl gi, klö

nıpe ud nıp sabe göl gi midaimim. * 21 Bı Kub hon Jisas Krais kalöp mög nıñöb u me, nıpe kalöp dam ram mınöñ kumi kabö adö lan au lö, pör pör nöp kamıñ midainabim. Pen am nıpe aip pör pör midaiun, a gımim, abad midpim ñın i, God hanıp midmagö löl gi nöp midöp, a gımim, gası u nıñ midaimim.

22 Nıbi bı gası mıñöp nıñöm, gası iru nıñbal gau, kalıp mög nıñmim, manö hain hagmim. 23 Nıbi bı rımnab mab mıñan adö u aröl rö löp gau, kalıp ud kamıñ yumim, kamıñ aröl. Nıbi bı rımnab kalıp u rö nöp mög nıñmim udmim, pen midmagö kale ke auöp rö gıpal rö, hane u rö nöp gi naj gun rö löp, a gımim, nıñ aij gımim midaimim. Nan si nan naj kale gıpal gau pıñıñ gımim, ası ması gımim. Nan si nan naj gi midlö wañj kale abe gac göp a gımim, udagmim. *

Bı Kub hib dap raneb manö ap

24 Mıñi kalöp God ñımagö adö u labin.

Nıpe kalöp abad midö nıñöl gi, ap lug pakagnabim.

Hainö kalöp udöm, nıpe ke mailö aij ke halö midöp au lö, nıbi bı asıñ midagöp nıpe midmim, mıñ mıñ yabıt gınabim. *

25 God nıpe añı. Nıpe hanıp ud kamıñ yuöp.

Bı Kub hon Jisas Krais hanıp, a göm, umöm uraka u, hadame dagol gau rıköm, mid damöm,

uri, hainö, pör pör nöp nıpe middep nöp midöm,

nıpe Bı mailö aij halö, Bı aij unbö ke, Bı klö naj yabıt, Bı magöñhalö abadep midöp.

Anıbu, hib nıpe pör nöp hagno adö aran.

Anıb unbö rö aij.

* 1:12: 2Pi 2:13,17 * 1:14: Adam abe wö ralnabön u, Inok nıp mudun jıñ u yag daula * 1:14:

Jen 5:18,21-24 * 1:18: 2Pi 3:3 * 1:20: Kol 2:7 * 1:23: Sek 3:2; Rep 3:4 * 1:24: Ro 16:27; 2Pi 3:18

Repelesin Jon naböŋ niŋöm kalɩ kliñ rɩka

¹ Yad Jon, God wög gi ñeb bi nipe ap midpin. Manö kalɩ kliñ rɩkabin anɩb i, nöd waiö niŋagla. Nɩbi bi God nɩp wög gi ñibal gau, nan niñhön niñhön söl ginim u niŋlaŋ, a göm, God nipe Jisas Kraiss nɩp hagö, nipe pen ejöl nipe u yuö apöm gö, yad naböŋ niŋnö. * ² Naböŋ niŋnö anɩbu, God manö nipe haga u abe, Jisas Kraiss manö nipe haga u abe niŋnö u, köp anɩbi kalɩ kliñ rɩkabin. ³ Söl midöp, nan niñhön niñhön naböŋ niŋnö u magöŋhalö il göm gi dam arnab. Anɩbu, nɩbi bi manö kalɩ kliñ rɩkabin anɩb i kale ke amgö li niŋnaböl gau abe, nɩbi bi rɩmnap amgö li niŋ haglö apdi niŋnaböl gau abe, God Manö anɩbi niŋ udöm hain gaiöl u, God gö, miñ miñ ginaböl. *

Jon nɩbi bi cöc unbö mudun jɩŋ mɩdeila gau kalɩp manö hag ña

⁴ Yad Jon kalöp nɩbi bi Esia Propins ram mɩnön pro ke ke unbö mudun jɩŋ Kraiss cöc nipe midpim gau, köp i kalɩ kliñ rɩkabin.

God nipe mɩñi midöp, nipe hadame dagol gau midmidöp, nipe hainö pör pör nöp mɩdeinab u kalöp mög niŋöm, ud aij göm, abad midö, kale agamɩj mid aij gi midaimim. God anɩbu abe, ana mudun jɩŋ sea kiŋ asikep nipe adö au midpal gau abe, kalöp mög niŋöm, ud aij göm, abad midö, kale agamɩj mid aij gi midaimim. * ⁵ Jisas Kraiss, manö aij u damöm, God haga rö nöp göm umöm, il gi uraköm, ram mɩnön gau kiŋ midpal gau kalɩp magöŋhalö abad midöp u, nipe u rö nöp kalöp mög niŋöm, ud aij göm, abad midö, kale agamɩj mid aij gi midaimim.

* **1:1:** Rep 22:6 * **1:3:** Rep 22:7,10 * **1:4:** 89:27 * **1:6:** 1Pi 2:9; Rep 5:10; 20:6 4:17 * **1:8:** Rep 21:6; 22:13

Nipe hanɩp midmagö löm, hagape nipe lugö umöm, nan si nan naij gɩpun gac u lik gi yuöp. *

⁶ Hon Kiŋ kub Jisas Kraiss ram nipe midun, Nap God nɩp sabe gep nɩbi bi nipe midpun.

Anɩb u, Jisas Kraiss, Bi mailö aij halö u, Bi klö yabiɩ u, hib nipe u pör nöp pör nöp hagno adö arnim!

Anɩb unbö rö aij. *

⁷ Pen niŋim! Nipe kumi halö auö, nɩbi bi ram mɩnön gau niñbö gau niñbö magöŋhalö nɩp waiö niŋnaböl.

Bi nɩp walaɩb ud biñiŋ gɩla gau abe magöŋhalö nɩp waiö niŋnaböl. Nɩp niŋöm, nɩbi bi ram mɩnön gau niñbö gau niñbö magöŋhalö, niñhön ginig anig gɩpun, a göm, mög gö mɩtön kub ginaböl.

Niŋö, anig ginab me u!

Anɩb unbö rö aij. *

⁸ God Bi Kub klö ke halö nan gau magöŋhalö ginim rö nöp midöp u, nipe mɩñi midöp, hadame dagol gau midmidöp, hainö pör nöp pör nöp mɩdeinab. Nipe hagöp, “Yad nöp ginö, nan gau magöŋhalö il göm midöp. Yad nöp ginö, nan gau magöŋhalö ur ginig ginab,” a göp. *

Jon naböŋ niŋöm Jisas nɩp niŋa

⁹ Yad namam Jon, Kiŋ hon Jisas ram nipe midun, nɩp wög gi ñino, nɩbi bi gau hanɩp gi naij gɩlö, gasɩ iru niŋagun, gasɩ halö midun, nɩp arö gagun, klö yabiɩ gun ginö arab. Yad God Manö u hag ñem, Jisas apöm manö aij hanɩp hag waiö la manö niŋö anɩbu hag ñinö, yɩp nagɩ löm, dam ñig solwara rɩb gus ga airan Padmos au lɩla.

¹⁰ Airan Padmos gau midnö, Bi Kub ñin nipe ap, God Ana u yɩp ba lö niŋöl gi, jöl yad gau adö manö kub ap, aŋiŋ magö rö hagöm haga,

* **1:5:** Eks 3:14-15; Rep 3:1; 4:5 * **1:5:** Kol 1:18; Sam Dan 7:13; Sek 12:10; Mad 24:30; Jon 19:34-37; 1De

11 “Ne nan nihön nihön niñabön gau, köp kalı kliš rıkmön, nıbi bı daun kub ke ke unbö mudun jıñ Kraıs cöc nıpe mıdpal gau, kalıp köp anıbu yuö arnım. Epesas ap, Smöna ap, Pegamam ap, Daiadaira ap, Sadıs ap, Piladelpia ap, Leodısia ap yuö arnım,” a ga.

12 Manö anıg hagö niñöl gı, yad bı manö hagab anıbu niñın, a gem, ado gem niñnö, lam kabö gol udöm gıla unbö mudun jıñ u mıdeia. 13 Pen lam anı au, yad niñnö, Bı ap Ñı nıpe rö bı ap mıdeia. Nıpe walıj mılö kub yabıt ap yımö ma goł nıpe paıu ga; kabö gol udöm gıla dip nagı kub ap ud pabıt anı au gılanı pıg la. * 14 Nabıc cög umagö nıpe u, kaj sipsip unı rud mıdöp rö, aka kumi rud mıdöp rö, la. Amgö nıpe u, mab mıtıan rö mıdeia. * 15 Ma kıd nıpe u, nan kapa klö “bras” a gıpal u laulö, in kıtıd udöp rö u ga. Pen manö nıpe u, ñıg hij kub bıg gu hagöp rö u haga. 16 Ñımagö yıjıg kıd nıpe u, gapı unbö mudun jıñ u udöl mıdeia. Pen ru mılö kıd goł goł ga ap meg mıgan adö lanı ajmanı raua. Mulu majmanı nıpe u, sıdö anı aulık apöm, mailö kıd yabıt hagöm göp rö u ga. *

17 Yad nıp niñem, ma ıt nıpe au ap lug maben yımem, nıbi bı umbal kıla göp u rö mıdainö. Anıg gınö, ñın yıjıg böñ nıpe u yıp ud niñöm haga, “Pıñıñ gagmön! Yad ke gınö, nan gau magöñhalö ıt göm mıdöp. Yad ke gınö, nan gau magöñhalö ur gınıg gınab. * 18 Yad me Bı Pör Kamıñ Mıdöp u. Nöd umnö u pen nöñ! Mıñi kamıñ mıdem, pör nöp pör nöp kamıñ mıdeinabin. Yad ‘Umeb Magö’ u abad mıdpın. Nıbi bı umöm, am ‘Wıp Ana Ram’ mıdpal gau, yad ki rib u udöl mıdem, ‘Wıp Ana Ram’ ka u abe, nıbi bı ‘Wıp Ana Ram’ au mıdpal abe abad mıdpın. Yad ajöñ hiıkeinabin kale u rö nöp kamıñ arnaböl.

* 1:13: Dan 7:13; 10:5 * 1:14: Esi 43:2; Dan 7:9; 10:6; Rep 2:18; 19:12; 14:2 * 1:16: Hib 4:12; Rep 2:12; 19:15 * 1:17: Aıs 44:6; 48:12; Rep 2:8; 22:13 * 2:1: Rep 1:16 * 2:2: 1Jn 4:1 * 2:5: Rep 3:3

19 “Anıb u, nan nihön niñban u köp kalı kliš rıkmön. Mıñi gab rö niñmön, hainö gınab rö niñmön, magöñhalö köp yanı kalı kliš rıkmön. 20 Pen nan niñabön gau, manö ıt u anıg göl mıdöp: lam gol udöm gıla unbö mudun jıñ niñabön gau, nıbi bı ram mınöñ ke ke unbö mudun jıñ Kraıs cöc nıpe mıdpal gau niñabön. Pen gapı unbö mudun jıñ ñımagö yıjıg böñ yad adö u niñabön gau, ejol cöc unbö mudun jıñ abad mıdpal gau niñabön,” a ga.

2

Kraıs nıbi bı nıpe Epesas mıdmıdal manö hag ñeb

1 “Pen daun kub Epesas Kraıs nıbi bı nıpe mıdpal gau, ejol kalıp abad mıdöp u nıp manö kalı kliš rıkmön hagmön:

‘Bı gapı unbö mudun jıñ ñımagö yıjıg böñ lau nıpe adö u udöl gı, lam gol udöm gıla unbö mudun jıñ anı au ajöp u, Epesas nıbi bı abad mıdpanı gau kalıp manö anıbi hag yuöp. *

2 Nıpe hagöp,

“Kal wög klö gımım gı dammım bıstım mıdmım, jı niñagpım u, niñbin. Nıbi bı gı naij gıpal gau kalıp niñbe, kalöp aij gagöp. Bı Jısas manö ud arep mıdpun, a göm, manö pıral hagpal gau kalıp niñ aij gımım, ası ması gıpım. * 3 Yıp niñ udmım manö yad hagpe kalöp marö ñılö, jı niñagmım, yad aıp cıg göl gı nöp mıdpım u, yıp aij göp.

4 “Pen yad manö ap mıdöp. Yad aıp nöd cıg gımım mıdmagö yabıt lı mıdaıbe nagı adö u dam yubım gai? 5 Nöd yıp mıdmagö lı mıdmım gı aij gıpe nagı aij anıbu, nihön gınıg arö gıpun a gımım kuöyanı udmım, nöd mıd aij gımdım rö mıdaimım. Wasö u, yad apem lam kale u pıtı gı udnabin. *

6 “Pen adö ap gipim u, yip aij göp. Nibi bi kale bi Nikolas manö piral nipe u udöm, nagı naij adö u gılo yip aij gagöp rö, kalöp u rö nöp aij gagöp.

7 “Kale nibi bi gası rımid midainım gau, God Ana nipe Kraıs nibi bi nipe midpal ram mınöñ ke ke gau kalıp manö hagöp u nıñ aij gımim.

Nibi bi marö auö, gası iru nıñagöm, yip cıg göl gi nöp mideinaböl gau, ñın hain aunab u kalıp hagnö, mab magö ur pör midep God wög naböñ aij nipe adö lañ ranab u udöm ñıñaböl,” a göp,’ a gımön. *

Krais nıbi bi nıpe Smöna midmidal manö hag ñeb

8 “Pen daun kub Smöna Kraıs nıbi bi nıpe midpal gau, ejol kalıp abad midöp u nıp manö kalı kılñ rıkmön hagnön:

‘Bi nıpe gö, nan gau magöñhalö it göm midöp u; Bi nıpe gö, nan gau magöñhalö ur gıñıg gınab u; Bi umöm kauyañ uraka u, Smöna nıbi bi abad midpan gau kalıp manö anıbi hag yuöp.

9 Nıpe hagöp,

“Yad nıñbin, nıbi bi rımnap, hon God nıbi bi yıjıg göl midpun a gıpal u pen Seden sabe gep ram nıpe midöm, kalöp manö udöl gi midpal. Marö kalöp nıñön nıñön midöp gau, yad u rö nöp nıñbin. Kale nıbi bi mög gep rö midpim u pen yad nıñbin God amgö ilö adö nıpe u kale nıbi bi gep yabıt midpim. * 10 Kalöp marö gıñıg gab u, gası kub nıñagmim. Nıñim! Söl midöp, Kraıs nıp cıg aij gıpal aka ap lug paknaböl, a göm, Seden gö, kalöp rımnap ud nagı lınaböl. Kalöp ñın unbö sıduñ lañ u rö gi naij göl gi mideinaböl. Pen kalöp nıñön nıñön göm, böñ nöp al pak lıñıg geinaböl u, gası kub

anıbu nıñagmim. Yip cıg göl gi nöp midpe al pak leinaböl u, kalöp usajıl bad pör kamıñ midep u ñınabin. *

11 Kale nıbi bi gası rımid midainım gau, God Ana nıpe Kraıs nıbi bi nıpe midpal ram mınöñ ke ke gau kalıp manö hagöp u nıñ aij gımim.

Seden kalöp neb neb gınab u pen nıbi bi yip cıg göl gi nöp mideinaböl gau, ilön kub udöm umla rö u kuöyañ umagnaböl,” a göp,’ a gımön. *

Krais nıbi bi nıpe Pegamam midmidal manö hag ñeb

12 “Pen daun kub Pegamam Kraıs nıbi bi nıpe midpal gau, ejol kalıp abad midöp u nıp manö kalı kılñ rıkmön hagnön:

‘Bi ru mılö kıd nıpe goł goł kıd midöp u, Pegamam nıbi bi abad midpan gau kalıp manö anıbi hag yuöp.

13 Nıpe hagöp,

“Yad nıñbin, kale bıstam yabıt midpim. Nıbi bi ram mınöñ kale midpim anı au, Seden kın rö abad midöp. Pen kale manö yad nıñ ud aij gımim, yip cıg aij göl gi midpim. Ram mınöñ Seden abad midöp anıbu, namam Adipas manö aij yad u nıbi bi gau kalıp hag ñı midö, nıp al pak lıla u pen yip arö gagpe.

14 Pen manö rımnap midöp. Nıbi bi kale rımnap, Belam manö hag ñımidöp rö hag ñıbal. Bi Belam anıbu, Belak nıp rımid ukö me, Belak nıpe am Isrel nıbi bi gau kalıp fıp gi ud arö, kale yip arö göm, nan ñıñeb nan yıharıñ god piral gau nıp pak sabe gi ñeila u nıñla. Belak Isrel nıbi bi kalıp hagö, kale nıbi si bi si gıla. *

15 Isrel nıbi bi hadame gau gıla rö, kale rımnap bi Nikolas manö piral nıpe u udmim, nagı naij adö nıpe

* 2:7: Jen 2:9; Rep 22:2,19 * 2:9: 2Ko 11:14-15; Rep 3:9 * 2:10: 2Di 4:8; Jem 1:12 * 2:11: Rep 20:14; 21:8 * 2:14: Nab 22:1-25:2; 31:16; 2Pi 2:15

u hain g̃imim g̃ipe aröp. ¹⁶ An̄ib u, nan si nan naj g̃ipim u, n̄ihön g̃in̄ig an̄ig g̃ipun a g̃imim, arö g̃imim. Pen an̄ig g̃agnabim u, yad söl ȳin̄id apem, ru m̄ilö k̄id meg m̄igan yad yaṅ n̄ibö am̄jaköp u udem, n̄ibi b̄i an̄ig g̃ipal gau aip pen pen g̃inabin. *

¹⁷ Kale n̄ibi b̄i gas̄i r̄im̄id m̄idain̄im gau, God Ana n̄ipe Krai n̄ibi b̄i n̄ipe m̄idpal ram m̄in̄öḡ ke ke gau kal̄ip manö hagöp u n̄in̄ aij g̃imim.

Seden kalöp neb neb g̃inab u pen n̄ibi b̄i ȳip c̄ig göl g̃i nöp m̄ideinaböl gau, yad nan n̄in̄eb mana pi g̃ila u r̄im̄nap n̄in̄ö n̄in̄aböl. Pen kal̄ip kabö rud ke ke n̄inabin. Kabö n̄inabin adö an̄ib gau, hib g̃isön n̄ibö u r̄ik ke ke añi añi n̄einabin, n̄ibi b̄i udnaböl gau nöp n̄in̄aböl,” a göp, ’ a g̃imön. *

Krais n̄ibi b̄i n̄ipe Daiadaira m̄idm̄idal manö hag̃ neb

¹⁸ “Pen daun kub Daiadaira Krai n̄ibi b̄i n̄ipe m̄idpal gau, ejol kal̄ip abad m̄idöp u n̄ip manö kal̄i kliñ r̄ikmön hagmön:

‘God N̄i n̄ipe, amgö mab m̄itan̄ rö m̄idö n̄in̄öl g̃i, ma k̄id n̄ipe u, kapa bras a g̃ipal u laulö in k̄id udöp rö m̄idöp u, Daiadaira n̄ibi b̄i abad m̄idpan gau kal̄ip manö an̄ibi hag̃ yuöp. *

¹⁹ N̄ipe hagöp,

“Kale g̃ipim nag̃i adö u, yad n̄in̄bin. Ȳip abe, n̄ibi b̄i gau kal̄ip abe m̄idmagö l̄imim, klö g̃imim ȳip wög göl g̃i nöp m̄idpim u, yad n̄in̄bin. Añ mam gau pen pen ud aij g̃imim, g̃i n̄imim, marö auö b̄is̄lam m̄idmim gas̄i iru n̄in̄agpim u, yad n̄in̄bin. G̃ipim an̄ibu, nöd pro pro g̃im̄dim u pen m̄in̄i rap̄in g̃ipim u, yad n̄in̄bin.

²⁰ Pen manö ap m̄idöp. N̄ibi Jesebel u hag̃ yuagpim. Manö piral hagöm, yad n̄ibi God manö hagep

m̄idpin a göp. N̄ibi b̄i ȳip n̄in̄ udpal gau kal̄ip manö piral hag̃ n̄öm, t̄ip g̃i ud arö, kale ȳip arö göm, n̄ibi si b̄i si g̃ipal. N̄ipe kal̄ip hagö, nan n̄in̄eb nan ȳihar̄in̄ god piral gau n̄ip pak sabe g̃i n̄im̄dal u n̄in̄bal. *

²¹ N̄ipe nag̃i naj adö an̄ibu arö göm m̄id aij g̃in̄im aka gem, n̄in̄ m̄id wasö n̄in̄em arö g̃ipin. ²² An̄ig göp rö yad n̄ip abañ adö au yunö, n̄ip m̄in̄a kub gö, ilön kub yab̄it udnab. N̄ibi b̄i n̄ipe aip n̄ibi si b̄i si g̃ipal an̄ib gau, nan si nan naj g̃ipun u n̄ihön g̃in̄ig an̄ig g̃ipun a göm arö g̃agnaböl u, kal̄ip u rö nöp g̃inö, m̄in̄a kub gö, ilön kub yab̄it udnaböl. ²³ N̄ibi b̄i n̄ip hain g̃ipal gau kal̄ip böḡ nöp al pak leinabin me, n̄ibi b̄i yad ram m̄in̄öḡ ke ke cöc ke ke m̄idpal gau, ȳip n̄in̄ aij göm n̄in̄aböl, yad n̄ibi b̄i gas̄i r̄im̄id an̄ kale yaṅ n̄in̄ aij gem, magöḡhalö g̃ipim rö n̄in̄em, kalöp añi añi pen an̄ibu rö n̄inabin. *

²⁴ Pen kale Daiadaira n̄ibi b̄i r̄im̄nap, n̄ibi an̄ibu manö naj hag̃ n̄öb manö u udagmim, Seden manö naj yuö a g̃ipal manö u udagpim rö, manö marö kalöp r̄im̄nap hagagnabin. ²⁵ Pen ȳip n̄in̄ udmim c̄ig aij g̃ipim nag̃i u ud sis̄i göl g̃i m̄idpe m̄idpe, hainö yad n̄in̄am! *

²⁶ N̄ibi b̄i ȳip c̄ig aij göl g̃i nöp m̄id damöm, m̄in̄ör auö ȳip arö g̃agnaböl gau, yad kal̄ip hagnö, n̄ibi b̄i ram m̄in̄öḡ ke ke gau kal̄ip abad m̄ideinaböl. *

²⁷ N̄ihön g̃in̄ig: Bapi manö ap ȳip hagöm haga,
Yad hagnö, ain ilöḡ ap udöm,
rin cög gau pa jö ma jö g̃ipal rö,
n̄ibi b̄i ram m̄in̄öḡ ke ke gau
klö naj yab̄it göm kal̄ip abad
m̄ideinab, ’ a ga.

²⁸ Pen n̄ibi b̄i ȳip n̄in̄ udöm c̄ig aij göm nag̃i u ud sis̄i göl g̃i m̄ideinaböl gau, kal̄ip gap̄i pag̃in̄

* 2:16: Rep 3:11 * 2:17: Eks 16:4,14-15,33-34; Jon 6:48-50; Ais 62:2 * 2:18: Rep 1:14-15

* 2:20: 1Ki 16:31; 2Ki 9:22 * 2:23: Sam 7:9; Jer 17:10; Rep 20:12-13 * 2:25: Rep 3:11 * 2:26:

Sam 2:8-9 * 2:28: Rep 22:16

aij ram m+nöŋ j+n par+kö n+ŋöl g+
n+ŋbal rö u ñ+nabin. *

²⁹ Kale n+bi b+ gas+ r+m+id
m+idain+m gau, God Ana n+pe Krai
s n+bi b+ n+pe m+idpal ram m+nöŋ ke
ke gau kal+p manö hagöp u n+ŋ aij
g+mim,” a göp,’ a g+mön,” a ga.

3

*Krais n+bi b+ n+pe Sadis m+idm+idal
manö hag ñeb*

¹ “Pen daun kub Sadis Krai
s n+bi b+ n+pe m+idpal gau, ejol kal+p
abad m+idöp u n+p manö kal+ k+ñ
r+kmön hagmön:

‘B+ God Ana ramö pak unbö
mudun j+ŋ löp u abe, gap+ unbö
mudun j+ŋ u abe ud m+idöp u, Sadis
n+bi b+ abad m+idpan gau kal+p
manö an+bi hag yuöp.

N+pe hagöp,

“Nag+ kale n+hön n+hön g+pim u
hadö n+ŋbin. N+bi b+ gau n+ŋlö,
kam+ŋ m+idmim y+p hain g+pim rö
löp u pen böŋ nöp ummim y+p hain
gagpim. * ² God yad manö hagöp
rö g+ dammim, aŋ au arö g+pe u,
God n+p aij gagöp. An+bu, amgö
kale ñañ+ m+idöp u rö, urakmim,
kam+ŋ magö kale hir g+n+g gab u
n+ŋ aij g+pe, klö g+n+m. ³ An+b u,
Krais manö aij u hag ñeila n+ŋbim
u, n+ŋ ud p+idöŋ g+mim, nan si
nan naj g+pim u, n+hön g+n+g an+g
g+pun a g+mim, arö g+mim, Krai
s manö aij u hagöp rö g+mim. Pen
uhön hau+ hanmim urakagnabim
u, yad b+ nan si udep gau n+ŋ
m+idlö auagpal rö u aunö, n+ŋmim
pa g+ñ+ g+nabim. *

⁴ Pen Sadis n+bi b+ r+imnap ne
gau wa+ŋ kale g+pe p+ri gagöp;
manö aij yad n+ŋ udöm, hagöp rö
nöp göl g+ m+idpal rö, kale wa+ŋ rud
löm, yad aip ajeinabun. * ⁵ N+bi
b+ marö auö, klö göm, y+p n+ŋ ud
p+idöŋ göm, c+g göl g+ nöp m+idlö
arnab gau, yad kal+p u rö nöp wa+ŋ

rud aij an+bu l+ ñ+nabin. Pen hib
kale pör m+iddep buk yaŋ kal+ k+ñ
r+ik l+nö m+idöp u, l+ik g+ yuagnabin
yab+ñ. Bapi abe, ejol n+pe gau
abe n+ŋm+idlö n+ŋöl g+, n+bi b+ yad
m+idpal, a gem, waiö hagnabin. *

⁶ Kale n+bi b+ gas+ r+m+id
m+idain+m gau, God Ana n+pe Krai
s n+bi b+ n+pe m+idpal ram m+nöŋ ke
ke gau kal+p manö hagöp u n+ŋ aij
g+mim,” a göp,’ a g+mön.

*Krais n+bi b+ n+pe Piladelpia
m+idm+idal manö hag ñeb*

⁷ “Pen daun kub Piladelpia Krai
s n+bi b+ n+pe m+idpal gau, ejol kal+p
abad m+idöp u n+p manö kal+ k+ñ
r+kmön hagmön:

‘B+ U+ u; B+ manö n+ŋö yab+ñ
hagöp u; kiŋ Depid ki rib n+pe nöd
abad m+idm+idöp u, B+ ki rib an+bu
uri udöl m+idöp u, adan hi+kö, n+bi
b+ r+imnap g+ ñöl rö lagöp; pen
adan g+ ñö, n+bi b+ r+imnap hi+köl
rö lagöp. B+ an+bu nöp, Piladelpia
n+bi b+ abad m+idpan gau kal+p
manö an+bi hag yuöp. *

⁸ N+pe hagöp,

“Kale g+pim rö n+ŋbin. Kale n+bi
b+ iru m+idagpim u pen manö y+p
n+ŋ ud p+idöŋ g+mim, kale n+bi
b+ yad m+idpim manö u waiö hag
ñ+bim. An+bu, kalöp adan hi+knö,
n+bi b+ r+imnap g+ ñöl rö lagöp.
* ⁹ N+bi b+ r+imnap, hon God
n+bi b+ y+j+g göl m+idpun a g+pal
u pen Seden sabe gep ram n+pe
m+idpal. Pen yad kal+p g+nö, kale
magöŋhalö am ma i+ kalöp au ku-
gom y+möm, ubör y+höŋ göm, yad
kalöp m+idmagö l+bin u n+ŋöl. *

¹⁰ Kalöp g+ naj g+pal u pen yad
hagpin rö nöp g+mim, gas+ iru
n+ŋagmim, klö g+mim, wög yad
göl g+ m+idaibe rö, n+bi b+ m+nöŋ
naböŋ i+ i ke ke gau, y+p c+g g+
m+idpal aka y+p arö g+naböl a gem,

* **3:1:** Rep 1:4,16 * **3:3:** Mad 24:43-44; Rep 2:5; 16:15; 1De 5:2 * **3:4:** Jud 23 * **3:5:** Eks
32:32-33; Mad 10:32; Luk 10:2; 12:8 * **3:7:** Ais 22:22 * **3:8:** 1Ko 16:9 * **3:9:** Rep 2:9; Ais
45:14; 49:23; 60:14 * **3:10:** Luk 21:19; 2Di 2:12

kalip magöŋhalö marö ñ+nabin ñ+n u, kalöp abe ñagnabin. *

11 Söl m+idöp n+nabin. Manö aij yad n+ŋ udpim u, n+ŋ ud p+idön g+mim, y+ip c+g göl g+ nöp m+idpe, kalöp usaj+il bad pör kam+ŋ m+iddep kalöp ñ+nabin a g+ipin u, n+bi b+ r+imnap p+ŋi g+ ud aröl rö lagn+m.

12 N+bi b+ an God Manö hagöp rö gö, n+ip g+ naj g+ilö, gas+ iru n+ŋagöm, God Manö hagöp rö nöp g+ damöm, y+ip c+g göl g+ nöp m+ideinab u, yad n+ip g+nö, God yad sabe gep ram u padö kub ap rö m+ideinab. God sabe gep ram an+bu n+pe pör pör nöp raul aŋ daŋ m+idöm höŋ adö aragnab. Yad hañ adö n+pe, God yad hib n+pe u abe kal+ kliñ r+ikem, God yad daun kub n+pe Jerusalem g+isön n+bö kumi kabö adö laŋ au n+bö aunab u, daun kub an+bu hib u abe kal+ kliñ r+ikem, hib yad g+isön n+bö u abe kal+ kliñ r+ikem g+nabin. *

13 Kale n+bi b+ gas+ r+im+id m+idain+m gau, God Ana n+pe Kraiss n+bi b+ n+pe m+idpal ram m+nöŋ ke ke gau kalip manö hagöp u n+ŋ aij g+mim,” a göp,’ a g+mön.

Kraiss n+bi b+ n+pe Leodisia m+idm+idal manö hag ñeb

14 “Pen daun kub Leodisia Kraiss n+bi b+ n+pe m+idpal gau, ejol kalip abad m+idöp u n+ip manö kal+ kliñ r+ikmön hagmön:

“B+ hib n+pe “An+ib Unbö Rö G+n+m” u; B+, God n+pe hagö, nan gau magöŋhalö g+ la u; B+ n+pe God hagöp rö nöp göm, manö aij u dam kabö göl nöp hag ñöb u, Leodisia n+bi b+ abad m+idpan gau kalip manö an+bi hag yuöp.

15-16 N+pe hagöp,

“Nagi adö kale g+ipim u yad n+ŋbin. Y+ip böŋ nöp c+g gagpim; y+ip böŋ nöp arö gagpim. Manö aij yad u böŋ nöp n+ŋ udmim, hagöp rö g+mim aka böŋ nöp arö g+mim u aij! Y+ip gas+ adö adö

nöp n+ŋbim rö, kalöp t+hak yun+g gabin. * 17 Kale hagpim, ‘Hon n+bi b+ gep m+id aij g+ipun; nan hon iru m+idöp; nan ap ulep lagöp,’ a g+ipim u pen manö n+ŋagpim u, kale n+bi b+ ramö gau rö m+idpim; kale n+bi b+ mög gep rö m+idpim; kale n+bi b+ nan m+idagöp rö m+idpim; kale n+bi b+ amgö we m+idpim; kale magö nöp m+idpim. * 18 An+ib u me, kalöp manö hagn+g gabin i n+ŋ aij g+mim, an+ib unbö rö nöp g+mim. N+bi b+ mög gep rö m+idpim rö, y+ip aumim kabö gol yad launö inöm ad+ŋ ad+ŋ halö m+idagöp u raumim me, n+bi b+ gep m+ideinabim. Magö nöp m+idpim u, n+bi b+ n+ŋlö nable g+n+m rö löp rö, y+ip aumim wa+ŋ rud ap raumim l+mim. Amgö n+ŋagpim rö, y+ip aumim amgö maras+n ap raumim l+mim, amgö we göp u ñ+l n+ŋnabim. *

19 N+bi b+ kalip m+idmagö l+bin gau g+ naj geinaböl u, kalip arö gagnabin; m+id aij g+lan, a gem, marö ñöl g+ r+im+id ukpin. An+ib u, gas+ klö n+ŋmim, nan si nan naj g+ipim u, n+hön g+n+g an+g g+ipun a g+mim, böŋ nöp arö g+mim, m+id aij g+mim. * 20 N+ŋim! Yad apem, höŋ aŋ yaŋ m+idöl g+, ajöŋ pa gu gu göl g+ abad m+idpin. N+bi b+ an manö yad u n+ŋöm ajöŋ hi+keinab u, yad ram raul m+igan n+pe u amem, aip nan ñ+ŋul j+m ñöl m+ideinabul. *

21 Seden y+ip marö kub ña ñ+n u, Bapi yad manö n+pe u arö gagnö; haga rö nöp g+ damem me, Bapi aip sea kiŋ n+pe adö u as+knö. An+ib u rö, n+bi b+ Seden kalip marö ñö, manö aij yad u arö gagöm, y+ip c+g göl g+ nöp m+ideinaböl gau, kalip hag dam yad aip sea kiŋ yad adö u as+knabun.

22 Kale n+bi b+ gas+ r+im+id m+idain+m gau, God Ana n+pe Kraiss n+bi b+ n+pe m+idpal ram m+nöŋ ke

* 3:12: Ais 62:2; 65:15; Rep 14:1; 21:2 * 3:15-16: Ro 12:11 * 3:17: 1Ko 4:8; Luk 12:21 * 3:18: Ais 55:1; Rep 4:4 * 3:19: 1Ko 11:32; Hib 12:6; Rep 2:5 * 3:20: Jon 14:23

ke gau kalip manö hagöp u niñ aij g'imim," a göp,' a g'imön," a ga.

4

¹ Pen manö kalı kılın rıkpın anıbu naböñ niñ damem, kauyañ u naböñ niñem niñnö, God ram mınöñ kumi kabö adö lañ au ajöñ hiiköl mıdeia. Nöd aıñ magö rö hagö niñnö u, kauyañ u hagöm yıp haga, "Adö i aumön, nan hain gınab gau nöp yamnam," a ga. * ² Anıg hagö niñöl gi, God Ana u apöm yıp ba la niñöm yad niñnö, kumi kabö adö lañ au bı ap sea kiñ adö au asık mıdeia. * ³ Bı au asık mıdeia u mailö halö mıdeia; kabö jaspı abe kabö kanilian abe rud mailö göp rö mailö halö mıdeia. Pen kiñ sea asık mıdeia u, sıbön niñ gıgabö göm, kabö emral rö in rıkiñ rıkiñ göm, in lak lugöl gi mıdeia. * ⁴ Sea kiñ nıpe u añ yañ mıdö niñöl gi, bı kub bıg pal sea kiñ unbö ñın juöl ado gi da mıhau mıhau (24) gau löm gıgabö gıla. Bı kub manö ud asıkep gau waıj rud yımöm, kabö gol udöm gıla usajıl bad gau ke ke löm, asık mıdeila. * ⁵ Bı sea kiñ añ yañ asık mıdeia au nıbö, añım añım udöl gi, rımu hagöl gi, gıgabö göl gi aram mılö bö ara. Sea kiñ ıt anıb au hapö mailö unbö mudun jıñ u inöm mailö gi mıdeia. Hapö mailö anıb gau me, God Ana unbö mudun jıñ nıpe u. * ⁶ Bı sea kiñ añ yañ asık mıdeia ıt au, kabö gıması u glas rö kíd yabıl göl mıdeia. Sea kiñ ba au, nan kamıñ mıdöp ke ke mıhau mıhau mıd gıgabö gıla. Nan anıb gau amgö iru nöp jöl gau mıdöm, pabıl gau mıdöm ga. * ⁷ Nan kamıñ anıb gau, ap laiön rö la, ap kaj kau nıbar rö la, ap bı mulu adıñ rö la, ap yaur du auan mılö löp u rö la. ⁸ Pen nan kamıñ mıhau mıhau anıb gau magöñhalö auan unbö kagoł jıñ la. Amgö iru nöp, adö gau löm, pabıl gau löm magöñhalö lı haka. Amgö

* 4:1: Rep 1:1,10 * 4:2: Ais 6:1 * 4:3: Esi 1:28 * 4:4: Rep 3:18 * 4:5: Esi 1:13; Sek 4:2; Rep 1:4; 8:5; 11:19; 16:18 * 4:6: Esi 1:5-10,22; 10:14 * 4:8: Ais 6:2,3; Esi 1:18; 10:12 * 4:10: Rep 7:10,15; 19:4 * 5:1: Ais 29:11; Esi 2:9-10

auan mo gau abe mıdeia. Pen sıdö añ sıbön yañ, kımıap hag mıdöl gi hagaböl,

"NIPE BI UL! "NIPE BI UL! "NIPE BI UL! GOD BI KUB KLÖ UNBÖ KE YABI! NIPE NAN GAGEP AP MIDAGÖP! NIHÖN NIHÖN GINIG, GINAB! NIPE HADAME DAGOL GAU MIDMİDÖP, NIPE MİNİ MİDÖP, NIPE HAINÖ PÖR PÖR NÖP MİDEINAB!" a gaböl. *

⁹ Pen nan kamıñ ke ke mıhau mıhau anıb gau, bı pör nöp pör nöp kamıñ mıdeinab sea kiñ adö asık mıdöp u, nıpe bı aij unbö ke mıdöp a göm, nıp aij a göl gi, hib mailö halö nıpe haglö adö arö niñöl gi, ¹⁰ bı kub manö ud asıkep ñın juöl ado gi da mıhau mıhau (24), bı sea kiñ asık mıdöp ıt au kugom yımöm, bı pör nöp pör nöp kamıñ mıdeinab u, nıp aij a göl gi, hib nıpe haglö adö arab. Usajıl bad kale gau ud ju nıpe mıdöp au löm, hagaböl, *

¹¹ "God Bı Kub hon!

Nıbi bı magöñhalö gau,

ne Bı kub ke yabıl, a göm,

hib ne haglö adö arañ.

Nıbi bı magöñhalö gau,

ne Bı aij ke yabıl, a göm,

hib ne haglö adö arañ.

Nıbi bı magöñhalö gau,

ne Bı klö ke yabıl, a göm,

hib ne haglö adö arañ.

Ne nan gau magöñhalö gi lına.

Ne nöp hagö,

nıbi bı mıdöm,

nan gau magöñhalö mıdöp," a

gaböl.

5

Jon köp nagı la ap niña

¹ Pen naböñ niñ damem niñnö, bı sea kiñ adö u asık mıdeia u, köp mılö kub naböñ naböñ wamla ap ñımagö yıjig nıpe lau adö udöl mıdeia. Köp anıbu, höñ adö gau kalı kılın rıköm, raul yañ kalı kılın rıköm gıla. Pen naböñ naböñ wamöm, nagı ke ke

unbö mudun j+ŋ u ad+ik aij yabi+ŋ g+la.
 * 2 Pen yad n+ŋnö, God ejol klö yabi+ŋ
 ap w+ñ kub alöm haga, “N+bi b+ an
 rö nag+ŋ l+la i hub+iköm, köp an+ŋ i
 p+ŋai g+ŋ+m rö löp?” ö ga. 3 An+ŋ
 haga u pen kumi kabö adö laŋ au
 abe, m+ŋnöŋ naböŋ i+ŋ i abe, m+ŋnöŋ yuö
 yaŋ abe, n+bi b+ köp an+ŋbu nag+ŋ ud
 ju p+ŋlain+m rö ap m+ŋdageia. 4 Kumi
 kabö adö laŋ au abe, m+ŋnöŋ naböŋ
 i+ŋ i abe, m+ŋnöŋ yuö yaŋ abe, n+bi b+
 köp an+ŋbu nag+ŋ ud ju p+ŋlai g+ŋ+m rö
 la ap u+hai n+ŋagla rö, yad mög yabi+ŋ
 gö m+ŋtöŋ göl g+ŋ m+ŋdainö. 5 Pen b+
 kub manö ud as+ikep m+ŋdeila gau ap
 y+ŋp haga, “Ne m+ŋtöŋ gagmön. Nöŋ!
 Laiön Juda n+ŋbö u kiŋ Depid r+kö r+ik
 dam dap+ŋl g+ŋlö, n+ŋp yag daula. N+ŋpe
 kaua+ŋ maua+ŋ n+ŋpe u r+id+ik g+ŋ yua u
 me, köp an+ŋbu nag+ŋ ud ju p+ŋlai g+ŋ+m
 rö löp,” a ga. *

Jon Sipsip Pi u n+ŋa

6 An+ŋ hagö n+ŋjöl g+ŋ n+ŋnö, Sipsip
 Pi al pak l+ŋlö umöm uraka rö ap, sea
 kiŋ aŋ au m+ŋdeia. Nan kam+ŋ m+ŋdöp
 ke ke m+ŋhau m+ŋhau abe, b+ kub manö
 ud as+ikep gau abe, m+ŋd g+ŋgabö g+ŋla.
 Sipsip Pi an+ŋbu kom unbö mudun j+ŋ
 u, amgö unbö mudun j+ŋ u la. Amgö
 unbö mudun j+ŋ la manö i+ŋ u, God
 n+ŋpe Ana n+ŋpe unbö mudun j+ŋ u
 yuö, ram m+ŋnöŋ gau magöŋhalö k+ŋd
 k+ŋd aröp. * 7 Pen Sipsip Pi u B+
 sea kiŋ as+ik m+ŋdeia i+ŋ au amöm, köp
 ñ+ŋn y+ŋj+ŋg n+ŋpe lau adö udöl m+ŋdeia
 u uda. 8 Udö n+ŋjöl g+ŋ, nan kam+ŋ
 m+ŋhau m+ŋhau abe, b+ kub manö ud
 as+ikep unbö ñ+ŋn juöl ado g+ŋ da m+ŋhau
 m+ŋhau (24) abe apöm, m+ŋdeia au ku-
 gom y+ŋmla. B+ kub manö ud as+ikep
 an+ŋb gau kale nan gida rö gau ke ke
 udöm, k+ŋnaŋ kabö gol udöm g+ŋla gau
 ke ke ud m+ŋdeila. K+ŋnaŋ ud m+ŋdeila
 m+ŋgan an+ŋb gau, nan laulö in hadu
 göm ha+ŋaŋ aij auöp u, ajmaŋ rauöm
 m+ŋdeia. Nan God n+ŋp laulö in ha+ŋaŋ
 aij auöp an+ŋbu, God n+ŋbi b+ n+ŋpe gau

* 5:5: Jen 49:9; Ais 11:1,10; Rep 22:16 * 5:6:
 Sam 141:2 * 5:9: Sam 33:3; 40:3; 96:1; 98:1 *
 Dan 7:10; Hib 12:22

n+ŋp sabe g+ŋpal u. * 9 Pen kale k+ŋmap
 g+ŋsön n+ŋbö ap hagöm hagla,
 “Nöp al pak l+ŋlö,
 hagape ne lugö,
 n+ŋbi b+ ram m+ŋnöŋ ke ke m+ŋdpal rö,
 i+ŋ ke ke m+ŋdpal rö,
 manö yabi+ŋ ke ke hagpal rö,
 hañ ke ke löp rö,
 ne rauna n+ŋjöm
 kale God n+ŋbi b+ n+ŋpe m+ŋdpal.
 An+ŋb u me, ne nöŋ köp wam ad+ik aij
 ga an+ŋbu,
 hub+ik p+ŋlai g+ŋ n+ŋmön rö m+ŋdöp.
 *

10 Pen ne g+ŋna u, kale kiŋ ram rö löm,
 God n+ŋp sabe gep n+ŋbi b+ löm,
 God hon n+ŋp wög g+ŋ ñ+ŋbal.
 Kale hainö ne aip n+ŋbi b+ m+ŋnöŋ
 naböŋ i+ŋ i gau,
 kal+ŋp magöŋhalö abad m+ŋdeinaböl,”
 a g+ŋla. *

Sipsip Pi u hib n+ŋpe haglö adö ara

11 Pen naböŋ n+ŋ damem kauyaŋ
 n+ŋnem n+ŋnö, ejol ñ+ŋn juöl ñ+ŋn juöl,
 dausan dausan iru yabi+ŋ nöŋ manö
 hageila. Sea kiŋ an+ŋbu abe, nan
 kam+ŋ m+ŋhau m+ŋhau gau abe, b+ kub
 manö ud as+ikep gau abe, kal+ŋp b+g
 g+ŋgabö g+ŋ m+ŋdeila. * 12 Pen meg
 m+ŋgan dap ranöm k+ŋmap hagöl g+ŋ
 hagla,
 “Sipsip Pi al pak l+ŋla u, n+ŋpe aij yabi+ŋ.
 N+ŋpe nan gau magöŋhalö g+ŋ la, a gun,
 hib n+ŋpe hagno adö araŋ.
 N+ŋpe nan ap u+ŋep lagöp, a gun,
 hib n+ŋpe hagno adö araŋ.
 N+ŋpe gas+ŋ aij ke yabi+ŋ m+ŋdöp, a gun,
 hib n+ŋpe hagno adö araŋ.
 N+ŋpe klö ke yabi+ŋ m+ŋdöp, a gun,
 hib n+ŋpe hagno adö araŋ.
 N+ŋpe aij ke yabi+ŋ m+ŋdöp, a gun,
 hib n+ŋpe hagno adö araŋ.
 N+ŋpe mailö aij ke halö m+ŋdöp, a gun,
 hib n+ŋpe hagno adö araŋ.
 N+ŋpe hib ke halö m+ŋdöp, a gun,
 hib n+ŋpe hagno adö araŋ,” a g+ŋla.

13 Pen yad n+ŋnö, nan n+ŋhön n+ŋhön
 God g+ŋ lö ake lab kumi kabö adö laŋ,

* 5:8: Rep 8:3-4;
 Sek 4:10; Jon 1:36; Rep 13:8 * 5:10: Eks 19:6; Ais 61:6; Rep 1:6; 20:6 * 5:11:
 Rep 1:6; 20:6

m+nönj nabönj it i, m+nönj yuö yan, ñig solwara an gau magönhalö, kimap hagöm hagla,

“B+ sea kinj b+is göp u abe,

Sipsip Pi u abe,

kale hib ke halö m+dpil, a gun,

hib kalpe m+hau hagno adö arañ.

Kale aij ke yab+it m+dpil, a gun,

hib kalpe m+hau hagno adö arañ.

Kale mailö aij ke halö m+dpil, a gun,

hib kalpe m+hau hagno adö arañ.

Kale klö ke yab+it m+dpil, a gun,

hib kalpe m+hau hagno adö arañ,” a g+la.

¹⁴ An+ig hageila, nan kam+inj m+hau m+hau hagla, “An+ib unbö rö aij,” a g+la. An+ig hageila, bi kub manö ud as+ikep gau kugom y+möm, God Sipsip Pi kalpe m+hau hib haglö adö ara.

6

Sipsip Pi u nag+ ad+inj y+gwö m+ilö n+ibö mudun j+inj u hub+ika

¹ Pen n+inj m+idnö n+injöl gi, Sipsip Pi u, köp wam nag+ ad+ik p+dönj la ud m+ideia u, nag+ ad+inj wañ+gn+ibö u ud ju hub+ikö n+injöl gi, nan kam+inj m+hau m+hau, añ+ ap manö kub r+imu hagöp rö hagöm haga, “Aue!” ga. * ² Hageia n+injnö, kaj hos rud ap apjaka. Hos adö an+ibu bi ap wim udöl gi as+ik m+ideia. God gö win g+n+m rö nöp löp rö, God n+ip usaj+il bad win göm udpal u li ñö, ram m+nönj kumi kabö adö lañ arö göm, n+ibi bi ram m+nönj it yan aip pen pen göm, al r+id+ik yun+ig ara.

³ Pen Sipsip Pi u, nag+ ad+inj y+gwö an n+ibö u ud ju hub+ikö n+injöl gi, nan kam+inj m+hau m+hau, y+gwö an n+ibö u haga, “Aue!” ga. ⁴ Hageia n+injnö, kaj hos at+ yab+it ap apjaka. Bi ap hos adö an+ibu as+ik m+ideia. God gö bi an+ibu klö n+ipe udöm, ram m+nönj it yan aramöm gö, n+ibi bi ram m+nönj gau gau magönhalö agam+ij m+deila u

* **6:1:** Rep 4:6; 5:1 * **6:2:** Sek 1:8; 6:1-6 * **6:6:** Grik manö koiniks a göp u, lida añ+ ap nöp rö.

* **6:8:** Jer 15:1-3; Esi 5:12,17; 14:21

arö göm, pen pen al paköl göm gilö arnab. An+ibu God n+ip ru m+ilö k+id kub ap ña.

⁵ Pen Sipsip Pi u, nag+ ad+inj y+gwö n+iganj n+ibö u ud ju hub+ikö n+injöl gi, nan kam+inj m+hau m+hau, y+gwö n+iganj n+ibö u pen haga, “Aue!” ga. Hageia n+injnö, kaj hos p+r ap apjaka. Bi kaj hos adö an+ibu as+ik m+ideia u, nan magö nan skel libal rö skel ap udöl m+ideia. ⁶ Manö ap, nan kam+inj m+hau m+hau m+deila an au n+ibö hagöm, bi kaj hos p+r adö as+ik m+ideia u n+ip haga, “K+iyö kub aunab rö, mani k+id añ+ damöm, nan iru raum+idal rö rauagnaböl. Wid magö cög* añ+ ap raun+ig, mani pe ñ+n añ+ ap udpal rö nöp rauöl; pen bali magö cög m+hau n+iganj raun+ig, u rö nöp mani pe ñ+n añ+ ap udpal rö nöp rauöl. Pen olip wel u abe, ñ+ig wain u abe pör raubal rö rauöl!” a ga.

⁷ Pen Sipsip Pi u, nag+ ad+inj y+gwö m+ilö n+ibö u ud ju hub+ikö n+injöl gi, nan kam+inj m+hau m+hau, y+gwö m+ilö n+ibö u pen haga, “Aue!” ga.

⁸ Hageia n+injnö, kaj hos he paköp ap apjaka. Bi kaj hos adö an+ibu as+ik m+ideia u, hib n+ipe Umeb; pen bi n+ipe aip hain aueia u, hib n+ipe Wip Ana Ram. God gö me, bi an+ib m+hau adö ke ke gilö, n+ibi bi ram m+nönj gau iru nöp umöl rö la. R+imnap pen pen alöm umnaböl, r+imnap k+iyö kub auö umnaböl, r+imnap m+ñ+ana nan gau gö umnaböl, r+imnap kain hapeb nan hau gau hau l+ilö umnaböl. An+ig göl um damöm me, n+ibi bi m+nönj nabönj it i m+dpal iru nöp rö umnaböl, pen iru nöp yab+it m+deinaböl. *

⁹ Pen Sipsip Pi u, nag+ ad+inj mam+id u ud ju hub+ikö n+injöl gi, n+injnö, God n+ip nan sabe gep b+id mo u, n+ibi bi God Manö n+inj udöm, p+ñ+inj gagöm, n+ibi bi gau kal+ip hag ñöm, Kraiss n+ibi bi n+ipe m+dpun waiö haglö, kal+ip al pak l+ila ana kale gau m+deila. ¹⁰ Kale w+ñ kub alöm hagla, “God Bi Kub klö yab+it. Ne Bi U+. Ne n+injö yab+it

adö u nöp gıpan! Pen ñın aigegö rö midmön, nıbi bı ram mınöñ u yañ, hanıp al pak lıla gau kalıp manö kub gımön, ilön ñınabön?” ö gıla. ¹¹ Anıg haglö nıñöl gı, ejol gau kalıp wañıj rud mılö ke ke ñöl gı hagla, “Söl midöp; abad midaimim. Namam nañın kalöp aip God nıp wög gı ñıbal gau, rımnap halö al pak löl me, God wö ral la naba u arö, hagabim rö gınab,” a gıla. *

¹² Pen Sipsip Pi u, nagı adıñ kagoñ jıñ u ud ju hubıkö nıñöl gı, nıñnö, munmon kub yabıt u udö nıñöl gı, sıdö u, wadı asöl mab inöm pır göp rö u gö, rakın u böñ nöp hagape midöp rö atı yabıt la. * ¹³ Gapi gau, pınöm klö udöm kia magö po gagöp gau gu lugöp rö u ju luga. *

¹⁴ Pen kumi kabö adö lañ, hanai ral lıbal u rö ga. Ram mınöñ ilö gau abe, ram mınöñ ñıg rıb gıgabö ga gau abe, midmidal ka u arö göm, hıtı gı ke ke arla. * ¹⁵ Anıg gö nıñöl gı, kın ram mınöñ ke ke gau, kın ñı pro kale gau, bı kub ami bı abad mideila gau, nıbi bı gep yabıt gau, nıbi bı hib mideia gau, nıbi bı rau dam lılö nagı wög geila gau, nıbi bı gası ke nıñöm wög geila gau, magöñhalö, pıñıñ gı amöm kabö mıgan, mınöñ mıgan gau pi gı mideila. * ¹⁶⁻¹⁷ Pi gı midöm hagla, “Bı sea kın adö asık midöp u abe, Sipsip Pi u abe hanıp ilön kub ñınabil ñın hain pör hagpun u hadö auöp u me, hon midagaiun. Kabö juöm aka ram mınöñ ilö kub gai i pa jö gı apöm, hanıp böñ nöp pasa gö, Bı sea kın asık midöp u hanıp nıñagnım; Sipsip Pi hanıp manö kub hagöm pen ilön kub ñagnım,” a gıla. *

7

Isrel nıbi bı iru nöp God kılñ nıpe u dla

* **6:11:** Rep 7:9,13; 19:14 * **6:12:** Mad 24:29; Ap 2:20; Rep 8:12; 11:13; 16:18 * **6:13:** Ais 34:4
 * **6:14:** Rep 16:20 * **6:15:** Ais 2:10,19,21 * **6:16-17:** Joe 2:11; Mal 3:2; Luk 23:30 * **7:1:** Jer 49:36; Dan 7:2 * **7:3:** Esi 9:4,6; Rep 9:4 * **7:4:** Rep 14:1,3

¹ Pen kuöyañ u nıñnö, ejol mıhau mıhau ram mınöñ goñ mıhau mıhau ke ke urak midöm, pınöm mıhau mıhau udöl midöm, mınöñ naböñ, ñıg solwara, mab gau, naij gagnım, a göm, naböñ kale ke añı añı udöl gı mideila. * ² Pen yad nıñnö, ejol ap sıdö lım göp gau nıbö, God Bı Pör Kamıñ Midöp nan kılñ rık lep nıpe u damöm, ejol mıhau mıhau God hagö söl ram mınöñ ñıg solwara gı naij gıñıg gaila anıb gau kalıp haga, ³ “Pıdöñ gim! Nıbi bı God hon nıp wög gı ñıbal gau kılñ nıpe u nable kale lañ rıkaiun; hainö pınöm yube, amöm ram mınöñ, ñıg solwara, mab nan gau gı naij gınım,” a ga. *

⁴ Pen manö ap hagla nıñnö, nıbi bı God kılñ nıpe nable lañ rıkla anıb gau, Isrel nıbi bı it ke ke gau jım ñıla u wan hadred podi po dausan (144,000). *

⁵ Nıbi bı anıb gau, Juda it u kale 12,000;

Ruben it u kale 12,000;

Gad it u kale 12,000;

⁶ Asa it u kale 12,000;

Napdalai it u kale 12,000;

Manasa it u kale 12,000;

⁷ Simion it u kale 12,000;

Lipai it u kale 12,000;

Isaka it u kale 12,000;

⁸ Sebyulan it u kale 12,000;

Josep it u kale 12,000;

Benjamin it u kale 12,000,

u me, jım ñıla u wan hadred podi po dausan me u.

⁹ Pen manö kalı kılñ rıkpin anıbu naböñ nıñ damem, kauyañ u naböñ nıñem nıñnö, Bı sea kın asıka u abe, Sipsip Pi u abe midlö nıñöl gı, nıbi bı iru nöp amgö ilö adö kale au urak mideila. Nıbi bı anıb gau, ram mınöñ ke ke la rö, it ke ke la rö, hañ ke ke la rö, manö yabıt ke ke la rö, gau nıbö gau nıbö apöm mideila. Nıbi bı wö ralep rö midageia anıb gau, magöñhalö wañıj rud nöp yımöm, galon uñañ ud midöl

gî, ¹⁰ God hib nîpe haglö adö arö nîñöl gî, wiñ kub hagöm hagla, “God hon sea kiñ bis göp u abe, Sipsip Pi u abe hanîp nan a gîmil gî aij gîlö u me, kamîñ arnabun,” a gîla. *

¹¹ Ejol gau magöñhalö Bî sea kiñ asîk mîdeia u abe, bî manö ud asîkep gau abe, nan kamîñ mîhau mîhau gau abe, kalîp bîg gîgabö gî mîdeila. Kale ap lug kugom yîmöm, ubör yîhön göm, God hib nîpe u dap ranöm, ¹² hagla, “Nîñö yabîl! God hon hib ke halö mîdöp, a gun, hib nîpe hagno adö arañ. Nîpe mailö aij ke halö mîdöp, a gun, hib nîpe hagno adö arañ. Nîpe gasî aij ke yabîl mîdöp, a gun, hib nîpe hagno adö arañ. Nîpe ga u, nîp aij yabîl, a gun, hib nîpe hagno adö arañ. Nîpe aij ke yabîl mîdöp, a gun, hib nîpe hagno adö arañ. Nîpe nan nîhön gînam a gînab u, u nöp gînab, a gun, hib nîpe hagno adö arañ. Nîpe klö ke yabîl mîdöp, a gun, hib nîpe hagno adö arañ. God hon hib nîpe u pör pör nöp hagno adö arañ. Nîñö yabîl!” a gîla. *

Kuöyan ilön udagnaböl

¹³ Pen bî kub manö ud asîkep anîb gau bî ap, yîp hag nîñöm haga, “Nîbi bî wañîj rud libal anîb gau an? Pen kale gai nîbö aubal?” ö ga.

¹⁴ Hageia hagnö, “Bî kub. Yad nîñagpin; pen ne nîñban,” a gînö. Anîg hagnö, yîp haga, “Nîbi bî gai i kalîp marö ñîlö, bîslam yabîl mîdöm kamîñ aubal. Pen kale Sipsip Pi hagape nîpe u udöm, wañîj kale gau u† matî gîlö, rud göp. * ¹⁵ Anîb u me, “Kale God sea kiñ îl an au mîdöl gî, sîdö an, sîbön yan,

sabe gep ram raul mîgan nîpe u wög nîpe göl gî, gîpal. Bî sea kiñ bis gî mîdöp u kalîp abad mîd aij yabîl gînab. *

¹⁶ Kalîp kîyö kuöyan gagnab, ñîg nan kuöyan gagnab, sîdö kal kuöyan nîñöm ilön gagnab. *

¹⁷ Nîhön gîñîg: Sipsip Pi sea kiñ an au mîdöp u, sipsip abadep bî kale mîdöm, kalîp u† gî ñîg ilam junab gau arö, ñîg kamîñ magö ñeb u ñîñnaböl. Pen God nîpe mî†öñ ñîg kale u magöñhalö wik gî yunab,” a ga.

8

Sipsip Pi u nagî mudun jîñ u hubîka

¹ Pen Sipsip Pi u nagî mudun jîñ u hubîka nîñöm kumi kabö adö lañ au manö ap hagagöm, yöp magö ap magöñhalö agamîj yîharîñ mîdeia.

² Pen mîdem, ejol unbö mudun jîñ God amgö ilö adö au urak mîdpal gau nîñnö. Ejol anîb gau a†îñ magö ke ke udla.

³⁻⁴ Pen ejol ap rin aij kabö gol udöm gîla ap udöl mîdeia. Nîpe pen amöm, God nîp sabe gîpal bîd adö go† au gîlañ urak mîdeia. Nîp nan laulö in ha†îñ aij auöp u iru nöp ñîla. God nîp nan sabe gep bîd kabö gol udöm gîla u sea kiñ adö au mîdeia nîñöm ejol anîbu, nan ha†îñ aij anîbu ud God nîbi bî nîpe nîp sabe gîla manö u aip u† matî göm, bîd adö au ud magum gî dap lauö nîñöl gî, hadu anîbu in ap ran ara. * ⁵ Pen rin aij anîbu udöm, mab mî†an God nîp nan sabe gep bîd adö lañ ineia gau ud rin mîgan yan löm, ud mîñöñ naböñ îl yan yua nîñöm rîmu hagöl gî, gîgabö göl gî aram mîlö bö arö nîñöl gî, a†îm a†îm udöl gî, munmon uda. *

Ejol a†îñ magö gau pu gîñîg geila

* **7:10:** Rep 4:10 * **7:12:** Rep 5:12 * **7:14:** Dan 12:1; Mad 24:21 * **7:15:** Ais 49:10 * **7:16:** Sam 23:2; Ais 25:8; Rep 21:4 * **8:3-4:** Rep 5:8; Eks 30:1-3 * **8:5:** Lep 16:12; Eks 19:16-19; Rep 11:19; 16:18

⁶ Magö an+bu, ejol unbö mudun j+ñ a+ñ magö ud m+deila gau, ud dap ranöm pu g+ñig geila.

⁷ Ejol nöd u, a+ñ magö n+pe u pu gö, möñ gap+ magö u abe, mab m+ñ u abe, hagape u+ ma+ göl g+, m+ñön naböñ i+ñ yañ hoñ yua. An+g gö, m+ñön naböñ i+ñ naböñ m+ñau n+gan rö hagöm, naböñ m+ñöp m+dailö, naböñ a+ñ ap, mab, nan u+ñ kam+ñ kam+ñ urak m+deia gau, magöñhalö in hab+ñ n+ñ ara. *

⁸ Pen ejol y+gwö añ n+bö u, a+ñ magö n+pe u pu gö, ram m+ñön ilö kub yab+ñ mab rö ineia ap, ñ+g solwara añ au ud yua. An+g gö, ñ+g solwara au naböñ m+ñau n+gan rö hagöm, naböñ m+ñöp m+dailö, naböñ a+ñ ap ñ+g solwara magöñhalö hagape la. ⁹ Pen kabsa+ñ nan ñ+g solwara m+deila gau, naböñ m+ñau n+gan rö hagöm, naböñ m+ñöp m+dailö, naböñ a+ñ ap magöñhalö um hakla. ñ+g mag+ñ ñ+g solwara au m+deila gau naböñ m+ñau n+gan rö hagöm, naböñ m+ñöp m+dailö, naböñ a+ñ ap böñ nöp pa jö ma jö göm p+ñal ara.

¹⁰ Pen ejol y+gwö n+gan n+bö u, a+ñ magö n+pe u pu gö, gap+ pag+ñ kub mab m+ñön rö apöm, kumi kabö adö lañ n+bö b+g jua. An+g gö, ñ+g ribö gau abe, ñ+g ilam gau abe naböñ m+ñau n+gan rö hagöm, naböñ m+ñöp m+dailö, naböñ a+ñ ap g+ñ naj ga. ¹¹ Gap+ an+bu hib n+pe, “Maras+ñ Asi”. N+bi b+ñ iru yab+ñ nöp, ñ+g g+ñ naj ga an+bu gau n+ñön umla. *

¹² Pen ejol y+gwö m+ñö u, a+ñ magö n+pe u pu gö, s+ñdö, rak+ñ, gap+ñ gau hadu rö pa+ñ göm, mailö a+ñ pör göp rö gaga. S+ñdö u, naböñ m+ñau n+gan rö hagöm, naböñ m+ñöp m+dailö, naböñ a+ñ ap g+ñ naj ga. Rak+ñ u, naböñ m+ñau n+gan rö hagöm, naböñ m+ñöp m+dailö, naböñ a+ñ ap g+ñ naj ga. Gap+ñ gau, naböñ m+ñau n+gan rö hagöm, naböñ m+ñöp m+dailö, naböñ a+ñ ap g+ñ naj ga. S+ñdö mailö magö u,

naböñ m+ñau n+gan rö hagöm, naböñ m+ñöp m+dailö, naböñ a+ñ ap s+ñdö mailö gaga. S+ñb añ yañ magö u, naböñ m+ñau n+gan rö hagöm, naböñ m+ñöp m+dailö, naböñ a+ñ ap rak+ñ mailö gaga. *

¹³ Pen yad an+g göl n+ñ m+ñ n+ñöl gem n+ñön, yaur du ap kumi kabö añ aul+ñ u g+ñ ajöl göm, manö kub rö hagöm haga, “Ake! Ake! Naij yab+ñ g+ñig gab. Ejol r+ñnap halö a+ñ magö kale pu g+ñig gaböl. Ejol m+ñau n+gan an+bu gau a+ñ magö kale gau pu g+ñöl, n+bi b+ñ m+ñön naböñ adö i+ñ m+ñpal gau kal+ñ naj yab+ñ g+ñab!” a ga. *

9

Ejol mam+ñd u a+ñ magö n+pe u pu ga

¹ Ejol mam+ñd u, a+ñ magö n+pe u pu ga n+ñön, yad n+ñön, gap+ñ kumi kabö adö lañ n+bö b+g ju m+ñön naböñ i+ñ yañ ap lug g+ñ m+deia. Pen gap+ñ an+bu n+ñ ki rib ulöm m+ñgan mau+ñ juaga u ñeila. * ² Gap+ñ an+bu ki rib u udöm, ulöm m+ñgan mau+ñ juaga ajöñ u hi+kö, hadu kub yab+ñ ap ranöm, s+ñdö u gö pa+ñ göm, s+ñbön aua. * ³ An+g gö, joñ hab+ñad+ñ gau, hadu añ an+bu gau n+bö g+ñ dam m+ñön naböñ adö yañ löm, God n+pe gö, r+ñrabö gau n+bi b+ñ b+g ilön n+ñab rö g+ñig geila. ⁴ God n+pe joñ hab+ñad+ñ an+bu gau kal+ñ haga, “Nan u+ñ, mab u+ñ, nan n+ñön n+ñön m+ñön naböñ i+ñ yañ rann+ñ gau, g+ñ naj gagmim; n+bi b+ñ k+ñ yad u nable kale lañ m+ñdagöp gau nöp g+ñ naj g+ñmim,” a ga. * ⁵ God haga an+bu, joñ hab+ñad+ñ gau n+bi b+ñ kal+ñ böñ nöp al pak lö umöl rö laga; y+ñhar+ñ rak+ñ unbö mam+ñd u ilön naj unbö ke kal+ñ ñöl rö la. Kal+ñ ilön n+ñaböl an+bu, r+ñrabö gau n+bi b+ñ b+g ilön n+ñab rö n+ñab. ⁶ ñ+ñ añ an+bu, n+bi b+ñ an+bu

* **8:7:** Eks 9:23-26; Esi 38:22; Joe 2:30 * **8:11:** Jer 9:15 * **8:12:** Esi 32:7; Rep 6:12-13 * **8:13:** Rep 9:12; 11:14 * **9:1:** Rep 20:1 * **9:2:** Jen 19:28; Joe 2:2,10; Eks 10:12-15 * **9:4:** Rep 7:3 * **9:6:** Job 3:21; Jer 8:3

gau umnabun, a göm, niñnaböl u pen umeb adan ramö ap midageinab. *

⁷ Jon habladin anib gau, bi kaj hos dam pen pen alnig, nan klö libal rö gau li mideila. Nabic cög kale adö lan usajil bad kabö gol udöm gila gau rö rol gila. Mulu majman kale gau nibi bi rö la. * ⁸ Nabic umagö kale gau, nibi nabic umagö rö la. Pen meg kale gau, kain hapeb, laiön a gipal u, meg rö la. * ⁹ Pabit gau, ain sior rö u lila. Pen iru nöp auan pakeila u me, kaj hos iru nöp gadal badal gau iru nöp tip gi dam pen pen alnig amöm, gi gu göp rö u haga. * ¹⁰ Himgan adin min, rirabö amin nibi bi hauö ilön göp rö u la. God gö, rakin unbö mamid u, nibi bi gau kalip ilön ke naj yabit ñöl gi mideinaböl. ¹¹ Jon habladin anib gau kin kale, ejol ulöm migan mauñ juaga abad midöp ejol anibu me. Hibru manö hagöm, hib nipe Abadon a gimidal pen Grik manö hagöm, Apolyon a gimidal.*

¹² Anib u, minör kub nöd u hadö pis göp pen minör kub mihöp midöp.

Ejol kagot jin u atin magö nipe u pu ga

¹³ Pen ejol kagot jin u, atin magö nipe pu ga niñöm yad niñnö, manö ap auaia bid kabö gol udöm gila adö au, kom mihau mihau midmidöp anib au nibö. Bid anibu God amgö ilö au gilan mideia. ¹⁴ Manö anibu ejol kagot jin atin magö ud mideia u nip haga, “Ejol mihau mihau nagid adik lilö, ñig kub yabit Yupredis got au midpal gau, hubik yumön,” a ga. ¹⁵ God ejol mihau mihau anib gau kalip nöd hag lö, mi anibu nöp, rakin anibu nöp, ñin anibu nöp, magö anibu nöp abad midmidal u me, ñin anibu hadö aua rö, nibi bi minör naböñ il i iru nöp al pak löl, a göm, hubik yua. Nibi bi minör naböñ adö il i midpal gau magöñhalö

naböñ mihau nigan rö hagöm, naböñ mihöp midailö, naböñ añi ap al pak linig arla. * ¹⁶ Pen yip hagla niñnö, ami bi kaj hos adö asiköm nibi bi pen pen al pak linig arla gau du hadred mitön (200,000,000) mideila.

¹⁷ Pen yad niñnö, kaj hos kale gau abe, bi hos adö asikla gau abe kapa sior yimla gau, rimnap mab mitan atin rö ga, rimnap kabö mu “sapaia” a gipal u rö ga, rimnap kabö uhatin “salpa” a gipal u rö ga. Kaj hos nabic gau, laiön nabic rö la. Meg migan kale lan nibö mab mitan abe, hadu abe, nan salpa hatin naj asi yabit u abe aua. ¹⁸ Meg migan kale lan nibö mab mitan abe, hadu abe, nan salpa hatin naj asi yabit u abe apöm gö, nibi bi iru nöp um hakla. Nibi bi minör naböñ adö il i midpal gau magöñhalö naböñ mihau nigan rö hagöm, naböñ mihöp midailö, naböñ añi ap umla. ¹⁹ Kaj hos anib gau klö kale u mideia maj migan kale abe, amin adin min kale abe. Amin kale gau, haino nabic rö la u me, nibi bi gau kalip gi naj göl rö la. ²⁰ Pen nan naj anib gau gö, nibi bi iru nöp um hakla u, nibi bi mideila gau ga anibu niñöm, niñön ginig kabö mab nan gau udun ñimagö hon ke nöp nan piral gi libun a göm, arö gagla. Niñön ginig nan si nan naj gipun a göm, arö gagla. Pen nan yiharin gau, nan amgö niñagmidöp gau, nan manö niñagmidöp gau, nan adan ajagmidöp gau, nan kabö gol, silpa, bras, kabö, mab udöm gila gau nöp sabe gun a göm, kijaki aiön pi nan naj gau kalip nöp sabe gun a göm, gi mideila. * ²¹ Pen wip alöm, kuj göm, nibi si bi si göm, nan si udöm, gilö arö niñöl gi, niñön ginig anig gabun, a göm, arö gagla.

10

Ejol ap Jon nip köp ñö ñina

* **9:7:** Joe 2:4 * **9:8:** Joe 1:6 * **9:9:** Joe 2:5
Apolyon abe, manö il u “Bi nibi bi al pak lep.” * **9:15:** Rep 8:7-12 * **9:20:** Rep 16:9,11; Sam 115:4-7; 135:15-17; Dan 5:23

* **9:11:** Hibru manö Abadon abe, Grik manö

1 Pen naböŋ niŋ damem niŋnö, ejol klö yabiŋ unbö ke ap kumi kabö adö laŋ nibö auajip. Ejol anibu niŋ kumi rud ap wam wam gö niŋöl gi, siböñ nabic niŋe piral giŋabö göm, mulu adiŋ niŋe u sidö rö mailö göm, ma kid niŋe u mab inöm miŋaŋ göp rö u ga. 2 Niŋe kumi kabö adö laŋ nibö apöm, ma yijig kid u niŋ solwara adö u rauöm, ma sidagö kid u miŋnöŋ adö u raua. Köp pro bad ap piŋai udöl gi miŋdeia. 3 Pen niŋe kaj laiön manö kub hagöp rö u hagö, rimu unbö mudun jiŋ u manö kub hagöm manö rimnap pen haga. 4 Manö haga anibu kali kliñ riknam, a giŋnö, manö ap kumi kabö adö laŋ nibö haga, “Manö anibu halö kali kliñ rikagmön; manö anibu pi göl midan,” a ga. *

5 Pen ejol ma böŋ lap u niŋ solwara adö u rauöm, böŋ lap u miŋnöŋ adö u rauöm miŋdeia niŋnö u, niŋ yijig kid niŋe u dap ranöm, God ram miŋnöŋ adö laŋ au yama. *

6 Anig göm, God pör nöŋ pör nöŋ kamini midöp u, kumi kabö adö laŋ nan gau magöŋhalö gi la u, miŋnöŋ naböŋ nan gau magöŋhalö gi la u, niŋ solwara nan gau magöŋhalö gi la u, God niŋö anibu midöp rö niŋö yabiŋ hagabin a göm haga, “God miŋni rapin midagnab! 7 Pen ejol mudun jiŋ u aŋiŋ magö niŋe pu giŋig giŋab niŋ anibu nöŋ, God niŋe manö hagep bi niŋ wög giŋa gau kalip haga rö nöŋ, manö niŋe pi göl midöp u uri giŋab,” a ga. *

8 Pen manö kumi kabö adö laŋ nibö nöŋ niŋnö u, yip kauyaŋ hagöm haga, “Ejol ma böŋ lap u niŋ solwara adö rauöm, böŋ lap u miŋnöŋ adö rauöm midöp u niŋ ammön hagö, köp pro piŋai ud midöp u, nöŋ niŋim,” a ga.

9 Anig hageia, ejol miŋdeia u amem, yip köp pro yagol u niŋ, a giŋnö, yip niŋöl giŋ haga, “Ud niŋö. Niŋö, meg

miŋgan ne u bom niŋ dö kal göp rö giŋab u pen mudun aŋ yaŋ amöm, asi giŋab,” a ga. * 10 Hageia, köp pro anibu uдем niŋnö, bom niŋ dö kal rö ga u pen niŋ pa bo yunö, mudun aŋ yaŋ amöm asi ga.

11 Pen yip haga, “Niŋi bi ram miŋnöŋ ke ke gau iru nöŋ, hañ ke ke gau iru nöŋ, manö yabiŋ ke ke gau iru nöŋ, kiŋ ram miŋnöŋ gau abad midpal ke ke gau iru nöŋ, hainö kalip niŋhön niŋhön giŋab u, God manö u kauyaŋ hag niŋmön,” a ga.

11

Bi God manö hag ñeb miŋhau

1 Pen yip ur miŋlö nan li niŋbal ap niŋöl giŋ hagla, “Am God sabe gep ram u li niŋmön, God niŋ nan sabe giŋpal biŋ adö u li niŋmön, giŋmön. Niŋi bi God sabe gep ram raul miŋgan apöm niŋ sabe giŋnaböl gau u rö nöŋ, wö ral niŋmön. * 2 Pen Juda niŋi bi wasö gau, pör apöm waryö höŋ aŋ yaŋ midpal rö, ka anibu halö li niŋagmön. Niŋhön giŋig: kale nöŋ daun kub uŋ Jerusalem naiŋ göl gi midlö midlö, rakin unbö niŋ juöl miŋhöp ado gi da yigwö aŋ nibö (42) arnab. * 3 Yad pen, bi manö yad hag ñeb miŋhöp hag yunö, yiŋariŋ wadi asöl rö gau yimöm, manö yad hag niŋ ajlö, niŋ wan dausan du hadred sikisdi (1260) arnab,” a ga.

4 Bi God manö hagep anib miŋhau, Bi Kub miŋnöŋ naböŋ iŋ i abad midöp u, amgö ilö niŋe au midpil. Kale mab olip ur miŋhau, lam miŋhau me.

* 5 Pen niŋi bi rimnap kalip miŋhöŋ gi naiŋ giŋig giŋlö, mab miŋaŋ meg miŋgan kale u nibö apöm, kalip in haknab. Kalip miŋhöŋ gi naiŋ geinaböl niŋi bi gau, kalip anig unbö rö nöŋ giŋab. * 6 God kalip miŋhöŋ klö niŋe niŋö, manö hagep wög niŋe gi damöl gi, möŋ alagan, a giŋlö, alagnab; niŋ gau hagape laŋ, a giŋlö,

* 10:4: Dan 12:4,9 * 10:5: Dud 32:40; Dan 12:7 * 10:7: Emo 3:7 * 10:9: Esi 2:8; 3:1-3
* 11:1: Esi 40:3; Sek 2:1-2 * 11:2: Luk 21:24; Rep 13:5 * 11:4: Sek 4:3,11-14 * 11:5: 2Sa 22:9; Sam 97:3

hagape linab; nibi bi gau kalip marö nihön nihön gau gan, a gilö, ginab. Ñin aigeg anig ginim a ginabil u, anig unbö rö nöp ginab. * 7 Pen God manö u hag ñi dammil, naböy hag haklö, nan hapeb uföm migan mauin juaga yan nibö aunab u, kalip mihön aip pen pen gi damöm, böy nöp al pak lö umnabil. *

8 Wip he mälö anib mihau mideinabil daun kub yabit u lor an au. Daun kub yabit anibu me, Bi Kub u nip mab kros ba lan al pak lila. Pen daun kub yabit anibu hib ap Sodom, hib ap Ijip, a gipal. *

9 Pen nibi bi ram minöy gau ke ke midpal gau, it ke ke midpal gau, manö ke ke hagpal gau, hañ ke ke la gau, kalip mihön niñöl gi nöp midöm, wip he mälö anib mihau dam rigöl gagmim, a gilö, umnabil ñin adin u riköm, ñin mihau nigan halö kuö au nöp midlö niñöl gi, nibi bi anib gau wip he mälö anib mihau niñ sisi ginaböl.

10 Bi God manö hagep anib mihau, nibi bi minöy naböy adö it i midpal kalip miñör kub ñi midmidil rö, pen paj hagöm, nan kub niñöl gi, nan aij pen ñö pen ñö ginaböl.

11 Pen ñin adin u abe, ñin mihau nigan abe, wip he mälö anib mihau gau midailö pen God nipe ake bad ap yuö an kalip yan arö urakmil nanöl midailö. Anig ga niñöm, nibi bi niñeila gau kalip aninin yabit ga. *

12 Pen bi God manö hagep anib mihau niñlö, manö kub ap kumi kabö adö lan nibö, "Kale auil!" a ga. Nibi bi kauat mauat kale mihön gau niñ midlö niñöl gi, kumi rud ap kalip wam wam gi udö, God ram minöy kumi kabö adö lan au arlö. *

13 Pen magö anibu nöp, munmon kub yabit udöm, daun kub anibu naböy unbö sduñ lan rö hagöm, naböy unbö ajiñ u mideila niñöm

naböy añi ap pa jö ma jö gö, nibi bi sepen dausan um hakla. Pen nibi bi mideila gau, nan ga anibu niñöm piñin göm, God ram minöy kumi kabö adö lan au midöp u nip hib haglö adö ara. *

14 Pen niñim! Miñör kub yigwö an nibö u hadö pis göp, pen miñi miñör kub yigwö nigan nibö u sol ginig gab. *

Ejol mudun jin u atin magö nipe pu ga

15 Magö anibu nöp ejol mudun jin u, atin magö nipe u pu gö niñöl gi, manö ap kumi kabö adö lan nibö hagöm haga, "Uri Bi Kub hon u, Krais nipe u aip, ram minöy gau magöñhalö pör nöp pör nöp abad midnab," a ga. *

16 Pen bi kub manö ud asikep ñin juöl añi ap ado gi da yigwö mälö u (24), sea kin adö kale u God amgö ilö nipe asik mideila gau, kugom yimöm ubör yihön göm, God nip sabe göl gi hagla,

17 "God, ne Bi Kub klö ke yabit u! Nöd midmidan, miñi midep nöp midpan!

Bi klö unbö ke yabit pör midpan rö, miñi nibi bi ram minöy gau magöñhalö

Kin kale midpan u rö, nöp aij yabit gabun!

18 Nibi bi ram minöy gau nibö nöp niñöm, kal yabit jula.

Pen miñi ne kal juep ñin u hadö auöp.

Miñi nibi bi umla gau kalip manö kub hagep ñin u hadö auöp.

Miñi nibi bi nöp wög göm, manö ne hag ñibal gau abe, nibi bi manö aij ne niñ udöm, hib ne niñöm ana udpal gau abe, nibi bi hib halö midpal aka ramö gau midpal gau magöñhalö, nan aij kalip pen ñinabön,

* 11:6: 1Ki 17:1; Eks 7:17-20; 1Sa 4:8

* 11:7:

Dan 7:21; Rep 12:17; 13:7; 17:8

* 11:8: Luk

13:34 * 11:11: Esi 37:5,10

* 11:12: 2Ki 2:11

* 11:13: Rep 6:12; 16:18

* 11:14: Rep 9:12

* 11:15: Eks 15:18; Sam 10:16; Dan 2:44; 7:14

ñin u hadö auöp.
 Pen nibi bi halöwalö göm,
 nibi bi rimnap kalip al pak libal
 gau,
 kalip pen u rö nöp al pak linabön,
 ñin u hadö auöp,” a gila. *

¹⁹ Anig haglö niñöl gi, God sabe
 gep ram kumi kabö adö lañ au midöp
 u migan hiiköm, God Manö mideia
 kes magö u waiö la niñö. Magö
 anibu nöp añm añm udöm, rimu
 hagöm, gu kub yabiñ u hagöm, mun-
 mon udöm, möñ gapi magö kub yabiñ
 paköm, ga. *

12

Nibi u abe re ubiñ kub u abe

¹ Pen naböñ niñ damem niñö,
 nan ke hain nibö kub ap kumi kabö
 añ aulik ga. Nibi ap sidö waliñ rö
 löm, ma nipe rakin adö au löm, gapi
 unbö migan lañ u, kwini rol gipal
 rö usajil bad nipe nabic adö lañ lö
 mideia. ² Pen nipe ñi painañ rikinig,
 ñi painañ niñö niñöl gi, wög paköm
 gaia. *

³ Nan ke hain nibö ap halö, kumi
 kabö añ aulik waiö la niñö. Re ubiñ
 hagape halö kub yabiñ unbö ke ap
 mideia. Nabic cög nipe unbö mudun
 jiniñ löm, kom nipe unbö sidun lañ
 löm, kin rol gipal usajil bad gau,
 nabic cög adö nipe ke ke löm mideia.

* ⁴ Re ubiñ kub anibu, amin nipe u
 gapi kumi kabö adö lañ gau pakö, iru
 nöp big ju minöñ naböñ il i ju luga.
 Anib u, gapi magöñhalö mideila gau
 naböñ mihau nigan rö hagöm, naböñ
 mihöp midailö, naböñ añi ap big ju
 yua. Pen nipe nibi ñi painañ yag
 daunig geia u, yag dauö niñin, a göm,
 apöm abad mideia. * ⁵ Pen nibi
 anibu ñi ap yag daua. Ñi anibu nipe
 ain ur milö udöm, nibi bi ram minöñ
 gau magöñhalö abad mideinab. Pen
 nibi u ñi anibu nip yag dauö, ejol
 ap ñi anibu piñ gi udöm, dam God

nipe sea kin nipe kumi kabö adö
 lañ midöp au ud ara. * ⁶ God
 nibi anibu nip ka ap gi lö, piñin gi
 anib gau amöm, anib gau nöp midö
 niñöl gi, God nip nan magö ñöl gi
 abad mideinab ñin wan dausan du
 hadred sikisdi (1260) arnab.

⁷ Pen kumi kabö adö lañ au, ejol
 kub Maikel ejol nipe gau udöm
 amöm, re ubiñ kub anibu yam nipe
 gau aip pen pen göm gi damöm me,
 * ⁸⁻⁹ re ubiñ kub u yam nipe gau
 halö, kumi kabö adö lañ nibö al
 ridik yuöm böñ nöp minöñ naböñ il
 i yula. Re hadame dagol gau mideia,
 re anibu kijaki aka Seden a gipal u,
 nipe nöp nibi bi ram minöñ gau gau
 magöñhalö kalip manö pir alö, manö
 piral nipe u niñla. *

¹⁰ Pen manö kub ap kumi kabö adö
 lañ au nibö hagöm haga,
 “Miñi God nipe nibi bi gau ud kamini
 yunab.

Miñi God nipe klö nipe udöm,
 nibi bi ram minöñ gau gau
 magöñhalö

Kin kub ke yabiñ mideinab.

Miñi God Kraisi nipe u nöp,

Bi Kub klö ke yabiñ midöm,

nibi bi ram minöñ gau gau
 magöñhalö abad mideinab.

Nihön ginig: Seden nipe God amgö
 ilö nipe au midöm,

sidö añ, sibön yan,

añ mam hon gau nan si nan
 naiñ nihön nihön geila gau
 hagdöp u,

nip minöñ naböñ il yan ud yula.
 *

¹¹ Pen añ mam hon gau,

Sipsip Pi hagape nipe u abe,

Kraisi manö niñö hag ñimidäl u abe
 gö,

Seden nip mo kale gau lila.

Nibi bi nipe nöp midpun, a göm,
 piñin gagöm,

hanip al pak linig al pak lö, a gi
 gasi niñla.

* **11:18:** Sam 110:5; Ro 2:5; Rep 20:11-13; Sam 115:13 * **11:19:** Hib 9:4; Rep 8:5; 15:5; 16:21

* **12:2:** Mai 4:10 * **12:3:** Dan 7:7 * **12:4:** Dan 8:10 * **12:5:** Ais 7:14; 66:7; Sam 2:9; Rep 19:15 * **12:7:** Jud 9 * **12:8-9:** Jen 3:1,14; Luk 10:18; 22:31; Rep 20:2 * **12:10:** Job 1:11; Sek 3:1

12 Anib u, kale kumi kabö adö lan au midpim gau, miñ miñ göl gi midaimim. Pen kale minöñ naböñ abe, ñig solwara u abe midpim gau, kalöp mög niñbin. Nihön ginig: Seden nip kale midpim anib yan ud yulö, ñin nipe iru midagöp rö, kal yabıl juöp,” a ga. *

13 Pen re ubıl kub anibu, yip minöñ naböñ adö it i ud yubal, a göm, gası u niñöm, niñi niñ yag daua anibu nip rıdık gi yuaia pen, 14 God niñi anibu nip yaur du kub auan kub miñhau li ñö, nipe u göm ram minöñ kabö nöp midöp an au God ka nipe gi la anibu ara. Am anib gau midö niñöl gi, God nipe nip nan magö ñöl gi abad midö, miñhau niñgan rakın unbö kagoł jıñ arnab. Re ubıl u niñi u nip nan naij ap ginim rö lagnab. *

15 Pen re ubıl u, ñig ul rö tihak yunö niñi anibu nip ugal aran, a göm, tihaka u, 16 pen minöñ u niñi anibu nip gi ñö, ñig re ubıl ul rö tihak yua anibu minöñ naböñ miñgan gau pa jö gi amöm, ur ur gö ara. 17 Anig gö, re ubıl u niñi anibu mulu kal yabıl lugö, niñi u niñ painan nipe gau, God Manö hagöp rö göm, Jisas manö niñö nipe niñ udöm hain göm niñi bi rımnap kalıp hag niñbal gau aip pen pen ginig ara. * 18 Pen re ubıl u amöm ñig solwara goł au urak mideia.

13

Nan hapeb ap ñig solwara an gau niñbö apjaka

1 Midem niñnö, nan hapeb rö ap, ñig solwara an gau niñbö aueia. Nabıc cög nipe unbö mudun jıñ löm, kom unbö sıduñ lan löm, kiñ rol gıpal usajıl bad gau, kom adıñ ke ke löm mideia. Pen nabıc nipe unbö mudun jıñ u, God nip hag juep hib naij rımnap añi añi kalı kfiñ rik lılo

mideia. * 2 Nan hapeb anibu, kain hapeb leped rö la u pen ma nipe gau kain hapeb bea ma rö la. Meg miñgan nipe u, kain hapeb laiön meg miñgan rö la. Pen re ubıl u, klö nipe ke abe, kiñ kub ke yabıl mideia klö u abe, nan hapeb anibu nip ña. * 3 Pen nan hapeb anibu nabıc cög nipe ap, nöd böñ nöp al pak lılo kila ga rö la u pen kuöyan miñep ga. Anig gö, niñi bi minöñ naböñ adö it i gau gau magöñhalö gası gası löm, nan hapeb anibu nip hain gıla. * 4 Pen re ubıl anibu kiñ kub ke yabıl mideia klö u nan hapeb anibu nip ña u me, niñi bi gau re ubıl anibu nip hib haglö adö ara. Pen nan hapeb anibu abe kiñ kub ke yabıl rö midöp u, niñi bi rımnap nip aip pen pen göl rö lagöp, a göm, niñi bi gau magöñhalö nan hapeb u, u rö nöp hib nipe haglö adö ara.

5 Pen God nan hapeb anibu nip niñebir arö gö, hib nipe ke hagö adö arö, God hib nipe manö naij hagöm dap lugö, rakın unbö ñin juöl miñöp ado gi da unbö yıgwö an niñbö u (42) ara. * 6 Nipe anig göm, God nip hag juöm, hib nipe manö naij hagöm, ram minöñ nipe kumi kabö adö lan au hag juöm, adö lan au nipe aip midpal gau kalıp hag juöm, ga. 7 Pen God nan hapeb anibu nip niñebir arö gö, Krais niñi bi nipe gau aip pen pen göm, al juöm, niñi bi gau magöñhalö, it ke ke midpal rö, ram minöñ ke ke midpal rö, manö yabıl ke ke hagpal rö, hañ ke ke löp rö, kalıp magöñhalö abadöl mideia. * 8 Niñi bi minöñ naböñ adö it i gau gau magöñhalö rö, nan hapeb anibu hib nipe haglö adö arnab. Pen niñi bi au, ram minöñ hadame dagol gau gi laga ñin u, God niñi bi pör kamıñ nöp mideinaböl buk anib yan hib kale kalı kfiñ rıka gau nöp, nan hapeb anibu hib nipe haglö adö aragnab. Buk anibu, Sipsip Pi al pak

* 12:12: Ais 44:23; 49:13 * 12:14: Dan 7:25; 12:7 * 12:17: Rep 11:7 * 13:1: Rep 12:3; 17:3,7-12 * 13:2: Dan 7:4-6 * 13:3: Rep 17:8 * 13:5: Dan 7:8,25; 11:36; Rep 11:2 * 13:7: Rep 11:7 * 13:8: Sam 69:28; Rep 17:8; 20:12,15; 21:27

lilö uma u buk nipe me u. *

⁹ Kale nibi bi gasi rimid midainim gau manö anib i ninim!

¹⁰ Nibi bi God nagi aröl, a göm, ninjög gau,
nagi arnaböl.

Nibi bi ru milö kid udöm bininj gilö umöl, a göm, ninjög gau,
ru milö kid udöm bininj gilö umnaböl.

Anig ginab rö, Krais nibi bi nipe gau ap lug pakagun, a göm, Krais manö aij u ninj ud pidönj göm, hagöp rö göm, Krais nip cig aij göl gi nöp midaiöl. *

Nan hapeb ap halö minöj naböj anj gijanj nibö apjaka

¹¹ Pen kauyan ninjem ninjög, nan hapeb rö ap halö minöj naböj anj gijanj nibö apjaka. Kom nipe mihau u, sipsip pi kom rö la u pen manö nipe u, re ubit rö haga. ¹² Nipe nan hapeb nöd nibö u nip wög gi ñöl gi, nibi bi ram minöj gau magöjhalö manö klö hagöm gö, nan hapeb nöd nibö nöd böj nöp al pak lilö kila ga rö la u pen kuöyan mitep ga anibu nip hib haglö adö ara.

¹³ Nan hapeb hain nibö u nan gagep rö göm, nan ninjeb ninjagep rö göm, ga. Nibi bi ninjmüdlö ninjöl gi, nipe gö, mab mitanj kumi kabö adö lanj nibö ap minöj naböj it yan luga. * ¹⁴ Pen God nipe nan hapeb hain nibö anibu ninjebir arö gö, nan hapeb nöd nibö amgö ilö nipe au nan gagep rö gaia u me, nibi bi minöj naböj gau gau magöjhalö manö piral nipe u ninj udla. Nan hapeb hain nibö u nibi bi gau kalip hagö, kale nan hapeb ru milö kid ud böj nöp al pak lila u pen kauyan midöp u hib nipe dap rannig, nan nip rö ap gi lila. ¹⁵ Pen God nan hapeb hain nibö u nip ninjebir arö gö, nan ana nan hapeb nöd nibö rö gi lila anibu nip ake bad u pu gö arö, kaminj löm, manö hagöm haga, “Yad bi kub. Hib yad nöp hagemim adö aranj,” a

ga. Anig hageia, nibi bi hib nipe haglö adö araga gau magöjhalö hagö al pak lila. ¹⁶ Nipe hagö, nibi bi hib mideia gau, nibi bi hib midageia gau; nibi bi mani iru mideia gau, nibi bi mani midageia gau; nibi bi nagj wög geila gau, nibi bi gasi kale ke wög geila gau; kale magöjhalö kliñ ap ñimago yijig kid u aka nable lanj udla. * ¹⁷ Pen nibi bi kliñ anibu udagla gau, nan rauöl rö aka nan sikim göl rö laga. Kliñ anibu me, nan hapeb u hib nipe aka naba nipe me u.

¹⁸ Nibi bi gasi ninj aij gipal gau manö it anibu ulhai ninjöl rö löp. Ninj aij göm me, nan hapeb anibu naba nipe it u ninj naböl. Naba anibu, bi ap hib nipe u midöp. Naba anibu me kagoł kagoł kagoł (666).

14

Nibi bi iru nöp kimap gisön nibö ap hagla

¹ Pen kauyan ninjem ninjög, Sipsip Pi u Saion Dum ilö lanj ranöl midö ninjöl gi, nibi bi wan hadred podi po dausan (144,000) gau nipe aip mideila. Nibi bi nipe aip mideila anib gau, nable kale lanj hib nipe u abe, Nap hib u abe kalit kliñ rik lilö mideia. ² Pen manö ap kumi kabö adö lanj au nibö ñig hij kub big gu hagöp rö aka rimu gu milöbö hagöp rö u hagö ninjög. Manö anibu, nan gida rö pakpal hagöp rö u haga.

* ³ Pen nibi bi wan hadred podi po dausan (144,000) anib gau kale sea kinj adö au gidanj midöm, nan kaminj mihau mihau abe, bi manö ud asikep gau abe ninj müdlö ninjöl gi, kale kimap gisön nibö ap hagla. Kimap gisön nibö anibu, nibi bi minöj adö it i nibö rimnap ninjöl rö laga; nibi bi wan hadred podi po dausan (144,000) God rau adog uda anib gau nöp kimap anibu ninjöl rö la. * ⁴ Bi anib gau kale nibi aip gi ajagpal; bi praj rö midpal. Sipsip

* **13:10:** Jer 15:2; 43:11; Rep 14:12 * **13:13:** Mad 24:24; 1Ki 18:24-39; Rep 19:20 * **13:16:** Rep 14:9-11; 16:2; 20:4 * **14:2:** Rep 1:15; 19:6 * **14:3:** Ais 42:10; Rep 5:9; 7:4

Pi nipe gai arab niñöm, níp hain giþal. Krais kalíp niþi bi an gau niþö rau adog udöm, God níp abe, Sipsip Pi níp abe kalíp nan magö nöd ral daumþdal rö nöþ ña. ⁵ Manö piral rímnap hagagla; nan si nan naij rímnap gagla.

Ejol miþau niþan manö hag ñila

⁶ Pen kauyañ u niñem niñnö, ejol ap kumi kabö an aulþk u gi ajöl gi, niþi bi miñöñ naböñ adö il i, hañ ke ke löp rö, il ke ke miþpal rö, manö yabiþ ke ke hagpal rö, ram miñöñ ke ke miþpal rö, Krais manö aij pör miþdeinab u kalíp hag ñiñig ga. ⁷ Wiñ kub alöm haga, “God nipe manö kub hagnab ñin u hadö auöp rö, God níp aninþin gö piñinþin giþmim. Bi Kub kumi kabö adö lañ, miñöñ naböñ il i, ñig solwara, ñig ilam gau magöñhalö gi la u, hib nipe u hagpe adö arañ,” a ga.

⁸ Ejol ap, ejol nöd u níp hain göl gi haga, “God gö daun kub Babilon böñ nöþ ap lug paköp o! Niþi bi Babilon gau kale niþi si bi si göm, gi naij unbö ke gilö gilö, niþi bi ram miñöñ gau gau magöñhalö niñöm anþ unbö rö nöþ gila. Babilon nipe ñig wain klö nipe ke niñöñ, niþi bi ram miñöñ ke rímnap gau kalíp ñö ñiñlö, nipe göp rö, kale u rö nöþ hauþ alö gi naij nöþ gila,” a ga. *

⁹ Ejol ap pen, ejol nöd miþau u kalíp hain göm, wiñ kub alöm haga, “Niþi bi nan hapeb u hib nipe dap ranöl gi, nan níp rö niñöm gi lila u hib nipe dap ranöl gi, kñiñ nipe u nable lañ aka ñimago adö au udeinaböl gau, * ¹⁰ God níp mulu yabiþ lugö, ñig wain asi yabiþ u, kap kale yañ ralö ajmañ rauö, ñö ñiñnaböl. Ejol uþ gau abe, Sipsip Pi u abe niñmiþlö niñöl gi, kalíp hag mab ke yañ u yuö, mab miþtañ salpa halö u kalíp inö niñöl gi, wög pak miþdeinaböl. * ¹¹ Mab miþtañ u kalíp inö niñöl gi, mab hadu anþbu ranöm,

gi damöm, pör pör nöþ ap ranöl gi miþdeinab. Anþb u, nan hapeb anþbu hib haglö adö arnab niþi bi gau, nan ana níp rö gila anþbu hib haglö adö arnab niþi bi gau, hib nipe kñiñ anþbu udnaböl niþi bi gau, God kalíp pen ilön kub yabiþ u siþö an, siþön yañ, pör pör nöþ ñinab,” a ga. * ¹² Anig giñab rö, Krais niþi bi nipe gau ap lug pakagun, a göm, God Manö hagöp rö niñ ud piþöñ göm, hagöp rö göm, Jisas níp cig aij göl gi nöþ miþdaiöl. *

¹³ Pen manö ap kumi kabö adö lañ niþö yip haga, “Manö hagnig gabin i kalþ kñiñ ríkmön. Miñi marö göp ñin i, niþi bi Bi Kub níp niñ udöm umnaböl gau, miñ miñ giñaböl,” a ga. Hageia, God Ana nipe haga, “Niñö yabiþ. Kale marö udöl gi wög uþham gi miþpal rö, kale ake löm, miñ miñ göl gi miþdeinaböl,” a ga.

Nan wög miñöñ adö il i piþöñ göp

¹⁴ Pen yad niñnö, Bi ap Ni nipe rö bi ap, kumi kabö rud bad adö au asiþ miþdeia. Nabitc cög nipe lañ, kabö gol udöm usajil bad gila ap rol göm, ru agon giþapi rö giþgabe göp ru kiþ yabiþ wid magö rík daubal rö ap ud miþdeia. *

¹⁵ Pen ejol ap, God sabe gep ram raul miþan yañ niþö apöm, bi kumi kabö rud bad adö au asiþ miþdeia u níp wiñ kub alöm haga, “Miñöñ naböñ adö yañ wid magö gau po göp. Wid rík daupe ñin u auöp rö, ru agon giþapi rö ne anþbu udmön, rík dap magum giþmön,” a ga. ¹⁶ Hageia, bi kumi kabö rud bad adö au asiþ miþdeia u, ru agon giþapi rö nipe u ud rþb gi dö madö göm, wid magö miñöñ naböñ adö gau rana gau magöñhalö rþb gi dö madö gi dap magum ga.

¹⁷ Ejol ap pen God sabe gep ram raul miþan kumi kabö adö lañ au niþö höñ aua. Nipe u rö nöþ ru agon giþapi rö ap udöl miþdeia.

* **14:8:** Ais 21:9; Jer 51:7,8; Rep 17:2; 18:2,3 * **14:9:** Rep 13:12-17 * **14:10:** Jen 19:24; Sam 75:8; Ais 51:17,22; Jer 25:15-16; Esi 38:22; Rep 16:19; 20:10; 21:8 * **14:11:** Ais 34:10 * **14:12:** Rep 13:10 * **14:14:** Dan 7:13

18 Magö anıbu nöp, ejol mab mıtan abad mıdmıdöp u, God nıp nan sabe gep bıd au nıbö apöm, ejol ru agon gıtapı rö udöl mıdeia u nıp wıñ kub alöm haga, “Wain magö mıñnön nabön adö yan nıbö gau po göp rö, ru agon gıtapı rö ne u ud wain magö magöñhalö rık dap magum gımön,” a ga. * 19 Anıg hageia, ejol anıbu, ru agon gıtapı rö nıpe u ud rıb gı dö madö göm, wain magö gau rık dam, God nıp mulu lugö wain magö abhib jakep ka mıgan u yua. Ka anıbu God nıbi bı gı naj gımdal gau kalıp pen ilön ñınım rö mıdöp.

20 Wain magö abhib jakep ka mıgan anıbu daun kub höñ adö mıdeia. Wain magö mıgan anıbu yuö, abhib jaklö nıñöl gı, hagape u ran ajman rauöm, ñıg ul kub ap lugöp rö, hag ap lugöl gı, kilomida unbö ñın juöl ajıp böñ dan (300)* rö ara. Hagape ul kub anıbu kaj hos nabıc adö lagod mıdöp rö u nöp adö lagod areia. *

15

Ejol gau geinaböl, marö kub ke ke unbö mudun jıñ u gınab

1 Pen nan ke hain nıbö nıñöm aiö hagep rö ap halö, kumi kabö an aulik ga nıñnö. Marö unbö mudun jıñ gau gö, God nıp mulu yabıt lugöp u böñ nöp nabön junab, a göm, ejol nıpe unbö mudun jıñ gau kalıp hagö, marö kub anıb gau dap mıñnön nabön it i aunıg geila.

2 Pen it anıb au nıñnö, ñıg wanö glas rö ap mab mıtan halö ul maıtı göm au mıdeia. Nıbi bı nan hapeb hib naba mıdöp nan u abe, nan ana nıp rö gıla u abe aıp pen pen göm win gıla gau, got anıb au urak mıdeila. God kalıp nan gida rö ke ke ñö, 3 bı Mosıs God nıp wög gı ñımdöp manö u abe, Sipsip Pi manö u abe hagöl gı, kımıap hagöm hagla, “God, ne Bı Kub kłö unbö ke halö.

* 14:18: Joe 3:13

* 15:3: Eks 15:1; Sam 139:14; 145:17

1Ki 8:10-11; 2Kr 5:13-14; Ais 6:4

* 14:20: Grik manö hagöm 1,600 sıdadia

* 15:4: Jer 10:6-7; Sam 86:9

* 14:20: Ais 63:3; Rep 19:15

* 15:5: Eks 38:21

* 15:8:

nan nıhön gınabin a gınabön, gınabön.
Ne kın bı kub ram mıñnön gau magöñhalö,
Kın kale mıdpan u,
pör pör yıjıg gımön,
kabö rö nöp gıpan. *

4 Nıbi bı magöñhalö nöp nıñöm, ana udnaböl.

Ne añı nöp ul mıdpan.

Nöp Bı Kub, a göm,
hib ne haglö adö arnab.

Ne nagı yıjıg göl adö u nöp
gı aij gıpan u nıñöm,

nıbi bı ram mıñnön gau nıbö gau nıbö
magöñhalö apöm

nöp sabe gınaböl,” a gıla. *

5 Pen yad kauyan nıñem nıñnö,
God nıp sabe gep sel ram au Ram
Raul Mıgan Kamın Aij Ke Yabıt u
hiıköl mıdeia. *

6 Pen ejol unbö
mudun jıñ u, nıbi bı mıñnön nabön
adö it i gau kalıp marö kub unbö
mudun jıñ ñınıg, God sabe gep ram
raul mıgan yan nıbö höñ aula. Ejol
anıb gau, waıtıj rud aij mımailö ga
gau nöp löm, dip nagı kabö gol udöm
gıla gau pabıt an au pıg löm aula.

7 Nan kamın mıhau mıhau anıb gau
añı ap apöm ejol unbö mudun jıñ gau
kalıp kınan kabö gol udöm gıla ke ke
ña. Kınan mıgan anıb gau, Bı Kub
pör pör mıdeinab u, nıbi bı gı naj
gılö God kalıp mulu kal nıñöm mıñör
ñınab u ajman rauöm mıdeia. 8 God
mailö aij ke nıpe u abe, kłö naj nıpe
u abe gö, hadu kub yabıt God sabe
gep ram anıbu ajman rau mıdeia.
Nıbi bı ap sabe gep ram anıbu raul
mıgan aröl rö laga. Ejol unbö mudun
jıñ u, marö kub unbö mudun jıñ nıbi
bı ñınıg geila gau ñı haknaböl u nöp,
hainö ram raul mıgan anıbu aröl rö
lınab. *

16

*Ejol marö kub unbö mudun jıñ gau
ud daula*

¹ Pen yad n+ñnō, manō ap God sabe gep ram raul m+igan yañ n+ibō ejol unbō mudun j+ñ gau kal+ip w+ñ kub alōm haga, “N+ibi b+ g+ naij g+ilō God kal+ip mulu kal n+ñōm m+ñjōr ñ+nab u, k+inañ unbō mudun j+ñ ajōñ lañ ajmanñ rauōm m+idōp gau, dam m+inōñ adō yañ hoñ g+ipe aranñ,” a ga.

² An+ig hageia, ejol nōd u k+inañ n+ipe dam m+inōñ adō yañ hoñ gö, n+ibi b+ nan hapeb kliñ u udōm, nan ana n+ip rō g+ila sabe geila gau, kal+ip wōs hapeb ilōn kub udep gau la. *

³ Ejol y+gwō añ n+ibō u, k+inañ n+ipe dam ñ+ig solwara adō u hoñ gö, ñ+ig solwara u, b+ uma hagape u rō lōm, nan ñ+ig solwara añ an+ib gau m+ideila gau, magōñhalō um hakla. *

⁴ Ejol y+gwō n+igan n+ibō u, k+inañ n+ipe dam, ñ+ig ilam juōp gau abe ñ+ig y+har+ñ ap lugōp adō gau abe hoñ gö, ñ+ig gau magōñhalō hagape la. ⁵ Pen ejol ñ+ig magōñhalō abad m+idōp u haga,

“Ne B+ U+.

Ne hadame dagol m+idm+idan; ne uri u rō nōp m+idpan.

Ne manō ud as+ik aij yab+ñ g+mōn, kal+ip n+ñjō yab+ñ an+ig g+ipan.

⁶ N+ibi b+ an+ib gau nōp me, n+ibi b+ ne gau kal+ip al pak lōm,

b+ manō ne hagep gau kal+ip al pak lōm g+ilō,

hagape kale luga u me,

ne kal+ip pen u rō nōp hagape ñō ñ+ñabōl u,

kale ke göm udabōl me u,” a ga.

⁷ An+ig hageia, manō ap God n+ip nan sabe gep b+id adō au n+ibō haga,

“God B+ Kub klō naij ke yab+ñ.

Ne manō ud as+ik aij yab+ñ g+mōn kal+ip n+ñjō yab+ñ an+ig g+ipan,” a ga. *

⁸ Ejol y+gwo m+ilō u, k+inañ n+ipe u dam s+idō u n+ip hoñ gö, n+ibi b+ gau kal+ip kal yab+ñ n+ñn+m rō la. ⁹ Kal yab+ñ n+ñjōm, kal+ip rap+n ina u pen nan si nan naij g+ila u, n+ihōn g+n+ig

an+ig g+ipun, a göm, arō göm, m+id aij göm, God hib n+ipe haglō adō araga. God han+ip marō ñab u, a göm, n+ip hag jula. *

¹⁰⁻¹¹ Ejol mam+id u, k+inañ n+ipe u dam nan hapeb sea kiñ n+ipe adō au hoñ gö, n+ibi b+ n+ipe abad m+idm+idōp añ au ad+ñ s+ib ga. Wōs hapeb lōm, ilōn kub gö, a+ab hau g+ dō g+ila u pen nan si nan naij g+ila u, n+ihōn g+n+ig an+ig g+ipun, a göm, arō gagla; göl g+ nōp m+idōm, God kumi kabō adō lañ au m+idōp u n+ip hag jula. *

¹² Ejol kagoñ j+ñ u, b+ kiñ ram m+inōñ s+idō auab gau n+ibō aunabōl a göm, k+inañ n+ipe u dam ñ+ig kub yab+ñ Yupredis hoñ gö, ñ+ig an+ibu bōñ nōp m+ilep ga. *

¹³ An+ig gö n+ñjōl g+, aiōn pi m+ihau n+igan ban m+ihau n+igan rō leia n+ñnō. Ap re ub+ñ meg m+igan u n+ibō apjaka; ap nan hapeb meg m+igan u n+ibō apjaka; ap b+ God manō hagabin a göm manō piral nōp hagnab u meg m+igan u n+ibō apjaka.

¹⁴ Aiōn pi an+ib gau nan gagep rō göl rō la. Kale amōm kiñ ram m+inōñ ke ke gau gau m+idpal gau magōñhalō u+ g+ dap magum göm, God B+ klō ke halō ñ+n kub n+ipe hag la an+ibu, pen pen g+nabōl. *

¹⁵ “N+ñ aij g+mim! Yad aun+ig gabin u, b+ nan si udep gau n+ñ m+idagpal magō u nōp aubal rō u aunabin! An+ib u me, n+ibi b+ uhōn hanagōm wañj l+ aij göm m+ideinabōl gau m+ñ m+ñ g+nabōl; magō nōp gau ajlō, kal+ip nable gagnab!” *

¹⁶ Pen aiōn pi an+ib gau, b+ kiñ ram m+inōñ ke ke gau n+ibō kal+ip u+ g+ dap magum g+ila; ram m+inōñ dap magum g+ila an+ibu Hibru manō hagōm Amagedon a g+ipal. *

¹⁷ Ejol mudun j+ñ u, k+inañ n+ipe u hoñ ga añ nōp adō lañ gau. Hoñ gö, manō ap sea kiñ God sabe gep ram raul m+igan yañ n+ibō w+ñ kub alōm

* **16:2:** Eks 9:10; Rep 13:12-17 * **16:3:** Eks 7:17-21 * **16:7:** Sam 19:9; Rep 15:3 * **16:9:** Rep 9:20-21 * **16:10-11:** Eks 10:22; Ais 8:21-22 * **16:12:** Ais 11:15 * **16:14:** Rep 19:19 * **16:15:** Mad 24:43-44; Rep 3:3 * **16:16:** Sek 12:11

haga, “Naböŋ juöp,” a ga. ¹⁸ Anig hagö niŋöl gi, rımu hagöm gu gö arö niŋöl gi, añım añım udöl gi amdam magö bol gau ap lug paköm, munmon kub yabił niŋi bi mınöŋ naböŋ it i nöd niŋagmidal rö ap aua. ^{*} ¹⁹ Munmon kub yabił anıbu udöm, daun kub yabił Babilon u pabu göm, asık naböŋ mıhau niŋaŋ löm, daun kub ram mınöŋ ke ke gau ram nan gau biŋ ju pa jö ma jö gabin, a göm, ulıs malıs ga. Ga anıbu, God nıpe mulu kal niŋöm, Babilon niŋi bi giıla u hauł gagöm, kalıp niŋ ası kap ajöŋ laŋ ajmaŋ raua u ñö niŋıla. ^{*} ²⁰ Pen ram mınöŋ pro niŋ rıb giŋabö ga gau abe, ram mınöŋ ilö gau abe, böŋ nöŋ ur ga. ^{*} ²¹ Marö kub yabił u me, möŋ gapı magö kub yabił gau, magö añı añı niŋ juöl mıhöp ado gi da unbö sıduŋ laŋ (50) kilo rö, kumi kabö adö laŋ niŋbö lugöm, niŋi bi gau kalıp kal halö paka. Kalıp kal halö pakö God niŋ böŋ nöŋ hag jula. ^{*}

17

Bi si udep niŋi u ilön kub udnab

¹ Ejol unbö mudun jıŋ marö ke ke daula gau, ap apöm yıŋp haga, “It i auö, nöŋ nan ap yamnö nöŋ! God geinab bi si udep niŋi naiŋ yabił u pen ilön kub udnıg gab. Daun kub yabił niŋgi iru nöŋ söl au mıdöp u nöŋ hagabin. ^{*} ² Bi kiŋ ram mınöŋ ke ke mıdpal gau, bi si udep niŋi anıbu aip gi ajöl göm, niŋi bi mınöŋ adö it i yıharıŋ gau u rö nöŋ, nan si nan nıpe gi mıdöp u kalıp niŋgi wain nıpe ñö niŋılö, kalıp hauł alöp,” a ga. ^{*}

³ Pen God Ana u yıŋp ba lö niŋöl gi, ejol u yıŋp dam ram mınöŋ kabö nöŋ mıdöp aŋ gau arö niŋnö, niŋi ap, nan hapeb hagape ap adö laŋ asık mıdeia. Nan hapeb anıbu, hañ romaŋ nıpe gau, hib God niŋp hag juep iru yabił nöŋ kalı kliñ rık lılo mıdeia. Nabıc cög nıpe unbö mudun

jıŋ u löm, kom unbö sıduŋ laŋ löm ga. ^{*} ⁴ Pen niŋi niŋnö anıbu, waıŋ hagape niŋi kub libal rö löm, kabö gol iru nöŋ, kabö aij aij mani kub rauep iru nöŋ, magö pro kıŋap mıteŋ rö rud gab “pöl” a giŋpal u iru nöŋ, hañ romaŋ nıpe gau magöŋhalö lö, mailö mailö göl gi mıdeia. Kap kabö gol udöm giıla ap ud mıdeia. Kap mıgan anıb yaŋ, bi aip si göm nan si pri naiŋ yabił geia gau ajmaŋ rau mıdeia. ^{*} ⁵ Nable cög nıpe laŋ manö pi göl mıdmıdöp ap kalı kliñ rıkla:
DAUN KUB YABİL BABILON U, NİBI
Sİ Bİ Sİ Gİ AJPAL GAU ABE, NİBI Bİ
NAGİ NAIJ YABİL GİPAL GAU ABE,
NİME KALE ME U.

⁶ Pen yad niŋnö, niŋi anıbu, niŋi bi Jisas niŋ udöm manö aij nıpe waiö hag ñeila gau kalıp al pak löm hagape kale niŋgi wain rö niŋöm hauł al mıdeia.

Ga anıbu niŋem, ju damem gası mılo li mıdainö. ^{*} ⁷ Pen ejol anıbu yıŋp haga, “Niŋön giŋgi ju dammön gası mılo libanŋ Nan hapeb nabıc unbö mudun jıŋ löm, kom unbö sıduŋ laŋ löm göŋ u abe, bi si udep niŋi nan hapeb adö laŋ asık ajab u abe, manö it u nöŋ hag niŋgi gabin. ^{*} ⁸ Nan hapeb niŋabön anıbu, nöd mıdmıdöp, mıni mıdagöp, pen söl mıdöp, nıpe ulöm mıgan mauñ juaga yaŋ niŋbö auö, God gö böŋ nöŋ ur giŋab. God ram mınöŋ hadame dagol gau gi laga niŋ u, niŋi bi mınöŋ naböŋ adö it i udnabin a göm niŋa gau, hib kale kalı kliñ rıka buk nıpe yaŋ. Pen niŋi bi hib kale kalı kliñ rıkaga gau, nan hapeb anıbu kauyaŋ mıdnab u niŋöm, aiö yabił giŋaböl. Niŋön giŋgi: nıpe nöd mıdmıdöp, mıni mıdagöp, pen hainö kuöyaŋ mıdeinab. ^{*}

⁹ “Manö anıb gau niŋ aij göm nöŋ me, niŋbal. Nan hapeb nabıc nıpe unbö mudun jıŋ mıdöp niŋaŋan u, manö it adö mıhöp mıdöp. Nabıc

^{*} 16:18: Rep 4:5; 8:5 ^{*} 16:19: Rep 14:10 ^{*} 16:20: Rep 6:14 ^{*} 16:21: Eks 9:23-24; Rep 11:19

^{*} 17:1: Jer 51:12-13 ^{*} 17:2: Ais 23:17; Jer 51:7; Rep 14:8 ^{*} 17:3: Rep 13:1 ^{*} 17:4: Jer 51:7;

Rep 18:16 ^{*} 17:6: Rep 18:24; 19:2 ^{*} 17:7: Rep 13:1 ^{*} 17:8: Dan 12:1; Rep 11:7; 13:7

unbö mudun j+ŋ an+bu gau, dum unbö mudun j+ŋ n+bi an+bu as+ik m+idöp gau me. ¹⁰ Pen nab+c unbö mudun j+ŋ an+bu gau, kiŋ unbö mudun j+ŋ gau me. Kiŋ an+bu gau, unbö mam+id u kiŋ m+idöm hadö umla, m+ñi kagoł j+ŋ u n+pe kiŋ m+idöp. Kiŋ mudun j+ŋ u hainö aun+ig gab. Pen aueinab u, pro magö ap nöp m+ideinab. ¹¹ Pen nan hapeb nöd m+idm+idöp, m+ñi m+idagöp u, n+pe ke kiŋ raleb j+ŋ u aunab. N+pe me, kiŋ unbö mudun j+ŋ gau n+bö b+ ap. God gö n+pe böŋ nöp ap lug paknab. ¹² Pen kom unbö s+idun laŋ n+ŋajan gau, kiŋ unbö s+idun laŋ. Kale m+ñi kiŋ m+idagpal pen hainö God gö kale magö añ+ ap nöp kiŋ m+idöm, nan hapeb u aip wög göł g+ı, n+bi b+ gau abad m+ideinaböl. * ¹³ Kale gas+ adö añ+ n+ŋöm, nan hapeb u n+ı haglö, n+pe kuö kal+ı u udöm, n+bi b+ gau kal+ı abad m+ideinab. ¹⁴ Kiŋ an+bu gau, Sipsip Pi u aip pen pen g+ınaböl u pen n+pe b+ kub gau magöŋhalö B+ Kub kale m+idöm, kiŋ gau magöŋhalö Kiŋ kale m+idöm göp rö, n+ı al pak löł rö lagöp. N+bi b+ n+pe ke w+ñ alöm udöp gau, n+ı c+ıg göł g+ı nöp m+ideinaböl rö, n+pe aip kiŋ an+bu gau g+ılö böŋ nöp ap lug paknaböl,” a ga.

¹⁵ Pen ejol an+bu y+ıp haga, “Ñ+ıg gau b+ si udep n+bi as+ik m+idaj+ıp n+ŋajan gau, n+bi b+ hañ ke ke löm, manö yab+ı ke ke hagöm, ram m+ınöŋ ke ke m+idpal gau me. ¹⁶ Kom unbö s+idun laŋ n+ŋajan gau abe, nan hapeb u abe, b+ si udep n+bi u n+ı mulu kal yab+ı n+ŋöm, nan n+pe gau magöŋhalö p+ı+ı g+ı udeinaböl me, magö nöp m+ideinab. Pen hañ roman+ı n+pe u ñ+ŋöm, naböŋ naböŋ m+ideinab gau laulö in hab+ık arnab. * ¹⁷ N+ıhön g+ın+ıg: God kal+ıp gas+ı ñö, gas+ı adö añ+ n+ŋöm, nan hapeb u n+ı hagö, kuö kale u udöm gö arö me, God g+ınab a göm hag la rö nöp g+ınab. ¹⁸ Pen b+ si udep n+bi n+ŋajan an+bu, n+pe me daun kub yab+ı kiŋ ram

m+ınöŋ ke ke gau magöŋhalö abad m+idöp daun kub an+bu,” a ga.

18

Babilon ap lug pakn+ıg gab

¹ Pen naböŋ n+ŋem n+ŋnö, ejol ap halö kumi kabö adö laŋ n+bö auaj+ıp. Ejol an+bu, God hag lö b+ kub yab+ı m+ideia. Kumi kabö adö laŋ n+bö apöm, mailö aij n+pe u gö, m+ınöŋ naböŋ ił i magöŋhalö mailö ga. ² Ejol an+bu apöm w+ñ kub alöm haga, “God gö daun kub yab+ı Babilon böŋ nöp ap lug paköp o!

Böŋ nöp ap lug paköp o!

God gö daun kub an+bu, n+bi b+ ap m+idagöp yab+ı; k+ıjaki aiön pi yaur naj gau nöp m+idöp e. *

³ N+ıhön g+ın+ıg: n+bi b+ Babilon gau kale n+bi si b+ si göm, g+ı naj unbö ke g+ılö g+ılö, n+bi b+ ram m+ınöŋ ke ke gau magöŋhalö n+ŋöm an+bu unbö rö nöp g+ıpal.

Babilon n+pe ñ+ıg wain kłö n+pe ke ñ+ŋöm,

n+bi b+ ram m+ınöŋ ke r+ımnab gau kal+ıp ñö ñ+ıgöl,

n+pe göp rö, kale u rö nöp hauł alöm g+ı naj nöp g+ıpal.

Kiŋ m+ınöŋ naböŋ adö ił i gau, n+pe aip g+ı ajöm, g+ı naj nöp g+ıpal.

Pen n+pe nan aij aij gau udnab a göm pör gas+ı n+ŋöb rö,

b+ m+ınöŋ naböŋ adö ił i nan s+ıkim g+ıpal gau mani kub udepal,” a ga.

⁴ Pen yad n+ŋnö, manö ap halö kumi kabö adö laŋ n+bö haga,

“N+bi b+ yad Babilon m+ıdpim gau, daun an+bu höŋ adö amim, Babilon kai aip uł gagmim.

Nan si nan naj kale g+ıpal gau, kale aip gagmim.

Iłön kub kale udn+ıg gaböl u, kale u rö nöp udagmim. *

* **17:12:** Dan 7:7,24 * **17:16:** Rep 18:8 * **18:2:** Rep 14:8; Ais 13:21; 34:11-14; Jer 50:39 * **18:4:** Ais 48:20; Jer 50:8; 51:6,45; 2Ko 6:17

5 Nan si nan naj gipal gac u, nan
asmen kub rö aram aram
kub yabił ap ran ara kumi kabö
adö laŋ.

God niŋöm kale nan si nan naj gipal
u
gasi niŋöl gi midöp. *

6 Babilon niŋe niŋi bi rımnap kalıp
gi naj ga rö u,
ne pen niŋ u rö nöŋ gi naj
gimön.

Pen Babilon niŋe niŋi bi rımnap
kalıp gi naj ga rö nöŋ wasö;
niŋ pen gi naj ke yabił gimön.

Babilon niŋe niŋi bi rımnap kalıp
niŋ asi niŋöb rö wasö;
niŋ pen niŋ asi ke yabił kap niŋe
hoŋ gimön niŋ niŋ niŋim. *

7 Nan iru nöŋ udnam, a göm, hib niŋe
ke dap ranöb rö u,
niŋ pen ilön mab unbö ke yabił
niŋö, mög yabił giŋim.

Gasi niŋe ke niŋöm hagöp,
‘Yad niŋi kwin aui asik midpin.

Yad niŋi adu midagpin;
miŋör rımnap yıp udnim rö
lagöp,’ a göp. *

8 Anig hagöp u
pen God Bi Kub

niŋ manö kub hagöm ilön niŋnab u,
bi klö unbö ke yabił midöp.

God Bi Kub niŋe gö, niŋn aŋi ap nöŋ
miŋa kub giŋnab;
mitöŋ kub giŋnab; nan magö
pılagnab, kiŋyö kub giŋnab.

Pen God Bi Kub niŋe gö,
Babilon mab mitöŋ lug in habik
niŋ arnab. *

9 ‘Babilon mab inöm hadu ap ranö
niŋöm, kiŋ ram miŋnöŋ ke gau niŋbö
niŋi anıbu aip gi ajmidal gau mög gö
mitöŋ giŋnaböl. * 10 Niŋi u niŋ ilön
mab ke yabił giŋnab anıbu, hanıŋ u
rö nöŋ giŋim rö löp, a göm, ke ke au
daŋ midöm mitöŋ göm hagnaböl,
‘Wasö e! Wasö e! Daun kub ke yabił
e!

Babilon daun kub klö ke yabił e!
Ne wan aua nöŋ manö kub niŋmön,

pen ilön kub udmön böŋ nöŋ ap
lug pakpan,’ a giŋnaböl.

11 ‘Pen daun kub anıbu ap lug
paknab rö, bi nan sikim giŋmidal
gau, miŋi niŋi bi gau nan hanıŋ
rauagnaböl, a göm, mög gö mitöŋ
giŋnaböl. * 12 Nan kale anıb gau
me, kabö gol, kabö silpa, kabö pro
aij aij ke ke mani kub rauep, magö
pro kibap miŋep rö rud gab ‘pöl’ a
gipal u; laplap aij yabił nan ‘linin’ a
gipal u rik dam pak al döŋ giŋmidal u,
laplap mu, laplap aıı, laplap ganwan
hib nagı rö ud al döŋ göm ‘silk’ a gıpal
u; mab haııŋ aij auŋep ke ke gau; kaj
elpad meg kub udöm nan ke ke iru
nöŋ giŋmidal gau; mab po aij aij mani
kub rauŋep nan ke ke iru nöŋ giŋmidal
gau; nan ain rö ‘brons’ a gıpal u, ain
u, kabö ‘mabił’ a gıpal u udöm nan ke
ke iru nöŋ giŋmidal gau; * 13 nan haııŋ
aij auŋep niŋ ke ke gau, pauda ke ke
gau ‘sınamın’ u, ‘spais’ u, ‘insens’ u,
‘mö’ u, ‘pılaginsens’ u; niŋ wain abe,
olip wel abe; wid magö abe, plaua
abe; kaj kau abe sipsip abe; kaj hos
abe, nan kaj hos adıklö fıŋ gi ud
ajpal gau abe; niŋi bi kalıp rau daulö
nagi wög giŋmidal gau abe, niŋi bi aip
pen pen göm kalıp nagı li daulö nagı
wög giŋmidal gau abe. Nan kale sikim
giŋmidal anıb gau me u.

14 ‘Pen bi nan sikim giŋmidal gau
Babilon niŋ hagnaböl, ‘Haŋ roman
ne gası göŋ nan aij aij ne gau
magöŋhalö adıŋ hir göŋ. Kabö gol
silpa mani nan aij ke ke iru nöŋ ne
u magöŋhalö hadö ur göŋ. Hainö
kuöyaŋ udagnabön,’ a giŋnaböl.

15 ‘Bi Babilon au nan gau sikim
göm, mani kub udmıdal bi gau, Ba-
bilon u niŋ ilön mab ke yabił giŋnab
anıbu, hanıŋ u rö nöŋ giŋim rö löp,
a göm, ke ke au daŋ midöm mitöŋ göl
gi * 16 hagnaböl,
‘Wasö e! Wasö e!
Daun kub ke yabił e!
Daun kub kılın aij anıbi, waııŋ aij aij,

* 18:5: Jen 18:20-21; Jer 51:9 * 18:6: Sam 137:8; Jer 50:15,29; 2De 1:6 * 18:7: Ais 47:7-9
* 18:8: Rep 17:16 * 18:9: Esi 26:17; 27:30-35 * 18:11: Esi 27:36 * 18:12: Esi 27:12,13,22
* 18:15: Esi 27:31,36

laplap aij yabıt linın rık dam pak
al dör gımdal u,
laplap mu, laplap atı udöm rıb adık
lı mıdmıdöp;
kabö gol, kabö pro aij aij ke ke
mani kub rauerp,
magö pro kıbpap mıtep rö rud gab
“pöl” a gıpal u udöm
rıb adık lı mıdmıdöp. *

17 Pen mıñi wan aua nöp nan aij aij
nıpe anıb gau
magöñhalö hadö böñ nöp ur
göp, a gınaböl.

“Ñıg magıb kapden gau abe, bı
wög gep kale gau abe, nıbi bı ñıg
magıb adö ajpal gau abe, nıbi bı
ñıg magıb nan kago ud sıkim gıpal
gau abe, magöñhalö ke ke au dan
mıdeınaböl. * 18 Ke ke au dan
mıdöm, daun kub anıbu mab inöm
hadu kub upıt areınab u nıñöm
hagnaböl, ‘Daun kłö ke yabıt i rö
ap nöd mıdagmıdöp e!’ gınaböl. *

19 Kale halıt udöm, nabıc adö kale
lan ud yuöl gı yuöl gı hagnaböl,
‘Wasö e! Wasö e! Babilon daun kub
kłö ke yabıt e!

Babilon nıpe mıdö nıñöl gı, kabö
gol, kabö silpa, mani,
nan aij aij mani kub rauerp nan gau
ke ke iru nöp mıdö,

ñıg magıb ajöl gun, mani iru nöp
udmıdun u,

pen mıñi wan aua nöp nan aij nıpe
anıb gau
magöñhalö hadö böñ nöp ur
göp, a gınaböl.

20 “Pen God nıpe gö Babilon böñ nöp
pa jö ma jö gı mıdöp u,
kale kumi kabö adö lan mıdpım
gau

paj hıgmım obi ale ale gımmım mıñ
mıñ gımmım!

God gö, bı sı udep nıbi anıbu
böñ nöp ap lug paköp u,

kale Kraıs nıbi bı nıpe mıdpım gau
abe,

Kraıs manö aij nıpe ud arep bı
gau abe,

God manö hıgep bı gau abe, kale obi
ale ale gımmım

mıñ mıñ gımmım!

Nıpe kalöp gı nıaj ga u nıñöm

God nıpe nıp manö kub hıgöm,

nıp pen ilön kub yabıt ñöb me
u,” a ga. *

21 Pen magö anıbu, ejol kłö ke yabıt
ap, kabö kub yabıt wıd magö pak hıb
jaköm plaua gıpal kabö u rö ap ud
ñıg solwara an au ud yuöm haga,

“Anıg unbö rö nöp daun kub ke yabıt
Babilon

ud waıt gı yulö hainö nıbi bı
kuöyan nıñagnaböl. *

22 Babilon nıbi bı mıñ mıñ göl gı, nan
gıda rö paköl gı,
gabı paköl gı, aıtıñ magö pu göl
gı, mıdageınaböl.

Wög adö ke ke gıpal rö u, gagnaböl.

Wıd magö pak hıb jaköm plaua
gıpal rö u, gagnaböl. *

23 Nıbi bı lam mailö daun kub an
anıbu kuöyan nıñagnaböl.

Nıbi bı ñılö udöm, mıñ mıñ göm,
gagnaböl.

Nıbi bı ne sıkim gımdal gau,

ram mıñnöh ke ke gau bı kub
yabıt mıdmıdal.

Pen nıbi bı ne kuj göm, manö pıral
hıgöm gılö,

nıbi bı ram mıñnöh ke ke gau

nıñöm magöñhalö hain göm

anıg unbö rö nöp gı nıaj gımdal.
*

24 “Babilon nıbi bı gau nöp,

God manö hıgep bı nıpe gau
kalıp al pak löm,

nıbi bı nıpe gau kalıp al pak löm,
gımdal.

Nıbi bı mıñnöh naböh ıt i al pak
lımıdal gau magöñhalö ıt u me
Babilon nöp.

Anıg göp rö, God nıp pen ilön
kub yabıt u ñöb,” a ga. *

* 18:16: Rep 17:4
Dud 32:43; Jer 51:48
Jer 7:34; 16:9; 25:10

* 18:17: Aıs 23:14; Esi 27:27-29
* 18:21: Jer 51:63-64; Esi 26:21
* 18:24: Jer 51:49; Rep 17:6

* 18:18: Esi 27:32 * 18:20: Aıs 44:23;
* 18:22: Aıs 24:8; Esi 26:13 * 18:23:

19

1 Ejol klö ke yabił u manö anıbu hag pıs ga niñöm yad gu kub yabił apdi niñnö. Gu anıbu, niñi bi iru nöp kumi kabö adö lañ miñ miñ göl gi, meg miñgan dap ranöm hagla, “God hib niñpe hagno adö aran!

God hon nöp niñi bi ud kamıñ yuab.

God hon nöp mailö aij ke halö midöp. God hon nöp bi klö ke yabił midöp.

2 God hon manö kub hagöm, manö ud asık aij göm, niñi bi gau kalıp pen niñö nöp ñöb.

Bi si udep niñi naij yabił anıbu, bi si udöm aip gi ajöm gö, niñi bi ram miñnöñ ke ke gau niñbö apöm, niñpe geia u niñöm, anıg unbö rö nöp gi naij geila.

Niñi anıbu niñpe God niñi bi niñ wög gi midal gau al pak la u me, God niñpe niñ manö kub hagöm pen ilön kub ñöb,” a gıla. *

3 Anıg hagöm, kauyan meg miñgan dap ranöm hagla,

“God hib niñpe hagno adö aran!
Daun kub ke yabił Babilon in hadu göm, hadu u pör pör nöp ap rannab,” a gıla.

4 Anıg hageila, bi manö ud asikep ñın juöl añi ap ado gi da miñhau miñhau (24) gau abe, nan kamıñ miñhau miñhau gau abe, God sea kiñ adö asık mideia il au kugom yımöm he göm hagla,

“Niñö yabił!
God hib niñpe hagno adö aran!” a gıla.

5 Anıg hageila, manö ap sea kiñ mideia au gılan niñbö hagöm haga, “Kale niñi bi ramö gau abe, niñi bi gep gau abe,

God hon niñ wög gi mim niñ piñıñ gi pim gau magöñhalö hib niñpe hagpe adö aran,” a ga.

Krais niñi bi niñpe gau kalıp ud ram miñnöñ niñpe arö, miñ miñ gi naböl

6 Pen magö u yad gu kub yabił ap, niñ hij biñ hagöp rö aka rımu hagö miñlöbö arab u rö, apdi niñnö. Gu anıbu, niñi bi iru yabił nöp meg dap ranöm hagla,

“God hib niñpe u hagno adö aran!

God Bi Kub hon u Bi klö ke yabił. Niñpe Kiñ midöm niñi bi gau kalıp magöñhalö abad midöp. *

7 Anıb u, aij gö niñöl gi miñ miñ gun; Gor niñpe Bi klö ke yabił midöp u niñun, hib niñpe hagno adö aran.

Niñhön giñıg: Sipsip Pi u niñbin niñpe udnab niñ u auöp rö, niñi u ram niñpe arıñg, nan gi jın göl gi midöp. *

8 Linın ud wañıj uł rud miñmailö göl gi midöp ap, God niñbin niñpe niñ ñö yımöb,” a gıla.

Linın wañıj aij anıbu il u, God niñi bi niñpe gi aij gıla anıb gau me u.

9 Pen ejol anıbu yıp haga, “God manö niñö yabił hagöp u, manö niñpe rımnab hagnö kalı kılın rıkmön. Niñpe hagöp, ‘Niñi bi Sipsip Pi u wiñ alö amöm niñpe aip nan kub niñıñnaböl gau, miñ miñ yabił gi naböl,’ a göp” a ga. *

10 Pen ejol anıbu anıg hagö, yad ma il niñpe au kugom yımem, niñ sabe giñam, a giñö u pen yıp haga, “Ne anıg gagmön! God añi nöp niñ sabe giñmön. Kale abe, añ mam kale gau abe, Jisas manö aij niñpe u niñ udmim hagöp rö gi pim rö u, yad u rö nöp bi God niñ wög gi ñeb bi ap midpin. Jisas manö niñö hag waiö la manö aij u nöp udöm, God manö hagep bi niñpe gau manö hagpal,” a ga. *

Krais kaj hos rud adö lañ asıköm ajeia

11 Pen magö u niñnö, kumi kabö adö lañ miñgan hiika niñöm bi ap kaj

* 19:2: Dud 32:43; Rep 6:10 * 19:6: Rep 14:2 * 19:7: Ais 61:10; Rep 21:2 * 19:9: Mad 22:2-3 * 19:10: Ap 10:25,26; Rep 22:8-9

hos rud ap adö asik m+deia. B+ kaj hos adö asik m+deia b+ an+bu, hib n+pe m+ihöp: hib ap C+g Göp, hib ap Kabö Rö. N+pe n+bi b+ gau kal+p manö kub hagöm, manö ud asik aij göm, pen ilön ñöb u, ha+öwa+ö ñagöp, g+pal rö nöp n+ñöm ñöb. An+g unbö rö nöp u, n+bi b+ gau aip pen pen göm al r+id+ik yuöp u, gas+ n+ñ aij göm, manö ud asik aij göm, pen pen göm al r+id+ik yuöp. * 12 Amgö n+pe u mab m+tañ rö. Kiñ rol g+pal usaj+l bad iru nöp nab+c adö n+pe lañ lö m+deia. Hañ romanñ n+pe au hib ap m+deia. Pen hib an+bu, n+bi b+ r+imnap n+ñagpal; n+pe ke nöp n+ñöb. * 13 Wa+ij li m+deia u, hagape r+im lö hagape halö m+deia. Pen hib n+pe u, “God Manö.” * 14 Ami B+ kumi kabö adö lañ au n+bö gau, wa+ij rud u+ yab+ ke ke löm, kaj hos rud adö gau ke ke asiköm, n+p hain g+la. 15 Meg m+gan n+pe yañ, ru m+lö k+id yab+ ap apjaka. Ru m+lö k+id an+bu udöm, n+bi b+ ram m+ñöñ ke ke gau aip pen pen göm al pak löm, ain ur m+lö ap udöm, kal+p abad m+deinab. Pen God hag la ñ+n an+bu, God B+ Kub, B+ klö ke yab+ u, n+bi b+ g+ naij göm n+p j+ n+ñaböl gau kal+p mulu kal yab+ n+ñöm, wain magö rö udöm, God wain magö abhib jakep ka m+gan u yuöm, B+ kaj hos rud adö asik m+idöp an+bu kal+p pak hib jaknab. * 16 Pen wa+ij m+lö n+pe u abe, ma kuw+ n+pe u abe, hib ap kal+ kliñ r+ikla m+deia:

KIÑ GAU KIÑ KALE U B+ KUB GAU
B+ KUB KALE U *

17 Pen yad n+ñö, ejol ap sidö an au g+lan urak m+idö n+ñöl g+, yaur u göm ajeila gau kal+p w+ñ kub alöm haga, “God kalöp nan magö kub ñ+n+g gab u, magöñhalö apim magum g+mim! * 18 Aumim, kiñ gau hañ romanñ kale ñ+n+mim, ami b+ abad m+dep b+ kub gau hañ romanñ kale ñ+n+mim, ami b+ klö gau hañ romanñ kale ñ+n+mim, kaj hos gau hañ romanñ ñ+n+mim, b+ kaj

hos ud ajpal gau hañ romanñ ñ+n+mim g+mim. Pen n+bi b+ nag+ wög g+pal gau, n+bi b+ gas+ kale ke wög g+pal gau, n+bi b+ hib kub m+idöp gau, n+bi b+ hib m+dagöp gau magöñhalö, hañ romanñ kale ñ+n+nabim,” a ga.

19 Pen magö u n+ñö, nan hapeb u abe, kiñ m+ñöñ naböñ il i ke gau n+bö gau n+bö abe, B+ kaj hos rud ud ajöp u aip, ami b+ n+pe gau aip pen pen g+n+g, ami b+ kale gau dap magum g+la. 20 An+g geila u pen B+ hos rud ud ajeia u, nan hapeb u abe, b+ n+pe n+bi b+ gau kal+p manö piral hagöm nan gagep rö ga u abe, kal+p ud sisi göm, mab m+tañ salpa halö inm+idöp ñ+g wañö yañ yua. Pen nan hapeb b+ n+pe u n+pe nöd n+bi b+ iru nöp manö pir alö, nan hapeb kliñ u udöm, nan ana n+pe rö g+la u, sabe g+la. *

21 Pen B+ kaj hos rud ud ajeia u, ru m+lö k+id meg m+gan n+pe yañ n+bö apjaka an+bu ami b+ gau kal+p magöñhalö al pak lö, yaur gau apöm hañ romanñ kale gau ñ+n ñ+n wasö n+ñöm arö g+la.

20

Seden nag+ m+idö m+ unbö wan dausan innab

1 Pen magö u n+ñö, ejol ap ulöm m+gan mau+ñ juaga ki rib u abe, sen klö yab+ bol u abe, ñ+magö n+pe u udöl göm, kumi kabö adö lañ n+bö auaj+p. * 2-3 Dapöm, re ub+ u, re hadame dagol n+bö u, n+p ud sisi göm, n+bi b+ ram m+ñöñ ke ke gau kal+p kuöyañ piral gagn+m, a göm, nag+ ad+ik dam ulöm m+gan mau+ñ juaga an+b yañ yuöm, ajöñ g+ ñöm, p+idöñ g+ aij yab+ ga. Geia u me, n+pe an+b gau nag+ m+idö m+idö, m+ unbö wan dausan arö, kuöyañ u hub+ik yuö apöm, pro magö ap y+har+ñ g+ ajeinab. Re hadame piral gep an+bu me, kijaki u, Seden nöp. *

4 Pen n+ñö, n+bi b+ r+imnap ana kale kiñ sea asikep adö ke ke gau

* 19:11: Rep 1:5; 6:2; Sam 96:13; Ais 11:4 * 19:12: Dan 10:6; Rep 1:14; 2:17 * 19:13: Ais 63:1-3; Jon 1:1,14 * 19:15: Sam 2:9; Rep 1:16; 14:20 * 19:16: Rep 17:14 * 19:17: Esi 39:17-20 * 19:20: Rep 13:12-17; 20:10 * 20:1: Rep 9:1 * 20:2-3: Jen 3:1; Rep 12:9

asik m+deila. Nibi bi anib gau, God hagö kale nibi bi gau kalip manö kub hagöm manö ud asiknig geila. Pen nibi bi anib gau, nan hapeb u nip ke abe, ana nipe rö gila nan u abe sabe gagöm, kliñ nipe nab+c kale lañ aka ñimagö kale u udagöm, Jisas manö aij nipe nibi bi gau kalip waiö hag ñöm, God Manö hagöp rö nöp göm geila niñöm, kalip nab+c cög r+ib gi dö gila. Yad niñöl gi m+dainö niñöl gi, ana anib gau kam+ñ löm, Krais aip nibi bi gau kalip kiñ rö abad m+dlö m+dlö, mi wan dausan u ina. * ⁵ (Pen nibi bi r+imnap umla gau, ñ+n anibu urakagla. Mi wan dausan u ina, hainö urakla.) Manö hagabin i, God nipe nöd gö nibi bi anib gau urakla u nöp hagabin. ⁶ Nibi bi nöd uraknaböl gau, God nibi bi nipe ke nöp m+dom aij gö niñöl gi m+ñ m+ñ yabiñ göl gi m+deinaböl. Kauyañ umagnaböl. Kale God Krais kalip apil m+hau sabe gep nibi bi rö wög gi ñöl gi m+dom, Krais aip nibi bi gau kalip kiñ rö abad m+dlö m+dlö, mi wan dausan u innab. *

Seden ilön kub udnab

⁷ Mi wan dausan anibu ap arnab niñöl gi, God ejol nipe gau kalip hageinab, Seden nip nag+ hub+k yulö, ⁸ amöm nibi bi ram m+nöñ it i ke ke gau magöñhalö m+dpal gau kalip manö piral hagnab. Nibi bi anib gau me, Gog aip Megog aip. Seden kalip magöñhalö tip gi dauö, kale pen pen g+nig aunaböl. Nibi bi pen pen g+naböl anib gau, kabö kuñup ñig solwara goñ gau iru nöp m+döp rö nöp m+deinaböl. * ⁹ Kale m+gan gau m+gan gau n+bö apöm, daun kub God nibi bi nipe han m+deila, daun kub God nipe m+dmagö löp anibu nöp, biñ g+gabö geila. Daun biñ g+gabö gila u pen ad+ñ mab m+tañ kumi kabö adö lañ n+bö apöm, kalip in hab+k ara. * ¹⁰ Pen God ejol nipe gau, kijaki nibi

bi gau kalip manö piral hagöm tip gi daua u, nip dam ñig wañö mab m+tañ salpa halö inab yañ ud yula. Nan hapeb u aip, bi nipe nibi bi gau kalip manö piral haga u aip, nöd ñig wañö anib yañ yulö m+dailö. Mailö abe, sib abe, pör pör nöp ilön mab udöl gi m+deinaböl. *

Manö kub hainö yabiñ u

¹¹ Pen sea kiñ rud kub yabiñ ap abe, Bi adö anibu asiköl m+dajip u abe niñnö. Bi Kub nipe au m+dö niñöl göm, m+nöñ naböñ it i abe, kumi kabö adö lañ abe, ad+ñ böñ nöp p+ñ+ñ gi ke gau arö, kuöyañ niñag+n. ¹² Pen yad niñnö, nibi bi kub m+dom umla gau abe, nibi bi ramö gau m+dom umla gau abe, magöñhalö apöm sea kiñ it anib au urak m+dlö niñöl gi, köp r+imnap ud p+taila. Köp ap, nibi bi kale kam+ñ m+döl gi, gila gila rö niñöm, kali kliñ rikla. Köp anibu ud p+taiöm, köp ap ud p+taila. Köp hain n+bö ud p+taila u, nibi bi pör pör kam+ñ m+deinaböl hib kale kali kliñ rikla. Ud p+taila niñöm God nipe nibi bi umla gau niñön niñön gila u niñöm, manö ud asiköm, kalip nime la. * ¹³ Pen nibi bi ñig solwara añ gau umla gau arlö niñöl gi, God nipe kalip manö kub haga. Umeb Magö u abe Wip Ana Ram u abe nibi bi umöm am abad m+deila gau kalip magöñhalö dam ñ+lö niñöl gi, kale ke ke niñön niñön gila u niñöm, God kalip manö kub haga. * ¹⁴ God nipe anig ga niñöm, Umeb Magö u abe Wip Ana Ram u abe, God hagö kalip m+höñ dam mab m+tañ inab wañö yañ ud yula. Mab m+tañ inab wañö arbal u, Kuöyañ Umnaböl, a gipal. ¹⁵ Pen nibi bi pör pör kam+ñ m+deinaböl gau hib kale kali kliñ rikla köp anibu, nibi bi an an hib kale köp anibu m+dageia, God hagö, kalip magöñhalö u rö nöp dam mab m+tañ inab wañö yañ ud yula.

* **20:4:** Dan 7:9,22,27; 1Ko 6:2; Rep 13:17 * **20:6:** Rep 1:6 * **20:8:** Esi 38:2,9,15-16 * **20:9:** 2Ki 1:10 * **20:10:** Sam 11:6; Rep 19:20; 21:8 * **20:12:** Dan 7:9-10; Mad 25:31-46; Ap 17:31; 2Ko 5:10; Rep 13:8 * **20:13:** Ro 2:6; 1Pi 1:17; Rep 2:23; 22:12

21

Mɪnönj naböj it i abe, kumi kabö adö laŋ abe ke hain nɪbö la

¹ Mɪdem nɪŋnö, mɪnönj naböj gɪsön nɪbö abe, kumi kabö gɪsön nɪbö abe mɪdeia. Mɪnönj naböj nöd nɪbö u abe, kumi kabö nöd nɪbö u abe hadö ur göm mɪdageia. Nɪg solwara nöd mɪdmɪdöp u, u rö nöp hadö ur göm mɪdageia. * ² Pen yad nɪŋem nɪŋnö, God gö Daun Kub Uɫ u, Jerusalem gɪsön nɪbö u, kumi kabö adö laŋ au nɪbö auajɪp. Daun Kub Uɫ anɪbu, nɪbi gau bɪ udnɪg, waɫɪj kɫiñ aij löm abad mɪdpal rö u mɪdeia. *

³ Pen yad apdi nɪŋnö, sea kiŋ mɪdeia aŋ au nɪbö, manö kub wiñ al hagöm haga, “Mɪñi rɪköm, God nɪpe ke nɪbi bɪ gau aip ram gɪ löm mɪdeinab. Nɪpe nɪbi bɪ gau aip han mɪdeinab nɪŋöm kale nɪbi bɪ nɪpe mɪdeinaböl. God nɪpe ke kalɪp aip mɪdöm, God kale mɪdeinab. *

⁴ Nɪpe amgö nɪg amgö kale mɪdöp u magöŋhalö kɪk gɪ yunab. Nɪbi bɪ umagnaböl; mɪŋör udö, mög gö mɪtöŋ gagnaböl; ilön udagnaböl. Nɪhön gɪnɪg: mɪnönj naböj nöd nɪbö u had ur göm uri mɪdagöp,” a ga. *

⁵ Pen Bɪ kiŋ sea adö asɪka u yɪp haga, “Yad nan magöŋhalö gɪsön nɪbö gɪ labin,” a ga. Anɪg hagöm yɪp haga, “Manö hagabin i kalɪ kɫiñ rɪkmön. Manö anɪbi, manö nɪŋö yabɪɫ, nɪbi bɪ gau böŋ nöp nɪŋ udöl,” a ga. *

⁶ Anɪg hagöm yɪp haga, “Nan uri hagajɪn gau magöŋhalö hadö gɪpin. Yad hadame dagol gau mɪdmɪdɪn, hainö pör nöp pör nöp mɪdeinabin. Yad nöp gɪnö, nan gau magöŋhalö it göm mɪdöp. Yad nöp gɪnö, nan gau magöŋhalö ur gɪnɪg gɪnab. Nɪbi bɪ an nɪg nan gainɪm, kalɪp hagnö, nɪg ilam nɪbö nɪg kamɪŋ magö nɪb u nɪŋnaböl; rauagnaböl, yɪharɪŋ nöp

nɪŋnaböl. * ⁷ Nɪbi bɪ marö auö, gasɪ iru nɪŋagöm, yɪp cɪg göl gɪ nöp mɪdeinaböl gau, kalɪp nan hagajɪn i magöŋhalö nɪnabin. Yad Nap kale mɪdnö, kale nɪ pai yad mɪdeinaböl. *

⁸ Pen nɪbi bɪ God nɪp cɪg gɪno, hanɪp marö aunab a göm pɪñɪŋ gɪpal gau; nɪbi bɪ yɪp nɪŋ udöm arö gɪpal gau; nɪbi bɪ nan naij yabɪɫ nan gac yabɪɫ gɪpal gau; nɪbi bɪ wɪp albal gau; nɪbi si bɪ si gɪpal gau; nɪbi bɪ kuj gɪpal gau; nɪbi bɪ god pɪral nan yɪharɪŋ gau sabe gɪpal gau; nɪbi bɪ manö pɪral hagpal gau; kale magöŋhalö am mɪdeinaböl nɪg waŋö mab mɪtaŋ salpa halö inab u. Nɪbi bɪ mɪgan anɪbu arnaböl u, Kuöyaŋ Umnaböl, a gɪpun,” a ga. *

Jerusalem gɪsön nɪbö

⁹ Ejol unbö mudun jɪŋ nöd kɪnaŋ kale dauajal gau, ejol añɪ ap apöm yɪp haga, “Auö, Sɪpsɪp Pi u, nɪbi nɪpe udnɪg gab u, nɪbi anɪbu nöp yamnö nɪŋnabön,” a ga. ¹⁰ Anɪg hageia, God Ana u yɪp ba lö nɪŋöl gɪ, ejol u yɪp udöm, dam ram mɪnönj no ilö kub yabɪɫ i adö gɪlaŋ ap amöm, yɪp yamö nɪŋnö, Daun Kub Uɫ u, Jerusalem u, God kumi kabö adö laŋ mɪdöp au nɪbö auajɪp. *

¹¹ God Jerusalem gɪsön nɪbö u yuö auö nɪŋöl gɪ nɪŋnö, God nɪpe mailö aij ke halö mɪmailö gab rö u, daun anɪbu u rö nöp mailö aij ke halö mɪmailö gajɪp. Daun kɫiñ aij anɪbu kabö aij aij mani iru rauep rö, kabö jaspera mɪmailö göp rö u, mɪmailö göm mɪdeia. * ¹² Kabö waryö mɪlö yabɪɫ Jerusalem gɪsön nɪbö u gɪgabö göm, adan ramö unbö mɪgan laŋ gau mɪdeia. Adan ramö unbö mɪgan laŋ gau ajöŋ ke ke mɪdeia. Pen ejol unbö mɪgan laŋ adan ramö ajöŋ anɪb gau ke ke abad mɪdeila. Adan ramö ajöŋ anɪb gau, naböŋ adö laŋ Juda it ke ke unbö mɪgan laŋ mɪdpal rö, ajöŋ

* **21:1:** Ais 65:17; 2Pi 3:13 * **21:2:** Ais 52:1; 61:10; Hib 11:16; 12:22; Rep 3:12 * **21:3:** Lep 26:11,12; Esi 37:27; Sek 2:10; 2Ko 6:16 * **21:4:** Ais 35:10; 65:19; Rep 7:17 * **21:5:** 2Ko 5:17 * **21:6:** Ais 55:1; Jer 2:13; Jon 7:37; Rep 1:8,17; 22:17 * **21:7:** 2Sa 7:14; Sam 89:26-27 * **21:8:** Mad 25:41; Hib 10:38-39; Rep 20:15; 22:15 * **21:10:** Esi 40:2 * **21:11:** Ais 60:1-2,19

unbö migan laŋ gau ke ke kali kliñ rikla. * ¹³ Adan ramö ajöŋ anib gau: ain adö mih mihau nigan; usih adö jih mihau nigan; goŋ lödaŋ mihau nigan; goŋ lödaŋ mihau nigan. ¹⁴ Pen waryö anibu nöd il göm, kabö milö kub unbö migan laŋ milöbö li li udöm, hainö waryö gila adö anibu. Kabö milö kub anib gau, Sipsip Pi manö ud arep bi unbö migan laŋ gau, hib kale gau kali kliñ rikla.

¹⁵ Ejol yip manö hagajip anibu ilöŋ kabö gol udöm gila ap udöl mideia. Ilöŋ anibu rö udöm, nan ap ilöŋ adip adip löm, nan anibu milö aige gö rö midöp u wö ral niŋbal. Pen ejol ilöŋ anibu udöm daun kub anibu li niŋnig geia; adan ramö ajöŋ abe, kabö waryö abe, daun kub magöŋhalö li niŋnig geia. * ¹⁶ Pen ejol nipe ilöŋ anibu udöm, daun nime u ilöŋ u ud adip adip löm, daun kub anibu milö aige gö rö midajip u wö ral niŋö, yad niŋnö, mih nibö jih dwelp dausan sidadia ara; lödaŋ nibö lödaŋ dwelp dausan sidadia ara. Pen gilaŋ gi ke midageia, adip adip anibu nöp dwelp dausan sidadia ara. * ¹⁷ Pen ejol anibu nipe ilöŋ anibu udöm, daun kub waryö gigabö ga u, nibi bi ilöŋ löm wö ral niŋbal rö wö ralöm, minöŋ yaŋ nibö naböŋ adö laŋ wö ral niŋö, yad niŋnö, kiubid unbö ñin juöl mudun jih ado gi da mihau mihau (144) ara.† ¹⁸ Waryö anibu, kabö jaspera a gipal u udöm gi lö mideia. Daun kub u, kabö gol aij aij glas rö kid yabih göl midöp u nöp udöm gi lö mideia u me, kid yabih göl mideia. * ¹⁹ Kabö milö kub, kabö waryö il yaŋ mideia gau, kabö aij aij mani kub raupep ke ke iru nöp udöm, kabö milö kub unbö migan laŋ anib gau gi lö mideia. Naböŋ wañig nibö yaŋ kabö jaspera u gi lö mideia; naböŋ yigwö

an nibö u kabö mu, sapaia u gi lö mideia; naböŋ yigwö nigan nibö u kabö kamih kamih bö, aged u gi lö mideia; naböŋ yigwö milö u kabö kikamih bö, emral u gi lö mideia; ²⁰ naböŋ mamid u kabö aŋ abe rud abe uŋ maŋ gi midöp, sadoniks u gi lö mideia; naböŋ kagoŋ jih u kabö aŋ, kanilian u gi lö mideia; naböŋ mudun u kabö uhaŋin, krisolaid u gi lö mideia; naböŋ raleb u kabö kikamih bö, beril u gi lö mideia; naböŋ ajip u kabö uhaŋin ke yabih, dopas u gi lö mideia; naböŋ siduŋ laŋ u kabö kikamih bö abe uhaŋin abe uŋ maŋ gi midöp, krisopres u gi lö mideia; naböŋ agip laŋ u kabö aŋ, haiasin u gi lö mideia; naböŋ migan laŋ u kabö mu, amedis u gi lö mideia. ²¹ Adan ramö ajöŋ unbö migan laŋ gau, magö kaŋum kibap mihap rö rud gab, pöl a gipal kub ke yabih unbö migan laŋ udöm gi lö mideia. Daun kub anibu, lor gau kabö gol aij aij glas rö kid göl midöp u nöp udöm gi lö mideia u me, kid yabih göm mideia. ²² Pen daun kub anibu yad God sabe gep ram ap niŋagnö. God Bi Kub, Bi klö ke yabih u abe, Sipsip Pi u abe midpil rö, God sabe gep ram ap midagöp; kale apil mihau God sabe gep ram midpil. ²³ Pen God mailö aij ke yabih nipe mihailö göm, Sipsip Pi lam mailö gab rö u mihailö göm gipil rö, daun anib au sidö rakin wög ap midagöp. * ²⁴ Nibi bi ram minöŋ ke ke gau nibö apöm daun anibu am mideinaböl gau, mailö aij anibu niŋöl gi ajeinaböl. Kih minöŋ naböŋ il i ke ke gau nibö daun anibu am mideinaböl gau, nan nihön nihön aij, nan nihön nihön mailö halö ram kale gila gau, halö dam daun kub raul migan anibu am mideinaböl. * ²⁵ Pen daun anibu, ajöŋ gau giñagnaböl; sibön auagnab niŋöŋ ajöŋ pör pör hiköl nöp mideinab. *

* **21:12:** Esi 48:30-35 * **21:15:** Esi 40:3; Rep 11:1 * **21:16:** Grik manö hagöm 12,000 sidadia a ga u, 2,200 kilomida rö. † **21:17:** Grik manö hagöm kiubid unbö ñin juöl mudun jih ado gi da mihau mihau (144) a ga u, mida unbö ñin juöl mihau nigan ado gi da mamid u (65) rö. * **21:18:** Ais 54:11-12 * **21:23:** Ais 60:19-20; Rep 22:5 * **21:24:** Ais 60:3,5 * **21:25:** Ais 60:11

26 Nibi bi ram minönj ke ke gau nibö apöm daun anibu am mideinaböl gau, nan nihön nihön aij, nan nihön nihön mailö halö ram kale gila gau, halö dam daun kub raul migan anibu am mideinaböl. 27 God nip asi masi göp nan u, daun raul migan anibu aröl rö lagnab. Nibi bi god piral sabe göm gi naij yabit gipal gau, daun raul migan anibu aröl rö lagnab. Nibi bi pör pör nöp kaminj mideinaböl köp anibu yan, Sipsip Pi hib kale kali ktiñ riknab gau nöp, daun raul migan anibu arnaböl. *

22

Ñig Kaminj Magö Ñeb u

1 Ejol anibu, ñig kaminj magö ñeb u yip yamö ninö. Ñig auajip anibu, glas mmailö göp rö mmailö gi auajip. Ñig anibu, God aip, Sipsip Pi u aip, sea kinj kale apil mihau asikpil au gilañ nibö ilam juöm, * 2 daun kub lor anj au amöm ara. Ñig got böñ böñ mab ñinjöm pör pör mideinaböl mab u rana. Mab ur anibu, mi añi añi rakin ke ke migan lanj u nöp, pör nöp magö pilöp. Pen mab utanj anibu, nibi bi ram minönj ke ke gau nibö kalip gö kaminj linim rö nöp midöp. *

3 Daun kub anibu, God nip asi masi göp nan u midagöp. God aip, Sipsip Pi u aip, sea kinj kale u daun kub anj au mideinab. God nibi bi nipe gau, nip wög gi ñöl gi mideinaböl. 4 Daun kub anibu, God nibi bi nipe gau Sipsip Pi mulu adinj nipe u ninjaböl. Sipsip Pi hib nipe u nable kale lanj kali ktiñ rik lilö mideinab. * 5 Sibön auagnab. God Bi Kub u mailö kale u mideinab u me, hapö mitanj abe, sidö abe wög ap midageinab. Kale pör nöp pör nöp kinj rö mideinaböl. *

Söl midöp Jisas aunab

6 Pen ejol anibu yip haga, "Manö hagabin anibi manö piral wasö; manö ninjö yabit. God Bi Kub, Ana nipe bi manö hagep nipe gau kalip gasi ñö manö nipe hagemdal God anibu nöp, yip yuö apem, söl midöp ginab manö u hag ñabin," a ga. *

7 Jisas manö hagöm hagab, "Ninjim! Söl midöp ninabin. Nan nihön nihön hainö ginig gab u, buk anibi midöp. Nibi bi an manö anibi ninj udöm, hagöp rö ginaböl gau, aij gö ninjöl gi miñ miñ ginaböl," a göp. *

8 Yad Jon, ejol manö hagajip u abe, nan nihön nihön gajip u abe magöñhalö ninjö. Pen ejol manö hagajip u abe, nan nihön nihön gajip u abe magöñhalö ninj pis gem, ap lug ejol anibu ma il nipe au kugom yimem, nip sabe ginam, a ginö u pen * 9 yip haga, "Wasö! Yip anig gagmön; God nip nöp sabe gimön. Ne God nip wög gi midpan u, namam God manö hagep bi gau abe, nibi bi manö midöp buk anj anibi hagöp rö gipal gau abe, kale God nip wög gipim rö, yad u rö nöp God nip wög gipin," a ga.

10 Pen ejol anibu yip haga, "Hainö ginab manö kali ktiñ rikpan yagol u, ud mamoc gimön gau pi gi lagmön; söl midöp, manö kali ktiñ rikpan rö magöñhalö ginab. 11 Anib u ninjöm, nibi bi gi naij gipal gau, kale u rö nöp nagi naij adö u nöp göl gi midaiöl; nibi si bi si gipal gau, kale adö anibu nöp göl gi midaiöl; nibi bi gi aij gipal gau, kale adö aij anibu nöp göl gi midaiöl; nibi bi ut midpal gau, kale unbö rö nöp ut midaiöl," a ga. * 12 Jisas manö hagöm hagab, "Ninjim! Söl midöp ninabin. Nin anibu, kale nibi bi yad gau nihön nihön gipim u ninjem, pen u rö nöp nan aij ninabin. * 13 Yad hadame dagol gau midmidin, hainö pör nöp pör nöp mideinabin. Yad nöp ginö,

* 21:27: Ais 52:1; Esi 44:9; 1Ko 6:9-10 * 22:1: Esi 47:1 * 22:2: Jen 2:9; Esi 47:12; Joe 3:18; Sek 14:8 * 22:4: Mad 5:8; Rep 3:12 * 22:5: Dan 7:18,27; Rep 5:10; 20:6; 21:23,25 * 22:6: Rep 1:1 * 22:7: Rep 1:3 * 22:8: Rep 19:10 * 22:11: Dan 12:10 * 22:12: Ais 40:10; Jer 17:10; Rep 2:23

nan gau magöḡhalö iḡ göm miḡdöp. Yad nöḡ giḡnö, nan gau magöḡhalö ur giḡniḡ giḡnab. Iḡ u yad nöḡ, piḡñ u yad nöḡ miḡdpin. *

14 “Niḡbi bi waḡiḡ kale ñiḡ li aij giḡnaböl gau, miḡñ miḡñ giḡnaböl. Mab magö ñiḡ pör pör miḡdeinaböl u ñiḡnö, kale ñiḡñöm am daun kub raul miḡgan anḡbu arnaböl. * 15 Pen kain hapeb gau, daun anḡbu aröl rö lagöp. Niḡbi bi kuj giḡpal gau, niḡbi si bi si giḡpal gau, wiḡp albal gau, nan yiḡharḡiḡ gau god hon a göm sabe giḡpal gau, manö piral hagpal gau, kale höḡ yaḡ nöḡ miḡdeinaböl.

16 “Yad Jisas, ejol yad u hag yunö, amöm kalöp niḡbi bi yad cöc ram miḡnöḡ ke ke gau miḡdpim gau, kalöp manö yad anḡbi hag ñöb. Yad me, Depid riḡkö, riḡklö riḡk dam dapil giḡlö, Bi Kub miḡdeinab a giḡla u nöḡ yad miḡdpin. Yad me, gapḡ pagḡin kub ram runiḡ gö niḡñöl giḡ, ap rannab, a giḡpal u nöḡ yad miḡdpin,” a ga. *

17 God Ana u abe, Bi niḡbi udnab niḡbi anḡbu abe, “Aue!” a giḡpil.

Niḡbi bi manö anḡb i niḡñeinaböl gau u rö nöḡ, “Aue!” a göl.

Kale niḡbi bi ñiḡ nan göḡ gau magöḡhalö aumim! Aumim, ñiḡ kamḡiḡ magö ñeb u yiḡharḡiḡ ud ñiḡñim. *

18 Niḡbi bi manö buk anḡbi miḡdöp amgö li niḡñöm haglö, kale niḡñmim gau, nan niḡhön niḡhön hainö giḡniḡm manö u niḡñ aij giḡmim. Niḡbi bi riḡmnap manö anḡb i niḡñöm, manö riḡmnap halö uḡ maḡḡ geinaböl u, God kalḡp pen ilön ñöm gö, marö kub buk anḡbi hagöp rö halö udnaböl. *

19 Pen niḡbi bi manö anḡb i, naböḡ riḡmnap udagun a göm arö geinaböl u, God kalḡp pen mab magö ñiḡ pör pör miḡdeinaböl hagöp u wasö gö ñiḡñagnaböl; Daun Kub Uḡ am miḡdeinaböl hagöp u abe wasö gö aragnaböl.

20 Bi manö kalḡ kliḡñ riḡkpin anḡbi hagöp Bi u hagöm hagöp, “Yau! Söl miḡdöp niḡnabin,” a göḡ.

Anḡb unbö rö aij! Bi Kub Jisas, ne aumön!

* 21 Bi Kub hon Jisas kalöp God niḡbi bi niḡpe möḡ gö abad miḡd aij göl giḡ miḡdainḡm. Anḡb unbö rö aij.

* 22:13: Ais 44:6; Rep 1:8,17; 21:6 * 22:14: Jen 2:9; 3:22 * 22:16: Nab 24:17; Ais 11:1,10; Ro 1:3; Rep 2:28; 5:5 * 22:17: Ais 55:1; Rep 21:6 * 22:18: Dud 4:2; 12:32 * 22:20: Rep 2:16

Read the New Testament daily

January

date	Scripture
1	Madyu 1:1-2:12
2	Madyu 2:13-3:6
3	Madyu 3:7-4:11
4	Madyu 4:12-25
5	Madyu 5:1-26
6	Madyu 5:27-48
7	Madyu 6:1-24
8	Madyu 6:25-7:14
9	Madyu 7:15-29
10	Madyu 8:1-17
11	Madyu 8:18-34
12	Madyu 9:1-17
13	Madyu 9:18-38
14	Madyu 10:1-23
15	Madyu 10:24-11:6
16	Madyu 11:7-30
17	Madyu 12:1-21
18	Madyu 12:22-45
19	Madyu 12:46-13:23
20	Madyu 13:24-46
21	Madyu 13:47-14:12
22	Madyu 14:13-36
23	Madyu 15:1-28
24	Madyu 15:29-16:12
25	Madyu 16:13-17:9
26	Madyu 17:10-27
27	Madyu 18:1-22
28	Madyu 18:23-19:12
29	Madyu 19:13-30
30	Madyu 20:1-28
31	Madyu 20:29-21:22

date	Scripture
1	Madyu 21:23-46
2	Madyu 22:1-33
3	Madyu 22:34-23:12
4	Madyu 23:13-39
5	Madyu 24:1-28
6	Madyu 24:29-51
7	Madyu 25:1-30
8	Madyu 25:31-26:13
9	Madyu 26:14-46
10	Madyu 26:47-68
11	Madyu 26:69-27:14
12	Madyu 27:15-31
13	Madyu 27:32-66
14	Madyu 28:1-20
15	Mak 1:1-28
16	Mak 1:29-2:12
17	Mak 2:13-3:6
18	Mak 3:7-30
19	Mak 3:31-4:25
20	Mak 4:26-5:20
21	Mak 5:21-43
22	Mak 6:1-29
23	Mak 6:30-56
24	Mak 7:1-23
25	Mak 7:24-8:10
26	Mak 8:11-9:1
27	Mak 9:2-29
28	Mak 9:30-10:12

February

March

date	Scripture
1	Mak 10:13-31
2	Mak 10:32-52
3	Mak 11:1-26
4	Mak 11:27-12:17
5	Mak 12:18-37
6	Mak 12:38-13:13
7	Mak 13:14-37
8	Mak 14:1-21
9	Mak 14:22-52
10	Mak 14:53-72
11	Mak 15:1-47
12	Mak 16:1-20
13	Luk 1:1-25
14	Luk 1:26-56
15	Luk 1:57-80
16	Luk 2:1-35
17	Luk 2:36-52
18	Luk 3:1-22
19	Luk 3:23-38
20	Luk 4:1-30
21	Luk 4:31-5:11
22	Luk 5:12-28
23	Luk 5:29-6:11
24	Luk 6:12-38
25	Luk 6:39-7:10
26	Luk 7:11-35
27	Luk 7:36-8:3
28	Luk 8:4-21
29	Luk 8:22-39
30	Luk 8:40-9:6
31	Luk 9:7-27

date	Scripture
1	Luk 9:28-50
2	Luk 9:51-10:12
3	Luk 10:13-37
4	Luk 10:38-11:13
5	Luk 11:14-36
6	Luk 11:37-12:7
7	Luk 12:8-34
8	Luk 12:35-59
9	Luk 13:1-21
10	Luk 13:22-14:6
11	Luk 14:7-35
12	Luk 15:1-32
13	Luk 16:1-18
14	Luk 16:19-17:10
15	Luk 17:11-37
16	Luk 18:1-17
17	Luk 18:18-43
18	Luk 19:1-27
19	Luk 19:28-48
20	Luk 20:1-26
21	Luk 20:27-47
22	Luk 21:1-28
23	Luk 21:29-22:13
24	Luk 22:14-34
25	Luk 22:35-53
26	Luk 22:54-23:12
27	Luk 23:13-43
28	Luk 23:44-24:12
29	Luk 24:13-53
30	Jon 1:1-28

date	Scripture
1	Jon 1:29-51
2	Jon 2:1-25
3	Jon 3:1-21
4	Jon 3:22-4:3
5	Jon 4:4-42
6	Jon 4:43-54
7	Jon 5:1-23
8	Jon 5:24-47
9	Jon 6:1-21
10	Jon 6:22-40
11	Jon 6:41-71
12	Jon 7:1-29
13	Jon 7:30-52
14	Jon 7:53-8:20
15	Jon 8:21-30
16	Jon 8:31-59
17	Jon 9:1-41
18	Jon 10:1-21
19	Jon 10:22-42
20	Jon 11:1-53
21	Jon 11:54-12:19
22	Jon 12:20-50
23	Jon 13:1-30
24	Jon 13:31-14:14
25	Jon 14:15-31
26	Jon 15:1-27
27	Jon 16:1-33
28	Jon 17:1-26
29	Jon 18:1-24
30	Jon 18:25-19:22
31	Jon 19:23-42

date	Scripture
1	Jon 20:1-31
2	Jon 21:1-25
3	Aposil 1:1-26
4	Aposil 2:1-47
5	Aposil 3:1-26
6	Aposil 4:1-37
7	Aposil 5:1-42
8	Aposil 6:1-15
9	Aposil 7:1-29
10	Aposil 7:30-50
11	Aposil 7:51-8:13
12	Aposil 8:14-40
13	Aposil 9:1-25
14	Aposil 9:26-43
15	Aposil 10:1-33
16	Aposil 10:34-48
17	Aposil 11:1-30
18	Aposil 12:1-23
19	Aposil 12:24-13:12
20	Aposil 13:13-41
21	Aposil 13:42-14:7
22	Aposil 14:8-28
23	Aposil 15:1-35
24	Aposil 15:36-16:15
25	Aposil 16:16-40
26	Aposil 17:1-34
27	Aposil 18:1-21
28	Aposil 18:22-19:12
29	Aposil 19:13-41
30	Aposil 20:1-38

date	Scripture
1	Apos:l 21:1-16
2	Apos:l 21:17-36
3	Apos:l 21:37-22:16
4	Apos:l 22:17-23:10
5	Apos:l 23:11-35
6	Apos:l 24:1-27
7	Apos:l 25:1-27
8	Apos:l 26:1-32
9	Apos:l 27:1-20
10	Apos:l 27:21-44
11	Apos:l 28:1-31
12	Rom 1:1-17
13	Rom 1:18-32
14	Rom 2:1-24
15	Rom 2:25-3:8
16	Rom 3:9-31
17	Rom 4:1-12
18	Rom 4:13-5:5
19	Rom 5:6-21
20	Rom 6:1-23
21	Rom 7:1-14
22	Rom 7:15-8:6
23	Rom 8:7-21
24	Rom 8:22-39
25	Rom 9:1-21
26	Rom 9:22-10:13
27	Rom 10:14-11:12
28	Rom 11:13-36
29	Rom 12:1-21
30	Rom 13:1-14
31	Rom 14:1-23

date	Scripture
1	Rom 15:1-21
2	Rom 15:22-16:7
3	Rom 16:8-27
4	1 Korid 1:1-17
5	1 Korid 1:18-2:5
6	1 Korid 2:6-3:4
7	1 Korid 3:5-23
8	1 Korid 4:1-21
9	1 Korid 5:1-13
10	1 Korid 6:1-20
11	1 Korid 7:1-24
12	1 Korid 7:25-40
13	1 Korid 8:1-13
14	1 Korid 9:1-18
15	1 Korid 9:19-10:13
16	1 Korid 10:14-11:1
17	1 Korid 11:2-16
18	1 Korid 11:17-34
19	1 Korid 12:1-26
20	1 Korid 12:27-13:13
21	1 Korid 14:1-17
22	1 Korid 14:18-40
23	1 Korid 15:1-28
24	1 Korid 15:29-58
25	1 Korid 16:1-24
26	2 Korid 1:1-11
27	2 Korid 1:12-2:11
28	2 Korid 2:12-17
29	2 Korid 3:1-18
30	2 Korid 4:1-12
31	2 Korid 4:13-5:10

date	Scripture
1	2 Korid 5:11-21
2	2 Korid 6:1-13
3	2 Korid 6:14-7:7
4	2 Korid 7:8-16
5	2 Korid 8:1-15
6	2 Korid 8:16-24
7	2 Korid 9:1-15
8	2 Korid 10:1-18
9	2 Korid 11:1-15
10	2 Korid 11:16-33
11	2 Korid 12:1-10
12	2 Korid 12:11-21
13	2 Korid 13:1-14
14	Galesia 1:1-24
15	Galesia 2:1-16
16	Galesia 2:17-3:9
17	Galesia 3:10-22
18	Galesia 3:23-4:20
19	Galesia 4:21-5:12
20	Galesia 5:13-26
21	Galesia 6:1-18
22	Epepas 1:1-23
23	Epepas 2:1-22
24	Epepas 3:1-21
25	Epepas 4:1-16
26	Epepas 4:17-5:2
27	Epepas 5:3-33
28	Epepas 6:1-24
29	Pilipai 1:1-26
30	Pilipai 1:27-2:18

date	Scripture
1	Pilipai 2:19-3:6
2	Pilipai 3:7-4:1
3	Pilipai 4:2-23
4	Kolosi 1:1-20
5	Kolosi 1:21-2:7
6	Kolosi 2:8-23
7	Kolosi 3:1-17
8	Kolosi 3:18-4:18
9	1 Desalonaika 1:1-2:9
10	1 Desalonaika 2:10-3:13
11	1 Desalonaika 4:1-5:3
12	1 Desalonaika 5:4-28
13	2 Desalonaika 1:1-12
14	2 Desalonaika 2:1-17
15	2 Desalonaika 3:1-18
16	1 Dimodi 1:1-20
17	1 Dimodi 2:1-15
18	1 Dimodi 3:1-16
19	1 Dimodi 4:1-16
20	1 Dimodi 5:1-25
21	1 Dimodi 6:1-21
22	2 Dimodi 1:1-18
23	2 Dimodi 2:1-21
24	2 Dimodi 2:22-3:17
25	2 Dimodi 4:1-22
26	Daidas 1:1-16
27	Daidas 2:1-14
28	Daidas 2:15-3:15
29	Pilimon 1:1-25
30	Hibru 1:1-14
31	Hibru 2:1-18

date	Scripture
1	Hibru 3:1-19
2	Hibru 4:1-13
3	Hibru 4:14-5:14
4	Hibru 6:1-20
5	Hibru 7:1-19
6	Hibru 7:20-28
7	Hibru 8:1-13
8	Hibru 9:1-10
9	Hibru 9:11-28
10	Hibru 10:1-18
11	Hibru 10:19-39
12	Hibru 11:1-16
13	Hibru 11:17-31
14	Hibru 11:32-12:13
15	Hibru 12:14-29
16	Hibru 13:1-25
17	Jems 1:1-18
18	Jems 1:19-2:17
19	Jems 2:18-3:18
20	Jems 4:1-17
21	Jems 5:1-20
22	1 Pida 1:1-12
23	1 Pida 1:13-2:10
24	1 Pida 2:11-3:7
25	1 Pida 3:8-4:6
26	1 Pida 4:7-5:14
27	2 Pida 1:1-21
28	2 Pida 2:1-22
29	2 Pida 3:1-18
30	1 Jon 1:1-10

date	Scripture
1	1 Jon 2:1-17
2	1 Jon 2:18-3:2
3	1 Jon 3:3-24
4	1 Jon 4:1-21
5	1 Jon 5:1-21
6	2 Jon 1:1-13
7	3 Jon 1:1-14
8	Jud 1:1-25
9	Repelesin 1:1-20
10	Repelesin 2:1-17
11	Repelesin 2:18-3:6
12	Repelesin 3:7-22
13	Repelesin 4:1-11
14	Repelesin 5:1-14
15	Repelesin 6:1-17
16	Repelesin 7:1-17
17	Repelesin 8:1-13
18	Repelesin 9:1-21
19	Repelesin 10:1-11
20	Repelesin 11:1-19
21	Repelesin 12:1-18
22	Repelesin 13:1-18
23	Repelesin 14:1-20
24	Repelesin 15:1-8
25	Repelesin 16:1-21
26	Repelesin 17:1-18
27	Repelesin 18:1-24
28	Repelesin 19:1-21
29	Repelesin 20:1-15
30	Repelesin 21:1-27
31	Repelesin 22:1-21

December